

Dante Alighieri

DIVINA COMEDIE

În românește de ETA BOIERIU Note de
Alexandru Balaci

DANTE ALIGHIERI

Divina comedie

Colecția CAPODOPERE ALE LITERATURII
UNIVERSALE

*Contravaloarea timbrului literar se depune în
contul Uniunii Scriitorilor din România, nr. 2511.1 -
171.1 ROL, deschis la BCR, Filiala sector 1, București.*

Editor: Călin Vlasie Consilier editorial: Gheorghe
Crăciun Lector: Dan Damaschin Culegere
computerizată: Dumitru Horvath Tehnoredactare:
Anton Horvath Design coperta colecție: Done Stan

Pitești - București - Brașov - Cluj-Napoca
Apărut: 2002 * Editat în România Printed in România

© Copyright Editura **Paralela 45**

Tiparul executat la tipografia Editurii PARALELA
45

ISBN 973 - 593 - 562 - 7

CUPRINS

INFERNUL

CÂNTUL I

*Prolog la **DIVINA COMEDIE***

*Dante, rătăcind într-o pădure întunecoasă,
ajunge la poalele unui deal. Cele trei fiare. Apariția
marelui poet latin Virgiliu. Convorbirea dintre cei doi
poeti. Începutul călătoriei*

CÂNTUL II

Invocația către muze. Șovăirea lui Dante, dojana

*și îndemnurile lui Virgiliu. Rugămintea Beatricei.
Înspre poarta Infernului*

CÂNTUL III

*Poarta Infernului. Pedeapsa celor șovăielnici.
Luntrașul Infernului, Caron.*

Trecerea fluviului infernal Aheronul

CÂNTUL IV

*Primul cerc: Limbul. Poeții antici și Dante.
Castelul înțelepților*

CÂNTUL V

*Cercul al doilea. Judecătorul Infernului: Minos.
Păcătoșii din dragoste. Francesca da Rimini și Paolo
Malatesta. Povestea lor de dragoste și de moarte*

CÂNTUL VI

*Cercul al treilea: Lacomii. Cerber. Ciacco
vorbește despre Florența și îi prezice lui Dante exilul*

CÂNTUL VII

*Cercul al patrulea: Zgârciții și risipitorii. Pluto.
Despre soartă. Pătrunderea în cel de-al cincilea cerc.
Mânioșii*

CÂNTUL VIII

*Cercul al cincilea: Mânioșii. Trecerea fluviului
Stix în barca lui Flegias. Filippo Argenti. Cetatea Dite*

CÂNTUL IX

*Cercul al șaselea: Ereticii. Lângă poarta cetății
Dite. Cele trei Furii. Trimisul ceresc. Cei doi poeți
pătrund în cetate. Ereticii îngropați în morminte de
foc*

CÂNTUL X

*Cercul al șaselea: Ereticii. Farinata degli Uberti
și Cavalcante dei*

Cavalcanti. Prevestirea exilului lui Dante

CÂNTUL XI

*Cercul al șaselea: Ereticii. Mormântul papei
Anastasiu. Topografia*

Infernului

CÂNTUL XII

*Cercul al șaptelea: Brăul întâi. Violenții.
Minotaurul. Centaurii. Violenții împotriva aproapelui*

CÂNTUL XIII

*Cercul al șaptelea: Brăul al doilea. Violenții.
Pădurea sinucigașilor. Pier della Vigna. Risipitorii*

CÂNTUL XIV

*Cercul al șaptelea: Brăul al treilea. Violenții
împotriva lui Dumnezeu.*

Capaneu. Originea fluviilor din Infern

CÂNTUL XV

*Cercul al șaptelea: Violenții împotriva firii.
Sodomii. Brunetto Latini. Noua prevestire a exilului
lui Dante*

CÂNTUL XVI

*Cercul al șaptelea: Violenții împotriva firii.
Convorbirea lui Dante cu trei damnați florentini.
Corupția Florenței. Gerion*

CÂNTUL XVII

*Cercul al șaptelea: Brăul al treilea. Violenții
împotriva artei. Cămătarii.*

Monstrul Gerion

CÂNTUL XVIII

*Cercul al optulea: Bolgia întâi și a doua. Codoșii,
seducătorii de femei și înșelătorii. Lingușitorii*

CÂNTUL XIX

*Cercul al optulea: Bolgia a treia. Simoniacii.
Papa Niccolò al III-lea.*

*Violenta invectivă a lui Dante împotriva papilor
simoniaci*

CÂNTUL XX

Cercul al optulea: Bolgia a patra. Ghicitorii

CÂNTUL XXI

Cercul al optulea: Bolgia a cincea. Cei care își însușesc bunul obștesc.

Amenințările diavolilor. Umorele dantesc

CÂNTUL XXII

Cercul al optulea: Bolgia a șasea. Ciampolo din Navarra și fratele Gomito

Cursa întinsă dracilor de Ciampolo. Cearta infernală

CÂNTUL XXIII

Cercul al optulea: Bolgia a șasea. Ipocriții

CÂNTUL XXIV

Cercul al optulea: Bolgia a șaptea. Hoții

CÂNTUL XXV

Cercul al optulea: Bolgia a șaptea. Hoții

CÂNTUL XXVI

Cercul al optulea: Bolgia a opta. Răii sfătuitori. Invectiva lui Dante împotriva Florenței. Răii sfătuitori învăluți în flăcări. Ulise și Diomede.

Călătoria lui Ulise

CÂNTUL XXVII

Cercul al optulea: Bolgia a opta. Sfătuitorii de rele. Guido da Montefeltro.

Despre starea politică a Romagnei

CÂNTUL XXVIII

Cercul al optulea: Bolgia a nouă. Semănătorii de dezbinări

CÂNTUL XXIX

Cercul al optulea: Bolgia a zecea. Falsificatorii

CÂNTUL XXX

Cercul al optulea: Bolgia a zecea. Falsificatorii

CÂNTUL XXXI

Puțul gigantilor

CÂNTUL XXXII

Cercul al nouălea: Trădătorii. Zona întâi, Căina: trădătorii de rude. Zona a doua, Antenora: trădătorii de patrie sau de partid. Bocea degli Abați.

Contele Ugolino della Gherardesca

CÂNTUL XXXIII

Cercul al nouălea: Trădătorii. Zona a doua: Antenora. Conte Ugolino.

Invectiva împotriva Pisei

CÂNTUL XXXIV

Cercul al nouălea: Zona a patra și ultima: Giudecca. Trădătorii de binefăcători

NOTE

PURGATORIUL

CÂNTUL I

Preludiu și invocație. Cele patru stele. Cato, paznicul Purgatoriului.

Convorbirea cu Virgiliu

CÂNTUL II

Antepurgatoriul. Îngerul luntraș. Convorbirea lui Dante cu Casella.

Mustrarea lui Cato

CÂNTUL III

Antepurgatoriul. Insula: Sufletele excomunicaților. Manfredi

CÂNTUL IV

Antepurgatoriul. Întâia brână; Zăbavnicii. Belacqua

CÂNTUL V

Antepurgatoriul. A doua brână: Zăbavnicii care au murit uciși. Jacopo del

Cassero, Bonconte da Montefeltro, Pia dei Tolomei

CÂNTUL VI

Antepurgatoriul. A doua brână: Alți zăbavnici care au murit uciși. Benincasa, Guccio Tarlati, Federigo Novella, Gano Scornigiani, Orso degli Alberti, Pier della Broccia, Sordello. Invectiva împotriva Italiei și a Florenței

CÂNTUL VII

Antepurgatoriul. Vâlceaua înflorită: Principii neglijenți. împăratul Rudolf, Ottocar al II-lea, rege al Boemiei, Filip al III-lea, rege al Franței, Enric I de Navarra, Petru al III-lea și Alfons al III-lea de Aragon, Carol I de Anjou, Enric al III-lea, rege al Angliei, Guglielmo al VII-lea de Monferrato

CÂNTUL VIII

Antepurgatoriul. Vâlceaua înflorită. Cei doi îngeri păzitori și șarpele. Nino

Visconti și Corrado Malaspina

CÂNTUL IX

Antepurgatoriul. Noaptea în vâlceaua înflorită. Visul lui Dante: vulturul și

Lucia. Poarta Purgatoriului, îngerul portar

CÂNTUL X

Primul ocol: Trufia. Pilde de umilință

CÂNTUL XI

Primul ocol: Trufia, Omberto Aldobrandeschi. Oderisi da Gubbio.

Provenzan Salvani

CÂNTUL XII

Primul ocol: Trufia. Pilde de trufie pedepsită. Lucifer, Briareo, uriașii, Nemrod, Niobe, Saul, Aracne, Roboamo, Erifile, Sannherib, Cirus, Oloferne, Troia.

Urcarea la cel de-al doilea ocol

CÂNTUL XIII

Al doilea ocol: Invidia. Pilde de caritate. Sapia da Siena

CÂNTUL XIV

Al doilea ocol: Invidia. Guido del Duca și Rinieri da Calboli. Toscana și Romagna în 1300

CÂNTUL XV

Al doilea ocol: Invidia. Al treilea ocol: Mânia. Pilde de blândețe

CÂNTUL XVI

Al treilea ocol: Mânia. Marco Lombardo. Despre liberul arbitru și corupția lumii. Corrado da Palazzo, Gherardo, da Camino, Guido da Castello, Gaia

CÂNTUL XVII

Al treilea ocol: Mânia. Exemple de mânie pedepsită. Procne, Amata.

Îngerul păcii. Urcarea la cel de-al patrulea ocol. Topografia morală a

Purgatoriului

CÂNTUL XVIII

Al patrulea ocol: Trândăvia. Natura și originea iubirii. Liberul arbitru. Pilde de zel. Abatele de la San Zeno. Pilde de nepăsare. Somnul lui Dante

CÂNTUL XIX

Al patrulea ocol: Trândăvia. Visul lui Dante. Al cincilea ocol: Zgârcenia și risipa. Papa Adrian al V-lea

CÂNTUL XX

Al cincilea ocol: Zgârcenia și risipa. Ugo Capet. Pilde de zgârcenie. Cutremurul

CÂNTUL XXI

Al cincilea ocol: Zgârcenia și risipa. Stațiu. Cauza cutremurului

CÂNTUL XXII

Al șaselea ocol: Lăcomia. Pilde de cumpătare

CÂNTUL XXIII

Al șaselea ocol: Lăcomia. Forese Donați. Invectiva împotriva femeilor florentine.

CÂNTUL XXIV

Al șaselea ocol: Lăcomia. Bonaginuta de Lucea, Papa Martin al IV-lea, Ubaldino della Pila, Bonifazio Fieschi, Gentucca, Corso Donați. Exemple de lăcomie pedepsită.

CÂNTUL XXV

Urcarea la cel de-al șaptelea ocol. Zămislirea ființei omenеști. Cel de-al șaptelea ocol: Desfrânarea. Exemple de castitate

CÂNTUL XXVI

Cel de-al șaptelea ocol: Desfrânarea. Cele două cete de desfrânați.

Exemple de desfrâu: Sodoma și Gomora, Pasifae, Guido Guinizelli, Arnaldo Daniello

CÂNTUL XXVII

Cel de-al șaptelea ocol: Desfrânarea. Trecerea poeților prin flăcări. Urcarea către Paradisul pământesc. Ultimele cuvinte ale lui Virgiliu

CÂNTUL XXVIII

Paradisul pământesc. Pe malurile râului Lete. Matelda. Originea apelor și a vântului în Paradisul pământesc

CÂNTUL XXIX

Paradisul pământesc. Mereu pe meleagurile râului Lete. Procesiunea mistică

CÂNTUL XXX

Paradisul pământesc. Apariția Beatricei. Dispariția lui Virgiliu. Muștrările Beatrice

CÂNTUL XXXI

*Paradisul pământesc. Mărturisirea lui Dante.
Scufundarea în apele râului
Lete. Beatrice se dezvăluie*

CÂNTUL XXXII

*Paradisul pământesc. Somnul lui Dante. Acvila,
vulpea și zmeul. Desfrânata și uriașul*

CÂNTUL XXXIII

*Paradisul pământesc. Profeția Beatricei.
Purificarea lui Dante în apele râului Eunoe*

NOTE

PARADISUL

CÂNTUL I

*Preludiu. Invocația către Apollo. Ascensiunea în
sfera de foc. Orânduirea universului*

CÂNTUL II

*Apostrofa către cititori. Urcarea în întâiul cer (al
Lunii). Petele lunare.*

Înrăurirea cerurilor.

CÂNTUL III

*Cerul întâi, al Lunii. Cei care și-au călcat
jurămintele. Picarda Donați.*

Împărăteasa Constanța

CÂNTUL IV

*Cerul întâi, al Lunii. Cei care și-au călcat
jurămintele. Îndoielile lui Dante*

CÂNTUL V

*Cerul întâi, al Lunii. Cei care și-au călcat
jurămintele. Lămuririle Beatricei.*

Cerul al doilea, Mercur. Spiritele active. Iustinian

CÂNTUL VI

*Cerul al doilea, al lui Mercur. Spiritele active.
Viața lui Iustinian.*

Acvila romană. Invectiva împotriva guelfilor și a ghibelinilor. Romeo di

Villanova

CÂNTUL VII

Cerul al doilea, al lui Mercur. Spiritele active. Noile îndoieli ale lui Dante.

Lămuririle Beatricei

CÂNTUL VIII

Cerul al treilea, al Venerei. Spiritele îndrăgostite. Carol Martel. Noi dubii ale lui Dante

CÂNTUL IX

Cerul al treilea, al Venerei. Spiritele îndrăgostite. Cunizza da Romano.

Marca Trevigiana. Folco din Marsilia. Raab cea ticăloasă. Invectiva împotriva ecleziaștilor

CÂNTUL X

Cerul al patrulea, al Soarelui, Spirite înțelepte. Prima cunună luminoasă a spiritelor de teologi și filosofi

CÂNTUL XI

Cerul al patrulea, al Soarelui. Spiritele înțelepte. Cele două noi îndoieli ale lui Dante. Elogiul lui San Francesco d'Assisi. Invectiva împotriva dominicanilor

CÂNTUL XII

Cerul al patrulea, al Soarelui. Spiritele înțelepte. A doua cunună luminoasă.

Elogiul Sfântului Dominic. Invectiva împotriva franciscanilor

CÂNTUL XIII

Cerul al patrulea, al Soarelui. Spiritele înțelepte. Știința lui Solomon, a lui

Adam și a lui Hristos

CÂNTUL XIV

Cerul al patrulea, al Soarelui. Spiritele înțelepte. Solomon îi lămurește lui Dante cea de-a treia îndoială. Cea de-a treia cunună luminoasă. Urcarea în cerul lui Marte. Cerul al cincilea, al lui Marte. Spiritele războinicilor

CÂNTUL XV

Cerul al cincilea, al lui Marte. Spiritele războinice. Cacciaguida. Florența de altă dată. Strămoșii lui Dante

CÂNTUL XVI

Cerul al cincilea, al lui Marte. Spiritele războinice. Despre noblețe. Florența și cetățenii săi în vremea lui Cacciaguida

CÂNTUL XVII

Cerul al cincilea, al lui Marte. Spiritele războinice. Prezicerea exilului.

Gloria viitoare. Curajul adevărului

CÂNTUL XVIII

Cerul al cincilea, al lui Marte. Spiritele războinice. Urcarea în cerul al șaselea. Cerul al șaselea, al lui Jupiter. Spiritele celor drepți. Acvila. Avariția papilor

CÂNTUL XIX

Cerul al șaselea, al lui Jupiter. Spiritele dreptilor. Vorbirea acvilei. Invectiva împotriva principilor nedrepți

CÂNTUL XX

Cerul al șaselea, al lui Jupiter. Spiritele dreptilor. Cântecele spiritelor care formează acvila. Sufletele din ochii acvilei. Păgâni în Paradis. Despre predestinare

CÂNTUL XXI

Cerul al șaselea, al lui Saturn. Spiritele contemplative. Scara cerească. Pier Damiano.

Invectivă împotriva ecleziaștilor

CÂNTUL XXII

Cerul al șaptelea, al lui Saturn. Spiritele contemplative. Corupția călugărilor. Cerul al optulea, al stelelor fixe. Spiritele triumfătoare. Privirea asupra planetelor și a pământului

CÂNTUL XXIII

Cerul al optulea, al stelelor fixe. Spiritele triumfătoare. Iisus Hristos.

*Dumnezeiască frumusețe a Beatricei.
Încoronarea Fecioarei Maria*

CÂNTUL XXIV

Cerul al optulea, al stelelor fixe. Spiritele triumfătoare. Sfântul Petru. Dante este examinat cu privire la credință

CÂNTUL XXV

Cerul al optulea, al stelelor fixe. Spiritele triumfătoare. Dorul de patrie. Sfântul Iacob. Dante este examinat cu privire la speranță. Sfântul Ioan Evanghelistul

CÂNTUL XXVI

Cerul al optulea, al stelelor fixe. Spiritele triumfătoare. Dante este examinat cu privire la caritate. Adam. Primul grai al omenirii

CÂNTUL XXVII

Cerul al optulea, al stelelor fixe. Spiritele triumfătoare. Invectiva Sfântului Petru împotriva papilor și a prelaților. Urcarea în cerul al nouălea, primul mobil. Ierarhiile îngerești. Corupția pământească

CÂNTUL XXVIII

Cerul al nouălea, primul mobil. Ierarhiile îngerești. Concordanța între îngeri și ceruri

CÂNTUL XXIX

*Cerul al nouălea, primul mobil. Ierarhiile
îngerești. Invectiva împotriva vanității. Nesfârșitul
număr al îngerilor*

CÂNTUL XXX

*Cerul al nouălea, primul mobil, Ierarhiile
îngerești. Urcarea în Empireu.*

*Fluviul de lumină. Trandafirul alb. Tronul lui
Enric al VII-lea*

CÂNTUL XXXI

Empireul. Dumnezeu.

CÂNTUL XXXII

*Orânduirea fericiților. Viziunea divinității
„Sfârșitul poemei*

NOTE.

INFERNUL

CÂNTUL I

PROLOG LA DIVINA COMEDIE

*Dante, rătăcind într-o pădure întunecoasă,
ajunge la poalele unui deal. Cele trei fiare. Apariția
marelui poet latin Virgiliu. Convorbirea dintre cei doi
poeti. Începutul călătoriei.*

Spre amiaza vieții¹ noastre muritoare ajuns, într-o pădure-ntunecoasă² mă rătăcii³ pierzând dreapta cărare⁴.

Nu-i chip să spun, căci prea cumplit m-ai și mă-nfioară gândul ei, ce cruntă mă-mprejmuia, ce-adâncă și stufoasă.

Nici moartea în durerea ei n-o-nfruntă; dar până a spune ce mi-a fost spre bine, de celelalte, amintire, cântă.

Intrai în codru fără a ști de mine, căci somnu⁵ în vine mi-l simțeam cum cură, când m-abătui din calea

de lumina.

Ci-odată-ajuns întreg pe-o curmătură⁶ de deal, unde sfârșea cumplita vale ce-nspăimântase biata mea făptură, privii în sus și coasta pân' la poale i-ontrezării-mbrăcată-n blânda rază⁷ a celui ce ne-arată dreapta cale.

Pieri atunci fiorul mut de groază ce-n piept misoncuibase cu-nserarea și noaptea-ntreagă⁸ mă ținuse-n pază.

Și ca și cel⁹ ce - ajuns la mal, suflarea și-o trage greu și simte-n piept balsam când vede-n urmă cum se zbate marea, așa și eu, ce încă-n gând fugeam, priviindărăt pădurea de strigoi din care-n veci ieșit-a viu vreun neam.

Și stând o vreme - am apucat apoi să urc pe coasta neumblată - arare, proptit în mers pe talpa dinapoi¹⁰.

Și iată dintr-odată pe cărare văzui săltând o panteră¹¹ ușoară, cu păr bălțat pe trup și mădule.

Nu se clintea, ci-n fața mea sprintară sălta pe loc și mă privea semeață, că m-aș fi-ntors dac-ar fi fost spre seară.

Ci-albea pe cer¹² o altă dimineață și soarele urca cu-aceleași stele ce-l însoțeau când cel ce-mparte viață îl zămisli pre dânsul și pre ele; ai zilei zori¹³ și dulcea primăvară aripi dădură-ncredințării mele că voi scăpa de-mpeștișata fiară; dar nu-ntr-atât ca spaima să-mi dezică un leu¹⁴ ivit, cu ascuțită gheară.

Părea că sare și-ntr-adins ridică flămându-i bot încercuit cu-oșele, că și văzduhul tremura de frică.

Și o lupoaică¹⁵ numai os și piele, muncită-n trup de mii de pofte slute, ce multe neamuri a-ndemnat la rele, sări și ea ușoară-n pas și iute, încât pierdui

nădejdea mea cea bună de-a-ajunge-n vârf pe culmile pierdute¹⁶.

Și ca și cel ce bucuros adună, și-apoi, de-și pierde-avutul, mult suspină și-amarul strâns în lacrimi și-l răzbună, la fel pe mine sluta-n trup jivină mândurera, căci mă-mpingea nevrut pe unde-n veci n-a răzbătut lumină¹⁷.

Și-n timp ce stăm și mă credeam pierdut, îmi apăru un chip de om 'nainte, părând că-i mut¹⁸ de lung ce-a fost tăcut.

Când îl văzui, strigai ca scos din minte:

„Oricine-ai fi, făptură-adevărată ori umbră – am zis, ajută-mă, părinte!”

„Nu-s om, răspunse, dar am fost odată; părinți¹⁹ lombarzi m-au zămislit din lut și-s mantovan²⁰ de mamă și de tată.

Deși târziu, sub Iuliu²¹ m-am născut și-o viață-n Roma sub August am stat, dar numai zei ce mint²² am cunoscut.

Poet am fost²³ și-n lume l-am cântat pe cel purces²⁴ din Troia-n drum pe mare, când mândrul Ilion s-a fost surpat.

Ci tu pe-aici de ce te-mbii-n pierzare? De ce nu urci pe piscu-n zări durat, ce-i pururi vechi izvor de desfătare?”

„Virgil ești oare? ²⁵ Șipot nesecat.

Din care-n val cuvântul tău se-mparte?”

cu sficiune mă rostii-ncurcat.

„Poet divin, lumină fără moarte, m-ajute-n grai iubirea-n veci fierbinte cu care pururi ți-am citit din carte.

Tu mi-ești maestru și tot tu părinte, și de-s vestit, tu m-ai deprins, cu-a tale, să-ncheg în vers măiestrele

cuvinte.

Privește fiara²⁶ ce m-a-ntors din cale, slăvite domn, și-alung-o de la mine, căci mă-nfior din creștet până-n poate”.

„Pe alte căi să mergi ți se cuvine, grăi văzând că mă îneacă plânsul, de vrei să scapi de-a codrului desime.

Căci astă fiară, adăugă tot dânsul, când vede-un ins, cum stă mereu la pândă, de-i taie calea - nfige colții într-însul.

E rea din fire și mereu crescândă o mistuie o foame grea, străbună, și-abia mănâncă, e din nou flămândă²⁷.

Cu multe fiare²⁸-n lume se-mpreună și multe-or fi, până va fi să vie copoiu²⁹-ales ce-n chin va s-o răpună.

El nu din gлии va strânge avuție, ci va răzbi cu dragostea și mila, iar țara să-ntre Feltre-are să fie.

Doar el va izbăvi de rău umila Italie³⁰, pentru care, cum se spune, murit-au Turnus, Niso și Cammilla.

Doar el pe goană fiara rea va pune, zvârlind-o-n iad pe văi pustii și seci, de unde pizma-a-azmuțit-o-n lume.

Pe urma mea, spre a ta scăpare deci, alungă-ți pașii și la drum pornește, iar eu te-oi duce către loc de veci³¹.

Acolo jos vei auzi cum crește suspinul gloatei ce-n tumult pestriț a doua moarte³² hohotind cerșește.

Și-ai să mai vezi pe cei ce-s mulțumiți³³ să ardă-n foc, căci și de-au fost mișei, nădejde trag s-ajungă fericiți.

Iar de vei vrea să urci și tu la ei, mai demnă flință³⁴ pașii tăi vor duce și-am să te las plecând în

grija ei; căci Domnul nostru ce-a murit pe cruce, fiind eu potrivnic la preasfânta-i lege, nu vrea prin mine drumul tău s-apuce.

El pretutindeni pe pământ e rege, dar sfântul scaun în ceruri sus și-l are; ferice-s cei ce-n preajmă și-i alege!”

I-am spus atunci: „Pe Dumnezeu care n-a fost al tău, dar îl râvnești de lung, m-ajută tu să scap de la strâmtoare și du-mă-astfel încât curând s-ajung la sfântul Petru³⁵ și pe unde spui că-i plin de duhuri³⁶ care pururi plâng”.

Pornii atunci și eu pe urma lui.

CÂNTUL II

Invocația către muze. Șovăirea lui Dante, dojana și îndemnurile lui Virgiliu. Rugămintea Beatricei. Înspre poarta Infernului

Era-n amurg¹; ziua murea cu greu și faptul serii dăruia cu pace a lumii trudă; singur eu, doar eu, mă pregăteam cărare lungă a face și-a-nfrânge mila, și-a răzbi durerea pe care acum din minte² le-oi desface.

O, Muze³ - o geniu, ajutați-mi vrerea și tu, o minte, care-ai scris și crezi câte-ai văzut⁵, aici să-ți văd puterea!

„Poete - am spus, să nu mă-ncredințezi preaînaltei căi⁶, până ce-ntâi nu-ncerci puterea mea, ca-n mine să te-ncrezi.

Tu povesteai cum cel urât de greci, părintele lui Silv⁷, cu dinadinsul ajuns-a viu în lumea cea de veci.

Dar dacă cel ce-a zămislit⁸ cuprinsul l-a-ngăduit, s-a dovedit cuminte, de stai să judeci ce-a purces⁹ dintr-însul; căci el fu pus să șadă ca părinte al Romei și-al imperiului lumesc în Empireu¹⁰ cu duhurile sfinte; iar Roma și imperiul strămoșesc au fost alese drept

lăcaș din care urmașii lui sân Petru” păstoresc.

Și cum spuneai, în lăudata-i cale văzu minuni ce dobândiră sorți victoriei lui¹² și mantiei papale.

A fost și sfântul Pavel¹³ printre morți spre a strânge-ndemn credinței ce-ntărește și ne deschide a mântuirii porți.

Dar eu¹⁴ la ce? Și cine mă-nvoiește? eu nu-s Enea și nici Pavel; demn nici eu, nici nimeni nu mă socotește.

Iar de mă-ncumet totuși, mă cam tem că-i nebunească fapta mea; pierdut, pe tine, tată¹⁵ - **n** ajutor te chem”.

Și ca și cel ce nu mai vrea ce-a vrut și prins în mreji de gânduri noi, obscure, deoparte dă ce-a vrut mai la-nceput, așa și eu sub poala coastei sure¹⁶ tot cumpănind, îmi mistuii pornirea¹⁷ ce dintru-ntâi lăsasem să mă fure.

„De nu mă-nșel¹⁸ și de ți-am prins gândirea, măreața umbră începu să zică, o teamă lașă ți-a cuprins simțirea.

Fiorul ei pe oameni nu-i ridică spre fapte mari, ci curmă îndrăzneala, ca fiarei când de umbra ei i-e frică.

Dar am să-ți spun, ca să-ți alungi sfiala, de ce-am venit și cum am plâns atunci când prima dată ți-am aflat greșeala¹⁹.

Eu stăm în Limb²⁰ printre bătrâni și prunci, când mă chemă o doamnă²¹ blândă-n fapte, frumoasă-atare²², că-i cerui porunci.

Ochii-i sclipeau ca două stele-n noapte și prinse-a zice cu cerescu-i glas, amestec pur de cântec și de șoapte:

«O, mantovane, suflet demn²³, ce-ai mas vestit în

lume, deși plângi cu morții, și-a cărui faimă crește pas cu pas, cel ce-mi fu prieten mie doar, nu sorții, se zbate singur în pustiu, sleit și dă-napoi învins de spaima morții.

De aceea zic, mă tem²⁴ c-a rătăcit și că-ndeajuns nu m-am vădit grăbită la câte-n cer de dânsu-am auzit.

Te du dar tu; cu vorba-ți măiestrită²⁵ și tot ce crezi că de-al său bine-i demn, ajută-l tu, să nu mai fiu mâhnită.

Surit Beatrice²⁶ eu, care te-ndemn; cobor de unde-a mă reîntoarce vreau și m-am pornit la al iubirii semn.

Când voi ajunge la stăpânul meu nu voi uita să laud a ta purtare²⁷.» Tăcu apoi și-am prins a zice eu:

«Domniță a virtuții²⁸, tu, prin care se-nalță omul mai presus și-i smult din cerul lunii ce se-nvârte arare²⁹, mi-e atât de drag porunca³⁰ ta s-ascult, că și cu alta de pe-acuma mă-nvoi: vorbește doar; nu-i lipsă de mai mult.

Ci cum nu pregeți să cobori la noi din locul sfânt' din care spui că vii și-unde tânjești să te întorci 'napoi?»

«De vrei să știi cu de-amănunt, grăi, am să-ți răspund de ce m-am rupt din soare și fără frică mă pogor aci.

Te teme doar de-acele lucruri care îl pierd pe om și-și fac din rău un țel; de alte nu, căci nu-s vătămătoare.

Pe mine Domnul m-a făcut astfel c-al vostru iad³² să nu mă poată-nfrânge și nici văpaia ce țâșnește-n el.

Prea bună-n cer o doamnă³³-amarnic plânge de pasul greu spre care drum îți cei; doar ruga ei județul aspru-l³⁴ frânge.

Ea pe Lucia³⁵ o chemă, și ei îi spuse blând: Cel ce se-nchină ție te cheamă-n gând. În paza ta să-l iei.

Vrăjmașă a suferinței pururi vie, veni Lucia pogorând pe dată pe unde stăm cu ninsa-n păr Rahie³⁶.

Și: Beatrice, laudă-n cer, curată, de ce n-ajuti, grăi, pe cel ce-n lume de dragul tău s-a dezlipit de gloată³⁷?

N-auzi cum plânge³⁸ și te cheamă-anume, luptând cu moartea³⁹ într-adins ivită pe-un râu⁴⁰ mai aprig decât marea-n spume?

N-a fost atunci făptură mai grăbită folos să-și cate, de ce-i rău să fugă, ca mine când, din lumea mea-nsorită m-am pogorât, la a ei preasfântă rugă, încrezătoare în vorba ta, ce jos ți-adună fală⁴¹ și pe mulți subjugă.»

Și-astfel zicând⁴², obrazul ei frumos, scăldat în lacrimi, și-l feri de mine și plânsul ei mă-mpinse mai vârtos.

Urmându-i vrerea, am venit la tine și te-am scăpat de-nversunata fiară, ce nu-ți da pas să urci pe culmi senine.

Ce ai acum? De ce te-mpiedici iară? Ce griji aduni în pieptul tău mocnite și nu cutezi, și teama te-mpresoară, când știi că-n cer trei doamne fericite te ocrotesc la curți de slăvi⁴³ și soare și vorba mea doar bine îți promite?”

Ca florile⁴⁴ ce-atinse de răcoare tânjesc, ci-n zori, sub ploaia de Lumine, se-nalță drept pe lujere ușoare, la fel curajul se trezi în mine, și-atare râvnă mă-ntări și-ardoare, că vorbele-mi țâșniră tari și pline:

„O, negrăit de bună-i doamna care⁴⁵ m-ajută-n cer și tu, ce te supui poruncii ei, fără s-aștepți rugare.

Tu mi-ai sădit în suflet dor să sui și-atare vorbe-ai revărsat șuvoi, că m-ai întors la vrerea mea dintâi⁴⁶.

Un singur dor ne mână pe-amândoi, tu călăuz⁴⁷, stăpâne și maestre. Pornește!"-am zis și-n urma lui apoi mă-ncredințai cărărilor silvestre⁴⁸

CÂNTUL III

Poarta Infernului. Pedeapsa celor șovăielnici. Luntrașul Infernului, Caron. Trecerea fluviului infernal Aheronul.

„Prin mine¹ treci spre locul de durere, prin mine treci spre veșnica jelire, prin mine treci spre gloata care piere.

Mi-a fost dreptatea-ndemn spre făurire: puterea² sfântă m-a zidit, instanță în cer, suprema minte și iubire.

Etern trăiesc³ și câte sunt substanță 'naintea mea etern au fost create. Voi, ce intrați⁴, lăsați orice speranță”.

Aceste versuri le-am văzut săpate în dâre-ntunecate⁵ sus, pe-o poartă, și „Doamne – am zis, ce vorbe-nfricoșate”.

Ci el, ce-a toate fu-nvățat de soartă.

„Alungă, zise, îndoieli amare și orice spaimă să tânjască moartă.

Noi am ajuns lăcașul trist în care vedea-vei umbre ce-n canon se-adună, căci și-au pierdut lumina minții⁶-aoare”.

Zâmbind apoi mă prinse blând de mână⁷ și, dăruindu-mi noi puteri să mâi, mă duse-n lumea tainelor stăpână.

Acolo⁸ lacrimi și oftat văzui cutremurând văzduhul stins de stele, încât și eu am lăcrămat dintâi.

De-a valma graiuri, bocet surd, scrâșnele,

sudălmii și vaier împletindu-și cântul, plesnite palme, tânguiri de jele fierbeau în zvon de clocotea pământul și se roteau prin pâcla grea și groasă, precum nisipul când îl umflă vântul.

Cu fruntea-ncînsă de orori și roasă: „Maestre – am zis, cu cine-s cei ce-ncoace durerii pradă într-atât se lasă?”

„Se zbate astfel și-n neputință zace mulțimea⁹ celor, zise el, ce-n viață nici rău, nici bine n-au cătat a face.

Cu ei deolaltă să tânjească-nvață spurcații îngeri¹⁰ ce-n credință-obștească nu s-au unit, nici n-au trădat pe față.

I-alungă cerul” ca să nu-și știrbească sclipirea lui, dar nici în iad nu-i ține, ca nu cumva cei răi să se mândrească”.

„Maestre – am zis, ce chin și ce suspine le scurmă pieptul de tânjesc a moarte?” „Am să-ți răspund, grăi Virgil spre mine.

Nădejdea morții¹² nu-i alină-n parte și traiul mort pe care-l duc i-apasă, încât pizmași sunt de-orice altă soarte.

De ei pe lume nimănui nu-i pasă: nici milă n-au și nici dreptate scut; de-ajuns¹³ ne-au fost: te uită doar și-i lasă”.

Și eu privind o flamură¹⁴-am văzut ce-atât de iute se rotea purtată, de parc-odihna-n veci n-a cunoscut.

Și-atât amar de lume-nfrigurată venea pe urma ei, cât n-am crezut că poate moartea secera vreodată.

Pe mulți din ei, privind, i-am cunoscut și mai la urmă și pe cel¹⁵ ce-n căi greșite-umblând, de Sfântul Scaun s-a rupt.

Și-am priceput¹⁶ atunci c-am dat de răi, de răii a

căror ceată s-a certat și cu Hristos, și cu vrăjmașii săi.

Ei, care-n veci n-au fost cu-adevărat, se țără goi și hărțuiți din dos de muște mari și viespi cu trup vărgat.

Și pe obraji li se scurgea vâscos, cu lacrimi dres, un sânge gros, fierbinte, ce mișunau pe jos.

sorbit de vermi¹⁷

Văzui apoi privind tot înainte mulțime deasă lângă-un râu¹⁸, pe-o clină și-am spus atunci: „Îndură-te, părinte, și spune-mi cine sunt cei ce suspină și ard de zor să treacă grabnic valea, precum zăresc prin geana de lumină¹⁹”.

„Vei ști-n curând, răspunse el, când calea o vom răzbi și afla-vom șezământ la Aheron, cel înfrățit cu jalea”.

Atunci, tăcut, cu ochii la pământ, spre a nu-l mâhni cu vorba mea²⁰ curioasă, pornii spre râu, fără a grăi cuvânt.

Și iată-ne zări, pe-o luntre pântecoasă, venea spre noi un moș²¹ cărunt la pleată, strigând: „Vai ție²², tagmă păcătoasă!

Tu n-ai s-ajungi la ceruri niciodată; pe cel'lalt țärm am să te duc, să știi, în pururi noapte - n foc²³ și ger deodată.

Iar tu²⁴, ce viu te-ai adunat aci cu morții, lasă-i cu-a lor strâmbă soarte”.

Iar când văzu că-s neclintit, grăi:

„Pe alte căi²⁵ vei trece peste moarte, pe alt liman de ape vei umbla și lină luntre²⁶ fi-va să te poarte”.

Și-atunci Virgiliu: „Caron, nu striga, căci cele vreri ce fură în ceruri scoase sunt legi aici²⁷. Mai multe nu-ntreba”.

Tăcu arunci din fălcile-i bărboase luntrașul sur al

mlaștinii fierbinți cu ochii-ncinși² de flăcări sclipicioase.

Când l-auziră²⁹, ca ieșiți din minți, trudiți și goi, toți cei sortiți neființii, schimbă fețe clănțănind din dinți.

Pe Dumnezeu deolaltă cu părinții îl blestema, și neam, și veac, și țară, și ceasul rău, și locul suferinței.

Plângând apoi amarnic, se-adună pe malul silnic care-adună gloata acelor morți întru blestem și-ocară.

Iar Caron, cel cu jar în ochi, stă gata, le face semn și-i strânge în pâlc, flămând, plesnindu-i pe cei leneși cu lopata.

Precum când³⁰ toamna, prin copaci suflând, despoaie crengi, și frunza ruginită la poala lor se-adună rând pe rând, așijderi și sămânța urgisită³¹

a lui Adam în luntrea grea se-adună, la câte-un semn, ca pasărea momită.

Pornesc apoi plutind pe unda brună³² și nici n-ajung pe celălalt ponor, că malu-i plin și alte voci răsună.

„Cei învrăjbiți cu Dumnezeu, când mor, grăi Virgil, s-adună aci-n neființă, de orișiunde ar fi neamul lor.

Ei se grăbesc pe cât le stă-n putință să treacă râul, căci Cel drept i-alungă și teama³³ lor o schimbă în dorință.

N-a fost pe-aicea suflet drept s-ajungă; bătrânul Caron³⁴, află dar și-nvață, dreptate avu de tine să se plângă”.

Abia sfârși, că valea prinsă-n ceață se scutură cu-atâta zdrob și avânt, că simt și-acum³⁵ sudorile pe față.

Stârni apoi țărâna plânsă vânt³⁶ și fulgeră văpaie³⁷ ca de sânge, încât pierdui simțirea mea și frânt căzui, cum cel pe care somnu-l frânge.

CÂNTUL IV

Primul cerc: Limbul. Poeții antici și Dante. Castelul înțelepților.

Din somnu-adânc mă smulse¹ fără milă un tunet² greu ce-mi bubuia în țeastă, și ca și cel trezit din somn în silă, sării-n picioare și-mprejur, pe creastă, rotii privirea ca să știu ce hat și loc anume pe sub noi adastă.

Eram pe-un mal, pe malul blestemat al văii-adânci ce-adună, pântecoasă, ecouri lungi de vaier necurmat.

Atât era de neagră și cețoasă, încât zadarnic scormoneam afund, căci nu zăream nimic prin pâcla groasă

„Să coborâm, grăi Virgil, spre fund”, și alb ca ceara³ adăugă: „Învață să-mi calci pe urme⁴ și să-mi fii secund”.

Ci eu, citindu-i grija-nscrisă-n față: „Au cum să vin, când însuți tu te temi, tu ce la greu mi-ai fost mereu povață?”

„Durerea lor, a umbrelor ce gem, pe chip, grăi, nu teamă-mi zugrăvește, ci milă doar⁵, pe care spaimă-o chemi.

Să mergem⁶ dar; drum lung ne îmboldește”. Și ne pornirăm pe cărări cumplite spre primul brâu⁷ ce-abisul îngrădește.

Aici, cum pricepui din auzite, vuia văzduhul nu de plâns hain, ci doar de tânguiri neostoite, iscate din durerea fără chin⁸, ce osândește prunci, bărbați, femei, de care pururi locuacela-i plin.

Grăi Virgil: „De ce nu-ntrebi de ei? ⁹ Mi-e drag să știi de ce plătesc tribut și-am să ți-o spun, căci sunt ortaci de-ai mei.

Ei n-au păcat; dar binele făcut e gol, căci n-au botezul priincios ce-i poarta legii-n care-ai fost născut.

Trăind deci înaintea lui Hristos, nu l-au slăvit pe cel ce sus dezmiardă; și eu mă număr¹⁰ printre cei de jos.

Atât a fost de-ajuns ca să ne piardă și-osânda vrea ca dorul de iertare fără nădejde pururi să ne ardă”.

Când l-auzii, cuprins fui de-ntristare”, căci mulți aleși pe-al Limbului cuprins văzui șezând ca piatra-nre hotare¹².

„Maestre drag, să-mi spui cu dinadins, grăit-am eu, râvnind să prind putere¹³ întru credința ce greșeala-a-nvins, prin forța lui sau prin a altui vrere ieșit-a duh din Limb descătușat?” Iar el, ghicind ce-ascunsa-mi vorbă cere:

„Pe-aici, răspunse, eram nou intrat¹⁴, când coborî un sol¹⁵ pe unde stăm, cu semnul biruinții-ncununat.

El luă cu sine umbra lui Adam¹⁶, pe Moise-l luă, cu legea lui cinstită, îl luă pe Abel, Noe și Abraham, pe David¹⁷ cel cu lira iscusită, pe Israel cu cei de-un neam și-un nume, și cu Rahira¹⁸ îndelung râvnită și pe-alții mulți; dar vreau să știi anume că n-au fost duhuri până-atunci sortite s-ajungă-n cer, venind din acea lume”.

Deși vorbea, noi nu stăm pe tânjite, ci străbăteam pădurea deasă¹⁹ foarte, pădurea zic, de umbre îndesite.

N-am mers prea mult și nici eram departe de Aheron, când foc văzui²⁰ în zare, ce lumina din noapte-

o bună parte.

Și fără a fi aproape, prin lucoare zării un pâlc de înțelepți, regește șezând la sfat cu toții pe-o cărare.

„O, tu, cu care știința se mândrește²¹, au cine-s cei a căror glorie, spune, de starea celorlalți îi osebește?”

Și dânsul către mine: „— Al lor renume ce și-azi răsună pe pământ, la voi, le dobândește har²² și-n astă lume”.

Și-ntre-acestea-un glas²³ rosti spre noi: „Slăviți poetul veșnic²⁴; duhul lui plecat de-aici se-ntoarce înapoi”.

Și când tăcu, patru-nțelepți văzui, și nu părea că pe-al lor chip domnește nici bucuria, nici tristețea²⁵. Vruî să-ntreb de ei, dar domnul meu: „Privește spre cel ce poartă spadă²⁶ de oștean și ca un rege-n fruntea lor păsește.

El e Homer, poetul suveran, Horatiu²⁷ cel’lalt, cântăreț vestit, Ovid ⁸ al treilea și-ultimul Lucan²⁹.

Și chiar dacă cu lauda³⁰ ce-au grăit mă proslăvesc, cu cinstea, mare-ori mică, cu ei o-mpart; deci bine s-au rostit”.

Atare dar, văzut-am școala-antică³¹ a bardului³² cu vers scânteietor, ce peste ei ca șoimul se ridică.

Și-apoi, după ce-n cerc, mânați de dor, vorbiră-un timp, spre mine-n semn clipiră și domnul meu zâmbi la semnul lor.

Sporită cinste-apoi îmi dovediră primindu-mă³³ al șaselea-ntre ei ce lumii-nțelepciune făuriră.

Am mers așa spre zarea de scânteî și mândre vorbe-n drum am înșirat, ce nu se cad ⁴ rostite din condei.

Și-ajunși apoi din jos de un palat³⁵ de șapte ziduri

strâns cuprins în brață, și primprejur de-o apă ferecat, trecurăm apa cum pășești pe gheață; prin șapte porți, în poala-unei dumbrăvi ajuns-am loc de umbră și verdeață³⁶.

Pe valea-aceea duhuri blânde, grave, cu leneși ochi³⁷ și demnă-nfățișare vorbeau arar și-ncet cu voci suave.

Și spre a cuprinde-ntreaga ceată-n zare, ne-am tras pe-o creastă, sus, despădurită ce străjuia umbritele răzoare.

Acolo, în poiana smălțuită, mi se vădiră preamăriții-acei de care și-azi mi-e inima-nsorită³⁸.

Pe-Electra' o văzui cu toți ai ei și printre dânșii Hector și Enea, pe Cezar, ochi de vultur, lângă ei.

Mai la o parte pe Pantasilea⁴¹, Cammilla⁴²-apoi, pe regele latin⁴³, cu-a lui copilă⁴⁴, soață lui Enea, pe Brutus⁴⁵ ce-alungat-a pe Tarquin, Lucrezia, Iulia, Marzia⁴⁶ și, deoparte, stând singur într-un colț, pe Saladin⁴⁷.

Cătând apoi mereu tot mai departe, văzui pe-al cărturarilor părinte⁴⁸ șezând c-un pâlc de înțelepți deoparte.

Toți îl cinstesc și iau la el aminte, dar Platon și Socrate⁴⁹ cel vestit în preajmă-i stau și-s dintre toți 'nainte.

Văzui pe cel cu-atomii⁵⁰ înfrățit, pe Diogen, Anaxagoras, Tale, ⁵¹ pe Empedocle, Zenon, Heraclit; ⁵²

pe cel ce-a stors licoare din petale, Dioscorid, pe Tului și Orfeu⁵³, pe Lin și pe Seneca⁵⁴ mai devale; pe Hipocrat, Galien și Ptolemeu⁵⁵, Pe Avicenna, Euclid⁵⁶, și-aparte pe Averroes⁵⁷ ce-a scris de corifeu.

Nu pot să spun⁵⁸ de fiecare-n parte, căci fapta-i iute, scrisu-n schimb greoi și-amarnic mă-mboldește

lunga carte.

Din șase câți eram ne-am rupt noi doi și, părăsind poiana cea senină, la loc de vaier am ajuns apoi, pe unde-n veci n-a strălucit lumină⁵⁹.

CÂNTUL V

Cercul al doilea. Judecătorul Infernului: Minos. Păcătoșii din dragoste. Francesca da Rimini și Paolo Malatesta.

Povestea lor de dragoste și de moarte.

Din primul brâu¹ am coborât astfel în cel de-al doilea, ce mai strâmt rotește, dar chin mai mare² adăpostește-n el.

Acolo-n prag stă Minos³ și rânjește, greșeala cată, iar apoi, turbat, precum 'și-nvârte coada⁴ lui, menește.

Ajuns în față-i, duhul blestemat⁵ de-a fir-a-păr greșeala-n văz și-aruncă, iar el⁶, ce-i priceput întru păcat, i-alege loc în iad și-i dă poruncă de câte ori cu coada-ncinge laț, atâtea brăuri să scoboare-n stâncă; în față-i veșnic mulți sunt adunați și rând pe rând ajung la sorocire, grăiesc, aud⁷ și-n fund sunt aruncați.

„O, tu, ce calci lăcașul de mâhnire, strigă spre mine gros, când mă zări, curmându-și⁸ silnic crunta lui menire, au cui te-ncrezi⁹? Ferește-ți pașii aci! Să nu te-nșele pragul larg¹⁰. Păzea!” și-atunci maestrul: „Minos, nu răcni!

Nu pune-opreliști tu în calea sa; aceasta-i vrerea-n ceruri” sus; s-o-ndure se cade omul. Alta nu-ntreba”.

Simțeam acum vuind ca o pădure scrâșniri și geamăt strânse dimpreună, ce se roteau prin tainițele sure, pe unde-n veci nici soare nu-i, nici lună și-ntreg văzduhu-ntărâtat tresare și muge surd ca marea pe

furtună.

Drăcescul iureș¹² care-n veci nu moare pe morți îi poartă-n voia lui, orbește, și crunt îi zbate-n apriga vâltoare.

Iar când vântoasa-i smulge și-o pornește, țâșnesc strigări și vaier lung pe vale și blesteme spre cel ce zămislește.

Văzui atunci că pe-aslă cruntă cale sunt osândiți cei ce-au robit în gând puterea minții poftelor carnale.

Și cum pe-aripi¹³ se lasă rând pe rând fugind de toamnă păsări călătoare, la fel și ei se lasă duși de vânt, în sus, în jos¹⁴, de-a valma, fără stare, și-n veci sunt puși să se-nfășoare-n caier, și-n veci sortiți să geamă și să zboare.

Și cum cocorii-și cântă jalea¹⁵-n vaier și stolul lor o dâră lungă-nscrie, la fel văzui venind plângând prin aer un șir prelung purtat de vijelie și-am întrebat: „Maestre, cine-s oare cei osândiți de noaptea plumburie?”

„Cea pusă-n fruntea celorlalți să zboare pe lume-a fost împărăteasă-odată, răspunse el, și-a stăpânit popoare; dar într-atât de pofte subjugată, încât desfrâu – îl consfinți pe lume ca nu cumva să fie defăimată.

Semiramida-i ea¹⁶ și-n cărți se spune¹⁷ că-i fu lui Nin femeie și c-a stat pe unde azi sultanul¹⁸ țări supune.

Din dragostea cealaltă¹⁹ și-a curmat al vieții fir și și-a-nșelat bărbatul; cu ele stă și Cleopatra²⁰-n sfat, și stă Elena²¹, ce-a iscat turbatul război purtat atâta vreme²²-n van, și-n luptă mort, Ahile²³, neînfricatul.

Privește către Paris și Tristan²⁴”. Și rând pe rând îmi arată jelirea acelor frânți de-al dragostei elan.

Ci, ascultând cum deapănă-amintirea de cavaleri și doamne de-altădată, mă-nvinse mila mai să-mi pierd simțirea și-am zis: „Poete – aş agrăi din ceată pe-aceia doi²⁵ ce strânși la zbor se-mbie și ca și fulgul²⁶ de ușori se-arată”.

„Aproape, spuse, când vor fi să fie, pe dragostea²⁷ ce le-a săpat mormântul îi roagă să se-apropie și-au să vie”.

Abia-i împinse-n preajma noastră vântul și-am zis: „Grăiți, de nu vă-mpinge zorul, o, inimi frânte, și vi-e dat cuvântul²⁹”.

Precum hulubii³⁰, când îi mână dorul de cuibul dulce –ntind aripi ușoare și-aceeași vrere le grăbește zborul, așa și ei spre noi, din ceata³-n care Didona stă, prin iureșu-nvrăjbit, atât foc pusesem în strigare.

„O suflet bun și nobil ce-ai trudit s-ajungi aici, noi, ce pământu-odată cu-al nostru sânge-n lume-am înroșit, de nu ne-ar fi vrăjmaș³² cerescul tată, noi l-am ruga să-ți deie moarte-ușoară, căci milă ai de soarta ce ni-e dată.

De vrei s-ascuți povestea noastră-amară ori să ne-ntrebi, te-om asculta și-om spune, până ce vântul³³ nu se-ndeamnă iară.

Cetatea³⁴-n care m-am născut pe lume pe țărm³⁵ adastă unde Padul moare cu-ai să-i³⁶, și apa și-o revarsă-n spume.

Iubirea care-n cei aleși tresare îl prinse-n mreji cu-a mea făptură, moartă în chip ce și-azi, când mi-amintesc, mă doare.

Iubirea care³⁷ pe iubiți nu-i iartă de chipu-i drag pe veci m-a-nlănțuit, încât, cum vezi, nu-i chin să ne despartă.

Iubirea³⁸-aceeași moarte ne-a sortit: străfund de

iad³⁹ pe ucigaş l-aşteaptă”. Astfel grăi. Şi cum şedeam mahnit de-a lor osândă tălmăcită-n faptă, lăsa obrazu-n jos, către pământ⁴⁰, pân’ ce Virgil: „Ce ai?” rosti în şoaptă.

Târziu⁴¹, când glasu-mi se rosti n cuvânt: „O, câte vise şi ce dor de viaţă i-a-mpins, grăii, pe aceştia spre mormânt!”

Şi-ntors spre ei: „Francesca⁴²-am spus, pe faţă îmi aştern lacrimi dorul tău şi chinul; ci spune-mi tu, pe când eraţi în viaţă şi încă dulce vă era suspinul, cum de v-aţi prins în mreaja de ispite⁴³

şi dragostei i-aţi cunoscut veninul?”

„Nu-i chin mai mare-n vremi nenorocite decât – răspunse-n lacrimi şi păli – să-ţi aminteşti de clipe fericite⁴⁴.

Şi-o ştie domnul tău⁴⁵. Dar de mă-mbii să-ţi spun dorinţa cum ne-a-nvins treptat, suspin şi grai rostind voi împleni.

Citeam odată cum l-a subjugat pe cavalerul Lancelot⁴⁶ iubirea; singuri eram şi fără de păcat.

Adesea-n taină ne-am surprins privirea şi-acelaşi gând obrajii ne-a pălit; ci-un singur vers ne-a biruit simţirea.

Când am citit cum zâmbetul râvnit i-l sărută pe gură Lancelot, acesta ce mi-e veci nedespărţit mă sărută şi-un freamăt⁴⁷ era tot; de-atunci nicicând n-am mai citit ’nainte căci pentru noi fu cartea Galeot⁴⁸”.

Şi-n timp ce unul se rostea în cuvinte, cel’lalt plângea, astfel încât, dovadă că-mi frânse mila grai şi simţăminte, căzui⁴⁹ cum numai morţii pot să cadă.

CÂNTUL VI

Cercul al treilea: Lacomii. Cerber. Ciacco vorbeşte despre Florenţa şi îi prezice lui Dante exilul.

Într-un târziu, când mintea rătăcită de mila ce-o simțisem pentru ei¹ își reveni din jalea pătimită, oriunde-n jur m-aș fi uitat prin schei și m-aș-fi-ntors, vedeam pe văi afunde tot alte cazne și-alți căzniți² mișei.

În brâu-al treilea mă aflam, pe unde eternă - acerbă, rece, blestemată mereu aceeași, ploaia³ te pătrunde.

Zăpadă, grindini, apă întinată prin hăuri negre se revarsă-n ploi și pute⁴ greu țărâna pe sub zloată.

Iar Cerber⁵, fiara hădă, sub puhoi, din trei gâtlejuri latră cu mânie pe cei ce zac în ploaie și noroi.

Un pântec larg⁶, o barbă cenușie și ochi aprinși el are, ca tăciunii, și gheare lungi cu care morți sfășie.

Toți urlă-n ploaie precum urlă câinii⁷ și se succesc de parc-ar fi-n frigare, ferind o rână⁸ la adăpostul rânii.

Când Cerber, râma⁹, ne zări-n ninsoare căscă trei guri și colți de fiară scoase, cutremurat¹⁰ din cap până-n picioare.

Atunci Virgil, cu mâini sânguincioase scurmă țărâna¹¹ și, cum zvârli pită, zvârli cu ea în gurile băloase.

Ca fiara¹² care latră hămesită și tace-apoi, de-i dai, ca mâncăcioșii zorindu-se să-mbuce și să-nghită, la fel cu scârnav bot și ochii roșii tăcu și Cerber care latră pus, că surzi¹³ s-ar vrea pe-acolo păcătoșii.

Pornirăm dar, călcând în mers, de sus, sub ploaia care li-e din veci stăpână, deșertăciuni¹⁴ ce trupuri par, dar nu-s.

Zăceau întinși cu toții în țărână și unul doar, când ne zări-n pomost prin fața lui, se ridică-ntr-o rână.

„O, tu ce-ajuns-ai pe tărâmul nost, cunoaște-mă,

grăi, de poți¹⁵, din ceată, căci mai trăiam când zămislit ai fost”.

Și i-am răspuns: „Durerea ce ți-e dată alungă, poate, chipul tău din mine, încât nu-mi pare a-l fi văzut vreodată.

Dar cine ești de-atare chin te ține? Că și de-ar fi vreo caznă mai haină, nu-i alta mai scârbavnică¹⁶, văd bine”.

Și mi-a răspuns: „Cetatea ta¹⁷ cea plină de pizmă-astfel că se revarsă-n lume, m-a ocrotit în viața cea senină.

Drept Ciacco¹⁸-ai tăi mă cunoșteau pe nume; de lacom, fără saț m-am îmbuibat și drept aceea zac sub ploi și brume.

Dar singur nu-s: același greu păcat îl ispășesc și-aceeași caznă-i strânge pe toți din jur”. Mai mult n-a cuvântat.

„O, Ciacco – am zis, durerea ta mă frânge și-amare lacrimi dă din ochi să-mi scoată; dar spune, dacă știi, unde-or ajunge urmașii noștri-n urbea dezbinată¹⁹ și cum de s-a-ncuibat zăzania-n țară? Mai naște-n ea vreun om dintr-o bucată?”

Răspunse-atunci: „De sfada nu-i doboară²⁰, se vor ciocni și-ncăierăți orbește²¹

cei Albi pe Negrii-i vor goni²² cu-ocară.

Dar și puterea celorlalți va crește și-n nici trei ani pe dânșii²³-i vor călca, prin forța cui²⁴ azi încă șovăiește.

Mult timp²⁵ semeți, cu fruntea sus vor sta, ținându-i pe învinși în împilare, oricât s-or plânge ei și-or blestema.

Cinstiți mai sunt vreo doi²⁶, dar n-au cătare: trufia, pizma și zgârcenia toată²⁷ scânteii au fost ce-au

dus la-ncăiertare”.

Sfârși cu-acestea vorba-nlăcrămată și-am spus atunci: „Îndură-te de mine și dăruie-mi cuvântu-ți înc-o dată.

De-Arrigo, Moșca ²⁸, demni de neam și sine, de Rusticucci și Farinata-mi cântă, Tegghiai și toți ce-au osârdit spre bine²⁹.

Ei unde sunt? Te-ndură și cuvântă, căci ard să știu de-i îndulcește raiul sau iadu-n fund cu cazne de-i frământă”.

„De cei mai răi ei se lipesc ca scaiul și alte vini îi trag din greu la fund; de-ai să cobori, le vei cunoaște traiul.

Dar când vei fi pe-al lumii dulce prund, mai cântă și de mine³⁰ câteodată. Atâta-ți spun și alta nu-ți răspund”.

Și-astfel zicând mă mai privi o dată pieziș³¹, și-n tina dimprejur, porcească, pe brânci căzu cu ceilalți orbi³² din ceată.

Grăi Virgil: „Nu-i scris să se trezească până ce trâmbiți îngerești cuvântul puterii ce-i urăște³³-au să-l vestească.

Ei toți atunci își vor găsi mormântul și, reîntrupați în cărnii și-n mădule, de-osânda lor va bubui pământul³⁴”.

Astfel vorbind de viața viitoare, pășeam arar pe scârnavă podele³⁵ de umbre, tină, ploaie și ninsoare.

„Maestre - am zis, aceste chinuri grele după județ³⁶ își vor spori tăria?

Vor fi mai blânde-ori tot atât de rele?”

„Adu-ți în gând, grăi, Filosofia³⁷:

tot ce-i plinit mai greu și aprig se simte dureri ori chin, mai dulce bucuria.

Și chiar de-aicea³⁸ blestematei ginte desăvârșirea nu-i e dat s-o știe, de judecată leagă dor fierbinte”.

Astfel, vorbind mai mult decât pot scrie, băturăm roată³⁹ brâul lui Satan și-ajunși pe unde scoborâșumbie, am dat de Pluto⁴⁰, vajnicul dușman. 36

CÂNTUL VII

Cercul al patrulea: Zgârciții și risipitorii. Pluto. Despre soartă. Pătrunderea în cel de-al cincilea cerc. Mânioșii.

„Pape Satan¹, pape Satan aleppe!”

cu voce aspră² Pluto cuvânta, iar blândul înțelept³ ce-a tot pricepe mă-mbărbătă zicând: „Nu te speria, căci drumu-n jos nu el ni-l va aține, oricât de mare-ar fi puterea sa”.

Și-ntors spre chipul spurcatei jivine: „Tu taci, grăi, lup blestat⁴ de fire, și mistuie-ți tu singur fierea-n tine.

Nu ne-am pornit spre adâncuri în neștire; aceasta-i vrerea-n cer, unde Mihai⁵ a răzbunat trufașa răzvrătire”.

Cum cad grămadă pânzele⁶ când, vai, se prăbușe catargul pe furtună, la fel căzu și Pluto fără grai.

Pornirăm, dar, spre a patra văgăună⁷, tot mai afund în apriga căldare ce-ntreaga lumii mârșăvie-adună⁸.

O, dreaptă judecată! Cine oare atare chin și cazne-ngrămădește? De ce păcatu-atât de greu ne doare?

Precum se frânge⁹ valul când izbește. potrivit val pe la Caribde-n mare, la fel și-aici norodul se-nvârtește.

Din două părți, rotind fără-ncetare poveri’ O cu pieptul, păcătoșii țipă și vin puhoi, cum n-am văzut

mai mare”.

Deodată se ciocnesc și-apoi în pripă: „De ce-
adunat-ați, se răstesc¹², în viață?” și ceilalți: „Voi, de
ce-ați făcut risipă?”

Astfel în cerc se perinda prin ceață din două părți
potrivnica oștire, zvârlindu-și vorbe de ocară-n față și-
ajunsă apoi la locul de-ntâlnire se răsucea spre a doua
curbătură, Pătruns atunci de milă și uimire, grăii:
„Maestre, spune-mi tu, te-ndură, de-a stânga-aici, pe
brâna ce se cască, să fie clerici ăștia cu tonsură?”

„Ei toți, răspunse, 'n viața pământească¹³ nu s-au
grijit să pună bani deoparte, nici n-au știut cu cap să
cheltuiască.

Chiar ei o spun, lătrând cu glasuri sparte, când
se ciocnesc, de unde-apoi, trudiți, păcat potrivit
ceata lor desparte.

Iar cei ce-n creștet¹⁴ sunt de păr lipsiți ori papi
ori cardinali s-au fost aflat, ce n-au pereche-n lume de
zgârciți”.

„Maestre – am zis, de bună seamă-n sfat voi da
de unii din aceia care cu-atari păcate-n lume s-au
spurcat”.

„Amar te-nșeli, răspunse cu-ntristare; smintita
viață-n ei lasă pecete¹⁵ și nu-i cu putință să-i cunoști
atare.

În veci se vor ciocni în două cete:

cu pumnii strânși¹⁶ aceștia, din mormânt se vor
scula, iar ceilalți, fără plete¹⁷.

Din lipsă de măsură cerul sfânt schimbat-au pe-
acest loc de-ncăiertare ce-l vezi și singur, fără-al meu
cuvânt.

Și-așijderi poți vedea ce-nșelătoare sunt cele
Sortii-ncredințate-anume, ce sfadă-aduc și-mping la

dezbinare.

N-ar fi de-ajuns tot aurul din lume nici cel ce e, nici cel ce-a fost spre a ține o clipă-n loc din mers aceste turme”.

„Spune-mi, maestre - ndură-te de mine, ce-i Soarta¹⁸ despre care mai-nainte spuneai că-n mâini a lumii bunuri ține?”

I-am întrebat. „Nătângi sunteți la minte și-amar vă-neacă neștiința-n tină! Ascultă ce-am să-ți spun și ia aminte.

Acel ce-n sine¹⁹ tot ce-i știință-mbină făcut-a ceruri și cârmaci deodată și deopotrivă împărți lumină, astfel ca-n orice parte²⁰ să răzbată; așijderi și splendorilor lumești le rândui stăpână²¹ ne-nfrică, ce-mparte-averi și bunuri pământești din neam în neam, din tată în fecior, în ciuda vrerii minții omenеști; de-aceea-n timp ce urcă un popor, tânjește altul, după-al sortii dat ce-ascuns ne e, ca șarpele-n răzor.

Nu-i poate sta-mpotrivă-al vostru sfat. Ea judecă, așază și-mplinește, ca îngerii pe-al lor, al ei regat.

Din a schimba în veci nu se oprește:

gonită-i de nevoie și-i firesc că-n goana ei tot pe-alții norocește.

Aceasta-i Soarta contra cui cârtesc cei care s-o laude s-ar cădea; dar vamă ei nu-i plătesc și-n veci o ponegresc.

Ci ea n-aude și nu-i ia în seamă; învârte roata-n rând cu cei ce-s primi²², ferice pururi, fără griji sau teamă.

Ci-acum spre chin mai mare s-o pornim căci rând pe rând cad stelele²⁴ ce-n deal mijeau când am purces. Să ne grăbim.

Tăiarăm brâul pân' la cel'lalt mal, peste-un izvor
ce clocotind înscrie un jgheab în mers, săpat cu
propriu-i val.

Era o apă roșie²⁵ cenușie și scoborâram calea ei
cotită, cu unda sură drept tovărășie.

În fundul unei mlaștini Stix numită se varsă râul
când se lasă-n jos la poala râpei²⁶ aspru povârnită.

Și-n smârc văzui, privind nesățios, făpturi
mânjite²⁷ de noroi, ce stau cu trupul gol și chip aprins,
ciudos.

Mânate de turbare se loveau²⁸

cu mâini, cu cap, cu piept și cu picioare și carnea
toată flenduri și-o rupeau.

„Se zbat aici, în apa stătătoare, mânioșii-n care
furia-nvinse firea, grăi Virgil. Ci-n fund, pe sub
vâltoare, mai sunt și alții ce-și bocesc pieirea și mână-
n sus bășici²⁹ din mâlul gros, cum însuți vezi, oriunde-
ntorci privirea.

Înfipți în glod ei strigă: «Răi am fost sub blânda,
dulce-a soarelui lumină și-am huzurit la al lenei
adăpost, de-aceea-acuma pătimim în tină». Acesta-i
imnul³⁰ ce-n frânturi ieșind le gâlgâie din gușa pururi
plină”.

Făcurăm astfel un ocol, privind la cei ce-și fac din
tină dumicat, și printre smârc și râpe hoinărind, până
la urmă peste-un turn³¹-am dat.

CÂNTUL VIII

*Cercul al cincilea: Mânioșii. Trecerea fluviului
Stix în barca lui Flegias. Filippo Argenti. Cetatea Dite.*

Spun dar, urmând¹, că până a nu ajunge la turnu-
nalt, privirăm sus spre el și vârful lui ce zările
străpunge, căci două facle²-nfapte în crenel și-o-a
treia-n zări, ce-i răspundea în noapte, zărirăm sus.

Drept care - ntors spre acel ce-i plin de-nțelepciune³-n gând și-n fapte, l-am întrebat: „Cine-a aprins lucoare și ce-și grăiesc văpăile⁴ în șoapte?”

„Privește-n sus, pe undele murdare și ce-așteptăm⁵ ai să pricepi de-ndată, de poți vedea prin ceața bălții-n zare”.

Nicicând din coardă n-a țâșnit săgeată⁶ mai iute decât luntrea ce vioi tăia văzduhul, zveltă, neînfricăată și scobora pe ape către noi, c-un singur om la cârma ei ce-amarnic striga: „Te-am prins! Să nu dai înapoi!”

Și-atunci Virgil: „O, Flegias⁷, strigi zadarnic.

Nu vei avea, dacă te-mbii la trudă, doar cât vom trece pe-acest loc scârbavnic”.

Cum cel prostit, când îi e dat s-audă că-i înșelat și remușcări încearcă, la fel și Flegias spumega de ciudă.

Maestrul meu păși dintâi în barcă, trăgându-mă cu mâna lui pe punte și-abia atunci simții că se încarcă⁸.

De-ndată ce urcarăm, vechea luntre, mai grea pe valuri, se porni mai iute ca-n alte dați, întinsul să-l înfrunte.

Și cum pluteam pe apele stătute, un duh⁹ glodos se sumeți să-ngâne: „Tu cine ești¹⁰, de-ncaici cele știute?”

„De moartea-ncale, grăii, nu voi rămâne. Dar tu, ce-n tină îți cufunzi durerea?” „Sunt duh ce plâng”, grăi cu-amărăciune.

Și-atuncea eu: „Cu plânsul și cu fierea rămâi, căci te cunosc din câte-ngâni, chiar dacă tina¹² îți mânjește pielea”.

Îtinse-atunci¹³ spre luntre-a sale mână, dar domnul meu îl îmbrânci scârbit, strigând la el: „În

smârc¹⁴, cu ceilalți câni!”

Mă prinse-n brațe-apoi și, mulțumit, mă sărută zicându-mi: „Suflet mare, ferice maica¹⁵ ce te-a zămislit.

Ăst duh de trufaș n-avu soț sub soare; nimic pe urme-i n-a lăsat de preț, de-aceea-acum cuprins e de turbare.

Și câți din cei ce se cred regi în jeț s-or tăvăli ca porcii ¹⁶-aici, prevăd, lăsând pe urme silă și dispreț!”

„Maestre – am spus, mult mi-aș dori să-l văd¹⁷ scufuns până la creștet în leșie¹⁸, cât timp mai suntem într-acest prăpăd”.

Grăi Virgil: „Dorința ¹⁹-are să-ți fie, 'nainte să vezi malul, împlinită, căci ți se cade-atare bucurie”.

Nu mult trecu și ceata-mpotmolită atare-n spate îi sări ciorchine, că și-azi înalț la ceruri mulțumită.

„Săriți, răcneau, pe el! Țineți-l bine!” și arțăgoasa umbră florentină se sfârteca ea singură pe sine.

Nu-i vrednică²⁰ povestea-n loc să-mi țină: de-aceea spun c-un geamăt surd mă puse să cât cu ochii geana de lumină.

„Se-apropie-acum cetatea Dite²¹ – mi spuse maestrul meu, ce-ascunde sub obroc mulțimi de umbre și dureri nespuse”.

„Văd bine – am spus, maestre, la mijloc ca niște turla de moschee²² – egale, de-un roșu-aprins, parc-ar ieși din foc”.

Și dânsu-atunci: „În flăcările sale un foc etern le-ncinge și le-nghite, pre câte vezi în fund de iad, pe vale”.

Ajuns-am dar la gropile-adâncite²⁴ ce roată strâng cetatea-n brăcinare, cu ziduri groase, ca din

fier clădite.

Și dând ocol pe apele murdare, sosiți pe mal, luntrașul iscusit: „Ieșiți ⁵, răcni; ajuns-ați la intrare!”

Mai mult de-o mie-n poartă am zărit de draci ciudoși²⁶ urlând cu glasuri sparte:

„Au cine-i cel ce fără a fi murit pătrunde-n lumea duhurilor moarte?” Făcu Virgil un semn ca să-i împece, poftind cu ei să sfătuiască-aparte.

Și potoliți atunci, ca să mă-ncerce, către Virgil strigară: „Dintre voi să vii tu singur²⁷. Celălalt să plece.

Încerce-și singur drumul înapoi, de-o vrea și-o ști prin noapte a străpunge; tu ce l-ai adus, tu-ai să rămâi la noi”.

La vorba lor simții că mă împunge până-n rărunchi o teamă cu păcat: gândeam că-n veci pe lume n-oi ajunge.

„Maestre scump, ce-ntr-ajutor mi-ai stat de-atâtea ori la cumpene și care de rele și primejdii m-ai scăpat, nu mă lasă, strigai cu-nfrigurare, și dacă-n cale ni se pun stihii, să ne grăbim pe vechea-ne cărare”.

Ci domnul meu ne-nfricoșat grăi:

„Să nu te temi²⁸, căci Domnul m-a-nvoit și nimeni pașii nu ni-i poate-opri.

Așteaptă-aici, și sufletul trudit să-ți fie pururi de nădejdi sorginte; n-am să te las pustiu și rătăcit”.

Așa plecă preabunul meu părinte și eu rămas-am îndoiieli pradă, cu „vine-ori nu²⁹” luptându-mi-se-n minte.

N-aș ști să spun dacă s-au luat la sfadă ori ce le-a spus maestrul înțelept, dar după ziduri toți s-au tras grămadă.

Cu lacăt poarta-i zăvorâră-n piept și el porni tăcut și-adus de spate unde știa că stăm ca să-l aștept.

Pășea mahnit, cu pleoapele lăsate³⁰ și „Cine oare³¹, l-auzeam că spune, nu mă-nvoiește-n jalnica cetate?”

Și mie-apoi: „De vin cu-amărăciune, nu te speria; voi frânge-acest popor, oricine-i cel ce-n calea mea se pune.

Din vremi străveche-i cutezanța lor, vădită-n prag de poartă mai cu vază, care-a rămas de-atunci fără zăvor³².

Pe ea citit-ai buchiile³³ de groază:

dar dând-o-n urmă³⁴, către noi se-abate, din brâu în brâu și fără soli de pază acel³⁵ prin care vom intra-n cetate.

CÂNTUL IX

Cercul al șaselea: Ereticii. Lângă poarta cetății Dite. Cele trei Furii.

Trimisul ceresc. Cei doi poeți pătrund în cetate. Ereticii îngropați în morminte de foc.

Culoarea stinsă ce-mi pălise-obrazul când îl văzui¹ venind-napoi molcum, mai grabnic șterse de pe-al lui² necazul.

Cum cel ce-ascultă³ se opri din drum, căci ochii-n zări, prin noaptea plumburie nu străbăteau de ceață și de fum.

„Tot noi vom birui în bătălie, grăi, de nu⁴... Prea sfântă-i rugăciune:

Oh, cum aștept⁵ a cerului solie!”

Văzui atunci că încerca să-mbune vorba dintâi⁶ cu cealaltă care altminteri gândul se-ncerca a-l spune.

Dar totuși teama mă cuprinsese-n gheare, căci eu dădeam cuvintelor trunchiate un tâlc mai negru decât

el, se pare.

„Într-acest fund de scoică⁷ mai răzbate vreun duh din Limb, pe care Dumnezeu numai cu neagra deznădejde-l bate?”

Așa întrebai⁸. Iar el: „Arar și greu pornește vreunul din a noastră ceată să bată calea ce-am pornit-o eu.

Și nu dintâi; căci am mai fost o dată⁹, de Eritona! O-nduplecă, de cruda ce-nvie morți în trupul de-altădată.

De-abia murisem când m-ajunse truda de-a cerceta cetatea în străfund și-a scoate-un duh din brâul unde-i Iuda.

Nu-i loc pe-aicea mai străin și-afund” de cerul care-nvârte tot sub soare, dar nu te teme; ști-voi să-l pătrund.

Spurcatul smârc¹² ce-mprăștie-n jur duhoare cetatea-ncinge și nu-i chip la răi s-ajungem fără sfadă și turbare”.

Rosti mai mult; dar eu pe alte căi umblam pribeag, cu ochii în căutare spre turla-naltă-ncinsă-n vâlvătăi, unde văzui¹³ ivindu-se-n lucoare trei Furii sângerând și câteșitrei cu hidre verzi în loc de cingătoare și chip cu-nfățișare de femei; șerpi groși drept plete, grei precum ciorchinii și drept șuvițe, șerpi mai mărunței.

Virgiliu, știind că-s slujnice reginii¹⁴ ce-n iad domnește peste morți, grăi: „Privește-acum mânioasele Erinii.

Megera-i cea din stânga ta, să știi; Afecton dreapta plânge-amar și drept la mijloc Tesifona”.

— Atât rosti.

Ci ele carnea-și sfâșiau pe piept și se plesneau

urlând¹⁵ astfel, că eu mă apropiai cu teamă de-nțelept.

Cu ochii țintă către locul meu se tânguiau:
„Meduzo¹⁶, fă-l de piatră, căci nu l-am frânt la vreme
pe Tezeu¹⁷!”

„Ascunde-ți fața când le-auzi cum latră, căci de
Gorgona ți se-arată-n trei, în veci de veci nu mai
ajungi la vatră”.

Astfel grăi Virgil, și ochii mei i-acoperi¹⁸ cu mâna
lui fierbinte, căci nu punea pe-a mele mâini temeii.

O, voi, ce teferi v-ați născut la minte, cătați cu
sârg ce tâlc ascund de gloată, sub tainic vâl¹⁹,
ciudatele-mi cuvinte.

Iscat din zări, pe unda tulburată, de spaime plin,
venea un zvon năprasnic²⁰, de apa-n maluri se zbătea
turbată, precum un vânt ce bântuie prădalnic când îl
stârnesc potrivnice ardori²¹ și scurmă codrii-n mersul
lui năvalnic, și smulge crengi, și urcă prafu-n nori, și-
și poartă falnic fruntea lui, semeață, punând pe fugă
turme și păstori.

Maestru-atunci, descoperindu-mi fața, grăi:
„Privește colo sus, pe ape, spre locul unde se-ntetește
ceața”.

Ca broaștele²² ce-aleargă ca să scape și-n mâl se-
ascund, la fundul apei toate când simt năpârca undeva
pe-aproape, la fel văzui și umbrele-nfricate gonind din
fața unui sol²³ ce-a una trecea pe Stix²⁴ cu tălpile
uscate.

Cu mâna stângă alunga întruna miasma grea²⁵
ce-l îneca, scârbit, far-altă grijă decât asta una.

Și pricepând că cerul l-a ivit, privii către poet și
c-o sclipire din ochi mă-mpinse să mă-nchin smerit.

Ah, cât dispreț îi scânteia-n privire! C-o vargă-
atinse-al porții vechi mâner și-o-mpinse-n lături fără-

mpotrivire.

„O, voi, netrebnici²⁶, izgoniți din cer, ce cutezanță v-a făcut străjeri? grăi din pragul porților de fier.

De ce vă-mpotriviți acelei vreri²⁷ ce-n țelul ei n-a cunoscut zăgaz, și vă sporește chinuri și dureri?

Să-i țineți piept v-ajută la necaz? Uitat-ați²⁸ că pe Cerber se cunoaște, răritul păr pe ceafa și grumaz?”

Se-ntoarse-apoi, pornind-o către mlaște și-așijderi celui care dă-napoi a altui grijă când a lui îl paște, așa și el, nici nu grăi spre noi; dar vorba-i sfântă ne-ntări-n simțire și către porți pornirăm amândoi.

Trecurăm pragul fără-mpotrivire, și eu râvnind să știu, din mers, de-ndată ce cazne-ascunde jalnica zidire, cât ce-am pătruns întorsei ochii roată și-un șes văzui și pe cuprins năpastă, și chin nespus, și jale necurmată.

Precum la Arles³⁰ unde Ronu-adastă, precum la Pola unde-i brâu Carnarul și-n unde spală a Italiei coastă, mii de morminte împânzesc hotarul, așa și-aici se-nalță din belșug, dar mult mai jalnic își vădesc amarul; căci printre ele flăcări ca de rug le-ncing atare-n vâlvătăi pe toate, cum n-a fost fier încins³¹ de-un meșteșug.

Niciunul n-avea lespedea³² pe spate și-atari suspine slobozeau în vânt, cum numai chinul și durerea scoate.

Și-am zis atunci: „Maestre, cine sunt toți cei ce zac în racle și dau glas³³ durerii lor de-a dreptul din mormânt?”

„Se zbat în gropi, grăi, întru impas ereticii cu-ai lor, și până sus de ei sunt pline; niciun loc n-a mas

Cu tagma lui³⁴ fleștecăre-i pus să zacă-n raclă

felurit³⁵ fierbinte”.

Și astfel zicând de-a dreapta³⁶ ne-am tot dus, pe drumul dintre ziduri³⁷ și morminte.

CÂNTUL X

Cercul al șaselea: Ereticii. Farinata degli Uberti și Cavalcante dei Cavalcanti. Prevestirea exilului lui Dante.

Pe-un tainic drum¹ și-ngust, ce șerpua de-a dreapta printre ziduri și morminte, Virgil o luă, și eu pe urma sa.

„Maestre bun și preaînțelept părinte, ce pașii-mi porți prin aste văi, cuvântă și stampară dorința² mea fierbinte.

Pe cei ce zac în gropi și se frământă nu-i chip să-i vadă? Căci nu stau străji³ pe hat și-n fice raclă lespede-a-i răsfântă⁴”.

„S-or cetlui, făcu, din Iosafat⁵ când s-or întoarce morții, fiecare în trupul veșted pe pământ lăsat.

Acesta-i țințirimul⁶ celor care cu Epicur⁷ credeau că-n muribunzi și sufletul cu trupu-odată moare.

Și chiar aici în brâu⁸-unde te-afunzi răspuns afla-vei întrebării-n gând și-așijderi și dorinței ce-mi ascunzi”.

„Părinte – am spus, nu ți-am ascuns nicicând ce-mi zace în piept, dar calea de mijloc:

tu m-ai deprins⁹ s-o țiiu, și nu-ntr-un rând”.

„Toscane, tu¹⁰, care-ai purces prin foc, de viu călcând într-acest trist lăcaș, și-ales grăiești, oprește-o clipă-n loc:

mi te vădește graiul băștinaș al patriei” pe unde-n lume-am mas și-am ponegrit-o, și i-am fost vrăjmaș¹²”.

Astfel țășni fără de veste-un glas dintr-un

mormânt, părând că mi-l despică și temător lângă poet m-am tras.

„Ce faci, grăi Virgil, de ce ți-e frică? Privește, Farinata¹³, ca un munte din brâu în sus întreg cum se ridică”.

Eu îl priveam setos și țină-n frunte, iar el cu pieptul¹⁵ împungea-nainte, Infernu-ntreg părând că vrea să-nfrunte.

Mă-mpinse atunci Virgil printre morminte spre el, zicându-mi: „Vezi să nu te mânii și să te pierzi în de prisos cuvinte¹⁶!”

Și-ajuns la groapa roșie ca tăciunii, el mă scrută din cap până-n picioare și mă-ntrebă: „Cine ți-au fost străbunii¹⁷?”

Și cum eram prea dornic de-ascultare, rostii fățiș¹⁸ ce-aveam de spus, să știe, iar el creți sprâncenele-a mirare, și zise-apoi: „În cruntă vrăjmășie cu-ai mei au fost și drept aceea noi de două ori i-am pus pe pribegie”.

„De-au fost goniți²¹, ei s-au întors-napoi, am zis atunci, și-ntâi și-a doua oară; dar astă artă n-ați deprins-o voi”.

Văzui atunci ieșind din raclă-afară pân' la bărbie-o umbră²² dintre-ai lor, pesemne-ngenuncheată²³-n foc și pară.

În jurul meu privea iscoditor, părând că pe-altul²⁴ cată lângă mine, iar când văzu că nu-i, răzbit de dor grăi plângând: „De-aici, printre suspine s-ajungi ai izbutit cu-al minții sfat, fecioru-mi unde-i? Cum de nu-i cu tine?”

„Nu singur vin, i-am spus, ci îndrumat de domnul meu, pe care sus, cândva, poate că Guido-al tău²⁵ l-a defăimat”.

Cuvântul lui și-osânda ce răbda mi-au deslușit²⁵ pe cine-aveam în față și drept aceea i-am răspuns așa.

Ci ei sărind strigă: „Cum, nu-i în viață? Cu tâlc anume-ai spus «l-a defăimat²⁷»? Lumina dulce sus nu-l mai răsfată?”

Iar când Văzu că stau îngândurat și nu răspund pe dată vrerii sale, căzu la loc²⁸. Mai mult n-a cuvântat.

Dar cel'alt²⁹ duh măreț, ce pasu-n cale mi-l aținuse, când m-a fost chemat, nici nu clinti, nici se plecă din șale.

Ci-urmându-și gândul, zise-nversunat: „Să știu c-ai mei³⁰ nu s-au știut reîntoarce mă arde mai cumplit decât ăst pat.

Dar ține minte: raze nu va toarce de cinci ori zece³¹ luna-n cer stăpână³²

și-ai să pricepi ce greu e a te-ntoarce.

Ci spune-mi tu, pe vrerea ce te mână, de ce prin legi și prin județ pripit³³ pururi pe-ai mei poporul se răzbună?”

„Măcelu'³⁴, am spus, ce Arbia a-nroșit, încât și azi cu sânge scurs se-nfruptă, poporul împotrivă v-a asmuțit”.

Clăti din cap și-apoi cu vocea ruptă: „Nu singur³⁵ m-am bătut, rosti nciudat, și n-am purces fără temei la luptă.

Dar singur fost-am, când ceilalți la sfat Florența se-nvoiră s-o distrugă, cel ce fățiș cetatea-am apărat”.

„Găsească ai tăi de-a pururi pace-n rugă, am cuvântat, ci spulberă-mi aceste nedumeriri ce mintea mi-o subjugă:

voi, cei de-aici³⁶, din câte-am prins de veste, vedeți ce-aduce viitoru-n brață, dar nu vedeți nicicând

ceea ce este”.

„Vedem, e-adevărat, dar ca prin ceață, răspunse el, tot ce-i de noi departe; cu-atât ne-a hărăzit cereasca față.

Dar câte sunt sau ni-s aproape³⁷ foarte nu deslușim³⁸, căci n-avem precăderea, de nu vin alții vești de voi să poarte.

De-aceea poți pricepe că vederea pieri-va-n noi când timpul va dispărea și pretutindeni va domni tăcerea”.

Străpuns atunci de griji și remușcare, grăii pripit: „Să-i spui celui căzut c-al său fecior se bucură sub soare.

Iar dac-am fost la întrebarea-i mut³⁹, să-i deslușești că mă zbăteam ca-n fiare în tot ce-n gând prin tine-am cunoscut”.

Maestrul mă chema de pe cărare și l-am rugat să-mi facă-atunci pe plac și scurt să-mi spună ce tovarăși are.

„Cu peste-o mie dimpreună zac, dar Frederic⁴⁰ cu mine-n fund se-mbie și Cardinalul⁴¹: despre ceilalți tac”.

Pieri apoi, iar eu spre a mea făclie întorsei pașii, frământând în minte ce-mi prevestea amara profeție⁴².

Porni Virgil și tot mergând 'nainte: „Ce gânduri te frământă?” zise blând. Iar când răspunsu-i deslușii-n cuvinte, îmi porunci: „Păstrează bine-n gând tot ce-ți vesti potrivitnic prorocirea. Ci-ascultă acum: – și-un deget ridicând – Când vei ajunge, zise, în sclipirea⁴³ privirii dulci, senină și profundă, vei ști ce ți-a urzit dumnezeirea”.

Lăsarăm zidu-apoi să ni se-ascundă și apucând la stânga pe cărare, ajuns-am teferi într-o vale afundă,

ce până sus duhnea cu-a ei putoare.

CÂNTUL XI

Cercul al șaselea: Ereticii. Mormântul papei Anastasiu. Topografia Infernului.

Pe-o margine de surpătură-afundă proptită roată-n stânci, printre ponoare, ajuns-am loc deși mai grea osândă¹; și spre a scăpa de strașnica duhoare² ce până sus se-aburcă din abis, ne-am tras în dosul unei lespezi care păzește-o raclă unde șade scris: „Pe papa Anastasiu³ să-l jelim, căci rele căi lui Fotin i-a deschis!”

„La coborâș pe-ncetul să pășim, spre a ne-nvăfa⁴ cu scârnarul miros până-ntr-atât încât să nu-l simțim”.

Astfel grăi, la care eu, voios, îl îndemnai: „Găsește-o cale, tată, ca timpul să-l petrecem cu folos”.

„La asta cuget. Află dar că, roată aci-ntr-o stâncă, trei brâuri povârnite și tot mai mici se-afundă⁵ ca-n covată.

Tustrele-adună duhuri osândite; dar spre a-ți ajunge-a le privi, primește să-ți deslușesc cum stau și-s rânduite.

Tot ce e rău și ură-n cer stârnește nedrept e-n țel și ca atare lumea cu silnicii și-nșelăciuni lovește.

Or, cum în om e proprie⁶-nșelăciunea, de cei ce-nșală-i mai vârtos scârbit Hristos, și-i strânge mai afund genunea.

Cei silnici stau în primul brâu⁷ rotit; dar silnicia-n trei tulpini⁸ se ține și deci și brâu-n trei e împărțit.

Cu Dumnezeu, cu altul ori cu tine poți silnici; cu tot ce e al lor sau chiar cu ei, cum vei pricepe bine:

căci poți prin silă săvârși omor în cel de-aproape; ori avutul său prin jaf să-i pierzi sau foc mistuitor.

De-aceia cei ce-s silnici cu gând rău, tâlhari la drum și ucigași, vor sta ceată de ceată-n primu-ocol⁹ din hău.

Dar omul poate și potrivnic da în el și-a sale¹⁰, silnicind cu ciudă și-ocolu-al doilea adună, vei vedea, pe cei ce-avutul să și-l toace-asudă ori viața-și curmă” și la plâns se-mbie, când sus în lume s-ar cădea să radă.

Și cerului’² poți face silnicie, fie că-l blestemi ori îl negi prostește fie că-l mâinii dând în sodomie.

Ocolu-al treilea, deci, pecetluiește Sodoma’³ și Caorsa¹⁴ cu-ale lor și ceata ce-mpotrivă-i¹⁵ clevește.

Mustrat de cuget, omu-nșelător lovește-n cel ce-ncrederea nu-și curmă sau dimpotrivă-n cel ce-i temător.

Înșelăciunea către cei din urmă iubirea-nalcă, legiuit fior, și-al doilea brâu¹⁶ amestecă-ntr-o turmă lingușitori, fățarnici, vrăjitori, codoși’⁷, zarafi, simoniaci și-n fine alți păcătoși și răi de teapa lor.

Dar când înșeli pe cel ce crede-n tine, nu pângărești doar dragostea ce-mbie, ci însuși legământul¹⁸ ce te ține ca-n lanțuri ferecat de prietenie; deci brâul ultim¹⁹, unde-i miez pământul, pe trădători îi arde-ntru vecie”.

„Maestre – am zis, ți-e luminos cuvântul și clar împarte brâna-n fund mai joasă și cetele ce-și află-n ea mormântul.

Dar cum de cei din mlaștina măloasă, cei duși de vânt, bătui de ploi în spate, cei ce se-nfruntă sub poveri²³ ce-apasă, nu-s osândiți să zacă în cetate, dacă-i urăște judecata sfântă?

Ori dacă nu, atunci de ce-i mai bate?”

„De ce te-abați din calea-n veci neînfrântă, grăi

Virgil, a judecății clare?

Ori alte gânduri, poate, te frământă?

Nu-ți amintești de vorbele prin care sunt înșirate-n Etică²⁴ cu știința pornirile ce-s cerului amare?

Bestialitatea-adică, rea-credința și-n urmă a treia, mai puțin amară și osândită-n iad, nesocotința²⁵?

Și de pricepi ce tâlc se desfășoară din cele spuse și-ai să iei aminte cine sunt cei ce poartă sus povară, n-ai să te miri de ce sunt puși-nainte de cei de-aici și de ce-anume vrerea' mai blând îi bate și-i urăște-n minte.¹

„O, soare²⁷, tu, ce-mi limpezești vederea și-mi stâmperi doru-ncât în slăbiciune²⁸ mi-e drag a sta ca să-ți cunosc puterea, întoarce-ți gândul înapoi și-mi spune cum necinstește-n cer cămătăria²⁹ pe Dumnezeu. Îndură-te, preabune!”

„De repetate ori Filosofia³⁰ le-arată celor ce-o cunosc din plin cum Natura-și trage obârșia din fapta și din cugetul divin iar Fizicii³¹, de-i vei pătrunde țelul, dintru-nceput afla-vei și deplin că-ntocmai ca pe măistru-nvățăcelul, și-arta voastră, sus, imită firea și că-ntr-un fel nepoată e cu cerul.

Din ele dar³², urmându-le-omenirea, precum Geneza-n cartea ei dictează, se cade-a-și trage viața propășirea.

Dar cum zarafii altei căi³³ urmează, ei firea și-arta le urăsc nespus, căci doar în bani nădejile-și așază.

Ci-i vremea s-o pornim, căci Peștii³⁴ deasupra zării scânteiază-n noapte și Ursa Mare lunecă spre apus, iar cale către râpă-i hăt-departe”.

CÂNTUL XII

Cercul al șaptelea: Brăul întâi. Violenții.

Minotaurul. Centaurii. Violenții împotriva aproapelui.

Cumplitul loc¹ greu ne-ncerca puterea și văzu-nfrânt, căci eu priveam atent, dar orice om și-ar fi ferit vederea.

Ca malul râpei ce din jos de Trent², ori prin cutremur ori că sprijin n-are, izbită fu de-al Adigei torent atât de crunt încât, printre ponoare, din munte sus, de unde fu desprins, nu-i chip la vale să-ți croiești cărare, la fel era și-al râpei larg cuprins și pe-a ei culme, tocmai sus, pe-o cioacă, rușinea Cretei³, monstrul sta întins, cel zămislit din închipuita vacă; ci când văzu că petreceam strâmtoarea, tot trupu-o rană începu să-și facă.

Maestrul meu îi potoli turbarea: și „Crezi, strigă, că-i ducele Atenei⁴, cel care-n lume ți-a curmat suflarea?

Ferește-n lături, fiară, căci viclenei ce soră-ți fu el nu-i cunoaște gura, ci vrea să vadă caznele Gheenei⁵”.

Ca taurul ce rupe legătura când îl pocnește în creștet c-un topor și-și saltă-n labe-orbecăind făptura, așa și el; dar bunul meu senior:

„Tu treci, strigă. Să n-aștepți altă rugă.

Cât e-n turbare-i vremea să cobori”.

Pornirăm astfel cale spre văiugă, prin grohotiș, și-a trupului povară pune sub mine pietrele pe fugă.

Pășeam gândit când domnul zise iară: „Au te gândești la malul blestemat, păzit de fiara-nfrântă⁷ adineaoră?

Aș vrea să știi că-n cel'lalt rând când dat mi-a fost s-ajung străfundurile-amare nu era încă malu-n hău surpat.

Dar nu cu mult-nainte să pogoare cel care⁸-aduse

atâtor morți iertarea, din iad răpindu-i ca să-i ducă-n soare, atât de crunt se zgudui⁹ strâmtoarea, încât și eu crezui c-o să se-mpace întregul univers și că-mpăcarea e-n stare lumea-n haos a preface; în clipa-aceea malu-n stânci durat, și-n ceea parte se surpă, și-ncoace.

Ci cată jos și vei zări-nspumat un râu de sânge¹ – **n** care fierb și-o mie din cei ce silnic rele-au cășunat”.

O, poftă oarbă și-ntr-adins mânie, cum ne mai joci și ne strunești pe lume și cum ne-afunzi aici în scârnăvie!

Văzui un șanț ce-mprejmuia anume precum Virgil îmi arătase-n zare, tot șesul roată, clăbucind de spume.

Iar între el și-a râpei largi picioare fugeau centauri¹² cu săgeți pe spată, precum de vii umblau la vânătoare.

Când ne văzură se opriră-ndată și trei din ei, lăsând în urmă ceata, țintiră arcul drept spre noi să bată și „— **n** care brâu¹³ vă veți primi răsplata?

răcni o fiară ridicându-și laba.

Vorbiți din deal; de nu, slobod săgeata!”

Și-atunci maestrul: „Te pripești degeaba: răspuns vom da prin Chiro ⁴, nu prin tine; de când te știu, rău sfetnic ți-a fost graba.

Acesta-i Nes¹⁵, grăi apoi spre mine, răpus de dragul mândrei Deianire, prin care crunt s-a răzbunat presine.

Cu capu-n piept stă Chiro ce-n strunire l-avu pe Ahil și-al treilea, cum zăresc, e Fol¹⁶ cel iute și mânios din fire.

Pe mal se-nvârt și fără greș țintesc în cei ce fața mai vârtos și-arată din râu-n care vina lor spășesc”.

Pornirăm dar, spre a taurilor ceată și Chiro-atunci, săltându-și greu făptura, împinse barba⁷-n lături c-o săgeată, și-apoi, răzbind să-și descâlcească gura: „Vedeți¹⁸, grăi, că-n calea lui pripită ce-atinge-n mers codașul dă de-a dura?

Nu-i legea asta morții rânduie¹⁹”. Când l-auzi, Virgil, ce sta-n cordat la pieptul lui¹⁹ ce-mbină om cu vită:

„E viu, îi zise, viu cu-adevărat și-l duc să vadă morții din genune; nu bunul plac, nevoia²⁰ Ol-a-ndemnat.

Din cer s-a rupt cine-a venit²¹ anume ca-n grija mea să-l lase și, firește, nici el, nici eu n-am fost tâlhari²² pe lume.

Pe vrerea²³ deci ce pașii ni-i strunește pe-atare căi de chin și-nfricoșare, cu unul dintr-ai tăi ne însoțește, ca peste râu prin vad să ne coboare și pe-al meu soț să-l ducă el în spate, căci nu e duh ca prin văzduh să zboare”.

Chiron se-ntoarse către Nes și: „Frate, rosti, să-i duci și de-ai să dai în cale de alte cete, să le-alungi pe toate”.

De-a lungul undei roș-clocotitoare pornirăm dar și-ntreg cuprinsul Lunii²⁴ se-nfiora de-a fierților strigare.

Până la ochi ședeau în sânge unii și Nes grăi: „Aceștia sunt tiranii care-au ucis și-au tâlhărit ca hunii și-a lor cruzime-și tânguie-n jelanii. Cu Alexandru²⁵-i Dionis²⁶ vecin, cel ce Sicilia a-mpilat cu anii și lângă el, mai oacheș, e-Azzolin²⁷, iar cel bălai Obizzo²⁸-i după nume, Obizzo d'Ești, care-n chip hain de propriu-i fiu ucis muri pe lume”. Privii spre duce când văzui că tace, dar el grăi: „De Nes²⁹ s-asculți ce spune”.

Centaurul cătând printre băltoace curând apoi se poticni-ntr-o ceată³⁰ ce pân'la gât se bălăcea-n bulboace.

O umbră-mi arătă, însingurată, și „Acela³¹, zise – o inimă a străpuns ce și-astăzi pe Tamisa-i venerată”.

Văzui apoi până la brâu ascuns alt pâlț ce-n sânge-și ispășea desfrâul și dintre ei am cunoscut de-ajuns.

Astfel scădea treptat-treptat pârâul și când ajuns-am unde-n tălpi³² ardea, aflarăm pasul și trecurăm brâul.

„Așa cum poți, grăit-a Nes, vedea că-n piatra asta apa-n vad descrește³³, așijderea să-mi dai crezare-aș vrea că de cealaltă tot mai tare crește, până ce-ajunge-n locul unde ceata tiranilor se-neacă și scrâșnește.

Acolo-n sânge își primesc răsplata Atila³⁴, cnut și bici peste popoare, cu Pir și Sext³⁵; iar mlaștina, spurcata, de lacrimi grele-i mulge la strâmtoare pe Rin Corneto și pe Rin tâlharul³⁶ ce-au jefuit din greu la drumul mare”.

Pieri apoi, trecând dincolo malul.

CÂNTUL XIII

Cercul al șaptelea: Brâul al doilea. Violenții. Pădurea sinucigașilor. Pier della Vigna. Risipitorii.

Nes¹ n-apucase să se piardă-n zare, când am pătruns (și-acum mă trec fiori) într-un desiş ce n-avea-n el cărare.

Nu frunze verzi², ci-n veștede culori, nu drepte crengi, ci noduroase foarte, nu roade-n pomi, ci spini otrăvitori.

De-atari hățișuri în păduri n-au parte între Cornet și Cecina³ – ncuibate, nici fiarele ce fug de om

departe.

Prin pomi se-alungă Harpiile⁴ spurcate ce-au izgonit troienii fără somn și-amar⁵ le-au prevestit cele-n tâmplate.

Au aripi late, gât și chip de om, cumplite gheare, pântec larg, cu pene, și-n chip ciudat se tânguie prin pomi.

JDe-abia-am intrat, dar vreau să știi din vreme că brâu-al doilea⁶-ți șade dinainte, grăi Virgil, și-ai să-l auzi cum geme până-ai s-ajungi la prundul roș fierbinte; privește dar⁷, căci vei vedea, umblând, minuni ce basne par a fi-n cuvinte”.

Mulțimi de glasuri auzeam gemând, fără a vedea din ce gâtlej purced și-n loc șezui, cu groază, așteptând.

Credeam c-ar crede⁹ c-aș putea să cred că plâng prin codru-n tânguii prelungi mulțimi ce-ascunse printre ramuri șed.

Dar el grăi: „Ar fi de-ajuns să frângi cu mâna ta o mladă¹⁰ fără rod și-a tale gânduri s-ar vădi nătângi”.

Am smuls atunci o creangă¹² dintr-un nod de prun sălbatic ce creștea stufos, dar trunchiu-urlă¹³: „De ce mă lași schilod?”

Și plin de sânge – un sânge negricios, strigă din nou: „De ce-mi faci strâmbătate? N-ai pic de milă, duh nesățios?

Noi oameni fost-am¹⁴ și-astăzi suntem cioate, dar șerpi de-am fi și-oricât de noi te-ai teme, tot s-ar cădea să-ți fie milă, frate”.

Ca din butucul¹⁵ ce deoparte geme și sfârâie mustind, când de cealaltă, cuprins de flăcări, arde fără vreme, la fel din trunchi se prelingeau deolaltă cuvinte-n șir și sânge năclăit, încât din mâini scăpat-

am creanga-naltă.

Și-atunci Virgil: „O, suflet urgisit, de-ar fi văzut¹⁶ aceasta-n gândul său aieva câte-n carte¹⁷ mi-a citit, n-ar fi-ndrăznit s-atingă trunchiul tău; dar fiindcă fapta prea-i părea ciudată¹⁸, chiar eu¹⁹ l-am îndemnat, și-mi pare rău.

Ci spune-i cine-ai fost, ca, drept răsplată²⁰, să ducă lumii despre tine vești, căci dat îi e s-o mai revadă o dată”.

„Atât de dulce-n grai²¹ mi te rostești, că nu pot pune gurii mele frână; iertare deci de-oi întârzia-n povești.

Eu sunt acela ce-am avut pe mână a inimii lui Federico chei²²

și le-am sucit astfel ca să rămână departe toți de tainițile ei:

slujit-am tronul cu credință-orbească²³

și m-am spetit muncind în anii grei.

Dar târfa²⁴ care-n veci stă să pândească la curți de regi, și slugi, și căpetenii, ea, scârnav hoit și pacoste obștească, îmi asmuți²⁵-mpotrivă toți curtenii și Domnul meu, și el, ca fiecine, mă surghiuni în caznele Gheenii.

Căci vrând să scap prin moarte de rușine, din drept ce-am fost, scârbit, cu bună știință, nedrept²⁶ eu însumi m-am vădit cu mine.

Dar jur pe trunchiul²⁷ ce-mi fu dat drept ființă, că-n lume sus nu mi-am trădat nicicând stăpânul demn de cinste și credință.

Și de-ți ieși de-aicea din mormânt, spălați-mi amintirea²⁸ ce-ntre vii, de pizmă-nfrântă, zace la pământ”.

Tăcu Virgil²⁹ un timp și-apoi rosti: „Înșiră-ți iute

gândul în cuvinte, de vrei mai multe despre el să știi”.

„Întreabă-l tu ce crezi c-aș vrea, părinte, căci nu-s în stare, i-am răspuns. Prea crudă³⁰ e-osânda lui și mila-mi prea fierbinte”.

Drept care el: „Dea Domnul să-ți audă acesta-aici dorința lăcrimată, ci spune, suflet zăvorât în trudă, cum intră duhu-n trunchi la judecată și dacă a fost din crunta-mperechere să scape teafăr careva vreodată?”

Suflă³¹ atuncea trunchiul cu putere și-n glas suflarea se schimbă treptat, zicând: „Plini-voi ce-ați râvnit a-mi cere.

Când viața-și curmă-un suflet înciudat și zboru-și ia din trup și mădulare, în groapa-a șaptea-i fără greș mânat.

Zvârlit în codru³², cade la-ntâmplare și unde-apucă, după-al sortii plac, se-ntinde ca neghina pe răzoare.

Mlădiță crește, și din ea copac³³, iar Harpiile-l desfrunzesc de foi și-n răni ce dor durerii³⁴ loc îi fac.

Ca toți ceilalți³⁵, ne vom căta și noi pierdutul trup, dar nu spre a fi-mbrăcat, căci ce ți-ai luat nu poți avea-napoi.

Ci-aici îl vom târî și spânzurat va atârna cu chipul lui de om, de trunchiul ce-n mormânt l-a ferecat”.

Noi stăm cu ochii ațintiți la pom și-al său cuvânt îl așteptam cu jind, când fără veste ne surprinse³⁶-un zvon, așijderi celor care simt venind mistrețu-n goană și hăitașii roi și-aud lătrând și crengile foșnind.

Și iată-ne stânga se iviră doi, (și goana lor tot codru-l sfârteca) cu limba scoasă – nsâgerați și goi.

Întâiu-n rând de moarte se ruga, iar celălalt³⁸ zorind să țină pasul: „De ce la Toppo-n luptă, îi striga,

nu te-ai pripit, când fu să-ți bată ceasul?" Și-abia trăgându-și ostenit suflarea c-o tufa una se făcu, și glasul tăcu; ci-n urmă³⁹ -ntunecând cărarea, vedeam cățele-n goană cum se-nșiră, precum copoii când își pierd răbdarea.

Pe cel căzut cumplit îl încolțiră, rupându-l în bucăți și bucățele și, luându-i leșul sfârtecat, fugiră.

Iar când cei doi scăpară de cățele, Virgil mă trase⁴⁰-n mers pe urma sa, către tufișul ce plângea⁴¹ cu jele.

„O, Giacomo, la ce folos, striga, din mine scut ți-ai făurit-nainte? ce vină-am eu, de ți-a fost viața rea?”

„Au cine-ai fost, îi zise-al meu părinte, tu, cel ce-n grai cu sânge-amestecat slobozi prin ramuri jalnice cuvinte?”

Și-atuncea el: „O, voi, ce-ați apucat să fiți de față la-nvrăjbirea care sărmanu-mi trunchi de frunze-a despuiat, mi le-adunați grămadă la picioare. Eu fost-am din cetatea⁴³ ce-a chemat pe sfântul Ioan să-i șadă-n apărare și drept aceea Marte ne-a încălcat: căci urma lui în râu de-ar fi pierit, când podul de pe Arno s-a surpat, urmașii care urbea-au reclădit pe-a ei cenușă, de la huni rămasă, zadarnic s-o clădească-ar fi trudit.

Lăcaș de chinuri mi-am făcut din casă”.

CÂNTUL XIV

Cercul al șaptelea: Brăul al treilea. Violenții împotriva lui Dumnezeu. Capaneu. Originea fluviilor din Infern.

Mânat de jalea patriei iubite', la poala tufei ce tăcea trudită am strâns morman de frunze risipite².

Și-ajuns apoi la marginea-nrudită cu-al treilea brâu, văzui alt chip³ prin care și-arată cerul vrerea lui

cumplită.

Spun dar, ca să-nțeleagă fiecare, că tot mergând ajuns-am într-o landă⁴

pe-al cărei șes nici spinul nu răsare.

Pădurea-n jur îi făurea ghirlandă, precum pădurii⁵ șanțu-nsângerat⁶ și-acolo-am stat pe marginea de landă.

Bătut e șesul de-un nisip uscat cum cel pe care⁷ Cato, către oază, fugind cu-ai săi, sub tălpi l-a frământat.

O, sfântă răzbunare⁸, câtă groază s-ar cere-a naște când vor fi citite cele ce dat privirii-mi fu să vază!

Mulțimi de duhuri goale⁹, pârjolite, pe șesu-ntins plângeau amarnic toate, deși păreau că nu-s la fel căznite.

Unii zăceau cu fața-n sus, pe spate¹⁰, alții-nchirciți pe-a prundului coptură, iar alții-n jur goneau pe nesuflate.

Erau mai mulți cei ce fugeau de-arsură și mai puțini cei ce-n nisip se coc, dar mai vârtos se tânguiau din gură.

Iar din înalt ninge cu fulgi de foc domol și lin pe umbrele culcate, cum ninge-n munți” când vântul șade-n loc.

Și-așa precum la Ind, prin părți uscate văzut-a Alexandru¹², ca din grindă, căzând din cer văpăi nevătămate și-oștirii lui îi porunci să prindă a bate-n tălpi țărâna vechii ginți, ca nu cumva pojarul să se-ntindă, la fel și-aici cădeau văpăi fierbinți și-ntreg cuprinsu-l încingeau pe loc, sporind dureri¹³ și scrâșnete de dinți.

Și prinse parcă-ntr-un sălbatic joc, bietele mâini

nu pridideau s-alunge când ici, când colo scamele de foc.

Și-am zis: „Maestre - a cărui vrere¹⁴ frânge tot ce-i stă-n drum, afară doar de ceata ce-n pragul porții m-a-ndemnat a plânge, au cine-i umbra care-nfruntă gloata și zace-n coate sumbră și măreață¹⁵, de parcă ploaia nu-i pârlleşte spata?”

Iar duhu-atunci, văzând că-i stau în față și-ntreb de el, dorind să-i știu amarul.

„Și mort, strigă, sunt cum am fost în viață¹⁶.

Spetească-și Zeus cât o vrea fierarul¹⁷ din mâna cui smuci răzbunător săgeata care doborî stejarul, spetească-i și pe ceilalți¹⁸ să dea zor la Mongibello¹⁹-n neagra fierărie răcnind: «Vulcane, sări într-ajutor», precum făcu la Flegra-n băătăie, și trasă-apoi, cum și-altă dată a tras în pieptul meu, căci haznă n-o să-i fie²⁰”.

Virgil atunci tună spre el c-un glas cum veci de-atunci nu-i mai scăpă din gură:

„O, Capaneu, trufâa-n tot ți-a mas și ea - ți sporește²-a focului arsură: însăși turbarea care-ți curge-n vine îți dă canon cu furia pe-o măsură”.

Și potolit, grăi apoi spre mine: „El vrut-a Teba s-o prefacă-n scrum și ca ș-atunci, și azi de rău el ține pe Zeus și pe-ai lui; dar, după cum i-am spus și lui, trufia ce-l orbește îi e podoabă-ndreptățită-acum.

Să mergem dar. Pe urma mea pășește, ferind nisipu-nfierbântat de pară, pe lângă zada²² ce-mprejuru-i crește”.

Tăcuți ajuns-am loc unde scoboară un râu subțire²³ străbătând tot brâul, și roșia-i undă și-astăzi mă-nfioară.

Cum curge-n vad din Bulicame²⁴ râul în apa cui

doar târfele²⁵ se spală, la fel și-aici curgea prin prund pârâul.

Pietriș avea la fund drept pardoseală și malul tot din piatră înjghebat, încât puteai să-l treci²⁶ cu talpa goală.

„Din tot ce drumețind ți-am arătat de când trecut-am pragul de durere²⁷ ce-n veci de veci n-a cunoscut lăcat, nimic n-a fost mai vrednic de vedere decât pârâul ce-l zărești și-n care se stinge focul și văpaia pierе”.

Maestrul meu grăise-n mers atare și drept aceea l-am rugat din hrană să-mi dea și restul ce-l pofteam²⁸ cu-ardoare.

„Pustie zace-n mare, ca o stană, o țară zisă Creta²⁹ – al cărei neam de mult de tot trăia fără prihană.

Și-un munte, Ida, care-i fu balsam cu codrii verzi și iezere-argintii pustiu e azi și zace de haram.

Dintr-însul Rea leagăn făuri copilului, iar când plângea, poruncă dădea la slugi alămuri a lovi³⁰.

Și-n munte sus, ca bradu-nfipt în stâncă, șade-un bătrân³¹ cu spata-n răsărit, și către Roma³² ochii lui și-aruncă.

Din aur fin³³ e capul lui cioplit și piept și brațe din argint, ocale, iar pântecul de-aramă-i făurit.

Piciorul stâng³⁴ e din oțel de zale, iar dreptul e din lut și rezemat stă-n el pe stei, smuțindu-se din sale.

Afar' de cap, tot trupu-i e brăzdat de crăpături³⁵ din care curg agale de lacrimi stropi și muntele-l străbat, până ce-ajung în iad să se prăvălească, și-aici sunt Flegeton și Stix, precum și Aheron; se scurg apoi la vale, de unde-n jos³⁶ nu-i chip să-și facă drum;

Cocito³⁷-i zice-acelui jalnic râu și-l vei vedea; deci alta nu-ți mai spun”.

Am zis atunci: „De spui c-acest pârau din lume-ajunge-aicea jos pe prund, cum de-l vedem de-abia-n al treilea brâu?”

„Tu știi că iadul, zise, e rotund și-oricât de mult am pogorât tot roată, mereu de-a stânga, scoborând spre fiind, tot n-ai ajuns să-nconjuri brâna toată³⁸; deci dacă vezi și lucruri noi umblând, nu da prilej mirărilor de-ndată”.

„Dar Flegeton³⁹ și Lete unde sunt? căci taci de-a doua, iar de prima știi că s-a născut din lacrimi⁴⁰ pe pământ”.

„Mi-e drag s-ascult tot ce mă-ntrebi, grăi: dar râul care prundu-n mers despică putea și singur⁴¹ gându-a-ți desluși.

Cât despre Lete⁴²-o vei vedea, n-ai frică, acolo unde apa ei desprinde de duh greșeala și spre cer ridică.

Ci-i vremea-acum s-o luăm din loc: întinde pe urme-mi pașii-n mers, pe lângă scoc, și calcă malul ce nicicând se-aprinde, căci piatra stinge limbile de foc”.

CÂNTUL XV

Cercul al șaptelea: Violenții împotriva firii. Sodomității. Brunetto Latini. Noua prevestire a exilului lui Dante.

Pășeam pe unul dintre maluri¹ și aburii pluteau pe râu atare, încât de foc² scăpau și mal și valuri.

Precum flamanzii³ într-a lor hotare de teama mării - îi stăvillesc elanul, ferind potopu-n dig și stăvilare, sau cum ai noștri întăresc limanul, ferind de Brenta case și palate, când prinde ase-ncinge Carentanul, așa și-aici, dar nu la fel de late, puterea

apei două maluri curmă, oricine-i cel de care-au fost durate.

De mult pierdusem a pădurii⁴ urmă și-n spate-n van prin pânza groasă a ceții aș fi cătat-o, când văzui o turmă venind spre noi și-n zorii dimineții văzui că toți, cu ochii ca tăciunii, ne scormoneau, cum fac în mers drumeții⁵

când se-ntâlnesc sub raza slabă a lunii sau cum privesc clipind de slăbiciune când bagă, bieții, ața-n ac bătrânii⁶.

Și-astfel privit, văzui un duh că pune pe mine mâna, grabnic precum furii, strigând uimit: „O, Doamne, ce minune⁷!”

Drept care eu, când glas dădu făpturii, spre fața lui încinsă de dogoare⁸ privii setos; și-atunci, în ciuda-arsurii, îl cunoscui și mâna cu-ntristare plecai spre el și-l întrebai mirat: „O, ser Brunetto⁹, dumneata ești oare?”

„Nu-ți fie, zise, frate, cu bănat, dacă Brunetto-a sta cu tine!¹⁰-ți cere, lăsându-și ceata-n drumul ce-i fu dat”.

Și-am zis atunci: „Te rog frumos¹¹, messere, și-oi sta și eu cât îmi vei da soroc, dacă nu-ncale a călăuzei vrere”.

„Din turma noastră cel ce șade-n loc o clipă doar pe-aceste maluri terne se zbate¹²-un veac, grăi, apoi sub foc.

Deci mergi¹³-nainte; - **n** urmă-ți m-oi așterne și zor voi da s-ajung din urmă-n cale pe cei ce-și cântă caznele eterne”.

Eu nu-ndrăzneam să mă cobor devala spre a-i merge alături; dar pășeam smerit, cu capu-n jos și pasul¹⁴ mi-era moale.

„Prin ce-ntâmplare-ori vrere ai poposit, prinse-a grăi – naintea morții-n tină¹⁵ și cine-i cel ce calea ți-a vădit?”

„Pe culme sus, în viața cea senină, m-am rătăcit pe-o cale de păcate, 'naintea vârstei, i-am răspuns, cenclină¹⁶.

De-abia de ieri lăsat-am¹⁷ lumea-n spate și măntorceam când umbra lui¹⁸, mărita, veni ca-n sus cărarea să mi-o arate”.

Iar el atunci: „De-ți vei urma ursita¹⁹, nu vei muri nicicând cu-adevărat, din câte-n viață-am priceput, grăit-a.

Și dacă ceru-n timp m-ar fi cruțat, văzând cât te-a-ndrăgit, și mai vârtos la zel și râvnă-n scris te-aș fi-ndemnat.

Dar neamu-acela mârșav²⁰ și câinos ce-i fiesolan de viță, și hain, neam de mocani, sălbatic și ciudos, va răsplăti osârda ta²¹ prin chin și-i drept așa, căci printre spini, firește, nicicând rodit-a dulce vreun smochin²².

O tristă faimă «orbi» ²³ îi poreclește; și-s trufași, răi, pizmareți, neam de lotru; de-a lor năravuri vezi de te păzește.

Ursita ție-ți va sluji-ntru totul și drept aceea te-or vâna²⁴ de zor, dar n-o s-ajungă a da de fân²⁵ cu botul.

Facă-și nutreț din sine dacă vor, dar cruce mladan care – **n** veci slăvită, (de crește vr'una prin gunoiul lor)

trăiește vița²⁶ de romani sădită, de ei, ce-au mas când mârșăvia rost și cuib își făuri nestânjenită”.

„De ruga mea²⁷, răspunsei, ar fi fost plăcută-ncer, ai fi trăit și-acum pe lume sus, la al vieții adăpost; căci chipul tău²⁸ mi-e călăuză-n drum și-l port în gând,

icoană pururi vie, ce mă-nvăța odinioară cum pătrunde-un muritor în veșnicie; și cât temei pe vorba ta am pus, până ce-s viu se cade să se știe.

Însemn cu grijă-n minte ce mi-ai spus²⁹ și toate-n ceruri doamnei ce mi-e sfântă i le voi spune, de-oi ajunge sus.

Dar câtă vreme-mi voi simți neînfrântă conștiința-n piept, râvnesc să știi că-s **gata**³⁰ cu soarta însăși a mă lua la trântă.

De mult cunosc³¹ care-mi va fi răsplata: de-aceea zic: ție-și năravu-n brață și joace-și Soarta cât poștește roata”.

Maestru-atunci³², privindu-mă în față, șezu din mers și-ntors grăi arare: „Culege rod cel ce-ascultând învață!”

Nu m-am oprit, ci umbrei călătoare eu îi cerui să-mi spună când m-ajunse ce soți³³ mai vrednici printre ceilalți are.

„De vreo câțiva e bine-a ști, răspunse, dar despre alții voi tăcea anume, căci șiru-i lung și ceasuri nu-s de-ajunse.

Toți ăștia-au fost ori clerici³⁴ cu renume, ori cărturari vestiți, dar laolaltă de-aceeași vină³⁵ s-au mânjit pe lume.

Priscian³⁶ în gloată, printre ceilalți saltă, și Franc d'Accors³⁷; dar de-ai fi vrut otreapă și scârna³⁸ lumii să le vezi deolaltă, le-ai fi văzut în cel pe care papa pe râul Bacchiglione l-a-alungat, unde-i ascunde pofta strâmbă groapa.

Și altele ți-aș spune, dar lăcat voi pune guri-acum, căci e târziu și prundu-n zare³⁹-n trâmbe-l văd umflat.

Cu cei ce vin n-am dreptul să m-ațiu: ci-ți leg de

suflet, și cu asta-nchei, «Comoara» mea, prin care încă-s viu⁴¹”.

Se-ntoarse apoi părând că-i dintre-acei care zoresc după stindardul verde⁴² pe câmpul veronez; dar printre ei părea că-nvinge, nicidecum c-ar pierde.

CÂNTUL XVI

Cercul al șaptelea: Violenții împotriva firii. Convorbirea lui Dante cu trei damnați florentini. Corupția Florenței. Gerion.

Eram¹ pe-un loc pe unde, din bulboacă, în cel’lalt brâu, apa cădea vuind, c-un zgomot surd, ca roiul în prisacă; și dintr-odată către noi gonind văzui trei umbre smulse dintr-o ceată² ce se zbătea sub foc mărșăluind.

Veneau grăbiți și toți strigau deodată: „Oprește, tu, ce după strai³ se pare că vii din urbea noastră dezmătată⁴”.

O, Doamne. – atâtea răni pe mădulare aveau de-arsuri, mai noi ori mai târzii, că și-astăzi gându-i ce-am văzut mă doare⁵.

La glasul lor maestrul meu se-opri și: „— Așteaptă, mă-ndemnă; curtenitor de astă dată se cuvine-a fi.

Și dacă focul n-ar răni din zbor, aş zice chiar că graba, spre cei trei, ți-ar sta mai bine⁶ ție decât lor”.

Văzând că stăm, porniră a plânge⁷ ei și-ajunși la noi, pe margine răsfrântă făcură-n jur o roată⁸ câteșitrei, ca luptătorii goi și unși, ce-nfruntă vrăjmașul din priviri, pândind⁹ prilejul mai potrivit, ca să se ia la trântă, și roată-umblând, cum îi purta vârtejul, mă tot priveau și tălpile-n argilă alt drum¹⁰ băteau decât bătea gâtlejul.

„De-acest pustiu trezește-n tine silă, un duh grăi,

și-a noastre fețe brune și arse-n foc nu-nvrednicesc de milă, te-mbie barem faima noastră a spune tu cine ești” și cum de talpa-ți șede înfiptă dârz pe-a morților genune?

Ăst duh ce gol în fața mea purcede și n-are păr, cum n-are vițe mlada, fu mult mai mare-n rang decât ai crede.

Nepot el fu cucernicei Gualdrada: e Guido Guerra^{’2} și s-a rupt de gloată prin ce-a urzit cu capul și cu spada¹³.

Cel care-n urmă-i bate prundul roată e Aldobrandi¹⁴-a cărui vorbă-n țeasta Florenței nu-ncăpu și fu sfărmată.

Iar eu ce-ndur în rând cu ei năpasta sunt Rusticucci¹⁵ și de-am fost stricat m-a-mpins la rele mai vârtos nevasta^{16”}.

De n-ar fi fost nisipu-nfierbântat, spre ei m-aș fi zvârlit, fără s-aștept, căci și Virgil la fel m-ar fi ndemnat.

Dar fiindcă scrum m-aș fi făcut, pe drept învinse frica preacinstita-mi vrere ce mă-mboldea să-i strâng cu drag la piept¹⁷.

Și le-am răspuns: „Nu silă, ci durere a voastre cazne mi-au stârnit în minte (și-abia târziu s-or irosi-n putere)

cât ce Virgil mă lămuri-n cuvinte și-a voastre umbre îmi dădu-n vileag, de cinste demne¹⁸ și de luare-aminte.

Cu voi deolaltă dintr-un neam mă trag și pururi fapta-n nopți de priveghere v-am pomenit și-am ascultat cu drag.

Lăsai pelin și umblu după miere¹⁹, purtat° de-a-nvățătorului făgadă, dar pân’ la fund să cad dintâi se

cere”.

„Ani mulți²¹ dea Domnul duhu-n trup să-ți șadă, duhul grăi, dând glas din mers urării, și faima pururi să-ți aducă roadă, ci spune, frate - **n** urbea desfrânării, virtutea-n grai și-n faptă mai trăiește, ori pe de-a-ntregul dată a fost uitării?

Căci cel ce-n rînd aici cu noi pășește și-i nou-venit, Guglielmo Borsiere²², cu câte spune-amar ne necăjește”.

„Veneticii și goana după-avere, trufie și necumpăt mi te-nvață.

Florența mea²³, de-aceea neamu-ți pieri!”

Astfel strigai, cu fruntea sus, semeață, în timp ce ei schimbau priviri muțești, cum cei ce-nfruntă adevăru-n față.

„Ferice tu²⁴ ce după plac vorbești, de poți oricui să-i tălmăcești cu rost, grăiră-apoi, tot ce-n străfund gândești!

De-o fi s-ajungi cândva la adăpost de negură, sub cerul²⁵ plin de stele și-ți va fi drag să zici de sus: «Am fost», să spui²⁶ de noi și de-ale noastre rele”. Ca-n zbor apoi porniră-n nori de fum, smulgându-se din horă²⁷ căteșitrele; și-atât de iute se pierdură, cum niciun „amin”²⁸ n-ai ști să-l zici în gând; deci și maestrul se-așternu la drum cu mine-n urmă și-am ajuns curând pe unde apa-n vuiet se prăvale, încât cu greu ne-am fi-auzit strigând.

Precum pârâul care-și sapă cale spre răsărit din Monte Veso²⁹ - **n** frunte din câte curg din Apenini la vale, și Acquaqueta-și zice sus la munte, până s-ajungă pe câmpia arsă și la Forli un nume nou să-nfrunte, cumplit vuieste-n hău când se revarsă din Benedict³⁰ ca să se-adune-n pat cu mii de ape care-n el se varsă,

la fel și-acolo, dintr-un mal surpat vuia atare apăsângerată, că-n scurtă vreme surzi ne-ar fi lăsat.

Aveam la brâu o funie³-nfășurată cu care-n gând urzisem să răpun prinzând în lată pantera bălțată.

Mi-o desfăcui și la porunca lui, făcând astfel ca roată să se-adune, legată strâns și trainic, i-o dădui.

Drept care dânsul, apucând de furie și stând departe de-apa înspumată, se-ntoarse-n dreapta și-o zvârli-n genune.

„De bună seamă veste nouă cată să ni se-arate, mă gândeam, încai, de-n gol pândește funia aruncată”.

Ah, câtă grijă s-ar cădea să ai față de cei ce chiar și-un gând trunchiat, nu numai fapta-ți tălmăcesc în grai.

Rosti Virgil: „Curând cel așteptat și-n închipuire plăsmuit de tine, se va ivi din hău învederat”.

Deși să taci, de poți, e mult mai bine când adevărul pare-a fi în parte minciună doar, spre a nu păți rușine, eu tot nu tac³²; și jur pe-această carte, pe versul ei ce trag nădejde tare să aibă pururi de iubire parte, că-mi apăru spurcată o arătare ce din străfund părea că-n sus aburca.

(hădă-ntr-atât c-ar fi stârnit oroare)

așijderi celui³³ ce pe funie urcă, după ce-n apă a fost silit să măie, când ancora printre mărgenise-ncurcă, și-și face vânt proptindu-se-n călcâie.

CÂNTUL XVII

Cercul al șaptelea: Brăul al treilea. Violenții împotriva artei. Cămătarii. Monstrul Gerion.

„Acesta-i monstru-a cărui coadă¹ asmute, și-nfruntă munți, și zid și scut răpune, aceasta-i ciuma care lumea-mpute!”

Așa-ncepu maestrul meu a spune, făcându-i

semn² din marginea genunii să tragă lângă malurile brune.

Iarhâda-ntruchipare-a-nșelăciunii ieși cu capul și cu pieptu-afară, lăsându-și coada jos, de-a lungul funii.

Blajin la chip, jurai că-i om³, nu fiară; ci-n jos de brâu și șalele vâjnoase părea că-i șarpe-n trup, pe dinafară.

Și-avea pe lături două brânci păroase și pân' la brâu era vopsit presine cu roți tărcate⁴ și cu noade groase.

N-au potrivit atari culori mai bine nici turcii⁵, nici tătarii altă dată și nici Aracne⁶ n-a știut să-mbine.

Precum la mal stă luntrea cufundată c-o parte-afară și cealaltă-n apă, și printre nemții hămesiți⁷ cum cată să prindă pește castorul din groapă, la fel ședea pe mal și Gerion, pe malul apei ce nisipu-adapă.

Plesnea din coadă peste hău dând zvon și-și ridica doar furca-nveninată⁸, cu acul otrăvit de scorpion.

Grăi maestrul: „Calea⁹ de-astă dată se cere-ntoarsă-un timp, cu dinadins, ca să pășim spre fiara blestemată”.

De-a dreapta-atunci să coborâm am prins vreo zece pași, alunecând pe coaste, ca să ferim¹⁰ nisipul roș și-ncins.

Și-ajunși la fiară-ntrezării o oaste”, mai sus de ea, ascunsă într-un clin, pe malul apei, chiar lângă prăpaste.

Și-arunci Virgil: „Ca să cunoști deplin și-această brână, către umbre du-te și vezi, de poți, să afli al lor chin.

Fii scurt la vorbă și te-ntoarce iute, iar într-acestea voi ruga pândarul¹ vâjnoasa spată-n zbor să

ne-mprumute”.

Pornii deci singur străbătând hotarul ce văii-a șaptea-i întetește fierea, către mulțimea ce-și plângea amarul.

Din ochii lor¹³ zbugnea potop durerea și când scânteii zvârleau cu dosul mâinii, când prundu-ncins ce le scurta vederea, așa cum fac¹⁴ pe zăpușeală câinii cu bot, cu labe, când îi mușcă șui, ori purecii, ori muștele – ori tăunii.

Văzut-am mulți și-am cercetat destui din cei sortiți vâpăii să-i împungă, fără-a-i cunoaște; dar de gât văzui că fiecare-avea legată o pungă¹⁵, cu- altminteri semn și-altminteria culoare și cu acest nesaț priveau la ea – ntr-o dungă.

Și cum priveam, și eu, cu-nfrigurare, văzui pe-o pungă galbenănăuntru un petic vânăt ca un leu cu gheare¹⁶.

Iar mai apoi, cătând cu de-amănuntul, dădui de alta, roșie-purpurie, c-o găscă¹⁷ albă mai vârtos ca untul.

Și-un duh c-o scroafă¹⁸ grasă, sinilie, țesută-n fir pe-o pungă albă, nea: „Ce câți, grăi, în neagra-mpărăție?

Te du de-aici; dar până a te-nturna, fiindcă ești viu, să știi că Vitalian¹⁹, vecinul meu, în stânga mea va sta.

Aci-ntre florentini sunt padovan²⁰ și surd m-aș vrea când urlă peste tot «Să vie cavalerul suveran cu țăpii-n câmp»”. Și-astfel zicând de-un cot își scoase limba răsucindu-și gura, ca boul²¹ când se linge peste bot.

Ci eu, de teamă să nu-ntrec măsura călcând porunca²² ce zicea: „Grăbește!”, lăsa zarafii ce-și

lingeau coptura și-ntors, pe fiara²³ ce sălta drăcește pe domnul meu eu îl văzui călare și mă-ndemna: „Fii tare²⁴ și-ndrăznește, căci spata ei ne va fi treaptă-n cale; în față-mi urcă; eu voi sta la spate spre a te feri de-otrava cozii sale”.

Cum cel cuprins de friguri²⁵, ce se zbate și-nvinețește tot și se-nfioară abia la gândul vântului ce bate, așa și eu când pomeni de fiară; dar ca pe-o slugă c-un stăpân de treabă, rușinea²⁶ multă mă scăpă de-ocară.

Pe spata lată-ncălecai degrabă și „Ia-mă-n brațe, fui să strig, că sare!”

dar n-am fost vrednic să rostesc o boabă.

Ci domnul meu, ce-n altă împrejurare m-a mai ferit și de-alte lighioane, mă prinse-n brațe și mă strânse tare.

Apoi rosti: „Te-avântă, Gerioane²⁷! Povară nouă porți spre hău: păzește! Scoboară dar în largi și line toane”.

Ca luntrea²⁸ când de mai se dezlipește, la fel și fiara-și luă pe-ncet avântul, și când simți că slobodă plutește, se răsuci lăsând 'napoi pământul și-ntinse coada-n zvâcnet, ca tiparul, strângând cu gheara pe sub pântec vântul.

Mai mare spaimă, când gonea cu carul Feton²⁹ prin cer și frânele-a scăpat, nu cred să fi simțit, și nici fugarul

Icar³⁰, când, bietul, se văzu-nșelat cu-aripa frântă și când tatăl lui striga plângând: „Drum rău ai apucat!”, decât a mea, în zbor, când pricepui că-n gol pluteam pe umere străine și numai fiara-n față mea văzui.

Ea cobora domol, în cercuri line, dar nu-i

simțeam rotirile egale, ci numai vântu-n ochi și pe sub mine.

Sub noi la dreapta se-auzeau pe vale vuind în clocot³¹ apele-n vârtoare și spre a vedea mă aplecai din șale.

Ci foc zărind³² și auzind strigare, și mai vârtos mă încheștai de spate, căci tremuram din cap până-n picioare.

Și-n jur văzând tot alte și-alte gloate ce se-apropiau pe rând, am deslușit, abia atunci, că scoboram în roate.

Ca șoimul³³ când, sătul de-a fi plutit fără a zări nici pradă, nici momeală, n-așteaptă-ndemn, ci, de-unde-n zori, pripit pornise-n zbor, se lasă pe tânjală și mai departe de stăpân se-așază, morocănos, rotindu-se-n spirală, așa și fiara ne urzi spetează din poala văii, iar apoi, când spata și-o ușura de amândoi, sfârlează zvâcni³⁴ din loc, precum din arc săgeata.

CÂNTUL XVIII

Cercul al optulea: Bolgia întâi și a doua. Codoșii, seducătorii de femei și înșelătorii. Lingușitorii.

E-un loc pe nume Malebolge-n iad, tot numai piatră, neagră, cenușie, ca cercul ce-mprejur îi scrie vad.

Și-n fundul lui, la mijloc, pe-o câmpie se cască-un puț, încăpător și-afund, de-a cărui față-n altă parte-oi scrie.

Jur-împrejur rămâne-un loc rotund prins între puț și poala râpei late, ce-n zece văi se-mparte pân' la fund.

Precum arată gropile săpate² mereu mai multe și-ntr-adins menite să străjuiască ziduri de cetate, așa-arătau și văile-amintite; și după cum din zid peste

răstoacă, spre cel'lalt mal, scoboară punți proptite³, la fel și-aici din poala stâncii pleacă punți mari de piatră peste văi, din ea până la puțul⁴ ce le-adună-n teacă.

Când Gerion ne scutură din șa, aci ne-aflarăm și de-a stânga⁵-n cale o luă Virgil și eu pe urma sa.

Vedeam acum de-a dreapta altă jale⁶ și draci cumpliți și alte cazne, noi, de care-i plină cea dintâie vale.

Din fundul ei, în două cete⁷, goi, veneau mișei, din dos zorind piciorul, iar alții-n schimb, din față către noi, așa precum la Roma⁸-află soborul în anul sfânt o mie și trei sute un chip de-a trece peste pod poporul, făcând astfel ca domul⁹ să-l salute o ceată-n mers și alta spre colină¹⁰ să ție pas și tălpile să-și mute.

Vuia văzduhu-n jur ca o stupină de draci cu bice și cu coarne-nalte care-i loveau peste rărunchi și splină.

Ah, cât de iute-i mai făcea să-și salte călcâiele dintâia plesnitură; nici unii n-așteptau pe celelalte.

Și tot mergând astfel prin fundătură, „Pe-aceasta-aci l-am văzut îmi pare”, grăii de-un duh ivit pe curmătură.

Deci spre al privi mă-nțepenii-n picioare și domnul meu la fel, fără a răspunde, îngăduind săntorc 'napoi cărare.

Ci biciuitul, vrând să mi se-ascundă, plecă obrazul”, însă eu grăii: „Zadarnic ochii-n glie ți se-afundă, căci, de nu-mi pare, te cunosc, să știi: Caccianemico¹ îți zicea odată: Cum de-ai ajuns cu răii să te ții?”

„Nu prea mă-ndemn, rosti, să-ți spun, dar cată căci vorba ta preadulce dar îmi este și prea mă-

ntoarce-n lumea de-altădată¹³.

Eu am vândut marchizului de Este pe-o soră a mea, ca pofta să-i slujească, oricum cuvântă mârşava poveste.

Aci-ntre morţi, pe limba strămoşească şi alţii plâng; şi-atâţia sunt, la rând, câţi nu-s în stare *sipa*]⁴ să rostească între Savena¹⁵ şi-ntre Ren nicicând. Iar dacă vrei temei învederat, zgârcenia¹⁶ noastră-adu-ţi aminte-n gând”.

Pe când vorbea, un drac împielit at îi dete-un bici răcnind: „Hai, nu mai sta, căci nu-s femei pe-aicea de-nşelat!”

Eu m-apropiai de călăuza mea şi-n câţiva paşi ajuns-am amândoi un soi de stâncă¹⁷ ce din mal ieşea.

Spre dreapta-ntorşi, urcarăm lesne-apoi pe punte-n sus, păşind printre pietroaie, până ce brâna se pierdu-napoi.

Şi-ajunşi pe unde puntease-ncovoaie spre a trece răii pe sub bolta ei¹⁸, maestrul zise: „— Opreşte şi tendoaie, ca-n faţă să-ţi privească cei mişei, al căror chip să-l vezi n-a fost putinţă atâta timp cât am umblat cu ei”.

Şi stând pe pod văzui în suferinţă de ceea parte morţi venind prin ceaţă, bătuţi şi ei de bici cu prisosinţă.

„Priveşte umbra ce-a purces semeaţă²⁰, făcută parcă, zise, să domnească.

Nu-i chip durerea-un strop din ochi să-i scoată.

Purtarea lui şi-aici e tot regească şi-ndreptătit, căci n-a fost om de rând şi Lâna de Aur fu s-o dobândească.

Trecând prin Lenno²-odinioară, când femeile din insulă, ciudoase, îşi căsăpiră soţii lor pe rând, prin

vorbe ticluite și mieroase pe Hipsifila o-nșelă, cea bună, care și ea suratele-nșelase, lăsând-o grea, pustie și nebună; acesta-i chinul ce-i plătește fapta și-așijderi pe Medeea²² o răzbună.

Ca el făcut-au și ceilalți de-a dreapta; ajungă-ți dar de ei și de ce-i doare, cât și de valea ce le-neacă șoapta”.

Eram acum pe-un loc, între ponoare, pe unde mal și cale se-ntâlnesc, făcând din el altui podeț spinare.

De-acolo auzeam cum se bocesc sub noi mișeii-n cel'lalt brâu stâncos, cum suflă greu și singuri se plesnesc

Iar din duhoarea ce venea de jos pe stânci un soi de mângă se puneă, spurcată la vedere și miros.

Atât de-afundă-i valea – ncât de-ai vrea să-i vezi cuprinsul de pe punte bine, s-o urci s-ar cere ca s-apuci pe șa²⁴.

Așa făcurăm; și văzui mulțime în tină stând, care părea catran și scârna lumii²⁵ strânsă din latrine.

Și cum priveam de sus ca-ntr-un cazan, văzui un duh mânjit pe cap atare, că nu știa de-i cleric²⁶ sau mirean.

„De ce privești numai la mine oare și-i uiți pe ceilalți?” mă-ntrebă de jos. „Fiindcă te știu, răspuns-am la întrebare, de când la plete nu erai bălos. Interminiei²⁷ ești tu; nu te-ai schimbat; de-aceea cât spre tine mai vârtos”.

„Meteahna lingușirii m-a-nfundat, ce-mi fu de-a pururi pe pământ merinde”, grăi lovindu-și capu-mbăligat²⁸.

Și-atunci maestru: „— încearcă-acum și-ntinde grumazul tău către acest neam de vite, spre a izbuti dintr-o privire-a prinde spurcatul chip al târfei

despletite ce nu-și găsește-n scârnă loc și-ntruna se scarpină²⁹ cu unghiile-mpuțite.

Îi spune Tais și-i a ei minciuna, când întrebată de ibovnic: «Spune, ți-s drag?» răspunse: «Fără saț», nebuna.

Și-acum destul cu-atâta spurcăciune”.

CÂNTUL XIX

Cercul al optulea: Bolgia a treia. Simoniacii. Papa Niccolò al III-lea. Violenta invectivă a lui Dante împotriva papilor simoniaci.

Simoane, tu', și voi urmași netrebnci ce pângăriți cu aur și arginți preasfinte bunuri² care-n cei ce-s vrednici s-ar cere-a fi izvor de năzuințe, vă sune vouă trâmbița³, căci voi pe-a treia vale stați în suferințe.

Ne-aflam acum pe alte locuri, noi, ajunși pe punte-n partea mai boltită⁴, ce-mparte-n mijloc groapa de sub noi.

O, sfântă-nțelepciune⁵, măiestrită ți-e fapta-n lume-n cer și-ntre păcate și pururi drept ți-e-osânda împărțită.

Văzui pe margini și pe fund săpate mulțimi de gropi în piatră, până-n miez la fel de largi și de rotunde toate.

Așijderi gropi și-atare poți să vezi și-n mândru-mi San Giovanni⁶ câte una, făcute să slujească la botez, și dintre care-am spart pe vremuri una, cu gând să scap de-nec un prunc plăpând (și-o spun anume ca s-alung minciuna).

Din gura lor, a gropilor, pe rând ieșeau picioare⁷, ca din prund țepușe, de morți ce stau cu capu-n jos, având jăratric roș cu talpă și cenușe, drept care se zbăteau până la brâie, de-ar fi sfârmat și lanțuri și

cătușe.

Cum frige⁸ vâlvătaia când se suie pe-o zdreanță unsă și flămândă fuge, așa-i frigea din degete-n călcâie.

„Cine-i, maestre – acela care muge mai rău ca ceilalți și se zbat-astfel de parcă jarul mai vârtos îl suge?”

„De vrei să mi te duc, răspunse el, în vale jos, pe fundul de ceaun⁹, din gura lui afla-vei chip și fel”.

„La tot ce-ți place – am zis, eu mă supun, căci mi-ești stăpân și-al tău cuvânt, smerit o și ce nu spun”.

eu îl ascult căci știi¹⁰

Pe-a patra coamă, dar, ne-am slobozit și-apoi de-a stânga, scoborând, ne-am tras pe fundul văii strâmt și-ngăurit.

Dar domnul meu nu vru să-mi lase pas, ci tot cu mine-n brațe se porni spre cel ce-n tălpi” dădea durerii glas.

„O, tu ce stai¹² cu susu-n jos, grăii, înfipt ca parul în pământ, vorbește, oricine ești, dacă mai poți vorbi”.

Ca preotul³ ședeam, când spovedește un ucigaș ce-l cheamă, ipocrit, cu gând s-amâne moartea ce-l pândește, când el strigă cu ciudă: „— Ai și venit, bătrâne Bonifaciu⁴ – n încăperea urzită-aici? Ori cartea m-a mințit¹⁵?

Așa curând te-ai săturat de-averea de dragul cui să-nșeli avut-ai nas mireasa¹⁶ dobândită cu puterea?”

Când l-auzii ce spune, am rămas cum cel ce n-a-nțeles și rușinat nu știe cum să iasă din impas.

Dar domnul meu grăi: „Nu sta mirat! Nu-s eu acela, spune-i¹⁷ ca să știe”. Și m-am supus poruncii neîntârziat.

Zvâcni¹⁸ atunci din glezne cu tărie cel agrăit și se

roști cu jale:

„La ce anume vorba ta mă-mbie?

De-ai străbătut atâta-amar de cale ca să mă vezi, să știi c-am fost, străine, cândva alesul mantiei papale¹⁹, din neam de urs²⁰ și-ursacii²¹-atât de bine știui să-i rostuiesc, încât în pungă”, sus bani am strâns și-aci mă strâng pe mine.

Sub capul meu au fost sortiți s-ajungă toți papii²³-nvinuiți de simonie, ce zac adânci sub piatră, într-o strungă.

Cădea-voi și eu jos când va să vie cel'lalt mișel, ce-n fund mă va trimite și-n locul lui grăit-am vorbă ție.

Ci el va sta cu gleznele-nroșite răstimp mai scurt²⁴ ca mine, ce mă-ndoi și rabd în tălpi arsură și cuțite:

căci din apus²⁵ veni-va peste noi un papă fără' de lege și duium ne va zvârli la fund pe amândoi.

Un nou Iason²⁶ va fi și, după cum stăpânu-i slab²⁷ cu dânsul a făcut, la fel cu-acest al Franței rege²⁸ acum”.

Smintit²⁹ am fost pesemne de-am putut să-i spun atunci, răstindu-mă de sus: „Ia spune-mi: ce comoară i-a cerut lui Petru-n schimbul cheilor³⁰ Iisus când raiul sfânt în pază i l-a dat? «Urmează-mă», atâta doar i-a spus.

Iar când Matei apostol fu-nscăunat în locul Iudei, aur sau argint nici Petru, nici ceilalți nu i-au furat.

Deci stai pe loc căci drept ești osândit și-ascunde bine-averea câștigată ce-n contra Franței³¹ rău te-a sumețit.

Și dacă limba nu mi-ar fi legată de cinstea ce-o păstrez față de-acele preasfinte chei ce-ai stăpânit

odată, ți-aș azvârli cuvinte și mai grele, căci nu-i zgârcit ca papa și papistul ce-nalcă drepti și urcă răii-n stele.

De voi, de papi vorbea evanghelistul când peste-ape-o târfă³²-a fost văzut cu regi curvind, cum scrie Apocalipsul; cu capete vreo șapte s-au născut; din zece coarne vlagă a supt mereu cât timp curat bărbatu-i s-a ținut.

Voi v-ați făcut din aur Dumnezeu și-o sută³³ adorați fără rușine, când nici păgânii n-au mai mult de-un zeu.

Ah, câte rele-adus-a, Constantine³⁴ nu creștinarea-ți, ci doar zestrea care primul părinte-o dobândi prin tine”.

Și-n timp³⁵ ce-astfel rosteam întru mustrare, fie de ciudă-ori remușcări, zvâcnea numitul duh amarnic din picioare.

Îi fui pe plac, socot, cu vorba mea maestrului, căci luminat la față cuvântul drept pe buze-mi urmărea.

Mă prinse³⁶-apoi și mă săltă pe brață, iar când fui sus, simții că mi se-aburcă pe drumul scoborât de dimineață.

Nu osteni³⁷ la deal cu mine-n cârcă, ci mă purtă pe puntea ce din jos de-a patra vale, într-a cincea urcă.

Și-ajunși acolo m-așeză frumos pe malul aspru și stâncos atare, c-ar fi și pentru capre-anevoios.

Și altă vale³⁸ mi-apăru în zare.

CÂNTUL XX

Cercul al optulea: Bolgia a patra. Ghicitorii.

Noi cazne - **n** vers mă voi sili s-aștern în cea de-aici a douăzeci cântare din prima carte² - a chinului

etern.

Cu ochii țintă stăm și cu-ncredare priveam de sus cum se vădea răscrucea cumplitei văi de chin și întristare.

Și-un șir prelung și mut văzui atuncea trecând încet, mănunchi după mănunchi, cum merg cei vii când ies la câmp cu crucea³.

Iar când lăsaî privirea mea-n rărunchi, văzui, ciudat, că toți aveau grumazul sucit din barbă pân' se leagă-n trunchi, astfel că-n spate le-atârna obrazul și cale-ntoarsă străbăteau pe glie, căci drept 'nainte nu-i lăsa ucazul⁴.

S-o fi putând și-n lume, cine știe, să-ți suce-o boală, oase, cap și vine; dar n-am văzut și nici nu cred să fie.

Dea Domnul roadă să culegi, creștine, din truda mea, ci spune tu⁵, sub pleoape puteam s-ascund, să ferec plânsu-n mine, când chipul nostru îl văzui de-a aproape sucit astfel încât din ochi pe brâncă și printre⁶ buci curgea șiroi de ape?

Plângeam, vezi bine, rezemat de stâncă, plângeam atare de-a lor tristă soartă, încât Virgil: „Te ții cu proștii⁷ încă?

Aici trăiește mila⁸ când e moartă: căci e netrebnic omul ce crâcnește când Cel din ceruri judecă și ceartă.

Ridică fruntea⁹, haide, și privește făptura cui fu de țărână suptă când cei din Teba îi strigau: «Oprește.

Înfiiarale¹⁰! De ce fugi de luptă?», iar el cădea spre Minos ce-n cetate pe osândiți cu cazne îi înfruptă.

Privește piept cum și-a făcut din spate: râvnind să vadă prea departe-n zare vede-ndărăt și cale-

ntoarsă bate.

Îl vezi și pe Tirezias¹¹, cel care se prefăcu-n femeie din prostie, schimbându-se la trup și mădulare și care-apoi lovi cu strășnicie. În cei doi șerpi împreunați trupește spre a dobândi pierduta bărbăție.

Cu spata-Aronte¹²-n burtă-i se proptește, ce-n munții Luni, pe unde de lucerna ogorul Cărarezul și-l plivește, își făuri lăcaș dintr-o cavernă în marmoră săpată și, firește, nestingherit privea spre bolta-eternă; iar chipul de femeie ce-și dosește cu pleata sâinii și-i întoarsă-anume de nu-i vezi partea unde păru-i crește, e-al Mantei¹³, care, colindând prin lume, pe mândrul loc ce mă cresc¹⁴ pe brață se rostui. Și-acum ascultă cum e:

Când tatăl ei se petrecu din viață și sclavă-ajunse patria lui Bac¹⁵, ani mulți copila pribegi răzleață.

În mândra mea Italie zace-un lac¹⁶ - pe unde Alpii coborându-și clinul hotar îi scriu Nemției - zis Benac.

Din Garda-n Val Camonica¹⁷, Peninul de mii de ape-i străbătut, turcheze, ce-n zisul lac ajung să-și curme plinul.

Și-un loc¹⁸ e-n el, pe unde din Varese, din Trent și Brescia ar putea răzbate vlădicii toți să-l binecuvânteze.

Pe malul lui, spre a ține piept și spate brescienilor ce-s puși pe sumeție, Peschiera¹⁹ stă, mândrețe de cetate.

Din apele ce-n dreptul ei se-mbie să-ncapă-n lac și pe de lături cad, se face-un râu²⁰ ce curge pe câmpie și-abia apucă să-și croiască vad că nu Benac, ci Mencio se numește pân' la Governo²¹ unde cade-n Pad.

Nu curge mult și-n cale întâlnește un șes și-n bălți se-adună-atunci atare, c-adeșea vara molime răspândește.

Trecând pe-acolo fata vrăjitoare²², văzu prin mlaștini loc uscat în parte, dar oameni nu, nici holde sau ogoare.

Acolo dar, fugind de lume foarte, cu slugile se rostui-n huzur și vrăji făcând, trăi până la moarte.

Iar mai pe urmă, oamenii din jur pe locu-acela așezări durară, căci mlaștina îi fereca-mprejur.

Și-uitând²³ să tragă sortii, botezară drept Mantova dintâiul lor zăvod, pe leșul fetei²⁴ așezat povară.

Strângea cuprinsul mult mai mult norod 'nainte de-a-l fi scos cu-nșelăciune dintr-însul Pinemont²⁵ pe Casalod.

Astfel veni cetatea mea pe lume:

cu tâlc ți-o spun, ca să răzbești să-nvingi prin adevăr²⁶ pe cel ce-altminteri spune”.

„Cu-atari temeieri, i-am răspuns, mă-ncingi, că n-ar putea alt zvon de cald să-mi ție, cum nu țin cald tăciunii când îi stingi.

Ci spune-mi, tată, dacă vezi să vie printre ceilalți vreun duh mai răsărit, căci doar la ei îmi șade gândul mie”.

„Cel ce pe spate, zise, 'i osândit să-și poarte barba - atunci când la impas fu Grecia și-n luptă i-au pierit bărbații toți, de numai pruncii-au mas, fu vestitor și-i dete să pornească cu Calcas semn celui din frunte vas.

Eurifir” a fost și să renască eu l-am făcut, cântând³⁰ și despre el în cartea ce-o cunoști din toască-n toască.

Iar cel'lalt care-n șale-i puținel Michele Scot³¹ fu, vraci ce-n multe țări vrăjitorii făcut-a chip și fel.

Bonatti³²-i calcă urma pe cărări și Asdent³³ ce-n van sloboade lacrimi grele că n-a rămas la sfori și la-ncaltă îi.

Privește ceata³⁴ ce-a fugit de-andrele și de suveici, sortindu-se pierzării, căci fiert-a ierburi și-a-nvârtit ulcele.

Dar s-o pornim: pe-ntreg cuprins zării ce-mparte lumea, Cain cu spinii³⁵-nclină și sub Sevilla³⁶ cade-n unda mării.

Ieri noapte, precum știi, fii lună plină și nu uita că raza ei³⁷ odată din codru-adânc te-a scos către lumină”.

Și-astfel zicând, pornirăm drum deodată.

CÂNTUL XXI

Cercul al optulea: Bolgia a cincea. Cei care își însușesc bunul obștesc. Amenințările diavolilor. Umorul dantesc.

Astfel, din punte-n punte povestind de câte toate-i de prisos² să spun, ajuns-am sus pe-un pod; și poposind, am cercetat lăcașul de surghiun și zvonul surd de plâns și de durere; negru-l găsii ca fundul de ceaun.

Cum fierbe la Veneția³ pe șantiere în miezul iernii smoala pe cărbuni ca să lipească luntri ori galere pe drumuri lungi crăpate de furtuni și care dreg și care-astup cu spargă⁴ șampana moștenită din străbuni⁵, care la pupă ori la proră-aleargă, cârpește pânze, vâsle noi își scoate ori funii răsuțește la catargă, așa și-aici prin har ceresc⁶ clocoate o smoală lipicioasă bulbucind, ce năclăie străfundurile toate.

Vedeam în ea bășicile dospind, dar altceva nimic

decât catran ce se umfla și recădea pufnind.

Și-n timp ce-astfel nesățios priveam, Virgil strigând: „Ferește⁷ sub arcadă!” mă trase lângă el de unde stăm.

Cum cel ce vrea cu dinadins să vadă un lucru nou, dar înfricat apoi nu prea cutează într-un loc să șadă, așa și eu, privind din mers-napoi, văzui un drac⁸ venind în fuga mare și hăulind pe punte după noi.

Cumplit era la chip și-nfățișare cum se-apropia ca să ne poată-ajunge, cu-ntinse-aripi și iute de picioare.

Culcat pe-un umăr ce părea că-mpunge, ducea un duh și mi-l strângea-n lăboi de-ai fi crezut că-i gata-gata a-l frânge.

„Hei, fraților, strigă de lângă noi, pe ăst fruntaș adus din sfânta Zită⁹ să-l dați¹⁰ la fund, că eu măntorc-napoi în urbea sfintei”, de pungași ticsită: numai Bonturo¹² e cinstit, căci toți fac *da* din *nun* când vorba li-e plătită”.

Zvârli¹⁴ degrabă-n smoală pe pohoț și-apoi fugi cum n-am văzut vreodată dulău să se repeadă după hoț.

Duhul pieri ca să se-ntoarcă-ndată cu spata-n sus¹⁵, dar diavoli: „Să știi, răcneau, c-aici icoane nu se-arată și nu ca-n Serchio¹⁶ va să-noți aci: de vrei să scapi de-mbârligata gheară, la fața apei nu-ncerca să vii”.

Cu zeci de cângi apoi îl sfârtecară, zicându-i: „Jocul, dacă poți, sub smoală și-ascunde-te de vrei să ieși afară!”

Aidoma¹⁷ și bucătarii-și scoală rândașii ca să-ndese cu țepușa slănina-n zeama care fierbe-n oală.

„Ca nu cumva să-ți dea de urmă-acușa, grăi

Virgil, te-ascunde după-un stei, și-ascuns rămâi, cât timp ne strâng cu ușa.

Să nu te temi de s-or vădi mișei cu-a mea făptură; le cunosc eu soiul căci și - alteori¹⁸ m-am războit cu ei”.

Trecu pe punte-apoi și când șuvoiul ceilalte văi i se-arătă și râii¹⁹, trebuință-i fu să-și întărească boiul.

Cum sar și latră ca turbați dulăii la cerșetor când poarta stă s-o-mpingă, la fel văzui țâșnind din fundul văii mulțimi de draci și toți dădeau să-ntingă țepușele spre el, dar drept răspuns Virgil le spuse: „Nimeni să m-atingă!

Nu vă pripiți, ci vie-ntâi un uns²⁰ să-i spun ce am de spus și-abia apoi să țineți sfat de-s vrednic de străpuns”.

Strigară dracii: „Meargă Codârloi²¹!” și dintre ei se smulse-atunci năpastă un drac grăind: „Ce naiba vrei cu noi?”

Și-atunci Virgil: „Crezi oare, minte proastă, c-am coborât trecând de pragul porții, la adăpost de vrăjmășia voastră, fără-ajutorul cerului și-al sorții?

Ne lasă drum, căci Cel-de-sus voiește²² să duc un viu prin taințele morții”.

Răzbită-i fu trufia-atunci firește și, lepădând țepușa jos, cu pică: „Lăsați-l!” auzii că poruncește.

Grăi maestru-atuncea: „Te ridică de unde stai auna cu pământul²³ ascuns pe jos și vino fără frică”.

Pornii grăbit când i-auzii cuvântul, dar tartaroții alungiră pașii, încât crezui că nu-și țin legământul²⁴.

La fel cu mine²⁵ tresăriră-arcașii când dând să iasă din Caprona lor văzură-n jur puzderie vrăjmașii.

Tot trupul mi-l lipii de-nvățător, dar nu puteam privirea să-mi desprind de chipul lor de rău

prevestitor.

Ținteau spre mine furcile rânjind și „Să-l ating?” strigă un drac turbat, iar ceilalți: „Dă-i!” urlau, privind cu jind.

Ci tartorul care ținuse sfat cu domnul meu se răsuci grăbit și „Stați domol!” le spuse înciudat.

Iar nouă-apoi: „Cărarea ce-ați pornit nu duce jos; degeaba-i dați târcoale, căci puntea șasea-n fund s-a năruit.

Dar dacă totuși vă-ndemnați la cale, pe malul râpei vă porniți oricum, căci altă punte²⁶ vă va duce-n vale.

Chiar ieri²⁷, cinci ore mai târziu c-acum o mie două sute șazeci șase de ani s-au strâns de când s-a frânt în drum.

Trimit cu voi vreo câțiva draci cu coase ca să-i atingă pe niște mișei nițel: dar n-o s-aveți a trage voi ponoase.

Hei, Zbate Aripă, ieși cu Farfarel, prinse-a răcni, și tu, Cățoi, te-arată, vă mâie Barbă-creață la măcel.

Hai, Libicoane, mișcă, Forforoată, săi, Rât-de-porc, Drăcilă, Gheare-ntinde, și tu Roșcate, hai, ieșiți din gloată.

Păziți cuprinsul văii clocotinde și-i duceți teferi pe-ăștia doi prin schei, pe puntea care-ntreg străfundu-l prinde”.

„Ce văd, maestre? S-o pornim, de vrei, mai bine singuri²⁸, zis-am drept răspuns, căci bucuros m-aș lepăda de ei.

Tu, care²⁹ pururi toate le-ai pătruns, nu vezi că mă pândesc a bună seamă și că spre noi rânjesc cu gând ascuns?”

„Rânjească, de poftesc, nu-ți fie teamă, grăi

Virgil³⁰, căci nu spre noi ei cată, ci către cei ce clocotesc în zeamă”.

Cotiră-atunci la stânga dracii roată și spre fruntaș văzui că toți se-ntoarnă și-un sfârc de limbă printre dinți i-arată, drept care³¹ el făcu din curu-i goarnă.

CÂNTUL XXII

Cercul al optulea: Bolgia a șasea. Ciampolo din Navarra și fratele Gomita. Cursa întinsă dracilor de Ciampolo. Cearta infernală

Văzut-am¹ nu o dată cum se-avântă ostași călări ori cum se înșiră-arcași sau cum zoresc când moartea-i înspăimântă, văzut-am pe la voi și cercetași, o, aretini², și oști cătând pricine, turniruri³ sau întreceri la oraș, pornite-n zvon de trâmbe-ori tamburine, la semne din cetăți ori la țignale de pe la noi și de prin țări străine, dar să pornească la atari chimvale nicicând văzut-am, nici arcași cu torbă, nici corăbieri, nici cavaleri cu zale.

Mergeam cu dracii mestecați în ciorbă, dar ce să-i faci: în temple⁴ stai cu sfinții și-n cârciumi cu bețivii, zice-o vorbă.

Priveam în smoală răspunzând dorinții ce măndemna să scormonesc căldarea, pe cei din ea și felul suferinței.

Precum delfinii când își scot spinarea și prevestesc⁵ înfrângeri și lupte-n zori cu vântul și cu marea, și păcătoșii pe-acel loc de plângeri ieșeau din smoală când și când, cu tâlc, și dispăreau cât ar clipi un fulger.

Și precum stau⁶ pe malul bălții-n pâlc cu gușa-n vânt broscii pe căldură și pântecul și-l țin ascuns în smârc, la fel șezând mișeii-mi apărură: dar cât ce da

să-i simtă Barbă-creață, de-ndată se trăgeau pe sub fiertură.

Văzui atunci (și gândul mă îngheață) un duh șezând deoparte, la liman, cum șade⁷ broasca ce s-a vrut răzleață, și-n dreptul lui, din zbor, ca un hultan, pe Gheare-ntinde că mi-l ia de chică și-l trage ca pe-o vidră⁸ din catran.

Toți zece dracii-i cunoșteam din clică și pe-a lor nume le știam pe toate, căci luasem seama⁹ cum dădeau să-și zică.

„Ascute-ți gheara, Roșcovan fârtate, răcneau ca-n codru, de credeai că tună, și-apoi jupoaie-l, să rămână cioate!”

Și-am zis atunci: „Maestre, fă să-ți spună, de poți și vrei, cine-i sărmanu-acel care-a încăput vrăjmașilor pe mână”.

Porni Virgil și sfătui cu el, iar duhul, bietul, înfrângându-și teama, răspunse: „Din Navarra’^o – am fost de fel.

În slujbă la stăpân mă puse mama, căci mă făcuse c-un venetic care, pierzând ce-avea, la urmă-și făcu seama.

Apoi slujit-am la Tebald¹¹ cel Mare și l-am furat ca hoții când te-nalcă; de-aceea pururi smoala mă dogoare”.

Ci Rât-de-porc ce-avea doi colți în falcă precum mistrețul și-mpungeau afară numai cu unu-i sfârtecă o halcă.

Sărmane șoarec, răi motani¹² te-aflară! Ci Barbă-creață-l strânse ca pe-un sac răcnind: „În lături, până-l țin în gheară!”

Apoi, sucindu-și chipul slut de drac către Virgil: „Întreabă-l ce-l mai doare, acum, grăi, până nu-i vin de

hac”.

Și-atunci maestrul: „Spune, n-o fi oare și din Italia vreun mișel sub smoală?” „M-am despărțit, răspunse, adineoare de-un duh vecin¹³ cu amintita țară; și de-aș fi stat ferit ca el, la spată, n-aș tremura de cange și de gheară”.

Ci Libicon strigă: „Ți-ajungă-odată!” și-i prinse-o mână-n cangea cu cârcel, făcând dintr-însa flenduri o bucată.

Drăcilă-atunci se repezi și el să-i dea la glezne; dar, scuișând otravă, vătaful lor¹⁴ nu mi-i cruță defel.

Când se mai stinse-a dracilor gâlceava, Virgil spre duhul ce-și plângea ursita¹⁵ se-ntoarse și-ntrebă fără zăbavă:

„De cine spui că te-a mânat ispita să te desparți, la mal când ai ieșit?” Răspunse el: „De fratele Gomita¹⁶, cel din Gallura, un pungaș vestit, ce-n loc să-i tragă pe vrăjmași pe roată, în mână avându-i, el s-a fost tocmnit și mi i-a scos din beci față curată, pre câte spune; a furat de zor, nu ca borfașii: ca fruntaș de ceată.

Cu Zanche¹⁷ stă, vicar în Logodor¹⁸ și cât e noaptea trăncănesc proteste tot povestind despre Sardinia lor.

Aș mai vorbi, dar uite cum rânjește

Ucigă-l toaca de colo și zbiară; mă tem c-acuși-acuși mă altoiește¹⁹”.

Ci-ntors spre Farfarel, ce sta să sară și se-nholba cu gând a-l nimeri, prepusul²⁰ lor strigă: „În lături, cioară!”

Și bietul duh înfricoșat grăi;

„De vreți toscani²¹ să cercetați în moarte, ori longobarzi, oi face de-or veni; dar steie tartaroții²² la o

parte, să nu se sperie-ortacii de dușman și eu mă jur de unde stau, departe, să chem pe dată șapte la liman, de-oi șuiera²³ precum deprins-am noi, când iese vreunu-afară din catran”.

La atare vorbe se zborși Cățoi și: „E tertip, își revărsă năduhul, scornit ca să se scape de furcoi”.

Dar, meșter mare²⁴-n videșuguri, duhul.

„Halal tertip, rosti către ceilalți, ce i-ar căzni de-ar sângera văzduhul”.

Ci Zbate-aripi²⁵, potrivnic celorlalți, răcni: „Dencerci să-mi scapi cumva din mână, n-am să te-nhaț din mers, ci-am să mă-nalț și-am să te prind din zbor de căpățână. Sub mal, fartați, și lasă c-om vedea cum știe dracul dărăci la lână!”

Alt joc creștine²⁶ – ascultă acum; pândea drăcimea toată malul cu găteji și mai vârtos chiar cel ce se codea.

Și-aflând tâlharul vreme cu prilej, se-nfipse²⁷-n tălpi și se-azvârli-ntr-adins, scăpând de drac, în smoală val vârtej.

Fu stolu-ntreg de ciudă-atunci cuprins, dar mai cu seamă vinovatul²⁸, care zvâcni din loc strigând: „Stai, că te-am prins!”

Ci frica, dovedindu-se mai tare, scufunse duhul și-l scăpă de drac, iar el mânios se ridică atare cum se ridică șoimu-n zbor²⁹, posac, când rața ce-a pândit-o, mai șireată, fără de veste se scufundă-n lac.

Mânios³⁰ de păcăleală, Forforoată sări la el, dorind să scape hoțul, ca-având prilej de hartă, să se bată.

Iar când pieri pe sub catran pohoțul, deasupra, prin văzduh, peste gropan, sări mânios și-și prinse-n gheare soțul.

Dar și cel'alt se dovedi hultan³¹, căci ca orbeții prin văzduh luptau, de unde-apoi căzură în catran.

Arsura-i despărți, căci n-o răbdau, dar ca să iasă nu fu chip din baltă, de năclăiți și scârnavi ce erau.

Jelindu-și frații, cu ceilalți deolaltă, vătaful lor, din ceata răzlețită, trimise patru-n partea cealaltă.

Și-ajunși la mal, în smoala năclăită, cu căngi trudiră ca să-și scape-ortacii, copti și răscopti în pielea argăsită; iar noi plecând, lăsarăm astfel dracii.

CÂNTUL XXIII

Cercul al optulea: Bolgia a șasea. Ipocriții.

Tăcuți' și singuri, fără soți de drum, 'nainte unul, celălalt-napoi ca franciscanii²-naintam acum.

Vedeam în gând drăcescul tărăboi³ și de Esop⁴ îmi aminteam, creștine, și fabula c-un șoarece și-un broscoi.

Amu și *acu*⁵ nu se chitesc mai bine, de legi sfârșitul de-nceput, nicicând, de cum acestea, cugetam în mine.

Și fiindcă-i scris din gând să iasă gând, născu din ăsta altul, fără trudă, și mă-nfrică⁶ mai rău ca-n cela rând.

„Pe urma noastră⁷, îmi ziceam, prea crudă batjocură răbdat-au ei; ca jarul îi arde-acum și-or fi crăpând de ciudă.

Iar de-s mânioși, când și-or vărsa amarul, cum sunt și răi, ne-or încolți de bucă mai rău decât pe iepure ogarul”.

Mi se făcuse păru-n cap măciucă și tot în dos zvârleam câte-o privire⁸, când îl rugai: „Maestre drag, apucă și scapă-ne de draci, căci peste fire mă tem și parcă-i simt pe urma mea, de viu ce-i zămislesc în închipuire”.

„Oglindă⁹ dac-aș fi și n-aș putea să-ți prind, grăi, făptura-n cercevele, de cum știu prinde ce se-ascunde-n ea.

Pătrund a tale gânduri pe-ale mele aidoma-ntru tot, deci, vrând-nevrând, un singur sfat¹⁰ voi aduna din ele.

De-o fi la dreapta coborâș¹¹ mai blând, ce-ntr-altă vale să ne poată duce, scăpăm de goana ce-ai urzit-o-n gând”.

Dar n-apucă să pună vorbeii cruce, că-i și văzui cu aripile întinse cu gând, vezi bine - **n** gheare să ne-apuče.

Virgil atunci în brațe mă cuprinse, precum de zgomot deșteptată o mamă¹², când vede-n preajmă flăcărilor-ncinse, cuprinde pruncul alergând cu teamă și uită-n grija ce i-o dă pârjolul să-și ia ceva, căci la copil ia seamă, și-n jos pe râpa care-astupă ocolul adâncii văi de-o latură, din deal pe spate se lăsă de-a rostogolul.

N-a curs prin scoc nicicând mai iute-un **val**, când dă să cadă-n pale repezit ca să-nvârtească moara¹³ de pe mal, decât Virgil pe brâul povârnit; și mă purta cu grijă părintească, nu ca pe-un soț, ci ca pe-un fiu iubit.

Abia ajunse¹⁴-n tălpi să se proptească, și-i și văzui¹⁵ pe tartaroți în șa; dar nu-i temui, căci pronia cerească ce i-a prepus și-a rânduit să stea pe-a cincea bolge-n brâul înzecit, le-a smuls puțința de-a scăpa de ea.

Dădurăm jos peste-un norod smolit¹⁶, ce se târa ca după morți cei vii, cu chipu-n lacrimi, jalnic și trudit.

Purtau cu toții rase aurii, cu gluga trasă peste ochi, croite întocmai după șartul lui Cluny¹⁷.

Ca aurul sclipeau, dar plumbuite erau și grele cum n-au fost nicicând pe lume cele de-mpărat¹⁸ scornite.

O, pururi greu și-i stovitor veșmânt¹⁹! în rând cu ei, de-a stânga rând pășeam și plânsul lor ne urmărea în gând.

Dar sub poveri, în veci truditul neam atât de-ncet²⁰ pășea, că niciodată cu-același pâlc în mers nu ne-nsoțeam.

„Găsește²¹ - am zis, de poți vreunul, tată, prin nume sau prin fapte poporan, și-astfel mergând, învârte ochii roată”.

Și-nțelegând ce-am zis în grai toscan, strigă un duh din urmă: „Stați²² o clipă, voi ce-alergați²³ prin beznă pe tăpșan.

Chiar gura mea răspuns poate-nfiripă”. Și-atunci Virgil: „De ce nu-i dai puțința să mi te-ajungă?

— Așteaptă fără pripă”.

Văzui dar doi, ce-și dovedeau dorința de-a mănsoți și grabnic se porniră, dar plumb și drum le zăbovea silința.

Ajunși într-un târziu, mă cântăriră tăcuți, pe sub sprâncene²⁴, fiecare și-astfel apoi ei între ei vorbiră:

„Acesta parcă-i viu după suflare; ori dacă nu, ce drept i-a dezlegat, iertându-i de povara²⁵ din spinare?”

Și mie-apoi: „Toscane ce-ai călcat în rând cu noi, fățarnicii, ne spune au cine ești, de nu ți-e cu bănat?”

„Pe Arno, în cetatea²⁶ cu renume născut am fost, grăii către năluci, și-s încă-n trupul²⁷ ce mă poartă-n lume.

Dar cine voi, a căror aspră cruce din ochi vă cerne lacrimi ca din sită²⁸ și ce osândă-atare-n voi străluce?”

„Sub glugi de plumb cu fața aurită ne zbatem și scrâșnește, precum vezi, sub greul lor balanța²⁹ covârșită.

Frați gaudenți³⁰ am fost și bolognezi, eu Catalan³¹, el Lodering: și-odată am fost aleși de urbea³²-n care șezi

(cum și pe vremuri se-alegea din gloată câte-un fruntaș), spre a-i face viața lină; dar cum am fost, și azi Guardingo³³-arată”.

„Călugări³⁴, le-am răspuns, a voastră vină...”. și-atâta-am spus, căci un mișel zării cu trei țarușe răstignit³⁵ în tină

Când mă văzu, tot trupu-și răsuci și prinse-n barbă a slobozi suspine; dar Catalan, de-ndată ce-l privi

„Acesta, zise – a sfătuit de bine pe farisei să pună la-ncercare și cazne un singur om pentru mulțime.

Stă gol de-a curmezișul pe cărare și-i nevoit să simtă pe vecie pe pielea lui cât trage³⁶ fiecare.

Și-acolo-n șanț cu el în cârdășie și socru-său³⁷ se chinuie cu sfatul ce-a urgisit³⁸ a Iudei seminție”.

Se minună³⁹ de cel întins de-a latul Virgil și aspru-i săvârși popas uimit de cazna ce-i plătea păcatul.

Ci-ntors apoi, dădu spre frate glas zicând: „Ne spune⁴⁰, dacă vrei și știi, n-o fi de-a dreapta undeva vreun pas prin care ambii să putem ieși fără a ruga din groapă să ne scape drăcescul stol de îngeri tuciurii⁴¹?”

Răspunse el: „Nu bănuie cât de-aproape pornește-un pod din malul blestemat și încalecă pe rând aceste gropi.

Ci-n valea noastră podul s-a surpat⁴² și-i lesne

deci pe coastă sus să urci căci grohotișu-n fund s-a adunat”.

Căzu pe gânduri domnul meu atunci și: „Ne-a-nșelat, grăi, de astă dată cel ce-i prindea⁴³ pe păcătoși în furci”.

„Vezi bine! La Bologna nu o dată aflai că dracul, celălalt grăi⁴⁴, e cap de rele și-i minciunii tată”.

Acestea zise, domnul meu porni mânios la chip, cu pași pripiți, drept care de-mpovărați grăbit mă despărții și-o luai pe urma dragilor picioare.

CÂNTUL XXIV

Cercul al optulea: Bolgia a șaptea. Hoții.

În cel răstimp al tânărului an¹ când soarele sub Urnăse-ncălzește, iar nopțile ajung către liman²

și când pe șesuri bruma zugrăvește icoana mândra-a dalbei ei surate³, pe scurt răstimp, căci peana-i se tocește, pălmașul bietu-n zori, pe nemâncate, se uită-afară și, cuprins de groază, când vede câmpu-albit pe jumătate se-ntoarce-n casă, plânge și oftează și dă mâhnit din colț în colț, pierdut, până ce-apoi la chip se luminează când vede câmpul iarăși prefăcut⁴; și luându-și bâta – alungă din poiată și oi și capre-afară la păscut.

Aceeași spaimă-mi fu și mie dată de norul⁵ strâns pe-a lui Virgiliu frunte, dar și balsamul se ivi pe dată; c-abia ajunși pe prăbușită punte, se-ntoarse către mine și, vioi, zâmbi ca-ntâia oară pe sub munte⁶

Privi dintâi prăpastia și-apoi, după ce-n gând le cumpăni pe toate, cu brațele mă-mpinse⁷ dinapoi.

Și, ca și cel ce face și socoate din timp ce va să vină chibzuind, așa și el, zorindu-mă din spate să urc pe-o stâncă – și-ntre timp ochind⁸ alt stei înfipt în malurile-adânci – ” Pe el, zicea, dar urcă pipăind”.

N-ar fi fost chip poveri⁹ să porți pe stânci, căci el ușor¹⁰ și eu de el purtat abia urcam din colț în colț pe brânci.

De n-ar fi fost din mal ridicat mai scurtă coasta-aici și mai înceată, nu știu Virgil, dar eu n-aș fi urcat.

Or, cum văiuga Malebolge toată se-adună jos în puț ca-ntr-o căldare, prin firea lor, în orice vale cată să urce-o creastă și-alta să scoboare; dar tot ajuns-am malul prăpăstios din care-o piatră, ultima", răsare.

Suflam¹² pe nări adânc și vijelios și nu puteam să umblu mai departe, ci, dimpotrivă, m-așezai pe jos.

Grăi Virgil: „De lene te desparte, căci stând¹³ în puf, sub gros și cald veșmânt, de glorie-n lume n-are nimeni parte, și viața e degeaba pe pământ, căci ți se stinge urma din trecut ca spuma-n apă și ca fumu-n vânt.

Sus deci și-nfrânge greul nevăzut cu suflet dârz ce pururi biruiește, de nu se lasă covârșit de lut.

De-aici n-ajunge să te smulgi; pornește: urcuș mai lung¹⁴ ne-așteaptă decât crezi și, de-nțelegi¹⁵, de vorbă-mi te slujește”.

Pornii atunci, vădindu-i¹⁶ că păstrez puteri mai mari decât simțeam în mine și-am zis: „Te du, sunt tare și cutez”.

Pe-un pod stâncos suirăm dar, creștine, anevoios și strâmt, pe lângă care cealaltă punte lin părea să-ncline.

Umblam vorbind ca să m-arăt că-s tare, când dintr-odată ne tăie cărarea un glas¹⁷ confuz ieșit dintre ponoare.

Nu-i pricepui de pe podeț chemarea, deși boltit se-ndoaie peste chei, dar se părea că-l mistuie turbarea.

Priveam în jos cu sârg, dar ochii mei nu pătrundeau prin noapte-n văgăună de-aceea am zis: „Maestre, treci, de vrei, pe celălalt mal și-om coborîmpreună; precum aud și nu pricep ce-mi cere, la fel privesc, dar nu mi-e la-ndemână”.

„Eu drept răspuns, grăi, îți fac pe vrere; căci ruga dreaptă și pe cel ce roagă cu fapta cată-a-i mulțumi-n tăcere”.

Pornirăm dar de partea care leagă cu râpa-a opta puntea-n adâncime și groapa-n fund mi se vădi întreagă.

Văzui în ea de șerpi atari mulțime și-atare soiuri, eu, cu ochii mei, că-ngheață și-astăzi sângele în mine.

Să nu se laude¹⁸ Libia cu-ai ei, căci de nisipu-i zămislește sute, groși, lungi, cu ac, mai mari sau mărunței n-a cunoscut atâtea soiuri slute nicicând deșertul etiop în sine, și nici deșertul Roșii Mări stătute.

Iar printre șerpii ce-atârnavu ciorchine goneau mulțimi sperioase, despuiate, fără nădejdi de adăpost sau bine.

Cu șerpi erau legați de mâini la spate, de șerpi ce se vârău printre picioare, prin șale-n dos, ieșind de pe sub coate.

Și dintr-odată-un șarpe din strânsoare străpunse-un duh vecin cu noi în drum, pe locul dintre ceafă și spinare.

Nu-i chip mai iute-a scrie-un „o”¹⁹ de cum se-aprinse duhul și, zvâcnind 'nainte, căzu grămadă prefăcut în scrum; ci-astfel răpus, cenușa lui fierbinte se prefăcu cât ai clipi-n stihie, și-același duh se-nfiripă-n veșminte, precum dau înțelepții mărturie c-atunci când ani cinci sute-n capăt are, se stinge

Fenix²⁰, pasărea, și învie, căci iarbă-ori grâne nu-i sunt de mâncare, ci smirnă și tămâie doar, și șade învăluită-n nard și mir când moare.

Asemeni celui²¹ ce-n neștire cade, muncit de demoni sau cuprins ca-n clește de vreo meteahnă ce-ntr-ascuns îl roade, de-apucă să se scoale, se trezește și năucit de ce-i fu scris să pară oftează greu și-n jur pierdut privește, la fel și duhul se trezi la viață:

Vai, aspră-i, Doamne, vrerea ta ce-anume își dovedește-a răzbunării față!

Maestru-atunci îl întrebă de nume, iar el: „În groapă²², șușoti-n surdină, picat-am din Toscana și pe lume m-am bălăcit ca vitele în tină; catâr și fiară, Vanni Fucci²³-am fost și-mi fu Pistoia demnă vizuină”.

„Ține-l, maestre, m-am rugat frumos, și-ntreabă-l ce păcate ispășește²⁴, că-l știu de viu aprins și sângeros”.

Nu mi se-ascunse duhul; bărbătește mă cercetă și pe-al său chip roșit rușinea²⁵ pricepui că năpădește.

Apoi grăi: „Să știu că m-ai găsit precum mă vezi, cu mult mai mult mă doare decât c-am fost din lume izgonit²⁶.

Nu pot să nu-ți răspund²⁷ la întrebare: atât de jos mă aflu fiindc-am fost tâlhar de-odăjdii sfinte și odoare și alții-n locu-mi fură luați la rost; ci ca de mine să n-ajungi să râzi, de-o fi cândva s-ajungi la adăpost, ascute bine-urechea²⁸ și auzi: Pistoia-ntâi pe Negrii²⁹ va să-i bată și-apoi Florența³⁰ schimbă stări și juzi.

Din Val di Magra³¹, Marte va să scoată un fulger roș din bolta plumburie și-ntr-o-ncleștare de furtună cată pe câmp Picen să-ncingă bătlie, și ceata împrăștiind el să răsară astfel ca Albii păgubiți să fie.

Și-anume-o spun³² ca vorba-mi să te doară”.

CÂNTUL XXV

Cercul al optulea: Bolgia a șaptea. Hoții.

Sfârșind tâlharul, se smuci din șale și-un sfârc de deget¹ arătând cu ură, răcni spre cer: „În ciuda vrerii tale!”

De-atunci încolo șerpilor² dragi îmi fură, căci unul roată peste gât l-încinse, părând a zice: „Ajungă-ți! Taci din gură!”

Iar altul peste brațe mi-l cuprinse, strângându-l bine peste piept, ca-n funii, și-orice putință de-a mișca îi frânse.

Pistoie³, tu, de ce nu-ți pui tribunii să-ți deie foc, ca să te stingi în umbră, de-n mârșăvii ți-ai întrecut străbunii⁴?

Prin toată a morții-mpărăție sumbră, nici chiar tebanul⁵ fulgerat de sus nu-mi apăru mai trufaș c-astă umbră.⁶

Porni fugind și-o vorbă n-a mai spus, când un centaur⁷ mi-apăru-n răscruce, răcnind mânios: „Mișele, mi te-ai dus?”

Nu cred c-adună-atâția șerpi în smârce Maremma⁸, câți erau pe-a lui făptură până pe unde-a chip de om⁹ aduce.

Și pus pe ceafă – nfipt pe curmătură, cu-aripi întinse un dragon călare văpăi și foc scuipa prin nări și gură.

Grăi Virgil: „Acesta-i¹⁰ monstrul care sub Aventin¹¹, pândind pe-ascunse căi, făcu din sânge-adezea lac și mare.

Nu bate-același drum cu frații săi¹², căci a furat cu videșug în lege cirezile¹³ care pășteau pe văi.

Ci-l năpusti cu sute de ciomege Hercul, plătindu-i fapta și-l ucise, deși din ele nu simți nici zece”.

Pe când vorbea, iar cel'alt duh pierise, trei inși se strecurară pe sub noi, pe care nici eu, nici dânsul nu-i zărise.

Dar când strigară: „Cine sunteți voi?” Curmarăm vorba cât ai zice „lume” și doar la dâșii luarăm seama-apoi.

Nu-i cunoșteam¹⁵; dar se-ntâmplă anume (cum numai soarta știe să chitească) să-și zică unul altuia pe nume și „Cianfa¹⁶, unde ești?” să se rostească; făcut-am semn către Virgil spre a-l ține pe loc să stea, tăcut și să privească.

De-ți vine greu¹⁷ să crezi acum, creștine, câte-am să-ți spun, eu nu mă mir defel, când chiar și eu de-abia pot crede-n mine.

Cum îl priveam și stăm pierdut astfel, un șarpe gros cu șase labe-ntinse văzui sărind pe-un duh de lângă el.

Cu două labe brațele-i cuprinse și sfârtecându-i fălcile bărboase, cu alte două pântecu-i încinse.

Apoi, după ce-l strânse peste coapse, cu cele dinapoi, vârându-și coada taman prin ele, pe la spate-o scoase.

Nu-i iederii să-și strângă-atare mlada precum acolo fiara blestemată pe bietul duh își răsucea torsada.

Lipiți¹⁸ apoi ca ceara frământată, se plămădiră mestecând culoare, de nu păreau ce-au fost de prima dată, tot astfel¹⁹ cum se-amestecă-n vâlvoare, când arde-n foc o filă de pripas, cănitul brun cu albul care moare.

Iar ceilalți doi, care-l priveau, pe-un glas strigau la el: „Cum te-ai schimbat, Agnelle²⁰! Nici doi nu ești, niciunul n-ai rămas”.

Din două²-o țeastă răsărea din ele și două fețe-
ntr-una se-mpliniră, cu totul alta-n trăsături și piele.

Din patru labe două răsăriră, iar coapse, pântec,
piept și spate-apoi un singur trup nemaivăzut urziră.

N-avea nimic din ce-avusese-n doi; și unul și
cel'alt²² părea să fie, și slut astfel porni cu pași greoi.

Precum șopârla²³ vara, pe câmpie, cătându-și mai
la umbră vreun ungher, aleargă-ntins ca fulgeru-n
tărie, la fel spre duhuri, ca picat din cer, întărâtat sări
un șarpe mic și negricios ca bobul de piper; străpunse-
un duh cu capul prin buric și-apoi căzu 'naintea lui așa
cum cade frânt de seceră un spic.

Străpunsul îl privi, dar nu crâcnea, ci-nfipt în
glezne, neputând să umble, cum cel cuprins de
fierbințeli căsca.

Priviri ciudoase-și aruncau și strâmbe, zvârlind
prin nări și rană-n văgăune nori groși de fum²⁴ ce se-
mpleteau în trâmbe.

Ci tacă²⁵-aici Lucan pe unde spune cum a pierit
răpus de șerpi în mers Nassid cu-ai săi, și-asculte-aici
minune.

Și tacă-Ovid²⁶ atunci când scrie-n vers cum
Aretusa se făcu izvor și șarpe Cadru; eu n-am să-l
pizmuiesc²⁷, căci n-a schimbat nicicând un târător și
nici vreun om, astfel ca fiecare să se prefacă-n celălalt
ușor.

Deodată-n pas purces-au la schimbare: coada²⁸
năpârcii se crăpă în două, iar duhul una se făcu²⁹-n
picioare.

Și tălpile și coapsele-amândouă într-una se lipiră-
încât părea, fără stinghii, întruchipare nouă.

Iar coada-n schimb în trup se prefăcea, și pielea
străbătută de fiori, scortoasă-aici, dincolo se muia.

Intrară pe-urmă brațele³⁰-n subsuori, iar labelle năpârcii se-alungiră din scurte ce erau de două ori.

Cele de jos, lipite, se-mpletiră în mădularul-ascuns pe sub veșminte, iar dintr-al umbrei două brânci ieșiră.

Și-n timp ce fumu-i învălea fierbinte, cu păr³¹ pe unul dovedind că-n față, iar pe cel'lalt îl năpârleau nainte, duhul căzu³², iar șarpele pe brață se ridică, fără-a-și clinti privirea, sub care ambii se schimbau la față.

Pe-a lui, al doilea, cum cerea menirea, și-o trase-n lături și din tot ce-a tras³³ urechi ieșiră, cum le-mplântă firea; din mult apoi, puținul ce-a rămas pe-obrajii supti și tâmpla măslinie se strânse-n gură și deasupra-n nas.

Cel frânt, în schimb, își trase-n scărfarlie urechile, cu lob cu tot, deodată, precum se trage melcu-n cochilie.

Iar limba lui³⁴ la vorbă dezlegată crăpă; cealaltă se făcu țugui și-atunci și fumul încetă pe dată.

Schimbat în șarpe, sufletul tehui o luă la vale, șuierând chemare și-ocări scuipând, cel'lalt pe urma lui.

Apoi, sucindu-și proaspăta³⁵ spinare, grăi spre al doilea: „Mi-ar plăcea să-nceapă și Buoso³⁶-n brânci să urce pe cărare”.

Astfel văzui pe cea de-a șaptea groapă³⁷ schimb și preschimb³⁸; și fiindcă toate-s **noi** „a am iertare dacă peana-mi³⁹ șchioapă.

Deși la minte⁴⁰ mă simțeam greoi și ochii tulburi îmi erau sub pleoape, n-au dispărut așa curând cei doi, încât Sciancato⁴¹ din priviri să-mi scape; căci singur el nu-și preschimbase fața din trei câți îmi

veniseră aproape.

Gaville frânse-n cel de-al treilea⁴ viața sa.

CÂNTUL XXVI

*Cercul al optulea: Bolgia a opta. Răii sfătuitori.
Invectiva lui Dante împotriva Florenței. Răii sfătuitori
învăluți în flăcări. Ulise și*

Diomede. Călătoria lui Ulise.

Te bucură, Florența' mea, de-n lume ajuns-ai
mare semănând gâlceava, de pân'¹ și-n iad² te bucuri
de renume!

Aflat-am cinci printre tâlhari, în pleavă, cinci
florentini! Rușinea mă pălește, căci fapta lor nu te
ridică-n slavă.

Dar dacă-i drept c-un vis se-adevărește când
zorii³-l curmă, vei simți prin tine, nu zic ceilalți, dar
Prato ce-ți urzește.

Iar de-ai simțit-o de pe-acum⁴, e bine; să fie de ți-
e scris, căci, pe măsură ce anii trec⁵, durerea crește-n
mine.

Porni Virgil la deal, prin surpătură, trăgându-mă
din valea rea și-adâncă, pe pietrele ce trepte-n mers
ne fură.

Urcam cu greu pe malul rupt din stâncă, pustiu
și-anevoios, căci prin strâmtoare nu se clinea piciorul
fără brâncă⁶.

Precum atunci, la fel și azi mă doare tot ce-am
văzut umblând prin iad cândva și-a minții forță-o țin în
frâu⁷ mai tare, ca-n veci virtuții ce-i al ei să-i dea; căci
dacă cerul sau ursita mie mi-au dat-o-n dar, să nu-mi
bat joc de ea.

Câți⁸ licurici zărește pe câmpie (când roiul⁹ de
țânțari se întetește) pe arături ori printre pari de vie,
de sus din deal țăranul ce-odihnește, când mândrul

soare din înalt căzând mai lung răstimp cu focu-i necălzește, de-atâtea flăcări scânteia la rând a opta groapă, cum văzui în zare, ajunși pe locul¹⁰ ce-o vădea-n străfund.

Și cum văzu cel răzbunat¹¹ de fiare că piere-n ceruri carul lui Ilie când telegarii se-nălțară în soare și din priviri nu izbutea să ție decât văpaia ce urca frumos, ca norul când se-nalță în tărie, la fel¹² și-acolo mișunau pe jos văpăi ce-n sine ascundeau haram și-n fiecare ardea un păcătos.

Eu stăm pe punte și-aplecăt priveam, de după-un stei fără de care, altminte, și neîmbrâncit să cad¹³ în hău puteam.

Și când văzu că stau cu luare-aminte „Sunt morți, în foc, și arde fiecare, grăi Virgil, în fașă¹⁴ lui fierbinte”.

„Maestre - am zis, și eu gândeam atare, dar vorba ta și mai vârtos mi-arată că n-am greșit; ci spune, nu știi oare ce duh se zbate-n para despicață¹⁵, ca focu-n care au ars în silnicie cei doi feciori¹⁶ ai lui Oedip deodată?”

„Se zbat, grăi, bătuți de veșnicie Ulis și Diomede¹⁷ - n răzbunare¹⁸ uniți pe veci ca-n lume de mânie.

spășesc în foc vicleana înscenare a calului¹⁹ ce lui Enea poartă îi făuri și-i dăruie scăpare, precum și jalea Deamiei²⁰ moartă, ce încă-l plânge pe Ahil, pustie, și nici Palade²¹ de-al său furt nu-i iartă”.

„De pot²² prin foc la vorbă să se-mbie, maestre - am zis, c-o rugă te-agrăiesc (și tragă-n cumpeni cât ar trage o mie²³), îngăduie-mi pe pod să poposesc pân' ce ne-ajunge para despicață²⁴, căci vezi cu câtă râvnă-o urmăresc”.

Grăi Virgil: „Te-ascult și de-astă dată, căci laudă rugii tale se cuvine; rămâie-ți însă gura încleștată și lasă vorba-n seama mea, căci bine pricep ce vrei; ei nu sunt greci de rând și s-ar putea să nu dea glas cu tine”²⁵.

Când vâlvătaia²⁶-ajunse tremurând pe Locul-n care-o aștepta să vină maestrul meu, îl auzii spunând:

„O, voi, pe care același foc vă-mbină, de-n viață-odinioară-am meritat²⁷ iubirea voastră, multă ori puțină, când pe pământ în versuri v-am cântat, îmi spuie unu²⁸-n larg cutreierând pe ce meleaguri moartea și-a aflat?”

Prinse-a se zbate-atuncea murmurând văpaia mai înaltă²⁹ din vâlvoare, ca flacăra bătută-n crâng de vânt; apoi mișcându-și creasta-întru chemare, cum mișcă-n gură limba când vorbește, „Când am scăpat, grăi, de Circe³⁰, care, mai mult de-un an mă ținui ca-n clește pe lângă locul ce-ndrăgit de fire, de la Eneu, Gaetta³¹ se numește, nici milă³² de părinte, nici iubire de fiu și de nevastă-ori datorința de-a-i fi prilej în veci de fericire, n-au izbutit să-mi stâmpere dorința de-a cerceta pământu-n lung și-n lat și omului virtutea-ori neputința.

Pornit-am dar pe marea fără hat c-un singur vas, nemernicind spre moarte, și-un pumn de soți ce-n veci nu m-au trădat.

A mării țărături³³ până hăt-departe le-am colindat, și Spania, și Marocul, la sarzi am fost și-n insule deșarte.

Bătrâni eram și-n noi pierise focul³⁴ și-al vieții-îndemn când am ajuns pe unde Hercul pe vremuri însemnase locul³⁵

ca nimeni mai departe să se-afunde; Sevilla³⁶ în

dreapta ne păzea cu farul și Setta-n stânga se-oglindea în unde.

«O, frați³⁷, grăit-am, ce-ați ajuns hotarul Apusului³⁸ și-ați tras la greu, ca mâne, acestei veghi³⁹ îi veți curma amarul; deci scurtului răstimp ce vă rămâne nu-i luați puțința această lume vastă s-o cerceteze-n drum spre soare-apune.

Gândiți-vă la seminția voastră: nu-i vită omul, ci-i făcut să ducă știința și virtuțile pe creastă.»

Trezii-n ai mei atâta dor de ducă cu-al meu cuvânt, încât să fi râvnit să-i țin pe loc și mi-ar fi dat de furcă.

Și-urmând de-a stânga-n drum, spre asfințit, din vas și vâsle, pe măsura vrerii, făcurăm aripi zborului smintit⁴⁰.

Sclipeau voios din cel'lalt pol puzderii de stele-n cer, dar nu și-a noastră⁴¹ care, scăldată-n mare, s-ascundea vederii.

De cinci ori⁴² fața-și îngropase-n zare și tot-atâtea răsărise luna de când⁴³ pribegi nemerniceam pe mare, când dintr-odată își ivi cununa un munte-nalt⁴⁴ cum n-am văzut, la proră, și, de departe, sur cum e furtuna.

Ne fu cu jalea bucuria soră, căci dinspre el se năpusti-n cădere un vânt năprasnic și ne prinse-n horă.

De trei ori vasul ni-l suci-n putere și-a patra oară pupa-n sus ne-mpinse și prora-n jos, plinind a altui⁴⁵ vrere, până ce marea⁴⁶ peste noi se-ntinse”.

CÂNTUL XXVII

Cercul al optulea: Bolgia a opta. Sfătuitorii de rele. Guido da Montefeltro. Despre starea politică a Romagnei.

Și ridicase creasta-n sus și-ncet¹ făclia mută-n depărtări pierea, cu voia plină a dulcelui poet, când² alta-n drum, ce-n urma ei venea, ne trase ochii către ea-n cărare prin zvonul surd ce străbătea din ea.

Precum mugea boul Siciliei³, care scrâșni dintâi cu plânsu-ndreptățit al calfei ce-l durase ca atare, precum mugea cu plânsul canonit al celui pus în burta lui să piară, deși de-aramă era-ntreg cioplit, la fel⁴ dintâi și vorbele din pară ce nu-și aflară loc prin vreo spărtură, în însăși glasul ei se preschimbară.

Dar mai apoi, când pârtie-și făcură spre vâr⁵, făcându-l să zvâcnească-atare, precum rostind zvâcnea și limba-n gură, grăiră-astfel: „O, tu, care-adineoare pe limba mea⁶ te-ai prins la vorbă-n joc zicând: «Te du, n-am să-ți mai fac rugare»

nu-ți pară rău stai puțin în loc, chiar dacă-n vorbă nu m-am prins de-ndată, de pot sta eu care mă zbat în foc⁷.

Dac-ai venit pe valea blestemată de scurt răstimp din dulcea țară⁸-ncoace, de unde vina⁹ mi se trage toată, spune-n Romagna e război sau pace, căci m-am născut între Urbin, pe văi din care Tibrul râu spumos se face”.

Eu stăm plecat și mă uitam la răi, când domnul meu văzând că iau aminte, „Vorbește-i¹⁰, zise, că-i latin de-ai tăi”.

Iar eu” ce-aveam răspunsul gata-n minte, fără zăbavă-am început zicând: „O, duh ascuns în fața ta fierbinte, în țara ta n-au fost tirani nicicând să nu urzească-n suflet silnicia; dar n-am lăsat război fățiș plecând.

Ravennari cum o știi și seminția acvila¹² din Polenta i-o păzește, ce sub aripi cuprinde și Cervia.

Cetatea¹³ strânsă ani de zile-n clește, ce-a căsăpit francezii cu toporul, sub gheara verde-a leului tânjește.

Iar cei doi câini¹⁴, bătrânul și feciorul, ce pe Montagna l-au căznit cât zece, pe același loc își mușcă și-azi poporul.

Un pui de leu să ție-n frâu se-ntrece

Imola¹⁵ și Faenza dintr-odată și când de-o parte, când de alta trece.

Cetatea **I**⁶-n schimb de Savio scăldată e tot mereu robită-ori dezrobită, precum și-n văi și-n munte-e așezată.

Vorbește acum și tu, te rog; zgârcită nu-ți fie vorba, dacă vrei cândva să tragi folos pe sus¹⁷ și mulțumită”.

După ce para scoase zvon din ea, pre limba ei, din creasta-nvolburată prinse-a zvâcni și cuvântă așa:

„De-aș sta de vorbă c-un drumeț ce-odată ar mai păși pe-al lumii dulce prund, n-ar cuteza văpaia-mi să se zbată.

Dar fiindcă știu că dintr-acest străfund pre câte-aud, nu-i om să fi ieșit, de-ocară nu mi-e teamă și-ți răspund¹⁸

Am fost oștean dintâi și m-am popit¹⁹ ca-n cer să dobândesc milostivie; și-așa-ar fi fost; dar vezi că s-a chitit să vină-un papă²⁰ (afurisit să fie!) ce mă făcu să cad din nou în culpe și când și cum vreau duhul tău s-o știe.

Cât timp am fost din oase și din pulpe, cum maica m-a făcut, a mele fapte n-au fost de leu, ci mai curând de vulpe²¹.

Maestru-am fost în uneltiri și-n șoapte și-am pus la cale înșelăciuni atare că-mi merse vestea până hăt-

departe; dar când simții că tinerețea moare și-i vremea²²-n care cată, fiecare, să tragă-n port și pânza să-și coboare, de tot ce-am îndrăgit îmi fu rușine și pocăit²³ purces-am cu temei pe Domnul să-l slujesc și-ar fi fost bine.

Dar prințul²⁴ marei clici de farisei, pornind război cu cei din Lateran²⁵, și nu cu sarazini sau cu iudei, căci doar²⁶ creștinii i-au fost veci dușmani, deși n-au fost la Acre²⁷ să trudească, nici n-au făcut negoț pe la sultani, deoparte dând și legea creștinească, și-naltul rang, și-acel veșmânt²⁸ terestru, care-i făcea pe frați să mai slăbească, cum cel²⁹ ce-n munți cerut-a lui Silvestru să-l vindece de lepră – așa și mie veni să-mi ceară, știindu-mă maestru, să-l vindec eu de multa-i semeție, și sfat ceru, dar vorba lui străină părea de el, parcă vorbea-n beție³⁰.

«De-o fi, te mântui³¹ de pe-acum de vină; dar tu mă-nvață, mă-ndemna mereu, cum să răzbesc cetatea Penestrină.

Căci cerul pot să-ncui și nu mi-e greu nici să-l descui cu cheile preasfinte³² ce nu le-a vrut³³ înaintașul meu.»

Înduplecat de-atare mari cuvinte și vrând s-alung cu dinadinsul sfada, eu i-am răspuns: «Dacă mă speli, părinte, de vină-astfel încât să nu-i simt roadă, vei dobândi izbânda cu cuvântul, făgăduind³⁴ și-apoi uitând făgada».

Dar când murii, veni Francesco, sfanțul, ca să mă ia; ci-un heruvim de-acei cu negre-aripi³⁵, grăi: «Păzea! Mormântul i-l voi săpa în iad, cu robii mei, căci sfat viclean a dat și-n paza mea îl țin de-atunci, să-l zvârl printre mișei pe cel ce nu-i căit nu-l porți ierta:

păcatul cu căința nu se-mbie, căci nu-i puțință-n veci a le-mpăca.»

Cum tresării când mă-nhăță, vai mie, zicând ciudos: «Nu bănuiai, se pare, că-i meșter dracul³⁶ și-n filosofie!»

Mă duse-apoi la Minos, monstrul care mușcându-și coada³⁷ și poruncă dându-i să-l înconjoare de opt ori pe șale, grăi scrâșnind: «Să-l ardă³⁸ para-i rându!» drept care-aicea-mi mistuiesc veninul și pribegind, în strai³⁹ de foc mă tângui”.

Când isprăvi și-și descarcă tot plinul, porni văpaia să-și ajungă șirul, zvâcnind⁴⁰ din vârful cum îi zvâcnea suspinul.

Iar noi prin stânci, urmând cărării firul, ajuns-am teferi puntea ce-mpresoară și-astupă groapa-n care-și varsă birul cei ce-nvrăjbind⁴¹ și-au câștigat povară.

CÂNTUL XXVIII

Cercul al optulea: Bolgia a nouă. Semănătorii de dezbinări.

Au cine-ar ști, chiar dac-ar fi să spună de zece ori la rând și nu-n poezie ce răni văzut-am și cât sânge-n spumă?

De bună seamă nu-i ușor a scrie’, căci graiului² și minții nu-i e dat cu-a lor puteri atari minuni să-nvie.

De-ai sta s-aduni³ tot neamul spulberat din țara Pugliei⁴, aprig încercată ce cu romanii-n lupte-a sângerat și-n altă luptă-apoi, îndelungată, din cafe-a strâns mii de inele⁵ gloata, precum Tit Liviu fără greș⁶ arată, cu neamu-înfrânt⁷ care-și primi răsplata fiindcă-și făcuse din Guiscard dușman, și cu cel’lalt ce leșuri mii⁸ lăsat-a când Puglia a trădat, la Ceperan sau Tagliacoz⁹ unde-a stârnit turbare Alard bătrânul, fiindcă-a fost viclean, și dacă toți și-ar da-n vileag¹⁰

picioare ciuntite-ori răni, tot n-ar putea grămadă cu-a noua groapă-n chin să se măsoare.

De când sunt¹¹ eu n-am mai văzut obadă crăpată-n două la butoi sau târnă, precum un duh crăpat din barbă-nnoadă, ce mațele-și privea cum îi atârănă și-și arăta ficații și desaga¹² în care pita se preface-n scârnă.

Și-n timp ce chipu-i cercetam și plaga, își trase pieptul și grăi: „Privește cum mă desfac, de când pierdut-am doaga¹³

Privește Mahomed cum se căznește!

În fața mea tânjește alt mișel:

Ali¹⁴, crăpat din barbă până-n creștet.

Toți cei¹⁵ ciunțiți ca mine și ca el urzit-am schisme și zăzani-n țeastă și drept aceea-s spintecați astfel.

Un diavol șade cocoțat pe coastă și fără milă-nfinge spada-n noi de câte ori un duh din tagma noastră pe-același drum se-ntoarce înapoi; căci fice rană¹⁶ buza ei și-o strânge cât timp se-nvârte-al umbrelor convoi.

Dar cine ești¹⁷, tu, ce te uiți la sânge și nu te-ndemni de unde stai, pe stâncă, să-ți iei pedeapsa și să-ncepi a plânge?”

„Nici pragul morții¹⁸ nu-l trecu el încă, rosti Virgil, nici cazne nu-l pândesc; ci ca să-i dau învățătură-adâncă, eu, care-s mort de mult, mă osârdesc din brână-n brână să-i arăt ce-nșiră cumplitul loc; și adevăr grăiesc”.

Mai mult de-o sută din adânc ieșiră și mă priveau, uitându-și pe deplin de cauza lor⁹ când vorba-i auziră

Și duhu-atunci: „Să-i spui lui Fra Dolcin²⁰, când

va să-ți mântui drumul și corvoada, că de nu vrea să mă urmeze-n cin, s-adune-n saci merinde, ca zăpada să nu-l predea vrăjmașilor pe mână, ce-altminterea nu l-ar răzbi cu spada”.

Și-astfel zicând, își ridică din rână piciorul²¹ Mahomed și împăcat, când isprăvi, și-l sprijini-n țărână.

Un altu-atunci cu gâtul spintecat și c-o ureche, numai una bună, iar nasul pân' la pleoapă sfârtecat, privindu-mă cu ceilalți dimpreună prin beregată²² slobozi chemare și gâlgâind se apucă să-mi spună:

„Străine, tu, iertat de chin, pe care te-am mai văzut în țara mea, latina²³ (de nu mă-nșală multa-asemănare), când va s-ajungi la Marcabo²⁴ colina ce din Vercel scoboară spre câmpie, să-ți amintești de Pier da Medicina²⁵.

Și dă de veste-n Fano ca să știe messere Guido și Angiolel, că-n stare de suntem noi să știm ce va să vie, vor fi zvârliți de pe corabie-n mare pe-aproape de Cattolica, pe unde un despot crud va săvârși trădare.

Din Cipru la Maiolica²⁶ niciunde, nici grecii, nici pirații la răscruce n-au săvârșit măcel mai crunt pe unde.

Căci trădătorul chior de-un ochi ce-i duce peste cetatea ce-o urăște-anume un duh ce-osânda-n rând cu mine-și duce, la sfat îi va chema să se-mpreune și-apoi va face-astfel ca la Focara²⁷ să n-aibă lipsă-n vânt de rugăciune”.

„De vrei, i-am spus, să-ți mai alin povara, ducându-ți vestea pe pământ, mi-arată ce duh ziceai că-și preaurăște țara?”

Cuprinse-atunci de fălci un duh din ceată căscându-i gura și grăi: „Greșeala ce-a săvârșit i-a pus

pe bot lăcată²⁸.

Lui Cezar el îi spulberă-ndoiala, vădindu-i căntârzierea în de ea sporește, când ești gata, cheltuiala”.

O, bietul Curio²⁹ ce-nfricat stătea cu limba schingiuită și-altădată cât de-ndrăzneț la vorbă se-arăta!

Alt duh atunci se dezlipi din ceată și două cioate ridicând 'nainte strigă mânjindu-și chip și piept deodată:

„Să nu-l uiți nici pe Moșca ³⁰, ia aminte, cel care-a zis: «Nu-ncape-aici spășire» și rea sămânță fu toscanei ginte”.

„Iar viței sale, zis-am eu, pieire³¹”. Văzui atunci că vorba mea-l sfâșie și-o luă din loc cuprins de grea mâhnire.

Eu însă nu, căci mă uitam; ci-a scrie câte-am văzut mi-e greu și nu mă-ndur, căci n-am chezaș³³ să pună mărturie.

Dovadă însă cum că nu-s sperjur mi-e cugetul³⁴ ce te-ntărește când ți-l știi în piept ca lacrima de pur.

Văzui un trunchi ciuntit de cap, și-n gând îl văd și azi cum l-am văzut cândva, umblând și el cu toți ceilalți în rând.

Cu capu-n mână spânzurând pășea, ca pe-un fanar ținându-l în strânsoare, și capul ne privea și suspina.

Din sine facă-și făurea-n cărare părând că-ntr-unul³⁵ doi se zbat a-ncape, pe voia celui ce-a urzit atare.

Și-ajuns apoi la puntea peste gropi, întinse capu-n mână ridicată, astfel ca vorba să ne fie aproape.

Și zise: „Uite ce-am primit drept plată. Străine -

ajuns la cei care tânjesc văzut-ai, spune - atare chin vreodată?

Spre a-mi duce vestea-ți spun că mă numesc Bertram de Born³⁶ și-n iad m-am osândit dând sfat de rău vlăstarului regesc.

Pe tată și pe fiu i-am asmuțit³⁷ ca sfetnicul ce vrând să se răzbune pe Absalon, cu David l-a-nvrăjbit.

Am rupt pe cei sortiți să se-mpreune și rupt de trup mi-e capul fără minte; cuvântă-n mine legea³⁸ care spune:

«Ochi pentru ochi și dinte pentru dinte»”.

CÂNTUL XXIX

Cercul al optulea: Bolgia a zecea. Falsificatorii.

Simțeam de-atâtea răni cum mi se strâng tot mai mulți stropi în ochi’, pe sub arcade, și bucuros m-aș fi oprit să plâng.

„La ce te uiți, grăi Virgil², de-ți șade privirea-n loc și-aduni sub pleoape rouă privind în vale umbrele schiloade?

Purtarea ta mi se vădește nouă; să știi că brâul, de-l socoti în minte, măsoară-n leghe douăzeci și două.

Luna-i sub noi³ și va să iei aminte că vremea-i scurtă și ne-mpinge ceasul, căci multe-s încă de văzut ’nainte”.

„De-ai fi-nțeleș ce-mi zăbovește pasul și ochii mei i-împlântă în abisuri, de bună seamă îngăduiai popasul”.

Porni maestrul într-aceste zise și eu cu el, dar vorba neîmplinită sfârșii zicând: „În groapa ce-mi răpise și-mi țintuia privirea buimăcită o rudă a mea⁴, din neamul nostru scoasă, își plânge vina-atât de scump plătită”.

Grăi Virgil: „Nevrednic gând te-apasă; de-aci-

nainte cată-aiurea-n hat și pe mișel în plata lui îl lasă, căci l-am văzut sub punte înciudat cum te-arăta și celorlalți din gloată și Ger del Bello l-auzii strigat.

Ci mintea ta era cuprinsă toată de cel cu capul spânzurând lămpaș⁵, și pân' să-l vezi, el și plecă pe dată".

"Maestre - am zis, sfârșitul crunt, pizmaș ce nu-i fu încă răzbunat pe sus de cei ce-au fost rușinii lui părtași îl mânia⁶-astfel; drept care, de s-a dus fără-a-mi vorbi, de-a sale oase ciunte și mai vârtos de milă sunt răpus".

Astfel vorbind ajuns-am sus pe punte de unde⁷ ochiu-adâncu-n fund smolit pe zi cu soare-ar fi putut să-nfrunte.

Și când ajuns-am cel din urmă schit⁸ al văii Malebolge și-ncepuseră călugării să se zărească-n sit⁹, atare chinuri îi văzui că-ndură, și-atare-urlând îi auzeam câinește, că mi-astupai urechile-n tortură.

De-ar fi s-aduni durerea ce scrâșnește la sarzi și-n Val din Chiana prin spitale¹⁰ sau în Maremma când arșița crește, tot chinul strâns n-ar copleși în jale pe cel de-aici și strașnica duhoare de leș și hoit ce se-mprăștia din vale.

De-a stânga scoboram printre ponoare pe cel din urmă mal" ce-mprejmuește adâncul văii, și prindeam arare să văd străfundul unde-amar căznește cerescul tată-ntr-al dreptății nume pe câți în lume calpuzani¹² găsește.

Nu cred c-a fost mai mare jale-n lume nici când pieriră-n chinuri eGINEȚII¹³, stârpiți de boarea veninoasei ciume ce pân' și-n viermi curma suflarea vieții, încât apoi cei mulți ce dispărură, pre câte spun învederat poeȚII, din ouă de furnică renăscură, precum

aici pe unde-n clăi spurcate stau morții strânși ca stogu-n bățatură.

Pe burtă unii, alții spate-n spate zăceau grămezi, iar alții, fără stare, de-a lungul căii se târau în coate.

Iar noi, tăcuți, treceam cu pas arare privind betegii rezemați în șale, căci n-aveau chip să șadă pe picioare

Și doi văzui proptiți ca două oale¹⁴ pe-aceeași plită, rezemați în brâncă, de râie plini pe trupurile goale; nici n-am văzut rândaș la vreo poruncă pe cal mai aprig mânuind țeșala sau dându-i zor când e sătul de muncă, de cum aceia-și scărpinau zăbala cu unghiile care scurmau orbește, căci fără leac îi canonește boala.

Și-atare-i chinul ce-i strângea ca-n clește, că piei și coji își jupuiau din spete, cum razi cu brișcă¹⁶ solzii de pe-un pește.

„O, tu, ce trupul ți-l jupoi cu sete și-ți faci din deget clește și răjghine¹⁷, grăi maestrul către – un duh și stete, ajungă-ți unghia¹⁸-n veci de veci s-aline spurcatu-ți chin, ci spune, printre voi nu-i vreun latin¹⁹ să rabde-aici rușine?”

„Latini suntem noi ăștia amândoi, răspunse-un duh și lacrima de zor; dar cine tu cel care-ntrebi de noi?”

Grăi Virgil: „Sunt unul ce cobor c-un viu, ca să-i arăt spre izbăvire Gheena-n fund și-al umbrelor popor”.

Desprinși atunci din geamăna proptire²⁰, cei doi priviră tremurând spre mine, cu alții-n rând²¹, stârniți de glăsuire.

Maestru-atunci mă trase lângă sine zicând: „Întreabă-i ce poștești anume” și vrerea lui urmând

cum se cuvine, am zis spre ei: „Dea Domnul sus pe lume memoria voastră²² să rămână-aleasă și ani de-a rândul să v-aud de nume, ci-mi spuneți mie cine-ați fost, ce casă? și nu vă temeți a rosti cuvânt fiindcă răbdați osândă rușinoasă”.

„Eu din Arezzo, zise unul²³, sunt și Albert da Siena poartă vina-ntreagă de-am ars pe rug; ci-n iad de mă frământ nu-i vina lui. E drept c-odată-n șagă i-am spus: «De vreau eu pot zbura săgeată»; drept care el cu mintea-i slăbănoagă vru să-l învăț și fiindcă eu pe dată nu izbutii să-l fac Dedal, la țeapă și rug mă-mpinse cel ce-i fuse tată.

Dar de-s aici în cea de-a zecea groapă, de alchimie-s²⁴ vinovat anume și Minos²⁵, dreptul, mă vâri la apă”.

„Maestre, am zis²⁶, decât senezii-n lume să fie oare neamuri mai pătrunse de sine-încât și-al francilor renume să-l bată ei?” Și cel’lalt duh²⁷ răspunse: „O fi, de-l scoți pe Stricca²⁸ din grămadă ce pururi banii la chimir îi strânse, ori pe Niccolò²⁹ care-a dat dovadă că știe-a prețui gastronomia când cuișoare semănă-n ogradă³⁰, ori ceata³-n care-și prăpădi moșia Caccia d’Ascian³² cu via dimpreună, iar zisul Orb³³ își dovedi prostia.

Și ca să afli cine-ți cântă-n strună și pe senezi, ajungă-i-ar deochiul, îi ponegrește-astfel și se răzbună, privește-mă și află că-s Capocchiu ce-n alchimie aflat-am lumii rost și-aminte adu-ți³⁴, de nu mă-nșală ochiu’, ce-ndemânatic soi de moimă³⁵-am fost”.

CÂNTUL XXX

Cercul al optulea: Bolgia a zecea. Falsificatorii.

Pe vremea când Junona’, fremătând din pricina Semelei, pe tebani se răzbună, și nu-ntr-un singur

rând, înnebunit de dânsa, Ataman, văzându-și soața cu copiii-n brață, se repezi strigând cu gând viclean:

„Cu pui cu tot când mi-or ajunge-n față voi prinde-n laț leoaica pe cărare”, și-apoi, uitând că le dăduse viață, pe cel mai vârstnic îl cuprinse-n gheare, zdrobindu-l ca să-și curme-n piept mânia, iar ea cu cel’lalt se-azvârli în mare; și când ursita zdruncină trufia troienilor adânc în piept sădită, încât Priam pieri cu-mpărăția.

Hecuba²-nlăcrimată și robită, văzându-și moartă fata ei cea bună și pe băiat zăcând pe mal, muncită de mii de chinuri, se-apucă nebună să-și plângă-urlând ursita și norocul cum urlă câinii de pripas la lună.

Dar n-a fost furie³ să-și reverse focul și nici în fiare sau dușmani să-ncapă, nici la troieni, nici la tebani ca-n locul pe unde stăm și doi căzniți în groapă văzui mușcând tot ce-apucau de-a rândul turbați ca porcii⁴ când din cocini scapă.

Unul sări și-l încolți flămândul de ceafă pe Capocchiu și osânza i-o scărpina, pe mal⁵ în jos trăgându-l.

Iar aretinul⁶ tremurând ca frunza:

„E Gianni Schicchi⁷ - mi spuse, vârcolacul ce ne despoaie mațele și rânza”.

„Dea Domnul, zis-am, ca nicicând gonacul să te-ncolțească-atare-n hăituire, dar cine-i cel’lalt înfrățit cu dracul?”

„Acela-i duhul⁸ preaspurcatei Mirre ce pângărind iubirea-ncuviințată, își făuri din propriu-i tată mire, păcătuind într-alta preschimbată, așa precum și cel’lalt⁹ tâlhar, ce-aleargă-ntins, se preschimbă pe dată în mortul Buoso ca să aibă-n dar pe cea mai mândră¹⁰ și-ncercată iapă, cu șiretlic prostindu-l pe

notar”.

Pierind apoi fugarii-ntr-o hârtoapă, sătul de ei și cât i-am fost urmat, privii-mprejur să văd și alții-n groapă.

Și-un duh¹² văzui, ce de-ar fi fost scurtat din stinghii-n jos și n-ar fi-avut picioare jurai că-i cobză cât era de-umflat.

Cumplitul beteșug ce-n mădulare strecoară-ncet umoare-nveninată¹³, de chipu-i supt¹⁴ iar pântecul căldare, să stea-l făcea cu gura larg căscată ca ofticoșii-n setea lor fierbinte, c-o buză-n sus și alta-n jos culcată.

„O, voi ce liberi, se rosti **n** cuvinte, ați scoborât la cei ce trag în ham¹⁵, și nu știu cum, priviți și luați aminte ce cazne rabdă meșterul Adam: în viață n-am dus lipsuri sau nevoi și-acum că-s mort un strop de apă n-am.

Din Casentin pâraiele-n șuvoi¹⁶ ce-n Arno se revarsă rând pe rând și-adună-n vaduri umbre reci și moi, mereu aceleași îmi revin în gând și nu-n zadar, căci dorul lor m-aține mai rău ca boala, când le-aud curgând.

Dreptatea cruntă-și bate joc de mine vădindu-mi locun care-am fost viclean, ca să slobod și mai vârtos suspine.

Romena¹⁷ zic, cetatea-n care bani bătut-am falși¹⁸, strălucitori și grei și ars am fost pe rug de florentani.

Dar de-aș putea să-i văd pe căteșitrei¹⁹, pe Guido și pe ceilalți în mormânt, un puț întreg aș da voios pe ei.

Dintr-înșii unu-a și căzut²⁰ înfrânt, pe câte alții dau să se-nțeleagă; dar ce pot face-n halu-n care sunt?

De-ar fi să am măcar un strop de vlagă cât să străbat un veac de-a lungu-o șchioapă de mult timp brâna-aș fi bătut-o întreagă ca să-l găesc cu ceilalți morți de-o teapă, deși-n lungime unșpe legi bag seamă și-n lat jumate se afundă-n groapă.

Din cauza lor plătesc Gheenei vamă, căci ei m-au pus să bat florini de soi, c-o parte aur²¹ și trei părți aramă”.

„Dar cine sunt, îl întrebai, cei doi de-a dreapta ta, ce aburi scot²² deodată, ca mâna udă când e iarna-n toi?”

Aci-i găsii, răspunse el; din gloată nicicând de-atunci n-au mai ieșit afară și nici nu cred c-or mai ieși vreodată.

Pe Iosif dânsa²³ îl făcu de-ocară, iar dânsu-i Sinon²⁴, greul ce-a-nșelat; de fierbințeli miros-atare-a sfară”.

Și unu-atunci, pesemne înciudat²⁵

că-l ponegrise, l-apucă de robă și-i trase-un pumn în pântecul umflat, de lovitura bubui ca-n tobă; mânios la rându-i, meșterul Adam nu se sfii să-i dea și dânsu-o probă, și-i arse-o palmă mormăind cu-alean: ²⁶: „Oi fi olog, nu zic, pe la picioare, dar brațe, slavă Domnului, mai am”.

„În drum spre rug, grăi cel’lalt, nu-mi pare c-ai tras folos din brațe²⁷ și din coate, d-ai tras în schimb când făureai parale”.

Și-atunci Adam: „Aicea ai dreptate; dar cu troienii când golit-ai sacul²⁸ nu te-ai temut să juri cu strâmbătate”.

„Eu mincinos, tu calpuzan săracul; eu un păcat am săvârșit anume, dar tu-ai făcut mai multe decât dracul”.

„Uitat-ai bazna cu-armăsarul, spune? făcu cel’lalt, cu pântecul tambură; nu-ți crapă-obrazul că te știe-o lume?”

„Crăpa-ți-ar ție limba arsă-n gură și umfle-ți burta pân-o sta să fete spurcata zeamă ce prin sânge-ți cură”.

Grăi cel’lalt: „Latră de zor, băiete, că-n clevetiri de mult pierduși măsura, dar de mă umflu și mă sting de sete, pe tine-n schimb te mistuie arsura și ca să lingi un strop de prin clondire, n-ar fi de lipsă să-mi bat prea mult gura”.

Eu ascultam²⁹ câte puteau să-nșire, când domnul meu mânios: „Dă-i înainte! Puțin lipsește să nu-mi ies din fire!”

Atâta furie revărsă-n cuvinte, încât rușinea³⁰ măncolți ca-n clește, de și-azi roșesc când îmi aduc aminte.

Și ca și cel ce-n somn se zvârcolește și vrea visând să fie vis durerea și ceea ce-i să nu fi fost râvnește, așa și eu, căci îmi lipsea puterea să-mi cer iertare, când de fapt, de ea, mă-nvrednicea, fără să știu tăcerea.

„Greșeli mai mari³¹ decât greșeala ta, grăi Virgil, rușinea-n lacrimi spală; alungă-amarul deci și nu uita că ți-s vecin și vorba mea nu-nșală, oriunde-n drum vei da din întâmplare de-atari mișei și-atare ciondăneală; căci să-i ascuți e josnică purtare”.

CÂNTUL XXXI

Puțul gigantilor.

Aceeși limbă¹ ce-mi mușcă făptura pe-obraji punând culoarea stacojie, găsi și leac s-aline mușcătura, ca lancea² lui Ahil ce-n bătlăie, pre câte-aud, stârnea în dușmani jalea și-apoi, era prilej de

bucurie.

Urcarăm dar, lăsând în urmă valea³, pe râpele care-o încingeau deșarte și n-am dat glas cât străbăturăm calea.

Nici zi deplină nu era, nici noapte⁴ și-n zare-mi ochii nu găseau răsunet, dar auzii sunând un corn departe și bubuind⁵ mai gros decât un tunet, încât potrivnic⁶ căii ei amare, privirea mea se răsuci spre sunet.

De bună seamă n-a vuit mai tare nici cornul lui Orland⁷, când războind pierdu-mpăratul a oștirii floare.

Puțină cale străbătui privind și niște turle⁸-ntrezării în șire, încât rostii: „Oraș, ori ce-o fi fiind?”

Și-atunci maestrul: „Fiindcă-a ta privire prin noapte-n zare a vedea se zbate, greșești în gând, dând frâu la închipuire.

Ci-odată-ajuns, ai să pricepi cum poate să-nșele depărtarea; urcă treapta și vino deci, să nu rămâi la spate”.

Mă prinse-apoi cu dragoste de dreapta și „Pân-om da, grăi, de-acel făgaș, ca să nu-ți pară prea ciudată fapta, să știi că-n zări nu-s turnuri de oraș, ci până-n brâu⁹, în puțul ce-ntărește al râpei mal, stau cete de uriași”.

Așa precum când ceața¹⁰ se rărește desprinzi pe-ncetul câte-ascunse stau în pâcla deasă ce văzduhu-umbrește, așa și-aici, treptat, cum se-apropiau a râpei maluri și vedeam ce-ascund, mă lămuream și spaimele-mi creșteau”.

Căci tot așa precum în cerc rotund Montereccion¹² de turnurise-ncunună, la fel și-aici, pe maluri, din străfund, se înalță falnic, făurind cunună,

uriași cumpliți pe care din țării îi ceartă încă Jupiter¹³ când tună.

Și de-unde stăm prindeam a desluși obraji și piept, din pântec o frântură și-așijderi mâini și spete arămii.

Bine-ai făcut¹⁴ când ți-ai uitat, Natură, să-i zămislești și l-ai lipsit pe Marte de-atari voinici ce nu cunosc măsură.

Iar de-ai urmat să făurești aparte balene-n mări¹⁵ și elefanți, haină nu te-ai vădit, ci înțeleaptă foarte; căci mâinii-n care vrerea rea se-îmbină cu judecata, ascuțindu-i spada, nu-i om în stare-n luptă piept să-i țină.

Văzui un chip prelung și lat cât roata de pin¹⁶ la Roma, în lăcașul sfânt, și pe-o măsură oase, trup și noada, încât din râpa ce-i urzea veșmânt din brâu în jos, vădea atâta glia, că trei¹⁷ frisoni puși cap în cap, la rând, s-ar fi falit zicând că-i prind bărbia; vreo zece coți din trupul lui zării din jos¹⁸ de locun care-ți prinzi mantia.

„Raphel¹⁹ may arrech zabi almi”, strigă furios cu glasul lui cel gang ce-n psalmi mai dulci nicicând nu se rosti.

Și-atunci poetu-i zise: „Duh nătâng, vezi-ți de corn²⁰ și suflă-n el turbat, când un și patimi de gâtlej te strâng.

Privește-ți gātu-n hături înhămat de care cornul îți atârnă-anume și vezi pe piept ce dâre ți-a lăsat”.

Și mie-apoi: „El singur își dă nume:

Nemrod²¹ e el și din născoadă lui nu se vorbește-un singur grai pe lume.

Dar să-l lăsăm; e de prisos să-i spui; căci neînțeleasă vorba ta²² îi pare și-așijderea și graiul său

oricui”.

Pornirăm dar, de-a stânga pe ponoare²³ și ne-am tot dus, drum de-o săgeată-n scut²⁴ când de-altu²⁵-am dat, mai trufaș, pe cărare.

N-aș ști să spun ce meșter neîntrecut îi cetluisse dreptul pe spinare și brațul stâng în față petrecut c-un lanț cumplit ce-l fereca atare, că din grumaz pân’ la șezut, în lat de cinci ori pieptu-i cuprindea-n strânsoare.

„Acesta-i cel ce-n luptă a cutezat pe însuși Zeus să-l înfrunte, frate! grăi Virgil; de-aceea-i ferecat.

Fialte²⁶-a fost și-a arătat ce poate când zeii fură încercați din greu: ci-n veci de-acum i-a brațele legate”.

„De-i cu puțință – aș vrea, grăit-am eu, cu ochii mei să cântăresc făptura uriașului pe nume Briareu²⁷”.

„Pe-Anteu²⁸, răspunse, ’l vei vedea și gura ai să i-o-auzi; el nu-i legat²⁹ la brață și-n fund ne-o duce, unde-i deasă zgura.

Departe-i celălalt, scufundat în ceață, legat și-așijderi făurit de vremuri; atâta doar că-i și mai crunt la față”.

N-a fost nicicând să zguduie cutremur vreun turn cu-atare-nverșunat năduh, de cum Fialte fu cuprins de tremur.

Simții deasupra-mi moartea prin văzduh și spaima ei, socot, m-ar fi răpus de n-ar fi fost să-l știu legat burduf.

Pornirăm dar la drum și ne-am tot dus pân’ la Anteu ce se ițea-ntre răi, chiar fără cap, vreo cînșpe coți în sus.

„O, tu, ce-n poala fericitei văi³⁰ în care Scipio-și preacinsti străbunii, când Hanibal fugi cu toți ai săi,

adus-ai pradă mii de lei în funii și care-n luptă, de-ai fi fost cu ei³¹, cu frații tăi, precum cred încă unii, ai Terrei fii i-ar fi învins pe zei, ne pune jos, te rog, nu-ți fie greu, unde Cocito³²-ngheață pe mișei.

Nu ne-ndruma spre Tizi sau Tifeu³³; acesta-aici a spune nu se teme; te-nclină deci, nu te codi, Anteu!

El³⁴ va să-ți poarte faima peste vreme, căci va trăi ierni lungi și veri aprinse, cu zile-n cer Cel sfânt de n-o să-l cheme”.

Astfel grăi maestrul, și-l cuprinse Anteu cu brațul ce stârni flori în Hercule³⁵ când șalele-i încinse.

Simțind Virgil că-l prinde de subsuori: „Hai, vino, zise, să te-apuc”. Și-atare un trup făcurăm³⁶ aprigei strânsori.

Cum de la poale Garisenda³⁷-ți pare, când norii cerul către ea-l brăzdează, c-atârnă-asupra-ți strașnică și mare, la fel Anteu³⁸ când așteptam cu groază să-și plece brațul, de-aș fi vrut (ci-n van) altei cărări³⁹ să-mi dărui trupu-n pază.

Dar blând ne puse-n fund, unde Satan⁴⁰ cu Iuda-n doi se scaldă în otravă, și-n pripă-apoi, pe cerul de catran, se înălță⁴¹ ca un catarg de navă.

CÂNTUL XXXII

Cercul al nouălea: Trădătorii. Zona întâi, Căina: trădătorii de rude.

Zona a doua, Antenora: trădătorii de patrie sau de partid. Bocea degli Abați. Conte Ugolino della Gherardesca.

De-ar fi să am¹ cuvinte potrivite cu-adâncul sur ce poartă-n spate²-o lume, cuvinte grele, aspre și dogite, mi-aș stoarce mintea strop de strop s-adune în versuri miez; dar fiindcă n-am s-aleagă, cu teamă încep și cu-ndoieli a spune.

Căci nu-i ușor, nici lucru nu-i de șagă s-arăți ce-ascunde-al lumii fund³ în pivă, și nici de grai⁴ ce-abia-abia-se-ncheagă.

M-ajute dar fecioarele⁵ ce-n stivă clădiră pietre, pe Antifon plăcându-l, spre a fi cu fapta versul deopotrivă.

O, voi, scursori⁶ ce locuiți străfundul⁷ ce-n rime greu de pomenit se-arată, mai bine oi v-ar fi făcut preablândul!

Cum stăm în puț pe marginea-nclinată, mai jos decât uriașul⁸ din povești, și cum priveam spre zidurnalt, deodată un glas strigă: „Ai grijă cum pășești, să nu-mi calci frații-n calea ta semeață și biata țeastă-n mers să le stâlcești”.

Drept care eu mă răsucii și-n față văzui sub mine-un lac ca sticla stând, căci apa lui se prefăcuse-n gheață.

Nici Donul sus, sub pururi ger curgând, nici Dunărea pe-al nemților hotar polei mai gros nu cred că-a prins nicicând ca cel de-aci; căci ar fi fost zadar și-un munte-ntreg⁹ să cadă-n el povară; nici către mal n-ar fi trosnit măcar.

Cum șade broasca-n lac cu capu-afară orăcâind, când grânele¹⁰ se coc și-n vis țărâna spice-n Ian doboară, la fel în gheață stau mișei pe loc, până la fălci înfipți cu mâini și spată, bătând din dinți cu mâini” ca berzele din cioc.

Țineau cu toții fața-n jos¹² plecată, prin gură¹³ dând dovada iernii-n toi, și-a chinului prin pleoapă-nlăcrimată.

Privind dintâi jur-împrejur și-apoi în jos, văzui doi strânși atare-n gheață, că păru-n cap lise-ncâlcise sloi.

„Au cine sunteți voi cei prinși în brață?” grăii; iar

ei, lăsându-și capu-n ape, în jos pe spate, mă priviră-n față; ci ochii lor¹⁴, scăldați dintâi sub pleoape, porniră a curge-n lacrimi calde - amare, de ger sleite și-ncleștate-aproape.

Nicidând o scoabă¹⁵ n-a strâns grinzi mai tare; drept care ei, ca țapii¹⁶, pe-ntrecute se luară-n coarne, vineți de turbare.

Și-un duh atunci, cu-urechile căzute de-atâta ger și fața-n jos, anume, „De ce, grăi, privirea ta se-ascute ca-ntr-o oglindă¹⁷?

— Aceștia doi în lume cu-al lor părinte stăpâniră valea unde Bisenzo se revarsă-n spume.

Sunt frați¹⁸; dar nici de-ai bate-ntreagă calea acestui brâu, nu vei găsi vreodată mai vrednic duh să-și rabde-n gheață jalea:

nici cel¹⁹ cu pieptul și-umbra sfârtecată de spada lui Arthur ce-l găuri, Foccaccia²⁰ nu, nici țeasta ridicată ce văzu-mi ia și care printre vii fu Sassol²¹ Mascheroni, blestematul; de ești toscan, de bună seamă-l știi.

Și-acum ca să te-astâmperi cu-ntrebatul să știi că-s Pazzi²² și pe căi greșite l-aștept pe Carlo²³ spre a-mi umbri păcatul”.

Văzui apoi de frig învinețite mulțimi de chipuri, îngrozit cum stăm, de și-azi mă-nfrică bălțile sleite²⁴.

Și-n timp ce-n doi cu domnul meu păseam pe unde-atârână a lumii-ntregi cădere și eu, în gerul veșnic, dârdâiam, de-a fost destin ori întâmplare-ori vrere²⁵ n-aș ști să spun, dar unui duh grumazul și fața-n mers i le izbii-n putere.

„De ce mă calci? ²⁶ își revărsă necazul.

De n-ai venit trimis cu tâlc de-acei din Montapert²⁷, la ce-mi stâlcești obrazul?”

„Așteaptă - am zis, maestre, pe polei să-mi spulber o-ndoială și porunci ca să zoresc pe urmă dă-mi cât vrei”.

Șezu maestrul și-am grăit atunci spre el ce blestema cu-nverșunare: „Au cine ești de-atari sudălmi arunci?”

„Răspunde tu, grăi, care-n picioare prin Antenor ne calci cu câinoșie, că viu să fii și n-ai izbi mai tare”.

„Sunt viu și drag s-ar cuveni să-ți fie, să știi - de fama ți-e și-n iad ispită - că numele²⁸ ți-l voi cânta-n poezie”.

„Uitarea-aș vrea²⁹, răspunse, să mă-nghită; te cară dar și pune-ți gurii frână, căci nu-i de noi făgada ta smintită”.

De chică³⁰-atunci îl apucau c-o mână strigând: „Ori spui și mi te smulgi tăcerii ori fir de păr nu-ți las pe căpățână”.

Drept care el: „De-ar fi să-mi smulgi toți perii eu tot nu-ți spun - și iar zvârli sudalmă. Stâlcește-mă, dar n-ai cum să mă sperii”.

Eu stăm cu păru-i răsucit în palmă

(și multe smocuri i-oi fi smuls, vezi bine)

Iar el lătrând, cu fața-n jos, când calmă o umbră zise: „Bocea, ce-i cu tine? De clănțănit nu ești sătul pe-afară? Mai și blestemi? Te calcă dracii-ori cine?”

„Înghite-ți limba, vânzător de țară, i-am spus. De-aici nimica-n veci se schimbă, voi ști pe sus să mi te fac de-ocară³¹”.

„Fă cum poțeste, dar șterge-o, și din drâmbă de-o fi să cânți, să-mi pomenesti și soțul ce s-a vădit atât de lung la limbă.

Căci de la franci furat-a bani pohoțul și «L-am văzut, să spui, pe Buoso³² care înfruntă ger și-și

plânge-amar negoțul».

Iar de-or avea și alții sus cătare, să știi c-aici e Beccherin³³. Toporul Florenței gâtu-i căsăpi atare.

Și Soldanier și Ganellon³⁴ seniorul, cu Tebaldello³⁵ din trădarea cui pieri Faenza când dormea poporul”.

Pornisem cale când în puț văzui doi strânși atare – ncât un cap rozându-l pe celălalt, părea că-i cușma³⁸ lui.

Și cum îmbucă din dărab flămândul, la fel cu dinții-l înșfăca năprasnic, în dreptul cefei, pân’ la os mușcându-l, de nici Tideu³⁹ nu se vădi mai vajnic când se-nfrupta din țeasta retezată, de cum acesta-nfuleca din praznic.

„O, tu, ce ura ți-o reverși spurcată ca fiara – am zis, în codru hămesită să-mi spui de ce; și eu mă prind drept plată, de-o fi să-ți aflu jalea-ndreptățită și ura ta cu vina pe-o măsură, să-ți dau pe lume plata cuvenită, de nu va fi să-mi sece⁴⁰ limba-n gură”.

CÂNTUL XXXIII

Cercul al nouălea: Trădătorii. Zona a doua: Antenora. Conte Ugolino. Invectiva împotriva Pisei.

Își șterse duhu-gura¹ însângerată, când m-auzii că înspre el grăiesc, de părul cefei pân’ la os mâncată și-apoi rosti: „Tu-mi ceri² să scormonesc. dureri adânci și fără leac ce-n mine, și nerostite, plânsul îl stârnesc.

Dar dacă vorba-mi va rodi rușine pe lume sus acestui pui de Iudă, voi face grai și lacrimi³ să se-mbine.

Nu știu ce har te-a scoborât ori trudă aci-ntre noi; dar după grai⁴, vecin cu-a mea cetate te ghicesc și rudă.

Afla-vei deci că-s contele-Ugolin⁵ și-acesta-aici cu care mintea-mi pui⁶ Ruggieri⁷ fu, episcop mare-n cin.

Că prin minciună, la porunca lui am fost închis, deși-i dădeam crezare, și-apoi răpus, e de prisos⁸ să-ți spui; dar cât de cruntă⁹ moartea la-nchisoare n-ai cum să știi, căci nu ți-a fost vădită: ascultă dar de ce-l urăsc atare.

Prin geamul strâmt al turlei¹⁰ poreclită de când cu mine turla foamei” și-unde și alții-or plânge, de trei ori¹² cernită văzusem luna cum de noi se-ascunde, când într-o noapte-avui un vis¹³ arcan și-n viitor putui prin el pătrunde.

Pe-acesta-aici părea că-l văd șoiman, cum hăituieste-un lup cu pui pe-un munte¹⁴ ce-ascunde Lucea ochiului pisan.

Urzise-astfel încât să meargă-n frunte Gualand¹⁵, Lanfranchi și Sismondi-n rând și-aveau cu ei cățele iuți și crunte.

Ci-n goana smulsă, lup și pui curând căzură la pământ și colți de câine înfipse haita-n trupul lor plăpând.

În zori¹⁶, când mă trezii, cum ar fi mâine, văzui feciorii-n preajmă, albi ca varul, și-i auzii prin somn cerșindu-mi pâine.

Ești împietrit de nu pricepi amarul și presimțirea ce-mi dădea fiori; de-acum nu plângi¹⁷, au când ți-e plin paharul?

La ceasul când veneau cu prânzul lor erau și dânșii treji și-același gând’ pândeau și-n ei de rău prevestitor.

Și-atunci din turlă auzii bătând¹⁹

piroane jos, în porțile închise și-n ochi feciorii mi-i privii pe rând

Eu nu plângeam: durerea mă-mpietrise²⁰; dar ei plâneau și Anselmuccio-al meu: ²¹ «De ce taci, tată²², și te uiți?» îmi zise.

Dar tot n-am plâns, ci suspinând din greu, până ce luna fu de zori înfrântă o zi²³ și-o noapte am tăcut mereu.

Dar când miji²⁴ prin ferestruica strâmtă lumina zilei și văzui prin ea pe patru fețe²⁵, fața mea răsfrântă, am prins cu furie mâinile-a-mi mușca, iar ei²⁶ crezând că foamea mi-o ogoi, sărind strigară: «Tată, ne-ar dura mult mai puțin dac-ai mușca din noi, căci trup ne-ai dat tu însuți și de dânsul e dreptul tău, de vrei, să ne despoi».

Tăcui atunci ca să le stâmpăr plânsul și-așa-am rămas. Pământul să se crape²⁷ mi-aș fi dorit și să mă-nghită-ntr-însul!

Ci-n ziua patra, Gaddo²⁸, dând să scape, în fața mea se azvârli strigând: «Ajută-mi, tată, dacă-mi ești aproape!»

Își dete duhu-apoi; și rând pe rând pe câteștitrei, până-mi pierdui vederea, precum mă vezi, așa-i văzui căzând.

Orbit de plâns pornii să-i cât și fierea mi-o revărsam strigându-i morți pe nume, până ce foamea²⁹ birui durerea și mă-nvoi să mă petrec din lume”. Și-aci sfârșind, uită de noi, străinii, și-n biata țeastă-nfipse colți de câne.

Ah, Pisă³⁰, Pisă, leagăn al rușinii din mândra țară unde și răsună, de nu se-ndeamnă a te stârpi vecinii³¹.

Căprara³² și Gorgona dimpreună astupe Arnul, ca să-ți fie haznă să piară-n el ciulini și mătrăgună.

Căci de-a umblat despre cetăți³³ o baznă, că Ugolin te-ar fi lipsit de ele, la ce i-ai pus și pe feciori la

caznă?

Plăpânda vârstă-i mântuia de rele pe câteșipatru, Ugocción, Brigate³⁴ și ceilalți doi³⁵ ce-am pomenit cu jele.

Pornirăm³⁶ dar, și-n gheață-nveșmântate văzurăm umbre ce răbdau câinește cumplitul ger, întinse larg pe spate³⁷.

să plângă-aici chiar chinul³⁸ le oprește, și acum în ochi durerea lor nu-ncape, se întoarce-n trup și cazna le-o sporește.

Amare lacrimi se căzneau să scape, dar în cleștar se prefăceau pe dată și ca-n potir

³⁹ li se-adunau sub pleoape.

Deși-mi simțeam ca talpa de ciuboață sărmana piele-n gerul crunt, pe față, și bătucită cum n-a fost vreodată, tot îmi păru că simt un vânt prin ceață și „Cine-l iscă-am întrebat. De unde? E cu puțință⁴⁰ vânt aici pe gheață?”

„Curând, răspunse, vei ajunge unde vedea-vei singur cine-l mână-ncoace și ochii tăi⁴¹ ei înșiși ți-or răspunde”.

Și-un duh atunci, din recea lui găoace, „O, voi⁴², strigă, ce-ați uneltit în viață, atare-ncât străfundul loc vă face, desprindeți vâlul⁴³ ce-mi atârnă-n față să pot prin lacrimi jalea să-mi desclei, până ce plânsu-n ochii mei nu-ngheață”.

„Spune-mi ce-ai fost, am zis atunci, de vrei să ți-l desprind, și de vei fi-nșelat, mă-nghită gheața⁴⁴ în străfundul ei”.

„Sunt Alberigo⁴⁵, cel ce-am ospătat mesenii strânși cu poame-otrăvitoare, drept care-acum culeg ce-am semănat”.

„Ești mort? ⁴⁶ grăii. E cu puțință oare?” și duhu-

atunci: „N-am vești de niciun fel de trupul meu pe lumea trecătoare; căci brâu-acesta⁴⁷-i rânduie astfel că poate-un mort de-a lungul să-l colinde, fără c-Atropos⁴⁸ să-l fi-mpins în el.

Și ca să poți mai bucuros desprinde cumplitul vâl în sticlă preschimbat, să știi că-n clipa-n care – un suflet vinde, așijderi mie, trupul lui e luat de-un diavol care îl strunește zi și noapte atât cât să trăiască-i dat.

Mișelul suflet se prăvale-aci; și poate duhul care-mi calcă urma își plimbă⁴⁹ încă trupul printre vii.

Socot că-l știi de-ai coborât acuma: e Branc d'Oria⁵⁰ el, și-n promoroacă de ani îndură gerul crunt și bruma”.

„Nu-i cu putință, i-am răspuns, să zacă cu tine-aicea pe sub gheață-ascuns, când⁵¹ bea, mănâncă, doarme și se-mbracă”.

„În groapă sus, grăi întru răspuns, pe unde dracii-ncing catranu-n hău, Michele Zanche nici n-a fost ajuns când el lăsă un drac⁵² în trupul său și-al unui văr⁵³, așijderea mișel, cu care-alături s-a dedat la rău.

M-ajută-acum, că nu mai văd de fel!”

strigă; dar eu îl părăsii-n cărare și drept am fost⁵⁴ de-am fost moșic cu el.

Ah, genovezi⁵⁵, certați cu cinstea-atare că numai rele uneltiți în gând, cum vă mai rabdă cerul sfânt sub soare, când printre voi găsiți un duh⁵⁶ șezând cu cel mai rău dintr-a Romagnei nume⁵⁷ și-și scaldă-aici suflarea lui, părând că-i încă viu în trupul lui pe lume?

CÂNTUL XXXIV

Cercul al nouălea: Zona a patra și ultima: Giudecca. Trădătorii de binefăcători.

„Privește-acum, grăi Virgil, în față

*Vexilla regis prodeunt inferni*¹, de poți cu ochiul desluși prin ceață”.

Cum vezi² spre seară când e sur pământul și neguri groase se coboară-n zare o moară-naltă cum o-nvârte vântul, așa văzui ceva diform și mare³

și m-am ascuns după Virgil din mers, căci vântu⁴-n șes sufla cu-nversunare

Cu teamă-aștern câte-am văzut⁵ în vers, căci pe mișei abia-i zăream acum, ca printr-un geam, nedeslușit și șters.

Sub gheață stau, întinși sau drepți, oricum, în tălpi sau creștet, pe când alții-n frângerii cu arcul stau, din șale rupți, duium.

Și-ajunși afund pe valea-n veci de plângeri, ca să-mi arate domnul meu prin ceață pe cel mai mândru⁶ făurit din îngeri, se trase-n lături și mă-mpinse-n față, „Acesta-i Dis⁷, zicând, și bărbăție s-arăți aicea și curaj învață”.

Nu mă-ntrebați ce spaimă-am tras, vai mie, și ce flori mă scuturau prin spate: puțină-i vorba când se cere-a scrie.

Nici mort eram, nici nu trăiam a toate; dă-ți seama deci, de mă-nțelegi, creștine, ce-nseamnă viu, să mori pe jumătate.

Voievodul negru⁸-al tristelor destine ieșea din gheață până jos spre mațe; dar eu m-asemui c-un uriaș mai bine decât uriașii cu-ale sale brațe; socoate⁹ dar ce trup îi dăduse muma ce-atare labe-i făuri drept soațe!

De-a fost frumos pe cât de hâd e-acuma și tatăl¹⁰ și-a-nfruntat cu-nversunare, pe drept din el își trage răul numa.

Rămas-am mut de spaimă și mirare când țeasta”

lui văzui c-adăposteste un chip la mijloc, roșu-nchis¹², îmi pare, și alte două ce rânjeau drăcește de peste umeri, drept în sus, egale și-ngemănate¹³ se-ntâlneau în creștet.

Cel drept bătea în alb-gălbui spre poate, iar cel de-a stânga se vădea atare precum pălmașii de pe Nil¹⁴ de vale.

Și-un rând de-aripi purta sub fiecare, croite-anume pentru el, uriașe, cum n-am văzut pânze mai mari pe mare.

De pene smulse¹⁵, se-nchirceau golașe ca de lilieci și când zbătea din vele¹⁶ trei vânturi reci suflau prin hău vrăjmașe, de-ntreg Cocitul îngheța de ele; din ochi plângea și bale, spumegând, pe trei bărbii scurgea dintre măsele.

Ca melița bătea din dinți rupând cu fiice gură piept, grumaz, picioare, și trei deodată canonea mușcând.

Dar cel din față, înșfăcat și-n gheare, colțoșii dinți nici că-i simțea-n făptură, căci zece piei îi jupuiau-n spinare.

„Acesta-aici, ce chin mai mare-ndură e Iuda¹⁷, zise domnul meu, și zace cu trupu-afară și cu capu-n gură.

Iar din ceilalți, cel care-atârnă-ncoace din gura neagră spânzurând, e Brut¹⁸, (cumplit se zbate, precum vezi, dar tace¹⁹), iar celălalt Cassiu²⁰, mai voinic făcut.

Ci noaptea suie; nu-i de noi răgazul.

Să mergem dar, căci toate le-am văzut²¹”.

Pe voia lui i-nlănțuiri grumazul, și-aflând el loc și vreme cu priință, când din aripă fâlfâi viteazul, se agăță de blana lui, velință, și coborî cu vițele-i

prelungi, strivit de zid²² și-a lui păroasă ființă.

Iar când ajuns-a unde șoldu-mpunge și-ncheietura prinde-n el răsad, maestrul meu, vărsând sudori de sânge, croi cu capul²³ spre picioare vad și merse-n sus ca la vreo zece șchioape, încât crezui²⁴ că iar mă-ntoarce-n iad.

„Te ține strâns, căci prin atari²⁵ hârtoape, grăi trudit, să urce-i scris, pe brâncă, cel care vrea de negrul fund să scape”.

Apoi ieși printr-o spărtură-n stâncă, mă puse jos, iar el un pas făcând sări cu grijă peste groapa-adâncă.

Privii în sus spre Lucifer, crezând că-l voi zări cum l-am lăsat, pe brânci, dar îl văzui²⁶ cu talpa-n sus sezând:

și cât de mare-mi fu uimirea-atunci închipuie-și cei săraci cu duhul²⁷, care nu știu ce punct am străbătut prin stânci.

Și-atunci Virgil: „Ridică-te-n picioare, grăi pripit, căci drumu-i lung și-avan, iar soarele²⁸ de mult sclipește-n zare”.

Nu-n încăperi ca de palat ne-aflam ci într-o hrubă cu pietriș podită, în care rază nu răzbea prin geam.

„Maestre - am zis, până a lăsa smolită Gheena-n fund, acum ca și-alte ori, adu lumină-n mintea mea-ndoită.

De ce stă-n cap și cu picioru-n nori? și unde-i gheața ce-mbrăca mormântul? au cum ajuns-am din amurg în zori?”

„Te crezi dincolo, i-auzii cuvântul, de locun care, cu tot trupul meu m-am prins de râma²⁹ ce scurma pământul.

Dincolo-ai fost³⁰ cât scoborât-am eu; ci-odată-ntors, trecut-ai punctul-teacă ce-atrage-n sine tot ce-

atârnă greu.

Te afli-acum sub bolta³¹ ce se-apeacă potrivit celei ce cuprinde-uscatul, sub culmea³² cărei fu sortit să zacă cel răstignit ce n-a știut păcatul; tu stai pe-o palmă³³ de pământ ce-și are drept în Giudecca corespuns cu statul.

E-n zori aici³⁴ când ziua-acolo moare; iar cel ce³⁵ trepte ne urzi din bunde, stă bine-nfipt, și-acum, tot în picioare.

Căzu din cer pe-acest meleag, de unde uscatu-întins spre marea verde-albastră, de spaima lui³⁶ se cuibări sub unde și se retrase pe sub bolta noastră; înfricoșat lasă-mprejur pustie³⁷, pre câte vezi, și se-nălță în creastă³⁸”.

E jos un loc³⁹, cam cât în lung se-nscrie huruba-n stânci, de Belzebut departe, ce nu prin văz, ci prin auz te-mbie să-i dai de urmă, căci un râu⁴⁰l-mparte, ivit din gura unei stânci ce-adumbră izvorul lui, și curge lin, deoparte.

Pornirăm dar pe cărăruia sumbră spre lumea albă de lumini, prin prund, și fără gând de-a poposi la umbră urcarăm sus și printr-un ochi rotund zării la capul căii lungi și grele podoapa bolții⁴¹l-n cer, și din străfund ieșirăm iar către lumini și stele⁴².

NOTE

Infernul

Cântul I

¹ *Spre amiaza vieții*: Poetul Dante Alighieri are treizeci și cinci de ani. Se află în mijlocul drumului vieții. Afirmase în *Convivio* (IV, 23) că „*Io punto sommo*”, înălțimea maximă a arcului cu care compara viața, se află la 35 de ani, finalul curbei fiind la 70.

² *Pădure-ntunecoasă*: Pădurea „*oscura*”,

reprezintă „*la selva erronea di questa vita* „= pădurea greșelilor vieții acesteia (*Convivio*, IV, 24), simbol al corupției dar și al ignoranței umane.

³ *Mă rătăcii*: Dante bagă de seamă că s-a rătăcit în pădurea aceea întunecată, simbol al vieții sale vijelioase și pline de păcate, în care se scufundase după moartea Beatricei. Este perioada cunoscută în biografia dantescă sub denumirea de *traviamento*, rătăcirea morală și intelectuală.

⁴ „*Pierzând dreapta cărare*”: Calea dreaptă nu fusese definitiv pierdută ci numai rătăcită. Faptul de a fi conștient de starea sa precară îi acordă poetului putința mântuirii.

⁵ *Căci somnu*: Somnul sufletului, desigur. Dante va spune și în altă parte că el s-a rătăcit îndată după moartea Beatricei (9 iunie 1290), când, pierdută fiind aceea care-l mîna pe drumul drept, el s-a lăsat ademenit de iluziile înșelătoare ale vieții terestre, s-a scufundat în somnul sufletului, în păcat.

⁶ *Curmătură*: Traducerea echivalează astfel „poalele” colinei care semnifică, real, ieșirea din pădurea întunecată a nopții, iar simbolic, în contrast cu păcatul, viața simplă, viața curată.

⁷ *Blînda rază*: Soarele, care, după astronomia timpului, era una din cele șapte planete ce se roteau în jurul Pământului, planeta fermă în centrul Universului. Dar Soarele simbolizează pentru Dante, poetul creștin, lumina vie a credinței care călăuzește sufletele pe căile drepte ale mântuirii.

⁸ *Noaptea-ntreagă*: Noaptea de joi spre vineri din săptămîna Patimilor (7 spre 8 aprilie 1300). Dar și noaptea simbolică în care fusese scufundat moral până la apariția zorilor. Călătoria lui Dante Alighieri în

cele trei regate ale lumii de dincolo va dura Șapte zile.

Și ca și cel: Prima comparație din *Divina Comedie*, de o rară frumusețe plastică în descrierea psihologiei naufragiatului scăpat de valurile amenințătoare ale mării la țărm. *Talpa dinapoi:* Este unul dintre cele mai discutate versuri ale *Divinei Comedii*, încă de la Giovanni Boccaccio, primul comentator dantesc. Desigur că interpretarea cea mai clară este aceea a lui Torraca: „Dante face aci aluzie la mersul lui, în același timp pripit și șovăitor la urcarea dealului, fiindcă în urcușurile grele piciorul de jos stă mai tare sprijinit, pe el lăsându-se toată greutatea corpului, față de cel mai de sus, nesigur și șovăitor pe când încearcă terenul”. Simbolul demonstrează desigur starea sa șovăitoare în ajungerea și dobândirea virtuții.

¹¹ *O panteră:* Este faimoasa *Jonza*”, echivalentă pentru cei mai mulți comentatori cu

O felină de tipul panterei. Este prima dintre cele trei fiare care caută să oprească ascensiunea lui Dante. Ea simbolizează desfrânarea, iar pentru aceia care caută să sublinieze „descifrarea” politică a simbolurilor *Divinei Comedii*, reprezintă cetatea Florenței; blana ei bălțată semnifică luptele între cele două culori ale fracțiunilor: Albi, Negri.

¹² *Albea pe cer:* Era în zori și soarele răsărind se afla în constelația Berbecului, ca și în clipa creațiunii lumilor, după *Biblia* creștină. Călătoria lui Dante începe sub auspicii cosmice vaste și favorabile.

¹³ *Ai zilei zori:* Senina oră a zorilor și primăvara îi dădeau încredere și nădejde că va putea scăpa de această primă piedică, a panterei.

¹⁴ *Un leu:* Această altă fiară nu se teme de lumina

soarelui. Simbolizează mândria sau violența, trufia neînfrântă. Unii comentatori au văzut în leu personificarea „pacificatorului” Toscanei, Carol de Valois.

¹⁵ *O lupoaică*: Cea de a treia fiară este și cea mai primejdioasă: simbolul avariției, al lăcomiei, cauza primă a relelor umanității. Unii comentatori au interpretat-o drept simbolul Curiei papale de la Roma, vestită încă de pe atunci pentru lăcomia și avariția ei.

¹⁶ *Culmile pierdute*: Dante disperă de a mai putea ascende spre înălțimile luminate de soarele zilei și al speranței.

¹⁷ *N-a răzbătut lumină*: Textul dantesc este o magnifică translație - „unde soarele tace”. Toate cele trei fiare vor să-l facă să reintre în întunericul pădurii păcatelor.

¹⁸ *Părând că-i mut*: Un alt vers extrem de discutat. Noul personaj, noua apariție este umbra lui Virgiliu, cântărețul *Eneidei*, cel mai mare poet al Antichității, folosit de Dante în *Divina Comedie* drept călăuză, simbol al rațiunii umane. Vocea lui „tăcuse” multă vreme, nu răsunase în urechile lui Dante, cel rătăcit dincolo de căile clare ale rațiunii.

¹⁹ *Părinți*: Părinții lui Virgiliu au fost lombarzi. În timpul lui Dante aproape toată Italia septentrională se numea Lombardia. Dante îi atribuie lui Virgiliu o cunoaștere „contemporană” a acestei noțiuni geografice.

²⁰ *Mantovan*: Virgiliu se născuse la Pietole, în apropiere de Mantova. El nu-și spune numele, ci-l lasă pe Dante să aibă mulțumirea de a-l descoperi.

²¹ *Sub Iuliu*: Mai precis, Virgiliu s-a născut în anul 70 î.Hr., așa că la moartea lui Iuliu Cezar avea

douăzeci și șase de ani. El poate mai degrabă să fie considerat contemporanul lui Octavian August.

Zei ce mint: Este vorba de zeii Antichității, zeii păgânismului, înșelători. Virgiliu nu a putut cunoaște creștinismul, deoarece a murit cu nouăsprezece ani înainte de nașterea lui Iisus Cristos.

²³ *Poet am fost:* Este de notat gradația artistică, chipul treptat în care Virgiliu se dezvăluie lui Dante, marele său emul.

²⁴ *Cel purces:* Este vorba de Enea, eroul *Eneidei*, marea poemă epică a lui Virgiliu.

²⁵ *Virgil ești oare?:* Din versurile care urmează se văd dragostea și admirația puternică pe care Dante le avea pentru umanitatea antică, pentru Virgiliu, al cărui poem, așa cum va declara-o în Cântul al XX-lea al *Infernului*, îl știa pe dinafară. El era maestrul de la care dobândise „*Io bello stile*”, acela care-i deschisese porțile artei poeziei, întâlnirea între cei doi mari poeți este patetică iar reverența lui Dante în fața marelui său maestru este absolută.

²⁶ *Fiara:* Lupoica simbolizând principalul obstacol în calea ascensiunii și a mântuirii lui Dante.

²⁷ *Flămândă:* De aici se vede că lupoica este simbolul poftelor fără saț, al patimii desfrânate.

²⁸ *Multe fiare:* Aceste alte, multe fiare sunt păcatele cu care avariția merge împreună.

²⁹ *Copoiu:* Nu există în toată poezia dantescă un vers care să fi dat naștere la mai întinse discuții. Unii comentatori au văzut în copoi un papă sau împărat ideal, alții un personaj istoric determinat: Arrigo al VII-lea, către care tindeau speranțele poetului exilat, papa Benedict al XI-lea sau Cangrande della Scala, căruia Dante i-a dedicat *Paradisul*. În esență, în

„Copoi” trebuie să fie subliniată forța capabilă să îndrepte lumea, să echilibreze justiția, setea de adevăr și de dreptate a poetului italian.

³⁰ *Umila Italie*: Deși epitetul acesta derivă dintr-un vers al *Eneidei*, care denumește în felul acesta Italia de jos (*Eneida*, III, 522), Dante face aci aluzie la întreaga Italie, pentru care au murit fecioara Camilla și celelalte personaje ale *Eneidei*, pomenite în continuare, Turnus, regele ruturilor, și Niso, troianul, luptător împotriva volscilor. Din textul traducerii a dispărut numele lui Eurial, alt erou troian căzut în luptele date de Enea pentru cucerirea Latiumului.

³¹ *Loc de veci*: Prin Infern.

³² *A doua moarte*: Este moartea sufletului, după moartea corporală.

Cei ce-s mulțumiți: Sufletele celor din Purgatoriu, care prin arderea în foc se purifică și devin demni de înălțimile luminoase ale Paradisului. ³⁴

Mai demnă ființă: Este Beatrice, o creatură mai demnă chiar decât marele poet latin, Virgiliu îi va fi călăuză lui Dante în Infern și Purgatoriu, iar Beatrice, simbolul rațiunii divine, în Paradis.

La sfântul Petru: La poarta Sfântului Petru, poarta Purgatoriului, păzită de un înger care o descuie cu cheile primite de la Sfântul Petru.

³⁶ *Duhuri*: Sunt damnații într-o eternitate în prăpăstiile Infernului, chinuți de ger și foc.

Cântul II

Era-n amurg: Versurile prime ale celui de al doilea Cânt au un ritm grav, sunt pătrunse de neliniștea lui Dante, care, singur între cei vii, pe când oamenii și animalele se odihnesc noaptea de ostenele

lor, trebuie să pornească într-o călătorie grea și plină de primejdii mari.

² *Din minte*: în textul original: „*la mente che non era*” („mintea care nu greșește”) echivalentă cu memoria care reproduce totul, cu fidelitate.

³ *O, Muze*: Epopeea începe, clasic, cu invocarea poetului către Muzele inspiratoare. Dante amestecă voit elementele desprinse din mitologia Antichității păgâne cu elemente sacre.

⁴ *O, minte*: Memoria amintită în versurile precedente care a păstrat imprimare imaginile călătoriei în lumile de dincolo.

⁵ *Câte-ai văzut*: O primă exprimare din seria lungă a afirmărilor pe care le va face frecvent Dante pentru a acredita realitatea călătoriei sale și ale imaginilor despre ea, transmise cititorilor prin intermediul artei sale.

⁶ *Preaînaltei căi*: Acest „*alto passo*”, înaltă trecere, pragul suprem al trecerii „dincolo”.

⁷ *Părintele lui Silv*: Este vorba de Enea, tatăl lui Silviu. Virgiliu povestește în *Eneida*, în Cartea a VI-a, coborârea, viu încă, a lui Enea în Infern.

⁸ *Cel ce-a zămislit*: Creatorul lumii. Dumnezeu, care în *Infern* nu va fi numit niciodată astfel, ci numai prin parafraze.

⁹ *Ce-a purces*: Este vorba de Imperiul Roman.

¹⁰ *în Empireu*: în Empireu, unde, după concepția creștină urmată de Dante, se afla sediul lui Dumnezeu, a fost luată hotărârea ca Enea să fie întemeietorul Imperiului Roman.

¹¹ *Urmașii lui sân Petru*: Este vorba de Papii care păstoresc în Roma, capitala lumii creștine.

¹² *Victoriei lui*: Așa cum narase Virgiliu în

Eneida, învingerea de către Enea a lui Turnus, conducătorul rutulilor, în felul acesta, fiind deci asigurat sediul Imperiului Roman. Iar drept ultimă concluzie, s-a asigurat și „mantiei papale”, puterii papalității, posibilitatea de a-și afla reședința în Roma.

Sfântul Pavel: Traducerea nu reia originalul „*Vas de'elezione*” („alesul Vas”) cum este numit în *Faptele apostolilor* (IX, 15) Sfântul Pavel; Dante acreditează legendele după care Sfântul Pavel ar fi mers și în cer și în Infern.

¹⁴ *Dar eu*: Dante se întreabă și-l întreabă, retoric, pe Virgiliu, care ar fi eventualele sale merite pentru a întreprinde o asemenea extraordinară călătorie în tărâmul eternității. Îndoiala lui Dante de a urma drumul excepțional al unor predecesori ca Enea ori ca Sfântul Pavel este profund umană.

¹⁵ *Tată*: în textul original: „*savio*”, un înțelept care poate să înțeleagă chiar ceea ce nu se exprimă în cuvinte.

¹⁶ *Coastei sure*: Obscura coastă reevocată drept fundal fizic, pentru a întări atmosfera apăsătoare, oscilarea psihologică a poetului.

¹⁷ *Mistuii pornirea*: Hotărârea călătoriei i s-a stins în suflet.

¹⁸ *De nu mă-nșel*: Virgiliu nu-i spune în față că refuză ideea călătoriei din cauza spaimei care l-a cuprins. L-ar fi descurajat mai mult pe Dante.

¹⁹ *Ți-am aflat greșeala*: Adică atunci când a cunoscut primejdia în care se afla Dante în pădurea cu cele trei fiare. Cum se va vedea din versurile următoare, a aflat despre rățacirea poetului de la Beatrice însăși.

²⁰ *Limb*: în textul original: între acei care sunt

suspendați. Aflându-se deci între dorința și neputința de a ascende în Empireu. În Limbul Infernului Dante așază sufletele mari ale antichității păgâne, între care este și Virgiliu. Aci stau și copiii morți nebotezați. Umbrele din Limb nu pot fi damnate, neavând nicio vină din pricină că nu cred în Hristos, fiindcă nu-l putuseră cunoaște, cronologic, nici pe El, nici învățătura Lui.

²¹ *O doamnă*: Beatrice.

²² *Frumoasă-atare*: Atâta de frumoasă, cu atâta lumină în priviri, încât Virgiliu se va grăbi să-i împlinească dorința. Prezentarea figurii aceleia care îl va călăuzi pe Dante în luminile Paradisului, care-l va *transhumana* cu puterea ochilor, este realizată de către Virgiliu cu trăsături și epitete care delinează un portret dolcestilnovist.

²³ *Suflet demn*: „Discursul” Beatricei este o capodoperă de arguție curtenitoare, de omagiu adus marelui poet latin, este pătruns de dragoste puternică pentru Dante Alighieri, acela care i-a fost prieten, dar nu și destinului care i se dovedește advers. Beatrice este „*la donna angelicata*”, femeia din cer coborâtă în Limbul Infernului pentru a adresa o rugămintă echivalentă, până la urmă, cu aceea a unei creaturi superioare față de o făptură care trebuie să asculte. Cu atât mai nobile sunt cuvintele-i care exaltă faima artistică a lui Virgiliu, faimă ce va dura atât cât va fi lumea.

²⁴ *Mă tem*: Beatrice nu este numai un simbol al rațiunii divine. Ea este o femeie iubitoare, străbătută de puternica teamă în fața primejdiei prin care trece iubitul ei.

²⁵ *Vorba-ți măiestrită*: O dată mai mult Dante

apreciază arta poetului latin, atât de iubit de el.

²⁶ *Beatrice*: Fiica lui Folco Portinari, pe care Dante a iubit-o atât de mult în viața terestră, pe care a cântat-o în primul roman de dragoste al literaturii, în *Viața nouă*, aceea pe care avea s-o slăvească, așa cum făgăduise, cum n-a mai fost slăvită niciodată vreo femeie. În capodoperă, în *Divina Comedie*, Dante își ține solemna făgăduială din finalul *Vieții Noi*, și Beatrice, fără a înceta să fie femeia iubită, va deveni simbolul rațiunii divine, călăuza lui Dante în înălțimile Paradisului. Acum, sub semnul primejdiei iminente, nu a pregetat să coboare din ceruri în Infern sub al iubirii semn.

²⁷ *A ta purtare*: Atât de doritoare este de a-l ajuta pe Dante, încât nu se sfiește, cu îndestulă candoare, să-i fluture lui Virgiliu speranța de a comunica divinului stăpân al Empireului nobila lui purtare.

²⁸ *Domniță a virtuții*: Răspunsul lui Virgiliu este încărcat de epitete hiperbolice și are uneori, îndrăznim să afirmăm, accente de madrigal. Beatrice este justificarea cea mai înaltă a genului uman, personificarea virtuții. Prin ea oamenii pot transcende starea de pământeni, de ființe care trăiesc în zona cosmică de sub cerul lunii. – ⁹ *Se-nvârte arare*: Dante situează, după sistemul ptolemaic, Pământul în centrul universului, după care, în verticală, urmează Luna și celelalte planete, mișcându-se pe orbite, în cercuri concentrice. Aci este vorba de cerul lunii, al frumuseții și artei, în care Dante va pași înaintea cosmonauților, și care, fiind cel mai apropiat de pământ, este cel mai mic dintre toate celelalte, învârtindu-se mai lent în roata-i cosmică.

³⁰ *Porunca ta*: Răspunsul lui Virgiliu este în

continuare suprem curtenitor, stilistic și comparabil cu lirica *d'amore* a secolului. Pentru a fi ascultată, pentru a i se îndeplini voința, Beatrice este de ajuns doar să vorbească.

³¹ *Locul sfânt*: în textul dantesc: „*ampio loco*” = „locul vast”. Este Empireul, cerul fără de margini.

³² *Al vostru iad*: Condiția celestă a Beatricei îi îngăduie să nu se teamă de flăcările uriașe ale Infernului.

³³ *O doamnă*: Majoritatea comentatorilor echivalează preabuna doamnă din cer cu Fecioara Maria.

³⁴ *Județul aspru*: Aspra sentință a divinității creștine. Repetăm, atât Dante cât și damnații nu rostesc numele lui Dumnezeu, Iisus Cristos ori Fecioara Maria, în *Infern*.

³⁵ *Lucia*: Sfânta Lucia, martiră din Siracuza, care ajută, potrivit legendei, vindecării bolilor de ochi. Ea simbolizează harul care luminează mintea.

³⁶ *Rahie* (Rahela): Simbol al vieții contemplative în Evul Mediu creștin. A fost soția lui Iacob.

³⁷ *S-a dezlipit de gloată*: Este Dante acela care a ieșit din „*la volgare schiera*” prin forța poeziei inspirate de iubirea pentru Beatrice.

³⁸ *Cum plânge*: Plânsul lui Dante trezește mila tuturor celor care-i ascultă. Cu atât mai mult, compasiunea Beatricei.

³⁹ *Moartea*: Este moartea sufletului, trăirea în păcat.

⁴⁰ *Râu*: O altă imagine, în loc de pădure, pentru a simboliza păcatul.

⁴¹ *Ți-adună fală*: Discursul perfect al Beatricei se deschide și se închide cu lauda lui Virgiliu, mare

maestru al poeziei epice, „magul” Evului Mediu.

⁴² *Și-astfel zicând:* Este revelatoare profunda umanizare a Beatricei, creatura divină, coborâtă din ceruri, care plânge la gândul primejdiei în care se află iubitul ei, și umanizarea lui Virgiliu, care este înduioșat profund de acest plâns al femeii frumoase și atât de iubitoare. Trebuie să fim total de acord cu observația lui Boccaccio, primul comentator al *Divinei Comedii*, că acesta este „*un atto d'amante e massimamente di donna, le quali, come hanno pregato d'alcuna cosa la quale desiderano, incontamente lagrimano, mostrando in quello îi desiderio loro essere ardentissimo*” („un act de iubită și mai ales de femeie; care, de îndată ce s-au rugat pentru un lucru pe care îl doresc, dintr-odată lăcrămează, arătând prin asta cât de arzătoare le este dorința”).

⁴³ *Curți de slăvi:* Este Paradisul. De foarte multe ori Dante folosește, realist, asemenea imagini cu caracteristici medievale.

⁴⁴ *Ca florile:* Imaginea este de o mare gingășie, arătându-l pe Dante înzestrat cu o rară însușire poetică de a însufleți cu trăirea sa interioară natura.

⁴⁵ *Bună-i doamna care:* Primele cuvinte ale lui Dante, eliberat acum de teamă, prin argumentele puternice ale lui Virgiliu, sunt de mulțumire pentru Beatrice și pentru poetul latin care atât de grabnic i-au alergat în ajutor.

Vrerea mea dintâi: Prima voință, primul gând, acela de a întreprinde călătoria în țările de dincolo.

⁴⁷ *Tu călăuz:* Trinomul faimoaselor epitete acordate de către Dante lui Virgiliu: „*ducă*” (călăuz în călătoria poetului) „*jignore*” (domn), în sensul supunerii lui Dante voinței lui Virgiliu, „*maestro*”

(maestru), pentru că totdeauna Virgiliu îi va releva și lămuri lui Dante învățăturile pe care trebuie să le tragă din extraordinara călătorie.

⁴⁸ *Silvestre*: Dante și Virgiliu pornesc pe drumul aspru și împădurit, care-i va duce la poarta Infernului.

Cântul III

¹ *Prin mine*: Tonul devine dramatic. Cele nouă versuri înscrise pe Poarta Infernului au fost inspirate de inscripțiile porților cetăților medievale și ele îngrozesc pe poetul călător.

² *Puterea*: Puterea, iubirea, mintea sunt atributele definitorii ale trinității creștine: Tatăl, Fiul și Sfântul Duh.

³ *Etern trăiesc*: Infernul creat după căderea lui Lucifer are caracteristicile veșniciei, înaintea Infernului și a porții sale nu au fost create, după *Biblie*, decât lucrurile, esențele eterne, cerurile și îngerii.

⁴ *Voi, ce intrați*: Primelor opt versuri lugubre ale inscripției de pe poarta Infernului le urmează acesta, ultimul, încins cu cele mai cumplite cuvinte, pentru că ele îndepărtează cea din urmă mângâiere a sufletului omenesc, speranța.

⁵ *Dâre-ntunecate*: Versurile erau scrise cu negru, așa cum se cuvine unor cuvinte de groază și de moarte.

⁶ *Lumina minții*: Viziunea adevărului, iar pentru un creștin, viziunea lui Dumnezeu, care poate satisface pe deplin intelectul unui drept-credincios.

De mână: Cu un gest de supremă umanitate, ocrotitorul Virgiliu îl introduce pe Dante Alighieri dincolo de poartă într-o lume necunoscută, într-o lume de taine și spaime.

⁸ *Acolo*: Ochii dilatați ai poetului caută să pătrundă văzduhul stins de stele, iar auzul îi este izbit de uriașul cor neinteligibil, al suspinelor și lamentațiilor în toate graiurile pământului. Participarea sa psihologică este totală, niciodată, nici în tenebrele Infernului, nici în înălțimile Paradisului, umanitatea lui Dante nu este știrbită.

⁹ *Mulțimea*: Este mulțimea acelor „*ignavi*”, care nu au avut niciun drum în viață, indiferenții. Puternica etică a lui Dante arată față de „acești nenorociți care niciodată nu au fost vii” întregul său dispreț.

¹⁰ *Spurcații îngerii*: îngerii neutrali în timpul luptei dintre Lucifer, arhanghelul rebel, și Dumnezeu.

„*L-alungă cerul*: Alungați din splendoarea cerurilor, neprimiți nici de Infern, pentru că, față de ei, damnații ar putea fi mândri, deoarece între acela care face ceva, chiar rău de-ar fi, mai de disprețuit este acela care nu face nimic.

¹² *Nădejdea morții*: Nu pot spera anihilarea în moartea totală, deci și a sufletului; nu pot spera nici măcar Infernul, orice mutație a mizerabilei lor soarte fiindu-le interzisă.

¹³ *De-ajuns*: în această expresie a lui Virgiliu, tâșnește mai puternic și mai tăios disprețul poetului față de inactivi.

¹⁴ *O flamură*: Acești nenorociți, care nu au urmărit niciodată vreo țintă în timpul vieții, sunt acum condamnați să alerge veșnic și fără rost după un iluzoriu steag.

¹⁵ *Pe cel*: Acela care „a făcut gestul marelui refuz” ar fi umbra Papei Celestino al V-lea, care a renunțat la pontificat, numai după cinci luni, probabil dezgustat de moravurile curții papale, reîntorcându-se

în sihăstrie, dar dând ocazia să fie ales papă Bonifaciu al VIII-lea, cauza primă a nenorocirilor lui Dante Alighieri. Alți comentatori pomenesc și alte nume, ca Iulian Apostatul, Ciano della Bella, Vieri dei Cerchi și, mai ales, Pilat din Pont. (Dar cum l-ar fi recunoscut de îndată Dante, așa cum apare din versurile următoare?).

¹⁶ *Și-am priceput*: O dată mai mult se poate observa adâncul dispreț al lui Dante față de inactivi. I-a fost de ajuns să recunoască umbra papei Celestino pentru a-și da seama că este vorba de lași.

¹⁷ *Viermi*: Dante, omul pasionat și activ, simțea cea mai puternică scârbă pentru inactivi. Acest dispreț profund este accentuat în versurile care urmează. Păcătoșii aceștia, care n-au fost niciodată vii, care niciodată nu au avut o țintă, aleargă acum după un steag oarecare. Ei, care nu au fost stimulați și împinși de nicio înaltă idee sau un sentiment, acum sunt îmboldiți ca niște vite de viespi și tăuni, iar sângele lor nu este bun decât să hrănească viermi scârboși, cea mai joasă specie de vietăți, despre care se credea atunci că se nasc, prin generație spontanee, din putreziciuni.

¹⁸ *Un râu*: Este Aheronul, cel dintâi dintre râurile Infernului, pe care Dante îl întâlnește în imaginara sa călătorie în lumea de dincolo. Celelalte trei râuri infernale sunt Stixul, Flegeton și înghețatul Cocit. În scena rembrandtescă descrisă în versurile următoare Dante urmează îndeaproape cadrul *Eneidei*.

¹⁹ *Geana de lumină*: în tenebrele Infernului, gradațiile de clarobscur ale luminii difuze sunt infinite.

²⁰ *Vorba mea*: Dante a intuit în răspunsul lui

Virgiliu un ușor reproș.

²¹ *Un moș:* Este Caron, corăbierul Infernului, care are însărcinarea de-a trece sufletele peste Aheron. Era fiul Erebului și al Noptii, și el este primul exemplu de figură aparținând mitologiei antice căreia poetul creștin Dante Alighieri îi acordă funcția de demon în Infern. Portretul lui Caron schițat de Virgiliu în *Eneida* este desăvârșit de Dante cu tonuri voit violente.

²² *Vai ție:* Cu urlete (toți paznicii Infernului sunt mânioși), Caron se adresează de la început, pentru intimidare, damnaților care stau îngrămădiți pe țărmurile fluviului, așteptând înfricoșați trecerea dincolo, în eternitatea chinurilor.

²³ *Noapte-n foc:* Dincolo de fluviu, în Infernul propriu-zis, nu sunt decât tenebre eterne, flăcări și regiuni înghețate. În felul acesta Caron vestește cele mai grele chinuri la care păcătoșii vor fi supuși.

²⁴ *Iar tu:* Caron se adresează direct lui Dante, recunoscându-l drept om viu, și nu un damnat al zonelor infernale către care el poartă morții cu luntrea lui.

²⁵ *Pe alte căi:* Cum se poate vedea în Cântul al II-lea al *Purgatoriului*, sufletele destinate a fi mântuite nu trec Aheronul, ci se strâng la gurile Tibrului, de unde un înger le ia într-o barcă ușoară și le transportă către Insula Purgatoriului. Caron în felul acesta vrea să spună că Dante, după moarte, nu va merge în Infern, ci în Purgatoriu.

²⁶ *Lină luntre:* Luntrea ușoară a îngerului care poartă sufletele spre Purgatoriu.

²⁷ *Sunt legi aici:* Sunt cuvinte lapidare, aspre, pe care Virgiliu le va mai pronunța și altă dată, ori de

câte ori întâlnește o piedică în cursul călătoriei lor voite de forța divină.

²⁸ *Ochii-ncinși*: Portretul lui Caron capătă caracteristici demonice chiar în clipa când trebuie să se supună voinței divine invocată de Virgiliu.

²⁹ *Când l-auziră*: Este vorba de cuvintele crude și amenințătoare rostite de Caron.

³⁰ *Precum când*: Versuri magnifice, care ne fac să simțim apăsarea toamnei în descrierea modului în care se îngrămădesc, în luntrea lui Caron, damnații.

³¹ *Sămânța urgisită*: Urmașii primului om, Adam, descendenți infami, destinați chinurilor eterne ale Infernului, se grăbesc la chemarea lui Caron ca o pasăre ademenită cu apeluri meșteșugite de către vânători.

³² *Unda brună*: Este traducerea virgilianului /7 ucte<7 ue *atros*.

³³ *Teama*: Voința divină distribuitoare a justiției îi stimulează pe damnați în acțiunea de a se grăbi către pedeapsa meritată.

³⁴ *Bătrânul Caron*: Virgiliu îi lămurește lui Dante înțelesul cuvintelor lui Caron relative la starea lui viitoare de destinat Purgatoriului.

³⁵ *Simt și-acum*: Acum, când scrie versurile acestea reevocând extraordinarele întâmplări ale călătoriei în lumile de dincolo.

³⁶ *Vânt*: Cutremurele erau produse, în concepția oamenilor de știință medievali, de puternice uragane subterane

³⁷ *Văpaie*: La cutremurarea pământului, Dante este orbit de o fulgerătoare lumină roșie și-și pierde cunoștința. Când se trezește, se află pe celălalt țărm al fluviului infernal. Leșinul poate să fie interpretat și

psihologic ca o normală descărcare a extraordinarei tensiuni în care se afla poetul de la pătrunderea sa în lumea arcană, în lumea de spaimă a Infernului.

Cântul IV

¹ *Mă smulse:* Puternică expresie pentru a arăta deșteptarea bruscă a lui Dante pe celălalt țărm al Aheronului.

² *Un tunet:* Eco-ul ultim, uriaș al puternicelor convulsii ale naturii în tumult.

³ *Alb ca ceara:* Paloarea feței lui Virgiliu se explică nu prin sentimentul de teamă, ci prin mila pe care o încearcă.

⁴ *Pe urme:* Ca orice călăuză, Virgiliu va merge primul.

⁵ *Ci milă doar:* Dante nu-l zugrăvește niciodată pe Virgiliu ca pe un simbol abstract. Deși personifică rațiunea umană, Virgiliu nu este nicicând o alegorie rece, ci un om viu, cald, căruia îi este milă nespuse de suferințele damnaților în Infern.

⁶ *Să mergem:* „*Andiam che'la via lunga ne sospigne*” = „să mergem căci lunga cale ne îmboldește”. Un vers faimos care circulă ca proverb în limba italiană.

⁷ *Primul brâu:* Primul cerc al Limbului.

⁸ *Durerea fără chin:* Cei din Limbul Infernului creștin nu simt chinuri fizice, ci numai morale, deoarece ei nu au nicio vină în afară de aceea de a nu fi crezut în Cristos.

⁹ *De ce nu-ntrebi de ei?:* Întrebarea, care are și o nuanță de reproș, arată marele interes al lui Virgiliu pentru confrății săi din Limb, mari figuri ale Antichității.

¹⁰ *Și eu mă număr:* Virgiliu, locuitor al Limbului

el însuși, trăiește alături de ceilalți absorbit în dorința zadarnică de a cunoaște divinitatea creștină.

¹¹ *De-ntristare*: Dante este mâhnit de a-l ști pe Virgiliu între cei de jos. Dar în același timp se văd interesul și marea admirație ale lui Dante pentru spiritele mari ale trecutului. Ele îi fuseseră tot atâtea modele ale poeziei sau științei. Ca o compensație reverențioasă și afectuoasă, marcând sentimentul său de durere în fața unei asemenea situații, i se va adresa imediat lui Virgiliu cu apelativul delicat: „maestre drag”.

¹² *Piatra-ntre hotare*: Starea de „sospeso” (suspendare) din Limb, în care nu există nici răsplată, nici pedeapsă.

¹³ *Să prind putere*: Dante întreabă pe Virgiliu dacă a ieșit cineva din Limb. El știa despre coborârea lui Cristos în această zonă pentru a-i scoate pe patriarhi, dar vrea să-i fie confirmat acest eveniment de un locuitor al Limbului cum este Virgiliu.

¹⁴ *Nou intrat*: Virgiliu se afla de puțin timp în Limb. El murise în anul 19 î.Hr., iar Iisus Hristos în 33. Deci cu puțin mai mult de cincizeci de ani – picătură de apă în oceanul eternității temporale!

¹⁵ *Un sol*: „Puternicul” (în textul original) este Iisus Hristos.

¹⁶ *Adam*: în text: primul tată.

¹⁷ *David*: Regele psalmist.

¹⁸ *Rahira*: Fusesse, într-adevăr, îndelung râvnită, deoarece, pentru a o dobândi ca soție, Iacob l-a servit timp de patrusprezece ani pe Laban, acela care avea să-i devină socru.

¹⁹ *Pădurea deasă*: Marea mulțime a sufletelor din Limb pe care Dante nu le numește, neavând niciun

merit excepțional.

²⁰ *Foc văzui*: înaltele spirite ale Antichității sunt separate de mulțimea sufletelor din Limb și prin această favoare de a nu rămâne în tenebre.

²¹ *Știința se mândrește*: Este Virgiliu, care onorează știința cu marea sa înțelepciune de filosof și arta cu opera sa de poet, acela care îngemănează doctrina cu tehnica, fondul cu forma.

²² *Le dobândește har*: Gloria înaltelor spirite este eternă pe pământ, iar dincolo de mormânt le aduce înalte privilegii.

²³ *Un glas*: Era vocea profundă a lui Homer.

²⁴ *Poetul veșnic*: Versuri solemne care arată profunda admirație și respectul cuvenit geniilor și operelor lor.

²⁵ *Nici bucuria, nici tristețea*: Erau impasibili ca mari înțelepți, dar și ca locuitori ai Limbului, „suspendați” între bucurie și tristețe.

²⁶ *Spadă*: Simbolul cântării faptelor de luptă, dar și al suveranității sale asupra tuturor celorlalți.

²⁷ *Horățiu*: Mare poet liric latin (68 - 8 î.Hr.), autor de ode, epistole și satire, pentru care în textul original este denumit „*Orazio satiro*”.

²⁸ *Ovid*: Poetul latin s-a născut la Sulmona și a murit la Tomis în anul 17 după Hristos.

Opera lui cea mai de seamă este considerată a fi *Metamorfozele*.

²⁹ *Lucan* a murit în anul 65 d.Hr. Este autorul poemului epic *Farsalia*, care descrie războiul civil dintre Pompei și Cezar. Aceștia erau poeții cei mai studiați în Evul Mediu, alături de Virgiliu. Dante i-a avut drept călăuze sau s-a inspirat, până la traducere chiar, din operele lor, în capodopera sa.

³⁰ *Lauda*: Onorându-l pe Virgiliu, care, la rându-i, le laudă harul, se cinstește întreaga tagmă a poeților și arta lor.

³¹ *Școala-antică*: „*La bella scuola*”, grupul poeților exemplari din Limb.

³² *Bardului*: în textul original: „*signor dell’altissimo canto*”, domnul, suveranul înaltei poezii este Homer, poetul care se înalță ca acvila în zbor deasupra tuturor.

³³ *Primindu-mă*: O dată mai mult, Dante este conștient de valoarea sa și atunci când face să fie primit în mijlocul celor cinci mari poeți, ca egalul lor, ca acela care continuă opera marilor spirite ale Antichității, prea nunțând Renașterea.

³⁴ *Ce nu se cad*: Discuțiile dintre marii poeți nu pot fi referite, poate din modestia lui Dante.

³⁵ *Palat*: Dante reprezintă cu o rară artă realistă acest palat, care cuprinde în el marile spirite ale Antichității. El este aidoma unui castel al Evului Mediu, înconjurat de un râu și-apoi de șapte ziduri. Ele ar avea semnificația celor șapte virtuți: justiția, tăria, cumpătarea, prudența, inteligența, știința, înțelepciunea. Dar cei mai mulți dintre comentatori văd simbolizate în cele șapte ziduri cele șapte arte liberale ale Antichității: gramatica, retorica, dialectica, aritmetica, geometria, muzica și astronomia, iar în micul râu văd simbolizată elocvența.

³⁶ *Verdeață*: Și Homer și Virgiliu au imaginat bărbați iluștri în conciliu, în locurile verzi. Divinitatea creștină a acordat înaltelor spirite ale Antichității acest privilegiu, de lumină și vegetație, în prăpăstiile întunecate ale Infernului.

³⁷ *Leneși ochi*: Mișcările le erau lente, cuvintele

rare, grave, trăsături caracteristice unei imagini tradiționale despre înțelept.

³⁸ *Inima-nsorită*: De mândria de a fi putut cunoaște asemenea „preamărite” spirite.

³⁹ *Electra*: Mama întemeietorului Troiei, Dardanus, împreună cu toți urmașii ei, între care strălucesc Hector, eroul apărător al Troiei; Enea, fiul lui închise și al lui Venus, cuceritorul Lațului. Enumerările de nume erau o caracteristică a poeziei contemporane pe care Dante o utilizează cu o artistică sobrietate.

⁴⁰ *Cezar*: întemeietorul Imperiului Roman (născut în anul 100 – mort în anul 44 î.Hr.).

⁴¹ *Pantasilea*: Sau Pentisilea, regină a amazoanelor. A apărat Troia împotriva grecilor și a fost ucisă de Ahile.

⁴² *Cammilla*: Eroină războinică, amintită de Virgiliu în *Eneida*.

⁴³ *Regele latin*: Rege al Lațului.

⁴⁴ *Cu-a lui copilă*: Este Lavinia, fiica regelui Lațului; inițial logodită cu Turnus, regele rutulilor; după uciderea lui de către Enea, s-a căsătorit cu acesta din urmă.

⁴⁵ *Brutus*: Lucius Iunius Brutus, cel care l-a izgonit pe Tarquinius Superbus, ultimul rege al Romei, și a întemeiat Republica.

⁴⁶ *Lucrezia*: Soția lui Gollatinus. Siluită de fiul lui Tarquinius Superbus, s-a sinucis, provocând revolta împotriva regalității în Roma. *Mia*: Fiica lui Iulius Cezar și soția lui Pompei. *Marzia*: Soția lui Cato din Utica, din care Dante va face paznicul Purgatoriului. Din enumerarea figurilor feminine din Limbul dantesc, în traducerea de față a dispărut Cornelia, fiica lui

Scipion Africanul și mama Grahilor.

⁴⁷ *Saladin*: Salah-ed Din, sultan al Egiptului (1137 - 1193). Admirat chiar de creștini pentru marile sale virtuți.

⁴⁸ *Al cărturarilor părinte*: „*Il maestro di color che sanno*”: Aristotel (384 - 322 î.Hr.). Unul dintre cei mai mari filosofi ai Antichității, pomenit de atâtea ori cu mare reverență de către Dante în opera sa.

⁴⁹ *Platon și Socrate*: Vestiti filosofi greci (429 - 347; 468 - 400 î.Hr.).

⁵⁰ *Cel cu-atomii*: Este filosoful materialist grec Democrit, acela care a arătat că lumea este formată din atomi (sec. V î.Hr.).

⁵¹ *Diogen*: (404 - 323 î.Hr.). Cunoscut mai ales pentru disprețul lui pentru onoruri. *Anaxagoras*: (500 - 428 î.Hr.). Filosof materialist grec. *Tale*: Tales din Milet (639 - 548 î.Hr.). Unul din marii învățați ai lumii vechi.

⁵² *Empedocle*: Născut la Agrigent (490 - 430 î.Hr.). A scris un lung poem despre univers. *Zenon*: Eleatul. În *Convivio*, Dante îl confunda cu *Stoicul*, pe care îl considera „principele filosofilor antici”. *Heraclit*: Filosof materialist și naturalist din Efes, părintele dialecticii (579 - 480 î.Hr.).

⁵³ *Dioscorid*: Medic grec, care a trăit în secolul I î.Hr. *Tuliu*: Marcus Tullius Cicero (106 - 43 î.Hr.). Vestit orator și filosof roman. *Orfeu*: Poet al Traciei.

⁵⁴ *Lin*: Alt poet grec. *Seneca*: Lucius Aneus Seneca. Autor latin de tratate de filosofie morală (2 - 66).

⁵⁵ *Hipocrat*: Cel mai cunoscut medic din Antichitate (sec. V î.Hr.). *Galien*: Din Pergam. Mare medic din Antichitate (131 - 201). *Ptolemeu*: Celebru

astronom, geograf și matematician din secolul al II-lea î.Hr. Autorul teoriei asupra geocentrismului (pământul centru al Universului, teorie urmată îndeaproape și de către Dante Alighieri în *Divina Comedie*).

⁵⁶ *Avicenna*: Celebru filosof și medic arab (980 – 1037).

⁵⁷ *Euclid*: Matematician din Alexandria, autorul cunoscutelor *Elemente de geometrie* (306 – 283 î.Hr.).

Averroes: Filosof arab, autorul unui faimos comentariu asupra operelor lui Aristotel (sec. XII). Filosofia lui a fost cunoscută de Dante și citată frecvent în *Convivio* sau în *de Monarchia*.

⁵⁸ *Nu pot să spun*: în îndeul de lungă sa enumerare, Dante nu a izbutit decât să pomenească câțiva. Ar fi meritat mult mai multe spirite mari să fie trecute în aceste pagini memorabile de cronică.

⁵⁹ *N-a strălucit lumină*: în afara Limbului, luminat de flăcările unui foc, întreg Infernul este scufundat în tenebre.

Cântul V

¹ *Primul brâu*: Din primul cerc poezii călători au coborât în cercul al doilea, care este mai îngust, potrivit topografiei dantești, unde excavația gigantică a Infernului are forma unei pâlnii, a unui con răsturnat.

² *Chin mai mare*: Cu cât cercul este mai mic, cu atât cuprinde mai multă durere, cu atât chinurile sunt mai cumplite.

³ *Minos*: Rege mitologic al Cretei, proverbial pentru spiritul său de dreptate. Din această pricină, anticii l-au făcut judecător în Infern, alături de Eac și de Radamante. Dante îl păstrează în capodopera sa cu aceeași atribuție, acordându-i însă o stare demoniacă.

⁴ *Precum 'și-nvârte coada:* Este de admirat rapiditatea acțiunii judecății și sentinței. Numărul încolăcirilor cozii în jurul trupului lui Minos arată într-al câtelea cerc din Infern trebuie să fie aruncat damnatul. Minos este un monstru demoniac care înfățișează întreg Infernul atunci când coada îi este încolăcită de nouă ori în jurul uriașului său trup.

⁵ *Duhul blestemat:* în textul original: „răunăscutul”. Sufletul damnat, născut într-un ceas rău, care l-a purtat fatal spre Infern.

⁶ *Iar el:* Minos, cunoscător, expert în acțiunea păcatelor.

⁷ *Grăiesc, aud:* Pentru a indica extraordinara rapiditate a acțiunii, Dante întrebuintează numai verbe. Sufletele își spun păcatul și *aud* condamnarea, în realitate o *văd* însemnată pe trupul lui Minos și apoi imediat sunt azvârlite într-unul din cercurile Infernului, potrivit gravității păcatelor pe care le-au făcut.

⁸ *Curmându-și* S-a oprit din înalta sa funcție de judecător, voind să arate că-l interesează soarta lui Dante.

⁹ *Cui te-ncrezi?:* în textul italian, versul sună astfel: „Bagă de seamă în cine te încrezi”. Minos caută în felul acesta să-l înfricoșeze pe Dante, strecurând în sufletul lui neîncrederea în călăuza sa, Virgiliu.

¹⁰ *Pragul larg:* Larga poartă de intrare în Infern, calea vastă care poate duce la pierderea totală. Nu va fi tot așa de ușor de ieșit din Infern precum s-a intrat. Un alt argument pentru a întări șovăiala lui Dante în îndeplinirea călătoriei sale, a cărei ultimă țintă este mântuirea.

¹¹ *Vrerea-n ceruri:* Aceleași cuvinte pe care

Virgiliu Le-a spus și lui Caron. Această formulă el o repetă ori de câte ori întâmpină înfruntarea dușmănoasă a demonilor, păzitori ai cercurilor infernale. Călătoria lui Dante nu poate fi împiedicată de nicio forță adversă, este o călătorie *fatală*, în sensul: hotărâtă de către *facturn*, de destinul inflexibil.

¹² *Drăcescul iureș*: Descrierea acestei furtuni infernale este în armonie cu violența patimilor care i-au învins în viață pe păcătoșii din dragoste.

¹³ *Și cum pe-aripi*: Cum aripile poartă păsările călătoare în anotimpul rece al toamnei, așa poartă vântul infernal sufletele păcătoșilor.

¹⁴ *În sus, în jos*: Dante descrie astfel vârtejul infernal care nu se mai oprește, vârtej de care aceste suflete, ale luxurioșilor, sunt târâte și izbite în toate părțile.

¹⁵ *Cântă jalea*: Cuvântul italian, utilizat frecvent de Dante în *Divina Comedie*, este - *l-ai*". Inițial a însemnat cântec jalnic al păsărilor iar mai târziu a căpătat sensul de Plângere, de lamentație. Law-urile defineau și o compoziție poetică intonată pe fondul unei muzici triste.

¹⁶ *Semiramida*: Frumoasa regină a asirienilor (1356 - 1314 î.Hr.). A avut faima de a fi fost cea mai depravată femeie din lumea vremii sale. Ea l-a asasinat pe soțul său, Ninus, pentru a-i lua domnia.

¹⁷ *Și-n cărți se spune*: Dante face aci aluzie la cronicarul Paolo Orosio, din a cărui *Historia* el a putut lua știri în legătură cu Semiramida.

¹⁸ *Sultanul țări supune*: Ea a domnit peste Babilonia, care în timpul lui Dante era stăpânită de turci.

¹⁹ *Cealaltă*: Didona, întemeietoarea și regina Cartaginei. Așa cum știm din *Eneida*, ea nu a păstrat credința juruită cenușii soțului ei, Sicheu, îndrăgostindu-se de Enea. Părăsită de acesta, s-a omorât.

²⁰ *Cleopatra*: Regina Egiptului (69 - 30 î.Hr.). A iubit, între alții, pe Cezar și pe Antoniu și s-a sinucis, lăsându-se mușcată de o viperă, pentru a nu cădea în mâinile lui Octavianus.

²¹ *Elena*: Este vorba de cea mai frumoasă femeie a Antichității, faimoasa Elena, soția lui Menelau. Răpită de Paris, fiul lui Priam, regele Troiei, a fost - așa cum apare în *Iliada* lui Homer - cauza principală a războiului troian și a distrugerii mândrei cetăți.

²² *Atâta vreme*: Cei zece ani ai războiului troian.

²³ *Ahile*: Este cel mai viteaz erou grec din războiul troian. Dante îl așază printre păcătoșii din desfrânare, întemeindu-se pe o legendă potrivit căreia Ahile, din iubire pentru Polixenia, fiica lui Priam și a Ecubei, a fost atras într-o cursă și ucis de Paris.

Paris: Fiul lui Priam. *Tristan*: Vestit cavaler, care a iubit-o nefericit pe Isolda, soția unchiului său, regele Maarc din Cornouailles.

²⁵ *Pe-aceia doi*: Vârtejul infernal, dezlănțuit etern, nu a izbutit să despartă o pereche de îndrăgostiți. Aceștia sunt Francesca da Rimini și Paolo Malatesta.

²⁶ *Ca și fulgul*: Vântul îi poartă cu atâta violență, că par frunze ușoare în marea furtună. Pedepsa lor este astfel mai gravă.

²⁷ *Pe dragostea*: Puternica lor dragoste, care-i unește chiar și aici, în Infern.

²⁸ *Și-am zis*: Atunci când vârtejul infernal i-a apropiat de Virgiliu și de Dante.

²⁹ *Vi-e dat cuvântul:* Dacă le este îngăduit să se oprească din fatala învolburare și să vorbească.

³⁰ *Precum hulubii:* Comparația cu grațioasele, îndrăgostitele păsări singularizează și mai mult perechea damnaților care răspund apelului atât de intens al lui Dante.

³¹ *Din ceata:* Din grupul în fruntea căruia se afla Didona.

³² *Vrăjmaș:* Delicatețea atitudinii poate să pară excepțională. Din viscerele Infernului, o rugăciune înălțată cerurilor pentru pacea poetului călător. Vrăjmaș poate să fie și nu amic, unor damnați, Dumnezeu.

³³ *Până ce vântul:* Fapt extraordinar, o lege infernală a fost înfrântă, pentru satisfacerea dorinței lui Dante – uraganul s-a oprit.

³⁴ *Cetatea:* Ravenna, cetatea istoriei și a mozaicurilor, ultimul refugiu al exilatului Dante și locul unde se află astăzi mormântul lui. Aci, la curtea lui Guido Novello da Polenta, a aflat Dante despre această poveste de iubire cu sfârșit tragic.

³⁵ *Pe țârm:* Pe țărmul Mării Adriatice, în care se varsă fluviul Pad, aflându-și astfel pacea.

³⁶ *Cu-ai săi:* Cu afluenții pe care marele fluviu îi primește până la vărsarea în mare.

³⁷ *Iubirea care:* Discursul protagonistei cântului este întemeiat pe concepția medievală asupra dragostei, după care oricine este iubit nu poate să nu iubească la rândul lui. Această concepție au avut-o mai ales poeții reprezentanți ai școlii literare italiene a Dulcelui Stil Nou, dintre care făcea parte și Dante Alighieri.

³⁸ *Iubirea:* Este interesant de observat revenirea

acestui cuvânt în versurile acestea ca un puternic leitmotiv al cântecului de dragoste și moarte al Francescâi da Rimini.

³⁹ *Străfund de iad*: Este vorba de groapa („*bolgia*”) trădătorilor, aflată în străfundul Infernului și denumită Căina. Aci sunt pedepsiți aceia care și-au trădat rudele. Numele bolgiei vine de la Cain, cunoscut personaj biblic, primul ucigaș, primul fraticid din lume, acela care l-a ucis pe fratele său, Abel.

⁴⁰ *Lăsați obrazul jos*: Dante își pleacă fața într-un gest de puternică milă și compătimire față de perechea de îndrăgostiți. De altfel și el păcătuiase din iubire, de aceea participă atâta de intens la povestea Francescâi.

⁴¹ *Târziu*: Tulburat, Dante se reculege, cufundat în gânduri și amintiri. Când, într-un târziu, îi va răspunde lui Virgiliu, el erupe într-un strigăt de afecțiune pentru perechea de îndrăgostiți. O dată mai mult, în *Divina Comedie*, este prezentă profunda umanitate a lui Dante. Amintindu-și de iubirile sale pământene, el se simte alături de cei doi protagoniști ai episodului, deplin solidar cu ei.

⁴² *Francesca*: Este vorba de Francesca da Rimini, fiica seniorului Ravennei, Guido da Polenta. A fost căsătorită, pentru întărirea unei alianțe politice, cu Gianciotto Malatesta (cel șchiop), senior al orașului Rimini. Ea însă l-a iubit pe cumnatul său, Paolo Malatesta, supranumit „*il bello*” (frumosul). Prinși împreună, cei doi îndrăgostiți vinovați de adulter au fost omorâți de către Gianciotto.

⁴³ *Mreaja de ispite*: Ispitele cărora n-ar fi trebuit să se lase pradă cei doi.

⁴⁴ *Nu-i chin mai mare:* Versul dantesc a căpătat frecvența proverbelor în limba italiană: „*flessun maggior dolore che ricordarsi del tempofelice nella miseria*”.

⁴⁵ *Domnul tău:* Virgiliu, care-l pune pe Enea să spună Didonei, atunci când aceasta îl roagă să-i povestească întâmplările sale după căderea Troiei: „*Infandum, regina iubes renovare dolorem*” (O, regină, tu îmi poruncești să reînnoiesc durerea de nespus).

⁴⁶ *Lancelot:* Francesca da Rimini și Paolo Malatesta citeau împreună din romanul lui Lancelot pagina în care se povestește cum acest vestit cavaler al romanelor Mesei Rotunde a fost cuprins de o dragoste puternică pentru regina Ginevra, soția regelui Arthur. Fragmentul la care Francesca face aluzie este următorul: „Doamnă – spune Gallehault –, acum se cuvine să faceți începutul, să-l sărutați înaintea mea, ca început de adevărată iubire. Atunci se dau la o parte surâzând și se fac că se sfătuiesc; și regina vede că el nu îndrăznește, și-l ia de bărbie și-l sărută lung...”

⁴⁷ *Un freamăt:* „Mutul” personaj, care este Paolo Malatesta, este evocat de femeia iubită în toată intensitatea patimii sale.

⁴⁸ *Galeot:* Francesca vrea să arate că, după cum Gallehault a fost acela care a îndemnat-o pe regina Ginevra să-l sărute pe Lancelot, tot așa cartea și autorul ei au fost mijlocitori de iubire între ea și Paolo. (De altfel numele propriu Galeotto a devenit mai târziu în italiană, datorită forței artistice a evocării sale din *Divina Comedie*, sinonim cu „mijlocitor”.)

⁴⁹ *Căzui:* Versul dantesc se înscrie între miracolele armonice ale prozodiei italiene: „*Caddi*

come corpo morto cade". Trebuie să subliniem încă o dată participarea intensă a lui Dante la suferințele și la durerea atât de omenești ale Francescăi da Rimini, aceea pe care marele istoric literar Francesco de Sanctis avea s-o numească „prima femeie modernă a lumii”, a cărei umanitate complexă și pasionată va trăi în eternitatea versurilor dantești.

Cântul VI

¹*Pentru ei*: Pentru cei doi cumnați (în text), pentru îndrăgostiții Paolo și Francesca.

²*Alți căzniți*: Alți păcătoși: lacomii.

³*Ploaia*: Ploaia este mereu egală, rece, grea și repede. Specificul acestui chin este eternitatea și monotonia.

⁴*Pute*: Toate elementele sunt blestemate în acest al treilea cerc infernal; aerul este întunecat, ploaia rece, grea și repede, pământul puturos din cauza diluviului de apă neagră care-l pătrunde și-l îmbibă.

⁵*Cerber*: în *Eneida* lui Virgiliu, mitologicul Cerber era un câine uriaș cu trei guri, păzitorul Infernului păgân. Dante îi păstrează cele trei capete, plăsmuindu-i și câteva atribute antropomorfe monstruoase: o barbă neagră și mâini cu gheare. El are sarcina de a fi paznicul cercului lacomilor pe care-i chinuie, mușcându-i și zgâriindu-i.

⁶*Un pântec larg*: Vitalitatea artistică a prezentării lui Cerber continuă cu trăsături realiste, de penel gros. Cerber are toate caracteristicile, îngroșate, ale unui lacom: ochii roșii dilatați ca de bețiv, trei guri larg deschise, barba unsuroasă, murdară ca a cuiva care înghite hulpav, un pântec uriaș și mâini cu gheare, parcă pentru a înhăța și a înghiți totul.

⁷ *Precum urlă câinii*: Acești păcătoși, care au fost oameni, acum urlă chinuiți de ploaia eternă și de Cerber – păcatul lăcomiei te face să devii animal.

⁸ *O râză*: Atunci când nu mai pot îndura chinul ploii care îi lovește rece, violent, continuu, se întorc pe partea cealaltă.

⁹ *Râza*: în textul dantesc: viermele, atribut disprețuitor desprins din *Biblie*.

¹⁰ *Cutremurat*: Cerber, monstruosul câine, tremură așa cum fac fiarele când sunt gata să se arunce asupra prăzii.

¹¹ *Scurmă țărâna*: în *Eneida* lui Virgiliu, lăcomia Cerberului fusese potolită aruncându-i-se în gurile deschise o turtă cu ierburi de leac. Dante îmbogățește episodul virgilian cu o trăsătură care arată profundul dispreț pentru păcatul lăcomiei, păcat care te împinge să mănânci cât mai nesățios, fără a ține seama de calitatea mâncării. (El fusese totdeauna un sobru, devenise *macro*, și din pricina îndelungului travaliu poetic dar și al austerității sale.) De aceea Virgiliu aruncă în gurile Cerberului un pumn din puturosul noroi infernal.

¹² *Ca fiara*: Imaginea perfectă și realistă a câinelui, care nu numai că înghite hrana, dar se și luptă cu ea, prinzând-o cu dinții și cu ghearele, pentru a o sfârteca.

¹³ *Surzi*: Sufletele doresc să fie surde pentru a nu auzi înfiorătorul lătrat al Cerberului.

¹⁴ *Deșertăciuni*: Sunt umbrele păcătoșilor, doborâte de ploaie. Trupurile damnaților, „*îi corpofittizio*”, au doar aparențe fizice.

¹⁵ *De poți*: Umbra aceasta, care s-a ridicat puțin deasupra celorlalte, are conștiința că nu mai

corespunde înfățișării sale de pe pământ.

¹⁶ *Scârbavnică*: Pedeapsa cea mai scârboasă, de a se rostogoli în noroi sub bătaia eternă a putredei ploii.

¹⁷ *Cetatea ta*: Ce straniu sună reevocarea Florenței în acest cerc, făcută de un asemenea ciudat concetățean!

¹⁸ *Drept Ciacco*: Sensul cuvântului toscan, în afară de cel propriu, înseamnă, ca substantiv comun, *porc*. Personajul era deci un lacom. Mulți comentatori îl identifică, ținând seama și de o anumită simpatie pe care i-o arată Dante, cu poetul florentin Ciacco dell'Anguillara, renumit prin spiritul său ascuțit și satiric. Iubitor însă și al meselor bune.

¹⁹ *Urbea dezbinată*: Este vorba, bineînțeles, de cetatea lor natală, Florența, sfâșiata de luptele celor două facțiuni politice: a Albilor și a Negrilor.

²⁰ *De sfada nu-i doboară*: Aluzie directă la înverșunata ură politică care despărțea cele două familii, Cerchi și Donati, fruntașii Albilor și Negrilor.

²¹ *Și-ncăierați orbește*: Face aluzie la lupta sângeroasă care a izbucnit în ziua de 1 mai a anului 1300, în piața florentină Santa Trinita, între Albi și Negri.

²² *Vor goni*: Partidul Albilor va izgoni din Florența partidul Negrilor.

²³ *Pe dânșii*: Partidul Albilor, care la rândul lui va fi exilat de către Negri.

²⁴ *Prin forța cui*: Aluzie la Papa Bonifaciu al VIII-lea, marele dușman al lui Dante, care a trimis în Florența pe „pacificatorul” său, Carol de Valois, pentru a-i sprijini pe Negri, favorabili politicii sale, împotriva Albilor.

²⁵ *Mult timp*: întreaga perioadă a vieții ulterioare

a lui Dante, care în felul acesta nu s-a mai putut reîntoarce niciodată în Florența.

²⁶ *Cinstiți mai sunt vreo doi:* Versul acesta a fost comentat foarte mult. În Florența contemporană nu sunt buni decât doi cetățeni și nimeni nu-i ascultă. Comentatorii vechi considerau că cei doi ar fi Dante însuși și prietenul său, „celălalt ochi al Florenței”, poetul Guido Cavalcanti. Credem însă că Dante spune „cinstiți sunt numai doi”, pentru a arăta cât de mic era în Florența numărul cetățenilor cinstiți și drepți.

²⁷ *Trufia, pizma și zgârcenia:* Dante vede cu o mare ascuțime rațională cauzele principale ale discordiei dintre florentini.

²⁸ *Moșca:* Dante Alighieri îl întreabă pe Ciacco despre cei mai de seamă reprezentanți ai cetății sale, aflați acum în lumea umbrelor: Moșca dei Lamberti, pe care-l vom afla în Cântul al XXXIII-lea al Infernului, Arrigo (poate din familia Fifanti), nemaiîntâlnit în cursul poemei, vestitul Farinata degli Uberti, care va fi simbolul cetățenesc și motorul neuitatului CÂRT al X-lea, Jacopo Rusticucci, pe care-l vom regăsi în Cântul al XVI-lea și Tegghiai, Tegghiaio Aldobrandi degli Adunări, și el aflat în același cânt.

²⁹ *Au osârdit spre bine:* Care au fost buni cetățeni, care au luptat totdeauna pentru cetatea lor, pentru binele și folosul obștesc.

³⁰ *Și de mine:* Apare evident din aceste versuri sentimentul de compasiune al lui Dante. Ciacco a fost un bun florentin care simte puternic nostalgia lumii pământești și de aceea îl roagă pe Dante să-i amintească numele acolo, când se va reîntoarce din greaua lui călătorie.

³¹ *Pieziș:* La chemarea irezistibilă a

concetățeanului său Dante Alighieri, sufletul lui Ciaccio se reîntorsese la viață, ieșise din toropeala de brută. Acum, după ce convorbirea s-a sfârșit, el recade în josnica lui stare de indiferență, de tristă animalitate.

³² *Ceilalți orbi*: La cei care sunt asemenea lui, întunecați la minte, opaci la răsfângerea luminii adevărului, dar și fizic, neputând vedea, fixați în ganja lor de noroi.

³³ *Puterii ce-i urăște*: Ciaccio și toți damnații nu se vor mai deștepta până în ziua Judecății de apoi, când vor fi treziți de trâmbițele îngerești, și când, potrivit doctrinei creștine, Iisus Cristos, puterea dușmană celor păcătoși, va coborî în Iad.

³⁴ *Va bubui pământul*: Este vorba de cuvintele Judecății de apoi, care, în concepția creștină a lui Dante, vor fi pronunțate cu vocea tunetului de către Dumnezeu.

³⁵ *Scârnave podele*: Realismul dantesc are accente naturaliste.

³⁶ *După județ*: După Judecata de apoi.

³⁷ *Filosofia*: în textul dantesc: „*tua scienza*”. Virgiliu face aluzie la Scolastică, la doctrina lui Aristotel, după care, cu cât cineva este mai perfect, cu atât este mai simțitor la durere ori la plăcere.

³⁸ *De-aicea*: Aici, în Infern. După Judecata de apoi, sufletele fiind mai perfecte, vor simți chinurile mai puternic.

³⁹ *Băturăm roată*: Au parcurs, în drumul lor, întreaga circumferință a acestui cerc al ploii.

⁴⁰ *Pluto*: O altă metamorfozare a mitologiei grecești: zeul grec al bogățiilor, transformat de Dante în diavol, ca și Minos ori Cerber. El este numit de

poetul italian „vajnicul dușman”, fiindcă după concepția sa, modernă, cele mai mari rele sunt generate de pofta de a strânge, de a acumula bogății.

Cântul VII

¹ *Pape Satan*: Comentatorii au făcut excepționale eforturi pentru a găsi o interpretare a acestui vers, pe care Dante îl pune în gura lui Pluto, spre a da scenei care urmează o coloratură dramatică, de taină și de spaime. Încercând să explice versul acesta straniu, limbajul demoniac, ei au recurs la limba latină, la greacă, franceză sau ebraică. Una dintre cele mai clare interpretări ar fi aceea a eruditului comentator Domenico Guerri: „Vai, Satan, vai, Satan, Dumnezeu!”

² *Voce aspră*: O altă caracteristică a limbajului infernal.

³ *Înțelept*: Este vorba de Virgiliu, care a înțeles întreaga ostilitate demonică a lui Pluto, furia de a vedea că un om viu, Dante Alighieri, străbate nestingherit zonele Infernului pe care el le domină absolut.

⁴ *Lup blestemat*: Pluto proferase cu urlet de lup demonicele-i cuvinte. Dar lupul este și animalul care reprezintă păcatul zgârceniei, simbolizat de altfel de Dante încă din

Cântul I, în lupoasca pe care o întâlnește în pădure, primul și marele obstacol al drumului său.

⁵ *Vrerea-n cer, unde Mihai*: Cunoaștem formula aceasta, pe care Virgiliu o întrebuințează atunci când trebuie să înfrângă împotrivirea demonilor, dându-le să înțeleagă că întreprinderea călătoriei lui Dante se datorează voinței divine. „Mihai” este arhanghelul Mihail, învingătorul îngerilor răzvrățiți.

⁶ *Cum cad grămadă pânzele*: Dante își alege metaforele din lumea îndrăzneților navigatori italieni, care în curând aveau să descopere noi lumi.

⁷ *A patra văgăună*: Cel de-al patrulea cerc, în care sunt pedepsiți zgârciții și risipitorii.

⁸ *Adună*: Expresia lui Dante este plină de dispreț dar și de durere în același timp.

⁹ *Precum se frânge*: în două versuri, o desăvârșită comparație care arată măiestria artistică a lui Dante. Caribda este acea insulă care formează împreună cu Scila primejdioasa strâmtoare a Mesinei, între marea insulă a Siciliei și Continent. Toate epopeile Antichității descriau marile vârtejuri ale apelor și numeroasele naufragii.

¹⁰ *Poveri*: Două infinite cete, a zgârciților și a risipitorilor, sunt osândite să alerge de-a lungul cercului și să rostogolească în același timp mari greutate. Aceste poveri sunt atât de mari, încât ca să le poată rostogoli damnații le împing și cu pieptul.

¹¹ *Mai mare*: în celelalte cercuri străbătute până acum, Dante nu a văzut mai mulți păcătoși.

¹² *Se răstesc*: insultându-se reciproc. Risipitorii strigă zgârciților: „ce tot aduni”, iar zgârciții risipitorilor: „ce tot arunci”.

¹³ *Viața pământescă*: în textul original: în „viața dintâi”. Pe pământ, în timp ce au trăit, au fost cu mintea întunecată, n-au făcut nicio cheltuială cu judecată.

¹⁴ *Iar cei ce-n creștet*: Virgiliu face aluzie la obiceiul clericilor catolici de a avea *la Tonsura*, creștetul capului ras. Dante, în felul acesta, arată că majoritatea păcătoșilor din acest cerc aparțin gradelor eclesiastice, Acestea sunt săgeți ascuțite îndreptate

de către marele poet împotriva avariției, atât de caracteristică curiei papale.

¹⁵ *Lasă pecete:* Viața de păcat pe care au dus-o le-a schimbat chipul, făcându-l cu neputință de recunoscut.

¹⁶ *Cu pumnii strânși:* Ca un simbol al zgârceniei care acaparează.

¹⁷ *Fără plete:* Risipitori chiar cu podoabele capilare.

¹⁸ *Ce-i Soarta:* în contrast cu concepția medievală, Dante acordă Fortunei o caracteristică divină, transformând-o într-un instrument al Providenței.

¹⁹ *Acel ce-n sine:* Dumnezeu.

²⁰ *Astfel ca-n orice parte:* Se dezvoltă în continuare concepția creștină a poetului. Fiecare din cerurile sistemului dantesc transmite lumina sa celui următor. Așa cum Dumnezeu a acordat fiecărui cerc o inteligență îngerească, element motor menit să-l cârmuiască, tot așa el a pus drept cârmuitor al bunurilor pământene soarta.

²¹ *Stăpână:* Este soarta, blestemată pe nedrept de omenire.

²² *Cu cei ce-s primi:* Tot așa cum ceilalți (îngerii, elemente motoare) care pun în mișcare cercurile, soarta își mână sfera ei (pământul).

²³ *S-o pornim:* După această digresiune în jurul Sortii și a menirii ei, Virgiliu îl îndeamnă pe Dante să reia călătoria spre a coborî către un cerc în care spectacolul va fi mai înfricoșător și mai dureros.

²⁴ *Cad stelele:* Stelele, care la începutul călătoriei răsăreau la orizont, acuma, când este miezul nopții, încep să apună.

²⁵ *O apă roșie:* Este vorba de apa fluviului Stix, al doilea fluviu infernal.

²⁶ *Poala râpei:* Trecerea de la cel de al patrulea spre al cincilea cerc infernal este o pantă amețitoare.

²⁷ *Făpturi mânjite:* în mlaștina întunecată a Stixului se ivesc făpturi omenești. Aceștia sunt mânioșii și leneșii.

²⁸ *Se loveau:* Prezentarea rapidă și sugestivă a violențelor.

²⁹ *Bășici:* Se deduce că sufletele în corpul lor „*fittizio*” respiră sub apa măloasă a fluviului.

³⁰ *Acesta-i imnul:* Trebuie notată amara ironie a cuvântului „imn”, care, în loc de a fi o cântare lirică înălțată spre cer, este în realitate un gălgâit de cuvinte înăbușite de noroiul apelor stătătoare ale fluviului infernal.

³¹ *Turn:* Este unul din turnurile cetății Dite, ridicată de fantezia dantescă pe țărmul celălalt al Stixului.

Cântul VIII

¹ *Urmând:* Continuând narațiunea cântului precedent. Din biografia dantescă ne amintim afirmația primilor comentatori că Dante, după scrierea celor dintâi șapte cânturi, ar fi suferit exilul și și-ar fi abandonat poema începută la Florența, patria interzisă. De-abia după câțiva ani ar fi putut să-i fie trimise nemuritoarele versuri la Lunigiana, la curtea seniorilor Malaspina, unde era oaspete.

² *Două facle:* Cetatea Dite este reprezentată de Dante aidoma unei cetăți medievale, cu turnuri, cu ziduri și metereze, cu semnale luminoase.

³ *Plin de-nțelepciune:* în textul original: „marea științei”, Virgiliu.

⁴ *Ce-și grăiesc vâpăile:* Dante îl întreabă pe atotștiutorul Virgiliu, călăuza sa în Infern, despre semnificația semnalelor luminoase.

⁵ *Ce-așteptăm:* Este vorba de Flegias, luntrașul Stixului, chemat de semnalele luminoase transmise din vârful turnului cetății Dite.

⁶ *N-a tâșnit săgeată:* Nicicând nu a zburat mai repede o săgeată ca luntrea lui Flegias peste undele întunecate ale Stixului.

⁷ *O, Flegias:* Este un alt personaj mitologic, pe care Dante îl transformă în diavol, punându-l păzitor al cercului al cincilea și făcând din el simbolul mâniei. Flegias fusese fiul lui Marte și al Criseidei. Mâniat pe Apolo, care-i sedusese fiica, s-a răzbunat dând foc templului din Delfi, închinat acestui zeu. Dante îl portretizează magnific ca violent, numai din câteva trăsături de penel. Strigătul lui turbat nu poate avea niciun efect asupra celor doi călători, care nu suntamnați, veniți sub mâna sa, ci numai pentru a-l folosi pe luntraș ca să-i treacă dincolo de apele Stixului.

⁸ *Se încarcă:* Numai când a intrat Dante, în materialitatea sa de om viu, în barcă, ea s-a scufundat sub povara trupului său. Virgil fiind suflet, în trup aparent, nu putea avea nicio greutate materială.

⁹ *Un duh:* Este vorba despre florentinul Filippo Argenti, poate din familia degli Adunări, numit astfel din cauza trufașului său obicei de a-și potcovi calul cu potcoave de argint. El fusese, așa cum apare din acest atât de dinamic dialog, un adversar al lui Dante Alighieri.

¹⁰ *Tu cine ești:* Introducerea dialogului este rapidă, ca și în viață, și în apele infernale. Filippo Argenti, chemat la viață de către marea artă a lui

Dante, este arțăgos.

¹¹ *Duh ce plâng:* Personajul dorește puternic să-și ascundă propriul nume, umilit, în trufia lui pământească, de înjositoare stare în care se află.

¹² *Chiar dacă tina:* Dante l-a privit cu atenție încordată și a izbutit să pătrundă masca de noroi și să-l recunoască. De aceea cuvintele lui acum sunt încărcate de dispreț și ură.

¹³ *întinse-atunci:* Furiosul Filippo Argenti vrea să-l tragă pe Dante în mlaștina Stixului.

¹⁴ *în smârc:* Cuvintele lui Virgiliu, făcând aluzie la mânioși, sunt pline de dispreț.

¹⁵ *Ferice maica:* Una din rarele aluzii ale lui Dante la mama care l-a adus pe lume pentru un înalt destin.

¹⁶ *Ca porcii:* Vorbește Virgiliu, dar tot disprețul cuvintelor din aceste versuri oglindește sufletul mândru al lui Dante, conștiința propriei sale valori.

¹⁷ *Să-l văd:* Ura lui Dante împotriva lui Argenti străbate orice cuvânt. Ea își găsește justificarea în atitudinea din timpul vieții acestui violent adversar politic.

¹⁸ *în leșie:* Apele întunecate ale stagnantului fluviu Stix.

¹⁹ *Dorința:* Dorința lui Dante, echivalentă cu un elementar act de justiție, îi va fi repede îndeplinită.

²⁰ *Nu-i vrednică:* O ultimă frază de dispreț încheie scena aceasta, de un puternic dramatism, în care spiritul justițiar al lui Dante primește un suprem elogiu din partea lui Virgiliu.

²¹ *Dite:* Numită așa de seniorul ei, Lucifer, care era supranumit și Dite. În incinta ei se aflau multe

suflete pedepsite la grele chinuri.

²² *Turle de moschee*: Mai lămurite acum apropiindu-se de țarmul opus al Stixului, îi apăreau lui Dante moscheele roșii, parcă ieșite din foc. Dante înțelege sub acest nume de „moschee” părțile mai înalte ale cetății infernale, turnurile, cupolele, crenelurile etc. Fiind vorba de o cetate locuită de diavoli și de păcătoși, el a înfățișat-o sub imaginea unei cetăți musulmane, locuită de necredincioși.

²³ *în fund de iad*: Este vorba de „*basso inferno*”, partea cea mai de jos a Infernului, care cuprinde ultimele patru cercuri.

²⁴ *Gropile-adâncite*: Dante asemuiește șanțul care înconjoară cetatea Dite, aidoma cetăților medievale, cu un brâu.

²⁵ *Ieșiți*: Flegias îi alungă violent din barcă, indicându-le poarta cetății blestемate.

²⁶ *Draci ciudoși*: în textul original „Cei plouați din cer”. Aceștia sunt diavoli (aluzie la precipitarea lor din cer în Iad, împreună cu Lucifer, când au fost învinși de îngerii rămași credincioși lui Dumnezeu). Ei plesnesc de ciudă văzând legile Infernului înfrânte prin prezența unui om viu lângă poarta capitalei imperiului lor.

²⁷ *Să vii tu singur*: Nu-i îngăduie lui Dante să se apropie, ci îl așteaptă pe Virgiliu, ca să vorbească cu el. În felul acesta caută să-l înspăimânte pe deja emoționatul Dante.

²⁸ *Să nu te temi*: Virgiliu caută să-l liniștească pe Dante amintindu-i că ei întreprind această călătorie sub semnul voinței divine.

²⁹ *Vine-ori nu*: în mintea dilatată de spaime a lui Dante, speranța că Virgiliu va învinge dușmănia

diavolilor se luptă cu teama că el nu va reuși.

³⁰ *Cu pleoapele lăsate:* Cu spatele adus, cu privirea care pierduse orice cutezanță Virgiliu se apropia de Dante pentru a-i mărturisi înfrângerea.

³¹ *Cine oare:* Virgiliu este cuprins de mânie văzând că este împiedicat de către blestemații diavoli să intre în zonele inferioare ale Infernului.

³² *Fără zăvor:* Este vorba de poarta Iadului, care a fost sfărâmată atunci când Iisus Hristos a coborât în Iad.

³³ *Citit-ai buchiile:* Aluzie la inscripția care se află pe poarta infernală și pe care Dante a citit-o la începutul călătoriei sale.

³⁴ *Dând-o-n urmă:* Poarta Infernului a fost din nou trecută de un excepțional personaj.

³⁵ *Acel:* Este vorba de trimisul ceresc care va deschide poarta cetății Dite.

Cântul IX

¹ *Îl văzui:* Pe Virgiliu.

² *De pe-al lui:* Virgiliu dându-și seama că paloarea lui a fost rău interpretată de Dante, și-a reluat, stăpânindu-se; înfățișarea obișnuită.

³ *Cel ce-ascultă:* Virgiliu ascultă mereu. Neputând să străbată cu ochii tenebrele pentru a semna apropierea trimisului ceresc, Virgiliu ascultă orice zgomot care i-ar putea semna venirea.

⁴ *De nu:* Virgiliu ascultă mereu. El face aluzie, pentru a-l întări pe Dante, la Beatrice, care îi făgăduise ajutorul ceresc.

⁵ *Cum aștept:* Nerăbdarea cu care Virgiliu așteaptă venirea trimisului ceresc este maximă.

⁶ *Vorba dintâi.* Virgiliu încearcă să ascundă cu ultimele cuvinte înțelesul primelor sale vorbe.

⁷ *Fund de scoică*: Este vorba de Infern, ale cărui prăpăstii concave pot sugera gigantica imagine scobită a unei scoici.

⁸ *Așa întrebai*: Dante vrea să-l întrebe pe Virgiliu, acum, când acesta șovăie, dacă într-adevăr a mai fost prin aceste locuri. Reverențios față de marele său maestru, chiar în spaima de care este cuprins, nu o face de-a dreptul ci îl întreabă dacă nu cumva vreodată cineva din cerul lui, din Limb, a scoborât până acolo, în josul Infern.

⁹ *Am mai fost o dată*: Deși „arar și greu”, Limbul poate fi părăsit, el, Virgiliu, a făcut-o. A mai călătorit pe aici și deci își poate împlini înalta misiune de călăuză.

¹⁰ *Eritona*: O vrăjitoare din Tesalia, care, la rugămintea lui Sextus Pompeius, a scos un suflet din Infern, pentru a-l întreba despre soarta războiului dintre Cezar și Pompei, tatăl său. Episodul este narat de Lucan.

¹¹ *Și-afund*: Virgiliu a scos, la rândul-i, un duh din cercul ultim, din cercul cel mai apropiat de centrul pământului, care, după sistemul ptolemaic, este punctul cel mai depărtat de cer.

¹² *Spurcatul smârc*: Mlăștinosisul fluviu Stix.

¹³ *Unde văzui*: Ochii dilatați de încordare și de spaime transmit poetului călător, proiectate pe flăcările celui mai înalt turn, uriașele apariții ale unor monștri feminini.

¹⁴ *Slujnice reginii*: Slujitoarele Proserpinei, regina Infernului. Acestea sunt Eriniile, cele trei Furii: Megera, Afecto și Tesifona. Ele seamănă răzbunarea și gâlceava. Sunt în același timp și simbolul remușcărilor care nu dau niciun răgaz celui vinovat.

¹⁵ *Urlând*: Spectacolul oribililor monștri feminini care-și sfâșie carnea și părul izbutește să-l înfricoșeze pe Dante.

¹⁶ *Meduzo*: Cea mai mică din triada Gorgonelor. Capul ei încununat cu șerpi avea puterea de a transforma în piatră pe acela care îl privea.

¹⁷ *Tezeu*: Erou mitologic, a coborât în Infern ca să o răpească pe Proserpina. Deci

Dante ar trebui să ispășească și pentru îndrăzneala lui Tezeu, de a fi coborât în Infern, și pentru a sa.

¹⁸ *l-acoperi*: Virgiliu, acoperind ochii lui Dante cu mâna pentru a nu fi pietrificat, este, o dată mai mult, simbolul rațiunii umane care vine în ajutorul omului gata să păcătuiască.

¹⁹ *Sub tainic vâl*: Dante își avertizează cititorii să nu le scape sensul alegoric al celor spuse de el. Ei să caute „sub vâl” („*jotto 7 velame*”) învățătura, sensul ascuns. Caracterul alegoric, comentat îndeajuns de-a lungul secolelor, ar indica un puternic avertisment împotriva ereziilor, a senzualității sau chiar a spaimei.

²⁰ *Un zvon năprasnic*: începe o vie descriere a unui vânt uriaș care se stârnește peste mlaștinile Stixului. Descrierea este de o rară plasticitate, mărturie evidentă a puternicului realism dantesc.

²¹ *Potrivnice ardori*: Diferența dintre temperaturile atmosferei provoacă marile deplasări ale maselor de aer.

²² *Ca broaștele*: O altă descriere realistă, de pictor animalier, care ni-l indică pe Dante ca pe un atent observator al vieții.

²³ *Sol*: Identificat de unii comentatori cu Iisus Cristos, Enea, Mercur, Moise sau Cezar, trimisul

ceresc este desigur un înger celestial.

²⁴ *Trecea pe Stix*: Mergea peste valurile fluviului fără să se ude.

²⁵ *Miasma grea*: Trimisul ceresc nu suferea decât de aerul greoi care se înălța din mlaștinile Stixului. Nimic altceva nu-l poate tulbura în mersul lui sigur, de creatură puternică, spre înfrângerea demonilor.

²⁶ *O, voi, netrebnici*: Glasul sonor al îngerului, disprețuitor și mândru, răsună ca un clopot, amintindu-le condiția totalei lor înfrângeri: „Voi ce-ați fost goniți din cer și sunteți ce este mai urât pe lume...”

²⁷ *Acelei vreri*: Voinței divine, care îl ajută pe Dante în această extraordinară călătorie.

²⁸ *Uitat-ați*: Așa cum povestește în *Eneida*, Hercule l-a legat pe Cerber cu lanțuri și l-a târât afară din Infern. Monstrul infernal păstrează încă pe gâtul și ceafa fără de păr, urmele lanțului. Acestea sunt alte cuvinte pline de dispreț spuse diavolilor. De notat amestecul de elemente păgâne cu cele creștine.

²⁹ *Mlaște*: Mlaștină.

³⁰ *Precum la Arles*: Pentru a figura întinsul câmp pe care l-a vizitat dincolo de porțile cetății Dite, câmp acoperit de morminte, Dante recurge la două imagini; așa cum la Arles, în Provența, unde Ronul se împarte în bălți, ori la Pola, lângă golful Quarnaro care închide Italia și-i scaldă țărmurile, mormintele romane sunt nenumărate în aceste două orașe, tot așa și aici câmpia nesfârșită este semănată de mormintele damnaților.

³¹ *Fier încins*: Niciun fierar n-ar fi putut înroși mai mult un metal în focurile fierăriei, ca flăcările sarcofagelor de dincolo de zidurile cetății infernale.

³² *Lespedea*: Lespedea mormintelor, pe care trebuie să ni le închipuim ca niște sarcofage de piatră înroșită de forța focului, al căror capac ar fi ridicat.

³³ *Dau glas*: Prin suspinele și planșetele lor, prin îndelungile lamentații, acești damnați *vorbesc* despre marele chin la care sunt supuși.

³⁴ *Cu tagma lui*: Mormintele chinuiesc între pereții lor înroșiți pe ereticii vinovați de aceeași erezie, de aceeași doctrină eronată.

³⁵ *Felurit*: După gravitatea pedepsei pricinuite de gravitatea ereziei.

³⁶ *De-a dreapta*: Pentru prima dată în Infern, cei doi poeți călători cotesc în drumul lor spre dreapta în loc de stânga

³⁷ *Ziduri*: Zidurile cetății Dite.

Cântul X

¹ *Tainic drum*: Calea secretă și îngustă, strânsă între șirul mormintelor și zidurile cetății Dite.

² *Stampară dorința*: Să-i împlinească dorința de a fi lămurit.

³ *Nu stau străji*: Diavolii numeroși pe zidurile cetății Dite s-au retras.

⁴ *Lespedea-i răsfântă*: Rezemate de mormintele căscate stau lespezile acoperitoare.

⁵ *Iosafat*: Mormintele se vor închide definitiv în ziua Judecății de apoi, când vor suna trâmbițele, chemând toate sufletele în valea Iosafat.

⁶ *Acesta-i țintirimul*: în textul dantesc: „În partea aceasta își au cimitirul lor, împreună cu Epicur, toți discipolii lui care fac să piară sufletul împreună cu trupul”.

⁷ *Epicur*: Filosof materialist atenian (342 - 270 î.Hr.); teoria lui filosofică nega eternitatea sufletelor și

deci nemurirea lor.

⁸ *Aici în brâu:* în această zonă a Infernului în care se află acum, Virgiliu a intuit că Dante are o altă dorință pe care nu a rostit-o; de a vorbi cu un damnat și mai ales cu acela care-l interesează atât de mult – Farinata degli Uberti.

⁹ *Tu m-ai deprins:* Cuvintele lui Dante adresate maestrului și călăuzei sale sunt de o elevată reverență. Ele vor atrage elogiul unui damnat.

¹⁰ *Toscane, tu:* Farinata degli Uberti, care a auzit cuvintele alese rostite în graiul atât de scump, toscan, se ridică din mormântul de foc și-l roagă pe extraordinarul călător să se oprească.

¹¹ *Al patriei:* în textul original, cuvântul „patrie” are atributul *nobila*. Este vorba de Florența totdeauna iubită.

¹² *Și i-am fost vrăjmaș:* Farinata face aluzie la luptele sângeroase dintre partide și, desigur, la bătălia de la Montaperti, în care ghibelinii, conduși de Farinata, au învins partidul guelf.

¹³ *Farinata:* Farinata (Manente) di Jacopo degli Uberti a fost una dintre căpeteniile ghibelinilor florentini. Guelfii, alungați din Florența în 1248 și reîntorși în oraș în 1251, l-au exilat în 1258 pe Farinata, împreună cu familia lui. Căpătând ajutorul regelui Manfredi, Farinata s-a unit cu ghibelinii cetății Siena și s-a ridicat împotriva florentinilor. Bătălia de la Montaperti, în 1260, în valea râului Arbia, a cunoscut victoria ghibelinilor. Guelfii au fost alungați și, în Consiliul de la Empoli, s-au ridicat câteva glasuri pentru a cere distrugerea zidurilor cetății Florența, spre a micșora puterea poporului, care în majoritate era guelf. Propunerea era gata să fie primită, dar

Farinata s-a ridicat cu hotărâre împotriva ei, izbutind să salveze cetatea. Dante Alighieri, născut la un an după moartea lui Farinata degli Uberti, trebuie să fi auzit, vorbindu-se mult despre nobilul lui caracter și marea lui mândrie. El este primul dintre florentinii iluștri despre care cere vești în Infern.

¹⁴ *Din brâu în sus*: Cititorul poate să-și facă astfel, de la început, o idee despre *măreția* atitudinii lui Farinata.

¹⁵ *Iar el cu pieptul*: Cititorul îl vede pe Farinata ridicându-se ca o statuie deasupra Infernului și pe Dante nemișcat, cu ochii ațintiți asupra lui. Cei doi protagoniști ai mărețului episod ce va urma stau față în față. Două figuri umane uriașe, două caractere puternice care se dușmănesc ca adversari politici și totodată se prețuiesc: Dante Alighieri și Farinata degli Uberti.

¹⁶ *De prisos cuvinte*: Cuvintele să-ți fie limpezi, pe măsura persoanei înaintea căreia te găsești.

¹⁷ *Cine ți-au fost străbunii?*: Auzindu-l pe Dante vorbind, Farinata a putut înțelege că străinul călător este toscan. Dar pentru a fi total pe placul lui, el trebuie să fie și ghibelin și de aceea îl întreabă: „Cine ți-au fost străbunii?”

¹⁸ *Rostii fățiș*: Dante a spus totul. Despre strămoșii săi, despre credința lor politică. Și el a vrut să se arate întreg, ca și Farinata. Două naturi egal de puternice și de leale se găsesc față în față în prăpăstiile Infernului.

¹⁹ *Creți sprâncenele*: Și-a încruntat sprâncenele nu în gestul aceluia care caută să-și amintească ci al aceluia care se află în fața unui adversar.

²⁰ *De două ori*: Se simte marea satisfacție a

omului de partid, care se laudă cu două înfrângeri ale adversarilor săi. Aceste două înfrângeri, adică surghiunuri ale guelfilor din Florența, s-au întâmplat în anii 1248 și 1250.

²¹ *De-au fost goniți*: Dante răspunde la lovitură prin lovitură. Guelfii exilați s-au reîntors, dar această artă nu a putut să fie deprinsă de ghibelini, partizani ai lui Farinata. Sunt versuri pătrunse de sarcasm, în apărarea unei credințe politice, versuri despre care Francesco de Sanctis scria că rămân săpate în suflet și nu se mai uită niciodată. Duelul dintre cei doi mari adversari se întrerupe prin introducerea unui alt episod (Cavalcanti), și în timpul desfășurării acestuia statuarul Farinata rămâne nemișcat, gândindu-se la tot ceea ce a spus Dante. Când scena dintre Dante și Cavalcanti ia sfârșit, Farinata reîncepe a vorbi de parcă n-ar fi existat nicio întrerupere.

²² *O umbră*: Farinata este o statuie, noul damnat – o umbră. De la început slăbiciunea morală a damnatului este pecetluită de un cuvânt Este umbra guelfului florentin Cavalcante dei Cavalcanti, tatăl poetului Guido Cavalcanti, cel mai bun prieten al lui Dante. El era un adept al doctrinei lui Epicur.

²³ *îngenunchetă*: E remarcabil contrastul dintre atitudinea lui și aceea a lui Farinata. Chiar înainte de a-l auzi vorbind, știm că este un slab sufletește și nu un *magnanimo* (mărinimos).

²⁴ *Pe-altul*: îl caută pe fiul său, pe Guido, pe care-l știa prieten nedespărțit al lui Dante.

²⁵ *Guido-al tău*: Este unul dintre cele mai controversate versuri ale *Divinei Comedii*. Majoritatea comentatorilor îl interpretează în felul acesta: Guido Cavalcanti nu se află alături de Dante deoarece nu l-a

prețuit îndeajuns pe Virgiliu, simbolul rațiunii umane, care îi este acum călăuză lui Dante.

²⁶ *Mi-au deslușit*: Pedepsa la care era supus ca eretic și felul în care a vorbit despre Guido i-au arătat limpede lui Dante că are de-a face cu tatăl acestuia, Cavalcante dei Cavalcanti.

²⁷ *L-a defăimat*: Verbul întrebuințat de Dante la un timp trecut l-a putut induce în eroare pe Cavalcante, care crede că fiul său a murit. Emoția îl face să sară în picioare.

²⁸ *Căzu la loc*: Răspunsul întârziat al lui Dante este interpretat de tatăl îndurerat ca o confirmare a tristei supoziții că fiul său nu mai este în viață.

²⁹ *Dar celălalt*: Farinata degli Uberti. Episodul, întrerupt de apariția lui Cavalcante, reîncepe. De notat că Farinata era socrul poetului Guido Cavalcanti. Dar la auzul presupusei morți a acestuia, omul tare nu face nicio mișcare, rămânând nepăsător ca o statuie. Puternic contrast între caracterele celor doi damnați strânși împreună între lespezile înroșite ale aceluiași mormânt.

³⁰ *Să știu c-ai mei*: Farinata reia dialogul accentuând pe fraza care l-a rănit mai mult. Faptul că ai săi n-au știut să se întoarcă acasă din exil îl doare mai mult decât patul de foc etern în care se află. Cum s-a mai spus, în acest vers este întreg Farinata degli Uberti. Pasiunea lui de om politic trăiește acolo jos, în prăpastia Infernului, tot atât de intens ca sus pe pământ. Un singur gând îl chinuiește, înfrângerea politică. A fi închis într-un mormânt de foc i se pare un chin neînsemnat pe lângă acesta.

³¹ *De cinci ori zece*: Nu vor trece cincizeci de luni (nu se va aprinde de cincizeci de ori luna numită

Doamna cea de aici, pentru că după mitologie, Proserpina, regina Infernului, se identifică cu luna) că tu vei cunoaște prin suferința ta ce greu este să înveți acea artă de a te reîntoarce în țară. Adică vei fi și tu exilat.

³² *Stăpână:* Doamna, stăpâna acestor zone infernale, Proserpina, soția lui Pluto și care simbolizează luna.

³³ *Prin județ pripit:* Este vorba de poporul florentin care se arăta, ori de câte ori se hotăra o amnistie a adversarilor politici, neîndurător față de partizanii familiei Uberti.

³⁴ *Măcelu':* Amintirea măcelului îngrozitor de la Montaperti, care înroșise râul Arbia, nu s-a putut șterge niciodată din sufletele florentinilor.

³⁵ *Nu singur.* Începe o magnifică justificare a lui Farinata, umanizat total în finalul dialogului cu demnul său adversar. A fost dușmanul leal al Florenței, la Montaperti, dar și singurul ins care s-a ridicat împotriva distrugerii ei totale în Consiliul de la Empoli.

³⁶ *Voi, cei de-aici:* Dante îi cere lui Farinata să-i lămurească cum pot sufletele de dincolo de moarte să vadă viitorul (profeția lui Farinata despre exilul lui), dar, în același timp, nu pot cunoaște prezentul (neștiința lui Cavalcante dei Cavalcanti dacă fiul său Guido a murit).

³⁷ *Ni-s aproape:* Când evenimentele se vor întâmpla într-un viitor apropiat ori sunt prezente.

Nu deslușim: Disperarea generosului Farinata este absolută. Damnații nu se mai pot bucura de însușirea intelectului în actuala, trista lor condiție, decât limitat. Ea va dispărea complet după Judecata

de apoi, când condamnarea va deveni eternă.

³⁹ *La întrebarea-i mut:* Dacă nu i-a răspuns de îndată lui Cavalcanti a fost tocmai pentru această întrebare: Cum este cu putință ca un suflet să prevestească viitorul, iar altul nici măcar prezentul să nu-l cunoască?

⁴⁰ *Frederic:* Este vorba de împăratul Frederic al II-lea (1194 – 1225). El a primit la curtea sa în Sicilia pe trubadurii fugiți din Provența în urma cruciadei sângeroase împotriva albigenșilor, pusă la cale de Curia papală. La curtea lui s-a născut cea dintâi școală poetică italiană, așa-numita „Școala siciliană”. A fost poet el însuși. Prețuind mult cultura iudaică și musulmană și dând neconținut lupte cu papalitatea, a putut să fie socotit eretic.

⁴¹ *Și Cardinalul:* Cardinalul Ottaviano degli Ubaldini. Unul dintre primii comentatori ai *Divinei Comedii*, Jacopo della Lana, spune despre el: „că a fost așa de ghibelin în suflet și așa de aplecat către cele lumești, încât părea a crede că n-ar fi altă viață decât aceasta de pe pământ”...

⁴² *Amara profeție:* Prezicerea lui Farinata degli Uberti, vestitoare a exilului.

⁴³ *Sclipirea:* Când Dante se va afla sub ochii Beatricei, în pragul Paradisului, va afla de la ea adevărul integral.

Cântul XI

¹ *Osândă:* O mai dureroasă, o mai groaznică pedeapsă chinuiește aici sufletele osândite.

² *Strașnica duhoare:* Mirosul, putoarea dezgustătoare pe care o exală viscerele Infernului.

³ *Papa Anastasiu:* Este vorba de pontiful roman

Anastasio al II-lea (papă între anii 496 - 498), care a urmat erezia diaconului Fotino din Tesalonic, și el urmaș, la rândul lui, al doctrinei eretice a episcopului Acacio. După preceptele lui, Iisus Cristos a fost mai întâi om fără de păcat și după aceea și din cauza aceasta a devenit fiul lui Dumnezeu.

⁴ *Spre a ne-nvăța:* în timp ce s-au oprit din mers pentru a se obișnui cu putoarea insuportabilă exalată de adâncul Infernului, Virgiliu îi descrie lui Dante topografia morală a Infernului.

⁵ *Se-afundă:* Topografia dantescă a Infernului creștin îl înfățișează ca un con răsturnat iar ca o consecință cercurile damnaților se îngustează mereu spre fund, care este și vârful conului.

⁶ *Eproprie:* Numai omul, ființă rațională, are facultatea de a putea înșela, pervertindu-și inteligența.

⁷ *Primul brâu:* Primul din ultimele trei cercuri.

⁸ *Trei tulpini:* Silnicia, violența se pot exercita în trei direcții: împotriva sa, împotriva altuia sau împotriva lui Dumnezeu. De aceea și cercul este divizat în alte trei părți.

⁹ *Prim-ocol:* Prima treime în care este împărțit cercul al șaptelea.

¹⁰ *În el și-a sale:* Omul se poate păgubi pe sine însuși.

¹¹ *Ori viața-și curmă:* Aceștia care își sunt lor înșile dușmani se sinucid și sunt damnați în cea de-a doua zonă a cercului al șaptelea.

¹² *Și cerului:* Și divinitatea poate fi violentată prin blasfemii directe sau siluirea operei naturii, creație a forței divine.

¹³ *Sodoma:* Cetate antică distrusă de focul divin.

Sodomiții, păcătoși împotriva naturii, sunt pedepsiți în cea de a treia zonă a cercului.

¹⁴ *Caorsa*: Cetate vestită în Evul Mediu francez pentru exercitarea cămătăriei.

¹⁵ *Ceata ce-mpotrivă-i*: Damnații care au păcătuit clevetind împotriva divinității.

¹⁶ *Al doilea brâu*: Al doilea cerc din ultimele trei, nevăzut încă de călători, deci al optulea în topografia Infernului. El este împărțit în zece bolgii.

¹⁷ *Codoși*: în expresia „*rufjian*”, Dante include și pe înșelătorii de femei, pezevenghii.

¹⁸ *Legământul*: Iubirea față de aproape.

¹⁹ *Brâul ultim*: în cercul ultim, al nouălea și cel mai îngust. El este centrul pământului și deci al Universului, după sistemul ptolemaic adoptat în topografia *Divinei Comedii*. În centrul lui este înfipt cel numit clasic Dite, regele Infernului, îngerul răzvrătit precipitat din ceruri, Lucifer.

²⁰ *Mlaștina*: Sunt damnații mânioși. Dante îl întreabă de ce unele categorii de păcătoși, ca acelea văzute până acum, nu se află și ele în incinta zidurilor cetății Dite.

²¹ *De vânt*: Păcătoșii cu trupul, desfrânații purtați de vârtejul infernal etern.

²² *Bătuți de ploi*: Lacomii, reprezentați de Ciacco.

²³ *Sub poveri*: Zgârciții și risipitorii. De ce nu sunt și ei în cetatea de foc?

²⁴ *Etică*: Virgiliu se miră de neputința lui Dante de a înțelege gradarea pedepselor în Infern. El nu-și mai amintește de învățătura lui Aristotel exprimată în tratatul său de etică, în trecut bine asimilată de Dante.

²⁵ *Nesocotința*: Necumpătarea este pedepsită cu chinuri mai mici. De aceea păcătoșii acestei categorii

se găsesc în afara cetății Dite.

²⁶ *Vrerea*: Dreapta vrere, divina justiție.

²⁷ *O, soare*: Dante îl compară pe Virgiliu cu un soare binefăcător, pentru că i-a risipit orice nori, orice îndoială.

²⁸ *În slăbiciune*: Chiar și îndoiala, chiar și slăbiciunea judecății sale îi sunt plăcute lui Dante, pentru că are în felul acesta prilejul de a asculta totdeauna frumoasele și clarele explicații ale lui Virgiliu, luminoasa sa călăuză.

²⁹ *Cămătăria*: Dante nu a înțeles de ce cămătăria poate să fie socotită ca o silnicie, ca

O violență împotriva divinității.

³⁰ *Filosofia*: În versul acesta și următoarele, Virgiliu vrea să spună că obârșia firii umane este dumnezeirea. În același timp, după concepția lui Dante, poet creștin, Dumnezeu fiind părintele naturii, arta, urmând natura, este nepoata lui Dumnezeu.

³¹ *Fizicii*: Fizica aristotelică.

³² *Din ele dar*: Din natură și din artă, echivalentă cu activitatea umană, își extrage omenirea elementele pentru întreaga ei propășire, prezentă și viitoare.

³³ *Altei căi*: Zaraful, cămătarul, neurmând nici natura, nici arta, neactivând el însuși, ei exploatând injust forța acumulatoare a banilor, este deci vrăjmaș divinității.

³⁴ *Căci Peștii*: Sunt zorile dimineții de 9 aprilie 1300. Constelația Peștilor a răsărit la orizont, pe când Carul Mare coboară spre apus. Aurora este vecină.

Cântul XII

¹ *Cumplitul loc*: Coborârea către cercul inferior este aproape pe verticală, ca într-un horn alpin.

² *Din jos de Trent*: Este vorba de o mare

prăbușire de pământ între Verona și Trento, pe malurile fluviului Adige. Majoritatea comentatorilor identifică locul pomenit de Dante cu Gli Slavini di Marco, la sud de Rovereto.

³ *Rușinea Cretei:* Este vorba de Minotaur, monstrul mitologic născut din Pasifae (soția lui Minos) și dintr-un taur. Minotaurul era jumătate om și jumătate taur. Îndrăgostită de un taur pentru a-și satisface pofta ei mârșavă, Pasifae a intrat într-o vacă de lemn construită de marele meșter cretan, Dedal.

⁴ *Ducele Atenei:* Este vorba de eroul grec Tezeu. Acesta, pentru a scăpa țara de tributul (șapte fete și șapte băieți) pe care trebuia să-l dea Minotaurului canibal, a venit în Creta, unde, cu ajutorul firului Ariadnei, fiica lui Minos și deci sora Minotaurului, a izbutit să pătrundă în locuința acestuia, Labirintul, și ea construită de meșterul Dedal, și să-l ucidă.

⁵ *Caznele Gheenei:* Dante nu are ajutorul Ariadnei și nici intenția lui Tezeu de a-l ucide pe Minotaur, ci numai dorința de a vedea Infernul. Amintindu-i de înfrângerea suferită, Virgiliu îl înfurie prin cuvinte batjocoritoare și-l tulbură, forțând astfel trecerea.

⁶ *Pietrele pe fugă:* în coborârea precipitată spre cercul următor, pietrele se mișcau sub greutatea corporală reală a lui Dante, singurul om viu care trecuse prin aceste locuri.

⁷ *Fiara-nfrântă:* Prin cuvintele usturătoare ale lui Virgiliu, care îi dăduseră o lovitură de moarte.

⁸ *Cel care:* Iisus Hristos, care a smuls sufletele patriarhilor din Infern, răpindu-i-le lui Lucifer.

⁹ *Se zgudui:* Pământul, și deci și Infernul, s-a cutremurat cumplit în clipa în care Iisus Cristos și-a

dat duhul pe cruce în Ierusalim.

¹⁰ *împăcare*: Virgiliu face aluzie la doctrina filosofului Empedocle, după care dezbinarea a despărțit cele patru elemente (aerul, apa, focul și pământul) din haos, iar iubirea le va uni din nou, reîntorcându-se în haos la sfârșitul lumii. În felul acesta Virgiliu vrea să arate că el a crezut că acel cumplit cutremur care a urmat morții lui Iisus ar fi însemnat sfârșitul lumii. ¹¹ *Un rău de sânge*: Este Flegetonul, fluviul de sânge clocotitor.

¹¹ *Centauri*: După mitologie, erau monștri care aveau capul și pieptul de om și tot restul trupului de cal. Violenți, furioși în lupte, ei puteau să fie paznicii unui cerc în care este damnată violența. Dante, în trăsături de puternic realism, îi înfățișează cu rigiditatea și disciplina unor soldați mercenari.

¹³ *în care brâu*: Centaurul acesta crede că Dante și Virgiliu sunt doi damnați și-i întreabă care le este locul hărăzit pentru ispășire.

¹⁴ *Chim*: Căpetenia Centaurilor, reprezentat și ca maestru de arme al lui Achile.

¹⁵ *Nes*: Centaurul Nes, care, îndrăgostit de Deianira, soția lui Hercule, a încercat s-o răpească în timp ce o trecea peste fluviul Eveno. Hercule l-a rănit de moarte cu săgețile lui, otrăvite în sângele hidrei de la Lerna. La rândul lui, însă, Nes s-a răzbunat înainte de a muri, înmuind o cămașă în sângele său otrăvitor și dând-o în dar Deianirei, ca să-l îmbrace pe Hercule cu ea, atuncea când n-ar mai iubi-o, mințind-o că în felul acesta soțul ei se va reîntoarce la ea. În realitate, atunci când Hercule a îmbrăcat cămașa, a murit chinuit îngrozitor, înnebunit de dureri.

¹⁶ *Fol*: Un alt centaur, al cărui nume este

amestecat în răpirea femeilor Lapiților.

¹⁷ *împinse barba*: Plin de naturalețe militară este acest gest al centaurului care-și despică barba țepoasă cu creștătura săgeții.

¹⁸ *Vedeți*: Chiron cel totdeauna atent, maestrul lui Achile, le semnalează celorlalți centauri faptul extraordinar că Dante mișcă pietrele pe care calcă, că deci este viu.

La pieptul lui: Virgiliu ajungea doar până la pieptul Centaurului, acolo unde se contopește natura umană cu cea animală a monstrului mitologic

²⁰ *Nevoia*: Nevoia de a cunoaște răsplata faptelor sale, necesitatea de a păși din nou pe dreapta cale a mântuirii.

²¹ *Cine-a venit*: Face aluzie la Beatrice, cea care s-a rupt din ceruri. Virgiliu îi dă înțeleptului Chiron toate amănuntele, toate explicațiile.

²² *N-am fost tâlhari*: Nu au fost ticăloși pe pământ, meniți ca după moarte să fie aruncați în prăpăstiile Infernului.

²³ *Pe vrerea*: Voința, puterea divină.

²⁴ *Cuprinsul Lunii*: Echivalența traducerii pentru a semnifica Infernul. Proserpina, regina lunară, este suverana Iadului.

²⁵ *Alexandru*: Unii comentatori spun că este vorba de Alexandru Fereu, tiran al Tesaliei, faimos pentru cruzimea sa față de prinșii în război (Coșbuc și el, în traducerea sa, a ales această interpretare). Alții cred că este vorba chiar de Alexandru cel Mare, rege al Macedoniei, cuceritor al Orientului (356 - 323 î.Hr.). Despre el unii cronicari medievali au acreditat legenda unui tiran foarte crud.

²⁶ *Dionis*: Celebrul tiran al Siracuzei (431 - 366

î.Hr.). Patruzeci de ani a înspăimântat orașul și partea meridională a Siciliei cu cruzimea sa.

²⁷ *Azzolin*: Ghibelinul Ezzelino da Romano (1194 – 1259), crudul tiran al Mărcii trivigiane. Despre el, cronicarul Villani spune că era „mai de temut decât însuși diavolul”.

²⁸ *Obizzo*: Este vorba de Obizzo al II-lea d’Este, stăpânitor al Ferrarei între anii 1264 – 1293. Despre el se spune că ar fi fost strangulat de către propriu-i fiu nelegitim, Azzo al VIII-lea.

²⁹ *De Nes*: Virgiliu, permanenta călăuză, îi spune lui Dante ca în aceste locuri să-l asculte pe Nes, expertul lor cunoscător.

³⁰ *O ceată*: Un alt grup de damnați, care sunt scufundați numai până la gât în sângele clocotitor al celui de-al treilea fluviu infernal.

³¹ *Acela*: Este umbra lui Guido, conte de Montfort. Pentru a-și răzbuna tatăl ucis de regele Angliei, Eduard I, l-a omorât pe Henric, vărul sau fratele acestuia, în timpul unei ceremonii religioase, într-o biserică din Viterbo. Inima celui asasinat – scrie Villano în *Cronica* sa – a fost închisă într-o cupă de aur și așezată în vârful unei coloane, pe malul Tamisei, la Londra.

³² *Unde-n tălpi*: După felul, după gravitatea păcatului lor, damnații sunt înfundați în râul clocotitor de sânge, unii cu totul, alții până în gât, până la brâu, ori până la glezne.

³³ *Descrește*: De pe malul unde se află Dante, sângele descrește până la mijlocul râului, iar de acolo până la celălalt mal crește din nou.

³⁴ *Atila*: Faimosul rege al hunilor, „biciul lui Dumnezeu”.

³⁵ *Pir*: Pentru unii Pirus, regele Epirului, dar pentru cei mai mulți comentatori el este fiul lui Achile, care a devastat Troia și l-a ucis pe bătrânul rege Priam. *Sext*: Probabil Sextus, fiul lui Pompei, devenit un faimos corsar pe mare.

³⁶ *Rin Cometo* și *Rin tâlharul*: Unul este Riniero da Cometo și altul Riniero din familia nobilă Pazzi din Florența, amândoi seniori, dar faimoși tâlhari la drumul mare.

Cântul XIII

¹ *Nes*: Este vorba de centaurul Nes, care i-a purtat pe cei doi poeți călători în Infern, peste apele fluviului de sânge clocotitor al Flegetonului.

² *Nu frunze verzi*: Nu era nicio frunză care să fie verde. Cele trei imagini ale vieții vegetale, frunze, ramuri și fructe, sunt distruse de trei imagini de moarte ce servesc lui Dante să creeze în mintea cititorului oroarea acestei stranii păduri.

³ *între Cornet*: Nu au păduri mai înfundate ori mai pustii ca aceasta, fiarele sălbatice care urăsc câmpiile cultivate. Pentru a da cititorului o altă imagine despre natura pădurii infernale, Dante se folosește, așa cum va face de atâtea ori, de comparația cu locuri cunoscute de pe pământ; aici asemuiește pădurea infernală cu regiunea Maremei Toscanе, cuprinsă între râul Cecino și localitatea Corneto, zeci de kilometri pătrați „de pustietăți întunecate și de păduri vechi și înspăimântătoare”. Chiar astăzi, Marema Toscană, cu toate bonificațiile și asanările, mai păstrează zone de vegetație inextricabilă și de ape stagnante. De altfel cuvântul *maremma* este sinonim în limba italiană cu mlaștină.

⁴ *Harpiile*: Sunt monștri mitologici cu chip de

femeie și cu trup de pasăre, fiicele lui Taumante și ale Electrei. Locuiau în insulele Strofade, în Marea Ionică. Erau cunoscute pentru cruda lor sălbăticie, fapt pentru care Dante le va pune ca păzitoare ale sinucigașilor în această pădure de groază.

⁵ *Și-amar*. Este amintit aci episodul din *Eneida* în care Enea, debarcând în Insulele Strofade, a trebuit să plece de îndată, deoarece harpiile le spurcau troienilor toate mâncărurile. Atunci, regina lor Celena le-a prevestit troienilor că nu vor ajunge în Italia, ținta îndelungii lor călătorii, decât atunci când din cauza foamei își vor mânca chiar și mesele.

⁶ *Brâu-al doilea*: în genunea, în cea de a doua despărțitură a cercului al șaptelea. Vor rămâne în acest de al doilea brâu până când vor pune piciorul pe aprinsul prund, unde sunt pedepsiți violenții împotriva naturii.

⁷ *Privește dar*. Virgiliu vrea să-l pregătească pe Dante pentru lucrurile neașteptate pe care le va vedea în această zonă. Poetul epic latin își propune să-i dea lui Dante o dovadă că scena pe care a descris-o el (în Cartea a III-a, v. 22 și urm. din *Eneida*), își află în Infern îndreptățirea.

⁸ *Gemând*: Stările de lucruri tainice anunțate de Virgiliu încep să se facă simțite: strigăte dureroase și suspine se aud din toate părțile.

⁹ *Credeam c-ar crede*: Repetițiile de cuvinte, aliterațiile sunt foarte numeroase în acest cânt, al cărui protagonist, poetul Pier della Vigna, cancelarul regelui Frederic al II-lea, le folosea frecvent în versurile sale.

¹⁰ *O mladă*: Virgiliu, știind că înăuntrul arborilor se află damnite sufletele sinucigașilor, îl invită pe

Dante să rupă dintr-un arbore numai o rămuriică, pentru a nu pricinui o prea mare durere sufletului încarcerat în plantă. O altă trăsătură de caldă umanitate.

¹¹ *S-ar vădi nătângi*: îți vei vedea întreg gândul greșit din mintea ta, adică vei băga de seamă că ai gândit strâmb.

¹² *O creangă*: Antiteza între o creangă și stufosul prun sălbatic ne spune că și Dante, fără să fi știut, a fost milos față de sufletul sinucigașului.

¹³ *Dar trunchiu-urle*: Dintr-odată miracolul se manifestă în toată puterea sa: un copac care urlă în pădurea infernală. Ce-ar putea fi mai uimitor?

¹⁴ *Oameni fost-am*: O întreagă, imensă dramă într-un singur vers. Din oameni înzestrați cu splendida putere a rațiunii, copaci sterpi, reduși la starea vegetală. ¹⁵ *Ca din butucul*: Am vorbit, în introducere despre puterea artei realismului dantesc care face ca și cele mai fantastice situații, evenimente să fie înfățișate în trăsături reale. Poetul, cu ajutorul gradațiilor nesimțite, reduce încetul cu încetul faptul miraculos la o scară umană, creând impresia unei puternice realități. Nu scapă nimic extraordinarei lui priviri și facultăți de a transfigura artistic. Fiecare detaliu își găsește expresia, imaginea și cuvântul cel mai potrivit pentru a trezi ecou în mintea cititorului.

¹⁶ *De-ar fi văzut*: De ar fi știut că pomii aceștia sunt suflete omenesti și că în ramurile lor, în loc de sevă, curge sânge.

¹⁷ *Câte-n carte*: în *Eneida*, episodul lui Polidor (Cartea a III-a, v. 22 și urm.) Enea povestește că, ajungând în Tracia și vrând să culeagă ramuri pentru a împodobi un altar pe care se pregătea să jertfească

zeilor, a văzut ieșind picături de sânge dintr-un arbust pe care-l smulsese din pământ. Arbustul închidea sufletul lui Polidor, care fusese omorât și îngropat acolo de către regele Traciei.

¹⁸ *Părea ciudată:* Faptul îi părea prea ciudat, faptul de necrezut pe care Virgiliu îl narase în *Eneida*.

¹⁹ *Chiar eu:* îndemnul a fost al lui Virgiliu, fapt de care îi pare atât de rău.

²⁰ *Drept răsplată:* Ca să răscumpere durerea pe care ți-a pricinuit-o, spune-i cine ești, pentru că el poate să împrăspăteze faima ta sus pe pământ, unde este scris că se va întoarce.

²¹ *Atât de dulce:* Tonul poetului aulic Virgiliu sună dulce în auzul damnatului sinucigaș. Sufletul care vorbește, fără a-și spune numele, dar identificat precis prin detaliile biografice pe care le dă, este acela al lui Pier della Vigna, născut la Capua în anul 1190 și care a devenit cancelarul și consilierul împăratului Frederic al II-lea. Dar invidia pe care a stârnit-o această înălțare a sa de către împărat a făcut pe unii curteni să-l denunțe ca trădător. Arestat și torturat în închisoare, s-a sinucis, zdrobindu-și capul de perete. El a fost un important jurist și unul din cei mai de seamă reprezentanți ai primei școli literare italiene, Școala siciliană.

²² *Chei:* Eu sunt acela care am avut amândouă cheile inimii împăratului Frederic, pe care puteam s-o deschid sau s-o închid după voie.

²³ *Credință-orbească:* Afirmație solemnă, care izbucnește hotărât ca un jurământ, tocmai fiindcă el fusese acuzat de necredință față de Frederic.

²⁴ *Târfa:* Invidia, viciu prea obișnuit curților imperiale sau senioriale.

²⁵ *îmi asmuți*: în textul dantesc este un alt joc scăpărător de cuvinte, obișnuit stilului lui Pier della Vigna. Învinuit de trădare, a fost aruncat în închisoare pe la sfârșitul anului 1248 și va deveni orb în urma torturilor.

²⁶ *Nedrept*: Un alt joc de cuvinte; ucigându-mă, m-am făcut pe mine nedrept față de mine care eram drept. Adică m-am omorât, deși eram cu totul nevinovat. El a fost nedrept și pentru că a înfrânt legea dreaptă, naturală a vieții care condamnă siluirea ei, deci sinuciderea.

²⁷ *Trunchiul*: Pier della Vigna a schimbat carcera terestră cu o altă carceră infernală, trunchiul în care este închis.

²⁸ *Spălați-mi amintirea*: Singura dorință, atât de umană, a sobrului Pier della Vigna este ca în lume să fie ștearsă amintirea calomniei care i-a distrus viața și onoarea.

²⁹ *Tăcu Virgil*: Emoționat profund de tragicul destin al unui alt poet.

³⁰ *Prea crudă*: Emoția lui este împărtășită și de Dante, profund tulburat ca și în cazul episodului Francescâi da Rimini. În cuvintele sale există un protest manifest împotriva osândeii lui Pier della Vigna.

³¹ *Suflă*: Trunchiul își va transforma șuierul puternic în glas inteligibil. „*Codru*: Pădurea sinucigașilor.

³³ *Copac*: Copacul cu ramurile noduroase, răsucite, cu spini otrăviți în loc de fructe.

³⁴ *Durerii*: Cu rănilor pe care le produc, Harpiile deschid, așa cum spune textul dantesc, o fereastră a durerii, prin care ies vaietele și veșnicul plâns.

³⁵ *Ca toți ceilalți:* Ca și celelalte suflete, sinucigașii își vor regăsi trupul în ziua Judecății de apoi, dar nu se vor întrupa, ci îl vor spânzura de arborele născut din sufletul care i-a fost dușman trupului.

³⁶ *Ne surprinse:* Contrastul și neașteptatul se fac dintr-odată simțite. Pier della Vigna încetase să vorbească, când deodată, pe fundalul corului de lamentații, se aude un puternic, neașteptat zgomot. Ce nouă, oribilă surpriză pregătește această pădure întunecată a tainelor! Scena care urmează amintește, cu mare putere realistă, o scenă de vânatoare foarte obișnuită în Evul Mediu.

³⁷ *Întâiu-n rând:* Este vorba de Giacomo de Sant' Andreea. El și-a risipit nebunește averile. Un cronicar contemporan spune despre el că, dorind să vadă un mare foc, și-a incendiat una din cele mai frumoase vile.

³⁸ *Iar celălalt:* Numit în textul dantesc Lano (Ercolano) din Siena, și el un vestit risipitor al bunurilor proprii. A luat parte și a fost ucis în bătălia dintre sienezi și aretini, la Pieve del Toppo, în 1287.

³⁹ *Ci-n urmă:* Din întunecimile pădurii izbucnește o haită de cățele ale Infernului, care se dezlănțuie în urmărirea celor doi risipitori. Episodul vânătorii diabolice era motiv comun în viziunile medievale, dar niciun precursor nu l-a purtat la o asemenea artă realistă ca Dante Alighieri.

⁴⁰ *Mă trase:* Pentru a da să înțeleagă cititorului cât de îngrozit a rămas în fața celor văzute, Dante spune că a fost luat de mână de Virgiliu, așa cum face o mamă cu copilul ei înfricoșat.

⁴¹ *Tușișul ce plângea:* Tușișul după care se

adăpostise risipitorul Giacomo de Sant' Andreea, sfâșiat și el de înverșunarea monstruoaselor cățele infernale.

⁴² *Eufost-am*: Un florentin neidentificat precis de comentatorii contemporani.

⁴³ *Cetatea*: Pentru a spune că a fost din Florența, recurge la o lungă paranteză. Florența a avut ca prim protector pe zeul Marte, apoi pe sfântul Ioan Botezătorul. Din pricina acestei translații, zeul războiului s-a răzbunat împotriva cetății – desigur, simbolic – chinuind-o cu necurmăte lupte. Dacă pe Ponte Vecchio n-ar mai fi rămas o statuie a zeului, cetățenii care au reclădit Florența după distrugerea ei de către hunii lui Atila ar fi muncit în zadar, căci Marte ar fi distrus-o din nou. Sufletul sinucigașului care vorbește este desigur al unui superstițios care atribuie zeilor și sculpturilor păgâne puteri magice. Neidentificat, se știe în realitate despre el numai ce spune Dante, c-a fost un florentin care s-a spânzurat în propria lui casă.

Cântul XIV

¹ *Patriei iubite*: Versul acesta în limba italiană a devenit proverbial ca expresie măiastră a iubirii de patrie. Compătimirea lui Dante înclină către compatriot.

² *Frunze risipite*: Ale arbustului în care este încarcerat sufletul sinucigașului florentin.

³ *Alt chip*: Alte extraordinare osânde.

⁴ *Landă*: Un pustiu fierbinte peste care cade din cer o ploaie eternă de flăcări.

⁵ *Pădurii*: Pădurea sinucigașilor, pe care au părăsit-o de puțină vreme.

⁶ *Șanțu-nsăngerat*: Este vorba de țărmurile

împietrite ale Flegetonului, fluviu care înconjoară această pădure infernală.

⁷ *Cum cel pe care:* Asemănător celui pustiu pe care Cato din Utica l-a văzut în Libia, când a trecut pe acolo conducând resturile decimate ale armatei lui Pompei.

⁸ *O, sfântă răzbunare:* Vendeta divină este echivalentă cu îndeplinirea justiției.

⁹ *Duhuri goale:* Sufletele violențelor împotriva lui Dumnezeu sunt bătute de o ploaie de foc, iar faptul că sunt goale le mărește și mai mult chinul.

¹⁰ *Pe spate:* Unii damnați, violenții împotriva divinității, zac pe spate, alții, violenții împotriva naturii, aleargă neîncetat.

¹¹ *Munți:* Interferența de senzații; ninsoarea nu este, ca în Alpi, înghețată, trâmbele pânzei ei sunt de flacăra arzătoare.

¹² *Alexandru:* Cu flăcările pe care marele căpitan Alexandru le-a văzut căzând asupra armatei sale în pământurile calde ale Indiei. Cele două terține oferă o comparație de mare naturalețe și putere plastică.

¹³ *Sporind dureri:* Durerea era îndoită, deoarece sufletele simțeau chinuri de sus, prin ploaia de flăcări, și de jos, prin înfierbântarea nisipului incandescent.

¹⁴ *A cărui vrere:* Voința călăuzei Virgiliu înfrânsese toate piedicile în Infern afară de ceata demonilor paznici ai porților cetății Dite, unde avusese nevoie de intervenția trimisului ceresc.

¹⁵ *Sumbră și măreață:* Acesta este Capaneu, unul dintre cei șapte regi care au asediat cetatea Teba. Urcându-se pe ziduri, l-a înfruntat pe Zeus, protectorul Tebei, și a fost trăsnet de fulgerele făurite de Hefaistos.

¹⁶ *Cum am fost în viață*: Niciodată moartea nu a schimbat, în *Divina Comedie*, condiția umană.

¹⁷ *Fierarul*: Faurul, plăsmuitor de fulgere pentru Zeus, este Hefaistos sau Vulcan.

¹⁸ *Pe ceilalți*: Ciclopul, ajutoarele faurului Vulcan.

¹⁹ *Mongibello*: Etna, cel mai mare vulcan european, unde anticii credeau că își au marile lor ateliere Vulcan și ciclopul lui.

²⁰ *Hază n-o să-i fie*: (Ardelenism pentru *folos*.) Nu va avea niciun folos. Răzbunarea lui Jupiter nu poate să fie întreagă, deoarece Capaneu a rămas tot mândru și răzvrătit, chiar și după ce trăsnetul l-a doborât de pe zidurile cetății Teba în abisul Infernului.

²¹ *Ea - ți sporește*: Ars de propria-i trufie, ars deci și de focurile interioare, Capaneu este mai puternic pedepsit decât ceilalți damnați ai acestei zone.

²² *Zada*: Cu sensul general de copac. Îndemnul este de a folosi zona Pădurii învecinate cu landa înfierbântată.

²³ *Râu subțire*: Cu undele roșii este Flegetonul, cel de al treilea râu infernal.

²⁴ *Bulicame*: O mică oglindă de apă termală sulfuroasă în împrejurimile orașului Viterbo. Lângă ea se ridică o coloană pe care sunt incise aceste cuvinte dantești.

²⁵ *Doar târfele*: în ale cărui ape calde se scaldă femeile de moravuri ușoare. A existat o confuzie între unii comentatori care citeau în textul dantesc „*pettinatrici*” (pieptănătoarele de câneapă) și „*peccatrici*” (păcătoasele), cum citesc astăzi majoritatea cercetătorilor primelor copii ale *Divinei Comedii*.

²⁶ *Puteai să-l treci:* Dante înțelege că numai pe acolo poate să treacă, malurile râului fiind de piatră neacoperită de nisipul arzător.

²⁷ *Pragul de durere:* Este vorba desigur de pragul Infernului.

²⁸ *Restul ce-l pofteam:* Vorbindu-i despre râul acesta de foc, ai cărui aburi sting flăcările ce cad pe el, Virgiliu ațâțase curiozitatea lui Dante, fără însă să i-o mițumească cu totul, așa cum cineva ar făgădui o mâncare gustoasă pe care nu o mai dă până la urmă.

²⁹ *Creta:* Insula al cărei prim domn a fost Saturn, părintele lui Jupiter. Domnia acestuia a fost socotită de antici ca epoca fabuloasă, de aur, a omenirii.

³⁰ *Alămuri a Iovi:* Pentru că Saturn (sau Cronos) obișnuia să-și mănânce propriii fii, Reea (sau Cibela), soția sa, l-a ascuns pe micul Jupiter pe muntele Ida, încredințându-l unor preoți, care au acoperit țipetele copilului cu zgomotul țimbalelor, pentru a nu fi auzite de Saturn.

³¹ *Șade-un bătrân:* Acest gigantic bătrân ascuns în înaltul munte central al Cretei simbolizează, în alegoria lui Dante, genul uman.

³² *Către Roma:* Bătrânul întoarce spatele Orientului și privește către Roma, sediul celor două supreme autorități medievale: Imperiul și Biserica.

³³ *Din aur fin:* Aluzie la prima perioadă a istoriei umane (după cei vechi) – epoca de aur. Urmează celelalte, de argint și aramă.

³⁴ *Piciorul stâng:* Picioarele reprezintă ultima și cea mai coruptă epocă a genului uman. După unii comentatori, cele două picioare ar reprezenta bazele pe care genul uman se sprijină: Imperiul și Biserica. Cel mai fragil, cel din argilă, ar reprezenta biserica

slăbită de lăcomia sa după puterea temporară.

³⁵ *De crăpături:* în afară de cap, tot restul trupului este străbătut de crăpături care lăcrimează. Aceste lacrimi, unite în șiroaie, formează fluviile infernale.

³⁶ *De unde-njos:* în jos, în profunzimi, nu mai pot să-și facă loc ajungând în fundul Infernului, în centrul pământului.

³⁷ *Cocito:* Ultimul fluviu infernal, ale cărui ape sunt înghețate în eternitatea Infernului.

³⁸ *Brăna toată:* Coborând în Infern, Dante și Virgiliu străbat în drumul lor vertical numai câte o mică parte a fiecărui cerc, un arc și nu întreaga circumferință.

³⁹ *Dar Flegeton:* Unde este fluviul Flegetone și unde Lete? întreabă nedumerit Dante.

⁴⁰ *Din lacrimi:* Lacrimile acestui gigantic bătrân din Creta, simbolul genului uman.

⁴¹ *Putea și singur.* Faptul că apa râului care curge pe lângă noi este roșie și clocotitoare ar fi putut să-ți spună că este vorba de Flegeton, al cărui nume grecesc înseamnă tocmai aceasta: clocotitor, arzător.

⁴² *Cât despre Lete:* Virgiliu nu a vorbit despre fluviul Lete pentru că el nu se află în Infern, ci pe culmea muntelui Purgatoriului. Fluviul Lete este fluviul uitării păcatelor.

Cântul XV

¹ *Maluri:* Dante și Virgiliu merg pe malul Flegetonului.

² *De foc:* De flăcările care cad din cer.

³ *Precum flamanzii:* Țărmurile râului de foc sunt asemenea digurilor pe care le ridică flamanzii între localitățile Wissant și Bruges (în textul dantesc

Guizzante și Bruggia, numele localităților, a dispărut în traducerea românească), pentru a opri năvala apelor. Ele pot fi și asemenea acelor pe care le înalță padovanii de-a lungul râului Brenta, când zăpezile munților Carintiei se topesc, la sosirea primăverii, și umflă apele râului. Imaginii împrumutate de la stăvilarele flamanzilor, despre care putuse să audă de la negustorii florentini ce treceau prin Flandra pentru a se duce în Anglia, Dante face să-i urmeze o alta, pe care a putut s-o ia din realitatea văzută cu ochii săi de-a lungul fluviului Brenta, care izvorăște lângă Trento și se varsă în Laguna Venetă.

⁴ *Pădurii*: Pădurea sinucigașilor.

⁵ *Drumeții*: Cum fac drumeții într-o seară cu lună nouă.

⁶ *Bătrânii*: Este un adevărat tablou într-un singur vers, caracteristică a marii puteri plastice dantești.

⁷ *Ce minune*: Acea de a-l vedea pe Dante viu în mijlocul flăcărilor infernale.

⁸ *Fața lui*: Fața lui Brunetto Latini este ca o mască de arsuri, de coji, de cicatrice pricinuite de foc.

⁹ *Ser*: Titlu care se dădea notarilor. *Brunetto*: Este vorba de Brunetto Latini, născut în Florența la 1220, mort în 1294. Reprezentant de seamă al enciclopedismului medieval. Rolul său de om de cultură în Florența a fost de o mare însemnătate. Cronicarul Giovanni Villani spune că a fost „mare cărturar al orașului nostru, îndrumător și maestru în ce privește subțierea florentinilor și știința de a-i face dibaci să vorbească frumos și să știe să cârmuiască și să conducă statul după politică”. El este autorul celebrei enciclopedii a științei medievale *Livre dou tresor*, scrisă în limba franceză. El a făcut în același

timp o prescurtare în versuri italienești a acestui tratat. A fost maestrul lui Dante Alighieri cu sfatul și cu învățătura și discipolul îi păstrează o dragoste recunoscătoare profundă.

¹⁰ *A sta cu tine:* Atitudinea lui Brunetto Latini față de Dante este a unui om care se simte stingherit de a fi găsit printre cei care s-au făcut vinovați de un păcat atât de rușinos pentru doctrina creștină.

¹¹ *Te rog frumos:* Dante, care este de obicei atât de rece cu damnații, izbucnește într-un elan de dragoste față de maestrul adolescenței sale.

¹² *Se zbate:* Cel care se oprește o clipă din fatalul mers sub ploaia de flăcări va rămâne nemișcat, fără putința apărării pe care o dă, totuși, mersul.

¹³ *Deci mergi:* Brunetto Latini era mai jos, iar Dante umbla pe malul ridicat al râului.

¹⁴ *Și pasul:* Dante umblă în urma lui Brunetto ca după o persoană demnă de cel mai mare respect. Obligat să meargă pe malul ridicat al Flegetonului, el ține capul înclinat, arătând în felul acesta toată dragostea și venerația pe care o poartă aceluia care i-a fost învățător în timpul vieții.

¹⁵ *În tină:* Cum de se află viu în împărăția de întuneric și de tină a Infernului.

¹⁶ *Ce-nclină:* Înainte de a ajunge să coboare de pe culmea arcului vieții, care pentru Dante este la treizeci și cinci de ani.

¹⁷ *Lăsat-am:* A părăsit valea păcatelor.

¹⁸ *Umbra lui:* Din drumul reîntoarcerii spre păcat I-a scăpat acela care îl călăuzește acum. De observat că Dante nu spune numele lui Virgiliu, poate pentru a nu-l umili pe Brunetto cu numele prea ilustru al aceluia care i-a fost „adevărat părinte și singur

maestru”.

¹⁹ *Ursita*: Parafraza textului dantesc: dacă-ți vei urma drumul la care steaua ta te cheamă, nu poți să nu ancorezi în portul gloriei.

²⁰ *Neamu-acela mârșav*: Este vorba de poporul florentin, care a coborât din Fiesole în cetatea de pe malurile Arnului, păstrând în încăpățânarea sa tăria stâncilor pe care se află așezat Fiesole.

²¹ *Osârda ta*: Atitudinea lui Dante cetățean și scriitor.

²² *Smochin*: Un om cinstit în Florența poate fi asemănat cu un smochin bogat în fructe dulci, crescut printre spini cu boabele amare.

²³ «*Orbi*»: Această poreclă străveche de „orbi” a fost dată florentinilor pentru că au fost orbiți de avariție, de invidie și de trufie.

²⁴ *Te-or vâna*: Și un partid și altul, și Negrii și până la urmă și Albii (de care Dante s-a despărțit în 1304), te vor urî și vor încerca să te distrugă.

²⁵ *Fân*: Iarba dulce, fânul, buna plantă nu va deveni hrana acelor fiare. Adică adversarii săi nu-și vor ajunge scopul de a-l nimici pe Dante.

²⁶ *Trăiește vița*: în textul dantesc: în care planta să reînvie sămânța sfântă a acelor romani care rămăseseră acolo când Florența a ajuns un cuib de mișelii. Această mlădiță este el însuși, Dante Alighieri, înaltă personalitate culturală, foarte conștientă de misiunea sa pe pământ.

²⁷ *De ruga mea*: Dante lasă să se întrevadă puternica lui durere pentru pedeapsa, pentru starea jalnică în care-l găsește pe Brunetto Latini.

²⁸ *Căci chipul tău*: Cuvintele lui Dante sunt pline de o mare dragoste pentru Brunetto. În acest

emoționant nemuritor episod al *Divinei Comedii*, Dante ridică un monument literar în care trăiește viu figura iubită a aceluia care a fost primul său îndrumător, acela care-l învățase „*comme l' 'uom's 'eterna*”.

²⁹ *Ce mi-ai spus*: Prevestirea exilului și a nenorocirilor care i se vor întâmpla. Ele vor fi mai clar comentate în Paradis de către Beatrice.

³⁰ *Gata*: Ca un cavaler medieval, Dante este în gardă, gata să suporte loviturile sorții.

³¹ *De mult cunosc*: Această prorocie nu este nouă urechilor lui Dante (Ciacco, Farinata făcuseră aluzie la exil, la nerecunoștința concetățenilor față de poet). Cu mândrie, Dante declară că nu-i pasă și că norocul poate să-și învântească după plac roata lui instabilă.

³² *Maestru-atunci*: Virgiliu a ascultat, desigur, cu plăcere aceste cuvinte, care îi arată că discipolul său pe care-l călăuzește în lumea de dincolo a învățat să meargă drept, să lupte și să disprețuiască durerea și nedreptatea, răutatea și invidia.

³³ *Ce soți*: Dante îl întreabă pe Brunetto Latini despre soții săi cei mai de seamă.

³⁴ *Clerici*: în Evul Mediu, cuvântul cleric era sinonim cu învățat. Cronicarul Villani, vorbind despre Dante, spune că „a fost cleric mare cu toate că era laic”.

³⁵ *De-aceeași vină*: De păcatul sodomiei, caracteristic oamenilor de litere și artă. Sunt însă și unii, puțini comentatori, care declară că Brunetto n-a fost vinovat de sodomie ci de violență împotriva dumnezeirii, ironizând în scrierile sale miracolele creștine.

³⁶ *Priscian*: Este vorba de un vestit gramatic din Cezareea, care a trăit în secolul al

VI-lea, autorul unui important tratat, *Institutiones grammaticae*.

³⁷ *Franco d'Accorso*: Francesco d'Accorso, celebru jurisconsult din a doua jumătate a secolului al XIII-lea (1225 – 1294); a fost profesor la Bologna și la Oxford.

³⁸ *Scârna lumii*: Sensul este acesta: dacă ai fi avut dorința, ai fi putut vedea acea scârna, pe episcopul florentin Andreea de' Mazzi, care, strămutat de papă de la Florența la Vicenza, și-a lăsat acolo rămășițele pământești.

³⁹ *Și prundu-n zare*: Brunetto vede nisipul arzător ridicându-se în nori amestecat cu fumul flăcărilor bătătorite de picioare, ceea ce înseamnă că o altă ceată de sodomiți se apropie.

⁴⁰ *Cu cei ce vin*: Este o ceată cu care, potrivit legilor Infernului, Brunetto nu are voie să se întâlnească.

⁴¹ «*Comoara*» mea: Vorbirea lui Brunetto se precipită către sfârșit. Ultimul moment care-i mai rămâne îl destină unei supreme rugăminți, caracteristică condiției creatorului care crede în nemurirea lucrărilor sale. îi dă în grijă lui Dante *Livre dou tresor. Prin care încă-s viu*: Opera lui, datorită căreia este viu încă în amintirea oamenilor. El îi cere lui Dante să facă în așa fel ca niciodată opera sa să nu fie uitată de oameni. Așa cum scrie un comentator, Dante a satisfăcut cu o mare generozitate această dorință supremă a maestrului său, ridicându-i acest monument literar, în care imaginea păcatului lui Brunetto este covârșită de recunoștința și de dragostea poetului pentru acela care i-a fost întâiul

învățător.

⁴² *Stindardul verde*: în orașul Verona în fiecare an se făcea o alergare pe jos al cărei premiu era un steag (*Palio*) de postav verde. Fuga precipitată a lui Brunetto îi amintește lui Dante spectacolul alergătorilor din Verona.

Cântul XVI

¹ *Eram*: Mergând mereu, în timpul vorbirii cu Brunetto Latini, Dante și Virgiliu au ajuns într-un punct din care se aude vuietul apei râului Flegeton căzând în al optulea cerc.

² *Ceată*: Aceea pe care Brunetto o văzuse înaintând. Sunt sufletele unora care în viață au ocupat înalte funcții.

³ *Strai*: în vremea lui Dante, veșmintele se deosebeau de la oraș la oraș. Cei trei damnați și-au putut deci da seama că Dante era florentin.

⁴ *Dezmățată*: Urbea, cetatea dezmățată, era Florența.

⁵ *Mă doare*: Compasiunea lui Dante pentru damnații merituoși pe pământ este continuă în Infern.

⁶ *Mai bine*: Această atitudine a lui Virgiliu față de cele trei noi umbre avertizează clar că ele sunt demne de respect.

⁷ *Porniră a plânge*: Unii comentatori interpretează expresia obscură prin reluarea lamentațiilor de către cei trei damnați, acum când își ajunseseră scopul de a-i opri pe Dante și Virgiliu, alții sunt de părere că cele trei umbre, văzându-i pe cei doi poeți călători că s-au oprit, n-au mai alergat nici ele.

⁸ *O roată*: S-au așezat în cerc.

⁹ *Pândind*: Un alt tablou de viață, surprins cu o mare putere plastică.

¹⁰ *Alt drum*: Alergând mereu în roată, potrivit eternității legii infernale, ei își țineau în permanență, întorcându-și mereu gâtul, ochii ațintiți în ochii lui Dante.

¹¹ *Tu cine ești?*: Cine ești tu care, printr-o grație extraordinară, străbați viu Infernul?

¹² *Guido Guerra*: Fost căpitan al florentinilor împotriva ghibelinilor din Arezzo (1255); după bătălia de la Montaperti, i-a condus pe florentini împotriva lui Manfred o în bătălia de la Benevento. A murit la Florența în anul 1272. El a fost nepotul Gualdradei, soția lui Guido Guerra cel bătrân. Exemplu de virtute casnică, ea a fost supranumită „cea bună”, pentru marile ei calități.

¹³ *Spada*: A fost un om însemnat nu numai prin curaj ci și prin inteligență.

¹⁴ *Aldobrandi*: Teghiaio Aldobrandi degli Adunări a fost un cavaler viteaz care s-a bucurat de un mare renume printre contemporanii săi. Fapt dovedit prin aceea că a fost chemat ca *podestă* în mai multe orașe italiene. În timpul Evului Mediu, demnitatea de *podestă* nu putea fi ocupată în vechile comune italiene de un concetățean, pentru că acesta nu ar fi izbutit să se arate nepărtinitor în luptele politice intestinale. El a fost și o căpetenie a florentinilor la Montaperti, dar sfatu-i înțelept nu a fost ascultat.

¹⁵ *Rusticucci*: Iacopo Rusticucci. A dus, în calitate de delegat al comunei florentine, tratative de alianță cu ținutul și orașele din Toscana. După bătălia de la Montaperti, ghibelinii i-au dăruit locuința.

¹⁶ *Nevasta*: Vrea în felul acesta să micșoreze vina păcatului împotriva naturii, arătând că violența și răutatea soției sale l-au făcut să urască femeile.

¹⁷ *Să-i strâng cu drag la piept:* Ca oameni de seamă care au binemeritat de la Florența.

¹⁸ *De cinste demne:* Nu de dispreț, ci de profundă durere a fost cuprins sufletul lui Dante, când a înțeles că are înaintea lui oameni atât de demni ca acești trei florentini.

¹⁹ *Umblu după miere:* Dante, călător în Infern, fuge de păcate și face acest drum pentru a se libera de amărăciunea răului și a căuta dulcile poame ale binelui.

²⁰ *Purtat:* Conduc de făgăduința lui Virgiliu, învățătorul și călăuza, până în fundul prăpăstiilor infernale.

²¹ *Ani mulți:* O sinceră urare din partea demnului Jacopo Rusticucci. În același timp el îl roagă pe Dante să răspundă la întrebarea dacă în Florența mai trăiesc oameni de seamă și mai sunt în ființă bunele deprinderi.

²² *Guglielmo Borsiere:* Alt florentin însemnat, despre care Giovanni Boccaccio scrie că era un om foarte curtenitor și înzestrat cu multe daruri.

²³ *Florența mea:* Apostrofa dantescă este de un profund patetism. Dante izbucnește într-o invectivă la adresa Florenței, arătând că setea de câștiguri a făcut ca bunele deprinderi să dispară din incinta zidurilor iubitului oraș natal. El își clamează cuvintele cu chipul ridicat, ca o mândră sfidare.

²⁴ *Ferice tu:* Cei trei florentini îl elogiază absolut pe Dante pentru sinceritatea sa deplină.

²⁵ *Sub cerul:* Evocarea luminii stelelor în prăpăstiile întunecate ale Infernului este străbătută de un intens fior de nostalgie.

²⁶ *Să spui:* Să ducă vești despre ei oamenilor de

pe pământ, suprema, umană dorință a sufletelor de dincolo de mormânt.

²⁷ *Horă*: Roata în care se învârtteau perpetuu.

²⁸ *Amin*: Tot atât de rapid ca pronunțarea cuvântului *amin* au dispărut din fața ochilor celor doi poeți călătorind.

²⁹ *Monte Veso*: Dante face o descriere a acestor noi zone din Infern, pe care le compară cu regiunea montană Monviso.

³⁰ *Benedict*: Localitate în Apenini, lângă care Acquacheta formează o serie de cascade.

³¹ *O funie*: în jurul acestei corzi și a sensului ei alegoric s-a scris o întreagă bibliotecă, fără a se preciza ce ar putea reprezenta: simbolul fraudei, simbolul luxuriei, dovada apartenenței lui Dante la ordinul franciscanilor etc, etc.

³² *Eu tot nu tac*: Chiar cu riscul de a nu fi crezut povestind o atât de neverosimilă întâmplare.

³³ *Așijderi celui*: Cântul se încheie cu apariția unei figuri monstruoase care plutește încet în aerul negru, înălțându-se din monstruoasa prăpastie infernală, precum se întoarce la suprafața apei acela care s-a smuls din fundul de coral. (O altă comparație de o deosebită forță plastică desprinsă de Dante din realitate, de data aceasta din viața marinarilor.)

Cântul XVII

¹ *Monstru-a căruia coadă*: Intrare bruscă, dramatică în acțiune. Monstrul este Gerion, simbolul fraudei, a căruia coadă ascuțită pătrunde peste tot, învinge orice rezistență.

² *Făcându-i semn*: în virtutea înaltei sale misiuni, Virgiliu - simbolul rațiunii umane - comandă monstrului să se apropie de marginea prăpastiei pe

care se aflau.

³ *Jurai că-i om*: în mitologia Antichității, Gerion, regele insulei Eritreea fusese un gigant cu trei capete, ucis de Hercule. În creația originală dantescă, Gerion are înfățișarea unui om cu gheare de leu și coadă imensă de șarpe. Magnifică reprezentare a fraudei, frumoasă la prima apariție, dar cu ghearele gata să înhațe prada.

⁴ *Cu roți tărcate*: Așa cum unele reptile au culori variate. Asta pentru a arăta aspectele multiple și atrăgătoare ale fraudei. Desenele variate ale pielii monstrului sunt echivalente cu contorsionările drumurilor fraudei.

⁵ *Nici turcii*: Nici turcii, nici tătarii, faimoși în arta țesăturilor orientale, nu au făcut vreodată covoare mai frumos colorate.

⁶ *Aracne*: Este vorba de vestita țesătoare din Lidia, Arahne, care a fost metamorfozată în păianjen de Minerva, furioasă împotriva ei pentru că fusese întrecută de ea în arta țesutului.

⁷ *Nemții hămesiți*: Germanii s-au arătat în Evul Mediu ca mâncăcioși, lacomi și bețivi cu faimă. Dante vrea să-l facă pe cititor să înțeleagă cum monstrul Gerion sta cu o parte a trupului pe pământ, pe marginea prăpastiei (cu capul și cu bustul), iar cu restul în aer. Pentru aceasta el face două comparații realizate artistic: una cu bărcile care, trase la țarm, stau cu o parte pe uscat și cu alta în apă, și altă comparație cu castorul, locuitor al regiunilor germane (*nemții hămesiți*), care stă cu capul afară și cu coada în apă.

⁸ *Furca-nveninată*: Coada monstrului Gerion este bifurcată.

⁹ *Calea*: Cei doi poeți trebuie să devieze, simbolic, de la drumul lor drept, pentru a se apropia de Gerion, monstruosul lor vehicul aerian.

¹⁰ *Ca să ferim*: Să se ferească de ploaia flăcărilor de foc și de nisipul arzător, pedeapsa osândiților din acest cerc.

¹¹ *O oaste*: O altă numeroasă ceată de damnați. Aceștia sunt cămătarii, atât de numeroși în Italia, țara în care bancherul putea fi considerat al cincilea element component al universului, lângă apă, aer, foc și pământ.

¹² *Pândarul*: Gerion este și păzitorul cercului al optulea, și Virgiliu vrea să-l convingă să-i ajute să coboare în prăpastia care-l delimitează.

¹³ *Din ochii lor*: Cămătarii nu strigă, nu blestemă ca alți osândiți. Ei sunt închiși ca și în viață, egoiști chiar în durerea și pedeapsa lor.

¹⁴ *Așa cum fac*: O altă comparație din lumea animală, care vădește profundul realism artistic al marelui poet Dante Alighieri.

¹⁵ *O pungă*: Acești cămătari, care toată viața au traficant și nu au iubit decât punga lor, poartă în eternitate o asemenea pungă atârnată de gât.

¹⁶ *Un leu cu gheare*: Un leu albastru pe un câmp de aur este stema familiei Gianfigliuzzi din Florența, care s-a îmbogățit în Franța din camătă. (Florentinii au dăruit lumii occidentale lexicul bancar.)

¹⁷ *Gâscă*: Această gâscă ajbă, pe fond roșu, era stema unei alte vechi familii florentine, Obriachi, despre care un vechi comentator spune că au fost „strașnici cămătari”.

¹⁸ *Scroafă*: Scroafa albastră pe câmp alb este stema familiei Scrovegni din Padova. Personajul

întâlnit de Dante pare să fie Regionaldo degli Scrovegni, despre care se spune că a cerut să fie înmormântat cu cheile lăzii în care ținea banii. El și-a dat seama că Dante este viu și folosește prilejul pentru a-și vorbi de rău tovarășii săi de osândă.

¹⁹ *Vitalian*: El denunță cu josnicie pe un concetățean al său, vinovat și el de păcatul cămătăriei, padovanul Vitalino del Dente, *podestà* în anul 1307.

²⁰ *Padovan*: Acest damnat vrea să spună că păcatul cămătăriei este o specialitate a florentinilor și că padovanii ar forma o excepție. Ironic în același timp, el vorbește despre cel mai mare cămătar, așteptat cu nerăbdare în Infern, Giovanni Buiamonte, a cărui stemă avea trei ciocuri de pasăre de pradă (în traducere românească: *țapi; becco* în italienește însemnând și cioc de pasăre și țap). Satira antiflorentină cunoaște accente de amar sarcasm.

²¹ *Ca boul*: Din nou poetul își dovedește caracteristica sa de *animalier*.

²² *Porunca*: îndemnul lui Virgiliu.

²³ *Pe fiara*: Virgiliu se afla de acum călare pe grumazul monstrului Gerion.

²⁴ *Fii tare*: îndemnul lui Virgiliu este cu totul binevenit pentru a-l încuraja pe Dante, care va face o călătorie neobișnuită, coborând într-un gol amețitor pe spinarea unui monstru. Îndemnul lui Virgiliu subliniază și caracteristica extraordinară, teribilă, a evenimentului.

²⁵ *Cum cel cuprins de friguri*: Pentru a exprima marea spaimă de care este cuprins, înalta fantezie artistică a lui Dante recurge la o vie reprezentare. Arată pe bolnavul care, suferind de friguri, când tremurul și unghiile vinete îi anunță un nou acces, e

gata să se înfioare numai privind umbra sau simțind adierea unui vânt ușor.

²⁶ *Rușinea*: Frica i-a fost învinsă de rușine.

²⁷ *Gerioane*: Pentru prima dată, Virgiliu cheamă monstrul pe numele său, poruncindu-i să se rotească încet, pentru a-l coborî pe Dante, un om viu (noua povară), materie și umbră, cât mai lin.

²⁸ *Ca luntrea*: Ca o navă care călătorind pe mare, după ce s-a desprins de țărm, are întoarsă către larg nu prora ci pupa.

²⁹ *Feton*: Fiul soarelui, care, căpătând de la tatăl său învoirea să-i mâne caii ce-l purtau pe bolta cerească, neputându-i ține în frâu cu forța lui de muritor, s-a prăbușit din înalt, fulgerat de Jupiter.

³⁰ *Icar*: Este vorba de personajul mitologic, fiul lui Dedal, constructorul Labirintului. Ca să poată fugi din Creta, unde erau ținuți prizonieri, marele meșter a făurit pentru sine și pentru fiul său aripi de ceară. Apropiindu-se prea mult de soare, ceara aripilor lui Icar s-a topit și el a căzut în mare. Pentru a zugrăvi frica pe care Dante a simțit-o în această stranie călătorie aeriană subpământeană, el recurge la amintirea a doua zboruri mitologice care s-au sfârșit cu două prăbușiri.

³¹ *Vuind în clocot*: Apele Flegetonului se precipitau, tunând, în prăpastia cercului al optulea.

³² *Ci foc zărind*: Viziunea cumplitelui loc de cazne crește covârșitor senzația spaimei prime.

Ca șoimul: Gerion, monstrul, este mânios ca și șoimul care se întoarce la stăpănu-său fără pradă, deoarece a coborât în prăpastie nu purtând osândiți, ci un om viu, pe Dante, și un suflet din Limb, Virgiliu, nesupuși legilor infernale.

³³ *Zvâcni*: Comparația cu săgeata indică măiestrit rapiditatea extraordinară a acțiunii.

Cântul XVIII

¹ *Malebolge*: Numele pe care Dante îl dă celui de-al optulea cerc împărțit în văi concentrice, pungi sau bolgii (expresie creată de poet ad-hoc). Ele încercuiesc în amfiteatru enormul abis central în care este înfipt îngerul rebel, demonul Lucifer. Simetria dantescă a creat un gigantic stup în ale cărui alveole de piatră se chinuiesc damnații.

² *Gropile săpate*: Arhitectul constructor al Infernului își compară bolgiile, pentru a le face sesizabile cititorului, cu cetățile feudale, încinse de ziduri și de șanțuri de apărare.

³ *Punți proptite*: Trecerea între bolgii se face pe arcul de piatră care le unește.

⁴ *Până la puțul*: Razele punților converg către marele abis central, ultimul cerc infernal.

⁵ *De-a stânga*: în Infern, cu o singură excepție semnalată, drumul este urmat totdeauna spre stânga, nefastă.

⁶ *Altă jale*: Un nou, lamentabil spectacol de chin.

⁷ *Două cete*: Dante descrie două mari cete de osândiți. Unii erau pezevenghii, codoșii adică ademenitorii de femei pentru alții, iar ceilalți, seducători de femei pentru ei înșiși. Cele două cete, biciuite de diavoli, merg în sens contrar una față de alta.

⁸ *Precum la Roma*: Dante face aluzie la mulțimea de pelerini care, aflându-se la Roma, în anul 1300, cu prilejul jubileului, au trebuit să se împartă pe podul Sant' Angelo în două părți, astfel ca dintr-o parte să meargă cei care se duceau la biserica San Pietro, iar

din cealaltă, pelerinii care se întorceau de acolo.

⁹Domul: Basilica San Pietro.

¹⁰ *Colină*: Este vorba de așa-numitul munte Giordano, în realitate o mică înălțime în Roma, situată pe malul stâng al Tibrului.

¹¹ *Plecă obrazul*: Desigur de rușine, pentru a nu fi văzut.

¹² *Caccianemico*: Venedico Caccianemico (1228 – 1302), puternic guelf bolognez, *podestă* în mai multe cetăți. Dante îl situează între codoși, deoarece, după unii comentatori, ar fi primit bani de la marchizul Obizzo d'Este, pentru a-i vinde pe propria soră, frumoasa Ghisolabella.

¹³ *Lumea de-altădată*: Osânditul este constrâns să vorbească de cuvintele sarcastice ale lui Dante care îi arată că a fost recunoscut, dar și de dorința, atât de umană chiar la un infamant personaj, de a-și aminti de viața pământească.

¹⁴ *Sipa*: Cuvânt al dialectului antic, bolognez, de afirmare.

¹⁵ *Savena*: Locul acesta din Infern este atât de plin de bolognezi, încât ei sunt mai mulți decât cei vii care trăiesc între Savena și Reno, cele două râuri care delimitează teritoriul cetății Bologna. (Alt prilej pentru Dante Alighieri de a biciui tristețile moravuri ale marelui oraș, sediul primei universități din lume.)

¹⁶ *Zgârcenia*: Zgârcenia îi împinge pe bolognezi să caute câștiguri, chiar cu cele mai abjecte mijloace.

¹⁷ *Un soi de stâncă*: Una din acele stânci, arc de piatră, prin care se trece peste bolgii.

¹⁸ *Sub bolta ei*: Arcul stâncii, punte între bolgii pe sub care trec codoșii.

¹⁹ *Ca-nfață*: Era ceata seducătorilor, care în

cercul lor etern întorceau spatele poezilor călători.

²⁰ *Semeață*: Umbra aceasta mândră, reprezentată de Dante într-un halou de grandoare, contrastantă cu starea jalnică, prezentă, este Iason, conducătorul argonauților în temerara lor călătorie pentru cucerirea Lânii de Aur. Dante îl așază în acest cerc al seducătorilor, pentru că a ademenit pe fiica regelui Taos, Hipsifila, părăsind-o apoi însărcinată și cu doi copii.

²¹ *Trecând prin Lenno*: în călătoria lor către Colchida, argonauții au debarcat în insula Lemnos, unde femeile îi omorâseră pe toți bărbații, în afară de regele Taos, care a fost cruțat de fiica sa Hipsifila.

²² *Medeea*: Fiica regelui Octa al Colchidei, care l-a ajutat pe Iason în cucerirea Lânii de Aur, îndrăgostită nebunește de el. Sedusă și apoi părăsită de eroul necredincios, se răzbună omorându-și copiii pe care-i avusese cu Iason.

²³ *Se plesnesc*: Dante întrebuintează o serie de cuvinte aspre, disprețuitoare, pentru a zugrăvi în cele mai negre culori cea mai josnică categorie de păcătoși, lingușitorii.

²⁴ *Pe șa*: Pe culmea arcului podului.

²⁵ *Scârna lumii*: Poate că niciodată, în *Divina Comedie*, Dante nu s-a exprimat cu cuvinte mai violente, mai aspre, mai pline de patimă ca în aceste versuri, menite să arate uriașul lui dispreț pentru josnicia lingușitorilor.

²⁶ *De-i cleric*: Nu puteai să vezi dacă este preot sau laic – aluzie la *tonsura*, la obiceiul preoților catolici de a se rade în creștetul capului acoperit de murdărie.

²⁷ *Interminei*: Despre acest Alessio Interminelli

se știe numai că a fost un guelf alb, cavaler dintr-o familie veche din Lucea și că mai exista pe lume în anul 1295.

²⁸ *Capu-mbăligat*: în textul dantesc: „dovleacul” („zucea”), gesturi și cuvinte vulgare, atât de contrastante cu acela care desigur fusese un elegant lingușitor în timpul vieții.

²⁹ *Se scarpină*: Este vorba de curtezana ateniană Tais, care apare ca personaj în comedia *Eunucul* de Terențiu, de unde Dante a luat datele dialogului din versurile 134 - 135. În descrierea faimoasei prostituate, Dante arată că niciodată marii scriitori nu s-au dat în lături să zugrăvească realitatea, chiar dacă ea se prezintă în culori puțin plăcute pentru anumite priviri.

Cântul XIX

¹ *Simoane, tu*: în *Faptele apostolilor* (VIII, 9 - 20) se relatează că un oarecare magician din Samaria, Simon, i-a oferit sfântului Petru bani pentru a i se da putința de a porunci Sfântului Duh și de a comunica astfel cu cei botezați întru creștinism. De la el s-a numit *simonie* târgul cu „bunurile sfinte”, iar cei care-l practică au fost numiți *simoniaci*.

² *Preasfinte bunuri*: Simoniacii practicau traficul de bunuri sfinte, spiritual și material. Mai ales comerțul cu demnități ori venituri ecleziastice a fost o mare plagă a Evului Mediu. Dante în acest cânt-invectivă contra simoniei se ridică împotriva nepotismului pontificilor.

³ *Trâmbița*: Trâmbița heralzilor care chemau poporul spre a comunica sentințe, edicte etc.

⁴ *Partea mai boltită*: Se aflau pe culmea arcului - punte dintre bolgii.

⁵ *O, sfântă-nțelepciune:* Dante este cuprins de uimire văzând minunata arhitectură după care este construit Infernul. În realitate, această lume este minunat construită de Dante însuși.

⁶ *San Giovanni:* Pentru Dante, biserica San Giovanni, baptisteriul Florenței, în care a sperat totdeauna să primească încununarea de poet, este simbolul cel mai scump al orașului natal. În versurile care urmează, el face aluzie la o întâmplare nu prea clară, în această biserică, împrejurul cristelniței de botez, erau făcute un fel de găuri în care intra preotul, pentru a ține mai aproape de vasul botezător pe acela care trebuia să primească această sfântă taină. Într-o zi, într-una din aceste găuri a căzut un copil, și Dante, pentru a-l scăpa, a adâncit-o cu ajutorul unui topor.

⁷ *Ieșeau picioare:* Acești osândiți sunt înfiți cu capul în jos într-un mormânt de flăcări.

⁸ *Cum frige:* O altă observație minuțioasă a realității.

⁹ *Fundul de ceaun:* Echivalență a traducerii pentru fundul bolgiei.

¹⁰ *Știi:* Virgiliu cunoștea și gândurile cele mai secrete, neexprimate de către Dante.

¹¹ *Ce-n tălpi:* Acela care-și exprima durerea nu în plâns, ci agitându-și convulsiv picioarele arse de flăcări.

¹² *O, tu ce stai:* Acela care sta cu, *susu-n jos*", simbol al inversării misiunii pe care trebuia s-o îndeplinească pe pământ, muștră cu vorbe aspre de Dante, este Giovanni Gaetano Orsini, papa Niccolò al III-lea, care a ocupat scaunul pontifical între 1277 și 1280. El este pus aici pentru că, așa cum spune cronicarul Villani (*Cron. VII, 54*): „Din dragoste pentru

neamul său întreprinse multe lucruri spre a-l înălța. A fost între cei dintâi, sau cel dintâi papă la curtea căruia s-a făcut simonia pe față, în folosul rudelor lui; prin care mijloc îi îmbogăți peste măsură cu moșii, castele și bani, în puținul timp cât a trăit”.

¹³ *Ca preotul:* Dante sta ca un duhovnic ce-l spovedește pe asasinul care, după ce a fost înfipt în groapă, îl mai cheamă să-i mărturisească un nou păcat, pentru ca în felul acesta să-și mai întârzie moartea. Acesta este un teribil tablou, pe care Dante desigur că l-a văzut. Este vorba de o cumplită pedeapsă medievală, denumită *propagatio*, care consta din a-l îngropa de viu, cu capul în jos, pe osândit.

¹⁴ *Bonifaciu:* Bonifaciu al VIII-lea, papă și adversarul cel mai urât de Dante. Versurile dantești îl pecetluiesc pentru totdeauna ca pe reprezentantul corupției în biserică. Cauza primă a aversiunii lui Dante este amestecul papei Bonifaciu în treburile interne ale Florenței. De aci ura înverșunată și teribila răzbunare artistică din atâtea versuri ale *Divinei Comedii*. Papa Bonifaciu a stat pe tronul pontifical între 1294-1303. Dante nu-l poate așeza în Infern, deoarece la epoca închipuitei sale călătorii (anul 1300), acesta nu murise încă. Dar el îl pune pe celălalt papă simoniac, Niccolò al III-lea, să vorbească despre Bonifaciu ca despre un sigur, așteptat oaspete al Infernului.

¹⁵ *Cartea m-a mințit:* Adică ceea ce îi este scris în cartea viitorului lui Bonifaciu. Hotărârea fatală care-l osândește la eternele chinuri infernale. Într-un crescendo năvalnic de imagini și de injurii chiar, Bonifaciu este zugrăvit ca lacom, înșelător și, desigur,

simoniac.

¹⁶ *Mireasa*: Frumoasa mireasă este Biserica, al cărei prim mire fusese Iisus Hristos.

¹⁷ *Spune-i*: Dante nu a înțeles nimic din întrebările lui Niccolò al III-lea, și Virgiliu, văzând că a rămas nelămurit, îl învață să spună că nu este el Bonifaciu.

¹⁸ *Zvâcni*: De mare ciudă că nu era Bonifaciu cel așteptat.

¹⁹ *Alesul mantiei*: Papa, acela care purta marea mantie papală.

²⁰ *Neam de urs*: A avut numai veșmântul de papă, dar de fapt a fost mai mult neam de urs. În Evul Mediu ursul era socotit ca animalul cel mai lacom. Joc de cuvinte legat de numele Orsinilor, cărora le aparținea Giovanni Gaetano Orsini, Papa Niccolò al III-lea

²¹ *Ursacii*: Rudele sale din familia Orsini.

²² *Pungă*: Joc de cuvinte între punga în care în timpul vieții a strâns bani și aceea (*bolgia*) în care se află acum pedepsit.

²³ *Toți papii*: Păcatul simoniei era foarte răspândit.

²⁴ *Mai scurt*: Bonifaciu al VIII-lea va sta mai puțin (11 ani) decât Niccolò (23 ani), fiindcă locul lui va fi luat de către Clement al V-lea.

²⁵ *Din apus*: Pentru că arhiepiscopul Bertrande de Gol, ales papă cu numele de Clement al V-lea de către Conclavul de la Perugia în 5 iunie 1305, venea din Bordeaux, deci din apus. El a mutat curia papală la Avignon.

²⁶ *Un nou Iason*: Iason a fost un mare preot al poporului ebraic. El a cumpărat de la regele Antioh

demnitatea sacerdotală cu trei sute șaiszeci de talanți.

²⁷ *Stăpânu-i*: Regele Siriei, Antioh, care a vândut sacerdoțiul.

²⁸ *Al Franței rege*: Este vorba de Filip al IV-lea cel Frumos, care a fost favorabil alegerii lui Clement ca papă.

²⁹ *Smintit*: întrebare retorică pentru a justifica extraordinarul ton polemic al invectivei dantești îndreptate împotriva papilor simoniaci.

³⁰ *Schimbul cheilor*: Cheile, de aur și argint, ale împărăției cerurilor, însemnele bisericii creștine, însemnele de mai târziu ale papalității.

³¹ *Contra Franței*: împotrivindu-se lui Carol I d'Anjou.

³² *O târfă*: Dante citează un crud pasaj din *Apocalips* prin care vrea să demonstreze cum papii au prostituat biserica.

³³ - o *sută*: Cei o sută de idoli adorați de papi, care trebuiau să fie preoți monoteiști, sunt monedele de aur de care erau atât de avizi.

³⁴ *Constantine*: Este vorba de faimosul document *Donatio Constantini*, în realitate un act apocrif (a cărui neautenticitate a fost demonstrată strălucit de umanistul Lorenzo Valla) al împăratului Constantin cel Mare. El ar fi dăruit, drept recunoștință pentru a fi fost vindecat de lepră, stăpânirea Romei papei Silvestru atunci când a mutat capitala Imperiului Roman la Constantinopol.

³⁵ *Și-n //m²*: Violenta invectivă a lui Dante împotriva papilor simoniaci ia sfârșit. Poate că niciodată în poezia lumii n-au rămas accente mai puternice și mai înflăcărate ca aceste versuri inspirate de ura profundă a poetului împotriva clericilor venali

și desfrânați.

³⁶ *Mă prinse*: Virgiliu i-a ascultat teribila diatribă cu o vădită mulțumire și gestul lui demonstrează deplina sa satisfacție.

³⁷ *Nu osteni*: Și pentru a-i arăta și mai mult mulțumirea sa, l-a ținut la piept cât timp” a durat urcușul.

³⁸ *Altă vale*: Era cea de a patra bolgie.

Cântul XX

¹ *Noi cazne*: Noi și străinii osânde.

² *Prima carte*: Prima carte a trilogiei dantești, cantica *Infernului*.

³ *Cu crucea*: Lent, ca într-o procesiune religioasă. Sunt ghicitorii care trec în cete, având capul întors cu ceafa înainte, pedeapsă simbolică, deoarece au îndrăznit să creadă că pot prevesti viitorul.

⁴ *Ucazul*: Legea care edictase o asemenea oribilă osândă.

⁵ *Ci spune tu*: Dante se adresează cititorului, pentru a-l lua martor dacă putea să rămână nepăsător față de acest fel de chin.

⁶ *Printre*: Descrierea capătă accente naturaliste de oribil efect pentru a înfățișa condiția de decădere a acelor care crezuseră că pot prevesti viitorul.

⁷ *Te ții cu proșii*. Se poate vedea că Dante înțelege că Virgiliu îl întreabă dacă nu cumva ar fi fost și el prezicător, de îi este așa de milă de acești osândiți.

⁸ *Mila*: în italianește există un joc de cuvinte bazat pe cele două sensuri ale cuvântului. *pietà*, care înseamnă și evlavie și milă. Dante spune că în această bolgie a ghicitorilor, adevărata *pietà* (evlavie) este în a fi *fisăpietă* (milă).

⁹ *Ridică fruntea*: Virgiliu, în cuvântul adresat lui Dante, a avut accente puternice de reproș pentru compasiunea arătată de acesta prezicătorilor.

¹⁰ *Anflarale*: Este vorba de Amfiarau, unul dintre cei șapte regi care au asediat Teba. Înzestrat cu darul divinației, știind că va muri în lupte, n-a vrut să participe la război, dar a fost trădat de soția sa, Erifilia. În timpul unei bătălii, sub carul lui de luptă s-a deschis pământul și Amfiarau a căzut până în Infern în fața judecătorului Minos, care l-a trimis la osândă în bolgia a patra a celui de al optulea cerc.

¹¹ *Tirezias*: Vestit ghicitor, și el participant la luptele celor șapte regi împotriva Tebei. În Ovidiu (*Metam.* III, v. 324 și urm.) se poate citi cum Tirezias, despărțind într-o zi doi șerpi împreunați, a fost metamorfozat în femeie și apoi, după șapte ani, întâlnind iarăși aceiași șerpi, atingându-i din nou, și-a recăpătat sexul bărbătesc.

¹² *Aronte*: Aronte, Arunte sau Aruns, un alt faimos ghicitor din orașul Luni, prezicătorul victoriei lui Cezar în războiul împotriva lui Pompei. De semnalat frumusețea descrierii din aceste versuri, a priveliștilor care se desfășoară înaintea ochilor de pe aceste înălțimi ale Carrarei, unde se afla așezată peștera ghicitorului.

¹³ *E-al Mantei*: Manto, fiica lui Tirezias, care și-a exercitat arta de ghicitoare la început cu tatăl său și apoi singură. Fugind din Teba, s-a oprit în localitatea unde fiul său a întemeiat un oraș, pe care l-a numit, după numele mamei sale, Mantova.

¹⁴ *Ce mă cresc*: Virgiliu s-a născut într-un sat lângă Mantova.

¹⁵ *Bac*: Referitor la zeul Baccus, protectorul

cetății Teba.

¹⁶ *Un lac*: Este vorba de lacul Garda sau Benacus (nume antic), care marca hotarul între Italia și Germania.

¹⁷ *Garda*: Localitatea de lângă Verona se află pe țărmul frumosului lac cu același nume. *Val Camonica*: O Vale care se află la vest de lacul Garda, ca și muntele numit Penino.

¹⁸ *Un loc*: în mijlocul lacului se află o insulă, probabil Lecce, care marca încrucișarea granițelor episcopatelor Trento, Brescia și Verona.

¹⁹ *Peschiera*: Este o fortăreață ridicată de seniorii Veronei, Scaligeri, pentru a apăra orașul împotriva eventualelor atacuri ale locuitorilor din Brescia ori Bergamo.

²⁰ *Un râu*: întreg volumul de ape care nu poate să încapă în lac se revarsă, transformându-se într-un râu numit Mincio.

²¹ *Governo*: Localitatea Governolo, lângă care apele râului Mincio se varsă în fluviul Pad.

²² *Fata vrăjitoare*: Ghicitoarea Manto prezentată de Stațiu ca *vergine (innuba)*.

²³ *Și-uitând*: Era obiceiul ca înainte de a se da numele unui oraș, să se consulte anumite semne augurale, ca zborul păsărilor, măruntaiele animalelor sacrificate etc.

²⁴ *Pe leșul fetei*: Clădind orașul pe acele oseminte ale ghicitoarei și ale servilor ei, oamenii l-au numit Mantova, după numele aceleia care se opriese pentru prima dată acolo.

²⁵ *Pinemont*: Dante vrea să spună că populația orașului Mantova fusese foarte numeroasă pe timpul contelui Alberto da Casalodi, mai înainte ca acesta să

fi trimis în surghiun pe nobilii din oraș, la îndemnul ghibelinului Pinemonte dei Boneccolsi. De altfel credulul Casalodi va fi răsturnat și înlocuit de la conducerea cetății de către însuși perfidul său sfătuitor.

²⁶ *Prin adevăr:* Ultimele cuvinte ale lui Virgiliu pecetluiesc solemn adevărul despre originea orașului Mantova.

²⁷ *Calcas:* Faimosul preot și augur grec care a prezis războiul troian și toate întâmplările lui.

²⁸ *Semn:* Semnul de plecare al flotei grecești care naviga către Troia.

²⁹ *Eufâril:* Un alt augur pe care Virgiliu îl amintește.

³⁰ *Cântând:* în *Eneida* sa.

³¹ *Scot:* Este vorba despre Michele Scotto, medic și astronom scoțian, la curtea regelui Frederic al II-lea, în Sicilia. El a tradus din limba arabă numeroase texte de medicină ori filosofie (Avicena). Se credea despre el că are la dispoziție o ceată de spirite cărora putea să le poruncească.

³² *Bonatti:* Faimos astrolog din Forli. A trăit și el la curtea regelui Frederic al II-lea. Autor al unui cunoscut tratat despre stele.

³³ *Asdent:* Este un cizmar din Parma, faimos pentru arta sa de prezicător.

³⁴ *Ceata:* Dante trece la femeile ghicitoare, cele care și-au părăsit ocupațiile casnice pentru a se deda vrăjitoriei. El nu socotește însă niciuna demnă să fie amintită pe numele ei.

³⁵ *Cain cu spinii:* Este vorba de lună, în ale cărei pete fantezia populară îl vedea pe primul ucigaș al lumii, pe Cain, care poartă o cunună cu spini.

³⁶ *Sevilla*: Luna trece în dreptul Sevilei, în Spania, spre a apune.

³⁷ *Raza ei*: Lumina lunii i-a fost de folos lui Dante în timp ce rățăcea în noaptea trecută prin pădurea întunecată.

Cântul XXI

¹ *Din punte*: Din arcul de piatră al bolgiei a patra spre puntea celei de a cincea.

² *De prisos*: Nu este esențial să fie notat în jurnalul de bord al extraordinarei călătorii.

³ *La Veneția*: Vederea smoalei clocotinde în ceaunul bolgiei a cincea îi amintește lui Dante dintr-odată șantierul naval venețian, la vremea sa unul dintre cele mai mari din Europa; ca și când s-ar găsi într-adevăr în mijlocul acelei activități fremătătoare, el zugrăvește cu puternice trăsături realiste, într-un ritm dinamic, încordat, un tablou precis, viu colorat al muncii intense.

⁴ *Spargă*: Câlții folosiți la operația de călăfătuire a navelor.

⁵ *Din străbuni*: în textul dantesc, vasul care a făcut mai multe călătorii.

⁶ *Har ceresc*: Divina artă a divinității, care a distribuit pedepsele urmând de aproape legea „*deplasso e del contrapasso*” (legea talionului).

⁷ *Ferește*: Avertismentul lui Virgiliu îl oprește pe Dante, tras către smoala în clocot de forța curiozității care-i învinge spaima.

⁸ *Un drac*: Primul personaj din vasta farsă populară a cărei reprezentație va începe în curând.

⁹ *Sfânta Zită*: Sfânta Zită era patroana orașului Lucea. Păcătosul adus de diavol pe umerii săi ascuțiți era unul din fruntașii orașului Lucea.

¹⁰ *Să-l dați*: Să-l aruncați în smoala clocotită. Îndemnul este adresat unor demoni pe care cei doi poeți călători nu i-au văzut încă.

¹¹ *Urbea*: Orașul Lucea, cel ticsit de pungași.

¹² *Bonturo*: Toți locuitorii din Lucea sunt pungași în afară de Bonturo. Aceasta este o expresie sarcastică, deoarece Bonturo Dați era un faimos *baretti*ere, fraudator al bunurilor publice.

¹³ *Din nu*: Pentru bani, ei schimbă hotărârile într-o clipită.

¹⁴ *Zvârli*: îl aruncă din înaltul punții pe damnat în smoala clocotitoare și apoi se repede ca un dulău în urmărirea altuia, pe pământ.

¹⁵ *Cu spata-n sus*: Când iese la suprafață, condamnatul pare că face mătănii. De aceea diavolii îi strigă sarcastic: „Aici nu sunt icoane căroră să te închini”. În textul dantesc: *Santo Volto* (Sfânta Față), sculptură foarte veche, un crucifix venerat de locuitorii orașului Lucea.

¹⁶ *Serchio*: în Infern nu se poate înota ca în' Serchio, râul care trece prin Lucea.

¹⁷ *Aidoma*: O altă realizată comparație care îngăduie reprezentarea fantasticului prin trăsături realiste luate din viață.

¹⁸ *Și - alteori*: O altă realizată comparație care îngăduie reprezentarea fantasticului prin trăsături realiste luate din viață.

¹⁹ *Răii*: Diavolii. Virgiliu își impune o înfățișare sigură de sine.

²⁰ *Un uns*: Un ins cu care el să poată duce tratative.

²¹ *Codârloi*: Traducerea, realizată de Eta Boeriu, a păstrat, în majoritate, numele caracteristice ale

diavolilor din Cântul acesta, traduse inițial de George Coșbuc.

²² *Cel-de-sus voiește*: Virgiliu utilizează încă o dată faimoasa lui formulă.

²³ *Una cu pământul*: Dante se lipise de pământ pentru a nu fi văzut de demoni.

²⁴ *Legământul*: Se temea că diavolii nu se vor ține de cuvânt și că îl vor lovi pe la spate.

²⁵ *La fel cu mine*: Dante își aseamănă frica cu aceea pe care au simțit-o în 1289 apărătorii pisani ai castelului Caprona, după ce au părăsit fortăreața – predându-se – și au văzut ce numeroase erau armatele asediatorilor. În rândurile celor 400 de călăreți prezenți se afla și tânărul florentin Dante Alighieri.

²⁶ *Altă punte*: Codârloi, mințind, le spune celor doi poeți că, din cauza năruirii punții care trece spre bolgia a șasea, ei trebuie să urmărească linia crestei care desparte bolgia a cincea de a șasea până vor întâlni un alt arc, o altă punte intactă care face legătura între bolgii. Diavolul amestecă măiestrit adevărul (năruirea punții) cu minciuna (existența alteia).

²⁷ *Chiar ieri*: Ieri s-au împlinit 1266 de ani de când s-a prăbușit arcul de piatră al punții-Ea se năruise în ziua coborârii lui Iisus Hristos în Iad (cf. și *Inf.* XII). Afirmatia are o deosebită importanță pentru stabilirea cronologiei călătoriei dantești.

²⁸ *Mai bine singuri*: Frica l-a cuprins din nou pe Dante. îl roagă pe Virgiliu să se lipsească de escorta diavolilor.

²⁹ *Tu, care*: Din cauza spaimei, Dante începe să se îndoiască dacă Virgiliu cunoaște drumul, precum și de prudența lui de totdeauna.

³⁰ *Grăi Virgil:* Virgiliu își îndeamnă discipolul să nu fie înfricoșat, deoarece dracii nu vor avea nicio putere asupra lor.

³¹ *Drept care:* Cântul se termină în stilul grotesc al unei groase farse populare. Limbajul ultimului vers este cu totul trivial, dar adecvat situației și personajelor diabolice ale scenei și viei reprezentări.

Cântul XXII

¹ *Văzut-am:* Dante face o enumerare rapidă de manevre și exerciții militare în sunetul semnalelor celor mai diverse instrumente, pentru a arăta că niciodată nu i-a fost dat să asculte un mai ciudat semnal ca al lui Barbă-creață, capul cetei drăcești.

² *O, aretini:* Aluzie la expedițiile florentinilor împotriva celor din Arezzo.

³ *Turniruri:* Giostrele, luptele medievale, întrecerile între cavaleri. Efortul dantesc este evident de a înnobilă trivialitatea argumentului pe care îl tratează.

⁴ *În temple:* Există desigur un proverb popular echivalent; în biserică cu sfinții, la cârciumă cu bețivii.

⁵ *Prevestesc:* Se credea că atunci când delfinii, care urmăresc de obicei corăbiile, sar deasupra apei, ei prevestesc marinarilor apropierea furtunii.

⁶ *Precum stau:* La început, poetul animalier Dante Alighieri i-a asemuit pe damnați cu delfinii care își arată din ape spinarea arcuită. Acum îi compară pe alții cu broaștele care scot din apă numai botul.

⁷ *Cum șade:* Comparația cu broaștele, care arată din partea lui Dante un dezvoltat spirit de observație a naturii, se desfășoară mai departe.

⁸ *Ca pe-o vidră:* Comparația cu animalele de apă continuă, imaginea condamnatului este foarte vie.

Negru și uns de păcură, el seamănă într-adevăr cu o vidră.

⁹ *Luasem seama*: Dante știa numele tuturor dracilor pentru că fusese cu luare-aminte atunci când îi strigase pe nume căpetenia lor sau când ei se strigau între ei.

¹⁰ *Din Navarra*: Mic stat medieval în Pirineii apuseni. Nu se știe prea mult despre acest damnat, un oarecare Ciampolo sau Giampolo.

¹¹ *Tebald*: Ciampolo ar fi ajuns om de vază, curtean apreciat la curtea regelui Navarrei, Tebald al II-lea, mort în Sicilia (1270), la întoarcerea dintr-o cruciadă.

¹² *Răi motani*: O altă comparație luată din lumea animală. Expresia era, probabil, proverbială.

¹³ *Duh vecin*: Dintr-un pământ vecin Italiei. Cum se va vedea în curând, este vorba de marea insulă a Sardiniei.

¹⁴ *Vătaful lor*: Decurionul cetei de diavoli expediționari, Barbă-creață.

¹⁵ *Plângea ursita*: în textul original: „Își privea rana” (cu disperarea de a fi încăput în asemenea rele gheare).

¹⁶ *Fratele Gomita*: Este vorba de un călugăr din Galura, faimos prin fraudele sale. Unii comentatori îl identifică cu vicarul seniorului Galurei, Nino Visconti. El ar fi deschis, primind o mare sumă de bani, porțile închisorii în care se aflau adversarii seniorului său.

¹⁷ *Zanche*: Michele Zanche, pe care unii comentatori (nebazați pe documente), îl identifică cu vicarul regelui poet Enzo, fiul lui Frederic al II-lea. Zanche ar fi uzurpat puterea regelui său, fiind ucis până la urmă de către propriul său ginere, Brânca

d'Oria, doritor și el să acapareze puterea (cf. *Inf.* XXXIII, v. 137).

¹⁸ *Logodor*: Sardinia era împărțită în patru regiuni (*giudicați*): Gallura, Logodoro, Arboreea și Cagliari.

¹⁹ *Mă altoiește*: Limbaj vulgar adecvat situației.

²⁰ *Prepusul*: Șeful cetei, Barbă-creață.

²¹ *De vreți toscani*: De pe acum se vede clar că Ciampolo a imaginat un plan pentru a scăpa din ghearele demonilor. El îi spune lui Virgiliu că dacă diavolii vor sta deoparte, el va face în așa fel ca să vină mulți toscani ori lombarzi, cu care cei doi călători să stea de vorbă. Deși cuvintele lui sunt îndreptate către Virgiliu, ele dau dracilor iluzia (urmărită desigur de damnat) că în felul acesta ei vor putea prinde și chinui mai mulți osândiți. În realitate, vicleanul Ciampolo nu așteaptă decât ca dracii să se depărteze puțin pentru a se arunca în smoală, scăpându-le astfel din prea ascuțitele gheare.

²² *Tartaroții*: Demonii.

²³ *De-oi suiera*: Semnal între damnați.

²⁴ *Meșter mare*: Videanul duh schimbă cu mare măiestrie cuvintele de neîncredere ale lui Cățoi și, vrând să-i hotărască pe dracii oscilanți, le amintește că, într-adevăr, este rău, dar nu diavolii trebuie să-l învinuiască de asta – ei, care se vor bucura de urmările acestei răutăți.

²⁵ *Ci Zbate-aripi*: Diavolul Zbate-aripi își dă seama, poate, de șiretlicul lui Ciampolo, dar, fiindu-i greu să admită ca un păcătos să înfrunte zece draci, acceptă propunerea și îi convinge și pe ceilalți demoni să fie de acord.

²⁶ *Alt joc, creștine*: în textul original: „O, tu care

citești". Cititorul este pregătit să asiste la scena finală, care este într-adevăr un joc nou, o tragicomedie nemaivăzută.

²⁷ *Se-nfipse*: Acțiunea damnatului, saltul său în smoală, este instantanee.

²⁸ *Vinovatul*: Zbate-aripi, naivul „apărător” al damnatului.

²⁹ *Șoimu-n zbor*: O altă comparație realizată magnific, din lumea animală. Zbate-aripi, care în saltul lui vertiginos nu a putut totuși să-l prindă pe vicleanul duh, este aidoma unui șoim care, după ce-a urmărit o rață sălbatică în zbor, nu poate s-o înhațe, când a ajuns la suprafața apei, fiindcă vânatul s-a scufundat în undele protectoare.

³⁰ *Mânios*: Un diavol simte atâta ciudă din pricină că damnatul i-a scăpat din gheare, încât – pentru a se ușura într-un fel – se încaieră cu tovarășul lui.

³¹ Hulton. Șoim, pasăre răpitoare.

³² *Pielea argăsită*: De smoala clocotitoare. Cântul se sfârșește astfel cu înfrângerea diavolilor. Este un cânt străbătut de puternice accente comice, de tensiune dramatică, în ritm alert, doveditor al umorului dantesc, modelat în tiparul unei farse de tip popular. În același timp, este demn de semnalat felul în care Dante îi tratează pe defraudatorii bunurilor publice, damnații din această zonă infernală. Violența vorbelor de dispreț împotriva acestora amintește de nedreapta acuzație care i-a fost adusă lui însuși, de însușirea de bani publici, acuzație pe care a disprețuit-o într-atâta încât nici nu a încercat vreodată să se dezvinovățească.

Cântul XXIII

¹ *Tăcuți*: Reculeși în gândurile lor, după atât de

agitările întâmplări din cântul precedent. Erau singuri, fără escorta temută a diavolilor. Reculegerea este o pauză necesară între tumulturi.

² *Ca franciscanii*: în text: „frații minoriți”. primul ordin al călugărilor franciscani. Adică cei doi poeți mergeau cu atitudinea smerită, reculeasă, și unul în urma altuia, așa cum obișnuiesc acești călugări.

³ *Tărăboi*: Gâlceava diavolilor din Cântul precedent.

⁴ *De Esop*: Dante face aluzie la o fabulă a cunoscutului fabulist grec din secolul al VI-lea î.Hr... Fabula esopiană povestește următoarele: un șoarece, ca să poată trece un râu, cere ajutorul unei broaște. Broasca îi leagă piciorul de al ei și, ajunși în mijlocul râului, se scufundă, căutând în felul acesta să înece șoarecele. Survine un șoim care îi înhață pe amândoi.

⁵ *Amu și acu*: Nu au cuvintele *amu* și *acu* mai multă asemănare decât aceste două, adică cearta dintre draci și fabula lui Esop.

⁶ *Mă-nfrică*: Spaima pe care a simțit-o Dante din cauza diavolilor.

⁷ *Pe urma noastră*: Dante și Virgiliu, până la urmă, au fost pricina pentru care dracii au căzut în smoală și s-au făcut de râs.

⁸ *O privire*: Dante privește înfricoșat înapoi pentru a vedea dacă nu sunt urmăriți de diavoli.

⁹ *Oglindă*: Virgiliu fusese urmărit de aceleași gânduri.

¹⁰ *Un singur sfat*: Din gândurile, îngemănate, ale lui Dante și Virgiliu.

¹¹ *Coborâș*: Dacă malul drept al bolgiei este atât de înclinat încât să poată îngădui coborârea lor pe această cale într-o altă bolgie inferioară, vor putea

scăpa de acea urmărire de care Dante se temea atâta.

¹² *O mamă:* Versurile exaltă condiția sublimă a iubirii de mamă și umanitatea lui Virgiliu înclinată asupra discipolului înfricoșat.

¹³ *Moara:* O altă măiastră comparație luată de Dante din lumea pământească, vie și plastică reprezentare a lucrurilor văzute într-adevăr.

¹⁴ *Abia ajunse:* Coborârea lui Virgiliu, purtând în brațe pe Dante, ia sfârșit în fundul bolgiei a șasea.

¹⁵ *Și-i și văzui:* Teama lui Dante fusese întemeiată. Diavolii îi urmăriseră cu tenacitate.

¹⁶ *Norod smolit:* în sensul sulemenirii, al fardării. Aluzie la cetele de damnați din a șasea bolgie: fățarnicii, ipocriții, care sunt acoperiți de mantii grele de plumb, aurite pe dinafară.

¹⁷ *Din Cluny:* După chipul în care se îmbracă călugării benedictini ai mănăstirii Cluny din Burgundia. Alți comentatori au citit, în trecut, în loc de Cluny, Cologna.

¹⁸ *De-mpărat:* Vechi comentatori spun că Frederic al II-lea pedepsea pe vinovați de lezmajestate îmbrăcându-i în mantii de plumb și așezându-i apoi în niște căldări uriașe sub care se făcea focul. În felul acesta plumbul mantiei se topea și nenorociții mureau în cele mai groaznice chinuri.

¹⁹ Un vers de o rară frumusețe, care ne face să simțim nu numai povara, dar și neauzita suferință și mai ales nesfârșita osteneală pe care această povară o produce.

²⁰ *Atât de-ncet:* Pentru a zugrăvi mai viu încetineala mersului ipocriților striviți de greutatea mantiiilor de plumb, Dante scrie că la fiecare nou pas înainte aveau în rând cu ei alți noi păcătoși, ceilalți

rămânând în urmă.

²¹ *Găsește*: Dante îl îndeamnă pe Virgiliu să se uite împrejur pentru a vedea dacă poate recunoaște vreo persoană mai însemnată cu care să stea de vorbă.

²² *Stați*: Un suflet din ceata ipocriților a recunoscut dintr-odată dulcele grai toscan.

²³ *Voi ce-alergați*: Cei doi poeți, Dante și Virgiliu, mergeau în realitate în pas obișnuit, dar față de mersul atât de lent al ipocriților păreau că fug.

²⁴ *Pe sub sprâncene*: Din cauza zdrobitoarei greutate a glugii de plumb, cei doi damnați nu puteau să ridice capul în sus ci numai ochii. Dar privirea lor, pe sub sprâncene, poate fi și o caracteristică a ipocriziei.

²⁵ *Iertându-i de povara*: Cei doi damnați sunt mirați că Dante și Virgiliu nu sunt supuși chinurilor caracteristice cercului în care se află.

²⁶ *Cetatea*: Este vorba de vestita cetate de pe malurile Arnului, Florența, pe care Dante o evocă aici încă o dată, cu aceeași mare iubire.

²⁷ *Și-s încă-n trupul*: Dante declară că străbate Infernul fiind în viață, având încă trupul viu.

²⁸ *Lacrimi ca din sită*: Lacrimile pe care le varsă neconținut cei doi osândiți și care lui Dante îi pricinuiesc o mare milă.

²⁹ *Balanța*: Cântarul umerilor este covârșit de uriașa greutate a mantiilor de plumb.

³⁰ *Frați gaudenți*: Din ordinul cavalerilor Sfintei Fecioare, ordin religios și militar înființat în 1261, la Bologna. Cei care slujeau cu *bucurie* divinității au ajuns să slujească propriilor lor interese și plăceri, ordinul decăzând curând.

³¹ *Catalan:* Catalano dei Malavolti și tovarășul său de suferință, Loderingo degli Andalo, fondatori ai ordinului Cavalerilor Sfintei Fecioare, au fost chemați din Bologna la Florența în 1293, ca *podestă*, pentru a ajuta la pacificarea cetății; dar, lăsându-se cumpărați de guelfi, au pricinuit orașului mai multă discordie și mai mult rău. Au fost influențați desigur de politica papei Clement al IV-lea.

³² *De urbea:* De orașul tău, Florența.

³³ *Guardingo:* Un castel întărit, construit de longobarzi și care a dat numele locului unde se ridicaseră casele familiei degli Uberti, distruse în momentul exilării ghibelinilor din Florența, cu ajutorul politicii preconizate de cei doi damnați ipocriți.

³⁴ *Călugări:* Poate că Dante se pregătește să erupă într-o altă invectivă îndreptată împotriva fracțiunilor și politicii de parte a Italiei divizate de războirile intestinale.

³⁵ *Răstignit:* Cel răstignit în noroi este Caiafa, judecătorul lui Iisus Hristos.

³⁶ *Cât trage:* Toți ipocriții damnați în acest cerc, cu grelele lor mantii de plumb, trebuie să-i treacă deasupra și să-l calce în picioare. În felul acesta, Caiafa, autorul celei mai ipocrite sentințe care s-a dat vreodată în lumea creștină, trebuie să suporte greutatea întregii ipocrizii a lumii.

³⁷ *Socru-său:* Este vorba de un alt mare preot, Ana, socrul lui Caiafa.

³⁸ *Ce-a urgisit:* Distrugerea Ierusalimului de către romani a fost o răzbunare divină îndreptățită.

³⁹ *Se minună:* Virgiliu se miră deoarece, la prima lui coborâre în Infern, nu-l văzuse încă pe Caiafa printre ipocriți. Dar nici nu putea să fie altfel,

deoarece el, cronologic, coborâse în Infern înainte de moartea lui Hristos.

⁴⁰ *Ne's/wwe*. Virgiliu se adresează lui Catalano, întrebându-l despre o eventuală ieșire din această bolgie

⁴¹ *îngeri tuciurii*: îngerii negri, îngerii răzvrățiți precipitați în Infern, diavolii. Poetul italian nu ar mai vrea să apeleze la ajutorul lor.

⁴² *Podul s-a surpat*: Minciuna lui Codârloi apare întreagă; toate arcurile de piatră, toate punțile s-au prăbușit. Dar drumul este accesibil pe pantele bolgiei și pe ruinele podului.

⁴³ *Cel ce-i prindea*: Diavolul Codârloi.

Celălalt grăi: Fratele Godente Catalano își permite să fie ironic cu Virgiliu, declarând că în vremea când studiasse teologia la Bologna aflate acest lucru (loc comun, de altfel), că diavolul este capul răutăților.

⁴⁴ *Dragilor picioare*: Adică pe urma lui Virgiliu; calificativul delicat al lui Dante este o compensație a sarcasmului ipocritului damnat.

Cântul XXIV

¹ *Tânărului an*: La începutul anului, între 21 ianuarie și 21 februarie, când soarele intră în Zodia Vărsătorului (Urnei, în traducere)

² *Liman*: Noaptea se îndreaptă către echinox, când durata ei o va egala pe a zilei.

³ *Surate*: Sora brumei este zăpada. Urmează un minunat tablou al vieții de la țară în descrierea țăranului care, sculându-se de dimineață și văzând acoperit de brumă, se întristează crezând că este zăpadă, dar apoi surâde observând ce repede a dispărut albul veșmânt al câmpului.

⁴ *Prefăcut:* Câmpul a luat o înfățișare nouă, deoarece bruma a dispărut.

⁵ *Norul:* Virgiliu era înnegurat gândind la minciunile diavolului din cântul precedent.

⁶ *Sub munte:* Colina la poalele căreia Dante întâlnise cele trei fiare și pe Virgiliu, care avea să-i fie fermă călăuză.

⁷ *Mă-mpinse:* După ce a meditat, Virgiliu și-a dat seama că Dante nu putea întreprinde ascensiunea fără ajutorul lui.

⁸ *Ochind:* Misiunea lui Virgiliu în escaladă este a unui adevărat cap de coardă.

⁹ *Poveri:* în textul italian: „mantie”, adică ascensiunea era grea, și o mantie, o haină lungă, ar fi fost o piedică la urcuș.

¹⁰ *Căci el ușor:* Dante era ajutat de Virgiliu (cel ușor), care, fiind suflet, nu avea nicio greutate.

¹¹ *Ultima:* Pe creasta care desparte cele două bolgii.

¹² *Suflam:* Dante este ostenit de asprimea ascensiunii.

¹³ *Căci stând:* Aceste versuri au devenit proverbiale ca și cele de la 53 - 54. Ele definesc asprimea drumului către glorie și către stele.

¹⁴ *Urcuș mai lung:* în textul original: „o mai lungă scară”. Aluzie la urcușul pe care vor trebuie să-l facă în curând, din abisul Infernului până la înălțimea ametoitoare a Purgatoriului.

¹⁵ *De-nțelegi:* Dacă pătrunzi sensul cuvintelor mele.

¹⁶ *Vădindu-i:* Dante mai mult se prefăcea. Adică se arăta mai puternic decât era în realitate.

¹⁷ *Un glas:* Din a șaptea bolgie se aude o voce

furioasă, dar sensul cuvintelor nu poate fi perceput.

¹⁸ *Să nu se laude*: Să nu se laude Libia cu pustiurile sale în care furnică șerpi de tot felul. O adevărată cascadă de nume rare de șerpi, enumerate de Dante cu mare artă în versurile următoare. Așa cum arată un comentator, numele acestor șerpi exotici sunt luate din poetul Lucan. Dar Dante cu fantezia lui puternică născoceste niște metamorfoze atât de îndrăznețe și de amănunțit descrise, din oameni în șerpi și din șerpi în oameni, încât se poate lăuda pe drept cuvânt (așa cum face în cântul următor), de a-i fi întrecut pe maeștrii lui, Ovidiu și Lucan. Traducerea românească exclude numele exotice ale reptilelor.

¹⁹ *A scrie-un „o”*: Pentru a da o imagine a repeziciunii cu care se întâmplă straniul eveniment, Dante ia exemplul literelor „O” și „I”, care se scriu dintr-o singură trăsătură de condei. Deci ei se aprind mai repede decât se scrie un „I” sau „O”. Păcătoșii acestei bolgii, care sunt atât de crud pedepsiți, sunt hoții. Asemenea reptilelor în care se metamorfozează, ei sunt lași, perfizi, încearcă mereu să fugă și să se ascundă.

²⁰ *Fenix*: înțelepții, anticii au putut să scrie mult despre legendara pasăre Phonix, despre care se spunea că moare arzând (când a împlinit cinci sute de ani) și că apoi reînvie din propria-i cenușă.

²¹ *Asemeni celui*: Aluzie la teribila epilepsie. O descriere cu totul pătrunsă de realism în paralela dintre epileptic și damnații supuși oribilei metamorfoze reptiliene.

²² *Groapă*: Bolgia a șaptea.

²³ *Vanni Fucci*: Vanni Fucci din Pistoia, om violent (fiară) și vestit tâlhar. Nu se sfia să prade și lăcașurile

bisericești. Răspunzând lui Virgiliu, el este cinic, ostentativ.

²⁴ *Ce păcate ispășește:* De ce se află în această bolgie a tâlharilor? Să nu ascundă adevărul.

²⁵ *Rușinea:* Rușinea damnatului nu este generată de căință, ci de faptul de a fi fost în această stare.

²⁶ *Izgonit:* Dante vrea să acrediteze faptul asasinării lui Vanni Fucci.

²⁷ *Răspund:* Răspunde la întrebarea lui Dante, în care a recunoscut, desigur, el, Negrul, pe un adversar politic. Se află în bolgia a șaptea pentru că a fost tâlhar de biserici. El este autorul furtului odoarelor bisericii San Zeno din Pistoia și vina a fost aruncată pe nedrept asupra altora.

²⁸ *Ascute bine-urechea:* Pentru a-l tulbura pe Dante, Vanni Fucci face o serie de prevestiri despre nenorocirile viitoare ale cetăților italiene.

²⁹ *Pe Negrii:* Prevestește izgonirea fracțiunii Negrilor din Pistoia în mai 1301.

³⁰ *Și-apoi Florența:* Prevestire a intrării în Florența a lui Carol de Valois, a venirii la putere a Negrilor și a izgonirii Albilor.

³¹ *Din Val di Magra:* Prevestire a bătăliei pe care au dat-o Albii din Pistoia cu marchizul Moroello Malaspina, căpitan al Lucezilor, aliați ai Negrilor florentini.

³² *Și-anume-o spun:* Vanni Fucci, impertinentul tâlhar și partizan al Negrilor, părăsește vorbirea alegorică a versurilor precedente, pentru a da o ultimă, puternică lovitură adversarului său politic, Dante, partizan al Albilor.

Cântul XXV

¹ *Un sfârc de deget:* Gestul este obscen (în Italia

foarte obișnuit în trecut și mai ales - se pare - în Pistoia, care îl putuse nemuri într-un moment). El constă în a arăta cuiva, în chip total disprețuitor, pumnul închis, cu degetul cel mare între arătător și mijlociu. O altă trăsătură de cinism vulgar care îngroașă mai mult sumbrul autoportret al lui Vanni Fucci.

² *Șerpilor*: Din acel moment, oribilele reptile ale bolgiei a șaptea, monstruoșii șerpi, i-au fost dragi lui Dante, pentru că l-au oprit pe înverșunatul, sălbaticul adversar politic să mai vorbească.

³ *Pistoie*: începe o invectivă la adresa Pistoiei (una dintre primele ridicate de Dante împotriva cetăților Italiei), orașul care împinge la crime și fapte rele pe urmașii răi și criminali care au întemeiat-o.

⁴ *Străbunii*: Este legendară întemeierea Pistoiei de către rămășițele trupelor lui

Catilina.

⁵ *Tebanul*: Este vorba de Capaneu cel fulgerat de Zeus pe zidurile Tebei.

⁶ *Umbră*: Trufașul Vanni Fucci.

⁷ *Centaur*: El însuși este un damnat.

⁸ *Maremma*: Regiunea mlăștinoasă a Toscanei, care în trecut era plină de fiare sălbatice și de șerpi.

⁹ *Chip de om*: Partea omenească a trupului centaurului.

¹⁰ *Acesta-i*: Noua apariție este Cacus, reprezentat de Virgiliu, în *Eneida*, jumătate om și jumătate animal. Dante face din personajul virgilian un centaur și-l pune între damnații acestei bolgii din cauza hoțiilor din timpul vieții. Se știe din mitologie că acest Cacus furase turmele lui Hercule care îl va pedepsi omorându-l.

¹¹ *Aventin*: Este una din cele șapte coline ale Romei, unde, potrivit legendei, Cacus își avea într-o peșteră locuința.

¹² *Frații săi*: Cacus nu se află alături de ceilalți centauri, în cercul violențelor, pentru că el a fost tâlhar.

¹³ *Cirezile*: Turmele lui Hercule.

¹⁴ *Sute de ciomege*: Hercule i-a dat mai mult de o sută de lovituri cu măciuca, dar Cacus nu Le-a simțit pe toate, pentru că murise după primele zece. (în *Eneida*, Cacus moare strangulat de Hercule.)

¹⁵ *Nu-i cunoșteam*: Una dintre cele trei umbre ale damnaților, chemându-și tovarășul de suferință, i-a dat prilejul lui Dante să afle despre cine este vorba.

¹⁶ *Cianfa*: Un nobil, Cianfa Donați, cunoscut mai ales ca tâlhar. El va fi în acest cânt al groazei obiectul celei mai stranie metamorfoze.

¹⁷ *De-ți vine greu*: Adresându-se cititorului, Dante îl îndeamnă să nu se mire dacă povestirea lui va fi greu de crezut, deoarece abia poate s-o creadă el, care a văzut într-adevăr lucrurile despre care povestește.

¹⁸ *Lipiți*: începe strania metamorfoză, oribila transmutare, preschimbarea omului în șarpe și a șarpelui în om.

¹⁹ *Tot astfel*: Imagine vie introdusă cu mare artă în mijlocul uneia dintre cele mai realizate descrieri ale întregului poem.

²⁰ *Agnelle*: Agnolo sau Agnoletto din familia Brunelleschi din Florența, hoț vestit, care folosea și deghizarea în tâlhăriile sale. De aceea, poate, se „travestește” și în această bolgie.

²¹ *Din două*: Cele două capete formează unul

singur, dar cele două chipuri nu s-au transformat total, astfel încât fața este un amestec, atât de bizar, de om și de reptilă.

²² *Și unul și cel'alt*: Și om și șarpe, dar niciunul integral, un monstru mixt care provoacă oroare.

²³ *Precum șopârla*: Este una dintre cele mai frumoase metafore ale întregii literaturi italiene.

²⁴ *Nori groși de fum*: Osânditul care privea către șarpe scotea fum din rană, iar șarpele scotea fum din gură. Schimbarea omului în șarpe și a șarpelui în om a început cu o mușcătură veninoasă și se continuă acum în acest amestec al fumurilor.

²⁵ *Ci tacă*: Să tacă poetul Lucan, care povestește în *Pharsalia* cum în pustiurile Libiei un soldat, Sabelius, mușcat de șarpe, s-a preschimbat în cenușă, și un altul, Nassidius, mușcat fiind și el de șarpe, s-a umflat până când i-a plesnit platoșa de pe el.

²⁶ *Ovid*: Să tacă Ovidiu, care în *Metamorfoze* povestește despre preschimbarea fondatorului Tebei, Cadmus, în șarpe și a Aretusei în izvor.

²⁷ *Să-l pizmuiesc*: Dante nu-i pizmuiește pe cei doi poeți precursori, ci se proclamă pe el însuși superior în arta plămuirii literare, metamorfozele descrise de el aparținând celei mai înalte fantezii.

²⁸ *Coadă*: Coadă șarpelui, crăpată în două, s-a transformat în două picioare omenești.

²⁹ *Una se făcu*: Cele două picioare omenești unite au devenit coadă de reptilă. Cu o rară minuțiozitate, Dante descrie în paralel și concomitent gradatele transformări ale celor două naturi.

³⁰ *Brațele*: Ale damnatului.

³¹ *Cu păr*: Șarpele prefăcut în om este acoperit acum cu păr.

³² *Căzu:* Este vorba de omul metamorfozat în șarpe care cade jos, în timp ce șarpele, devenit om, se ridică în picioare.

³³ *Din tot ce-a tras:* Din prisosul de carne au apărut urechile, buzele și nasul.

³⁴ *Iar limba lui.* La omul devenit șarpe, limba unită s-a bifurcat, în timp ce la șarpele devenit om limba bifurcată s-a unit. A încetat și emanația fumului cu rol catalizator al metamorfozei. Aceasta este ultima trăsătură a minunatei descrieri dantești, a puternicei sale imaginații și a forței de reprezentare.

³⁵ *Proaspăta:* Spinarea de om pe care o avea de curând.

³⁶ *Buoso:* Cei mai mulți comentatori îl identifică cu un Buoso degli Abați, iar pe șarpele redevenit om cu florentinul Francesco Cavalcanti. Personajele nu sunt prea cunoscute în paginile cronicilor contemporane.

³⁷ *A șaptea groapă:* Cea de a șaptea bolgie.

³⁸ *Preschimb:* Strania, dubla metamorfoză.

³⁹ *Peana-mi:* Cu modestie, Dante se scuză în fața cititorului dacă arta scrisului său n-a izbutit să fie concordă cu întâmplările din bolgia hoților.

⁴⁰ *Deși la minte:* Aceste trei duhuri nu au putut fugi atât de repede încât Dante să nu-l identifice pe Pucci.

⁴¹ *Sciancato:* „Șchiopul” este florentinul Puccio dei Goglisi, pe care infirmitatea fizică nu-l împiedică să fie un faimos tâlhar.

⁴² *Al treilea:* Al treilea personaj este hoțul florentin Francesco Cavalcanti. El a fost ucis în satul Gaville, iar moartea i-a fost răzbunată, de către rudele sale, prin uciderea mai multor locuitori din acest sat.

Cântul XXVI

¹ *Florența*: în bolgia precedentă, Dante întâlnește cinci florentini printre hoți. De aceea el izbucnește în acest violent strigăt către orașul de pe Arno, care trebuie să mărturisească sincer că nu-și poate face dintr-o asemenea stare un temei de cinste.

² *Iad*: Ironia găsește accentele sarcasmului în a elogia Florența cea renumită în abisul Infernului.

³ *Când zorii*: Dar dacă (așa cum se credea atunci), visurile dinspre dimineață spun adevărul, Dante îi prevestește Florenței că nu va trece multă vreme și va vedea ce adevărate sentimente îi poartă orașele Toscanei.

⁴ *De pe-acum*: Greșelile Florenței sunt atât de mari încât, chiar dacă i-ar fi venit de pe acum pedeapsa pentru ele, tot ar fi prea târziu.

⁵ *Ce anii trec*: Magnific vers, pătruns de cea mai puternică iubire de patrie.

⁶ *Brâncă*: Mână, regionalism. În textul dantesc: „piciorul nu putea fără ajutorul mâinii”. Este vorba de o aspră ascensiune, cvasialpină, pe panta bolgiei.

⁷ *în frâu*: Dante spune că, în fața noii priveliști pe care o vedea, s-a simțit îndemnat mai mult ca de obicei, să-și țină în frâu mintea și talentul. Aceasta poate și pentru faptul că simțea a avea ceva comun cu categoria damnaților din acest cânt

⁸ *Câți*: Spre a ne pregăti mai bine pentru priveliștea nouă, poetul îl smulge pe cititor din tenebrele infernale, ducându-l într-o lume de pace, în mijlocul unei câmpii tăcute, pe o colină pe care un țăran se odihnește de truda zilei, având în față dulcile imagini ale vieții agricole.

⁹ *Când roiul:* Seara, când coboară întunericul, muștele se ascund și ies țânțarii.

¹⁰ *Pe locul:* Pe arcul punții de unde se putea vedea până în fundul bolgiei.

¹¹ *Cel răzbunat:* Acela care a fost răzbunat de fiare (de urși) este profetul Elizeu. Niște copii bătându-și joc de chelia lui într-o zi, el i-a blestemat și, așa cum scrie în *Biblie*, „îndată au ieșit doi urși din pădure, care au sfârtecat vreo patruzeci și doi dintre ei”. Despre acest nemilos profet se spune că era alături de prorocul Ilie, când acesta a fost răpit în cer, pe un car de foc.

¹² *La fel:* După cum carul care l-a răpit pe Ilie i-a apărut lui Elizeu într-o limbă de foc, tot așa într-a opta bolgie sfătuitorii de rele sunt învăluiți în flăcări.

¹³ *Să cad:* Atât de puternică este atracția pe care Dante o simte pentru damnații din această bolgie.

¹⁴ *Fașă:* Veșmântul, fașă de flăcări, constituie însăși pedeapsa păcatului.

¹⁵ *Para despicață:* Dante observă că printre atâtea flăcări care scânteiază în prăpastia bolgiei a opta, una dintre ele se desparte în două. Are două limbi. Această flăcără bifurcată, singulară în forma ei, atrage marea curiozitate a poetului, care se grăbește să-l întrebe pe Virgiliu despre ea

¹⁶ *Cei doi feciori:* Frații tebani, Eteocle și Polinice, fiii nefericitului Oedip, care s-au omorât unul pe altul din rivalitate pentru tronul Tebei. Cadavrele lor, puse împreună pe același rug, au ars cu două flăcări deosebite, arătând ura nestinsă care a durat între ei și după moarte.

¹⁷ *Ulis și Diomedee:* Sunt cei doi vestiți eroi ai *Iliadei* lui Homer, care au pus împreună la cale

cunoscuta înșelătorie a calului troian și, tot împreună, au răpit statuia zeiței Pallas-Atena (Paladium), despre care se credea că, atâta timp cât va rămâne în Troia, va feri orașul de înfrângere.

¹⁸ *în răzbunare:* Răzbunarea divină care i-a osândit împreună

¹⁹ *Calului:* Troia a fost cucerită din cauza calului troian introdus în cetate, iar Enea a plecat în căutarea unui nou pământ, pe care avea să se ridice cetatea Romei.

²⁰ *Deamiei:* Ulise și Diomede au reușit cu șiretenie să-l descopere pe Ahile, care fusese ascuns de către mama sa, Tetis, travestit, între ficele regelui Nicomedes. Participând, în felul acesta, la războiul troian, Ahile până la urmă a fost ucis, iar Deidamia, fiica lui Nicomedes, care îl iubea, a murit și ea de durere.

²¹ *Palade:* Paladium, statuia Minervei (grecește, zeița Pallas-Atena), protectoarea orașului Troia, furată de Ulise și Diomede.

²² *De pot:* Dacă noua lor condiție, de umbre înfășurate în foc, le poate îngădui să vorbească.

²³ *O mie:* Niciodată Dante nu a cerut ceva cu mai multă ardoare.

²⁴ *Despicată:* Este vorba de strania flacăra cu două vârfuri.

²⁵ *Glas cu tine:* Virgiliu vrea să vorbească el, deoarece, cântând războiul troian și faptele eroilor lui, el binemeritase de la aceștia.

²⁶ *Vâlvătaia:* Flacăra rătăcitoare ajunsese la distanța potrivită, lângă Virgiliu, pentru ca poetul latin să poată fi auzit. (Ne amintim, într-un fel, de episodul „perechii” Francesca da Rimini – Paolo Malatesta.)

²⁷ *Am meritat*: Dacă vreodată a putut să le merite iubirea (atunci a scris înalte versuri al epopeii sale, povestind faptele lor).

²⁸ *îmi spuie unu*: Virgiliu știe că Dante este interesat mai ales de Ulise.

²⁹ *Văpaia mai înaltă*: Cornul mai înalt al flăcării „antice” (în textul italian); pentru că ardea și rățăcea prin bolgia a opta de peste două mii de ani, începe să se agite, mișcările sale devin ritmice, asemenea unei limbi de foc care începe să vorbească. Ulise cel învăluit în flăcări mai înalte începe să povestească sfârșitul extraordinarei sale vieți.

³⁰ *Circe*: Vrăjitoarea Circe, flica soarelui, care, după epopeea lui Homer, *Odiseea*, i-a preschimbat în porci pe tovarășii lui Ulise, iar pe el, subjugat farmecelor ei feminine, l-a oprit lângă ea mai mult de un an.

³¹ *Gaetta*: Localitate lângă muntele Circeo, care și-a luat numele de la doica lui Enea, îngropată acolo.

³² *Nici milă*: Enumera motivele cele mai puternice, mai omeneste, care-l îndemneau să se reîntoarcă în patrie: iubirea de fiu, iubirea de tată și de soție. Dar toate aceste profunde motive însumate nu au putut să covârșească dorul înflăcărat ce îl simțea de a ajunge un adânc cunoscător al lumii, al valorii și al viciilor oamenilor. Ulise este ridicat în felul acesta, de arta nemuritoare a lui Dante Alighieri, drept simbol al omenirii, mereu frământat de setea de a ști, de arderea de a cunoaște.

³³ *A mării țărături*: în extraordinarul său periplu a văzut țărăturile Mediteranei de o parte și de alta, până în Spania și Maroc, insula Sardinia și altele pe care această mare le scaldă și le înconjoară.

³⁴ *Focul*: Este vorba de focul tinereții.

³⁵ *Locul*: Strâmtoarea Gibraltar, însemnată de Hercule cu două imense coloane, semn al hotarelor lumii cunoscute, și cu amenințătoarea inscripție limitatoare: *Nec plus ultra*.

³⁶ *Sevilla*: Ulise nu șovăie nicio clipă a înfrunța necunoscutul și pătrunde în strâmtoarea fatală, lăsând în stânga orașul african Ceuta, iar în dreapta Sevilla, orașul spaniol.

³⁷ *O, frați*: începe acea *orazion picciola*, acea scurtă cuvântare a bătrânului erou călător. În realitate, aceste puține cuvinte ale lui Ulise, transfigurate de arta dantescă, alcătuiesc una dintre cele mai înalte cuvântări care au fost rostite vreodată. Fiecare cuvânt deșteaptă un ecou atât de puternic, încât sutele de ani care au trecut, sutele de ani care vor trece au însuflețit și vor înflăcăra tot mai mult sufletele oamenilor totdeauna însetați de cunoaștere.

³⁸ *Apusului*: La hotarul lumii cunoscute.

³⁹ *Acestei veghi*: Veghea simțurilor, viața.

⁴⁰ *Smintit*: Zborul corabiei pe mare, sub impulsul vâslelor tovarășilor înflăcărați de sublimele cuvinte ale eroului navigator, este nebunesc, pătrunzând în necunoscut.

⁴¹ *Dar nu și-a noastră*: Stelele Polului Nord, ale emisferei boreale, printre care Steaua Polară, se pierduseră la orizont, navigația fiind orientată spre sud-vest.

⁴² *De cinci ori*: Trecuseră cinci luni, adică temerarii navigatori văzuseră de cinci ori aprinzându-se fața lunii pe care o arată pământului și tot de cinci ori luna întorsese către el fața ei neluminată.

⁴³ *De când*: Din ziua în care pătrunseseră pe

apele necunoscutului ocean.

⁴⁴ *Un munte-nalt*: înaltul munte al Purgatoriului, pe a cărui creastă se află grădina Paradisului pământesc.

⁴⁵ *A altui*: Vrerea lui Dumnezeu, care niciodată nu este numit în Infern. ⁴⁶ *Marea*: Un vers de armonie gravă și lentă încheie acest minunat episod. Așa cum a scris Francesco Torraca, niciun indiciu de durere, de părere de rău, de căință, în cuvintele eroului. Pe când povestește, răsar pe rând în minte și se fixează cu putere în memoria noastră de cititori moderni, imaginea corabiei care străbate singură imensitatea oceanului, a muntelui întunecos care se ivește pe neașteptate din apele negre, a furtunii care face să se învâртеască nava și valurile, și, în sfârșit, corabia înghițită de vârtej și marea din nou unită, liniștită. Totul este narat și zugrăvit de eroul dantesc Ulise cu seninătate desăvârșită, seninătatea omului care și-a făcut datoria.

Cântul XXVII

¹ *Și-ncet*: Flacăra, adică Ulise, încetase să vorbească și se ridicase în sus, imobilă, îndepărtându-se, după cuvintele de bun rămas ale lui Virgiliu.

² *Când*: O altă flăcără se apropie de spatele aceleia în care erau înfășurați Ulise și Diomedee.

³ *Boul Siciliei*: Era un bou de bronz înroșit de flăcări, pe care tiranul Agrigentului, Falaris, îl folosea pentru chinuirea victimelor sale. În el, pentru demonstrația funcționalității, tiranul a închis, ca primă victimă, pe însuși creatorul instrumentului de tortură, meșterul Perilus. Taurul acesta era construit în așa fel, încât atunci când un om viu era pus înăuntru și arama era înroșită, țipetele acestuia păreau un muget de vită

înjunghiată.

⁴ *La fel:* La fel ca mugetul taurului de aramă erau cuvintele sufletului învăluit în flăcări.

⁵ *Spre vârf:* Vârful flăcării vibrând scotea sunete vii, ca acelea ale graiului omenesc.

⁶ *Pe limba mea:* în text: „În graiul meu lombard”. Vorbele damnatului sunt adresate lui Virgiliu, care dăduse drumul flăcării lui Ulise cu cuvintele: „te du”, exprimate în graiul lombard.

⁷ *În foc:* îl roagă pe Virgiliu să se mai oprească puțin pentru a vorbi cu el, deși pentru el, damnat în flăcări, starea pe loc contribuia la intensificarea chinului.

⁸ *Dulcea țară:* Spiritul care vorbește este Guido da Montefeltro, născut spre 1220 și mort în 1298, ghibelin înflăcărat, căpetenia valoroasă a acestora. l-a învins în mai multe rânduri pe guelfi, iar în luna mai a anului 1282 a nimicit armatele Bisericii. Despre el, cronicarul Fra Salimbene scrie că „a fost om de mare neam, cu multă judecată, înțelepciune și cumpătate, darnic și curtenitor, viteaz ostaș și drept în luptă și preaînvățat în arta de a lupta...”. Simpatia lui Dante față de acest personaj este manifestă.

⁹ *De unde vina:* Din care țară el a venit și-și plătește aici păcatele. Păcatul lui Guido este de a fi dat un sfat papei Bonifaciu al VIII-lea, sfat în urma căruia o cetate a *dulcei țări* a fost cucerită de papa, care a pedepsit sângeros pe răzvrătiți... Iată pricina pentru care îl rugase pe Virgiliu să se oprească. Iată motivul pentru care nu șovăie de a se opri, deși în felul acesta focul în care este înfășurat îl mistuie cu mai multă cruzime: marea dorință de a afla vești despre patria sa, despre dulcea țară căreia îi

închinase toate puterile talentului și brațului său.

¹⁰ *Vorbește-i*: E rândul lui Dante să vorbească. Noua flacăra, noul spirit este italian și contemporan lui Dante, nu grec și antic ca Ulise, cu care Virgiliu a socotit mai potrivit să vorbească el.

¹¹ *Iar eu*: Dante cunoaște bine Romagna – unde călătorise în repetate rânduri – de aceea avea gata răspunsul.

¹² *Acvila*: Stema familiei Polenta.

¹³ *Cetatea*: Forlì, cetatea care în 1282 a fost apărută cu succes de Guido da Montefeltro împotriva francezilor trimiși de papă, era acum susupă familiei Ordelaffi, având ca stemă un leu verde.

¹⁴ *Cei doi câini*: Este vorba de Malatesta, tatăl și fiul, care după ce au înfrânt pe rivalul lor, ghibelinul Montagna delle Parcitadi, au continuat să tiranizeze orașul Rimini.

¹⁵ *Imola*: în cetățile Imola, pe râul Santerno, și Faenza, pe râul Lamone, domnea Maghinardo Pagani da Susinana, a cărui stemă era un pui de leu albastru pe un câmp alb. Maghinardo, ghibelin de origine, trecea pe rând dintr-un partid într-altul, așa cum îi dicta interesul conjunctura! Dante înfierează aci lipsa de perseverență politică a personajului.

Cetatea: Este vorba de cetatea Cesena (scăldată de râul Savio) care, asemeni așezării ei între câmpie și colină, trăiește între tiranie și libertate.

¹⁷ *Pe sus*: în lumea senină, pe pământ, pentru a reaminti de el oamenilor.

¹⁸ *Și-ți răspund*: Guido nu crede că Dante este viu. Se gândește că este un damnat oarecare, și Dante îl lasă să creadă așa.

¹⁹ *M-am popit*: S-a călugărit, după ce fusese

oștean.

²⁰ *Un papă:* Papa Bonifaciu al VIII-lea, care i-a cerut un sfat viclean pentru a supune castelul Palestrina.

²¹ *Vulpe:* Nu numai curajos ca leul dar și isteț ca vulpea.

²² *Și-i vremea:* Bătrânețea, vremea în care fiecare om ca un bun marinar, trebuie să strângă pânzele, pregătindu-se de ancorarea în marele, ultimul port, al morții.

²³ *Pocăit:* A intrat în viața monahală.

²⁴ *Dar prințul:* Cumplită definiție pentru papa Bonifaciu și pentru corupții prelați de la curtea papală. Dante fulgeră turpitudinea pontificală, spunând că prelații cei mari sunt noii farisei, iar capul lor este însuși pontificele.

²⁵ *Cei din Lateran:* împotriva puternicei familii de nobili romani Colonna, care locuia lângă biserica San Giovanni în Laterano.

²⁶ *Căci doar:* O altă îngrozitoare acuzație împotriva adversarului dantesc de totdeauna, Bonifaciu al VIII-lea. Papa, care ar trebui să fie părintele tuturor creștinilor, nu are decât dușmani între creștini.

²⁷ *Acre:* în loc să-i ajute pe creștini la apărarea ultimului bastion al creștinilor în Palestina.

²⁸ *Acel veșmânt:* Rasă călugărească.

²⁹ *Cum cel:* Aluzie la legenda după care împăratul Constantin, bolnav de lepră, s-ar fi dus să-l găsească pe papa Silvestru I într-o peșteră de pe muntele Soracte, unde acesta se refugiase pentru a fugi de persecuțiile împotriva creștinilor. Silvestru l-ar fi vindecat de teribila boală cu aceeași apă cu care l-a

botezat mai întâi. Comparația dantescă este de o rară frumusețe. Superba mândrie („/febra „în textul original) a lui Bonifaciu, pofta lui de a cuceri teritorii, e ca și lepra lui Constantin. Dar în cazul lui Constantin, un papă l-a vindecat pe un păgân de o boală grea, în timp ce în cazul lui Bonifaciu, papa transmite unui călugăr boala sa morală și îl duce în felul acesta la pierzare.

³⁰ *Beție*: în textul lui Dante; „căci cuvintele lui mi se părură de om beat”, atât de puțin se potriveau în gura unui papă.

³¹ *Te mântui*: Papa îi făgăduiește că-i va ierta, ca pontifice, păcatul de a fi dat un sfat fals, dacă Guido da Montefeltro îl va învăța cum să cucerească și să distrugă fortăreața Palestrina, unde se aflau partizanii familiei Colonna.

³² *Cheile preasfinte*: Limbaj plin de viclenie într-adevăr diabolică. Cele două chei, de aur și de argint, sunt până și astăzi emblema pontificală.

³³ *Ce nu le-a vrut*: Este vorba de papa Celestino al V-lea, care a arătat că nu prețuiește aceste însemne, renunțând la demnitatea papală (cf. *Inf.* c. III, v. 59).

³⁴ *Făgăduind*: Sfatul pe care îl dă Guido este de a făgădui iertarea familiei Colonna precum și partizanilor ei și de a nu ține această făgăduială.

³⁵ *Cu negre-aripi*: Acest negru heruvim era un locuitor al Infernului, un diavol. El va intra în luptă, pentru dobândirea sufletului lui Guido da Montefeltro, cu blânda San Francesco d'Assisi.

³⁶ *Că-i meșter dracul*: Exemplu grotesc medieval. Cuvintele de înveselire ale diavolului, subtil dialectician, care gustă, picătură cu picătură, bucuria de a fi fost învingător în disputa cu sfântul.

³⁷ *Mușcându-și coada*: O altă scenă grotescă. Minos, monstruosul judecător infernal, nu se mulțumește să-și încingă trupul cu coada de atâtea ori pentru a arăta în al câtelea cerc se cade să fie aruncat osânditul, ci își mușcă isteric coada, poate de furia de a nu putea încă judeca și condamna pe marele vinovat, pe papa Bonifaciu al VIII-lea.

³⁸ *Să-l ardă*: Minos vorbește lapidar, dând sentința care-l va arunca Montefeltro în bolgia flăcărilor răătăitoare.

³⁹ *Strai*: Veșmântul de flacăra în care este înfășurat pentru eternitate.

⁴⁰ *Zvâcnind*: Vârful flăcării se zbate arătând frământările, zbuciumul sufletului disperat închis în ea.

⁴¹ *Cei ce-nvrăjbind*: Este vorba de bolgia a noua, în care sunt pedepsiți cei care îndeamnă la dezbinări și la certuri.

Cântul XXVIII

¹ *Nu-i ușor a scrie*: Nu numai în poezie dar și în proză ar fi greu să se arate toate rănilile și tot sângele văzut în această bolgie.

² *Graiului*: Mintea și graiul omenesc nu au putința de a strânge în ele cele văzute de Dante.

³ *S-aduni*: Pentru a da o mai vie idee, mai pregnantă reprezentare despre grozăvia și varietatea rănilor văzute în această bolgie, Dante începe o lungă enumerare a celor mai sângeroare bătălii din istorie.

⁴ *Țara Pugliei*: Așa numește Dante partea sudică a Italiei, *încercată*, fiindcă acolo s-au dat multe bătălii, împotriva samniților, împotriva lui Pirus, Hanibal etc.

⁵ *Inele*: Așa cum scrie istoricul Tit Liviu, Hanibal, după bătălia de la Cannae (216 î.e.n.), a scos atâtea

inele de pe degetele celor căzuți în luptă încât a strâns mai multe banițe.

⁶ *Fără greș*: Istoricul roman este considerat de Dante pe deplin informat, pe deplin obiectiv (*che non era* = ce nu greșește).

⁷ *Cu neamu-nfrânt*: Pe toți aceia care au căzut în îndelungatul război dus de către normandul Robert Guiscard pentru cucerirea provinciilor din Italia meridională.

⁸ *Leșuri mii*: Cei căzuți în bătălia de la Ceperano (în realitate de la Benevento) dintre Carol I d'Anjou și regele Manfred.

⁹ *Tagliacoz*: La Tagliacozzo, unde a avut loc bătălia între Corradino di Suabia și Carol d'Anjou (1268), și unde Alard de Valéry consilierul acestuia, l-a ajutat să învingă, cu un număr mai mic de soldați.

¹⁰ *Și-ar da-n vileag*: Chiar dacă toți morții și-ar arăta membrele lor ciuntite, trupurile lor străpunse, încă nu ar putea exista comparație între acest oribil spectacol și acela al bolgiei a nouă.

¹¹ *De când sunt*: Începe descrierea, colorată ca o lecție de anatomie de Rembrandt, a lui Mahomed. Întemeietorul islamismului este pus de Dante aci, pentru că în Evul Mediu, teologal și creștin, era considerat ca urzitor de erezii și schisme.

¹² *Desaga*: Stomac.

¹³ *Doaga*: își descrie oribila ciuntire ca un simbol al pierderii rațiunii (*doaga*), în vremea în care a întemeiat „secta” mahomedanismului.

¹⁴ *Ali*: După unii comentatori, vărul, dar după cei mai mulți, ginerele și discipolul lui Mahomed, și el întemeietor al unei secte în cadul islamismului.

¹⁵ *Toți cei*: Toți aceia care se găsesc în această

bolgie sunt semănătorii de vrajbe și de schisme. Așa cum în timpul vieții au dezbinat familii, religii, orașe și popoare, așa este acum împărțit, sfârtecat trupul lor.

¹⁶ *Fiice rana*: Oribila rană se vindecă, în timp ce damnatul face ocolul bolgiei, dar este redeschisă din nou de spada diavolului justițiar.

¹⁷ *Dar cine ești*: Mahomed crede că și Dante este un osândit.

¹⁸ *Pragul morții*: Dante nici nu este mort, nici nu este un păcătos care va fi damnat în eternitate.

¹⁹ *Cazna lor*: Mai mult de o sută de damnați privesc minunați pe poetul care întreprinde călătoria infernală fiind încă viu.

²⁰ *Fra Dolcin*: Este vorba de faimosul „eretic” Dolcino Tornielli, discipol al lui Gherardo Segarelli din Parma, ars pe rug de viu în 1300. După moartea acestuia, Dolcino a devenit conducătorul „Fraților apostolici”. Această „sectă”, din care făceau parte mulți țărani, predica printre altele comunitatea bunurilor. Împotriva ei papa Clemente al V-lea a proclamat o cruciadă. În 1306 Dolcino, refugiat cu discipolii și partizanii săi pe muntele Zebello (Lombardia), a opus o mare rezistență trupelor papei. Silit de zăpadă și de foame, a trebuit până la urmă să se predea și, la 2 iunie 1307, el și ai lui au fost arși de vii în Vercelli. În textul original apare cuvântul Navara, aluzie la episcopul de Navara, conducătorul cruciadei papale, și la navarezii prezenți în rândurile armatei care l-a asediat pe Fra Dolcino. Simpatia dantescă pentru „rebelul” antipapal este evidentă.

²¹ *Piciorul*: Mahomed a transmis mesajul către Fra Dolcino cu mare repeziciune: doar cât a ridica și a pune piciorul jos, în mersul lui fatal în jurul bolgiei.

²² *Prin beregată*: Un damnat care nu mai poate folosi gura pentru actul vorbirii, ci beregata.

²³ *Latina*: Țara latină este Italia.

²⁴ *Marcabo*: între Vercelli și castelul Marcabo, ridicat la vărsarea fluviului Po în mare, se întinde câmpia.

²⁵ *Pier da Medicina*: Este vorba de un personaj Pier din Medicina, localitate lângă Bologna, aparținând probabil familiei Catani. Acesta vârase intrigi și ațâțase zăzania între Guido da Polenta și Malatestino Malatesta din Rimini. îl însărcinează și el pe Dante cu un mesaj pentru lumea „senină”, pentru doi locuitori ai orașului Fano (Guido del Cassero și Angiolello da Carignano), care vor fi poftiți de un *despot crud*, un *trădător chior* (Malatestino era așa) și pe urmă vor fi uciși de către Malatestino și azvârliți în mare.

²⁶ *Maiolica*: Insula Majorca. În toată Marea Mediterană, delimitată de Dante la răsărit prin Cipru și la apus prin Majorca, nu s-a mai văzut vreodată o asemenea oribilă faptă, nici din partea piraților nici din partea grecilor navigatori.

²⁷ *Focara*: Localitate vestită pentru furtunile care o bântuiau și care puneau în primejdie și navigarea pe mare.

²⁸ *Pe bot lăcată*: I-a fost tăiată limba.

²⁹ *Bietul Curio*: Este vorba de tribunul Caius Curione, partizan inițial al lui Pompei, apoi al lui Cezar. După Lucan (*Pharsalia*, I, 261) el l-ar fi îndemnat pe Cezar, care șovăia, să treacă Rubiconul, aprinzând astfel scânteia războiului civil.

³⁰ *Moșca*: Moșca dei Lamberti, care, cu cuvintele amintite aici de Dante, a ațâțat pe partizanii familiei

Amidei să-l asasineze pe Buondelmonte dei Buondelmonti, generând în felul acesta lungul șir de dezbinări care au urmat în Florența”. *Pieire*: îl vedem pe Dante, odată mai mult, om de partid, care lovește puternic în adversar. El îl aprecia pe Moșca, despre care ceruse vești, încă de la întâlnirea cu Ciaccio, dar admirația sa, ca și în cazul major al lui Farinata degli Uberti, nu-i împiedică consecvența de partizan.

³² *Grea mâhnire*: Pătrunde o undă de compasiune față de adversarul înfrânt.

³³ *Chezaș*: Nu există un alt martor pentru a atesta oribilele, nemaivăzutele stări din bolgia a nouă.

³⁴ *Mi-e cugetul*: Versul a devenit proverbial în limba italiană.

³⁵ *Părănd că-ntr-unul*: Două părți trunchiate dintr-o singură tulpină. Oribila viziune este surprinsă de un ochi lucid, neemoționat.

³⁶ *Bertram de Born*: Acela care din sine însuși își făurea o faclă, luminându-se cu capul desprins de trup, este celebrul trubadur provensal Bertrand de Born, senior de Hautefort. Este unul din cei mai reprezentativi poeți din a doua jumătate a secolului al XII-lea, pomenit de Dante și în tratatul său de filologie și estetică, *De Vulgari Eloquentia*. Se afla în bolgia dezbinătorilor pentru faptul de a fi ațâțat ura între regele Angliei, Henric al II-lea, și fiul său Henric (în textul dantesc: „cel tânăr”).

³⁷ *I-am asmuțit*: I-a făcut dușmani de moarte, prin urzeli spurcate, pe tată și fiu, lucru monstruos, după cum, tot prin scorneli, Achitofel, personaj biblic, l-a ațâțat pe Absalom împotriva propriului său tată, David, pe care l-a asasinat. ³⁸ *Legea*: Legea *del contrapasso* (lege talionică, ochi pentru ochi, dinte

pentru dinte, potrivit căreia totdeauna o pedeapsă trebuie să fie conformă vinii comise).

Cântul XXIX

¹ *Stropi în ochi*: Dante este până la urmă covârșit de emoție. Văzând felul în care erau măcelăriți semănătorii de discordie, are ochii plini de lacrimi.

Grăi Virgil: Călăuza, simbolul rațiunii umane, îl muștră pe Dante, ca și pe malul Acheronului, de a zăbovi prea mult lângă damnați.

³ *Luna-i sub noi*: Luna, care apunea când poezii călători părăsiseră bolgia prezicătorilor, se află acum sub picioarele lor, adică la nadir. Călătoria în Infern durează douăzeci și patru de ore, și nouăsprezece trecuseră.

⁴ *O rudă a mea*: Motivul pentru care Dante se opri să se uite cu atenție era foarte puternic. Lui i se păruse a vedea umbra unei rude a sa, Geri del Bello. Acesta fusese vărul tatălui lui Dante și trăia încă prin 1269. Nu se cunosc prea multe lucruri precise despre el, se pare că ar fi fost ucis mișelește de către un membru al familiei Sacchetti. Acest omor nu fusese răzbunat (*vendetta*), ceea ce după caracteristicile eticii medievale era considerat ca reprobabil. Întreg episodul este foarte interesant pentru configurarea personalității dantești ce-l iluminează pe poet ca pe un imparțial judecător, care nu se sfiește să-și așeze, în numele adevărului, o proprie rudă în Infern. Ca și în viață, când priorul Dante, pentru a asigura pacea Florenței, a surghiunit din oraș și pe bunul său prieten, poetul Guido Cavalcanti, considerat de el ca tulburător al treburilor florentine.

⁵ *Lămpaș*: Capul-lampă aparținea trubadurului Bertrand de Born.

⁶ // *mânie*: Faptul că moartea lui nu fusese răzbunată pe pământ l-a făcut pe Geri del Bello să nu adreseze niciun cuvânt lui Dante.

⁷ *De unde*: Totdeauna prima privire într-o nouă bolgie este aruncată de poeții călători de pe arcul de piatră al punții.

⁸ *Schit*: Este Infernul (bolgia a zecea), numită astfel pentru că este un loc închis („*chiostro*”, în textul lui Dante). Călugării acestui schit infernal sunt damnați. Acesta este un joc de cuvinte ironic, sugerat de substantivul *chiostro*, care în afară de „loc închis” înseamnă și mănăstire.

⁹ *Sit*: Traducerea reia un cuvânt italian pentru a defini noțiunea de așezare, loc.

¹⁰ *Prin spitale*: La începutul cântului precedent, pentru a da o idee cuprinzătoare despre marele număr de răniți și mutilați care se găseau în bolgia a noua, Dante enumerase o serie de sângeroase bătălii. Aici, pentru a sugera o imensă mulțime de bolnavi, poetul îi invită pe cititori să-și închipuie adunați laolaltă pe toți bolnavii, care se îngrămădesc în spitalele regiunilor celor mai nesănătoase, în anotimpul în care bântuiesc mai rău bolile. Nemulțumit artistic de puterea progresivă a acestei enumerări, Dante descrie în același timp și oribila, insuportabila duhoare care ieșea din această bolgie plină de bolnavi, îngrămădiți în promiscuitate, unii peste alții. Priveliștea îi inspiră lui Dante și cititorului mila și scârba în același timp.

¹¹ *Cel din urmă mal*: Arcul stâncii în formă de punte, care se întinde pe deasupra ultimei bolgii.

¹² *Calpuzani*: Sunt falsificatorii de monede.

¹³ *Egineții*: Ovidiu povestește în *Metamorfoze* (VII, v. 523 – 660) despre ciurma fabuloasă care a

bântuit orașul Egina și din cauza căreia au murit toți oamenii și toate animalele în afară de furnici. Ele au fost apoi transformate de Jupiter în oameni pentru a repopula orașul.

¹⁴ *Ca două oale*: Realismul dantesc în aceste terține se revendică de la o stare domestică.

¹⁵ *Boala*: Umilitoarea boală, raia.

¹⁶ *Brișcă*: Briceagul, cuțitul care răzuiește solzii unui pește.

¹⁷ *Răjghine*: Substantivul are semnificația acțiunii de a desprinde.

¹⁸ *Ajungă-ți unghia*: Urarea binevoitoare a lui Virgiliu aduce un surâs pe buzele cititorului.

¹⁹ *Latin*: Ca de obicei, cu semnificația italian.

²⁰ *Geamăna proptire*: Cele două umbre aveau spatele comun, fiindcă erau rezemați (*ca oalele*) cu spatele unul de altul.

²¹ *Cu alții-n rând*: Cuvintele lui Virgiliu, adresate numai celor doi, provoacă stupoarea și altor damnați din jur.

²² *Memoria voastră*: Dante le dorește celor doi o faimă lungă în mințile oamenilor de pe pământ.

²³ *Zise unul*: Acesta este alchimistul Griffolino d'Arezzo. El a putut pretinde că poate face pe un om să zboare. Neputându-și ține făgăduiala, a fost ars, potrivit textului dantesc – de către episcopul Sienei, acuzat fiind de vrăjitorie.

²⁴ *De alchimie-s*: S-a făcut vinovat de activitatea în domeniul alchimiei, care-i îngăduia să devină falsificator de metale prețioase.

²⁵ *Minos*: Judecătorul infernal este totdeauna drept.

²⁶ *Am zis*: Comparația între sieniezi și francezi nu

este întâmplătoare. O tradiție îi făcea pe sienezi coborâtori din galii senoni, iar în Evul Mediu vanitatea francezilor era proverbială.

²⁷ *Și celălalt duh*: în textul dantesc: „alt lepros”. Este vorba de tovarășul lui Griffolino, Capocchio da Siena, care a fost și el ars de viu în 1293. Vestit alchimist și probabil coleg al lui Dante la universitatea din Bologna (după comentariul *Anonimului Florentin*). La exclamația lui Dante asupra vanității sienezilor, el citează în mod ironic numele celor mai vanitoși.

²⁸ *Stricca*: Este probabil Stricca di Giovanni, din familia Salimbeni din Siena, vestit pentru risipa pe care o făcea, niciodată nestrângându-și *banii la chimir*.

²⁹ *Niccolò*: Se pare că ar fi fost un frate al lui Stricca, și el un mare risipitor. Ca gastronom, el s-a gândit cel dintâi să întrebuințeze în pregătirea mâncărilor rafinate condimentul numit cuișoare.

³⁰ *Ogradă*: Adică la Siena.

³¹ *Ceata*: Este vorba de faimoasa Brigata Spenderecchia (ceata tinerilor darnici, care cheltuiau sume fabuloase pentru pregătirea unor somptuoase banchete).

³² *D’Ascian*: Caccia d’Asciano din familia Scalenghi era unul din această ceată.

³³ *Zisul Orb*: Un altul era Bartolomeo dei Folcacchieri, supranumit *cel orb* („*l’Abbagliato*”). Acesta – așa cum spune Capocchio – își *dovedea prostia*, adică își risipea nu numai banii în Brigata spenderecchia, dar și prostia, căutând să fie spiritual.

³⁴ *Aminte adu-ți*: Cuvintele acestea ultime ale bufului personaj par să arate că într-adevăr Dante l-a cunoscut personal pe acest alchimist florentin, ars de

viu la Siena în anul 1293.

Moimă: Maimuță. Capocchio a fost nu un creator ci un imitator, unul care a contrafăcut natura.

Cântul XXX

¹ *Junona:* în timpul în care Junona era mânioasă împotriva neamului teban, pentru că Semele, fiica lui Cadmus, regele Tebei, era iubită de Jupiter. Geloasă, ea și-a prefăcut rivala în cenușă și l-a înnebunit pe cumnatul acesteia, Atamas, făcându-l să creadă că vede în soția lui și în cei doi copii ai săi o leoaică și doi pui de leu, astfel că a omorât pe unul din copii și a silit pe soție și pe celălalt fiu să se azvârle în mare.

² *Hecuba:* Un alt exemplu de ceea ce înseamnă furia nebunească, extras și el din izvoare ovidiene. După distrugerea Troiei, Hecuba, soția regelui troian Priam, văzându-și fata, Polixena, omorâtă de către grecii invadatori, găsim apoi și cadavrul fiului său Polidor, a înnebunit de durere și lătra ca un câine.

³ *Dar n-a fost furie:* După ce Dante a amintit două vestite exemple de nebunie furioasă, aceea a lui Atamas și a Hecubei, spune că mai mare era furia ce cuprinsese două umbre care alergau prin bolgia a zecea.

⁴ *Ca porcii:* Condiția animală este absolută iar descrierea aparține vigurosului realism dantesc.

⁵ *Pe mal:* Pe arcul stâncii care străbate bolgia a zecea.

⁶ *Iar aretinul:* Griffolino din cântul precedent.

⁷ *Giarmi Schicchi:* Din familia dei Cavalcanti, mort înainte de anul 1280. Avea un extraordinar dar de a imita gesturile și glasurile persoanelor. Murind un cetățean, Buosso Donați, fără să lase testament, nepotul acestuia, Simone Donați, s-a folosit de talentul

de imitator al lui Gianni Schicchi care, luând locul mortului în pat, a dictat un testament în favoarea lui Simone, testându-și bineînțeleș și lui, spre disperarea complicei săi, o importantă parte din avere.

⁸ *Acela-i duhul*: Este vorba de Mirra, fiica lui Cinyrus, regele Ciprului. Îndrăgostită incestuos de tatăl său, s-a travestit, cu ajutorul doicii sale, într-o altă femeie pentru a-și împlini dorul bolnavei sale patimi (inspirată de altfel, din răzbunare, de către Venus).

⁹ *Celălalt*: Gianni Schicchi.

¹⁰ *Pe cea mai mândră*: în testamentul pe care l-a dictat, Gianni Schicchi și-a testat sieși cea mai bună iapă a hergheliei lui Buosso Donați.

¹¹ *Pe notar*: Gianni Schicchi a dictat testamentul după toate regulile legale, prostindu-l pe notarul prezent la ceremonie.

¹² *Și-un duh*: Acest maestru Adam, falsificator de bani, a fost descoperit ca atare în 1281 și ars de viu.

¹³ *Umoare-nveninată*: Falsificatorii de monede sunt atinși de hidropizie, boală care umple și umflă trupul cu zămuri otrăvite, osândindu-l la nemișcare.

¹⁴ *Chipu-i supt*: Fața slabă nu corespunde pântecelui uriaș.

¹⁵ *La cei ce trag în ham*: Cei doi poeți călători erau liberi, iar damnații obligați osândeii.

¹⁶ *Păraiele-n suvoi*: Versurile evocă frăgezimea și freamătul primăverii, verdele crud al vegetației. Ele ne fac să simțim răcoarea atât de plăcută a apelor limpezi, a căror amintire chinuiește îngrozitor pe osânditul însetat.

¹⁷ *Romena*: Regiunea Casentino, unde se află localitatea Romena, în care maestrul Adam a falsificat

florinul de aur al Florenței, era o regiune încântătoare, străbătută de izvoare clare, a căror amintire îl torturează pe meșterul Adam.

¹⁸ *Falși*: Florinul avea bătut pe o parte crinul (care dă în felul acesta numele monedei), iar pe cealaltă, imaginea sfântului Ioan Botezătorul, protectorul Florenței.

¹⁹ *Câteșitrei*: în disperarea sa, maestrul Adam dorește o singură bucurie – să-i vadă pedepsiți pe cei trei frați conți de Romena: Guido, Alessandro și Aghinolfo, care îl angajaseră și convinseseră să falsifice florini. Pentru a-i vedea suferind ar da, el, înșetatul etern, toate apele clare ale izvorului Branda (în text), vestit izvor din Siena.

²⁰ *Unu-a și căzut*: Unul dintre cei trei frați se afla în Infern. Este vorba de Guido, mort în 1293.

²¹ *C-o parte aur*: Florinul florentin avea douăzeci și patru de carate (părți) de aur curat, florinul falsificat de maestrul Adam numai douăzeci și unu de carate de aur curat și trei de metal neprețios.

²² *Ce aburi scot*: O rapidă, realizată observație. Iarna, dacă se spală mâinile, aburul care se evaporă, din cauza căldurii lor, se condensează în aerul rece și devine vizibil.

²³ *Dânsa*: Este anonima soție a lui Putifar, care, voind să seducă pe tânărul Iosif și fiind respinsă de acesta, l-a învinovățit în fața soțului său că ar fi violat-o. Ea face parte din ultima categorie a falsificatorilor care sunt pedepsiți în această bolgie: falsificatorii de cuvinte.

²⁴ *Sinon*: Este vicleanul grec care i-a făcut pe troieni să creadă că este persecutat de ai săi și i-a îndemnat să adăpostească înăuntrul cetății, asediată

fără succes de zece ani, faimosul cal de lemn, plin de luptători greci.

²⁵ *înciudat*: Sufletul elenului este furios din cauza vorbelor maestrului Adam.

²⁶ *Mormăind cu-alean*: începe un dialog grotesc. Acest dialog, cu accente, uneori, triviale, dintre Sinon și maestrul Adam este considerat o capodoperă de comic, o scenă de comedie neîntrecută, care dovedește lexicul multiform și bogăția expresiei lui Dante.

²⁷ *Din brațe*: Mâinile maestrului Adam nu au fost iuți când era dus pe rug, deoarece le avea legate. În schimb, ele se arătaseră foarte îndemânatică când falsifica monede.

²⁸ *Golit-ai sacul*: Desigur sacul de minciuni pe care le-a înșirat troienilor.

²⁹ *Eu ascultam*: Dante, ca și cititorul, a urmărit cu încordare dialogul trivial dar atât de pitoresc dintre cei doi damnați.

³⁰ *Rușinea*: Virgiliu îl dojenește cu asprime pe Dante, care încearcă o rușine atât de puternică, încât, ori de câte ori își reamintește această întâmplare, se simte cuprins de aceeași puternică rușine.

³¹ *Greșeli mai mari*: Versul italianesc („*maggior difetto men vergogna lava*”) este astăzi proverb în limba italiană. Dante nu și-a dat seama că rușinea și tăcerea lui sunt cea mai bună scuză. Virgiliu, simbolul rațiunii umane, a dat o înaltă lecție etică discipolului său.

Cântul XXXI

¹ *Aceeasi limbă*: Aceeași limbă a lui Virgiliu mai întâi l-a dojenit și apoi tot ea i-a dat leacul. Aluzie la cuvintele mângâietoare ale poetului latin, care au

urmat asprei dojeni.

² *Ca lancea*: Se spunea (Ovidiu, *Metam.* XIII, V. 171) că o rană produsă de lancea eroului elen Achile și a tatălui său Peleu nu putea să fie vindecată decât cu o altă lovitură a aceleiași lănci.

³ *Valea*: Ultima bolgie a cercului al optulea.

⁴ *Nici noapte*: Era o lumină crepusculară, difuză, ca între zi și noapte.

⁵ *Bubuind*: Sunetul cornului care răsună atât de straniu în prăpăstiile Infernului este și mai sonor în mijlocul tăcerii obsedante care domnește peste aceste zone. Dante, după aspra dojana a maestrului, nu mai îndrăznise să glăsuiască.

⁶ *Potrivnic*: Ochii lui Dante se îndreaptă către partea de unde vine sunetul cornului, urmând, firește, drumul opus, de la el la cornul bănuț, originea sunetelor.

⁷ *Cornul lui Orland*: în această terțină, Dante face aluzie la versurile epopeii franceze *La Chanson de Roland*, povestind sfârșitul eroului la Roncevaux, unde ariergarda armatelor lui Carol cel Mare, comandată de eroul paladin Roland, a fost înfrântă, datorită trădării felonului Ganelon, și măcelărită de sarazini.

⁸ *Turle*: în lumina crepusculară a acestei zone a Infernului, giganții îi par lui Dante ai domănilor unor turnuri ale unei cetăți medievale. De aceea îl întreabă pe Virgiliu ce oraș i se arată.

⁹ *Până-n brâu*: Giganții, enorme creaturi, se ridică până la brâu într-un puț colosal.

¹⁰ *Precum când ceața*: Realismul artistic dantesc transfigurează plastic fenomenele meteorologice.

¹¹ *Spaimile-mi creșteau*: în fața unei asemenea monstruoșități a naturii.

¹² *Montereggion*: Fortăreață ridicată de locuitorii din Siena în anul 1213 ca mijloc defensiv împotriva asalturilor florentinilor. Castelul avea zidurile înalte de douăzeci de metri și patrusprezece turnuri de apărare.

¹³ *Jupiter*: Aluzie la lupta din câmpiile Flegree (lângă Napoli), unde Jupiter a înfrânt cu trăsnetele sale divine îndrăzneala gigantilor care, punând munte peste munte, voiau să dea asalt cerului. (Mitul acesta înfățișează fenomenele vulcanice ale regiunii.)

¹⁴ *Bine-ai făcut*: Bine a procedat natura încetând să mai creeze asemenea monștri, lipsind în felul acesta pe Marte, zeul războiului, de astfel de executori.

¹⁵ *Balene-n mări*: Și dacă natura continuă să făurească elefanți și balene, alte uriașe ființe, ea dovedește prudență pentru că este vorba de animale care nu au judecată, în timp ce giganzii au și o uriașă forță brută și inteligență. Deci, împotriva lor, omul s-ar putea apăra foarte greu.

Roadă de pin: Un ornament uriaș de bronz în forma fructului de pin, transmis din Antichitate. În vremea lui Dante era așezat în Piața Sfântului Petru din Roma, în fața Catedralei, iar astăzi se află în incinta Vaticanului.

¹⁷ *Treifrisoni*: Chiar trei frisoni, locuitori ai Frisiei, oameni vestiți pentru înălțimea lor fizică, în zadar s-ar fi lăudat că-i pot ajunge până la bărbie (în textul dantesc: „până la lete”).

¹⁸ *Din jos*: Acești zece coți (în original: „treizeci de palme”), arată dimensiunile gâtului și capului respectivului uriaș. S-au găsit comentatori luminați care, ținând seama de aceste dimensiuni și de proporții antropologice, au calculat înălțimea medie a

uriașilor, stabilind-o la douăzeci și cinci de metri.

¹⁹ *Raphel*: Cuvinte fără nicio semnificație, calchiate pe un eventual model ebraic. Dante, ca și în Cântul VII, a voit să dea pildă de un grai infernal, căruia, zadarnic zbatându-se, comentatorii nu i-au putut descifra sensul.

²⁰ *Vezi-ți de corn*: Virgiliu, ironic, amintește gigantului că, pierzându-și puțința de a vorbi pe înțelesul tuturor, îi rămâne cornul pentru a-și vărsa mânia.

²¹ *Nemrod*: Nemrod, regele Babilonului, mare vânător, care a vrut, orgolios, să înalțe până la cer turnul Babel. Graiul lui confuz poate aminti episodul cu amestecul limbilor de la Turnul Babilonului. Cum o face frecvent, Dante amestecă, original, artistic, elemente biblice și păgâne, sacre și profane, punând pe Nemrod biblicul, alături de giganții mitologiei.

²² *Vorba ta*: Pentru el, orice limbă este nouă acum, necunoscută, cum necunoscută, nouă, li se pare altora limba lui.

²³ *Ponoare*: Zona dintre puțul giganților și ultima bolgie.

²⁴ *Săgeată-n scut*: Drumul străbătut de săgeată până la țintă (scutul adversarului).

²⁵ *De-altu*: Un alt gigant.

²⁶ *Fialte*: A fost unul dintre cei mai îndârjiți dușmani ai puterii lui Jupiter. În escaladarea către cer, a așezat muntele Ossa peste muntele Pelion (cf. Virgiliu, *Eneida*, VI, v. 580 și urm.).

²⁷ *Briareu*: Virgiliu îl descrisese pe giganticul fiu al Terrei și al lui Uranus ca având o sută de brațe și cincizeci de guri care vărsau foc împotriva lui Jupiter. Era firesc ca Dante să dorească să-l vadă. El se află

legat în lanțuri în zona inferioară a puțului. (Interesant că Virgiliu, exemplu al raționalismului dantesc, îi neagă înfățișarea de monstru cu o sută de brațe, cu cincizeci de guri. El este „așijderi făurit” cu ceilalți giganți, oameni de talie colosală.)

²⁸ *Pe-Anteu*: Fiul lui Neptun și al Terrei, zeița pământului, a cărei atingere îi acorda oricând noi puteri în lupte. A fost totuși ucis de eroul mitologic Hercule, care l-a strivit în brațe, nelăsându-l să mai atingă pământul regenerator.

²⁹ *El nu-i legat*: El nu a participat la asaltul cerului, de aceea nu-i legat în lanțuri și limbajul lui este inteligibil.

³⁰ *Fericitei văi*: Este vorba de valea Bagrada, lângă localitatea Zama, vestită prin victoria pe care Scipione a repurtat-o asupra lui Hanibal. Despre Anteu, locuitor al acestei fericite văi, se știe că se hrănea cu lei.

³¹ *De-ai fi fost cu ei*: în discursul lui Virgiliu există nuanțe adulatorii; prezența lui Anteu în lupta giganților ar fi dus la înfrângerea zeilor.

³² *Cocito*: Ultimul din cele patru fluvii infernale are apele înghețate.

³³ *Tizi sau Tifeu*: Alți doi giganți, prezenți în *Eneida* sau în *Metamorfoze*, primul fulgerat de Polo ca violator al mamei sale Latona, al doilea, trăsmit de Jupiter și îngropat sub zăpezile eterne ale vulcanului Etna. Ei sunt pomeniți de Virgiliu, în vorbirea sa ademenitoare, pentru a-l stimula pe Anteu.

³⁴ *El*: Este vorba de Dante care, întorcându-se pe pământ, va duce acolo vești pentru reîmprospătarea faimei lui Anteu. Acest ultim argument se pare că va fi cel mai convingător.

³⁵ *Hercule*: Brațele lui Anteu dăduseră fiori de moarte marelui erou mitologic. Luptând cu Hercule, Anteu căpăta forțe noi ori de câte ori atingea pământul.

³⁶ *Un trup făcurăm*: Virgiliu l-a îmbrățișat pe Dante atât de strâns, încât au format un singur trup, o singură povară.

³⁷ *Garisenda*: Este vorba de cel de al doilea turn înclinat din Bologna, construit în 1110, primul fiind Asinelli. Când cineva se află dedesubtul turnului (imaginea de *turn* revine frecvent în acest cânt al gigantilor), și norii pe cer sunt purtați de vânt în direcție contrară înclinării, i se pare că turnul stă gata să se prăbușească. Această notație a lui Dante, atât de vie, este desigur amintirea unei observații personale.

³⁸ *La fel Anteu*: Așa îi apărea Anteu lui Dante – ca un turn care se înclină spre el.

³⁹ *Altei cărări*: Nu era posibilă o altă cărare, pe care ar fi dorit-o cu atâta ardoare sufletul înspăimântat al lui Dante.

⁴⁰ *Satan*: în centrul prăpastiei Infernului, unde se află Lucifer cu Iuda Iscarioteanul.

⁴¹ *Se înălță*: O altă imagine puternică, vie și plastică.

Cântul XXXII

¹ *Să am*: Ajuns în extraordinara-i călătorie în ultimul cerc al Infernului, Dante se teme că vorbele ar suna prea dulce; nu cuvinte omenești, ci sunete aspre ea graiul demonilor, ca glasul lui Pluto, ar trebui să fie folosite pentru a zugrăvi străfundurile abisului infernal.

² *Poartă-n spate*: Pe ultimul cerc al vastei excavații se reazemă întregul Infern.

³ *Al lumii fund:* Infernul este în centrul pământului. După sistemul ptolemaic, pământul este centrul întregului univers, centrul lumii, și, în felul acesta, Infernul este și centrul universului.

⁴ *Grai:* Cu o limbă fără de mare artă, ca aceea a copiilor.

⁵ *Fecioarele:* Muzele care l-au învățat pe Anfion să cânte din liră cu mare artă, făcând în felul acesta să coboare pietrele din munți pentru a ridica zidurile cetății Teba.

⁶ *O, voi, scursori:* Apostrofa violentă împotriva ultimei categorii de damnați. Spiritele Infernului sunt toate rele, dar cele mai rele sunt cele ale trădătorilor.

⁷ *Străfundul:* Este vorba de zona întâia a trădătorilor, Căina, numită astfel de la trădătorul de frate, Cain, acela care l-a ucis pe fratele său Abel.

⁸ *Urișul:* Anteu, gigantul din Cântul precedent.

⁹ *Un munte-ntreg:* în textul dantesc sunt pomenite vârfurile Frustagora (*Tabubernicehi*), din Slavonia și Pietra pana (*Pania*), din Apenini. Gheața fluviului Cocito era atât de tare încât chiar dacă ar fi căzut un munte peste ea n-ar fi crăpat.

¹⁰ *Când grânele:* în timpul secerișului, vara. O altă comparație care aduce o notă caldă și senină în mijlocul succesiunii de scene întunecate și reci ale acestui cerc.

¹¹ *Bătând din dinți:* Damnații clănțănesc din dinți, ca berzele din cioc. Ei, trădătorii, care au avut inima aspră și rece, sunt scufundați în cea mai dură crustă de gheață și fețele lor sunt vinete, culoarea frigului, dar și a urii.

¹² *Fața-njos:* Țin fața în jos pentru ca lacrimile să nu le înghețe în ochi.

¹³ *Prin gură:* Clănțănitul dinților arată frigul, iar ochii înlăcrimați arată întristarea inimii.

¹⁴ *Ci ochii lor:* Ochii lor erau la început scăldați de lacrimi numai înăuntru. Acum, ridicând fața spre Dante, lacrimile se scurseseră de-a lungul obrazului, înghețând și închizându-le ochii.

¹⁵ *O scoabă:* Mai strâns o scoabă nu a unit niciodată un lemn, o grindă de alta, decât cum lacrimile înghețate au unit pleoapele damnaților.

¹⁶ *Ca țapii:* Tot atât de încăpățânați ca niște țapi furioși.

¹⁷ *Oglindă:* Trădătorul condamnat îl întreabă ironic pe Dante, care privește cu atâta atenție, dacă nu cumva vrea să se oglindească în fluviul înghețat. El se grăbește, păstrându-și și în Infern caracteristica condiției lui de trădător, să-i descopere cu bucurie numele tovarășilor lui de suferință.

¹⁸ *Sunt frați:* Cei doi sunt Napoleone și Alessandro, din familia conților Alberti. Primul era ghibelin și al doilea guelf. Ei au fost, după mărturia unui cronicar, „așa de răi la inimă încât pentru a-și smulge unul altuia fortărețele pe care le stăpâneau în valea Bisențului, ajunseseră la atâta ciudă și răutate, încât unul îl omoară pe celălalt și astfel au murit împreună...”

¹⁹ *Nici cel:* Maldrec, nepotul regelui Arthur din Bretania, pe care a încercat să-l ucidă prin trădare. Dar eroul principal al ciclului breton, Arthur, l-a lovit în piept cu sulita, cu atâta putere, încât prin rana provocată de teribila lovitură se puteau zări razele soarelui.

²⁰ *Foccaccia:* Un guelf Alb, Foccaccio dei Cancellieri din Pistoia, care și-a ucis prin trădare o

rudă, pentru a o moșteni.

²¹ *Sassol*: Toscanul Sassol Mascheroni, care și-a ucis un văr, tot pentru moștenire.

²² *Pazzi*: Camición dei Pazzi, ucigaș de rudă pentru a intra în posesia unor castele.

²³ *Carlo*: Carlino dei Pazzi, care, ispitit de banii Negrilor, le-a trădat, Alb fiind, fortăreața Piantravigne. În *Infern*, marele lui păcat va face ca păcatul duhului care vorbește să pară neînsemnat.

²⁴ *Bălțile sleite*: Apele înghețate ale Cocitului. Cei doi poeți se îndreptau spre centrul pământului care este și centrul gravitației.

²⁵ *Ori vrere*: Este de remarcat că în aceste zone ale ultimului cerc, Dante devine foarte aspru. Explicația este clară: niciun păcat nu putea să fie mai mare pentru el, înflăcăratul cetățean și om de partid, decât trădarea și mai ales trădarea de patrie.

²⁶ *De ce mă calci?*: Cuvintele damnatului scufundat în gheață îl fac pe Dante foarte atent. Aceste cuvinte ar vrea să spună: „dacă felul tău de a te purta cu mine nu este voit de divinitate spre a-mi spori chinul ce l-am meritat din cauza trădării mele de la Montaperti, de ce ești așa de crud cu mine?”

²⁷ *Montapert*: Poeții călători și cititorul au coborât în a doua zonă a cercului al nouălea, în Antenora, numită așa de la troianul Antenor, care, potrivit unei legende posterioare *Iliadei*, și-ar fi trădat propria cetate. În Antenora sunt osândiți trădătorii de patrie și de partid și ei îndură același chin ca trădătorii de rude, dar cu un grad mai grav, neavând fața întoarsă în jos. Acela care a fost lovit puternic de piciorul predestinat al lui Dante este Bocea degli Abați, guelf. În timpul bătăliei de la Montaperti, el i-a

tăiat mâna lui Jacopo dei Pazzi care ținea steagul Florenței. Văzând steagul căzând, florentinilor le-a slăbit avântul și astfel au pierdut bătălia.

²⁸ *Numele*: Dante a auzit în Infern că toți damnații doresc să fie pomeniți în lume, doresc arzător ca amintirea lor să fie reîmprospătată în mintea oamenilor. De aceea caută să-l ademenească pe Bocea degli Abați cu făgăduința de a-i pomeni numele printre celelalte pe care și le-a însemnat în călătoria sa prin Infern.

²⁹ *Uitarea-aș vrea*: Trădătorul ține cu orice preț să-și ascundă numele, să fie pentru totdeauna uitat.

³⁰ *De chică*: Dante a devenit de o rară violență, în numele înaltei sale misiuni justițiare.

³¹ *De-ocară*: Dante a aflat numele trădătorului, pe care, de altfel, îl bănuise încă de la pronunțarea cuvântului Montaperti.

³² *Buoso*: Buoso da Dovera, care în 1265 l-a trădat pe regele Manfredi primind o sumă de bani de la Carlo d'Anjou pentru a lăsa liberă trecerea trupelor acestuia.

³³ *Beccherin*: Tezauro di Beccheria. Abate al mănăstirii Vallombrosa, a conspirat cu ghibelinii pentru a-i face să intre în Florența. Pentru această trădare i s-a tăiat capul.

³⁴ *Soldanier*: Giovanni dei Soldanieri care, deși ghibelin, a pactizat cu guelfii în 1266. *Ganellon*: Este vorba de faimosul trădător al lui Carol cel Mare și al lui Roland, vinovat de înfrângerea creștinilor de către sarazini și de moartea lui Roland la Roncevaux

³⁵ *Tebaldello*: Tebaldello dei Zambrași din Faenza, care i-a ajutat pe guelfi să intre în timpul nopții (13 noiembrie 1280) în orașul cu porțile deschise de el.

³⁶ *Văzui:* începe faimosul episod al contelui Ugolino della Gherardesca.

³⁷ *Doi strânși:* Aceștia sunt contele Ugolino della Gherardesca și arhiepiscopul Ruggieri degli Ubaldini.

³⁸ *Cușma:* Puternică imagine realistă, colorată de un oribil sarcasm.

³⁹ *Tideu:* Unul din cei șapte regi ai Tebei, care, rănit mortal de tebanul Menalip, reușește să-l ucidă și, înainte de a muri, începe să roadă cu furie capul acestuia.

⁴⁰ *Să-mi sece:* Făgăduiala solemnă de a purta vești în lume și în care să existe poate și justificarea unei asemenea macabre activități antropofage.

Cântul XXXIII

¹ *Gura:* Restul feței nu se vede. Numai gura, plină de sânge, îi atrage atenția lui Dante. Cu un gest de adevărată furie, el își șterge gura de părul celui pe care-l roade.

² *Tu-mi ceri:* Între uman și bestial, primele cuvinte ale damnatului sunt preponderent umane. El își va reînnoi durerea disperată care-i apasă inima numai gândindu-se, chiar înainte de a vorbi. Cuvintele amintesc de Enea invitat de Didona să-i vorbească despre nenorocirile Troiei.

³ *Grai și lacrimi:* El vorbește și plânge în același timp, sperând ca vorbele sale să aducă o nouă rușine trădătorului al cărui cap îl roade cu bestială ură.

⁴ *După grai:* Damnatul își dă seama din felul de a vorbi al lui Dante că are înaintea lui un florentin. Pe el nu-l interesează modul, grația excepțională prin care Dante a putut să facă această călătorie.

⁵ *Ugolin:* își spune numele, care pentru florentinul Dante este desigur foarte cunoscut. Este

vorba de Ugolino, fiul contelui Guelfo della Gherardesca din câmpia toscană. Acestuia, cetatea Pisa i-a încredințat comanda flotei sale. Mai târziu (1284) a fost la cârma treburilor publice ca *podestă*. Împotriva lui s-au ridicat ghibelini, conduși de arhiepiscopul Ruggieri, și l-au închis într-un turn, unde a fost lăsat să moară de foame împreună cu doi copii și doi nepoți ai lui.

⁶ *Cu care mintea-mi pui:* în textul dantesc: „acelui căruia îi sunt atât *de vecin*”; atât de aproape în acest chip cumplit, cu dinții înfiți adânc în ceafa lui.

⁷ *Ruggieri:* Ruggieri degli Ubaldini a fost arhiepiscop al Pisei până la moarte (1295), și căpetenia ghibelinilor.

⁸ *E de prisos:* Faptul era atât de cunoscut în toată Toscana, încât Dante, florentin, nu putea să nu-l știe.

⁹ *Cât de cruntă:* Dante nu cunoaște decât faptul că Ugolino fusese condamnat să moară de foame. Dar el nu putea să cunoască scenele de groază și de disperare care s-au petrecut înăuntrul turnului. Totuși, le zugrăvește cu atâta realism, încât pare că a fost martor la ele.

¹⁰ *Turlei:* Cuvântul italian este *muda*. Se numea astfel o încăpere în care erau închiși șoimii de vânătoare în timpul schimbării penelor (*murdare*).

¹¹ *Turla foamei:* Acest turn din piața Dei Cavalieri din Pisa a fost numit, după moartea lui Ugolino, Turnul foamei.

¹² *De trei ori:* în textul original: „mai multe luni”. Conte Ugolino și cu ai săi au fost aruncați în închisoare în iunie 1287 și au murit de foame în mai 1289.

¹³ *Un vis:* Visul profetic care smulge vălul de pe

îngrozitorul viitor.

¹⁴ *Un munte:* Este vorba de muntele San Giuliano, aflat între orașele Pisa și Lucea, munte care ascunde Pisei vederea orașului vecin. Visul lui Ugolino este o profeție alegorică: în lup și în puii de lup, Ugolino se vede pe sine însuși și pe ai săi.

¹⁵ *Gualand:* Sunt trei mari familii ghibeline din Pisa care se aliaseră cu arhiepiscopul Ruggieri în lupta împotriva lui Ugolino della Gherardesca.

¹⁶ *În zori:* Așa cum am mai văzut, conform credinței medievale, visurile prevestitoare au loc spre dimineață.

¹⁷ *De-acum nu plângi:* Povestea este atât de sfâșietoare, încât ar smulge lacrimi și pietrelor. De aceea, când damnatul ridică ochii spre Dante și nu-i zărește fața înlăcrimată, el se mânie parcă. Ar vrea să-l vadă și să-l audă plângând, strigând, blestemând.

¹⁸ *Același gând:* Se pare că visul fusese colectiv, ca și gândul comun, că vor urma întâmplări înspăimântătoare.

¹⁹ *Auzii bătând:* Efectul acestor cuvinte este de neuitat. Temnicerii bătuseră în piroane ușa turnului. Lespedea mormântului fusese pecetluită.

²⁰ *Durerea mă-mpietrise:* Pentru totdeauna Ugolino va deveni statuia de piatră a disperării absolute, a neputinței de a lupta pentru schimbarea îngrozitoare condiții umane.

²¹ *Anselmuccio:* Primul care vorbește este cel mai mic, cel mai nestăpânit, Anselmuccio, nepotul lui Ugolino.

²² *Tată:* Deși contele Ugolino nu-i era tată, ci bunic, Anselmuccio îl numește astfel din mare iubire, dar și în sensul de *pater familias*, șeful incontestabil al

dinastiei conților della Gherardesca.

²³ *O zi:* O zi și-o noapte au trecut fără de niciun cuvânt.

²⁴ *Dar când miji:* în lume a răsărit din nou soarele. Dar ei nu mai erau, deși încă vii, din lumea aceasta.

²⁵ *Pe patru fețe:* Ca-ntr-o oglindă poliedrică, a văzut reflectându-se pe patru chipuri paloarea morții întipărită și pe chipul său.

²⁶ *Iar ei:* închipuindu-și că Ugolino făcea gestul mușcării mâinilor nu de durere și neputință desperată ci din cauza foamei, se ridică toți împreună, se înclină spre el, pentru a-i oferi drept hrană înseși trupurile lor.

²⁷ *Pământul să se crape:* Erau singuri, departe de tot. În lume nu mai erau pentru ei oameni. De s-ar fi deschis măcar pământul sub picioarele lor și i-ar fi înghițit dintr-odată. Dar și pământul a fost fără milă pentru acei nefericiți.

²⁸ *Gaddo:* Gaddo della Gherardesca, fiul cel mai mare al lui Ugolino.

²⁹ *Foamea:* Expresia este voit misterioasă. S-a scris enorm de mult despre acest vers, atingându-se și ipoteza canibalismului lui Ugolino. În realitate, protagonistul acestui Cânt spune că mai puternică decât durerea a fost foamea, și ea l-a ucis până la urmă.

³⁰ *Ah, Pisă:* în timpul narațiunii damnatului, Dante nu a arătat semnul unei puternice emoții. Dar acum (efect de mare artă), o furtună de mânie, de milă, de indignare și de durere îl cuprinde și izbucnește cu accente de mare violență nu numai împotriva călăilor lui Ugolino și a fiilor săi ci împotriva

întregii cetăți în stare să îngăduie o atât de mare dezonoare a Italiei, a mândriei țării unde răsună vorba și (da). Dispreț și dragoste, tot atât de avântate, în același vers.

³¹ *Vecinii*: O muștrare ocolită este adusă și vecinilor, cetăților toscane, în special Florenței și orașului Lucea, care nu s-au gândit să se unească de îndată pentru a pedepsi infama cetate pisană.

³² *Căprara*: Căprara și Gorgona, două insule nu departe de vărsarea fluviului Arno în mare. Natura însăși, îngrozită de o astfel de crimă oribilă, trebuie să se ridice pentru a pedepsi cetatea Pisei. Cele două insule, care se află la gurile Arnului, să se miște și să facă zăgaz fluviului, în așa fel ca apele, umflându-se, să înece orașul Pisa. Atât era de puternic la Dante simțul justiției.

³³ *Cetăți*: Conte Ugolino della Gherardesca, fiind *podestă* al Pisei amenințată de Genova, Florența și Lucea, a crezut că face bine cedându-le acestor vecini puternici anumite fortărețe pisane. În textul dantesc, Pisa primește și epitetul de noua Tebă, amintind prin cruzimea ei de ororile cetății antice, faimoasă prin crimele ei.

³⁴ *Ugocción*: Brigata și Uguccione, unul nepotul și celălalt copilul lui Ugolino.

³⁵ *Ceialți doi*: Este vorba de Gaddo și Anselmuccio, amintiți de Dante în versurile precedente.

³⁶ *Pornirăm*: Cei doi poeți călători pătrund într-a treia zonă a fluviului înghețat Cocitul, numită Tolomea. Aici sunt pedepsiți trădătorii de oaspeți și de prieteni.

³⁷ *Pe spate*: Aceștia stau cu fața în sus, întinși pe

spate.

³⁸ *Chiar chinul:* Lacrimile înghețate împiedică șirul celorlalte lacrimi să curgă.

³⁹ *Potir:* Este orbita ochiului.

⁴⁰ *E cu putință:* Pe vremea lui Dante se credea că vântul este o emanație a pământului produsă de căldura soarelui care-i absoarbe umiditatea. Dar în *Infern* soarele nu există. De aci întrebarea lui Dante.

⁴¹ *Ochii tăi:* Cauza vântului este Lucifer, care bate din uriașele sale aripi de liliac. Dante îl va vedea în curând.

⁴² *O, voi:* Damnatul care vorbește crede că Dante și Virgiliu sunt păcătoși condamnați să stea într-o zonă și mai de jos, ultima de altfel, *Giudecca*.

⁴³ *Vălul:* Valul de cristal al lacrimilor înghețate în ochi.

⁴⁴ *Gheața:* Cuvintele lui Dante au sens ambiguu.

⁴⁵ *Alberigo:* Este vorba de fratele gaudent, de guelful Alberigo di Ugolino dei Manfredi din Faenza. Acesta, pentru a se răzbuna pe niște rude ale lui care-l ofensaseră în trecut, le-a poftit la masă, ascunzând într-o cameră vecină mai mulți oameni înarmați cu înțelegerea ca, atunci când el va spune să se aducă fructele, acești asasini să se repeadă asupra oaspeților și să-i ucidă.

⁴⁶ *Ești mort?:* Dante știa că în 1300 Alberigo dei Manfredi trăia încă. De aceea el se miră că-l vede în *Infern*. El va afla însă că sufletele trădătorilor sunt azvârlite în *Infern* chiar mai înainte de a muri, și un diavol, pe pământ, le ține locul în trup.

⁴⁷ *Brău-acesta:* în textul original: „*Tolomea*”. După unii comentatori numele acestei de a treia zone a ultimului cerc vine de la guvernatorul Ierichonului,

Ptolemeu, care la un ospăț l-a omorât pe socrul său și pe copiii acestuia. După alți comentatori, de la Ptolemeu, regele Egiptului, care l-a trădat și l-a ucis pe Pompei.

⁴⁸ *Atrbpos*: Este vorba de una din cele trei Parce, ursitoarea mitologică care tăia firul vieții omenești.

⁴⁹ *Își plimbă*: Stilul este plin de ironie și sarcasm.

⁵⁰ *Branc d'Oria*: Din nobila familie genoveză. Branco l-a ucis, prin trădare, pe socru-său, pe acel Michele Zanche, întâlnit în Cântul XXII.

⁵¹ *Când*: Versul a ajuns proverb.

⁵² *Un drac*: Dante vrea să spună că victima lui Branco d'Oria, Michele Zanche, nu ajunsese încă în bolgia unde fusese pedepsit, când sufletul aceluia care-l trădase și ucisese se prăbușea în Infern, în timp ce un diavol îi lua locul în trup.

⁵³ *Și-al unui văr*: Se pare că este vorba de o rudă și complice al lui Branco d'Oria, un anume Giacomo Spinola.

⁵⁴ *Drept am fost*: Lui Dante i se pare că este foarte just să fie crud față de un asemenea trădător.

⁵⁵ *Ah, genovezi*: izbucnește o a doua invectivă, mai puțin realizată artistic, îndreptată acum împotriva Genovei.

⁵⁶ *Un duh*: Genovezul damnat Branco d'Oria.

⁵⁷ *A Romagnei nume*: Romagnolul frate gaudent, Alberigo dei Manfredi.

Cântul XXXIV

¹ *Vexilla regis*: „Înaintează, se apropie stindardele regelui Infernului de noi”. Cu aceste cuvinte, pronunțate acum de Virgiliu, începea un imn religios. Stindardele sunt aripile gigantice ale lui Lucifer.

² *Cum vezi:* O altă comparație, dovadă a extraordinarei facultăți artistice a lui Dante de a concretiza cele mai fantastice situații.

³ *Mare:* Urișul corp al lui Lucifer i se pare lui Dante o construcție gigantică.

⁴ *Vântu:* Vântul puternic produs de bătaia eternă a aripilor lui Lucifer.

⁵ *Câte-am văzut:* în Giudecca, cea de a patra și ultima zonă infernală, zona în care sunt pedepsiți trădătorii binefăcătorilor. Acești damnați, spre deosebire de ceilalți, sunt cu totul prinși în gheață, cristalizați în cele mai variate poziții.

⁶ *Cel mai mândru:* Este Lucifer, care era cel mai frumos dintre toți îngerii, creatura cea mai desăvârșită ieșită din mâinile divinității.

⁷ *Dis:* Unul din multele nume ale lui Lucifer. După aceste cuvinte ale lui Virgiliu, urmează două terține care pregătesc pe cititori pentru îngrozitoarea apariție.

⁸ *Voievodul negru:* Lucifer era înfipt în centrul Infernului, pământului și al universului imaginat de Dante. Ieșind afară din gheață pe jumătate, partea trupului de la brâu în jos se întindea dincolo de centrul pământului, la antipodi, în emisferul austral.

⁹ *Socoate:* într-adevăr, s-a găsit un comentator care a făcut socoteala sugerată de Dante pentru a afla dimensiunile Luciferului său. După această socoteală, Lucifer ar fi înalt de două mii o sută șase metri, iar lungimea brațelor ar fi de patru sute zece metri.

¹⁰ *Și tatăl:* Creatorul său, adică Dumnezeu.

¹¹ *Teasta:* Capul gigantic al lui Lucifer are trei fețe, fiind o monstroasă parodie a treimii creștine.

¹² *Roșu-nchis:* Aceste fețe au culorile roșie,

galbenă și neagră, simbolizând ura, slăbiciunea și ignoranța.

¹³ *Și-ngemănate*: Cele trei fețe se lipeau una de alta în creștetul capului.

¹⁴ *Nil*: Culoarea era neagră, așa cum o au oamenii care locuiesc pe malurile Nilului, către izvoare.

¹⁵ *Depene smulse*: Aripile lui Lucifer nu aveau pene, ci erau ca ale liliiecilor.

¹⁶ *Vele*: Marile aripi negre, comparabile cu pânzele corăbiilor.

¹⁷ *Iuda*: Trădătorul biblic al lui Iisus Cristos. El îndură cel mai puternic chin, zdrobit de dinții și sfâșiat de ghearele lui Lucifer.

¹⁸ *Brut*: Este vorba de Marcus Brutus, fiul adoptiv și unul din ucigașii din Cezar. El a vrut să-l ucidă în Cezar pe tiran, dar Dante, care în Cezar nu-l vede pe tiran, ci pe fondatorul Imperiului, îl condamnă aici ca trădător.

¹⁹ *Dar tace*: în acest vers, de o mare frumusețe, se vede totuși un sentiment de respect pentru Brutus care suportă stoic durerea, fără să se lamenteze.

²⁰ *Cassiu*: Este Cassius Longinus, care, împreună cu Brutus, a conspirat împotriva lui Cezar. Pedeapsa teribilă se îndreaptă împotriva aceluia care atentaseră la ideea, atât de scumpă lui Dante, autoritatea Imperiului.

²¹ *Toate le-am văzut*: Cei doi poeți călători au petrecut împreună în Infern o noapte și o zi. Cuvintele lui Virgiliu încheie cu simplitate descrierea călătoriei în prăpăstiile infernale. Ele amintesc toată mulțimea personajelor, varietatea păcatelor și a chinurilor, bogăția episoadelor.

²² *Strivit de zid*: Dante și Virgiliu coboară în îngustul spațiu care rămâne liber între corpul lui Lucifer și peretele de gheață.

²³ *Cu capul*: Cei doi poeți au ajuns în centrul pământului ocupat de corpul lui Lucifer. Deci acum nu trebuie să mai coboare, ci să se urce în emisferul austral. Poziția corpului se răstoarnă.

²⁴ *Crezui*: din cauza schimbării de poziție a lui Virgiliu, Dante poate să creadă că se întorc din nou în Infern.

²⁵ *Prin atari*: Prin atari hârtoape („pe asemenea scări”, în original). Este vorba de trupul însuși al lui Lucifer.

²⁶ *Îl văzui*: Dante ridică ochii și îl vede pe Lucifer răsturnat, cu capul în jos.

²⁷ *Cei săraci cu duhul*: Adică cei ignoranți nu ar fi putut înțelege că au trecut de centrul pământului.

²⁸ *Iar soarele*: în textul dantesc: „Soarele se afla în mijlocul terței”. *Prima, terția, sexta și nona* sunt orele canonice, orele de rugăciune socotite de la răsăritul soarelui; *Prima* de la 6 – 9, *terția* de la 9-12, *sexta* de la 12 – 3 și *nona* de la 3 – 6. Dante se miră din nou; cu puțină vreme înainte, Virgiliu spusese că se apropie noaptea, și acum (soarele fiind în mijlocul terței), este ora șapte și jumătate dimineața. Desigur că acum cei doi poeți se află în emisferul austral, la antipozii, și, când în emisferul nostru e noapte, în celălalt e zi.

²⁹ *Râma*: Râma, viermele cel rău, este Lucifer.

³⁰ *Ai fost*: Cât timp au scoborât, ei se aflau încă în emisferul celălalt.

³¹ *Sub bolta*: Este bolta cerului emisferului austral, al cărui orizont ascunde emisferul boreal

(numit de Dante „uscatul”, fiindcă în vremea sa se credea că pământul este împărțit în două emisfere: unul, al uscatului și altul, al apelor, respectiv, boreal și austral).

³² *Culmea*: Punctul cel mai înalt al emisferei uscatului era considerat Ierusalimul, locul în care a murit Iisus Cristos.

³³ *O palmă*: Dante se găsește acum pe un mic spațiu în emisfera australă, opusă zonei Giudecca.

³⁴ *E-n zori aici*: Aici e dimineață, pe când în emisfera boreală e noapte.

³⁵ *Iar cel ce*: Lucifer, care le oferise puțința escaladării, se află în aceeași primă poziție. El este văzut cu capul în jos, pentru că ei, Dante și Virgiliu, și-au schimbat poziția, trecând în emisfera opusă.

³⁶ *De spaima lui*: Lucifer a fost precipitat de Dumnezeu în haos, și pământul, care înaintea căderii lui ieșea afară din ape, s-a scufundat de spaimă, acoperindu-se cu undele mării ca și cu un imens val transparent.

³⁷ *Pustie*: Vasta prăpastie infernală.

³⁸ *Creastă*: Pământul s-a strâns în emisfera australă sub forma muntelui Purgatoriului.

³⁹ *Un loc*: Este o cale subterană verticală, prin care se poate ajunge sus, în emisfera australă.

⁴⁰ *Un rău*: Din cauza densului întuneric, această cale subterană nu poate fi văzută, călăuză fiind numai murmurul unui pârâu care coboară în jos cu apele sale.

⁴¹ *Podoaba bolții*: După o călătorie de o zi și o noapte, ochii lui Dante, însetați de lumină, zăresc printr-o spărtură a stâncii lumina intermitentă a stelelor.

⁴² *Stele*: Prin acea spărtură a stâncii, cei doi poeți au ieșit la lumina stelelor. Versul acesta luminos e ca un surâs și ca un imens suspin de ușurare. Cu acest cuvânt, *stele*, Dante sfârșește *Infernul*, *Purgatoriul* și *Paradisul*. Această rimă la mare distanță leagă simetric cele trei părți mari ale *Divinei Comedii*, demonstrând o dată mai mult puternica preocupare de armonie și simetrie, caracteristică fundamentală a artei marelui poet italian Dante Alighieri.

NOTE

Purgatoriul

Cântul I

¹ *Navă*: De nenumărate ori, în *Divina Comedie*, Dante și-a comparat rațiunea cu o corabie care navighează pentru dobândirea cunoașterii, liman de liniște și de seninătate.

² *Ape*: Spre deosebire de apele prime, furtunoase, ale Infernului, acestea ale Purgatoriului sunt mult mai pacifice, *mai clare*.

³ *Lăsând*: De la început se poate observa o deosebire fundamentală între tonalitatea *Purgatoriului* și aceea a *Infernului*. Cea de a doua cantică a *Divinei Comedii* stă sub semnul armoniei și seninătății, spre deosebire de prima, în care sunt predominante accentele și culorile grave și întunecate. *Marea de otravă*: mare a furtunilor a fost *Infernul*.

⁴ *împărăția*: Tărâmul Purgatoriului, cea de a doua zonă din lumile de dincolo. Spre deosebire de teologi, de doctorii Bisericii, Dante a creat un Purgatoriu mai poetic și mai senin, care se ridică drept cel mai înalt munte al lumii, într-o insulă înconjurată de apele emisferului austral. Potrivit simetriei dantești, acest

gigantic munte, cel de al doilea ținut al lumii de dincolo, este împărțit în zece părți, în care sufletele se curăță de păcatele capitale. Pe creasta muntelui se întinde luminosul platou al Paradisului pământesc.

⁵ *Se spală*: Răscumpărându-și greșelile în Purgatoriu, apoi scăldându-se în apele râului Lete, care străbate grădina înflorită a Paradisului pământesc, sufletele devin demne de a se înălța la cerurile Paradisului.

⁶ *Pierduta-n iad*: în textul italian „moarta poezie”. Este denumită astfel poezia sa de până atunci, versurile *Infernului*, care avuseseră drept argument lumea damnaților, lumea morților fără speranța mântuirii.

⁷ *O, Muze*: Am semnalat de multe ori în *Infern* amestecul acesta de elemente sacre și păgâne. Iată un alt exemplu de o asemenea fuziune, și Dante se declară aici a fi în întregime dăruit muzelor („al vostru sunt”), simbol al Artelor, credincios al lor ca poet.

⁸ *Caliope*: Inițial Dante a invocat toate Muzele, dar el dorește îndeosebi ajutorul Caliopei, muza poeziei epice.

⁹ *Fecioarelor tesale*: Fiicele regelui tesalian Pierius care, având o mare încredere în glasurile lor melodioase, au îndrăznit să provoace la întrecere Muzele. Ascultând însă magica voce a Caliopei și-au dat seama că nu mai pot avea nicio speranță. Biruite, au fost metamorfozate, simbolic, în gaițe.

¹⁰ *Preadulce*: Urmează o terțină cu totul caracteristică pentru tonalitatea *Purgatoriului*. Versurile sunt străbătute de unde de lumină și de calm, de seninătate și armonie în contemplarea orizontului în această dimineață luminoasă de

primăvară în care

Dante și Virgiliu au ieșit din prăpastia întunecată a Infernului.

¹¹ *Bezna nopții*: Este aura, aerul întunecat al Infernului care l-a întristat atât de mult pe

Dante în cele trei zile ale călătoriei sale de până acum.

¹² *Zvârlea de sus*: Este luceafărul dimineții, Venus, planeta care, după astrologi, avea o puternică influență asupra sentimentelor de iubire ale oamenilor.

¹³ *Zâmbet anina*: Versul dantesc și-a păstrat și în traducere marea sa putere expresivă, luminozitatea.

¹⁴ *Alaiul lui de stele*: Este vorba de constelația Peștilor. Sensul este acesta: Luceafărul, Venus, eclipsa cu via ei strălucire constelația Peștilor, cu care se afla în conjuncție astronomică.

¹⁵ *Spre dreapta*: Dante în Purgatoriu va merge mereu spre dreapta, spre deosebire de Infern, unde călătoria s-a desfășurat mereu spre stânga. Întoarcerea spre dreapta este ca un simbol al dorinței sale de mai bine.

¹⁶ *Celălalt pol*: Este polul antarctic, polul sud.

¹⁷ *Patru lumini*: Cele patru stele simbolizează pentru Dante cele patru virtuți cardinale: Prudența, Dreptatea, Tăria și Cumpătarea. Numeroși comentatori au văzut în această constelație alegorică, imaginată de Dante, grupul stelar al Crucii Sudului. Ei nu au dreptate însă, pentru că în Evul Mediu această constelație era cunoscută și deci afirmația din versul care urmează: „ce primelor făpturi li s-au ivit” și altora nu, n-ar mai fi valabilă.

¹⁸ *Primelor făpturi*: Primii oameni, Adam și Eva.

¹⁹ Terțina întărește interpretarea alegorică a celor patru stele. Dante deplânge emisferul boreal (emisferul locuit de oameni) că este lipsit de strălucirea unor asemenea astre, care sunt tot atâtea virtuți.

²⁰ *Celălalt pol*: Este polul nord, polul arctic, de pe al cărui firmament constelația Ursei Mari (Carului Mare) nu apune niciodată.

²¹ *Un moș*: Este Cato din Utica (n. 95 – m. 46), paznicul Purgatoriului. Luptător pentru libertate, pentru a nu cădea în mâinile lui Cezar, s-a sinucis. Îndeosebi în Evul Mediu, Cato Uticense a fost considerat ca un înalt exemplu de virtuți cetățenești, lată motivul pentru care Dante, care-l admira mult, l-a făcut, deși Cato era păgân și sinucigaș, paznicul ținutului Purgatoriului, unde sufletele aspiră și ele spre libertate, spre eliberarea din grelele cătușe ale păcatelor.

²² *Cărunta barbă*: S-a făcut de multe ori comparația între Caron, luntrașul Aheronului, fluviu infernal, și Caton, paznicul Purgatoriului, pentru a arăta diversitatea cu care Dante știe să portretizeze.

²³ *Cobora lumină*: Razele celor patru stele alegorice ale virtuților cardinale luminau fața lui Caton cu intensitatea strălucirii soarelui.

²⁴ *Voi, ce-ați scăpat*: Caton crede că cei doi poeți sunt damnați care au fugit din închisoarea eternă a Infernului, „fugind pe râu”, fluviul Cocit, descris în Cântul XXXIV al primei cântice.

²⁵ *Preacuvioasa barbă*: Barba, semn de cinste și bărbăție, care împodobește obrajii lui Cato Uticense.

²⁶ *Sunt legile*: Versul final al inscripției de pe

poarta Infernului („*Lasciate ogni speranza voi eh 'entrate*”) pecetluia cea mai aspră lege infernală: smulgerea speranței și condamnarea eternă la chinuri. De aceea Cato este nedumerit și dorește să afle dacă asemenea legi eterne au putut fi distruse, el crezând mereu că Dante și Virgiliu sunt doi damnați evadați din Infern.

²⁷ *De-mi calcă pragul*: Cuvintele acestea ni-l arată pe Cato ca pe un paznic al Purgatoriului.

²⁸ *Porni Virgiliu*: Cu mare grabă, Virgiliu îl îndeamnă pe Dante să îngenuncheze în fața lui Cato, drept semn de mare respect.

²⁹ *Apoi grăi*: Ne amintim cât de aspru răspundea în Infern Virgiliu demonilor paznici ai diferitelor ceruri. Lui Cato, paznic al Purgatoriului, îi răspunde într-un fel cu totul deosebit, foarte reverențios.

³⁰ *O doamnă*: Beatrice.

³¹ *Vrerea-întocmai*: Cu multă modestie rezumă astfel Virgiliu întreaga sa operă de călăuză în aspra încercare de a străbate prăpastia infernală.

³² *Să moară*: Deci Dante este viu. Dar a fost aproape de moarte (de data aceasta a sufletului), prin „sminteala” lui. Aluzie la îndelunga rătăcire a poetului în pădurea păcatelor de pe pământ, în timpul gravei lui crize spirituale din *îi travimento*.

³³ *I-am arătat*: într-un singur vers, Virgiliu sintetizează întreaga lui călătorie prin Infern, cu toate peripețiile ei.

³⁴ *Sub paza ta*: Expresia „de-mi calcă pragul” l-a făcut pe Virgiliu să înțeleagă misiunea de paznic al Purgatoriului pe care o îndeplinește Cato.

³⁵ *M-ajută cerul*: Din cer a coborât virtutea care l-a ajutat pe Virgiliu să întreprindă nobila sa misiune de

călăuză, până aici, în fața lui Cato.

³⁶ *Primește-l dar:* Versuri magnifice, închinare libertății și luptei pentru ea, dusă până la moarte, așa cum a făcut Cato.

³⁷ *Haina:* Corpul lui Cato, care în marea zi a Judecății universale va străluci cu o lumină nouă, fiind primit între drept-fericiții cerului.

³⁸ *Căci el e viu:* Virgiliu răspunde mai departe la întrebările lui Cato, arătând că ei n-au violat legile Infernului, Dante fiind viu, iar el însuși fiind așezat în Limb, zonă în lumea de dincolo care nu aparține Infernului.

³⁹ *Ai Marții tale:* Este soția lui Cato, a cărei supremă dorință a fost să i se scrie pe mormânt *Catonis Marcia*, Marcia lui Caton, simbol al fidelității și al mării ei iubiri.

⁴⁰ *Pe-a ei iubire:* îl roagă pe Cato ca în numele iubirii Marciei să le înlesnească călătoria în Purgatoriu. Este interesant de subliniat arta oratorică pe care a dezvoltat-o Virgiliu, însumând o serie de argumente capabile să-l înduplece pe Cato; faptul că nu sunt damnați, amintirea morții pentru libertatea lui Cato, dragostea Marciei etc. Rugăciunea aceasta a avut uneori un caracter de ușoară lingușire. Dar Cato a observat toate aceste nuanțe, și-i va răspunde lui Virgiliu printr-un delicat reproș.

⁴¹ *Cuvinte-n vânt:* Nu era nevoie de atâtea argumente și dulci lingușiri pentru a-l convinge pe Cato, de îndată ce această călătorie era voită de Cer.

⁴² *Te du:* Cato a acceptat rugămintea lui Virgiliu și îi dă sfaturi prețioase pentru a ajuta la desăvârșirea călătoriei prin Purgatoriu.

⁴³ *Cu stof:* Planta aceasta simbolizează umilința

aceluia care se pocăiește.

⁴⁴ *De tina:* Orice urmă de fum și de lacrimi, urmele traversării Infernului. Nu se cuvine a începe ascensiunea Purgatoriului având chiar cea mai mică umbră a amintirii păcatului.

⁴⁵ *Dumnezeiescul sol:* Este vorba de primul înger care le va apărea curând în față celor doi poeți.

⁴⁶ *Și soarele:* Soarele care este gata să răsară va arăta calea de urmat pentru cel mai ușor urcuș.

⁴⁷ *Pieri apoi:* Chiar și în traducere simțim rapiditatea, neașteptatul plecării lui Cato.

⁴⁸ *Privindu-l țintă:* Ca totdeauna, Dante, discipolul, privește atent, cu recunoștință și interes, în ochii maestrului pentru a afla răspuns și îndrumare.

⁴⁹ *Piereau fugind:* Una dintre cele mai perfecte terține ale *Divinei Comedii*, miracol al expresiei lui Dante, maestru al descrierii naturii. Se definește tremurul valurilor mării sub lumina îndepărtată a răsăritului, într-o evanescență crepusculară.

⁵⁰ *Pe căi pustii:* Notăție foarte precisă a comportamentului psihologic care arată cum omul rătăcit este neliniștit și îi pare că merge în zadar până a nu ieși la drumul cel bun.

⁵¹ *Rouă luptă:* O altă notație de deosebit realism în această luptă dintre rouă și soarele care nu este destul de puternic pentru a o evapora.

⁵² *Iar eu simțind:* Înțelegând ce vrea să facă Virgiliu, Dante îi întinde obrazii înlăcrimați și este spălat de fumul și de urmele plânsului pe care i-l provocase Infernul, fața lui recăpătând culoarea naturală a vieții.

⁵³ *Nicicând luntraș:* Această nemărginită mare, din care se înalță până la ceruri muntele

Purgatoriului, nu mai fusese străbătută de nicio altă navă în afară de aceea a lui Ulise (cf. *Infernul*, Cântul XXVI). Dar îndrăznețul navigator nu se mai putuse întoarce, scufundându-se în apele ei.

⁵⁴ *După porunca dată: A lui Cato.*

⁵⁵ *Mlădiță nouă:* Simbolul este clar, semnificând reînnoirea perpetuă a virtuților.

Cântul II

¹ *Măritul soare:* Primele terține sunt grele de erudiție astronomică medievală. Pentru a arăta că soarele era gata să răsară, Dante spune că el ajunsese la orizontul al cărui meridian (*cerc*) atinge Ierusalimul. Insula Purgatoriului se ridică din apele australe exact la antipodul Ierusalimului și același meridian le încinge. Deci la orizontul Ierusalimului soarele apunea, iar la orizontul Purgatoriului răsărea.

- ² *Iar noaptea:* Dante personifică noaptea care, asemenea unei zeițe, ieșea din apele fluviului Gange (pe care cunoștințele reduse ale geografiei medievale îl așezau la orizontul răsăritean al Ierusalimului).

³ *Balanța:* E vorba de constelația Balanței, a Cumpenei.

⁴ *//' scapă:* Când noaptea este mai lungă decât ziua (de la echinocțiul de toamnă la cel de primăvară, când constelația Balanței „deplină-n cer s-aprinde”, ea „scapă”, nu mai este vizibilă, pe firmament apărând în emisferul nostru, boreal, numai ziua.

⁵ *Ai Aurorei:* Descrierea continuă, dificilă. Aurora personificată, zorile trecuseră de la culoarea lor obișnuită de alb și purpuriu spre galben, anunțând în felul acesta apariția neîntârziată a Soarelui.

⁶ *Cu gândul:* în textul lui Dante: „cu inima merg dar cu corpul rămân”. Adică umbletul lor nu are

același ritm viu cu al dorinței.

⁷ *Marte*: Așa cum planeta Marte pâlpâie roșie dimineța în ceața mării.

⁸ *O dată*: Este suspinul și speranța poetului care nădăjduiește în mântuire.

⁹ *În cer săgeată*: Dante redevine maestrul expresiei clare în descrierea luminoasei apariții a îngerului luntraș și a repeziciunii de fulger a zborului său. Iuțeala extraordinară este arătată și în terțina următoare.

¹⁰ *Ca două pete*: Sunt aripile îngerului, transparente în lumina răsăriteană.

¹¹ *Și-alții*: De acum înainte, în Purgatoriu, Dante va avea prilejul să vadă îngeri, așa cum în Infern văzuse demoni.

¹² *Să zboare*: Așa cum vom vedea, îngerul luntraș transportă sufletele celor care se vor purifica în Purgatoriu, de la revărsarea Tibrului în Marea Tireniană.

¹³ *A sale pene*: Penele aripilor îngerului sunt din substanța eternității.

¹⁴ *N-o răbda*: Atât de puternică era strălucirea apariției celestiale, încât ochiul muritor al lui Dante nu o putea îndura.

¹⁵ *Abia se cufunda*: Atât de ușoară era luntrea (sufletele transportate în ea nu au greutate), încât ea nu se cufunda aproape deloc în undele mării.

¹⁶ *Când Israel*: Este începutul psalmului CXIV care glorifică eliberarea evreilor din robia egipteană. Este clar pentru ce îl cântă sufletele care se îndreaptă spre Purgatoriu. Aci se vor elibera și ele, purificându-se, de soarta păcatului.

¹⁷ *Iar el pieri*: îngerul a plecat după îndeplinirea

misiunii cu aceeași extraordinară iuțeală cu care venise.

¹⁸ *Gloata*: Mulțimea de suflete care debarcaseră de curând și nu cunoșteau locurile.

¹⁹ *Măritul soare*: O altă terțină în care predomină personificarea. Soarele, ca un vânător iscusit, săgetează constelația Capricornului care apunea.

²⁰ *Noua ceată*: în textul original: „nona ginta”. *Nouă* pentru că nu cunoștea locurile, dar *nouă* și pentru că renăștea sub semnul speranței curățirii de păcate.

²¹ *Atâția spini*: Atâtea piedici aflate pe asprul drum al Infernului.

²² *După suflare*: Sufletele își dau seama, văzând că Dante respiră, că se află în prezența unui om viu, și sunt extrem de uimite. Așa cum s-a întâmplat în Infern, această descoperire a omului viu care străbate regiunile morții va provoca totdeauna și în Purgatoriu o mare stupeoare.

²³ *Un trimis de pace*: în text „purtător de măslin”. În Antichitate ramura de măslin era simbol de pace, iar în Evul Mediu semnul de vești bune. Trebuie subliniată vioiciunea tabloului care reprezenta pe un asemenea mesager de vești bune, în jurul căruia se înghesuiește, lacomă de noutăți, mulțimea

²⁴ *Și una atunci*: Umbra aceasta este muzicianul florentin Casella. Așa cum se va vedea din acest cânt, el a fost un bun prieten al lui Dante Alighieri, care i-a ridicat, în aceste terține, un monument literar mai tare decât bronzul.

²⁵ *Umbre vane*: Așa sunt sufletele celor care se purifică în Purgatoriu pentru a deveni demne de ascensiunea către ceruri. Au numai aparența

corporală.

²⁶ *Iar eu la fel:* împins de sentimente de puternică afecțiune, Dante îl urmează, după ce a încercat zadarnic să-l îmbrățișeze de trei ori.

²⁷ *Blând m-agrăi:* Nu graiul florentinului, cum interpretează unii comentatori, ci glasul cu inflexiuni melodioase, proprii muzicianului, îl fac pe Dante să-l recunoască.

²⁸ *Te-am iubit:* Noi credem că în aceste versuri se poate afla „cheia” *Divinei Comedii*. Capodopera lui Dante Alighieri este într-adevăr reprezentarea integrală a vieții și a oamenilor. Ei au rămas la fel și după moarte, păstrându-și aceleași puternice sentimente și pasiuni, aceleași însușiri și caracteristici, trăind la fel ca pe pământ. Aceasta este semnificația primordială a imaginarei călătorii dantești în țările de dincolo de mormânt.

²⁹ *Casella frate:* Sintagma ne arată cât de drag îi era muzicianul florentin. În felul acesta se întregește biografia spirituală a lui Dante Alighieri care iubise poezia alături de Guido Cavalcanti, pictura lângă Giotto, muzica lângă Casella.

³⁰ *Pe-aici:* Adică în Purgatoriu, la muntele Purificării. Dante arată astfel finalitatea didactică, creștină, a călătoriei sale mântuitoare.

³¹ *Întârziată:* Dante îl știa pe Casella mort de mai multă vreme și îl întreabă de ce a fost abia acum transportat în insula Purgatoriului.

³² *Nedreptățit:* Casella arată că nu i s-a făcut nicio nedreptate dacă îngerul luntraș nu l-a transportat la muntele Purificării mai devreme.

³³ *Vrerea / «/.* Voința îngerului nu poate fi decât dreaptă, arătându-și izvorul în voința divinității

creștine.

³⁴ *De trei luni*: Era anul jubileului (1300), și chiar și sufletele morților s-au putut bucura de indulgențele papale, putând trece rapid în Purgatoriu.

³⁵ *Tibrul*: Pe țărmul mării, acolo unde Tibrul se varsă în mare, se strâng sufletele acelor care sunt socotiți demni de a se purifica în Purgatoriu.

³⁶ *într-acolo*: La revărsarea Tibrului în mare, încotro zboară acum îngerul luntraș.

³⁷ *Aheron*: Fluviul infernal al Aheronului, pe țărmurile căruia se strâng sufletele damnaților destinați Infernului.

³⁸ *Amintirea*: (în textul dantesc: „noua lege”), dacă o lege nouă existentă, poate, în Purgatoriu, altfel decât acelea ale Pământului, nu i-a eliminat memoria și facultatea magică a cântului.

³⁹ *Să-mi mângâi duhu'*: Cerând alinarea prin cânt, îl vedem astfel pe Dante îndrăgostit puternic de muzică. Un alt amănunt biografic foarte prețios pe care îl aflăm în *Divina*

Comedie.

⁴⁰ *Iubirea*: Este primul vers al celei de a doua canțone existente în *Convivio*. Așa cum afirmă mai mulți contemporani, cantona, care celebrează o iubire pură, a fost pusă pe note de Casella, care, arătându-și marea sa dragoste prietenească, i-o cântă acum din nou lui Dante, cum o făcuse desigur de atâtea ori în timpul vieții de pe pământ.

⁴¹ *Și-au uitat de sine*: Atât de puternică era vraja muzicii. Această scenă este parcă desprinsă din viața intens artistică a lui Dante în Florența alături de prietenii săi, fiind în același timp o puternică manifestare a vieții și bucuriilor terestre. E atât de

mare magia cântului de dragoste, încât sufletele au uitat chiar marea lor dorință de a se purifica.

⁴² *Moșneagu*: A revenit, pe neașteptate, Cato, paznicul muntelui Purgatoriului, cu vorbe de muștrare pentru neiertata lor întârziere.

⁴³ *Vă spălați*: Să se elibereze de scoarța păcatului.

⁴⁴ *Precum*: O dată mai mult Dante își arată marea sa măiestrie în domeniul comparațiilor luate din natură.

Cântul III

¹ *Eu lui Virgil*: Sufletele s-au risipit, dar Dante nu face un pas fără Virgiliu. El nu va putea întreprinde aspra ascensiune a muntelui Purificării fără a nu avea totdeauna călăuza, simbolul rațiunii umane.

² *Ce vini mărunte*: Aceste versuri au și astăzi valoare de proverb în Italia.

³ Versurile trebuie interpretate astfel: Graba nu se potrivește cu noblețea faptelor. Virgiliu își încetează fuga, iar mintea lui Dante, preocupată numai de un singur gând, își lărgeste acum activitatea, doritoare să vadă și altceva. Și Dante își îndreaptă privirea spre muntele Purgatoriului, care se ridică din apele oceanului spre cer, asemenea celui mai înalt munte din lume.

⁴ *Curmându-și raza*: Lumina soarelui, care acum s-a înălțat, întâlnește corpul lui Dante și-i proiectează umbră.

⁵ *Cuprins de teamă*: Văzând numai o singură umbră, pe a sa, Dante s-a speriat, crezând că a fost părăsit de Virgiliu. El nu își amintește că Virgiliu, fiind spirit într-un trup aparent (*corpo fittizio*), nu putea avea umbră. Un asemenea fapt nu-l putuse constata în

Infern, fiindcă acolo domnea întunericul.

⁶ *Tovarăș credincios*: Expresia din aceste versuri arată toată solicitudinea și atenția poetului-călăuză față de Dante.

⁷ *E seară*: E seară la Neapole, unde este îngropat trupul marelui poet latin. Orașul din Sud are corpul lui Virgiliu, pe care l-a luat de la Brindisi. Într-adevăr, autorul *Eneidei* a murit la Brindisi, pe malul Adriaticii (în anul 19 î.Hr.), și, din ordinul împăratului Augustus, a fost transportat la Neapole. Mormântul lui se poate vedea și astăzi pe drumul care duce de la Neapole la Pozzuoli.

⁸ *Cer*: Cerurile planetelor erau pentru medievali transparente. Aidoma lor sunt spiritele, prin care razele pot străbate fără a proiecta umbre.

⁹ *Atare trupuri*: Versurile stau sub semnul concepției creștine a lui Dante. Virgiliu preîntâmpină o eventuală obiecție a lui Dante sau a noastră, a cititorilor săi. Cum astfel de corpuri pot fi totuși supuse chinurilor și pot îndura durerea caznelor, așa cum am văzut în Infern? El îi dă o explicație creștină, arătând că aceasta este voința lui Dumnezeu.

¹⁰ *Smintit*: Nebuni sunt oamenii care își pot închipui că ar putea pătrunde toate tainele sfintei treimi.

¹¹ *V-ajungă*: Sensul este următorul: oamenii să se mulțumească numai să constate existența lucrurilor fără a mai întreba și cerceta cauzele lor. Este o puternică reminiscență a scolasticii medievale.

¹² *Maria*: Nu ar mai fi fost nevoie de nașterea lui Iisus dacă oamenii ar fi știut totul. Adam n-ar fi păcătuit mușcând din mărul cunoașterii și, deci, n-ar mai fi fost nevoie de Mântuitor pentru răscumpărare.

¹³ *Văzut-ați*: Oamenii au mai văzut și alte mari spirite dorind a cunoaște cauzele prime ale lucrurilor, însetate de o veșnică dorință de a afla. (Aci, Dante, după impresia noastră, redevine iar poetul avântat, pe care-l cunoaștem din episodul lui Ulise (*Infernul*, Cântul XXVI), simbol al umanității arse de setea cunoașterii).

¹⁴ *Alții mulți*: Printre aceste mari spirite ale Antichității și umanității, Virgiliu se include desigur și pe el însuși. Iar atitudinea lui la sfârșitul cuvintelor solemne demonstrează o profundă concentrare.

¹⁵ *Picior de om*: Coasta, stânca muntelui, se ridică vertical, în așa fel încât, pentru urcuș, picioarele, oricât de agile, nu ar fi fost de ajuns.

¹⁶ *Turbia*: Rătăcitor ca nimeni altul în Italia, în timpul exilului nemeritat, Dante a cunoscut toate particularitățile peisajului italian. Între Lerici și Turbia se încheie Riviera ligură, în care toate drumurile sunt extrem de accidentate. În comparație însă cu acest urcuș al Purgatoriului, cel mai prăpăstios și părăsit drum al Liguriei ar fi părut o largă și odihnitoare scară cu aripi. (Este clar că în greutatea ascensiunii trebuie să se descopere simbolul creștin al dificilei mântuiri).

¹⁷ *Înceată*: Mergeau atât de încet acele spirite, încât păreau că nici nu înaintează. (Această încetineală Le-a caracterizat, așa cum se va vedea, și spiritual, în timpul vieții.)

¹⁸ *Ridică ochii*: în Purgatoriu s-a schimbat oarecum atitudinea lui Dante față de Virgiliu, pe care nu-l mai socotește absolut infailibil. Virgiliu nu mai fusese în Purgatoriu (ca în *Infern*) pentru a cunoaște drumul.

¹⁹ *Înviorat*: Ca acela care se bucură într-adevăr de un sfat bun, fără a se fi supărat că discipolul a îndrăznit să-l sfătuiască pe maestru. Această atitudine este de altfel confirmată printr-un apelativ afectuos; „*dolce Jiglio*”, care nu a fost tradus în versiunea românească.

²⁰ *Bătusem pași*: Și în această terțină Dante insistă asupra încetinelii cu care se mișcă ceata de umbre.

²¹ *La poala râpei*: Terțina ilustrează minunat suspiciunea care a cuprins grupul de spirite la vederea celor doi poeți, încremenirea în care au rămas, în așteptare.

²² *O, duhuri*: Aceste spirite au sfârșit bine, au murit, totuși, în grația lui Dumnezeu, păstrând speranța înălțării în ceruri.

²³ *Sfânta pace*: Pacea dorită de atâtea suflete din Purgatoriu și pe care o vor afla după răstimpul ce-l vor avea de petrecut aci, în expiere, pe muntele Purificării.

²⁴ *Cuiprețu-i știe*: Acest vers a devenit proverb în limba italiană.

²⁵ Alte două terține ce dovedesc marele spirit de observație al realismului dantesc. Comparația cu oile inocente are un puternic relief creștin, arătând toată sficiunea și modestia acestor spirite alese pentru purificarea care le va purta la mântuirea eternă.

²⁶ *A mea umbră*: Lumina soarelui este întreruptă de corpul lui Dante. După acest semn al umbrei își vor da seama sufletele din Purgatoriu că Dante este viu.

²⁷ *Se traseră*: Și în această terțină continuă suava comparație cu turma de oi.

²⁸ *Vă întoarceți*: împotriva legilor muntelui

Purificării, Dante și Virgiliu înaintau înspre partea stângă (așa merseseră în Infern). Ei trebuia de acum să meargă totdeauna spre dreapta (simbolul căii binelui) așa cum înaintează toate spiritele în Purgatoriu.

²⁹ *Nu sta:* în Purgatoriu timpul nu trebuie pierdut, de aceea duhul care se adresează lui Dante îi spune că mergând (deci nepierzând timpul) să se uite la el, să vadă dacă-l recunoaște. El fusese rege în viața pământească și se gândea că poate Dante, omul extraordinar care face această călătorie, viu fiind, îl va fi văzut cândva. Dante nu-l putuse cunoaște, având mai puțin de un an când acest rege, Manfredi, murise în bătălia de la Benevento (26 februarie 1266).

³⁰ *Chipeș arăta:* Din tot acest episod, apare clară admirația lui Dante pentru Manfredi. Și nu putea să fie altfel. Manfredi combătuse pentru ideea atât de scumpă marelui poet, aceea a acordării puterii temporale împăratului și nu papalității, murise în lupta împotriva lui Carol d'Anjou, aliatul papei Urban al IV-lea. Fiul al lui Frederic al II-lea la curtea căruia s-a dezvoltat prima școală literară italiană, Manfredi era el însuși poet și iubitor de poezie. Împotriva papilor care îl excomunicaseră, Dante îl așază el, judecător mai just, în acest loc al mântuirii.

³¹ *Piept:* Cu multă finețe observa un comentator că rănilor lui Manfredi îi arată ca pe un erou: rănit la frunte și în piept, răni de luptător curajos, care a înfruntat moartea drept în față.

³² *Copilei mele:* Se numea Constanța, frumoasa fată a lui Manfredi, era soția lui Petru al III-lea al Aragonului și mama lui Frederic, rege al Siciliei, și a lui Giacomo, rege al Aragonului.

³³ *Să-i spui:* îl roagă pe Dante să-i arate realitatea, că el, Manfredi, se află în Purgatoriu.

³⁴ *Cel de Clemente:* Mort în bătaia de la Benevento, Manfredi a fost înmormântat acolo, pe câmpul de luptă. Dar la ingerințele papei Clement al IV-lea, episcopul de Cosenza l-a dezgropat pentru a-l alunga, pe cel excomunicat, din pământul Bisericii. Și Manfredi a fost îngropat din nou lângă râul Verde (Gangliano), dincolo de hotarele regatului Neapole, feudă papală.

³⁵ *De vânt și ploi bătute:* Bătute de vânt și ploi, oasele lui Manfredi au fost îngropate, potrivit ritului pentru excomunicați, de un cortegiu care purta torțele stinse, întoarse în jos.

³⁶ *Blestem smintit:* Vers care se ridică o dată mai mult împotriva papilor, a căror excomunicare (*blestem*), făcută din ură, este înfrântă de mila și justiția divină.

³⁷ *De treizeci de ori:* Sufletele celor care au murit excomunicați trebuie să rămână în afara Purgatoriului propriu-zis de treizeci de ori timpul cât au stat certați cu biserica.

³⁸ *A rugii miere:* Această perioadă putea să fie mult scurtată **prin** rugăciunile celor dragi, rămași pe pământ.

³⁹ *Opreliștea:* Interdicțiunea de a intra în Purgatoriu înainte de trecerea timpului respectiv.

Cântul IV

¹ *Când:* Când suntem sub semnul plăcerii sau durerii, sufletul se concentrează atât de mult asupra acelei senzații, încât nu mai băgăm de seamă nimic altceva.

² *În trei bucăți:* Dante se ridică împotriva teoriei

pluralității sufletului omenesc, vegetativ, senzitiv și rațional, susținută de Aristotel și Averoes.

³ *Forța*: Facultatea de a percepe trecerea timpului.

⁴ *Și alta-i*: Puterea care concentrează sufletul. Prima putere este dezlegată de suflet, cea de a doua, dimpotrivă, este legată de el.

⁵ *De câte spun*: Dante declară că a experimentat și el cele afirmate, ascultându-l pe Manfredi cu mare atenție și neobservând trecerea timpului.

⁶ *Duhu*: Ascultându-l pe Manfredi, Dante nu observase că soarele se apropia de amiază, străbătând peste cincizeci de grade (în textul orig.), un grad fiind echivalent cu patru minute.

⁷ *Pe aici*: în felul acesta ceata de spirite indică celor doi poeți calea urcării spre întâia brână a Purgatoriului.

⁸ *Țăranii*: Terțina este un alt tablou din realitate și viață. Calea pe care se urcă, o strungă montană, este mai îngustă decât spărtura unui gard pe care țăranul o poate astupa numai cu un braț de mărăcini.

⁹ *San Leu*: Cunoscător profund al naturii patriei sale, pe care o străbătuse în îndelunga-i peregrinare de exilat, Dante evocă aici o serie de localități italiene vestite pentru greul urcuș sau coborâș prin care se ajungea la ele: *San Leo*, lângă Urbino, pe vârful piramidal al unui munte vertiginos; *Noii*, în Ligurias, în fundul unei văi adânci, înconjurată de zidurile unor munți înalți; *Bismantova*, un munte vertical, lângă Reggio Emilia. Toate aceste localități puteau totuși să fie ajunse cu ajutorul picioarelor, dar muntele Purgatoriului era atât de abrupt încât trebuiau aripi pentru ascensiune.

¹⁰ *Cel*: Este Virgiliu, călăuză și în sensul fizic și în cel spiritual.

¹¹ *Strunga*: Se precizează în felul acesta caracteristica strungii prin care cei doi poeți, alpiniști acum, se angajează în escalada peretelui aproape vertical al muntelui.

¹² *Și mâini*: Din cauza înclinării mari, abrupte a pantei, ascensiunea se făcea nu numai cu ajutorul picioarelor ci și al mâinilor.

¹³ *Niciunul*: Să urce mereu Dante, să nu mai dea niciun pas înapoi.

¹⁴ *O mijlocie*: Unui sfert de cerc îi corespund 90°. Iar linia care îl divizează un unghi de 45°. Deci panta era foarte abruptă.

¹⁵ *Eram sfârșit*: Terțina arată marea oboseală fizică a lui Dante.

¹⁶ *Târâș-grăpiș*: Versul descrie tot efortul istovitor al lui Dante, după cum în versul următor transmite sentimentul de mulțumire pe care îl dă atingerea unei ținte grele.

¹⁷ *Și-ajunși*: Este efectul sufletesc al finalului oricărei ascensiuni, odihna pe culmea atinsă și privirea circulară, plină de satisfacție, asupra vastei panorame de la picioare, mulțumirea deplină de a fi străbătat și învins un drum atât de aspru.

¹⁸ *Stânga mea*: Dante se miră că vede soarele la stânga. Va avea explicația acestui fenomen de la Virgiliu.

¹⁹ *Carul de lumini*: Pe pământ soarele se află între nord și sud. Deși cu fața la răsărit, Dante nu vede soarele în dreapta, ca pe pământ, ci în stânga, între el și nord.

²⁰ *De Polux*: Este vorba de constelația Gemenilor

(Castor și Polux). Interpretarea celor două terține este dificilă: dacă soarele („oglinda”) s-ar afla în constelația Gemenilor (și nu în cea a Berbecului, cum știm din primul cânt al *Purgatoriului*), Dante ar vedea soarele înroșind zodiacele mai aproape de constelația Ursei mari (Carul Mare).

²¹ *Sionul*: Dante să-și reprezinte că muntele Ierusalimului (Sion) și cu muntele Purgatoriului sunt, unul față de altul, la antipodi. Atunci va putea înțelege cum eliptica pe care se mișcă soarele („calea lui Feton”), poate fi văzută dintr-o parte sau alta, după cum te afli într-un emisfer sau celălalt.

²² *Feton*: în mitologia greacă, era fiul Soarelui și al Climenei. El ceruse într-o zi tatălui său voia de a mâna căii luminii pe bolta cerească. Neputând să-i țină în frâu, carul Soarelui s-a abătut din drum și era gata să dea foc lumii. Atunci a fost fulgerat din înaltul cerului de către Zeus.

²³ *Cerul*: Este ecuatorul (în textul dantesc numit ca atare de una dintre arte, adică de astronomie).

²⁴ *Evreii*: De aici, ecuatorul se depărtează spre nord de muntele Purgatoriului, cu tot atâtea grade cu cât îl văd evreii (locuitorii Ierusalimului), spre sud. Asta pentru că, așa cum s-a afirmat, cei doi munți, unul față de altul, sunt la antipodi. Dante a făcut toată această dificilă incursiune în astronomia medievală pentru a spune, în concluzie, că fenomenele solare în Purgatoriu sunt contrarii, opuse celor de pe Pământ.

²⁵ *Nu simți*: Terțina are un sens simbolic. Cu cât urci mai sus pe munte (să nu se uite că, pentru un creștin, el reprezintă purificarea), cu atât urcușul devine mai puțin obositor.

²⁶ *Un glas*: începe un episod de o deosebită

savoare care arată o dată mai mult măiestria de portretist a lui Dante. Personajul care îl interpelează pe Dante, îndemnându-l la repaus, este florentinul Belacqua (poate Duceio di Bonavra), făurar vestit de lăute și viole, sigur, așa cum reiese din episod, apropiat, în timpul vieții, de Dante Alighieri. Acest Belacqua era recunoscut pentru lenea sa și, așa cum arată comentatorul supranumit *L'Anonimo fiorentino*, îi erau nespuse de dragi cuvintele lui Aristotel: „*șezând și odihnindu-se, omul devine înțelept!*”

²⁷ *Am zis:* Tonul terținei capătă culori vesele. Dante, pătimăș și sever, nu zâmbește de multe ori. Acesta este un rar moment și el este un reflex direct al amintirilor orelor de pe pământ, trăite în tovărășia acestui leneș dar atât de simpatic filosof, lutierul Belacqua.

²⁸ *Se-ntoarse:* Belacqua, atins totuși de tonul ironic al lui Dante, îi răspunde și el cu o înțepătură. De observat lenea subliniată a personajului care, ca să nu se obosească prea mult, nu-și ridică privirile decât până la șoldul lui Dante.

²⁹ *cunoscui:* Recunoscându-l, cu toată oboseala pe care o simțea, Dante se grăbește să se apropie de el.

³⁰ *O rână:* Continuă gesturile lente ale lui Belacqua, care îl caracterizează ca un leneș impenitent.

³¹ *Pricepi:* Totdeauna în *Divina Comedie*, reprezentare realistă a vieții, personajele care o însuflețesc își păstrează trăsăturile caracteristice. Așa este Belacqua, care a rămas lent, dar iscoditor și bun vorbitor, ca în timpul când era lutierul florentin. El lansează dintr-odată lui Dante marea noutate și

surpriză a acestui tărâm: în Purgatoriu soarele se afla la stânga.

³² *Cuvântul scurt:* O altă caracteristică a zăbavnicului penitent.

³³ *Belacqua:* Dante este fericit pentru prietenul său pe care îl află în Purgatoriu, ținut al mântuirii.

³⁴ *Nărav:* Dante îl întreabă dacă așteaptă o călăuză care să-i arate calea ascensiunii sau continuă dulcea sa stare pământească, de leneș.

³⁵ *La ce să urc:* Belacqua se află în Antepurgatoriu. Și aci va trebui să rămână, alături de toate sufletele, atâția ani câți trăise pe pământ fără a se pocăi. Îi va explica acest lucru lui Dante, pe care-l numise cu afecțiune frate, în versul anterior.

³⁶ *Se cade:* Cerul care trebuie să se învâртеască în jurul lui Belacqua, marcându-i anii, tot atâția ca pe pământ.

³⁷ *Vreo rugă:* O altă lege a muntelui Purgatorului: timpul poate fi scurtat prin rugăciunile celor de pe pământ.

³⁸ *Căci ce folos:* Rugăciunea sa n-ar putea fi primită în ceruri. Dante adaugă o altă trăsătură, de scepticism (caracteristica celor leneși), portretului atât de viu al florentinului.

³⁹ *Grăbește:* Virgiliu îndeamnă la drum, arătând că vremea zboară. Soarele a trecut la meridian, în Purgatoriu fiind amiază, iar în emisfera noastră boreală, noaptea îl acoperă până la limita sa occidentală cunoscută pe vremea lui Dante, Marocul.

Cântul V

¹ *Lumina frântă:* Trupul lui Dante frângea razele soarelui și-l proiecta umbra, spre marea mirare a penitenților.

² *Șușoteli:* Virgiliu îl muștră pe Dante că dă atenție prea mare leneșilor din brâna aceasta a Antepurgatoriului.

³ *Ca turnul:* Versurile acestea dantești au devenit de sute de ani proverbe în limba italiană. Ele exprimă întreaga atitudine, de neclintit, a poetului, care nu s-a abătut niciodată în viață sub semnul furtunilor și vicisitudinilor unui destin advers.

⁴ *Căci omul:* Terțina care urmează explică: omul în care se naște un gând slăbește pe cel vechi, care îl purta spre țintă. Observație de o profundă pătrundere și exactitate psihologică.

⁵ *Vin:* Răspunzând „vin” și cu un obraz rușinat, Dante arată cât de dreapta socotește muștrarea lui Virgiliu.

⁶ *Miserere:* Alternativ, vers cu vers, cum se face în biserică, cântau sufletele penitenților psalmul în care invoca, pentru iertarea păcatelor, mizericordia lui Dumnezeu.

⁷ *Schimbară cântul:* Cântul melodios al psalmului intonat de corul penitenților se transformă într-o exclamație plină de uimire, văzând un om întovărașit de umbra lui în Purgatoriu.

⁸ *S-ajute:* Dante să fie primit cu drag de către penitenții care se purifică pe această brână, deoarece el, întors pe pământ, ar putea să-i facă pe pământeni să se roage pentru ei și deci să le scurteze starea în Antepurgatoriu.

⁹ *Nici fulgere:* Ca să indice rapiditatea cu care cei doi soli se întorc pentru a duce cetei, rămase în așteptare, extraordinarele vești, Dante le aseamănă cu stelele căzătoare ori cu fulgerele care despică

apusurile lunii de vară august. O altă comparație, desprinsă din lumea vie a naturii, pentru a concretiza atât de mult acest fantastic realist din împărăția Umbrelor.

¹⁰ *Umblând*: Virgiliu îl îndeamnă pe Dante să continue a înainta (pentru a nu pierde timpul), chiar dacă ascultă sufletele care au dat năvală.

¹¹ *Alinare*: Spre alinarea Paradisului, unde va ajunge urcând muntele Purgatoriului.

¹² *De ce nu stai?*: Penitenții nu cunosc îndemnul lui Virgiliu și, văzând că Dante nu se oprește din mers, îl imploră să se oprească pentru a-i asculta, pentru a duce despre ei vești în lumea pământească.

¹³ *Moartea-n silă*: Au murit de moarte violentă, au pierit tragic, n-au avut deci răgazul să se pocăiască.

¹⁴ *Feștilă*: Lumina, grația divină.

¹⁵ *Dorință*: Dorința implacabilă a sufletelor din Purgatoriu este de a-l vedea pe Dumnezeu, după strădania purificării.

¹⁶ *Oricât*: Se simte efortul pe care îl face Dante ca să privească toate umbrele pentru a putea recunoaște pe vreuna.

¹⁷ *Vă spuneți păsul*: Penitenții să-i vorbească lui Dante și el va îndeplini dorința exprimată. Pentru aceasta se jură pe pacea și fericirea celestă, după care umblă călătorul din sferă în sferă, călăuzit de Virgiliu.

¹⁸ *Fără jurămintă*: Un suflet îi răspunde cu noblețe lui Dante că este crezut și fără jurămintă.

¹⁹ *Un duh*: Cel care vorbește înaintea tuturor este Jacopo del Cassero, născut în localitatea Fano din regiunea Marche. El a fost un participant activ la luptele politice între 1288-1298 și și-a făcut dușman

pe marchizul ferrarez Azzo al III-lea d'Este. Pe drumul care duce de la Veneția spre Milano, unde fusese ales *podestă*, a fost surprins și asasinat de oamenii lui Azzo, și astăzi la Fano, într-o biserică dominicană, se află mormântul lui Jacopo del Cassero.

²⁰ *Regatul*: Este vorba de Marca Anconitana, care se afla între Romagna și regatul Neapoli „a lui Carlo ginte” (Carol al II-lea de Anjou, care îl stăpânea în preajma anului 1300).

²¹ *La Fano*: Jacopo del Cassero îl roagă pe Dante să-i înduplece pe fanezi să înalțe rugăciuni de mântuire pentru el.

²² *Antenori*: în regiunea Padovei. Vechi tradiții atribuiău troianului Antenor întemeierea cetății Padova. Tocmai în aceste regiuni unde se credea mai sigur („mai ferit”), fusese asasinat de sicarii lui Azzo, Jacopo del Cassero.

²³ *Nedreaptă ură*: Jacopo recunoaște ura lui Azzo, care poate avea motive.

²⁴ *Mira*: O localitate care se afla între Padova și Oriago, pe malurile unui canal.

²⁵ *Oriac*: Oriago, un sat pe calea dintre Padova și Veneția.

²⁶ *Fugii*: Terțina, pe lângă valoarea ei documentară de cronică (și astăzi se arată locul asasinării lui Jacopo, iar detaliile descrierii lui Dante corespund realității topografice), are o puternică valoare de reprezentare artistică, fixându-se pentru multă vreme în memoria cititorului imaginea omului împotmolit în mlaștinile lagunei venete, cu sângele scurgându-i-se lent din trup, asistând fără speranță la propriu-i sfârșit tragic.

²⁷ *Buonconte*: Umbra care vorbește acum, cerând

lui Dante să ducă vești despre el pe pământ, este Bonconte da Montefeltro, fiul lui Guido da Montefeltro, pe care l-am întâlnit în Cântul al XXVII-lea al *Infernului* printre Sfătuitorii de rea credință. Ca și tatăl său, valoros căpitan de oaste, Bonconte a murit în faimoasa bătălie de la Campaldino (11 iunie 1289), în care conducea pe ghibelinii din Arezzo împotriva florentinilor. La această bătălie participase însuși Dante. Trupul curajosului căpitan nu a fost găsit niciodată, fapt care a aprins imaginația florentinilor. Dante, care nu este numai un cronicar fidel al vieții și realității ci și un mare poet al transfigurării, procedează și în acest episod așa cum a procedat în episoadele care au drept protagoniști pe Francesca da Rimini și Ugolino della Gherardesca. Unde cronica tace, vorbește înalta fantazie a creatorului de artă, care narează acum ce s-a întâmplat cu trupul lui Bonconte da Montefeltro în noaptea de mare furtună care a urmat zilei bătăliei de la Campaldino.

²⁸ *Giovanna*: Giovanna, soția lui Bonconte, și celelalte rude ale lui l-au uitat, nu se roagă pentru el. De aceea se simte atât de umilit. Este foarte omenească tristețea aceasta a căpitanului curajos și mândru.

²⁹ *Mormântul*: Dante arată o mare curiozitate, care era în realitate a tuturor florentinilor.

³⁰ *Casentin*: Casentino. Regiune aflată la poalele Apeninilor, de unde izvorăște un afluent al fluviului Arno.

³¹ *Schit*: O solitară mănăstire de călugări benedictini, întemeiată încă din secolul al XI-lea într-un defileu sălbatic al muntelui Falterona.

³² *Numa*: Numele. Unde se varsă Arhiano în Arno

(„Acolo unde numele nu i se mai aude”, în textul italian.)

³³ *Ca din ciur*: Urmează alte versuri de puternică reprezentare vizuală, cvasinaturaliste, în descrierea agoniei unui rănit de moarte.

³⁴ *Sol regesc*: Un înger. Poate îngerul păzitor al fiecărui om. Se dă o luptă intensă pentru sufletul celui care a murit, între îngerul binelui și al răului, luptă reprezentată în atâtea imagini vizuale ale artei medievale.

³⁵ *Tu iei*: Demonul îl ironizează pe înger de a fi luat cu el sufletul lui Bonconte numai din cauza unei lacrimi de căință. Pierzând sufletul, îngerul răului se pregătește să se răzbune pe trupul lui Bonconte.

³⁶ *De bună seamă*: Începe descrierea, de o rară frumusețe plastică, a unei furtuni, pe care Eta Boeriu ca și George Coșbuc au redat-o la înălțimea artei originalului.

³⁷ *Cel ce pururi*: Demonul. Se credea atunci că diavolul ar avea puterea magică de a dezlănțui furtunile. În terțina precedentă, Dante a arătat însă, foarte exact științific, cauzele naturale ale ploilor.

³⁸ *Pratomagno*: Un contrafort al lanțului Apeninilor.

³⁹ *Fluviul împărat*: Arnul. Așa se numeau, în geografia medievală, toate fluviile care se vărsau direct în mare.

⁴⁰ *Chimii crunt*: Când fusese învins de durerea ultimelor clipe, își încrucișase mâinile pe piept.

⁴¹ *Când va fi*: Urmează un al treilea episod, care a putut fi numit cel mai scurt și mai emoționant al *Divinei Comedii*. Protagonista este Pia dei Tolomei, soția credincioasă a unui senior din Maremma

Toscana, Nello dei Pannocchieschi. Din motive care nu se cunosc, acesta a ucis-o în jurul anului 1297.

⁴² *Odihnit*: Cu delicatețe și suavitate într-adevăr feminină, Pia îi cere lui Dante să-și amintească de ea numai după ce se va fi odihnit în urma îndelungatei și grelei sale călătorii în locurile de dincolo de mormânt.

⁴³ *Siena*: Născută în Siena, a murit în castelul della Pietra, în pustia dezolantă a Maremmei, ucisă de soțul care nu o mai iubea.

⁴⁴ *Cel*: Soțul său, de care, prin schimbul de inele, fusese legată pentru totdeauna și pe care, așa cum se poate subînțelege, îl iubește și acum, după moartea pe care el i-a adus-o. Episodul acesta, compus numai din cinci versuri, va rămâne etern în literatura lumii. El a fost extrem de popular în Italia și a inspirat chiar multe lucrări literare, printre care o narațiune în versuri a lui G.D. Sestini.

Cântul VI

¹ *Joc cu zarul*: în cele trei terține care urmează, Dante se arată încă o dată un maestru observator al realității și al ogîndirii ei artistice. Jocul de zaruri era foarte răspândit în Evul Mediu.

² *Amărât*: în timp ce învingătorul pleacă fericit după terminarea partidei, cel care a pierdut rămâne „amărât” și, aruncând de mai multe ori zarurile, se gândește cum ar fi trebuit să arunce pentru a fi câștigat

³ *Celălalt*: învingătorul. El este înconjurat din toate părțile de solicitori în înaintarea lui victorioasă. Tablou plin de culoare și de dinamism în surprinderea unei scene desprinse din viața reală.

⁴ *Așa și eu*: Aidoma învingătorului din partida de zaruri era și Dante asediat de mulțimea sufletelor care

îl solicitau pentru obținerea rugăciunilor pe pământ.

⁵ *Aretinul*: Un vestit judecător din Arezzo, Benincasa da Laterina, ucis de un sienez, Ghino di Tacco, a ajuns tâlhar la drumul mare. îl amintește și Giovanni Boceaccio în *Decameron*.

⁶ *Celălalt*: Un alt aretin, ghibelinul Guccio dei Tarlati, care s-a înecat în Arno, urmărit de un grup de adversari guelfi.

⁷ *Novello Federico*: Chiar atunci când Dante este constrâns să facă o enumerare de nume proprii, ca în aceste terține, el știe să găsească mijloace expresive adecvate, imagini vii, culori intense. Iată-l pe Federigo Novello, ghibelin și el, asasinat în 1291, implorându-l pe Dante cu mâinile întinse, spre a fi amintit pe pământ; iată-l pe „pisanul” Farinata degli Scornigiani din Pisa, care, omorât fiind, dădu prilej tatălui său, Marzucco, să-și arate tăria sufletească, iertându-l pe asasin.

⁸ *Orso*: Conte Orso degli Alberti, fiul lui Napoleon (cf. *Infernul*, XXXII), ucis din răzbunare de un văr al său, Alberti.

⁹ *Pier della Broccia*: Pierre de la Brosse, șambelan al regelui francez Filip al III-lea cel îndrăzneț (Cutezătorul). Când în 1276 a murit subit primul născut al regelui, Pierre de la Brosse a acuzat-o pe Maria de Brabant, soția de-a doua a lui Filip, că și-a otrăvit fiul vitreg pentru a asigura succesiunea la tron propriei ei progeneruri. Știind să se disculpe, Maria împreună cu partizanii ei s-au răzbunat izbutind să-l convingă pe Rege că Pierre, în conflictul din 1278 dintre Franța și Castilia, și-a trădat țara și a fost condamnat la moarte prin spânzurare. Dante îl socoate desigur nevinovat, plasându-l aici, în

Purgatoriu și, o dată mai mult, se ridică împotriva vieții de curte, a intrigilor și uneltirilor, a invidiei care caracterizează o astfel de existență. (Trebuie amintit și pe deplin realizatul episod similar al lui Pier de la Vigna din *Infern*.)

¹⁰ *Să se păzească*: Să fie atentă Maria de Brabant și să se căiască la timp (va muri în 1321), pentru ca să nu aparțină într-o zi cetei damnaților din *Infern*, fiind precipitată în cea de a zecea bolgie, unde se chinuiesc calomniatorii.

¹¹ *îmi pare*: într-un vers din *Eneida* (VI, 276), Virgiliu declarase: „*JDesine fata Deum fleeti sperare precando*” (Este cu neputință, prin rugăciuni, să schimbi hotărârile zeilor). Atunci, întreabă Dante, de ce sunt atât de stăruitoare în rugăciunea lor sufletele penitenților din Antepurgatoriu? Sau speranța lor este zadarnică sau el, Dante, nu a înțeles semnificația versului lui Virgiliu.

¹² *Grăi Virgil*: Răspunsul lui Virgiliu înlătură amândouă ipotezele.

¹³ *Dreptatea sfântă*: Dreptatea dumnezeiască rămâne aceeași chiar dacă iubim, caritatea unui suflet răscumpără „într-o clipă” (în singurul răstimp, scurt, al unei rugăciuni) durata de ispășire a păcatelor penitenților din Antepurgatoriu, durată care, fără actul rugăciunii celor de pe pământ, ar fi fost mult mai mare.

¹⁴ *Ruga-acolo*: Rugăciunea din pasajul amintit din *Eneida* se afla departe de cer și de îndurarea divină, cei care o înălțau fiind păgâni.

¹⁵ *Se luptă*: Mintea lui Dante se află în fața unei înalte, subtile probleme.

¹⁶ *Solia*: Este Beatrice, care va confirma spusele

lui Virgiliu.

¹⁷ *Va vădi:* îi va apărea poetului, pe culmea muntelui Purificării, surâzând în seninătate și dragoste.

¹⁸ *Să ne grăbim:* Dante, omul atât de îndrăgostit, uită de greul efort al ascensiunii, uită de subtilitățile chestiunilor teologice și alegorice, solicitându-l el pe Virgiliu să se grăbească pentru a o vedea mai repede pe femeia iubită ca nicio alta pe lume.

¹⁹ *Până-atunci:* Până la vederea Beatricei va mai trece o zi. Va apărea din nou soarele, care acum, dispărând după flancurile muntelui, corpul lui Dante nu mai aruncă umbră.

²⁰ *Duh lombard:* Este vestitul trubadur Sordello, născut la începutul secolului al XIII-lea, lângă Mantova, ca și Virgiliu. A colindat pe la curtea multor seniori feudali ai timpului, ajungând în cele din urmă în Provența. De aci l-a întovărașit pe Carol de Anjou în expediția pentru cucerirea Neapolelui. A fost îndrăgostit înflăcărat de soția unui mare senior contemporan, Cunizza da Romano, pe care a răpit-o într-un mod romantic. Sordello rămâne însă în amintirea oamenilor și în literatură ca autor al unor poezii politice străbătute de o înaltă combativitate. Îndeosebi // *compianto* pentru moartea unui senior nobil și curajos, Ser Blacatz, se ridică la accentele unei puternice și curajoase invective împotriva seniorilor Italiei divizate, Iași, răi, degenerați. De aceea suntem siguri, putea să-l prețuiască atât de mult Dante Alighieri, marele poet cetățean, și să-l facă protagonistul unora dintre cele mai patetice versuri, înflăcărare de dragoste pentru patrie.

²¹ *Ca leul:* Este unul din cele mai cunoscute

versuri ale poemei și într-adevăr reprezentativ pentru acea facultate sculptorică a scrisului dantesc, a realismului său în redarea vieții. Sordello este într-adevăr leonin în toată mândria înfățișării sale senine, maiestuoase ca o statuie.

²² *Țară*: îi întreabă din ce țară sunt.

²³ „*Mantova*”: „Din Mantova” – vrea să spună Virgiliu, dar Sordello nu-l lasă să termine. Auzind numele orașului natal, el năvălește într-un mare elan afectiv să-și îmbrățișeze compatriotul. Atitudinea sa mândră, inițială, creează un puternic contrast elanului de mare iubire patriotică. Părea o statuie indiferentă, superbă, și iată-l tâșnind impetuos numai la auzul numelui iubit al țării. Sordello i se relevă lui Virgiliu, cu care se îmbrățișează strâns, rămânând fixați în amintirea cititorilor pentru totdeauna ca simboluri ale fierbintelui patriotism, așa cum sunt turnați în aceeași îmbrățișare la baza monumentului pe care, la Trento, poporul italian l-a ridicat genialului său reprezentant, Dante Alighieri.

²⁴ *Italie oarbă*: începe una dintre cele mai teribile apostrofe din literatura lumii. Nimeni nu a găsit cuvinte mai înflăcărâte ca Dante Alighieri pentru a biciui țara iubită, pentru a **p** mustra, pentru a-și striga deznădejdea, văzând-o pradă luptelor fratricide, pradă neînțelegerii și pradă acelor care i-au adus toate nenorocirile, ecleziaștii, oamenii bisericii. Navă fără cârmaci în marea furtună, și în Italia contemporană răsună cu vaste ecouri marea strigăt al lui Dante Alighieri, îndemnând la lupta pentru libertate. Apostrofa aceasta a fost generată de îmbrățișarea spontană a celor doi compatrioți, Virgiliu și Sordello

²⁵ *Bordel*: Italia nu mai este „domina

provinciarum” („doamnă a tuturor țărilor”, în textul original), cum o denumise Justinian, ci bordel, locul infamant în care este închisă rușinea.

²⁶ *Un zid*: Este vorba de cetățenii aceluiași oraș, pe care îi strâng laolaltă zidurile de apărare. În loc să fie uniți, să trăiască în concordie, ei se urăsc și luptă cu înverșunare unii împotriva altora.

²⁷ *Spre mare*: Apostrofa poetului se ridică spre nemărginirea mării, vastă, delimitând întreaga Italie. Viziunea este completă. În nicio parte a frumoasei țări în care răsună și, nu domnește pacea.

²⁸ *Iustine*: Justinian, care a trăit între anii 495 – 565 d.Hr. și care a adunat, într-un *Corpus juris*, vechile legiuri romane. Aceste legi ar fi „căpăstrul” care ar fi trebuit să domolească Italia, comparată acum cu un cal năvălaș, rebel tuturor bunelor instituții și legiuri. În Cântul acesta se face încă o dată manifestă concepția politică a lui Dante pe care o expusese pe larg și argumentat în tratatul său *de Monarchia*: puterea temporală, autoritatea politică să fie încredințată împăratului, iar papa să aibă autoritate asupra domeniului spiritual.

²⁹ *Neam de popi*: Terțina este un atac direct, puternic, asupra oamenilor bisericii pe care poetul italian îi socotește prima cauză a relelor care răscolesc Italia și al căror amestec cu totul nefast în treburile politice ale țării el l-a stigmatizat totdeauna și cu cuvinte de foc. Invectiva continuă și în terțina următoare.

³⁰ *Scrie*: Aluzie la pasajul din Evanghelia lui Matei (XXIJ, 21): „Dați Cezarului cele ce sunt ale Cezarului”.

³¹ *Tu-mpărate*: Albert de Habsburg (1248-1308),

ales împărat în 1298, a nesocotit și el, ca toți predecesorii săi, Italia, lăsând-o pradă oamenilor bisericii.

³² *Cruntă plată*: Dante nu pregetă să blesteme pe împărat pentru incuria lui față de Italia, cerând să fie lovit de o pedeapsă cruntă, atât de teribilă încât urmașul lui să se îngrozească. Urmășul lui Albert de Habsburg va fi Arrigo al VII-lea di Lussenburg, care a încercat în 1313 să restabilească autoritatea imperială în Italia, întrupând la momentul acela toate speranțele lui Dante de a se întoarce din exil, în Florența.

³³ *Tată*: Acesta este Rudolf de Habsburg, împărat între anii 1273-1291.

³⁴ *Grădină*: Este Italia, cea mai frumoasă podoabă a imperiului romano-german.

³⁵ *Montechi*: Sunt enumerate diferite familii senioriale din Italia, printre care Montecchi și Cappelletti din Verona (protagoniști ai vestitei tragedii shakespeariene *Romeo și Julieta*), Monaldi, Filippeschi din Orvieto. Aceste familii se află în decadență din pricina dezbinărilor fratricide.

³⁶ *Santofiore*: Ironia dantescă este străbătută de accente amare. Cu totul dimpotrivă, conții din Santafllore din Maremma toscană erau în realitate exemplul tipic de decădere a puterii feudale.

³⁷ *Roma*: Sediul central al Imperiului Roman. Măcar de ea, văduvă acum lipsită de stăpânul ei, să-și amintească împăratul.

³⁸ *Cum se iubesc*: Terțina este din nou străbătută de accentele ironiei. „Cum se iubesc” echivalează cu contrariul, cum se urăsc! Să vină împăratul să vadă cu propriii lui ochi starea de decadență contemporană a Italiei. Este înscrisă în aceste versuri toată intensă

dorință și aspirație a lui Dante de a-și vedea realizat visul politic, dar, mai ales, reîntoarcerea în patrie. Trebuie să fie subliniată și gradația ascendentă, blasfematorie, a calificativelor care îl definesc pe împărat.

³⁹ *Doamne*: în textul italian: „*sommo Giove*”. Este interesant de subliniat o dată mai mult în *Divina Comedie* amestecul de elemente sacre și păgâne. Dumnezeu creștin este numit Jupiter. În marea lui dragoste, poetul îndrăznește să-l interpeleze chiar și pe Dumnezeu dacă a uitat Italia cu adevărat sau dacă îi pregătește o stare nouă, neașteptată, pe care oamenii nu o pot înțelege încă.

⁴⁰ *Marcel*: Aluzie la consulul roman Claudius Marcellus, adversar înverșunat al lui Cezar, simbol, pentru Dante, al imperiului.

⁴¹ *Florența mea*: Terțina are accentele pasionate ale unui mare poet cetățean. Apostrofarea Italiei s-a terminat și Dante își întoarce acum gândurile și inima către cel mai iubit loc din lume, Florența. Sarcasmul terținei vibrează sub semnul dragostei de patrie. Numai un patriot profund și sincer poate biciui în felul acesta arzător țara ingrată, dar atât de iubită.

⁴² *Nechibzuind*: Sensul terținei este următorul: florentinii sunt pripiți totdeauna în faptele lor. Ideea de dreptate, care există la mulți oameni în profunzimea sufletului și concepțiilor lor, la florentini este superficială, numai „în vârful limbii”, numai în vorbe și nu în fapte. Mulți refuză sarcinile obștești, gândindu-se obiectiv la greutatea îndeplinirii lor, florentinii în schimb se grăbesc totdeauna să le accepte din lăcomie de onoruri, din ambiție vană.

⁴³ *Tresaltă*: Să tresalte de bucurie orașul crinilor,

Florența.

⁴⁴ *Bogată*: într-adevăr, cum s-a spus, fiecare cuvânt este parcă o lovitură de bici. Bogată era într-adevăr Florența, dar cum dobândise averile, prin ce mijloace? A spune apoi că Florența era cuminte, înseamnă a împinge ironia spre un înalt grad de sarcasm, când se știe – și Dante cunoștea această stare din experiența personală – că cetatea de pe Arno era tocmai cuibul discordiei, al marilor conflicte generate tocmai de lipsa cumineniei.

⁴⁵ *Drepte legi*: Aluzie la legiuirile lui Solon și Licurg. Nici Atena, nici Sparta, nu se pot compara, din punctul de vedere al legilor, cu Florența, care creează și acceptă atât de subtile legi, încât nu durează nici măcar o lună. Într-adevăr, aceasta era starea de veșnică schimbare a legiuirilor florentine, încât un proverb popular putea spune: „*legge fiorentina, fatta la sera e guasta la mattina*” (Lege florentină, făcută seara, desfăcută dimineața).

⁴⁶ *De câte ori*: Terțina are un ton direct în arătarea realităților florentine.

⁴⁷ *Supuși*: Este vorba de cetățenii Florenței.

⁴⁸ *Bolnava care*: Versurile capătă o tonalitate patetică. Florența este ca un bolnav care încearcă prin schimbarea poziției în „patul fierbinte” să scape de chinuri.

Cântul al VI-lea al *Purgatoriului* își va păstra etern actualitatea în lume și denunțarea celor vinovați de relele Italiei, ecleziastii, nu-și va mai găsi un asemenea corespondent de tonalitate decât în Cântul al XXVI-lea al *Paradisului*.

Cântul VII

¹ *După ce*: Dante reia povestirea întreruptă în

Cântul VI, arătând că îmbrățișarea între cei doi poeți, sub semnul iubirii de țară, s-a repetat de mai multe ori. De-abia acum Sordello îi întreabă cine sunt, pe cei doi călători.

² *Pe când:* Numai după moartea lui Cristos sufletele credincioșilor au putut să fie primite în Purgatoriu. În felul acesta Virgiliu își fixează cronologic moartea. (Într-adevăr, așa cum se știe, el a murit în anul 19 î.Hr. și a fost îngropat în urma dispozițiilor lui Octavianus.)

³ *Cer:* Virgiliu, nefiind creștin, nu putea avea parte de cer. El trebuia să rămână în Limb.

⁴ *Ca omul:* Terțina exprimă cu o rară artă literară sentimentul de surpriză manifestat la auzul unei mari și neașteptate vești.

⁵ *Ai săi genunchi:* Terțina indică umilința cu care Sordello venerează marea faimă poetică a lui Virgiliu. Îmbrățișându-i genunchii în semn de devoțiune profundă, Sordello îl consideră drept gloria cea mai înaltă a latinilor (a tuturor italienilor) dar în special a țării lor (Mantova). Cuvintele celui care, la începutul Cântului VI, stătea mândru și indiferent, statuar, aci se încarcă de umilință și profundă reverență în fața unui mare creator de artă.

⁶ *A morții-ntregi genune:* La întrebarea lui Sordello, din care cerc al Infernului vine, Virgiliu îi răspunde că le-a străbătut pe toate, împins de o voință divină.

⁷ *Nu ce-amficut:* Virgiliu arată că nu se află în ceruri, nu pentru că ar fi făcut rău ci pentru că nu a putut cunoaște binele, creștinismul.

Zâmbetul divin: Vederea lui Dumnezeu, care acordă beatitudinea.

⁹ *Târziu*: El nu a putut cunoaște creștinismul în timpul vieții, ci numai după moarte, atunci când Cristos a coborât în Limb și a dus în ceruri sufletele patriarhilor.

¹⁰ *Pe unde stau*: în cele două terține care urmează, Virgiliu definește Limbul unde stau copiii care n-au primit botezul creștin, precum și înțelepții Antichității.

¹¹ *Virtuților creștine*: Este vorba de cele trei virtuți teologale creștine: Credința, Speranța și Caritatea. Ele n-au putut fi cunoscute de păgânii care, totuși, fără păcate, au practicat cele patru virtuți cardinale: Dreptatea, Prudența, Tăria și Cumpătarea.

¹² *Tăcut regat*: Virgiliu repetă întrebarea din Cântul precedent: de unde începe adevăratul Purgatoriu, aci aflându-se încă în Antepurgatoriu.

¹³ *Loc îngrădit*: Cele două terține care urmează definesc două legi în ființă pe muntele Purificării: prima, că în Antepurgatoriu sufletele penitenților pot circula în voie (și Sordello se oferă drept călăuza celor doi poeți) și a doua, că, odată cu căderea nopții, nu mai este îngăduită călătoria mai departe.

¹⁴ *Cum deci*: Virgiliu întreabă de ce nu poate înainta noaptea. Se opune voința divină sau i-ar lipsi forța sufletului care ar încerca înaintarea?

¹⁵ *Brazdă*: Un alt detaliu de o rară naturalețe care face atât de vie totdeauna arta povestirii în *Divina Comedie*

¹⁶ *Numai noaptea*: S-ar putea ca în întunericul nopții să rățăcești zadarnic, coborând, dar fără a ascende un pas. Sensul este foarte clar: fără lumina soarelui (alegoric, lumina este echivalentă cu grația lui Dumnezeu), sufletele s-ar putea întoarce înapoi pe

drumul purificării, dar nu ar putea să se înalțe pe coastele muntelui purificării.

¹⁷ *Argint și aur*: Această vale este plină cu nenumărate flori de cele mai variate culori, pe care Dante le enumera într-o strălucitoare gamă.

¹⁸ *Galben, roș*: Toate culorile amintite de Dante ar fi fost depășite de strălucirea infinită a culorilor florilor și ierburilor din această edenică vale din munți.

¹⁹ *îmbălsămând grădina*: Terțina redă măiestrit senzațiile intense de miros în această fuziune a o mie de parfumuri într-o singură, unică mireasmă, nemaîntâlnită niciodată în niciun alt loc.

²⁰ *Mii de miresme*: Parfumurile intense și culorile infinit variate ale văii simbolizează cert strălucirea lumii și plăcerile ei, cărora prea multă ascultare le-au dat, în viață, sufletele care se purifică acum în această zonă.

²¹ *Salve Regina*: Este rugăciunea de vecernie a slujbelor catolice.

²² *Cel care șade*: Penitentul respectiv este împăratul Rudolf de Habsburg (1218-1291), tatăl acelui Albert germanul din Cântul VI. El ar fi putut – așa crede Dante – să restabilească ordinea imperială, laică, în Italia. Pentru o asemenea „neglijență” în organizarea treburilor autorității imperiale, se afla aici alături de alți principii, cu o aceeași culpă.

²³ *Prin alții*: Este clară aluzia lui Dante la contemporaneitatea lui Enric al VII-lea de Luxemburg, care ar fi luptat pentru binele Italiei.

²⁴ *Celălalt*: Acesta este Ottocar al III-lea, care, ales rege al Boemiei în 1253, a murit, într-o luptă împotriva lui Rudolf, în 1278.

²⁵ *Cârmit-a țara*: El a fost rege al Boemiei, acel ținut străbătut de apele Moldavei (în – latinește *Molda*, afluent al Elbei). Ottocar a fost mai înțelept ca prunc în fașă decât fiul său Venceslau, bărbat matur („cărunt”). Este vorba de Venceslau al IV-lea al Boemiei (1270-1305), rege depravat și trândav.

²⁶ *Cârnu*: Filip al III-lea al Franței, supranumit *Cutezătorul* dar și *Cârnu*, din cauza acestui apendice facial pe care îl avea minuscul.

²⁷ *Blând*: Vecinul cel blând este Enric I de Navarra, socrul lui Filip al IV-lea, zis cel Frumos, fiul lui Filip al III-lea.

²⁸ *Muri fugind*: Aluzie la moartea lui Filip al III-lea, care, fiind învins de Petru al III-lea al Aragonului, a fugit la Perpignan și a murit de inimă rea, dezonorând crinul, emblema familiei regale franceze.

²⁹ *Priviți*: Terțina arată realist atitudinea de profundă durere a grupului descris în versurile precedente. Filip al III-lea își izbește pieptul cu pumnii, celălalt, Enric I de Navarra, suspină cu obrajii în palme. Explicația o dă terțina care urmează. Ei sunt părintele și socrul aceluia pe care Dante îl numește „răul Franței”. Este vorba de Filip al IV-lea cel Frumos (1285-1314), urmașul la tronul Franței al lui Filip Cutezătorul, a cărui viață de luxurie Dante o pecetluiește sub acest epitet de blam. El a purtat curia papală în „robia” de la Avignon.

³⁰ *Iar cel voinic*: Este Petru al III-lea, rege al Aragonului (1236-1285), supranumit *cel mare*, lăudat de contemporani pentru vitejia sa.

³¹ *Nasul*: Cel cu nas atât de mare încât „i-a întrecut bărbia” este Carol de Anjou (1220-1285), care în urma bătăliei de la Benevento, ucigând pe

Corradino, a luat în stăpânire samavolnic regatul Neapolelui și al Siciliei. Este remarcabil procedeul de îngroșare satirică, epitele caricaturale pe care Dante le acordă principilor și regilor din valea înflorită a Purgatoriului, definind, nu prea reverențios, pe puternicii pământului prin caracteristicile lor fizice și spirituale cele mai potrivite a fi satirizate.

³² *Acel fecior*: Alfons al III-lea, primul născut al lui Petru al III-lea, căruia i-a urmat la tronul Aragonului. Nu a domnit prea mult, murind tânăr.

³³ *N-a răzbit*: Nu poți să spui că s-ar fi transmis virtutea, așa cum a trecut de la tată la fiu, la alți urmași.

³⁴ *Iacob*: Și Iacob (Giacomo al II-lea), rege al Aragonului la moartea fratelui său Alfons, și Frederic al XII-lea, ales rege al Siciliei în 1296, au avut în stăpânire regatele părintelui, dar nu i-au moștenit marile virtuți.

³⁵ *Arar răzbesc*: Sensul terținei este clar. Se moștenesc rar virtuțile părinților. Pe arborele genealogic virtutea crește rar în sus, pe ramuri.

³⁶ *Nu doar în Petru*: Concluziile acestea ale lui Dante asupra urmașilor degenerați nu se potrivesc numai lui Petru al III-lea de Aragon ci și lui Carol de Anjou. Din pricina lui Carol al II-lea de Anjou, urmașul lui Carol I, plâng cele două mari regiuni, Apulia și Provența.

³⁷ *Cu-atât mai rea*: Pâinea e cu atât mai rea cu cât sămânța a fost mai slabă (în text: „planta e mai rea decât sămânța”). „Planta” (Carol al II-lea de Anjou), cu cât Constanța (soția lui Petru al III-lea de Aragon) se poate lăuda cu superioritatea soțului ei mai mult decât se pot lăuda cu soții lor, Beatrice de Provența și

Margareta de Bourgogne, prima și a doua soție a lui Carol I de Anjou. Adică Carol al II-lea de Anjou este tot atât de inferior tatălui său, Carol I de Anjou, pe cât acesta este față de Petru al III-lea de Aragon.

Terțina este destul de complicată.

³⁸ *Cel singuratic*: Enric al III-lea al Angliei (1206-1282), fiul lui Ion Fără Țară. De moravuri simple și oneste, a avut o mai fericită descendență prin fiul său Eduard I (1240-1307), atât de bun legislator că a putut fi numit *Justinianul englez*.

Iar cel: Acest ultim numit din valea înflorită a principilor este Guglielmo al VII-lea, marchiz de Monferrato (1254-1292), supranumit Spadă-lungă. Luat prizonier de către guelfii lombarzi, a fost închis într-o cușcă de fier și lăsat acolo să moară. Pentru a-l răzbuna, fiul său, Giovanni I, a pornit o lungă luptă împotriva regiunii Alexandria, luptă sălbatică, ale cărei consecințe nefaste le deplâng Moferatul și Canavese, regiuni stăpânite de Guglielmo.

O dată mai mult, și în acest Cânt Dante Alighieri s-a înfățișat ca un înalt judecător și distribuitor ai dreptății, arătând care sunt meritele dar mai ales lipsurile celor puternici, ale acelor care în timpul vieții au fost stăpânitorii vremelnici ai lumii.

Cântul VIII

¹ *Era*: Versurile care urmează sunt desigur cele mai armonice ale capodoperei lui Dante și au existat comentatori care au îndrăznit să le considere cele mai frumoase versuri ale literaturii lumii. Ele transfigurează muzical profunde și gravele ecouri pe care ora apusului le trezește în sufletul omenesc.

² *Pribegi*: (în textul original: „*novo peregrin*”). Pelerini *noi*, plecați de curând în pelerinaj. De aceea

sunt atât de profunde accentele de melancolie pe care le provoacă gravele sunete ale clopotelor de seară, ce amintesc, ca și marinarilor în ora crepusculară, patria și pe cei dragi. Este limpede că aceste versuri sunt pătrunse de profunda nostalgie a lui Dante Alighieri, poet rătăcitor de atâția ani pe asprele căi ale exilului.

³ *Clopot*: Bătaia clopotelor anunța în Evul Mediu venirea serii. Trebuie să amintim aici că deasupra mormântului lui Dante, la Ravenna, răsună în fiecare seară bătaia unui clopot ale cărui bronz și argint au fost dăruite, simbolic, de toate orașele Italiei.

⁴ *Când eu*: Dante nu mai aude cuvintele lui Sordello, atenția sa fiind atrasă de o umbră care, ridicându-se în picioare, cere, prin gestul mâinii înălțate, tăcerea.

⁵ *Te lucis ante*: Este începutul unui imn cântat de catolici seara, ca o rugăciune care cere ajutorul divinității pentru noapte și ispitele ei. Cuvintele latine ale imnului înseamnă: Pe tine, înainte de sfârșitul zilei, te invocăm.

⁶ *Și toți*: Toate sufletele penitenților care erau adăpostite în valea înflorită își îndreptau privirile spre „bolțile senine” (în textul original: „eternele roade”), sferele cerești, cerurile sistemului ptolemaic.

⁷ *Vălu-i*: Este vorba de vălul alegoric, asupra căruia Dante atrage atenția cititorului.

⁸ *Oștire mută*: întreaga ceată a principilor din valea înflorită.

⁹ *Pălită*: Umbrele penitenților erau palide de neliniște și așteptare.

¹⁰ *Ciuntite*: Sensul alegoric al spadelor de foc fără de vârf poate fi acesta: armele îngerilor păzitori sunt fără de vârf, fiind arme de apărare și nu de atac.

¹¹ *Ca muguri:* îngerii păzitori au coborât în terținele lui Dante, ca în tablourile contemporanului său, Giotto, blonzi, înveșmântați în verde, culoarea speranței. Ei se așază de o parte și de alta a văii.

¹² *Măreția:* Forța excesivă a strălucirii lor depășea puterea vederii lui Dante.

¹³ *Vergurei Maria:* Este Fecioara Maria, pe care o invocaseră („Salve regina”), în Cântul precedent, principii din valea înflorită.

¹⁴ *Ci eu:* Terțina este pătrunsă de aceeași cunoaștere adâncă a sufletului omenesc și a reacțiunii lui simple, naturale, specifică marelui creator italian.

¹⁵ *Să coborâm:* Vorbește din nou Sordello, călăuza din valea înflorită.

¹⁶ *A nopții umbre:* întunericul coborâse tot mai mult dar nu într-atât ca să nu se poată vedea ceea ce la început nu se putea distinge din cauza depărtării.

¹⁷ *Pornii spre el:* într-o mișcare impetuoasă, cei doi se îndreaptă unul spre altul.

¹⁸ *Jude Nin:* Exclamația lui Dante este străbătută de accentele unei mari și plăcute surprize. Personajul este Ugolino (diminutiv mângâietor Nino) Visconti, nepot al faimosului Ugolino della Gherardesca. El a fost mai întâi judecător în districtul Gallura în Sardinia, apoi *podestă* în Pisa. Om politic activ (guelf), Nino Visconti a murit în anul 1296. Dante l-a putut cunoaște, și a apreciat întreaga noblețe a personajului, între anii 1288-1293 la Florența, unde Nino călătorise de mai multe ori.

¹⁹ *În tină:* Dante este fericit că prietenul său nu se află damnat în Infern.

²⁰ *Binețe:* Au schimbat între ei cele mai afectuoase salutări și semne de bucurie a întâlnirii.

²¹ *De când:* Fiind seară, Nino Visconti nu a mai putut vedea umbra lui Dante proiectată de razele soarelui și deci să-și dea seama că el este încă viu. De aci întrebarea care demonstrează că Nino crede că vorbește unui suflet penitent.

²² *Tainițe de beci:* Prăpăstiile întunecate ale Infernului.

²³ *Prima:* Dante declară că se află încă în prima viață, că n-a murit și că îndeplinește această călătorie pentru a cuceri cea de-a doua viață, după doctrina creștină, cea veșnică.

²⁴ *În lături ambii:* O altă terțină pe deplin realistă în zugrăvirea mării surprize pe care o au Sordello și Nino Visconti auzind că Dante este încă viu.

²⁵ *Curado:* Acest tovarăș al lui Nino Visconti este Corrado Malaspina, fiul marchizului de Villafranca, senior al regiunii Lunigiana, pe unde Dante a trecut în îndelunga sa rătăcire în exil. Corrado Malaspina a murit spre anul 1294.

²⁶ *Și mie-apoi:* Visconti îl imploră pe Dante, în virtutea grației extraordinare care i-a fost oferită de Dumnezeu de a străbate viu prin ținuturile lumii de dincolo și ale cărei cauze nu pot fi cunoscute, să-i îndeplinească o rugămintă: când va fi dincolo de undele mării ce înconjoară muntele Purificării, în lumea adevărată a realității și a vieții, adică atunci când se va întoarce pe pământ, să-i amintească fiicei sale, Giovanna (măritată de tânără cu un Rizzardo da Camino, dar văduvă curând, virtuoasă și modestă), să înalțe rugăciuni pentru el. Nu trebuie uitată puterea atribuită rugăciunilor de către penitenți: scurtarea șederii în Antepurgatoriu.

²⁷ *Maica ei:* Mama Giovannei, adică soția lui Nino

Visconti, este Beatrice, fiica lui Obizzo al II-lea d'Este. După moartea lui Nino, ea a părăsit foarte repede „cernitul vâl” și s-a căsătorit a doua oară, cu Galeazzo Visconti, senior al Milanului. Terțina următoare este încărcată de accentele de amărăciune ale unui dezamăgit, lovit în încrederea lui în dragostea femeii.

²⁸ *Năpârca*: Vipera era emblema steagurilor care adunau pe milanezi la oaste, adică steagurile familiei Visconti din marele oraș lombard, iar cocoșul Gallurei era emblema familiei Visconti din Pisa, de când Nino fusese judecător în Sardinia. Deci faima Beatricei ar fi fost mai mare dacă ar fi murit și ar fi fost înmormântată ca soție credincioasă a lui Nino.

²⁹ *Mâhnirea dreaptă*: Pe fața lui Nino este întipărită o justă, dar măsurată mânie.

³⁰ *Pe unde aștrii*: Dante avea ochii îndreptați spre acel punct al cerului, polul, unde stelele au mișcarea aparentă cea mai lentă. Comparația, cu totul fericită, luată din realitatea cea mai apropiată, ne arată că aidoma sunt mai lente mișcările părților din roată care sunt cele mai apropiate de osie.

³¹ *Roșu de carmin*: în text: „cele trei mici făclii”. Sunt cele trei stele a căror lumină a incendiat polul antarctic, simboluri ale virtuților teologice: Credința, Speranța și Caritatea.

³² *Patru stele*: Stelele văzute dimineața și care simbolizează cele patru virtuți cardinale ce se practică în timpul zilei, referindu-se la viața activă, spre deosebire de virtuțile teologale, care sunt ale vieții contemplative, ale reculegerii și de aceea strălucesc în timpul nopții, favorabile meditației.

³³ *Vrăjmașul*: Este șarpele, simbolul diavolului, eternul adversar al sufletului creștin. El se insinuează

în valea înflorită în momentul în care protagoniștii Cântului nu sunt atenți. Terțina care urmează este o realistă descriere a reptilei, menită să provoace repulsie și dezgust.

³⁴ *Cereștii șoimi*: Sunt îngerii păzitori ai văii înflorite. Cuvântul italian este „*astori*”, un fel de uliu, pasăre de pradă care are drept hrană predilectă șarpele.

³⁵ *Simțind*: Versul italian: „*JSentendo fender l'aere alle verdi alt*” este de o mare armonie imitativă a zborului.

³⁶ *În vrerea ta*: Terțina este dificilă. Corrado Malaspina îi urează lui Dante ca grația divină, făclia care îl poartă spre Paradis, să găsească în voința lui atâta „ceară” (atâta materie) pentru ca să-l facă să ajungă pe culmea Paradisului pământesc („bolta smălțuită”), numit așa pentru că este înfățișat ca o grădină smălțată de cele mai colorate flori.

³⁷ *Val di Magra*: Corrado Malaspina, ca atâtea alte umbre întâlnite de Dante în călătoria lui, îi cere acestuia vești despre pământurile în care a trăit. Acolo, el a fost unul dintre seniorii regiunii Lunigiana, așa cum s-a văzut.

³⁸ *Cel bătrân*: Corrado Malaspina cel bătrân, bunicul personajului din Purgatoriu, întemeietorul ilustrei familii, slăvit în cronică și în versurile provensalilor pentru ospitalitatea lui.

³⁹ *Iubit necugetat*: Se deduce astfel că Malaspina se purifică aici de excesiva iubire pe care o avusese pe pământ pentru a-i săi.

⁴⁰ *Pământul strămoșesc*: Dante declară că nu cunoaște senioria, curtea Malaspinilor. Așa cum se știe din biografia sa, el va călători în Lunigiana și va fi

oaspe al familiei Malaspina în 1306; deci, în anul 1300, anul în care are loc călătoria sa imaginară în lumile de dincolo, el nu putea cunoaște decât din faimă ilustra seniorie. El va fi primit atunci de un Franceschino Malaspina în Castelul din Mulazzo, unde și astăzi se mai arată vizitatorilor un turn denumit *la torre di Dante*. Este cu totul surprinzător elogiul pe care îl face marele poet acestei familii senioriale, el fiind totdeauna extrem de reținut cu laudele, îndeosebi pentru puternicii pământului. În realitate, aceste versuri sunt un omagiu adus de poet ospitalității în general.

⁴¹ *La spada*: Familia Malaspina păstrează nobilele tradiții - ale vitejiei și curajului („spada”), ale dărniciei și ospitalității („punga”).

⁴² *Tertina* întreagă subliniază o dată mai mult că familia Malaspina merge totdeauna pe drumul drept, nelăsându-se abătută pe nicio cărare piezișă de exemplul celor mai mulți.

⁴³ *Măritul soare*: Soarele nu se va culca de șapte ori în patul ce se află acum în zodia Berbecului, deci nu vor trece șapte ani, și tu îți vei putea da seama, din proprie experiență, cât de dreapta și corespunzătoare realității este această bună părere a ta. Corrado Malaspina, ca atâtea alte umbre întâlnite de Dante în călătoria sa, îi prezice încă o dată exilul.

Cântul IX

¹ Primele versuri ale Cântului IX cer mari eforturi de descifrare a interpretării și au generat nenumărate discuții prin aluziile lor complicate, aproape obscure.

² *A lui Titon iubită*: Soția (în realitate) a lui Titon este Aurora, care fusese răpită, după mitologie, de acest fiu al lui Laomedon, metamorfozat până la urmă

în greier.

³ *Scorpio*: Constelația Scorpionului, care apare înaintea zorilor, primăvara, împodobind deci fruntea Aurorei cu o scăpărătoare diademă.

⁴ *Iar Noaptea*: Noaptea personificată străbătuse cu picioru-i într-aripat două ceasuri și, acum, se îndrepta spre al treilea (piciorul într-aripat își pleca aripile, la cel de al treilea pas).

⁵ *Adam*: Dante avea trup, moștenire de la Adam, cu toate necesitățile lui, printre care aceea a odihnei în somn.

⁶ *Căteșicinci*: Cei cinci protagoniști ai Cântului precedent: Virgiliu, Dante, Sordello, Nino și Corrado.

⁷ *La ceasu*: Terțina redă cu mare artă ora dimineții când aerul rece al zorilor este străbătut de zborul rapid al rândunicii.

⁸ *Gândul trist*: Dante amintește legenda rândunicii din *Metamorfozele* lui Ovidiu (VI, v. 412 și urm). Tereu, soțul Procnei, a violat pe sora acesteia, Filomena. Pentru a se răzbuna, Procne și-a ucis copilul, Îți, și i l-a dat lui Tereu să-l mănânce la masă. Aflând de faptul bestial și încercând s-o ucidă pe Procne, aceasta a fost metamorfozată de zei în rândunică. Sora ei, Filomena, în privighetoare, iar Tereu însuși, în pupăză.

⁹ *În vis*: După credința medievală, visele profetice au loc înspre dimineață, când mintea, scufundată profund în somn, este mai departe de gândurile în care stă ațintită ziua, sau la începutul somnului.

¹⁰ *Și se făcea*: Dante va repeta de mai multe ori cuvântul *părea, se făcea*, tocmai pentru a sublinia caracterul nedeterminat al visului, pe care de altfel îl povestește cu mare simplitate.

¹¹ *Ganymede*: Este vorba de muntele Ida din insula Creta, de unde fusese răpit de Jupiter, în chip de vultur, frumosul Ganymede spre a fi paharnic al zeilor în Olimp.

¹² *Ca trăsnetul*: Și în traducere românească versul păstrează rapiditatea într-adevăr de fulger a vulturului care pică asupra prăzii și o poartă vertiginos spre sfera focului, situată, potrivit preceptelor medievale, între sfera aerului și cerul lunii.

¹³ *Ahil*: Pentru a-și exprima mirarea pe care a încercat-o, la deșteptarea sa din vis, când a văzut că nu se mai afla în valea înflorită, Dante se compară cu Ahile, care, pe când dormea, fusese transportat de mama sa, zeița Tetis, din peștera învățătorului său, centaurul Chiron, în insula Schiros din marea Egee. Tetis îl dusese acolo pentru a-l ascunde ca să nu plece în războiul Troian, al cărui erou principal avea să fie în Iliada.

¹⁴ *Virgiliu singur*: Iată motivele mării spaime a lui Dante: nu mai era noapte, ci plină zi, nu mai erau cinci, ci numai el cu Virgiliu, nu se mai afla în valea înflorită, ci în fața mării.

¹⁵ *La Purgatoriu*: în timpul somnului, fără să știe, străbătuse distanța dintre Antepurgatoriu și Purgatoriu, aflându-se acum în fața porții sale.

¹⁶ *Lucia*: Așa cum s-a văzut și în Infern (C. II), Lucia simbolizează grația divină. Ea era vulturul din visul lui Dante.

¹⁷ *Intrarea*: Poarta Purgatoriului.

¹⁸ *Tu vezi*: Cum face totdeauna în momentele importante ale călătoriei sale, Dante întrerupe povestirea faptelor și evenimentelor pentru a se

adresa cititorului, solicitându-i în mod special atenția. El avertizează asupra elevației artei care transfigurează o realitate extraordinară, asupra sensurilor care trebuie desprinse de un cititor avizat.

¹⁹ *Văzui o poartă*: Poarta Purgatoriului, care este foarte îngustă, spre deosebire de poarta Infernului, atât de largă. (Simbolul este clar.) Ea are drept portar un înger, având în mână o spadă ce semnifică dreptatea și în care razele soarelui se răsfrâng orbitor.

²⁰ *Ai voștri pași*: Să conducă pașii voștri pururi pe calea binelui acea doamnă (Lucia), simbol al grației divine.

²¹ *Treapta*: Prima treaptă, albă, simbolizează dorința confesiunii în sufletul creștinului; a doua, pocăința; a treia, caritatea ce trebuie să-l îndemne pe cel pocăit să nu mai îndeplinească decât fapte bune.

²² *Și-n piept*: Se lovește în piept de trei ori cu pumnul, în semn de pocăință.

²³ *Șapte „P”*: Inițialele cuvântului *păcat*, simbolurile celor șapte păcate capitale, rănila greșelilor mărturisite.

²⁴ *Cenușa*: Culoarea veșmintelor îngerului păzitor al porții Purgatoriului simbolizează umilința, amintind de ceremonia pocăirii în care penitenții își puneau cenușă în cap.

²⁵ *Două chei*: Sunt reprezentarea cheilor cerurilor creștine și totodată figurarea însemnelor papalității. Cea de argint, cea albă, simbolizează înțelepciunea pontificală, iar cea de aur, autoritatea sacerdotală.

²⁶ *Nodu*: Nodul păcatului.

²⁷ *Petru*: Când Petru a încredințat îngerului portar cheile, i-a spus să greșească prin indulgență și

nu prin severitatea de a respinge pe aceia care cer intrarea în Purgatoriu.

²⁸ *O-mpinse*: A deschis poarta, permițând trecerea dincolo de prag.

²⁹ *Urma lor*: Avertismentul îngerului amintește cert de mitul lui Orfeu coborât în Infern pentru a-și relua soția, pe Euridice. El semnifică necesitatea ca pocăința aceluia care s-a spovedit să fie deplină.

³⁰ *Tarpea*: Poarta fortăreței ce se afla pe stânca Tarpea, și unde era păstrat tezaurul public roman, nu a scrâșnit mai aspru când Cezar a forțat-o pentru a pune mâna pe tezaur, lăsând-o *văduvită*, despuiată de bunuri, după ce l-a îndepărtat pe tribunul Lucius Cecilius Metelius, păzitorul fidel al bunului public.

³¹ *Dintâiul*: Primul sunet, primul cânt auzit după intrarea în Purgatoriu.

³² *Te Deum*: *Pe tine te laudăm Doamne*, intonează sufletele din Purgatoriu, care au înțeles din marele zgomot al porții deschise că un nou suflet s-a îndreptat pe calea mântuirii.

³³ *Al porții dulce cânt*: Scrâșnetul puternic, metalic al porții deschise a Purgatoriului, transformat în dulce sunet pentru Dante, fiind simbolul intrării pe calea purificării.

³⁴ *O orgă*: Cuvintele pe care le auzea Dante în Purgatoriu îi veneau la urechi numai la intervale, așa cum se întâmplă când asculți un cor acompaniat de orgă și din când în când cuvintele sunt covârșite de sunetul profund și grav al orgii.

Cântul X

¹ *De iubirea*: Din pricina iubirii rele, care nu-i îndreptată spre bine, ci spre lucruri ce nu ar trebui să fie iubite.

² *Căi greșite*: Strâmbul drum al râului, pe care te-ai abătut.

³ *De-aș fi-ntors*: Vina de a se fi întors pentru a se uita, auzind puternicul zgomot de închidere al porții. Fusesse de altfel avertizat în Cântul anterior, de îngerul portar, să nu se întoarcă.

⁴ *Unda*: Terțina descrie cu mare putere de reprezentare o strungă alpină asemănătoare șerpuirii unui val la țărmul mării, prin care cei doi poeți se cațără cu greu. Simbolul este clar: calea mântuirii e aspră și îngustă. De aci și sfatul din terțina ulterioară pe care îl dă Virgiliu privitor la artă, la destoinicia cu care trebuie să înaintezi.

⁵ *Știrbitei luni*: Luna se află în ultimul pătrar. Și ea apusese mai înainte ca cei doi poeți să fi ieșit din acel culoar dintre stânci (din acea strungă strâmtă; cum spune textul italian: ca „urechile acului”) și cu care au avut mult de luptat pentru a o escalada.

⁶ *Podiș*: Cei doi poeți au ajuns noaptea pe un platou solitar.

⁷ *Eu*: După ascensiune, Dante se simțea obosit. Și el și Virgiliu erau nesiguri de locul în care se aflau, neștiind ce cale să apuce.

⁸ *Din poala râpei*: în două terține succesive, Dante descrie primul ocol („*girone*”) al Purgatoriului, arătând că această prispă aeriană care înconjoară muntele ca un brâu circular avea lățimea a trei corpuri omeneste, adică aproximativ cinci metri.

⁹ *Din marmură*: Coasta muntelui, atât de verticală că nu putea urca, era din marmură în partea ei inferioară și sculptată cu basoreliefuri de o asemenea frumusețe și atât de realist, încât nu numai Policlet (famos sculptor atenian din secolul V î.Hr.,

emul al genialului Fidias), dar însăși natura s-ar fi simțit rușinată, recunoscându-se învinsă, în fața unor asemenea desăvârșite sculpturi.

¹⁰ *Vestirea*: Cu mare artă, Dante descrie primul grup plastic care îl reprezintă pe arhanghelul Gavril anunțându-i Fecioarei Maria buna veste că ea va naște pe mântuitorul creștin. Realismul reprezentării sculpturii este atât de puternic, încât Dante îl aștepta pe înger să deschidă gura pentru a saluta cu *Ave* (ca în *Biblie*), la episodul Bunei-Vestiri.

¹¹ *Lăcrimata pace*: Aceea între Dumnezeu și oameni, invocată de genul uman de atâta lungă vreme, câtă trecuse de la izgonirea lui Adam din Paradisul Genezei.

¹² *Se-nscrie-n ceară*: O altă adecvată caracterizare pentru a arăta realismul reprezentării grupurilor din basorelief. Așa cum ceara păstrează în ea amprenta sigiliului, așa se imprimau parcă pe trăsăturile figurii Fecioarei Maria vorbele pe care le pronunțase, ca un simbol al smereniei, la Buna-Vestire: *Ecce ancilla Dei* (lată roaba lui Dumnezeu).

¹³ *Cuprinsu-ntreg*: Virgiliu îl îndeamnă pe Dante să nu se concentreze, să nu-și îndrepte atenția numai asupra unui basorelief, ci să privească întreaga suită de reprezentări, care formau o friză vastă de-a lungul brâului ce încingea muntele.

¹⁴ *Inima*: Virgiliu se afla deci în stânga lui Dante (în partea unde se afla inima), cum vor merge de altfel în tot timpul ascensiunii Purgatoriului.

¹⁵ *Alt basm*: O altă reprezentare, o altă poveste sculptată în marmura stâncii.

¹⁶ *Cioplit frumos*: Cel de al doilea basorelief înfățișează un alt exemplar de smerenie, de data asta

luat din viața regelui David. Este reprezentat autorul *Psalmilor*, care, deși rege, nu se sfiște să danseze în public în fața carului ce transporta chivotul sacru, unde erau ținute tablele legii.

¹⁷ *Zelul de prisos*: Basorelieful arată, printre altele, păcatul unui anumit Oza (sau Uza), care, voind să sprijine chivotul legii, amenințat să se prăbușească din car, fusese trăsmit, atingerea chivotului sacru fiind îngăduită numai preoților.

¹⁸ *Gloată*: Dante continuă descrierea basoreliefului cu scena ce reprezintă poporul care cântă. Este atât de realistă reprezentarea oamenilor în actul de a cânta, încât văzul (un simț) îi spune lui Dante „totuși, cântă”, pe când un alt simț (auzul), îi spune „nu”.

¹⁹ *Iar fumul*: Terțina ce urmează accentuează și ea marea facultate realistă a basoreliefului, arătând că ochii lui Dante îi spuneau că fumul care se ridică din tămâie era real, pe când nasul nu-i simțea mirosul.

²⁰ *Psalmistul*: Terțina îl descrie pe psalmistul David care dansează, uitând că este rege, cu umilință, în fața chivotului sfânt.

²¹ *Micol*: Aceasta era fiica lui Saul și soția lui David, care privea de la fereastră, cu „ură”, dansul de umilință al regelui, disprețuindu-l. De aceea va fi pedepsită cu sterilitatea (așa cum se relatează în Cartea II a lui Samuel, de unde de altfel este luat întregul episod transfigurat de Dante).

²² *Romanului*: O altă pildă de smerenie se desprinde din uriașa friză de marmură. Este împăratul Traian.

²³ *Papei Grigorie*: Valoarea lui Traian i-a asigurat o mare victorie papei Grigorie cel Mare (590 – 604). În

Evul Mediu era foarte răspândită legenda că împăratul Traian, păgân nebotezat, fusese salvat din Infern datorită fervorii rugăciunilor papei Gregorio, care vrusese în felul acesta să răsplătească marile calități ale împăratului, printre care sentimentul său de dreptate era cea mai înaltă și mai cunoscută. Episodul care urmează, povestit și în acea culegere de proză medievală, // *Novellino*, reliefează tocmai o pildă de justiție dar și de umilință din partea împăratului roman. Unei văduve îi fusese ucis fiul și ea vine să ceară dreptate de la împărat, care era gata să plece într-una din expedițiile sale în Dacia. Împăratul n-a plecat în război până nu a făcut dreptate văduvei, pedepsind pe vinovați. Exemplu de justiție dar și de umilință îl socotește Dante, accentuând că cel mai puternic principe nu a disprețuit pe unul din cei mai sărmani supuși ai săi.

²⁴ *în fața lui*: Cu mare eficacitate descrie poetul italian întregul aparat al pompei imperiale pentru ca să creeze un mai puternic contrast pentru sărmana văduvă, care totuși îndrăznește să-și spună păsul. Începe acum un dialog între împărat și văduvă, redat de mișcarea realistă a personajelor în atitudini deosebit de vii și de expresive, dialog care este una dintre cele mai puternice și mai dramatice scene din întreaga *Divina Comedie*.

²⁵ *La ce-ți ajută ție*: Dacă nu faci tu binele, la ce-ți folosește că-l face altul? Văduva, omul simplu, îi dă astfel o lecție de etică marelui împărat, care o primește cu umilință și o urmează îndeaproape.

²⁶ *Acel*: Pentru a explica într-un fel extraordinara putere de realism în expresie a basoreliefurilor văzute (îndeosebi acesta al împăratului Traian și al văduvei),

Dante declară că autorul lor a fost însuși creatorul, însuși Dumnezeu.

²⁷ *Cuvinte:* Vorbele personajelor din marmura basoreliefurilor erau *văzute* și gesturile lor într-adevăr vorbeau, trecând dincolo de pragul artei plastice.

²⁸ *Mă desfitam:* Așa cum se va vedea și în Cânturile următoare, Dante avea precise și vaste cunoștințe în domeniul istoriei artelor plastice, demonstrând și un ascuțit spirit de observație, s-ar putea spune de critic plastic. Se înțelege așadar de ce el putea să se desfete ca un adevărat cunoscător privind și admirând înalta măiestrie a sculpturilor, dar și ca poet creștin, știind că marele lor creator a fost însuși Dumnezeu.

²⁹ *Mulțimile:* Se vede în depărtare o ceată de duhuri de la care Virgiliu speră să afle calea de urmat.

³⁰ *Deși privind:* Așa cum a fost totdeauna Dante și cum o demonstrează pretutindeni în capodopera sa; un observator profund și atent în fața marilor spectacole ale naturii, în fața oamenilor și a sufletelor lor, în fața vieții și a artei.

³¹ *Creștine:* Din nou este înlocuit cuvântul dantesc „*lettor*” (cititor) prin „creștin”.

³² *Să-ți uiți:* Dante vrea să avertizeze pe cititor să nu-i fie frică, să nu se descurajeze în bunele sale intenții ascultând descrierea chinurilor la care sunt supuși trufașii în Purgatoriu.

³³ *Dreaptă plată:* Pedeapsa, ispășirea păcatului înfăptuit pe pământ.

³⁴ *Socoate:* Cititorul să se gândească care este rezultatul final, urmarea pedepsei, a ispășirii: asigurarea fericirii în Paradis. În același timp, poetul îl asigură pe cititor că în orice caz pedeapsa (potrivit

dogmelor catolice) nu poate depăși ziua Judecății de apoi („marea judecată”).

³⁵ *Nu-mi par:* Din cauza felului chinului, Dante nu este sigur dacă ceata de penitenți care înaintează spre ei este compusă din oameni. De altfel și Virgiliu, văzându-i cum înaintau încovoiați, purtând în spinare mari poveri, se îndoiește dacă erau sau nu oameni.

³⁶ *Creștini trufași:* Dante se ridică cu accente creștine împotriva trufiei.

³⁷ *Cum vezi:* Din nou Dante arată marea sa putere de reprezentare realistă în descrierea eforturilor pe care le fac sufletele penitenților încovoiate sub poveri. El le aseamănă cu cariatidele care susțin balcoane sau acoperișuri, elemente arhitectonice foarte frecvente în construcțiile Evului Mediu.

³⁸ *După puterea:* Penitenții purtau o povară mai mare sau mai mică, după gravitatea păcatului înfăptuit pe pământ.

Cântul XI

¹ *Părinte:* Dante parafrazează cunoscuta rugăciune pe care Iisus Cristos a dat-o drept model discipolilor săi.

² *Țărmurit:* Dumnezeu nu poate fi țărmurit (limitat) în ceruri, fiind omniprezent. Dar el se află în ceruri pentru că dragostea lui cea mai puternică este pentru îngeri („făpturile zămislite în rai”), pentru primele ființe create de el. După părerea noastră, se pot găsi aci multe din accentele poeziei lui San Francesco d’Assisi, intonând unei religii creștine simple, Evanghelia, fără fast și pompă, așa cum a dorit-o totdeauna Dante Alighieri – cel mai vajnic adversar al pompei și fastului curiei papale.

³ *Spre noi:* Repetiția acestui pronume personal este parcă un simbol al trușărilor din acest ocol al Purgatoriului care l-au avut totdeauna pe buze.

⁴ *Ție ți-o jertfesc:* Așa cum îngerii își jertfesc voința lor, ție, supunându-ți-se.

⁵ *Mana:* Pâinea de fiecare zi, aici hrană spirituală. Mana este hrana pe care Dumnezeu a dat-o evreilor în pustie după *Fuga din Egipt*.

⁶ *Pustie:* Prin analogie cu deșertul străbătut de evrei în fuga lor este și Purgatoriul, loc de ispășire și purificare.

⁷ *Să-l judeci:* Nu ne judeca după puțină noastră vrednicie, după puținele noastre merite.

⁸ *Cel:* Diavolul.

⁹ *Ruga:* Rugăciunea o pronunță sufletele din Purgatoriu nu pentru ele, care nu mai sunt în condiția de a mai păcătui, ci pentru acei care au rămas pe pământ.

¹⁰ *Urându-și* Rugându-se pentru fericirea pământenilor și pentru a lor, penitenții înaintau sub poverile grele asemenea acelor pe care uneori le visează în timpul unui somn chinuit.

¹¹ *Pe-o măsură:* Poverile purtate în spate sunt proporționale cu gravitatea păcatului înfăptuit.

¹² *Se rotesc:* Pe întâiul brâu, ocol, întâia cornișă a Purgatoriului.

¹³ *Ca limpezi:* Să se curețe de petele păcatelor pe care le-au înfăptuit în timpul vieții, pentru a deveni demni să se urce la stele, să cucerească cerurile Paradisului.

¹⁴ *Zburați:* Să devină ușoare în zborul lor spre cer, când plumbul, greutatea păcatelor, singura povară actuală, va dispărea prin mila și justiția divină.

¹⁵ *Soțul meu*: Tovarășul meu de drum. Virgiliu declară că Dante este viu și din această pricină el nu poate urca cu rapiditatea cu care ar dori.

¹⁶ *Nu știi*: Trufașii erau atât de încovoiați sub grelele poveri pe care le purtau, încât Dante nu a putut să-și dea seama cine vorbise.

¹⁷ *Latin*: Ca totdeauna, în *Divina Comedie*, Dante utilizează substantivul *latin* pentru *italian*.

¹⁸ *Guglielmo*: Guglielmo Aldobrandeschi, puternic senior ghibelin al Toscanei. A murit către anul 1256.

¹⁹ *De neamul meu*: Mândru de genealogia sa și de faptele de arme ale strămoșilor, acest Umberto Aldobrandeschi a devenit atât de trufaș, încât a uitat de originea comună a tuturor oamenilor (de subliniat încă o dată progresismul lui Dante în discuția asupra nobleței prin naștere) și a disprețuit restul muritorilor.

²⁰ *Omberto*: Umberto Aldobrandeschi, fiul lui Guglielmo, care, hărțuindu-i mereu pe sienezi, până la urmă a fost ucis de aceștia.

²¹ *Se suci*: Versul acesta exprimă măiestrit tot marele efort al trufașului în acțiunea de a se întoarce sub povară, pentru a-l vedea pe Dante.

²² *Mă cunosc*: Cele trei verbe indică repeziciunea, am putea spune simultaneitatea întreitei acțiuni a penitentului, rezultat al marii sale dorințe de a-l vedea pe Dante.

²³ *Oderis*: Pictor din orașelul Gubbio și care a murit la Roma către anul 1299, vestit îndeosebi pentru marea artă cu care împodobește cu miniaturi cărțile.

²⁴ *„anluminură”*: Un reușit echivalent al traducătoarei care reia cuvântul italian *„alluminar”*, provenit din francezul *entuminer*, pentru a defini

tocmai această artă a ilustratorilor de a lucra miniaturile cărților cu ajutorul *miniului*.

²⁵ *Râd*: Vers plin de o rară forță plastică, redând reprezentarea unei înflorite pagini de manuscris din care „râd” miniaturile strălucitoare.

²⁶ *Franco*: Franco Bolognese, contemporanul și, poate, elevul lui Oderis în arta miniaturilor. A lucrat, după afirmațiile lui Giorgio Vasari, pentru biblioteca Vaticanului.

²⁷ *Și nici aici*: S-a pocăit din timpul vieții, de aceea se găsește acum în Purgatoriu, în loc să fie în Antepurgatoriu.

²⁸ *Deșartă glorie*: Gloria unui mare artist este ca o plantă care se veștejește repede dacă epoca în care el a creat nu este urmată de o epocă de decadență („triste vremi”), în care să nu se mai ivească mari creatori.

²⁹ *Credea*: Dante deschide aici o serie de exemple pentru a demonstra afirmația sa de mai sus asupra vanității gloriei. Primul exemplu este vestitul pictor florentin Giovanni Cimabue (1240-1302), care a fost întrecut de elevul său Giotto (Angelotto din Bondone: 1275-1337), cel mai important pictor al contemporaneității sale, înzestrat cu o rară forță de transfigurare a realității. Trăsăturile realismului său sunt subliniate și de Giovanni Boccaccio, care scrie următoarele despre Giotto, în nuvela a cincea, ziua a șasea a *Decameronului*: „... Avea o minte atât de iscusită, încât natura, mama și făuritoarea tuturor lucrurilor, nu producea niciun lucru pe care el, cu stilul, condeiul sau pensula, să nu-l facă atât de asemănător cu ea, încât să nu pară asemănător, ci mai degrabă ea însăși...”. Trebuie subliniate cu toată

admirația aici singurele judecăți estetice ale lui Dante asupra artei lui Giotto, contemporanul său.

³⁰ *Guido*: Guido Cavalcanti, poet florentin (1250-1300), bunul prieten al lui Dante, cunoscut mai ales prin celebra poezie *Cântul exilului*, pătrunsă de intense accente de dragoste sinceră și de iubire de patrie.

³¹ *Celuilalt*: Acesta este poetul bolognez Guido Guinizelli (1235-1273), considerat ca inițiatorul școlii literare denumite „Dulcele stil nou”, dintre ai cărei reprezentanți face parte Dante însuși.

³² *Nimb*: Aureola gloriei literare. Adică Guido Cavalcanti l-a întrecut în arta poeziei pe Guido Guinizelli.

³³ // *va goni*: S-a discutat foarte mult cine ar putea fi acela care îi va întrece pe cei doi Guido în arta poeziei. Majoritatea comentatorilor înclină să creadă că acesta ar fi însuși Dante, puternică personalitate de creator conștient de propria sa valoare spirituală.

³⁴ *A lumii vâlvă*: Gloria umană este ca bătaia vântului care-și schimbă numele după direcția din care suflă.

³⁵ *Un veac*: (în textul italian: „o mie de ani”). Faptul că ai murit bătrân – și deci ai putut cuceri faima în timpul vieții – sau de copil – și nu ai avut această posibilitate – nu contează deloc față de un mileniu. Amintirea gloriei se pierde definitiv într-o mie de ani. Iar acest mileniu față de eternitate este ca o clipită față de mișcarea cerului, stelelor fixe, care, după credința astronomică de atunci, își îndeplinea mișcarea de revoluție în treizeci și șase de mii de ani. Și totuși, iată-l pe Dante Alighieri, după mai mult de

șapte sute de ani, mai cunoscut decât în timpul vieții sale, iar gloria lui literară nu se va șterge niciodată în lume.

³⁶ *Celui*: De numele acestui penitent, ghibelinul Provenzan Salvani, nobil sienez, răsunase întreaga Toscană, când în fruntea Sienei repurtase marea victorie de la Montaperti (1280) asupra Florenței. Astăzi nu-l mai pomenește nimeni, nici măcar cetatea sa, Siena.

³⁷ *Ca Jirul ierbii*: Gloria umană este ca iarba a cărei culoare o dă și o ia soarele.

³⁸ *Cu umilință*: Dante se mărturisește astfel a fi și el atins de marele păcat al orgoliului.

³⁹ *îngenunchată*: E pedepsit pentru faptul de a fi voit să subjuge – ca un tiran – întreaga Sienă.

⁴⁰ *Se-nvârte-astfel*: Sub povara mării greutate pe care o poartă în spinare.

⁴¹ *Colo jos*: în Antepurgatoriu Dante mai arată încă o dată că un suflet care se pocăiește în ultima clipă a vieții trebuie să rămână în așteptare în Antepurgatoriu un timp egal cu durata vieții sale, dacă nu se scurtează timpul așteptării prin puterea rugăciunilor ce le fac pentru el cei de pe pământ. De aceea se miră Dante auzind că Provenzan Salvani este aici de la moartea sa, fiind scutit de perioada Antepurgatoriului. El va avea de îndată explicația de la Oderisi.

⁴² *Când*: Oderisi narează o acțiune nobilă a lui Provenzan Salvani. Pe când era în culmea gloriei, un bun prieten al lui a căzut prizonier în bătălia de la Tagliacozzo, în mâinile lui Carol de Anjou. Acesta a cerut drept preț de răscumpărare zece mii de florini. Banii i-a cerșit în piața Sienei mândrul Provenzan

Salvani, pentru a-și scăpa prietenul de la moarte.

⁴³ *Zvâcnind*: Din cauza marelui efort de voință de a cerși, umilindu-se.

⁴⁴ *Spun*: Terțina face aluzie la Dante, pe care curând concetățenii săi îl vor face să înțeleagă ce înseamnă rușinea și umilința de a cerși, trimițându-l în exil, să răătăcească singur și sărac în Italia.

⁴⁵ *Atare faptă*: Această nobilă faptă l-a smuls pe Provenzan Salvani din regiunea joasă a Antepurgatoriului.

Cântul XII

¹ *Ca boii*: Alături de Oderisi, încovoiat ca și el, pentru a-l auzi mai bine, Dante înainta încet de-a lungul primului brâu. Comparația cu blândeile animale, boii, subliniază accentul de umilință pe care Dante vrea să-l imprime atitudinii sale.

² *Maestrul*: „Dulcele pedagog”, în textul italian - Virgiliu.

³ *Barca*: Pe drumul ispășirii, în muntele Purgatoriului, este bine ca fiecare să-și împingă propria barcă cu toate mijloacele („cu lopeți și vele”).

⁴ *Șale*: La îndemnul călăuzei sale, Dante se îndreaptă din poziția curbă, dureroasă, în care se aflate alături de Oderisi.

⁵ *Gânduri*: Grele și amare sunt gândurile lui Dante din cauza profeției îndeajuns de clare asupra exilului pe care i-o făcuse Oderisi.

⁶ *La podea*: Virgiliu îl îndeamnă pe Dante să privească cu atenție locul pe unde calcă. El va avea astfel prilejul să vadă, săpate în piatra cărării, pilde de trufie pedepsite.

⁷ *Văzui*: Pe drumul îngust pe care merg cei doi poeți (brâul pe care îl scoate muntele - coasta - din

sine însuși ca potecă), văd jos, sub picioarele lor, sculpturi mult mai frumoase decât acelea care se află pe pietrele sepulcrale.

⁸ *Vedeam*: în textul italian, această terțină precum și următoarele trei încep cu cuvântul *vedea* și sunt urmate de alte patru terține care încep cu cuvinte având drept inițială vocala *O*, iar alte patru începând cu verbul *mostrava* (arăta). Mai urmează o altă terțină ale cărei versuri repetă aceleași inițiale, același acrostih *vom*, cum se scria în Evul Mediu cuvântul *uom* (om). Artificiu stilistic dantesc care vrea poate să semnifice că omul, cu toată trufia sa, nu este decât un om: „fiu al pământului”. Traducerea Etei Boieriu ca și a lui George Coșbuc respectă numai pe *vo* (iar versurile care la Dante încep cu *mostrava*, la Coșbuc încep cu *S*).

⁹ *Mândru*: Este Lucifer, superbul, cel mai frumos din cohortele angelice, acela care s-a răzvrătit împotriva lui Dumnezeu și a fost precipitat, după înfrângere în haos.

¹⁰ *Briareu*: Este vorba de gigantul cu o sută de brațe, răzvrătit împotriva lui Zeus care l-a trăsnetit cu fulgerele.

¹¹ *Pallas*: Un alt exemplu de trufie pedepsită sunt giganții, ale căror membre mutilate, răspândite pe câmpul de bătaie, atunci când au vrut să dea asalt cerului, le privesc învingători, alături de tatăl lor Zeus, Palas Atena, Apolo (numit Timbreu, după cetatea Timbra, unde i se ridicase un templu) și Marte.

¹² *Nemrod*: Al patrulea exemplu este dat de personajul care a vrut să înalțe Turnul Babel și care acum, în reprezentarea plastică, privește rătăcit pe

ceilalți locuitori ai Sennaarului („semeață ginte”), care au fost tot atât de trufași ca și el când au încercat să ridice gigantul turn pentru a-i putea atrage pe zei.

¹³ *Niobe*: Regina tebană, soția lui Amfion; mândrindu-se cu cei patrusprezece copii ai săi în fața zeiței Latona, care avea numai doi, pe Apolo și Diana, aceștia și-au răzbunat mama ucigând pe rând pe cei șapte băieți și șapte fete, iar Niobe a fost transformată într-o statuie de piatră a durerii.

¹⁴ *Saul*: Rege al Israelului, înfrânt de filistenii, s-a sinucis aruncându-se în propria-i spadă, pe muntele Gilbol; din cauza aceasta muntele a fost blestemat de regele psalmist David: „Munți din Ghilboa! Nici rouă, nici ploaie să nu cadă pe voi!” (cf. partea a II-a din *Samuel*, I, 21).

¹⁵ *Aracne*: Vestita țesătoare din Lida care a provocat-o la întrecere pe însăși Minerva. Învinsă, a fost metamorfozată de zeiță în păianjen (cf. Ovidiu, *Metam.* VI, 5-145).

¹⁶ *Roboam*: Urmașul regelui înțelept Solomon și care a refuzat cererea poporului său de a fi ușurate dărilor. Până la urmă a fost constrâns de furia populară să fugă din Ierusalim.

¹⁷ *Almeon*: Era fiul ghicitorului înfiarau și al Eriflei. El și-a ucis mama, pentru că aceasta, pentru un colan de aur („blestemata salbă”), a arătat lui Polinice ascunzătoarea bărbatului său. Înfiarau se ascunsese nevoind să participe la războiul troian, știind (ghicitor fiind), că avea să moară acolo.

¹⁸ *Sannherib*: Al zecelea exemplu de trufie pedepsită îl arată sculptat pe Sannherib, regele asirienilor, care în marea lui trufie își bătuse joc de

Dumnezeul israelit. El a fost pedepsit cumplit, fiind asasinat de propriii săi fii, în timpul rugăciunii.

¹⁹ *Cir:* Cyrus, regele sângeros al perșilor, care nu a vrut să se înduplece de rugăciunile disperate ale Tamirei, regina sciților, și să-i înapoieze copilul pe care îl luase prizonier. De aceea, când sciții au fost învingători, Tamira l-a decapitat pe Cyrus, aruncându-i capul într-un burduf plin de sânge pentru a-l sătura de aviditatea lui de sânge.

²⁰ *Olofern:* Generalul asirian care s-a îndrăgostit și a fost ucis de frumoasa evreică

Iudita, în felul acesta evreii învingându-i pe asirieni.

²¹ *Cetatea Troiei:* Ultimul exemplu îl aduce însăși cetatea vestită și trufașă a Troiei, care până la urmă s-a prăbușit în flăcări și cenușă.

²² *Ilion:* Era cetățuia, fortăreața Troiei.

²³ *Meșter iscusit:* Dante își exprimă admirația pentru marea artă a reprezentării, pentru realismul puternic al sculpturilor în care „morți păreau cei morți, iar viii, vii”.

²⁴ *Și soarele:* Și soarele și cei doi călători făcuseră mai mult drum decât și-ar fi închipuit Dante, care era foarte atent și cu gândurile numai la sculpturile văzute.

²⁵ *Ngândurat:* Scufundat profund în gânduri, după ce adresase și o scurtă invectivă trufașilor săi contemporani.

²⁶ *Un înger:* Este îngerul care simbolizează umilința. În fiecare ocol sau brâu al Purgatoriului se va afla un astfel de înger care reprezintă totdeauna virtutea opusă păcatului ce se ispășește în respectiva zonă a muntelui.

⁷ *Roabă*: în Antichitate, orele erau socotite sclavele zilei. A șasea sclavă („roaba”) a zilei însemna ora șase. Deci era amiaza, după împărțirea caracteristică zilei medievale.

²⁸ *Deprins*: Dante era obișnuit de multă vreme cu sfatul permanent al lui Virgiliu de a nu pierde vremea.

²⁹ *Făptura mândră*: Terțină care descrie apropierea îngerului, având frumusețea unul tablou de Botticelli.

³⁰ *Suie*: De acum ascensiunea muntelui Purificării a devenit mai ușoară, fiind înlăturat greul păcat al trufiei.

³¹ *Neam făcut*: Terțina este pătrunsă de un puternic umanism.

³² *Aripile*: Aripile îngerului ating fruntea lui Dante ștergând un P simbolic.

³³ *Precum*: Dante își găsește termeni de comparație din Florența sa, pe care o definește cu ironie amară („cârmuita bine”). Așa cum urci folosind „trepte line” spre biserica („schit”) San Miniato a Monte, care domină orașul crinilor, trecând peste un pod numit Rubaconte atunci, azi Ponte alle Grazie, așa se prezenta și aici coasta muntelui care cobora din al doilea brâu. Dante nu pierde ocazia de a mai deplânge o dată starea Florenței contemporane, arătând că acele scări ce urcau spre San Miniato fuseseră cioplite pe vremea când moravurile de rușine nu copleșiseră mândra cetate de pe Arno.

³⁴ *Ferice*: Sufletele penitenților din acest ocol cântau cu mare suavitate despre prima fericire creștină: „Fericiți cei săraci cu duhul, că a lor este împărăția cerurilor” (Matei, V, 3).

³⁵ *Câtă-osebire*: Mereu își amintește Dante de

Infern pentru a crea un mai puternic contrast lumii Purgatoriului.

³⁶ *Trepte*: Erau mai ușoare, mai puțin greu de urcat.

³⁷ *Semnele*: Sunt cei șapte *P*, inițiale ale cuvântului *peccato* (păcat), pe care îngerul de la poarta Purgatoriului le-a înscris cu spada pe fruntea lui Dante. După ce primul *P* (simbolul păcatului Trufiei) a fost șters de aripa îngerului din acest Cânt, ceilalți șase au rămas aproape fără relief, aproape au dispărut. Cel mai grav păcat este așadar trufia.

³⁸ *Cum cel*: Tabloul care urmează este plin de viață și realism.

³⁹ *Mâna răsfirată*: Cu degetele răsfirate pentru a putea pipăi câți *P* i-au mai rămas înscriși pe frunte.

⁴⁰ *Straja*: Este îngerul de la poarta Purgatoriului.

⁴¹ *Zâmbi*: Virgiliu zâmbește cu dragoste de surpriza discipolului său.

Cântul XIII

¹ *Capul scării*: Cei doi călători au ajuns la capul scării care urca de la primul brâu la cel de al doilea al muntelui Purgatoriului, a cărui ascensiune acorda iertarea de păcate („ce păcatu-l spală”).

² *Mai iute*: Brâul, ocolul al doilea, care înconjoară muntele este mai strâmt decât primul. În topografia *Divinei Comedii*, muntele conic al Purgatoriului este înconjurat de brâie care sunt din ce în ce mai înguste, cu cât ne apropiem de vârf.

³ *Umbre*: Nu sunt aici nici suflete de penitenți, nici semne, adică basoreliefuri sculptate în piatra stâncii. Totul este cenușiu ca fața însăși a stâncii.

⁴ *Aștepta*: Să aștepte umbre de penitenți pe care să le poată întreba de drum.

⁵ *Stâlp*: Virgiliu s-a întors spre dreapta, către soare, ținând fix piciorul drept și cu stângul făcând o mișcare ca de compas.

⁶ *Lumină*: în apostrofa pătrunsă de accente de adorație religioasă a Soarelui, Dante amesteca, ca în atâtea rânduri în *Divina Comedie*, elemente păgâne cu elemente creștine. Poetul latin cere o îndurare luminii raționale.

⁷ *Pe pământ*: în puțină vreme cei doi poeți au străbătut o distanță ce pe pământ ar fi fost egală cu o milă.

⁸ *Cina*: Vocile misterioase îndeamnă sufletele penitenților acestui ocol către ospățul milei, al carității.

⁹ *Dintâiul*: Primul exemplu este, ca și în primul brâu, al Fecioarei Maria, care în mila ei de oameni, văzând cât erau de săraci la nunta de la Cana Galileei, l-a îndemnat pe Iisus să schimbe apa în vin. Exemplul spus de vocea tainică trece pe lângă cei doi poeți și răsună încă o dată, ca un ecou, în spatele lor.

¹⁰ *Oreste*: Cel de al doilea exemplu de caritate îl oferă vestitul erou al tragediei elene, fiul lui Agamemnon și al Clitemnestrei. Când, în urma asasinării mamei sale, Oreste trebuia să fie condamnat la moarte, în fața judecății s-a prezentat Pilade, declarând că el este Oreste, pentru a pieri el în locul lui, atât de puternică era legendara lor prietenie. Dar a venit adevăratul culpabil, arătând că el este Oreste, deci vinovatul, și că el trebuie să fie condamnat. O dată mai mult Dante se servește de exemple luate din Antichitate și populează, cu anacronică îndrăzneală, ținuturile creștine ale lumii de dincolo cu antici păgâni pe care îi oferă de atâtea

ori drept ilustre pilde.

¹¹ *Iubește*: Cel de al treilea glas tainic repeta preceptul evanghelic al lui Cristos de a iubi chiar pe dușman.

¹² *Brână*: Brâul (cornișa) pedepsește („lovește”) invidia, pizma. Și din cauza aceasta, pildele date, loviturile de „bici”, sunt date din dragoste.

¹³ *Frâul*: Dacă loviturile de bici sunt pildele virtuții opuse păcatului care se ispășește aici (invidia), „frâul” dimpotrivă, semnifică pilde de invidie pedepsită.

¹⁴ *Iertarea*: Până la trecerea către celălalt brâu, superior, în care Dante va mai fi iertat de un păcat, acela al invidiei.

¹⁵ *Scrutează zarea*: Virgiliu îl îndeamnă pe Dante să privească cu multă atenție, pentru a putea distinge umbrele care stau lipite de stâncă, îmbrăcate în mantii de păr (cilicii), de aceeași culoare cu a pietrei. Ciliciul era purtat de pustnici sau de călugări ca simbol al smereniei. Mantile acestor penitenți aveau aceeași culoare cu a stâncii și deci erau greu de distins.

¹⁶ *Deslușii*: Din înfățișarea lor se putea desluși chinul pe care îl îndurau.

¹⁷ *Pănură*: Ciliciul, acel aspru veșmânt din păr de cal, pe care îl purtau penitenții.

¹⁸ *Se proptea*: Așa cum nu făcuseră în viață, ci dimpotrivă, acum se sprijină frățește unul de altul.

¹⁹ *La fel*: Dante, cu mâna sigură de maestru, schițează un tablou, desigur foarte frecvent în Evul Mediu, descriind mulțimea de cerșetori orbi care se înghesuie de sărbători la porțile bisericilor și care, pentru a stârni o mai mare milă din partea oamenilor,

nu vorbesc ci își reazemă capul unul pe umărul celuilalt, într-o atitudine de mută implorare.

²⁰ *Fir de-oțel*: Umbrele penitenților acestui Cânt aveau pleoapele cusute cu sârmă, așa cum se obișnuia în epocă să fie cusuți ochii șoimului încă neîmblânzit. Simbolul pedepsei este clar: în timpul vieții s-au uitat cu prea multă invidie la alții, de aceea sunt pedepsiți acum să nu mai vadă.

²¹ *Simțeam*: Umanitatea lui Dante este totdeauna profundă, ca și în acest Cânt, când i se pare că el ar putea ofensa acele umbre prin faptul că el le poate vedea, pe când ele nu. De aceea se întoarce către Virgiliu pentru a-i cere îngăduința de a întreba. Călătorul însetat de cunoaștere nu ar fi putut străbate întregul brâu, în felul acesta, fără să ia contact cu acești penitenți.

²² *Ceata mută*: Umbrele sunt scufundate în actul rugăciunilor.

²³ *Strângând*: Verbul ne arată efortul pe care îl fac umbrele de a putea plânge, de a putea face ca lacrimile să treacă prin acea oribilă cusătură.

²⁴ *Încredințat*: Siguri de a putea vedea, până la urmă, pe Dumnezeu („cea dintâi lumină”) – Așa precum în Cântul XI le dorise trufașilor încovoiați din greu sub povara greutăților purtate să poată zbura curând spre Paradis, așa le dorește acestor orbi vremelnici să poată vedea și ei curând strălucirea luminilor Paradisului.

²⁵ *Arzătoare*: Dorința puternică.

²⁶ *Tină*: Zgura, urmele păcatului care mai întunecă conștiința acestor suflete.

²⁷ *Să curgă*: Apa minții, aducerea aminte, amintirea sa să nu mai păstreze nicio urmă din

substanța neagră a păcatelor, ci să curgă curat și limpede.

²⁸ *Latin:* Italian.

²⁹ *Noi toți:* Umbra care vorbește vrea să spună că în Purgatoriu nu sunt deosebiri de patrie și că toți sunt locuitorii aceleiași cetăți celeste. Omul în viața terestră este doar un pribeag, adevărata patrie fiindu-i cerul.

³⁰ *Barba-n sus:* Actul acesta de atenție concentrată îl explică Dante prin ridicarea chipului celui care vorbise, aidoma orbilor, către partea de unde se ridicase întrebarea lui Dante.

³¹ *Vina-ți ispășești:* Se chinuiește atât de mult pentru a putea dobândi fericirea Paradisului.

³² *Am fost:* Personajul care vorbește este nobila sieneză Sapia, soția lui Ghinibaldo Sarazini, senior al fortăreței Castiglioncello de lângă Montereccioni, mătușa, se pare, a lui Provenzan Salvani, unul dintre protagoniștii Cântului al XI-lea al *Purgatoriului*.

³³ *Nebună:* în italienește există un joc de cuvinte, pe care traducerea desigur nu a putut să-l redea, între Savia (înțeleaptă) și numele sienezei Sapia.

³⁴ *Al-altor rău:* Era atât de invidioasă încât se bucura mult mai mult de răul altuia decât de binele propriu.

³⁵ *La vale:* Potrivit părerii lui Dante, arcul vieții coboară după vârsta de treizeci și cinci de ani. Asemenea vârstă avea probabil Sapia și deci ar fi trebuit să aibă și o înțeleaptă judecată.

³⁶ *Luptă grea:* Este vorba de băătăia care a avut loc în 1269 la Colle, în Toscana, între florentini și sienezi și la care, aceștia din urmă, spre marea bucurie a Sapiei, fuseseră înfrânți.

³⁷ *Mă rugam:* Ea s-a rugat cerului pentru înfrângerea concetățenilor săi.

³⁸ *Mierla:* Franco Sacchetti, strălucit nuvelist al secolului al XIV-lea italian, se face ecoul (*Novella* 149) unei legende populare potrivit căreia mierla, spre primăvară, când s-a făcut puțin vreme bună, strigă în ciripitul ei către Dumnezeu *că nu se mai teme de el*, deoarece a ieșit din iarnă. Așa și Sapiei, nimeni, nici chiar Dumnezeu, nu i-ar mai fi putut face ceva, după marea bucurie încercată atunci când și-a văzut compatrioții înfrânți.

³⁹ *Pier:* Un anumit Pietro da Campi zis *Pieptănarul* din pricina meseriei de vânzător de piepteni. A murit în 1289, în vârstă de mai mult de o sută de ani, și era considerat ca sfânt de către locuitorii Sienei.

⁴⁰ *Suflând:* Ochii lui Dante nu erau cusuți și el sufla, respira în același timp, deci era viu, dar Sapia nu-și da încă seama de această stare excepțională.

⁴¹ *Am pizmut:* Interesant amănunt pentru biografia și umanitatea marelui poet italian, care declara că și el a gustat din păcatul invidiei, dar că se teme mai mult de pedeapsa brâului inferior, al trufașilor, păcătuind mai mult în viață din pricina mândriei. Chiar de acum, viu fiind, el pare că simte grelele poveri sub care merg înclinați cei mândri.

⁴² *Să te-ntorci:* Se înțelege clar că Sapia îl întreabă pe Dante cum a făcut de a venit în acest brâu, când el vorbește că se va întoarce din nou în primul brâu, al celor trufași. Sapia încă nu știe că Dante este viu.

⁴³ *Acesta:* Virgiliu.

⁴⁴ *Pentru tine:* Dante declara că este viu și se

oferă să ducă vești despre Sapia pe pământ.

⁴⁵ *Minune:* Faptul de a străbate, viu fiind, târâmurile de dincolo este un mare semn al grației divine.

⁴⁶ *Talamon:* Sienezii, căutând să-și întindă teritoriul și să se întărească mereu, au cumpărat, pentru a avea o ieșire la mare, portul Talamone. Dar au risipit fără de niciun folos, din vanitate și îngâmfare, bani mulți și au ajuns, din cauza zădărniceii eforturilor, obiect de ironie pentru marile orașe maritime ca Veneția, Genova, Pisa și în special pentru Florența, rivala politică de totdeauna a Sienei. Așa se explică ecoul unei asemenea atitudini din cuvintele Sapiei.

⁴⁷ *Diana:* Siena era foarte săracă în apă potabilă. Aceasta explică pentru ce locuitorii ei au întreprins nenumărate și costisitoare săpături pentru găsirea unui fluviu subteran, numit Diana, și pe care o veche legendă îl făcea să curgă pe sub zidurile cetății. Și această acțiune, până la urmă falimentară, a fost o altă țintă a ironiilor celorlalte mari orașe ale Italiei.

⁴⁸ *Cârmacii:* în textul original: „*Îi ammiragli*”. Ironia atinge un grad înalt. Amiralii acestei inexistente flote sieneze (cetățenii Sienei deci), vor păți-o mai rău, pentru că vor muri până la urmă de malarie în mlaștinile Maremei toscane, încercând să creeze la Talamone un mare port.

Cântul XIV

¹ *Au cine-i:* Vorbesc între ele două umbre. Prima întreabă cine este omul care ocolește muntele Purgatoriului, având ochii liberi, necusuți, așa cum desigur ar fi fost suprema lor dorință.

² *Singur:* Toate aceste amănunte le putuseră afla

din dialogul dintre Dante și Sapia.

³ *Doi inși*: Primul dintre cei doi care vorbesc este Guido del Duca, din familia ghibelină degli Onești, seniori ai Bertinoro-lui din Romagna. Celălalt este guelful Rinieri dei Paolucci, senior de Calboli, mort în lupta pentru apărarea orașului Forlì.

⁴ *Un râu*: Acesta este Arnul, ce străbate Toscana și Florența.

⁵ *Falterona*: Una dintre cele mai înalte creste ale Apeninilor, la hotarele Toscanei și Romagnei, de unde izvorăște Arnul.

⁶ *Faima*: în textul italian: „numele nu este încă răsunător”. Versul acesta ni-l arată pe Dante, deși trecuse de ocolul orgolioșilor, păstrând mai departe aceeași înaltă conștiință a valorii personalității sale.

⁷ *Ascuns el ține*: Ranieri a observat, cu multă justete, că Dante s-a ferit să pronunțe numele fluviului, ca și când s-ar fi temut, așa cum se întâmplă când nu îndrăznești să vorbești, având parcă de ascuns lucruri oribile.

⁸ *N-aș ști*: Răspunzând tăios, Guido declară că el nu cunoaște motivele lui Dante, dar că într-adevăr numele acesta ar trebui să dispară din lume. Și începe să înfățișeze mizerabila stare a Romagnei.

⁹ *Pelorul*: Lanțul Apeninilor din care s-a rupt Sicilia, la capul Peloro.

¹⁰ *Până-n mare*: Este minunat descris în această terțină eternul ciclu al apei: ocean-ploaie-fluviu-ocean.

¹¹ *Revarsă*: E atât de bogată în ape regiunea Falteronei încât nu poate fi întrecută de multe alte regiuni.

¹² *Năravul*: În întreaga vale a Arnului, toți locuitorii ei sunt vrăjmași virtuții, fie din cauza

influenței nefaste a climei acelei regiuni, fie din cauza relelor obiceiuri pe care le-au dobândit.

¹³ *Circe*: Faimoasa magiciană care l-a ținut pe Ulisse lângă ea atâta vreme și care, cum se știe din Homer, îi schimbase pe cei îndrăgostiți de ea în animale, îndeosebi în porci.

¹⁴ *Porci*: Așa cum se va vedea în versurile următoare, locuitorii acestei văi a Arnului (Valdarno) sunt comparați de Dante cu variate animale. Primii, cei din regiunea Casentino, sunt ai domnului porcilor demni de a se hrăni numai cu ghindă, ținând seama de urâtele lor obiceiuri.

¹⁵ *Potăi*: Așa îi numește Dante pe aretini, care se mulțumesc doar să rânjească asemenea javrelor neînstare să muște. Aluzie la aroganța aretinilor și slaba lor forță politică.

¹⁶ *Suce nasul*: în textul italian: „Întoarce botul”. Arnul este personificat printr-un mare animal, desigur puternic și curajos, care, scârbit de scheunatul unor asemenea potăi impertinente și lașe, întoarce „nasul”. Admirabilă este această imagine și prin corespondența ei geografică. Într-adevăr, lângă Arezzo, fluviul face o cotitură către apus.

¹⁷ *Lupi*: Aceștia sunt florentinii; spre deosebire de inofensivele javre aretine, lupii Florenței sunt sălbatici, ei sfâșie, dar mai ales se sfâșie între ei, în atâtea lupte fratricide, de facțiuni politice.

¹⁸ *Vulpi*: Locuitorii cetății Pisa, vicleni traficanți și negustori care nu se tem de nicio cursă.

¹⁹ *Nepotul crunt*: Nepotul lui Rinieri da Calboli, Fulciero, *podestă* al Florenței în 1303, a persecutat îngrozitor pe Albi. El este cel care a hăituit pe lupii florentini. Într-adevăr, cele două cronici contemporane

ale lui Villani și Compagni îl înfățișează ca pe un însetat de sânge și de răzbunare.

²⁰ *De vii*: Fulciero, cu cruzimea unei fiare înrăite (deci expertă în omoruri), îi va vinde pe Albi, ca pe o carne, Negrilor, răpind în felul acesta multora viața, iar sie însuși onoarea.

²¹ *Pădurea*: Florența, care este ca pădurea infernală din primul Cânt al *Divinei Comedii*.

²² *Mii de ani*: Nici în mii de ani această pădure, Florența, nu se va mai întoarce la vechea stare (în italiennește: „nu va mai reînverzi”), atât de multe au fost între zidurile ei asasinatelor, venalitatea politică, exilurile și persecuțiile.

²³ *Păli la chip*: Când au pătruns în el toate acele cuvinte teribile ce-i anunțau nenorocirile abătute asupra Florenței și rușinea asupra familiei sale.

²⁴ *Nu vrei*: Să ne spui numele.

²⁵ *Harul*: îngăduindu-ți să străbați, viu fiind, țările de dincolo de lume.

²⁶ *Atare paie*: Din holda lui, din ce a semănat, acum recoltează astfel de paie; este pedepsit adică, aici în Purgatoriu, pentru păcatul invidiei.

²⁷ *De ce*: Expresia este obscură. îi va fi explicabilă lui Dante în Cântul următor.

²⁸ *Între Ren și mare*: Se delimitează astfel hotarele Romagnei din vremea aceea în care nu numai familiile lui Rinieri sau Guido del Duca erau lipsite de bunurile adevărate ale vieții civile.

²⁹ *Mărăcini*: Așa cum Florența era o „pădure cernită”, Romagna este un nesfârșit mărăciniș.

³⁰ *Au fost-au*: Versurile acestea pot fi apropiate de refrenele lui François Villon despre *doamnele* și

seniorii de altă dată.

³¹ *Lizzo*: Lizio da Valbona, gentilom guelf, tovarăș de luptă al lui Rinieri în apărarea cetății Forlì.

³² *Manard*: Arrigo Manardi (și el din Bertinoro), prieten poate al lui Guido del Duca, cunoscut din cronicile contemporanilor ca un virtuos și generos cavaler.

³³ *Carpigna*: Guido, conte de Carpigna, guelf vestit pentru dărnicia lui. Mort la Montefeltro către 1280.

³⁴ *Traversări*: Pier Traversare, guelf, senior al Ravennei. A murit în 1225. Ospitalitatea și generozitatea lui au fost cântate de unii poeți provențali.

³⁵ *O, romagnoli*: Invectiva izbucnește cu accente amare împotriva stărilor de lucruri prezente, după enumerarea unor astfel de străluciți reprezentanți ai Romagnei în trecut.

³⁶ *Fabbro*: Aluzie la un Fabbro dei Lambartazzi, conducător ghibelin al Bolognei, mort la Viterbo, în 1259.

³⁷ *Fosco*: Bernardino di Fosco, vajnic apărător al orașului său Faenza împotriva asalturilor împăratului Frederic al II-lea. Avea o origine umilă (din „bob de pir” devenise „preaminunată mladă”).

³⁸ *Să nu te miri*: Să nu se mire Dante că Guido plânge și vorbește în același timp. El nu mai poate îndura gândul degenerării țării sale.

³⁹ *Guida Prato*: Guelful Guido da Prato, care a trăit prin 1228, s-a ridicat și el de jos spre sarcini importante.

⁴⁰ *Azzo*: Ugolino d'Azzo. Consul al Faenzei prin 1170, reprezentându-și orașul la încheierea tratatului

de pace de la Constanța (1183) între Frederic Barbarossa și Liga lombardă.

⁴¹ *Tignoso*: Frederigo Tignoso, nobil foarte ospitalier din Rimini, capul unui grup de inși darnici ca și el.

⁴² *Traversări*: Familia dei Traversări și familia Anastagi, foste familii de frunte din orașul Ravenna, decăzute cu totul pe vremea lui Dante.

⁴³ *De cavaleri*: Cu melancolie își amintește Guido de tot ceea ce a întruchipat farmecul și virtuțile lumii de altă dată, în contrast cu prezentul de rușine.

⁴⁴ *O, Brettinor*: Sau Bertinoro, oraș al Romagnei, în care odată au domnit bunele moravuri, faimos acum prin certurile și luptele civile.

⁴⁵ *Bagnacaval*: Mic oraș în Romagna, unde stăpânea familia conților Malvicini, care nu au mai vrut să se perpetueze printr-o filiațiune masculină.

⁴⁶ *Castrocar*: Castrocaro, localitate lângă Forlì, stăpânită de o familie nobilă decăzută.

⁴⁷ *Con*: Conio, oraș din Romagna. Sensul versurilor este acesta: Fac rău conții din Castrocaro și din Conio că mai nasc asemenea fii („conți”), care au o fire atât de rea.

⁴⁸ *Poganii*: Familie de nobili din Faenza, care vor deveni mai buni când vor scăpa de-al lor „diavol” (Maghinardo dei Pagani), mort în 1302, poreclit Satana pentru marea lui răutate și viclenie.

⁴⁹ *Fantolin*: Ugolino dei Fantolini, nobil guelf, mort în 1203, înzestrat cu mari virtuți. A murit fără moștenitori, de aceea faima lui nu va putea fi vătămată de descendenți josnici.

⁵⁰ *Te du, toscane*: Adresându-i-se lui Dante, despre care până acum știe numai că e toscan, Guido

del Duca își întrerupe vorbirea, înecat de plâns, la amintirea patriei, atât de decăzută acum.

⁵¹ *Tăcerea*: Prin tăcerea lor, cele două suflete arătau că drumul celor doi poeți este cel bun. Altfel, după zgomotul pașilor lui Dante care s-ar fi îndreptat greșit într-o altă direcție, ei și-ar fi dat seama și i-ar fi avertizat.

⁵² *Un glas strigă*: Glasul care străbate ca un tunet întregul cerc dă prima pildă de invidie pedepsită: Cain l-a ucis, pizmuindu-l, pe fratele său, Abel. Cuvintele pronunțate sunt extrase din *Geneză* (IV, 14). Sunt admirabile aceste versuri care descriu zgomotul puternic și neașteptat al sunetului precum și stingerea lui lentă.

⁵³ *Aglaura*: Un alt exemplu de invidie pedepsită. Aglaura, fiica regelui atenian Cecrops, invidiind-o pe sora sa, Herse, pe care o iubea zeul Mercur, acesta a metamorfozat-o în stâncă (cf. Ovidiu, *Metam.*, II, V, 708 urm.).

⁵⁴ *Călăuza*: Virgiliu. Dante, înspăimântat la auzul unor asemenea glasuri tunătoare, care clamează pilde de invidie pedepsită, se trage spre Virgiliu.

⁵⁵ *Spre lut*: Cerul se rotește cu mărețele lui străluciri și frumuseți eterne, dar oamenii se îndreaptă mereu către pământ. Câtă umanitate simplă străbate versurile *Divinei Comedii*!

Cântul XV

¹ *Sfera*: O perifrază din domeniul astronomiei, pentru a spune că mai rămăsese atâta timp până la apusul soarelui („sfera ce ca pruncu-n joacă se-nvârtetruna” fiind într-o continuă mișcare) cât acesta străbate spațiul din zorii zilei până la ora a treia medievală (corespunzătoare orei 9 moderne).

² *Noapte*: Pe pământ, în Italia, unde Dante scrie *Divina Comedie*.

³ *La ei*: în Purgatoriu.

⁴ *în faţă*: înconjuraseră de la răsărit la apus un sfert al celui de al doilea brâu.

⁵ *Lucoare*: Luminii soarelui i se adaugă strălucirea unei lumini noi.

⁶ *Linia pietrei*: Imaginea aceasta indică perpendiculara pe care o marchează firul cu plumb. Dante, în aceste versuri, vorbeşte despre legile reflexiunii, după care unghiul de reflexie este egal cu cel de incidenţă.

⁷ *Carte*: în cartea *Catottrica*, în care este sintetizată geometria euclidiană.

⁸ *Nu-mi pot feri*: Ochii lui Dante nu pot îndura marea strălucire a luminii noi.

⁹ *Veni-va vreme*: Când Dante se va obişnui cu vederea făpturilor celeste.

¹⁰ *Suiş*: Mai lin este suişul acestei noi scări, acum când Dante e uşurat de două mari păcate capitale, trufia şi pizma.

¹¹ *Milostivi*: Este fericirea a cincea evanghelică (Matei, V, 5), care exaltă mila, opusă în acest brâu invidiei.

¹² *Aţi învins*: Dante Alighieri, care a învins păcatele din cercurile anterioare.

¹³ *Cel din Romagna*: Este Guido del Duca, ale cărui cuvinte obscure îl fac pe Dante să-i ceară lămuriri lui Virgiliu.

¹⁴ *Al pizmei rău*: Invidia, pe care o vede acum cât este de vătămătoare şi de aceea vrea să-i ajute pe oameni să fugă de ea.

¹⁵ *Foaie*: Invidia îi chinuie pe oameni, face să se

miște foalele care ațâță la planșete și chinuri.

¹⁶ *Suprema roată*: Sferele cerești.

¹⁷ *Teamă*: Teamă, frica de acest păcat.

¹⁸ *Cum poate*: Aceasta este îndoiala, nelămurirea lui Dante, cum un bun împărțit între mai mulți îi satisface totuși pe fiecare mai mult decât dacă acel bun ar fi împărțit între mai puțini.

¹⁹ *În neguri*: Argumentarea lui Virgiliu e clară și luminoasă, Dante extrage însă din ea îndoieli și neclarități. „Negrăitul Bine” este Dumnezeu însuși.

²⁰ *Precum*: Comparația este de o mare artă.

²¹ *Atât se dă*: Sensul terținei este acesta: Dumnezeu se dăruiește cu atât mai mult, cu câtă dragoste de el, unită cu mila, găsește în sufletul omenesc.

²² *Oglindesc*: Cu cât este mai mare iubirea de oameni (în orig.: „caritatea”), cu atât este mai mare fericirea sufletelor, fiecare reflectând asupra tuturor celorlalte propria-i bucurie și strălucire, așa cum răsfrâng oglinzile una asupra alteia lumina soarelui sau a altui izvor luminos.

²³ *Veni-va*: Beatrice, care îl va lămuri pe Dante cu toate problemele la care el, Virgiliu, nu a putut da un răspuns satisfăcător.

²⁴ *Peceti*: Sunt cele cinci inițiale *P* care mai rămăseseră înscrise pe fruntea lui Dante.

²⁵ *Prin lacrimi*: Și aceste ultime cinci răni, simboluri ale păcatelor, nu se vor vindeca decât prin pocăință deplină.

²⁶ *Eu ție*: Dante vrea să-i mulțumească lui Virgiliu pentru lămuririle date, care i-au „săturat” foamea dorinței de a ști.

²⁷ *Brâu*: Acesta este cel de al treilea ocol, al

mânioșilor.

²⁸ *De ce, copile:* Primul exemplu de blândețe este narat de Dante aproape cuvânt cu cuvânt după Evanghelia lui Luca, în care se arată cum Fecioara Maria, după trei zile de neliniștită căutare, l-a găsit pe copilul Iisus în Templul Ierusalimului, printre învățați și doctori ai religiei, și că nu s-a mâniat pe el, ci l-a muștră ușor, cu dulci și blânde cuvinte.

²⁹ *Dar alta:* Cel de al doilea exemplu de blândețe este luat de Dante din Antichitate, din cronicile lui Valerius Maximus. Aci se arată că Pisistrate, tiran al Atenei (605 - 528 î.Hr.), avea o fată de o rară frumusețe, pe care un tânăr, îndrăgostit nebunește de ea, a sărutat-o în plină stradă. Soției sale, care îi cerea răzbunare, Pisistrate i-a răspuns: „Dacă ucidem pe cei care ne iubesc, ce vom face celor care ne urăsc?”

³⁰ *Cetății:* Vestita cetate a Atenei. Pentru a-i da nume și a fi protectorii cetății, au purtat război (mai degrabă o întrecere între cei care vor dăruia cel mai folositor lucru mării cetăți), Poseidon și Palas Atena. Dăruind măslinul, a învins zeița înțelepciunii. Numele cetății Atena este vestit în întreaga lume, de aci răspândindu-se pretutindeni știința.

³¹ *Un tânăr:* Cel de al treilea exemplu este martirul Ștefan, care a fost ucis cu pietre de către iudei. În agonie, el se roagă lui Dumnezeu să-i ierte pe crunții lui ucigași.

³² *Spre câte-s adevăr:* Realitatea exterioară. Dante fusese până atunci scufundat într-o viziune interioară în care crezuse drept realități sensibile imaginile viziunii; dar aceste erori nu erau în substanța lor false, pentru că ele avuseseră cândva loc în istoria lumii.

³³ *De nu te ții:* Dante era aidoma aceluia pe care îl trezești din somn dintr-odată; de abia se mai putea ține pe picioare.

³⁴ *Obrăzar:* Dante nu-i poate ascunde niciodată nimic lui Virgiliu.

³⁵ *N-am întrebat:* Virgiliu nu l-a întrebat pe Dante fiindcă l-a văzut șovăind, împleticindu-se, umblând ca în vis, ci pentru a-l întări, pentru a-l îmbărbăta la drum.

³⁶ *Leneși:* Așa sunt îndemnați leneșii să folosească bine ziua care începe.

³⁷ *Mergeam:* începe o descriere realistă a apusului și a unui fum dens care îi cuprinde încet pe cei doi călători.

Cântul XVI

¹ *Fund de iad:* întunericul Infernului.

² *Pănura:* Vălul acesta de fum era dens, împiedicând vederea, și aspru, înțepător, făcând să usture ochii și pielea.

³ *Silit:* Dante este silit să închidă ochii din cauza fumului care îl orbea.

⁴ *Cum merge:* Terțina reprezintă încă o dată marea putere de observație și realismul lui Dante Alighieri.

⁵ *Spunând:* Neputând vedea, el asculta cuvintele călăuzei care îl purta prin valul dens al fumului.

⁶ *Să nu te lași:* Simbolul este clar: Virgiliu, rațiunea umană, îi spune omului să nu se rățăcească niciodată în fumurile mâniei, ci să urmeze credincios vocea limpede, puternică a rațiunii.

⁷ *Agnus Dei:* Mielul lui Dumnezeu, Iisus Cristos, este numit astfel în Evanghelia lui

Ioan (1, 29).

⁸ *Troparul*: Melodie liturgică. De observat, concordanța între textul și melodia rugăciunii cântate în comun, acum, de mănăstirii care tot timpul vieții au fost despărțiți, furioși fiind unul pe altul.

⁹ *Zi de zi*: A împărți timpul în zile („calende”, în textul orig.), înseamnă a fi încă în viață. Sufletul acestui penitent poate să-și dea seama din versul anterior, cu întrebarea lui Dante, că acesta străbate viu densul fum al acestui brâu al Purgatoriului.

¹⁰ *Ce drum*: Accesibil pentru urcarea la brâul următor al muntelui.

¹¹ *Te cureți*: De păcatele care se purifică aici, în acest al treilea ocol.

¹² *Urmează-mă*: Dacă vei veni după mine, vei auzi lucruri de minune.

¹³ *Cât slobod*: Îngăduința este acordată numai pentru traversarea zonei fumului.

¹⁴ *Înfășa*: Dante întreprinde ascensiunea muntelui învelit cu trupul, acea „fașă” pe care moartea o distruge.

¹⁵ *Dogoare*: Marile incendii din prăpăstiile Infernului.

¹⁶ *Marco*: Despre acest personaj, Marco Lombardo, nu se știe prea multe lucruri. Este pomenit în cronica lui Villani, ca un om cu mari virtuți, cărturar generos.

¹⁷ *Sus*: în ceruri.

¹⁸ *Și-a celuilalt*: Dante, auzindu-l pe Marco că nimeni nu mai iubește virtutea, își amintește de cuvintele lui Guido del Duca despre decadența și corupția lumii.

¹⁹ *S-o-mpărtășesc*: Dante nu uită niciodată scopul didactic al mării sale epopei.

²⁰ *Căci unii*: Dante îi cere lui Marco Lombardo să-i explice care este cauza decăderii și corupției lumii, pentru că unii o văd în înrâurirea influențelor cerești iar alții în firea omenească.

²¹ *Oftă*: Geamătul de durere al sufletului lui Lombardo.

²² *E oarbă lumea*: Și Dante este orb, păstrând toate atributele lumii oarbe din care vine.

²³ *Și tâlc*: Oamenii atribuie numai influenței cerurilor cauzele bunelor sau relelor lor acțiuni.

²⁴ *Libera vrere*: Liberul arbitru.

²⁵ *S-ar fi topit*: Distrugerea liberului arbitru, care ar surveni dacă totul s-ar afla sub influența stelelor, ar face ca să fie distrusă și orice răsplată și orice pedeapsă, nemaexistând putința de a înfăptui prin sine răul ori binele.

²⁶ *Din cer*: Cerul poate influența îndeosebi asupra instinctelor.

²⁷ *Liberă voință*: Acesta este liberul arbitru care luptă cu instinctele ce stau sub semnul stelelor și până la urmă iese învingător. Dacă-i bine hrănit, bine educat, liberul arbitru învinge totdeauna.

²⁸ *Judecată*: Asupra rațiunii, asupra minții nu se poate exercita puterea stelelor.

²⁹ *Precum pruncu*: Ca un prunc iese sufletul omenesc din mâna creatorului care l-a modelat și la care aspiră să se întoarcă.

³⁰ *Se-nfruptă-ntăi*: La început sufletul, aidoma unui copil, se îndreaptă către bunurile materiale, care îi provoacă plăceri imediate. Ar rămâne înșelat și atras numai de aceste bunuri dacă n-ar exista un „frâu” (pentru a-l opri să se bucure numai de lucrurile materiale) și o călăuză care să-l îndrume pe dreapta

cale.

³¹ *Cetatea-adevărată*: împărăția cerurilor. Este necesar să existe o lege drept „frâu” și un „domn” dreaptă călăuză.

Legi: Acest vers circulă și azi ca proverb în Italia.

³³ *Păstoru*: Al turmei cap este Papa care este un bun „rumegător” (un bun interpret al sfintelor scripturi).

³⁴ *Copita*: Copita acestui animal rumegător, care îl simbolizează pe Papa, nu este despicată, adică papa nu a menținut distincția dintre puterea laică și cea spirituală, concentrându-le pe amândouă în persoana sa. Ideea diviziunii puterii atât de scumpă lui Dante (cf. *De Monarchis, Epistolele*) este încă o dată reluată aici.

³⁵ *De-aceea*: O dată mai mult țâșnește invectiva lui Dante împotriva papilor care se împărtășesc în exclusivitate din bunurile materiale. Ideea antipapală este continuată și în terțina următoare.

³⁶ *Doi sori*: Roma a avut doi sori egal de luminoși, reprezentând Papalitatea și Imperiul, puterea spirituală și cea temporală.

³⁷ *Două cărări*: Dubla cale (a lumii și a cerului, a fericirii pământene și a fericirii cerești).

³⁸ *Unul stins-a*: Un soare l-a stins pe celălalt, adică papa a distrus autoritatea împăratului unind în sine „spada” (simbolul puterii temporale) cu „cârja” (simbolul autorității spirituale). Dar asemenea unire nu a provocat decât efecte dezastruoase pentru Italia. Unite în aceeași mână, cele două puteri, fără control reciproc, au provocat starea de decadentă a țării.

³⁹ *Roadă*: Să privească Dante, dacă nu are încredere, „roadă” (rezultatul unei asemenea confuzii

de puteri).

⁴⁰ *Virtuți:* în Lombardia, țara străbătută de fluviile Po și Adige, înainte de a fi început luptele dintre împăratul Frederic al II-lea și papi, erau încă vii virtuțile cavaleresti.

⁴¹ *Azi:* Sensul terținei este următorul: oricine ar avea a se teme și a se rușina prin comparația cu cei buni poate trece liniștit prin această regiune a Italiei, pentru că aici sunt atât de corupte moravurile, încât el nu se poate simți rușinat de propriile lui deprinderi decadente.

⁴² *Dojana vie:* Au rămas ca o muștrare vie pentru vremea nouă, coruptă, trei reprezentanți ai vremii vechi, în care moravurile nu erau decăzute.

⁴³ *Currado:* Corrado da Pallazzo din Brescia, *podestă* al Piacenței în 1288.

⁴⁴ *Gherard:* Gherardo da Camino, căpitan general în Treviso, unde a murit în anul 1306. În *Convivio* (IV, 161), Dante l-a dat drept exemplu pentru adevărata noblete, aceea a sufletului.

⁴⁵ *Guido:* Guido da Castello, ghibelin exilat în 1318, și pe care Dante l-a cunoscut probabil la Ravenna. Și despre el, în același pasaj din *Convivio*, Dante vorbește elogios. El putuse să fie numit de francezi „vrednicul lombard”, ca un semn de prețuire a sincerității și onestității sale.

⁴⁶ *Roma:* Biserica din Cetatea Eternă. Papalitatea, care, având în ea două puteri, cea temporală și cea spirituală, cade și se murdărește cu noroi și ea și povara („sacii”) pe care o poartă, adică cele două puteri reunite pe care le duce greu în spinare.

⁴⁷ *Adevăr grăiești:* Desigur că Dante Alighieri,

teoretician, în *de Monarhia*, al diviziunii puterilor între Papalitate și Imperiu, nu putea să nu-l aprobe (și vedem că o face afectuos) pe Marco Lombardo, care susținea aceleași idei juste.

⁴⁸ *Leviții*: Cei din tribul Levi, preoții, erau înlăturați de la moștenirea bunurilor materiale.

⁴⁹ *Toscan*: Vorbind în dialectul toscan, deci fiind toscan, era cu neputință ca Dante să nu-l fi cunoscut pe Gherard cel bun.

se *Gaiei*: Majoritatea comentatorilor înclină să o considere pe această fică a lui Gherardo (moartă probabil în 1311), ca fiind vestită pentru desfrânarea ei. De altfel și apelativul de *Gaia* (= Vesela) ar fi o indicație în acest sens.

⁵¹*lâncă-ascuns*: Până a nu se fi purificat.

⁵² *Se-ntorsese*: Se pare deci că Dante ar mai fi dorit să-l întrebe și alte lucruri pe Marco Lombardo, din care a făcut interpretul și susținătorul gândirii sale politice, în marea problemă care a agitat întreg Evul Mediu: cui trebuie să aparțină puterea temporală, papei sau împăratului.

Cântul XVII

¹ *Creștine*: încă o dată traducerea înlocuiește pe „*lettor*” prin „creștin”. Pentru a descrie ieșirea din fum, el folosește imaginea ceții în munți, prin care de abia se poate vedea, așa cum vede cârțița prin pielița care îi acoperă ochii.

²*Amurg*: Era în apus, când soarele era gata să se culce.

³ *Nor*: Norul de fum care învăluia pe mânioși.

⁴ *Murea*: Lumina zilei nu se mai vedea în partea de jos a insulei, fiind luminată, acum, în apus, numai creasta Purgatoriului.

⁵ *O, închipuire*: Dante se întreabă cine stimulează fantezia, puterea imaginației, când simțurile nu-i oferă punctul de pornire. Coboară din cer imaginile fanteziei sub influența stelelor sau a voinței lui Dumnezeu. Fără a-și răspunde precis, Dante trece la descrierea unei serii de viziuni ce reprezintă exemple de mânie pedepsită.

⁶ *Trămbiți*: Atât de absorbit poate fi cineva în creațiile fantaziei, încât n-ar putea să fie trezit din contemplație nici de zgomotul celor mai puternice fanfare.

⁷ *Făptura*: Prima viziune, prima pildă de mânie pedepsită este Procne, care (vezi Cântul IX al *Purgatoriului*), omorându-și copilul pentru a se răzbuna pe soțul ei, a fost schimbată în rândunică.

⁸ *Mintea mea*: Atât de mult s-a concentrat în această viziune mintea lui Dante, că dinafară nu mai putea primi nicio altă impresie.

⁹ *Un răstignit*: Al doilea exemplu de mânie pedepsită este Assuer (Ahasver), care l-a calomniat pe Mardocheu, slujitor credincios; demascat de regina Estera, a fost însă chiar el răstignit pe crucea pregătită pentru supliciul lui Mardocheu cel drept.

¹⁰ *Pieri*: Spiritul lui Dante, de ascuțit observator al realității, este încă o dată prezent.

¹¹ *O fată*: Este Lavinia, fiica regelui Latinus, logodită cu Turnus, regele rutulilor, dar până la urmă căsătorită cu Enea, învingătorul lui Turnus (CFR. *Eneida*, XII, v. 593 urm.). Regina Amata, mama Laviniei, urându-l pe Enea și nevoind ca acesta să fie soțul fiicei sale, se spânzurase într-o criză de furie teribilă.

¹² *Pentru tine-s*: într-adevăr, aceste două terține

exprimă o intensă dragoste filială.

¹³ *Se zbate*: Somnul care încă vrea să reziste și dispare numai treptat.

¹⁴ *Lucoare*: Lumina, o lumină mai puternică decât a soarelui. Lumina este iradiată de îngerul de pe scara cercului al patrulea.

¹⁵ *Un glas*: Al îngerului păcii.

¹⁶ *N-ar fi tăcut*: Voința de a cunoaște a omului care nu-și găsește liniștea până când nu află.

¹⁷ *Fără rugă*: Fiind îngerul păcii, iubind oamenii, nu așteaptă rugăminți, așa cum ar face omul care așteaptă să fie rugat pentru a ajuta pe cineva aflat în nevoie.

¹⁸ *Până-n zori*: Este legea de neînfrânt a Purgatoriului, după care, la lăsarea nopții, este oprită ascensiunea muntelui. Simbolul creștin e limpede, fără lumina soarelui (Dumnezeu) nu se poate urca muntele purificării și al desăvârșirii.

¹⁹ *De aripi*: Cu adierea aripilor, îngerul șterge de pe fruntea lui Dante cel de al treilea *P* (inițială păcatului mâniei), spunând cuvintele *Beati pacifici* (*Fericiți cei pașnici*), cuvintele unei alte fericiri evanghelice (cf. Matei, V, 9).

²⁰ *Pe culmi*: Ultimele raze ale soarelui ating numai creasta cea mai înaltă a muntelui. Noaptea coboară și stelele au răsărit.

²¹ *Puterile*: Dante își simte forțele scăzând la urcuș. Ascensiunea Purgatoriului este interzisă noaptea. Ca o navă la țarm, el s-a oprit la capătul scării care duce la cercul al patrulea.

²² *S-ascult*: Nemaiputând înainta, nemaiputând vedea, Dante își folosește auzul pentru a afla lucruri noi despre acest brâu în care se află pentru prima

oară.

²³ *Cuvântul*: Dacă sunt obligați să se oprească (e noapte și ascensiunea este interzisă), Virgiliu însă ar putea vorbi și satisface setea de a ști a lui Dante.

²⁴ *Pe-aici*: Virgiliu îi va expune lui Dante, doct și cam alambicat, care este structura Purgatoriului, făcând și o teorie lungă și abstractă asupra iubirii. Dragostea de bine (de Dumnezeu), a acestor inși care ispășesc în cercul al patrulea, a fost zăbavnică, fără mare zel.

²⁵ *Lopata*: O metaforă marină. Pentru că au fost zăbavnici, nepăsători, sufletele aici în ispășire își dublează zelul, dau lovituri îndoite de lopată, de vâslă.

²⁶ *Rod*: Rezultatul atenției cu care Dante va asculta digresiunea lui Virgiliu va fi cunoașterea profundă a topografiei morale a Purgatoriului.

²⁷ *Nicio făptură*: Nu a existat niciodată o făptură fără iubire.

²⁸ *Pe câte știi*: Așa cum știa Dante (cf. // *Convivio*, III, 3, unde scrisese că „fiecare lucru are iubirea lui”), ea, iubirea, poate să fie de elecțiune, de libera alegere, pentru care răspunde inteligența omului, sau naturală (din fire), iubirea instinctivă, de care omul nu poate fi făcut răspunzător.

²⁹ *Nicicând greșește*: Iubirea firească, instinctivă, nu poate greși niciodată. În schimb, cea de liberă alegere poate greși în trei feluri, tinzând spre rău, îndrăgind pe Dumnezeu prea puțin, sau îndrăgind excesiv bunurile pământești.

³⁰ *Cât timp*: Cât timp iubirea este îndreptată spre Dumnezeu și cunoaștere spre cele pământești, nu poate fi pricină de păcat.

³¹ *Iubirea*: Deci, după Dante, iubirea este cauza

primă atât a virtuții cât și a păcatelor omenești. (De altfel Dante întâlnește aici doctrina lui Toma din Aquino, în *Somnia*.)

³² *Ura de el*: Nicio ființă nu se poate urî pe sine însuși, fiindcă iubirea nu poate dori răul omului în care își află locul.

³³ *De creator*: Cum nu poți corupe o ființă ruptă de Dumnezeu (creatorul ei după concepția creștină), nu poți concepe ca ea să-l urască pe Dumnezeu, așa cum nu se poate urî pe sine însuși. Raționamentul acestei terține trebuie strâns unit cu cel al precedentei.

³⁴ *Dacă judec*: Potrivit dialecticii medievale își împarte Virgiliu raționamentul, arătând că dacă omul nu-l poate urî pe Dumnezeu sau nu se poate urî pe sine însuși, atunci rămâne numai ura („răul”) împotriva aproapelui („ce-i altora păgubitor”). Acest rău se naște în sine (în substanța omului), în trei feluri.

³⁵ *Sunt unii*: Terțina îi definește pe cei trufași (primul fel de a face rău aproapelui).

³⁶ *Sunt unii*: Cea de a doua terțină și cel de-al doilea fel definește pe invidioși.

³⁷ *Iar alții*: Terțina îi definește pe mâniași.

³⁸ *Întreit*: Această întreită iubire de rău se ispășește în cele trei cercuri străbătute până acum.

³⁹ *Zboară*: Virgiliu îi va vorbi acum lui Dante despre oculurile superioare unde se purifică sufletele acelor care aleargă spre bine „fără noimă”, adică așa cum s-a văzut în versurile precedente, sau cu prea puțin zel (față de Dumnezeu), sau cu prea mult (față de bunurile lumești).

⁴⁰ *Omul cată*: Fiecare om are un ideal suprem, o

speranță în cel mai mare bine.

⁴¹ *Prea-ncet*: Dacă prea încet, de prea puțină iubire sunt îmboldiți oamenii spre cucerirea acestei „ținte” (fie ea Dumnezeu), atunci ei ispășesc această atitudine lipsită de zel în cel de-al patrulea brâu al Purgatoriului.

⁴² *Mai e un bun*: Acestea sunt bunurile pământești, dar ele nu aduc fericirea.

⁴³ *Iubirea*: Iubirea excesivă a acestor bunuri lumești își găsește pedeapsa și ispășirea în cele trei cercuri următoare ale muntelui Purgatoriului.

Cântul XVIII

¹ *Domnul meu*: în textul italian: „*l'alto dottore*”, Virgiliu, a cărui lungă și doctă digresiune îl face pe Dante să-i acorde calificativul de doctor (învățat) profund.

² *Povață*: Dante nu a uitat cuvintele lui Virgiliu de la începutul călătoriei lor (or. *Infernul*, Cântul III).

³ *Iubirea ce-i*: Dante îi cere lui Virgiliu să-i explice care este natura iubirii, baza oricăror acțiuni, fie ele bune sau rele.

⁴ *Orbețului*: Acești „orbi” care voiesc să fie călăuzitori sunt epicurienii, care greșesc când afirmă că orice iubire este recomandabilă.

⁵ *Simțirea voastră*: Facultatea sufletului de a percepe din realitatea exterioară o imagine a lucrurilor reale, pe care o încheagă în oameni în așa fel, încât îndreaptă totalitatea sufletului către ea. Și dacă sufletul întors către această imagine a lumii dinafară înclină către ea, această înclinare este iubirea naturală.

⁶ *Apoi ca focul*: Era în Evul Mediu cu totul răspândită ipoteza că flăcările focului tind în sus spre

a se întoarce în sfera focului care se credea a fi așezată deasupra atmosferei, între Pământ și Lună.

⁷ *Neîncetat*: Aidoma focului agitat se zbate un suflet cuprins de iubire și care nu se poate liniști decât în momentul posesiunii.

⁸ *Cei care cred*: Aceia care cred că orice iubire e bună în sine însăși sunt epicureii, dar ei se înșală, căci iubirea poate fi bună în starea ei potențială, precum și ceara e bună, dar ea poate fi coruptă de obiectul în care se manifestă, ca și ceara, în care se pot imprima cele mai urâte și mai diforme figuri.

⁹ *Nu pricep*: Dante va relua încă o dată o principală obiecție împotriva liberului arbitru. Dacă iubirea se naște dintr-un lucru exterior ce exercită o puternică atracție naturală asupra sufletului omenesc, atunci sufletul, neliber în acțiunea sa, n-ar trebui să primească nici răsplată dar nici pedeapsă, înfăptuind binele sau răul.

¹⁰ *Beatrice*: Virgiliu (rațiunea umană) i-a putut arăta argumentele filosofiei; Beatrice (rațiunea divină) îi va dezvălui argumentele credinței, ale teologiei.

¹¹ *Un suflet*: Orice substanță spirituală (așa era numit sufletul de către filosofi tomiști) este separată de trup (materie) dar și legată de el, și are în ea o putere, și dispoziție proprie, caracteristică, ce nu apare decât prin acțiuni exterioare și nu se manifestă decât prin efectele ei.

¹² *Nu-i om să știe*: De aceea omul nu știe de unde îi vine cunoașterea întâilor acțiuni (axiomele, formele logice), primele principii, și nici înclinarea înnăscută pentru iubire. Aceste înclinări către iubire sau cunoașterea primelor noțiuni sunt în oameni tendințe instinctive așa cum este zelul albinelor de a face

miere. Și ca o consecință logică, această înclinare fiind înăscută, instinctivă, în acest fel nu poate aduce nici merit dar nici nemerit.

¹³ *Un sfetnic*: Rațiunea care discernе și distinge face de strajă pe pragul consimțământului de a face sau de a nu face un lucru.

¹⁴ *Din el purcede*: Această facultate de a discernе este principiul după care pot fi judecate acțiunile bune sau rele.

¹⁵ *Câți*: Filosofi care au recunoscut existența acestei facultăți de a discernе, liberul arbitru deci, au lăsat lumii legi morale.

¹⁶ *Stă-n voi puțința*: Există puterea în oameni de a se opune, de a înfrâna iubirea chiar dacă ea s-a născut, așa cum s-a văzut, din tendințe instinctuale.

¹⁷ *Arbitru*: Această nobilă virtute a omului de a putea lupta cu instinctele o va numi Beatrice în Cerul lunii (*Paradisul*, Cântul V), *liberul arbitru*.

¹⁸ *Gonea*: Luna străbătea cerul de la apus la răsărit, contra mișcării aparente a firmamentului care este de la răsărit la apus. Ea înainta acum pe acele căi pe care le parcurge soarele în lungul solstițiului de vară, atunci când locuitorii Romei îl văd apunând între Sardinia și Corsica, adică spre sud-vest.

¹⁹ *Aleasa umbră*: Nobila umbră este Virgiliu. Prin ea Pietole (locul de naștere al marelui poet latin) este mai vestit decât orice alt colț al ținutului Mantovei.

²⁰ *Slăbise jugul*: Lămurindu-l pe Dante, răspunzându-i clar la toate întrebările.

²¹ *Tebanii*: în cetatea Tebei, locuitorii ei cereau sprijinul lui Bachus, în lungi procesiuni pe malurile râurilor Asop și Ismeneo.

²² *Spre munte*: încep, expuse în expresii foarte

concentrate, rapide, exemplele de zel și de grabă opuse păcatului trândăviei și nepăsării. Primul este al Fecioarei Maria care s-a grăbit, după Buna-Vestire, să meargă s-o anunțe de marea veste pe cumnata

Elizabeta.

²³ *Cezar*: Al doilea exemplu este Cezar, care lovise fulgerător Marsilia, unde izbucnise o răscoală, pentru a se îndrepta apoi cu mare grabă către Spania spre a supune Lerida (Herda), oraș în care se întăriseră partizanii lui Pompei.

²⁴ *Haru*: Grația lui Dumnezeu, pentru a cărei cucerire sunt atât de grăbite în a-și ispăși păcatul trândăviei sufletele celui de al patrulea brâu.

²⁵ *Râvna*: Virgiliu este delicat, încercând să reproșeze păcatul trândăviei acestor suflete.

²⁶ *Viu*: Dante. Și pentru că această afirmație că un om viu călătorește în Purgatoriu este cu totul extraordinară, Virgiliu se grăbește să declare că nu a spus o minciună.

²⁷ *Mojicie*: Să nu-ți pară nepoliticos că noi nu ne putem opri. Se întâmplă un lucru într-adevăr excepțional. Pentru prima oară în călătoria lui Dante, sufletele nu dau importanță faptului că se află în prezența unui om viu, atât de mare este graba lor de a-și ispăși păcatul trândăviei.

²⁸ *Abate*: Nu se știe prea multe despre acest abate de la San Zeno, faimoasa mănăstire din Verona. Se presupune că ar fi fost un Gherardo, mort în anul 1187.

²⁹ *Barbarossa*: împăratul Frederic Barbarossa (1142-1190), care distrusese Milanul în 1162.

³⁰ *Unu*: Aluzia la acela care e cu un picior în groapă este clară pentru comentatori. Este vorba de

Alberto della Scala (mort în 1301), tatăl faimosului Cangrade della Scala, care avea să-i dea prima găzduire exilatului florentin, Dante Alighieri. Acest senior al Veronei, Alberto, a numit ca vicar al mănăstirii San Zeno pe un fiu al său nelegitim, Giuseppe della Scala, infirm și vicios. Pentru această numire va plânde în Infern Alberto della Scala.

³¹ *Schilod*: Era șchiop dar și violent, desfrânat („schilod la trup și minte”). Prioratul său la San Zeno a durat de la 1292 la 1313, deci Dante l-a putut cunoaște îndeaproape.

³² *Zor*: Abatele de la San Zeno se îndepărtase de acum în marea lui grabă de a-și, **t** ispăși păcatul trândăviei.

³³ *Cel ce*: Virgiliu.

³⁴ *Cuvântau*: Prima pildă de trândăvie pe de o parte sunt evreii care, fiind înceți, au pierit în pustiu mai înainte de a ajunge pe malurile Iordanului (în Palestina, pe care Dumnezeu le-o dăruise ca moștenire).

³⁵ *Iar cei ce*: Urmând pe Enea (fiul lui închise), unii dintre tovarășii săi de drum, din cauza oboselii și primejdiilor călătoriei, s-au oprit în Sicilia, nemaicontinuând călătoria, și deci n-au cunoscut gloria, pe care au cucerit-o Enea și ceilalți tovarăși, de a fi fundat Roma, devenind strămoșii poporului roman.

³⁶ *Iar când*: Versurile ce urmează sunt o minunată descriere a stării care precede scufundarea omului în somn.

Cântul XIX

¹ *în ceasul când*: înspre dimineată, când pământul, pierzând căldura adunată de la soare, nu mai poate să se opună frigului radiat de lună sau de

Saturn, despre care cei din Antichitate credeau că aduce totdeauna gerul când se află la orizont.

² *Zodierii*: Geomanții, ghicitorii orientali, care în zorii zilei trasau la întâmplare unele puncte și linii pe pământ, pe care, unindu-le între ele, căpătau anumite figuri, ca acele semne magice *fortuna maior*, pe care căutau să le interpreteze, extrăgând din ele preziceri asupra viitorului. Acest desemn care reprezintă figura denumită *fortuna maior* conturează figura formată din stelele constelației Vărsătorului și a Peștilor.

³ *Femeie bâlbâită*: în visul lui Dante, această femeie gângavă ar reprezenta păcatele care se ispășesc în cercurile cele mai înalte ale Purgatoriului, avariția, lăcomia, desfrânarea.

⁴ *Priveam*: Sub privirea lui Dante, monstrul acela feminin se transformă în mod miraculos într-o femeie atrăgătoare. E chipul „lumii amăgitoare”, și simbolul este clar: păcatele se înfățișează omului cu o mare putere de atracție.

⁵ *Sirenă*: într-adevăr, versurile acestea au o mare putere de fascinație. Glasul plin de vrajă al Sirenei a putut abate atâția marinari din drumul lor, dar nu pe Ulissee, care, după câte se afirma în poemele homerice, n-a fost învins de sirene ci oprit din drumu-i de magiciana Circe.

⁶ *O doamnă*: Comentatorii s-au străduit mult să răspundă întrebării despre această doamnă. Unii au scris că ar fi Beatrice sau chiar Fecioara Maria, dar majoritatea înclină să creadă că este Lucia, care a mai venit o dată în visul lui Dante. Ea simbolizează o ființă abstractă, Cumpătarea poate, care se opune exceselor și arată omului vanitatea plăcerilor lumești.

⁷ *O dezgoli*: Rațiunea demască turpitudinea și cu

ajutorul ei omul poate vedea ce putreziciune se ascunde în realitate sub frumoasele veșminte ale plăcerii și viciului.

⁸*De trei ori*: Virgiliu l-a strigat pe Dante de trei ori pentru a-l trezi din somnul dominat de vise simbolice.

⁹*O nouă zi*: întreaga terțină se află sub semnul luminos al soarelui care a răsărit.

¹⁰*Jumate arc*: Imaginea arcului de boltă a podului, pentru a arăta curbarea omului care înaintează sub povara grea a gândurilor.

¹¹*Cel ce*: îngerul care va șterge de pe fruntea lui Dante cel de al patrulea *P*, corespunzător păcatului trândăviei. El va spune și cuvintele celei de a doua fericiri evanghelice: „fericiți cei ce plâng căci ei vor fi mângâiați” (Matei, V, 4).

¹²*Solul*: îngerul. De altfel, etimologic, acesta este sensul cuvântului grec *ayyekoc*, (sol, vestitor).

¹³*Un vis*: Visul cu cele două femei.

¹⁴*Trei brâne*: Cercurile superioare, ultimele, ale muntelui Purgatoriului, unde se ispășesc păcatele zgârceniei, lăcomiei și desfrâului, reprezentate prin femeia cu voce de sirenă, învinsă până la urmă de rațiune.

¹⁵*Și cată sus*: (în original: – „îndreaptă-ți privirea spre momeala pe care o rotește eternul rege”). Dante cunoaște perfect vânătoarea cu șoimi, iar „momeala” este o mare aripă de pasăre pe care crescătorii ori vânătorii cu șoimi o roteau pentru a rechema șoimul, după ce fusese lansat pe urma unei prăzi. La fel, pentru a rechema atenția și a atrage pe credincioși, își rotește Dumnezeu, eternul rege, pe mari orbite cerurile sale luminoase.

¹⁶ *Strungă*: Pe fisura care face legătura între cel de al patrulea și cel de al cincilea ocol.

¹⁷ *Un neam*: Mulțimea sufletelor avarilor și risipitorilor.

¹⁸ *Târât-am*: în text, în latinește: „*Adhaesit pavimento anima mea*”. Sunt cuvintele psalmului CXVIII, 25. Așa își plâng sufletele acolo lăcomia lor pentru bunurile pământene.

¹⁹ *Cline*: Coasta muntelui.

²⁰ *Să poposiți*: în acest ocol unde sunt penitenții care își ispășesc păcatul de a fi fost avari ori risipitori.

²¹ *Dreapta*: Să meargă în așa fel încât să aibă mereu în afară brațul drept, deci să meargă spre dreapta.

²² *Dorința*: De a sta de vorbă cu acel suflet.

²³ *Coace*: în plânsul lui, sufletul își coace remușcarea, ispășindu-și astfel păcatele, pentru a putea deveni demn de a se urca în ceruri.

²⁴ *Grija*: Grija cea mai mare a sufletelor din Purgatoriu este aceea de a se purifica, prin penitență, prin ispășire.

²⁵ *Spata-n sus*: De ce au fețele în țărână și spatele întors spre cer.

²⁶ *Să te-amintesc*: Ar fi pomenirea și reînvierea faimei sufletului pe pământul de unde Dante a venit în Purgatoriu, viu fiind încă.

²⁷ *Urmaș*: Urmaș al sfântului Petru, deci a fost un papă. Versul respectiv în original este scris în latinește: „*Scias quod ego fui successor Petri*”, așa cum se cuvine să vorbească un papă catolic. Acesta este nobilul Ottobuono dei Fieschi, conte de Lavagna, care sub numele de Adrian al V-lea a fost papă numai treizeci și opt de zile, de la 12 iulie 1276 la 18 august,

când a murit.

²⁸ *Siestri*: Frumosul râu care cobora între localitățile Sestri Levante și Chiavari, în Liguria, este Lavagna, el dând numele nobilitar de conți familiei Fieschi.

²⁹ *Hlamida*: Mantia papală, pe care el a încercat-o cât este de grea numai treizeci și opt de zile.

³⁰ *Minciună*: Iluzia fericirii de pe pământ.

³¹ *Cea de sus*: Viața cerească.

³² *Cazna*: Pentru ei, zgârciții care au iubit numai lucrurile pământești și au întors spatele celor divine, chinul („cazna”) consta în a sta cu fața la pământ și spinarea spre cer.

³³ *Dreptatea*: De mai multe ori va repeta cuvântul *drept*, *dreptate*, în aceste terține pentru a sublinia că pedeapsa dată de dreptatea divină este meritată.

³⁴ *Simți pesemne*: Auzindu-l mult mai aproape de el, papa Adrian al V-lea a observat actul de reverență al lui Dante, care s-a prosternat în fața lui.

³⁵ *Un singur domn*: Dumnezeu.

³⁶ *În cer*: în text, în latinește: „Neque nubent” (nu se vor însura). Cuvintele spuse de Iisus Cristos saducheilor care l-au întrebat a cui soție va fi după moarte o femeie căsătorită de șapte ori. Nici bărbații nu se vor însura, nici femeile nu se vor mărita ci vor fi ca îngerii. Deci în această lume eternă, Adrian nu și-a mai păstrat calitatea de papă, soț al bisericii, orice căsătorie, după moarte, fiind sfărâmată. Aceste cuvinte sună și ca un avertisment dat urmașilor sfântului Petru pe tronul pontifical. ³⁷ *Alagia*: Alagia Fieschi, soția lui Moroello Malaspina, pe care Dante l-a cunoscut în exilul său. Ea este singura curată din neamul Fieschi, și poate că numai ea ar putea scurta

ispășirea lui Adrian, prin rugăciunile-i fierbinți, dacă Dante îi va purta numele și amintirea pe lume, la întoarcerea sa din extraordinara călătorie.

Cântul XX

¹ *Mai bune*: Totdeauna o voință luptă rar împotriva unei voințe mai bune. Deci dorința, voința lui Dante de a mai sta de vorbă cu Adrian a fost învinsă de voința acestuia de a nu-și mai întârzia ispășirea păcatului.

² *Dorințele*: în text: „buretele”. O metaforă cu totul potrivită. Ca un burete neîmbibat în întregime cu apă, a fost dorința lui Dante necomplet satisfăcută.

³ *Metereze*: Lipsit de crenele, pentru că umbrele care ispășeau aici păcatul avariției ocupau aproape în întregime lățimea celui de al cincilea brâu.

⁴ *Un rău*: Păcatul zgârceniei, de care este cuprinsă lumea întreagă.

⁵ *Lupoaică*: Simbolul zgârceniei, din care derivau toate celelalte păcate.

⁶ *Jocul tău*: Schimbările în lume care s-ar fi datorit jocului influenței cerurilor.

⁷ *Sol*: Acel copoi anunțat în *Infern* - (Cântul I).

⁸ *Pășeam arare*: Cei doi poeți erau atenți să nu calce umbrele care acopereau întreaga brână a cercului al cincilea.

⁹ „*Fecioară*”: Este primul exemplu de sărăcie. Fecioara Maria care l-a născut în ieslea unui staul pe mântuitorul lumii creștine, pe Iisus Cristos.

¹⁰ *Fabriciu*: Cel de al doilea exemplu de sărăcie acceptată este consulul roman Caius Fabricius Luscinus, care a refuzat în mai multe rânduri daruri de la dușmani, pentru a încheia cu ei pacea în condiții cât mai favorabile lor. A murit atât de sărac încât a

trebuit să fie înmormântat pe socoteala statului.

¹¹ *M-apropiai*: Dante se îndreaptă către partea de unde a auzit vocea care clama exemplele de iubire a sărăciei.

¹² *Nicolai*: Episcopul din Mira (sec. III), care, aflând că trei fecioare trebuiau să se prostitueze din cauza mării mizerii în care se zbăteau, le-a aruncat pe fereastră tot ceea ce el poseda.

¹³ *Te-oi pomeni*: Obişnuita ademenire din partea lui Dante.

¹⁴ *Al vieţii*: Viaţa care are un sfârşit, deci viaţa pământească.

¹⁵ *Pentru harul*: Mort de mai mult de trei sute de ani, sufletul lui Ugo Capet se apropia de termenul ispăşirii. El îi va răspunde lui Dante, stimulat de extraordinara graţie pe care a primit-o din partea cerului de a face această călătorie, viu fiind, în lumea morţilor.

¹⁶ *Sămânţă-am fost*: Duhul care vorbeşte este Ugo Capet, rege al Franţei (987 - 996), fondatorul („sămânţa”) dinastiei Capeţienilor. De la primele cuvinte vedem că el biciuieşte cu o rară violenţă propria sa dinastie care, aidoma unei plante rele, uriaşe, veştejeşte prin umbra ei otrăvitoare toate ţările creştine.

¹⁷ *Lille şi Gant*: Enumerând principalele oraşe ale Flandrei spre a aminti de războaiele purtate de urmaşul său Filip cel Frumos (n. 1299), împotriva flamanzilor, el doreşte răzbunarea, care a venit în 1302, când francezii au fost zdrobiţi într-o sângeroasă bătălie, la Coltrai, de către flamanzii răzvrătiţi.

¹⁸ *Filipi*: Din Ugo Capet au coborât şi au domnit în Franţa, între anii 1060-1322, patru regi cu numele

de Filip și cinci cu cel de Ludovic.

¹⁹ *Măcelar*: Așa referă legenda, care este cuprinsă și în *Cronica lui Villani*.

²⁰ *Vechii regi*: Cei din dinastia anterioară, carolingiană, care s-au stins în anul 987, din lipsa descendenților.

²¹ *Doar unul*: Acesta ar fi ultimul din dinastia carolingiană, ducele de Lorena, Carol, mort în închisoarea în care l-a aruncat Ugo Capet, iar nu călugăr, cum declară Dante, care se pare că l-a confundat cu ultimul din dinastia Merovingienilor, care într-adevăr a murit călugăr.

²² *Fecior*: Robert al II-lea (cel pios).

²³ *Zestrea ei străbună*: Provența, pe care Beatrice, fiica contelui Raymond al IV-lea Berlingheri, a adus-o ca zestre soțului ei, Carol de Anjou. Această zestre a făcut ca dinastia capețiană să devină nerușinată, pentru că ea a fost cucerită prin mijloace nepermise, Beatrice fiind constrânsă prin violență să-l ia în căsătorie pe Carol de Anjou.

²⁴ *Ponthieu*: De la zestrea provensală începe lungul șir de jafuri. Filip cel Frumos a smuls prin violență și înșelăciune „provinciile” de Ponthieu și Gasconia de la regii Angliei în 1294. Normandia fusese luată încă din 1206.

²⁵ *Carol*: Carol I de Anjou, care a coborât în Italia în 1265, pentru a pune mâna, prin trădare, pe regatul Neapolelui.

²⁶ *Corradin*: Ultimul reprezentant al dinastiei sveve, tânăr de șaisprezece ani, care a fost învins, prin înșelăciune, în bătălia de la Tagliacozzo și apoi decapitat de Carol de Anjou la Neapole în 1269.

²⁷ *Drept plată*: Sarcasmul este deosebit de amar:

drept ispășire a păcatelor comise până atunci.

²⁸ *Tommaso*: Era răspândită pe vremea lui Dante legenda că tot Carol de Anjou l-ar fi omorât pe Sf. Toma d'Aquino (mort în 1274), vestitul cugetător și doctor al bisericii.

²⁹ *Alt Carol*: Este Carol de Valois (1274-1325), fratele lui Filip cel Frumos, care a fost chemat de papa Bonifaciu al VIII-lea în 1301 în Italia, pentru a potoli luptele între facțiunile Albilor și Negrilor. El avea drept armă „lancea Iudei” (adică minciuna și trădarea) și cu ajutorul ei a „crăpat pântecul” Florenței (expresia este voit violentă), alungând din interiorul cetății pe cei mai buni locuitori ai ei, adică pe Albi, printre care se număra și Dante Alighieri.

³⁰ *Dar nu pământ va dobândi*: Din expediția lui în Italia nu va fi cucerit noi ținuturi, ci infamanta povară a rușinii. Și cu atât mai grav cu cât lui i se vor părea toate aceste nelegiuiri „ușoare”, fiind obișnuite în familia sa. Dante Alighieri, poetul cetățean, nu și-a putut uita adversarul datorită căruia el a trebuit să-și părăsească patria și l-a ținut pentru eternitate la stâlpul infamiei, alături de dinastia din care cobora.

³¹ *Celălalt*: Carol al II-lea de Anjou, fiul lui Carol I de Anjou, rege al Pugliei, prizonier într-o luptă navală cu aragonezii, și-a vândut fata, Beatrice, foarte tânără, pe o mare sumă de bani, marchizului Azzo al VIII-lea d'Este din Ferrara, nu altfel decât fac corsarii care vând sclavele răpite.

³² *Crinul*: Era emblema dinastiei franceze.

³³ *Alagni*: Anagni, orașel în apropiere de Roma. Aci a fost făcut prizonier Papa Bonifaciu al VIII-lea de către Guillaume de Nogaret, cancelarul și mandatarul lui Filip cel Frumos.

³⁴ *Unsul său:* Vicarul, locțiitorul lui Cristos pe pământ este papa. Admirabilă, etică, este deosebirea pe care o face Dante între adversarul său personal Bonifaciu, condamnat în Infern pentru simonie, și locțiitorul lui Cristos pe pământ.

³⁵ *Văd:* Pe Iisus Cristos, umilit în reprezentantul său care este papa. Bonifaciu al VIII-lea fusese pălmuit de Nogaret.

³⁶ *Un nou Pilat:* Acest nou Pilat este Filip cel Frumos, care a predat (precum Pilat biblicul pe Iisus Cristos iudeilor), pe papa Bonifaciu al VIII-lea dușmanilor săi de moarte, familia Colonna.

³⁷ *în Templieri:* Aluzia este clară: în marea lui sete de îmbogățire, Filip cel Frumos a desființat ordinul Templierilor, acuzându-i de magie și erezie și însușindu-și marile lor bogății.

³⁸ *Mânia:* Mânia lui Dumnezeu este îndulcită de gândul că răzbunarea va urma, inexorabilă.

³⁹ *Mireasa preacurată:* Fecioara Maria, al cărei exemplu el îl invocase anterior și care atrăsese atenția lui Dante.

⁴⁰ *Alte voci:* În timpul zilei, duhurile penitenților cercului strigă exemple de virtute, iar noaptea exemple de patimă, opuse acelor virtuți (de zgârcenie pedepsită).

⁴¹ *Pigmalion:* Fratele Didonei, regina Cartaginei, care l-a omorât pe Sicheu, unchiul său și soțul Didonei, pentru a-l prăda de marile averi pe care acesta le poseda (*Eneida*, I, 340 și urm.).

⁴² *Mida:* Rege frigian care, în setea lui nestinsă de bogății, a cerut zeilor să poată transforma în aur tot ce atingea, fiind gata să moară în felul acesta de foame, după îndeplinirea dorinței. Este interesantă

nota ridicolă în care-l prezintă Dante, ca un alt protest împotriva nebuneștii dorințe de îmbogățire cu orice preț, pe care el a denunțat-o și în alte versuri ale *Divinei Comedii*.

⁴³ *Acân*: Un iudeu cu acest nume, care a jefuit din prăzile luate la cucerirea Ierihonului, împotriva poruncii lui Iosua, care se consacrase divinității. Pentru această blasfemie, Acân a fost ucis cu pietre.

⁴⁴ *Anania*: Acest iudeu împreună cu soția sa, Safora (*Fira*), împinși de setea de câștiguri, au căutat să-i înșele chiar pe apostolii lui Iisus Cristos.

⁴⁵ *Elidor*: Eliodor, trimis al regelui sirian Seleucos ca să jefuiască bogatul templu al Ierusalimului, a fost alungat cu lovituri de copită de un cal misterios.

⁴⁶ *Polimnest*: Regele Traciei și ginerele lui Priam. El l-a ucis cu cruzime pe tânărul Polidor, cumnatul său, pentru a-l jefui. La rândul ei, Hecuba, mama lui Polidor și soția lui Priam, i-a scos ochii lui Polimnest și apoi l-a omorât (or. *Eneida*, III, v. 19 - 68).

⁴⁷ *Crassus*: Marcus Licinius Crassus (114 - 53 î.Hr.), faimos atât prin imensele sale bogății cât și prin marea sa avariție. Omorât de regele părților, Orode, acesta i-a turnat aur topit pe gât, spunându-i: „ai fost însetat de aur, bea așadar”.

⁴⁸ *Zelul*: Dorința de a merge spre cer.

⁴⁹ *Pildele*: Pildele de sărăcie și de dărnicie nu le spunea numai Ugo Capet, dar numai glasul lui fusese auzit de Dante.

⁵⁰ *Măritul munte*: Cum se va vedea curând, ori de câte ori un suflet își termină ispășirea și se înalță spre cer, muntele Purgatoriului este zguduit de un puternic cutremur.

⁵¹ *Îngheață*: Dante a înghețat de frică, asemeni

acelui care este târât spre locul unde va fi chinuit și omorât.

⁵² *Del*: Delos, insulă din grupul Cicladelor. Fusesse la început o insulă rătăcitoare, expusă cutremurelor continui. Potrivit elementelor mitologiei, Neptun a făcut-o să țâșnească din apele mării pentru ca pe ea să poată găsi adăpost Latona, persecutată de oarba gelozie a Junonei. Aci avea să nască Latona pe cei doi ochi ai cerului, pe Apolo și Diana, soarele și luna. Drept răsplată a azilului oferit, insula, plutitoare ca o corabie, a fost pentru totdeauna fixată de fundul mării.

⁵³ *Larmă*: Un mare strigăt neașteptat, care îl înspăimântă pe Dante și provoacă o atitudine de apărare din partea lui Virgiliu.

⁵⁴ *Mărire*: în original, în latinește: *Gloria in excelsis deo*, sunt cuvintele pe care le-au intonat îngerii la nașterea lui Iisus Cristos. Și acum se naștea cineva: un suflet nou, pur, care-și lua zborul spre înalturile cerurilor.

⁵⁵ *Păstorii*: Ca păstorii din Betleem, care au auzit cântările îngerilor la nașterea Mântuitorului creștin.

⁵⁶ *Precum atunci*: Când dorea atât de puternic să afle cauza cutremurului muntelui și a cântărilor angelice. Dar Dante nu îndrăznea să-l întrebe pe Virgiliu, pentru a nu întârzia din drum.

⁵⁷ *Sfios*: Era „sfios” (se temea să întrebe) și „gânditor” (gândea cu intensitate la cauza acestor fenomene neobișnuite).

Cântul XXI

¹ *Sete*: Marea lui dorință de a cunoaște adevărul.

² *Apa*: Apa aceasta este adevărul suprem. Este amintit aici episodul evanghelic cu femeia

samariteană care i-a dat să bea lui Iisus din apa fântânii lui Iacob, în timp ce Mântuitorul îi vorbea despre o apă care sătura pentru totdeauna, simbolizând tocmai adevărul relevat creștinilor prin harul divinității.

³ *Dreapta plată*: Modul de ispășire al acelor suflete. Dante se afla deci sub semnul unei întreite puternice senzații: dorința fierbinte de a cunoaște cauza cutremurului, drumul greu pe care umbla și mila pe care o încerca pentru felul cum erau pedepsiți avarii și risipitorii, printre ale căror umbre înainta.

⁴ *Luca*: Evanghelistul Luca (XXIV, 13-15) povestește cum, după moartea sa, Iisus Cristos a apărut pe neașteptate pe drumul spre Emaus înaintea unor discipoli ai săi.

⁵ *Un semn*: Virgiliu i-a făcut un semn de răspuns la salut.

⁶ *La loc de bucurie*: în ceruri.

⁷ *Surghiun*: Starea eternă a lui Virgiliu în Limbul Infernului în castelul marilor poeți ai Antichității.

⁸ *De nu vă vrea*: La auzul cuvintelor lui Virgiliu, uimirea sufletului nou apărut este foarte mare. El nu poate înțelege cum doi damnați (așa a putut să deducă din spusele lui Virgiliu) se află acum în regiunile mântuirii, pe muntele Purgatoriului.

⁹ *Semnele*: Sunt ultimele trei semne ale celor șapte *P* care au mai rămas înscrise pe fruntea lui Dante.

¹⁰ *Ai să pricepi*: Are să înțeleagă că Dante va fi între cei care vor avea loc în rai. El este un suflet sortit mântuirii. Și asta se poate observa pe fruntea lui, de pe care au fost șterse până acum patru inițiale emblematice ale păcatelor.

¹¹ *Mai are încă:* Virgiliu vrea să spună că Dante este încă în viață. De aceea amesteca încă o dată (ca în atâtea alte fragmente ale *Divinei Comedii*), elementele sacre cu cele păgâne, arătând că „cea dintâi” dintre Parce (Lachesis), nu a tors încă întregul fuior pe care, la nașterea fiecărui om, Cloto (cea mai tânără dintre ele), i-l înfășoară pe fus.

¹² *Din iad:* Pentru a-i fi călăuză aceluia care nu avea experiența vieții de dincolo, Virgiliu a fost scos din Limbul Infernului.

¹³ *Dar spune-mi:* întrebând despre cauzele cutremurului, Virgiliu satisface astfel prima mare dorință a lui Dante.

¹⁴ *Totu-i rânduit:* Ordinea Purgatoriului („muntele preasfânt”) nu este tulburată de niciun lucru care nu ar fi mai dinainte stabilit. Ideea aceasta va fi reluată și în terțina următoare.

¹⁵ *E slobod locul:* Muntele Purgatoriului nu este supus perturbărilor meteorologice care se petrec pe Pământ.

¹⁶ *Sfântul prag:* Pragul cu cele trei scări felurit colorate care urcau spre poarta Purgatoriului.

¹⁷ *Aburi:* Acești vapori, după teoria fizicii lui Aristotel, erau cauza cutremurelor, fiind comprimați în interiorul pământului.

¹⁸ *Urmașul:* Locțiitorul, vicarul Sfântului Petru, este îngerul păzitor al porții Purgatoriului.

¹⁹ *El:* Muntele Purgatoriului se poate cutremura în zona lui inferioară („din jos de el”), în Antepurgatoriu, dar în zonele superioare, aburii reci, producători de cutremure, nu au putere, nu pot provoca clătinarea uriașului munte.

²⁰ *Dar tremură:* Se cutremură muntele atunci

când un suflet purificat se înalță spre ceruri, iar cutremurului îi corespunde corul de slavă al duhurilor.

²¹ *Că-i mântuit:* Preîntâmpinând o întrebare eventuală, duhul declară că un suflet își dă seama că este purificat, că a ajuns la termenul ispășirii, atunci când simte în el impulsul de a părăsi brâul în care era sortit, nemaifiind legat de conștiința păcatului, ce până atunci îi era permanenta obsesie.

²² *Dintâi ar vrea:* Și la începutul perioadei sale de stare în Purgatoriu, sufletul ar vrea să se elibereze dar nu i-o îngăduie acea puternică înclinare de a ispăși, pe care voința divină i-o pune drept stavilă.

²³ *Cinci sute ani:* După mai mult de cinci sute de ani de ispășire, numai acum a simțit sufletul care vorbește celor doi poeți călători dorința de a părăsi Purgatoriul pentru înălțimea cerului.

²⁴ *De-aceea:* Iată deci explicația cauzei cutremurului.

²⁵ *Mii de glasuri:* Aparținând cetelor de suflete ale Purgatoriului cărora sufletul acesta mântuit le dorește și lor să se urce la ceruri.

²⁶ *Am priceput:* Virgiliu a înțeles care este cauza chinului și a cutremurului.

²⁷ *Titus:* împăratul roman care în anul 70 î.Hr. a distrus Ierusalimul, răzbunându-l astfel, după concepția creștină a lui Dante, pe Cristos cel vândut de Iuda.

²⁸ *C-un nume:* Acela care a trăit cu un nume care nu dispăre așa curând a fost cunoscutul poet latin Statius (Publius Papinius, 45 - 95 d.Hr.), autorul prețuit al unei culegeri de poezii intitulată *Sylvae* și a doua poeme epice, *Tebaida* și *Achileida*.

²⁹ *Poet mă unse:* A fost încununat la Roma cu

mirt, cu coroana de prețuire poetică.

³⁰ *Eu Stațiu*: Cei vii, cei de pe pământ își amintesc încă de numele și de faima lui de poet. Într-adevăr, Dante și contemporanii săi îl apreciau mult, așa cum se vede și din aceste versuri ale *Divinei Comedii*.

³¹ *De Teba*: Sunt pomenite cele două poeme epice ale sale, dintre care ultimul (*Achileida*) a rămas neterminat, poetul murind.

³² *Scânteilor*: Scânteia care a aprins flacăra poetică a lui Stațiu a fost opera divinului Virgiliu, *Eneida*, din care s-au inspirat atâția alți poeți.

³³ *Fără ea*: El arată în felul acesta cât de mult datorează opera sa *Eneidei*.

³⁴ *Să pot trăi*: Pentru a-l fi putut cunoaște pe marele Virgiliu, pentru care simte o nemărginită admirație și căruia i-a fost discipol și imitator, Stațiu și-ar întârzia cu încă un an ascensiunea în ceruri. Acest lucru pentru un suflet care simte, așa cum s-a văzut, atât de imperios nevoia ascensiunii, are într-adevăr o importanță extraordinară, punând în cumpănă legile eterne ale divinității.

³⁵ *Mă privi*: Prin expresia feței, foarte mobilă, Virgiliu îi impune tăcerea lui Dante.

³⁶ *În cei*: Persoanele sincere nu pot ascunde sentimentele lor adevărate, existând o concordanță perfectă între sentiment și expresia feței.

³⁷ *În ochi*: La zâmbetul ușor al lui Dante, Stațiu îl privește cu mare concentrare în ochi, acea parte a chipului uman în care se manifestă mai clar ca oriunde sentimentul.

³⁸ *Sfârșească bine*: Stațiu îi dorește poetului italian, pe care îl presupune a fi suflet aflat în ispășire

în Purgatoriu, să ajungă curând în Paradis. îl întreabă în același timp care este cauza surâsului său.

³⁹ *încolțit*: Terțina este de o rară finețe psihologică în înfățișarea încurcăturii lui Dante, care nu mai știe de cine să asculte. îl va elibera Virgiliu, îngăduindu-i să arate adevărul.

⁴⁰ *Ce-ndrumă*: Virgiliu este acela care-l conduce pe Dante către cele înalte și de la care și-a tras inspirația Stațiu pentru a cânta oamenii și zeii în poemele sale epice.

⁴¹ *Din alte pricini*: Niciun alt motiv nu a fost pentru zâmbetul lui Dante, în afara cuvintelor de admirație pe care Stațiu le spusese despre Virgiliu, spre marea bucurie a discipolului său italian. Dar poate că și situația, ușor comică, în care se afla Stațiu, care vorbea cu atâta ardoare despre Virgiliu, fără a ști că se află chiar lângă el.

⁴² *în genunchi*: Drept semn de mare respect.

⁴³ *Umbre*: într-adevăr, dragostea și admirația sunt la un grad atât de înalt, încât Stațiu a uitat că, atât el cât și Virgiliu, nu sunt decât umbre vane, suflete lipsite de trupuri materiale și a vrut să-l îmbrățișeze.

Cântul XXII

¹ *Cel ce*: îngerul dreptății care, pe scara a șasea, a șters de pe fruntea lui Dante cel de al cincilea *P*, simbolul păcatului risipei și zgârceniei.

² *Fericiți*: în textul original, cuvântul este latin: *Beati*. Așa începe cea de-a patra fericire evanghelică (*Fericiți cei însetați de dreptate*, Matei, V, 6)

³ *Sitiunt*: în latinește, *sunt însetați*.

⁴ *Mai lesne*: Dante trecea săritorii de la un brâu la altul „mai lesne”. De pe fruntea lui fuseseră șterși

cinci *P*, și deci, eliberat de greutatea celor cinci prime păcate, se simțea foarte ușor.

⁵ *Iubirea*: Este prezentă din nou concepția lui Dante despre iubirea care de îndată ce se manifestă trebuie să trezească o altă iubire (cf. și vestitele versuri din Cântul V al *Infernului*: „*Amor che a nullo amato amarperdona*”).

⁶ *Cu noi*: în castelul din Limb, unde se aflau cei mai de seamă poeți și filosofi ai lumii antice.

⁷ *Juvenal*: Marele poet satiric latin, contemporan și admirator al lui Stațiu (vezi pentru aceasta *Satira* a VII-a). Mort în anul 130 î.Hr. și coborât în Limb, el putuse transmite lui Virgiliu marea afecțiune a lui Stațiu.

⁸ *Iubirea mea*: Iubirea lui Virgiliu pentru Stațiu, care a fost atât de mare, încât „niciodată nu a încercat cineva o dragoste mai mare pentru un om necunoscut” (așa sună textul italian). Și pentru marea bucurie de a fi cu el, lui Virgiliu drumul de acum îi va părea scurt.

⁹ *Spune-mi*: Cuvintele lui Virgiliu sunt pătrunse de o mare delicatețe atunci când își exprimă nedumerirea de a-l afla pe Stațiu printre aceia care își ispășesc în al cincilea ocol păcatul zgârceniei, patima care nu se asociază deloc cu înaltele virtuți și cu talentul unui mare poet.

¹⁰ *Zâmbet blând*: Stațiu zâmbește, dându-și seama că Virgiliu nu știe că în același cerc erau pedepsiți și risipitorii.

¹¹ *Tot ce-mi spui*: Și el este tot atât de politicoș ca Virgiliu, cunoscător perfect al artei dialogului.

¹² *Îndoială*: De multe ori apar lucruri și situații care în mod just dau loc la interpretări, la motive de

îndoială, cauzele lor reale fiind ascunse și deci cunoscându-se doar aparențele. Așa, de exemplu, este afirmația lui Virgiliu cu privire la presupusul păcat al lui Stațiu, anume al zgârceniei.

¹³ *Lipsa de măsură*: Deci Stațiu a păcătuț prin păcatul contrar avarității, risipa, fiind pedepsit pentru aceasta a sta (vezi textul italian) mai mult de șase mii de luni (cinci sute de ani) în al cincilea brâu.

¹⁴ *A tale spuse*: Face aluzie la versurile 56 - 57 din cartea a III-a a *Eneidei*, unde Virgiliu, incriminând asasinatul lui Polidor de către Polinestor din dorința de îmbogățire, a scris faimoasele cuvinte: „*Quid non mortalia pectora cogis, auri sacra fames*” (Către ce lucruri nu împingi sufletele oamenilor, blestemată foame de aur.).

¹⁵ *Iad*: Dacă n-ar fi citit și învățat acest vers faimos din *Eneida* și deci nu s-ar fi recules din păcatul risipei, Stațiu s-ar afla în prezent în Infern, în cercul al patrulea, unde sunt pedepsiți avarii și risipitorii să rostogolească în eternitate cu pieptul uriașe blocuri de piatră. Deci un alt motiv de a-i fi recunoscător lui Virgiliu, în afara faptului de a-i fi fost maestru literar.

¹⁶ *Măinile mi-s sparte*: Ar fi fost prea risipitor, și răul acesta l-ar fi putut ucide (adică i-ar fi adus moartea sufletului).

¹⁷ *Chilugi*: Aceia care vor învia chilugi în ziua Judecării universale, ca unii care și-au vândut și părul, cheltuind pentru desfătări, vor fi risipitorii (cf. *Infernul*, Cântul VII).

¹⁸ *Neștiind*: Ei nu și-au dat seama că nu numai avaritia dar și risipa este un păcat. Această ignorare i-a făcut să nu se căiască nici în viață, nici în ultimele ei clipe.

¹⁹ *Păcat potrivitnic*: Păcatele care sunt diametral opuse unul altuia, ca acestea ale avariției și risipei, sunt pedepsite împreună, în același cerc al Purgatoriului.

²⁰ *Durerile surorii*: în textul italian: „Îndoita durere a Iocastei”. În *Tebaida*, descriind războaiele celor șapte regi ai Tebei, Stațiu putuse vorbi despre îndoita durere a Iocastei, mama celor doi frați atât de mari dușmani, Eteocle și Polinice. Sora fraticiziilor îndurerată era Antigona, condamnată la moarte pentru că a îndrăznit să-și îngroape fratele.

²¹ *Poetul ce-a cântat păstorii*: Virgiliu, autorul poeziei pastorale a *Bucolicelor*, amintit aici de Dante prin această caracterizare, poate pentru a-l pune în contrast cu oribilele argumente de lupte crude, fraticide, ale *Tebaidei* lui Stațiu. Dar el este amintit ca poet al *Bucolicelor* și pentru aluzia pe care Dante o va face curând la vestita *Egloga* a IV-a.

²² *Clio*: Muza istoriei, inspiratoarea poeziei epice a lui Stațiu. Deci cântând astfel de subiecte, Stațiu nu arată că inspirația sa ar fi fost de nuanță creștină. De aceea Virgiliu îl va întreba imediat cine i-a fost călăuza spre creștinism („ce soare te-a scos din beznă”).

²³ *Pescar*: Este sfântul Petru, care fusese pescar înainte de a fi fost ales ca apostol de către Iisus Cristos.

²⁴ *Tu*: Stațiu arată acum o altă supremă cauză pentru care trebuie să fie profund recunoscător lui Virgiliu. El i-a fost îndrumător nu numai în arta literaturii dar și spre religia creștină. Virgiliu l-a dus să bea în peșterile Parnasului, munte al muzelor și al lui Apollo, apa dătătoare de inspirație a izvorului

Castala. Așa i-a iluminat calea poeziei.

²⁵ *Cei ce duc făclie*: Virgiliu a fost, aidoma unui om, sclavul purtător de torță care luminează calea altora și nu pe a sa. Aluzie directă la faimoasele versuri virgiliene din *Egloga a IV-a*, pe care Dante împreună cu toți contemporanii săi medievali le-au interpretat ca o profeție relativă la venirea lui Iisus Cristos pe pământ. Aceste versuri: *Magnus ab integro saeculorum nascitur ordo. Jam redit et Virgo, redeunt Saturnia regna. jam nova progenies coelo demittitur alto*, sunt traduse liber și de către Dante, și în varianta românească. În realitate, aluziile acestea, în care întreg Evul Mediu creștin a vrut să vadă vestită venirea Mântuitorului pe lume, sunt, așa cum a dovedit-o istoria literară, scrise cu prilejul nașterii fiului unui bun prieten al lui Virgiliu, Asinius

Pollione.

²⁶ *Prin tine*: Cuvintele arzătoare ale lui Stațiu sunt un strigăt de recunoștință, un tribut datorat de înalta admirație. La fel de tributari fuseseră și Dante, în Cântul I al *Infernului*, ori trubadurul Sordello, în Cântul VI al *Purgatoriului*, discipoli profund recunoscători și iubitori ai marelui maestru.

²⁷ *Culori*: Cu limbajul unui pictor miniaturist, Stațiu spune că va da lămuriri depline, mai multe amănunte, asupra convertirii sale creștine.

²⁸ *Cei aleși*: Apostolii care au semănat în întreaga lume cuvintele evanghelice vestind împărăția lui Dumnezeu.

²⁹ *Vorba ta*: Versurile *Eglogei* pomenite mai sus.

³⁰ *Domițian*: împăratul roman Titus Flavius Domițianus (81 - 96), pe nedrept acuzat de scriitorii creștini că ar fi persecutat pe adepții unei noi religii.

³¹ *Credințele păgâne*: în textul italian: „secte”. Aluzie la nenumăratele și atât de variatele secte filosofice ori religioase în timpul Imperiului Roman.

³² *La Teba*: înainte de a fi scris *Tebaida*.

³³ *Cea de-a patra*: Din cauza acestei lipse de ardoare, de curaj, Stațiu a fost pedepsit să ispășească, mai mult de patru sute de ani, chinurile celor nepăsători, în cea de-a patra brână.

³⁴ *Terențiu*: începe un fragment de clasicism păgân prin întrebarea lui Stațiu. Primul scriitor antic despre care cere știri este Publius Terentius Afer, vestit autor de comedii latine (192-159 î.Hr.).

³⁵ *Plaut*: Titus Maccius Plautus (254-184 î.Hr.). Vestit comedigraf.

³⁶ *Cecil*: Și el poet comic, Cecilius Statius (mort în preajma anului 167 î.Hr.).

³⁷ *Var*: Lucius Varius Rufus, poet epic și dramatic latin, contemporan și prieten cu Virgiliu și Horațiu. Nu au rămas de la el decât foarte puține lucrări. Probabil că Dante și-a luat toate aceste informații biobibliografice din *Arta poetică* a lui Horațiu.

³⁸ *Persiu*: Aulus Persius Flaccus, născut în Voltera, celebru poet satiric (34 - 62).

³⁹ *Cel de Muze-ales*: Cel mai iubit copil al Muzelor, greul Homer, marele poet epic.

⁴⁰ *Antifon*: în trecut fusese adoptată lecțiunea Anacreonte (560 - 478 î.Hr.), cunoscut poet liric. Astăzi, absolut toate textele edițiilor și, în primul rând, acela critic și definitiv al Societății dantești, au stabilit lecțiunea *Antifonte*, poet tragic atenian, despre care nu se știe prea mult, în afara faptului că a fost omorât de tiranul Dionis.

⁴¹ *Euripid*: Marele autor tragic grec (480 - 406

î.Hr.).

⁴² *Simonide*: Vestit poet liric grec (556 - 469 î.Hr.). El a cântat în versuri avântate moartea eroică a celor trei sute de spartani la Termopile. Desigur că Dante nu i-a putut cunoaște direct pe acești poeți greci și probabil că și-a extras informațiile din *Poetica* lui Aristotel ori din Cicero.

⁴³ *Agaton*: Și el un tragic atenian, contemporan cu Euripide (438 - 401 î.Hr.).

⁴⁴ *Antigona*: Fiica lui Oedip și a Iocastei, soră deci a lui Eteocle și Polinice, care a fost condamnată să fie părăsită într-o peșteră pentru că îndrăznise să-l îngroape pe fratele său Polinice.

⁴⁵ *Deifile*: Mama lui Diomede, soția lui Tideu, fiica lui Adraste, regelui Argosului.

⁴⁶ *Argia*: Sora Deifilei, soția lui Polinice.

⁴⁷ *Ismena*: Fiica lui Oedip și a Iocastei, sora Antigonei, tristă pentru toate nenorocirile care se abătuseră asupra familiei sale și pe care Stațiu le-a descris realist în *Tebaida* sa.

⁴⁸ *Și cea*: Aceea care a arătat celor șapte regi care voiau să cucerească Teba izvorul Lancia a fost Hipsifila, fostă regină în Lemnos, ajunsă doica fiului lui Licurg. E pomenită de Dante și în *Infernul* (Cântul XX).

⁴⁹ *Thetis*: Zeița mării, soția lui Peleus, mama vestitului erou Ahile.

⁵⁰ *Manto*: în textul italian, „fiica lui Tiresias”. (Dar ea fusese pusă de Dante în bolgia infernală a ghicitorilor.) Poate că este o altă fiică a lui Tiresias și nu ghicitoarea care a dat numele cetății natale a lui Virgiliu.

⁵¹ *Deidamia*: Fiica regelui Licomedes, iubită de

Ahile. Nu poate scăpa unui cititor atent că Virgiliu, satisfăcând curiozitatea lui Stațiu de a-i vorbi despre marii poeți aflați în Limb, îi pomeneste în același timp personajele poemelor sale. Și mai interesantă este observația că toate personajele amintite sunt femei și că toate au un sfârșit nefericit.

⁵² *Sus*: Terminaseră urcușul scării și nu mai erau strânși între pereții muntelui prin care urcau, vertical, înalta trecătoare. Ajunseseră la cel de al șaptelea brâu.

⁵³ *A zilei roabe*: Roabele, servitoarele zilei, sunt orele. Trecuseră de acum patru ore iar cea de a cincea sta lângă carul soarelui. Deci era aproximativ ora 11 dimineata, după orarul medieval.

⁵⁴ *Cu spata*: Așa cum au făcut și în alte cercuri ale Purgatoriului, și-aici, în cel de al șaselea ocol, vor trebui să meargă spre dreapta, având deci umărul stâng spre partea exterioară a brânei care ocolește muntele.

⁵⁵ *Desprinderea*: Obiceiul pe care îl avuseseră și în celelalte cercuri ale Purgatoriului de a merge de la stânga spre dreapta.

⁵⁶ *Cu-nvoirea*: Consimțământul lui Stațiu.

⁵⁷ *Ascultând la ei*: Din convorbirea lui Virgiliu cu Stațiu, marii poeți latini, Dante, care mergea reverențios în urma lor, a învățat multe despre arta literaturii.

⁵⁸ *Un pom*: Pomul întâlnit în mijlocul drumului, asemănător celor cu fructe oprite din Paradisul creștin, are o formă ciudată, de brad răsturnat, pentru a împiedica urcarea în el și deci gustarea din fructele oprite.

⁵⁹ *O apă rece*: Șuvoiul de apă limpede care cade

de pe stânci se oprește numai în frunzișul straniului arbore. Pomul încărcat de roade și apa clară amintesc cert de chinul lui Tantal și el este, așa cum se va vedea curând, pedeapsa lacomilor care ispășesc în cel de al șaselea ocol păcatul lor.

⁶⁰ *Un glas:* Glasul tainic din pom după ce a interzis gustarea fructelor, începe o enumerare de pilde de cumpătare. Și primul exemplu este al Fecioarei Maria, prezentată prin grija pe care a avut-o la nunta de la Cana Galilei ca să iasă toate bine, nepreocupându-se deloc de hrana ei („de gura ei”), care astăzi plânge pentru păcatele oamenilor.

⁶¹ *Romanele:* Cel de al doilea exemplu de temperanță, de cumpătare: femeile romane care nu beau vin ci numai apă.

⁶² *Daniel:* Profetul Daniel, care a disprețuit mâncărurile bogate ale împăratului Nabucodonosor al Babilonului, mulțumindu-se cu apă și legume.

⁶³ *Veac:* Veacul, epoca de aur în care oamenii trăiau în simplitate, iar fructele sălbatice și apa izvoarelor, sub semnul dorinței naturale de foame și de sete, se transformau în lucruri de mare desfătare.

⁶⁴ *Ion:* Al cincilea exemplu de cumpătare îl oferă Ioan Botezătorul, care în pustie se hrănea cu lăcuste și cu mierea albinelor sălbatice. (Marcu, I, 6).

Cântul XXIII

¹ *Cel:* Vânătorul de păsări.

² *Îndoit părinte:* Cel mai mult decât un tată este, desigur, Virgiliu, care-l îndeamnă pe Dante, rămas în contemplare în fața pomului, să se grăbească pentru a putea folosi mai bine timpul pe care îl au.

³ *După-nțelepți:* Sunt Virgiliu și Stațiu, care vorbeau despre lucruri atât de interesante încât

făceau ca drumul să i se pară lui Dante ușor și să-i fie drag.

⁴ *A mele buze:* în text: „*Labia mea, Domine*”. Sunt cuvintele cu care începe (*Deschide buzele mele și gura mea, Doamne, va vesti lauda ta*). Imnul acesta este cântat de lacomii care ispășesc aici, în cel de al șaselea ocol, păcatul lor. Buzele lor, care s-au deschis numai pentru a primi lacom mâncarea sau băutura, ar fi trebuit să se deschidă mai mult pentru a intona slavă Dumnezeului creștin.

⁵ *Lacrimi dulci:* Acea melodie produce plăcere prin devoțiunea cuvintelor și suavitatea sunetelor, dar și durere, făcându-te să te gândești la chinul acestor suflete osândite să sufere, tentalic, setea și foamea.

⁶ *Poate:* Nici Virgiliu nu este sigur, dar își închipuie că sunt umbre de penitenți care ispășesc aici păcatele pământene.

⁷ *Pelerinii:* Este un alt tablou de o mare intensitate plastică, desprins din cunoașterea integrală a vieții de către marele poet realist Dante Alighieri.

⁸ *Din ochii:* Una din cele mai plastice terține ale *Divinei Comedii*, ce demonstrează strălucit afirmația pe care am făcut-o relativ la facultatea sculptorică a scrisului lui Dante.

⁹ *Eresiton:* Personaj mitologic, pomenit și de Ovidiu (*Metam.* VIII, 741). Acest fiu al regelui Tesaliei, pentru faptul de a fi tăiat un arbore consacrat zeiței Ceres, a fost pedepsit cu o foame atât de înspăimântătoare încât, după ce a vândut tot ce posedea, chiar și pe propria sa fiică, a început să mănânce din carnea propriului trup.

¹⁰ *Maria:* Istoricul Flavius în *de Bello judaico* (VI,

3) povestește că, în timpul asediului Ierusalimului de către Titus Vespasianus, foametea era atât de cumplită, că o femeie, nobilă de altfel, Maria lui Eleazar, nemaiputând îndura, și-a mâncat propriul copil. Aspectul umbrelor pe care le vede Dante în acest ocol îi sugerează pe iudeii, sfârșiți de foame, ai Ierusalimului asediat.

¹¹ *Inele*: O altă magnifică terțină de descriere realiză. Orbitale scobite ale ochilor penitenților păreau inele lipsite de strălucirea pietrei prețioase, atât erau de înfundate în osul capului.

¹² *Omo*: Erau atât de slabe fețele penitenților din cel de al șaselea brâu încât s-ar fi putut citi cu ușurință în liniile lor cuvântul *omo* (om), format din ochi (cei doi *o*) și linia sprâncenelor și a nasului, desenată de *m*.

¹³ *Pofta*: Terțina arată astfel că slăbiciunea extremă a penitenților din acest cerc derivă din dorința lor mereu reînnoită de prezența pomului încărcat cu roade și a apei.

¹⁴ *Nu știam*: Dante încă nu cunoștea adevărata cauză a slăbiciunii extreme a acestor penitenți.

¹⁵ *Ce har*: Strigătul acesta de mare recunoștință pentru Dumnezeu, care i-a acordat acest înalt har de a întâlni un prieten scump aici în Purgatoriu, deci aflat pe calea mântuirii. Suflul care vorbește este acela al lui Forese Donati, mort în anul 1296, concetățean și prieten al lui Dante. Cei doi poeți au schimbat, în perioada *traviamentului* lui Dante, sonete quasi triviale, încărcate de ironie și sarcasm.

¹⁶ *Scânteii*: Scânteia glasului auzit a dat naștere flăcării cunoașterii lui Forese Donati.

¹⁷ *Raia*: Pielea lui Forese, chinuit cumplit de

foame, părea asemenea aceleia a unui râios. El vorbește acum cu umilință adresându-se lui Dante, pătruns de conștiința păcatului său. îl întreabă, cu o mare sete de a afla, despre el, despre Virgiliu și Stațiu, călăuzele lui Dante.

¹⁸ *O, fața ta:* Terțina zugrăvește profunda tristețe a lui Dante de a-și vedea prietenul tinereții atât de chinuit aici în Purgatoriu.

¹⁹ *Vă usucă:* Vă aduce într-o astfel de stare de extraordinară slăbiciune.

²⁰ *Rău vorbești:* Dante declară că ar vorbi rău, atât timp cât nu ar fi aflat răspuns la această chinuitoare întrebare: care este cauza slăbiciunii cumplite a penitenților din cercul al șaselea.

²¹ *Și dânsu-atunci:* Răspunsul lui Forese este clar și cel care putea să fie presupus. Apa și fructele pomului au primit din partea divinității o asemenea putere, care-i face pe lacomi să slăbească.

²² *Gloata:* Suferind de chinul foamei și al setei, ceata lacomilor penitenți se purifică.

²³ *Mirosul:* Mirosul suav al fructelor pomului și apa care izvorăște din stâncă, răspândindu-se în frunzișul lui, ascut și mai mult arzătoarea, irealizabila dorință de a bea și de a mânca.

²⁴ *Ne-nvârtim:* Se înțelege deci că pe cornișe, pe brâul acesta, pomii încărcăți cu fructe sunt numeroși pentru a reîmprospăta mai mult chinul foamei și al setei.

²⁵ *Chin:* Nu chin ci plăcere ar trebui să fie numit acest mod de a ispăși, merit să aducă până la urmă purificarea completă.

²⁶ *Pe cruce:* Sufletele sunt împinse spre chinul mereu reînnoit de același dor, de aceeași voință de a

suferi, care l-a făcut pe Iisus Cristos, murind pe cruce, să pronunțe dureroasele cuvinte *Eli, Eli lamma sabactani* (Doamne, Doamne, de ce m-ai părăsit), prezente în textul italian.

²⁷ *Grăii*: Sensul terținei este următorul: n-au trecut cinci ani de la moartea lui Forese Donați.

²⁸ *Suferința*: Buna suferință este aceea care topește puțința de a greși, căința sinceră și profundă.

²⁹ *Brâna aceasta*: Brâul al șaselea al Purgatoriului.

³⁰ *Jos la poale*: Unde se află cei din Antepurgatoriu, care, pocăindu-se doar în ultima clipă, stau pentru fiecare an cu care au întârziat de la pocăire, câte o sută, în compensație. Nedumerirea lui Dante este clară: cum de a putut ajunge atât de repede aci, în acest al șaselea cerc al Purgatoriului, prietenul său, Forese Donați.

³¹ *Nellina mea*: Nella este soția credincioasă a lui Forese. Rugăciunile ei fierbinți, plânsul ei izvorât dintr-o mare și sinceră durere i-au scurtat durata timpului din Antepurgatoriu („văii unde-aștepți”) și l-au eliberat și de ispășirea în primele cinci cercuri („cline”).

³² *A ști ca dânsa*: Făcând elogiul fidelității unice a Nellei, iubită pentru aceasta și în ceruri, Forese schimbă tonul, trecând la o violentă invectivă împotriva moravurilor femeilor florentine.

³³ *Barbagia*: Sălbatică regiune din Sardinia, vestită pe vremea lui Dante pentru moravurile nerușinate, pentru desfrânarea femeilor de acolo. Dar mai nerușinate sunt femeile unei alte Barbagia mai vestite, Florența.

³⁴ *Amvon*: Nu numai prin denunțarea desfrânării,

pe care vor putea-o face de pe amvon predicatorii, dar și prin unele măsuri eclesiastice, care puteau avea și putere de lege.

³⁵ *Sarazine*: Nici barbarele, nici musulmanele („sarazine”) n-au avut nevoie de măsuri de ordin eclesiastic („legi divine”) ori laice („opreliști scrise”), pentru a umbla îmbrăcate cum se cuvine.

³⁶ *Gătește*: Marile nenorociri care s-au abătut asupra Florenței de-a lungul anilor.

³⁷ *Vă veți căi*: Dacă puterea de a prevedea viitorul aici, în Purgatoriu, nu este o amăgire, atunci femeile Florenței vor avea motive de a plânge amarnic mai înainte de a deveni tineri copiii de leagăn de azi. Nu se știe precis la ce serie de fapte face aluzie Dante. Poate la acea serie de calamități care s-a abătut asupra Florenței după 1300: jafuri, incendii, omoruri, lupte civile, foamete, ciumă etc.

³⁸ *Nu singur eu*: Nu numai Forese ci o întreagă ceată de penitenți și-au dat seama de faptul extraordinar că Dante este viu, văzându-i umbra proiectată pe stâncă.

³⁹ *Cum am trăit*: Aluzie foarte clară la perioada aceea florentină de rătăcire morală (*traviamento*), la schimbul de sonete triviale.

⁴⁰ *Acesta-aici*: Din această viață plină de păcate l-a scos Virgiliu, care acum îi este călăuză.

⁴¹ *Surata lui*: Sora soarelui, luna.

⁴² *Cu carnea*: Cu trupul, fiind deci Viu.

⁴³ *Ca-ntr-un puț*: Infernul, în care moartea este într-adevăr fără sfârșit, pentru că damnații din negrele lui prăpăstii nu vor mai învia niciodată la viața cerească.

⁴⁴ *Cu mintea-i*: Virgiliu va fi totdeauna simbolul

luminos al rațiunii umane.

⁴⁵ *Aceste cline*: Brânele muntelui Purgatoriului care îi purifică pe penitenți.

⁴⁶ *Sus*: Pe culmea Paradisului pământesc, în vârful muntelui Purgatoriului, unde va avea loc marea întâlnire cu Beatrice.

⁴⁷ *Cestălt*: Stațiu, pentru care, terminându-și ispășirea, s-a cutremurat muntele Purgatoriului.

Cântul XXIV

¹ *Corabia*: încă o dată este reluată comparația cu nava împinsă de vânturile favorabile.

² *Iar morții*: Umbrele morților din jur erau atât de slabe încât păreau că ar fi murit a doua oară.

³ *Din gropile scobite*: Ale ochilor pierduți, fără strălucire, în fundul capului.

⁴ *El urcă*: Pentru a se bucura de tovarășia lui Virgiliu, Stațiu, care ar putea să se înalțe direct în Paradis, își întrerupe ascensiunea, preferând să-i însoțească „încet” pe cei doi poeți călători pe ultimele ocoluri care au mai rămas de străbătut în Purgatoriu.

⁵ *Piccarda*: Sora lui Forese Donati, pe care acesta o pomenește cu cuvinte pline de duioșie, se afla în Paradis. (Interesantă exprimarea păgână existentă în textul italian: „Înalt Olimp”, pentru a defini Paradisul creștin).

⁶ *Oprești*: Răspunde celei de a doua întrebări a lui Dante, arătând că legile Purgatoriului nu interzic cunoașterea și numirea duhurilor, cu atât mai mult cu cât ele nu pot fi cunoscute fără a fi chemate pe numele lor, dată fiind deformarea chipurilor pe care o acordă slăbiciunea extremă.

⁷ *Bonagiunta*: Bonagiunta Orbicciani, din orașul Lucea, trăia încă prin anul 1296. Poet, aparține așa-

zisei școli de „tranziție” dintre Școala siciliană, primul curent literar italian, și Dulcele stil nou, al cărui maestru este însuși Dante Alighieri. În *de Vulgari Eloquentia* (I, 13), Dante critica aspru artificialitatea poeziilor sale, lipsa de inspirație și stilul bombastic.

⁸ *Cealaltă față*: Duhul și mai slab în corpul aparent este Martin al IV-lea, care mai înainte de a fi fost ales papă (1281-1285) a avut o importantă funcție eclesiastică în orașul Tours.

⁹ *Tipării*: Papa Martin era foarte lacom și mâncarea lui preferată erau tipării pescuiți în lacul Bolsena (lângă Viterbo), fierți în vin. Era atât de cunoscută această lăcomie a sa, încât pe mormânt i s-a putut scrie „*Gaudent anguilla*” (Se bucură tipării), pentru că a murit devoratorul lor.

¹⁰ *Înșiră*: Spre deosebire de *Infern*, duhurilor din Purgatoriu le este plăcut să fie pomenite, având speranța că, amintite de Dante pe pământ, vor putea primi rugăciuni din partea oamenilor și deci perioada lor de penitență în Purgatoriu se va scurta.

¹¹ *Ubaldu*: Ubaldu della Pila, nobil toscan, fratele cardinalului Ottaviano della Pila, pomenit în *Infern* (Cântul XXX).

¹² *Bonifaciu*: Bonifacio dei Fieschi, nepot al vestitului papa Inocențiu al IV-lea, el însuși arhiepiscop al Ravennei (1274-1294). Mare mâncăcios, a hrănit bine și pe mulți alții cu ajutorul „cârjei” sale arhiepiscopale.

¹³ *Marchese*: Marchese degli Orgogliosi din Forlì, *podestă* în Faenza, unul dintre cei mai mari bețivi ai Italiei vremii.

¹⁴ *Cel din Lucea*: Dante și-a ales dintre toți să vorbească, după ce i-a prețuit bine, pe colegul de

breaslă, pe poetul Bonagiunta Orbicciani, care de altfel și el părea mai doritor decât ceilalți să vorbească cu poetul călător.

¹⁵ *Gentucca*: Numele murmurat de poetul lucez va fi fost poate al unei femei din Lucea, care a străbătut viața marelui poet atunci când acesta, în preajma vârstei de cincizeci de ani, se afla în Lucea. Aluzia este vagă, voit enigmatică, dar această evocare este plină de poezie.

¹⁶ *Pe unde*: Cuvântul murmurat de Bonagiunta îi ieșea prin gură, acolo unde sufletele lacomilor simt mai puternic senzațiile de foame și de sete, sunt mai chinuite de păcatul lăcomiei.

¹⁷ *Văl nu poartă*: Această copilă care nu poartă încă vălul celor măritate este Gentucca, a cărei prezență în viața lui Dante îl va face pe poet să iubească orașul Lucea, hulit de unii. (Ne amintim că Dante însuși îl stigmatizase în versurile din Cântul XXI al *Infernului*, ca un oraș al hoților.)

¹⁸ *Fapta*: Atunci când Dante (în 1315) va fi în Lucea, faptele vor arăta adevărul profeției lui Bonagiunta.

¹⁹ *Tu ești*: Bonagiunta întreabă dacă el este, într-adevăr, Dante Alighieri, poetul creator al noului curent literar prin cantona *Donne eh 'avete intelletto d'amore*.

²⁰ *Am zis*: Terțina aceasta magnifică este însăși definirea realismului în artă și ea nu va dispărea niciodată din conștiința creatorilor literaturii. Scopul artei constă în perfecta corespondență între conținut și formă, între sentiment și expresie. A fi sincer, a nu imita pe altul, a transfigura realitățile și sentimentele proprii, a reuși să spui lucrurile cu un stil original, iată

caracteristicile noii școli poetice, al cărei cel mai de seamă reprezentant este însuși Dante. Și aceste caracteristici sunt fundamentale pentru orice creație care stă sub semnul realismului. Și ele au fost pe deplin realizate în această capodoperă nemuritoare care este *Divina Comedie*.

²¹ *Notarul*: Este Giacomo (Iacopo) da Lentini, notar al regelui Frederic al II-lea, mort către anul 1250. Aparține Școlii siciliene și este și creatorul sonetului în forma sa actuală.

²² *Ghittoni*: Guittoni del Viva din Arezzo (1230-1294), reprezentant al așa-zisei școli de tranziție. A scris mult, și în unele poezii ale sale găsim oglindite evenimente ale vieții contemporane a Italiei. Este considerat și ca inventatorul gamei muzicale în forma ei modernă.

²³ *Dulcele stil*: în italienește, // *dolce stil nuovo*, Dulcele stil nou, caracterizare care vine de la acest vers al lui Dante; a pătruns și a rămas pentru totdeauna în istoria literară a lumii.

²⁴ *Condeiu*: Cu putere de sinteză, Bonagiunta accentuează și el trăsăturile fundamentale ale noii școli literare prin contrast cu școlile literare ale trecutului, caracterizate prin imitație și convențional.

²⁵ *Mulțumit*: într-adevăr, merita să fie mulțumit, pentru că realizase o atât de clară și rapidă sintetizare artistică a caracteristicilor celor două școli literare.

²⁶ *Precum*: O altă excepțională comparație luată de Dante din lumea păsărilor migratoare.

²⁷ *Dorință*: Umbrele erau ușoare la mers, fiind împinse de o mare dorință de a ispăși, dar și fiindcă erau foarte slabe.

²⁸ *Și precum*: Dante, observatorul atent al vieții,

notează cu precizie detaliiile fugii unui om și încercarea de a potoli oboseala.

²⁹ *Vreodată:* în aceste cuvinte este exprimată toată dragostea de prieten a lui Forese Donați. În ele există, implicit, încrederea în mântuirea lui Dante și speranța de a-l revedea, și după moartea lui fizică, aici, pe brânele muntelui Purgatoriului.

³⁰ *'Naintea vrerii:* Dorința lui Dante de a fi în Purgatoriu va fi mai rapidă decât moartea. N-o să se întoarcă așa de repede în Purgatoriu cum îi este dorința. Explicația acestei dorințe de a părăsi viața cât mai degrabă o dă terțina următoare, încărcată de accente, care descrie decadența progresivă a Florenței („locul sortit” trăirii lui Dante).

³¹ *Cel ce-i vinovat:* Cel mai vinovat de toate relele Florenței este Corso Donați, fratele lui Forese. Acesta a fost căpetenia Negrilor și marele vinovat de toate vărsările de sânge din orașul de pe Arno. Versurile terținei fac aluzie la moartea tragică a lui Corso din anul 1308, când, târât de un cal, în fuga lui de cavalerii catalani aflați în serviciul Signoriei florentine, a fost ucis de aceștia.

³² *Valea:* Infernul, unde legende narau că sângerosul Corso Donați ar fi fost târât de propriul său cal.

³³ *Gonește fiara:* Chiar în traducere, versurile și-au păstrat marea lor forță plastică, redând prin ritmul lor fuga vertiginoasă a calului înnebunit.

³⁴ *Roate:* Cerurile, a căror rotire pe orbite măsoară timpul. Nu vor trece mulți ani și profeția lui Forese, care nu este atât de clară pentru Dante, va deveni foarte limpede pentru oricine.

³⁵ *Ne zorește cerul:* Orice picătură de timp este

prețioasă în Purgatoriu, iar Dante merge prea încet, încărcat cu povara trupului real.

³⁶ *Cavalerul*: Imaginea din aceste versuri este eroică și militară, ea poate a fost inspirată lui Dante de participarea sa la luptele de la Campaldino.

³⁷ *Cei ce*: Virgiliu și Stațiu.

³⁸ *Iar când*: Sensul terținei este următorul: Când Forese s-a îndepărtat atât de mult încât ochii lui Dante îl urmăreau cu greu, așa cum mintea lui urmărise cu greu cuvintele lui, profeția lui nu prea clară.

³⁹ *Ca pruncii*: Tabloul de *genre*, luat din viața de familie cu delicate trăsături realiste. Desigur că și Dante s-a putut juca, în felul acesta, cu copiii săi.

⁴⁰ *Mlădiță*: Vocea misterioasă din pom declară că aceasta este numai o mlădiță a pomului cunoașterii Binelui și Răului, din al cărui fruct a mușcat, păcătuind, Eva.

⁴¹ *Născuți din nori*: începe seria exemplurilor lăcomiei pedepsite. Cei născuți din nori sunt Centaurii, fiii lui Ixion și ai unui nor care luase înfățișarea zeiței Junona (cf. *Infernul*, Cântul XII). Fiind chemați la nunta lui Piriton și a Hipodamiei, au mâncat și au băut dincolo de orice măsură. Îmbătându-se, au încercat să răpească femeile care se aflau la ospăț, dar au fost învinși de eroul elen Tezeu.

⁴² *Și de iudei*: Ghedeon, luptător iudeu împotriva Madianiților, a ales pentru luptă numai pe acei soldați care, ajungând însetați pe malul unui râu, au băut apa cumpătat, sorbind-o din palmele adunate căuș, și nu s-au aruncat în genunchi, să soarbă cu lăcomie. Așa a ales din zece mii de luptători numai trei sute, dar cu ajutorul lor a învins pe dușmani (cf. *Judecătorii*, VII).

⁴³ *Ascultam*: înaintând pe poteca brânei, cei trei

poeți ascultau mai departe vocea misterioasă care continua să înșire exemple de lăcomie pedepsită.

⁴⁴ *Ca mînzul*: Imagine cu totul potrivită pentru a arăta sentimentul de surpriză pe care îl încearcă cineva, interpelat pe neașteptate, în timp ce el este cu totul absorbit în gânduri.

⁴⁵ *Sticlă-ncînsă*: Comparația ni-l arată pe Dante prezent și lângă minunații meșteri sticlari ai țării sale ori lângă topitorii metalelor. O altă similitudine luată din realitate și viață pentru definirea unor ființe sau stări „supranaturale”.

⁴⁶ *Cel ce ne-oprise*: Este îngerul înfrînării poftelor, îmbrăcat în roșu, care este și paznicul scării ocolului următor.

⁴⁷ *Pe ochi povară*: Orbit de puternica lumină care iradiază de la înger, Dante își urmează călătoria numai cu ajutorul auzului.

⁴⁸ *Și-așa precum*: Terținele care urmează sunt de o rară suavitate, într-adevăr de primăvară, amintind adierile înmiresmate ale lunii mai.

⁴⁹ *Aripa lui*: Bătaia aripilor îngerului șterge de pe fruntea lui Dante cel de al șaselea *P*.

⁵⁰ *Ferice*: îngerul parafrazează cea de-a patra fericire evanghelică.

Cântul XXV

¹ *Taur*: Soarele trecuse de meridianul Purgatoriului („al zilei ceas”), pe care îl lăsase în constelația Taurului, iar meridianul nopții se afla în constelația Scorpionului. Cele două constelații sunt diametral opuse pe firmament. Toată această parafrizare astronomică, de multe ori, cum s-a văzut, dragă lui Dante, pentru a spune că era ora două în după-amiaza zilei de 12 aprilie 1300.

² *Pe rând:* Strâmtoarea, pe care urmau cei trei poeți, era atât de îngustă încât nu puteau urca alături, ci numai unul după altul.

³ *Și precum:* Comparația este, ca totdeauna când Dante o ia din lumea păsărilor, grațioasă și extrem de adecvată. Ea ne explică, cu mare finețe psihologică, tot respectul pe care Dante îl arată marilor poeți latini, dorința lui puternică de a le vorbi, dar și teama de a nu-i tulbura.

⁴ *Pe buză:* Poate mișcarea buzelor gata să rostească cuvintele întrebării, poate o ridicare a mâinii care ar fi indicat dorința de a fi ascultat.

⁵ *Arcul încordat:* Lui Virgiliu nu i-a scăpat, călăuză atentă cum a fost totdeauna, marea dorință a lui Dante de a vorbi. Metafora cu arcul întins, încordat până la fierul săgeții, arată că el știe că Dante aproape a atins limitele răbdării.

⁶ *Cum slăbește:* Dante își exprima o mare nedumerire: cum pot slăbi sufletele care, nefiind corporale, nu au nevoie de hrană.

⁷ *Meleagru:* Personaj mitologic pomenit de Ovidiu în *Metamorfoze* (VIII, 445 și urm.). Ursitoarele îi sortiseră să trăiască atâta timp cât îi va trebui unui tăciune să ardă în foc. Auzindu-le, mama lui Meleagru a scos tăciunele din flăcări, l-a stins și l-a ascuns. Mai târziu, cuprinsă de o puternică ură împotriva propriului copil care-i ucisese doi frați, a aruncat tăciunele în foc, și acesta, consumându-se, a adus și moartea lui Meleagru. Adică, vrea să spună metaforic Virgiliu, omul se poate consuma și din alte motive, nu numai din pricina lipsei de hrană.

⁸ *Chipul:* Dacă te-ai gândi cum se mișcă imaginea, chipul omului, în oglindă la orice mișcare a

sa, n-ai mai pune o asemenea întrebare.

⁹ *Rană*: Puternica dorință a lui Dante de a ști, de a cunoaște natura structurală a umbrelor. Se poate ridica întrebarea: de ce nu a vorbit Virgiliu ci Stațiu, rugat de autorul *Eneidei*. La această întrebare, unii comentatori au răspuns că Dante nu putea să pună în gura poetului păgân expunerea doctrinei privitoare la zămisirea omului și a sufletului, care aparținea lui San Tommaso d'Aquino. De aceea va vorbi Stațiu, care, după Dante, este creștin.

¹⁰ *De-i lămuresc*: Cu multă reverență, Stațiu declară că în fața unui geniu cum este Virgiliu, ar trebui să tacă, dar el va vorbi totuși, având drept scuză faptul că el nu poate spune nu dorinței lui Virgiliu.

¹¹ *Perfectul sânge*: Majoritatea versurilor acestui cânt doctrinar stau sub. semnul concepției tomiste asupra zămisirii trupului uman și a încolțirii sufletului. Acest „sânge perfect”, partea cea mai pură a sângelui, destinată, cum se va vedea, zămisirii, e păstrat așa cum este, ca un supliment de hrană și băutură care prisosesc la masă.

¹² *Din inimă*: Acest sânge curat, prisoselnic, capătă de la inimă posibilitatea de a procrea toate organele omenești.

¹³ *Mistuit*: Din nou mistuit, acest „sânge perfect” coboară în organul masculin („părți ce nu-s prea vrednice de nume”).

¹⁴ *Vas firesc*: Acest vas firesc pe care picură sângele perfect este matricea femeii.

¹⁵ *Se-mbină*: Sângele bărbatului se amestecă cu acel al femeii și încep să acționeze, sângele femeii suferind acțiunea procreatoare a celui bărbătesc, mai

activ, pentru că a coborât dintr-un loc atât de perfect cum este inima bărbatului procreator.

¹⁶ *încheagă*: Din sângele amestecat, din actul creativ, ia naștere o materie gelatinoasă, coagulată, necesară vieții.

¹⁷ *Virtutea creatoare*: A sângelui masculin, care a devenit suflet vegetativ („lumea vegetală”), dar cu această deosebire că, în plante, e un „scop” (nu s-a împlinit), pe când la om ajunge la ultima fază, la desăvârșire.

¹⁸ *Lucrează*: Acea parte activează apoi atât de mult, că devine ca o „ciupercă a mării” (în textul italian), probabil ca o meduză gelatinoasă, care capătă mișcare și simț și apoi începe să formeze organe pentru simțurile al căror corp generator este.

¹⁹ *Virtutea*: Virtutea creatoare paternă se întinde și se dezvoltă acum în întreaga ființă nouă.

²⁰ *Dar cum*: Cum fetusul, care nu are decât suflet vegetativ și senzitiv, devine din animal („fiară”), ființă rațională.

²¹ *Un înțelept*: Aluzie la filosoful Averoes, care deosebea puterea intelectuală de suflet, pentru că nu-i găsea locul într-un organ special creat pentru ea.

²² *Culege adevăr*: Adevărul este cel afirmat de Stațiu, contrar doctrinei lui Averoes.

²³ *Cel*: Dumnezeu, de îndată ce într-un fetus au apărut creierii, bucuros că natura a produs o atât de înaltă capodoperă, se întoarce către acesta și-i insuflă un nou suflet (cel rațional). Această putere a noului suflet atrage pe celelalte două care acționează deja (cel vegetativ și cel senzitiv) și formează împreună un suflet întreit, care trăiește (cel vegetativ), simte (cel senzitiv) și poate dispune, poate raționa, poate să se

reflecte în sine însuși (sufletul *rațional*).

²⁴ *Vezi soarele*: Pentru ca să nu se mire Dante de spusele lui Stațiu, cum un suflet întreit se contopește cu unul singur, îi evocă, printr-o minunată comparație, puterea razelor solare care, în fuziune cu sucul viței de vie, generează un element nou, vinul.

²⁵ *Lachesis*: Una dintre Parcele care torc firul vieții.

²⁶ *Se desprinde*: Sufletul care se desface de trup, după moarte, duce cu sine atât „puteri umane” (partea naturală, deci senzitivul și vegetativul), cât și „foc divin” (adică sufletul rațional).

²⁷ *Ca mute*; „Facultățile senzitive (auzul, văzul, pipăitul) sunt acuma, după moarte, „mute”, pentru că organele generatoare au dispărut odată cu carnea trupului, dar celelalte facultăți, cele intelectuale (memoria, voința), au devenit mai vii, mai active, după moarte, fiind despărțite de trupul care le era de multe ori o frână.

²⁸ *Dar sufletul*: Sufletul după moarte se precipită pe malurile unuia din cele două fluvii, Acheronul (unde se adună sufletele care vor merge în Infern), sau Tibrul (unde se adună acelea care vor merge în Purgatoriu). De abia pe țărmurile acestor fluvii, sufletul va cunoaște care îi este calea hărăzită, spre mântuire sau spre damnație.

²⁹ *Când locul*: De îndată ce a ocupat un loc determinat (în Infern sau în Purgatoriu), radiază din suflet în spațiul înconjurător o putere creatoare, un corp aerian, care îl conturează, făcându-l vizibil, aidoma corpului material de pe pământ.

³⁰ *Greu de nori*: Așa cum aerul încărcat de ploi care reflectă în ele razele soarelui devine vizibil,

împodobit cu mii de culori, la fel aerul din jurul sufletului capătă forma pe care el, sufletul, o imprimă prin facultatea lui unică.

³¹ *Ca para de foc se ține*: Noua întrupare, acest nou trup fictiv, aerian, care urmărește sufletul ca flacăra focul care a generat-o. Așa cum spune un comentator (Pompeați): „Pentru deosebirea cu totul scolastică între flacăra și foc, trebuie să ne amintim că *flacăra*, după știința aristotelică, era forma pe care aerul o primea de la foc”.

³² *Chiar și văz*: Cel mai important dintre simțuri.

³³ *Te-ai mirat atare*: Iată, în sfârșit, răspunsul la întrebarea lui Dante, după șaptezeci și cinci de versuri de abstractă doctrină tomistică; versuri care ni-l arată cu rămășițe ale scolasticii medievale, ale doctrinei abstracte a doctorilor Bisericii, semn al limitelor sale explicabile prin epoca în care a trăit, dar pe care a depășit-o de atâtea ori, fiind unul dintre cei mai înaintați oameni ai vremurilor și lumii sale (Deci slăbiciunea umbrelor lacomilor se explică prin aceea că *umbra*, corpul lor aerian, dă expresie vie poftelor, dorințelor, pe care sufletul le încearcă.)

³⁴ *Cel din urmă*: Ultimul ocol, cel de al șaptelea, în care se văd umbrele desfrânaților.

³⁵ *Acolo coasta*: Peretele muntelui aruncă flăcări pe care un vânt, suflând de pe cornișe, de pe marginea brânei, le respingea înapoi, lăsând doar un mic spațiu pe care puteau înainta cei trei poeți.

³⁶ *Grăi Virgil*: Avertismentul lui Virgiliu îl face atent pe Dante de cele două pericole, al căderii în gol și al focului arzător. El poate, desigur, să aibă și un sens alegoric.

³⁷ *în mila ta*: în text, în latinește: „*Summae Deus*

clementiae" (Dumnezeu al celei mai înalte bunătăți). Imn cântat de catolici, prin care se cere păstrarea castității trupului, cu totul potrivit să fie intonat aici de cei păcătoși cu trupul.

³⁸ *Umbre*: Dante este atras cu atât de mare forță de vederea acestor suflete care merg în flăcări purificându-se, încât abia mai poate privi la locul pe unde merge, între foc și abis.

³⁹ *Bărbat*: în text: „*Virum non cognosco*” (nu cunosc bărbat). Așa cum s-a întâmplat în fiecare ocol, sufletele penitenților strigă exemple de virtute contrarie păcatului care se ispășește în respectiva zonă. Această primă pildă de castitate este a Fecioarei Maria, ale cărei cuvinte amintite aici Le-a rostit atunci când îngerul i-a vestit că ea îl va naște pe Mântuitorul creștin. De observat că sufletele desfrânaților cântă încet imnul, în timp ce pildele de castitate le clamează cu voce tare.

⁴⁰ *Diana*: Un alt amestec de elemente de mitologie cu cele creștine în acest de al doilea exemplu de castitate. Zeița lunii și a vânătorii, Diana, simbol într-adevăr pur al castității, îndrăgostită numai de pădure și de vânătoare, a gonit-o pe una din nimfele sale, Elice, care își pierduse castitatea, sedusă fiind de Jupiter însuși (Ovidiu, *Metam.*, 11, 401 și urm.).

⁴¹ *Veninului Venerei*: Iubirea.

⁴² *N-a spurcat*: Taina căsătoriei, care nu a fost pângărită de bărbații și de femeile invocate în exemplele de castitate.

⁴³ *Atare griji*: Felul chinului și faptul că alternează imnul cu exemplele de castitate.

⁴⁴ *Rana*: A păcatului desfrânării.

Cântul XXVI

¹ *Sfatul*: De a fi foarte atent la drumul periculos, la marginea prăpastiei și la amenințarea flăcărilor. Este însă și sfatul rațiunii umane (simbolizată de Virgiliu), care-l avertizează pe om.

² *Mai roș*: Din cauza umbrei proiectate de Dante pe paravanul de flăcări, acestea par și mai roșii. Observația acestui fenomen atrage atenția surprinsă a umbrelor, desigur neobișnuite să vadă un om călătorind viu prin Purgatoriu. Și această terțină este de un realism și o precizie de observație atât de vii, încât se poate uneori exclama că Dante a făcut în realitate această extraordinară călătorie.

³ *Umră*: Corp aerian, aparență, ca în cazul unui penitent.

⁴ *Vălvoare*: Sufletele aveau o mare grijă de a nu ieși dincolo de limitele focului în care se purificau, pentru a nu-și întrerupe nici măcar pentru o clipă ispășirea.

⁵ *În urmă*: în Purgatoriu toate umbrele se grăbesc întru ispășirea păcatelor, deci nu-l puteau ofensa pe Dante acuzându-l de indolență, ci își găsesc explicația rămânerii în urmă, considerând-o ca un semn de respect arătat celor care îl preced.

⁶ *Setea*: Sufletul care se adresează lui Dante este ars de focurile ispășirii dar și de setea de a cunoaște cauza miraculoasei treceri prin Purgatoriu a unui om viu.

⁷ *Inzii*: Toate sufletele din jur sunt mai însetate să audă răspunsul lui Dante decât ar fi însetați de apă rece un indian sau etiopian (absent în traducere), locuitori ai unora dintre cele mai toride țări din lume.

⁸ *Voiam s-adap*: Dante se pregătea să răspundă

întrebării.

⁹ *Mulțimi*: Alte cete de desfrânați, invertiți, păcătuind împotriva naturii.

¹⁰ *Se-mbrățișau grăbit*: Sufilele desfrânaților schimbă în grabă și în bucurie un sărut simbolic, care este cu totul opus săruturilor voluptuoase pe care desfrânații le dădeau pe pământ.

¹¹ *Așa precum*: Terțina este un tablou realist de surprindere directă a naturii, una din cele mai izbutite comparații din întreaga *Divină Comedie*.

¹² *Sodoma și Gomora*: Păcătoșii împotriva naturii strigau exemplele faimoaselor cetăți de lângă Marea Moartă, distruse prin focul ceresc drept pedeapsă pentru desfrâul locuitorilor lor.

¹³ *Pasifae*: Cetatea de desfrânați cu trupul, dar care nu s-au abătut de la legile firești ale naturii, strigau exemplul Pasifaei. Această soție a legendarului rege al Cretei, Minos, pentru a-și satisface patima ei monstruoasă pentru un taur, a intrat într-o vacă de lemn și după bestiala împreunare a dat naștere Minotaurului (or. *Infernul*, Cântul XII).

¹⁴ *Rifea*: Munți pe care geografia medievală îi așază într-un loc nedeterminat, în nordul Europei. Dar trebuie arătat că această comparație a lui Dante, care vrea să arate că cetele de desfrânați pleacă în direcții opuse, are un caracter care nu corespunde integral realității: cocorii nu emigrează niciodată în căutarea gerului.

¹⁵ *Cântă*: Imnul *Summae Deus clementiae*.

¹⁶ *Strigă*: Exemplele de virtute ori de desfrânare care convin caracteristicii propriilor păcate.

¹⁷ *O, umbre-ncredințate*: Este o constatare dar și o urare din partea lui Dante adresată penitenților din

acest cerc, care au certitudinea de a atinge cerul.

¹⁸ *Crude*: Dante le declară acestor suflete că el nu a murit nici tânăr, nici bătrân („nici *crude*, nici *uscate*” nu și-a lăsat mădulele, oasele pe pământ), ci că străbate viu, în carne și oase, în trup real, pământean, și nu în aparența corpul lui fictiv, aerian, țările de dincolo de mormânt.

¹⁹ *Spre a nu fi orb*: Spre a nu rămâne în orbire, în întunecarea minții, dar și în bezna păcatelor și a patimilor încercate pe arcul existențial.

²⁰ *O Doamnă*: Desigur Beatrice, și nu cum interpretează unii comentatori, Fecioara Maria.

²¹ *Viu străbat*: Trupul muritor dar viu, în al cărui veșmânt Dante îndeplinește extraordinara călătorie.

²² *Amarul*: Amarul, supremul dor al sufletelor din Purgatoriu este acela al înălțării la ceruri, al ascensiunii în Paradis.

²³ *Cerul larg*: Acest cer este Empireul, cel mai vast dintre toate cerurile *Divinei Comedii*. El este și cel mai plin de iubire, acolo fiind sediul fericiților și al divinității creștine.

²⁴ *În carte*: Cronicarul fidel vrea să transmită celor de pe Pământ știri de la cei care locuiesc acum pe muntele Purgatoriului.

²⁵ *Nu stă altminteri*: Terțina oglindește realist mirarea unui locuitor al munților care, necioplit și sălbatic, coborând de pe crestele solitare, rămâne uimit de înfățișarea unui oraș care freamătă de mulțimi active, cu ziduri și palate bogate, cu înalte biserici, cu piețe și statui.

²⁶ *Știu lesne cei aleși*: Uimirea în sufletele mari se stinge totdeauna în grabă, pentru că aceste suflete alese își explică repede cauza fenomenelor, fiind și

mai experimentate cunoscătoare ale lumii și ale vieții decât munteanul atunci coborât din solitudinea înălțimilor.

²⁷ *Foloase tragi*: Pentru a putea trăi și muri demn, în stare deci să cucerească mântuirea, Dante încearcă, în aceste zone fabuloase, o excepțională experiență. Într-adevăr, acesta este scopul didactic, mărturisit de atâtea ori, al *Divinei Comedii*. Dar capodopera a îmbarcat experiența și sufletul întregii omeniri din veacul de mijloc, fixând-o pentru eternitate în versurile sale nemuritoare ce se află sub semnul înalt realist al celei mai depline cunoașteri a omului care ieșea din noaptea Evului Mediu spre soarele luminos al Renașterii.

²⁸ *Regină*: În timpul triumfului său asupra galilor, lui Cezar i s-ar fi strigat *regina*, ca o aluzie asupra păcatului de sodomie, împotriva naturii, care ar fi unit pe Cezar cu Nicomede, regele Bitiniei. De altfel chiar un istoric serios ca Suetonius povestește (*Vita Julius Caesaris*, 49), că tot în timpul paradei triumfului, chiar soldații lui Cezar ar fi cântat despre marele învingător un cântec cu aluzii directe la rușinoasa, invertita prietenie dintre acesta și Nicomede: *Gallias Caesar subegit, Nicomedes Caesare; Ecce Caesar nunc triumphat, qui subegit Gallias: Nicomedes non triumphat, qui subegit Caesarem* (Cezar a supus Galia, Nicomede pe Cezar, iată că este dus în triumf Cezar care a supus Galia dar nu triumfa Nicomede care l-a supus pe Cezar). Este însă clar că Dante n-a crezut în existența acestui păcat al lui Cezar, pe care nu l-ar fi așezat, în topografia morală a *Divinei Comedii*, în nobilul castel al Limbului, unde se află cele mai alese spirite ale Antichității, ci l-ar fi plasat desigur în

cercurile infernale, în care sunt damnații desfrânați împotriva naturii. (S-a văzut că el nu s-a sfiit să-l așeze acolo pe iubitul său maestru, căruia îi arată de altfel respect, pe Brunetto Latini.)

²⁹ *Arsurii*: Pedepsei arderii în flăcări, acești păcătoși îi adaugă o altă mare pedeapsă, aceea a arsurii rușinii.

³⁰ *Hermafrodit*: Păcat bisexuat, așa cum fiul lui Hermes și al Afroditei, Hermafrodit, s-a contopit cu o nimfă într-o singură ființă bisexuală.

³¹ *Măsura*: Umbrele cetii în care se află vorbitorul și care au urmat, ca animalele, instinctele fără de frâu.

³² *Pe-aceea care-n vacă*: Este Pasifae, care s-a împreunat cu un taur.

³³ *Ne știi*: Acum Dante cunoaște cauza pentru care ei strigă, cântă, se sărută când se întâlnesc.

³⁴ *Despre noi*: Cine sunt cele mai importante umbre din această ceată de penitenți.

³⁵ *Nu-i timp*: Coboară noaptea.

³⁶ *Guinizelli*: Este poetul Guido Guinicelli sau Guinizelli, ghibelin, mort în exil la Verona în anul 1276. El poate fi considerat ca inițiatorul Dulcelui stil nou, având marele merit de a fi dus poezia italiană înainte, dincolo de imitația provençalilor, îmbogățind-o tematic cu argumente și meditații filosofice în jurul nucleului central al sentimentului iubirii.

³⁷ *Feciorii*: Toante și Euneu, fiii Hipsipilei. Aceasta avea în grija sa pe Ofelte, fiul lui Licurg, regele Nemei. Lăsându-l pe iarbă pentru a arăta izvorul Langia grecilor (cf. *Purgatoriul*, Cântul XXII), Ofelte a fost mușcat și ucis de un șarpe. Licurg a condamnat-o la moarte pe Hipsipile, dar cei doi fi ai

săi au sărit și-au scăpat-o, în drumul care o ducea spre locul de chin. Cu aceeași grabă se rezezise Dante să-l strângă în brațe pe poetul Guinizelli, dar flăcările îl împiedicaseră.

³⁸ „*Tată*”: Dante îl recunoaște astfel pe Guinizelli nu numai ca maestru al său, dar și al tuturor poezilor contemporani, reprezentanți ai Dulcelui stil nou.

³⁹ *Și-ngândurat*: E atât de puternică impresia pe care i-a făcut-o întâlnirea cu Guinizelli, maestrul său în poezia scrisă *în volgare* (italienește), încât nu mai poate vorbi ci numai să-l privească, lung și plin de admirație („îi sorbeam privirile senine”).

⁴⁰ *De pară*: Se temea de bariera flăcărilor.

⁴¹ *Povară*: Când s-a săturat de atâta intensă privire. Se simte toată puternica dorință a lui Dante de a-l vedea cât mai mult și mai bine pe acela pe care îl considera inițiatorul celor dintâi poezii într-adevăr artistice ale literaturii italiene.

⁴² *Găsii cuvinte*: Acele cuvinte care îți iau orice îndoială formează un jurământ.

⁴³ *Lete*: Râul aflat, cum se va vedea, în Purgatoriul terestru și ale cărui ape aduc uitare. Nici măcar după ce apele fluviului Lete îi vor purta uitarea, nu va putea să nu-și amintească Guinizelli grația extraordinară pe care o are Dante de a străbate viu regiunile lumii de dincolo.

⁴⁴ *Atâta drag*: Care este cauza mării dragoste pe care tu juri că mi-o porți?

⁴⁵ *Obiceiul său*: în textul italian: „*modernul uz*”. Uzanța de a scrie versuri *în volgare*, în italiană, în limba poporului și nu în latina pe care o foloseau cărturarii. Se face manifestă în acest Cânt o altă ipostază a multiformei personalități a marelui poet,

care se demonstrează și ca un critic literar, știind să surprindă, cu mare și fină intuiție, caracteristicile artei unui scriitor.

⁴⁶ *Acesta*: Este poetul provençal Arnaldo Daniello, care a trăit în a doua jumătate a secolului al XII-lea.

⁴⁷ *Limousin*: Cel din Limousin este un alt vestit trubadur, Gerard de Bornelh (1175-1220).

⁴⁸ *Pe-adevăr*: Faima, renumele, care de multe ori nu corespunde fondului adevăratului merit.

⁴⁹ *Judecând*: Unii, deci, își stabilesc, își întăresc părerea despre meritele unui scriitor, mai mult din faima acestuia, decât din ascultarea regulilor poeticii ori ale bunului-simț literar.

⁵⁰ *Guittone*: Poetul Guittone d'Arezzo.

⁵¹ *Stareț*: Cristos stareț al unei mănăstiri ar putea fi interpretat ca lipsă de respect religios. Dante are de multe ori asemenea îndrăzneii.

⁵² *Acest tărâm*: Purgatoriul.

⁵³ *El pieri*: Comparație surprinsă cu mare artă din realitatea imediată.

⁵⁴ *M-am apropiat*: Terțina este grațioasă și afectată în tonalitate, amintind arta atinsă de prețiozitate și uneori de artificial a trubadurului Daniello.

⁵⁵ *Se rosti*: Toate cuvintele spuse de Daniello sunt în original în limba provençală, ceea ce demonstrează întinsele cunoștințe ale lui Dante în această arie lingvistică.

⁵⁶ *Viitorul*: Viitorul fericit al înălțării către Paradis.

⁵⁷ *La vremea potrivită*: Atunci când Dante se va reîntoarce pe pământ să se roage pentru el.

Cântul XXVII

¹ *Precum atunci:* O altă abstractă perifrază astronomică pentru a arăta că seara cobora în Purgatoriu. Primul foc al soarelui, răsăritul, primele-i raze vibrează la orizontul Ierusalimului („locun care se sfârși Hristos”), atunci când deasupra fluviului spaniol Ebro strălucește constelația cumpenei. În India, definită prin fluviul Gange, ale cărui ape erau fierbinți sub semnul soarelui aflat la amiază, iar pe muntele Purgatoriului, aflat cum se știe la antipodul Ierusalimului, soarele era spre apus.

² *Un înger:* îngerul castității, paznicul celui de al șaptelea ocol.

³ *Ferice:* în latinește, în original: „*Beati mundo corde*” (Feriți cei cu inima curată), cuvinte care definesc cea de a șasea fericire evanghelică (Matei, V, 8).

⁴ *Apoi:* îngerul castității vestește trecerea obligatorie prin flăcările purificatoare. Este prima dată când Dante va fi supus unui chin direct în călătoria sa.

⁵ *Ca omul dus:* Pentru a arăta marea spaimă de care este cuprins, Dante își reamintește de îngrozitorul chin medieval, numit *propagatio* (cf. *Infernul*, Cântul XIX) și care consta din a îngropa oamenii de vii și cu capul în jos.

⁶ *Cu palmele:* Umanitatea gesturilor lui Dante emoționează și astăzi tot atât de puternic ca în urmă cu sute de ani.

⁷ *Făpturi pe rug:* Înaintea lui Dante se ridică acum uriașele ruguri pe care au putut să ardă atâția contemporani ai săi, ai omului veacului de mijloc, în care chinurile și moartea erau atât de numeroase, date de stăpânitorii cruzi ori de înalți clerici

intransigenți. (Să nu uităm că el însuși fusese condamnat la arderea pe rug.) în aceste versuri, Dante a închis măiestru un vast tablou al Evului Mediu.

⁸ *Poeții*: Cele două călăuze, Virgiliu și Stațiu.

⁹ *De moarte*: Vrând să învingă umană frică a lui Dante în fața traversării zidului de foc, Virgiliu îi amintește că el nu putea să moară în această călătorie pe care o hotărâse o voință superioară, divină.

¹⁰ *Adu-ți aminte*: Repetând, Virgiliu vrea să-i amintească din câte primejdii l-a scăpat, amintindu-i îndeosebi pe cea mai grea (coborârea în gol și în profunzimea prăpastiei infernale pe spinarea monstrului Gerion (cf. *Infernul*, Cântul XVII).

¹¹ *Poala hainei*: Virgiliu, pentru a-l convinge pe Dante de afirmațiile sale, care pot părea neverosimile, îl îndeamnă la o probă simplă.

¹² *Pătrunde-n foc*: îndemnul lui Virgiliu este din ce în ce mai persuasiv.

¹³ *Deși-mi vorbea*: împotriva conștiinței care-l îndemna să asculte de Virgiliu, singura și credincioasa lui călăuză, acela care nu-l înșelase niciodată.

¹⁴ *Zidu-acesta*: Ultimul obstacol între Dante și Beatrice este zidul flăcărilor. Este limpede că Virgiliu a păstrat în final argumentul decisiv, acela care-l va hotărî ferm pe Dante să înfrunte marea primejdie a flăcărilor pentru a afla dincolo de ele pe înalta, nemuritoare sa iubită.

¹⁵ *Pâram*: Este o povestire (Ovidiu, *Metam.*, IV, 145), care a avut o largă circulație în Evul Mediu. Doi tineri îndrăgostiți din Babilon și-au dat întâlnire în afara orașului, lângă un dud. Venită prima, fata Tisbe este gonită de o leoaică înfuriată. În fugă, îi cade vâlul

care o înfășură și pe care îl sfâșie leoaica. Tânărul Pâram, văzând urmele leoaicei și vâlul sfâșiat, se înjunghie. Revenind la locul întâlnirii și găsindu-și iubitul în agonie, Tisbe se ucide și ea. Sângele tinerilor a făcut să devină roșii și să rămână de atunci astfel colorate fructele dudului sub al cărui frunziș a avut loc tragedia. Deci așa cum Pâram în agonie, auzindu-se strigat de Tisbe, a deschis ochii, învingând forța morții, la fel, la auzul numelui iubit al Beatricei, Dante se hotărăște să-și învingă marea spaimă și să străbată arzătorul zid al flăcărilor.

¹⁶ *Cu-n prunc*: Terțina îl arată pe Virgiliu blând și înțelegător față de purtarea de copil fricos și încăpățânat a lui Dante. Așa cum poți să convingi un copil să facă un lucru cu ajutorul unui fruct frumos și gustos, așa a fost convins Dante cu ajutorul celei mai înalte făgăduințe, a vederii Beatricei.

¹⁷ *Intră în foc*: Virgiliu intră primul în foc, urmat de Dante. În urma lor va merge Stațiu, care până atunci umblase între Virgiliu și Dante. Această schimbare de poziție este indicată de majoritatea comentatorilor drept o împiedicare a unei eventuale fugi a lui Dante, omul care nu ar fi putut îndura extraordinara dogoare a flăcărilor.

¹⁸ *Fier topit*: în italienește: „sticlă topită”. (Să ne amintim cât de măestri au fost și sunt italienii în arta cristalului și a lucrării sticlei, pentru a ne explica frecvența acestei imagini în *Divina Comedie*.)

¹⁹ *Domnul meu*: Virgiliu.

²⁰ *Beatrice*: Pentru a-l încuraja pe Dante care suferea îngrozitor din cauza flăcărilor Virgiliu îi vorbește mereu de Beatrice, spunându-i că este atât de aproape încât i se văd parcă ochii. (Ochii aceia

divini, care îi străluciră lui Virgiliu mai intens decât luceafărul când femeia iubită de Dante coborâse în Infern pentru a-l ruga pe marele poet latin să fie călăuză sigură iubitului rătăcit în pădurea păcatelor.)

²¹ *Un glas*: Glasul care se aude dincolo de zidul de foc este al îngerului păzitor al ultimei scări, aceea care urcă spre Paradisul pământesc.

²² *Miezu-unei lucori*: Lumina în care este învăluit îngerul este atât de intensă încât ochii lui Dante nu-i pot îndura strălucirea. Comentatorii s-au întrebat dacă acest ultim paznic al Purgatoriului a șters ultimul *P* de pe fruntea lui Dante. Poetul nu o scrie. Majoritatea interpretărilor afirmă că trecerea prin flăcările purificatoare a fost de ajuns să șteargă ultima inițială a păcatului.

²³ *Nu vă opriți*: Coboară întunericul, și ascensiunea în Purgatoriu, se știe, este interzisă în timpul nopții.

²⁴ *Suia pieptiș*: Ultima scară urca de la apus la răsărit în așa fel că soarele proiecta umbra lui Dante drept în față.

²⁵ *Umbra ce-mi pieri*: Umbra lui Dante s-a „stins” (în text), nu se mai vede, semn sigur că soarele a apus la orizont.

²⁶ *Cuprinsul zării*: Terțina descrie cu mare eficacitate plastică coborârea nopții peste munte.

²⁷ *Însușiri*: Însușirea Purgatoriului de a nu îngădui ascensiunea în timpul nopții a înfrânt forțele poezilor și voința urcării.

²⁸ *Rumegă*: Începe un tablou de o rară frumusețe, desprins cert din realitatea vieții păstorilor din munții Italiei, care amintește îndeaproape simplitatea clară și luminozitatea tablourilor pictorului Giotto.

²⁹ *Ei*: Virgiliu și Stațiu.

³⁰ *Cuprinși de stânci*: Adăpostiți în scocul strâmt al scării de piatră prin ai cărei pereți verticali se vedea numai o fâșie luminoasă din cerul înstelat.

³¹ *Ca sorii*: Unii comentatori au interpretat acest vers în sensul că, urcând pe cel mai înalt munte din lume, Purgatoriul, Dante s-ar fi apropiat de stele și le-ar fi văzut în felul acesta mai mari. Este însă limpede că acest fenomen de intensificare a luminozității stelelor sus pe munte există și că el poate fi explicat prin puritatea atmosferei în acele zone înalte și nu printr-o infinitezimală apropiere de astre, care raportată la distanțele enorme nu înseamnă absolut nimic.

³² *Somnu*: Era un somn ale cărui vise aveau să se întâmple la trezire.

³³ *Venera*: în original „*Citera*”. Venus fusese numită astfel pentru că se născuse din spuma mării, ale cărei ape scaldau insula Citera. Aci este vorba de planeta Venus. Deci când spre răsărit apare luceafărul de dimineață (în zori), Dante a avut un Vis. Așa cum se știe, potrivit credinței medievale, visurile dinspre dimineață erau profetice (cf. *Infernul*, Cântul XXVI).

³⁴ *Lia*: în *Biblie*, Lia este fiica lui Laban, sora Rachelei, și amândouă soțiile patriarhului Iacob. Ea simbolizează viața activă, iar sora ei pe cea contemplativă („ei văzul, mie fapta-mi folosește”).

³⁵ *Lucorile*: întâile lumini ale dimineții. Cu atât mai dragi acelor care au rătăcit în lume și acum se întorc în țară, fiind foarte aproape de ea. Se simte încă o dată puternica nostalgie dar și speranța de a se repatria a marelui exilat pe nedrept.

³⁶ *Goneau*: Versul anunță înfrângerea

întunericului și reluarea ascensiunii.

³⁷ *Cei ce-mi erau făclie*: într-adevăr versul acesta amplu descrie ridicarea marilor poeți latini ca două gigantice statui pe pedestalul format din treptele ultimei scări.

³⁸ *Poamă*: Credem că acest fruct nu poate fi decât înțelepciunea, cunoașterea prin experiență, care asigură adevărata fericire.

³⁹ *Ajuns-am*: Am ajuns pe culmea Purgatoriului, în mirifica grădină a Paradisului pământesc.

⁴⁰ *Virgil rosti*: Virgiliu va pronunța ultimele sale cuvinte adresându-se cu nesfârșită dragoste discipolului pe care l-a călăuzit până aici. El l-a călăuzit prin Infern (osânda „cea de veci”), prin Purgatoriu („osânda trecătoare”).

⁴¹ *Cea de veci*: Virgiliu sintetizează marea lor călătorie de până aici. El l-a călăuzit prin Infern (osânda „cea de veci”), prin Purgatoriu („osânda trecătoare”).

⁴² *Nu-s în stare*: Virgiliu declară că din acest loc el nu-i va mai putea fi călăuză. Rațiunea umană, al cărei simbol este poetul latin, nu a crezut în Paradisul creștin. De aici înainte va fi călăuză rațiunea divină.

⁴³ *Cu truda minții*: Și versul acesta sintetizează asprul drum străbătut de cei doi poeți.

⁴⁴ *Plăcerea*: Voința lui Dante îi va fi călăuză acum când a ieșit din drumurile grele și strâmte ale Infernului și Purgatoriului.

⁴⁵ *Privește*: Terțina descrie frumusețea vie, naturală, a unei grădini înflorite, sub lumina soarelui. Este Paradisul pământesc, în care toată vegetația se naște spontan, fără mâna omului, ca pe pământ. În realitate este vorba de o descriere strălucitoare a unei

grădini de pe pământ, încă o dovadă a luminosului realism al *Divinei Comedii*, operă printre primele din lume în care natura intră ca temă.

⁴⁶ *Frumoșii ochi*: Ai Beatricei, pe care Virgiliu îi evocă încă o dată întocmai cum i-au strălucit în tenebrele infernului. Așa și-a început el cuvintele pe care i le-a spus lui Dante în prologul Infernului, așa le termina acum, în strălucirea Paradisului pământesc, cu evocarea luminoșilor ochi ai Beatricei.

⁴⁷ *Nici vorba mea*: Ca un părinte mândru de fiul său care a ajuns la o deplină maturitate și cunoaștere, Virgiliu îi afirmă libertatea, putința deplină de a se considera stăpân pe el însuși.

⁴⁸ *Te-ncunun*: Ultimele cuvinte ale lui Virgiliu afirmă solemn facultatea discipolului de a fi un cunoscător al lumii și existenței. Pentru aceasta, el îl încunună simbolic cu coroana mitrată a imperatorilor ca domn asupra propriei sale voințe și ființe.

Cântul XXVIII

¹ *Pădurii dese*: Pădurea aceasta a Paradisului pământesc, verde și înflorită etern, este o reprezentare realistă a faimoasei *pineta* din Ravenna, pe care de atâtea ori va fi străbătut-o Dante în pelerinaj meditativ, în ultimii ani ai vieții sale. Ea se opune cu totul pădurilor Infernului: prima, întunecată, a păcatelor, cea de-a doua, atât de contorsionată și stranie, a sinucigașilor.

² *Își cernea*: Frunzișul veșnic verde al pădurii paradiziace tempera marea strălucire a soarelui.

³ *N-am zăbovit*: Virgiliu îl lăsase doar stăpân deplin pe sine însuși.

⁴ *Pornii încet*: Aci, în această magică incintă, trebuie s-o aștepte pe Beatrice și de aceea mersul său

este încet. Dar și din dorința de a vedea, cu toate amănuntele, un atât de frumos peisaj.

⁵ *Boare dulce:* Un alt element al naturii, o adiere ușoară contribuie la completarea minunatului tablou desprins din natura cea mai pământească, care poate primi atributul de divină, prin marea ei frumusețe.

⁶ *Iar frunzele:* Frunzele se plecau ușor în bătaia adierii spre apus, acolo unde cade prima umbră pe care soarele o aruncă dimineața.

⁷ *Dar mt-ntr-atât:* Nu-și părăseau prea mult frunzele poziția dreaptă, nu se întorceau la suflarea vântului pentru a tulbura cântul păsărilor.

⁸ *Măiestritul cânt:* Tot meșteșugul lor, toate artele, și-l arătau păsărelele în vârfurile arborilor Paradisului pământesc, adică zburau, săreau, dar mai ales cântau.

⁹ *Le-ngânau:* Freamătul frunzelor întovărășea cântecul vesel al păsărilor. Freamătul acesta al frunzelor paradiziace se aseamănă cu acela al pădurii de pini de lângă Ravenna, când Eol (zeul vânturilor), dă drumul din peșteri unuia dintre supușii săi, vântul numit Sirocco. Deci iată cu totul demonstrată afirmația reprezentării realiste a Paradisului pământesc, prin cristalizarea în versuri într-adevăr simfonice a faimoasei *pineta* din Ravenna.

¹⁰ *Cu pașii înceți:* Terțina amintește de altă rătăcire a lui Dante într-o altă pădure. Dar câtă deosebire între aceea a Infernului și pădurea de pe culmea muntelui Purgatoriului.

¹¹ *Un râu:* Un aft puternic element natural, descris cu o rară măiestrie, este acest râu, ale cărui unde apleacă ușor ierburile crescute înalt pe maluri.

¹² *Brună:* Toate apele de pe pământ, chiar cele

mai limpezi, tot ar fi părut că sunt tulburi, în comparație cu aceasta care străbate pădurea edenică, deși ea curge în eternitate sub înalții arbori, fără să fi fost atinsă vreodată de lumina soarelui sau a lunii.

¹³ *în floare*: Ramurile înflorite cu care se împodobeau în Italia porțile caselor în prima zi de mai, simbolizând primăvara.

¹⁴ *O doamnă*: Această frumoasă tânără, culegătoare de flori, este (așa cum va numi-o Beatrice mai departe (Cântul XXXIII, v. 19) Matelda. Nu există încă o precizare relativă la semnificația reală ori simbolică a personajului, totuși cei mai mulți dintre comentatori o socotesc drept o tovarășă încă din viață a Beatricei, ori figura feminină cântată de Dante în *Cantonierul* său sub numele de Pargoletta.

¹⁵ *Razele iubirii*: Toată reprezentarea Mateldei arată o femeie îndrăgostită, care-și trădează intensitatea sentimentului prin ochi. Versurile acestea pot aminti spontaneitatea unora dintre cele mai realizate poezii ale Dulcelui stil nou.

¹⁶ *Proserpina*: Fiica zeiței Ceres, răpită de zeul Infernului, Pluton, pe când culegea flori la poalele muntelui Etna și dusă în Infern, unde avea să-și piardă tinerețea.

¹⁷ *Precum*: Cele trei terține următoare contribuie măiestrit să întregească portretul atât de grațios al unei tinere fete frumoase, plină de modestie și pudoare.

¹⁸ *Unde*: Pe malul râului unde ierburile sunt legănate de undele apei.

¹⁹ *Venerii*: Nici Venus, zeița frumuseții și a iubirii, nu a avut o mai mare lumină în ochi atunci când a fost străpunsă cu săgeata dragostei pentru Adonis, de

către fiul ei.

Cupidon.

²⁰ *Surâdea*: Putem crede că dintr-un asemenea fragment literar care descrie splendoarea unei fete grațioase, surâzătoare, în mijlocul unei naturi edenice, s-a putut inspira un mare pictor al Renașterii, Sandro Botticelli, în *Primavera*.

²¹ *Helespontul*: Strâmtoarea Dardanelelor. Aci a azvârlit un pod de vase Xerxes, regele perșilor, în anul 480 î.Hr., pentru a trece în Grecia, unde avea să fie zdrobit la Salamâna. De altfel și podul de vase avea să fie distrus de valurile mării pe care atunci, furios, Xerxes a pus să fie bătută cu vergile.

²² *Leandru*: Al doilea exemplu este dat după Ovidiu (*Heroides*, XVII), unde se povestește despre un tânăr din Abidos îndrăgostit de Hero, o tânără din Sestos, localități aflate față în față pe un țărm și pe celălalt al Helespontului. În fiecare noapte, Leandru trecea strâmtoarea înot până când, într-o mare furtună, s-a înecat. Această ispravă de a trece Dardanelele înot a efectuat-o romanticul poet englez Byron, vestit înotător. Deci Leandru nu ura atâta Helespontul cât ura Dante micul pârau de trei pași lărgime care îl despărțea de Matelda.

²³ *Locuales*: Este Paradisul, primul cuib al lui Adam, primul leagăn al omenirii.

²⁴ *Ale Psaltirii*: Psalmul acesta (XCII, 4), care începe cu cuvântul *Delectasti* (mă-n-veselește, Doamne, cu lucrul mâinilor tale), ar explica rațiunea surâsului Mateldei care exultă în fața frumuseților Paradisului pământesc. În realitate, fără niciun simbol, Matelda reprezintă o fată tânără care se bucura, fără niciun semn alegoric, în fața marilor frumuseți ale

naturii.

²⁵ *Zdruncină credința:* De la Stațiu (cf. *Purgatoriul*, Cântul XXI), Dante aflase că Purgatoriul nu este supus perturbațiilor atmosferice. Atunci cum curg apele acestui râu și cum bate vântul care face să freamăte minunata pădure?

²⁶ *Cel:* Dumnezeu care este singur, fiind el singurul perfect.

²⁷ *Zălog:* Ca un zălog, ca o anticipare a păcii, a beatitudinii eterne, Dumnezeu a dat omului Paradisul pământesc, dar Adam păcătuiind a fost alungat din Paradis.

²⁸ *Fu muntele făcut:* Muntele Purgatoriului fiind creat inițial pentru a purta pe culmea lui Paradisul, nu era supus perturbațiilor ce se petrec pe pământ.

²⁹ *Ori:* în timp ce, după sistemul ptolemaic, pământul e imobil, aerul se rotește cu primul mobil, cu cel mai înalt și mai îndepărtat cer de pământ („primul cer”). Dacă această rotire a aerului, antrenată de rotirea cerurilor, nu este întreruptă în nicio parte, ea atinge atunci creasta Purgatoriului, care se înalță în aerul pur al înălțimilor, făcând să freamăte pădurea edenică.

³⁰ *Iar plantele:* Aerul acesta, dacă atinge o plantă în Paradis, este pătruns de marea ei forță germinativă pe care va răspând-o apoi pe întregul pământ. Această putere va da apoi naștere, după felul solului, la variatele feluri de arbori și de flori.

³¹ *De-ați ști:* Știind cum se răspândește cu ajutorul aerului această minunată putere germinativă.

³² *Iar apa:* După ce a explicat originea vântului în Paradisul pământesc, Matelda explică acum pe aceea a apei (a râului Lete), arătând că ea nu este produsă

de condensarea vaporilor.

³³ *Fântâna*: Apa este a unui izvor etern din care își trag obârșia două râuri opuse.

³⁴ *De-a șterge*: Un râu are virtutea de a șterge amintirea păcatelor, celălalt întărește amintirea faptelor bune. Primul se numește Lete și celălalt Eunoe.

³⁵ *Din ele*: Apele celor două râuri nu au *efecte*, adică nu-l fac pe om să urce la ceruri dacă nu bea din amândouă.

³⁶ *Cei ce-n Parnas*: Poeții din Antichitate, care au visat și au cântat vârsta de aur a omenirii, poate că, profetic, au intuit Paradisul pământesc.

³⁷ *Nectarul*: Nectarul pomenit de poeți e poate apa acestor râuri care străbat Paradisul.

Un zâmbet: Cei doi poeți, Virgiliu și Stațiu, reprezentanți ai acelei continuități despre care vorbise Matelda, își exprimă prin zâmbet mulțumirea de a fi fost printre vestitorii profetici ai unui adevăr viitor.

Cântul XXIX

¹ *Cântă*: Cântecul Mateldei este al unei tinere îndrăgostite.

² *Beati*: „Ferice de cei cu păcatele iertate”, cuvinte ale psalmului XXXII, urare pentru Dante și probabil și pentru Stațiu care, bând din apele râului Lete, aveau să uite curând chiar și amintirea păcatelor.

³ *Ca nimfele*: Cât de aeriene sunt versurile acestea care reprezintă toată grația mersului Mateldei. În același timp, comparația luată din lumea păgână a Antichității, chiar în incinta Paradisului pământesc, ni-l arată o dată mai mult pe Dante ca pe

un precursor al epocii moderne a Renașterii.

⁴ *Porni*: Matelda cu pași mărunți.

⁵ *A Evei îndrăzneală*: De-a fi gustat din pomul cunoașterii Binelui și Răului și de a fi fost astfel alungată din Paradis.

⁶ *Porunci*: N-a vrut să asculte poruncile divine, a vrut să cunoască totul și s-a lăsat ispitită de ademenirile șarpelui.

⁷ *Muze*: Muzele păgâne sunt invocate încă o dată în decorul Paradisului creștin pentru a-l ajuta pe Dante la marea probă de a reda în versuri extraordinara viziune pe care o are aici. Cuvintele care însoțesc invocarea muzelor și care îl arată pe Dante suferind de foame, de ger, veghind mereu pentru a fi putut să rămână credincios poeziei, sunt de un mare interes autobiografic. Ele îl reamintesc pe Dante exilatul, rătăcitor la atâtea curți ale seniorilor vremii, pe omul care a simțit amarul pâinii străinului și urcarea atât de grea a scărilor altuia. Ele sunt cuvintele care definesc mai bine decât oricare altele marea luptă a poetului pentru realizarea înaltei sale creații de artă.

⁸ *Helicon*: Munte în Beoția, sediul muzelor, din care izvorau apele inspirației poetice.

Aganippe și Ippocrene.

⁹ *Urania*: Muza astronomiei și deci a tuturor lucrurilor cerești. Începe o descriere minunată a felului în care Evul Mediu, teologal și creștin, concepea reprezentarea supranaturalului.

¹⁰ *Ce-i al lui*: Nu pierde nimic dintr-al său din cauza depărtării, adică poate fi văzut bine, în toate detaliile sale.

¹¹ *Virtutea*: Puterea de adâncime.

¹² *Razele de lună*: Candelabrul din procesiunea mistică și care lumina mai intens decât luna în momentul maximei ei luminozități.

¹³ *Și-așijderi*: Este ultima privire a lui Virgiliu, una dintre cele mai pline de umanitate figuri ale literaturii lumii.

¹⁴ *Spre razele*: Sunt cele șapte sfeșnice pomenite în *Apocalipsul* lui Ioan, simbolizând arderea și lumina sfântului duh. Înaintarea lentă a candelabrelor este comparată, ciudat, cu eleganța și pudoarea mersului tinerelor căsătorite de curând. Acesta este în întregime Dante Alighieri, poetul Evului Mediu creștin, care și-a smuls însă materia de artă din lumea și din viața vie care îl înconjurau.

¹⁵ *Fecioara*: Matelda.

¹⁶ *Mi-l rășfrângea*: Sub lumina sfeșnicelor, apele râului Lete se luminează și-l oglindesc pe Dante.

¹⁷ *Și-ajuns*: Când a ajuns la locul în care, între el și procesiunea mistică, era numai lărgimea râului, Dante și-a oprit pașii.

¹⁸ *Flăcări*: Flăcările candelabrelor lăsau în urma lor aerul pictat, ca un penel de pictor care lăsa urme de culoare și lumină pe un tablou.

¹⁹ *Curcubeu*: Arcul soarelui este curcubeul iar cingătoarea lumii este hallo-ul (*nimbul*) care o înconjoară de multe ori.

²⁰ *Șapte dâre*: Cele șapte fețe sunt cele șapte culori ale spectrului solar.

²¹ *Bătrâni*: Acești bătrâni vrednici de cinste semnifică cele douăzeci și patru de cărți ale *Vechiului Testament*. Întreaga procesiune reprezintă istoria bisericii lui Cristos de la originile sale și se desfășoară ca un preludiu dramatic în așteptarea coborârii din

cer a Beatricei, femeia iubită de Dante dar și simbolul înalt al rațiunii divine.

²² *Trecând apoi:* După ce ceata de bătrâni a trecut și florile și iarba n-au mai fost călcate.

²³ *Patru fiare:* Cele patru fiare luminoase simbolizează cele patru Evanghelii creștine, încununate cu verde (simbol al rezeziciunii cu care s-a răspândit doctrina creștină), și cu ochii pe penele aripilor (simbol al agerei vederi divine).

²⁴ *Argus:* Paznicul mitologic al nimfei Io, cel cu o sută de ochi.

²⁵ *Ezechil:* Cele patru fiare sunt descrise și de Ezechil în prima sa carte (I, 4) și de Ioan în *Apocalipsul* (IV, 8), cu o diferență doar relativă la numărul aripilor (la Ezechil sunt patru, iar la Ioan, urmat de Dante, șase).

²⁶ *Un car:* Un car triumfal, care simbolizează biserica creștină, sprijinită pe două roți: *Vechiul* și *Noul Testament*, sau cele două ordine călugărești: franciscani și dominicani.

²⁷ *Un leu întraripat:* în original, un „grifon”, animal fabulos, cu capul de vultur și trupul de leu cu aripi. El simbolizează prin cele două naturi ale sale pe Iisus Cristos, om și Dumnezeu, care este conducătorul bisericii creștine.

²⁸ *O dără-n mijloc:* Grifonul înaintează astfel de-a lungul dărei mijlocii din cele trasate în aer de cele șapte candelabre, lăsând într-o parte și alta câte trei dăre luminoase.

²⁹ *Era aur:* Natura de vultur a grifonului este de aur, semnificând divinitatea, iar natura de leu îl reprezintă pe om și este albă amestecată cu roșu, chiar culorile cărnii trupului omenesc.

³⁰ *Nu carul*: Un car triumfal mai frumos nu i-au dat romanii nici lui Scipione Africanul, învingătorul lui Hanibal, nici lui August, împăratul. Ba, nici carul care purta în mitologie soarele pe cer nu poate fi socotit mai frumos. Încă o dată este evocat aici episodul lui Phaeton care, ca să aibă o dovadă că este într-adevăr fiul Soarelui, a cerut de la tatăl său îngăduința de a conduce pe bolta cerului carul lui de foc. Abătându-se din drum și apropiindu-se prea mult de pământ („Terra”), era gata să-l ardă și să-l pustiască dacă, la rugăciunea sa, Zeus nu l-ar fi trăsнит pe nefericitul Phaeton.

³¹ *Trei doamne*: Simbolizează cele trei virtuți teologice: una roșie (*Caritatea*), una verde (*Speranța*), și cea de a treia, mai albă ca zăpada (*Credința*).

³² *Patru*: Alte patru doamne care stau în stânga carului sunt cele patru virtuți cardinale: *Dreptatea*, *Tăria*, *Cumpătarea* și *Prudența*. Aceea care dădea ritmul dansului, având trei ochi, este Prudența. De reamintit că în timp ce cele trei virtuți teologale sunt proprii numai creștinilor, cele patru virtuți cardinale sau morale puteau fi proprii și păgânilor.

³³ *Doi moșnegi*: Cei doi moșnegi reprezintă *Faptele apostolilor* (Luca), și *Epistolele* (sfântul Pavel).

³⁴ *Ucenic*: Unul, Luca, părea după veșmânt a fi discipol al lui Hipocrat, întemeietorul medicinei în Antichitate, vindecător al oamenilor, „făpturile cele mai dragi ale Firii” (în text original).

³⁵ *Celălalt*: Sfântul Pavel, care, mai înainte de a se converti, fusese un vajnic războinic, iar cuvintele sale din *Epistole* erau tăioase ca o spadă, în lupta dusă pentru apărarea credinței.

³⁶ *Alți patru*: Alți patru moșnegi, care reprezintă,

la rândul lor, cele patru cărți ale *Epistolelor canonice* ale lui Petru, Iacob, Ioan și Iuda, *umili* la înfățișare, pentru că respectivele scrieri erau mai puțin realizate în conținut și formă, și mai reduse cantitativ.

³⁷ *Un bătrân*: Acest alt singur moșneag reprezintă *Apocalipsul* Sfântului Ioan, ultima carte a *Noului Testament*.

³⁸ *Ca-n somn*: Fața bătrânului părea inspirată ca de visul unor profeții extraordinare, cum sunt într-adevăr cele cuprinse în *Apocalips*.

³⁹ *Aceștia șapte*: Cei șapte ultimi bătrâni, ca și ceilalți douăzeci și patru, erau îmbrăcați în alb, dar ei erau încoronați cu flori roșii, în timp ce cei douăzeci și patru erau încununați cu crini. Albul simbolizează *Vechiul Testament*, care credea în venirea lui Cristos, iar roșul este simbolul arzător al *Noului Testament*, simbol al carității pe care Mântuitorul creștin a predicat-o lumii.

⁴⁰ *Tună*: La tunetul profund, la acest semnal, întreaga procesiune se oprește chiar în dreptul lui Dante.

⁴¹ *Lumine*: Sunt luminile celor șapte candelabre care deschiseseră procesiunea.

Cântul XXX

¹ *Ursa*: Dante compară cele șapte candelabre ale procesiunii cu constelația Ursei Mari (**Carul Mare**). Dar această constelație spirituală nu are nici început, nici sfârșit. Aparținând Empireului, ea nu poate fi întunecată de nimic altceva decât de urmările păcatului original. În timp ce Ursa (**Carul**) din cerurile reale călăuzește pe corăbieri spre porturi, constelația spirituală a candelabrelor conduce aici întreaga procesiune a bisericii.

² *Mulțimea-adevărată*: Sunt cei douăzeci și patru de bătrâni, reprezentarea cărților sfinte, care totdeauna au spus adevărul. Ei, care au profetizat biserica creștină, se întorc acum spre simbolul ei, carul triumfal tras de grifon, ca spre propria lor pace, însetați cum au fost de îndeplinirea unei astfel de dorințe arzătoare: unirea bisericii creștine pe pământ.

³ *Un glas*: Glasul unui bătrân din cei douăzeci și patru și care reprezintă minunata carte a Bibliei, *Cântarea cântărilor*, unul dintre cele mai frumoase imnuri de iubire ale lumii.

⁴ *Mireasă*: Sunt cuvintele din *Cântarea cântărilor*: „Vino din Liban mireasă” („*Veni sposa da Libano*”). Chemarea este înălțată spre Beatrice.

⁵ *Aleluind*: în ziua Judecății universale, morții își vor redobândi trupurile și deci și glasurile.

⁶ *Ad vocem*: „La glasul unui astfel de bătrân”, care rostise vorbele de chemare din *Cântarea cântărilor*.

⁷ *Soli*: Solii vieții veșnice sunt îngerii care apar din carul triumfal.

⁸ *Benedictus*: „Binecuvântat tu cel care vii”, cuvintele adresate lui Iisus când a intrat în Ierusalim în Duminica Floriilor.

⁹ *Manibus*: „Împrăștiati crini cu mâinile pline”. Este un emistih luat din Virgiliu (*Eneida*, VI, 883). Îngerii cerurilor creștine spun cuvintele poetului păgân poate ca o ultimă dovadă de înaltă dragoste și admirație din partea lui Dante către marele său maestru, de care se va despărți, peste câteva clipe, pentru totdeauna.

¹⁰ *Cum vezi adesea*: Două. terține admirabile ale descrierii aurorei, ca un fundal luminos, merit să ne

pregătească pentru marele eveniment al apariției Beatricei. Ca o ramă pentru încadrarea minunatului chip al iubitei sunt îmbinate toate aceste elemente accesorii ale tabloului luminos și plin de mișcare.

¹¹ *Alb:* Cele trei culori care o îmbracă pe această doamnă, al cărei nume nu a fost pronunțat încă, dar pe care îl bănuim în toată neliniștea lui Dante, simbolizează cele trei virtuți teologale.

¹² *Duhul meu:* De multe ori în acea poveste de dragoste, primul roman de iubire european, care este *Viața Nouă*, Dante descrie marea tulburare pe care i-o aducea totdeauna vederea Beatricei. Răsună aici accentele iubirii de adolescență din *Viața Nouă*, după atâția ani, (zece), câți trecuseră de la moartea femeii iubite.

¹³ *Nu prin văz:* Mai înainte ca ochii s-o fi văzut, Dante, printr-o tainică putere care emana de la Beatrice, a simțit întreaga, covârșitoarea forță a iubirii.

¹⁴ *Din pruncie:* Așa cum se narează în *Viața Nouă*, Dante se îndrăgostise de Beatrice când avea numai nouă ani.

¹⁵ *Privii:* Dante se întoarce către Virgil, aproape înspăimântat de covârșitorul sentiment pe care îl încearcă, pentru a i se mărturisi și a afla ajutor.

¹⁶ *Străvechiul foc:* Sunt dintre cele mai frumoase versuri de iubire ale literaturii și, în această mărturisire a sa, ca un suprem omagiu de admirație, Dante a întrebuițat literal cuvintele din *Eneida* (IV, 23), pe care Didona le adresează surorii sale spre a-i împărtăși dragostea pentru Enea. „*Agnosco veteris vestigia flammae*”.

¹⁷ *Virgil:* Cele două terține sunt pătrunse de

marea durere a lui Dante de a fi fost părăsit de Virgiliu. De mai multe ori este repetat numele maestrului iubit, ca un semn al deplinei recunoștințe, admirație și dragoste pentru acela care-i fusese maestru literar și călăuză sigură în prăpăstiile Infernului sau pe înălțimile muntelui Purgatoriului.

¹⁸ *Nici raiul*: Dante, poet catolic, face o afirmație de o rară îndrăzneală. Întreaga frumusețe a Paradisului creștin nu l-a putut mângâia de marea durere de a-și fi pierdut călăuza iubită, pe marele poet latin, Virgiliu.

¹⁹ *Dante*: Pentru prima și ultima dată este pomenit numele lui Dante în *Divina Comedie*. Și îi este adresat de aceea pe care a iubit-o din copilărie și care îi va face curând cele mai aspre muștrări, pătrunse de cea mai naturală umanitate. Este clar că, dincolo de orice simbol, Beatrice are aici comportamentul psihologic al unei femei îndrăgostite, întristată și jignită chiar, de purtarea lipsită de credință a iubitului.

²⁰ *Ca amiralul*: Atitudinea autoritară a Beatricei îl umple de mândrie nemărturisită pe Dante.

²¹ *Numele*: Dante își cere iertare de la cititor pentru introducerea numelui său în poemă, dar el a trebuit să-l scrie, fiindcă a vrut să refere în întregime toate cuvintele Beatricei.

²² *Frunzele*: Frunzele Minervei sunt acum de măslin (pomul consacrat acestei zeițe), fiind în același timp simbolul păcii, pe care atât de mult o dorise Dante.

²³ *Ca o regină*: „*Ilegalamente*” (în original). Acest atribut adaugă o altă notă maiestuoasă și mai autoritară atitudinii Beatricei, care fusese deja

comparată cu un amiral în exercitarea funcțiunii sale.

²⁴ *Sunt eu*: Beatrice repetă ironic acest „sunt eu” pentru a-l rușina și mai mult pe Dante păcătosul, aflat acum în prezența ei, care fusese înalta și curata lui dragoste.

²⁵ *Cum îndrăznit-ai*: Sensul în original este ironic. Cum ai binevoit să te urci pe scara sfântă a Purgatoriului pentru a ascende în Paradis, tu care, prin păcatele tale, nu ești demn de fericirea de aici.

²⁶ *Și-n jos privii*: Pline de umanitate simplă și de realism sunt aceste versuri care îl arată pe Dante privindu-și rușinat chipul oglindit în apele râului Lete.

²⁷ *Dragostea e-amară*: Severitatea mamei, muștrarea ei, pornește totdeauna din dragoste.

²⁸ *La tine*: îngerii încep să cânte primele versete ale psalmului XXXI: „*În te speravi Domine*” („În tine, Doamne, mă încred”), până la cuvintele: *pedes meos* (picioarele mele, în text), ca un semn că Dante nu și-a pierdut speranța în mântuire. Îngerii plini de compătimire imploră îndurare pentru Dante.

²⁹ *În spinare*: Coloana dorsală a Italiei sunt munții Apenini.

³⁰ *Țara*: Țara în care umbra moare este Africa, unde, în anumite zile ale anului, când soarele este la zenit, corpurile aproape că nu mai proiectează umbre, soarele fiind (la ecuator) cu totul perpendicular asupra lor. Acest limbaj metaforic semnifică următoarele: Așa cum vântul înghețat de nord îngrămădește zăpada în brazii ce acoperă Apeninii și apoi, când vântul cald al Africii suflă dinspre sud și transformă zăpada în apă, așa și el, Dante, rămas înghețat la muștrările Beatricei, se va topi în lacrimi, auzind cuvintele psalmului din care înțelege că acelor

făpturi perfecte, care sunt îngerii, le este milă de el.

³¹ *Cei: îngerii.*

³² *Acordurile:* Armonia cântului îngeresc este aidoma cu muzica generată de mișcarea sferelor cerești.

³³ *Neclintită:* Atitudinea Beatricei este aceeași, severă.

³⁴ *Voi stați:* Terțina definește atributele eterne ale îngerilor.

³⁵ *Muta lui durere:* Dante, care plânge dincolo de râul Lete, să știe că pocăința și durerea trebuie să fie potrivite și tot atât de mari ca și păcatul.

³⁶ *Sfere:* Nu numai prin influența constelației sub care s-a născut dar și prin grația divină (care este atât de înalt asupra-ne că vederile noastre nu-i pot fi vecine), Dante a avut atât de mari daruri naturale, încât ar fi fost în stare de cele mai nobile fapte.

³⁷ *Ci locul nemuncit:* O observație ascuțită în realismul ei. Cu cât darurile naturale sunt mai mari, dacă ele nu sunt cultivate pe calea cea bună, se vor întoarce cu atât mai mult spre rău și se vor utiliza spre a face răul, în toată puterea lor, îngust orientată.

³⁸ *Chipul meu:* Răsună aici accentele *Vieții Noi* și ale iubirii înalte, călăuzitoare, a Beatricei pentru Dante.

³⁹ *Alt tărâm:* Când Beatrice avea douăzeci și cinci de ani, și-a schimbat viața, trecând în aceea de dincolo de moarte.

⁴⁰ *Alteia:* Simțim toată vibrația de îndrăgostită a Beatricei, care suferea și astăzi, în viața ei veșnică, în apoteoza ei de simbol al rațiunii divine, de a fi fost uitată de Dante, care, după moartea ei, s-a îndreptat către alte femei pământene.

⁴¹ *S-a ofilit*: Un alt vers pătruns de profundul regret al îndrăgostitei.

⁴² *Căi*: A urmat căile păcatului, falsele aparențe ale unui bine trecător.

⁴³ *în vis*: N-a fost de niciun folos faptul că i-a apărut în vis pentru a-l rechema pe dreapta cale.

⁴⁴ *Căzu astfel*: Se rătăcise, se înfundase într-atât în lumea păcatelor, încât ultimul remediu a fost acela de a-i arăta Infernul („mulțimile pierdute”), pentru ca să vadă cu propriii lui ochi pedepsele îngrozitoare și eterne ale celor păcătoși.

⁴⁵ *Poetului*: în marea ei dragoste, în dorința de a-l îndrepta pe iubit pe dreapta cale, Beatrice nu a pregetat să coboare ea însăși în Infern pentru a-l ruga pe Virgiliu să-i fie călăuză lui Dante, rătăcit în pădurea păcatelor.

⁴⁶ *Orânduirea*: S-ar sfărâma o lege divină dacă cineva (în cazul acesta Dante) ar bea din apele râului Lete, fără să nu se căiască atât de tare și să nu plătească cu lacrimi amare răscumpărarea.

Cântul XXXI

¹ *Râu*: Lete.

² *Vârful*: Dante compară vorbele Beatricei cu o spadă ce până acum vorbind despre el, cu îngerii, lovise numai cu tăișul („cu muchia”). Acum însă, fiindcă i se adresează direct lui, vorbele Beatricei sunt o spadă ce lovește mai adânc și mai dureros, fiindcă lovește cu vârful.

³ *E drept*: Insistă pentru a-l face pe Dante să vorbească, să se mărturisească și prin vorbe, nu numai prin lacrimi.

⁴ *Dar vorba*: Dante era atât de rușinat că nu putea vorbi.

⁵ *Unde*: El nu putuse uita, nefiind încă scufundat în undele râului Lete.

⁶ *Da*: Groaza de a nu răspunde Beatricei și rușinea mărturisirii păcatelor l-au făcut să spună un „da” afirmator al tuturor acuzațiilor Beatricei, atât de stins, încât a trebuit să fie înțeles cu ochii, după mișcarea buzelor, altfel neputând fi auzit.

⁷ *Un arc*: Așa cum o prea încordată arbaletă rupe coarda și arcu, frângându-se, așa se prăbușește Dante sub povara fricii și remușcării, izbucnind în hohote de plâns, semn al profundeii căințe, dar fără a putea vorbi.

⁸ *Ce gropi*: în italienește, *fossi*” (șanțuri). Sunt amintite aici șanțurile care împiedicau intrarea într-un castel medieval.

⁹ *La chip*: Aluzie la femeile iubite de Dante după moartea Beatricei, dar și la alte desfătări pământene.

¹⁰ *Trupul tău*: Atunci când Beatrice a murit.

¹¹ *Știută-i sus*: La Dumnezeu, care vede totul.

¹² *Tocila sus*: O altă imagine luată din lumea meșteșugarilor contemporani. Roata tocilarului care ia acum tăișul spadei în răspăr pentru a-l toci, pentru a nu mai lovi atât de tăios și dureros pe cineva care a făcut totale și pline de sinceră căință mărturisiri.

¹³ *Mândru*: Frumusețea fizică a Beatricei era deci desăvârșită. Ea nu putea găsi niciun termen de comparație pe lume.

¹⁴ *Trupul meu*: Frumosul trup fusese o temniță pentru sufletul care triumfă în ceruri. Beatrice vorbește cu o rece indiferență despre înfățișarea-i pământească, cu totul altfel decât Francesca da Rimini, pe care, și în eternul uragan infernal, o durea felul în care îi fusese smuls frumosul trup.

¹⁵ *A celor pieritoare*: Beatrice nu mai era acum o falsă, o pieritoare plăcere.

¹⁶ *Să zbori*: Avântul, zborul sufletului lui Dante către cele mai înalte valori.

¹⁷ *Vreunei fete*: Aluzie la acea *Pargoletta* (copila), care poate fi întâlnită în *Rimele* lui Dante, simbol al iubirilor trecătoare.

¹⁸ *Un pui*: O pasăre tânără, fără experiență, cade foarte repede în cursă, dar uneia mature, zadarnic i se întind curse sau se trag în ea săgeți, că nu poate fi prinsă. Comparația are o finalitate clară, și Dante este desigur pasărea „cu pene mari” (în original), care s-a lăsat prea ușor prinsă în laț.

¹⁹ *Ridica barba*: Ironia Beatricei a atins un punct culminant, amintindu-i lui Dante că nu mai este un biet copil fără experiență, ci, dimpotrivă, un bărbat pe deplin maturizat.

²⁰ *Iarba*: Iarba, rege al Libiei, la a cărei curte avea să vină Didona (*Eneida*, IV, 196, și urm.). Deci mult mai greu și-a ridicat privirea Dante spre Beatrice decât ar fi smuls din rădăcini un stejar un vânt uriaș, care ar fi suflat în Alpi sau din sud, din regiunea Libiei.

²¹ *Ceata*: îngerilor care nu mai aruncă flori.

²² *Mândra fiară*: Grifonul, care era și vultur și leu cu aripi.

²³ *Trăind*: Cea de odinioară, cea de pe pământ. Beatrice, care în timpul vieții fusese atâta de frumoasă încât le putuse întrece în splendoare pe toate celelalte femei.

²⁴ *Urzica*: Expresie nu prea... ortodoxă, îndrăzneată (ca și în textul original), pentru a arăta durerea provocată de sincera căință.

²⁵ *Că-nvins*: Muștrările aspre ale Beatricei, profunda căință încercată îl fac să cadă leșinat.

²⁶ *Fata*: Matelda. Trezindu-se din leșin, Dante se vede scufundat în apele râului Lete și tras la vale de Matelda, care umbla pe fața apei ușoară ca o suveică.

²⁷ *Asperges*: Cuvinte ale psalmului LI: „*Isperges me*” („spăla-mă-voi”), care se cântă când cineva este aghesmuț pentru iertarea păcatelor.

²⁸ *Nici în gând*: Armonia insuperabilă a cântului îngerilor nu poate fi redată nici în scris nici în gând.

²⁹ *Fecioare*: Mândrele fecioare sunt cele patru virtuți cardinale care îl întăresc pe Dante.

³⁰ *Stele*: Cele patru stele ale căror lumini Dante le văzuse reflectându-se pe fața lui Cato, paznicul Purgatoriului (cf. *Purgatoriul*. Cântul I). Ele au fost hărăzite să fie slujnice („*ancelle*”) și ale Beatricei (aici simbolizând adevărul divin revelat), chiar mai înainte ca Beatrice să se fi născut.

³¹ *La ea*: Virtuțile cardinale îl vor purta pe Dante spre Beatrice, dar, spre a putea îndura intensitatea luminii ochilor ei, el va trebui să fie pregătit de virtuțile teologale.

³² *Trei altora*: Sunt cele trei virtuți teologale (Credința, Dragostea, Speranța), singurele care îi pot releva omului rațiunea divină (Beatrice).

³³ *Grifon*: Lângă Grifon se afla Beatrice, care privea spre Dante.

³⁴ *Smaralde*: Ochii extraordinar de frumoși ai iubitei, a căror strălucire este descrisă de atâtea ori în *Viața nouă*.

³⁵ *Și doruri mii*: Cât de profundă și simplă este umanitatea *Divinei Comedii*, chiar sub vălurile cele

mai alegorice.

³⁶ *Uimirea*: Dante observă un lucru într-adevăr miraculos. În ochii Beatricei se răsfrângea imaginea alternantă a Grifonului, când trupul de leu, când capul de vultur, în timp ce el, simbolica fiară care trage carul triumfal al Bisericii, rămâne mereu nemișcat.

³⁷ *Setea*: De a privi-o mereu pe Beatrice și reală și ca simbol.

³⁸ *Alte trei*: Triada virtuților teologale, care aparțineau unui „neam” mai înalt erau de un rang superior, deasupra celor cardinale.

³⁹ *Drum lung*: Cât a străbătut Dante prin lumea Infernului și a Purgatoriului.

⁴⁰ *O, freamăt pur*: Dante își întrerupe povestirea printr-un strigăt de uimire, care, într-adevăr, poate fi considerat drept un înalt imn adus Beatricei și frumuseții ei revelate. Nimeni, niciunul dintre poeții care sub semnul trudei de a crea beau din apele purtătoare de inspirație ale Parnasului, n-ar fi în stare să redea cu ajutorul vorbelor extraordinara frumusețe a Beatricei când și-a dezvăluit fața. Numai armonia cerului unită cu splendoarea Paradisului pământesc ar fi putut reda o palidă imagine a frumuseții dumnezeiești a iubitei.

Cântul XXXII

¹ *Sete*: Trecuseră zece ani de la moartea Beatricei (1290), și setea lui de a o contempla în relevarea desăvârșirii sale este pe măsura anilor care au trecut.

² *Perete*: Ochii lui Dante priveau fix numai chipul iubitei ca și când ar fi avut un perete în dreapta sau stânga spre a nu-și putea întoarce privirea din direcția Beatricei.

³ *Să se-mbete*: Simțind puterea de neînvins a vechii iubiri.

⁴ *Țintit*: Prea fix privea Dante pe aceea pe care nu o mai văzuse de zece ani, întâlnită acum aici în glorie și absolută frumusețe.

⁵ *Ochiu-întorci*: Ochii lui Dante, care o priviseră însetat, îndelung, pe Beatrice, mai strălucitoare decât soarele în extraordinara ei frumusețe.

⁶ *M-am deprins*: Când s-au deprins ochii lui Dante ca să poată cuprinde străluciri mai puțin orbitoare decât lumina intensă a ochilor Beatricei.

⁷ *Glorioasa oaste*: Oastea sfântă, alaiul cu care venise Beatrice spre a-l întâmpina pe Dante, se întoarce spre răsărit.

⁸ *Precum*: Terțina și comparația îl amintesc pe Dante luptător la Campaldino.

⁹ *Oiștea*: Oiștea carului triumfal, care încă nu se mișcase.

¹⁰ *Fecioarele*: Cele șapte tinere care reprezintă virtuțile cardinale și teologale.

¹¹ *Arca*: Carul bisericii.

¹² *Doamna*: Matelda.

¹³ *Roata*: Dante și Stațiu urmează urma roții din dreapta, aceea care descrie un arc mai mic („mai mărunte-ocoale”), fiindcă, așa cum s-a văzut, carul și întregul alai s-au întors spre dreapta.

¹⁴ *Pădurea*: Pădurea, pustie după alungarea primilor oameni, a Paradisului pământesc.

¹⁵ *Săgeata*: Înaintaseră în pădure o distanță egală cu bătaia a trei săgeți.

¹⁶ *Pom*: Este pomul cunoașterii Binelui și Răului, din Paradis, din pricina căruia au fost alungați Adam și Eva. I se dă o interpretare alegorică, de către

majoritatea comentatorilor, care văd în el reprezentarea legii morale a omenirii, a monarhiei universale etc.

¹⁷ *Coroana lui*: Uriașul arbore se prezintă ca o piramidă răsturnată.

¹⁸ *Inzi*: Și indienii, în a căror țară cresc arborii cei mai înalți, s-ar fi mirat de extraordinara coroană a pomului din Paradis. Simbolul pentru Dante, susținător al monarhiei în tratatele sale ca și în *Divina comedie*, arată că autoritatea imperiului trebuie să fie deasupra tuturor celorlalte.

¹⁹ *Grifoane*: Grifonul, care îl reprezintă pe Iisus Cristos, a respectat arborele autorității imperiale. Trebuie amintite cuvintele sale: „Dați Cezarului ce este al Cezarului”. (Dante folosește un alt prilej pentru a-și afirma încă o dată justul său principiu cu privire la neamestecul bisericii în domeniul puterii temporale.)

²⁰ *Fiara îmbinată*: Este Grifonul, care are două naturi, de leu și de vultur.

²¹ *Așa*: Iată și mai precis afirmat principiul respectării autorității laice. Autoritatea eclesiastică nu trebuie să-l atingă, imperiul fiind primul fundament al justiției.

²² *Și-o trase*: Este foarte revelatoriu simbolul acestei terține care arată că la umbra pomului ce reprezintă imperiul, însuși Iisus a tras și a lăsat acolo carul Bisericii.

²³ *Când*: Primăvara, când lumina soarelui se amestecă cu aceea a constelației Peștilor, mai înainte ca soarele să treacă constelația Berbecului, planetele își reînnoiesc culoarea, pline de seve. Așa s-a colorat și pomul din Paradis, până atunci atât de uscat, cu flori trandafirii și violete, care își au poate și ele

simbolurile lor, nedefinite încă precis de comentatori. (Unirea bisericii cu imperiul va genera înflorirea genului uman.)

²⁴ *Să spun:* Imnul pe care îl cântă procesiunea mistică este atât de suprauman armonic, că Dante nu-i poate îndura suavitătea și cade prins de somn.

²⁵ *Videnii ochi:* Dante mai face încă o dată aluzie la povestea din *Metamorfozele* lui Ovidiu (I, 668 și urm.). Argus, cel cu o sută de ochi, fusese pus de Junona s-o păzească pe nimfa Io, iubită de Jupiter. Mercur, trimis de Jupiter, îi cântă lui Argus povestea dragostei dintre Pan și nimfa Seringa. Argus este cuprins de somn și apoi ucis de Mercur.

²⁶ *Ci alții:* Vers obscur, care în textul italian ar însemna să încerce alții, deoarece el nu este în stare să descrie felul în care a trecut de la veghe la somn.

²⁷ *Măru-n floare:* Este Iisus Cristos, la a cărui schimbare la față cei trei discipoli, Ioan, Petru și Iacob, au asistat treziți de glasul care le spunea: „Sculați-vă și nu vă temeți”. Glasul acesta este al lui Iisus Cristos, care a izbutit să rupă un somn mai greu decât al apostolilor, atunci când l-a chemat din morți, înviindu-l, pe Lazăr.

²⁸ *Moise:* Moise și Ilie asistaseră și ei la transfigurarea lui Iisus Cristos, dar apoi dispăruseră, iar Iisus nu mai era așa cum apăruse în clipa transfigurării, îmbrăcat în alb, ci în veșmintele sale obișnuite. Comparațiile lui Dante sunt complicate, contorsionate, obositoare chiar, în acest fragment alambicat.

²⁹ *Doamna:* Matelda, mereu tânără și surâzătoare.

³⁰ *Îndoieli:* Crezând că Beatrice a dispărut.

³¹ *Mai dulce:* Un cânt mai dulce decât acela care-l adormise pe Dante.

³² *Căci ochii mei:* Pentru Dante nu mai exista nimic altceva. El o privea numai pe Beatrice.

³³ *Două firi:* Dubla, biforma fiară simbolică, Grifonul.

³⁴ *Fecioarele:* Virtuțile o înconjoară pe Beatrice, purtând în mâini lumini care nu puteau fi stinse de niciun vânt, oricât de puternic.

³⁵ *Crâng:* Pădurea Paradisului terestru.

³⁶ *În Roma:* Beatrice îi făgăduiește lui Dante beatitudinea Paradisului, spunându-i că alături de ea va fi cetățean al Romei celeste. Chiar și Iisus Cristos este un mare cetățean roman. La Dante a fost totdeauna profund sensul latinității.

³⁷ *Să scrii:* Beatrice îl îndeamnă pe Dante să observe cu atenție și, la întoarcerea sa pe pământ, să descrie tot ce a văzut, pentru a oferi astfel un îndreptar întregii lumi.

³⁸ *O acvilă:* „Pasărea lui Jupiter” (în original). Acvila simbolizează aici autoritatea imperială (a romanilor), care a persecutat biserica, dar rupe și scoarța pomului. Deci persecuțiile împotriva Bisericii au dăunat și Imperiului. (Este admirabilă terțina navei surprinsă de furtună.)

³⁹ *O vulpe:* Reprezintă ereziile care au încercat să pătrundă în sânul bisericii. Ea este pusă pe fugă de Beatrice, simbol al teologiei, deținătoarea adevărului. Ce plastic este ultimul vers al terținei care arată slăbiciunea extremă a acelui animal.

⁴⁰ *Stăpâna:* Beatrice.

⁴¹ *Acvila:* Revenind în înaltul arborelui, acvila, simbol al Imperiului, lasă o parte din penele sale în

cadrul Bisericii. Aluzia la apocrifa donație a împăratului Constantin, care se afla la originea puterii temporale a Papilor, cu toate relele ei urmări (or. *Infernul*, Cântul XIX).

⁴² *Ce rea povară*: Un glas din ceruri subliniază nocivitatea donației. „Ce grea povară duci, sărmană barcă!”

⁴³ *Un zmeu*: în textul italian, un dragon, un balaur care este prefigurarea demonului și care smulge din carul bisericii părți ce pot simboliza schisme și dezbinările.

⁴⁴ *De fulgi*: Carul, deci Biserica, s-a acoperit repede de penele acvilei, așa cum se acoperă un câmp roditor de ierburi nocive („neghină”). Intenția împăratului Constantin fusese foarte bună și curată, dar papii nu trebuiau să accepte intromixtiunea în domeniul puterii temporale. În marea ei lăcomie de îmbogățire, Biserica s-a transformat cu repeziciune, ajungând, în terținele următoare, un oribil monstru, descris și în *Apocalips*, cu șapte capete care simbolizează cele șapte păcate capitale.

⁴⁵ *O târfă*: Cuvântul este tot atât de aspru și în italianește. El reprezintă curia papală, ajunsă în vremea lui Dante la o mare corupție.

⁴⁶ *Un uriaș*: Uriașul l-ar reprezenta pe Filip cel Frumos, regele Franței, cel care a transferat sediul curiei papale la Avignon.

⁴⁷ *O biciui*: Desfrânata, simbolizând curia papală, nu uită poate menirea și originea ei și mai încerca uneori să-și întoarcă privirile spre fiii ei, creștini, reprezentați aici prin Dante. Dar este împiedicată și biciuită de uriașul care îl simbolizează pe reprezentantul puterii lumesti, în voia căruia curia

papală, desfrânată, s-a lăsat. Desigur că în acest act al bisericii trebuie să se vadă și o aluzie directă la episodul palmei pe care a primit-o, la Anagni, Papa Bonifaciu al VIII-lea (cf. *Purgatoriul*, Cântul XX).

⁴⁸ *Dihania*: Apoi uriașul desprinde carul Bisericii, transformat acum într-o *dihanie* monstruoasă, și-l duce în pădure, departe. (Aluzie la strămutarea curiei papale la Avignon). Ca un alt scriitor al Apocalipsului, Dante a găsit din nou cele mai aspre cuvinte pentru a biciui, chiar aici, în înălțimea Paradisului pământesc, coruptele moravuri ale Bisericii și ale papalității din vremea sa.

Cântul XXXIII

¹ *Deus, venerunt gentes*: „Dumnezeule, popoarele au venit”, începutul psalmului LXXIX, în care este deplânsă nimicirea Ierusalimului. Aici, prin analogie, distrugerea carului care reprezintă biserica coruptă.

² *Fecioarele*: în original, „când trei, când patru”. Cântau prin alternanță, când trei fecioare (virtuțile teologale), când patru (virtuțile cardinale).

³ *Suspina*: Beatrice, care se arată tot atât de îndurerată de starea de corupție a Bisericii pe cât fusese Fecioara Maria la picioarele crucii pe care fusese răstignit Iisus Cristos.

⁴ *Vergura*: Fecioara Maria.

⁵ *Celelalte*: Cele șapte virtuți, care se lamentaseră cu privire la corupția Bisericii.

⁶ *Roșie*: Se înroșise de indignare împotriva vinovaților de decăderea Bisericii.

⁷ *Puțin*: Sunt cuvintele pe care le-a spus Iisus Cristos ucenicilor săi, vestindu-le moartea și învierea. Rostite de Beatrice, ele sunt o aluzie directă la

transferarea curiei papale la Avignon și apoi la revenirea ei în Roma.

⁸ *Doamna*: Matelda.

⁹ *Pe jumătate*: Neavând curaj, rostesc vorbele doar pe jumătate.

¹⁰ *A fost*: Biserica, reprezentată prin car, nu mai exista decât de formă.

¹¹ *Că-n cer tertip*: în Italia ca și în Grecia, există o veche superstiție după care dacă un asasin izbutea să mănânce o supă pe mormântul victimei sale, atunci scăpa de răzbunare. (Traducerea românească n-a păstrat cuvintele *suppe*, echivalând sensurile). Sensul poate fi acesta: cei care sunt în culpă (simbolicul uriaș și târfa, adică suveranii, puternicii pământului și curia papală care li s-a prostituat).

¹² *Cel ce*: Vulturul, acvila, care este simbolul autorității imperiale. Dante declară că tronul imperial nu va rămâne vacant, va veni cineva să restabilească autoritatea imperială. Încă o dată găsim aici inclusă speranța lui Dante în legătură cu întoarcerea sa în patrie, legată de restabilirea autorității imperiale, pe care el o văzuse în Enric al VII-lea.

¹³ *Dihanie*: Monstrul și prada uriașului a fost, așa cum s-a văzut în Cântul precedent, carul care reprezintă Biserica.

¹⁴ *Văd*: începe profeția Beatrice, care vestește venirea unui mântuitor al Bisericii romane.

¹⁵ *Cinci sute*: Una dintre cele mai discutate enigme ale *Divinei Comedii* și căreia încă nu i s-a găsit o soluție definitivă. Mulți comentatori văd în aceste cifre, reprezentate prin cifre romane, 500 (D), 5 (V), 10 (X), cuvântul DUX, (duce, conducător), pe care este clar că Dante îl vede în persoana lui Enric al VII-lea de

Luxemburg. În orice caz, trebuie amintit aici și de acel copoi „*veltro*” (or. *Infernul*, Cântul I), menit să alunge și să ucidă până la urmă lupoasca cea rea.

¹⁶ *Târfă*: în textul italian „tâlhăroaică”, este curia papală, atât de coruptă în contemporaneitatea lui Dante.

¹⁷ *Uriășul*: Regele Franței, Filip cel Frumos.

¹⁸ *Temis*: Fiica lui Uranus și a Terrei, zeița justiției, dădea răspunsuri de cele mai multe ori foarte obscure (CFR. Ovidiu, *Metam*, I. 348).

¹⁹ *Sfinxul*: Monstru mitologic, care ucidea pe călătorii din preajma Tebei, neputincioși în a-i dezlega o enigmă. Când ghicitoarea îi va fi descifrată de Oedip, Sfinxul se va omorî. (Ovidiu, *Metam*. VII, 759)

²⁰ *Naiade*: Așa cum a arătat un comentator englez, Dante a citit probabil într-un manuscris al *Metamorfozelor* lui Ovidiu în loc de Laiades (fiul lui Laios, care era Oedip), Naiades, și din această lecțiune eronată decurge atribuirea darului profetic Naiadelor, zeițele apelor curgătoare. Versurile următoare precizează că este vorba de Oedip, deoarece în urma dezlegării enigmei Sfinxului, zeii adversi au trimis pe câmpiile Tebei un balaur care să le devoreze turmele și să le pustiască holdele. Sensul terținei este acesta: în curând faptele vor adevăra vorbele Beatricei, obscure acum, în legătură cu venirea acelui dux, duce.

²¹ *Viață*: Viața pământească, trecătoare, care este în realitate numai o goană după moarte. Se definește în această terțină, încă o dată, înalta finalitate didactică a *Divinei Comedii* pentru umanitatea medievală.

²² *Pomul*: Arborele care reprezintă monarhia

universală.

²³ *Două ori*: Probabil aluzie la acvilă (care reprezenta pe împărații romani persecutori) și la uriaș (regele Franței).

²⁴ *Preasfânt*: Dumnezeu, care a creat, după concepția lui Dante, monarhia pentru a reprezenta pe lume ideea de justiție.

²⁵ *Dintâiul om*: Adam avea 930 de ani când a murit și a stat în Limb alți 4302 (cf. *Paradisul*, Cântul XXV). Atâția ani a așteptat Adam pe Mântuitorul („cel ce vina prin chin răscumpără dumnezeiește”).

²⁶ *Pricina*: Temeiul, motivul pentru care arborele acesta a crescut așa răsturnat este clar = ca să nu fie atins.

²⁷ *Răul Elsei*: Un râu al Toscanei, ale cărui ape calcaroase învăluie cu o crustă dură lucrurile scufundate în ele.

²⁸ *Pâram*: Așa cum sângele lui Pâram (CFR. *Purgatoriul*, Cântul XXVII) înroșise duplele albe, tot așa plăcerile zadarnice au pătat, au întunecat mintea lui Dante.

²⁹ *Judecata*: Din punct de vedere moral ai fi putut să-ți dai seama de dreptatea divină care oprește atingerea pomului.

³⁰ *Toiagu-ncins*: Este toiagul pelerinului de la Sfântul Mormânt, încununat cu frunze de palmier. Sensul este acesta: dacă nu-ți sunt clare cuvintele mele, du-le chiar așa adumbrite cu tine pe pământ, spre a dovedi trecerea ta prin Paradis, așa cum toiagul pelerinilor dovedea trecerea lor prin locurile sfinte ale Ierusalimului.

³¹ *Păstrează ceara*: Prin această comparație, Dante vrea să arate cât de atent a ascultat și cât de

fidel va reproduce el vorbele Beatricei.

³² *Mai presus:* Dante întreabă, în definitiv, de ce Beatrice îi vorbește atât de obscur.

³³ *Doctrină:* Pentru ca el să vadă diferența între știința umană și cea divină.

³⁴ *Lete:* Bând din apele râului Lete, Dante uitase și amintirea păcatelor.

³⁵ *Uitarea ta:* Chiar faptul uitării unui păcat este dovada însăși a păcatului. Dacă n-ar fi fost păcătos, apele râului nu ar fi avut ce să-l facă să uite. De celelalte lucruri care n-au fost păcate, sufletul, chiar dacă a băut din Lete, își amintește.

³⁶ *Gol:* Cuvintele Beatricei vor fi de acum înainte clare, foarte simple, pentru a fi înțelese de Dante, a cărui vedere este mărginită, nedepinsă încă cu adevărurile divine.

³⁷ *Crucea zilei:* Soarele se afla la meridian. Era amiază.

³⁸ *În Alpi:* Versuri smulse din peisajul italian și din realitate.

³⁹ *Tigrul:* Geografia medievală afirmă existența unui izvor comun pentru fluviile Tigru și Eufrat.

⁴⁰ *O, glorie:* Beatrice.

⁴¹ *Fecioara:* Matelda, care răspunde că ea îl lămurise pe Dante cu privire la toate fenomenele din Paradisul pământesc (cf. *Purgatoriul*, Cântul XXVIII).

⁴² *Alte griji:* Grijă mai mare pe care o avusese Dante poate că fusese chiar ea, Beatrice, și dumnezeiască ei apariție.

⁴³ *Eunoe:* Râul amintirii Binelui.

⁴⁴ *După-obicei:* Așa cum este obișnuită Matelda, și probabil nu numai cu Dante îndeplinește această acțiune, ci și cu alte suflete.

⁴⁵ *Lui:* Virtutea lui Dante, amintirea, în cazul acesta, a binelui. El uitase răul dar nu cucerise încă deplină amintirea binelui.

⁴⁶ *Dulce:* într-adevăr, Matelda este una din cele mai grațioase figuri feminine din *Divina Comedie*.

⁴⁷ *Nesațul meu:* Din apa râului Eunoe, Dante ar fi băut mereu, fără a se sătura.

⁴⁸ *A doua carte:* Cea de a doua cantică, a Purgatoriului.

⁴⁹ *Meșteșugul cere:* Arta, simetria și armonia, atât de caracteristice creației lui Dante, îl împiedicau să se lungească mai mult în descrieri, acum când cea de a doua cantică, *Purgatoriul*, cu toate paginile și versurile, este gata pe deplin. Acest miracol de simetrie și sinteză luminoasă a fost subliniat în repetate rânduri, de la împărțirea atât de armonioasă a capodoperei în cânturi simetrice, până la numărul egal de versuri, până la expresiile cele mai lapidare, mai concentrice, care stau sub semnul într-adevăr al unui „frâu” al artei („*lofren dell’arte*”).

⁵⁰ *Mai proaspăt:* întreaga terțină stă sub semnul purității și al reînnoirii.

⁵¹ *Stele:* Așa cum se știe, toate cele trei cântice se termină cu cuvântul plin de lumină *stele*, ca un simbol al sufletului omenesc care aspiră totdeauna spre cele mai înalte idealuri.

Purgatoriul

CÂNTUL I

Preludiu și invocație. Cele patru stele. Cato, paznicul Purgatoriului. Convorbirea cu Virgiliu.

Înalțe pânze-a închipuirii navă¹ și-apuce-n larg pe ape² ce-s mai clare, lăsând³ în urmă marea de otravă; căci vreau să cânt împărăția⁴-n care se spală⁵ omul de

păcat, să fie de ceruri vrednic și de-a lor chemare.

Renască-aici pierduta-n iad⁶ poezie, o, Muze⁷ dragi, căci eu al vostru sunt, și Caliope⁸ într-ajutor îmi vine și mă-nsoțească cu-al ei dulce cânt ce-a stins pe veci nădejdea de iertare fecioarelor tesale⁹ pe pământ.

Preadulce'° - albastra de safir culoare ce sus pe boltă se-aduna, brăzdând văzduhul pur până departe-n zare mă mirui cu desfătări la rând, cât ce ieșii din bezna nopții¹¹ grele ce mă-ntristase adânc în ochi și-n gând.

Zvârlea de sus¹² luceafărul betele și zâmbet anina¹³ spre răsărit, învăluind alaiul lui de stele¹⁴, când eu întors spre dreapta¹⁵ mea-am zărit la cel'lalt pol¹⁶ patru lumini¹⁷ deodată, ce primelor făpturi¹⁸ li s-au ivit.

Tot cerul s-ar fi zis că se desfată în raza lor; o, văduvită ginte, ce parte n-ai să le zărești vreodată! '9

Și luând apoi spre cel'lalt pol²⁰ aminte, când mă sucii pe unde-i Ursa Mare, pierită acum de unde stă-nainte.

Văzui în preajmă-un moș²¹, la-nfățișare atât de vrednic de cinstire, cum nu-i niciun fiu s-o dovedească-n stare.

Cărunta barbă²²-i luneca molcum și vițe lungi i s-adunau ciorchină de două laturi. Și cum sta pe drum, din patru stele cobora lumină²³ pe fața lui, încât privirea-mi oarbă, precum de soare, se ferea în tină.

„Voi, ce-ați scăpat²⁴ din închisoarea searbă fugind pe râu, au cine sunteți oare? grăi clătind preacuvioasa barbă²⁵

Cum ați ieșit? Cine v-a fost lucoare, ca să puteți prin noaptea grea răzbate, ce-n veci umbrește-a iadului hotare?

Sunt legile²⁶ Gheenei încălcate? sau rânduială nouă-n cer să însemne de-mi calcă pragul²⁷ duhuri blestemate?"

Porni Virgiliu²⁸-atunci să mă îndemne cu glasu-i blând și mă-nvăță smerit să-ngenunchez, prin vorbă prin și semne.

Apoi grăi²⁹: „Prin mine n-am venit; din cer o doamnă³⁰ pogorî și voi să știi că vrerea-întocmai³¹ i-am plinit.

Acesta-i adevărul despre noi; dar de poștești să-mi fie vorba clară, nu se cuvine a mă da-napoi.

Acesta-aici n-a apucat să moară³², dar fu smintit până-ntr-atât pe lume, că prea puțin i-ar fi ajuns să piară.

Precum ți-am spus, am fost trimis anume spre a-l mântui; și n-a fost chip s-apuc alt drum decât cel scufundat în brume

I-am arătat³³ mișei strânși buluc și-acum spre cei ce către bine-asudă, sub paza ta³⁴, m-aș osârdi să-i duc.

Să-ți spun cum l-am adus mi-ar fi spre trudă; m-ajută cerul³⁵ să-l desprind de turmă și să-l îndrum ca vorba ta s-audă.

Primește-l dar³⁶; pe-a libertății urmă pășește el și scumpă-i e, cum știe cel care viața pentru dânsa-și curmă.

Și tu o știi, căci de-al ei drag în glie și tu lăsat-ai haina³⁷ ce-mprejur sclipi-va la Județ și mai lucie.

Nu pier prin noi cereștile măsuri, căci el e viu³⁸, iar Minos nu mă leagă; ci vin din brâu-n care-s ochii puri ai Marții tale³⁹, ce și-acum te roagă a ta, părinte - **n** gând s-o socotești; pe-a ei iubire⁴⁰ drumul, deci, dezleagă spre a tale șapte împărății crăiești, și noi i-

om duce mulțumită ei, de-n iad de tine s-amintesc primești”.

„Pe lume sus, răspunse, ochii mei aflară într-însa pururi mângâiere și pururi pus-au pe-a ei rugi temei.

Ci-acum că-i peste râu, degeaba-mi cere s-ascult de ea, căci legea scrisă-atunci, când scos am fost din Limb, nu-mi dă putere.

Dar dacă spui că-ți dă cu tâlc porunci o doamnă ce din ceruri te păzește e de prisos cuvinte-n vânt’ s-arunci.

Te du⁴² cu bine și de el grijește, cu stuf⁴³ încinge-l și să-l ștergi cu șterguri de tina⁴⁴ care fața i-o mânjește.

Căci nu se cade ochi umbrit de neguri săntâmpine dumnezeiescul sol⁴⁵, ce-alături stă de îngeri și de verguri.

Pe țărm de-a lungul, unde-n jos, domol scoboară malul umezit de unde, mănos e păpurișul în nămol.

Nu-s alte plante-asemeni lui niciunde să crească drept, căci de le-ndoaie valul bății lui nu-s vrednice-a răspunde.

Urmați apoi tot înainte malul, și soarele⁴⁶ vă valesni pe plai urcuș prielnic ca să-nvingeți dealul”.

Pieri apoi⁴⁷; iar eu mă ridicai și m-apropiai de domnul meu, sfios, în ochi privindu-l țintă⁴⁸, fără grai.

„Pe urma mea păsește credincios și către mal, grăi cu vocea-i blândă, ne vom întoarce scoborând în jos”.

Piereau fugind⁴⁹ de-a zilei dulci izbândă noptatici umbre-încât, din depărtare, zării în larg tremurătoarea undă.

Pe căi pustii⁵⁰ umblam ca omul care, găsind cu greu cărarea întreruptă, tot ce-a umblat zadarnic i se

pare.

Și-ajunși pe-un loc pe unde rouă luptă⁵¹ cu mândrul soare și se întinde deasă căci vânt și umbre vлага ei o-nfruptă, maestru-întinse palma lui frumoasă pe malul plin de umbre și verdeată, iar eu simțind⁵² ce cugetări l-apasă, îi dăurii înlăcrămata față; și-acolo obraji-mi dobândiră iară culoarea ce-mi fu stinsă-n iad de ceață.

Și-ajunși pe țărmul ce pustiu coboară și n-a văzut nicicând luntraș⁵³ să bată cărare întoarsă, domnul meu pe-afară mă-ncinse-n stof după porunca dată⁵⁴; și ce minune, Doamne! De pe mal tulpina când i-o frânse, dintr-odată mlădiță nouă⁵⁵ se ivi din val.

CÂNTUL II

Antepurgatoriul. Îngerul luntraș. Convorbirea lui Dante cu Casella.

Mustrea lui Cato.

Măritul soare' ajunsese-n zarea al cărei cerc când e-n zenit cuprinde Ierusalimul, întărind strânsoarea, iar noaptea", ce potrivnic lui se-ntinde, ieșea din Gange cu Balanța³ care îi scapă⁴ când deplină-n cer s-aprinde, încât obraji împurpurați, de floare, ai Aurorei⁵, peste drum de mine, se veștejeau, îngălbeniți de soare.

Noi pribegeam de-a lungul coastei line precum cei care, cugetând la drum, cu gândul⁶ merg, dar teama-n loc îi ține, când dintr-odată, tot așa precum planeta Marte⁷ în zori de zi se-arată, sclipind roșietic către apus, prin fum, mi se-arată – de-aș mai vedea-o o dată⁸! – lumină-n larg, zburând pe ape în pripă, cum n-a zburat nicicând în cer săgeată⁹.

Iar când privirea mi-am întors o clipă către Virgil ca să-l întreb ce-o fi, mai mare-n foc văzui cum se-

nfiripă.

Am prins apoi cu greu a desluși albind ceva ca două pete'° - n vânt și dedesubt alt alb îmi licări.

Maestrul meu nu slobozi cuvânt cât timp aripi nu se vădiră-n pete, dar când văzu că e cârmaciul sfânt, strigă: „— Ngenunche și te-ndoaie-n spete; e înger el: să nu-l privești cu teamă, căci și-alții”-i scris din cer să ți se-arete.

Vântrele-ori vâsle nu le bagă în seamă, căci Dumnezeu îl făuri străjer și-i dete aripi, să zboare¹² când îl cheamă.

Privește cum le-nalță către cer, brăzdând văzduhul cu sclipiri de nea; a sale penel³-n veci de veci nu pier”.

Și pe măsură ce-n spre noi venea, mai limpede sclipirea de cristal i-o deslușeam, dar ochiul n-o răbda¹⁴

și l-am plecat; iar el cârmi la mal cu luntrea-i zveltă și-ntr-atât ușoară, c-abia-abia se cufunda¹⁵ în val.

La pupă sta și-o fericire rară purta-n priviri cârmaciul sfânt; în vas mulțime deasă atârna povară și toată ceata murmură pe-un glas: „Când Israel¹⁶ de prin Egipt se smulse”, întregul psalm urmându-l pas cu pas.

Pe toți apoi cu semnul crucii-i unse și ei spre mal se repeziră-n ceată, iar el pieri¹⁷ și zarea-n fund l-ascunse.

Rămasa gloată¹⁸ sta pe mal speriată și se uita jur-împrejur străină, cum cei ce-n preajmă a mirare cată.

Măritul soare¹⁹ săgeta lumină și Capricornul alungat în zare pierise-înfrânt de raza lui senină, când noua ceată²⁰ slobozi chemare și: „Sus pe munte, ne-

ntrebă apoi, pe unde-o fi, de știți, cumva, cărare?”

„Voi socotiți, grăi Virgil, că noi cunoaștem coasta până jos spre poate; dar vă-nșelați; străini suntem, ca voi.

Abia sosirăm, dar pe altă cale, ce-atâția spini²¹ pe drumul ei prefiră încât urcușu-o să ne pară agale”.

Când umbrele, apoi, se duminiră, după suflare²², că-s făptură vie, mirându-se, ca ceara-ngălbeniră.

Și ca și cei care râvnind să știe ce vești aduce un trimis de pace²³ dau buzna toți de-a valma pe solie, la fel și ele începură a face, cu ochii ținută către fața mea, uitând că merg cu cerul să se-mpace.

Și una atunci²⁴, ce-n dreptul meu ședea, cu-atâta dor la pieptul ei m-a-ncins, încât dădui să fac și eu ca ea.

O, umbre vane²⁵! Foc de-a pururi stins! De trei ori vrui să-l strâng cu drag în brață și de trei ori doar pieptul mi-am cuprins.

Uimirea, cred, mi se citea pe față, căci îmi zâmbi și se dădu deoparte iar eu la fel²⁶, fără s-aștept povață.

Blând m-agrăi²⁷ să nu mă duc departe și cunoscându-l, l-am rugat smerit să-mi facă, stând, de-a sale vorbe parte.

Răspunde-atunci: „De-n viață te-am iubit²⁸, acum că-s mort mi-ești drag ca niciodată; de-aceea stau. Dar tu la ce-ai venit?”

„Casella frate²⁹ – am zis, ca înc-o dată s-ajung pe-aici³⁰ m-am așternut la drum; dar calea ta au cum de-i întârziată?

„N-am fost, grăi, nedreptățit³² nicicum, de cel ce-alege precum vrea și crede nu s-a-nvoit ca să mă treacă-oricum; căci vrerea lui³³ din sfat ceresc purcede; dar de trei luni³⁴ cu cuget împăcat aduce nici

pe câți în preajmă vede.

De-aceea eu, ce stăm pe mal culcat pe unde Tibrul³⁵, lunecând ușor, se varsă-n mare, fui de dânsul luat.

Spre locu-acela aleargă-acum în zbor, căci într-acolo³⁶ se adună-oștirea celor iertați de Aheron³⁷ când mor”.

„De-i încă vie-n tine amintirea³ cântărilor ce-n piept dintotdeauna îmi stâmpărau cu vraja lor simțirea, te-ndură acum grăii, și-mi cântă una, să-mi mângâi duhu’³⁹ care amar tânjește de când pribeag mă port și umblu întruna.**

„Iubirea⁴⁰-n gând cu mine sfătuiește”, prinse-a cânta cu-atât de dulci suspine, că și-azi ecou’ în mintea mea trăiește.

Iar domnul meu și umbrele blajine pe buze cântul i-l sorbeau atare, încât păreau că și-au uitat de sine⁴¹

Ședeam vrăjiți de dulcea lui cântare, când se ivi moșneagu⁴² în drum strigând: „Cei lenevoși nu-s vrednici de iertare.

Ce treabă-i asta și de ce-ți fi stând? fugiți la deal și vă spălați⁴³ de jeg, căci el v-alungă chipul sfaț din gând”.

Precum⁴⁴ hulubii când de jos culeg grăunțe-n tihnă, lepădând trufia, căci grija-amiezii mână stoluntreg, de văd vreun vultur spintecând tăria, își uită hrana și se-avântă în zbor, căci alte griji le curmă ospetia, la fel văzu și stolul călător uitând de cânt și alergând spre coastă, precum cei care nu mai știu ce vor, și graba lor așijderi fu și-a noastră.

CÂNTUL III

*Antepurgatoriul.
excomunicațiilor. Manfredi.*

Insula: Sufletele

Deși mulțimea se-mprăstie de îndată, fugind pe câmp spre muntele din care ne-mparte chin cereasca judecată, eu lui Virgil¹ mă dăruiesc strânsoare, căci fără el cum m-aș fi dus și cine spre munte-n sus mi-ar fi croit cărare?

Dar domnul meu părea muncit în sine: O, cuget pur, ce vini mărunte² ajung să-ți frângă pacea și să muște-n tine”.

Când mai lăsă din pasul lui prelung și graba care tot ce-i demn ascunde, iar cugetu-mi neputincios și ciung se luminează, vrând altele-a pătrunde, privii spre creasta, ce semeț urcând spre ceruri sus, se lepăda de unde.³

Simțeam în spate mândrul soare-arzând, dar înaintea-mi se frângea știrbit, curmându-și raza⁴-n trupul meu; și când

Văzui pământu-n față-mi doar umbrit, mă răsucii cuprins de teamă⁵-n mine să nu rămân pustiu și părăsit.

„De ce te temi, grăi Virgil, de cine? Nu ți-s tovarăș credincios⁶? Răspunde! Și n-am pășit mereu în rând cu tine?

E seară⁷ acum la Napoli, pe unde din Brindis luat, am lepădat veșmântul prin care raza nu putea pătrunde.

De-n fața mea nu-i înnegrit pământul, să nu te miri, cum nu te miri de cer⁸ prin care raza trece-n zbor ca vântul.

Atare trupuri⁹ fierbințeli și ger a scris să rabde Cel de sus părinte, a cărui vreri ni-s taină și mister.

Smintit¹⁰ e cel ce crede c-a lui minte e-n stare să pătrundă veșnicia ce-adună într-una trei fapte preasfinte.

V-ajungă” a ști că și-a vădit tăria; căci dacă omu-
ar fi răzbit să vadă, ce rost avea să nască prunc
Maria¹²?

Văzut-ați¹³ mulți râvnind, dar fără roadă, deși
puteau să stâmpere-al lor zel ce dat le fix spre veșnică
corvoadă.

De Platon zic, de el, de Aristotel și alții mulți¹⁴”.
Și-ngândurata frunte plecă sfârșind și se închise în el.

Ci între-acestea, ajungând sub munte, aflară
stânca povârnită-atare, încât nu-i chip picior de om¹⁵
s-o-nfrunte.

La Turbia¹⁶ și Lerici, spre mare, cel mai pieptiș și
povârnit ponor pe lângă acesta-i la ureche floare.

„Pe unde oare-ai izbuti ușor să urci, grăi
maestrul meu, prin stâncă de n-ai aripi ca să te-avâți
în zbor?”

Și-n timp ce sta cu ochii-n jos și încă părea că-n
cuget drum prielnic cată, iar eu priveam spre
surpătura-adâncă, de-a stânga-n drum văzui venind o
ceată ce se târa mergând cu greu’nainte, dar parcă
sta, atât era de înceată¹⁷.

„Ridică ochii¹⁸ – am zis atunci, părinte:
cei care vin ne-or dăruia povață, de n-o poți singur
desluși din minte”.

Privi atunci și înviorat¹⁹ la față: „S-o luăm spre ei,
rosti cu bucurie, iar tu nădejdea s-o-ntărești învață”.

Bătusem pași²⁰ să zic, ca la vreo mie când
umbrele ce se zăreau departe cât zvârle o piatră cin’
să zvârle știe, la poala râpei²¹ strânse ghem deoparte,
se-opriri-n loc ca cel ce-n gând socoate ce drum s-
apuce pe cărări deșarte.

„O, duhuri²², voi, cu cerul împăcate, grăi Virgil,
vă rog pe sfânta pace²³ de voi râvnită mai presus de

toate, ne spuneți loc pe unde coasta zace și sus pe munte drum mai lesne mână; cui prețu-i știe²⁴ - a pierde timp nu-i place”.

Ca oile când ies din țarc la stână, tot câte una, vârstnica, mezina, cu ochii blânzi și botul în țărână, și stau grămadă când se-oprește prima și fug, de-aleargă, saltă-n loc, de sare, mereu cumiți, fără a lega pricina,²⁵

la fel porniră, străbătând cărare și cei din fruntea ce deolaltă-i strânge, domoli în mers, smeriți la-nfățișare.

Iar când văzură că-n pământ se frânge de-a dreapta mea al razelor șuvoi și c-a mea umbră²⁶ pân' la stâncă-ajunge, se traseră²⁷ cu-n pas de lângă noi și-așijderi ceilalți după ei, cu-ncetul, dar rară a ști ce-i mână înapoi.

„Vadevăresc, grăi spre ei poetul, c-al meu tovarăș e făptură vie; de aceea raza nu-i străpunge pieptul.

Nu vă mirați, ci credeți cu tărie că har ceresc i-a fost slujit de îndemn să treacă zidul ce împrejur se-nscrie”.

Când l-auzi poporul blând și demn:

„Vă întoarceți²⁸ dar, spre a ne putea urma!”

grăi făcând cu dosul mâinii semn.

Și-un duh atunci: „Oricine-ai fi, nu sta²⁹, grăi, din mers, ci mi te-ntoarce roată să vezi de-n lume m-ai zărit cândva”.

Mă-ntorsei deci și-l cercetai pe dată: bălai și chipeș arăta³⁰, ce-i drept, dar o sprânceană îi era crăpată.

Iar când smerit mărturisii c-aștept să-mi spună cine-i, căci nu-l știu anume, „Privește, zise, rana asta-n

piept³¹".

Și-apoi zâmbind: „Sunt Manfred după nume nepot Constanței, os domnesc, o știi, și mi te rog, dacă te-ntorci în lume, copilei mele³² ce-a urzit prin fii

Siciliei glorie și Aragonei slavă, să-i spui³³ ce-i drept, de-altminteri spun cei vii.

Când trupul meu căzu răpus în pleavă, mă-ncredințai cu remușcări amare în grija celui ce ne dă izbăvă.

Păcate grele-am săvârșit, dar mare e mila lui când din înalt se-ndură spre cei ce-n moarte îi cerșesc iertare.

Și dacă-acestea le citea-n Scriptură mai cu răgaz, nu-n grabă, fiecum, cel de Clemente³⁴ asmuțit cu ură, a mele oase-ar odihni și-acum sub pietre strânse și de toți știute la Benevento lângă pod, în drum.

Ci azi tânjesc de vânt și ploi bătute³⁵ printre străini, pe lângă râul Verde, de el mutate, noaptea, pe tăcute.

Atâta doar, că nu-i de-ajuns spre a pierde cerescul har niciun blestem smintit³⁶, cât timp nădejdea crește-n suflet verde.

Ci-i drept ca cel ce moare-afurisit, deși se pocăiește-n gând, pe locul acesta să tânjească-i rânduie de treizeci ori³⁷ cât a trăit sub focul afuriseniei, dacă a rugii miere³⁸ nu-i mai scurtează-ntrucâtva sorocul.

Mi-ar fi deci, vezi, spre mare mângâiere să-i spui pe sus Constanței dragi și bune cum m-ai văzut și-opreliștea³⁹ ce-mi cere; căci trage greu a voastră rugăciune".

CÂNTUL IV

Antepurgatoriul întâia brână; Zăbavnicii.

Belacqua

Când¹ vreo simțire-i prinsă cu vigoare de bucurii, de întristări sau teamă, se-adună într-însa întregul suflet care pe nicio alta n-o mai bagă-n seamă, în ciuda vrerii ce potrivnic crede și sufletul în trei bucăți² destramă.

De-aceea omul, când aude-ori vede ceva de care mintea lui tresaltă, nu simte timpul ce grăbit purcede; căci una-i forța³ ce-a simțit că saltă și alta-i⁴ cea care-n cordat te ține: legată-i asta, slobodă cealaltă.

De câte spun⁵ mă-ncredințai prin mine în timp ce duhu⁶-îmi povestea ce-l doare, căci mândrul soare senălțase bine când furăm unde-acele umbre-n care cereasca milă într-adins se întrupă, strigară în cor: „Pe-aici⁷ aflați cărare!”

Țăranii⁸ în gard spărturi mai mari astupă cu-n braț de vreascuri de prin preajmă-aduse, când rodul viei dă să curgă-n cupă, decât cărarea ce-a urca se puse Virgil dintâi, și-n urmă eu, ușori, după ce stolul de pribegi se duse.

Să urci San Leu⁹ spre Noii să cobori și pe Bismanta, să trudești 'nainte nu-i greu; ci-aici s-ar cere-aripi, să zbori, să zbori înalt, mânat de dor fierbinte, și dus de cel¹⁰ ce cu nădejdi mă-nfruptă și-mi fu lumină-n drum, printre morminte.

Urcam încet prin strunga „— **n** stâncă ruptă, ce pe de lături ne strângea nespus; și mâini¹²

I¹² și tălpi cerea urcușu-n luptă.

Și-ajunși apoi pe culmea râpei, sus, pe-un șes întins cum n-am văzut vreunul, „Maestre bun, pe unde-o luăm?” am spus.

„Nu irosi din pașii tăi niciunul¹³, răspunse el, ci tot mai sus te-mbie, până ce alții ne vor spune

drumul”.

Al crestei pisc nu se zărea-n tărie, iar coasta-naltă scobora mai dreaptă ca-n sfert de cerc spre centru-o mijlocie¹⁴.

Eram sfârșit¹⁵ când începui în șoaptă: „Părinte scump, cărarea-i mult prea grea. Au cui mă lași? Te-ntoarce și m-așteaptă”.

„Te trage, zise, până-n preajma mea” și-un brâu de dânsul arătat zării, ce-n ceea parte muntele-ncingea.

Cu-atâta zor cuvântul mă-mboldi, încât urcai târâș-grăpiș¹⁶ pe cline până ce brâna pe sub tălpi simții.

Și-ajunși¹⁷, șezurăm între dulci coline, cu ochii-ntorși spre răsărit, pe unde urcasem drum și să te uiți e bine.

Privii spre țărmul mângâiat de unde, spre soare-apoi, și-n stânga mea¹⁸ văzându-l, simții uimirea-n gând cum mă pătrunde.

Ci domnul meu înțelegându-mi gândul stârnit de carul de lumini¹⁹ ce-n zbor pășea-ntre noi și Aquilon brăzdându-l, grăi astfel: „De Polux²⁰ și Castor ar însoți oglinda bolții, care și jos și sus e far îndrumător, ți-ar fi sortit pe lângă Ursa Mare să vezi Zodiacul împrejur umblând, de n-ar ieși din vechea lui cărare.

Ci spre a cuprinde toate acestea-n gând, imaginează-ți pe pământ egale, Sionul²¹ jos cu-această culme stând și-aceeași zare cuprinzând pe vale, dar două emisfere-astfel încât, a lui Feton²² rău asmuțită cale ăst munte-aici îl va cuprinde-atât, cât pe cel’lalt de ceea parte toată, dacă pricepi din vorbă-mi cât de cât”.

„Să știi, maestre, am zis, că niciodată, deși

credeam că nu voi fi în stare, n-am priceput mai clar că de-astă dată că cerul²³ bolții printre bolți mai mare, de unii zis Ecuator, ce-așteaptă de când e lumea întrenghet și soare, din pricina ce mi-ai vădit sendreaptă spre nord, pe când evreii²⁴-n schimb, cândva, spre miazăzi-l-ntrezăreau în faptă.

Dar de m-ajută, eu bucuros aş vrea să știu cam cât vom mai urca-n putere, căci n-ating creasta cu privirea mea”.

Și dânsul mie: „Această culme cere puteri la poale, dar apoi povară nu simți²⁵ urcând și osteneala pier.

Deci când cărarea-ți va părea ușoară și lesne pașii-ți vei purta, precum corabia lesne-n josul apei zboară, ajuns vei fi la capăt bun de drum și-odihnă afla-vei truda ta s-alinte. Grăit-am drept și alta nu-ți mai spun”.

Abia sfârșise-a se rosti n cuvinte și-un glas²⁶ făcu: „De n-oi fi vrând cumva să te-odihnești pe-acest meleag 'nainte!”

Întors arunci, văzui în stânga mea un bolovan mătăhălos și sur ce-ascuns vederii până-atunci era.

Ne-am tras spre el și-n umbra lui, prejur, văzui un pâlc de piatră priponit, ca leneșul ce-adastă în huzur.

Și-un duh din ceață ce părea sleit genunchii-n brațe și-i ținea și treaptă făcea din ei obrazului proptit.

„O, dulce tată - am zis²⁷ atunci, îndreaptă privirea ta spre cel ce trândav zace, de parcă lenea i-ar fi soră dreaptă”.

Se-ntoarse²⁸ duhul și-ncepu să-și joace privirea-n jur, zicând fără a mișca: „Te urcă tu, dacă te crezi

dibace!”

Îl cunoscai²⁹; dar truda ce-mi tăia suflarea-n piept, nu-mi folosi drept frână, ci gâfâind pornii spre el și-abia când m-apropiai se ridică-ntr-o rână³⁰ zicând: „Pricepi³¹ că mândrul soare-n cale de-a stânga noastră telegarii-și mână?”

Cuvântul scurt³² și-a lui mișcări domoale stârniră în mine un surâs firav „Belacqua³³ - am zis, eu mântuirii tale nu-i port grijă; dar te-ntreb, trândav de ce stai oare? Aștepți vreo călăuză ori mi te dai străvechiului nărav³⁴?”

„Frate, grăi cu vocea lui ursuză la ce să urc³⁵ către spășiri și greu, când solul sfânt urcușul mi-l refuză?”

Se cade³⁶ întâi ca ceru-n jurul meu, ce-abia târziu vădii căință mută, să se-nvârtească atâta timp cât eu pe lume-am stat; de până-atunci n-ajută vreo rugă³⁷ ce din suflet pur țâșnește, căci ce folos³⁸ de nu-i la cer plăcută?”

Ci domnul meu porni zicând: „Grăbește³⁹!

Măritul soare s-a-nfrățit cu focul și-n crucea-amiezii peste noi zvâcnește, în timp ce noaptea prinde-n zări Marocul”.

CÂNTUL V

Antepurgatoriul. A doua brână: Zăbavnicii care au murit uciși. Jacopo del Cassero, Bonconte da Montefeltro, Pia dei Tolomei.

Lăsasem ceata fără pic de preget și-urcam supus pe-a călăuzei urmă, când dinapoi mă țintui un deget și „Ia priviți, strigă un duh, își curmă lumina focul când în el se-mplântă și precum viii glia-n mers o scurmă”.

Râvnind să știu care din ei cuvântă, văzui cum cată ceata lor curioasă spre mine doar și spre lumina

frântă¹.

„Ce gând, grăi maestrul meu, te-apasă încât e-n stare pașii tăi s-oprească? De şușoteli” și clevetiri ce-ți pasă?

Cu mine vin’ și lasă-i să vorbească; rămâi ca turnul³ ce nicicând se-ndoaie, chiar dacă vântul îl izbește-n creastă.

Căci omul⁴ care gând din gând desfoaie alungă țelu-uitându-și de ce-l doare și-un gând de-i tare, pe cel’lalt M-înmoaie”.

„Da, vin⁵ părinte” – atâta am fost în stare să-ngân și-am spus-o îmbujorat la față de-acea culoare ce ne dă iertare.

Pe coastă-atunci văzui venind răzleață o ceată care se-nșira de-a lung, cântând un „Miserere” ⁶ cu dulceață.

Ci-apoi văzând că-n trupul meu nu-mpung a soarelui săgeți de prin tărie, schimbară cântul⁷ într-un „Oh” prelung.

Și doi din el se smulseră solie și ne-aținură calea-n sus, deodată zicând c-ar vrea de-al nostru rost să știe.

Grăi Virgil: „Porniți ’napoi săgeată și spuneți celor ce v-au pus iscoadă că trupul lui e carne-adevărată.

De s-au oprit ca umbra lui s-o vadă, le-ajungă-atât; iar dacă vor s-ajute⁸, să-l aibă drag și-n vorba mea să creadă”.

Nici fulgere⁹, nici stea căzând mai iute eu n-am văzut brăzdând seninu-n roi sau nori în cer arșița se-ascute, de cum goniră către ai lor cei doi și-ajunși, cu ceata dimpreună smultă porniră iureș, fără frâu, spre noi.

Grăi Virgil: „Lumea ce vine-i multă și fice ins ți-aduce-n gând rugare; tu nu sta-n loc, ci tot umblând¹⁰ i-ascultă”.

„O, suflet ce pășești spre alinare” în trupul dat de-naltoreasfântul tată, veneau strigând, găsește-o clipă stare!

Încearc-a ști de ne-ai văzut vreodată și du-ne vestea pe pământ, ai milă! De ce nu stai? ¹² De ce nu stai odată?

Noi toți de-aici murirăm moarte-n silă¹³, păcătuind pân’ la sfârșit cu știință; dar Dumnezeu aprinse-n noi feștilă¹⁴

și luminați prin rugi și pocăință ne darăm morții împăcați cu el, ce-ațâță-n noi de dânsu-acum dorință¹⁵”.

„Oricât¹⁶ mă uit, nu-mi amintesc de fel; dar dacă vouă, le-am răspuns, vă place, vă spuneți păsul¹⁷ după chip și fel, iar eu mă prind pe multrâvnita pace pe care-o cât pe-a călăuzei urme, că tot ce-mi șade în puteri voi face”.

„Noi toți din grosu-acestei blânde turme crezare-ți dăm și fără jurămintе’⁸, (de alții vrerea nu vor fi să-ți curme), răspunse-un duh¹⁹. Dar de vorbesc ’nainte, e ca să-ți spun că de-ai să vezi regatul²⁰ dintre Romagna și-a lui Carlo ginte, să spui la Fano²¹, ca să știenatul, cum m-ai găsit și să se roage bine, spre a izbuti să-mi ispășesc păcatul.

De-acolo sunt; dar rănile haine

’n-ai căror sânge m-am sfârșit sub stele, la Antenori²² au fost înfip-te-n mine, unde credeam că-s mai ferit de ele: și-un Este fu făptaș nelegiuirii: nedreaptă ură²³l-a-ndemnat la rele.

De-aș fi fugit spre Mira²⁴-atunci când zbirii la

Oriac²⁵ m-ai unseră din spate, îne-aș gusta din darurile firii.

Ci-n bălți fugii²⁶, și-n păpuriș, și-n zloate mămpleticii și-acolo lac sub mine se încropi din vinele crăpate”.

Și altu-apoi: „Găsească pace-n tine dorința sfântă ce pe culmi te mână și-a mea ajut-o, ca, s-ajung la bine.

Buonconte²⁷ sunt; ci-n Montefeltr nu-ngână plăcute rugi Giovanna²⁸, nici ai mei, de-aceea-mi port privirile-n țărână”.

„Ce forță-ori întâmplare, îi spusei, departe hăt te-au dus la Campaldin, încât mormântul²⁹ nu-ți aflară-ai tei?

„Oh, început, la poale-n Casentin³⁰, e-un râu, archian, făcut ca să-l dezmiere, ce-n sus de schit³¹ se naște-n Apenin.

Ajuns-am teafăr unde numa³²-și pierde, dar ca din ciur³³ curgea din mine sânge, cum alergam mânjind câmpia verde.

Și când simții că moartea graiu-mi frânge, sfârșii-ntru Domnul și căzui grămadă, cu trupul doar, căci doar pe el l-înfrânge.

Nu mint și-n lume va să-mi fii dovadă; mă luă un sol ceresc³⁴, dar din Infern, alt sol: «Să-l lași!» îi zise pus pe sfadă.

Tu iei³⁵ ce-ntr-însul socotești etern, fiindcă-a vărsat o lacrimă, doar una, ci eu alt pat țărâni lui i-aștern”.

De bună seamă³⁶ vei fi știind de-a una cum se-mpreună prin văzduh în cete vaporii jilavi când stârnesc furtuna.

Veni dar cel ce pururi³⁷ rău trimite și vânt stârni,

și fum posomorât, cu darul care însăși firea-i dete.

Iar în amurg, tot brâul ponorât spre Pratomagno³⁸-l coperi cu cete, și-atare ceru-întunecă, încât văzduhu-n ploi porni să se dezghețe, cumplit plouă și ce rămase-afară se strânse-n bălți; ci-n urmă, când semețe șuvoaiele cu râuri se-nsumară, porniră val spre fluviul împărat³⁹, rupând zăgazuri și călcând hotare.

Archiano trupul mi-l află-nghețat la gura lui și către Am l-împinse, despăturind la piept împreunat al crucii semn, când chinul crunt⁴⁰ mă-nvinse la fund îl trase clăbucind de spume și cu nămol jur-împrejur l-încinse”.

„Oh, când va fi⁴¹ să te reîntorci pe lume și fi-vei odihnit⁴² de pribegia ce te-a sleit, porni alt duh a spune, adu-ți aminte și de mine, Pia:

trup Siena⁴³-mi dete și Maremma moarte:

O știe cel⁴⁴ ce-mi puse pirostria, jurând credință veșnică să-mi poarte”.

CÂNTUL VI

Antepurgatoriul. A doua brână: Alți zăbavnici care au murit uciși.

Benincasa, Guccio Tarlati, Federigo Novella, Gano Scornigiani, Orso degli Alberti, Pier della Broccia, Sordello. Invectiva împotriva Italiei și a Florenței.

De câte ori se sparge-un joc cu zarul¹, cel ce pierde amărât² învață și-azvârle-n gând, ca să-și mai uite-amarul, cât timp pe celălalt³ câți îl văd i-înhață, de ei rugându-l să-și aducă-aminte și-l copleșesc din părți, din dos și față; dar el nu șade, ci trecând 'nainte, cu toți prea darnic să se-arate cată, scăpând astfel de ruga lor fierbinte.

Așa și eu⁴, sucindu-mi ochii roată, pășeam agale printre ei și-atare făgăduind, mă lepădam de gloată.

Căci sta deoparte aretinul⁵ care pieri răpus de Ghin di Tacco-n lume și celălalt⁶, pierit la vânătoare.

Iar lângă mine se ruga anume Novello Federico⁷ și pisanul, ce lui Marzucco-i înlesni renume.

Pe Orso⁸ l-am văzut și pe toscanul ucis din pizmă, cum zicea cu pică, și nicidecum din vina lui, sărmanul.

Pier della Broccia⁹ vreau să spun adică; să se păzească¹⁰ din Brabant Maria să nu se-afunde-n și mai tristă clică.

Când în sfârșit m-am smuls din vălmășia acelor umbre ce rugau rugare, ca să-și aline-n cer nevolnicia.

„Lumina mea, tăgăduiai îmi pare”, am zis, pe-alocuri, că prin rugi se poate să-ndupleci cerul ca să-ți dea iertare; ori pentru asta ceata lor se zbate. Degeaba-i dar, nădejdea lor, părinte, ori spusa ta n-am înțeleș-o poate?”

Grăi Virgil¹²: „Ce-am spus nu mă dezmințe și dacă judeci fără greș, firește, ai să-nțelegi că dorul lor nu-i mințe.

Dreptatea sfântă¹³-n cer nu se clintește fiindcă iubirea într-o clipă spală ce-aici mulțimea așteptând plătește.

Cuvântul meu în câte-am spus nu-nșală; căci ruga-acolo¹⁴ fiind de ceruri ruptă, nu izbutea să ierte de greșală.

Cu grele pricini mintea ta se luptă¹⁵: alungă-le, căci va veni solia¹⁶ și vei gusta dintr-a luminii fruptă.

Pe Beatrice ți-o vestesc; tăria pe munte sus ți-o va vădi¹⁷, frumoasă, și pe-al ei chip zâmbi-va bucuria”.

„Părinte, am spus, de trudă nu-mi mai pasă; să ne grăbim¹⁸, căci timpul nu se-ndură și culmea umbre

către poală lasă”.

„Cât ține ziua-n sus, pe curmătură vom tot urca, grăi, fără-adăstare, dar nu-i cu fapta vrerea pe măsură.

Căci până-atunci¹⁹ vei mai vedea în zare pe cel ascuns după a colinei spată și care-acuma-n tine reazem n-are.

Dar iată-ne drum o umbră-nsingurată ce pare- anume-a ne pândi venirea: să-i cerem ei pe culme să ne scoată”.

Ci-ajunși la ea, ne țintui uimirea.

O, duh lombard²⁰, cum ne priveai regește și cât de-nccată-ți luneca privirea!

Tăcerea-n jur părea din tine-a crește, cum mut ședeai, al nostru mers urmându-l, ca leul²¹ când pe labe odihnește.

I se-apropie maestrul meu, rugându-l să ne arate calea-n sus cătată, dar nu răspunse; ci urmându-și gândul, de noi și țară²² ne-ntrebă deodată, și „Mantova...”²³, porni maestrul iară, când umbra mainainte-ngândurată, se ridică de unde sta amară.

„Oh, mantovan, eu sunt Sordel, strigând, din țara ta”. Și strâns se-mbrățișară.

Italie roabă²⁴! Cuib de chin flămând! Corabie-n vânt cutreierând zăludă, nu țară-aleasă, ci bordel²⁵ de rând!

Îi fu de-ajuns acelui duh s-audă de-al țării nume ca să-și strângă-n brață tovarășul, și azi în tine-asudă urzind războaie cei rămași în viață și între ei se bat ca porcii-n troace, deși sunt strânși de-un zid²⁶ și-o fortăreață.

Spre mare²⁷ cată, unde țărnu-ți zace și-n sân te uită, ca să vezi de-n tine se bucură vreun singur loc de

pace.

La ce folos te-ai ostenit, Iustine²⁸, să-i pui căpăstrul, dacă şaua-i goală? De n-ai fi fost n-am pătimi ruşine.

Ah, neam de popi²⁹ ce crezi de mântuială! Dac-ai citi ce la Scriptură scrie³⁰, Cezaru-n şa l-ai înscăuna cu fală.

Priveşte fiara cum se smuce-n frâie de când dârlogii te-ai grăbit să-i iei şi n-o struneşti cum trebuie din călcăie.

Iar tu-mpărate³¹, care azi n-o vrei şi nărăvaşă-o părăseşti, turbată, în loc să-ncaleci în oblâncul ei, fii răsplătit cu-atare cruntă plată³², încât s-o simtă şi nepoţi şi fii; căci tu şi cel ce-ţi fu pe lume tată³³, tânjind după regate şi-avuţii, lăsaţi să crească a lumii-ntregi grădină³⁴

pustie-n flori, mănoasă-n bălării.

Nu vezi ce sfadă pe Montechi³⁵ dezbină de Capuleţi? Monalzii-nfrânţi de ură şi Filippeschi aşteptând ruină?

Priveşte conţii cum pământu-şi fură, şi curmă boala ce se vrea stârpită. Priveşte Santafiore³⁶ câte-ndură

Nu vezi cum plânge Roma³⁷ văduvită, strigând şi zi şi noapte către tine: „De ce mă laşi, Cezare, părăsită?”

Priveşte-ai tăi cum se iubesc³⁸, haine! Şi dacă mila-n pieptul tău n-o cheamă, pe drept cuvânt să pătimeşti ruşine.

Mă iartă, Doamne³⁹, de te-ntreb cu teamă, pe tine cel ce-ai pătimit pe cruce, au ne-ai uitat, de nu ne bagi în seamă?

Sau din adâncuri sfatul tău ne-aduce, urzit în

taină, un prinos de bine spre care mintea nicidecum ne duce?

Căci în Italia de tirani sunt pline cetățile și-orice lichea plătită de vreun partid, mâine-un Marcel⁴⁰ devine.

Te bucură, Florența mea⁴¹ iubită! Cuvântul meu pe tine nu te ceartă, căci neamul tău e tare la ispită!

Mulți zăbovesc dreptatea-n jur s-o-mpartă, ca nu cumva nechibzuind⁴² să-mpungă; ci fiii tăi în vârful limbii-o poartă.

Mulți se sfiesc în slujbe mari s-ajungă, dar neamul tău și nechemat se-mbie, de-i rost pe alții a-i scurta la pungă.

Tresaltă⁴³ dar, și-așterne-ți bucurie, Florența mea, bogată⁴⁴ și cuminte! Că drept grăiesc mi-e fapta mărturie.

Atena ieri și Sparta mai-nainte, ce-au întocmit atât de drepte legi⁴⁵, sărace-n duh s-au dovedit și-n minte, pe lângă tine care-atâta alegi încât n-apucă a lui noiembrie lună câte-n octombre-ai încercat să-nchegi

De câte ori⁴⁶ de când te știi comună schimbat-ai oare legi și-așezăminte, supuși⁴⁷ și bani și datina străbună?

Și dacă cugeți și iei bine-aminte, ai să te vezi precum bolnava care⁴⁸ nu-și află pace-n patul ei fierbinte și cată-n zvârcolire alinare.

CÂNTUL VII

Antepurgatoriul. Vâlceaia înflorită: Principii neglijenți. împăratul

Rudolf, Ottocar al II-lea, rege al Boemiei, Filip al III-lea, rege al

Franței, Enric I de Navarra, Petru al III-lea și

Alfons al III-lea de

Aragon, Carol I de Anjou, Enric al III-lea, rege al Angliei, Guglielmo al VII-lea de Monferrato.

După ce' calde-mbrățișări frățești fură-ntre ei de multe ori schimbate, Sordel uimit grăi: „Tu cine ești?”

„Pe când² cei morți nu erau demni să cate pe-aceste culmi cărări spre Dumnezeu, de Octav îmi fură oasele-ngropate.

Virgiliu sunt: pentru păcatul greu de-a fi păgân n-am dreptu-n cer³ a sta”. Astfel răspunse-ndrumătorul meu.

Ca omul⁴ ce-a văzut-naintea sa vreun lucru nou, încât rămâne-uimit și-n cumpeni stând se-ntreabă „e” sau „ba”.

Așa Sordel; dar mai apoi grăbit, cu ochi plecați se-ntoarse spre străin și-ai să-i genunchi⁵ i-mbrățișă smerit.

„O glorie, zise, a neamului latin, prin care graiul ne vâdi ce poate, podoabă-n veci a țării de-unde vin, ce har ceresc în calea mea te scoate? De-s vrednic vorba să-ți ascult, îmi **spune** de vii din iad și din ce brână, frate?”

„Am colindat a morții-ntregi genune mânat, răspunse, de Supremul Bine, ce vrerii lui cărarea mea supune

Nu ce-am făcut⁷; ce n-am făcut îmi ține ascuns în umbră zâmbetul divin⁸, râvnit de voi, târziu⁹ râvnit de mine.

Pe unde stau¹⁰ nu-i loc muncit de chin; ci-i noapte-n care plânsul tară saț nu curge râu, ci tremură-n suspin.

Acolo stau cu bieții prunci mușcați de-ai morții dinți, 'nainte ca de vina strămoșilor să poată fi spălați.

Acolo stau cu cei ce din doctrina virtuților creștine” n-au gustat, dar alte-având, urmatu-le-au lumina.

Ci de cunoști acest tăcut regat¹² și știi de unde, începând, se-ntinde, ne spune ca s-ajungem neîntârziat”.

„Loc îngrădit¹³ pe noi nu ne cuprinde și slobod umblu-n sus și-n jos; drept **care** cu voi, grăi, tovarăș mă voi prinde.

Dar cum vezi, coboară ziua-n zare și nu e chip să urci la deal sub stele. Cuminte-ar fi să poposim, îmi pare.

Sunt umbre-aici de-a dreapta-ntre vâlcele și de primești, te duc spre pâlcul lor; rău n-o să-ți pară a zăbovi cu ele”.

„Cum deci¹⁴, rosti Virgil, acei ce vor să urce noaptea sunt ținuți în frână de alții-ori singuri n-ar putea ușor?”

Brazdă¹⁵ Sordel pământu-atunci c-o mână și „Nu e chip, grăi, nici astă urmă s-o treci când luna suie-n cer stăpână.

Nu fiindcă alții, adăugă pe urmă, ți-ar pune piedici; numai noaptea¹⁶-n sine cu umbra ei voința ta precurmă.

De-aceea zic, socot c-ar fi mai bine să pribegim pe coastă-n jur cu pasul, până ce zarea ziua-n lanțuri ține”.

Deși uimit, Virgil răzbi impasul și „Du-ne dar, îi spuse, pe-amândoi pe unde zici c-ar fi plăcut popasul”.

Să fi tot mers când am zărit apoi, săpată-n munte. – adânc un soi de șa, cum saltă valea-n albiu pe la noi.

„Acolo-ajunși grăi Sordel, vom sta în poala

coastei ce se vede-n zare și-acolo-ai zilei zori vom aștepta”.

Urcând pieziș sau lin, șerpuitoare, o cărăruie ne purtă prin zadă, pe unde malul jumătate moare.

Argint și aur¹⁷, alb ca de zăpadă, smaraldul crud când îl despici, splendori de-albastru, galben, roș¹⁸ ca de granada, pe lângă plaiul smălțuit de flori învinse-ar fi, pierzându-și strălucirea, cum greu’ învinge-n cumpeni, de-l masori.

Nu doar în flori se zugrăvise firea; ci mestecase – mbălsămând grădina¹⁹, mii de miresme²⁰ ce-ți furau simțirea.

Și jos pe flori, cântând „Salve Regina”²¹ văzui o ceată de pribegi pe care în poala văii-i ascundea colina.

„Cât timp lumina sus pe cer nu moare, spre ei cărare să nu-mi ceară nime, grăi Sordel ce ne croise cale.

Căci mai curând de-aici, din înălțime, la port și chip îi vei vedea cum sunt, decât de jos, de-om coborî-n mulțime.

Cel care șade²² mai presus, părând aș fi uitat că n-a făcut ispravă și care glasul nu și-l prinde-n cânt.

Rodolfo e și-ar fi putut de-otravă și răni să scape biata țară moartă, ce greu prin alții²³-și va afla izbăvă.

Cel’lalt²⁴ ce pare-a-l mângâia de soartă cârmit-a țara²⁵ unde naște râul ce Molda-n Elba și Elba-n mare poartă.

E Ottocar ce se vădi, molâul, mai bun de mic, ca fiu-i Venceslat pe care-l paște, și cărunț, desfrâul.

Iar Cârnă²⁶-alături, care stă la sfat cu cel ce blând²⁷ s-arată a fi și-uimit, muri fugind²⁸ și crinul l-a spurcat.

Priviți²⁹ cum mi se bate pocăit cu pumnii-n piept,
cât timp cel'lalt își face din palme pat obrazului trudit.

Cu cel în care răul Franței zace ei rude sunt și
știu câți bani plătește, de-aceea chinul mai vârtos îi
coace.

Iar cel voinic³⁰ ce-n cântec se-mpletește cu cel de
nasul³¹ i-a-ntrecut bărbia, runcins cu brâul ce-n virtuți
călește.

Și dacă-n urmă-i ar fi luat domnia' acel fecior³²
ce-i după el drumaș, din tată-n fiu ar fi purces tăria, ce
n-a răzbit³³ până-n ceilalți urmași, căci Iacob³⁴ azi și
Frederic pe lume sunt regi, ci-n fapte s-au vădit
codași.

Arar răzbesc³⁵ virtuțile străbune din tată-n fiu;
căci cel ce dă dorește a-i fi cerute-n rugi și-
nchinăciune.

Nu doar în Petru³⁶ vorba mea țintește ci și-n
celialt, ce două țări robit-a și ține Puglia și Provenza-n
clește.

Cu-atât mai rea³⁷ decât sămânța-i pita cu cât mai
mândră de bărbat se ține Constanța, decât Bice-ori
Mărgărita.

Cel singuratic³⁸ și-adunat în sine în Anglia-și
statornici domnia și-o nimeri cu-urmașii săi mai bine.

Iar cel³⁹ ce șade mai prejos, tăria scrutând din
ochi, Guglielmo e, Marchese și de războiul dus cu
Alexandria tânjește Monferat și Canavese".

CÂNTUL VIII

*Antepurgatoriul. Vâlceaua înflorită. Cei doi îngeri
păzitori și șarpele. Nino Visconti și Corrado
Malaspina.*

Era-ntr-al zilei blând și tainic ceas ce inima în
corăbieri o frânge la gândul celor care-n urmă-au mas

și zeci de doruri laolaltă strânge în cei pribegi², de-aud din depărtări un clopot³ surd ce pare ziua-a plânge, când eu⁴, uitând de-a celorlalți chemări, privii cu sete-o umbră ce-ascultare cerea cu mâna ațintită-n zări.

Cu ochii-ntorși pe unde zi răsare, și palmele care brăzdau seninul, părea că spune: „Doamne, rumi ești soare!”

Te lucis ante murmura suspinul, atât de dulce – ncât, de el vrăjit, pe mine-n mine mă pierdui; iar plinul de voci pe urme-l însoțea smerit și toți⁶ priveau spre bolțile senine, întregul psalm cântând pân’ la sfârșit.

Ascute-aici privirea ta, creștine, căci vălu⁷-i străveziu și ca prin sită tu vei pătrunde adevăru-n sine.

Oștirea mută⁸ o văzui spăsită privind spre ceruri cu nesaț și dor, parc-așteptând, umilă și pălită.⁹

Și mai văzui doi îngeri drepți, în zbor, cu două spade-aprinse, sclipitoare, și-n vârf ciuntite¹⁰ de-ascuțișul lor.

Ca muguri” verzi de tinere vlăstare, veșmântul lor bătut de-ariپی verzii le flutura în unde moi și clare.

Unul din ei mai sus de noi veni, iar cel’lalt malu-l scoborî pe plai, prinzând la mijloc duhurile vii.

Vedeam, firește, părul lor bălai, dar fața nu, sclipind, căci măreția¹² te lasă-adesea fără văz și grai.

„Ei vin din poala vergurei¹³ Maria și valea lor păzi, grăi Sordel, de șarpele ce-și va-ncerca tăria”.

Ci eu¹⁴, neștiind cărarea lui defel, privii-ngrozit către Virgil, ’napoi, și tremurând mă apropiai de el.

Să coborâm¹⁵, urmă Sordel apoi, și umbrelor să le vorbim, de-ți vrea căci bucuros vor sta-n povești cu voi”.

Abia trei pași făcui către vâlcea și-un duh zării,
ce mă privea părănd c-ar vrea să știe dacă-s eu ori ba.

A nopții umbre¹⁶ se lăsau pe rând, dar între noi
mai stăruia lumină cât să vădească ce-ascunsese, când
pornii spre el¹⁷ fără s-aștept să vină; o, jude Nin¹⁸, ce-
adâncă mulțumită avui să știu că nu te scalzi în tină¹⁹!

Nu fu-ntre noi binețe²⁰ nerostită; și-apoi: „De
când²¹, mă întrebă, petreci adus de râu, pe valea
însorită?”

„Ajuns-am azi prin tainițe de beci aci, grăii, și-s
încă-n prima²³ viață, deși mă strădui către cea de
veci”.

Cât ce-auziră vorba mea, din față în lături ambii²⁴
se dădură-astfel ca cei cuprinși de un fior de gheață.

Către maestru se-nturnă Sordel, iar Nin strigă:
„Currado²⁵, în picioare!

Ia vin de vezi ce har străluce-n el”.

Și mie-apoi²⁶: „Pe mulțumită care o datorezi
Celui ce-astfel și-ascunde dintâiul rost, că nu-i spre el
cărare, când țărnu-l vei ajunge peste unde, spune
Giovannei să se roage bine la cel ce-n veci celor curați
răspunde; nu cred că-n suflet maica ei²⁷ mă ține, de
vreme ce se hotărî să-și scoată cernitul vâl ce-l va
râvni-n suspine.

Prin fapta ei învederat se-arată cât de firavă-i în
femei iubirea, de ochiul și simțirea n-o desfată.

Nu-i va cinsti pe raclă pomenirea, cum i-o cinstea
cocoșul din Gallura, năpârca²⁸ ce-n Milan adună-
oștirea”.

Astfel zicea și-i stăpânea făptura mâhnirea
dreaptă²⁹ ce nicicând nu cată a-ntrece-n fapte și-n
porniri măsura.

Căta spre cer privirea mea-nsetată, pe unde

aștrii³⁰ se rotesc mai lin, cum spre butuc mai lin se-nvâрте-o roată.

„La ce te uiți?” grăi Virgil blajin. „Spre aștrii – am zis, ce despletesc betele și-mbracă ceru-n roșu de carmin³¹”.

Răspunse el: „Acele patru stele³² văzute-n zori, ajuns-au dimpreună, și-acestea-au răsărit unde-au fost ele”.

Pe când vorbea, Sordel întinse-o mână și-i arată cu palma-n jos țintită cum se târa vrăjmașul³³ prin țărână.

Pe unde valea nu-i de mai proptită venea un șarpe – acela poate care întins-a Evei poama-ntru ispită.

Prin flori și ierburi șerpuia-n cărare, sucindu-și capul când și când molcum, ca vita când se linge pe spinare.

Eu n-am văzut și nu pot spune cum cereștii șoimi³⁴ porniră-n zbor ușor; dar îi văzui cum se pogoară-n drum.

Simțind³⁵ văzduhul spintecat în zbor, fugi năpârca și-amândoi deodată solii cerești spre locurile lor.

Ci umbra-ntâi de jude-n drum chemată, nu mă slăbi din ochi nicio clipită, cât timp ținu năvala-ntraripată.

„Găsească lumânarea-ți alduită în vrerea ta³⁶ îndestulată ceară, s-ajungi, grăi, la bolta smălțuită, și dacă ai vreo veste, bunăoară din Val di Magra³⁷ sau din jur, mi-o spune, căci mare-am fost acolo-odinioară.

Currado Malaspina-s după nume; nu cel bătrân³⁸, ci-urmaș și mă căiesc de ce-am iubit necugetat³⁹ pe lume”.

„O, i-am răspuns, pământul strămoșesc⁴⁰ nu ți-l cunosc, dar unde-s oare-acei ce-n Europa-n gând nu-l prețuiesc?

A voastră faimă azi, și cu temei, cu toții-o știu, căci îi fu dat s-ajungă la curți domnești și-așijderi și-n bordei.

Și-ți jur pe vrerea ce spre cer m-alungă c-ai tăi și azi se dovedesc la fel de tari la spadă⁴¹ și de largi la pungă.

Căci fire și-obicei i-ajută-astfel, c-oricât s-ar zbate-n lume Necuratul, ei tot urma-vor strămoșescul țel”.⁴²

„Te du, grăi. Măritul soare⁴³-n patul ce-i de Berbece coperit prin sine n-o să se culce-n șapte dați de-a latul, și, dacă cerul judecata-și ține, credința ta în cuget va să-ți fie bătută-n cuie mult mai tari, vezi bine, decât împlântă a altui mărturie”.

CÂNTUL IX

Antepurgatoriul. Noaptea în vâlceaua înflorită. Visul lui Dante: vulturul și Lucia. Poarta Purgatoriului, îngerul portar.

Pe prispa zării - **n** răsărit, prindea lumini s-anine a lui Titon iubită², smulgându-se din brațul ce-ocinegea; pe fruntea ei sclipea împodobită cu pietre scumpe scorpia³ ce-aoare lovește-n om cu coada-i otrăvită, iar noaptea⁴ doi din pașii ei, arare și-i coborâse pe-unde-n ceată stăm, și-al treilea și el cobora cărare, când eu, ce-aveam din trupul lui Adam⁵, răzbit de somn, mă-ntinsei printre flori, pe locul unde căteșicinci⁶ ședeam.

La ceasu⁷-n care rândunica-n zori 'ș-înaltă-n slavă plânsul ei fierbinte, la gândul trist⁸ al primilor flori și când în somn rătăcitoarea mințe, de carne și

gânduri despuiată, presimte parcă ce va fi 'nainte, mi se păru că văd în vis⁹ deodată o acvilă de aur sclipitoare, ce scobora venind spre noi săgeată; și se făcea¹⁰ c-aș fi pe locun care, fură lăsați ai săi de Ganimede", când fu răpit de zeu la vânătoare.

Și cugetam: „Din obicei, se vede, își cată prada doar aici; alt loc nevrednic, poate, de-a ei gheară-l crede”.

Apoi, curmându-și larg rotitu-i joc, ca trăsnetul¹² căzu pe unde stăm, ducându-mă către cerescul foc; acolo ambii se făcea c-ardeam și-atare focu-închipuit mă-ncinse, că-mi frânse somnul cum ai frânge-un ram.

Nici dintr-al său Ahil¹³ nu se desprinsese, rotindu-și ochii și cercând cu gândul, străin de loc, când maica lui îl prinse și-l luă din paza lui Chiron, ducându-l spre Schiro-n taină, adormit pe brață, de unde grecii-l scoaseră înșelându-l, cum m-am desprins eu însumi când din față, pierindu-mi somnul - ngălbenii se pare, ca omul când, înspăimântat, îngheață.

Virgiliu singur¹⁴ mă păzea-n picioare; de două ceasuri soarele sclișea și stăm cu fața-ntoarsă către mare.

„N-ai teamă, 'mi spuse călăuza mea, căci drumu-i bun și Domnul ne păzește; nădejdea-ndeamă și te-ncrede-n ea.

La Purgatoriu¹⁵-ajuns-ai tu; privește cum îl încinge brâna-n jur, pe clină, și pare către poartă că descrește.

În zorii zilei ce vestesc lumină, pe când dormeai furat adânc de vise, pe pajiștea de flori și ierburi plină, veni o doamnă și: «'S Lucia¹⁶, zise. Lăsați-mă să-l iau și către bine să-i netezesc cărările promise.»

Sordel cu ceilalți au rămas; pe tine ea mi te luă și

când fu ziua clară porni; iar eu pe urmele-i divine.

Te puse aici; ci-ntâi îmi arătară frumoși-i ochi intrarea¹⁷ ce-ntărește, apoi și ea, și somnul tău zburară”.

Ca omul ce-ndoiala risipește și teama și-o preschimbă-n alinare, când adevărul fața și-o vădește, așa și eu; și, când văzu că-s tare, porni Virgil în sus pe brâul sfânt, și eu cu el spre a muntelui hotare.

Tu vezi¹⁸ – creștine, cum mă-nalț în cânt prin miezul lui; drept care nu te mire de-n vorbe măiestrite-l înveșmânt.

Pornirăm, dar, și-ajunși către sosire, pe unde brâna ruptă-ntâi părea, cam rupt e-un șanț în două de-o zidire, văzui o poartă¹⁹ și trei scări sub ea, ce-n trei culori își dovedeau sclipirea și-un înger mut ce pragul i-l păzea.

Când m-apropiai spre a-i desluși-nchipuirea, văzui că sta pe cea mai susă treaptă, strălucitor de nul răbda privirea.

Și-avea străjeru-o spadă-n mâna dreaptă, ce-atare raze răstrângea spre noi, că nu puteam s-o dovedesc în faptă:

„Ce vreți, grăi, și cine sunteți voi? Aveți vreun călăuz care v-ajută? Vegheați la drum, să nu dați de nevoi”.

„Din ceruri doamnă-n taine pricepută ne îndrumă, grăi Virgil, spre tine, zicând: «Urcați, acolo-i poarta vrută»”.

„Dea Domnul pururi pe cărări de bine, răspunse straja – ai voștri pași²⁰ să-i mâie; urcați dar, fără teamă spre lumine”.

Ajuns-am sus și treapta²¹ cea dintâie din marmură era și lustruită, că m-ogindii din creștet în

călcâie.

A doua-n schimb era din stei cioplită, din stei rugos, bătând în roș, bătrână și-n lung și-n lat cu crăpături tivită.

Iar cea de-a treia-n cărca lor stăpână, jurai că-i de porfir cum scânteia, ca sângele abia țâșnit din vână.

Cerescul sol își rezema pe ea picioarele și odihnea pe prag, iar pragu-n jur zvârlea sclipiri de nea.

De bunăvoie domnul meu cel drag mă trase-n sus, zicând: „Să-i ceri smerit intrarea pe-al căințelor meleag”.

La poala lui mă așternui căit, cerșindu-i mila porților deschise și-n piept²² cu pumnul mă lovii-ntreit.

Cu vârful spadei șapte²³ „P” îmi scrise pe frunte și: „Când va să treci de poartă, să lepezi urma-acestori răni”, îmi zise.

De sub veșmântul de culoare moartă, ca lutul și cenușa²⁴ laolaltă, văzui c-apucă două chei²⁵ de toartă, de aur una, de argint cealaltă; și-ntâi cu-a doua, iar apoi, firește, cu cea dintâi deschise poarta-naltă.

„Dacă vreuna dintre chei greșește, grăi, și-n broască nu se-nvârte-n vrere, nici poarta din țâțâni nu se clinește.

Mai scumpă-i una, dar cealaltă cere și meșteșug ca să-i descui lacătul, căci nodu²⁶-a-l frânge ei îi stă-n putere.

San Petru²⁷ mi le-a dat și m-a-ndemnatu mai lesne să descui decât zăvor să-i pun când omu-și plânge-n rugi păcatu’”.

O-mpinse²⁸-apoi de lături binișor, zicând: „Să știți c-afară ies cei care cutează să privească-n urma lor²⁹”.

Și când porniră a se suci-n strânsoare din cei ușori bătuți din fier călit canaturile sfintei porți, mai tare nici biata de Tarpea³⁰ n-a mugit când fu Metellus de Cezar înfrânt și sânul ei rămase văduvit.

Sedeam s-ascult dintâiul³¹ tunet sfânt, când un „Te Deum”³² auzii în cor, ce se-mpletea cu-al porții dulce cânt³³.

Și-n mintea mea amestecul sonor trezi simțirea ce-o încerci de-ascuți vuind o orgă³⁴, ce te lasă-n zbor să prinzi cuvânt din cântul celor mulți.

CÂNTUL X

Primul ocol: Trufia. Pilde de umilință.

Trecuți apoi de pragul porții sfinte, înțepenită de iubirea¹ care pe căi greșite² îndrumând ne minte, o auzii cum se izbește-n fiare, și de-aș fi-ntors³ privirile uituce, au ce temei mi-ar fi adus iertare?

Urcam pe-un drum care părea c-aduce, cum șerpuia prin stânca cenușie, cu unda⁴ care vine și se duce.

„Se cade-aici s-arăți destoinicie, grăi Virgil, și să te ții de latul ce-n stâncă dă când cotituri înscrie”.

Ci drumu-atare ne-ntârzie urcatul, încât mai iute îi fu dat s-ajungă știrbitei luni⁵ să-și întrevadă patul.

Decât ieșit-am teferi noi din strungă. Dar când ajuns-am unde creasta-n jur podiș⁶ desface și-napoi se-alungă, eu⁷ frânt și ambii fără a ști-mprejur ce drum să luăm, ne-am așezat grămadă pe-un șes mai gol decât deșertul sur.

Din poala râpei⁸ ce urca sub zadă și până-n malul ce-ngrădește golul, trei inși de-a latu-ar fi-ncăput să șadă.

Și cât putea să-și mâne ochiul zborul, de-a stânga noastră ori de-a dreapta brâncă, la fel de-a lungul se-

ntindea ocolul.

Spre rîpă-n sus noi n-ajunsesem încă să ne pornim, când pricepui că ea, ce nu da pas nici unui drum prin stîncă, din marmură⁹ cioplită-astfel era, că nu doar Policlet, dar însăși firea s-ar fi putut de dînsa rușina.

Arhanghelul care-aducînd vestirea¹⁰ ne dăruie cu lăcrimata pace” prin care ceru-și slobozi oprirea, mi se vădi, fără a părea că zace, cioplit în stei și dulcea lui făptură părea că-i vie, nicidecum că tace.

Jurai c-un – „Ave”-i tremura pe gură, căci lângă el se așeza fecioara care ne-nvrednici de ceruri și prescură.

Și „Ecce Ancilla” pe al ei chip de floare înscris părea, precum se-nscrie-n ceară¹² și chip de om, și buche de scrisoare.

„Cuprinsu-ntreg¹³ cu mintea să-l măsoară”, grăiește Virgil care m-avea deoparte pe unde-n piept ni-e inima¹⁴ comoară.

Întoarsei dar privirea mea departe și-n dreptul călăuzei, așezat, la spatele Manei, ca-ntr-o carte, alt basm¹⁵ văzui în piatră-nfiripat; pornii deci cale către el setos, și pe maestru-n spate l-am lăsat.

Era acolo-n stei cioplit frumos¹⁶ un car cu boi și-ntr-însul arca sfîntă ce pedepsit-a zelul de prisos¹⁷.

Și-n față-i gloată¹⁸-n șapte coruri frîntă cânta astfel, încât ziceau în mine auzul „nu” și ochiul, „totuși, cântă”.

Iar fumul¹⁹ gros de smirnă și rășine făcea la fel, când îl vedeai atare, miros și văz să-și afle-n el pricina.

În fața lui juca psalmistul²⁰, care era mai mic și totuși mai de preț decît un rege-n trista-mprejurare.

Iar peste drum, dintr-un palat măreț, Micol²¹ ivită-ntr-un pervaz de geam, rotește priviri de ură și

dispreț.

Pornii apoi din locul unde stăm, ca să privesc mai deslușit istoria ce-n dosul ei în marmură zăream.

Era cântată-acolo-n piatră gloria romanului²² a cărui vrere-aprinsă papei Grigorie²³-i înlesni victoria.

Traian adică; și de frâu-i prinsă o văduvă își arăta veșmântul cernit și fața de durere-nvinsă.

În fața lui²⁴ era bătut pământul de cavaleri, și-și fluturau pulpana deasupra flamuri prinse-n joc cu vântul.

Strivită-aproape-n vâlva lor, vădana părea că-l roagă: „Doamne bun, răzbună feciorul mort și-alină-n pieptu-mi rana”.

Și dânsul ei: „Până mă-ntorc fii bună și-așteaptă!” Dar femeia fără pace, ca cei în care jar pe foc se-adună.

„De nu te-ntorci?” „Urmașii-au să te-mpace”; grăi, și ea: „La ce-ți ajută ție²⁵ pomana lor, de n-o știi singur face?”

Drept care el: „Ți-așterne bucurie, căci neîntârziat voi face judecată; dreptatea vrea și mila mi-e solie”.

Acel²⁶ ce-a toate a-i știutor și tată făcuse piatra-a se rosti **n** cuvinte²⁷, cu meșteșug ce-n lume nu se-arată.

Și-n timp ce eu mă desfătam²⁸ 'nainte cu pildele smereniei îndrăgite și scumpe nouă printr-al lor părinte.

Virgil rosti: „Mulțimile²⁹ trudite ce vin alene, către trepte-n sus, de bună seamă ne vor ști trimite”.

Deși privind³⁰ mă desfătam nespus, când l-auzii, nu pregetai defel să-ntorc spre dânsul ochii mei supus.

N-aș vrea, creștine³¹, de-al căinței zel să-ți uiți³²

cumva, văzând ce dreaptă plată³³ îți cere Domnul ca s-ajungi la țel.

Nu chinu-ți șadă-n gând, ci la răsplată aminte ia și orice-ar fi socoate³⁴ că nu va-ntrece marea judecată.

„Maestre – am zis, mulțimile-arătate nu-mi par³⁵ de-un soi cu-a omului făptură și nu știu ce-s. Mi-s mințile furate?”

Și dânsu-atunci: „Pedeapsa grea ce-ndură 'i-ndoaie-astfel și-n mers îi poticnește; și ochii mei în cumpeni se zbătură.

Ci cată către ei și deslușește ce-ascund din jos poverile cumplite, și-ai să pricepi că se căiesc muțește”.

Creștini trufași³⁶, făpturi nenorocite, ce jos, de ochii minții schilodiți, vă-ncredințați cărărilor greșite, au nu vedeți că suntem viermi meniți a ne preface-n fluturi ce-au să zboare fără-apărare spre județ? Smintiți, la ce săltați cuprinși de-nfumurare, când sunteți gâze, viermi, lepădătură, ca larvele ce-n veci n-ajung la soare?

Cum vezi³⁷ pe-alocuri stând câte-o făptură drept reazem pe sub streșini și pridvoare, ce cu genunchii-ajunge a-mpunge-n gură, și chinul ei, deși-nchipuit, te doare, la fel văzui, când mi-ascuții vederea, și ceata lor adusă de spinare.

Umblau încovoiați după puterea³⁸ poverilor, și printre ei acel care-nfrunta mai răbdător durerea, părea că zice „nu mai pot defel!”

CÂNTUL XI

Primul ocol: Trufia, Umberto Aldobrandeschi. Oderisi da Gubbio. Provenzan Salvani.

„Părinte-al nostru care-n ceruri stai, nu țărmutit², ci mai vârtos de dragul făpturilor ce-ai

zămislit în rai, slăvită fie numa Ta și pragul puterii Tale-n veci și-n osanale îți mulțumească pruncul și moșneagul.

Pogoare pacea-mpărăției Tale spre noi³ ce-n van cu mintea-ne săracă ne străduim s-aflăm spre dânsa cale.

Ca îngerii ce vrerea lor și-o pleacă și Ție Ți-o jertfesc⁴, cântând osana, la fel și omul pe pământ să facă.

Și dă-ne, Doamne, harul Tău și mana⁵ de zi cu zi, căci fără ea-n pustie⁶ zadar ne zbatem și-i degeaba goana.

Și precum omul a ierta se-mbie, nu sta nici Tu să-l judeci⁷ cât plătește, ci iartă-i lui păcat și silnicie.

Virtutea noastră care-ades tânjește n-o ispiti cu cel⁸ ce tronu-ți scurmă, ci mântuie-o de el care-o pândește.

Nu-i ruga⁹-aceasta pentru a noastră turmă ce n-are lipsă aici de ajutor; ci-i pentru cei care-au rămas în urmă”.

Astfel urându-și¹⁰ cale bună lor și nouă, bieții, sub poveri îndură (precum în vis înduri poveri aori)

dureri și chin cu fapta pe-o măsură” și se rotesc¹² pe primul brâu trudiți, spălându-se de neguri și de zgură.

Și dacă-acolo, pentru noi, smeriți, ei milă cer, ce s-ar cădea pe lume să facă cei de ceruri îndrăgiți?

Să-i ajutăm s-ar cuveni anume ca limpezi¹³ și curați cum e izvorul, cu Domnu-n cer curând să se-mpreune.

„Vă ierte de păcat Mântuitorul și-aripa vă descarce de povară, ca să zburați¹⁴ unde vă mână dorul, ci ne-arătați, de știți cumva, vreo scară; iar de

mai multe se deschid vederii, pe cea mai lină ne-ndrumați și-ușoară; căci soțul meu¹⁵, din pricina poverii țăranii lui Adam ce-l înveșmânta, nu-ntinde pasul pe măsura vrerii”.

Nu știu¹⁶ de cine fu tăcerea-nfrântă întru răspuns către maestrul meu, dar astfel auzii că se cuvântă:

„Veniți cu noi pe malul drept mereu și pas afla-veți petrecând zăplazul, ce nu-i va fi nici celui viu prea greu.

De nu mi-ar frânge-acest pietroi grumazul și căpățâna ce se vru trufașă, silindu-mă să plec în jos obrazul, pe-acesta, ce-n tăcere mi se-nfașă l-aș cerceta ca să-i stârnesc alean de greul pietrei ce-mi urzi cocoașă.

Latin¹⁷ am fost și viță de toscan: Guglielmo¹⁸ Adobrandesco mi-a fost **tată**: nu-l veți fi știind: seniorul de Soan.

De neamul meu¹⁹ și gloria de-altădată fui mândru-atare încât, uitând c-acei ce nasc din lut sunt ruți dintr-o bucată, atât de trufaș, m-am purtat cu-ai mei, încât murii; și-n Siena, cum, se știe și-n Campagnatic pruncii-o știu și ei.

Omberto²⁰ sunt; și nu-mi strică doar mie cusurul ei: toți cei de-un neam cu mine sfârșiră rău, târâți de semeție.

Din vina ei pietroiu-n frâu mă ține și va să-l port spre a săvârși în moarte ce viilor a săvârși revine”.

Plecat-am ochii ascultând deoparte, și unu-atunci, nu cel dintâi, anume ca să mă vadă, se suci²¹ din toarte, mă cunosc²² și mă chemă pe nume, privind cu greu cum înduram ca-n vis povara lor umblând desprins de lume.

„O, începu, nu ești tu Oderis²³ podoaba Gubbiei

și a preamândrei arte numită «anluminură²⁴» la Paris?”

„Mai calde rîd²⁵, răspunse el, din carte culorile lui Franco²⁶; drept aceea a lui e gloria și a mea e-n parte.

Cît fost-am viu mi-am zăvorât cu cheia trufiei gîndul, căci rîvneam cu sete desăvârșirii să-i răpesc scînteia.

Din vina ei mă port adus de spete; și nici aici²⁷, de n-ar fi fost să chem cerescul har, nu m-aș fi prins în cete.

Deșartă glorie²⁸! Mărginiți suntem! vlăstaru-i crud pe culme sus nu dură de nu-i hrănit deși mai triste vremi.

Credea²⁹ și Cimabue că-n pictură e neîntrecut, dar Giotto, azi, să știi, i-umbrește faima și i-o-neacă-n zgură.

La fel și Guido³⁰ celuilalt³¹ răpi al limbii nimb³²; și poate-i viu cel care pe amîndoi din cuib îi va goni

A lumii vîlvă³⁴-i vînt făcut să zboare când ici, când colo, și săiste brume, schimbându-și numa după țarm și mare.

Ți-or ști urmașii mai vîrtos de nume de lepezi carnea-ncărunțit sub glie, decît de mori la sînul blîndeii mume de-o trece-un veac³⁵? Răstimp ce-n veșnicie e mult mai scurt de cum e clipa față de-al roții-ocol pe bolta sinilie.

De numa celui³⁶ ce-mi pășește-n față vuia Toscana, pe când azi, ingrată, nici Siena n-o rostește, unde-i viață fu domn anțărt, când plânse-ngenuncheată Florența, ce pe-atunci era trufase la fel pre cât e astăzi de stricată.

Ca firul ierbii³⁷ care moare-n fașe e faima

voastră, când culoarea-i stinge cel ce sămânța sub pământ i-o-ngroașe”.

„Cu umilință³⁸ vorba ta mă-ncinge; dar cine-i duhul pomenit, grăii, ce-n fața ta povara-n mers împinge?”

„E Provenzan Salvani, glăsui, și fiindcă Siena a râvnit s-o vază îngenuncheată³⁹-n fața lui e-aci.

Se-nvârte-astfel⁴⁰ fără răgaz și-oftează de când e mort; atare ban plătește cel care-n lume mult prea mult cutează”.

„De cel ce moartea așteptând, tânjește întru căință, '1 întrebai uimit, și nu aici, ci colo jos⁴¹ se-oprește, cât timp în trup pe lume-a viețuit, de nu-l ajută rugăciuni supuse, lui cum de pragul nu i-a fost oprit?”

„Când⁴² fu ajuns în culmea gloriei, spuse, uitând rușinea - n piața Sienei mare, de bunăvoie a cerși se puse.

Și vrând să scape-un prieten scump din fiare, de Carlo-ntemnițat și prigonit, cerși zvâcnind⁴³ din cap până-n picioare.

Atâta-ți spun⁴⁴; cuvântu' mi-e-ncâlcit, dar soții tăi curând vor face-astfel ca tâlcul lui să-ți fie deslușit.

Atare faptă⁴⁵— mântui pre el”.

CÂNTUL XII

Primul ocol: Trufia. Pilde de trufie pedepsită. Iriareo, uriașii, Nemrod, Niobe, Saul, Aracne, Erifile, Sannherib, Cirus, Oloferne, Troia. Urcarea la cel de-al doilea ocol.

Pașeam în rând cu umbra-mpovărată ca boii-n jug, cât timp mă-ngădui maestrul meu să merg astfel, ci-ndată ce: „— N urmă lasă-i și te du, grăi, căci fiecare cu lopeți și vele să-și mâne barca se cuvine-

aci", pe vrerea lui mă îndreptai de şale⁴, deşi plecate, semeţii trecute a mele gânduri⁵ se căzneau să spele.

Mişcatu-m-am din loc şi pe tăcute pe urma lui pornii la drum setos şi ambii-n mers păşeam uşori şi iute.

Şi dânsu-atunci: „Întoarce ochii-n jos şi cată la podea⁶ sub călţăminte, ca drumu-n mers să-ţi pară lesnicios”.

Aşa precum pe lespezi de morminte ciopliţi sunt morţii, ca pe veci să mâie cu chipul şi făptura dinainte, încât adesea plânsu-n ochi îţi suie la gândul lor ce doar pe drepti îi bate şi-i îmboldeşte, şi le dă călcâie.

La fel văzui⁷, dar mai frumos sculptate, făpturi în piatră ce nicicând nu pier, pe brâul care poartă coasta-n spate.

Vedeam⁸, cum spun, deoparte-ntr-un ungher pe cel mai mândru⁹ făurit cu mâna, ca fulgerul căzând trăsnet din cer.

Vedeam săgeata ce străpunse vâna lui Briareu¹⁰, pe el zăcând deoparte, cu trupu-i mort împovărând ţărâna.

Vedeam pe Pallas¹¹, pe Timbreu, pe Marte cu scut şi sulii lângă-al lor părinte, privind cum zac uriaşe trupuri moarte.

Vedeam cum şade ca ieşit din minte Nemrod¹² la poala turnului, cătând spre cei ce fură prea semeaţă ginte.

O, Niobe¹³, cu ochii-n lacrimi stând printre copii eu te-am văzut pe brână, privind cu jale cum se sting pe rând.

O, Saul¹⁴, frânt de însăşi crunta mână, pe Gelboe zăceai străpuns, pe unde de-atunci nici rouă şi nici

ploi s-adună.

O, biată-Aracne¹⁵, ce-ai făcut, răspunde? Păianjen te vedeam pe jumătate pe pânza ce-n păcat fu să te-afunde.

O, Roboam¹⁶, pe chipu-ți nu răzbate trufia-aici; speriat de-a gloatei jalbă te poartă-un car ce nu-i mânat din spate.

Vădea așijderi marmura roz-albă cum Almeon¹⁷ făcut-a maicii sale să-i pară scumpă blestemata salbă.

Vădea feciorii cum îi dau târcoale lui Sannherib¹⁸ și-n templu mi-l omoară, lăsându-l mort să zacă jos pe dale.

Vădea măcelul ce Tamiri-n țară îl făptui când spuse despre Cir¹⁹; „Râvnit-a sânge - n sânge dar să piară”.

Vădea fugind în goană pe asiri când Olofern²⁰ pieri ucis în tină și leșurile falnicei oștiri.

Vedeam cetatea Troiei²¹ în ruină! O, Ilion²² ce-umilă și pustie vădea țărâna urma ta pe clină!

A fost vreun meșter iscusit²³ să știe atari făpturi și umbre-a zugrăvi, care-ar uimi simțirea cea mai vie?

Căci morți păreau cei morți, iar viii, vii și nu-i văzu mai deslușit ca mine nici cel ce-aieva chipul lor zări.

Fiți trufași deci, urmași ai Evei! Nime nu plece fruntea, nu cumva, de cată spre drum, să vadă că s-a rupt de bine.

Mai multă cale străbătusem roată și soarele²⁴ părea mai sus urcat decât credea simțirea-mi tulburată, când cel ce calea străbătea-ncordat mă îndemnă: „Naintea ta zorește! Nu-i vremea-acum să umbli-ngândurat²⁵.

Nu vezi c-un înger²⁶ înspre noi grăbește și că,

plinindu-și rostul ei, senină a șasea roabă²⁷-a zilei se-odihnește?

Supus te-arată și smerit te-nchină ca să ne mâne bucuros spre țel; atare zi nicicând n-o să mai vină”.

Eram deprins²⁸ a fi-ndemnat astfel să nu pierd timp; drept care tâlcuri noi știam că-n vorbă nu-mi ascunde el.

Făptura mândră²⁹ cobora spre noi în alb veșmânt și la obraz ca steaua când raza ei și-o varsă-n zori șuvoi.

Deschise larg aripile ca neaua.

zicând: „Veniți; pe-aproape-aici pământul în trepte suie³⁰, părăsind vâlceaua”.

Puțini răspund când îi aud cuvântul! O, neam făcut³¹ să zbori, au ce izbeliști te mână-n jos, de cum adie vântul?

Ne duse dar spre a scării dragi priveliști și-aripile³² mi le zbătu pe frunte făgăduindu-mi cale fără-opreliști.

Precum³³ la dreapta spre a urca pe munte la schit, de unde cârmuita bine cetate-o vezi, puțin mai sus de punte, înfrâng urcușu-n șir de trepte line, de mult durate, pe când legea-n dos și-ocaua-n față nu-nșelau pe nime, la fel și-aici e malu-nfrânt, ce-n jos atinge brâul din cel'lalt căzând, dar rău te strânge-al râpei zid stâncos.

Pornirăm dar, când auzii cântând „Ferice³⁴ vouă cei săraci cu duhul”, cum nu-i puțință a spune-n grai de rând.

Câtă-osebire³⁵! De cântări văzduhul răsună-aici, pe când în plâns fierbinte își varsă-n iad cei osândiți năduhul.

Urcam pe deal pe-acele trepte³⁶ sfinte și-n mers

făptura mi-o simțeam ușoară, mult mai ușoară ca pe șes 'nainte.

Și-am întrebat: „Maestre, ce povară am lepădat fără să știu din oase, de truda-n mers la fel nu mă doboară?”

Răspunse-atunci: „Când semnele³⁷ rămase pe chipul tău, pălite-acum și stinse, s-or șterge-n timp, ca unul, câteșise, a tale tălpi de vrerea ta învinse, nu trudă vor simți, ci desfătare și bucuros se vor lăsa împinse”.

Cum cel³⁸ ce umblă fără a ști că are pe cap ceva și-abia târziu ghicește, fie din semne-ori din priviri, drept care cu mâna cată și-n sfârșit găsește, lăsând astfel pe seama ei o dată ce ochiul îndeobște săvârșește, așa și eu cu mâna răsfirată doar șase-aflai din semnele viorii înscrise-n zori de straja-ntraripată; și când Virgil văzu ce fac, zâmbi⁴¹.

CÂNTUL XIII

Al doilea ocol: Invidia. Pilde de caritate. Sapia da Siena

La capul scării¹ unde-n jur, la poală, a doua oară-asterne plai din sine preasfântul munte ce păcatu-l spală, ajunși fiind, văzui c-o brână-l ține, la fel cu prima, dar prejur mai iute² și-nvârte-ocolul pe sub pisc și cline.

Nu-s semne-n stei, nici umbre³-ntrețesute; e malul cenușiu și netezite se-aștern sub talpă lespezile mute.

„De umbre-om aștepta⁴ spre a ne trimite pe drumul bun, grăi Virgil, îmi pare c-om zăbovi. Să nu stăm pe tângite”.

Porni apoi cu ochii țintă-n soare și stâlp⁵ făcând din dreapta lui rotirii, întoarse stânga și grăi arare:

„Ți-ncredințez, lumină⁶ dulce-a firii, cărarea mea și rugă-nalț spre tine ca să mă-ndrumi pe căile spășirii.

Tu scalzi pământul și-i împărți lumine și călăuz va să ne fii pe-afară, de nu ne-abat din drum alte pricine”.

Cam cât o milă pe pământ⁷ măsoară băturăm noi curând și cu grăbire, căci ne da ghes un dor fără hotare, când peste noi, zburând într-o plutire, simțirăm duhuri ce grăiau în cor și ne-mbiau la cina⁸ de iubire.

Dintâiul⁹ glas care trecu în zbor, „*Vinum non habent*, slobozi cuvânt, și-n urma noastră-l repetă sonor.

Și mai-nainte de-a se pierde-n vânt, „Eu sunt Oreste¹⁰”, se rosti alt glas, dar nici el zborul nu-și curmă-n pământ.

„Ce-aud, maestre?”-am întrebat și-am mas s-ascult pe-al treilea ce striga: „Iubește” pe cel ce-n tine fără milă a tras”.

„Această brână¹², zise el, lovește în cei pizmași, drept care rupt anume din dragoste e biciul ce-i plesnește.

Altminteri frâul¹³ se rostește-n nume; și-ai să-l auzi pân-ai s-ajungi iertarea¹⁴ în ceFlalt brâu și vei pricepe cum e.

Ci-ndreaptă-ți ochii și scrutează zarea¹⁵ căci vei vedea șezând mulțimi 'nainte pe lângă stâncă sprijinind cărarea”.

Privii deci țintă și cu luare-aminte și-un șir de umbre-ntrezării la rând, înfășurate-n cenușii veșminte.

Și-ajunși aproape le-auzii strigând: „Te roagă-n ceruri pentru noi, Marie”, „Mihai” și „Petru” și „Voi

sfinți” chemând.

Nu-i om pe lume, cât de crud să fie ce nu s-ar frânge de dureri și jale de câte ochii-mi arătară mie.

Când am ajuns de ei aproape-n cale și fiecare deslușii¹⁶ ce paté, din ochii mei porni a curge vale.

Din pănură¹⁷ purtau veșminte-n spate și una-ntr-alta se proptea¹⁸ grămadă, iar râpa-naltă le proptea pe toate.

La fel¹⁹ și cei ce nu-s sortiți să vadă cerșesc la hramuri milă, creștinește, și cap la cap se-nșiră toți pe stradă, încât să simți că mila te-mboldește nu doar prin vorba ce-i auzi că-ngână: prin chipul lor, ce mai vârtos cerșește.

și precum orbii n-au din cer fărâmă de soare să-i îmbucure, la fel și-acestora li-e noaptea-n veci stăpână.

Căci tuturor le coase-n fir de-oțel²⁰ pleopă de pleopă, ca la șoim când vrei că-l învrăjbești, ca să vâneză cu el.

Simțeam²¹, văzându-i, că-i rănesc pe ei ce nu puteau făptura mea s-o vadă și spre Virgil cătai, ca de-obicei.

Fu domnul meu în mintea mea iscoadă, căci întrebare n-așteaptă, ci-ndată „Vorbește scurt, grăi, dar cu plămadă”.

Îmi sta de-a dreapta preaînțeleptul tată, păzind să nu m-afund în surpătură, căci nu e mal să-ncingă brâna roată.

Și-mi sta de-a stânga ceata mută²², sură, strângând²³ din pleoape și din ochi atare, că plânsu-i podidea prin cusură.

„O, neam, grăii, încredințat²⁴ că-n zare vedea-vei mâine cea dintâi lumină, râvnită țintă-n gând și

arzătoare²⁵, răzbească haru-a limpezi de tină' conștiința ta, ca apa minții pură prin ea să curgă²⁷ unduind senină, ci spune-mi mie, dacă știi, te-ndură, nu-i vreun latin²⁸ aici cu voi? Căci poate folos ar trage dintr-a mea făptură".

„Noi toți²⁹ sălășluim într-o cetate una și-aceeași; însă tu, bag seamă, câți vreun pribeag de prin Italia, frate".

Așa-mi păru că prin cuvinte cheamă un glas mai sus de unde stăm și, vrând s-aud mai bine, m-apropiai de coamă.

Văzui un duh care părea, șezând, c-așteaptă- anume și de-ntrebi „au cum?" ca orbii-aș spune, barba-n sus³⁰ ținând.

„Tu care vina-ți ispășești³¹ în drum, îl agrăii, mi te vădește mie, de tu ești cel ce mi-ai răspuns acum".

„Seneză-am fost³², grăi, și-n cârdășie cu toți ceilalți îmi spăl nimicnicia, cerșind la ceruri har și bucurie.

Nebună³³-am fost, deși-mi zicea Sapia, căci mai vărtos decât norocul meu, al altor rău³⁴ îmi ogoia prostia.

Și ca să crezi câte cuvânt, chiar eu ți-oi dovedi că m-am vădit nebună

' greu.

când anii mei trăgeau la vale

Pe cânt la Colle slobozeau furtună, peste senezi în luptă grea³⁶ vrăjmașii eu mă rugam³⁷ pe-ai noștri să-i răpună.

Zdrobiți ei fură; și, văzând ostașii pe fugă puși, mă bucurai nespus, și-atare-ncăt, zorind în gând hăitașii, întoarsei fața cu trufăe-n sus, strigând la cer: «Nu mă mai tem de tine!»

ca mierla³⁸-n crâng când gerul iernii-i dus.

În pragul morții să mă-mpac pre mine cu Domnul vru; ci datorința mea n-ar fi scurtată prin spășiri, vezi bine, de n-ar fi fost ca-n gând și-n ruga sa Pier³⁹ Pettinaio să mi-aducă-aminte cuprins de milă pentru viața-mi rea.

Dar cine ești tu ce rostești cuvinte suflând⁴⁰ din piept și n-ai pe ochi lăcată, precum socot, deși nu vād-nainte?"

„Lumina lor și mie-mi va fi luată, dar scurt răstimp, grăii, căci prea puțin am pizmuit⁴¹ ce-n lume te desfată.

Ci mai vârtos mă tem de cel'lalt chin, de cel de jos și simt de-acum că-mi crește povara-n spate și spinarea-nclin".

Și dânsa: „Cine, mă-ntreabă, 'ți croiește pe-aicea drum, de să te-ntorci⁴² socoti?" „Acesta⁴³ - am zis, ce stă și nu grăiește.

Sunt viu; de aceea dacă vrei și poți mă roagă pașii să mi-i port pe jos și pentru tine⁴⁴ printre ceilalți toți".

„Minune⁴⁵-mi spui, răspunse ea pios, și-i mare semn că Domnul drag te ține; deci dăruiește-mi ruga ta prinos.

Și mi te rog, pe ce-ai mai scump, creștine, de-o fi să treci cândva și prin Toscana, urmașilor să mă vorbești de bine.

Căci ai să-i vezi goi și-ngâmfați în goana de-a crește-orbește-n Talamon⁴⁶ (dibacii!) ce va să-i piardă cu nădejdea-n Diana⁴⁷; dar mai cumplit s-or pierde-n port cârmacii.

CÂNTUL XIV

Al doilea ocol: Invidia. Guido del Duca și Rinieri

da Calboli. Toscana și Romagna în 1300

„Au cine-i¹ cel ce muntele-ocolește 'nainte ca prin moarte să-și ia zborul și după plac privirile-și rotește?”

„N-aș ști să spun, dar singur² nu-i cu zorul: întreabă-l tu, căci mai aproape-i ești și, ca să-ți spună, ia-l cu binișorul”.

Astfel ședeau de-a dreapta mea-n povești doi inși plecați și, ridicând bărbia ca să mă-ntrebe și să afle vești.

Unul grăi: „O, tu, ce-ți porți solia în trupul tău spre dreapta judecată, te-ndură și vădește-ți obârșia și spune-ne de unde vii; căci cată să ne mirăm de ce-ți sorti preasfântul ca de-o minune cum n-a fost vreodată”.

Grăii: „Toscanei i-e brăzdat pământul de-un râu⁴ ce-n Falterona⁵ izvorăște și zeci de leghi nu-i stampară avântul.

Din matca lui făptura mea pornește; dar al meu nume în zadar v-aș spune, căci faimă⁶-n lume încă nu-și croiește”.

„De-al tău cuvânt pătrund cu-nțelepciune, de Arno-mi pare că vorbești, străine”, grăi dintâiul duh cu sficiune.

Iar celălalt: „De ce ascuns el ține⁷, îl întreabă, al apei falnic nume, cum faci cu ce-i de rău sau de rușine?”

Răspunse atunci cel întrebat anume: „N-aș ști⁸ să spun, dar s-ar cădea ca ei, acestei văi, să-i piară numa-n lume:

căci din obârșe unde-s vajnici chei și-atare munți (de unde-i rupt Pelorul⁹), încât puțini pot ține piept cu ei, și până-n mare¹⁰ de-unde adună norul ce dă ea-n

schimb când se revarsă¹¹ toată, ca altor râuri să le crească sporul, de bine, ca de șerpi, fug toți în gloată, ori că năravul¹² le-a tocit simțirea, ori fiindcă-a fost și-i valea blestemată.

De-aceea-ajuns-au ca să-și schimbe firea până-ntr-atât cei ce trăiesc pe vale, de parcă Circe¹³ le-a schimbat menirea.

Și printre porci¹⁴ ce-s vrednici de dangale, și nu de pane, ci de jir și ghindă, dintru-nceput își sapă firav cale.

Și scoborând dă de potâi¹⁵ ce-n tindă veninu-și scui pă hămăind, și-n lături își suce nasul¹⁵ și-alte căi colindă.

Și pe măsură ce topește-omături și mi se-ngroașă făurind bulboane, din câini cresc lupi¹⁷ și i se-ndeașă alături.

Trecând apoi prin chei și prin gropane, găsește vulpi¹⁸, șirete-astfel și crude, că nu se tem de curse și capcane.

Și n-am să tac fiindcă cePlalt m-aude: spre bine fi-va ăstui viu prin mine să afle ce urzește Sfântul Jude.

Aievea-ți văd nepotul crunt¹⁹, vecine, cum hăituiește lupi pe lângă apă și bagă spaimă-n crudele jivine.

De vii²⁰ le vinde pielea, nu-i îngroapă, și-i chinuie ca fiara înrăită; răpește vieți și sieși cinstea-și sapă.

Și-nsângerat, pădurea²¹ apoi, cernită, o lasă-astfel, că mii de ani²² să treacă, nicicând va crește deasă și-nfrunzită”.

Precum obrazul cătrănit și-ableacă cel care-aude prevestiri de rele, de fieunde amarul lor l-îneacă, la fel și duhul, auzind de ele, păli la chip²³ și-l aplecă-nainte,

când tâlcul vorbei pricepu cu jele.

Mâhnirea lui și-a celuilalt cuvinte mă îndemnară să-i întreb de nume și-n întrebare pus-am dor fierbinte.

Atunci, înduplecat de rugăciune, cel ce vorbise la-nceput grăi:

„Tu-mi ceri să-ți spun ce nu vrei²⁴ tu a-mi spune.

Dar, fiindcă Domnul te-a adus aci cu harul²⁵ lui care străluce-n tine, că-s Guid del Duca ți se cade-a ști.

Atâta pizmă-mi clocotea în vine, încât obrajii-mi vinețeau de ciudă când alții-n jur vedeam c-ajung la bine.

Atare paie secer azi cu trudă:

de ce²⁷ râvnești un bun ce păgubește pe altu-n loc, o, lume, tu, zăludă?

Rinier e-acesta; spada lui cinstește întregul neam de Calboli, din care niciun urmaș pe urma lui pășește.

Căci în Romagna, între Ren și mare²⁸, nu doar sămânța-i a uitat ce-i vajnic și e spre bine-n trai și-n desfătare, ci toată valea-i năpădită-amarnic de-atari buruieni și mărăcini²⁹ pestriți, că plug să pui și tot ar fi zadarnic.

Au fost au³⁰ Lizzo³¹ și Manard³² stârpiți? Carpigna³³, Traversări³⁴ n-au dat roadă O, romagnoli³⁵, pui de viteji, corciți!

Bologna-un Fabbro³⁶ nu va fi să vadă, Faenza-un Fosco³⁷, răsărit pe lume din bob de pir preaminunată mladă?

Să nu te miri³⁸ de plâng cu-amărăciune când pomenesc de cei cu care creștui, de Guid da Prato și de Azzo – anume, și de Tignoso⁴¹ și de ceata lui, de Traversări⁴² și Anastagi din care nici unii-n urmă nu

lăsară pui, de cavaleri⁴³ și doamne-mbietoare, de dor și griji ce ne-ndemnau spre bine, pe unde azi nasc corcitură și fiare.

O, Brettinor⁴⁴, de ce mai rabzi rușine, când neamul tău pe el se surghiunește, ca nu cumva să se-nrăiască-n tine?

Nu face rău de-n prunci nu se-nmulțește Bagnacaval⁴⁵; dar rău de-n Castrocar⁴⁶

și-n Con poporu-atare conți puiește.

Și bine-or face și Păgânii⁴⁸ iar, când vor scăpa de diavolul clănțău, dar puri să fie s-or căzni-n zadar.

O, Ugolin dei Fantolin⁴⁹, de rău ți-e numele la adăpost, de vreme ce să ți-l spurce nu-i urmaș de-al tău.

Te du, toscane⁵⁰, mi-e mai drag a geme, decât a spune când, vorbind, în gând îmi amintesc de cea apusă vreme”.

Știam că morții ne-auzeau umblând și drept aceea prin tăcerea⁵¹ lor ne-ncredințau că nu greșim mergând.

Rămași apoi noi singuri pe ponor, ca fulgerul când norul îl despică, un glas strigă⁵² din fața noastră-n zbor:

„De m-or găsi, m-or înjunghia, mi-e frică!” pierind apoi ca tunetul ce moare, când vântu-împrăstie norul și-l ridică.

Și-abia se stinse cea dintâi strigare, că altă voce izbucni durută, ca după fulger tunet greu în zare:

„Aglaura⁵³-s, în piatră prefăcută!” și-nfricoșat mă apropiai în cale de călăuza⁵⁴ ce ședea tăcută.

Văzduhu-n jur se potolea agale, când: „Ăsta-i frâul ce-ar trebui să-l țină, grăi Virgil, pe om într-ale sale.

Dar voi momeala o smuciți din tină și Ucigă-l-toaca vă cuprinde-n clește căci pildă nu-i, nici frâu ca să v-ațină.

Zadarnic ceru-n jur vi se-nvârtește și frumuseți ce-s veșnice s-arată; privirea voastră doar spre lut⁵⁵ țintește, de-aceea-i drept ca Domnul să vă bată”.

CÂNTUL XV

Al doilea ocol: Invidia. Al treilea ocol: Mânia. Pilde de blândețe.

Ca cât din zori până-ntr-al treilea ceas zărești din sfera¹ ce ca pruncu-n joacă se-nvârte-ntruna, fără a ști popas, cam tot atâta-i rămânea să facă și soarelui pe drum de seară; noapte²

era la noi; la ei³ bătea de toacă.

Și drept în față⁴ ne loveau culcate săgețile solare; către apus păseam căci coasta rămăsese-n spate, când dintr-odată mă simții răpus, mai aprig ca-nainte, de-o lucoare⁵ și taina ei mă minună nespus.

La ochi atuncea dusei palma-atare, încât să-mi fac din dosul ei unealtă ca să prefire raza-aprinsă-n zare.

Precum din apă sau oglindă saltă o rază frântă de cealaltă parte și urcă-apoi, precum în jos cealaltă s-a fost lăsat și drum egal desparte de linia pietrei⁶, precum fapta-nvață și-așa cum scrie-nvederat în carte⁷, așa-mi păru c-aș fi izbit în față de-un foc rășfrânt și răsucii pe dată privirea mea din raza lui măreață.

„Ce-o fi, grăii, lumina asta, tată, de-al cărei foc nu-mi pot feri⁸ privirea și către noi pare-a veni săgeată?”

„Să nu te miri de te-a orbit sclipirea făpturilor cerești, grăi. Socoate că-i sol ce-mbie-a ne grăbi

suirea.

Veni-va vreme⁹ când acestea toate nu-ți vor mai fi spre chin, ci bucurie, pe cât cu firea-ai să le poți răzbate”.

Și-ajunși apoi la cea din cer solie, cu glas voios ea ne-ndemnă: „Urcați, căci scara-aici suiș¹⁰ mai lin înscrie”.

Urcam, la deal de ochii ei vegheați și „Fericiți cei milostivi” „cântând și „Voi, care-ați învins¹², vă desfățați!”

O auzeam. Ci, singuri fiind și-umblând lângă Virgil, am cugetat adică să trag folos din vorba lui mergând și-l întrebai: „Au ce-o fi vrut să zică cel din Romagna¹³ când vorbea de-un bun ce, păgubind, mai multora le strică?”

„El ispășește, mă-nvăță, 'n surghiun al pizmei rău'⁴ și, dojenind pe frați, de ea-i ferește.

— Ascultă ce-am să-ți spun:

Fiindcă râvniți cu mult prea mult nesaț un bun ce-i scris ca prin părtași să pară, vă suflă pizma-n foaie¹⁵ și oftați.

Căci dacă dorul de suprema roată¹⁶

dorințele vi le-ar mâna în sus, nici teamă **l**⁷-n suflet n-ați simți vreodată.

Pe cât mai mulți «al nostru» spun și-au spus, pe-atâta-n cer ce-i împărțit sporește și-așijderi mila pentru cel răpus”.

„Dorința mea și mintea-mi lăcomește mai multe-a ști, răspuns-am, ca-nainte și o-ndoială mă cuprinde-n clește.

Cum poate ¹⁸-un bun, de-i împărțit, părinte, să-mbogățească pe mai mulți prin sine, decât de-ar fi pe mai puțini s-alinte?”

„Pentru că scurmi, grăi atunci spre mine, țărâna voastră zi și noapte-ntruna, te zbați în neguri¹⁹. Negrăitul Bine, nețarmuritul, cel de totdeauna, către iubire se răsfrânge-atare precum²⁰ în iezer se răsfrânge luna.

Atât se dă²¹, precât găsește-ardoare: și-a dragostei simțiri dacă sporesc, și harul sfânt sporește în vigoare.

Pe cât mai mulți în ceruri se-ndrăgesc, pe-atâta crește al iubirii plin și înde ei iubirea-și oglindesc²².

Iar dacă foamea-ți n-am răzbit s-alin, veni-va²³ Beatrice să te-nfrunte și-a tale vreri va mulțumi deplin.

Ci cată-acum să lepezi de pe frunte și celelalte cinci peceti²⁴ pe care le vindecă prin lacrimi²⁵ acest munte”.

Voiam să-i spun: „Eu ție²⁶-ți dau crezare”, când mă trezii pe cel’lalt brâu²⁷ și vrerea mi-o frânse-n gând privirea doritoare.

O nălucire îmi răpi vederea și-un sfânt lăcaș mi se-arătă prin ea și oameni mulți brăzdându-i încăperea.

În prag o mamă fiu își dojenea și întristată-l întreba mereu: „De ce, copile²⁸, te-ai purtat așa?

Noi pretutindeni te-am căutat; și eu și tatăl tău”. Și-astfel zicând, femeia pieri din ochii și din gândul meu.

Dar alta²⁹-n loc îmi apăru și-aceea plângea cu stropii ce ți-i storce-amarul când din mânie naște-n noi scânteia.

Și-astfel zicea: „De stăpânești hotarul cetății³⁰ mândre ce-a-nvrăjbit pe zei și-n lume științei i-a-mprăștiat nectarul, lovește Pisistrate cu temei în cel

ce-n drum ne-a sărutat copila”.

Drept care domnul îi răspunse ei cu glas blajin: „De nu-i păzim cu mila pe cei ce ne-ndrăgesc cu strășnicie, au de vrăjmași cum ne-om vădi noi sila?”

Văzui apoi mulțime cu mânie lovind un tânăr³¹ ce răbda supus și-urlând câinos: „Ucis, ucis să fie!”

Iar el, sărmanul, se-nchircea răpus de moartea ce-l frigea în mădulare, dar ochii-i ațintea spre ceruri, sus, și pentru gloată se ruga iertare, purtând pe chip pecetea ce descuie a milei tainiți, slobozind iertare.

Când sufletu-mi se-ntoarse-n cărăruie spre câte-s adevăr³² și fără el, ce-am luat drept greș, am priceput că nu e.

Ci domnul meu ce mă vedea cum cel ce-abia cu greu din somnu-i se desface, grăi: „Ce ai, de nu te ții³³ defel și mergi năuc de o bucată-ncoace, cu ochii duși și tălpi împleticite ca cei ce-ntrec măsura-n boloboace?”

„De vrei s-ascuți, părinte-al meu slăvite, ți-oi spune, zis-am ce-am văzut-nainte când mă mișcam pășind pe dibuite”.

„Chiar de-ai purta un obrăzar³⁴ ce minte, Virgil răspunse, nu e gând pe lume să-mi fie-ascuns din câte-ți umblă-n minte.

Câte-ai Văzut s-au perindat anume ca să te-nfrupți din undele de pace pe care Domnul le revarsă-n spume.

N-am întrebat³⁵ «Ce ai?» precum ar face oricine vede, dar e orb și-ntreabă, când celălalt fără suflare zace, ci-am întrebat ca să te-ndemn la grabă, precum pe leneși³⁶ i-mboldești strigând când nu se-ndeamnă-n zori de zi la treabă”.

Mergeam³⁷ cu ochii-n depărtări cătând prin

razele ce scoborau molcum în faptul serii și sclipeau plăpând.

Și dintr-odată ne-nveli un fum mai negru decât noaptea-ascunzătoarea și fără chip să i te-abai din drum; el ne orbi și ne-necă suflarea.

CÂNTUL XVI

Al treilea ocol: Mânia. Marco Lombardo. Despre liberul arbitru și corupția lumii. Corrado da Palazzo, Gherardo, da Camino, Guido da Castello, Gaia.

Nici fund de iad¹, nici noapte fără lună pe-un petic strâmt de boltă-acoperită cu nori cumpliți ce prevestesc furtună nu mi-au umbrit cu-atare deasă sită privirile, ca fumu-îneacăcios ce mă-nțepa ca pânura² scrobită.

Și fiind silit³ să las privirea-n jos, Virgil simțind că mă abat din cale, mă sprijini cu umăru-i vânjos.

Cum merge⁴ orbul și se lasă moale (spre a nu se pierde sau izbi în drum), în bunăvoia călăuzei sale, așa și eu prin negriciosul fum, după Virgil ce mă-ndemna spunând⁵: „De spata mea, să nu te lași⁶, nicicum”.

Mulțimi de glasuri auzeam, părând a cere-n cor să li se curme-amarul prin Cel ce spală de păcat iertând.

Cu, *Agnus Dei* „⁷ le-ncepea troparul⁸, pe-un glas și-o formă, de-ai fi zis pe drept că-n bună pace-și împărtesc hotarul.

Și-am zis atunci: „Părinte preaînțelept, ce-aud sunt duhuri?” „Chiar așa, grăi, și-și spală furia adunată-n piept”.

„Dar tu ce fumul ni-l destrami pe-aci vorbind de noi de parcă timpul încă l-împarți în luni și-l măsură zi de zi⁹?”

Astfel o voce se rosti adâncă. „Răspunde-i și te roagă să ne-arate, grăi Virgil, ce drum¹⁰ pătrunde-n stâncă”.

„O, duh, ce mi te cureți” de păcate ca pur s-ajungi la Cel ce-ți dete viață, urmează-mă¹² și-n taine vei răzbate”.

„Cât slobod¹³ mi-e, te voi urma prin ceață, și dacă văzul nu răzbește-n zare, auzu-n schimb ne va fi-n drum povață”.

Și-am zis atunci: „În fașă¹⁴ trecătoare, de care moartea ne despoaie, sui și-am cunoscut a iadului dogoare¹⁵”.

Dar dacă Domnu’ în bunătatea lui mă-vrednicește să-i cunosc grădina pe-o cale cum nicicând n-a fost și nu-i, tu spune cine-ai fost și pe colina din sus de noi ne du, căci vorba ta ne va-ndruma ca-n zori de zi lumina”.

„Lombard am fost și Marco¹⁶ mă chema: virtutea-n lume-am îndrăgit cu sete, dar azi puțini ținesc cu arcu-n ea.

De vrei să urci, mergi drept lângă perete”. Astfel grăi și-apoi: „Și pentru mine te roagă sus”¹⁷, mai adăugă și stete.

„Mă jur, răspuns-am, să mă rog, creștine; dar voi dintâi să scap cu dinadins de-o îndoială ce-ncleștat mă ține.

Măruntă-întâi, ca para-acum s-a-ntins prin spusa ta și-a celuilalt⁸-nainte, vădind că tâlcul neîndoios i-am prins.

Că nu-i virtute pe pământ și minte și că păcatu-neacă lumea toată, o știu și eu, și spusa ta nu minte; dar dacă poți și pricina mi-arată, ca, pricepând, s-ompărtășesc¹⁹ cândva, căci unii²⁰-n noi și alții-n cer o cată”.

Oftă²¹ o dată din rărunchi și-abia pe urmă zise cu durere: „Frate, e oarbă lumea²² și tu vii din ea.

Voi, ăștia vii, cătați din cer a scoate și tâlc²³, și pricini, ca și cum s-ar cere să-nvârtă el câte-s pe lume, toate.

De-ar fi astfel, în voi libera vrere²⁴ s-ar fi topit²⁵ și n-ar fi drept suspine s-aveți din rău și din ce-i bun plăcere.

Porniri din cer²⁶ se iscă-n voi puține; dar chiar de s-ar isca cu prisosință, voi minte-aveți, spre a ști ce-i rău și bine, și-așijderea și liberă voință²⁷, ce paté când cu cerul se-nvrăjbește, dar de-o hrănești, tot ea – și cu biruință.

Mai mare forță liberi vă strunește și ea v-a dăruit cu judecată²⁸; dar cerul n-are grija ei, firește.

Deci dacă lumea este azi stricată, e vină-n voi, căutați-i-n voi sorginte și-am să-ți arăt c-a mea-i dreptatea toată.

Din mâna lui ce-l vede-n gând 'nainte să prindă viață, precum pruncu²⁹-n joc când înfrățește răs cu plâns fierbinte, purcede pur și sufletul din loc, decât că-mpins de-un făurar ferice, ușor își cată în plăceri noroc.

Se-nfruptă-ntâi³⁰ din bucurii pitice și, înșelat, el tot mai mult cutează, de nu-i strunit de-un frâu ce să-l ridice.

De-aceea-i bine legi să ai drept pază și-un domn ce din cetatea-adevărată³¹ măcar un turn, cel mai înalt, să-l vază.

Legi³² sunt, dar cine către ele cată, când chiar păstoru³³-a rumega se-mbie, dar n-are-n schimb copita³⁴ despicată.

De-aceea³⁵ lumea, după pilda-i vie, din câte-i plac

se-mbuibă în neștire și de-altele nici că mai vrea să știe.

E limpede că proasta cârmuire stricat-a lumea rătăcindu-i dreapta, și nu năravul ce v-ar sta în fire.

Doi sori³⁶ avut-a Roma, înțeleaptă, ce luminau două cărări³⁷ deodată, și-a lumii-aici, și-a Domnului, cu fapta.

Ci unul stins-a³⁸ pe cel'lalt; legată e spada azi de cârja păstorească și drept aceea lumea-n rău înoată:

unite-astfel nu-i chip să se ferească una de alta: – aminte ia că roadă³⁹ după sămânță va să piară-ori crească.

În mândra țară dintre Pad și Adda găseai virtuți⁴⁰ și oameni tară pată, pân' ce nu scoase Federigo spada.

Căci azi⁴¹ toți cei ce-o ocoleau odată, fiind rușinați să stea la sfat cu bunii, pot fără grijă s-o străbată toată.

Mai sunt, ce-i drept, printre cei vârstnici unii, dojana vie⁴² pentru un neam bastard, ci-și roagă moartea, spre a scăpa minciunii.

Currado⁴³ da Palazzo și Gherard⁴⁴, cu Guido⁴⁵ da Castel cui i se spune pre limba francă «vrednicul lombard».

De aceea zic: vrând Roma⁴⁶ să-mpreune două puteri în brațele-i crăiești, cu saci cu tot se-afundă-n spurcăciune”.

„O, Marco, zis-am, adevăr grăiești⁴⁷. Pricep acum de ce Ievitii⁴⁸-anume lipsiți au fost de bunuri pământești.

Dar ce Gherard spui c-a rămas să-nsume prin pilda lui deceniile ce-apun, dojana fiind desfrâului din lume?”

„Ori eu mă-nșel, ori vrei mai mult să-ți spun; e cu

putință, fiind toscan⁴⁹ de-al meu, să nu știi tu cine-i Gherard cel bun?

Alt nume n-are-ori poate nu-l știu eu; dar amintește-ți că-i fu Gaiei⁵⁰ tată. Vă las de-acum; umblați cu Dumnezeu.

Vezi licărirea ce prin fum se-arată? E îngerul; până ce-s încă-ascuns⁵¹ vederii lui va să mă-ntorc în ceată”.

Se-ntoarse⁵² dar și n-așteptă răspuns.

CÂNTUL XVII

Al treilea ocol: Mânia. Exemple de mânie pedepsită. Procne, Amata.

Îngerul păcii. Urcarea la cel de-al patrulea ocol. Topografia morală a Purgatoriului.

Prin munți cândva de te-a cuprins vreo ceață prin car’ să vezi, creștine¹, tu, cât vede și cârtița prin ochiul copt de-albeață, adu-ți aminte-n zori cum se străvede măritul soare printre nori în șire, când pâcla deasă a se rări purcede, și lesne va să vezi în închipuire precum văzut-am în amurg² și eu, același soare-n dalba lui sclipire.

Purtându-mi pașii după domnul meu, ieșii din nor³ în dulcea zi de-afară, ce-n depărtări murea⁴ pe țărni cu greu.

O, închipuire⁵ ce ne furi aoră, că mii de trâmbiți⁶ de-ar suna oștirea, auzului tot nu i-ar fi povară, din ce te-aprinzi de nu-ți dă foc simțirea? te-aprinzi din raza sus în cer iscată, prin ea sau vrerea ce ne-ajută firea.

Făptura⁷ urii prefăcută-odată în pasărea ce-și plânge-n cânt ursita în închipuire-mi răsări deodată și mintea mea⁸ atât de greu robit-a, că orice simț și-ar fi-ncercat tăria, aș fi răzbit să-i biruiesc ispita.

Mi-aprinse-apoi în flăcări fantazia un răstignit⁹ care părea c-așteaptă semeț la chip să-nfrunte veșnicia.

Și lângă el sta Assuer, și dreaptă

Estera ce-i fu soață pân' la groapă și Mardocheu cel drept în grai și-n faptă.

Apoi, când mi se smulse de sub pleoapă întruchiparea și pieri¹⁰ prin sine, precum bășica de-o lipsești de apă, văzui o fată” slobozind suspine și „O, regină, auzeam cum cheamă, de ce-n zadar te-ai răzbunat pe tine?

Făcutu-ți-ai, spre a nu mă pierde, seamă și m-ai pierdut; dar lacrimile-mi toate nu-s pentru altul, pentru tine-s¹², mamă”.

Cum pierde somnul când în ochi îți bate lumina zilei și simțind sclipirea pe-ncetul moare și zvâcnind se zbate¹³, la fel pieri pe-ncet și nălucirea când drept în față mă izbi lucoare¹⁴, cu mult mai grea decât cunoaște firea.

Priveam în jur cătând din ochi cărare, când zise-un glas¹⁵: „Pe-aici urcați”. Din minte simții c-a! ungă orice gând și-atare dorință-n piept îmi deșteptă fierbinte să știu cine-a vorbit, încât nicicând n-ar fi tăcut¹⁶, de n-o hrăneam 'nainte.

Dar precum ochii ți se-nchid bătând, când simți din cer a soarelui povară, la fel aici și ochiul meu flămând.

„E sol divin ce din înalt coboară ca să ne-ndrume, fără rugă”⁷ mută, și-n focul lui pe sine se-nfășoară.

Ca omul cu el însuși ne ajută, căci cel ce rugi când ești lipsit așteaptă, nici ajutor, nici bani nu-ți împrumută.

Urmându-i deci chemarea înțeleaptă s-o lăsăm la

deal cât e lumină-afară, căci până-n zori¹⁸ nu mai zări-vom treaptă”.

Astfel grăi Virgil și-n fapt de seară pornirăm drum spre creasta arămie; ci-un singur pas înaintai pe scară și-un tremur lin de aripi¹⁹ din tărie simții pe obraji și auzii un glas: „Ferice cei ce nu cunosc mânie!”

Era-ntr-al zilei cel din urmă ceas, sclipea pe culmi²⁰ o rază întârziată și stele sus, pe-alocuri, de pripas.

„De ce-mi slăbesc puterile²¹ deodată, în sinea mea mă întrebam, și frântă mi-e vлага-n mădulare și uscată?”

Eram pe locul unde scara sfântă mai sus nu urcă și stăteam atare precum corabia ce-n nisip se-mplântă.

Șezui puțin s-ascult²² de-aud mișcare pe noul brâu, adusă-n zbor cu vântul, și spre maestru slobozii-ntrebare:

„Părinte drag, ce spală-aici pământul și ce păcate pe cei morți i-apasă?

De pașii stau, nu-ți steie-n loc cuvântul²³”.

„Bătută-i legea care greu se lasă către iubirea de supremul bine; pe-aici²⁴ dă zor lopata²⁵ lenevoasă.

Ascute, zise, mintea ta spre mine ca să pricepi învederat ce-oi spune și rod²⁶ s-aduni, de noaptea-n loc ne ține.

Nici ziditor și nici făptură²⁷-n lume n-a fost, pre câte știi²⁸, fără iubire, fie-nnăscută, fie-aleasă anume.

Nicicând greșește²⁹ cea sădită-n fire; cealaltă-n schimb dă greș când rău alege ori n-are cumpăt într-a ei pornire.

Cât timp³⁰ din Domnu-și făurește lege și-n bunuri pământești e cumpătată, prilej de-pofte strâmbe nu se-

alege.

Dar când se-ntoarce către rău sau cată cu prea mult zel sau prea puțin spre bine, îl mânie fiii pe Cerescul tată.

De aceea, zic, iubirea³¹ se cuvine să fie-n voi sămânță de virtute, cât și de fapte care-aduc rușine.

Or, cum nu-i chip pornirea ei să-și mute de la făptura-n care-a fost sădită, n-asmute.

nicicând în om ura de el³²

De creator³³ nu-i ființă despărțită, s-o poți concepe stătătoare-n sine și ca atare de-a-l uri-i ferită.

Râvnit e răul, dacă judec³⁴ bine, ce-i altora, prin voi, păgubitor și-n triplu chip se naște-n fiecare.

Sunt unii³⁵ cari, strivind pe alții, vor s-ajungă sus și jinduiesc cu fiere să-i vadă jos din înălțimea lor.

Sunt unii³⁶ iar ce-și tem avut, putere și propria faimă fiindcă alții urcă și drept aceea le cobesc cădere.

Iar alții³⁷-n, schimb, fiindc-au avut de furcă cu semenii și-au pățimit ocară, prin răzbunare ei pe ei se spurcă.

Iubirea aceasta întreit³⁸ amară se spală jos; dar n-a rămas cealaltă ce către bine fără noimă zboară³⁹.

Tot omul cată⁴⁰ către o țintă-naltă, ca râvna lui să-și afie-ntr-însa pace și către ea nedeslușit se saltă.

Dar dacă nu-i iubirea lui dibace și mult prea-ncet⁴¹ cu ținta ei se-mbină, după căință-n brâu-acesta zace.

Mai e un bun⁴², dar nu-i nicicând pricină a fericirii ce din miez purcede, din miezul sfânt ce-i rod și rădăcină.

Iubirea⁴³ care doar pe el îl vede în trei brânare-i osândită greu:

dar, împărțită-n trei porniri, cum șede, nu-ți tălmăcesc: s-o afli singur vreau”.

CÂNTUL XVIII

Al patrulea ocol: Trândăvia. Natura și originea iubirii. Liberul arbitru. Pilde de zel. Abatele de la San Zeno. Pilde de nepăsare.

Somnul lui Dante.

Sfârșindu-și vorba, domnul meu’ tăcu și mă privi cercetător la față, să vadă-n ochi de-s mulțumit sau nu.

Ci eu, setos cum n-am mai fost în viață, deși tăceam, mă cugetam în minte: „Nu-l necăjesc de-i cer mereu povață²?”

Ci învățătoru – adevărat părinte, înțelegând sfiala mea ce mută, rostind, mă-mpinse-a mă rosti **n** cuvinte.

„Lumina ta, maestre, ’mi împrumută sclipirea ei și limpede, grăii, câtetni-ai spus să le-nțeleg m-ajută.

Ci-ntr-ajutor, părinte drag, să-mi vii și să-mi arăți iubirea ce-i³, din care purcede bine, dar și rău în vii”.

„Croiește-ți drum spre gândul meu și-n stare vei fi, răspunse, să pricepi greșeala orbețului ce tinde-a fi mai-mare.

E sufletul creat din plămădeala iubirii-n voi, și e firesc s-aleagă tot ce-i plăcut și prinde cu momeala.

Din câte sunt, simțirea voastră⁵-ncheagă icoană vie și v-o-așterne-n minte, încât de ea și mai vârtos vă leagă.

Iar dacă luați spre dânsa-apoi aminte, al vostru simț iubire, e firească, unită-n plac cu cea de mai-nainte.

Apoi ca focul⁶ ce-i făcut să crească și să se-nalțe către cer, pe unde prin sine crește ca stârnit de iască, și omu-n care dor adânc se-ascunde, pornit din suflet,

neîncetat⁷ se zbate, până ce-n țintă biruind pătrunde.

Pricepi dar singur cât de orbi sunt, frate, cei care cred⁸ c-orice iubire iei, e vrednică de laude-ntemeiate, întrucât pare că obiectul ei e pururi bun; dar nu-i pecetea-astfel, chiar dacă ceara-i bună de-obicei”.

„Cuvântul tău și-al minții mele zel iubirea – am zis, mi-au tălmăcit, firește, ci-un singur lucru nu pricep⁹ defel:

căci dacă-n noi ea din afară crește și sufletul nu-i calcă-n mers voința, nu-i lauda lui, de strâmb ori drept păsește”.

„Eu pot să-ți spun câte mă-nvață știința, răspunse el; ci-n Beatrice¹⁰ cată de vrei mai mult, căci dânsa-i cu credința.

Un suflet” care-i rupt și totodată stă cu materia strâns unit pe-o treaptă, o însușire are-n el săpată, ce n-o simțești decât cel mult prin faptă și doar prin roade își vădește firea, ca viața-n pomi prin poama dulce, coaptă.

Nu-i om să știel²-a lămuri pornirea cunoașterii dintâi și-n fiecare cum naște pofta ce-a stârnit iubirea.

Ea este-n voi ca zelul în albine de-a strânge miere; și-astfel fiind, firească, nu-ncape-n ea temei de rău sau bine.

Dar ca dintr-însa alte vreri să nască, aveți un sfetnic¹³ ce-i făcut anume ca pragu-încuviințării să-l păzească.

Tot ce-i în voi spre laudă și renume, din el purcede¹⁴, după cum alege iubirea bună sau cea rea pe lume.

Câți¹⁵ s-au căznit un înțeles să-nchege, au priceput născuta libertate și-urzit-au lumii din ce-i bine lege.

Deci chiar de-n voi iubirea-adânc răzbate și vrând-nevrând juvăț de gât vă pune, stă-n voi putința¹⁶ s-o-nfrânați în roate.

Acestei 'nalte însușiri îi spune liber arbitru¹⁷, Beatrice; far să-ți fie-n minte, de te-ntreabă anume”.

Târzie luna, sus pe cer pândar, sclipea umbrind a stelelor vâlvoare, ca o căldare plină ochi cu jar; gonea¹⁸ pe dumul străbătut de soare când cei din Roma între corși și sarzi îl urmăresc, cum se cufundă-n mare.

Aleasa umbră' pentru care azi mai mult ca Manta-i Pietole vestită, slăbise jugul²⁰ de pe-ai mei grumazi, drept care eu, ce-n mintea mea-ndoită strânsesem roade din răspunsul lui, luptam din greu cu-a somnului ispită.

Și totuși smuls din toropeală fui de-o ceată deasă ce venea fugind pe urma noastră și erau destui.

Precum tebanii²¹ se-mbulzeau gonind pe lângă-Asop și Ismeneo când lui Bachus zeul se rugau cerșind, la fel și-aicea, fără șart și rând, fugea mânat de îndrăgiri curate și bună vrere – un neam întreg plângând.

Curând m-ajunse grosul lui din spate, căci alergau, și două umbre-n frunte strigau pe rând cu fețe-nlăcrămate:

„Fecioara sfântă s-a grăbit spre munte²², iar Cezar²³, când Marsilia fu-ncăleată, fugi la spâni, Herda vrând s-o-nfrunte”.

„Grăbiți, grăbiți, din dragoste-ntârziată nu pierdeți timp, strigau ceilalți, căci treaz veghează haru²⁴-n cei ce bine cată”.

„O, umbre dragi, în care râvna²⁵ azi răscumpără-ntârzieri ce-odinioară spre fapte bune vânălțau zăgaz,

acesta-aici, ce-i viu²⁶ (și nu vă pară că minte) râvnește-n zori de zi să suie pe munte sus; vă-ntreb, dar, unde-i scară?”

Atâta-ajunse domnul meu să spuie și-un duh răspunse slobozind strigare: „Urmați-ne și-afla-veți cărăruie.

Pe noi ne mână-atare dor, că stare nu-i chip s-aflăm; ne iartă deci, fa bine, de graba noastră mojie²⁷-ți pare.

Eu fui abate²⁸ la San Zen, creștine, sub Barbarossa²⁹ – al cărui gând i-adapă pe milanezi cu lacrimi și suspine.

Și-i unu³⁰-acolo cu-n picior în groapă ce va să plângă a mănăstirii-ocară și silnicia care azi îl sapă, căci propriul fiu și-l înălță în scară, copil din flori, schilod³¹ la trup și minte, gonind păstorul legiuit de țară”.

Zicând astfel, ne-o luă de zor³²-nainte și nu mai știu de-a spus mai mult; ci mie plăcut îmi fii să iau la el aminte.

Dar cel ce³³ pururi mi-era-n mers făclie „întoarce-te, grăi atunci, și cată spre ăștia doi ce mușcă-n trândăvie”.

În urma gloatei cuvântau³⁴ deodată: „Cu mult 'nainte de-a zări Iordanul, pieri-n deșert iudea ginte toată.

Iar cei ce³⁵ chinul n-au răzbit și-aleanul cu fiul lui închise pân' la urmă, s-au rupt de glorie, ocolind oceanul”.

Iar când³⁶ cei doi se depărtară-n turmă, părând că zarea-n depărtări i-nghite, alt gând simții în mintea mea că scurmă, și altele dintr-însul, felurite, pân' ce pierdut în adâncimi de-abis, lăsaî pe ochi perdele

ostenite și gândurile prefăcui în vis.

CÂNTUL XIX

Al patrulea ocol: Trândăvia. Visul lui Dante. Al cincilea ocol: Zgârcenia și risipa. Papa Adrian al V-lea.

În ceasul când¹ căldura zilei moare și, de Pământ sau de Saturn înfrântă, nu-i chip s-aline-a nopții grea răcoare, și când zodierii² – **n** răsărit răsfrântă.

Fortuna maior și-o zăresc, ivită pe căi ce grabnic spre lumini se-avântă, văzui în vis femeie bâlbăită³, cu ciunte mâini și la picioare strâmbă, sașie-n ochi și-n față gălbejită.

Priveam⁴ la ea; și tot așa cum schimbă căldura zilei toropeala-n vlagă, privirea mea o dezlegă la limbă și-o-nzdrăveni de cum era, oloagă, pe chipul ei punând culori ce-mbie, precum iubirea, roșu-aprins de fragă.

Cuprinsă-apoi de zel și limbuție, porni să cânte și simțirea-atare mi-o tulbură, cât nu-i puțință a scrie.

„Eu sunt, zice, sirenă⁵-amăgitoare și-n cântul meu ascund plăceri nescrise, vrăjind luntrașii-n drumul lor pe mare.

tot eu din drum l-am înturnat pe Ulise, de apen-
drăgostitul; lângă mine rămâne cel care m-aude”,
zise.

Dar n-apucă nici să sfârșească bine și-o doamnă⁶ sfântă se ivi grăbită, s-o facă-n vis de răs și de rușine.

„Virgile, cine-i, întreba răstită, femeia aceasta?”
iar Virgil porni cu ochii țintă către cea cinstită.

În față pe cealaltă o dezgoli⁷ și pântecu-i îmi arată, ce-atare duhori scotea, că-ndată mă trezii.

Privii spre el. „Am slobozit strigare, zice, spre ține de trei ori⁸. Ci vină! Ci vină-odată să găsim cărare”.

Sării în sus; o nouă zi⁹ senină sclipea pe brâne

până sus pe munte și drept în șale ne lovea lumină.

Pornii pe urme-i cu plecată frunte, cum cei ce duc poveri de gând în spate, făcând din ei jumate arc¹⁰ de punte, când auzii un glas zicând: „Străbate pe-aici cărarea” – atât de blând precum nu-i muritor pe lume-asta-a scoate.

Ca lebăda, cu-aripi de nea, molcum, ne-mpinse-n sus cel ce” vorbea cântând, croindu-ne prin stânca aspră drum.

Și lin cu-aripa ne-adie, zicând: „Preafericiți sunt cei ce plâng, căci parte de mângâiere-afla-vor în curând”.

„Au căror gânduri te dedai, deșarte?” grăi Virgil când amândoi pe-o cale de solul¹² sfânt trecurăm mai departe.

„Un vis u avui, răspuns-am eu, de vale și nu-i putință să-mi găsesc scăpare, căci taina lui îmi dă mereu târcoale”.

„Văzut-ai, zise, în vis o vrăjitoare din vina cui trei brâne¹⁴ plâng fierbinte și-ai priceput cum poți să-i scapi din gheare.

Ți-ajungă-acum; privește dinainte și cată sus¹⁵, pe unde bolți rotește, momindu-te, cel din înalt părinte”.

Precum un șoim la gheare-ntâi privește, și-apoi, strigat, se-avântă-n zbor săgeată, poftind setos la prada ce-l momește, așa și eu și-atare-n zbor de-ndată, cât poți urca, pornii pe strungă¹⁶ până ce prins-am locul unde umbli roată.

Și când ajuns-am într-a cincea brână, văzui plângând un neam¹⁷ întreg înfrânt cu fața-n jos și trupul în țărână.

„Târât-am¹⁸, Doamne, sufletu-n pământ”, se

tânguiau cu-atare adânci suspine, c-abia răzbeam să prind din plâns cuvânt.

„O, voi, în care nădejdea de mai bine și Tatăl sfânt v-alină chin și jale, cu ce cărare urcă-n sus pe cline¹⁹?”

„De nu vi-i scris să poposiți²⁰ în cale și vi-i degrabă a zice «am ajuns», vă fie dreapta²¹ tot mereu de vale”.

Astfel grăi o umbră-ntru răspuns, și drept aceea, după vorbă, eu zării și restul ce-mi era ascuns.

Privii cu sete pe maestrul meu, iar el cu-n semn încuviință dorința²²

ce ochii mei o ferecau cu greu.

Iar când fui slobod să-mi ascult voința, pornii spre umbra-al cărei glas dibace îmi înlesnise să-i descopăr ființa, zicând: „O, duh, în care plânsul coace²³ al fericirii-ndatorat tain, amână grija²⁴ care nu-ți dă pace și cine-ai fost și ce greșeli vă țin cu spata-n sus²⁵ să-mi spui, de vrei cu rost să te-amintesc²⁶

În lumea de-unde vin”.

Iar el: „Ți-oi spune care-i chinul nost, dar voi să afli mai întâi că-n lume al lui sân Petru drept urmaș²⁷ am fost.

Pe lângă Siestri²⁸ se prăvale-n spume un râu frumos și neam de neamul meu podoabă-și face dintr-al apei nume.

O lună-ntreagă-am încercat și eu ce greu atârnă, de-o ferești de tine, papii: nu-i nimic mai greu.

hlamida²⁹

Târziu, vai mie – am cunoscut lumină; dar când fui pus să păstoresc cu harul, văzui că lumea-i de minciună³⁰ plină, că nu-i putință să-ți aline-amarul ori

să te-nalțe, și de cea de sus³¹ mă prinse dor și mă ardea ca jarul.

Fui de zgârcenie până-atunci răpus și mult de Domnul Dumnezeu departe; de-aceea rabd, e câte vezi, supus.

Zgârcenia chin în brâu-acesta-mparte și toți culegem după vină rod, și cazna³² noastră e amară foarte.

Și fiindcă-n lume ochiul nost nărod s-a-nfipt cu saț, și nu spre zări senine, dreptatea sfântă l-a scufuns în glod.

Și cum zgârcenia-orice-mbold spre bine ne-a retezat, curmând în noi avântul, la fel dreptatea³³ strâns legați ne ține de mădulări; și-atâta timp cât sfântul, măritul Tată va găsi cu cale, atât vom zace auna cu pământul”.

Vrând să-i vorbesc înngenuncheai agale, ci el de jos, de unde sta mâhnit, simți pesemne³⁴ că mă-ndoi de șale și mă-ntrebă: „De ce-ngenunchi smerit?” „Muștrări de cuget, i-am răspuns, m-ar bate, de-n fața ta nu m-aș plecat zorit”.

„Te scoală, zise, căci greșit-ai, frate: și tu, și eu, și umbrele-n impas un singur domn ⁵ slujim cu pietate.

De-ai priceput al Evangheliei glas când spune: «-N cer³⁶ nici soț, nici soață n-ai», nu-i greu cu vorba-mi să te ții la pas.

Și-acum te du; nu vreau mai mult să stai, căci plânsu-mi tulburi și mi-e plânsul price de bucurii, cum însuși tu spuneai.

Nepoată am și-n lume-Alagia³⁷-i zice; din fire-i bună, dar mă tem anume c-ai mei cu pilda vor răzbi s-o strice.

Ea singură mi-a mai rămas pe lume”.

CÂNTUL XX

Al cincilea ocol: Zgârcenia și risipa. Ugo Capet. Pilde de zgârcenie. Cutremurul.

Greu luptă vrerea cu-alte vreri mai bune¹; dorințele² mi-erău la fel de treze, dar, vrând să-i plac, n-am cutezat a spune.

Pornii, și domnul se grăbi s-așeze picioru-n drum pe lângă stânca brună, cum cei ce merg lipiți de metereze³; căci ceata care strop de strop răzbună un rău⁴ ce lumii i-e prilej de-osândă, de lături sta, pe margini de genune.

Lupoaică⁵ slută-n veci de veci flămândă, fii blestemată pentru foamea-adâncă cu care pururi dobândești izbândă!

O, cer, ce schimbi, precum cred unii încă, prin jocul tău⁶ a lumii sorti, când oare mâna-vei sol⁷ s-omburde în iad c-o brâncă?

Umblam cu grijă și pășeam arare⁸ pe lângă duhuri ce rupeau tăcerea cu plânsul lor, cerșind la cer iertare, când auzii cum își jelea durerea un glas în preajmă ce striga „Fecioară”⁹, cum strigă-n chin când naște prunc muiera.

„Săracă-ai fost, rostea, odinioară, precum vădește ieslea sfântă-n care dăduși luminii dulcea ta povară”.

Alt glas pe urmă slobozi strigare, zicând: „Fabriciu¹⁰ dobândi virtute prin sărăcie, nu prin rău pierzare”.

Aceste vorbe-mi fură mult plăcute și drept aceea m-apropiai¹¹ de ele, să văd ce umbră le rostea gemute.

Pe Nicolai¹² îl pomenea cu jele și dărnicia-i lăudată foarte, ce trei copile mântui de rele.

„O, duh, grăii, care cuvânti ca-n carte, au cine-ai

fost și cum de laude-n cânt doar glasul tău pe-această
brână-mparte?

De-mi spui, drept plată pentru al tău cuvânt, te-oi
pomene³ de m-oi întoarce-odată pe-al vieții⁴ drum ce
duce spre mormânt”.

„De-ți spun, grăi, n-o fac pentru răsplată, ci
pentru harul¹⁵ ce străluce-n tine, deși ești viu și
vrednic mi te-arată.

Sămânță-am fost¹⁶ acelei seci tulpini ce rod ales
n-a zămislit pe cracă și umbră face-ntregii lumi
creștine.

De-ar trage spada Lille și Gant¹⁷ din teacă, Douai
și Bruges s-ar răzbuna pe ea; și eu mă rog lui
Dumnezeu s-o facă.

Pe lume-am fost Ugo Capet cândva. Filipi¹⁸ și
Ludovici urmași avui, ce pus-au azi din nou pe Franța
șa.

Fecior am fost de măcelar¹⁹ și fui până pieriră
vechii regi²⁰, din care doar unul²¹ singur se popi. Să
sui pornii atunci și-a țării cârmă-atare am mânuit, că
dobândind prin zel puteri și prieteni cum n-au fost sub
soare, coroana țării, văduvit inel, fu dată celui care-mi
fu fecior²²

și sfânta stirpe se născu din el

Urmașii mei, cât timp Provenza lor nu i-a-nrăit cu
zestrea ei străbună²³, nici rău, nici bine n-au făcut cu
spor.

De-atunci abia prin forță și minciună prăpăd
făcut-au și drept plată-apoi, Gasconia-au luat, cu
Ponthieu²⁴-mpreună.

Ucise Carol²⁵ scoborând la voi pe Corradin, și-
așijderi lor, drept plată’ și pe Tommaso²⁸, ca să fie doi.

Dar văd o vreme când din Franța-n ceată alt

Carol²⁹ va să vie (și curând), să-și dea-n vileag nemernicia toată.

Cu lancea Iudei va lovi luptând și va străpunge ca pe veci s-o doară Florența mândră, pântecu-i crăpând.

Dar nu pământ va dobândi³⁰, ci-ocară, pe-atât mai grea și tot pe-atât mai mare, pe cât de mică-i pare lui și-ușoară.

Iar pe cel'lalt³¹, care fu prins pe mare, îl văd cum se tocmește pentru o fată, precum pirații care vând fecioare.

Au ce mai poți zgârcenie blestemată, când neamu-atare mi-ai știut preface, că nici de prunci nu se-ngrijește-un tată?

Și ca să-mbune ce-au făcut și-or face, Văd crinul³² în Alagni³³ și-nlănțuit, în unsul său³⁴, pe însuși Crist cum zace.

A doua oară-l văd³⁵ batjocorit, îl văd sorbind oțet dospit și fiere și dându-și duhu-ntre tâlhar, hulit.

Setos de sânge și flămând de-avere un nou Pilat³⁶ zăresc stârnindurgia în Templieri³⁷, deși nu-i stă-n putere.

Când doamne-mi vei sorti și bucuria de-a ști că răzbunarea-i apropiată și-ți îndulcește-n taina ei mânia³⁸?

Ce-am spus despre mireasa preacurată³⁹ a Spiritului sfânt, dând rugăciunii și vrierii tale bun prilej de sfată, sunt laude spuse ntru răspuns de unii cât timp e zi, dar alte voci⁴⁰ în noapte din loc în loc se-aprind precum tăciunii.

Pe Pigmalion⁴¹ îl pomenim în fapte, ce fu tâlhar, și trădător, și gâde, râvnind la aur ca la fructe coapte, și poftele pârdalnice și hâde ce-l flămânzică pe

sărmanul Mida⁴², de care azi o lume-ntreagă râde.

Și-l pomenim pe Acân⁴³ care-n pofida poruncii date săvârși hoția, de încă-l paște Iosue cu-obida.

Pe Fira-nvinuim, cu Anania⁴⁴, slăvim pe cel ce-a dat în Elidor⁴⁵, întregul munte strigă silnicia lui Polimnest⁴⁶ ce-a frânt pe Polidor; și-n urmă: «Crassus⁴⁷, tu că-l știi, au cum e aurul la gust?» strigăm în cor.

Încet sau tare cuvântăm, precum ne-ndeamnă zelul⁴⁸ să pășim cu gândul: când mai grăbit și când din nou molcum.

Deci pildele⁴⁹ ce-am înșirat de-a rândul nu singur le-am rostit; dar niciun glas n-a-nfrânt pe-al meu prin râvnă, întrecându-l”.

Lăsasem duhul și pornind la pas ne străduiam să ne grăbim pe cât ne-ngăduia anevoiosul pas.

când auzii clătindu-se-ntr-atât măritul munte⁵⁰, că-nghetai de teamă, precum îngheață⁵¹ cel la șteang târât.

Nu s-a smucit nici Del⁵², de bună seamă, cu-atâta furie până când, lăhuză, dintr-însa cuib își făuri o mamă.

Și-atare larmă⁵³ se porni confuză, încât Virgil mi se-apropie, zicând: „Să nu te temi cât timp ți-s călăuză”.

„Mărire⁵⁴ întru cei de sus”, cântând ziceau în cor, cum scrie la Scripturi, din câte-n preajmă pricepui curând.

Noi doi stăteam cu sufletul la gură, ca-n Betleem păstorii⁵⁵-odinioară, pân-a-ncetat și cânt și smucitură.

Apoi pornirăm calea sfântă iară, privind pe jos la cei ce tânguirea și-o reîncepeau cu lacrimă amară.

Nicicând mai greu nu m-a muncit neștirea și

setea de-a cunoaște, arzătoare

(de nu mă-nșel și clară mi-e-amintirea), precum atunci; căci singur la-ntrebare n-aflam răspuns și nu puteam, de zor, nici pe Virgiliu să-l întreb; drept care pășeam tăcut, sfios⁵⁷ și gânditor.

CÂNTUL XXI

Al cincilea ocol: Zgârcenia și risipa. Stațiu. Cauza cutremurului.

Adâncă sete¹ care stâmpăr n-are decât prin apa² ce-o râvni odată samariteanca dobândind iertare, mă chinuia cu graba-n mers deodată pe drumul greu, și-n piept milostivie simțeam de cei ce-ndură dreapta plată³.

Și precum Luca⁴ la Scriptură scrie că se-arătă drumeților Hristos, abia ieșit din groapa plumburie, la fel o umbră mi-apăru din dos; ci noi privind la cei ce zac dincoace, nici n-o zărirăm până când, frumos, nu ne-agrăi: „Vă deie Domnul pace!” și-atunci, întorși, cel ce-mi era solie un semn⁵ spre dânsul se grăbi a face, zicând apoi: „La loc de bucurie⁶ te-așeze-n pace Curtea ce-mi sorti să pat surghiun⁷ în Limb pe veșnicie”.

„Au cine pașii v-a-ndemnat, grăi, în timp ce graba ne da ghes pe plai, de nu vă vrea⁸ cel care-i domn aci?”

Și-atunci Virgil: „Spre fruntea lui încai și semnele⁹ săpate-n ea te-ntoarce, și-ai să pricepi¹⁰ că locul lui e-n rai.

Dar întrucât cea care pururi toarce mai are încă¹¹ a-i depăna fuiorul sortit de Cloto, cea dintâi din Parce, n-a izbutit să-și ieie singur zborul ăst suflet geamăn și-nfrățit cu-al nost, căci nu-i cu ochiul pe-o măsură dorul.

De-aceea zic, fui scos din iad¹² cu-n rost, ca să-l ajut și-i voi da pururi sfat, cât pot să o pun cu știința-mi l-adăpost.

Dar spune-mi¹³ ce puteri au scuturat slăvitul munte-astfel că toți cei din cuprinsu-acestor brâne-au cuvântat?”

Cu vorba lui Virgil ținti din plin dorința mea și-ntru nădejdi hrănit, simțeam cum scade setea și-al ei chin.

Răspunse umbra: „Totu-i rânduie¹⁴ din veac aici și muntelui presfânt nicicând îi pare – un fapt neobișnuit.

E slobod locul¹⁵ de furtuni și vânt și pricină a tot ce se petrece e tot ce naște-n cer, nu pe pământ.

Nimic mai sus de sfântul prag¹⁶ nu trece: nici rouă-n zori, nici grindină sau ceață, nici ploi, nici brumă, nici zăpadă rece; nori groși sau rari pe cer nu se răsfăță, nici fulgere sau curcubeie clare, ce-n lume-adeșea schimbă loc și față.

Țărâna aburi¹⁷ nu răsfîrânge-n zare mai sus de pragul amintit, pe unde urmașul¹⁸ lui sân Petru-i la intrare.

S-o fi clătind din jos de el¹⁹ oriunde, ci-aici nicicând n-a tremurat de vântul ce-n sânul ei pe lume jos se-ascunde.

Dar tremură²⁰ din temelii pământul când pur un suflet către cer pornește, iar ceilalți toți îl însoțesc cu cântul.

Că-i mântuit²¹ voința-i dovedește, căci slobodă să umble-ntr-ale sale, pătrunde-n el și bine-i folosește.

Dintâi ar vrea²², dar i se pune-n cale dreptatea sfântă și potrivnic vrerii, ca și-n păcat, îl pune-aici la jele.

Iar eu ce-am fost supus astfel durerii cinci sute ani²³, de-abia acum simții de alte praguri dorul reînvierii.

De-aceea²⁴ tremur ai simțit și mii de glasuri²⁵ către Domnul rugătoare să-i ducă-n cer". Și-astfel zicând sfârși.

Or, cum plăcerea e pe-atât mai mare când bei setos, pe cât de-adânc ți-e sete, nespus prilej avui de desfătare.

„Am priceput²⁶, grăi Virgil și stete, ce mreji vă prind și cum scăpați de plată, de ce-i cutremur și cântați în cete.

Dar cine-ai fost, te-aș mai ruga, mi-arată și cum de-ai stat atâția ani răpus, în mintea mea lumină a pune cată”.

„Demult, când Titus²⁷ cu-ajutor de sus a răzbunat un sânge sfânt ce-n spume, vândut de Iuda, pentru noi a curs, trăit-am eu încununat c-un nume²⁸ ce-i veșnică podoabă, ne răspunse, dar niciun crez n-am cunoscut pe lume.

Atâtea doruri se zbăteau ascunse în cântul meu și-atât de dulci, că-n Râm mă vru norodul și poet mă unse²⁹.

Eu Stațiu³⁰-am fost pe celălalt tărâm: de Teba³¹-am scris și-mi fu Ahil povara sub care mi-a fost dat să mă sfărâm.

În cântul meu am adunat comoara scânteilor³² din flacăra măiastră ce-a adăpat mii de poeți. Și para e Eneida; Eneida noastră ce mamă-mi fu și doică; fără ea³³

un dram n-aș trage jos, pe lumea voastră.

Ci de-ar fi fost să pot trăi³⁴ cândva deolaltă cu Virgiliu printre vii, un an de chin pe brână-aș mai

răbda”.

La vorba lui maestrul mă privi³⁵

zicând din ochi: „Să taci!” Dar nu oricând poți vrerii după plac a-i porunci, căci răs și plâns urmează vrând-nevrând simțirii ce le naște – ncât arare s-ascund în cei³⁶ ce n-au mințit nicicând.

Zâmbii deci blând în semn de-ncuviințare, drept care duhul mă privii mirat în ochi³⁷, pe unde ce-i ascuns tresare.

„Sfârșească bine³⁸ truda ce ți-ai luat, ci va să-mi spui de grăi, pe-obraz o umbră de surăs ți-a tremurat?”

Din două părți fui încolțit³⁹; ucaz să spun n-aveam, dar nici să tac putere; și când Virgil văzu că-s la necaz.

„De ce te temi? grăi drept mângâiere Răspunde fără frică și de îndată la tot ce el cu-ngrijorare-ți cere”.

Drept care eu: „O, umbră de-altădată, te miri, bag seamă, c-am zâmbit, zisei, dar mai vârtos va să te miri pe dată.

Acesta-aici ce-ndrumă⁴⁰ pașii mei e chiar Virgil, din care spui c-ai supt puteri să cânți pe oameni și pe zei.

Greșești de crezi că din surăs mă-nfrupt din alte pricini⁴¹; numai vorba ta mi-a dat prilej cu zâmbetul să lupt”.

Căzuse umbra în genunchi⁴² abia, când domnul meu grăi: „Te scoală, frate, căci umbră ești și umbră-s, nu uita!”

Și Stațiu-atunci: „Și singur poți socoate cât e de-adâncă dragostea ce-ți port, de-am fost să uit că suntem umbre⁴³ toate și-am luat drept trup, fără să

vreau, un mort!"

CÂNTUL XXII

Al șaselea ocol: Lăcomia. Pilde de cumpătare.

De mult în urma noastră rămăsese cel ce¹ ne-mpinse către a șasea treaptă și alt păcat din fruntea mea ștersese, zicând că cei care dreptatea așteaptă sunt fericiți², și vorbeii sale sfinte îi puse cap cu-n *sitiunt*³ în șoaptă.

Băteam acum mai lesne⁴ ca-nainte pe urma lor cărarea străbătută cu repezi pași, când bunul meu părinte grăi: „Iubirea⁵ din virtuți născută aprinde pururi și-n cel'lalt vâlvoare, când para ei se face cunoscută.

De-aceea zic, din clipa dragă-n care fu pus cu noi⁶ și Juvenal⁷ în ceată și-mi tălmăci cât m-ai iubit sub soare, te-am îndrăgit cum n-a mai fost vreodată om nevăzut iubirea mea⁸ s-o-mpartă și-mi pare scurtă cale ce ne-așteaptă.

Ci spune-mi⁹ – și ca prieten bun mă iartă de fără-nconjur mă rostesc pre mine și-așijderea la rândullău te poartă – cum de zgârcenia s-a-ncuibat în tine ce-ai fost de-a pururi înțelept din fire și-ai năzuit sânguincios spre bine?”

Stârni cuvântu-un zâmbet blând¹⁰, subțire, pe buzele lui Stațiu și grăi:

„Mi-e tot ce-mi spui” dovadă de iubire.

Sunt multe lucruri care pot trezi pe drept cuvânt temei de îndoială¹², când pricina ce-i fără greș n-o ști.

Tu crezi – și-i clar, cuvântu-ți nu mă-nșală – c-am fost zgârcit fiindcă mă afli-n moarte cu cei ce vina de zgârcenie spală.

Dar voi să știi c-am fost de ea departe până-ntr-atât, că lipsa de măsură³ cu veacuri lungi m-a urgisit

în parte.

Și de-ar fi fost să nu mă-ndrept când fură de mine-a-tale spuse¹⁴ pricepute, când glăsuiai cu-dreptățită ură:

«La ce nu-ndrepti a noastre pofte slute, tu, sacră foame de comori deșarte?» m-aș zbate-n iad¹⁵, rotind poveri gemute.

Ci-atunci văzând că mâinile mi-s sparte¹⁶, m-am pocăit de ăst păcat prin rugi și de-altele, de fiecare-n parte.

O, Doamne, câți vor învia chilugi¹⁷, neștiind¹⁸ că pocăința mântuiește și că prin ea la cazne nu te-njugi!

Doresc să știi că vina ce lovește păcat potrivit¹⁹ tot cu el se-adună și-așijderi lui verdeața-și veștejește:

De-aceea am stat cu-avarii dimpreună

(deși în fapt urmai risipitorii)

și drept aceea cauza lor îmi sună”.

„Dar când plângeai durerile surorii²⁰ și vrajba dintre frați înverșunată, grăi poetul ce-a cântat păstorii²¹, din câte Clio²²-n versul tău arată, nu cunoșteai credința fără care nu-i bine-n lume vrednic de răsplată.

Ori de-i așa, precum socot, ce soare te-a scos din beznă și ți-a fost pricină de te-ai pornit după pescar²³ pe mare?”

„Tu²⁴ m-ai deprins, răspunse el, pe clină să urc Parnasul ca să sorb tărie și, după Domnul, tu mi-ai fost lumină.

Căci ai făcut ca cei ce duc făclie²⁵ și dibuind în noapte pe cărare le-arată calea celor ce-au să vie, atunci când spus-ai: «Un veac nou răsare, un veac de aur, vremi străvechi revin, dreptate-n lume și din cer scăpare».

Prin tine²⁶-am fost poet și-am fost creștin; dar ca să-mi vezi mai deslușit desemnul, vreau printre linii și culori²⁷ să-mbin.

Prinsese lumea a urma îndemnul credinței noi ce cucerea popoare, prin cei aleși²⁸ să-i poarte-n lume-nsemnul, și vorba ta²⁹ se potrivea atare cu-al lor cuvânt de viață dătător, c-am prins să-i cercetez cu desfătare; și pricepând ce sfânt trăiesc și mor, când Domițian³⁰ porni-n surghiun să-i mâne, am cununat suspinul meu cu-al lor.

Cât am trăit am împărțit și pane și vin cu ei și-am lepădat pe veci prin pilda lor credințele păgâne³¹.

Încă-nainte de-a-i fi dus pe greci la Teba³² către râu, m-am botezat, dar tăinuii credința mea și, deci, mulți ani la rând păgân m-am arătat; această lene cea de-a patra³³ brână să-nconjur patru veacuri m-a purtat.

Ci spune-mi tu, ce-ai destrămat c-o mână un vâl ce ochii-mi fereca pe lume, cât timp deolaltă drumu-n sus ne mână, unde-i Terențiu³⁴, de-i în iad și cum e și despre Plaut³⁵, Cecil³⁶ și Var³⁷ să-mi spui, de-s osândiți și-n care brâu anume”.

„Ei, Persiu³⁸, eu și încă alți destui, grăi Virgil, cu cel de Muze-ales³⁹ și îndrăgit cum nimeni altul nu-i, stăm toți în iad, pe primul brâu și-ades dulci amintiri ne năpădesc șiroi despre Parnas din care-am supt eres.

Îs Antifon⁴⁰ și Euripid⁴¹ cu noi, îs Simonide⁴² - Agaton⁴³ și sunt, din cei cu lauri cununați, puhoi.

Îs Antigona⁴⁴ dintre cei ce-n cânt ai îndrăgit, Deifile⁴⁵ și Argea⁴⁶ și Ismena⁴⁷ plânsă, în cernit veșmânt, și cea⁴⁸ ce-odată a arătat Langia, e Thetis⁴⁹, Manto⁵⁰ și răpită vietii, cu-a ei surori, plângând

Deidamia⁵¹”.

Sfârșind de spus, tăceau acum poeții, privind în jur cât poate-un ochi răzbate, căci sus⁵² ajunși, nu-i mai strângeau pereții.

A zilei roabe⁵³, câteșipatru, toate, piereau și-a cincea, după șartul ei, în sus căruța și-o strunea din roate, când domnul meu: „Eu socotesc spre chei cu spata⁵⁴ dreaptă să ne-ntoarcem iar și creasta s-o rotim după-obicei”.

Ne fu deprinderea⁵⁵-ndreptar, și cu-nvoirea⁵⁶-acelei umbre sfinte, pornirăm fără teamă pe brânar.

Virgil și Stațiu îmi pășeau 'nainte, iar eu în urmă, ascultând la ei⁵⁷, mă deprindeam s-aștern în vers cuvinte.

Când dintr-odată răsări din stei un pom⁵⁸ cu roade dulci și-mbietoare, curmând cuvântul ce-mi zvârlea scânteii.

Precum descrește bradu-n vârf, atare, din ram în ram scădea și pomu-n poate, ca nimenea să-i fure rod sau floare.

Iar din perete se scurgea la vale, țâșnind din stâncă-o apă rece⁵⁹, clară, și se-mprăștia prin ramurile sale.

Poeții-ncet de pom se apropiară» și-un glas⁶⁰ strigă puternic din tulpină: „De roadă mea veți duce lipsă-amară”.

Și iar apoi: „Nu se-ngriji blajină, cerșind Fecioara-n Cana băutură, de gura ei, ce pentru voise-nchină.

Romanele⁶¹ n-au dus nicicând la gură un strop de vin, iar Daniel⁶² profetul prin foame dobândi învățătură.

Dintâiul veac⁶³ schimbă în miere-oțetul din

poame străpezite și-n nectar izvoarele ce străbăteau bungetul.

Lăcuste-avu drept hrană și lictar în sihăstrie sfântul Ion⁶⁴ Baptistul, de-aceea slavă dobândi și har, cum scrie la Scriptură-Evanghelistul”.

CÂNTUL XXIII

Al șaselea ocol: Lăcomia. Forese Donați. Invectiva împotriva femeilor florentine.

În timp ce eu către frunzișul verde priveam cu sete și luare-aminte, cum cel¹ ce vremea după păsări pierde, maestrul meu și îndoit părinte² grăi: „Ci vină! Timpul nost se cere mai drept să-l împărțim și mai cuminte”.

Întoarsei fața și pornii-n tăcere după-nțelepți³, care vorbeau atare, că truda-n mers se prefăcea-n plăcere.

Și iată-ne plânset auzii cântare, rostind: „Părinte, a mele buze⁴”-astfel, că lacrimi dulci⁵ se mestecau cu-amare.

„Au cine cântă, tată?” am zis, iar el: „Sunt umbre, poate⁶, și-și plinesc cu jale o datorință ce-i într-înșii țel”.

Ca pelerinii⁷ care umblă-agale și de-ntâlnesc alți călători ezită, se-ntorc, privesc, dar nu se-ntorc din cale, la fel din urmă ne-ntrecu grăbită o ceată-n mers de suflete pioase, ce ne privea tăcută și smerită

Din ochii⁸-afunzi zvârleau priviri sticloase, iar pielea lor, de suptă, pe grumaz și pe obraji li se-ntindea pe oase.

Nu cred Eresiton⁹ să fi rămas, muncit de foame - trup mai descărn timer ca cei de-aici, când se găsea-n impas.

„Iată, 'mi ziceam, norodu-înfometat ce Rusalimul

l-a pierdut și-a sale, când din copil Maria¹⁰ s-a nfruptat”.

Orbitele păreau inele¹¹ goale și cel ce *omo*^{’2-n} chipul nost citește, pe *în* l-ar fi ghicit din rotocoale.

De n-ai ști pofta¹³ cât de rău slăbește, putea-re-ai oare să pricepi c-o poamă și-un strop de apă-i arde și-i sleiește?

La foamea lor înmărmurit luam seamă, căci nu știam¹⁴ ce vină-i scris să-i bată și pielea lor să le-o jupoaie-n scamă, când iată-un duh din tigva descărnată roti doi ochi învăluiți în ceață, strigând uimit: „Ce har¹⁵ mi te arată?”

N-aș fi putut să-l recunosc la față, dar glasul lui îmi dovedi din plin ce-mi ascunsese chipul supt de viață.

Scânteia¹⁶-aceasta-mi dezmoști deplin cunoașterea și-n fața lui schimbată eu pe Forese-l cunoscui din cin.

„Ah, nu lua-n seamă raia¹⁷ blestemată ce-mi argăsește și-mi despoaie pielea, se tânguia, nici carnea mea uscată, ci-ndură-te și-mi potolește jelea, spunându-mi umbră dacă ești, deșartă, și cine sunt și duhurile-acelea?”

„O, fața ta¹⁸, ce-am lăcrămat-o moartă, aceleași lacrimi mi le stoarce-amare, și-acum că-n ea pecetea foamei poartă.

Ce doruri, spune-mi, vă usucă^{’9}-atare?

Nu-mi cere-ntru mirare să vorbesc, căci rău vorbești²⁰ când alt necaz te doare”.

Și dânsu-atunci²¹: „Din sfat dumnezeiesc pogoară-n pom virtuți ce ne frământă, și-n apă vreri, ce-atare ne sluțesc.

Și toată gloata²² care-n lacrimi cântă și lăcomia

fără saț spășește, prin post și sete se preface sfântă.

Pofta de pane și de vin ne-o crește mirosul²³ dulce care-n pom adastă și râul scurs ce frunza-i răcorește.

De fiice rând când ne-nvârtim²⁴ pe coastă ne paște chin²⁵: dar mai curând plăcere s-ar cere a-i zice, nicidecum năpastă, căci înspre pom ne poartă-aceeași vrere ce pe Hristos îl întări pe cruce²⁶, când pentru noi se răcori cu fiere”.

„Fores, grăii²⁷, de când ai prins a-ți duce făptura către o viață mai curată, cinci ani s-au perindat pe la răscruce.

Ori de puțința de-a greși-ți fu luată 'nainte să te-ajungă suferința²⁸ ce ne cunună cu cerescul tată, cum de-ți ajuns-e-n brâna aceasta²⁹ ființa? Eu jos la poale³⁰, te vedeam în mine, pe unde-o viață îți aștepti căința”.

„M-aduse-a bea, răspunse el, pelinul dulce-al caznelor haine Nellina mea³¹ cu plânsul ei

Prin rugi smerite și-ntradins mă smulse văii unde-aștepti și mă scăpă de-atâtea alte clint

Mi-e văduva de Domnul cu-atât mai mult, cu cât nu-i alta și-a ști ca dânsa³²-a se purta

Căci pe la sarzi, Barbagia³³-adăposti femei mai rușinoase oarecum, decât Barbagia-n care plângeaea-o, frate scump, ce-aș mai putea. O vreme văd ce va veni, și de pe-acuma s-a așternut când fi-va din amvon³⁴ pecet Wta purtarea-acelor doamne florentine ce umblă-n târg cu țâța dezvelită

Au fost cândva păgâne, sărăcii să aibă lipsă spre a umbla-mbrăcate de-opreliști scrise sau de legi divine?

De-ar fi să știți, femei nerușinate ce vă gătește³⁶ pronia cerească, v-ați pune de pe-acuma pe urlat.

Căci de va fi ce-am zis să se-mplinească vă veți căi³⁷ nainte ca s-ajungi pe-obraji de prunc tuleiele să crească.

Grăiește-acuma și sfiala-alungă nu singur eu³⁸, cum vezi, ci-n privește-n jos la umbra ta

„Fores, am zis, de ți-ai aduce aminte cum am trăit³⁹ pe lume-n desfătare, și-acuma gândul te-ar munci fierbinte.

Din ea m-a smuls, mai ieri, cu-ndemânare acesta-aici⁴⁰, pe când ieșea rotundă surata lui⁴¹ – și-am arătat spre soare.

El m-a purtat prin bezna grea și-afundă pe urma lui, cu carnea⁴² ce-mi fu dată, spre cei ce-n moarte cantr-un puț’

⁴³ se-afundă.

M-a dus apoi, cu mintea-i⁴⁴ luminată, să-nconjur, rând pe rând, aceste cline⁴⁵, pe muntele ce drumul drept v-arată.

Făgădui tovărășie a-mi ține cât timp nu voi fi sus⁴⁶ la Beatrice; de-atunci încolo va fi ea cu mine.

Virgil e cel ce-atare vorbe-mi zice, și-l arătai; iar cestâlt⁴⁷ e duhul pe care vrând spre ceruri să-l ridice se scutură și creasta, și văzduhul”.

CÂNTUL XXIV

Al șaselea ocol: Lăcomia.

Bonaginuta de Lucea, Papa Martin al IV-lea, Ubaldino della Pila.

Bonifazio Fieschi, Gentucca, Corso Donați.

Exemple de lăcomie pedepsită.

Nici mersul vorba și nici vorba-avântul nu ni-l slăbea; vorbind umblam zoriți, precum corabia¹ când o-mpinge vântul.

Iar morții², bieții, ce păreau pieiriți, văzând că-s

viu, din gropile scobite³ și-nfip-te-n țeastă mă priveau uimiți.

Iar eu, urmând cu cele-ntâi rostite, grăii: „El urcă⁴ mai încet, se pare, din cauza ei, a umbrei amintite.

Ci spune-mi de Piccarda⁵, frățioare, și fa din gloată-un nume să răsune, de-i vrednic vreunul de-amintit sub soare”.

„O, sora mea, ce nu-i putință a spune de-a fost frumoasă-ori mai degrabă bună, cu Domnu-ajuns-a-n cer să se cunune.

Cât despre el, nu-s rânduieli să pună opreliști⁶ vreri de-a-i numi ori frână când foamea-n ei atare se răzbună.

Acesta-aici – și-l arată c-o mână – e Bonagiunta⁷; iar cealaltă față⁸, ce-i dintre toate mai vârtos hapsână, biserica ținu pe lume-n brață; din Tours a fost și-aici prin post plătește tipării⁹ scumpi și-a mustului dulceață”.

Și alții o seamă-mi înșiră¹⁰, firește, din câți se dară-n trai nesăbuiții; dar n-ai fi zis că fapta-i necăjește.

Pe Ubaldin¹¹ bătându-și geaba dinții mi-l arată și Bonifaciu¹² care hrăni pe mulți cu cârja-oblăduinței.

Pe ser Marchese¹³ îl văzui, ce-aoare avu prilej cu mai puțină sete să bea-n Forli și tot n-avu-mbuibare.

Ca omul ce privește pe-ndelete și-alege-apoi, făcui cu cel din Lucea¹⁴, ce mai vârtos poftea să mi se-arete.

Mi se părea că bâiguie „Gentucca¹⁵ „și-obrazul supt îi tremura pe unde¹⁶ mai aprig chinu-i mistuia năluca.

„O, duh ce dornic mă privești, n-ascunde, grăii

spre el, dorința ta adâncă; alină-ți doru: - întreabă și răspunde”.

„Copilă-i sus și vâl nu poartă¹⁷ încă, prin care-ți va fi dragă a mea cetate în care azi cu pietre unii-aruncă.

La ce-ți vestesc tu ia aminte, frate, și dacă vorba-mi ți-a trezit uimirea, va spune fapta¹⁸ cine-avu dreptate.

Ci spune-mi, tu ești¹⁹ cel ce-n vers simțirea și-n rime noi și-o cântă, când grăiește: O, voi, ce știți cum naște-n piept iubirea?”

„Eu unu - am zis²⁰, când dragostea-mi vorbește, ascult la ea și după a ei porunci simțirea-mi prinde-aripi și zămislește”.

„O, frate, văd, răspunse el atunci, că eu, Notarul²¹ și Ghitton²²-am fost în dulcele stil²³ nou doar niște prunci, pe lângă tine; căci condeiu²⁴ vost se ține strâns de cel ce-a poruncit, cum niciodată n-a făcut al nost.

Și chiar de alții s-ar trudi-nzecit, noi osebiri n-ar izbuti să vază”. Și-aici tăcu, părând că-i mulțumit²⁵.

Precum²⁶ cocorii ce pe Nil iernează pornesc în stol cu-aripa larg întinsă și-n șir prelung grăbiți se-ndepărtează, la fel și gloata, de canon împinsă, întoarse fața și porni ușoară din slăbiciune și dorință²⁷-aprinsă.

Și precum²⁸ cel ce simte-n mers povară rămâne-n urmă într-adins și cată să-și simtă iar suflarea-n piept ușoară, la fel Fores se dezlipi de ceată, lăsând pe cei pe care Domnu-i iartă și mă-ntrebă: „Te-oi mai vedea vreodată²⁹?”

„Nu știu, grăii, câți ani mi-s scriși de soartă, dar n-am s-ajung în pragul mântuirii 'naintea vrerii³⁰ ce

spre El mă poartă; căci locun care fui sortit trăirii din zi în zi de bine-i despuiat și pare-anume că-i merit pieirii”.

„Te du, grăi. Pe cel ce-i vinovat³¹

Îl văd târât de coada unei fiare spre valea³²-n care nimeni nu-i iertat.

Gonește fiara³³ pas de pas mai tare, îl calcă în copite și se zbate până ce-l lasă trunchi și mădulare.

N-au mult a se-nvârti aceste roate³⁴, grăi privind spre ceruri, și deplin ai să pricepi ce-am spus pe jumătate.

Te las de-acum; mai mult nu pot să vin cu tine-n rând, căci ne zorește cerul³⁵ și timpu-i scump pe-acest tărâm divin”.

Cum lasă-n urmă-adeșea cavalerul³⁶

pe călăreți și-al oștilor puhoi, ca primu-n luptă să-și încerce-oțelul, la fel și el se depărta de noi, lăsându-mă cu cei ce³⁷ lumii-i fură maștri fără seamă amândoi.

Iar când³⁸ departe fu-ntr-așa măsură, încât din ochi îl petreceam în zare, cum gândul vorba-i petrecea pe gură, îmi apăru, belșug de rod și floare, un alt copac înfipt în brâu, străjer, de-ndată ce cotirăm pe cărare.

Și pe sub el, cu brațele la cer, strigau mulțimi către coroana deasă, ca pruncii³⁹ lacomi când degeaba cer, rugându-se, și cel rugat nu-i lasă s-atingă lucrul mult dorit, ci-l saltă ca să le-ațâțe pofta nesățioasă.

Lăsară-apoi coroana lui învoaltă, dezamăgiți, iar apoi ne-am tras spre cel ce-atâtea rugi și plâns stârnea deolaltă.

„Pășiți la deal și vă feriți de el: mlădiță⁴⁰-i ruptă dintr-un pom ce-i sus și-a fost de Eva pângărit”. Astfel

grăi din pom un glas de vânt adus și drept aceea-câteșitrei, ca frații, pieptiș pe coastă să urcăm ne-am pus.

„Să v-amintiți, striga, de blestemații născuți din nori⁴¹ ce beți, de dau în gropi, s-au luat la trântă cu Tezeu, spurcații.

Și de iudei⁴² ce-au lăcomit la ape, de nu-i împinse Ghedeon la luptă când la Madian se coborî-n hârtoape”.

Astfel umblând pe lângă coasta-abruptă noi pilde ascultam⁴³ de lăcomie, ce cu pedepse pe măsură-nfruptă.

Și-ajunși apoi la larg, către câmpie, privind tăcuți întinsul fără hat, băturăm pași mai mulți decât o mie.

„La ce umblați voi singuri fără sfat?” strigă o voce și zvâcnii cu teamă, ca mânzul⁴⁴ când tresare-nspăimântat.

Privii pe sus să știu ce glas ne cheamă, dar n-am văzut sclipind mai roșu-n foc nici sticlă-ncînsă⁴⁵, nici oțel și-aramă, de cum sclișea cel ce ne-oprise⁴⁶-n loc... „Pe-aici, grăi, croiește brâul scară și către pace făurește scoc”.

Lumina lui mi-era pe ochi povară⁴⁷ și mă pornii după poeți arare, ca cel ce pașii după-auz măsoară.

Și-așa precum⁴⁸ a dimineții boare adie primăvara-mbălsămată, cu dulce iz de iarbă și de floare, la fel simții pe fruntea mea pătată aripa lui, precum un vânt fugar, stârnind parfum de-ambrozie curată.

„Ferice⁵⁰ cei ce-s miruiți cu har, grăia, astfel că-ndestularea gurii n-ațâță-n ei mistuitor pojar, ci-i ține-n frâu la marginea măsurii”.

CÂNTUL XXV

Urcarea la cel de-al șaptelea ocol. Zămislirea ființei omenеști. Cel de-al șaptelea ocol: Desfrânarea. Exemple de castitate.

Al zilei ceas nu-ngăduia zăbavă, căci soarele lăsase ziua-n Taur'

și-n Scorpion mărita noapte. – în grabă, precum cel care străbătând coclauri nu șade-n loc când îi dă ghes trebuința, orice-ar vedea, nici să-l plătești cu aur, la fel urcam și ne dădeam silința pe rând² să trecem pasul prin ponor ce-a sta deolaltă nu-ți dă-n mers putința.

Și precum³ dornic să se-avânte-n zbor întinde- aripa puiul de lăstune și iar o-ndoaie, mut și temător, așa și eu simțeam îndemn de-a spune și vorbele îmi tremurau pe buză⁴, dar nu-ndrăzneam gândirea-n grai a pune.

Cu toată graba dulcea-mi călăuză „Ci trage-odată arcul încordat⁵, mă agrăi, și spune, să se-auză!”

Deschisei gura-atunci, încuviințat, și „Cum slăbește⁶ – am întrebat, părinte, un trup ce n-are lipsă de mâncat?”

„De Meleagru⁷ de-ți aduci aminte și cum s-a stins cajaru-ntr-o suflare, n-ai irosi, grăi – n zadar cuvinte.

Iar în oglinzi de-ți amintești cum sare și chipul⁸ tău, când sari, a bună seamă acestea toate ți-ar părea ușoare.

Dar ca să curme foamea ta prin hrană e Stațiu- aici și eu îl rog s-aline și să-ți întindă untdelemn pe rană⁹”.

„De-i lămuresc¹⁰ cărări și vreri divine, răspunse, el, când ești și tu de față, e numai fiindcă vreau s- ascult de tine”.

Și mie-apoi: „De-ai să culegi povață din roadele

cu care-n gând te-nfrupt, a mele vorbe-ți vor fi far prin ceață.

Perfectul sânge” ce nicicând nu-i supt de vine tot și prisosește-atare, cum prisosesc la mese vin și fruct, din inimă¹² își trage-n voi vigoare, (ca și cel’lalt ce-a face vine-i dus), spre a zămisli umane mădulare.

Și, mistuit¹³, scoboară-n părți ce nu-s prea vrednice de nume; iar apoi, în picuri cade-n vas firesc¹ depus.

Într-acel loc se-mbină¹⁵ ca-n altoi și unul paté, iar cel’lalt lucrează, virtuți având de unde-i stors în noi.

Și-mpreunat cu celălalt creează, încheagă⁶-ntâi și viață dă, vădită, materiei însăși ce-i fu dată-n pază.

Virtutea creatoare ¹⁷ - nsuflețită, (ca-n lumea vegetală, cu-osebirea c-acolo-i scop și-n om e isprăvită)

lucrează¹⁸ până-ajunge zămislirea să miștești să simtă; făurește puteri apoi, căci zace-n ea pornirea.

Se-ntinde, frate, ori în larg zvâcnește virtutea¹⁹ ce-i din inimă solie, de unde firea trupu-ntreg păzește.

Dar cum²⁰ din fiară-ajunge om să fie tu nu vezi încă; șade-aici pricina ce-mpinse-un înțelept²¹ în erezie, când sufletul i-l despărțea doctrina de ce numea «posibila rațiune», căci nu vedea pe unde-i rădăcina.

Culege adevăr²² din ce ți-o spune și află că-ntr-un făt, când e-mplinit al creierilor cheag, cu repejune și bucurie Cel²³ din veci slăvit se-ntoarce către a firii măiestrie și suflă-ntr-însa duh, învrednicit s-atragă-n el, în propria lui tărie, puterile găsite-n plăsmuiri, făcând un suflet ce-a trăit să știe și-a se simți. Și ca să nu te miri, vezi soarele²⁴ cum se preface-n vin când s-a unit cu-a viței însușiri.

Iar când Lachesis²⁵ nu mai toarce în de carne se desprinde²⁶, luând cu sine puteri umane, dar și foc divin.

Rămân ca mute²⁷ celelalte-n tine; ci amintirea, mintea și voința se-ascut când sânge nu mai curge-n vine.

Dar sufletul²⁸ nu-și curmă năzuința; el cade jos pe-un mal, între hotare, și-acolo află care-i e sentința.

Când locul²⁹ hărăzit îl împresoară, putere vie-n jur iradiază, așijderea ca-n trup odinioară.

Și-așa precum când oglindește-o rază văzduhul greu de nori³⁰ și de furtună în curcubeu șapte culori așază, și aerul din preajma lui se-adună în forma dată prin puteri divine de duhu-ajuns, și-i face-n jur cunună.

Apoi ca para ce de foc se ține³¹ urmându-l pretutindenea orbește și-ntruchiparea după duh se-aține.

Și fiindcă el printr-însa se vădește, îi zicem umbră; și dintr-însa-apoi pornesc simțiri și chiar și văz³ pornește.

Printr-însa râdem sau vărsăm șuvoi de lacrimi grele și suspine-amare, ce-a bună seamă-ai auzit la noi.

Ea-și schimbă chipul după cum ne doare, ne-mbucură sau arde-un simțământ și drept aceea te-ai mirat atare^{33"}.

Ajunși la cel din urmă³⁴-așezământ, o luarăm către dreapta pe cărare, căci alte griji ne urmăreau în gând.

Acolo coasta³⁵ slobozea vâlvoare – și-un vânt din mal ce se urca-n tărie din nou spre munte-o-mpingea să zboare.

Mergeam la rând pe latura pustie și când de gol eu mă feream cu teamă și când de coasta ce-mprăștia vipie.

Grăi Virgil³⁶ când mă văzu: „Înhamă privirea ta și-n jurul tău o-mplântă, căci lesne cazi de nu bagi bine seamă”.

„În mila ta³⁷, părinte, mă-nveșmântă”, din foc atuncea auzii cântând și m-am întors să văd cine cuvântă.

Prin flăcări umbre³⁸-ntrezării umblând și drept aceea-mi împărții privirea cătând la ele și la pași, pe rând.

Iar când sfârși, pe-un singur glas oștirea strigă din foc: „Eu nu cunosc bărbat³⁹”, pornindu-și iar în șoaptă tânguirea, și iar strigând: „În codru Diana⁴⁰-a stat și alungat-a nimfa, când tăria veninului⁴¹ Venerei a gustat”.

Apoi din nou slăveau statornicia și totodată fericita ginte ce n-a spurcat⁴² prin faptă cununia.

Astfel, socot, vor colinda-nainte cât timp în brațe îi va-ncinge focul; cu-atare griji⁴³ și-atare chin fierbintese-nchide rana⁴⁴ și se zvântă locul.

CÂNTUL XXVI

Cel de-al șaptelea ocol: Desfrânarea. Cele două cete de desfrânați.

Exemple de desfrâu: Sodoma și Gomora, Pasifae, Guido Guinizelli.

Arnaldo Daniello.

În timp ce-n șir pășeam pe mal cu greu și-nvățătorul mă-ndemna zicând: „Adu-ți aminte-n mers de sfatu' meu”, simțeam de-a dreapta mândrul soare-arzând, și către apus lumina lui cea clară azuru-n alb îl prefăcea bătând; cu umbra mea făcea mai roș² să

pară măritul foc; și fu de-ajuns ca ei să mă zărească cum mergeau prin pară.

Porniră dar, cu-nvederat temei, de mine-a cuvânta, zicând: „Nu pare să fie umbră³, după boiul ei”.

Vreo câțiva-apoi, pe cât erau în stare, sendepărtară-ngrijorați de turmă, păzind să nu se-abată din vâlvoare⁴.

„O, tu, ce-n mers te ții-ntradins în urmă⁵, cinstind pe cei ce-ți sunt în drum făclie, sloboade glas și setea⁶ mea o curmă.

Răspunsul tău nu-mi va sluji doar mie, căci frații mei sunt mai setoși de el decât de apă inzii⁷ prin pustie.

Cum nu străbat prin trupul tău defel luminile, de parcă moartea încă nu te-ar fi strâns la sânul ei?” Astfel grăi un duh și setea lor adâncă voiam s-adap⁸, dar mintea mea fu prinsă de-un zgomot surd, parcă ieșit din stâncă.

Veneau la mijloc, pe cărarea-ncînsă, mulțimi⁹ spre acestea și-am rămas uimit privind la ele cu suflarea stinsă.

Din două părți se-mbrățișau grăbit¹⁰ și iarăși despărțite de surghiun, piereau în foc pe brâul povârnit, așa precum” în șir prelung și brun se pipăie furnicile-n țărână, părand că-ntreabă dacă drumu-i bun.

Și cât ce mâna și-o desprind din mână, n-apucă bine-a se propti-n picior, că ceata-ajunsă mai târziu pe brână;

„Sodoma și Gomora¹²” strigă-n cor și – „Intrat-a-n vacă – ceilalți – Pasifea¹³, ca taurul s-o-ntâmpine-n pripor”.

Apoi, precum cocorii spre Rifea¹⁴ se-avântă sau spre calde țări, mânați de ger aceștia și de-arșiță-aceia, la fel și-aici, de cazna lor purtați, unii se duc, iar alții vin, și cântă¹⁵, și strigă¹⁶ fiștecare cu nesaț.

Iar cei ce mă-mbiaseră „cuvântă”, din nou mi se-apropiară pe cărare, părând setoși să afle ce-i frământă.

Și-a doua oară pricepând ce-i doare, grăii spre ei: „O, umbre-ncredințate¹⁷ că veți găsi la cer cândva iertare, nu mi-am lăsat nici crude¹⁸, nici uscate a mele oase pe pământ, ci-n piele și-n carne mi le-aduc înveșmântate.

Spre a nu fi orb¹⁹ m-avânt în zbor spre stele și-o Doamnă²⁰-n cer îmi dobândește harul; de-aceea viu străbat²¹ tărâm de jele.

Ajungă Domnul să v-aline-amarul²² și-n cerul larg²³, ce mai vârtos se-mparte, v-adăpostească spre a-i gusta nectarul, ci-mi spuneți voi, ca să vă-nscriu în carte ce neam sunteți și-n dosul vost tăpșanul ce umbre-l scurmă până hăt-departe?”

Nu stă altminteri²⁵ năucit mocanul cel necioplit, și de uimire tace când e s-ajungă la oraș, sărmanul, de cum ședeau și umbrele buimace; dar lepădând uimirea lor, de care știu lesne cei aleși²⁶ să se dezbrace.

„Ferice tu, ce, ca s-ajungi iertare, dintâiul duh rosti dintr-un oftat, foloase tragi²⁷ din jalnica-nchisoare.

Mulțimea ce ne-nalcă s-a spurcat de vina pentru care, triumfând, «regină²⁸» Cezar se-auzi chemat.

De-aceea fug «Sodoma»-n cor strigând și-adaugă-arsurii²⁹, cum ți-a fost vădit, rușinea lor, muștrându-se pe rând.

Păcatul nostru-a fost hermafrodit³⁰; și fiindcă-n poftă-am întrecut măsura³¹ și n-am urmat ce-n lume-i legiuit, strigam pe nume cât ne ține gura pe-aceea care-n vacă³² s-a ascuns și-așijderi ei spurcatu-și-a făptura.

Ne știi³³ deci vina – acum că ți-am răspuns.

Dar despre noi³⁴ și fiecare-aparte n-aș ști să-ți spun și nici nu-i timp³⁵ de-ajuns.

Doar despre mine pot să-ți spun în parte: sunt Guido Guinizelli³⁶ după nume și sunt aici căci m-am căit în moarte”.

Precum feciorii³⁷ oropsitei mume, ca s-o păzească de Licurg, săriră, așa și eu, dar nu ca ei anume, când spusele-i de „tată”³⁸ mi pomeniră de-al meu și-al celor mult mai buni ca mine, ce-au plâns iubirea-n dulce vers pe liră.

Și-ngândurat³⁹, strivind în piept suspine, nu m-apropiam, căci mă temeam de pară⁴⁰, dar îi sorbeam privirile senine.

Apoi, când dorul nu-mi mai fu povară⁴¹, găsii cuvinte⁴² ca să-i spun că-s gata să-i fac pe voie, oricare ar fi să-mi ceară.

„Făptura ta, răspunse el, lăsat-a, prin câte spui, atare urme-n mine, că Lete⁴³ însăși nu le-ar șterge pata.

Dar dacă vorba nu-ți încâlci, fă bine și spune-mi cum de nu mă ții de rău și-atâta drag⁴⁴ îmi dovedești, creștine?”

„Mi-ești drag, răspuns-am, pentru cântul tău ce-n limba noastră va fi-n veci slăvit cât va să țină obiceiul său⁴⁵”.

„O, frate – acesta⁴⁶, cuvântă grăbit și-mi arătă un duh ce sta tăcut, în graiul nost mai meșter s-a vădit.

Nu-i nimeni altul azi mai priceput în vers și-n proză; lasă proștii-a spune că cel din Limousin⁴⁷ l-ar fi ntrecut.

Nu pe-adevăr⁴⁸ pun preț, ci pe minciune și nu țin seamă, judecând⁴⁹, nici unii de artă, de-a ei legi ori de rațiune.

La fel făcut-au cu Guitton⁵⁰ străbunii, din gură-n gură dându-i proslăvire, pân' ce-adevărul pus-a cap minciunii.

Și-acum,' de ceru-ți slobozi-nvoire să urci către lăcașul de lumine, lui Crist, ce-i stareț⁵¹ sus în mănăstire, să-i spui un «Tatăl nostru» pentru mine; de-ajuns ne e, căci nu ni-i dat mijloc pe-acest tărâm⁵² să ne spurcăm cu vine”.

Apoi pe altul vrând să lase-n loc, ca peștele când se cufundă-n apă, așa și el pieri⁵³-nghițit de foc.

Văzând astfel m-am apropiat⁵⁴ c-o șchioapă de cel 'nainte arătat, spunându-i c-aștept cu drag cuvântul să-și înceapă; drept care duhul se rosti⁵⁵ la rându-i:

„Atât de dulce m-agrăiești și blând, că nu măndur să tac când vorba-mi jindu-i.

Eu sunt Arnaut ce plâng și cânt mergând; mă uit scârbit la viața-mi irosită și viitorul mă-ncălzește-n gând.

Și-acum te rog, pe vrerea-ndrituită ce-n sus te mână, de-al meu plâns de jele aminte-adu-ți la vremea potrivită⁵⁷”.

Pieri apoi în focul pus să-i spele.

CÂNTUL XXVII

Cel de-al șaptelea ocol: Desfrânarea. Trecerea poezilor prin flăcări. Urcarea către Paradisul pământesc. Ultimele cuvinte ale lui Virgiliu.

Precum atunci¹ când primu-i foc petrece pe locun care se sfârși Hristos, în timp ce Ebrul pe sub cumpeni trece iar Gangele pe sub zenit, setos, sta soarele; era-n amurg, când blând un înger² sfânt ni se ivi voios.

Sedea pe mal, ferit de foc, cântând

„Ferice³ cei cu inimă curată”, cu-n glas mai viu ca-al celor vii părând.

Apoi⁴: „În foc să v-azvârliți pe dată căci drum pe culme fără el nu-ncape; și nu fiți surzi la ruga-n vers cântată”.

Astfel grăi când ne văzu pe-aproape; și pricepând, simții fiori în spate, ca omul dus⁵ de viu ca să-l îngroape.

Cu palmele⁶ la cer împreunate cătam la foc și frământam în minte fapte pe rug⁷ de flăcări încleștate.

Spre mine-atunci poezii⁸ luară-aminte și: „Doar de chin să tremuri se cuvine și nu de moarte⁹, zise-al meu părinte.

Adu-ți aminte¹⁰! De te-am dus cu bine pe Gherion, acum, că-i ceru-n joc și Domnu-aproape, tendoiești de mine?

Fii-ncredințat că chiar de-ai zace-n foc o mie ani, tot n-ai rămâne chel și-un fir de păr nu ți-ar sări din loc.

Iar de socoti că umblu să te-nșel, cu mâna ta alungă rea-credința și-mpinge poala hainei” către el.

Pătrunde-n foc¹² și măsură-ți voința:

să nu te temi!” Ci eu, pe gânduri dus, de piatră stăm, deși-mi vorbea¹³ conștiința.

Când mă văzu neînduplecat și-ursuz grăi mahnit: „Pricepe că-ntre tine și Beatrice zidu-acesta⁴-i pus”.

Precum murind Pâram¹⁵ uită de sine la numele Tisbeei ce-i fu sfântă, când dudul rodi boabe de rubine, așa și eu, când vrerea mea fu-nfrântă, privii spre el, la numele ce-n minte și-n inimă de-a pururea îmi cântă.

„Să stăm, dar?” zise bunul meu părinte, clătindu-și frunte și zâmbind, cum faci cu-n prunc¹⁶ când poama-l face iar cuminte.

‘Naintea mea intră în foc¹⁷ dibaci, iar Stațiu ce stătuse la mijloc, intră al treilea și ne fu urmaci.

Abia pătruns m-aș fi zvârlit pe loc în fier topit¹⁸ ca să mai gust răcoare, așa ardea pârdaľnicul de foc.

Ci domnul meu¹⁹ spre ndemn și-mbărbătare de Beatrice²⁰ îmi vorbea zicând: „Pare că văd privirea ei în zare”.

Un glas²¹ prin foc ne îndemna cântând, de cea parte și pe urma sa ajuns-am locul unde urci curând.

„Veniți, voi, cei aleși”, se auzea țâșnind din miezu-unei lucori²² atare, că nu puteam nici să măntorc spre ea.

„Se lasă seara și lumina moare; nu vă opriți²³, ci până-i ziuă încă, grăi apoi, cătați la deal cărare”.

Suia pieptiș²⁴ o curmătură-adâncă de partea unde razele târzii umbreau pământu-n fața mea. Prin stâncă abia-apucaram treptele-a sui, când, după umbra ce-mi pieri²⁵ din față, simțirăm că sfârșește înc-o zi.

Și pân’ s-ajungă a se-neca în ceață cuprinsul zării²⁶ și din hat în hat puterea nopții să-l cuprindă-n brață, din câte-o treaptă ne făcurăm pat, căci muntele prin însușiri²⁷ născute, și vrerea, și putința ne-a curmat.

Cum odihnesc și rumegă²⁸ tăcute căprițele ce-n

zori de zi cutează să urce creste, până nu-s păscute, și zac la umbră-n soarele de-amiază, păzite toate, capră, ied și mioară, de-un baci proptit în bătă ce veghează; și ca ciobanul ce-nnoptează-afară cu turma laolaltă, fiecum, ca nu cumva s-o-ncale-n somn vreo fiară, așijderea ședeam și noi, precum o capră eu și ei²⁹ precum păstorii, cuprinși de stânci³⁰ ce coborau în drum.

Puțin zăream din tainița strâmtorii, dar îndeajuns ca să mă uit la stele și să le văd sclipind pe cer ca sorii³¹.

Și-astfel pierdut, privind mereu la ele. mă prinse somnu – un somn ce ca prin sită îți cerne-n gând câte-ori fi bune-ori rele.

Și-n ceasul când din răsărit ivită veșmântă creasta cu sclipiri de nea Venera³³-n veci de focul ei robită, văzui în vis, frumoasă, pe-o vâlcea, o tânără copilă cum adună mănunchi de flori și cântul ei zicea:

„De vrea pe nume cineva să-mi spună, sunt Lia³⁴ eu și mâinile-mi perindă floare de floare ca să-mi fac cunună și să mă plac când m-oi uita-n oglindă; cât timp Rachel, surioara, ostenește de luciul ei nicicând să se desprindă.

Ea ochii să și-i vadă îndrăgește, eu flori s-anin în păr și să colind; ei văzul, mie fapta-mi folosește”.

Lucorile³⁵ ce tainic dor aprind în cei care se-ntorc din pribegie, când mai pe-aproape le-ntrevăd albind, goneau³⁶ departe noaptea sinilie și-așijderea și somnul meu. Sării văzând că-s treji cei ce-mi erau făclie³⁷.

„Din dulcea poamă ce-o râvnesc cei vii și-o cată cu nesaț și-nfrigurare, sortit ți-e azi să guști și să tembii”.

Virgil fu cel ce se rosti atare și-n lumea-ntreagă n-a mai fost nicicând un dar menit să-mbucure mai tare.

Atâtea doruri mă-ndemnau pe rând să urc pe culmi, încât simțeam că-mi cresc la fiice pas aripi de șoim. Și când ajuns-am³⁹ gâfâind să biruiesc suișul lung, Virgil rosti⁴⁰ chemare, poftindu-mă din ochi să mă opresc.

și: „Fătul meu, osânda trecătoare și cea de veci⁴¹ ți-am arătat, grăi; mai mult a-ți da, prin mine, nu-s în stare⁴².

Cu truda minții⁴³ te-am adus aci; de-acum plăcerea⁴⁴ va să-ți dea povață, căci ai scăpat de cazne și stihii.

Privește⁴⁵ raza ce-ți străluce-n față, copaci și iarbă, crini și stânjenei, ce fără sad pe-acest pământ prind viață.

Până-or veni frumoșii ochi⁴⁶, ce grei de rugi și lacrimi îmi dădură-nsemnul, poți să te plimbi ori să te așezi de vrei.

N-ai a-aștepta nici vorba mea⁴⁷, nici semnul: căci cugetul ți-e liber, drept și bun și-ar fi greșit să nu-i asculți îndemnul:

asupra-ți domn pe tine te-ncunun⁴⁸”.

CÂNTUL XXVIII

Paradisul pământesc. Pe malurile râului Lete. Matelda. Originea apelor și a vântului în Paradisul pământesc.

Dorind să bat cu pașii mei întinsul pădurii dese¹ și să-i simt strânsoarea prin care ziua își cernea² cuprinsul, n-am zăbovit³, ci, părăsind cărarea, pornii încet⁴ pe pajiștea-nflorită ce prin văzduh îmbălsăma suflarea.

Și-o boare dulce⁵-egală, potolită, cu freamăt lin de vânt suav, arare se legăna pe fruntea mea gândită, iar frunzele⁶ se-nfiorau ușoare și se-aplecau pe unde-n veci cel sfânt și vajnic munte-ntinde umbre-n zare; dar nu-ntr-atât⁷ se-nfiorau de vânt, ca păsările ce prin ram săltau să nu-i urmeze măiestritul cânt⁸; ci dimpotrivă-n vers voios slăveau lumina pură, zorilor stăpână, prin frunzele ce-n foșnet le-ngânau⁹, așa precum din ram în ram se-ngână pădurile de zadă pe la noi, când Eol, zeul, pe Sciroc îl mână.

Și tot mergând, cu pași înceți¹⁰ și moi, intrai în codru-afund și către vale pierdui cărarea ce ducea-napoi, când fără veste mi-apăru în cale un râu¹¹ ce-n mers, cu mărunțele unde, culca pe mal de-a stânga iarba moale.

Din câte ape limpezi curg oriunde, niciuna nu-i, și nu grăiesc minciună, ca ea de clară, căci nimic n-ascunde, deși se scurge-ntunecată, brună¹², sub veșnici umbre colindând, prin care nici soare bate și nici noaptea lună.

Cu pașii stăm, dar ochii mei cărare își făuriră ca să vadă roată minunea ninsă a crengilor în floare¹³, pe cel'lalt mal, pe unde, dintr-odată, îmi apăru, ca uneori un gând ce-alungă tot din mintea tulburată, o doamnă **l**¹⁴-nsingurată ce, cântând din darurile-mbălsămate-a firii, floare de floare culegea pe rând.

„O, doamnă, tu, ce-n razele iubirii¹⁵ făptura-ți scalzi, de-i drept că ochii sunt oglinzi curate ce dau glas simțirii, fii bună - am zis rostindu-mă-n cuvânt, și-apropie-te ca să-ți cunosc lumina și vorba să ți-o deslușesc din cânt.

Căci mi-amintești, cum stai, de Proserpina¹⁶, când maica ei își rătăci odorul și ea, sărmana, își

pierdu grădina”.

Precum¹⁷ se-nvârte-n dans cu binișorul copila, lunecând pe nesimțite și-abia-și desprinde de pământ piciorul, la fel și ea prin ierburi smălțuite în alb și roș, plecându-și ochii cum și-i pleacă-n jos fecioarele smerite, ruga-mi plini și se-apropie în drum de mai astfel, încât din cânt deplină puteam și vorba-i desluși acum.

Iar când ajunse unde¹⁸ malu-nclină și unda spală ierburi moi, puzderii, îmi dăruî privirea ei senină.

Nu cred în ochi să-i fi sclipit Venerii¹⁹ un foc mai viu când nimeri în ea săgeata trasă împotriva vrerii.

Din cel’lalt mal înaltă-mi surâdea²⁰, în mâini cu mărgărite și sulfine ce cresc pe munte prin virtutea sa.

Trei pași sta râul între ea și mine, dar Helespontul²¹, încălcat cu jale de Xers ce-n frâu trufia lumii ține, n-a fost să rabde, când curgea de vale, mânia lui Leandru²² mai fierbinte de cum pâ râul ce-mi ședea în cale.

„Străini sunteți, ea începun cuvinte, de locuales²³ drept leagăn omenirii și poate faptul c-am zâmbit ’nainte vă dă prilej să vă lăsați uimirii; dar fie ca din neguri să vă scoată cuvintele de laudă-ale Psaltirii²⁴.

Iar tu, ce m-ai rugat și-mi stai în față, întreabă-mă: nu pune lacăt gurii, căci am venit ca să-ți aduc povață”.

„Și apa – am zis, și foșnetul pădurii îmi zdruncină credința²⁵ dobândită de locuales drept leagăn al naturii”.

„Am să-ți arăt, răspunse ea grăbită, ce pricină cu taina ei te coace și-am să destram credința ta greșită.

Cel²⁶ de-i în cer și doar pe El se place făcu pe om

să fie bun din fire și-i dete locul drept zălog²⁷ de pace.

Dar scurt răstimp gustă din fericire: din vina lui schimbat-a el, proteste, pe loc de chin lăcașul de iubire.

Și ca străfundul ce din jos mocnește cu tulburări ce-și află-n vreme price și mână aburi când arșița crește să nu-l atingă ori prin rău să-i strice, fu muntele făcut²⁸ astfel să poată, ferit de ploi, spre slăvi să se ridice.

Ori²⁹, de văzduhul se-nvârtește roată cu primul cer, cât timp în mers lungimea acestei roți nu-i frântă-ori dezlegată, mișcarea lui izbește înălțimea ce-a tot desprinsă se ridică-n vânt și cântă codrul, freamătă desimea.

Iar plantele³⁰ ce-astfel lovite sunt virtuți împrăstie-n boarea care-adie, iar ea zvâcnind le-mprăstie pe pământ; țărâna-apoi, de are-n ea tărie și-i dăruită din înalt cu soare, ivește pomi și câte sunt să fie.

De-ați ști³¹ acestea, nu v-ar fi mirare că fără sad către lumini se-avântă și crește viță sau răsare floare.

Și află-așijderi că pădurea sfântă semințe de tot soiu-adăposteste, cum pe la voi nicicând în Ian se-mplântă.

Iar apa³² ce-o zărești nu se hrănește din nori ce-n ploaie-s preschimbați pe dată, ca orice râu ce scade ori sporește, ci din fântâna³³ ce-i din veci furată; și-atâta-i scris din ceruri să-mprumute cât să reverse-n două părți deodată.

Pe-aicea curge-având în ea virtute de-a șterge³⁴ amintirea celor rele, pe când dincolo-a celor bune-o ascute.

E Lete râul ce-i făcut să spele, iar celălalt Eunoe;

ci-ntâi, ca să-ți priască, va să guști din ele³⁵.

Niciuna nu-i la gust ca cea dintâi; ci vreau acum, ca să pătrunzi în miez, cu înc-un dar, vorbind, să te mângâi, chiar dacă setea ți-am răzbit; și crez că-ți va fi drag să-l ai într-ajutor, deși, ce-i drept, fagada nu-mi păstrez.

Cei ce-n Parnas³⁶ cântau cuprinși de dor un veac de aur, leagăn fericirii, pe-aici s-au vrut pesemne-n gândul lor.

Pe-aici fu pur părintele-omenirii; aci-i nectarul³⁷ îndrăgit de zei și-aici e pururi primăvara firii ”.

Și ea sfârșind, către poeții mei eu m-am întors și-un zâmbet³⁸ le-am surprins de-aceste vorbe izvodite-n ei.

Apoi tot doamna ochii-n mreji mi-a prins.

CÂNTUL XXIX

Paradisul pământesc. Mereu pe meleagurile răului Lete. Procesiunea mistică.

Cum cântă-n taină când iubește fata, la fel, urmând, grăi și ea-n cântare: „*Beati², quorum tecta sunpteccata*”.

Ca nimfele³ când rătăcesc fugare sub bolți de umbră prin păduri, cătând lumina-n crâng sau pe sub crengi răcoare, la fel porni⁴ pe mal în sus, și-n rând cu ea – am purces de latura cealaltă, mărunțul pas cu pas mărunț ținând.

Cu-al ei și-ai mei o sută laolaltă de pași n-am mers, când apa-n drum coti și-n răsărit ne înturnă deolaltă.

Scurt timp pășirăm pe cărări pustii, când doamna, întorcându-se-a chemare, „Ascultă și privește”, m-agrăi.

Și iată dintr-odată o lucoare scaldă pădurea-n

raze și lumine, încât creziți c-a fulgerat în zare.

Dar fiindе-un fulger cât o clipă ține, pe câtă vreme ea sporea-n beteaă, „Ce poate fi?” mă întrebam în mine.

O melodie, lunecând domoală, umplea văzduhul și cu râvnă-atunci mustrai în gând a Evei îndrăzneală⁵, căci unde ceruri se plecau și stânci, ea singură și proaspăt zămislită n-a vrut s-asculte-a Tatălui porunci⁶, ce-alminterea, de-ar fi urmat smerită, încă de mult suprema desfătare, de multă vreme mi-ar fi fost sortită.

Și cum pășeam gustând cuminecare din darurile veșniciei ninse, râvnind tot alte bucurii sub soare, în fața noastră ca un foc se-aprinse văzduhu-întreg sub bolta de verdeată, și grai și cânt din zumzet se desprinsе.

De veghi și foame-am îndurat în viață de dragul vostru, muze⁷-n veci preasfinte, silit vă cer drept plată-acum povață.

Izvoarele din Helicon⁸ m-alinte și Urania⁹ cu corul ei mă-nvețe s-aștern în vers ce-i greu de spus și-n minte.

Căci șapte pomi de aur, o mândrețe, părea că văd prin interpusul loc ce sta-ntre noi și crengile răzlețe; dar când pe-atâta m-apropiai de foc, că ce-i departe și simțirea-nșală din ce-i al lui¹⁰ nu mai pierdea deloc, virtutea¹¹ ce te scoate din muțeaă mă lămuri că-s sfeșnice aprinse și „Osana” ruga ce-o-auzeam domoală.

Sclipeau deasupra-n vâlvătăi încinse, mai limpezi decât razele de lună¹² în miez de noapte din înalt prelinse.

Uimit atunci, spre călăuza bună privii și-așijderi¹³

fața lui, frumoasă, uimiri părea în ochii-adânci c-adună.

Se-ntoarse-apoi privirea mea, setoasa, spre razele¹⁴ ce se mișcau mai moale de cum pășește-n mersul ei mireasa.

Strigă fecioara¹⁵-atunci de peste vale: „De ce privești doar spre lumini cu-ardoare și nu te uiți și-n urma lor pe cale?”

Văzui atunci urmându-le popoare, înveșmântate într-un alb de nea, cum n-a mai fost atare alb sub soare.

Ca-argintul apa-n stânga mea sclikea și-obrazul stâng mi-l răsfrângea¹⁶ din ape, precum oglinda, de priveam în ea.

Și-ajuns¹⁷ pe-un loc de unde nu-i să-ți scape nimic din văz, căci numai râul, el, punea zăgaz, șezui să văd de-aproape:

și-un șir de flăcări¹⁸ înscriind tighel pe cer văzui, lăsând în urmă șire, cum lasă dâra trasă de penel; iar pe deasupra, prin văzduh, subțire, în dulci culori de nimb și curcubeu¹⁹, din șapte dâre²⁰ scobora sclipire.

Mai lungi în zare decât văzul meu se întindeau; iar între margini țin, pe cât socot, cam zece pași mereu.

Și sub atare mândru cer senin venea o ceață de bătrâni²¹ cinstită, doi câte doi, încununați cu crin.

Și toți cântau: „Fii pururi preamărită între femei și pentru a tale daruri, fecioară sfântă - n veci de veci slăvită”.

Trecând apoi²², când iarăși peste valuri putui să văd mândrețea de grădină și flori, și ierburi ce creșteau pe maluri, cum naște-n cer lumină din lumină, la fel văzui în urmă patru fiare²³, purtând

cununi din frunză de verbină și șase-aripi pe spate fiecare, cu pene numai ochi, încât de-n viață ar mai fi Argus²⁴, i-ar avea atare.

Nu zăbovesc să le descriu la față și fără rost să risipesc terține, căci alte taine va să scot din ceață.

Citește-l însă pe Ezechil²⁵, creștine, căci el văzu venind din nord, departe, cu vânt și foc cumplitele jivine.

Așa erau cum le descrie-n carte și doar la aripi după Ioan m-am luat; altminterea nimica nu-i desparte.

Iar la mijloc, pe două roți purtat, un car²⁶ măreț, sărbătoreasc venea și prins în ham un leu²⁷ întraripat.

Aripile întinse sus ținea și-o dâră-n mijloc² iar de lături trei fugeau în zbor; nici una-n mers lovea.

Mai sus urcau spre cer ca ochii mei; ce-avea de vultur era aur²⁹ tot, iar restul alb și roș ca de scânteii.

Nu carul³⁰ ce-a purtat pe Scipiot sau pe August la Roma în cetate, ci însuși carul tras de Feb, socot, n-a fost c-acesta; mândrul car ce-a toate fu ars la ruga Terrei când pe loc și tainic Zeus împărți dreptate.

Trei doamne³-n dreapta se prindeau în joc și, dintre ele, una roșie-atare că n-o puteai deosebi de foc.

Avea cealaltă de smarald culoare și-n verde mădulare-ntrețesute, iar cea de-a treia trup de nea și floare.

Când doamnei albe îi cereau s-ajute, când celei roșii, după-al cărei cânt, jucau în horă, când domol, când iute.

De-a stânga patru³²-n purpuriu veșmânt, de cea mai mândră îndrumate, care avea trei ochi, dansau cu pleata-n vânt.

Și doi moșnegi³³ în urmă pe cărare veneau, deosebiți lambrăcămintе, ci-asemeni la cinstita-nfățișare.

Unul din ei părea după veșminte că ucenic³⁴ i-a fost lui Hipocrat, cel hărăzit dureri și răni s-alinte; celălalt³⁵ altminteri se purta îmbrăcat și spada lui zvârlea sclipiri atare, că fiind departe totuși m-am speriat.

Alți patru³⁶-apoi, umili la-nfățișare văzui, și-n urmă un bătrân³⁷ blajin, venind ca-n somn³⁸, cu fața gânditoare.

Aceștia șapte³⁹ cu ceilalți din cin purtau veșminte deopotrivă dalbe, dar fără a fi încununați cu crin, ci trandafiri și-mpurpurate salbe, că și de-aproape-ai fi putut să juri că ard din sus de-a lor sprâncene albe.

Și din străfundul tainicei păduri, când ceata-ajunse peste drum de mine, tună⁴⁰ adânc și demnele făpturi șezură-n loc cu prapuri și lumine⁴¹.

CÂNTUL XXX

Paradisul pământesc. Apariția Beatricei. Dispariția lui Virgiliu. Muștrările Beatricei.

Când Ursa, zic, din cerul Empireu - ce nu cunoaște-apus, nici răsărit, nici alt zăbranic, doar păcatul greu și care-acolo tuturor vădit le-arată drum, precum a noastră-arată corăbiilor cărarea-n asfințit - șezu pe loc, mulțimea-adevărată², ce sta-ntre ea și-ntre Grifon, spre car, cătându-și pace se-nturnă deodată; și-un glas³ părând că-i pus de cer stegar, „Mireasă⁴ din Liban”, strigă-ntreit, iar ceilalți cântu-i însoțiră-arar.

Precum cei drepți se vor scula grăbit la marea judecată-aleluind⁵ în voci de slavă trupul regăsit, așijderea din carul sfânt lucind văzui o sută *ad vocem*

*tanti senis*⁶ de soli⁷ ai vieții veșnice ieșind.

Și toți strigau: „*Benedictus qui venis*⁸” și flori zvârlind și-urmând în vers cântarea „*Manibus o date liliaplenis*⁹”.

Cum vezi adesea’o – **n** zorii zilei zarea sclipind trandafiriu spre răsărit, iar cer-un jur albastru ca cicoarea și mândrul soare răsărind umbrit, astfel încât prin aburii ușori ’l-îndură ochiul contemplând vrăjit, la fel aici, dintr-un vârtej de flori de înger azvârlite-n sus, ce lin cădeau în jur ca picurii din nori, pe vălu-i alb¹¹ cu frunze de măslin văzui o doamnă-n verde-nveșmântată și pe sub verde-n roșu de carmin.

Și duhul meu¹², ce-atâta vreme înceată n-a fost să-i șadă-nfiorat-nainte, cu inima de dor cutremurată, simți amarnic cum se-aprinde-n minte, și nu prin văz¹³, ci prin puteri ascunse, văpaia veche-a dragostei fierbinte.

Și când în ochi virtutea ei pătrunse, virtutea-naltă, nesecat izvor, ce din pruncie¹⁴ cu-al ei har mă unse, spre domnul meu privii¹⁵ încrezător, ca pruncul care-n poala mamei vine să-i ceară, când i-e teamă, ajutor, poftind să-i spun: „Nu-mi mai rămâne-n vine netulburat un strop de sânge, tată; străvechiul foc¹⁶ îl recunosc în mine”.

Dar vai, Virgil¹⁷, lumina mea curată, pierise-n zări, Virgiliu, scump părinte, cui m-am lăsat spre mântuire-odată.

Și-atunci nici raiul¹⁸ ce-mi ședea-nainte n-a izbutit de pe-al meu chip s-alunge durerea grea și lacrima fierbinte.

„Fiindcă Virgil te-a părăsit, nu plânge, grăi din car, nu plânge, Dante¹⁹, încă; de alte răni vărsa-vei stropi de sânge”.

Ca amiralul²⁰ ce din proră-aruncă sau de la pupă-ndemnuri către ai lui și navelor le-mparte-n rând poruncă, așa și eu de-a stânga-n car văzui, când fui strigat pe numele²¹ ce-n rime, deși n-aș vrea, sunt nevoit să-l spui, ascunsă-ntâi de-a florilor mulțime pe doamna ce, de peste râu, din jos, mă țintuia privindu-mă cu-asprime.

Deși un vâl încins înjur frumos cu frunzele²² Minervei ascundea obrazul ei de ochiul meu setos, cu trupul drept ca o regină²³ sta, și-urmându-și vorba precum cel ce zice și-abia la urmă spune tot, grăia:

„Privește-mă! Sunt eu²⁴, sunt Beatrice! Cum îndrăznit-ai²⁵ să te urci pe munte? Au nu știai că-i omu-aici ferice?”

Nu izbutiră ochii mei s-o-nfrunte și-n jos privii²⁶, atare grea rușine oglinda apei îmi vădea pe frunte

Cum pruncul aspră propria mamă-sii ține, așa și eu, căci dragostea e-amară când pedepsește îndrumând spre bine.

Tăcu apoi; și îngerii cântară

„La tine²⁸, Doamne, mi-e nădejdea toată”, dar ruga să sfârșească n-apucară.

Precum zăpada ninsă și-nghețată

Italiei i se-adună în spinare²⁹

prin codrii verzi, de vânturi reci suflată, și cură-apoi ca ceara-n lumânare când se topește, picurând în sine, de suflă țara³⁰-n care umbra moare, la fel fui fără lacrimi și suspine cât nu cântară cei³¹ ce-n glas urmează acordurile³² sferelor divine.

Dar când văzui că-n ei lăcrămează de mila mea, nici de-ar fi spus anume:

„De ce-l cerți, doamnă - **n** loc să-l iei în pază?”

Înghetuț strâns în pieptul meu de brume topindu-

se, din mine cu durere zbucni năvalnic ca un râu în spume.

Ci dânsa neclintită³³-n privighere, din car de sus, de unde sta senină, spre îngeri se rosti cu precădere:

„Voi stați³⁴ de strajă-n veșnica lumină, încât din somn, nici noapte nu vă fură ce-ascunde-n lume-a Domnului grădină.

Nu pentru voi, ci pentru a lui făptură grăiesc, căci vreau ca muta lui durere³⁵ să fie cu păcatul pe-o măsură.

Nu numai mulțumită-acestor sfere³⁶ ce fiștecărui hotărâsc destin precum pe boltă steaua lui o cere, ci și prin harul ce-i fu dat din plin și car' din nori atât de-nalți coboară că nu-i cu puțință să-l zărești deplin, acesta-n tinerețe-avu comoară de-atari virtuți, încât cu-ndemn spre bine minuni putea să săvârșească-n țară.

Ci locul nemuncit³⁷, în mărăcine, pe-atât se-ndeasă când e rea semința, pe câtă-i vlaga care zace-n sine.

Un timp, cu chipul meu³⁸ mi-a dat silința să-l cârmuiesc; și ochii-mi neîncetat i-au fost toiag și i-au păzit credința.

Dar tânără, când Domnul m-a chemat și pe-alt tărâm³⁹ de viață-am poposit, s-a rupt de mine și-alteia⁴⁰ s-a dat.

Când trupul meu în duh s-a împlinit sporind în frumuseți și judecată, iubirea lui treptat s-a ofilit⁴¹

și căi⁴² greșite a-nceput să bată, urmând năluci fățarnice de bine, ce-adesea mint făgăduință dată.

Zadar cerșii milostiviri divine, zadar în vis⁴³ cu lacrimi durute i-am apărut; lui nu-i păsa de mine.

Căzu astfel⁴⁴, încât n-a fost s-ajute pe lume leac;

și-atunci m-am străduit să-i deslușesc mulțimile pierdute.

La poarta celor morți am clopoțit și lăcrămând cerui oblăduirea poetului⁴⁵ ce pașii i-a-nsoțit.

Fărăme s-ar preface-orânduirea⁴⁶ de veci, de-ai bea din Lete și suspinul căinței care-aduce izbăvirea nu și-ar plăti prin lacrimi tainul”.

CÂNTUL XXXI

Paradisul pământesc. Mărturisirea lui Dante. Scufundarea în apele râului Lete. Beatrice se dezvăluie.

„O, tu, ce-aștepți de peste râu¹, îmi zise, ținind cu vârful-a vorbei spadă-n mine, ce și cu muchia-amar mă nimerise, e drept³ ce spun? Vorbește; - atare vine, urmă zicând, cu mărturia ta să se-mpreune-i drept și se cuvine”.

Atare foc în piept mă dogorea și-atare cazne mă munceau profunde, că dam să zic, dar vorba⁴ nu ieșea.

Rabdă puțin și-apoi: „Ce ai? Răspunde, căci amintirea-a ce-a fost rău și fierea nu le-ai lăsat întru aceste unde⁵.

Și teama, și rușinea, și durerea atare „da⁶” stârniră-atunci din mine, că spre a-al pricepe îți slujea vederea.

Precum se frânge-un arc⁷ când de la sine, de-ntins ce e, zvâcnește din strânsoare, și-n semn săgeata nu țintește bine, așa și eu, de sub poveri amare zbucnii în lacrimi și suspine grele, dar glasul nu răzbea prin trecătoare.

Și dânsa-atunci: „Pe drumul vrerii mele ce tendemna să îndrăgești cu sete un Bun suprem, cum altul nu-i sub stele, ce gropi⁸ aflași, ce lanțuri sau perete să-ți ție pasul - ncât nădejdiile fale să-i pui pe

veci lăcată și pecete?

Și ce ispite-ori înlesniri în cale la chip⁹ ți se-arătară mai de soi, încât întruna să le dai târcoale?”

Oftai o dată din rărunchi și-apoi abia găsii întru răspuns cuvânt, iar buzele îl îngânară moi:

„Deșarte bunuri, i-am răspuns, m-au frânt cu-nșelătoare bucurii, de-ndată ce trupul tău¹⁰ se prefăcu-n pământ”.

„Zadarnic, zise – ai fi-ncercat vreodată s-ascunzi ce-ai spus, căci vina ta, firește, știută-i sus” de dreapta judecată.

Dar când cel rău smerit se spovedește, tocila sus¹², la curțile mării, decât s-ascută, mai vârtos tocește.

Ci, ca să guști rușinea pocăirii și să te-arăți mai tare altă dată când va să simți imboldurile firii, alungă plânsul și-ai s-auzi de-ndată ce căi să bați s-ar fi căzut anume călăuzit de carnea mea-ngropată

Nimic mai mândru¹³ n-ai aflat în lume, nici în natură, nici în scris sau artă, ca trupul meu¹⁴ ce zace azi sub hume.

Or, dacă el îți fu răpit de soartă, au ce plăceri, din câte jos desfată, te-au prins în mreji cu nada lor deșartă?

Erai dator la cea dintâi săgeată a celor pieritoare¹⁵ s-o pornești pe urma mea ce mă-nălțam curată; să zbori¹⁶ spre cer, nu jos să zăbovești slujind drept țință vreunei fete¹⁷, or firavelor deșertăciuni lumești.

Un pui¹⁸ golaș se prinde-n laț ușor; dar pasărea mai vârstnică n-așteaptă să tragi cu arcu, ci se-avântă-n zbor”.

Cum stau copiii rușinați și-n șoaptă cu ochii-n jos,

mărturisesc, simțind că-i arde-amarnic remușcarea dreaptă, așa și eu; iar ea: „Dacă-auzind te-neacă-amaru – atunci ridică barba¹⁹, ca mai vârtos să-l simți în piept privind”.

Pe-un brad mai lesne îl smucește oarba vântoasă când o-mpinge vijelia din nord sau din regatele lui Iarba²⁰

de cum eu însumi mi-am smucit bărbia; iar când prin barbă vru să zică-obrazul, simții ce-otravă-i scurge-n grai mânia.

Într-un târziu, când ridicai grumazul, văzui că ceata²¹ nu mai zvârle flori, ci-și gustă-n tihnă, contemplând, extazul.

Iar ochii mei sfioși și temători văzură-n car pe doamna ce privea spre mândra fiară²², leul zburător.

Sub vâlul ei, de peste râu, părea că-n frumusețe își întrece ființa, precum trăind²³ frumoasele-ntrecea.

Și ca urzica²⁴ mă-nțepă căința, urai pe cea mai scumpă din ispite și-mi blestemai în gând nesăbuiința.

Mă încolțeau atari muștrări cumplite, că-nvins²⁵ căzui; și cum, doar ea o știe, ce pricină fu celor pătimite.

Apoi, când mă trezii din lăncezie, văzui deasupra-mi fata²⁶ și: „De poală să mi te prinzi!” striga cu duioșie.

Mă cufundase-n râul care spală și mă trăgea călătorind pe ape, ușoară ca suveica pe urzeală.

Ajuns apoi de sfântul mal aproape.

*Isperges me*²⁷” atât de blând cântară, că nu să-l scriu, dar nici în gând²⁸ nu-ncape.

Prinzându-mi capu-n mâna ei ușoară, copila mi-l scufunse până când fui nevoit să sorb din unda clară.

Mă scoase-apoi, și ud, și picurând, mă-mprinse-n

hora mândrelor fecioare²⁹, ce-n brațe mă cuprinseseră pe rând.

„Pe lume nimfe, stele³⁰-n cer surioare suntem și Beatricei i-am fost date drept slujnice-nainte să coboare.

La ea³¹ te-om duce; dar în ochi, curate, luminile ca să-i înduri șuvoi, trei altora³² te-om da, mai învățate”.

Cântând astfel mă-mpinseră apoi către Grifon³³ și mă orbi sclipirea iubitei mele ce privea spre noi.

Grăiră-atunci: „Să nu-ți mai cruți privirea două smaralde³⁴-n față-ți stau, comoară, din care cândva te-a săgetat iubirea”.

Și doruri mii³⁵, ca arșița de vară, legară atunci pe-ai mei de ochii ei ce neclintiți priveau din car la fiară.

Ca soarele-n oglinzi, zvârlind scânteii, la fel Grifonul, dovedindu-și firea de șoim și fiară, strălucea în ei.

Nu-i greu, creștine, să pricepi uimirea³⁶ ce m-a cuprins când pricepui că fiara, nu ea mișca, ci numai nălucirea.

Și-n timp ce-uimit mă desfătam în para acelor ochi ce tot mai vie-aprind de dâșii setea³⁷ când le simți povara, prin felul lor că-s mai de neam vădind, mi se-arătară alte trei³⁸ fecioare, pe muzica-ngerească dănțuind.

„O, lasă, Beatrice, să pogoare frumoșii ochi spre cel ce ca să-i vadă drum lung³⁹ bătut-a, se rugau cu-ardoare.

De dragul nostru vălul tău deznoadă, ca să-ți zărească zâmbetul senin și-a doua-ți frumusețe să-ntrevadă”.

O, freamăt pur⁴⁰ de veșnice lumini! din câți trudiră în Parnas odată sau se-adăpară din izvor divin, câți n-ar vădi c-au mintea tulburată, de te-ar cânta așa cum mi-ai părut, de sferele cerești îmbrățișată, când vâlul ți-ai desprins și te-am văzut?

CÂNTUL XXXII

Paradisul pământesc. Somnul lui Dante. Acvila, vulpea și zmeul. Desfrânata și uriașul.

Cu-atâta înverșunare mă munceam s-adap de ani nepotolita sete', că surd și orb, și fără grai păream.

Duram înjur de nepăsări perete², căci ochii mei de zâmbetul râvnit în taină erau dornici să se-mbete³.

Ci când spre stânga m-am întors, silit de glasul celor trei ce cuvânta: „De ce ții ochiul într-atât țintit⁴?”

virtutea-ascunsă care văzu-ți ia când de la soare ochiu-întorci⁵ încins, orbi așijderi și vederea mea.

Apoi, când cu puținul m-am deprins⁶ (și zic „puțin” pe lângă multul foc din care cu de-a sila m-am desprins), văzui glorioasa oaste⁷ la mijloc cu soarele și sfeșnicele-n față, de-a dreapta-n drum urnindu-se din loc.

Precum⁸ cotesc cu flamurile-n brață ferindu-se sub scut cei dinainte, iar grosul oștii așteptând învață, la fel oștirea-mpărăției sfinte trecu de tot, fără s-apuce-n car nici oiștea⁹ din cruce să se cline.

Fecioarele¹⁰ la roți veniră iar și-apoi Grifonul trase arca”-agale, fără-a-și clinti un singur păr măcar.

Pășeam cu doamna¹² ce m-a scos din vale și Stațiu lângă roata¹³ care-nscrie la cotitură mai mărunte-ocoale.

Și străbătând pădurea'⁴-n veci pustie din vina Evei, ce-a plătit amar, pășeam purtați de-o dulce

melodie.

Să fi tot mers cât bate-n zbor sprintar de trei ori drum săgeata ¹⁵-azvârlită, când Beatrice scoborî din car și-ntreaga ceată murmură grăbită „Adam”, un pom¹⁶ încercuind, ce floare nici rod n-avea, nici creangă înfrunzită.

Coroana lui¹⁷ pe-atât sporea-n vigoare pe cât urca; și-n inzi¹⁸ atari coroane prin codrii lor ar fi stârnit mirare.

„Mărire ție că nu guști, Grifoane¹⁹

din pom, căci cei ce nu-și răzbesc dorința, și-împlântă-n pântec ei de ei piroane”.

Astfel strigau slăvindu-i umilința cei dimprejur, iar fiara îmbinată²⁰: „Așa²¹ păstrezi virtuților semința”.

Se-ntoarse-apoi spre oiștea purtată și-o trase²² lângă pomul fără roadă, cu ea din ea lăsând-o strâns legată.

Precum la noi când²³ soarele-și deznoadă luminile, împletindu-le șuvoi cu razele aprinse-n cer de Iadă, plesnesc copacii-n muguri cruzi și-apoi, veșmânt de flori îmbracă, străveziu, până ce-i încă primăvara-n toi, la fel bătând în roz și vioriu culori aprinse, reînnoindu-și straiul, măritul pom ce se-nălța pustiu.

N-aș ști să spun²⁴ ce imn cântă alaiul, căci doar o parte-am ascultat; nu știe pământu-atare cântec, numai raiul.

Videnii ochi²⁵ de-ar fi să-i pot descrie cum adormiră fermecați de zeu, plătind cu moartea somnului trândăvie, ca pictorul după model, și eu aș zugrăvi cum adormii pe plai; ci alții²⁶ zugrăvescă-n locul meu.

Destul c-atunci când lin mă deșteptai, simții

deasupra mea sclipind lucoare și-un glas strigând: „Te scoală! Ce mai stai?”

Precum aduși să vadă măru-n floare²⁷, l-ai cărui rod și îngerii poftiră și care-n cer așterne sărbătoare, cei trei apostoli frânți de somn săriră la glasul ce din morți știu să-nvie pe alții, ce mai trainic adormiră, și-aflară uimiți că Moise²⁸ și Ilie pieriseră din loc și că Hristos schimbase strai urcându-se-n tărie, așa și eu, de unde stăm, de jos, văzui deasupra mea pe doamna²⁹ care pe mal m-a dus cu pasu-i mlădios.

Plin de-ndoieli³⁰, grăii dintr-o suflare: „Și Beatrice?” „N-o zărești ușoară, șezând în umbra pomului în floare?”

Nu vezi grăi, ce nimfe o-mpresoară?

Ceilalți porniră după car prin chei și-un cânt mai dulce³¹ pasul lor măsoară”.

Nu știu de-a spus mai mult, căci ochii mei³² ca-n stele-n Beatrice se pierdură și tot ce-i simț pieri sub vraja ei.

Pe gol pământ ședea, pe sub răsură de strajă lângă arca înnodată de cel cu două firi³³ într-o făptură.

Fecioarele³⁴ făceau în juru-i roată, cu-atari lumini în mâna lor, că-n van s-ar fi căznit orișice vânt să bată.

„Puțin vei sta în crâng³⁵, căci cetățean de veci am să te fac, pe urma mea, în Roma³⁶-n care-i și Hristos roman.

De-aceea-n slujba lumii care-i rea privește-acum la car și negreșit ce vezi să scrii³⁷, când te-i întoarce-n ea”.

Astfel grăi; iar eu ce stăm smerit la poala ei și-a rugilor plăcute, și gând, și ochi spre car am ațintit.

Nicicând din cer nu s-a lăsat mai iute din nouri groși un fulger, pogorând când cerul ploi de prin

străfund asmute, de cum pe pom o acvilă³⁸ zburând, ce chiar și scoarța i-o smulgea cu fiere, nu numai flori și mugurul plăpând.

Izbi apoi în arcă cu putere și ea – nclină ca nava-pe furtună, când valul mușcă-n ea până ce pierе.

O vulpew-apoi culcuș ca-n văgăună în car văzui cum își făcea atare, părând flămândă, dar de hrană bună.

Ci dojenind greșelile-i murdare stăpâna⁴⁰ o-alungă și ea fugi cât o țineau plăpândeale picioare.

Pe-același loc, prin crengile pustii, se-ntoarse-apoi acvila⁴¹ iar și-n arcă lăasă și fulgi, și pene cenușii.

Ca dintr-un piept ce focul și-l descarcă, țâșni atunci din cer un glas strigând: „Ce rea povară⁴² duci, sărmană barcă!”

Văzui pământu-n două-apoi crăpând și dintre roți, mai negru decât dracul, ieșind un zmeu⁴³ și coada-n car vârând.

Și ca și viespea când își trage acul, smuci și el din coada-îmbârligată, rupând din car, și-apoi pieri gonacul.

Iar ce rămase se umplu pe dată, precum se umple de neghină-un plai, de fulgi⁴⁴ lăsați cu tâlc și judecată.

Tot caru-apoi pe sub pufosul strai, și roțile, și-oiștea legată, se-ascunse-n pripă, cât ai zice „vai”.

Și-astfel schimbat, măritul car pe dată porni să-ntindă țeste de cornută, un cap de colț și-n frunte trei deodată, cu două coarne-n mijloc, ca de ciută, iar celelalte câte-un corn de frunte; nicicând n-a fost dihanie mai slută.

Înfiptă bine, precum stânca-n munte, ședea pe el o târfă⁴⁵ – o căzătură, rotind priviri ce parcă vreau să-

nfrunte.

Și lângă ea, de teamă că i-o fură, stătea-n picioare un uriaș⁴⁶ în zale și când și când se sărutau pe gură.

Iar acum din ochi îmi tot dădea târcoale poftind dezmăț, ibovnicul temut o biciui⁴⁷ din creștet până-n poate.

Apoi mânios și de-ndoieli zbătut dihania⁴⁸ dezleagă și după sine o trase-astfel, că numai codrul scut făcu din ramuri între ei și mine.

CÂNTUL XXXIII

*Paradisul pământesc. Profeția Beatricei.
Purificarea lui Dante în apele râului Eunoe.*

J} *eus, venerunt gentes''*, rînd pe rînd fecioarele² începură tânguios o dulce psalmodie, lăcrămînd; iar Beatrice le-asculta de jos, și suspina³, ca vergura⁴-n mijlocul suratelor sub crucea lui Hristos.

Apoi când celelalte⁵-i dară locul să spună ea, se ridică-n picioare și zise, roșie⁶ în obraji ca focul:

„Puțin⁷ va trece și-oi pieri în zare, precum așijderi, adevăr zic vouă, puțin și iar mă veți vedea, surioare”.

Pe urma lor porni apoi prin rouă, și doamna⁸, eu și Stațiu, după dânsa, când dintr-un semn ne porunci și nouă.

Puțin umblă așa cum spun; n-ajuns-a nici zece pași să-nscrie-n iarbă, când privirea ei privirea mea străpuns-a și: „Apropie-te de mine, zise blând, ca să pricepi cuvântul meu ce-njgheabă și de-ascultat să te gătești în gând”.

După ce pasul i-am ajuns în grabă, „Acum, grăi, că ești cu mine, frate, de ce stai mut? Cutează și

întreabă”.

Cum ce în care glasul nu răzbate când stau de vorbă cu mai-marii lor, și vorbele rostesc pe jumătate⁹, așa și eu cu glas șovăitor grăii: „Madonă, ia-mă tu în pază, căci bine știi de ce mă sting de dor”.

Și dânsa: „Vreau și mintea mea veghează să te dezvăț de teamă și sfială, spre a nu vorbi ca cei ce-n somn visează.

Să știi că vasul spart de zmeu înșală: a fost¹⁰ și nu-i; dar vinovatul creadă că-n cer tertip” nu intră-n socoteală.

Nu va fi pururi fără-urmaș să șadă cel ce¹² lăsat-a fulgi și pene-n car, făcând din el dihanie l³-ntâi și pradă.

O spun căci văd¹⁴ neîndoios și clar o zodie pe cer cum se petrece, și-n cale nu cunoaște stăvilă, când un cinci sute¹⁵ cu un cinci și-un zece trimis de cer pe târfă¹⁶ va s-omoare și pe uriașull⁷ ce cu ea petrece.

Obscură poate vorba mea îți pare, ca Temis¹⁸ și ca Sfînxul¹⁹ care șade, căci pune-n gând priceperii zăvoare.

Dar faptele ți-or fi-n curând Naiade²⁰ și limpezi-vor tâlcu-ascuns în parte, dar fără a cere turme-n schimb ori roade.

Înscrie-n minte câte-ți spun și-mparte cuvântul meu și celor vii, de-o viață²¹ ce nu-i decât o goană către moarte.

Iar când vei scrie – aminte ia și-nvață, să nu uiți pomul²² despuiat la rînd de două ori²³ de floare și verdeață.

Oricine-i smulge verdele veșmânt, prin fapta lui pe Dumnezeu hulește, ce pentru sine-l zămisli preasfânt²⁴.

Cinci mii de ani dintâiul om²⁵, ce-orbește mușcă din pom, râvni pe cel ce vina prin chin răscumpără dumnezeiește.

Ești adormit de nu-nțelegi pricina²⁶ ce-ndeasă-n vârful coroana lui cu spor și-atât de sus i-a ridicat tulpina.

De nu ți-ar fi, ca râul Elsei²⁷, nor în jurul minții câte sunt deșarte, și ca Pâram²⁸ la dud plăcerea lor, chiar și din cele ce-ai văzut în parte s-ar fi căzut să-ți fie tălmăcită opreliștea ce judecata²⁹-mparte.

Dar fiindcă văd că mintea ți-e-mpietrită și-ncețoșată, încât stai stingher și te orbesc cu vorba mea-nsorită, de-n scris nu poți, în gând măcar îți cer s-o porți cum poartă pelerinii-n drum toiagu-ncins³⁰ cu frunze de palmier”.

Și-am zis atunci: „Tot așa precum păstrează ceara³¹ semnul când se-implântă, la fel ce-ai spus păstrez în gând de-acum.

Dar cum de vorba-ți mai presus³² se-avântă de mintea mea, și eu, pe cât mă zbat, tot mai puțin pricep din ce cuvântă?”

„Ca să cunoști că școala ce-ai urmat și-a ei doctrină³³ îndeajuns nu sunt ca să pricepi cuvântu-mi luminat și ca să vezi că drumul vostru strâmt departe e de calea-adevărată, precum departe-i cerul de pământ”.

Și-am zis atunci: „Nu-mi amintesc vreodată să fi pășit pe căi streine ție și nici conștiința nu mi-o simt pătată”.

„De amintirea ți-a rămas pustie, grăi zâmbind, din câte-s praf și scrum, măcar de Lete³⁴-aminte-n gând să-ți fie.

Căci precum focu-i dovedit de fum, uitarea ta³⁵

așijderi nu dezmente greșeala vrerii ce te-a scos din drum.

Dar vreau cuvântul meu de-aci-nainte să ți se-arate gol³⁶ la-nfățișare, ca să-l pricepi cu zgrunțuroasa-ți minte”.

Măritul soare strălucea mai tare, pășind mai lin în crucea zilei³⁷, roată, ce schimbă ceasul după loc și zare, când doamnele tusșapte dintr-odată, (cum șade cel care-i trimis iscoadă când urme-ori vești în calea lui s-arată)

se-opriră-n loc pe-un mal umbros, să șadă sub ramuri verzi cum în adâncul lor ascund în Alpi³⁸ pădurile de zadă.

Și-n fața lor, țâșnind dintr-un izvor, ca Tigrlul³⁹ și Eufratul, pe-o colină, două pâraie se-mpărțeau cu dor.

„O, glorie⁴⁰-a minții omenеști, lumină, ce apă-i asta ce-n izvor s-adună și se desparte lunecând pe clină?”

„Te roagă de Matelda și-o să-ți spună”, grăi și-atunci, cum cel ce vrea s-arate că n-a greșit și nici n-a spus minciună, fecioara⁴¹ zise: „Eu ți-am spus, poete, mai multe chiar și sunt încredințată că amintirea n-ai pierdut-o-n Lete”.

Și doamna mea: „I-e mintea tulburată de alte griji⁴² ce amintirea-nșală și-adesea te lipsesc de judecată.

Eunoe⁴³ la poale-ți curge: spală-l după-obicei⁴⁴ în apă și trezește virtutea minții lui⁴⁵ din amorțeală”.

Cu sufletul ales ce nu tânjește a-și face vrere din porunca-altui când dintr-un semn dorința lor ghicește, la fel frumoasa când aproape-i fui porni și dulce⁴⁶-i picură din gură cuvânt spre Stațiu: „Vino-n urma lui”.

O, de-aș avea cu vrerea pe-o măsură și loc de-

ajuns, eu aş cânta în parte nesaţul meu⁴⁷ şi dulcea băătură.

Cum însă-i împlinită a doua carte⁴⁸ şi meşteşugul cere⁴⁹-n scris hotare, de ele nu pot trece mai departe.

M-am ridicat din unda sclipitoare mai proaspăt⁵⁰ în adâncul fiinţei mele decât un mugur de-a-nfrunzit sub soare, curat şi dornic de-a urca la stele⁵¹.

NOTE

Paradisul

Cântul I

¹ *Mărire*: Gloria lui Dumnezeu, acela care, potrivit concepţiei creştine exprimate de Dante Alighieri în capodopera sa, a dat prima mişcare întregului univers (*Convivio* III, 15, sau *Purgatoriul*, Cântul XXV). Începutul celei de a treia cântice este solemn. Are amploarea gravă a unui concert de Bach, la orgă.

² *Străluceşte*: Gloria, strălucirea lui Dumnezeu nu este egală, uniformă, în univers. Ea variază în raport cu structura mediului, care nu este în aceeaşi măsură demn de-a oglindi gloria divinităţii.

³ *Ceru-n care*: Este cerul mai înalt al universului creştin, ridicat de extraordinara fantezie artistică a lui Dante: Empireul, sediul divinităţii, al îngerilor şi al fericţilor.

⁴ *Am fost*: în această mândră afirmare, declarând o înaltă prezenţă a unui orgoliu ce nu poate fi numit creştin, Dante pregăteşte confruntarea finală pe care o va avea cu Dumnezeu. A se confrunta cu divinitatea înseamnă o îndrăzneală care distruge elemente principale din suprastructura teologală a Evului Mediu şi-l prezintă pe Dante ca pe un precursor al Renaşterii, epoca în care omul este centrul oricărei

meditații.

⁵ *Nu poate:* în această ultimă cantică, Dante va reveni de mai multe ori asupra acestei mărturisiri, că este aproape cu neputință a descrie lucrurile și stările din Paradis.

⁶ *Se scufundă:* Când mintea umană se apropie de ținuta pe care a dorit-o puternic, se scufundă atât de mult în obiectul acesta al dorinței sale, încât nu se mai poate întoarce înapoi pe același drum, pentru a povesti ce a văzut.

⁷ *Din slăvi:* Din înălțimile cerurilor Paradisului.

⁸ *Cântec:* Ultima cantică, ultima trudă de artă a *Divinei Comedii. Paradisul.*

⁹ *Apollo:* Am văzut că în primele cânturi ale *Infernului* și ale *Purgatoriului*, Dante invocase asistența muzelor. În *Paradis*, el invocă pe însuși conducătorul lor, pe Apollo, zeul poeziei celei mai înalte, pentru a-l ajuta în cea mai grea sarcină poetică a sa de până acum. Este cu totul interesantă și trebuie să mai subliniem încă o dată această interferență dintre elementele sacre și cele păgâne. Pentru a trata o tematică creștină, a Paradisului și a divinității, este invocat ajutorul unui zeu elen.

¹⁰ *Vas:* El cere să fie făcut „vas”, recipient, potir de aur, în care să se reverse într-atât harul zeului poeziei, încât să-l facă demn să primească cununa de laur, simbol, cum se știe, al consacrării supreme în arta poeziei.

¹¹ *Slăvitu-ți laur:* Laurul, dafinul, arbustul atât de iubit de Apollo, deoarece, așa cum scrie și Ovidiu (*Metamorfoze*, I, 452, și urm.), Dafne, nimfa iubită de el, fusese transformată în laur. Apollo însuși încununându-și fruntea cu laurul iubit, coroana de

laur a fost destinată să răsplătească pe cei care triumfau în marile întreceri poetice, deci să acorde învingătorului înalta consacrare de poet. Cea mai vie dorință a lui Dante fusese să primească coroana de laur în Florența, Cetatea sa, din care fusese alungat.

¹² *Parnas*: Muntele Parnas avea, în mitologia greacă, două culmi: una, Heliconul, sediul muzelor, și alta, Cirra, sediul lui Apollo însuși. Dante declară că are nevoie acum, pentru ultima cale ce i-a mai rămas de străbătut, descrierea Paradisului, de forțele inspiratoare unite ale celor două culmi ale Parnasului, și de muze și de Apollo.

¹³ *Precum*: Dante îi cere lui Apollo să-i dea aceeași forță a cântului pe care însuși zeul poeziei o avusese atunci când îl învinsese pe Marsyas.

¹⁴ *Marsia*: Era un satir frigian, mare cântăreț din flaut, a cărui invenție i se atribuie. El a avut îndrăzneala să-l cheme la întrecere pe Apollo. Învins, a fost jupuit de viu de către zeu (cf. Ovidiu, *Metamorfoze*, VI, 382 și urm.).

¹⁵ *De-mi dai*: Dacă Apollo i-ar acorda din harul lui poetic numai atâta inspirație încât să oglindească doar o palidă imagine, o umbră doar a Paradisului vizitat, și ar fi de ajuns să fie consacrat ca mare poet, adică să fie demn să se încunune cu frunzele consacratoare ale laurului. Ar fi făcut demn de această consacrare, atât de puterea poetică a zeului, revărsată asupra lui, cât și de înaltul argument pe care îl va fi tratat.

¹⁶ *Cununa*: Din laur se culeg rareori frunze pentru încununarea poeților sau a cezarilor. Această stare semnifică o scădere a aspirațiilor umane ce nu sunt îndreptate către gloria adevărată, ci abătute către satisfacții imediate și corupte.

¹⁷ *încât*: Atât de rară este aspirația oamenilor de a se încununa cu laurul, simbolul gloriei adevărate și dezbărate de satisfacțiile materiale, încât totdeauna în Delfi (unde se afla templul cel mai vestit închinat lui Apollo) este mare sărbătoare când se vede că există un asemenea om însetat de înalte năzuințe spirituale.

¹⁸ Scânteia: Versul faimos: „*poca favilla gran fiamma seconda*” („scânteia aprinde vâlvătai înalte”), arată modestia lui Dante, care declară aici că el a făcut numai începutul și că după el vor urma poeți mai buni, care vor găsi o mai deplină audiență la Cirra (Apollo), adică vor dobândi o mai puternică inspirație poetică. Dar veacurile ulterioare au dovedit că nicio voce a poeziei lumii, deși Dante a avut mulți imitatori, nu a izbutit să mai ridice o atât de înaltă și desăvârșită construcție, să mai străbată o dată un drum atât de greu în arta poeziei și să învingă atât de definitiv greaua sarcină artistică precum a făcut-o în veacul de mijloc florentinul Dante Alighieri. Cu aceste versuri se încheie preambulul și începe călătoria în Paradis.

¹⁹ *Lumina lumii*: Soarele. Dante vrea să spună că a început ascensiunea spre Paradis la amiază, când soarele strălucea în toate părțile.

²⁰ *Trei cruci*: Cele patru cercuri („mândre roate”) și cele trei cruci simbolizează, după marea majoritate a comentatorilor, cele patru virtuți cardinale și cele trei teologale. Iar pe plan astronomic, interpretarea ne-ar spune că cele patru cercuri sunt orizontul, ecuatorul, eliptica solară și colorul echinocțial. Tăiat de celelalte trei cercuri, orizontul, împreună cu ele, formează trei cruci. Toată această astronomie medievală se afla în constelația Berbecului, când începe călătoria în Paradis.

²¹ *Stele mai prielnice*: Este vorba tocmai de constelația Berbecului, în care soarele se afla primăvara (suntem doar în aprilie 1300).

²² *Ceară*: Materia terestră pe care soarele, mai ales primăvara, o pătrunde și o modelează cu marea sa forță vitală.

²³ *Făcuse*: Este soarele, care în Paradisul terestru („la noi”) forma dimineața iar pe pământ („jos”) seara. În această terțină Dante vrea să arate ceasul dimineții în care ajunsese în grădina Paradisului Terestru.

²⁴ *Doamna mea*: Beatrice.

²⁵ *Șoim*: în original: „Acvila”. În Evul Mediu se credea că acvila (vulturul) poate fixa soarele fără a rămâne orbit și că își învață și puii să poată privi fix înflăcăratul astru.

²⁶ *Rășfrânta*: Dante sintetizează o lege fizică și folosește această imagine a razei rășfrânte pentru a o asemăna călătorului care dorește să se întoarcă (desigur în locurile iubite ale țării), așa cum a dorit totdeauna, el, marele exilat.

²⁷ *La fel mișcarea ei*: Acțiunea Beatricei de a fi privit fix soarele o îndeplinește acum și Dante.

²⁸ *Rai*: în paradisul pământesc, care fusese inițial hărăzit omului, sunt îngăduite acțiuni ce depășesc puterile omului de pe pământ.

²⁹ *Fierul*: O strălucitoare imagine pământească: soarele, văzut de Dante, este comparat cu fierul incandescent scos din foc.

³⁰ *Înc-o zi*: Atât de puternică este strălucirea, încât lui Dante i se pare că lumina zilei s-a dublat și că acest imens spor de lumină ar fi produs de un alt izvor luminos, un al doilea soare cu care Dumnezeu ar fi împodobit cerul. Căci, pe neașteptate, Dante, cu

iuteala fulgerului, s-a înălțat vertiginos spre sfera focului. De aceea el nu-și poate explica uriașa lumină a cerului.

³¹ *Sta Beatrice*: Sferele cerești ce se rotesc etern, sau, mai exact, aici soarele pe care femeia iubită de Dante îl privea în extaz. Iar poetul o privea acum numai pe ea, îndepărtându-și ochii de la soare.

³² *Simțeam*: Marea putere a iubirii îl va face pe Dante demn de a urca în Paradis. Privind în ochii iubitei, fie ea simbol sau nu, se transhumanizează, devine zeu, asemenea lui Glaucus. Acest erou mitologic, pescar din Beoția, observase că peștii aruncați de el pe mal înviau dacă atingeau o anumită iarbă. Gustând și el din planta miraculoasă, s-a transformat în zeu marin (cf. Ovidiu, *Metamorfoze*, XXII, 898, și urm.).

³³ *Pătrunderea*: în original: „*transumanar*”, a trece de la uman spre divin, a deveni mai mult decât om, a depăși natura umană.

³⁴ *Cui*: Acelui căruia grația divină îi hărăzește o asemenea extraordinară experiență ca aceea pe care Dante a încercat-o.

³⁵ *De-am fost*: Dante vrea să spună că nu a fost numai cu sufletul în Paradis ci și cu trupul. Această stare a sa, trup și suflet în cer, o cunoaște Dumnezeu („vrerea TA”) a cărei vrere l-a ridicat pe Dante nu numai cu sufletul.

³⁶ *Roata*: Cerurile se rotesc veșnic.

³⁷ *Armonia*: Atenția lui Dante fusese atrasă de minunata armonie a sferelor cerești, a căror rotire uniformă în spațiu (vezi doctrina lui Pitagora) crea și răspândea în întregul univers o muzică într-adevăr cerească.

³⁸ *Lac*: Comparația terestră pentru a face clară imaginea uriașei inundații de lumină în cerul pe care Dante îl străbătea.

³⁹ *Noul cânt*: Această extraordinară muzică a rotirii sferelor cerești.

⁴⁰ *Ea*: Beatrice. Această călăuză nouă a lui Dante, care și mai bine decât Virgiliu poate citi în sufletul poetului dorințele și întrebările neexprimate.

⁴¹ *Potolind*: Agitatul suflet al lui Dante, agitat de dorința de-a cunoaște cauza armoniilor și a inundației de lumină.

⁴² *Părerii înșelătoare*: Falsa închipuire, părere, a lui Dante, care crede că se mai află încă în *Purgatoriu*. Dacă n-ar asculta aceste „false închipuiri” (în original), și-ar putea da seama că nu mai este pe pământ cum crede, ci, cu o iuțeală mai mare decât a fulgerului care a tășnit din sfera lui, din sfera focului (așezată de oamenii Evului Mediu între Pământ și Soare), s-a înălțat spre cer.

⁴³ *Zâmbet*: Acest vers a putut fi numit paradiziac pentru forța de expresie pe care o are în italienește: „*per le sorriseparollette brevi*”.

⁴⁴ *Corpuri*: Aceste corpuri mai ușoare pe care le transcende Dante sunt aerul și focul.

⁴⁵ *Ea oftă*: Suspinul Beatricei este generat de milă pentru ignoranța lui Dante, act afectiv urmat de un altul mai puternic, privirea de mamă îngrijorată la auzul delirului copilului iubit.

⁴⁶ *Toate*: Toate lucrurile sunt legate împreună printr-o ordine care este cauza ce face ca întregul univers să fie asemeni lui Dumnezeu.

⁴⁷ *Câți sunt aleși*: în original; „făpturile superioare”. Aceste supreme, înalte creații sunt

îngerii și oamenii care pot vedea în această ordine prestabilită în univers prezența divinității.

⁴⁸ *Fine*: Țintă, scop.

⁴⁹ *într-însa*: în această ordine universală toate creaturile, după înclinarea lor caracteristică, sunt mai mult sau mai puțin apropiate de Dumnezeu („de Bine”).

⁵⁰ *Lagună*: în original: „mare”. Splendidă imagine această nemărginită mare a ființelor care navighează spre porturi diferite, purtate de tainice forțe (numite aici instincte). Sub cuvântul „instinct”, Dante înscrie forțe diverse, uneori fizice, așa cum se va vedea în terțina ulterioară.

⁵¹ *Instinctul*: începe enumerarea acestor forțe numite instincte. Una împinge focul spre lună, spre sfera focului pe care medievalii o plasau sub lună. Atâta forță mână inima umană, iar alta pur și simplu se exercită asupra coeziunii atomilor pământului.

⁵² *Săgeata*: Această săgeată a instinctului, a tainicei forțe, nu stimulează numai făpturile fără minte (animalele și plantele) ci și pe oameni, acele făpturi care sunt în stare să „cugete”.

⁵³ *Sorginte*: Divinitatea, care a orânduit totul în univers și al cărei sediu se află în Empireu, singurul cer nemișcat, dar în care se rotește primul mobil, cu cea mai mare iuțeală, fiind cel mai aproape de Dumnezeu. Și spre acest Empireu sunt purtați Dante și Beatrice, împinși de forța arcului instinctului tehnic ce s-a descordat, aruncându-i cu iuțeala fulgerului spre ținta atât de mult dorită.

⁵⁴ *Precum forma*: Faimoasă și frecvent citată această terțină, ce arată marea neliniște a creatorului, în orice domeniu al artei, de a nu putea reda înaltul

conținut de idei și sentimente în cea mai reușită expresie, materia opunându-se.

⁵⁵ *Altă parte:* Cu toată forța bună, instinctul din ele, unele fapte iau un alt drum decât acela pe care le împinge această forță bună, tot așa cum se întâmplă și cu fulgerul, care, urmând impulsul instinctual, ar trebui să urce în sus spre sfera focului și nu să cadă pe pământ, abătut aci de o falsă plăcere. Paralelismul este clar.

⁵⁶ *Un râu:* Urcarea lui Dante spre Empireu este tot atât de naturală ca o lege pământeană de care ascultă un râu ce curge normal de la deal spre vale.

⁵⁷ *Piedici n-ai:* Prin scufundarea în apele râurilor Lete și Eunoe, Dante lepădase greaua povară a păcatelor. Și deci ar fi straniu și anormal dacă în această stare de purificare ar fi rămas în nemișcare, cum nefiresc ar părea un foc aprins ce ar rămâne fix, neagitat.

⁵⁸ *Privi:* Dante are acest minunat dar de a crea versuri ce sintetizează în ele o întreagă stare psihologică, o întreagă atmosferă. După ce a predat primele noțiuni despre orânduirea Paradisului, noua călăuză a poetului, Beatrice, își îndreaptă grav ochii spre cer.

Cântul II

¹ *O, voi:* începe apostrofa către cititorii care l-au urmat până aici în navigarea lui de artă pe mările Infernului și ale Purgatoriului. Barca aceasta e o „biată luntre”, adică cititorii au prea puține cunoștințe filosofice și teologice.

² *Corabia:* în *Purgatoriu*, Dante își comparase talentul cu o mică barcă, acum îl compară cu o navă ce se avântă tumultuos, în cânt, pe mările ultimei

cântice a *Paradisului*. Dante, puternică personalitate spirituală, este conștient de înalta, propria sa valoare, de deplinele cunoștințe cucerite, care îl fac demn de îndeplinirea ultimei mari misiuni poetice, aceea de a cânta Paradisul.

³ *Pierzându-mă*: Cu mica barcă a puținelor lor cunoștințe, ei nu vor putea urmări zborul rapid al navei lui Dante și se vor rătăci pe imensa mare a Paradisului, a cărui lectură și cunoaștere face apel la atâtea cunoștințe. Concepția aceasta a lui Dante este generată de puternica lui personalitate de creator umanist.

⁴ *Umblate*: Această conștiință de a îndeplini o acțiune creatoare ce n-a mai avut niciodată un precedent este subliniată cu justificat orgoliu și în aceste versuri. Nimeni până la el nu se avântase în seninătatea și armonia cerurilor și nu cântase Paradisul.

⁵ *Minerva*: Zeița înțelepciunii, știința deci.

⁶ *Apollo*: Zeul poeziei, deci inspirația. Vedem că succesiunea de imagini din domeniul navigației continuă. Vânturile favorabile înaintării pe mare stau sub semnul Minervei iar cârma îi este încredințată lui Apollo însuși.

⁷ *Muzele*: Toate muzele care prezidează artele și științele concură în a arăta poetului calea ce-o are de străbătut în îndelungata și greaua lui navigație. Ele îi arată „constelația Ursei” (în original) pe care navigatorii o aveau totdeauna drept semn al sigurei orientări în deșertul grandios al apelor.

⁸ *Puținii*: Sunt acei studioși care încă din tinerețe („din timp”), s-au hrănit cu pâinea îngerească, cum numește Dante în *Convivio* (1, 7) filosofia. Deci cei

care știu, care a* o serie de cunoștințe menite să-i facă să înțeleagă înalta, doctrinara argumentație din *Paradis*.

⁹ *Sătul*: De această pâine îngerească (filosofică) a cunoașterii, nu te poți sătura niciodată.

¹⁰ *Dați semn*: Pe acești cunoscători îi invită Dante să urmeze dâra, siajul navei sale ce străbate nemărginita mare a cerurilor.

¹¹ *Vă veți mira*: Acești cititori care îl vor urma pe Dante în călătoria sa vor avea puțința de a întâlni lucrurile și stările cele mai minunate.

¹² *Argonauții*: Imaginile navigării l-au dus cu mintea, prin asociație, la unii dintre cei mai îndrăzneți navigatori pe care i-a avut lumea Antichității. Aceștia sunt argonauții care au călătorit prin Pontul Euxin, spre Colhida, în căutarea simbolicei Lâni de aur. Ei nu s-au mirat atât de mult văzând-o pe căpetenia lor, pe Iason, ca argat (aluzie la faptul povestit de Ovidiu în *Metamorfoze*, VII, 100), arând un câmp pustiu, cu doi tauri ce aruncau flăcări pe nări, cum se vor mira cititorii, tovarăși ai lui Dante în călătoria în *Paradis*.

¹³ *Setea*: Setea înăscută în om de a aspira spre cer i-a purtat cu aceeași iuțeală cu care înseși cerurile se roteau.

¹⁴ *Țintisem ochii*: Așa vor urca mereu în *Paradis*, Dante privind în ochii Beatricei, care îi va avea întorși spre ceruri.

¹⁵ *Săgeata*: întreaga comparație este menită să arate rapiditatea extraordinară cu care se succed acțiunile și ascensiunea.

¹⁶ *Minune*: Această „minune” nu este încă definită. Dante nu-i găsește încă termeni de comparație. Este vorba de pătrunderea în Lună.

¹⁷ 5-o *mintă*: Așa cum n-a putut ascunde nimic din gândurile sale în Infern și Purgatoriu lui Virgiliu, cu atât mai mult în Paradis nu va putea ține ceva ascuns acestei superioare călăuze, care este Beatrice.

¹⁸ *Ferice*: Fericirea Beatricei, care echivalează dumnezeiască ei frumusețe, este produsă desigur de nesfârșita bucurie de a-l vedea pe Dante alături de ea în zborul ceresc.

Stea: în astronomia ptolemaică, pe care se înalță toată măreția construcției și armonia *Divinei* ¹⁹ *Comedii*. Luna este primul cer ce se rotește deasupra Pământului. Și în textul italian exista cuvântul „*stella*” (stea), știut fiind că Dante nu făcea nicio deosebire între planete și stele.

²⁰ *Nor*: Norul acesta ce l-a înconjurat pe Dante are atribute deosebite de ale unui nor obișnuit. El este dens, strălucitor, precum un diamant care răsfrânge orbitor razele soarelui.

²¹ *Mărgăritaru*: Această eternă perlă (mărgăritar) a cerului este luna. Pătrunderea lui Dante și a Beatricei în acest mediu, totuși solid, este comparată minunat cu pătrunderea unei raze de soare în mediul mai dens al apei. De aceea, deci, au pătruns în lună, au pătruns fără a deplasa nimic din mediul ei structural, fără a întâmpina rezistență. Comentatorii au recunoscut, și orice cititor trebuie să fie de acord, utilizarea maximă, în aceste două terține, a unor cuvinte luminoase, aeriene.

²² *De trup am fost*: Dante răspunde unei eventuale mirări a cititorului în legătură cu Pătrunderea trupului său în densitatea lunii. Mai mare decât această mirare ar trebui să r’*e* însă dorința sa de a vedea un lucru mai extraordinar, unirea naturii

umane cu cea divină, în persoana lui Iisus Cristos.

²³ *Un corp*: Este vorba de acel corp străin care nu poate fi tolerat, conform unei legi Primordiale, naturale, în același spațiu ocupat de un alt corp.

²⁴ *Esența*: Substanța, persoana lui Cristos, în care se unesc natura umană și divinitatea.

²⁵ *Acolo*: în Paradis, unde cititorul creștin va putea vedea ceea ce aici, pe pământ, admite a fi, numai fiind pătruns de credință. Va fi viziunea lui Cristos, ca o axiomă ce nu mai are nevoie de demonstrații.

²⁶ *Madonă*: Ascultând îndemnul Beatricei, Dante mulțumește fierbinte divinității care l-a adus în lumea nemuritoare.

²⁷ *Aceste pete*: Sunt petele, umbrele din lună, tot atâtea uriașe cratere de vulcani stinși ori mări vaste, în care fantezia populară a văzut chipul primului ucigaș din lume, Cain, asasinul fratelui său, Abel. Ce sunt aceste pete a fost o întrebare care a agitat mult spiritele în Evul Mediu, până când Galileo Galilei și-a îndreptat minunatul său ochean spre cer și a dat științei prima hartă selenară.

²⁸ *Zâmbi*: Beatrice, atotștiutoare, zâmbește la mărturisirea sinceră a ignoranței lui Dante.

²⁹ *Cu simțul*: Dacă părerea oamenilor este falsă atunci când ei nu și-o pot întemeia pe simțuri („cu simțul nu descui zăvorul”), deci în domeniul lucrurilor spirituale, cu atât mai mult să nu te miri că această opinie poate fi eronată atunci când, urmând chiar calea simțurilor, vezi că ea nu corespunde realității. Adică să nu ne mirăm dacă rațiunea greșește chiar atunci când simțurile o ajută, cu atât mai mult cu cât ea poate greși când simțurile n-o ajută. Și asta se

explică tocmai prin prezența și comentariul asupra petelor lunare.

³⁰ *Ci spune-mi*: Ca un maestru cil o finalitate didactică, Beatrice vrea să-și dea seama de cunoștințele, mai ales de erorile elevului, pentru a le putea confirma sau combate.

³¹ *Mai dense*: Dante afirmă că petele lunare au drept explicație densitatea variabilă a materiei din care este structurat corpul selenar (opinie susținută și în *Convivio*, II). Acum ar vrea o înaltă confirmare la această călăuză între aștri, cunoscătoare deplină a cerurilor, care este Beatrice.

³² *Grăi*: începe lunga argumentație de domeniul scolasticii, argumentație pe care Beatrice o dezvoltă cu strălucire în fața atât de atentului discipol.

³³ *A opta sferă*: Potrivit universului construit de Dante pe baze ptolemaice, este vorba de cel de-al optulea cer, cerul stelelor fixe. El este format din mai multe astre care variază atât după mărime cât și după intensitatea luminozității.

³⁴ *De-ar fi*: Dacă această varietate a stelelor ar fi produsă doar de densitatea variabilă a corpurilor lor, înseamnă că el ar avea și o mică putere, o mică influență, distribuită doar variat.

³⁵ *Însușiri*: Este încă o dată prezentă credința astrologică a influenței astrelor asupra destinului uman. Pentru oamenii Evului Mediu, stelele aveau puteri, influențe diverse. Și pentru a fi diverse, ele trebuie să aibă mai multe cauze. Or, după afirmația lui Dante, nu ar exista decât una (densitatea variabilă), deci și influențele stelare ar trebui să se reducă la una doar, uniformă și omogenă.

³⁶ *Rărime*: Densitatea mai mică.

³⁷ *Luna*: Luna ar trebui să fie mai puțin densă de-a lungul diametrului ei, sau ar trebui să aibă o alternanță de straturi de materie mai densă sau mai rară, așa cum alternează asemenea straturi mai slabe sau mai grase în corpul uman.

³⁸ *Eclipsă*: Eventualitatea primei ipoteze, a densității reduse până la transparență a lunii, ar putea-o demonstra eclipsele solare, în care lumina soarelui, ascunsă de paravanul lunar, l-ar putea pătrunde dacă ar fi găurit sau atât de rar.

³⁹ *Celălalt*: Al doilea caz, a doua ipoteză este aceea a alternanței densității. Și această ipoteză se va prăbuși sub forța argumentării Beatricei.

⁴⁰ *Rărimea*: Rarul strat, al densității mai mici ce nu trece dintr-o parte în alta a lunii.

⁴¹ *Contrariul său*: Stratul densității mai mari de care se izbesc și se reflectă razele soarelui.

⁴² *Sticla*: Sintetică și clară definire a oglinzii.

⁴³ *Ai să zici*: O obiecție a lui Dante, pe care o preîntâmpină Beatrice, ar fi aceea în care raza variază ca luminozitate după reflectarea ei mai în adâncime.

⁴⁴ *Experiență*: Splendidă definire a experienței și a marii însemnătăți pe care i-o acordă Dante, fiind, în felul acesta, precursor al metodei experimentaliste, pe care o va dezvolta strălucit Galileo Galilei.

⁴⁵ *Ia trei oglinzi*: Urmează trei terține ce descriu foarte clar experiența propusă de Beatrice. A lua trei „oglinzi”, a așeza două la o egală distanță de experimentator și o a treia, în mijlocul lor, mai departe. Un izvor luminos așezat în spatele experimentatorului și reflectându-se în cele trei oglinzi va avea aceeași intensitate luminoasă în toate trei, deși un volum mai mic în oglindă a treia, cea mai

îndepărtată.

⁴⁶ *Dintâiul soare*: Asemeni pământului care sub bătaia soarelui din primăvară s-a dezbrăcat de haina gerului și a zăpezii, așa și intelectul lui Dante a rămas pur, dezbrăcat de erori sub forța argumentației călăuzei. Intelectul îi va fi apoi luminat de o flacără vie și nouă, a adevărului.

⁴⁷ *În cerul*: Acest cer, „în care-i pururi pace”, singurul cer nemișcat deci, este Empireul, sediul divinității și al fericiților.

⁴⁸ *O sferă*: Această sferă ce are o extraordinară virtute de a cuprinde existența este „primul mobil”.

⁴⁹ *Urmașul cer*: Cerul vecin este cel de-al optulea, cerul stelelor fixe, tot atâtea lumini „știute”.

⁵⁰ *Împarte*: Acest cer distribuie viața în mai multe stele ce sunt deosebite de el, fiecare dintre ele având o virtute proprie, o influență caracteristică, dar în același timp sunt conținute în dimensiunile sale, acesta fiind doar cerul stelelor fixe.

⁵¹ *Iar celelalte*: Sunt celelalte șapte ceruri care, la rândul lor și în modul lor caracteristic, transmit virtuțile lor distincte.

⁵² *A lumii sfere*: Cerurile ce-și transmit influența de la superior la inferior, de la cerul cel mai înalt la cel mai de jos.

⁵³ *Din drum*: Drumul acesta pe care merge Beatrice este al celui mai stringent raționament și are drept țintă adevărul pe care Dante dorește să-l cunoască. Această cale a raționamentului va trebui de acum înainte să fie străbătută și de Dante singur, fără ajutorul ei.

⁵⁴ *Cetele-ngerești*: Îngerii sunt motoarele divine puse să dea mișcare cerurilor care, rotindu-se,

exercită puternica lor influență. Așa cum derivă arta lucrării în fier, a ciocanului, de la fierar (o altă comparație luată de Dante din lumea artizanilor florentini), așa derivă rotirea cerurilor de la divinele cauze și impulsuri ale mișcării care sunt îngerii.

⁵⁵ *Iar cerul*: Dante exemplifică arătând cum cerul stelelor fixe („ce din mii de-ochi sclipește”) își ia puterea înrâuritoare de la inteligența îngerului care-l impulsionează. Această virtute derivată din mintea îngerilor o va transmite, imprimând-o ca o pecete, cerurilor inferioare.

⁵⁶ *Precum duhu*: Comparația este foarte limpede. Așa cum sufletul în trupul pieritor („lutul”) își dezvoltă puterea prin organe diverse și adaptate unor facultăți diverse, tot astfel această înaltă inteligență care mișcă cerul înstelat se distribuie în mii de stele, rămânând totuși una.

⁵⁷ *Virtuți diverse*: Diversele virtuți ale cerurilor se unesc divers cu steaua pe care o însuflețesc, făcând cu ea un aliaj tot atât de strâns, tot atât de puternic, ca acela al vieții cu trupul omului.

⁵⁸ *Fericită obârșia*: Această natură fericită originară este aceea a îngerului, motorul divin. Puterea ce derivă de la inteligența îngerească, de la aceea a stelei (a corpului ceresc), strălucește aidoma bucuriei care scânteiază într-o pupilă vie. Se iese în sfârșit din lunga serie de abstracțiuni aride ce amintesc cert de doctrina lui Toma d'Aquino, mai ales în ceea ce privește similitudinile dintre corpul uman și corpurile cerești.

⁵⁹ *Sclipește*. Din această cauză, a virtuții ce variază, derivă diferența intensității luminoase a stelelor și nu din cauza, afirmată de Dante, a variației

densității corpului ceresc.

⁶⁰ *Principiul*: Raționamentul s-a dezvoltat după principiile cele mai „pure” ale scolasticii. Acest principiu al formei, adică principiul esențial, necesar, este tocmai această virtute amestecată și diversă, iar acest principiu, urmându-și însușirile („după puteri”), produce întunericul și lumina, varietatea de intensitate luminoasă. Iată explicată, după o sută de versuri, faimoasa problemă a petelor lunare, lung, și, uneori, din nefericire, abstract și greoi raționament, ce ni-l arată pe Dante ca un atent ascultător al *Triviului* și *Quadriviului* medieval.

Cântul III

¹ *Ea*: Beatrice, pe care Dante o iubise atât de mult încă din copilărie.

² *Puru-adevăr*: Relativ la petele din lună. Acest adevăr i-l probase Beatrice, reprobând opinia eronată a lui Dante. Adevărul era pur, tocmai pentru că emana de la ființa iubită, de la Beatrice.

³ *Iar eu*: Dante vrea să arate prin vorbe că s-a ndreptat din rătăcirea sa filosofică („am lepădat greșeala”) și acum este convins de adevărul relevat de Beatrice.

⁴ *Obrazu-am ridicat*: în timpul lungului raționament expus de Beatrice, Dante privise desigur în jos, aidoma unui elev reverențios. Cu același respect înalță-acum ochii, când se pregătește să vorbească, dar numai atât cât se cuvine („precât se cere”).

⁵ *Geamuri*: Pentru a reda transparența sufletelor pe care le vede în acest cer al Lunii. Dante le compară în imagini ale chipului nostru oglindite pe fața unui geam sau a apelor limpezi și nu prea adânci.

⁶ *Mărgărită*: Erau atât de străvezii, atât de pale, încât mai ușor ar fi fost de văzut o perlă („mărgărită”) pe fruntea albă a unei femei, decât figurile primului cer al Paradisului. Cele două terține conțin imagini de o mare artă. Cuvintele sunt parcă ele însele transparente, fluide.

⁷ *Mai multe fețe*: (în original, „gata de vorbă”). Sufletele Paradisului, însuflețite de caritate, sunt gata oricând să vorbească, spre a-l ajuta pe Dante.

⁸ *Potrivnica greșală*: Eroarea în sens contrar a lui Dante se referă la Narcis și oglindirea sa în apă. Așa cum știm din acest izvor atât de prețios al mitologiei, care e cartea lui Ovidiu, *Metamorfoze* (III, 417, și urm.), tânărul de o frumusețe rară, Narcis, oglindindu-se în apele unui izvor, s-a îndrăgostit de propriu-i chip, disprețuind iubirea nimfei Echo. Dante declară că spre deosebire de Narcis care luase imaginea oglindită drept chip real, el consideră ca imagini oglindite figurile ce i se prezintă înaintea.

⁹ *Mă răsucii*: Aflându-se în eroarea anunțată, se întoarce să vadă adevăratele, realele chipuri ce generaseră, după părerea lui, acele imagini reflectate.

¹⁰ *Zâmbind*: într-adevăr, acest vers este ca un zâmbet luminos. Beatrice zâmbise la gândul copilăros al celui care nu se afla încă în posesia adevărului.

¹¹ *Juruința*: Pentru juruință, pentru legământul făcut față de divinitate, dar neținut.

¹² *A nu se-abate*: Este raza adevărului divin ce nu le îngăduie să se abată din drumul ei.

¹³ *Vântos râvnea*: Acest duh era mai doritor decât altele să vorbească cu Dante, pentru că îl cunoștea foarte bine de pe pământ. Deci nici în Paradis, în eterna beatitudine, aceste duhuri nu se comportă

altfel decât profund uman. Și Dante însuși nu se comportă altfel, atunci când se adresează acestui spirit, cu atâta grabă și sete de a ști.

¹⁴ *Dulceață*: Numai gustată poate fi cunoscută extraordinara dulceață a beatitudinii paradiziace.

¹⁵ *Fii bun*: Dante este foarte reverențios. Asta nu-l împiedică însă a-i arăta aceeași însetată dorință de a ști pe care a demonstrat-o de-a lungul întregii sale călătorii.

¹⁶ *Milă*: Mila aceasta, caritatea, iubirea în cele din urmă, însuflețește toate sufletele în Paradis, aidoma carității divine care vrea ca toate sufletele („curtea”) acestui senior feudal care este Dumnezeu, să-i fie aidoma.

¹⁷ *Fecioară*. Acest suflet care-i vorbește cu atâta elan lui Dante este Piccarda Donați, tânără și preafrumoasă soră a lui Forese Donați, prietenul atât de iubit de Dante. Ea se călugărise, dar celălalt frate al ei, sângerosul Corso Donați, vrând să pecetluiască o alianță politică cu familia della Tosa, a răpit-o din mănăstire și a căsătorit-o, împotriva dorinței și juruinței ei de castitate (vezi pentru asta și *Purgatoriul*, Cântul XXIV).

¹⁸ *Mai frumoasă*: A devenit mai frumoasă în Paradis, în beatitudine și lumină.

¹⁹ *Cerul lunii pline*: în original („*piu tarda*”), cerul care se rotește cel mai lent, fiind cerul cel mai îndepărtat de Empireu și cel mai apropiat de Pământ.

²⁰ *Se bucură*: Sufletele se bucură, sunt fericite de a fi conforme cu ordinea ce place Sfântului Spirit.

²¹ *Mai jos*: Piccarda explică foarte clar de ce stau în cerul cel mai îndepărtat - nu și-au îndeplinit jurămintele, în parte sau total.

²² *Râvniți vreun loc:* Dante o întreabă pe Piccarda dacă nu există în ele (sufletele din cerul Lunii), o dorință puternică de un alt loc, de un cer mai înalt, pentru a fi mai aproape de divinitate.

²³ *Flacăra divină a dragostei:* O vie dezbatere a prilejuit acest vers comentatorilor dintre care unii au înțeles prin *primul foc de iubire* pe Dumnezeu, iar alții drept expresia întâii iubiri pământene. Este clar că aceștia din urmă au dreptate. Și în notele noastre am subliniat că totdeauna Dante, mare poet *realist*, nu creează nicăieri în călătoria și capodopera sa abstracțiuni în loc de reprezentanți reali ai umanității, fie că străbatem alături de el Infernul, Purgatoriul ori chiar Paradisul.

²⁴ *Iubirea:* Acea caritate care îi însuflețește îi face să se mulțumească cu starea în care se află.

²⁵ *Celui:* Dacă ar vrea altceva, voia lor nu ar concorda cu a lui Dumnezeu.

²⁶ *Iubirea-aici:* Natura cerurilor este pătrunsă de caritate.

²⁷ *Fericită:* Condiția esențială a fericirii este aceea de a exista concordanță între propria voință și voința divină.

²⁸ *În voia Sa:* Voința divinității semnifică pacea și liniștea sufletelor. Această voință divină este marea către care curg toate lucrurile create de Dumnezeu însuși sau create de natură, bineînțeles sub influența cerurilor (după concepția creștină).

²⁹ *Am priceput:* Acum pentru Dante apare clar sensul distribuirii sufletelor în Paradis. Toate sufletele, indiferent de cerul în care se află, sunt fericite, cu toate că gradul fericirii lor variază după meritele diferite din timpul vieții pământene.

³⁰ *Cum:* Comparația ne aruncă din Paradis pe Pământ, fiind extrem de plastică și de potrivită.

³¹ *Pân' la sfârșit:* Sensul nemetaforic este următorul: n-a putut să-și țină juruința până la sfârșit. (O altă imagine luată din lumea domestică și înălțată artistic, în Paradis, zonă în care oamenii se mișcă și trăiesc vii, fără a fi reci abstracțiuni.)

³² *Mai sus:* în cerurile superioare (Ne pare rău că n-a fost găsit în traducere un echivalent pentru verbul creat de Dante și într-adevăr paradiziac, *inciela*).

³³ *O doamnă:* Această doamnă așezată în cerurile superioare datorită marilor ei merite este Santa Chiara din Assisi (1194-1235), discipola iubită a lui San Francesco, întemeietoarea ordinului monahal al Clariselor, din care, cum se va vedea, a făcut parte și Piccarda Donați.

³⁴ *Legea:* După regulile instituite de Santa Chiara în ordinul ei monastic, se îmbracă veșmintele și vâlul de călugări.

³⁵ *Moare:* Este exprimată în această terțină existența unei călugărițe din ordinul Clariselor.

³⁶ *Mirele:* Iisus Cristos, care primește orice juruință ce îi este pe plac.

³⁷ *M-am rupt:* Este păcat că niciun comentator nu a izbutit să dezlege taina dezamăgirii din cauza căreia s-a călugărit această copilă.

³⁸ *Oameni răi:* Acești „oameni răi” care au răpit-o din „dulcea” mănăstire au fost fratele său Corso Donați și faimoșii lui tovarăși de rele, pentru a o mărita, împotriva voinței sale, cu Rosselino della Tosa.

³⁹ *Și știe Domnu':* Versul, mai degrabă o exclamație, învăluie în taină toată viața Piccardei de după căsătorie. Exclamația ne arată clar că ea a fost

desigur nefericită.

⁴⁰ *licărire*: Un suflet care strălucește, primind reflexele întregii splendori a cerului

Lunii.

⁴¹ *Aceeși soartă*: Ceea ce Piccarda a arătat despre ea, acest alt suflet poate spune despre el însuși. A fost adică asemenea Piccardei, călugăriță al cărei vâl a fost smuls cu forța. Este vorba despre împărăteasa Constanța d'Altavilla (1154-1198), soția lui Henric al VI-lea de Suabia și mama faimosului împărat Frederic al II-lea. Se pare că totuși ea nu a fost niciodată călugăriță și că Dante a urmat aici o legendă populară născocită de guelfi, care-l urau de moarte pe Frederic și voiau să-i vadă nașterea, aidoma lui Anticrist, dintr-o călugăriță răpită din mănăstire.

⁴² *Să cânte*: Terțina a păstrat și în traducere muzicalitatea. De remarcat, în același timp, imaginile acvatile ce revin și care sunt foarte potrivite pentru a reda evanescența acestor figuri din cerul Lunii, atât de transparente și fluide.

⁴³ *Vederea mea*: Dante privește multă vreme cufundat în gânduri imaginea transparentă și muzicală a Piccardei. Apoi, avântat, smulgându-se din gânduri, se întoarce spre marele lui dor, străfulgerat de luminile ochilor Beatricei.

⁴⁴ *Toată*: întreaga privire a lui Dante se îndreaptă spre ea.

⁴⁵ *N-am răbdat*: Ochii lui Dante n-au putut îndura fulgerele de lumină ce țâșneau din privirea Beatricei.

Cântul IV

¹ *De-ar fi*: Un om ar muri de foame, așezat fiind între două feluri de mâncare, egal de gustoase și la egală distanță de el. (Exemplul este luat de Dante,

bunul cunoscător al lui Toma d'Aquino, din opera acestuia, *Summa theologia*. Dar el poate fi și exemplul măgarului filosofului Buridan.)

² *La fel*: La fel, un miel, egal de înspăimântat, ar sta fără să fugă între doi lupi lacomi, neștiind de care să fugă mai întâi; ori un câine de vânătoare între două ciute, neștiind pe care s-o urmărească prima. Toate aceste exemple plastice sunt date pentru a ne arăta cum Dante, asaltat de două îndoieli, a căror dezlegare o dorea în mod egal, nu știa pe care s-o expună mai întâi Beatricei.

³ *Tăcerea*: Dacă n-a vorbit, nu trebuie nici lăudat nici muștrat, pentru că nu putuse face altfel, fiind solicitat cu aceeași egală intensitate de rezolvare de ambele îndoieli.

⁴ *Pe-al meu chip*: în întreaga sa expresie exista puternic imprimată dorința întrebării, mai clar exprimată decât chiar prin vorbe.

⁵ *Ca Daniel*: Așa cum profetul Daniel a putut ghici visul lui Nabucodonosor, rege al Babilonului, Beatrice a ghicit gândul și dorința de a întreba a lui Dante. Aluzie la un fapt povestit în *Biblie* (Daniil, II, 1 – 45): Nabucodonosor avusese un vis pe care neputându-l tălmăci niciunul din înțelepții țării sale, se pregătea să-i omoare; aceștia au fost salvați însă de Daniel prorocul, care i-a explicat regelui semnificația visului.

⁶ *Două vreri*: Sunt cele două dorințe ale întrebării între care Dante, solicitat egal, nu se poate hotărî pe care s-o exprime prima. Cele două dorințe corespund în același timp îndoielilor lui Dante.

⁷ *Tu-ți zici*: Beatrice reface argumentarea mintală a lui Dante care se întreabă de ce silnicia, violența

cuiva, exercitată asupra altuia însuflețit de bunăvoință, îi poate scădea acestuia meritele, făcându-l să fie distribuit în ceruri inferioare. Adică de ce Piccarda Donați ori împărăteasa Constanța se află în cerul inferior al Lunii, când ele nu au nicio vină că nu și-au ținut jurământul de castitate, răpite fiind din mănăstire, împotriva voinței lor.

⁸ *Apoi*: Cea de-a doua îndoială a lui Dante este aceea în legătură cu doctrina sufletelor după moartea corporală. Platon, pe care Dante umanistul îl cunoștea foarte bine, afirmase în dialogul *Timaios* (*Timeu*) că înainte de a se întrupa, sufletele își au locul de reședință în stele și tot acolo se reîntorc după moarte. Văzând unele suflete în cerul Lunii (Dante nu face deosebire între planete, sateliți și stele), înseamnă că Platon ar avea dreptate. Atunci, și acesta este dubiul lui Dante, cum a putut face Piccarda Donați afirmația că toate sufletele fericiților se aflau numai în Empireu?

⁹ *Veninos*: Cea mai primejdioasă îndoială din punct de vedere creștin este aceea de a crede afirmațiile lui Platon.

¹⁰ *Serafimi*: Primii îngeri ai cerului sunt serafimii, cei mai mari în ierarhie și cei mai apropiați de Dumnezeu.

¹¹ *Ioni*: Ioan Botezătorul, precursorul lui Iisus Cristos, și Ioan Evanghelistul, autorul cărților *Apocalipsului*.

¹² *Samuel*: întemeietorul Israelului.

¹³ *Moise*: Este cel mai mare dintre toți profeții Israelului.

¹⁴ *Maria*: Fecioara Maria, aceea care l-a născut pe Mântuitorul creștin. Toate înaltele spirite, cei mai

de seamă reprezentanți ai religiei creștine, ca și spiritele acestea care s-au arătat în cerul inferior al Lunii, își au sediul în Empireu, afirma Beatrice. Nu există între ele diferență din acest punct de vedere, după cum nu există diferență în ceea ce privește durata beatitudinii lor, ce se revendică pentru toți de la Eternitate. Spiritele fericiților din Paradis se arată lui Dante în diferite ceruri, deși lăcașul lor permanent este Empireul, numai pentru a face sesizabil minții omenești, care nu poate percepe decât cu ajutorul simțurilor, gradul beatitudinii lor. Socotim o dată mai mult ca o afirmare a splendidului optimism al lui Dante, a dezvoltării uriașe a personalității literare în aceste timpuri, asemenea mecanism uriaș, pus în mișcare de divinitate, pentru a arăta călătorului poet întreaga arhitectură a lumii eterne. Pentru Dante Alighieri, poet florentin, sunt puse în mișcare toate cerurile, și sufletele dreptfericiților coboară pentru a se prezenta, am putea spune, la raport, în fața divinului poet, pentru a-i vorbi despre lumea de dincolo, pe care el va transfigura-o în artă.

¹⁵ *Dintâia roată*: Cerul Empireu, în care se aflau, împodobindu-l toate sufletele celor fericiți.

¹⁶ *Chip deosebit*: Cu toate că se aflau toate în Empireu, ele simt însă în mod variat și gradat beatitudinea, reflex variat și gradat al luminii divinității.

¹⁷ *Aici*: Dacă Dante a văzut în acest cer al Lunii sufletele fericiților care nu și-au ținut jurămintele, asta s-a întâmplat nu pentru că acest cer le-ar fi lăcașul, ci pentru a face perceptibile simțurile omului Dante, gradul lor de beatitudine pe care îl au în Empireu.

¹⁸ *A vorbi*: în felul acesta se poate vorbi minții umane, numai cu ajutorul imaginilor și reprezentărilor ce pot să cadă sub simțuri.

¹⁹ *Scriptura*: Din aceste motive, de multe ori Sfânta Scriptură folosește, vorbind chiar de Dumnezeu, asemenea limbaj, acordând divinității atribute umane. Este desigur vorba de o concepție antropomorfică în legătură cu divinitatea, ce a existat încă din perioada originilor religiilor.

²⁰ *Arhangheli*: Sunt cei doi arhangheli, Mihail și Gavril.

²¹ *Tobia*: Acela care l-a vindecat pe Tobie de orbire (cf. *Tobie*, III, 25), stropindu-l cu fiera unui pește, este arhanghelul Rafael.

²² *Spune Platon*: Argumentarea lui Platon rostită de către Timeu, în dialogul cu același nume, că stelele sunt lăcașul sufletelor. Așa cum s-a văzut, sufletele apar în aceste ceruri numai pentru a i se prezenta lui Dante și nu pentru că ele și-ar avea reședința aici.

²³ *Spre stele*: Timeu declara că sufletele se întorc fiecare în steaua din cer din care s-au desprins atunci când s-au întrupat.

²⁴ *Vorba lui*: Beatrice se întreabă dacă Platon în afirmația sa nu a pus un alt sens, ascunzând sub sensul literal unul anagonic, un suprasens. Poate că el a utilizat cu intenție un limbaj metaforic.

²⁵ *De crede*: Dacă Platon a vrut să spună că cerurile exercită influența lor asupra oamenilor, atunci are desigur dreptate, a spus adevărul.

²⁶ *Crezul*: Acest principiu al influențelor exercitate de ceruri a putut fi rău înțeles de către omenire în perioada originilor sale și ea a putut adora (în păgânism) ca divinități pe Mercur ori pe Marte.

²⁷ *Cealaltă îndoială*: Cel de al doilea dubiu, în legătură cu faptul că violența exercitată de altul poate micșora meritele cuiva de bună-credință, este mai puțin primejdios decât primul, care putea duce pe un creștin pe calea ereziei. Acest dubiu nu l-ar putea abate pe Dante de lângă Beatrice, care aici este simbolul adevărului relevat.

²⁸ *Erezie*: Dacă un credincios își arată mirarea în legătură cu o anumită acțiune a dreptății divine, aceasta este o dovadă tocmai de credință și nu de erezie.

²⁹ *Adevăr*: Adevărul acesta, că violența cuiva nu poate totdeauna scuza, în întregime, călcarea urământului.

³⁰ *Silnicie*: Beatrice discută despre violență. Dacă putem considera „silnicie”, spune ea, acea acțiune prin care acela care o exercită anulează cu totul voința victimei, atunci „aceste duhuri” (Piccarda și Constanța) nu pot fi scuzate („nu-s demne de iertare”).

³¹ *Căci vrerea*: Este una dintre cele mai frumoase terține ale *Divinei Comedii*, aceasta ce exaltă voința, capacitatea omului de a rezista tuturor vicisitudinilor, pentru a-și urma calea sa. Și Dante, mai mult decât oricare altul, este un mare exemplu. Așa Precum flacăra tinde prin natura ei mereu spre verticalitate de îndată ce nu mai este abătută spre pământ de un vânt contrar, la fel ar fi trebuit ca voința, de îndată ce-a încetat asupra ei acțiunea represivă a violenței, să se fi redresat puternică. Voința, dacă nu vrea, nu se stinge niciodată.

³² *Puțin*: Dacă voința se pleacă puțin în fața violenței, ea devine atunci într-un fel complicea violenței. Așa au făcut cele două călugărițe care nu s-

au mai întors în mănăstiri după ce acțiunea violenței a încetat să se mai exercite asupra lor.

³³ *Lorenzo*: Dante își începe seria de exemple de voință umană constantă și fermă cu Sfântul Laurențiu, diacon al Romei, care în timpul împăratului Valerian (258) a suferit Martiriul, fiind ars de viu pe un grătar uriaș. Cerându-i-se de către autoritățile romane să le încredințeze comorile bisericii creștine, Laurențiu a înfățișat prefectului roman pe toți cerșetorii și oamenii săraci ai Romei, declarând că acesta este tezaurul bisericesc. Ars pe grătar, a suferit chinurile oribile cu o fermitate extraordinară, cerându-le călăilor să-l întoarcă pe toate părțile ca să fie bine prăjit.

³⁴ *Muchis*: Cel de al doilea exemplu este mai cunoscut. (Subliniem o dată mai mult procedeul estetic dantesc de a amesteca elementele sacre cu cele profane.) Este vorba de Caciuz Mucius Scaevola, eroul roman care, pentru a-și pedepsi mâna care nu izbutise să-l ucidă pe Porsena, dușmanul și asediatorul Romei, și-o arsesse în foc. Admirația pentru acest ilustru exemplu de voință umană, Dante și-o manifestase și altă dată (în *Convivio*, IV, 5 și în *de Monarchia*, II, 5).

³⁵ *Mult prea rar*: înțelegerea lui Dante pentru șovăiala voinței este foarte largă și umană.

³⁶ *Te-ar fi muncit*: L-ar fi chinuit încă mult pe Dante, fire meditativă, această îndoială, dacă Beatrice nu l-ar fi lămurit pe deplin acum.

³⁷ *Dar simt*: Beatrice, cititoare în gânduri, înțelege și ultima îndoială ce se mai afla în mintea lui Dante și pe care el singur nu ar putea-o rezolva, fără a fi zdrobit de osteneală.

³⁸ *Nu poate minte*: Sufletele în Paradis nu pot

minți, stând lângă acel prim etern adevăr care este divinitatea. Dacă este așa, se naște atunci o contradicție între afirmația Piccardei că împărăteasa Constanța „se ținu de legământ” și aceea a Beatricei că sufletele care se află în cerul Lunii într-un fel s-au plecat voinței constrângătoare, și că ea ar fi putut să se întoarcă la mănăstire dacă voința ei ar fi fost puternică și fermă.

³⁹ *Se-ntâmplă*: Se întâmplă de multe ori să săvârșești o acțiune împotriva propriei voințe.

⁴⁰ *Almeon*: (cf. și *Purgatoriul*, Cântul XII). Fiul lui Amfiarau și al Erifilei, și-a ucis mama pentru a răspunde rugăciunii tatălui său, care îi ceruse să-l răzbune fiind trădat de soția sa. În felul acesta, Almeon, dorind să-și asculte tatăl, a ajuns călău.

⁴¹ *Când vrerea*: Dacă te învoiești cu violența, dacă îi cedezi, atunci voința ta este numai relativă și devine complicea violentatorului.

⁴² *Vrerea-absolută*: Voința absolută nu consimte niciodată să facă răul, dar mai există și un altfel de voință, relativă, ce consimte uneori la rău pentru a se salva de mai rău.

⁴³ *Amândouă*: Nu există deci decât o contradicție aparentă între afirmațiile Beatricei și ale Piccardei. Una se referise la voința absolută și alta la voința relativă, deci amândouă aveau dreptate.

⁴⁴ *Râul*: Dante compară plastic lunga argumentare a Beatricei cu un râu vast al cărui prim izvor se afla în adevărul divin.

⁴⁵ *Mireasă*: Beatrice, simbolul rațiunii divine și al teologiei, putea să fie mireasa lui Dumnezeu.

⁴⁶ *Iubirea-mi*: Iubirea lui Dante, umană, nu are atâta profunzime pentru a-i mulțumi Beatricei, de

aceea îl invocă pe Hristos s-o facă în locul lui.

⁴⁷ *Nu-i adevăr:* Dante, poet al creștinismului, declară că mintea omenească nu poate găsi toate răspunsurile la întrebări dacă nu este luminată de harul divin.

⁴⁸ *Ea:* Mintea umană ce se agită totdeauna neliniștită, ca o fiară în vizuină (comparație stranie), în căutarea răspunsului. Sensul terținei este optimist: omul poate ajunge la adevăr, altfel nu ar exista în el această chinuitoare dorință de a-l căuta mereu.

⁴⁹ *Mlada:* Dubiul, îndoiala crește ca un vlăstar, ca o mlădiță, la picioarele adevărului. Dubiul ne stimulează, ne împinge totdeauna, ca un instinct natural, pe creste, spre cucerirea adevărului. Concepția aceasta a lui Dante este foarte modernă și ea îl poate înscrie ca un precursor al faimosului raționament cartezian: *Dubito, ergo cogito*.

⁵⁰ *îndrăznesc:* Dubiul, acest instinct al cercetării, îl incită pe Dante și-i dă curajul de a o ruga, cu toată reverența, pe Beatrice, să-i lămurească un alt adevăr încă obscur pentru el.

⁵¹ *Legământ uitat:* Juruința neîndeplinită.

⁵² *Cumpeni:* Balanța judecății divine.

⁵³ *Iubita mea:* întreaga terțină este pătrunsă de luminozitatea figurii Beatricei, care își manifestă astfel imensa bucurie de a răspunde iubitului, de a-l ajuta pe drumul cuceririi adevărului.

Cântul V

¹ *Să nu te miri:* Să nu se mire Dante dacă Beatrice îi apare în această extraordinară splendoare. O asemenea uriașă creștere a strălucirii ei, ce nu poate fi îndurată de privirile umane ale lui Dante, derivă din contemplarea lui Dumnezeu (acel „văz

desăvârșit"). Și cine are putința de a descoperi adevărul divin se scufundă din ce în ce mai mult în el.

² *Lumina*: Lumina divină a adevărului generează iubire de îndată ce-o vezi și o cunoști.

³ *Iar dacă alta*: Și dacă iubirea noastră este atrasă spre altceva (aparența binelui, de exemplu), asta se poate întâmpla numai fiindcă în acest altceva există o rămășiță a luminii adevărate, divine, care este rău cunoscută și rău înțeleasă.

⁴ *Tu vrei*: Iată exprimată clar îndoiala ultimă a lui Dante. A ști dacă se poate compensa un jurământ neîndeplinit cu o altă acțiune bună.

⁵ *Cântu*: Un alt cânt, un alt raționament pe care Beatrice îl va dezvolta în Cântul acesta, al cincilea.

⁶ *Dar*: Cel mai de preț dar pe care l-a făcut divinitatea omului este liberul arbitru.

⁷ *Doar omul*: Numai omul, pe pământ, a fost înzestrat cu acest dar suprem al liberului arbitru.

⁸ *Să pricepi*: Dacă judeci, dacă te gândești la explicațiile pe care le-a dat Beatrice în legătură cu raportul dintre voința omului și renunțarea la ea prin juruința.

⁹ *Consimțește*: Înalta valoare a juruinței este dată de faptul că ea este consimțită nu numai de om ci și de divinitate.

¹⁰ *Jertfa*: Când omul încheie un pact cu divinitatea prin juruința, el aduce drept 'jertfa' acest bun suprem care este liberul arbitru. Deci jertfirea acestei entități Supreme este îndeplinită de ea însăși, de liberul arbitru.

¹¹ *În schimb*: în locul acestui pact făcut cu cerul care este juruința, act al liberului arbitru, ce s-ar putea pune?

¹² *De-ai vrea:* Faptul că ai putut să folosești într-un scop bun liberul tău arbitru te face să nu poți folosi, în regim compensator, un alt bun. Adică juruința nu admite compensații.

¹³ *Lămurită:* Juruința, acest pact cu cerul, nu poate fi substituit de nimic altceva.

¹⁴ *Vorba mea:* Biserica poate acorda dezlegări de unele juruințe, fapt care ar veni în contradicție cu afirmațiile de mai sus ale Beatricei.

¹⁵ *La masă:* Să mai stea la masa științei, să mai consume din acea „pâine a îngerilor” care este știința.

¹⁶ *Hrana:* Mâncarea care i-a dat-o până acum este greu de mistuit. De aceea ea îl mai reține la masa științei pentru a-l ajuta, prin dezvoltarea mai departe a argumentării, la buna mistuire a alimentelor metaforice.

¹⁷ *Deschide:* Beatrice îl îndeamnă cu energie să fie nu numai atent și să înțeleagă, dar să și rețină ceea ce a înțeles. Versul al treilea al terținei circula ca maximă în Italia.

¹⁸ *Jertfești:* Juruința este o jertfă, în realitate jertfa liberului arbitru pe care îl sacrificăm prin acest legământ cu divinitatea.

¹⁹ *Dai:* Un lucru este ceea ce dai, ce făgăduiești când faci juruința, iar celălalt este însuși pactul, convenția pe care o faci cu divinitatea.

²⁰ *Nu se șterge:* Acest al doilea lucru este esența juruinței și nu poate fi schimbat. Despre această imposibilitate a schimbării convenției cu divinitatea a vorbit foarte clar, mai sus, Beatrice.

²¹ *Evrei:* Dante este un excepțional cunoscător al *Bibliei*, ale cărei episoade le-a folosit de atâtea ori pentru a dramatiza magnifica sa capodoperă. În

cartea *Leviticului* (XXVII, 1 - 29), se spune că uneori poate fi schimbată materia ofrandei, a juruinței.

²² *Povara*: Greutatea aceasta a juruinței nu poate fi schimbată fără avizul bisericii, simbolizată în cele două chei, a căror învârtire pentru deschiderea zăvorului echivalează cu consimțământul preotului. (în legătură cu cele două chei emblemă a bisericii, vezi *Purgatoriul*, Cântul IX.)

²³ *Patru*: Orice schimbare a juruinței este rea dacă nu este înlocuită cu o alta mai mare, așa cum numărul patru este cuprins în șase.

²⁴ *Deci*: Sensul terținei este următorul: sunt unele juruințe ce nu pot fi compensate cu altele, putând să aibă drept obiect lucruri prea prețioase.

²⁵ *Nu vă jucați*: Muritorii să nu ia în ușor juruința, pentru că ar putea-o păți, așa cum a pățit-o lepte.

²⁶ *lepte*: Un conducător al evreilor, care, spre a fi învingător în luptele cu amoniții, a făcut legământul de a jertfi lui Dumnezeu prima ființă care va ieși din casa sa. Și a trebuit să ucidă, pentru a-și ține nebuneasca juruința, pe însăși fiica sa, singurul lui copil.

²⁷ *Am greșit*: Beatrice este profund umană când arată că lepte ar fi putut să nu-și țină legământul.

²⁸ *Grecul*: Este regele Argosului, Agamemnon, căpetenia armatei elene în războiul troian. Pentru a obține vânturi favorabile care să-i pună în mișcare flota îndreptată împotriva Troiei, se juruise să jertfească zeiței Diana lucrul cel mai frumos din ținuturile sale, pe fiica sa Ifigenia.

²⁹ *Nu vă grăbiți*: Sfatul Beatricei adresat creștinilor este solemn, îndemnându-i să fie mai chibzuiți, mai prudenți, să nu se lase purtați ca penele

de vânturile pasiunii, să se ferească de angajamente definitive.

³⁰ *Scriptura*: Papa (Sfântul Scaun) și Sfânta Scriptură sunt îndeajuns pentru a-i mântui pe creștini de rele.

³¹ *Oi*: Să nu fie ca niște oi smintite, care nu-l urmează pe păstor.

³² *Iudeii*: Să nu râdă de evreii care se comportă mai bine decât creștinii, deși ei au și urmează o singură lege, a *Vechiului Testament*, în timp ce creștinii sunt ajutați de două legi și de un păstor spiritual.

³³ *Mielul*: Prin asociație, imaginea precedentă a oilor a determinat-o pe aceasta a mielului care nu trebuie să-și părăsească mama și laptele ei nutritor. Simbolul este clar: învățătura Bisericii este laptele care-l nutrește pe creștin.

³⁴ *Mai viu*: Beatrice își îndreaptă ochii către locurile care strălucesc mai viu în univers, unde se află desigur și cerul fericirii absolute, Empireul.

³⁵ *Chipu-i preschimbat*: Mereu, cu fiecare ascensiune din astru în astru, din cer în cer, chipul divin al Beatricei devine mai luminos și mai frumos. Creșterea perpetuă a divinei frumuseți a Beatricei îl copleșește pe Dante, care, deși avid de a ști, nu mai îndrăznește să întrebe.

³⁶ *Precum*: De atâtea ori a folosit Dante, și totdeauna cu o extremă forță plastică, imaginea arcului și a săgeții lansate, pentru a indica repeziciunea. O folosește și de data aceasta, acordându-i un spor de plasticitate. El și Beatrice s-au înălțat spre cerul al doilea ca o săgeată ce-a atins ținta mai înainte de a fi încetat să vibreze coarda arcului

care a lansat-o.

³⁷ *A doua*: împărăția a doua, cerul al doilea al lui Mercur, cerul spiritelor active.

³⁸ *Planeta însăși*: Beatrice este atât de luminoasă încât planeta Mercur primește de la ea un spor de lumină care o face să apară și mai strălucitoare pe cer. Cât de mult o iubește Dante pe femeia din care a făcut simbolul poeziei, al religiei, al luminii, al frumuseții.

³⁹ *Ape străvezii*: De notat încă o dată realismul observațiilor din natură ale lui Dante Alighieri și frumusețea imaginilor folosite în aceste două terține.

⁴⁰ *El*: Dante. În legătură cu versul acesta, s-au emis mai multe interpretări. Majoritatea comentatorilor declară că acela care le va mări acestor spirite flacăra carității, dându-le prilej să facă uz de ea (de caritate), este el, Dante, și că sufletele (caritabile fiind), strigă la unison și se bucură gândindu-se că-i vor fi de folos la întrebări și nelămuriri, ori dându-i exemple utile. Dar un comentator ca Petrovono emite ipoteza, ce ni se pare într-adevăr și îndrăzneată și verosimilă, că din versul respectiv ar trebui să se înțeleagă că Dante este destinat el însuși acestui cer. Într-adevăr, cine a putut fi spirit mai activ și mai dinamic decât el, și spiritele din cerul lui Mercur au dreptul să-l salute ca pe unul dintre ai lor și dintre cei mai valoroși. O dată mai mult, s-ar afirma, în felul acesta, înalta conștiință pe care Dante însuși o are despre propria sa valoare.

⁴¹ *Lumini*: Toate manifestările sufletelor se exprimă prin creșterea intensității luminozității.

⁴² *Gândește-te*: Dante folosește de multe ori acest procedeu artistic, pentru a da farmec dramatic narațiunii, adresându-se direct cititorilor săi, luându-i

martori ai întâmplărilor capodoperei, făcând aluzii la reacțiile lor, acordând în felul acesta o altă notă caracterului popular al artei sale. Ca în atâtea părți ale *Comediei*, și aici cititorul este luat ca piatră de comparație pentru umanitate, pentru firescul senzațiilor marelui poet.

⁴³ *Harul*: Grația unică, extraordinară, de a fi călătorit viu în lumea de dincolo.

⁴⁴ *Lumina*: Lumina care incendiază aceste suflete, ca și toate cerurile, este lumina adevărului și a carității. De remarcat promptitudinea, caracteristică de altfel unor spirite active, de a răspunde la orice întrebări.

⁴⁵ *Un duh*: Se va vedea curând că este chiar împăratul Justinian.

⁴⁶ *Zei*: Interferența subliniată păgâno-creștină.

⁴⁷ *Când râzi*: Lumina ce învăluie spiritul, care a vorbit și care izvorăște din ochi devine mai intensă, în raport strâns cu zâmbetul.

⁴⁸ *Sfera-ascunsă*: Această sferă, Mercur, este ascunsă locuitorilor de pe pământ de razele soarelui, pentru că planeta răsare și apune lângă marea sferă a soarelui, fiind înecată în razele acestuia și deci puțin vizibilă.

⁴⁹ *Mai mândră*: Spiritul devenise și mai luminos în bucuria de a-i răspunde lui Dante și de a-i fi astfel de folos.

⁵⁰ *Ca soarele*: O altă măiastră comparație a atentului observator al naturii. Ca soarele ce se pierde în însăși marea lui strălucire după ce a străpuns norii care-l înconjurau, așa s-a ascuns în propria lui lumină spiritul care se pregătește să-i răspundă lui Dante.

⁵¹ *Să cânt*: Ca un *cantastorie* medieval, într-o

pieță publică, recitând evenimentele și faptele din ciclurile epice carolingiene, se adresează Dante cercului său de ascultători (cititori), pregătindu-i pentru a asculta materia Cântului următor, cântul lui Iustinian, care va intona gloria Romei, gloria Imperiului Roman, atât de iubit de Dante, în opoziție cu amestecul curiei papale în sfera vieții active, temporale a stăpânirii puterii.

Cântul VI

¹ *De când:* Cântul începe într-o tonalitate solemnă. Spiritul care vorbește este, așa cum s-a văzut, acela al împăratului Iustinian și el va face în Cântul acesta o strălucită sinteză a istoriei Imperiului Roman și a tuturor vicisitudinilor sale. Constantin este acel împărat roman care, creștinându-se, a transferat capitala imperiului de la Roma la Bizanț, oraș care, de la el, a primit mai apoi numele de Constantinopol. În același timp, lui i se atribuie faimosul act apocrif numit *Donațiunea lui Constantin*, prin care ar fi dăruit papei Silvestru, care-l botezase creștin, autoritatea supra Romei și Italiei.

² *Acvila:* Acvila este simbolul Imperiului Roman.

³ *Potrivnic bolții:* De când Constantin a întors acvila de la apus la răsărit, împotriva mersului firmamentului ce are mișcarea aparentă de la răsărit la apus, deci de când a mutat capitala de la Roma la Bizanț.

⁴ *Cu cel:* De aici, din răsărit, acvila îl urmărește pe Enea („cel ce-a luat copila lui Latin”). Enea, care fusese ales de zei să întemeieze Imperiul Roman, călătorise din Troia spre Italia, deci potrivit mișcării cerului, de la răsărit la apus. Și el, soțul Laviniei, fiica regelui Latinus, fusese însoțit de acvilă, simbolul

imperiului ce avea să-l întemeieze, având drept centru Italia.

5 *Două sute ani*: Mai mult de două sute de ani a stat acvila în Bizanț, adică atât a durat Imperiul Roman de Răsărit de la Constantin și până la Iustinian, cel care vorbește.

6 *frunții*: Munții de unde plecase acvila, deci Enea, sunt munții Troadei (lângă Marea Neagră).

7 *Sub aripi*: Sacrele aripi ale acvilei, sacre pentru că în concepția lui Dante imperiul era voit de divinitate.

8 *Mâna mea*: Acvila, simbolul imperiului, a trecut alternativ în mâinile diferiților împărați, până la Iustinian.

9 *Iustinian*: Născut în anul 482, Iustinian a fost ales împărat în 527 și a murit, după o lungă viață, în 565. Este celebru prin victoriile sale împotriva vandalilor și ostrogoților, dar mai cu seamă pentru strângerea și ordonarea legilor romane într-un *corpus* care-i păstrează numele. Dante îl așază în Paradis, deoarece el reprezintă cu tărie întruchiparea visului, a utopiei politice a lui Dante, adică reînvierea Imperiului Roman.

10 *Am fost*: Nu mai păstrează în Paradis, unde ierarhiile terestre nu ar exista, titlul de cezar.

11 *A dragostei dintâi*: Sfântul Spirit care, potrivit concepției sale creștine, l-ar fi inspirat în întocmirea codexului său de legi.

12 *O fire*: Dante acreditează aici o legendă după care Iustinian ar fi fost adeptul mișcării eretice a unui oarecare Eutiche, care considera că Iisus Cristos avea o singură natură, pe cea divină, excluzând astfel

natura umană a Mântuitorului creștin. În realitate, nu el a fost adeptul acestei erezii ci soția sa, nu mai puțin faimoasă, împărăteasa Teodora.

¹³ *Agapit*: Papa Agapit I, aflat pe tronul pontifical între anii 533 - 536, într-o călătorie la Constantinopol, pentru a trata pacea între Iustinian și ostrogoți, i-a arătat dreapta cale, smulgându-l din erezie.

¹⁴ *Două gânduri*: Așa cum într-o judecată contradictorie unul dintre termeni este neapărat fals, tot așa de clar și de evident a văzut apoi Iustinian taina celor două naturi, umană și divină, ale lui Iisus Cristos.

¹⁵ *Nalta slujbă*: Această „naltă slujbă”, pe care i-a inspirat-o lui Iustinian divinitatea însăși, a fost orânduirea temeinică a legiunilor romane.

¹⁶ *Belizar*: Faimos general bizantin (490 - 565), care i-a bătut pe goți în Italia. Cu el se purtase rău, în realitate, Iustinian.

¹⁷ *Semn*: Faptul că soarta armelor încredințate lui Belizar fusese atât de favorabilă, putea să fie interpretat ca un semn că Iustinian se putea consacra în întregime reformei legislative.

¹⁸ *Răspuns*: Acesta este răspunsul lui Iustinian la prima întrebare a lui Dante (cf. *Paradisul*, Cântul, V): cine era spiritul care vorbise?

¹⁹ *Sacrosanctului*: Sacrosanctul semn este acvila, simbolul autorității și al Imperiului Roman.

²⁰ *Cei ce-l vor*: Cei ce-l vor, adică îl consideră drept semn al lor, drept steag al lor, sunt ghibelinii, partizanii imperiului.

²¹ *Cei care-l condamnă*: Aceia care condamnă, care se opun acvilei simbolice, sunt lfi, adversarii autorității imperiale. Dar și unii și alții, și partizanii și

adversarii, fac rău („nedrept se-ndeamnă”) simbolului sacru, prin luptele lor intestinale și fratricide. De aceea Iustinian simte nevoia să ridice un înalt elogiu acvilei, ce nu e altul decât elogiuul lui Dante, care, ca și în tratatul său politic *de Monarchia*, consideră imperiul ca izvor al oricărui drept, autoritatea lui laică opunându-se puternic autorității eclesiastice. Și Iustinian, purtătorul de cuvânt al marelui poet, începe istoria acvilei și a Imperiului Roman de-a lungul secolelor pentru a arăta extrema lui înflorire și înalta misiune pe pământ.

²² *Pallant*: Această înaltă virtute a acvilei a început chiar de pe vremea lui Pallante, fiul regelui Evandrus, care, ajutându-l pe Enea pentru a da o împărăție acvilei în Italia, a căzut în luptă, fiind ucis de către Turnus, regele rutulilor.

²³ *Alba*: Cuibul acvilei a fost apoi în Alba Longa, orașul întemeiat de Ascanio, fiul lui Enea. Aci au domnit mai mult de trei sute de ani descendenții lui Enea.

²⁴ *Trei*: Sunt cei trei Horați, luptători ai Romei, care i-au învins pe cei trei Curiți, luptători care reprezentau Alba Longa. Izbânda Horaților (prin stratagema cunoscută) a supus Cetatea Romei căreia i-a fost predată acvila sacrosanctă.

²⁵ *Și știi*: întreaga perioadă monarhică a Romei este sintetizată miraculos, într-o singură terțină, de către Dante. Perioada începe cu răpirea Sabinelor din timpul lui Romulus, până la moartea virtuosoasei Lucreția, care, pângărită fiind de Tarquinius Superbus, ultimul rege al Romei, s-a sinucis. În tot acest timp istoric, Roma, sub semnul acvilei, și-a mărit neconținut teritoriul și autoritatea.

²⁶ *Purtată*: Este acvila pe care romanii au purtat-o mereu mai sus.

²⁷ *Bren*: Conducătorul galilor care năvăliseră în Italia și erau gata să cucerească Roma (390 î.Hr.). A fost învins de Furius Camillius.

²⁸ *Pir*: Faimosul Pirrus, rege al Epirului, care i-a ajutat pe tarentini în luptele purtate împotriva romanilor.

²⁹ *Crai*: Regi. Aluzie la luptele duse de romani împotriva altor regi decât cei prezenți.

³⁰ *Torquat*: Titus Manlius Torquatus, învingător al galilor și al latinilor.

³¹ *Quinziu*: Quinziu Fabius, vestit dictator, model de virtute și de dragoste de patrie. El era poreclit Cincinnatus din cauza obiceiului de a umbla mereu cu părul zbârlit, nepieptănat.

³² *Deci*: Sunt trei cetățeni romani pe care îi amintește Titus Livius: P. Decio Mure, mort în luptele purtate împotriva latinilor (340 î.Hr.), fiul său, numit tot P. Decio Mure, mort la Sentinum (295 î.Hr.), și un al treilea Decius, nepot al primului și fiu al celui de al doilea, mort în luptele împotriva lui Pirrus (279 î.Hr.)

³³ *Fabi*: O altă faimoasă familie de luptători romani, care au jertfit patriei, în luptele împotriva Veienilor, trei sute de membri. Printre reprezentanții acestei familii se află și Quintus Fabius Maximus, numit și Cunctator (Temporizatorul), faimosul învingător al lui Hannibal.

³⁴ *Ea - nfrânse*: Acvila.

³⁵ *De unde Padul*: Lanțul munților Alpi (din care coboară Padul) și care a fost străbătut de Hannibal într-una din cele mai temerare expediții armate alpine.

³⁶ *Pompei*: Cneius Pompeius Magnus, care a fost învingător în Galia și în Sicilia, iar în Africa, învingător al lui Marius, când avea numai douăzeci și cinci de ani.

³⁷ *Scipio*: Faimosul Scipione Africanul, care și-a început cariera armelor la optsprezece ani și avea să triumfe asupra lui Hannibal (la Zama) la numai treizeci și trei de ani.

³⁸ *Colina*: Acvila, simbolul imperiului și al Romei, a fost „*amară*” (în textul italian) colinei sub care s-a născut Dante, adică localității Fiesole, pe care romanii au distrus-o când devenise adăpostul lui Catilina.

³⁹ *Vru*: Când voința cerului a fost ca și pământul să-i fie asemenea, și, pentru această îndeplinire, l-a trimis pe Dumnezeu pe pământ. Deci nu cu mult înainte de nașterea lui Iisus Cristos, de apariția creștinismului în lume.

⁴⁰ *Cezar*: învingătorul galilor. Începe nararea perioadei imperiale, după ce au fost trecute în revistă cele mai importante personaje ale istoriei romane din perioada monarhiei și a republicii.

⁴¹ *Din Varo*: Sunt definite în felul acesta hotarele Galiei în care Cezar a purtat învingătoare acvila, așa cum o pot mărturisi fluviile Isara (Isere), Arar (Loire), Sana (Sena) și afluenții Ronului.

⁴² *Rubicon*: Acvila purtată de Cezar, de la Ravenna (în textul italian), a trecut cu mare iuțeală Rubiconul, râul ce forma hotarul între Galia Cisalpină și Italia, inițiind războiul civil. Rapiditatea era atât de mare, încât nu poate fi nici scrisă dar nici spusă. Totuși Dante va sintetiza încă o dată magnific, în terțina următoare, întreg acest zbor vast al acvilei romane după trecerea Rubiconului.

⁴³ *Spania*: Acvila a călăuzit trupele lui Cezar în Spania împotriva generalilor partizani ai lui Pompei.

⁴⁴ *Durazzo*: Armatele lui Pompei au fost urmărite și au primit lovituri nimicitoare la Durazzo.

⁴⁵ *Farsalia*: Localitate din Tesalia, unde Pompei a fost înfrânt de Cezar.

⁴⁶ *Nilul*: Până la fluviul Nil s-au simțit urmările înfrângerii lui Pompei. Acesta, căutând adăpost în Egipt, după înfrângerea de la Farsalia, a fost asasinat de către Ptolemeu, regele Egiptului.

⁴⁷ *Văzu*: Subiectul este mereu acvila, care acum a putut revedea Troia. (Aluzie la o eventuală debarcare a lui Cezar în aceste regiuni.)

⁴⁸ *Groapa*: Mormântul lui Hector, fiul lui Priam și al Hecubei, eroul troienilor.

⁴⁹ *Ptolemeu*: Acvila l-a bătut pe Ptolemeu, Cezar despuindu-l de regat și acordând domnia Egiptului surorii sale, frumoasa Cleopatra.

⁵⁰ *Iubei*: Iuba, regele Mauritaniei, protector al partizanilor lui Pompei. (De subliniat rapiditatea, într-adevăr de fulger, a acțiunilor acvilei, care se repede și distruge pe dușmani, oriunde s-ar afla în oricare colț al lumii.)

⁵¹ *Surla*: Acolo unde aveau să sune pentru ultima dată trâmbițele partizanilor lui Pompei va fi în Spania, unde Cezar a spulberat definitiv pe pompeieni (45 î.Hr.), terminând astfel, total victorios, războiul civil.

⁵² *Urmaș*: Urmașul lui Cezar este Octavian August, care i-a înfrânt pe Brutus și pe Caius la Filippi (42 î.Hr.), și pe care Dante îi pedepsește grav, aruncându-i în *Căina*, zona trădătorilor.

⁵³ *Perugia*: în Perugia, după ce l-a învins pe Lucus Antonius, adversarul său, Octavian, a comis un mare

măcel.

⁵⁴ *Modena*: Aci l-a învins Octavian pe Marcus Antonius.

⁵⁵ *Cleopatra*: Este Regina Egiptului, care, neputând să-l seducă pe Octavian, învingător în bătălia de la Actium, s-a sinucis, lăsându-se să fie mușcată de-o viperă.

⁵⁶ *Malul roș*: Octavian a cucerit întregul Egipt, până la Marea Roșie.

⁵⁷ *Templu*: Templul lui Ianus, care rămânea deschis numai în timp de război.

⁵⁸ *Semnul*: Acvila, sacrosanctul simbol. Ceea ce a făcut acvila pe pământ până la cel de-al treilea Cezar (împăratul Tiberiu, sub care s-a născut Cristos) pare obscur, dacă nu privești atent la mâinile acestui împărat.

⁵⁹ *Sfânta-ndrituire*: Dreptatea dumnezeiască i-a dat lui Tiberiu putința și gloria de a răzbuna mânia lui Dumnezeu împotriva păcatului originar al oamenilor, prin răstignirea lui Iisus Cristos. Adică acvila poate fi glorioasă de faptul de a fi provocat moartea fiului lui Dumnezeu venit pe pământ pentru a-i mântui pe creștini.

⁶⁰ *Te miră*: într-adevăr, Dante are de ce să se mire. În terțina precedentă s-a spus că acvila provocase moartea lui Iisus Cristos drept ispășire a păcatului originar, iar acum declară că Titus Vespasianus a distrus Ierusalimul pentru a pedepsi răstignirea lui Iisus. (Această anomalie va fi explicată de Beatrice în cântul următor.)

⁶¹ *O mântui*: Aluzie la ajutorul dat de Carol cel Mare papalității în lupta împotriva longobarzilor, așezând legea sfântă a bisericii sub umbra acvilei

imperiale.

⁶² *Acum:* S-a isprăvit minunata poveste a Imperiului Roman și începe o aspră invectivă atât împotriva guelfilor cât și a ghibelinilor.

⁶³ *Grini:* Sunt crinii, emblema dinastiei franceze, pe care partidul guelfilor îi opune acvilei, simbolul imperiului universal.

⁶⁴ *Ceilalți:* Cei din partidul ghibelin, care-și apropie acvila ca semn numai al lor, al partidului lor, când ea ar trebui să fie semnul universalului imperiu. Nu se poate spune cine păcătuiește mai mult față de acvilă, față de ideea imperiului, atât de scumpă lui Iustinian, dar mai scumpă creatorului său, poetului italian Dante Alighieri.

⁶⁵ *Ghibelini:* Ghibelinii să-și aleagă un alt steag de partid pentru tertipurile lor politice. Ei vor greși mereu separând dreptatea de acvilă. Ideea de imperiu roman, după concepția lui Dante, nu poate fi separată de aceea de justiție.

⁶⁶ *Carol:* Să nu fie combătută acvila de acest nou Carol (Carol al II-lea de Anjou, rege al Neapolelor, chemat – în original – „cel nou”, spre a fi deosebit de tatăl său Carol I d’Anjou), și de partizanii săi guelfi, pentru că acvila are gheare ce au izbutit să sfâșie lei (dușmani) mai puternici decât el.

⁶⁷ *Nu creadă:* Să nu creadă că Dumnezeu va îngădui să fie schimbați crinii Franței cu acvila imperială. Și cu aceste cuvinte profetice, de avertisment solemn, se încheie răspunsul lui Iustinian la prima întrebare a lui Dante. A fost un alt prilej pentru ca poetul italian să-și exprime cu strălucire ideile sale politice. Trebuie să mai fie subliniat aici și un foarte interesant aspect al acelei simetrii și armonii

dantești anunțate în studiul introductiv. În Cântul VI al *Infernului*, Dante vorbește despre stările de lucruri din Florența, în Cântul VI al *Purgatoriului*, despre starea Italiei, iar în Cântul VI al *Paradisului* se ridică la descrierea istoriei și perspectivelor imperiului universal. Deci, o vastă și progresivă lărgire a scenei politice de la Infern la Paradis, de la comună la imperiu.

⁶⁸ *Această stea*: Este Mercur, sediul temporar al spiritelor active care au dorit gloria în timpul vieții pământene.

⁶⁹ *Când dorul*: Dorința gloriei, dorința pământească, le știrbește din merite și de aceea sunt destinate acestui cer minor.

⁷⁰ *Că plata-i*: Răsplata fiind după merit, nu întristează sufletele acestui cer, ci, dimpotrivă, le bucură.

⁷¹ *Dreptatea vie*: Ei nu simt dorința de a avea un grad de beatitudine superior, însuflețiți de setea de dreptate care-i face să primească, în mod just, răsplata după merit.

⁷² *Stări deosebite*: Diversele grade de beatitudine, acordate după merite variate, sunt ca notele variate de cânt pe pământ, ce formează însă o dulce și unitară armonie muzicală.

⁷³ *Romeu*: Romeo de Villeneuve (1170-1250), credincios curtean al seniorului Provenței, contele Raymond Beringhieri. El a izbutit să mărite pe cele patru fete ale acestuia după patru regi. S-a purtat foarte onest cu administrarea uriașelor bunuri care îi fuseseră încredințate, dar curtenii invidioși l-au ațâțat pe suzeran împotriva sa, acuzându-l de necinste. Probându-și strălucit nevinovăția, jignit însă profund,

Romeu a plecat în lume, sărac și bătrân, și nu s-a mai aflat nimic despre el.

⁷⁴ *Ce-l părără:* Acelora cărora el le-a stat ca un cui în inimă, în Provența, au fost curtenii cei invidioși, care „azi nu mai rîd”. (Ca și în *Infern*, în Cântul Pier della Vigna, Dante denunță și aici moravurile turpe ale curților medievale, ale curtenilor invidioși și neonești.)

⁷⁵ *Azi nu mai rîd:* Aluzie poate la faptul că provențalii au căzut sub reaua guvernare a dinastiei Angevinilor.

⁷⁶ *Regine:* Romeu măritase pe cele patru fete ale contelui astfel: pe Beatrice cu Carol d’Anjou, pe Marguerita cu regele Franței, Ludovic al IX-lea, pe Eleonora cu Enric al III-lea al Angliei, pe Sancia cu Ricardo, conte de Comovaglia, care în 1257 a fost ales rege al Germaniei.

⁷⁷ *Ațâțat:* De cuvintele de pizmă, acuzațiile curtenilor invidioși.

⁷⁸ *Acestui drept:* Acesta era onestul servitor care făcuse atâtea jertfe pentru suzeranul său.

⁷⁹ *Dădu duzine:* Dându-i în loc de zece, doisprezece, Romeo arăta cât crescuseră, prin el, bogățiile seniorului său, și toate acuzațiile căzură ca nefundate.

⁸⁰ *inima:* Inima fidelului servitor, în care desigur acum se strânseseră atâtea dezamăgiri și amărăciuni. Scurtul episod al lui Romeo de Villeneuve este de o rară frumusețe și el demonstrează o dată mai mult arta de portretist psihologic a lui Dante și miraculoasa sa facultate de a da cea mai mare plasticitate și concizie expresiei celei mai adecvate.

Cântul VII

¹ *Osanna:* „Mărire ție sfânt Dumnezeu al oștirilor,

care din înălțime faci să strălucească mai tare, prin lumina ta, focurile fericite din această împărăție". Terțina conține un amestec de cuvinte latine și ebraice (*osanna, sabaoth, malahoth*), poate, pentru a simboliza concordia care ar fi trebuit să existe între biserică (reprezentată prin cuvintele ebraice) și imperiu (reprezentat prin cuvintele latine).

² *Acea făptură*: Este spiritul lui Iustinian, care se îndepărtează cântând acel imn de slavă.

³ *Două lumini*: Acest dublu foc, această îndoită strălucire este poate dată de cele două merite ale lui Iustinian, ca împărat dar mai cu seamă ca legislator.

⁴ *Eram muncit de îndoieli*: De contradicția din cuvintele lui Iustinian din Cântul precedent, care afirmase că răstignirea lui Iisus fusese o justă răzbunare a lui Dumnezeu dar și că aceia care îl răstigniseră au fost pedepsiți, răzbunătorul bazându-se tot pe dreptatea sfântă.

⁵ *Ei*: Beatrice.

⁶ *Ce vrei*: Puternica, arzătoarea lui dorință de a-i fi lămurită această contradicție.

⁷ *Nume*: Respectul atât de profund ce-l stăpânește, auzind numele femeii iubite, îl face să stea sfios, cu capul înclinat, ca un om învins de somn.

⁸ *Văpăi*: Surâsul ei ar fi avut puterea de a face fericit pe un om chiar dacă s-ar fi aflat în mijlocul flăcărilor.

⁹ *Răzbunare*: Contradicția de mai sus.

¹⁰ *Dintâiul om*: Adam. În original „nenăscutul” (pentru că nu se născuse, fusese creat direct de către Dumnezeu).

¹¹ *Pierzându-se*: Prin păcatul original, gustând din pomul cunoașterii binelui și răului.

¹² *Hristos*: în original, „Verbul lui Dumnezeu”, care s-a întrupat în om prin simplul act al coborârii Duhului Sfânt asupra Fecioarei Maria.

¹³ *Această fire*: Cât timp această natură umană a fost unită cu creatorul ei, a rămas „sinceră și pură”.

¹⁴ *Rai*: Paradisul pământesc.

¹⁵ *Firea*: Firea, natura *însușită* de Cristos, este aceea care păcătuisese, deci trebuia să fie pedepsită în persoana sa, prin răstignirea pe cruce.

¹⁶ *Mai nedrept*: A fost just să fie pedepsită natura umană care păcătuisese, dar a fost injust să fie pedepsită cea divină.

¹⁷ *Aceeși moarte*: Moartea lui Iisus Cristos a putut fi dorită în ceruri, care vedeau astfel pedepsită natura umană și păcatul originar, și a plăcut și iudeilor, care și-au putut satisface invidia, izbind în natura dumnezeiască.

¹⁸ *Cutremur*: Versul are o extraordinară forță sintetică.

¹⁹ *O dreaptă răzbunare*: Să nu pară deci o contradicție afirmarea că o răzbunare dreaptă și-a găsit un drept răzbunător și judecător. Adică faptul că actul just al răstignirii a fost răzbunat.

²⁰ *Nod*: Această nouă piedică în fața căreia s-a oprit mintea lui Dante, această nouă îndoială este în legătură cu întrebarea de ce Dumnezeu a folosit ca mijloc al mântuirii omenirii de păcatul originar chiar moartea Fiului său (vezi pentru asta și terțina următoare).

²¹ *Ascunsă-i hotărârea*: Un om a cărui minte nu este crescută, maturizată la flacăra iubirii divine, nu poate înțelege această hotărâre, acest drum ales de divinitate.

²² *Mai vrednic:* Beatrice va explica de ce acest drum ales de divinitate este cel mai vrednic, cel mai demn dintre toate.

²³ *Suprema milă:* Bunătatea divină, în care nu există nicio urmă de invidie sau de ură, răspândește în jurul ei scânteii care sunt tot atâtea opere ale creației în care ea își manifestă propria și veșnica ei frumusețe.

²⁴ *Nemijlocit:* Ceea ce divinitatea a creat în mod direct are viață veșnică și este pentru totdeauna întipărit cu pecetea bunătății divine.

²⁵ *Slobod:* Aceste creații nemijlocite ale divinității sunt libere în întregime, nefiind supuse influenței cerurilor care au fost create ulterior.

²⁶ *Îi place:* Ce se aseamănă mai mult cu divinitatea și-i place mai mult. Acest foc, această ardoare divină se reflectă mai profund și mai strălucitor în acele lucruri, în acele creații care sunt mai asemănătoare divinității.

²⁷ *Doar oamenii:* Ei întrunesc toate aceste atribute, nemurirea, libertatea, asemănarea cu Dumnezeu.

²⁸ *Păcatul:* Numai păcatul originar îl face pe om să nu fie asemenea lui Dumnezeu.

²⁹ *În starea ei dintâi:* Omul nu se poate întoarce la prima sa stare, de înainte de păcatul originar, decât dacă umple acel gol lăsat de păcat prin pedepse adecvate.

³⁰ *Adam:* Primul om, prin care a păcătuit întregul gen uman.

³¹ *De el:* A fi din nou vrednic de Paradisul pierdut dar și de demnitatea din care căzuse.

³² *Pătrunde-acum:* Beatrice îl avertizează solemn

pe Dante să fie foarte atent la argumentația ei, care îi va rezolva îndoiala și aparenta contradicție.

³³ *Ca atare:* în limitele pe care le are omul prin natura sa, el nu putea repara greșeala înfăptuită. El nu se putea umili atât de mult cât căutase să se înalțe atunci când gustase din pomul cunoașterii, înfăptuind păcatul original. Iată de ce, ținând seama de capacitatea sa limitată firesc, el nu poate să se reînălțe prin propriile sale puteri.

³⁴ *Deci Domnul:* Neputând omul, atunci Dumnezeu a trebuit să-l readucă în starea inițială de viață adevărată prin căile sale, prin calea dreptății și a îndurării.

³⁵ *Fapta:* O faptă este mai iubită de autorul ei, cu cât ea arată mai mult bunătatea acestuia.

³⁶ *Ce-i în tot:* Divina bunătate care pătrunde pretutindeni.

³⁷ *Două căi:* Divina bunătate a urmat ambele căi pentru a putea mântui pe oameni, adică și pe cea a dreptății dar și pe cea a îndurării.

³⁸ *De când e lumea:* în textul original, între prima zi a creațiunii lumii și ultima, a judecății universale – termeni care delimitează istoria și viața lumii, nu a existat o altă faptă, o altă acțiune mai înaltă decât aceasta înfăptuită de Dumnezeu care a urmat, pentru a o îndeplini, ambele căi: și pe a dreptății și pe a milei.

³⁹ *Presine:* Dumnezeu s-a dovedit de o înaltă mărinimie atunci când s-a oferit pe sine însuși jertfa (prin Fiul său) pentru mântuirea genului uman.

⁴⁰ *Rușine:* Fiul lui Dumnezeu s-a umilit întrupându-se om.

⁴¹ *Un punct:* Un alt pasaj al argumentării ce putea încă stărui nelămurit în mintea lui Dante.

⁴² *Tu-ți zici:* Beatrice imaginează argumentarea interioară a lui Dante în legătură cu existența, ce ar trebui să fie nemuritoare, a celor patru elemente: aerul, focul pământul și apa. Aceste elemente și tot ce provine din amestecul lor, în loc să fie nemuritoare, Pentru că fuseseră și ele create de Dumnezeu, sunt supuse trecerii și transformării.

Cum se explică această altă contradicție este întrebarea pe care Beatrice a ghicit-o în mintea lui Dante.

⁴³ *îngerii:* Doar îngerii și cerurile sunt create în întregime de divinitate.

⁴⁴ *Dar aer:* Cele patru elemente ale naturii, pe care Dante nu le numise, dar pe care Beatrice le citise în mintea lui.

⁴⁵ *Alt izvor:* Ele au o altă origine, un alt izvor. Sunt datorite cauzelor secunde și nu unor cauze prime, așa cum au fost cerurile și îngerii.

⁴⁶ *Creat e-n ele:* Adevărata creație, adică aceea care a avut drept cauză primă divinitatea, este materia din care aceste elemente sunt compuse. Tot o creație „primă” este și acea putere generatoare a cerurilor care-și exercită influența lor asupra acestor elemente.

⁴⁷ *Raza:* Strălucirea și rotația cerurilor produce viața în plante și animale, trăgând din materia din care acestea sunt create sufletul vegetativ sau senzitiv.

⁴⁸ *Nemijlocit:* Dumnezeu acordă omului acest înalt privilegiu de a-i transmite direct viața, acordându-i sufletul, pe care îl caracterizează o puternică aspirație către acela care i-a fost autor.

⁴⁹ *Să pricepi:* Dacă ai ascultat atent și ai înțeles

întreaga argumentare, poți să-ți dai seama ce înseamnă învierea oamenilor dacă te gândești cum au fost create trupurile oamenilor. Adam și Eva au fost creați direct de către Dumnezeu, deci carnea din care au fost făuriți este nemuritoare ca și sufletul. Reînvierea deci va fi și a trupului.

Cântul VIII

¹ *Credeau greșit:* în Antichitate, în păgânism, oamenii credeau că planeta Venus insufla puternicul amor senzual.

² *Cerul ei:* Potrivit concepției astronomice a lui Ptolemeu, fiecare planetă se rotea într-un sens contrariu mișcării cerului din care făcea parte. Cerul al treilea era hărăzit de astronomia medievală planetei Venus.

³ *Venera:* în textul original, „frumoasa cipriotă”. Zeița Venus era numită astfel pentru că se născuse din apele mării de lângă insula Cipru și mai cu seamă fiindcă avea foarte mulți adoratori și temple acolo.

⁴ *Numai pe ea:* Din cauza aceasta, atribuindu-i asemenea influențe, anticii, care perpetuau această eroare, nu îi aduceau numai ei jertfe și ofrande ci și Dionei (mama zeiței Venus, fiica lui Tetis și a lui Okeanos) și lui Cupidon (fiul Venerei, cel consacrat ca zeu al iubirii).

⁵ *Didonei:* Aluzie la faimosul episod din *Eneida* (I, 718 și urm.), în care Cupidon, luând înfățișarea lui Ascaniu, fiul lui Enea, stătea pe genunchii Didonei și a înflăcărat-o de puternica dragoste pentru eroul troian, dragoste care a dus-o apoi la moarte.

⁶ *Cu numele:* Venus, cu a cărei amintire începe Cântul, dădea și numele acestui cer.

⁷ *Ce-n soare cată:* Planeta Venus este privită de

soare și când răsare și când apune, numindu-se, alternativ, luceafărul de seară sau de dimineață.

⁸ *N-am prins de veste:* O dată mai mult Dante nu a simțit ascensiunea în ceruri.

⁹ *Mai frumoși:* Singurul indiciu al ascensiunii într-un alt cer este pentru Dante intensificarea frumuseții și luminozității Beatricei.

¹⁰ *Și-așa cum:* Terțina are două comparații de o rară plasticitate.

¹¹ *Lumini:* De subliniat transparența mereu mai fluidă, mai diafană, a spiritelor, cu fiecare cer urcat.

¹² *Rotindu-se:* Dante își închipuie că gradația iuțelii de rotație a acestor lumini, care sunt tot atâtea spirite, este dată de gradul meritului ce li se cuvine.

¹³ *Vântoase:* Pentru a indica rapiditatea mișcării acestor lumini, Dante o compara cu a vânturilor de pe pământ, mult inferioară.

¹⁴ *Cerești lumini:* Sunt spiritele îndrăgostiților din planeta Venus.

¹⁵ *Serafimi:* Dansul acestor spirite începuse din cerurile înalte din care ele coborâseră pentru a li se arăta lui Dante, ceruri pe care le roteau Serafimii, cea mai înaltă ierarhie a îngerilor.

¹⁶ *Dintâiul șir:* Din rândul primelor splendori care coborâseră din înaltul Empireului răsună un astfel de cânt armonios, încât Dante n-a mai fost niciodată de atunci părăsit de marele dor de a-l reasculta.

¹⁷ *Un duh:* Un spirit, o flacăra se desprinde din roiul uriaș ai luminilor dansatoare.

¹⁸ *Pe voia ta:* Spiritele din acest cer, sub semnul iubirii atotînsuflețitoare, se declară gata să răspundă oricărei întrebări, oricărei dorințe a călătorului poet.

¹⁹ *Noi ne rotim:* Cu aceeași iuțeală, în același

spațiu și cu aceeași sete de divinitate ca a îngerilor care călăuzesc acest cer, se mișcă și ele, sufletele îndrăgostiților din planeta

Venus.

²⁰ *Cu îngerii:* Despre acești îngeri care poartă cerul al treilea (numiți în textul lui Dante principi, grad în ierarhia angelică), a scris Dante primul vers al unei cântone vestite, comentată în *Convivio*.

²¹ *Voi:* Acesta este chiar versul cântonei pe care Dante o scrisese și o comentase în

Convivio.

²² *Vom sta:* Iată cât de mare este puterea lui Dante, creator al acestui univers poetic. Pentru a-i fi pe plac, cele mai înalte spirite ale cerurilor se opresc, spre a-i satisface cea mai mică dorință.

²³ *După ce:* După ce, cu profundă reverență, prin priviri, a cerut și i-a fost acordat consimțământul Beatricei.

²⁴ *De dor:* Stimulat de dorința de a ști, dar și de un mare elan afectiv.

²⁵ *Nouă bucurie:* Bucuria cea nouă, aceea de a putea răspunde și a satisface astfel dorința lui Dante. Dar așa cum vom vedea în curând, el avea și un alt motiv, acela al unei afecțiuni speciale pentru Dante însuși.

²⁶ *I-o sporii:* Intensificarea sentimentelor este manifestă la spiritele Paradisului prin intensificarea luminozității lor. Deci spiritul care începe să vorbească devine mai luminos, mai strălucitor.

²⁷ *Pe lume:* Spiritul care vorbește este Carol Martel. Primul fiu al lui Carol al II-lea de Anjou, s-a născut în anul 1271, a fost încoronat rege al Ungariei în 1292 și a murit în 1295. Se pare că Dante l-ar fi

cunoscut în anul 1294 la Florența, unde Carol Martel venise din Neapole în întâmpinarea părinților săi care coborau din Franța. Este interesant de stabilit un paralelism între întâlnirea lui Dante cu Carol Martel în Paradis și cea cu Casella în Purgatoriu. Ambele spirite, cu o rară afecțiune, l-au întâmpinat pe poetul florentin, cântând cântone compuse pe versurile sale.

²⁸ *Scurt timp:* A murit în vârstă de numai douăzeci și patru de ani.

²⁹ *Multe rele:* Dacă el ar fi domnit mai mult, nu s-ar fi întâmplat atâtea nenorociri care au lovit Sudul Italiei prin domnia fratelui său, Robert d'Anjou.

³⁰ *Cu viermele:* Cât de plastică imagine desprinsă de Dante din realitatea activității vestiților țesători din orașul său.

³¹ *M-ai iubit:* Aluzie directă, cum se vede, la afecțiunea născută între cei doi cu prilejul călătoriei lui Carol Martel la Florența, unde rămăsese mai mult de douăzeci de zile.

³² *Ron:* Aceste fluvii amintite aici delimitează ținutul Provenței, peste care ar fi trebuit să domnească el, Carol Martel.

³³ *Frumosul colț:* Este vechiul regat al Neapolelui, un vast triunghi geografic în care sunt înscrise orașele Bari, port la Marea Adriatică, Gaeta, port la Marea Tireniană și orașelul calabrez, Catona.

³⁴ *Tront și Verde:* Tronto și Verde (Liri sau Gangliano) sunt două râuri ce trasează hotarele septentrionale ale regatului napoletan, separându-l de statele papale.

³⁵ *M-au uns:* Carol Martel nu a fost decât rege încoronat, titular al Ungariei. El nu a domnit efectiv.

³⁶ *Dunăre:* Țara scăldată de fluviul Dunărea este

Ungaria.

³⁷ *Trinacria*: Este Sicilia, marea insulă coplesită de cețuri între capurile Peloro (azi Capul Faro) și Pachino (azi Capul Passaro).

³⁸ *Sciroccul*: Vântul care suflă cu o imensă furie dinspre Sud.

³⁹ *Tifeu*: Anticii locuitori ai Siciliei credeau că din cadavrul uriașului Tifeu, fulgerat de Jupiter și înmormântat sub vulcanul Etna, vor țâșni în eternitate fum, ceață și mirosuri sulfuroase. Deci iată-l pe Dante distrugător lucid al miturilor, explicând clar că cețurile Siciliei nu sunt produse de exalările și miasmele unui uriaș cadavru, ci de sulful în care marea insulă este atât de bogată.

⁴⁰ *M-ar aștepta*: Insula Siciliei ar fi așteptat încă pe regii săi legitimi, descendenții lui Carol Martel, ieșiți din sângele regal al lui Carol 1 de Anjou ori al lui Rudolf de Habsburg, socrul lui Carol Martel.

⁴¹ *Proastă cârmuire*: Reaua guvernare împinge totdeauna la răscoală popoarele împilate. Acesta este sensul de avertisment sever al acestor versuri magnifice care închid în ele narațiunea faimoaselor răboaie împotriva domniei franceze a Ange-vinilor, cunoscută în istorie sub denumirea de Vecerniile Siciliene. De Pastile anului 1282 reaua guvernare a lui Carol d'Anjou a provocat la Palermo ridicarea întregii populații, rășcoala întinzându-se apoi în întreaga insulă și având drept rezultat alungarea francezilor.

⁴² *Frățiorul*: Robert d'Anjou, rege al Neapolelui, care ar trebui să profite de învățătura trecutului și să alunge pe mercenarii spanioli pe care îi are cu el la Neapole și care terorizează populația.

⁴³ *Regatul*: în textul original, „barca”. Barca

guvernării, ce este încărcată cu atâtea poveri de jafuri, de opresiuni, nu ar mai putea primi altele în plus, riscând să se scufunde, desigur în marea agitată a răscoalei populare...

⁴⁴ *Cel zgârcit:* Robert d'Anjou, cu înclinarea către avariție, nu avea deloc nevoie să mai aibă pe lângă el curteni sau servitori cu aceeași înclinare de a acumula bogății pe spinarea acelor care munceau.

⁴⁵ *Ce-i veci izvor:* Acela în care orice bine își are și începutul și sfârșitul este Dumnezeu.

⁴⁶ *Te bucuri:* Bucuria aceasta reciprocă de a-și vorbi.

⁴⁷ *Din vorba ta:* în mintea lui Dante s-a născut un alt dubiu ascultând vorbele lui Carol Martel: cum pot ieși roade amare dintr-un pom dulce, adică cum dintr-un părinte cu o fire darnică (Carol), s-a născut un fiu avar (Robert).

⁴⁸ *La spate:* Adevărul acum obscur, aflat, deci, în spatele tău, îl vei avea în față, înaintea ochilor, deci îți va fi clar.

⁴⁹ *Cel care:* Dumnezeu care rotește regatul Paradisului.

⁵⁰ *Virtuți:* Dumnezeu a prevăzut ca toate cerurile să capete virtutea de a influența variat ființele care s-au născut sub semnul lor.

⁵¹ *Calea:* în cugetarea lui Dumnezeu nu a fost prevăzută numai substanța ființelor, ci și mântuirea lor.

⁵² *Arcu-acesta:* Acest arc simbolic este tocmai influența cerurilor asupra ființelor. Deci așa cum nimerește săgeata într-o țintă, fără de greș, purtată de forța corzii, la fel influențele cerurilor, prevăzute mai

dinainte de Providență, vor izbi, vor influența deci ființele respective.

⁵³ *De-ar fi altfel:* Dacă s-ar întâmpla altfel și influențele nu ar fi dirijate către o țintă (în concepția lui Dante, omul), atunci efectele lor ar fi nefaste chiar în Paradis, unde s-ar produce prăbușiri în sistemul cerurilor și al motoarelor lor.

⁵⁴ *Ori nu-i așa:* Asemenea cataclisme ar putea avea loc numai dacă inteligențele (îngerii), care mișcă cerurile, ori cauza lor primă, inteligența primă, adică Dumnezeu, n-ar fi perfecte. Ori, această ipoteză este aproape absurdă, pentru un creștin.

⁵⁵ *Ce-i de trebuință:* în tot ceea ce este necesar. Deci natura nu se poate opri niciodată, nu poate osteni, ci activează mereu pentru ceea ce este necesar.

⁵⁶ *Tovărășie:* în societate. Deci omul trebuie să trăiască în societate, să fie cetățean.

⁵⁷ *Văd cu prisosință:* Iată cât de spontan este răspunsul lui Dante, care a fost tocmai un astfel de om care a trăit adânc înrădăcinat în viața societății umane.

⁵⁸ *Rosturi felurite:* Iată cum Dante poate vorbi prin Carol Martel, amintindu-l pe

Aristotel, despre diviziunea socială a muncii.

⁵⁹ *Dascăl:* Aristotel, care în tratatele sale *Politica* și *Etica* susținuse necesitatea diferențierii îndeletnicirilor în societatea omenească.

⁶⁰ *Izvoare:* în textul original, „rădăcini”. Aptitudinile care stau la baza îndeletnicirilor umane.

⁶¹ *Solon:* Astfel cineva poate să fie legislator ca Solon. Este vorba de vestitul legislator atenian Solon (secolul al VI-lea î.Hr.)

⁶² *Xers*: Altul se naște cu aptitudini de războinic, de conducător de oști, ca Xerse, faimosul rege al perșilor.

⁶³ *Melchisedec*: Un preot al Ierusalimului. Deci unul se naște cu aptitudini de preot.

⁶⁴ *Cel ce*: Un alt om se naște cu aptitudini de a fi inventator. Așa cum a fost Dedal, cel care a născocit arta de a zbura, inventând niște aripi pentru el și pentru fiul său, Icar.

⁶⁵ *Zburând*: în zborul lui, Icar s-a apropiat prea mult de soare și ceara ce susținea aripile s-a topit, tânărul prăbușindu-se în apele mării.

⁶⁶ *Al firii joc*: Natura cerurilor care se rotesc etern și care se imprimă în om.

⁶⁷ *O casă*: Influența cerurilor nu se manifestă, nu se imprimă ținându-se seama de originea, de pătura socială căreia îi aparține respectivul individ.

⁶⁸ *Iacob*: Așa s-a întâmplat cu Iacob; deși frate geamăn, nu semăna deloc cu Esaâi, unul fiind pașnic, iar celălalt sălbatic (cf. *Geneza*, XXV, 23).

⁶⁹ *Quirin*: Acesta este întemeietorul Romei, Romulus, care s-a născut dintr-un tată atât de puțin demn, încât legenda i-a creat apoteoza (din cauza marilor virtuți războinice), că ar fi avut drept părinte pe însuși Marte.

⁷⁰ *Natura*: Sunt copii care ar fi asemenea părinților dacă nu ar exista Providența care hotărăște altfel, spărgând mecanismul acestei legi de reproducere de aptitudini care ar fi egală, uniformă, eternă.

⁷¹ *Ca să vezi*: Pentru a-și demonstra puternica sa iubire pentru Dante, după atâtea adevăruri exprimate, îi oferea în fond un luminos corolar.

⁷² *Firea:* Natura de câte ori găsește soarta (norocul) potrivnică, la fel ca și sămânța aruncată într-un ogor neprielnic, dă roade rele.

⁷³ *Dacă lumea:* Dacă lumea ar privi cu cea mai mare atenție aptitudinile individului și ar urma aceste înclinări, societatea umană ar fi mai bună. Ce interesantă și înaintată concepție socială se oglindește în aceste versuri ale lui Dante.

⁷⁴ *Ci voi:* Dar oamenii acționează împotriva aptitudinilor.

⁷⁵ *Pe cei făcuți:* Cel născut să poarte spada și silit să intre în ordinele monahice se presupune a fi fratele lui Carol Martel, Ludovic, pe care papa Bonifaciu al VIII-lea avea să-l facă episcop în anul 1296.

⁷⁶ *Regi din popi:* Acela care este mai bun predicator decât rege e probabil fratele său, Robert, rege al Neapolelui, pe care Dante l-a portretizat negativ de mai multe ori în versurile precedente.

⁷⁷ *Rătăcit-ați:* Neținându-se seama de înclinările naturale, se rătăcește dreapta cale. Este foarte interesant acest cânt din care rezultă înaintatele idei ale lui Dante despre educație. Să se țină seama de înclinările și aptitudinile naturale, aceasta este finalitatea educației și din acest punct de vedere pedagogul Dante Alighieri dă o altă lovitură Evului Mediu, claustrat într-un sistem de educație nediferențiat, uniform, dogmatic, închistat.

Cântul IX

¹ *Clemento:* Majoritatea comentatorilor înclină să creadă că este vorba de fiica și nu de soția lui Carol Martel. (Traducerea românească și-a însușit această interpretare.) Născută în 1290, soția lui Ludovic al X-lea al Franței trăia încă în 1328, în timp ce soția lui

Carol Martel, tot Clementa, murise în 1295.

² *Ce-avea să pară*: Toate înșelăciunile și intrigile prin care descendenții săi au fost împiedicați să se urce pe tron. Astfel, Carol Robert, fiul lui Martel, a fost alungat de pe tron de unchiul său, Robert, pe care îl susținea papa Clement al V-lea.

³ 7 – 5 *drepte lacrimi*: Justa răzbunare va urma pagubelor ce le-au adus țării aceia care au pus mâna prin violență pe tron. Aluzie poate la durerea pe care Robert avea s-o îndure în bătălia de la Montecatini (1315), unde au căzut uciși un frate și un nepot de-ai lui.

⁴ *Arzând*: Flacăra în care este înfășurat spiritul lui Carol Martel se înalță în Empireu.

⁵ *Spre Soarele*: Către Dumnezeu, care face fericirea tuturor lucrurilor și oamenilor.

⁶ *Neam pierdut*: Gândul lui Dante se îndreaptă către răstăcirea și vanitatea umană.

⁷ *Alt foc*: Este spiritul Cunizzei da Romano.

⁸ *Vădindu-și vrerea*: Intensitatea strălucirii în care ardea îi dovedea dorința puternică de a vorbi cu Dante.

⁹ *Doamnei*: Beatrice, care îl privea.

¹⁰ *Grăi*: Dovadă că spiritul acesta putea ghici gândul lui Dante.

¹¹ *Din adâncimi*: Din învelișul ei de crisalidă luminoasă.

¹² *Italiei – măite-n rău*: Am fost obișnuiți în *Infern* ori *Purgatoriu* cu invectivele poetului împotriva cetăților, a regiunilor sau a Italiei înseși, invective care au biciuit de atâtea ori și cu atâta violență stările de lucruri contemporane, încât, deși în cerurile luminoase ale *Paradisului*, nu ne mirăm să-l simțim și

să-l auzim pe Dante ridicându-se cu aceeași violență civică împotriva relelor condiții ale Patriei.

¹³ *Rialt*: Vestitul pod, numit Rialto după numele celei mai mari insule a Venetiei.

¹⁴ *Un deal*: înălțimile Trentinului și Cadorelui, din care izvorăsc râurile Brenta și Piave. Între aceste limite definite de Venetia și de Alpii Trentini se înscrie regiunea numită Marca Trevigiana. „Dealul” pe care se înalță castelul familiei Ezzelini este o colină numită Romano, și se află între Vicenza și Treviso.

¹⁵ *Făcu prăpăd*: Aici s-a născut și de aici a pustiit întreaga regiune cu jafurile, incendiile și crimele sale faimosul tiran Ezzelino da Romano, pe care l-am întâlnit deja în sângele clocotitor al fluviului Flegetone, în *Infern* (Cântul XII). Înainte de a-l naște, mama lui Ezzelino visase că dăduse naștere unei torțe. (Aceasta este legenda înscrisă în versul 29).

¹⁶ *O singură tulpină*: Ezzelino și duhul care vorbește au avut aceeași rădăcină (*tulpină*), aceeași mamă, au fost deci frați.

¹⁷ *Cunizza*: Sora tiranului Ezzelino, Cunizza da Romano, a avut și ea celebritatea ei negativă. Căsătorită cu un senior al Veronei, Riccardo di San Bonifacio, l-a părăsit pentru a fugi, uitându-și îndatoririle conjugale, cu trubadurul Sordello (cf. *Purgatoriul*, Cântul VI). A dus o viață conjugală cam liberală, având trei bărbați oficiali. Un comentator ca Iacopo della Lana putea să scrie cu un surâs de înțelegere și ironie despre ea: „Fost-a în orice vârstă îndrăgostită și era atât de darnică cu iubirea ei, încât ar fi socotit o mare mojie s-o refuze aceluia care ar fi rugat-o frumos”. După ce puterea fraților ei s-a prăbușit, s-a retras în Florența, ca oaspete al familiei

dei Cavalcanti și probabil că spre bătrânețe s-a pocăit. Se cunoaște un testament al ei din 1265 (poate cunoscut și de Dante), prin care acorda libertatea tuturor servilor ei. E posibil ca acesta să fi fost un motiv determinant pentru însetatul de libertate Dante Alighieri de a o înălța în Paradis, ca și amintirea interferării vieții ei cu poezia, prin episodul îndrăgostirii de Sordello.

¹⁸ *Vraja ei*: Se afla aici în acest regat al Paradisului și al cerului Venerei pentru că mai ales influența acestui astru o suferise ea, veșnica îndrăgostită.

¹⁹ *Nu-mi pare rău*: Nu-i pare rău de păcatul de pe pământ, a cărui amintire nu o întristează (se scufundase doar în apele râului Lete mai înainte de a ascende în Paradis).

²⁰ *Taina aceasta*: Oamenii de pe pământ care au vie în ei amintirea păcatelor s-ar putea mira gândindu-se că în Paradis amintirea păcatelor nu este un motiv de întristare.

²¹ *Piatră rară*: Piatra prețioasă, lumina scânteietoare care reprezintă un spirit vecin cu Cunizza și care este trubadurul Folco din Marsilia.

²² *Se va-ncinci*: Vor trece mai mult de cinci sute de ani până când se va stinge faima acestui trubadur.

²³ *A doua viață*: A doua viață care urmează primei este nu aceea de dincolo de mormânt, ci a gloriei. Iată-l pe Dante ridicându-se încă o dată în apărarea gloriei pământene, greu condamnată de biserică.

²⁴ *Turmă*: Acea turmă, mulțumit strânsă între râurile Tagliamento și Adige (hotare ale Mărcii Trevigiane), gândește altfel despre trăirea demnă, activitatea nobilă, aducătoare de bun renume și de

glorie.

²⁵ *Ce-o bat*: Oricât va fi fost bătută de tirani și de războaie, nu deschide ochii, nu învață din nenorociri.

²⁶ *Curând*: Profeție în legătură cu războiul din 1314, când padovanii, înfrânți de Cangrande della Scala, au colorat cu sângele lor mlaștina Vicenței (râul Bacchiglione). Aceasta a fost o pedeapsă pentru vina de a nu fi urmat dreapta cale, arătându-se rebeli virtuților.

²⁷ *Unde-i*: în orașul Treviso, capitala Mărcii Trevigiane, așezat la confluența râurilor Sile și Cagnao.

²⁸ *Un domn*: Domnește în acest oraș, în Treviso, un senior trufaș, căruia de pe acuma i se pregătește capcana în care va fi prins. Acesta este Rizzardo da Camino, ucis, pe când juca șah, de foștii lui prieteni deveniți acum adversari din pricina mării lui trufii.

²⁹ *Feltro*: Un alt oraș al regiunii.

³⁰ *Păstor*: Acesta este episcopul de Feltro, Alessandro Novello (1298-1320), care a trădat, predând dușmanilor lor politici o serie de exilați ferrarezi care se refugiaseră la palatul episcopal.

³¹ *Malta*: Nu este numele insulei ci al unei închisori de lângă lacul Bolsena, ridicată special pentru ecleziaști de către Ezzelino.

³² *Căldare*: Ce căldare, ce mare recipient ar putea cuprinde tot sângele ferrarezilor pe care l-a vărsat episcopul. Și cât de mare trudă ar fi să masori acest sânge, picătură cu picătură, pentru a-l putea vinde.

³³ *Mărinimos*: Erup o dată mai mult, puternice, ironia și invectiva dantescă împotriva ecleziaștilor care se amestecă în treburile laice, uitând misiunea

lor spirituală.

³⁴ *Cu orice preț:* Să se arate, cu orice preț, un demn partizan al partidului guelf în luptele fratricide.

³⁵ *Daruri:* Aceste daruri sunt conforme cu moravurile întregii țări, întregului ținut al Mărcii Trevigiane. Astfel, Dante, după ce a vorbit de diferite orașe și părți ale ținutului, acum, însumându-le, stigmatizează întreaga regiune.

³⁶ *Tronuri:* îngerii, care în ierarhia celestă vin după serafimi și heruvimi, se numesc tronuri. Ei sunt inteligențele care mișcă cerul lui Saturn și sunt ca niște oglinzi care reflectă lumina divinității, răsfrângând asupra spiritelor din Paradis judecata divinei justiții.

³⁷ *Ce-am cuvântat:* Prevestirile pe care le-a făcut Cunizza da Romano lui Dante asupra pedepselor ce vor lovi Marca Trevigiană, văzute de ea în oglinzile care reflectau lumina și justiția lui Dumnezeu.

³⁸ *Alte:* Spiritele din hora de lumini din care se desprinsese.

³⁹ *Cealaltă pâlpâire:* Celălalt spirit, scânteind în lumina roșie ca de rubin.

⁴⁰ *Ca zâmbetul:* Dante explică exteriorizarea sentimentelor. În cer bucuria se manifesta prin intensificarea luminozității, pe pământ (*în viață*), prin zâmbet. În Infern, expresia durerii este dată de intensificarea întunecării chipului.

⁴¹ *Eternul:* Dumnezeu (Cel care vorbește este Dante).

⁴² *Tu prin el:* Vederea spiritului se scufunda în el, în Dumnezeu. Atunci acest spirit ar trebui să cunoască arzătoarea dorință a lui Dante.

⁴³ *Șase-aripi:* îngerii care au șase aripi sunt

serafimi. Vocea acestui spirit era așadar un element din cerul serafimilor.

⁴⁴ *Cuprinsul*: Spiritul atât de rugat de Dante, cu intenția poate de a-i da un exemplu de înfrângere a nerăbdării, mai înainte de a declara cine este, face o lungă descriere geografică. Marea cea mai vastă, în afara Oceanului, întinderea de apă care, după datele geografice medievale, înconjura pământul, este Marea Mediterană.

⁴⁵ *Potrivnici maluri*: Sunt țărmurile Africii și ale Europei.

⁴⁶ *Meridian*: Marea Mediterană întinzându-se de la apus la răsărit, ar fi avut, după afirmația lui Dante, care reia datele geografiei contemporane, 90 de grade longitudine. Ori, în realitate, are numai 42 de grade.

⁴⁷ *Macra*: Râul Macra care despărțea ținutul Genovei (Liguria) de Toscana. Deci acest spirit a locuit, în timpul existenței pământene, între râurile Macra și Ebru. Or, la distanța egală între gurile Macrei și ale Ebrului se află situat orașul Marsilia, patria acestui spirit.

⁴⁸ *Buggea*: Orașul care se afla la aceeași distanță de răsărit și apus (se afla deci pe același meridian cu Marsilia), este localitatea algeriană Bugia, al cărui port a fost înroșit în sânge. Aluzie la măcelul pe care Brutus l-a dezlănțuit în portul Marsiliei la ordinul lui Cezar, pentru pedepsirea locuitorilor săi rebeli.

⁴⁹ *Folco*: Este un necunoscut trubadur provençal, Folchetto da Marsiglia, despre care vorbește elogiindu-l, Dante în *De vulgari Eloquentia* (II, 6). Născut spre jumătatea secolului al XII-lea, a murit în 1231, după o viață aventuroasă. Călugărindu-se, a ajuns episcop, fiind un înverșunat persecutor al sectei

albigenșilor.

⁵⁰ *Steaua dimineții*: Cerul lui Venus, care l-a influențat atât de puternic de-a lungul zbuciumatei sale vieți.

⁵¹ *Didona*: Nici Didona, a cărei dragoste arzătoare pentru Enea l-a mâhnit pe soțul ei, Sicheu (defunct de altfel!), și pe soția eroului troian, Creusa, n-a fost mai incendiată de focurile iubirii ca Folco în timpul tinereții sale.

⁵² *Rodopea*: Nici fata din Rodope, Phyllis, fiica unui rege al Traciei, care, iubind și fiind părăsită de Demoffonte, regele Atenei, s-a sinucis, fiind apoi metamorfozată de zei în migdal.

⁵³ *Alcide*: Hercule (nepotul lui Alceu). Marele erou grec, îndrăgostindu-se pătimaș de frumoasa lole, fiica regelui Euritos al Tesaliei, a provocat aprinsa gelozie a soției sale, Dejanira, care i-a trimis cămașa otrăvită de sângele centaurului Nesus, provocând moartea în chinuri îngrozitoare a semizeului (cf. *Infernul*, Cântul XII).

⁵⁴ *Aicea râzi*: Sufletele râd în Paradis, nu încearcă sensul căirii, admirând facultățile Providenței, care mai întâi a înzestrat cerurile cu variatele influențe și apoi a prevăzut mântuirea sufletelor prin ridicarea lor la fericire pe calea virtuților.

⁵⁵ *Suprema măiestrie*: Este a divinității, care a acordat o astfel de finalitate universului.

⁵⁶ *A tale vreri*: Dorințele lui Dante de a afla de când stătea în cerul Venerei.

⁵⁷ *Precum*: O altă realistă comparație care apropie cerurile de pământ.

⁵⁸ *Raab*: Este desfrânata din Ierihon, care i-a ascuns în casa ei pe oamenii lui Iosua, ajutând în felul

acesta la cucerirea de către evrei a Ierusalimului și a Pământului făgăduinței.

⁵⁹ *A lumii umbră:* Sistemul astronomic ptolemaic făcea să se sfârșească conul de umbră proiectat de pământ în spațiul cosmic, în cerul Venerei. Aci a fost adus, mai înainte de orice alt suflet, Raab, de către Iisus Cristos, atunci când el a coborât în Limbul Infernului

⁶⁰ *Mărturie-a biruinței:* Pe care Cristos a avut-o asupra Infernului, din care a adus sufletele patriarhilor.

⁶¹ *Ea:* Raab, care a favorizat victoria ginții lui Iosua.

⁶² *Papii:* Tonul se schimbă imediat. Începe o violentă invectivă împotriva ecleziaștilor. O desfrânată s-a putut gândi să salveze Pământul sfânt al făgăduinței, un papă însă are cu totul alte gânduri și interese lumești.

⁶³ *Cetatea ta:* Florența, construită de diavol, de către acela care revoltându-se, a întors primul spatele creatorului său, lui Dumnezeu.

⁶⁴ *Crinu-afurisit:* Este florinul, monedă bătută de florentini, care avea pe o față crinul, emblema orașului. Banul și lăcomia de argint au abătut de la drumul drept întreaga lume creștină, transformându-l pe păstorul acestei trume, pe însuși Papa, într-un avid lup.

⁶⁵ *Înțelepții:* Din cauza lăcomiei nesățioase de bani, ecleziaștii au părăsit învățăturile Sfintei Scripturi sau ale doctorilor bisericii („înțelepții”).

⁶⁶ *Decretate:* Ecleziaștii studiază acum numai *Decretaliile*, cărțile de drept canonic prin care instituția bisericii revendica bunuri pământene.

⁶⁷ *Roasă legătura:* Faptul că aceste cărți aducătoare de bunuri materiale sunt atât de des consultate, pentru a se stoarce cât mai multe bogății, o dovedește legătura lor roasă, de atâta uz.

⁶⁸ *Oștiri de popi:* La această cale de îmbogățire au gândurile ațintite ecleziaștii – și nu la Nazaret, unde Iisus Cristos s-a născut în sărăcie.

⁶⁹ *Arhanghel:* Arhanghelul Gabriel, care a vestit Mariei că a fost aleasă să-l nască pe Iisus.

⁷⁰ *Vaticanu:* Colină a Romei, unde a fost înmormântat Sfântul Petru și unde avea apoi să se ridice cea mai măreață catedrală a creștinismului.

⁷¹ *Oștirea:* Toate cimitirele („locurile sfinte”), în care au fost înmormântați toți aceia care l-au urmat pe Sfântul Petru, luptând pentru triumful bisericii creștine.

⁷² *De adulter:* Este adulterul comis de papi care au căutat să împreune puterea spirituală cu cea temporală. În cuvintele acestea ale lui Folco, unui comentator au vrut să vadă o aluzie la eventuala moarte a lui Bonifaciu al VIII-lea, adversarul lui Dante, sau aluzii la venirea celui Mântuitor, a celui copoi („veltro”), menit să alunge lupoaica în Infern. Dar după cum se vede, și aici, în înălțimile senine și luminoase ale Paradisului, antieclesiastul Dante Alighieri agită violent biciul satirei sale și al justei invective.

Cântul X

¹ *Acea Iubire:* Este sfântul Duh, care, potrivit concepției catolicilor, purcede atât de la Dumnezeu Tatăl cât și de la Dumnezeu Fiul.

² *Puterea-ntăi:* Puterea primă este Dumnezeu, creatorul tuturor lucrurilor din univers.

³ *Rânduială*: Perfecta armonie și ordine.

⁴ *Creștine*: Permanentă echivalență cu *cititor*.

⁵ *Un cerc*: Dante adresează cititorului îndemnul de a-și ridica ochii către acel punct de pe cer în care se încrucișează ecuatorul cu zodiacul pentru a admira extraordinara armonie a cerurilor

⁶ *Privirea*: Dumnezeu, arhitectul universului, este atât de îndrăgostit de creația sa, încât nu-și mai poate desprinde niciodată ochii de la ea, ci o privește mereu cu o mare bucurie.

⁷ *Piezișul brâu*: Mișcarea oblică a cercului zodiacului ce poartă constelațiile și planetele, apropiindu-se alternativ de pământ pentru a satisface cu influențele celeste pe acei care au nevoie de ele.

⁸ *Strâmbă*: Dacă drumul cercului zodiacal nu ar fi oblic față de cercul ecuatorial al pământului, atunci s-ar pierde foarte mult din puterea influențelor astrale și în cer, unde această putere s-ar risipi în van, dar mai ales pe pământ.

⁹ *De-ecuator*: Dacă cercul zodiacal ar fi mai mult sau mai puțin înclinat pe cercul ecuatorial al pământului, întreaga armonie a influențelor și în ceruri și pe pământ ar fi tulburată.

¹⁰ *Oprește-aici*: Dante se adresează ca un maestru cititorului pe care îl vede „ca pe un discipol așezat în bancă” (în original), atent pentru a-i primi învățătura, cam aridă. I-a oferit o primă gustare la masa științei și-l invită la intensă meditație.

¹¹ *Ți-am dat*: Un vers care în italienește a devenit proverb: „*Messo t'ho innanzi ormai Per te fi ciba*”. A asimila alimentul intelectual oferit de maestru, este sarcina discipolului.

¹² *Scrib*: El nu se poate opri prea mult asupra

acestui argument, fiind chemat de truda de materia de dezvoltat mai departe a poemului, al cărui scrib este.

¹³ *Al firii domn:* Soarele. (Și acest vers: „*Lo ministro maggior delta natura*”, a devenit proverbial).

¹⁴ *Har din cer:* Cea mai puternică influență astrală exercitată asupra pământului este aceea a soarelui.

¹⁵ *Timpului să-l măsoare:* Lumina soarelui măsoară vremea, alternând ziua cu noaptea.

¹⁶ *Cu zodia:* Punctele echinoctiale din zodiacul amintit, constelația Berbecului.

¹⁷ *Spirale:* Spirale prin care trece soarele, după sistemul ptolemaic, de la un tropic la altul, spre solstițiul de primăvară, când se înfățișează oamenilor mai repede, zilele fiind mai lungi.

¹⁸ *Și eu cu el;* Dante urcase în cerul soarelui fără a-și da seama.

¹⁹ *Beatrice:* Ea este aceea care călăuzește cu atâta rapiditate pe Dante de la un cer la altul. (Aici numele ei este mai mult simbol decât al femeii iubite).

²⁰ *Acele duhuri:* Soarele este o extraordinară luminozitate, cu toate acestea, se puteau desprinde din el și face vizibile lumini și mai intense. Acestea sunt spiritele înțelepților.

²¹ *Zadarnic cât:* Dante declară neputincioase uneltele artei verbului pentru actul descrierii viziunii avut. Numai vederea cu ochii proprii ar putea convinge de realitatea celor văzute. De aceea poate îndemna pe cititor să vadă singur, pregătindu-și calea spre Paradis.

²² *Fantezie:* Dacă fantezia oamenilor nu poate să se înalțe atât de sus ca să-și reprezinte o lumină mai intensă decât a soarelui, asta este pentru faptul că

ochiul omenesc nu a mai văzut vreodată o mai orbitoare lumină. Fantezia, care se bazează totuși pe percepția simțurilor, nu-și poate imagina o stare luminoasă în univers, atât de intensă și vie.

²³ *A patra ceată*: Acolo erau sufletele teologilor, în cel de al patrulea cer, al soarelui, și tot atât de luminoase ca înflăcăratul astru.

²⁴ *A Tatălui ceresc*: Dumnezeu, care satură setea de adevăr a teologilor arătându-le marile mistere ale divinității și ale trinității („cum Duh și Fiu purced din El deodată”).

²⁵ *Soare nevăzut*: Soarele cel „nevăzut” este Dumnezeu care l-a dus pe Dante în acest soare pe care simțurile noastre îl pot percepe.

²⁶ *N-a fost pe lume*: Cele două terține sunt ale poetului creștin Dante Alighieri, om al veacului de mijloc. Atât de mult se adâncește în actul rugăciunii, încât o poate uita pentru o clipă pe aceea care îi este marele vis, Beatrice.

²⁷ *Nu fi mâhnită*: Este limpede că Beatrice nu putea fi altfel decât fericită văzându-l pe Dante concentrat în rugăciune, ea, a cărei înaltă misiune era tocmai de a-l aduce pe omul iubit lângă divinitate, fiind intermediara, ca *donna angelicata*, între om și Dumnezeu.

²⁸ *Cunună*: Dante vede acum o cunună de lumini mai strălucitoare decât soarele, care dansează în jurul grupului pe care îl formează el și Beatrice. Suavitatea vocilor sufletelor care cântau în cer era mai intensă decât chiar strălucirea lor.

²⁹ *Aureola*: Cununa luminoasă a spiritelor era ca halo-ul lunar.

³⁰ *Curțile măririi*: Curtea din care vine Dante este

Paradisul, care conține atât de frumoase nestemate că nu pot fi aduse pe Pământ nici măcar prin descriere, frumusețea lor depășind orice putere a fanteziei și a reprezentării.

³¹ *Cântul lor*: Era atât de armonios și cu neputință de descris cântecul intonat de acele suflete, încât pentru cineva care nu a putut ascende în Paradis el nu poate fi descris.

³² *Cununile de stele*: Ca stelele care se rotesc în jurul polilor, care, în cazul acesta, sunt Dante și Beatrice.

³³ *Horă*: Așa cum se opresc în dans femeile, nu pentru că el s-a sfârșit ci pentru că așteaptă noi melodii pentru alte figuri. (Imagini ale lumii pământene proiectate în cele mai luminoase ceruri).

³⁴ *Raza lui*: Raza harului divin, care se intensifica mereu, alimentându-se din propria sa substanță, își exercita tot mai mult asupra lui Dante înrâurirea favorabilă, îngăduindu-i acest privilegiu extraordinar de a urca viu în cerurile Paradisului.

³⁵ *Pahare*: *Paharul de vin* care ar satisface setea lui Dante, adică, simbolic, marea lui dorință de a ști și cunoaște.

³⁶ *Ca râul*: Nu este liber nimeni în Paradis să nu-i satisfacă dorința lui Dante, cum nu este liber un râu să nu curgă spre mare.

³⁷ *Flori*: Spiritele care încunună cel de al patrulea cer, al soarelui.

³⁸ *Miei*: Spiritul care vorbește se declară a fi un miel, un călugăr aparținând ordinului dominicanilor.

³⁹ - *Ngrașă*: Un asemenea miel, dintr-o asemenea turmă alegorică, nu se putea îngrașă decât simbolic, hrănindu-se cu nutrețul spiritual al teologiei.

⁴⁰ *Toma*: Cel mai mare teolog al Evului Mediu. Născut în anul 1227 la Roccasecca, dintr-o familie nobilă, d'Aquino, a intrat în ordinul dominicanilor în anul 1243. A murit în anul 1274. Foarte cunoscut, mai ales prin cele două opere capitale: *Summa contra Gentiles* și *Summa theologica*, a influențat întreg Evul Mediu, l-a influențat și pe Dante. Profesor la mai multe universități ale vremii, fusese supranumit *doctor angelicus*.

⁴¹ *Alberto*: Albertus Magnus, din orașul Colonia (1193-1280). Dominican, a încercat să pună de acord doctrina aristoteică cu ideologia creștină, în opere importante teologice care i-au adus din partea învățaților contemporani epitetul ornant de *doctor universalis*.

⁴² *Grațian*: Francesco Graziano, călugăr camaldolez, născut la Chiusi, a trăit în secolul al XII-lea și poate să fie considerat, prin opera lui capitală, *Concordia discordantium canonum*, întemeietorul dreptului canonic.

⁴³ *Petre Lombard*: Un alt mare teolog, piemontezul Pietro Lombardo, ajuns episcop al Parisului, unde a și murit, în anul 1164. El este autorul a patru cărți doctrinare, intitulate *Sententianim*, foarte prețuite de teologi și care i-au adus titlul de *magister sententiarum*.

⁴⁴ *Ca văduva*: În prefața primei sale cărți, Pietro Lombardo declara că el este asemenea acelei văduve sărace care n-a putut oferi lui Dumnezeu, drept prinos, decât două biete monede.

⁴⁵ *A cincea pară*: Cea de a cincea lumină a cununii este vestitul Solomon, fiul lui David, considerat cel mai înțelept dintre înțelepți.

⁴⁶ *Dragoste*: Aluzie la minunatul poem, care vibrează de cea mai intensă expresie a sentimentului iubirii, *Cântarea Cântărilor*; și al cărui autor se presupune a fi Solomon.

⁴⁷ *De-i drept*: Adică dacă Scripturile nu spun decât ce-i drept, adevărul, pentru că acolo stă scris (în cartea a treia a *Regilor*), că Solomon este cel mai înțelept dintre oameni.

⁴⁸ *E facla-apoi*: Este Dionisie Areopagitul, atenian convertit la creștinism de Sfântul Paul însuși. I se atribuie, fără multă certitudine, *De Coelesti Hierarchia*, în care se discută despre ierarhia cerurilor, pe care a putut-o cunoaște și Dante în edificarea arhitecturii Paradisului său.

⁴⁹ *Apărătorul*: Este spaniolul Paulus Osorius (secolul al V-lea), autor al unei istorii universale împotriva păgânilor și în apărarea creștinismului: *Historiarum adversus paganos*, frecvent utilizată de Dante.

⁵⁰ *Augustin*: Istoria ar fi fost scrisă la îndemnul Sfântului Augustin.

⁵¹ *Inima-nsetată*: Dante este dornic de a ști.

⁵² *A opta stea*: Această a opta stea și înalta minte este Manlius Torquatus Severinus Boetius, născut la Roma către anul 470. A primit înalte sarcini din partea lui Teodoric, dar, acuzat de a fi conspirat împotriva goților, a fost aruncat în închisoare, unde a și murit către anul 525. În închisoare el a scris faimosul tratat *De consolatione philosophiae*, una din cele mai răspândite cărți din Evul Mediu, foarte iubită de Dante însuși și frecvent comentată de el în opera sa, îndeosebi în *Convivio*.

⁵³ *Cieldaur*: Biserica *San Pietro în Ciel d'oro*, din

Pavia, în care a fost îngropat Boetius.

⁵⁴ *Surghiun*: Simțim toată puternica vibrație și compasiune a exilatului Dante Alighieri.

⁵⁵ *Isidor*: Episcop al Sevillei (560 – 637). Autor al unei vaste enciclopedii, *Originum sive etymologia rum*, în care sunt cuprinse date despre cele șapte arte liberale, cunoștințe de istoria medicinei, a dreptului. A fost supranumit *oracolul Spaniei*.

⁵⁶ *Beda*: Denumit *Venerabilul*. Teolog englez (674 – 735). Autor al mai multor lucrări, dintre care principala este *Historia ecclesiastica gentis Anglorum*.

⁵⁷ *Ricard*: Teologul Richard, numit de St. Victor, după numele unei mănăstiri pariziene al cărui prior a fost. Mort în 1173, el a scris mai multe lucrări ce stau sub semnul misticismului. A fost supranumit *Magnus contemplator*, comparat încă din timpul vieții cu îngerii. Dante declara că el a fost „înger, nu om, prin contemplanță”.

⁵⁸ *Cel de la care*: Ultimul spirit din cununa luminoasă, vecinul lui Toma d’Aquino, acela de la care ochii lui Dante s-au reîntors spre *doctor angelicus*.

⁵⁹ *Duh ce-ngânduri*: Spiritul acesta se ridică într-o meditație atât de înaltă, încât i s-a părut că moartea a venit prea grabnic, mai înainte ca el să fi putut să dea răspunsuri la asemenea complexe întrebări și probleme.

⁶⁰ *Sigier*: Este filosoful averoist Sigieri din Brabant, profesor la Universitatea din Paris. Născut către 1226, a murit asasinat în 1284. În tratatul său *De unitate* se declara adversar al lui Toma d’Aquino și a fost persecutat de Curia papală, care l-a acuzat de erezie pentru antitomismul său. (Este interesant că Dante îl așază pe acest filosof averoist în Paradis și că

pune chiar pe misticul Toma d'Aquino să-i facă un cald elogiu.)

⁶¹ *Ulița*: Strada Nutrețului (Rue du Fouarre), pe care se afla, în Evul Mediu, Universitatea pariziană.

⁶² *Un ornic*: O altă splendidă imagine înălțată de Dante de pe pământ în Paradis. Ca un uriaș ceasornic medieval care bate orele intonând coruri ori fraze muzicale, tot așa cânta în cor cununa de lumini a înțelepților.

⁶³ *Mireasa*: Biserica, comparată aici cu o fată tânără care-și începe ziua cântând o melodie de dragoste pentru iubitul ei.

⁶⁴ *O roată*: O parte din angrenajul mecanismului uriașului ornic care pune în mișcare o altă parte pentru a crea melodia, la bătaia unei ore sau alteia.

⁶⁵ *Clopoțind*: întreg versul are o muzicalitate sugestivă și onomatopeică în armonia melodiei pe care o intonează ornicul și, corespondent, corul înțelepților.

⁶⁶ *Glorioasă roată*: Cununa înțelepților, glorioasă fiindcă este alcătuită din atâtea înalte spirite de filosofi și teologi dar și pentru faptul că aceste spirite se află în gloria și lumina cerului Soarelui.

⁶⁷ *Duioșie*: în original, „dolcezza”. Dulceața, suavitatea cântului este cu neputință să fie exprimată în cuvinte. Numai în ceruri, unde bucuria este eternă, se pot întâlni asemenea armonii.

Cântul XI

¹ *Griji nesăbuite*: Dante deplânge vanitatea lucrurilor lumești.

² *Silogisme*: Raționamente, „strâmbe”, false principii și argumente.

³ *Vă curmă zboru*: Pentru a împiedica zborul către înălțimile spirituale ale adevăratelor valori,

pentru a întoarce gândirea, a cărei misiune este de a zbura în mijlocul celor mai elevate gânduri și nu spre zădărnicia lucrurilor lumii de jos.

⁴ *După-aforisme:* Cei care caută să se îmbogățească cu ajutorul aforismelor sunt medicii care urmează învățăturile lui Hipocrat, strânse în compendiu medical al acestuia, intitulat chiar *Aforisme*.

⁵ *Legi:* Oamenii umblă să se îmbogățească sau să fie fericiți, unii prin studiul dreptului, care se dovedea foarte lucrativ, alții urmăresc cu ajutorul preoției să ajungă la înalte slujbe și onoruri, sau să acapareze bogății.

⁶ *Sofisme:* „Prin forță și sofisme” (prin violență și înșelăciune), alții urmăresc să pună mâna pe putere, să înhațe sarcinile publice („trebi cetățenești”).

⁷ *Plăcerile trupești:* Desfătarea trupului în dragostea senzuală.

⁸ *Desprinse:* Liber de toate aceste vane preocupări lumești, Dante le pune în contrast cu ascensiunea sa în gloria cerului Soarelui.

⁹ *Doamna:* Beatrice.

¹⁰ *Când fiice duh:* Când fiecare dintre spiritele înțelepților s-a întors la locul său din „dalba cingătoare”, hora luminoasă de mai înainte.

¹¹ *Sfeșnic:* Imaginea împrumutată modului de iluminare medievală este de o rară claritate: așa cum stau lumânările fixe în hora candelabrului, au rămas în hora lor luminoasă cei doisprezece doctori teologi.

¹² *Din miezul vâlvătăii:* Este Toma d'Aquino, al cărui zâmbet se manifesta printr-o sporire a luminozității.

¹³ *În raza lui:* Toma d'Aquino declară că așa cum

strălucește în el răsfântă lumina divinității, tot așa el, prin această lumină, are facultatea de a ghici gândurile lui Dante și cauza care le generează.

¹⁴ *Tu te-ndoiești*: Toma d'Aquino vede că Dante n-a pătruns sensul expresiilor „o cale ce... - ngrășă miel” sau „N-a fost alta mai presus”, pe care le-a spus în Cântul precedent, și el vrea să le limpezească acum.

¹⁵ *Pronia luminată*: Providența divină, guvernatoarea lumii, prin înțelepciunea sa atât de profundă încât ochiul omenesc nu o poate pătrunde.

¹⁶ *Miresei*: Biserica pe care Dante vrea s-o aducă la simplitatea creștinismului primitiv.

¹⁷ *Sfânt*: Iisus Cristos, care și-a pecetluit căsătoria-i mistică cu biserica prin sângele vărsat pe cruce în actul răstignirii și prin acele strigăte cu care a invocat, în ceasul ultim, ajutorul lui Dumnezeu.

¹⁸ *Doi prinți*: Pentru ca biserica să fie mai sigură și întărită în credință, i-a orânduit „doi prinți”, doi conducători

¹⁹ *Cel dintâi*: Principele bisericesc, seraficul, este Sfântul Francisc din Assisi, care a luptat pentru întoarcerea bisericii la simplitatea și sărăcia primitiv creștină.

²⁰ *Celălalt*: Sfântul Dominic, care încă de pe pământ strălucea ca un heruvim prin puterea înțelepciunii sale și care a combătut ereziile pentru ca biserica, mireasa lui Cristos, să fie apărută.

²¹ *De primu-am să vorbesc*: Toma va vorbi numai despre unul singur, dar cuvintele lui vor avea valoare pentru amândoi, pentru că operele și acțiunile amândurora au avut același unic țel, apărarea bisericii. Este interesant că dominicanul d'Aquino,

pentru a da o pildă de concordie, intonează elogiul lui San Francesco și nu al întemeietorului propriului său ordin monastic.

²² *Între Tupin:* Dante începe descrierea minunată a peisajului regiunii numită Umbria, țară a pictorilor și a sfinților. Între râul Tupino și Chiascio („râul ce zorește”) se înalță coasta unui munte.

²³ *Ubaldo:* Ubaldo Baldassini, episcop al orașului Gubbio, a trăit în veacul al XII-lea și s-a retras, spre sfârșitul vieții, ca anahoret tocmai pe acest munte Subacio, la izvoarele râului Chiascio.

²⁴ *Perugia:* De la acest munte, Subacio, orașul Perugia, în partea-sa răsăriteană, unde este așezată o poartă de intrare numită *Porta Sol*, primește frigul zăpezilor ori, primăvara, căldura razelor soarelui.

²⁵ *Subjug:* Sub greul jug al apăsării politice a peruginilor, gemeau alte două localități ale Umbriei, Nocera și Gualdo.

²⁶ *Pe unde-i lesne:* Acolo unde coasta muntelui devine mai puțin verticală.

²⁷ *Un soare:* Acest soare metaforic este Sfântul Francisc.

²⁸ *Din Gange:* Astronomia timpului considera că în timpul solstițiului de vară soarele firmamentului răsare la gurile fluviului indian Gange, socotit ca punctul extrem oriental.

²⁹ *Al nostru:* Al spiritelor înțelepte, care este și soarele real, al firmamentului.

³⁰ *Răsărit:* Orașul n-ar fi trebuit să se numească Assisi ci Răsărit, pentru că de acolo a răsărit un nou soare.

³¹ *Cu zorile vecin:* Nu trecuse prea mult de la naștere (avea numai douăzeci și patru de ani), când și-

a schimbat felul de viață, devenind un model al faptelor bune, un apostol al întoarcerii spre creștinismul simplu.

³² *Al său părinte:* Tatăl lui Francisc era un negustor bogat, Pietro Bernardone, care, desperat de a-l fi văzut pe Francisc dăruind o mare sumă de bani pentru repararea unei biserici, l-a chemat la judecată în fața episcopului din Assisi.

³³ *Unei femei:* Toma d'Aquino continuă a vorbi mai departe în acest limbaj metaforic. Această femeie îndrăgită este Sărăcia.

³⁴ *În fața curții:* în fața curiei episcopale și în prezența tatălui său (expresia latină din textul original, *coram parte*, este păstrată și în traducere), Francisc a renunțat la orice moștenire, s-a dezbrăcat chiar de hainele pe care le avea de la tatăl său, logodindu-se astfel definitiv cu Sărăcia.

³⁵ *Văduvită:* Văduvă de primul său mire, care fusese Iisus Cristos.

³⁶ *O mie:* Mai mult de o mie o sută de ani (în realitate exact 1207), a rămas văduvă Sărăcia, până la venirea lui, a celui de al doilea mire, San Francesco d'Assisi.

³⁷ *Amiclat:* Amiclate era un pescar sărac care dormea alături de Sărăcie, într-o biată colibă la țărmul mării. Pe el nu l-a înspăimântat deloc strălucitul erou Iuliu Cezar, când, rătăcind pe țărm, a trecut pe la coliba lui, deși atunci era dezlănțuit cel mai sângeros război civil între Cezar și Pompei. Neavând nimic ce să-i fie furat, sărac cum era, el nu se temea de nimeni. Episodul era narat în *Pharsalia* lui Lucanus (v. 51 și urm.) și a mai fost amintit de Dante în *Convivio* (IV, 13).

³⁸ *Niri că pe cruce:* Și nici chiar faptul de a se fi arătat sălbatic de constantă în dragostea ei, urcându-se pe cruce cu Iisus, soțul ei, în timp ce Maria, mama lui Iisus, a rămas jos la picioarele crucii, n-a făcut ca să mai fie iubită și cerută în căsătorie de cineva.

³⁹ *Să-ți fie limpede:* Încetează limbajul metaforic, și Toma d'Aquino relevă simbolurile. Cei doi îndrăgostiți sunt Sfântul Francisc și Sărăcia.

⁴⁰ *Iubirea pură:* Toată această serie de epitete definește o pereche de îndrăgostiți care își descoperă reciproc din ce în ce mai multe calități și deci sunt mereu mai fericiți.

⁴¹ *Din oameni:* Dragostea lor pură și constantă a provocat și în alții marea dorință de a le fi asemenea.

⁴² *Bernard:* Întâiul discipol al lui San Francesco a fost bogatul cetățean din Assisi, Bernardi di Quintavalle, care în 1209 și-a dăruit săracilor toate imensele sale averi. El s-a descălțat primul, rămânând cu picioarele goale în sandale rudimentare, după severele prescripții ale franciscanilor.

⁴³ *Părandu-i c-a-ntârziat:* Alerga cu atâta elan după pacea și liniștea pe care o dă sărăcia, încât mereu credea că a întârziat.

⁴⁴ *Egidiu și Silvestru:* Alți discipoli ai lui San Francesco, mirele care exercită o tot atât de mare atracție ca și mireasa lui iubită, Sărăcia.

⁴⁵ *Porni apoi:* Părinte și maestru al familiei sale de primi discipoli, încinși cu un curmei de tei, simbol al umilinței, în locul împodobitelor centuri de piele, San

Francesco călătorea către Roma, pentru a cere de la Papă recunoașterea noului ordin monastic.

⁴⁶ *Odraslă fiind:* San Francesco nu s-a arătat umil

în fața papei, deși avea ca tată un simplu negustor, și nici pentru faptul că era îmbrăcat mai sărăcăcios decât un cerșetor.

⁴⁷ *Lui Inocențiu:* Papa Inocențiu al III-lea, căruia, cu demnitatea unui rege (în textul italian), San Francesco i-a expus severele prescripții ale noului ordin al franciscanilor și de la care a primit aprobarea regulii monastice (*pecetea*), bula de confirmare.

⁴⁸ *Crescând:* Numărul franciscanilor a crescut vertiginos: în 1216 erau peste cinci mii.

⁴⁹ *Onoriu:* Papa Honorius al XIV-lea, inspirat de Duhul Sfânt, a reconfirmat, pentru a doua oară în mod solemn recunoașterea ordinului monastic franciscan.

⁵⁰ *Sultanului:* Aluzie la călătoria din 1219 în Orient a Sfântului Francisc și a unor discipoli ai săi. Aci, în prezența Sultanului Malek el Kamel, au exaltat învățătura lui Cristos.

⁵¹ *Și-i necopt poporul:* Locuitorii acestor ținuturi erau prea necopți pentru a primi creștinismul.

⁵² *A Italiei rodnicie:* Unde învățătura sa dăduse roade bune.

⁵³ *Munți:* Pe înaltul munte Verna din Casentino, așezat între izvoarele Arnului și Tibrului, a primit din partea lui Iisus cel de al treilea și ultimul sigiliu, stigmatul. I s-au imprimat pe corp rănilor pe care Mântuitorul creștin le primise pe cruce de la piroane și de la sulița soldatului roman.

⁵⁴ *Păn' la moarte:* A mai trăit doi ani, și discipolii săi i-au putut vedea pe trup miracolul celor cinci stigmatul.

⁵⁵ *// chemă la sine:* San Francesco a fost chemat în cer, murind în 1226, pentru a-și primi acolo răsplata vieții sale umile și creștinești de pe pământ.

⁵⁶ *El fraților:* Călugărilor franciscani, ca unor drepti moștenitori și urmași, Le-a lăsat în grijă pe mireasa sufletului și a vieții sale, Sărăcia.

⁵⁷ *Din poala ei:* Din poala Sărăciei, a trecut spre luminosul, eternul regat al Paradisului.

⁵⁸ *Raclă:* N-a vrut altă raclă, alt coșciug trupului său decât acela al sărăciei. A murit gol, pe pământul gol. Așa se încheie această minunată biografie artistică pe care a înălțat-o Dante Alighieri lui San Francesco, *îi poverello* (sărăcuțul), cel care s-a străduit să abată creștinismul de pe drumul pompei și al fastului pregătit de papi, pe căile sale primitive de simplitate și bunătate. Acesta este San Francesco d'Assisi, creator în același timp al unui miraculos imn, *Luas creaturarum*, un cânt al tuturor elementelor naturii și vieții.

⁵⁹ *Sfânt urmaș:* în textul original „demn coleg”. Acela care a fost demn tovarăș al lui San Francesco în a călăuzi barca Sfântului Petru (biserica), prin toate primejdiile largului mării, a fost Sfântul Dominic. Născut în 1170 la Castilia, mort la Bologna în 1221, el este întemeietorul ordinului monastic al dominicanilor.

⁶⁰ *Păstor:* Cel care vorbește este dominicanul Toma d'Aquino, de aceea el îl numește păstor (în textul original, „patriarh”, cu sensul de întemeietorul) pe Sfântul Dominic.

⁶¹ *Turma lui:* Dar astăzi, turma acestui păstor (ordinul dominicanilor) se arată bucuroasă de cu totul alt fel de hrană, fiind acum ahtiată de onoruri și bogății, dincolo de moravurile austere și preceptele severe ale ordinului în trecut.

⁶² *Rătăcește:* S-au abătut de la dreapta cale, urmând drumurile vanității omenești.

⁶³ *Se-ndepărtează*: Cu cât se îndepărtează mai mult de el, de Sfântul Dominic, și de preceptele ordinului întemeiat de el, cu atât sunt mai lipsite de „lapte”. Adică nu pot, nepăscând iarba cea bună și neascultând de păstor, să dea laptele cel bun. Succesiunea aceasta de metafore este una dintre cele mai realizate din întreaga *Divina Comedie*.

⁶⁴ *Câteva*: Mai sunt și unele oi care stau lângă păstor urmându-i povețele, dar sunt atât de puține aceste oi-călugări încât (Toma d'Aquino părăsește limbajul figurat) foarte puțină lână le-ar trebui pentru a-și face veșminte.

⁶⁵ *A mele vorbe*: Dacă vorbele mele au fost clare, dacă ai ascultat cu atenție, dacă îți amintești toate cuvintele mele, atunci o parte a dorinței tale ți-a fost îndeplinită.

⁶⁶ *Căci pomu*: Copacul din care „se rup aşchii” (în original), deci se nimicește treptat, este ordinul călugărilor dominicani.

⁶⁷ *Și-ai să pricepi*: în felul acesta vei înțelege cuvintele despre calea care „drept urmată-ngrașă miel și mioară”. Numai cei care n-o iau razna, adică discipolii fideli, numai aceia „se îngrașă”, adică se învrednicesc de învățăturile Sfântului, și, deci, de Paradis.

Cântul XII

¹ *Moară*: Cununa luminoasă a spiritelor, numită astfel și pentru că este de formă circulară, și pentru că se rotește ca o piatră de moară.

² *O-nvârtitură*: Cununa luminoasă a celor doisprezece doctori teologi nu încheiase în rotirea ei un cerc întreg.

³ *Altă roată*: O altă cunună luminoasă o încinge

concentric pe cea dintâi, potrivindu-și după ea ritmul și mișcarea dansului și a melodiei.

⁴ *Muzele*: Cuvântul intonat de cele două roți luminoase este mai armonios decât orice creație a poeziei omenеști sau decât orice cânt al sirenelor mitologiei (*nimfele mării*).

⁵ *Răsfrântă*: Acest cânt le poate întrece pe toate celelalte cum întrece în luminozitate raza primă, raza incidență, raza reflectată.

⁶ *Ca două arcuri*: Precum prin norii. subțiri se străvăd două arcuri paralele, de aceeași culoare, ce formează curcubeul.

⁷ *Iuno*: Junona, zeița cunoscută, soția lui Jupiter, stăpână a cerurilor.

⁸ *Roabei sale*: Serva Junonei și vestitoarea ei, Iris, aceea care reprezintă și curcubeul.

⁹ *Cel mai strâmt*: în Evul Mediu se credea că arcu dinafară al curcubeului s-ar datora reflexiei celui interior, așa cum se răsfrânge glasul în ecou.

¹⁰ *Vocea nimfei*: Nimfa mistuită de dragoste a fost Echo, care l-a iubit atât de mult pe Narcis încât s-a stins de dragoste. Ea a fost metamorfozată de zei în stâncă ce răsfrânge toate glasurile și sonoritățile.

¹¹ *Noe*: Dumnezeu a făcut legământ cu Noe, vestindu-i încetarea potopului prin apariția curcubeului.

¹² *La fel*: Aidoma celor două curcubeie concentrice erau cele două ghirlande luminoase și eterne ale înțelepților.

¹³ *În pas*: Acord absolut al ritmului dansului și al melodiei.

¹⁴ *Luminile*: Intensificarea variată a luminozității dată de diferitele stări.

¹⁵ *Deodată:* Sincronă, în același moment.

¹⁶ *Ca ochii:* O fericită comparație cu ochii care se închid și deschid simultan.

¹⁷ *Noua roată:* Cea de-a doua cunună luminoasă.

¹⁸ *Ca acul:* Așa cum acul magnetic se îndreaptă, atras de o forță secretă dar irezistibilă, către steaua polară, indicând totdeauna punctul cardinal al nordului.

¹⁹ *De celălalt părinte:* Despre Sfântul Dominic. Cel care vorbește este un franciscan, Bonaventura de Bagnorea, care va intona elogiul Sfântului Dominic, așa cum dominicanul Toma d'Aquino îl intonase pe acela al Sfântului Francesco din Assisi.

²⁰ *Deolaltă-i drept:* Este drept ca să fie elogiați împreună, pentru că, așa cum au luptat împreună în viață, tot împreună au triumfat în slava cerurilor.

²¹ *Oștirea:* Creștinii asemănați cu o armată a cărei reînarmare a costat foarte scump pentru că s-a plătit pentru ea cu sângele și mucenicia lui Cristos.

²² *Pășea încet:* Continuă seria imaginilor ce compară pe creștini cu oastea leneșă care urmează lent și fără convingere steagul ei, crucea.

²³ *Cel:* împăratul universului, Dumnezeu.

²⁴ *Doi apărători:* Pe Sfântul Francisc și Sfântul Dominic, care să ajute cu fapte și cu vorbe pe creștinii rătăciți.

²⁵ *Miresei:* Bisericii.

²⁶ *Departea-n care:* în acea parte apuseană a Europei de unde suflă zefirul primăvara și verdele vegetației.

²⁷ *Năvalnicele unde:* Aproape de Oceanul Atlantic, ale cărui unde lovesc năvalnic țărmul și unde soarele în solstițiul de vară se ascunde, în lunga-i

cursă pe firmament, în Evul Mediu se credea că emisferul austral nu este locuit (ne amintim și de cântul lui Ulisse, navigator pe aceste mări necunoscute, cf. *Infernul*, Cântul XXVI).

²⁸ *Calarugă*: Azi Calamega, mic oraș din regatul Castiliei și pe care Dante îl fericește, desigur pentru că aici s-a născut Sfântul Dominic.

²⁹ *Scut*: Este stema Castiliei, ce reprezintă un scut având pe o parte un leu care stă deasupra unui castel, iar pe cealaltă parte, un castel care stă deasupra unui leu.

³⁰ *Apărător*: Sfântul Dominic, apărător al crucii (în original, „sfânt atlet”), numit așa pentru că a luptat cu cea mai mare ardoare împotriva dușmanilor bisericii.

³¹ *Profet*: Încă de pe când se afla în sânul maicii sale, el avea o minte atât de luminoasă, încât a putut face din mama lui un „profet”. Este cuprinsă aici aluzia la visul simbolic pe care l-ar fi avut mama sfântului înainte de a-l fi născut. Ea a visat că naște un câine alb pătat cu negru, cu o uriașă torță în gură, menită să dea foc întregului pământ. (Aluzie la numele ordinului *Domini canes* - câinii lui Dumnezeu, la veșmântul alb cu negru al acestor călugări și la răspândirea în întreaga lume a învățaturii dominicane).

³² *Femeia*: Nașa care l-a botezat.

³³ *în vis*: Aluzie la o altă legendă, după care nașa care l-a asistat pe Dominic la botez ar fi visat că finul ei avea o stea în frunte ale cărei raze străluceau asupra întregii lumi. Se prevestea astfel că el avea să conducă pe calea mântuirii lumea, împreună cu discipolii săi.

³⁴ *Să-l numească*: A fost numit *dominicus*, acela care aparține Domnului.

³⁵ *Pe holda lui*: A muncit ca un plugar („pălmaș”), pentru cultivarea lanului, ajutat de Iisus.

³⁶ *Sfatul*: întâia povață pe care a dat-o Cristos este aceea de a renunța la orice bogăție materială (Matei, XIX, 21).

³⁷ *Pe jos*: Doica îl găsea mereu jos pe pământ, meditănd.

³⁸ *Ferice*: în italienește Felice (*Fericit*), numele Tatălui lui Dominic, care într-adevăr era *fericit* (joc de cuvinte) de a fi părintele unui astfel de ales.

³⁹ *Ioană*: în ebraică acest nume înseamnă *aceea căreia Dumnezeu îi este binevoitor*. Și desigur că era așa, pentru că ea dăduse naștere unui asemenea fiu.

⁴⁰ *Învățați sau vraci*: în textul original, Ostiense și Taddeo. Ostiense: Enrico di Susa, episcop al Ostiei (secolul al XIII-lea), autor al unor vestite comentarii asupra *Decretaliilor*. Taddeo: cunoscut medic florentin, contemporan cu Dante. Sau, mai probabil, un Taddeo Pepoli, jurisconsult bolognez.

⁴¹ *Mană*: Studiile teologice.

⁴² *Cârmaci*: în textul original „mare învățat”.

⁴³ *Vierul*: Via care este neîngrijită se usucă repede. Simbolul este clar, via este biserica iar vierul este preotul în genere și papa în special.

⁴⁴ *Curții*: Curia papală, care este ticăloșită de cei care se ocupă numai cu agonisirea bunurilor lumești.

⁴⁵ *Mei zecimala*: El nu a cerut venituri eclesiastice, nici zeciuieli, dijmele, care sunt ale săracilor lui Dumnezeu. În această terțină, Dante denunță, în termeni canonici, abuzurile înalților

prelați.

⁴⁶ *Sămânța*: Credința.

⁴⁷ *Flori*: Asemenea celor două cununi luminoase ale înțelepților și doctorilor teologiei care se află în acest cer al Soarelui.

⁴⁸ *Ca un torent*: Se simte toată impetuozitatea și ardoarea Sfântului Dominic în acțiunea împotriva dușmanilor bisericii.

⁴⁹ *Peste eretici*: A pătruns ca un torent năvalnic în pădurile ereziei, luptând mai cu seamă împotriva albigenzilor.

⁵⁰ *Alte ape*: S-au desprins din el mai multe pâraie care au irigat grădina catolică, făcând-o să prospere.

⁵¹ *Atare roată*: Această roată a carului bisericii (în original, *biga*, car cu două roate) este el, Sfântul Dominic, cealaltă roată fiind San Francesco d'Assisi. Cu ajutorul lor, carul bisericii a fost învingător în luptele interne date împotriva ereticilor, care sunt dușmanii din interiorul bisericii.

⁵² *Toma*: Toma d'Aquino, care mai înainte îi făcuse elogiul Sfântului Francisc.

⁵³ *Ci urmă*: Franciscanii au părăsit dâra, urma trasată de roata carului bisericii care-l reprezintă pe San Francesco, și unde înainte în „bute” (butie) se aduna vinul ales (învățătura franciscană), acum se află oțet. O întreagă comparație luată din domeniul viticulturii pentru a sublinia decadența ordinelor monastice în timpul lui Dante.

⁵⁴ *Turma lui*: Cei dintâi discipoli ai sfântului, care mergeau drept pe urmele acestuia. Acum, franciscanii actuali se îndreaptă în direcție absolut contrarie. Ei nu mai urmează în niciun fel calea pe care le-a trasat-o întemeietorul ordinului.

⁵⁵ *Ce-au semănat*: Imaginile terținei sunt luate din agricultură pentru a dovedi ce rea recoltă vor strânge călugării franciscani care s-au abătut de la dreapta cale.

⁵⁶ *Cartea*: Imagine foarte îndrăzneță. Ordinul franciscan este comparat cu o carte în care poți găsi cel mult o filă, două, pe care să scrie: „Eu port aceeași rasă” (adică este un demn urmaș al sfântului, îi urmează învățătura).

⁵⁷ *Acquasparta*: Dar acest bun franciscan nu va fi Matteo d'Acquasparta, generalul ordinului franciscan. El a fost partizanul unui curent de interpretare mai puțin riguroasă a asprelor reguli ale ordinului.

⁵⁸ *Casale*: Ubertino da Casale (1295-1338), autor al operei *Arbor vitae cucifixae*. El a fost șeful curentului așa-zisilor spiritualiști, care erau pentru interpretarea cât mai riguroasă a regulilor ordinului.

⁵⁹ *Unii*: Spiritualiștii ca Ubertino da Casale, care întrec măsura, sunt prea riguroși.

⁶⁰ *Legi*: Normele ordinului franciscan.

⁶¹ *O lasă moale*: Alți franciscani convenționali, care aveau drept căpetenie pe Matteo d'Acquasparta și care erau, cum s-a văzut, pentru o interpretare mai puțin riguroasă a regulilor ordinului.

⁶² *Bonaventura*: Vestit autor de lucrări teologice, numit pentru asta *doctor seraphicus*, *P/aton al scolasticilor*. Acest franciscan, care a ajuns episcop și apoi cardinal, s-a născut în localitatea Bagnorea, lângă lacul Bolsena, și a trăit între anii 1221-1274. El nu a admis nici excesele spiritualiștilor dar nici ale conventualilor atunci când a fost general al ordinului franciscan. De aceea el și în Paradis își îngăduie să critice ambele curente.

⁶³ *Grijile*: în orice înaltă sarcină pe care a avut-o, el nu s-a îngrijit de lucrurile pământești.

⁶⁴ *Augustin*: Augustino din Assisi, pe care o legendă îl face să fi murit în aceeași clipă în care a murit și Sfântul Francisc.

⁶⁵ *Illuminat*: Illuminato da Rieti, unul dintre cei doisprezece franciscani care l-au însoțit pe sfânt în călătoria lui din Orient. A murit foarte bătrân, în anul 1280.

⁶⁶ *Ugo da San Vittore*: Vestit teolog flamand, care a murit în anul 1141 în mănăstirea Saint-Victor din Paris, de la care și-a luat și numele. Pentru vastele sale cunoștințe, a putut fi denumit *Aller Augustinus*.

⁶⁷ *Pietro Mangiadore*: Numele său se traduce prin „devoratorul de cărți”. Născut în localitatea Troyes, a fost cancelar al Universității din Paris și a murit și el tot în mănăstirea Saint-Victor, în anul 1179. El este autorul unui faimos compendiu intitulat *Historia scholastica*.

⁶⁸ *Hispan*: Născut la Lisabona (1226), acest Pietro di Giuliano a fost medic, filosof și teolog, ales Papă în anul 1276 sub numele de Giovanni al XXI-lea. El este autorul unei cărți în douăsprezece părți (amintite în versul următor de Dante) și intitulată *Summulae logicae*.

⁶⁹ *Hrisostom*: Sfântul Ion din Antiochia (347 – 407), numit Hrisostomul (Gură-de-aur), pentru extraordinara lui elocință. Patriarh al Constantinopolului în 398, el este una din cele mai mari figuri ale Bisericii răsăritene.

⁷⁰ *Natan*: Profetul evreu Natan, care l-a mustrat pe David pentru faptul de a fi comis un adulter. (E neclară introducerea lui în această enumerare de

teologi creștini.)

⁷¹ *Anselmo*: Teolog piemontez, episcop apoi în Anglia, la Canterbury, unde a și murit în anul 1109. El este unul dintre cei mai îndrăzneți interpretatori ai teologiei, îndeosebi în cartea sa capitală *Cur Deus homo* (*Despre întruparea lui Cristos*).

⁷² *Donato*: Aelius Donatus, autorul unei gramatici foarte răspândită în Evul Mediu. A trăit la Roma în secolul al IV-lea.

⁷³ *Dintâia artă*: Așa cum se știe, gramatica era prima din cele șapte arte ale învățământului medieval.

⁷⁴ *Raban*: Celebru teolog din Mainz (776 – 856), strălucit reprezentant al enciclopedismului medieval.

⁷⁵ *Giovacchin*: Calabrezul Giovacchino da Celico (1130 – 1202), autor al unui vestit comentariu asupra *Apocalipsului*. El avea și faimă de profet.

⁷⁶ *Paladin*: Paladinul lui Cristos, Sfântul Dominic.

⁷⁷ *Fratelui*: Toma d'Aquino, care făcuse elogiul atât de cald Sfântului Francisc.

Cântul XIII

¹ *închipuie-și* Dante este desigur unul dintre cei mai mari creatori pe care i-a avut cosmosul. La îndemâna lui au stat toate marile elemente ale universului, pe care le mânuiește ca un desăvârșit maestru. Așa se dovedește și în acest început al Cântului al XIII-lea. Să-și închipuie și cititorul, ridicat acum și el de Dante la treapta de arhitect în cosmos.

² *Stele*: Cincisprezece stele alese din diferite zone ale firmamentului, după criteriul strălucirii maxime care le face să destrame „perdelele de nouri”.

³ *Carul*: Carul (Ursa) Mare, căruia îi ajunge emisferul boreal, emisferul nostru, din care el nu dispare nici ziua nici noaptea, rămânând mereu aici.

⁴ *Corn:* Constelația Carului Mic este comparată cu un corn de vânătoare.

⁵ *Vârful:* în vârful *cornului*, al Carului Mic, se află steaua polară, punct fix în jurul căruia se învâрте prima roată (primul mobil), cerul stelelor fixe.

⁶ *Două semne:* Din toate aceste stele să facă cititorul arhitect, sau Dante, două cununi, două luminoase ghirlande ca acelea cu care s-a încununat, murind, Ariadna („a lui Minos fată”), și care a fost metamorfozată de zei într-o constelație circulară numită și astăzi, în astronomie, *Ghirlanda Ariadnei*.

⁷ *Se-ntrepătrund:* Terțina arată că o coroană luminoasă este circumscrisă de cealaltă, fiind concentrice, și că ele se învâرتesc în sens contrar.

⁸ *Umbra:* Toate aceste stele, cele mai luminoase ale cerului, desprinse de pe firmament, cu o strălucire mai palidă decât cununile de lumini concentrice pe care le formau cei douăzeci și patru de învățați din cerul Soarelui.

⁹ *Râul Chiana:* Luminozitatea cununilor de înțelepți din cerul Soarelui depășește orice altă lumină văzută de om, așa cum apele lente ale râului toscan Chiana sunt depășite în iuțeală de cel mai rapid dintre ceruri, primul mobil.

¹⁰ *Nu Bahus:* Nu s-au intonat în acest cer al Soarelui nici laude lui Bachus nici imnuri lui Apollo („Peana”), ci a fost cântată Treimea creștină și întruparea divinității în om prin Iisus Cristos.

¹¹ *Când dans:* După ce a încetat dansul și corul spiritelor care preamăreau Treimea creștină.

¹² *Spre noi:* Spiritele se întorc spre Dante și Beatrice.

¹³ *Alte griji:* Trecând de la o grijă la alta, de la

grija cântecului în lauda divinității la grija pentru Dante. Mai au de lămurit cea de a doua îndoială a poetului.

¹⁴ *Același foc*: Toma d'Aquino, care îi povestise lui Dante minunata viață a Sfântului Francisc din Assisi.

¹⁵ *Un stog*: O minunată metaforă desprinsă din lumea agricolă.

¹⁶ *La fel iubirea*: Dragostea de adevăr și caritate care însuflețesc spiritele în Paradis îl îndeamnă să-i risipească lui Dante ultima îndoială, în legătură cu știința lui Solomon, despre care el afirmase în versuri precedente că n-a fost *o minte mai presus de a sa*.

¹⁷ *Pieptul*: Pieptul lui Adam, din care Dumnezeu a scos o coastă pentru a o plăsmui pe Eva, pentru a cărei gură au plâns atâția oameni, pierzând Paradisul.

¹⁸ *Cel străpuns*: Iisus Cristos, care pe cruce a fost însângeraț de sulița soldatului roman.

¹⁹ *Mântuirea*: Jertfa lui Iisus Cristos a compensat păcatele oamenilor care au fost comise și înainte și după moartea lui.

²⁰ *Pe-amândoi*: Câtă știință, câtă înțelepciune este cu puțință să aibă un om a fost pusă de Dumnezeu și în Adam și în Iisus.

²¹ *Te lași gândind*: Deci îndoiala lui Dante apare limpede. El credea că niciun alt om nu putea să fie mai înțelept decât Adam ori decât Iisus Cristos. De ce atunci Toma d'Aquino îi dăduse să înțeleagă, când îi prezentase spiritele din prima coroană luminoasă, că Solomon ar fi cel mai înțelept dintre oameni?

²² *Ca miezu'*: Dacă este foarte atent, Dante va vedea că părerea sa și afirmația lui Toma d'Aquino, deși aparent contrarii, coincid, fiind aceleași, așa cum

e centrul într-un cerc („miezul – într-un rotund”).

²³ *Tot ce-i etern*: Tot ce este etern sau pieritor, orice ființă muritoare sau nemuritoare (*îngerii*), e o manifestare a ideii care se naște din nesfârșita dragoste a lui Dumnezeu („ceresul tată”).

²⁴ *Nouă cete*: Sunt cele nouă ierarhii angelice în care se oglindește lumina divină.

²⁵ *Potente*: Termen scolastic ce definește o ființă care poate exista, care are posibilitatea vieții, deci elementele pământești.

²⁶ *Lucruri care pier*: în textul original „contingente”, un alt termen scolastic pentru a defini ființele care au o durată, o trăire scurtă, fiind coruptibile și muritoare.

²⁷ *Creează*: Contingentele generate de cercuri.

²⁸ *Sămânță*: Zămislite cu ajutorul seminței, așa cum sunt plantele și animalele, sau fără de sămânță, așa cum sunt mineralele.

²⁹ *Ceara*: Materia din care sunt create aceste contingente și acela care le dă forma nu sunt totdeauna la fel, și de aici diferențierea care se constată atât de des între făpturile pământului.

³⁰ *De-aceia*: Terțina clarifică și mai mult explicația variației elementelor pământene, a contingentelor.

³¹ *Dacă ceara*: Dacă materia din care se zămislesc făpturile ar fi perfectă.

³² *Vrerea sfântă*: Dacă virtutea cerului care influențează ar fi maximă în momentul plăsmuirii făptuirii respective.

³³ *Curată*: Făpturile create în asemenea condiții ar fi ele însele perfecte.

³⁴ *Dar firea*: Dar natura nu poate răspândi în mod

desăvârșit lumina divină.

³⁵ *Poetul*: O altă comparație luată desigur din marea experiență creatoare a lui Dante Alighieri. Așa este și poetul, care nu poate să expună în formă înalt artistică tot vastul său conținut de idei.

³⁶ *A Tatălui*: Când divinitatea își imprimă într-o ființă, direct, fără intermediul cerurilor, puterea și dragostea sa, atunci acea ființă este perfectă.

³⁷ *Atare fu*: Așa, odată, Dumnezeu a putut crea din pământ direct, fără niciun intermediar, o ființă perfectă ca Adam.

³⁸ *Și-așa*: Și tot așa, fără intermediar, direct, fără intervenția naturii, a zămislit Fecioara Maria pe Iisus Cristos, cel mai perfect dintre oameni.

³⁹ *Cei doi*: În cei doi pomeniți, Adam și Iisus Cristos, s-a desăvârșit cea mai înaltă ipostază a desăvârșirii umane.

⁴⁰ *De-aș sta*: Dacă Toma d'Aquino n-ar mai continua cu explicațiile pentru a lămuri, în cele din urmă, afirmația că Solomon a fost cel mai înțelept dintre oameni.

⁴¹ *Să ceară-atunci*: Pentru a înțelege bine sensul acestei terține, care trebuie să spulbere îndoiala ultimă a lui Dante, trebuie amintit un episod povestit în *Biblie* (Regii, III, 5 și urm.). Aci se arată cum Dumnezeu i-a apărut în vis lui Solomon și l-a invitat să-i ceară tot ceea ce dorește, și Solomon a cerut înțelepciunea.

⁴² *Minte vru*: El a cerut înțelepciune pentru a-și îndeplini desăvârșit misiunea sa de rege, de conducător de popor și nu pentru a fi subtil dialectician metafizic.

⁴³ *Nu ca să știe*: Solomon nu a cerut

înțelepciunea pentru a fi un mare teolog care să discute despre numărul îngerilor, inteligențele motoare ale cerurilor.

⁴⁴ *Necesse*: El nu a vrut să fie niciun subtil logician care să rezolve problema dacă dintr-o premisă necesară și dintr-alta nenecesară (*contingență*) poate deriva o concluzie necesară.

⁴⁵ *Și est dare*: Solomon nu a dorit înțelepciunea nici pentru a fi un mare geometru care să rezolve problema dacă se poate admite că există o mișcare primă (inițială, primordială), care să nu derive, să nu fie efectul altei mișcări.

⁴⁶ *Triunghi*: Sau să rezolve o altă imposibilă problemă de geometrie, dacă într-un semicerc s-ar putea înscrie un triunghi care să aibă un unghi drept.

⁴⁷ *Deci dacă*: Sensul terținei este următorul: Toma d'Aquino a vrut să-l proclame pe Solomon drept cel mai înțelept dintre regi și nu dintre oameni. Iată sensul expresiei utilizate în Cântul precedent.

⁴⁸ *De regi e vorba*: Toma d'Aquino își subliniază mai mult această restricție în acordarea lui Solomon a titlului de cel mai înțelept. Dacă Dante ar fi fost atent la adevăratul sens al expresiei utilizate de Toma, și-ar fi putut da seama că acesta se referă la calitatea de rege a înțeleptului Solomon.

⁴⁹ *Dar buni nu prea zărești*: Afirmția lui Dante este de o mare îndrăzneală.

⁵⁰ *Osebire*: Dante să facă această distincție în afirmația lui Toma d'Aquino, și atunci va putea vedea că afirmația lui Toma nu este contrarie părerii sale că Adam („primul tată”) și Iisus au fost cei mai perfecți oameni, Solomon fiind doar cel mai înțelept dintre regi.

⁵¹ *Ca plumbul*: în judecata sa, omul să nu se grăbească atunci când afirmă sau neagă un lucru.

⁵² *Părerea*: Părerea că propriile noastre convingeri sunt cele adevărate învinge mintea, îndepărtând-o de la calea adevărului.

⁵³ *De la mal*: Imagine luată din lumea pescarilor. Ca un pescar care nu cunoaște meșteșugul pescuitului și se întoarce la mal mai rău decât a plecat (poate și-a pierdut acolo năvodul), este acela care caută să pătrundă (în textul original, să „pescuiască”) adevărul și nu are pentru asta metoda.

⁵⁴ *Parmenides*: Filosof grec care a trăit în Italia (către anul 500 î.Hr.). Făcea parte din școala eleată și susținea că lumea este alcătuită numai din două elemente, focul și pământul. Susținea în același timp că soarele este principiul generator al vieții pe pământ.

⁵⁵ *Melissos*: Ca și Parmenides, al cărui discipol de altfel a fost, făcea parte din școala eleată. A trăit prin a doua jumătate a secolului al V-lea î.Hr... Afirmă că universul este infinit, imutabil și imobil și că mișcarea este doar o aparență. În *de Monarchia* (III, 4), Dante, vorbind despre acești doi eleați, arată că ei erau reprobați de Aristotel.

⁵⁶ *Bris*: Alt filosof grec. Născut în Heracleea, a fost discipolul marelui geometru Euclid și s-a ocupat multă vreme de insolubila problemă a cvadraturii cercului.

⁵⁷ *Sabel*: A fost un eretic african din secolul al III-lea care a negat dogma Sfintei Treimi. Erezia lui a fost condamnată de Conciliul din Alexandria în anul 261.

⁵⁸ *Arie*: Preot din Alexandria, unde s-a întemeiat faimoasa sectă a arienilor. Aceștieretici negau

divinitatea lui Iisus Cristos (aşa-numita *consubstanțialitate* a Fiului). A fost aspru condamnat în anul 325 de Conciliul din Niceea.

⁵⁹ *Să nu se grăbească*: Oamenii să nu se grăbească cu judecățile lor. O altă serie de imagini luate din viața rustică, de o mare eficacitate.

⁶⁰ *Am văzut*: O altă imagine de un profund realism plastic a unui atent observator al naturii. E un alt sfat pentru a nu ne grăbi atunci când emitem judecăți. Cine ar putea spune văzând iarna măceșul („răsura”) spinos și sterp că va da minunata floare de trandafir roșie, în primăvară?

⁶¹ *Corăbii*: Revine atât de predilecta comparație a lui Dante cu nava, într-o altă imagine de mare eficacitate. O navă care străbate cu iuțeală mările furtunoase poate naufragia tocmai la intrarea în port. Deci nu putem niciodată emite judecăți preconcepute, până când o acțiune, o faptă, nu s-a înfăptuit, pentru a o putea judeca fără putința erorii.

⁶² *Nu creadă*: Să nu creadă o femeie sau un bărbat oarecare („Donna Berta ori ser Martin”, nume foarte banale în Florența), că ei pot să judece care va fi hotărârea lui Dumnezeu, văzând pe unul că face pomeni și pe altul că fură. Pentru că s-ar putea ca până la urmă hoțul să se înalțe ispășindu-și păcatul, iar celălalt, bunul creștin care făcea pomeni, să cadă într-un păcat și să fie condamnat. Concluzia generală deci a acestui Cânt este aceea de a nu emite niciodată judecăți grăbite și de a fi totdeauna foarte atenți, pentru a nu ne abate de la calea adevărului, de la cercetarea lui, marele scop al omului în timpul vieții.

Cântul XIV

¹ *Spre cer*: Totdeauna Dante își începe cânturile

cu imagini și comparații desprinse din lumea pământească, parcă pentru a ne face cerurile mai accesibile. Așa cum apa conținută într-un vas, dacă este lovit pe dinafară, capătă o mișcare de la margine spre centru, sau dacă e izbită în mijlocul vasului de deplasează de la centru spre periferie, tot așa atenția lui Dante, aflat în centrul izvoarelor luminoase alături de Beatrice, în timp ce vorbea Toma d'Aquino, se îndreaptă de la centru la periferie iar când începe să vorbească Beatrice, se întoarce de la periferie la centru.

² *Acesta*: Dante. Beatrice adresându-se spiritelor înțelepților le declară că Dante are o altă mare dorință, pe care Beatrice i-a ghicit-o, deși el nu o formulase nici prin grai, nici măcar prin gând.

³ *Lumina*: Aceasta ar fi noua întrebare a lui Dante: dacă lumina care învăluiește spiritele cerului Soarelui va mai rămâne și după învierea trupurilor acestora.

⁴ *Când fi-veți*: Ce se va întâmpla, întreabă în esență Beatrice pentru Dante, când la învierea trupurilor vor fi recăpătați și ochii? Ochii nu vor orbi, neputând îndura lumina aceasta orbitoare, dacă ea le va rămâne înțelepților?

⁵ *Așa cum*: Revine comparația dansurilor de pe pământ, a manifestării bucuriei simple a oamenilor.

⁶ *Ruga*: Rugăciunea pe care Beatrice o exprimase în numele lui Dante.

⁷ *Săltă voios*: Cele două coroane luminoase și concentrice ale înțelepților, care se roteau în sens contrariu, în muzică și dans.

⁸ *Bucurie*: Bucuria înțelepților de a fi de folos lui Dante.

⁹ *Cel care*: Omul care este muritor și care nu a cunoscut încă, fiind pe pământ și nu în ceruri, rouă veșnică a beatitudinii divine.

¹⁰ *Cel pururi viu*: Este definită în această terțină Trinitatea creștină și Dumnezeu cel fără de margini, dar care îngrădește, cuprinde în sine, toată creația.

¹¹ *De trei ori*: Sfânta Treime și puterea lui Dumnezeu au fost cântate în imnuri de slavă de trei ori, de spiritele înțelepților din cerul Soarelui.

¹² *Ar fi plătit*: Suavitatea și armonia melodiei (*psaltihia*) erau atât de extraordinare, încât cele mai mari merite și cele mai înalte fapte ale cuiva ar fi fost pe deplin răsplătite dacă i s-ar fi dat puțința să asculte această melodie intonată în cerul Soarelui.

¹³ *Prima roată*: Cununa interioară, care este circumscrisă de cununa exterioară de lumini.

¹⁴ *Grăind*: Cel care grăiește, cea mai intensă dintre lumini, este Solomon.

¹⁵ *Ca îngerul*: Arhanghelul Gabriel, care a vestit Fecioarei Maria că-l va naște pe Iisus Cristos.

¹⁶ *Atâta timp*: Cât timp va ține fericirea din Paradis a sufletelor, deci veșnic, va dura și acel veșmânt de lumină în care ei se află înfășurați acum.

¹⁷ *Sclipirea*: Această lumină în care sunt înveșmântați urmează ardoarea iubirii sfinte către Dumnezeu, și această ardoare urmează viziunea divinității, viziune care este în concordanță și proporțională cu harul, cu grația dumnezeiască. Grația luminează spiritul respectiv cu atât mai mult cu cât mai multe merite a avut acesta în lume. Deci ciclul este perfect și cauzalitatea clară: strălucire, ardoare, viziune, grație, merit. Tot ciclul stă sub semnul luminii și al bucuriei.

¹⁸ *Când:* La Judecata de apoi.

¹⁹ *Carnea:* După reînvierea trupurilor, carnea aceasta va fi pură, fără nevoi materiale (or. Toma d'Aquino, *Summa Theologica*, III, 84).

²⁰ *Desăvârșirea:* Persoana omului va fi atunci completă, desăvârșită, suflet și trup.

²¹ *Să-l vedem:* Va crește grația divină care le face pe suflete în stare să-l vadă pe Dumnezeu.

²² *Va spori:* Ciclul este acum parcurs invers: viziunea, ardoarea, lumina. Vor crește, vor spori cele trei elemente ale ciclului și ultimul lor efect va fi intensificarea luminii divine care învăluiește spiritele în Paradis. Deci, în concluzie finală, după Judecata universală, după învierea trupurilor, lumina divină care înveșmântează sufletele în Paradis nu numai că nu va dispărea sau slăbi, ci dimpotrivă, va spori cu mult în intensitate.

²³ *Ca și-unjar:* Ca și cărbunii aprinși ce-au devenit incandescenti și se zăresc totuși în mijlocul flăcărilor generate chiar de ei (comparația este de o rară plasticitate și ne permite înțelegerea perfectă a metaforei), tot așa veșmântul de lumină, în care sunt învăluite acum, va fi depășit, va fi învins în strălucire de luminozitatea veșmântului de carne pe care îl vor căpăta în ziua Judecății universale.

²⁴ *Ce zace:* Această carne, care în clipa de față se află pe pământ și îngropată.

²⁵ *Vor fl-ntărite:* Sporul de luminozitate al veșmântului divin nu va cauza niciun prejudiciu ochilor, deoarece puterea lor va crește proporțional cu plusul de lumină (cf. Toma d'Aquino, *Summa Theol.*, III, 82). Toate organele cărnii reînviată vor fi înzestrate cu o putere nouă pentru a se putea bucura

în mod desăvârșit de fericirea Paradisului.

²⁶ *Cu-atâta grabă:* Terțina arată cu mare eficacitate arzătoarea dorință a spiritelor din cerul al patrulea de a-și reîmbrăca veșmântul corporal.

²⁷ *Nu numai dorul:* Terțina este una din cele mai frumoase ale *Divinei Comedii*, subliniind, pentru a mia oară, profunda umanitate a lui Dante Alighieri, care nu uită niciodată, nici măcar în mijlocul splendorilor iradiante ale Paradisului, că este om, împlântat cu rădăcini adânci în Pământ, îndrăgostit puternic de viața lui și de realitate. Cât de umane sunt aceste accente de iubire pentru toate ființele care ne sunt dragi, în aceste reflecții atribuite de Dante celor mai înalte, mai teologale și mai abstracte spirite ale umanității medievale. Așa se colorează de umanitate Paradisul și cele mai abstracte pasaje de exegeză scolastică și teologală, sub semnul celei mai puternice personalități a literaturii veacului de mijloc.

²⁸ *Și iată:* După ce Solomon și-a terminat explicațiile, au răsărit în jurul celor două hore concentrice alte lumini care le-au înconjurat, creând o a treia coroană strălucitoare.

²⁹ *Faptul serii:* Atunci când se lasă primele neguri ale nopții.

³⁰ *Ți se pare:* Primele stele care apar pe cer când începe să se lase seara nu sunt intens vizibile, pe firmament mai existând încă reverberațiile apusului de soare. (Într-adevăr Dante este marele poet realist, acela care a introdus natura, sub orice formă a ei, ca temă majoră în poezia medievală.)

³¹ *Noi la chip:* Aceste lumini noi; spirite noi, chemate parcă de reevocarea pământului din cuvintele lui Solomon și gândurile lui Dante, au

alergat ca un roi luminos de stele, încingând cu cercul lor pe celelalte două existente.

³² *Ochii mei*: Reflectarea grației divine, exprimată în strălucirea noilor spirite, nu mai putea fi îndurată de ochii lui Dante.

³³ *Frumoasă-astfel*: Dacă noul spor de lumină al spiritelor care formau cea de a treia coroană putuse învinge ochii lui Dante, vederea Beatricei însă, zâmbitoare și radiantă, era dintre acele viziuni paradiziace care transcend posibilitățile descrierii și ale exprimării.

³⁴ *Ceruri mai înalte*: Privind în ochii Beatricei, Dante urca spre un cer superior. Este cerul lui Marte, unde sunt răsplătite sufletele celor care au murit pentru credință.

³⁵ *Mai înfocat*: Planeta Marte se arată totdeauna vederii celor de pe pământ înfășurată într-o lumină roșie.

³⁶ *Mulțumit-am*: Rugăciunea de gratitudine a lui Dante este exprimată în gând, cu mintea. O asemenea rugăciune mentală este la fel pentru toată lumea, ea nu variază ca aceea orală, exprimată în diferite limbi.

³⁷ *Înc-o treaptă*: Harul divin se manifestase sporit, înălțându-l pe Dante pe o altă treaptă, superioară, a cerurilor.

³⁸ *Două dâre*: Sufletele celui de al cincilea cer formează o cruce de lumini în cerul roșu al astrului.

³⁹ *Doamne*: în textul italian, „*Elios*”, joc de cuvinte între soare (în grecește), și Dumnezeu (în ebraică).

⁴⁰ *Lumina ta-i desfată*: Această exclamație a fost scoasă de Dante la vederea extraordinarului spectacol de lumini roșii din al cincilea cer.

⁴¹ *Galaxia*: Calea Laptelui, care se întinde pe firmament de la un pol la altul.

⁴² *La grele încercări*: Dante vrea să spună că nu există pe lume o opinie fermă și clară în ceea ce privește formarea și structura Galaxiei.

⁴³ *O cruce*: Crucea formată din cele două raze care treceau prin centrul cerului.

⁴⁴ *Simetria*: Un cerc poate fi împărțit în patru părți egale (în original „cadrane”), prin încrucișarea a doua diametre, a căror întretăiere, exact la centru, formează o cruce.

⁴⁵ *Operele*: Deși își amintește precis de marile frumuseți văzute pe cruce, el nu este în stare să le descrie. Forma nu poate exprima conținutul. Arta poetică nu poate găsi cuvinte și imagini pentru a reda înalta vedere și marea strălucire a unui asemenea subiect ca Iisus Cristos.

⁴⁶ *Dar cei*: Toți aceia care îl urmează în viață pe Cristos îl vor vedea și ei strălucind pe crucea de raze în cerul planetei Marte și atunci își vor putea da seama de ce Dante nu a găsit mijloacele exprimării și-l vor ierta.

⁴⁷ *De sus în jos*: De sus în jos, pe corpul central, de la o extremitate a brațului crucii de lumină la cealaltă, se mișcau vertiginos lumini, roiau ca scânteile și își intensificau luminozitatea când se întâlneau.

⁴⁸ *La fel zărești*: O altă comparație luată de Dante de pe Pământ și proiectată la proporții grandioase în ceruri. O dată mai mult se poate sublinia procedeul artistic atât de tipic al lui Dante prin care înalta sa fantezie pleacă de la realitatea cea mai vie. Așa cum joacă în raza luminii ce străbate o cameră întunecoasă

mii de particule, infinitezimale, de fire de praf scăpărătoare, la fel apăreau spiritele care roiau pe crucea de lumină înălțată în cerul lui Marte.

⁴⁹ *Umbra:* Umbra din camera aceasta întunecoasă, pe care oamenii și-o fac pentru a se feri de razele prea luminoase sau prea călduroase ale soarelui și obținută prin perdele, obloane, draperii etc.

⁵⁰ *Giga:* Instrument de coarde medieval, un fel de vioară.

⁵¹ *Un zumzet neînțeles:* Chiar dacă melodia nu a putut să fie înțeleasă.

⁵² *Mă răpiră:* Dante a rămas în extaz sub farmecul armoniei melodiei, deși nu o înțelegea prea bine.

⁵³ *Auzeam:* Deși nu putea distinge clar acest cântec, auzind însă cuvintele „Ridică-te și învingi” și-a dat seama că este un imn care se cânta în slava lui Iisus.

⁵⁴ *Chingi:* Nicio chingă, niciun alt lanț mai gingaș n-a cunoscut vreodată ca acea melodie.

⁵⁵ *Prea mult:* Poate părea cutezătoare această afirmație că lanțul cel mai dulce a fost melodia din cerul lui Marte, afirmație care ar pune mai prejos forța de atracție și de înlănțuire a ochilor Beatricei („ce-atâtea doruri îmi hrănesc pe rând”). Și el se va scuza în terțina următoare.

⁵⁶ *Tot mai frumos:* Aceste peceti ale frumuseții eterne sunt ochii Beatricei, care odată cu urcarea sa de la un cer la altul devin din ce în ce mai frumoși. Dar în acest cer al lui Marte, Dante nu a privit încă în ochii ei, de aceea el a putut să considere lanțurile melodiei superioare atracției ochilor iubitei.

⁵⁷ *Mă vor ierta:* Dante se acuză de a nu se fi uitat

în acest cer în ochii Beatricei, și aceasta este și scuza exprimării sale relativă la fascinația copleșitoare a melodiei.

⁵⁸ *Al ochilor*: Nemărginita bucurie pe care o are în Paradis de a privi în ochii Beatricei.

Cântul XV

¹ *Milostivirea*: Voința de a face binele.

² *Iubirea dreaptă*: Iubirea îndreptată către divinitate.

³ *Strâmba vrere*: Voința „strâmbă” este consecința iubirii de rău.

⁴ *Liră*: A făcut să tacă armoniosul cor al sufletelor cerului al cincilea. Comparația este magnifică. Crucea de lumină vibra ca o infinită liră ale cărei corzi sunt puse în mișcare de mâna marelui artist care este Dumnezeu.

⁵ *Tăcură toate*: Ca și în alte ceruri, la vederea lui Dante și spre a-i satisface dorințele, spiritele se opresc din acțiunile lor divine, gata să-l asculte.

⁶ *Cel ce*: E drept să fie condamnat acela care, iubind lucrurile efemere, fuge de iubirea eternă a lui Dumnezeu.

⁷ *Precum*: O altă minunată comparație desprinsă din nopțile înstelate.

⁸ *Și n-ar pieri*: Traiectoria luminoasă a meteorului pe firmament este de scurtă durată.

⁹ *Dreapta cracă*: Din brațul drept al crucii de lumină s-a desprins o stea luminoasă, un spirit care s-a precipitat la baza crucii, acolo unde se aflau Dante și Beatrice.

¹⁰ *Fără a brăzda*: Această nestemată de lumini nu s-a dezlipit de cruce în coborârea ei, ci a lunecat prelingându-se de-a lungul ei, până la picioarele

crucii. Piciorul crucii era transparent ca alabastrul și deci putea îngădui urmărirea drumului trasat de astrul luminos în coborârea lui vertiginoasă. O altă excepțională terțină a *Paradisului* iradiant de culori și lumini.

¹¹ *Pe-Anchis*: Cu aceeași precipitare, cu aceeași grabă, s-a arătat fiului său Enea, în Câmpiile Elizee, bătrânul său tată, închise (or. *Eneida*, VI, 684).

¹² *Muza*: Muza, poetul suprem al Italiei era considerat, și mai ales de Dante, Virgiliu. Iată că Dante și-a rechemat în amintire pe acela care i-a fost maestru și călăuză în Infern și Purgatoriu. Reevocarea este în concordanță cu profeția, care i se va face lui Dante în acest cer, asupra înaltei sale misiuni, exilul, îndemnul de a nu se pleca niciodată în fața sortii adverse și mai ales acea răsplată prin gloria veșnică pe care i-o va acorda marea sa încercare artistică, oglindită în poema pentru a cărei scriere și-au dat mâna și cerul și pământul.

¹³ *O sanguis*: Spiritul care vorbește și care se va vedea că este străbunicul lui Dante, Cacciaguida, se exprimă aulic și solemn în limba latină. (De altfel în epoca lui Dante latina era socotită limba literară, iar italiana un dialect în care se exprimau, pentru a-și comunica lucrurile mărunte ale vieții cotidiene, aceia care erau neliterați.) Cuvintele lui Cacciaguida se traduc astfel: „O, sânge al meu, o, grație a lui Dumnezeu coborâtă asupra ta; cui, precum ție, i-a mai fost deschisă vreodată de două ori poarta cerului?”

¹⁴ *Și-aci și-acolo*: întorcându-și ochii, alternativ, spre Beatrice și spre lumina care-i vorbise, Dante rămâne copleșit de uimire.

¹⁵ *Căci ochii ei*: Frumusețea ochilor Beatricei este

atât de extraordinară în acest cer, încât Dante are senzația de a fi atins treapta cea mai înaltă a fericirii sale și a harului dumnezeiesc care i-a îngăduit o asemenea vedere ca a ochilor minunați ai iubitei.

¹⁶ *Cuvinte*: Spiritul acesta care l-a primit atât de sărbătorește pe Dante mai vorbește despre o serie de lucruri pe care poetul nu le poate înțelege pentru că ele transcend inteligența umană.

¹⁷ *Dar*: Sufletul nu a pronunțat aceste cuvinte, care nu puteau fi înțelese, într-adins, știindu-se că, dimpotrivă, locuitorii Paradisului sunt totdeauna gata să îndeplinească orice dreaptă dorință. A făcut asta din necesitate, nevoit, pentru că înalta concepție pe care vrea s-o expună ne ridică mai sus de zonele în care poate ajunge zborul minții omenești.

¹⁸ *Revărsându-și plinul*: Când și-a satisfăcut primul elan al bucuriei, el a putut vorbi în așa fel încât cuvintele au putut să fie înțelese.

¹⁹ *Mărire, ție*: Să fie binecuvântat Dumnezeu care se exprima în Sfânta Treime.

²⁰ *Seminția mea*: Această sămânță a spiritului care vorbește (al lui Cacciaguida) este însuși Dante.

²¹ *Plin de dorinți*: Dorința arzătoare și lungă pe care a avut-o acest spirit de a-l vedea pe Dante în Paradis. El a putut citi că acest eveniment extraordinar se va întâmpla, în marea, suprema cartea a gândirii lui Dumnezeu, acolo unde totul este imutabil, nedezmintit niciodată.

²² *Mulțumită ei*: Grație divinei Beatrice, care i-a dat aripi și imbold pentru un asemenea înalt zbor, menit să-l poarte în cerurile superioare.

²³ *Ce gândești*: Gândurile lui Dante sunt adevărate, corespund realității din Paradis. El știe, de

asemenea, că nu mai este nevoie să întrebe, să-și exprime o dorință, pentru că spiritele din ceruri i-o cunosc mai dinainte, putând să citească în gândirea lui Dumnezeu pe aceea, neexprimată prin glas, a lui Dante.

²⁴ *Din unu:* După cum din unitate derivă orice alt număr.

²⁵ *De-aceea:* Iată explicația pentru care Dante nu întreabă, deși se miră până la uimire, de comportarea atât de afectuoasă a acestui spirit.

²⁶ *Mici și mari:* Indiferent de gradul lor de beatitudine, toate spiritele din Paradis au facultatea de a citi, în oglinda minții divine, reflectarea gândirii omenești, mai înainte chiar ca gândurile să se fi născut în mintea celui care avea să le conceapă ulterior.

²⁷ *Pătrunde:* Strămoșul își încurajează descendentul să vorbească totuși, și vorba lui să fie clară și liberă.

²⁸ *Privii atunci:* Ca totdeauna, cere cu reverență în priviri asentimentul Beatricei. Zâmbetul ei de consimțire îl îmboldește mai mult spre a vorbi spiritului.

²⁹ *Puterea minții:* De îndată ce ați intrat în Paradis și vi s-a înfățișat lumina lui Dumnezeu, știința și iubirea au devenit egale pentru noi.

³⁰ *Egale:* Căci știința și iubirea sunt egale cu Dumnezeu („lumina ce v-a-ncins privirea”). Și Dumnezeu nu este numai prima egalitate, dar este și cea mai mare și mai perfectă.

³¹ *Ci vrerea-n noi:* În schimb la muritori, spre deosebire de cei din Paradis, puterea minții nu este egală cu zborul inimii. Numai la oameni are mai mari

aripi. Ea poate să zboare mai sus decât mintea. Dante folosește tot acest limbaj alambicat pentru a spune, în esență, că nu totdeauna suntem în stare să exprimăm sentimentele noastre.

³² *De-aceea eu:* Iată de ce el, Dante, ca om, simte puternic această inegalitate între dorință și exprimare și se bucură de întâlnirea cu acest spirit, atât de binevoitor, din Paradis, numai cu inima, nu și cu vorbele.

³³ *Mărgăritare:* îi adresează o singură întrebare, folosind același stil metaforic.

³⁴ *Tulpină:* Tulpina (în original „rădăcină”) acestui arbore genealogic, care începe cu biografia lui Dante, cu Cacciaguida. Cântul acesta, ca și cel următor, se poate înscrie într-un ciclu de deosebit interes pentru biografia marelui poet florentin.

³⁵ *Am așteptat cu drag:* Străbunul poate spune aceste cuvinte, care sunt de elogiul și de dragoste pentru Dante, gândindu-se la marea misiune pe care va avea-o pe pământ poetul.

³⁶ *Cel după care:* Acela de la care derivă numele tău de Alighieri a fost fiul meu. Este vorba de un Alighieri sau Aldighiero I, mort către 1200, părintele unui anumit Bellincione, al cărui fiu, tot Aldighiero (al II-lea), a fost însuși tatăl lui Dante.

³⁷ *Dintâiul brâu:* Acest fiu al lui Cacciaguida și străbunic al lui Dante, om mândru (ca toți ceilalți din familie!), de peste o sută de ani dădea ocol primului cerc al Purgatoriului, acolo unde ispășeau trufașii.

³⁸ *Rugăciuni:* Ne amintim de puterea pe care o au rugăciunile și faptele bune ale oamenilor asupra apropiatilor lor care se află în Purgatoriu. Cu ajutorul rugăciunilor se scurtează perioada ispășirii.

³⁹ *Florența*: Vorbele lui Cacciaguida se îndreaptă către cetatea de naștere a amândurora, pentru a evoca, în contrast, vechea Florența austeră și cea contemporană, degradată.

⁴⁰ *Ziduri vechi*: Vechea incintă a orașului, delimitată de zidurile înălțate de romani.

⁴¹ *Hălăduia*: în vremea aceea (secolul al XII-lea), nu existau în Florența războaie civile, pe când în timpul lui Dante orașul era sfâșiat de discordii, de lupte fratricide.

⁴² Cummi'. Viața în Florența vremii aceleia era sobră și austeră. Femeile nu purtau tot felul de podoabe, diademe de aur sau broșe bătute cu perle, cum le purtau pe vremea lui Dante. Femeile, în felul acesta, nu mai erau admirate pentru ele însele, pentru calitățile naturale ale frumuseții, ci pentru giuvaierurile lor.

⁴³ *Nu-și îngrozeau*: Pe vremea aceea un părinte nu era îngrozit dacă i se năștea o fată, gândindu-se la zestrea mare pe care trebuia s-o strângă pentru a o mărita.

⁴⁴ *Cumpăt era-n toate*: Pe vremea aceea se ținea o justă măsură la toate, la măritatul unei fete. Se ținea seama și de zestre, dar mai ales de vârstă. Pe vremea aceea o fată nu era măritată prea curând (ca pe vremea lui Dante, când unele fete erau măritate la vârsta de zece ani).

⁴⁵ *Sardanapal*: Rege asirian (667 - 626 î.Hr.), cunoscut ca simbol al desfrânării și al orgiilor. El este și un simbol al moravurilor Florenței contemporane cu Dante.

⁴⁶ *Montemal*: Cacciaguida definește Roma prin muntele Mario (atunci aflat în vecinătatea Romei și nu

ca azi, în incinta ei), Florența prin Uccelatoio (o colină din împrejurimile Florenței). Sensul terținei este următorul: în ceea ce privește construcțiile orășenești, Roma nu fusese încă întrecută de Florența, cum era acum; dar Florența, care pe vremea lui Dante întrecea Roma prin măreție, avea s-o întreacă și prin rapida ei decadentă și prăbușire.

⁴⁷ *Bellincione*: Bellincione Berti dei Ravignani. Unul dintre cei mai importanți dar și mai modești cetățeni ai Florenței de pe vremea lui Cacciaguida. Disprețuind veșmintele bogate, se încingea numai cu o simplă curea, iar soția lui, austeră și ea, nu-și pierdea vremea la oglinzi cu sulimanuri, dresuri și podoabe.

⁴⁸ *Nerli*: Nerli și Vecchi erau fruntași a doua importante familii florentine, trăind în cumpătare, îmbrăcându-se simplu. Iar femeile lor se îndeletniceau cu treburi casnice, care pe vremea lui Dante erau disprețuite.

⁴⁹ *Ferice*: Erau fericite aceste femei, căci ele erau sigure că după o viață liniștită vor putea muri și îl înmormântate în patria lor, nefiind silite să moară pe meleaguri străine, în exil, sau în Franța, unde soții lor plecau să facă negustorie.

⁵⁰ *Veghea*: Cacciaguida continuă cu arătarea ocupațiilor casnice, modeste, liniștite, naturale, ale femeilor florentine din trecut, pentru a putea crea un mai puternic contrast pentru moravurile contemporane lor. (Ne amintim de invectiva împotriva femeilor florentine din Cântul XXIII al *Purgatoriului*). Unele femei stăteau lângă leagăn și imitau felul de a vorbi al copiilor, gânguritul lor, care este prima bucurie a părinților.

⁵¹ *Băsnuia*: O altă imagine a vieții unei femei în

Evul Mediu. În timp ce torcea, putea să le povestească copiilor legende antice, care nu se pierduseră din amintirea poporului, despre Fiesole, Troia ori întemeierea Romei (în textul italian).

⁵² *Mirare*: Pe vremea lui Cacciaguida, ei s-ar fi minunat dacă ar fi existat asemenea femeii sau bărbați ca Cianghella sau Saltarello.

⁵³ *Cianghella*: O femeie de o rară frumusețe dar și o rară desfrânată care a trăit pe vremea lui Dante. O pomenește și Boccaccio, ca model de corupție, în pamfletul său antifeminin, *Corbaccio*.

⁵⁴ *Saltarello*: Un jurist cunoscut, alt contemporan al lui Dante, urât de poet ca imoral și neonest.

⁵⁵ *Precum Cornelia*: Cum astăzi s-ar mira Dante și contemporanii săi de prezența unor oameni cinstiți și modești cum au fost Cornelia, mama Grachilor, modelul femeii simple și virtuose, ori Cincinate, dictatorul roman care s-a dovedit a fi atâta de modest și de integru.

⁵⁶ *Urbea preacinstită*: într-o astfel de cetate cum a zugrăvit-o până acum, a venit pe lume Cacciaguida.

⁵⁷ *Strigată*: Lamentația mamei din timpul marilor dureri ale nașterii, în care o invocă pe Fecioara Maria.

⁵⁸ *Batister*: Baptisteriul florentin, vechea biserică San Giovanni, în care, la o sută de ani după aceea, avea să intre și Dante Alighieri.

⁵⁹ *Pe Moro*: Nu se știu prea multe despre acești frați ai lui Cacciaguida, Moronte și Eliseo.

⁶⁰ *Nevastă*: Soția lui Cacciaguida a venit din Valea Padului, din nordul Italiei, și ea se numea Alighera. De la ea a derivat numele Alighierilor.

⁶¹ *Currado*: Este vorba probabil de împăratul Conrad al III-lea (1093-1152), care a condus cruciada

a doua. El l-a armat cavaler pe Cacciaguida pentru meritele sale militare. (Dante face, fără să intrăm în detalii, o confuzie între Conrad al III-lea și Conrad al II-lea: 1024-1239, care a luptat în Calabria împotriva sarazinilor.)

⁶² *De papă dat uitării*: Un singur vers care stigmatizează cu putere pe papi. În loc ca ei să se gândească la lucrurile sacre, la eliberarea Sfântului Mormânt, își petrec vremea cu preocupări lumești, în corupție.

⁶³ *Despuiat*: Despuiat de dragostea de această lume înșelătoare și coruptă, a cărei vanitate făcea să păcătuiască atâtea suflete.

⁶⁴ *Ajuns-am*: Căzând în cruciadă, în lupta pentru credință, a fost adus în seninătatea aceluia cer, al cincilea.

Cântul XVI

¹ *Noblețe*: Cunoaștem părerea înaintată a lui Dante despre noblețe. El și-a expus-o cu multă claritate în *Convivio* (IV), arătând că „adevărata și singura noblețe constă în virtute”. De altfel această idee, că adevărata noblețe constă în calitatea superioară a însușirilor cuiva și nu în moștenirea de titluri sau averi, este o idee comună a întregului curent literar al *dolce stilnoviștilor*.

² *Pe jos*: Jos pe pământ.

³ *Dacă și-n cer*: El a simțit și în Paradis, unde vanitatea n-ar trebui să existe, ispita către lucrurile pământești, cum e noblețea. Cu sinceritatea pasionată de totdeauna, Dante își mărturisește slăbiciunea de a se fi mândrit cu noblețea originii sale, deși va recunoaște imediat că a fost un act de slăbiciune din partea sa.

⁴ *Cu-adevărat*: Revine asupra nobleții, arătând că ea durează puțin dacă oamenii nu o mențin și nu o sporesc prin meritele lor noi. Foarte plastică comparația cu un veșmânt care odată cu scurgerea vremii devine scurt, dacă nu i se adaugă un nou postav.

⁵ „*Doamne*”: în textul original, „*voi*”. Dante întrebuințează acum adresându-se lui Cacciaguida, pluralul, pentru a-și arăta în felul acesta respectul pentru ilustrul său strămoș.

⁶ *Precum la Roma*: Se pare că aceia care au întrebuințat pentru prima dată pluralul de reverență adresându-se unui singur personaj au fost romanii, aclamându-l pe Iuliu Cezar, care cumula în singura sa persoană mai multe înalte sarcini cetățenești.

⁷ *Doamna*: Beatrice zâmbește cu o fină și binevoitoare ironie de vanitatea lui Dante, care subliniază prin acest „*voi*” noblețea familiei din care descinde.

⁸ *Fata*: Bun cunoscător al romanelor „*Mesei Rotunde*”, al lui Lancelot (cf. *Infernul*, Cântul V), Dante recurge din nou la el pentru a-și extrage de acolo o comparație livrescă. „*Fata*” aceasta este Mallehaut, doamna de onoare a reginei Ginevra, care a asistat, fără să vrea, la prima scenă de iubire dintre regină și cavalerul Lancelot, și a tușit intenționat spre a-i avertiza că auzise, fără să vrea, cuvintele de iubire spuse.

⁹ *Tu mi-ai fost*: Dante a renunțat la vorbirea contorsionată și se adresează simplu, direct, strămoșului său, mărturisindu-i toată afecțiunea și respectul.

¹⁰ *Atâtea ape*: Mintea lui Dante este comparată

cu un bazin în care converg tot atâtea râuri câte motive are el de a fi mulțumit. E fericit că poate cuprinde în sine atâta bucurie fără să se sfârșame.

¹¹ *Ce moși-strămoși*: Întreabă care au fost strămoșii lor și care a fost data nașterii lui Cacciaguida.

¹² *La stână*: Acea stână la care exilatul Dante a visat de atâtea ori în peregrinările sale este Florența, al cărei patron creștin este Sfântul Ioan Botezătorul.

¹³ *Mai vrednice*: Care erau cele mai de seamă familii din Florența anilor în care s-a născut și a trăit Cacciaguida.

¹⁴ *Cum arde jarul*: Din nou revine, dar altfel prezentată, metafora cărbunelui aprins.

¹⁵ *Vâlvoare*: Luminozitatea veșmântului de lumină în care se află sufletul lui Cacciaguida și-a sporit intensitatea sub semnul mulțumirii de a-i putea răspunde lui Dante.

¹⁶ *Pe vechea limbă*: Acest vers a dat mult de lucru comentatorilor. Unii înclină să creadă că limba întrebuințată de Cacciaguida ar fi Florentina veche (trecuseră o sută cincizeci de ani de când murise), iar alții că ar fi latina, limbă în care l-a salutat pe Dante în Cântul precedent. Majoritatea înclină către această ipoteză.

¹⁷ „Ave”: Din ziua în care pentru prima dată s-a spus „Ave” în lume, salutul Arhanghelului Gabriel către Fecioara Maria, deci din ziua Bunei-Vestiri.

¹⁸ *Măicuța*: Până în ziua în care mama lui Cacciaguida („sfântă azi” în ceruri) l-a născut pe el, pe Cacciaguida.

¹⁹ *Sub Leu*: Sub constelația Leului.

²⁰ *Planeta*: Planeta Marte. Deci din ziua Bunei-

Vestiri și până în ziua nașterii lui Cacciaguida, planeta Marte a trecut pe sub constelația Leului de 580 de ori, îndeplinind 580 de revoluții siderale. După datele astronomiei ptolemaice, Marte își desăvârșește revoluția sa siderală în 687 de zile, de unde ar urma ca strămoșul lui Dante să se fi născut în ianuarie 1091.

²¹ *Născutu-m-am*: Cacciaguida, ca și strămoșii săi, s-a născut în cartierul numit Sesto di Porta San Pietro, care se afla chiar în centrul vechii Florențe, ceea ce ar demonstra vechimea familiei sale. Acest cartier era străbătut de cei care participau la alergarea anuală de ziua sfântului Ioan, premiul fiind o bucată de stofă (așa-numitul *Palid*).

²² *Ți-ajungă-atât*: Lui Cacciaguida (în realitate lui Dante) îi face impresia că a vorbit prea mult despre strămoșii săi și ar trebui să se arate mai modest și nu vanitos. De fapt Dante desigur că nu știa prea mult despre ei, căci probabil că ar fi spus-o în acest cânt, atât de prețios din punct de vedere biografic.

²³ *Batister*: Populația, câtă se află în Florența, cuprinsă între Marte (statuia zeului Marte, care mai exista, chiar pe vremea lui Dante, pe Ponte Vecchio) și Batister (biserica San Giovanni), era de cinci ori mai puțină ca în contemporaneitatea lui Dante. (în 1300 Florența avea 30.000 de locuitori; deci pe vremea lui Cacciaguida avea numai 6.000).

²⁴ *Campi*: începe o serie de versuri în care se vede într-un fel disprețul omului din oraș pentru cel de la țară. Campi, Certaldo, Figline sunt localități din Toscana, de unde veniseră, în vremea lui Dante, țărani care se infiltraseră în Florența, aducând cu ei setea de a se îmbogăți, dar și prezența lor activă, roditoare,

ajutând la înflorirea cetății din toate punctele de vedere. Dante, exaltând trecutul pentru a crea un fundal luminos pentru prezentul corupt, subliniază aceste trăsături active ale noilor-veniți.

²⁵ *Decât în burg*: Acești țărani, care au format elementul de sporire al populației florentine, să fi fost mai bine vecini decât incluși ca cetățeni în burg, în orașul propriu-zis.

²⁶ *Galluzzo*: Și ar fi fost mai bine dacă marginile Florenței s-ar fi întins până la aceste localități, dintre care Galluzzo se afla la două mile de Florența pe drumul Sienei, iar Trespiano, la trei mile, pe drumul Bolognei.

²⁷ *Signa*: Aceștia care delapidau banul public erau din Signa și din Aguglione, două localități foarte aproape de Florența. Cel din Signa este un delapidator faimos, fost prior de mai multe ori și transfug politic de la Albi la Negri, Fazio dei Monobaldini. Cel din Aguglione este un faimos jurisconsult, Baldo d'Aguglione, și el un neonest (vezi pentru asta și *Purgatoriul*, Cântul XII). El este acela care în 1311 a reconfirmat condamnarea lui Dante, excluzându-l de la posibilitatea de a se reîntoarce în patrie. De altfel, așa cum se poate citi și în *Cronica* lui Dino Compagni (II, 208), și el a trecut, trădând, din partidul Albilor în cel al Negrilor.

²⁸ *Cei ce predică*: începe un alt puternic atac anticlerical.

²⁹ *Cezarul*: împăratul. Deci dacă papalitatea nu s-ar purta ca o mamă vitregă cu puterea imperială (ca sens = dacă autoritatea imperială nu s-ar fi măcinat în războaiele pe care Le-a dus cu tagma papală), atunci ea ar fi putut înfrâna poftele de mărire ale burgheziei

florentine, care nu s-ar fi îmbogățit prin camătă și negoț.

³⁰ *Simifonti*: Cel luat ca prototip al florentinului care se îmbogățește prin negoț și camătă este cineva originar dintr-o altă localitate nu departe de Florența, Simifonti. (Unii comentatori declară că aluzia aceasta îl privește pe un alt contemporan al lui Dante, un anume Lippo Vallenti, partizan al Negrilor, al acelui partid pe care Dante îl ura atâta, socotindu-l ca vinovat de toate moravurile decadente ale Florenței).

³¹ *Montemurlo*: Castelul conților Guidi, așezat între Prato și Pistoia, și pe care, nemaiputând să-l apere, aceștia l-au vândut florentinilor.

³² *Parohia lor*: Localitatea Acone, în nordul Toscanei, locuită inițial de faimoasa familie a Cerchilor (conducătorii facțiunii Albilor din partidul guelf). Rivalitatea lor cu familia Donați (conducătorii Negrilor) a dat naștere sângeroasei rivalități care a agitat cu atâta violență Florența contemporană lui Dante.

³³ *Val di Greve*: Localitate la nord de Florența, de unde era originară familia Buondalmonti. Când florentinii le-au cucerit castelul feudatar, i-au obligat să se mute între zidurile orașului. Aici ei au fost originea discordiei politice în Florența, în urma asasinării, în 1215, a unui reprezentant al acestei familii de către un adversar politic.

³⁴ *Prisosul*: Așa cum surplusul de hrană, când ești sătul, este cauza primă a bolilor.

³⁵ *Un taur orb*: Această terțină ar putea fi numită a proverbelor. Simbolurile și morala lor sunt clare. Mai ușor cade o cetate mare și trufașă decât una umilă, și mai bine taie (este deci mai puternică) o

spadă mică decât cinci spade separate. (Aluzie, după cum ne putem da seama, la versurile anterioare, în care Cacciaguida afirmase că populația Florenței, în stare să poarte arme, se încincise în anii lui Dante).

³⁶ *Luni*: Vechi oraș etrusc, care a fost distrus complet chiar în timpul lui Dante.

³⁷ *Urbisaglia*: Oraș antic, Urbs Salvia, lângă Marea Adriatică, pe care l-a nimicit Alaric.

³⁸ *Chiusi*: Vestit oraș în centrul Italiei, înfloritor în timpul etruscilor, în decadență totală în vremea lui Dante.

³⁹ *Sinigaglia*: Oraș în regiunea Marche, port la Adriatică, lângă Ancona. A fost pustiit de malarie și de invaziile sarazinilor.

⁴⁰ *Și n-o să-ți pară*: Dacă asemenea orașe înfloritoare, atât de puternice, s-au prăbușit în ruină și decadență, să nu se mire dacă se prăbușesc și familiile cele mai nobile.

⁴¹ *Ascunsă*: Deși toate lucrurile sunt pieritoare ca și oamenii, uneori nu-ți poți da seama de vremelnicia lor, pentru că viața omului este scurtă și acele lucruri, fie el un oraș sau o familie ilustră, au o existență mai mult de o viață. Asta nu înseamnă însă că nu sunt pieritoare.

⁴² *Al lunii joc*: Această terțină este de mare interes, arătându-l pe Dante ca pe un perfect cunoscător al cauzelor mareelor, datorate, așa cum se știe, puterii de atracție a lunii. Dante îi depășește pe contemporani în explicarea fenomenului. (Se pare că ar fi găsit un precedent în *Eneida*, XI, 624)

⁴³ *Așijderi soarta*: Așa cum marea acoperă și descoperă țărmurile prin flux și reflux, tot așa soarta acum înalță, acum coboară Florența sau unele familii

care o locuiau.

⁴⁴ *Ughi*: începe o lungă enumerare a familiilor ilustre florentine, care acordă, o dată mai mult, *Divinei Comedii*, caracterul de cronică a Florenței și a Italiei medievale. Acești Ughi făceau parte dintr-o antică familie florentină, constructoare a unei biserici, Santa Maria Ughi. Familia nu mai exista pe vremea lui Dante decât în documente și în amintire.

⁴⁵ *Ormanni*: Locuiau într-o casă care se afla pe locul unde se ridică azi Palazzo del Popolo. Toate aceste informații date de Dante se găsesc, și probabil că de acolo sunt extrase și de poet, în *Cronica* lui Villani.

⁴⁶ *Filippi*: O veche familie florentină.

⁴⁷ *Catellini*: „Familie foarte veche, azi stinsă cu totul” (G. Villani, IV, 12).

⁴⁸ *Alberici*: La fel. Rezultă de aici că toate aceste familii pomenite erau în pragul decadenței încă de pe vremea lui Cacciaguida.

⁴⁹ *Arca*: Erau încă puternice („mari”) pe vremea lui Cacciaguida familiile care urmează în enumerare: dell’Arca, Sannella, Soldanieri, Ardinghi și Bostichi. Pe toți îi amintește Villani, dar pe vremea lui, cronicarul fiind contemporan cu Dante, aceste familii decăzuseră din vechea lor splendoare, până la dispariție.

⁵⁰ *Poarta*: în cartierul de la Poarta Sfântului Petru, unde acum, în vremea lui Dante, locuiesc aceia care au comis un nou sperjur, o nouă ticăloșie. Aceștia sunt Cerchi ale căror acțiuni nefaste vor duce la distrugerea Florenței (această „barcă”). Aci a locuit în trecut ilustra familie dei Ravignani, din care se trăgea contele guido Guerra, pomenit în *Infern* (Cântul XVI).

⁵¹ *Bellinción*: Bellincione Berti a făcut și el parte

din această familie. O fiică a sa s-a căsătorit cu Ubertino Donați, și toți descendenții acestuia au purtat și ei demnul nume de Bellincioni.

⁵² *Pressa*: Della Pressa, familie ghibelină vestită, care avusese înalte sarcini în cârmuirea Florenței. (Au fost alungați din oraș după bătălia de la Montaperti, unde i-au trădat pe florentini).

⁵³ *Galigai*: O altă familie ghibelină, având drept blazon, al gradului de cavaler, mânerul spadei și scările șei, de aur.

⁵⁴ *Valului*: Așa era supranumită familia Pigli, care avea pe stema ei o șuviță de blană de viezure (în italienește - *vaio*).

⁵⁵ *Sacchetti*: Familia guelfă Sacchetti era dușmană familiei Alighieri, și ne aducem aminte că o rudă a lui Dante, Geri del Bello, fusese tocmai ucis de un reprezentant al acestei familii (cf. *Infernul*, Cântul XXIX).

⁵⁶ *Giuochi, Galii, Barucci*: Din enumerare, traducătoarea a lăsat afară pe Fifanti; familii ghibeline reprezentative în cronica florentină.

⁵⁷ *Și cei ce rabdă*: Aceștia sunt cei din familia Chiaramontesi; aceștia puteau roși de rușine din cauza unui reprezentant al lor care, având în arendă sarea, o vindea cu o măsură mai mică decât cea oficială, pentru câștiguri ilicite.

⁵⁸ *Calfucci*: Familia nobilă înrudită cu Donați.

⁵⁹ *Sizzi și Arigucci*: Alte vechi familii florentine, de nuanță guelfă, aproape dispărute acum.

⁶⁰ *Pe cei răpuși*: Vestita familie degli Uberti, care avusese atâta importanță în zbuciumata viață a cetății (cf. *Infernul*, Cântul X)

⁶¹ *Lamberti*: Altă importantă familie care

contribuise la dezvoltarea puterii și înflorirea cetății Florența.

⁶² *Așa*: Sensul este ironic. Tot așa făceau și strămoșii familiilor Visdomini și Tosinghi care, ori de câte ori era vacant un loc de episcop, îl ocupau și se îngrășau administrându-l.

⁶³ *Ceapcânul neam*: Aceia care îl prigonesc pe cel slab, dar se arată blânzi ca un miel în fața unuia mai puternic sau a cuiva care îi mituiește, fac parte din familia Adunări. Dante nu a putut suferi această familie, pe care vedem că o caracterizează venală și lașă, și ne amintim cât de înverșunat se arată el în *Infern* față de un reprezentant al acestei familii, furiosul Filippo Argenti (cf. *Infernul*, Cântul VIII).

⁶⁴ *Ubertin*: Cacciaguida vrea să afirme că acești Adunări nu erau de origine prea nobilă, în așa fel încât Ubertino Donați, căsătorit cu o fată a lui Bellincione Berti, s-a opus ca acesta să-și dea cealaltă fată după un Adunări.

⁶⁵ *Caponsacco*: Familie ghibelină, acești Caponsacchi coborâseră din Fiesole în Mercato Vecchio (Piața Veche) și ajunseseră la mari slujbe în cârmuirea cetății încă din secolul al XVII-lea.

⁶⁶ *Giuda*: Și Giudi și Infangați erau familii ghibeline cu totul decăzute acum.

⁶⁷ *La Pera*: Familia della Pera, în totală decadentă, avusese o atât de mare importanță în trecut, încât dăduse numele unei porți prin care se intra în incinta vechii Florențe. Lucrul acesta poate părea pentru Dante de necrezut, de aceea și insista Cacciaguida.

⁶⁸ *Mândrul herb*: Erau șase familii florentine (Giandonați, Puici, Della Bella, Nerli, Gangalandi și

Alepri) care aveau dreptul de a purta pe stemele lor însemnele blazonului lui Ugo de Brandenburg, marchiz al Toscanei.

⁶⁹ *San Toantei*: Moartea marchizului se comemora în ziua Sfântului Toma, zi în care el murise (în anul 1001).

⁷⁰ *Cel care*: Acela care astăzi poartă însemnul marelui Ugo nu se rușinează aliindu-se cu plebea împotriva nobililor. (Iată-l pe Dante apărând aici, mai mult din punct de vedere etic feudal, pe acești nobili, ridicându-se de fapt împotriva unor asemenea nobili care își trădau clasa, aliindu-se cu adversarii pentru cucerirea unor noi privilegii pentru ei.) Aceasta se explică prin nuanța *albă* a guelfismului lui Dante, apărător al autorității imperiale sprijinite pe nobili; se explică, de asemenea, prin utopismul său politic retrograd și feudal din acest punct de vedere, progresist însă prin susținerea ideii de autoritate laică împotriva celei eclesiastice. În realitate, încă medieval, el vrea în acest ciclu de cânturi, care îl au drept protagonist pe Cacciaguida, să-și construiască un pedestal biografic care să-i permită să flageleze de la egal la egal pe cei mari ai pământului, nu numai datorită înaltei sale valori de creator, de care este atât de conștient.

⁷¹ *Gualteroții*: Gualterotti și Importuni erau vechi familii guelfe, care aproape se stinseseră și ele.

⁷² *Vecini*: Ar fi trăit liniștiți dacă nu ar fi venit să locuiască alături noi cetățeni sosiți de la țară. (Aluzie pentru a doua oară la familia Buondalmonti).

⁷³ *Casa*: Familia degli Amidei, care a pricinuit sângeroasele lupte interne ale Florenței. Buondalmonte dei Buondalmonti, logodit cu o tânără

din familia Amidei, a părăsit-o pentru a se căsători cu o alta, care aparținea familiei Donați. Pentru aceasta a fost omorât de către membrii familiei Amidei pe când trecea pe Ponte Vecchio, tocmai la picioarele statuii lui Marte. De aici și-a avut originea, zice Dante, întreaga dezbinare a Florenței și împărțirea ei în facțiuni adverse.

⁷⁴ *Dreapta ură:* Dante justifică în felul acesta răzbunarea familiei Amidei care a pus capăt liniștii păcii în Florența.

⁷⁵ *Cu toți:* Și această familie și cele care erau înrudite cu ea în vremea aceea erau demne de a fi onorate.

⁷⁶ *Urmând:* Urmând sfatul dat de familia Donați, care l-a făcut pe Buondalmonte să strice nunta cu Amidei, să fie asasinat și deci să se dezlănțuie astfel lungul și sângerosul lanț de lupte civile, pe care Dante le deplânge atât.

⁷⁷ *Emei:* Ar fi fost mai bine dacă Buondalmonte se îneca în râul Ema, așa cum era să se întâmple când el venise din Valdigrieve în Florența.

⁷⁸ *Pietrei de la noi:* Acea piatră tocită de vreme și care străjuia unul din capetele Podului Vechi este statuia lui Marte, primul protector al orașului, înlocuit mai târziu cu Ioan Botezătorul.

⁷⁹ *Jertfe:* Așa cum știm acum, Buondalmonte a fost asasinat chiar sub statuia lui Marte.

⁸⁰ *Pacea:* Niciodată de atunci Florența n-a mai avut pace și liniște.

⁸¹ *Cu-atari străbuni:* Cu asemenea familii ca acelea pe care le-a enumerat până aici a fost Florența în trecut pașnică și înfloritoare.

⁸² *Norodul:* Asemenea familii au purtat către

glorie și cinste poporul florentin.

⁸³ *Crinul*: Insignă a cetății Florența, „crinul” nu fusese întors niciodată (simbol că orașul fusese învins), și pe vremea aceea, el, crinul, nu devenise încă roșu din cauza luptelor de partid. (Aluzie la faptul că în 1251 guelfii, din rivalitate politică, au schimbat culorile stemei Florenței, transformând în roșu, pe câmp alb, crinul, care fusese în trecut alb, pe câmp roșu.) Lui Dante, însă, printr-un înalt procedeu artistic, i se pare că simbolul Florenței, crinul, a devenit roșu de rușine de a fi martorul unor asemenea dezbinări și lupte fratricide. Astfel se sfârșește acest Cânt, care oglindește în el, în culori clareobscur, întreaga istorie a Florenței în veacul de mijloc. El ne pregătește pentru următorul, în care Dante va afla despre exilul și înalta misiune pe care i-o rezervă viața.

Cântul XVII

¹ *Climene*: Acela care a venit la Climene, mama sa, ca să afle dacă este sau nu fiul lui Apollo, este Phaeton.

² *Aspri*: De la întâmplarea cu Phaeton, care, spre a dovedi prietenilor săi că este fiul lui Apollo, a cerut acestuia carul Soarelui și s-a precipitat cu el din înaltul cerului, părinții au devenit „aspri”, avari „strânși” în textul original), în îndeplinirea dorințelor copiilor lor.

³ *Atare eu*: Tot așa de nerăbdător ca și Phaeton era Dante, care dorea să cunoască viitorul.

⁴ *Doamnă*: îi simțiseră arzătoarea nerăbdare atât Beatrice cât și Cacciaguida, care, pentru a-l întâmpina, coborâse în mare grabă pe brațele crucii de alabastru.

Sigiliul tău: Lăuntrica, interna pecete a dorinței lui Dante.

⁶ *Nu spre a-nțelege noi:* Atât Beatrice cât și Cacciaguida cunoșteau foarte bine obiectivul dorinței lui Dante.

⁷ *Ci ca să-nveți:* Este ca un fel de lecție. Să se obișnuiască totdeauna omul să-și exprime clar dorința pe care o are.

⁸ *Răsad al meu:* Dante înalță o caldă rugămintă către Cacciaguida, în dorința de a cunoaște adevărul asupra viitorului său.

⁹ *Încât:* Cacciaguida se înalță până la gândirea lui Dumnezeu, putând astfel cunoaște și viitorul.

¹⁰ *Triunghi:* Așa cum pentru o minte omenească este absolut clar că într-un triunghi nu pot exista două unghiuri obtuze (știind că suma unghiurilor unui triunghi este egală cu două unghiuri drepte), tot așa de clar un spirit al Paradisului poate vedea viitorul („la fel tu vezi-nainte”).

¹¹ *Lucoarea:* Pe Dumnezeu, care este atotvăzător.

¹² *Pe când Virgil:* în vremea când Dante era călăuzit de Virgiliu în Infern („lumea care-i moartă pe vecie”) și în Purgatoriu („culmea care-ți dă iertarea”).

¹³ *Cuvinte grele:* în timpul călătoriei sale prin Infern și Purgatoriu, i s-au făcut lui Dante numeroase aluzii (*Infernul*, Cântul X; Cântul XV; Cântul XXXIV. *Purgatoriul*, Cântul VIII; Cântul XI) la viitoarele aspre întâmplări și la amara desfășurare a vieții sale.

¹⁴ *Să-nfrunt:* Țâșnește înc-o dată încrederea lui Dante în propria sa personalitate.

¹⁵ *De-aceea:* Pentru toate aceste considerente, Dante îl roagă să-i îndeplinească dorința.

¹⁶ *Săgeata:* Magnificul vers a devenit proverb în

Italia.

¹⁷ *Nestemata*: Piatra prețioasă luminoasă, care era Cacciaguida.

¹⁸ *A doamnei vrere*: Urmând sfatul Beatricei de a-și mărturisi cu claritate dorința.

¹⁹ *în mistere*: Nu cu cuvinte imprecise, vagi și sibiline, cum erau oracolele Antichității păgâne.

²⁰ *A Mielului junghiere*: Jertfa pe cruce a Mântuitorului.

²¹ *Străluminând*: Creșterea bucuriei de a fi de folos intensifică și gradul luminozității care îmbracă ca o mantie spiritele.

²² *Acele fapte*: Orice acțiune umană de pe pământ este reprezentată în gândirea divină.

²³ *Dar*: Deși orice acțiune, orice faptă este înscrisă în gândirea divinității, asta nu înseamnă însă că divinitatea ar lua măsuri pentru a influența evenimentul. Tot așa cum mersul unei bărci care coboară cursul unui râu poate fi urmărit și prevăzut de ochiul unui spectator de pe mal, fără ca mersul bărcii să fie influențat. În concluzie deci, comportamentul oamenilor rămâne tot în seama liberului lor arbitru.

²⁴ *Precum*: Și tot așa cum la o ureche ajunge dulcea armonie de la un instrument sonor, tot așa poate vedea Cacciaguida reflectându-se în ochii divinității viitorul și destinul lui Dante.

²⁵ *Ippolit*: Cuvintele lui Cacciaguida sunt dure, amintindu-i în mod absolut clar exilul lui Dante. Așa cum Hipolit, fiul lui Tezeu, a fost silit să părăsească Atena, pârât pe nedrept tatălui său de mama sa vitregă, Fedra, că ar fi încercat s-o siluiască, la fel va fi izgonit și Dante din cetatea lui, din Florența, care se

va purta nu altfel decât ca o nemiloasă mamă vitregă.

²⁶ *Ce-n sfânta Romă*: O dată mai mult este stigmatizată, și cu cuvinte de foc, care-i blamează pe papii simoniaci, curia papală. Către ea privesc aceia care-l vor izgoni pe Dante din Florența, conducătorii Negrilor, partizani iubiți ai papei Bonifaciu al VIII-lea, marele adversar al poetului.

²⁷ *Tot cei învinși*: Ca totdeauna, partea lovită, învinsă (Albii și Dante) va fi aceea care va fi considerată vinovată, dar evenimentele care vor urma vor răzbuna nedreptatea făcută. (Aluzie la o serie de nenorociri care au lovit Florența și pe papa Bonifaciu al VIII-lea).

²⁸ *Lăsa-vei*: Sunt dintre cele mai simple și mai pătrunzătoare, prin profundul lor umanism, cuvinte ale *Divinei Comedii* și ale poeziei lumii. Prima săgeată, prima durere pe care o săgetează arcul exilului, este părăsirea patriei și a celor dragi.

²⁹ *Și pâinea*: O altă vestită între vestitele terține ale *Divinei Comedii*, ca un strigăt de protest al mândrului exilat, al celui mai mare poet al veacului de mijloc, care a trebuit să rătăcească îndelung la curtea seniorilor Italiei, umilindu-se în urcarea scărilor altuia și nu a scărilor proprii, gustând pâinea, atât de sărată de lacrimi, a altora.

³⁰ *Ci mai vârtos*: Dar cea mai grea povară a exilului va fi tovarășia propriilor partizani, cu care s-a certat până la urmă, rămânând singur.

³¹ *Ingrați*: în aspra vale a exilului ei vor fi toți împotriva lui Dante.

³² *Tot din ei*: Dar aceștia vor fi învinși curând. (Aluzie, probabil, la luptele fără de succes pe care Albii le-au dus în 1304 împotriva Florenței și la care

Dante nu a luat parte.)

³³ *Deoparte*: Ridicându-se deasupra tovarășiei ticăloase, Dante, ca o afirmare supremă a puternicei sale personalități, va urma un drum propriu.

³⁴ *Lombardul*: Acela care a adăpostit prima oară pe Dante în peregrinările exilului său a fost Bartolomeo della Scala din Verona. În stema familiei Scaligerilor se afla o scară (*scala*) și o acvilă.

³⁵ *Blând*: Sensul terținei este următorul: Bartolomeo della Scala se va purta în așa fel, atât de afectuos și generos cu Dante, încât între acțiunea „a da” și „a cere” (în textul italian), care pentru toți are această succesiune – întâi se cere și apoi se dă –, la el va fi invers, actul cererii va fi precedava da mai înainte de a fi cerut.

³⁶ *Cel ursit*: Acela pe care l-a „ursit” steaua, cerul lui Marte, înclinându-l spre cariera armelor, este fratele mai mic al lui Bartolomeo, Cangrande della Scala, care a ajuns senior al Veronei în anul 1312. Acestuia i-a închinat Dante Alighieri ultima sa cantică, *Paradisul*.

³⁷ *Ce-i în stare*: Marile sale fapte de arme se vor manifesta lumii mai târziu, pentru că în vremea călătoriei lui Dante (1300), Cangrande avea numai nouă ani.

³⁸ *Henric*: Enric (Arrigo) al VII-lea de Luxemburg, chemat în Italia de papa Clement al V-lea, numit de Dante disprețuitor Gasconul (pentru că se născuse în Gasconia). Înșelătoria papei constă în acțiunea de trădare a lui Enric și trecerea sa de partea adversarilor împăratului.

³⁹ *Pilde de virtute*: Deci mai înainte de acel eveniment al trădării lui Enric al VII-lea, se vor vedea

primele manifestări ale virtuții și deci ale gloriei lui Cangrande, disprețuitor al banilor și al celor fricoși. Generos și curajos, cavaler perfect, poate de aceea considerat de unii comentatori ca întruchipând pe acel faimos *veltro* din Infern.

⁴⁰ *Vor spune-o*: Chiar și dușmanii vor fi nevoiți să laude marile fapte ale lui Cangrande della Scala.

⁴¹ *Te-ncrede-n el*: Aluzie la transformările pe care Dante le așteaptă probabil de la un asemenea hotărât adversar al ideilor papalității.

⁴² *Dar nu crâcni*: I se atrage atenția lui Dante de a nu divulga aceste preziceri care s-au făcut aci, în cerul lui Marte.

⁴³ *Și-alte cele*: Restul prezicerilor lui Cacciaguid' este lăsat de Dante într-o tonalitate vagă, voit neprecizată.

⁴⁴ *Acestea-s*: Acestea sunt prevederile de viitor, pe care Dante le-a mai putut auzi în Infern și Purgatoriu, dar niciodată atât de clare ca aici în Paradis.

⁴⁵ *Nu-s mulți*: Nu vor trece mulți ani până la împlinirea lor. (Știm că imaginara călătorie a lui Dante are loc în 1300, deci aveau să mai treacă numai doi ani până la exilarea din 1302.)

⁴⁶ *Faima ta*: Aceste versuri sancționează recunoașterea atâtor tribulațiuni și îndelungi amaruri ale vieții sale agitate. Va exista o înaltă justiție, cea adevărată, care va răsplăti măreața artă a poeziei. Viața lui, gloria lui, vor depăși pe ale tuturor celor care i-au stat vreodată alături. În praf și pulbere va zace amintirea lor, în timp ce gloria lui Dante se va înălța, asemenea celui mai luminos astru, deasupra secolelor.

⁴⁷ *Urzeala*: Se isprăvise de țesut pânza narațiunii lui Cacciaguida, a cărei urzeală i-o întinsese Dante prin întrebările sale.

⁴⁸ *Sfat*: Dante i se adresează lui Cacciaguida ca unei persoane care „iubește” (pe acela care îi cere sfatul), „vede” (este înțeleaptă) și „vrea” (totdeauna ce este drept).

⁴⁹ *Timpul*: Dante compara timpul nenorocirilor cu un adversar care îl asaltează vrând să-l rănească.

⁵⁰ *Preadulcea țară*: Florența, dulcea cetate natală din care va fi alungat în curând.

⁵¹ *Să nu pierd tot*: Să nu piardă totul, din cauza atitudinii lui dârze, expusă, în versurile sale, în *Divina Comedie*. S-ar părea că Dante pledează aici pentru o atitudine conformistă. În realitate își construiește un fundal pe care să se înscrie violent toată puternica și inflexibila sa decizie de a spune numai adevărul și de a ridica, prin versurile sale, o teribilă acuzație împotriva acelor care stăpânesc vremelnice pământul.

⁵² *Jos*: în Infern.

⁵³ *Și-n munte sus*: în Purgatoriu.

⁵⁴ *De-am să le spun*: Lucrurile pe care le va spune la întoarcerea sa pe pământ. Ceea ce va fi adunat în călătoria sa prin lumea de dincolo, tot ce va fi auzit acolo, este sigur că atunci când va fi cunoscut pe pământ, prin versurile sale, nu va fi pe placul multor oameni.

⁵⁵ *Iar dacă tac*: în textul original, dacă se va dovedi un prieten slab al adevărului. Dacă va tăcea, atunci își va pierde gloria în posteritate, în fața acelor care vor numi veacul în care trăiește Dante, antic, timp al trecutului. Dante este deci pus în această alternativă care, de altfel, este rezolvată de

mult în sufletul lui însetat de cunoaștere și de adevăr: a-i supăra pe puternicii săi contemporani, clamându-le în față adevărul, ori a fi uitat de posteritate, nefiind credincios adevărului, netransmițând viitorului întreaga realitate contemporană.

⁵⁶ *Lumina*: Veșmântul de lumină care ascundea „comoara” (în textul original), a sufletului lui Cacciaguida. Întreaga terțină se afla sub semnul celor mai luminoase cuvinte.

⁵⁷ *Cuget negru*: Câți au conștiința pătată vor fi loviți de asprele cuvinte ale lui Dante.

⁵⁸ *Minciunii nu te da*: Să spună totdeauna adevărul.

⁵⁹ *Râie*: Dacă cineva are râie, să se scarpine, aflând adevărul. Expresie aspră, pe care Dante o utilizează aici voit, ca o sentință implacabilă.

⁶⁰ *Hrană-aleasă*: Cuvintele lui Dante, aspre și amare la început, se vor dovedi până la urmă un aliment dintre cele mai hrănitoare. Și așa a fost, peste veacuri.

⁶¹ *Pala de vântoasă*: Dante a dat singur cea mai înaltă și mai frumoasă definiție a *Divinei Comedii* și a finalității sale, în aceste versuri. Versurile capodoperei sale sunt

O furtună care bate peste cele mai înalte culmi, peste papi și împărați, peste toți puternicii pământului. O furtună dezlănțuită în numele adevărului și ai dreptății.

⁶² *Cinste*: A nu fi conformist, a-i biciui pe cei puternici în numele adevărului înseamnă a da probe mari, exemple că ești demn să fii onorat de posteritate.

⁶³ *De-aceea*: Ales pentru această înaltă misiune

de a spune întregul adevăr, Dante a făcut călătoria în ceruri, în Purgatoriu și în Infern. Iată o altă, foarte interesantă explicație, o altă „cheie” a *Divinei Comedii*.

⁶⁴ *Pildelor*: Acela care ascultă sau citește nu poate fi convins dacă nu i se dau exemple concrete, raționale, care să privească personaje cunoscute.

Cântul XVIII

¹ *Mărgăritarul*: Cacciaguida.

² *Astâmpărând*: în gândul lui Dante se amestecau întâmplările amare pe care i le vestise prorocirea lui Cacciaguida dar și cele plăcute, în legătură cu gloria viitoare, cu răsplătirea justă din partea posterității și conștiința fermă a marii sale misiuni pe pământ.

³ *Doamna mea*: Beatrice se dovedește a fi extrem de atentă. Văzându-l pe Dante scufundat în gânduri amare, generate de prezicerea exilului, izbucnește într-un mare elan afectiv, arătându-i că ea, femeia iubită, călăuza și protectoarea lui, se află alături de Dumnezeu („cel ce-alină orice rele”), și-l va putea ocroti de acolo.

⁴ *Privirile*: în ochii Beatricei, cea care-l mângâie astfel, întărindu-l, strălucește marea lumină a iubirii.

⁵ *Nu doar*: El nu poate releva marea frumusețe a Beatricei și, mai ales, extraordinara strălucire a ochilor ei, nu pentru că n-ar avea puțința unei exprimări adecvate, ci pentru că amintirea nu se poate înălța deasupra sa dacă nu este ajutată de grația divină.

⁶ *Atât*: Atâta poate spune despre acea clipă unică.

⁷ *Privirea ei*: în ochii Beatricei se oglindea lumina divină, iar de acolo se reflecta în ochii lui Dante.

⁸ *Ci c-un surâs*: Beatrice este foarte feminină în

acest Cânt, cuvintele ei fiind pătrunse de ușoară ironie dar mai ales de marea satisfacție a femeii care se știe iubită și vede pe omul iubit în extaz în fața ei. (Nu trebuie să căutăm niciun sens alegoric în asemenea versuri.)

⁹ *Ascultă:* Ceea ce probabil avea să mai spună Cacciaguida.

¹⁰ *Din focul sfânt:* Intensitatea variabilă a luminii care îmbracă un spirit este semn clar al diverselor stări ale respectivului duh.

¹¹ *Treaptă:* A cincea treaptă a imensei scări de lumină, care urcă din planetă în planetă spre Empireu, e Marte.

¹² *A pomului:* Paradisul este comparat cu un arbore care se hrănește prin coroană și nu prin rădăcini, primind din Empireu lumina, mișcarea, dragostea. El este veșnic înverzit și înflorit, trăind o eternă primăvară.

¹³ *Orice muză:* Sunt atât de ilustre personajele care locuiesc cerul, încât ar putea inspira orice muză, ar fi demne să devină subiect al artelor.

¹⁴ *Cu fulgerul:* Sufletul numit de Cacciaguida se va precipita pe cruce ca și fulgerul.

¹⁵ *Iosuă:* Primul duh este Iosua, acela care a fost urmașul lui Moise iar după moartea acestuia i-a condus pe evrei la cucerirea Pământului făgăduinței.

¹⁶ *Macabeu:* Iuda Macabeul, care a luptat alături de frații lui pentru a elibera pe evrei din robia în care-i ținea Antioh Epifanul, regele Siriei.

¹⁷ *Sfârlează:* Dorul de a se prezenta și a se oferi drept pildă de luptător pentru credință îl face să se miște rapid, ca o sfârlează.

¹⁸ *Carol Magnul:* Marele împărat, cel care a

restaurat Imperiul Roman de Apus, apărător al bisericii prin luptele pe care le-a dat împotriva sarazinilor și longobarzilor. (De aceea se afla în acest cer al apărătorilor credinței.)

¹⁹ *Orland*: Roland, cel mai de seamă paladin al lui Carol cel Mare. Eroicul cavaler avea să cadă, prin trădare, în lupta dusă împotriva sarazinilor necredincioși, la Roncevaux, în anul

²⁰ *Cum urmărești*: O altă imagine realistă luată de pe pământ și proiectată în ceruri.

²¹ *Guillaume*: Ducele Guillaume d'Orange, mort în anul 812, s-a comportat ca un erou de legendă în cursul luptelor date împotriva sarazinilor.

²² *Gotfred*: Faimosul conducător al celei dintâi cruciade, Geofroy de Bouillon.

²³ *Renouard*: Un sarazin pe care l-ar fi creștinat Guillaume d'Orange dându-i de soție chiar pe nepoata sa.

²⁴ *Guiscard*: Robert Guiscard de Hauteville a fost și el un luptător împotriva sarazinilor, în sudul Italiei. El a întemeiat, în aceste regiuni, dinastia normandă.

²⁵ *Măritul duh*: Cacciaguida.

²⁶ *Meșter*: După ce și-a reluat locul pe crucea de lumină, Cacciaguida a început să cânte același imn de slăvire a divinității pe care-l cântau toate celelalte spirite. Așa se încheie episodul Cacciaguida, care a cuprins trei Cânturi, extrem de prețioase pentru materialul biografic ce-l cuprind.

²⁷ *La urmă*: Chiar și frumusețea ultimă a Beatricei, pomenită cu puțin înainte ca fiind cu neputință a fi descrisă, este întrecută de noua înfățișare, și mai strălucitoare, a iubitei.

²⁸ *Mai largi spirale*: Văzând că cerul în care se

află descrie un arc mai vast, își mărește circumferința, Dante trage de aici concluzia că s-a urcat într-un cer mai vast, superior, părăsind cerul lui Marte.

²⁹ *Cum ard*: Un alt motiv care-l împinge către aceeași concluzie este extraordinara frumusețe a Beatricei, care a căpătat o nouă strălucire.

³⁰ *Precum*: O altă imagine de „antropomorfism” al cosmosului dantesc. Într-o clipă, la fel de repede cum trece roșeața rușinii unei femei a cărei față redevine albă, așa a trecut Dante (și imaginea este de un splendid realism), de la lumina roșie a înflăcăratului Marte, la aceea mai temperată și albă a lui Jupiter.

³¹ *Planeta a șasea*: Jupiter, cel de-al șaselea astru, al celui de-al șaselea cer.

³² *Slove*: Sufletele fulgerând de lumină se prezentau sub forma unor puncte luminoase ce formau litere ale scrisului omenesc.

³³ *Și cum*: Comparația realistă, luată de Dante din lumea zburătoarelor pe care le iubea atât.

³⁴ *Făpturi*: Aidoma stolurilor de păsări, sufletele zburau cântând și formau din stolurile lor albe litere.

³⁵ *În horă*: Dansau în ritmul propriului lor cântec. Apoi, de îndată ce formau o literă, se opreau și din cântec și din zbor, rămânând în plutire planată. În felul acesta litera respectivă se fixa în ochii și în mintea lui Dante.

³⁶ *O, muză*: Invocație la muză, exaltare a gloriei pe care o dă înalta artă a poeziei.

³⁷ *Versu-mi scurt*: Față de hexametrele în care erau scrise poemele epice ale literaturii Antichității, care îi stăteau lui Dante drept înalte modele în față, endecasilabele moderne ale *Divinei Comedii* erau

scurte. (Modestia dantescă nu este deloc afectată.)

³⁸ *Cinci ori câte șapte*: Erau deci treizeci și cinci de consonanțe și vocale pe care stolurile de lumini le înscriseră pe firmamentul alb al lui Jupiter.

³⁹ *Diligite*: Literale grupurilor de lumini formau cuvintele: *Diligite justițiam, qui judecațis terram* (Aveți grijă de dreptate, voi care judecați pe pământ). Sunt primele cuvinte cu care începe *Cartea înțelepciunii*, atribuită lui Solomon.

⁴⁰ *în M-ul*: Pe ultima literă a cuvântului „*terram*”, pe în (pe care grafia medievală îl reprezenta, ca pe un fel de căluș de vioară), sufletele s-au oprit mai mult.

⁴¹ *Planeta*: Planeta Jupiter, pe al cărei fond alb, de argint, ieșea în relief această imensă literă *M*, de aur.

⁴² *Pogorără*: Din zonele superioare au venit alte spirite (mai înalte în ierarhie și beatitudine), care s-au așezat și ele pe vârful ultimei litere, pe *M*.

⁴³ *Cântând*: Dante nu auzea prea bine, nu putea distinge sensul cântului intonat de acele spirite, dar „crede” (în textul original), că ele îl cântau pe Dumnezeu.

⁴⁴ *Și-așa*: O altă imagine a universului dantesc realist.

⁴⁵ *Nerozii*: Dante, spirit lucid și realist, se ridică, în plin Ev Mediu, împotriva superstițiilor.

⁴⁶ *La fel*: din vârful literei *M* spiritele zburau în sus sau în jos, după gradul beatitudinii pe care li-l hărăzise Dumnezeu.

⁴⁷ *Un cap*: Luminile literei *M* au format acum un cap și apoi un gât de vultur („pajură regală”).

⁴⁸ *Cel ce scrie*: Dumnezeu, care nu imită pe nimeni și care este izvorul tuturor virtuților, una

dintre ele fiind aceea care dezvoltă, de exemplu, instinctul prin care păsările își construiesc cuiburile.

⁴⁹ *în chip de crin*: Sufletele dăduseră forma de crin acelei litere *M*.

⁵⁰ *Acvila*: Și s-au adăugat și ele figurii care acum reprezenta un vultur.

⁵¹ *Nestemate*: Sufletele care scânteiau ca pietrele scumpe în planeta Jupiter care împodobește cerul („dulce stea”).

⁵² *Dreptatea-n lume*. Pe pământ dreptatea se află sub influența cerului lui Jupiter, deci, în esență, este voită de Dumnezeu. Așadar, lupta poetului pentru dreptate, care, după el, se află personificată în autoritatea imperială, este foarte justă și în conformitate cu divinitatea.

⁵³ *Divina-nțelepciune*: Mintea, rațiunea lui Dumnezeu, din care își are originea mișcarea și virtutea planetei Jupiter, este invocată de Dante, să afle de unde iese fumul ce întunecă lumina dreptății, lumina care iradiază din planeta Jupiter.

⁵⁴ *Hristoase*: Așa cum altă dată Iisus Cristos a dărâmat tarabele acelor care făceau negustorie în templele care au fost ridicate pe sângele martirilor și al sfinților.

⁵⁵ *Să răzbuni*: O dată mai mult, marele poet antieclesiastic cheamă fulgerele divinității împotriva papalității, atât de vinovată de părtiniri, de simonie, de nedreptăți.

⁵⁶ *Oștire*: Sunt sufletele cerului lui Jupiter, pe care Dante le contempla aici ca pe luminoase exemple de înalt spirit de justiție.

⁵⁷ *Pilda rea*: Răul exemplu al papilor și al înalților prelați să nu fie urmat de oameni pe pământ.

⁵⁸ *Luând pâinea:* Pâinea aceasta este împărtășania, cuminecătura pe care papii, prin excomunicări injuste, o refuzau creștinilor care se opuneau poftelor lor de acaparare și asuprire. Ei n-ar fi trebuit niciodată să refuze împărtășania pe care Dumnezeu n-a refuzat-o niciodată.

⁵⁹ *Tu:* Cu aspre cuvinte, însetat de dreptate, cu deosebire în acest cer al ei, Dante se adresează papii Giovanni al XXII-lea, contemporan al său, faimos prin simonia lui și mai ales prin ușurința cu care excomunica sau ștergea excomunicările, după cum primea mai mulți sau mai puțini bani.

⁶⁰ *Scrii:* Este pecetluit definitiv acest papă care scria cu înfrigurare bulele de excomunicare „azi” (în textul original), pentru ca să le revoce imediat („mâne zi”), în schimbul, desigur, al banilor primiți de la excomunicat.

⁶¹ *Cei care-au murit:* Cei care au murit pentru „via” (biserica), pe care acest papă simoniac și venal o despoaie, sunt Petru și Pavel, întemeietorii bisericii creștine. Ei sunt însă vii în ceruri și de acolo urmăresc toate ticăloasele fapte.

⁶² *Poți zice:* Sarcasmul invectivei ajunge la culme. Acest papă ipocrit va putea declara în fața unui ins care i-ar reproba atitudinea sa venală că el îl iubește prea mult pe sfântul Ioan Botezătorul. Nu este vorba însă de sfântul canonizat de biserică, ci de imaginea lui care este bătută pe florinul de aur, pe moneda specifică a Florenței.

⁶³ *Cel ce:* Ioan Botezătorul, care a trăit în pustie.

⁶⁴ *Prin danturi:* Așa cum se știe, prin dansul ei lasciv în fața lui Irod, Salomeea a obținut capul lui Ioan Botezătorul.

⁶⁵ *Pavel*: Atât de mare este pofta de aur a acestui papă, care a adunat șapte milioane în aur în optsprezece ani de pontificat, încât el vorbește cu dispreț de cei doi întemeietori ai bisericii, care au fost Petru (numit „pescarul”) și Pavel.

Cântul XIX

¹ *Imaginea*: A acvilei din Cântul precedent, simbolul Imperiului Roman, purtătorul ideii de justiție.

² *O-ntruchipau*: Spiritele fericite din acest cer și ale căror lumini formau imaginea acvilei.

³ *Păreau*: O altă terțină vibrând intens de lumină, specifică Paradisului.

⁴ *N-a fost rostit*: Cu mândrie, Dante declară că nimeni pe lume, până la el, nu s-a înălțat mai sus pe aripile fanteziei creatoare pentru a descrie extraordinarul fenomen la care a asistat.

⁵ *Pajura regală*: Acvila care era formată, așa cum știm, dintr-o mulțime luminoasă de suflete și care plana, înaltă și de aur roșu, pe fondul de argint al firmamentului planetei Jupiter.

⁶ *Grăind „al meu”*: Iată deci care era miracolul anunțat de Dante. În glasul acvilei răsunau expresiile care începeau cu „eu” sau „meu”, în timp ce gândirea exprimată în aceste cuvinte era „noi” și „nostru”. Adică vorbirea, glasul era unul singur, care exprima însumarea, gândirea concordă a tuturor spiritelor care formau corpul acvilei simbol.

⁷ *Drept*: Să nu uităm că acvila simbolizează autoritatea imperială, pe care Dante o exalta în opoziție cu cea religioasă și pe care vedem că o plasează înalt, aici, în cerul justiției.

⁸ *Mișeii*: Gințile care slăvesc acvila pe pământ, doar cu vorbele, neurmându-i însă niciodată, prin

fapte demne, glorioasa pildă.

⁹ *O singură căldură:* Așa cum mai mulți cărbuni dau laolaltă o căldură unică, tot așa din acele suflete, arzând de dragostea divină, ieșea un singur glas.

¹⁰ *Răsuri:* Spiritele acestea sunt florile eterne ale cerurilor

¹¹ *Dulci parfumuri:* Toate miresmele exalate de aceste flori eterne se însumează într-una singură. (Trebuie remarcată această concepție a unității în multitudine, care ar reprezenta, simbolic, unitatea justiției.)

¹² *Ajunul:* Postul, dorința puternică de a ști, pentru că Dante este din nou chinuit de o îndoială.

¹³ *Merinda:* Nu a găsit pe lume nicio hrană aptă să-i astâmpere foamea de a ști, adică nu a găsit niciun răspuns la această îndoială a sa.

¹⁴ *Și-am flămânzit:* Chinuit de foamea de a cunoaște adevărul, foamea științei.

¹⁵ *Prea bine știu:* Știa de la Cunizza da Romano că în ierarhia angelică, Dumnezeu, în ipostaza de judecător, se oglindește în așa-numitele Tronuri. Dar nici în cerul acesta, justiția dumnezeiască nu este ascunsă de vreun vâl.

¹⁶ *Voi știți:* Așa cum se întâmplă de multe ori în Paradis, Dante renunță la o parte a pledoariei sale, știind că spiritele îi pot citi gândurile și deci ar putea să-i lămurească îndoiala care-l chinuie de atât timp.

¹⁷ *Ca șoimul:* Comparația este luată din vânătoarea cu șoimi. Șoimul avea pe cap un fel de glugă, ca să nu se zbată. Și așa cum șoimul, fericit că i s-a scos gluga, poate vedea și poate să zboare, tot așa acvila celestă se agita și cânta, fericită că va putea satisface întrebarea lui Dante.

¹⁸ *Cântări:* Un cântec atât de armonios îl pot intona numai fericiții din Paradis.

¹⁹ *Compasul:* Acest mânător al compasului, geometru și arhitect de geniu, este Dumnezeu.

²⁰ *Spre taină:* Virtutea divină a generat stări și lucruri care sunt unele tainice, cu neputință de a fi pătrunse de mintea omului, iar altele foarte clare.

²¹ *Al său gând:* Dumnezeu nu a putut să-și impună virtutea sa peste tot universul, înțelepciunea divină fiind infinită suprem, depășind universul, oricât de vast va fi fost creat.

²² *Dintâiul nesupus:* Lucifer, primul dintre îngerii, cea mai desăvârșită creație a divinității.

²³ *Harul:* Grația divinității.

²⁴ *Deci firile:* O fire, o natură „mai prejos creată” decât Lucifer, suprema creație, este totdeauna un vas, un receptacul redus pentru un asemenea bine infinit, divinitatea care își este sieși singura măsură neputând să fie măsurată în infinitatea sa decât tot de sine însăși. Deci dacă Lucifer, cea mai desăvârșită creație a lui Dumnezeu, nu a putut să înțeleagă infinita grație divină, cum ar putea-o înțelege o ființă, o fire „mai prejos”, cum este omul?

²⁵ *Decât o rază:* Palid reflex al minții divine.

²⁶ *Izvorul:* Începutul, originea.

²⁷ *Veșnica dreptate:* Justiția divină este comparată cu o mare adâncă pe care de-abia o pot pătrunde ochii omenești, deci, simbolic, puțința înțelegerii umane.

²⁸ *De pe mal:* Ochii omului pot vedea fundul mării lângă țărmul la care apele sunt mici, dar ei nu-l pot vedea în larg, unde apele sunt profunde, deși fundul există mereu. Mintea omenească nu poate scruta

infinita justiție divină.

²⁹ *Lumina*: Nu poate exista decât o lumină care provine de la divinitate („acel senin ce-i veșnic pur”). Tot ce nu provine de la Dumnezeu este sau numai o iluzie a simțurilor („umbră a cărnii”), întuneric al ignoranței sau o patimă generată tot de destrăbălarea cărnii („venin”).

³⁰ *Rupt-am vâlul*: Acvila a sfâșiat vâlurile care îi ascundeau lui Dante taina exercitării justiției divine.

³¹ *Căci tu-ți ziceai*: Iată acum clar exprimată îndoiala lui Dante. Pentru ce sunt condamnați și mor fără a se mântui necreștinii, aceia care s-au născut într-o țară îndepărtată, în care nu au pătruns încă luminile creștinismului? Care este vina lor? Și care este atunci, în acest caz, rolul justiției divine?

³² *Ce face-i bine*: Toate acțiunile vieții acestui om sunt drepte și binefăcătoare.

³³ *Sărmane om*: I se dă lui Dante de către acvilă un răspuns cam aspru, care arată că el a fost cam prezumțios ridicând o astfel de întrebare. Cum a putut el să se ridice, „sărman om”, ca un înalt judecător, ca cineva care ar avea puțința de a vedea, de a scruta și deci de a judeca stări și lucruri care au loc la depărtări uriașe, deși în realitate vederea lui (ca om) este extrem de limitată, el neputând discerne bine, nici măcar la o palmă depărtare de ochi?

³⁴ *Scriptura*: într-adevăr, dacă nu ar fi la îndemâna oamenilor Sfintele Scripturi, din care ei să-și dea seama că Dumnezeu nu poate pieri, cât de multe suflete nu s-ar îndoii de ideea de justiție divină, văzând foarte multe cazuri de aparentă injustiție săvârșite de divinitate.

³⁵ *Minți nătânge*: Sunt oamenii ale căror minți

greoaie rămân ca atare nătânge, cu toate eforturile lor de a deveni mai subtile și de a înțelege deci **înalta taină** a divinității.

³⁶ *Voința primă*: Voința divină, care este bună prin însăși esența ei, care nu se schimbă niciodată, îndeplinind deci numai acțiuni bune.

³⁷ *Consună*: Nu este just decât ceea ce se aseamănă cu divinitatea.

³⁸ *N-o amăgește*: Divinitatea nu este atrasă în mod special și părtinitor de nicio creație a sa, oricât ar fi de bună, spre a o favoriza.

³⁹ *Ea*: Divinitatea este cauza oricărui lucru.

⁴⁰ *Sfârcul*: O altă splendidă comparație luată din lumea zburătoarelor și care demonstrează încă o dată ascuțitul spirit de observație a naturii al poetului Dante Alighieri. Așa cum o „barză” (în textul original), plutește peste cuib, după ce și-a hrănit puii, bătând din aripi fericită, așa fâlfâie din aripi vulturul ceresc, fericit de a-l fi hrănit pe Dante (de a-i fi răspuns la întrebări), în timp ce acesta, nu altfel decât puiul de barză, mulțumit, fiind sătul, privește cu adâncă recunoștință și dragoste spre pasărea cerească, aceea care i-a îndestulat foamea de a ști.

⁴¹ *Și-n cânt grăia*: Cuvintele acvilei subliniază o dată mai mult imposibilitatea pentru creștini de a putea pătrunde și explora adâncimile justiției divine. Așa cum cuvintele cântecului acvilei sunt misterioase, neînțelese de Dante, tot așa este pentru oameni profunzimea dreptății divine.

⁴² *Sub semnul*: Sufletele își încetează mișcarea și cântul și rămân fixe în același semn al acvilei care purtase peste veacuri faima Imperiului Roman.

⁴³ *N-ajunse*: Acvila începe din nou să vorbească,

arătând că nu s-a urcat până acum în Paradis vreun suflet care nu a crezut în Iisus Cristos, fie înainte de nașterea lui, fie după răstignire.

⁴⁴ *Crist:* în *Divina Comedie* cuvântul Cristos nu rimează decât cu sine însuși. (Eta Boeriu a observat cu fidelitate această regulă armonică a rimei dantești.)

⁴⁵ *La județ:* Se va întâmpla însă în ziua Judecării universale ca aceia care tot timpul îl strigă pe Cristos să fie considerați mai departe, mai străini decât aceia care n-au fost creștini, nu l-au cunoscut pe Cristos.

⁴⁶ *Pe-acești creștini:* Astfel de creștini numai din vorbe și nu din fapte vor fi condamnați, judecați aspru chiar de păgâni în ziua Judecării de apoi, când sufletele vor fi împărțite în două cete, una care se va așeza la dreapta și alta la stânga lui Dumnezeu.

⁴⁷ *Persii:* Cuvânt generic pentru a indica pe păgâni.

⁴⁸ *Cartea:* Uriașul registru în care sunt trecute toate acțiunile vieții. La acest mare bilanț, regii se vor înfățișa cu uriașe grămezi de fapte rele, de fărâdelegi, înscrise în dreptul numelor lor. Și aici începe o îndrăzneată invectivă a lui Dante împotriva regilor inuști și hrăpăreți.

⁴⁹ *Se va vedea:* în această carte înregistratoare a tuturor acțiunilor reprobabile se va citi fapta infamantă a împăratului Albert de Habsburg al Austriei, faptă care face să fie grăbit, pentru înscrierea ei în registrul infamant, chiar condeiul divin. Această faptă la care face aluzie Dante (care l-a mai pecetluit de altfel violent pe Albert în *Purgatoriu* (Cântul VI) este pustiirea și jefuirea Boemiei (desemnată prin capitala ei, Praga), în anul 1304.

⁵⁰ *Cel ce muri:* Acela care a murit de colții unui

mistreț, la vânătoare (în anul 1314), este regele Franței, Filip cel Frumos. El este demascată de Dante în aceste versuri și ca falsificator de bani. Aluzie la devalorizarea, prin reducerea la jumătate a aurului rege al Castiliei între anii 1295-monedelor care-i purtau efigia, pe care Filip a efectuat-o pentru a putea face față cheltuielilor războiului cu Flandra.

⁵¹ *Englezul*: în acest registru ai dreptății vor mai fi scrise numele regelui Scoției, Robert Bruce, și al englezului, Eduard al II-lea, care luptau mereu între ei pentru stăpânirea întregii Insule Britanice.

⁵² *Boemul*: Venceslav al IV-lea, rege al Boemiei între anii 1278-1305. Dante îl pecetluse deja ca luxurios în *Purgatoriul* (Cântul VII).

⁵³ *Spaniolul*: Ferdinand al IV-lea, care a domnit ca rej 1312.

⁵⁴ *A Șchiopului*: „Șchiopul din Rusalim” este Carol al II-lea de Anjou, rege al Neapolelui și al Ierusalimului. Virtuțile acestuia vor fi însemnate în cartea dreptății cu I (care reprezintă în numărătoarea latină cifra *unu*), iar faptele rele cu M (numărul 1.000 la romani).

⁵⁵ *Lacom*: Cel lacom, avarul rege este Frederic al II-lea de Aragon (1277-1337).

⁵⁶ *Insula de foc*: Este Sicilia, denumită așa pentru că avea în ea vulcanul veșnic înflăcărat, Etna. Aci, bătrân, a murit închis, tatăl lui Enea.

⁵⁷ *Litere trunchiate*: Spre a putea fi cuprinsă descrierea tuturor fărădelegilor înfăptuite de acest rege în cartea dreptății, va fi nevoie să se întrebuințeze cuvinte prescurtate, abreviațiuni, atât de numeroase sunt relele sale fapte.

⁵⁸ *Unchi*: Unchiul lui Frederic este Iacob, rege al

Mallorcăi (1243-1311), iar nepotul său și frate deci al lui Frederic, este Iacob al II-lea, rege al Aragonului.

⁵⁹ *Neamul*: Dinastia aragoneză.

⁶⁰ *Bătându-și joc*: Mallorca și Aragonul au fost prost cârmuite de cei doi regi.

⁶¹ *Cel din Portugal*: Dionisie Agricola, rege al Portugaliei (1275-1325), care făcea mari afaceri negustorești.

⁶² *Norvegianul*: Haakon al VII-lea, rege al Norvegiei (1299-1319).

⁶³ *Sârbul*: în textul italian, „*Rascia*”. Se defineau astfel, în Evul Mediu, ținuturile Serbiei, Bosniei, Croației și Dalmației. Regele acestui ținut, *Rascia*, la care se face aluzie, este Urosia al II-lea Milutino (1282-1325), care poate fi învinuit de mari cruzimi, dar mai ales de falsificarea monedei venețiene.

⁶⁴ *Ferice de maghiari*: Peste Ungaria stăpâniseră și se purtasera prost regii descendenți din dinastia Sfântului Ștefan. Ultimul fusese Andrei al III-lea, mort în 1300. Deci cu el se stingea cruda dinastie. De aici exclamația lui Dante, care ferește Ungaria pentru viitorul ei, când nu va mai fi chinuită de astfel de răi regi.

⁶⁵ *Navarra*: Fericit ar fi și regatul Navarrei dacă și-ar face din munți zid, care să-l apere de oprimarea Franței.

⁶⁶ *Nicosia*: Nicosia și Famagosta sunt cele mai mari orașe ale insulei Cipru, care pe vremea lui Dante era cârmuită de Henric al II-lea de Lusignan (1285-1324).

⁶⁷ *Sub jugul fiarei*: Acest Henric, asasin al propriului său frate, era un om desfrânat și violent și el urma exemplul rău al tuturor celorlalți regi infamați

până aici.

Este foarte interesantă această invectivă a lui Dante, aflat în cerul justiției, îndreptată împotriva tuturor regilor care domneau în Europa anului 1300, considerându-i pe toți, fără nicio excepție, drept nenorocirea popoarelor pe care le cărmuiau, drept o mare rușine a întregii umanități.

Cântul XX

¹ *Cel:* Soarele. Alte versuri, vibrând de lumină. Când soarele a coborât în emisferul nostru boreal, pe bolta cerească, luminată până atunci numai de el, apar stelele, ochii cerului.

² *Prin el:* Se credea în Evul Mediu că și stelele primesc lumina de la soare.

³ *Această față:* Tabloul acesta de lumină crepusculară, trecerea de la soare la miile de constelații care luminează bolta cerească.

⁴ *Semnul lumii:* Acvila, care este simbolul Imperiului Roman și al justiției care, după concepția lui Dante, a însuflețit imperiul.

⁵ *Mereu mai vii:* Aceia care sunt vii întru eternitate sunt miile de suflete luminoase care formează corpul acvilei. Deci ciocul acvilei care glăsuise până atunci, exprimând în unitate colectivitatea, a tăcut. În schimb, miile de lumini-suflete care îi formează trupul au început să cânte fiecare și melodii atât de armonioase, încât Dante nu și le mai poate aminti. Comparația este clară: așa cum luminii unice a soarelui îi urmează miile de lumini ale stelelor aprinse în seară pe firmament, tot așa cuvintelor cântului unic al acvilei i-au urmat cântările fiecărui spirit în parte.

⁶ *Iubire pură:* Dragostea divină, care apărea atât

de intensă în sporul de lumină și în cântecele atât de armonioase ale acestor suflete din cerul al șaselea.

⁷ *Steaua-a șasea*: Cerul al șaselea, al lui Jupiter.

⁸ *Un murmur*: O desăvârșită realizarea artistică (păstrată și în traducere) are această terțină care descrie căderea apelor impetuoase de pe creste într-o vale alpină.

⁹ *Precum*: O altă minunată comparație din seria acelor pe care Dante le folosește cu atâta artă pentru a concretiza și a face realiste cele mai fantastice și neverosimile stări și lucruri. Ca sunetele care, la gâtul țiterei, unde se mișcă degetele, devin melodie, sau la cimpoi, care primește modularea cântecului de la suflarea de aer a cimpoierului, la fel se urca în sus pe gâtul acvilei un murmur, care, la început indistinct, va deveni apoi voce clară, dând glas cuvintelor pe care inima lui Dante le cerea atât de arzător.

¹⁰ *Partea care vede*: Este ochiul acvilei, despre care, așa cum am mai văzut, se credea în Evul Mediu că poate fixa soarele fără nicio tulburare a vederii.

¹¹ *Mă-ntocmesc*: Dintre toți care compun figura acvilei celeste, cei care se află în conturul ochiului ei sunt sufletele cele mai demne și mai desăvârșite ale acestui cer.

¹² *Cel ce*: Acela care formează chiar pupila, centrul ochiului acvilei, este poetul psalmilor, regele David.

¹³ *Chivotul*: El a transportat dintr-un oraș într-altul chivotul sfânt al legilor (cf. Samuel, Cartea a II-a, VI, 1, 17)

¹⁴ *Foloase trage*: Acuma, când se află răsplătit în Paradis. David știe care este meritul psalmilor pe care el i-a creat (și nu inspirația divină).

¹⁵ *Ceilalți cinci:* Din cele cinci spirite luminoase care alcătuiesc geana acvilei, cel mai apropiat de cioc este împăratul roman Traian, acela care a mângâiat-o pe văduvă de moartea fiului. Ne amintim de acest episod descris atât de plastic în Cântul X al *Purgatoriului*.

¹⁶ *El știe:* Cunoaște amarul de a nu fi urmat învățăturile creștinismului având experiența Paradisului dar și a Infernului. Așa cum s-a mai arătat în notele la Cântul X al *Purgatoriului*, o legendă arată că împăratul Traian a stat mai multe veacuri în Infern, de unde, în amintirea mării sale bunătăți de pe pământ și în urma rugăciunilor fierbinți ale papii Grigore, a fost înălțat direct la ceruri.

¹⁷ *Pe inel:* Arcul genei ochiului acvilei.

¹⁸ *Și-o amână:* Acela care și-a amânat moartea pentru a se putea căi a fost Ezechia, unul din ultimii regi ai iudeilor.

¹⁹ *El știe:* Acum când se află în Paradis, el știe că judecata divină nu se schimbă în esența ei, chiar dacă pe pământ ceea ce era hotărât pentru „astăzi” se va îndeplini „mâine”. (Cum a fost cazul cu amânarea morții lui, pentru a avea posibilitatea ispășirii.)

²⁰ *Celălalt:* Cel călăuzit de bune intenții, dar ale cărui fapte au avut urmări dezastruoase este împăratul Constantin (274 – 337), care a trecut împreună cu acvila, simbolul imperiului în Bizanț. (A transferat adică sediul imperiului la Constantinopol, cedând papii Roma.)

²¹ *Nu-l arde focul:* El nu este atins, aflându-se în Paradis, de urmările faptei sale, care pe pământ se dovedesc a fi dezastruoase. Încă o dată Dante atacă papalitatea pentru acapararea puterii temporare.

²² *Scoborâș*: Pe ramura coborâtoare a cercului genei acvilei.

²³ *Guglielmo*: Guglielmo al II-lea, rege al j5 iciliej (1166-1189) supranumit de supușii săi, pentru însușirile sale, „cel bun”.

²⁴ *Carol*: Carol al II-lea d’Anjou și Frederic al Aragonului, suverani nevrednici, oprimatori ai poporului, a căror amintire a mai fost stigmatizată și în Cântul precedent.

²⁵ *Regii drepți*: Dante, care a biciuit pe suveranii inuști, tirani, în inectiva finală din Cântul al XIX-lea al *Paradisului*, subliniază aici, acum, pentru a da îndemn suveranilor de pe pământ de a fi la rândul lor drepți, marea răsplătire pe care a primit-o un rege vrednic și merituos ca Guglielmo al II-lea.

²⁶ *Mai viu*: înveșmântat cum este în lumină.

²⁷ *Rifeu*: Troianul Rifeu, amintit cu cuvinte de laudă pentru curajul și spiritul lui de dreptate de Virgiliu (*Eneida*, II, 426). Deci iată încă un păgân în Paradis, în afara lui Traian.

²⁸ *El știe*: Acum când se află în Paradis și poate să cunoască mai multe decât oamenii despre grația divină, el nu o poate totuși pătrunde până în adâncime.

²⁹ *Ca ciocârlia*: O altă grațioasă terțină care, inspirată de lumea zburătoarelor, descrie într-adevăr în versuri într-aripate ciocârlia care se îmbată de soare și de melodii.

³⁰ *Imaginea*: Acvila, simbolul imperiului, expresie a voinței divine.

³¹ *Deși-ndoiala*: Dante fusese cuprins de o nouă îndoială, de o nouă dorință chinuitoare de a ști de ce se află în Paradis sufletele unor păgâni. Și deși el știe

că sufletele din Paradis îi puteau citi gândurile și îndoielile, tot așa de clar cum vezi un lichid colorat care s-ar afla într-o sticlă, este atât de doritor de a ști încât, fără a mai aștepta, întreabă repede.

³² *Povară*: Greutatea îndoielii care-l apasă a făcut să țâșnească imediat întrebarea.

³³ *Mai aprins*: Sufletele fericitilor au devenit mai intens strălucitoare, bucurându-se că pot să răspundă lui Dante.

³⁴ *Tu crezi*: Dante crede total în afirmațiile acvilei despre prezența păgânilor Traian și Rifeu în Paradis, dar îi rămâne ascuns motivul.

³⁵ *Miez*: în textul italian *quiditate*. O expresie scolastică, care înseamnă calitate, însușirea esențială a unui lucru. Deci Dante cunoaște un lucru, dar nu poate intra în esența lui dacă nu i se explică de către altcineva.

³⁶ *Regnum coelorum*: împărăția cerurilor poate fi luată uneori cu asalt, dragostea și speranța oamenilor putând învinge uneori voința divină. Așa s-au putut înălța la cer păgânii Traian și Rifeu.

³⁷ *Anume-nvinsă*: Voința divină poate să fie ascultată și învinsă de oameni, pentru că ea dorește să fie învinsă și își ia revanșa „înfrângerii” în nesfârșita ei bunătate.

³⁸ *Dintâia faclă*: Traian.

³⁹ *Și-a cincea*: Rifeu. Este reluată și expusă încă o dată îndoiala lui Dante, care se întreabă în virtutea cărui drept sufletele celor doi păgâni împodobesc cerul al șaselea.

⁴⁰ *Crezând*: Sufletele lui Rifeu și Traian au crezut în Cristos. Bunul Rifeu, mort înainte de faptul răstignirii, a crezut în Cristos („în cazna care-avea să

vină"); celălalt, Traian, în Cristos care fusese crucificat („cazna de pe cruce”).

⁴¹ *Din iad*: Dante acreditează legenda după care Traian ar fi înviat pentru câteva clipe pentru a se creștina.

⁴² *Nădejdea*: Acest eveniment extraordinar s-a datorat rugăciunilor fierbinți ale papii Grigore cel Mare, impresionat de bunătatea împăratului roman.

⁴³ *Să-l învie*: Să-l învie și să-i dea încă o dată putința de a-și îndrepta voința pe calea binelui.

⁴⁴ *Sufletul glorios*: Traian s-a „întors în carne”, a înviat și a primit botezul, crezând în Cristos.

⁴⁵ *A doua moarte*: Cea de a doua moarte a lui Traian, acum moarte de creștin.

⁴⁶ *Joc*: Hora sufletelor luminoase și fericite din Paradis.

⁴⁷ Ce/Va/f: Rifeu.

⁴⁸ *Harul*: Grația divină, a cărei origine nu a putut fi cunoscută de oameni.

⁴⁹ *în tot ce-i drept*: Rifeu pe pământ și-a pus tot sufletul și faptele în susținerea ideii de justiție.

⁵⁰ *Treptat*: Pentru această activitate a sa, Dumnezeu i-a descoperit treptat esența mântuirii creștine, reprobând păgânismul și popoarele care stăteau sub semnul lui.

⁵¹ *Fecioarele*: Cele trei doamne din procesiunea descrisă de Dante în Paradisul pământesc (cf. *Purgatoriul*, Cântul XXIX) sunt cele trei virtuți teologale: credința, speranța și iubirea.

⁵² *Botez*: Practicând cele trei virtuți teologale, Rifeu s-a comportat ca un creștin, cu o mie de ani mai înainte de a fi fost instituit botezul creștin. (Atâția ani îl despărteau, cronologic, perifeu de Cristos.)

⁵³ *Predestinare:* Hotărârea prestabilită a divinității de a mântui.

⁵⁴ *Ai noștri ochi:* Ochii muritorilor, care nu pot vedea adâncimea cauzei prime, a predestinării, care este Dumnezeu...

⁵⁵ *Nu vă grăbiți:* Oamenii de pe pământ să fie foarte circumspecți în judecățile lor în legătură cu răsplata după moarte, pentru că, chiar sufletele din Paradis, care au în permanență în fața lor pe Dumnezeu, nu pot ști care vor fi cei aleși spre a fi răsplătiți în Paradis.

⁵⁶ *Această lipsă:* Neputința de a ști care vor fi cei aleși pentru Paradis.

⁵⁷ *Și noi voim:* Iubesc această scădere pentru că fericirea lor constă în a voi numai ceea ce divinitatea vrea.

⁵⁸ *Atare leac:* Toate lămuririle acvilei care putuseră alina setea lui Dante de a ști.

⁵⁹ *Mintea mea:* Dante nu a primit un răspuns direct în legătură cu predestinarea, dar a putut să-și dea seama că nici sufletele Paradisului nu îi cunosc structurile esențiale.

⁶⁰ *Sfințitul chip:* Acvila, simbolul voinței divine.

⁶¹ *Urmează:* Așa cum acompaniază, din strune, un chitarist pe un cântăreț, făcând ca melodia să fie mai plăcută.

⁶² *La fel:* în aceeași concordanță perfectă, cât timp a vorbit acvila de lumina din cerul al șaselea.

⁶³ *Acele facle:* Sufletele luminoase ale lui Rifeu și Traian, care scăpărau pe geana acvilei.

⁶⁴ *Ca ochii:* Așa cum bat pleoapele într-o mișcare concordă, așa întovărășeau vorbele acvilei scânteierile flăcărilor care înveșmântau în lumină sufletele

păgânilor Traian și Rifeu, înălțate în Paradis prin acea secretă predestinare, a cărei taină nu o pot înțelege nici drept-fericiții, nici îngerii.

Cântul XXI

¹ *Țintisem ochii:* Cu tot sufletul, Dante își îndreaptă ochii spre Beatrice. Dar doamna sufletului nu zâmbea, și faptul acesta îl miră extraordinar pe Dante care știa că frumusețea și zâmbetul ei sporesc în lumină, în deplină concordanță cu zborul de la un cer la altul, în magnifica lor ascensiune între constelații, spre Empireu.

² Ci: Beatrice îi va explica de îndată iubitului absența zâmbetului de pe divina ei figură.

³ *Semele:* Fiica lui Cadmus, regele Tebei, și iubita lui Jupiter, zeul zeilor, i-a cerut acestuia să i se arate în toată maiestatea lui. Dar ea nu a putut îndura întreaga strălucire a zeului și a căzut arsă, prefăcându-se în cenușă. Nu altfel s-ar întâmpla cu Dante, care nu ar putea îndura întreaga frumusețe a Beatricei zâmbitoare și ar cădea fulgerat ca Semele.

⁴ *Urcușu:* Ascensiunea spre cerurile înalte, urcând din treaptă în treaptă printre constelații.

⁵ *De n-ar păli:* Dacă Beatrice nu s-ar feri de a apărea în toată strălucirea ei, forțele de muritor ale lui Dante nu ar putea-o îndura și s-ar spulbera ca o ramură lovită de fulger.

⁶ *Licărire:* A șaptea imensă strălucire a cerului lui Saturn.

⁷ *Sub Leu:* Constelația înflăcărată a leului, zodia Leului, în care se găsea atunci, fiind primăvară, planeta Saturn.

⁸ *Oglindă:* Dante este îndemnat să facă din ochi o oglindă în care să se reflecte tot ceea ce el va vedea în

cerul lui Saturn, numit și el oglindă, pentru că în el se reflecta divinitatea.

⁹ *Desfătării:* Contemplând în extaz frumusețea Beatricei.

¹⁰ *în cumpeni:* Dacă s-ar pune în cumpănă plăcerea lui Dante de a o contempla pe Beatrice și aceea de a o asculta, s-ar vedea cât de mare i-a fost dorința lui Dante de a o asculta, din moment ce pentru asta a renunțat la a o privi.

¹¹ *Cristal:* Cerul lui Saturn este translucid și strălucitor ca un cristal.

¹² *Regelui:* Acela care dă numele cerului de cristal este Saturn, care, potrivit datelor mitologiei, a domnit peste pământ în așa-zisa vârstă de aur, în timpul căreia oamenii nu cunoscuseră răul.

¹³ *O scară:* în cerul lui Saturn se înalță o scară strălucitoare ca aurul în bătaia razelor soarelui și este atât de înaltă, încât ochii lui Dante nu-i pot vedea capătul superior.

¹⁴ *Pe trepte:* Pe treptele scării de aur părea că se strânseseră toate constelațiile cerului.

¹⁵ *Și după cum:* Două terține în care Dante se arată din nou maestru desăvârșit al descrierii zburătoarelor și obiceiurilor lor, observate cu o ascuțită putere de pătrundere și de sintetizare realistă. Și cât de îndrăzneț este în același timp când compară sufletele fericiților din al șaptelea cer cu stolurile de coțofene înfrigurate dimineața.

¹⁶ *Anume:* în zborul lor, aceste suflete nu depășeau o anumită treaptă a scării de lumină.

¹⁷ *O rază:* Un suflet învăluit în lumină, care s-a oprit mai aproape de Dante.

¹⁸ *Sclipi-atare:* Dante știe acum perfect că

manifestarea sufletelor în Paradis este egală cu intensificarea variată a luminii în care sunt înveșmântate.

¹⁹ *Ci doamna:* Beatrice, de la care Dante aștepta totdeauna îndemn pentru a vorbi sau a tăcea, stă nemișcată. În felul acesta, Dante se gândește că e bine că nu adresează nicio întrebare sufletului luminos care i s-a prezentat plin de solitudine.

²⁰ *Dar ea:* Beatrice vedea, cu ajutorul lui Dumnezeu, tăcuta dar arzătoarea dorință a lui Dante, de aceea îi îngăduie să-și satisfacă chinuitoarea dorință de a ști.

²¹ *Pentru ea:* Pentru Beatrice, care i-a dat permisiunea de a întreba.

²² *Ce pricini:* De ce s-a apropiat atât de bucuros de Dante.

²³ *Simfonie:* A doua întrebare a lui Dante privește un straniu fenomen. În acest cer, al șaptelea, nu mai răsună înalta simfonie a cântărilor celeste.

²⁴ *Ți-e muritor auzul:* Iată extraordinara cauză a întreruperii cânturilor în cel de al șaptelea cer: divina lor armonie nu ar fi putut fi îndurată de Dante care, copleșit de suavitatea lor, ar fi fost nimicit. Pentru același motiv fusese eliminat în acest cer superior și zâmbetul Beatricei. Divinele plăceri paradiziace nu pot să fie îndurate de omul muritor, în viață, al cărui auz și al cărui văz nu sunt perfecte. Deci încă o dată se înfrâng legile cerurilor pentru a nu fi vătămătoare omului Dante.

²⁵ *Să-ți fie:* Iată de ce a coborât spiritul pe treptele scării de lumină.

²⁶ *Mai mare:* Sufletul arată că el nu a fost împins către Dante de o iubire mai mare decât a celorlalte

suflete.

²⁷ *Mai tare:* Pe treptele superioare ale scării există o iubire mai mare, așa cum se poate observa din mai intensă lumină.

²⁸ *Iubirea:* A lui Dumnezeu, care i-a încredințat acestui suflet sarcina de a vorbi cu Dante.

²⁹ *Ajunge:* Dragostea care exista spontană în Paradis este suficientă ca să facă un spirit să asculte de comandamentele divinității.

³⁰ *De ce-ai fost tu aleasă:* De ce dintre toate sufletele din Paradis a fost ales spre a vorbi cu Dante chiar acesta și nu un altul, însuflețiți cum sunt de aceeași egală iubire?

³¹ *Se-nvârti:* Abia a încetat Dante de a vorbi, și sufletul a început să se învâртеască în jurul său, de mare bucurie, după cum se va vedea.

³² *Lumina sfântă:* Lumina divină străbate lumina în care este înveșmântat spiritul contemplativ.

³³ *Al meu văz:* Virtutea luminii divine, la care se adaugă văzul spiritului, îl ridică atât de mult asupra lui însuși, încât se poate înălța și vedea esența divină din care izvorăște acea lumină dumnezeiască.

³⁴ *Dintr-însa:* De la această vedere a esenței dumnezeiești derivă bucuria sufletului care îl face să scânteieze mai mult sau mai puțin intens, după cum pătrunde mai mult sau mai puțin în contemplarea acelor lumini divine.

³⁵ *Dar niciun duh:* Nimeni, nici chiar un reprezentant al celor mai înalte ierarhii angelice, care strălucesc mai intens, fiind mai apropiate de divinitate, nu va putea răspunde întrebării lui Dante. Ar însemna să fie aptă să pătrundă în taina predestinării, și s-a văzut în Cântul anterior că această

problemă este absolut insolubilă.

³⁶ *Pravilei de veci*: Statornicirile, hotărârile eterne ale divinității, pe care niciun ochi nu le poate străbate, oprindu-se fără putința de sondare a adâncimii de prăpastie a hotărârilor divine.

³⁷ *Cândva*: Când se va întoarce între muritori, pe pământ, să scrie Dante despre lucrurile auzite aici, pentru ca oamenii să nu-și mai pună drept țel acela care este cu neputință de a fi atins, cercetarea și lămurirea predestinării divine.

³⁸ *Nu strălucește jos*: Mintea omenească în Paradis scânteiază în lumină, în timp ce pe pământ a fost întunecată de fumul ignoranței și nu poate vedea clar. Și cu toate acestea, chiar în Paradis, unde mintea este atât de luminată, ea nu poate pătrunde marea taină a predestinării.

³⁹ *îmi țarmuri*: Hotărârea cu care spiritul contemplativ a pronunțat cuvintele acestea a fost atât de puternică încât Dante nu a îndrăznit să mai stăruie asupra unui asemenea argument, mulțumindu-se să-l întrebe pe duhul respectiv despre viața lui pe pământ.

⁴⁰ *Atare munți*: între cele două mări ale Italiei, Adriatică și Tireniană, se află un lanț de munți atât de înalți, încât furtuna când izbucnește nu se poate ridica deasupra creștelor, care depășesc norii.

⁴¹ *Gheb*: Ccoașa aceasta este muntele numit Catria. Acest pisc al Apeninilor se înalță între Gubbio și Pergola.

⁴² *Un schit*: Mănăstirea Santa Croce di Fonte Avellana, ridicată în secolul al X-lea, o etapă probabilă a rătăcirilor „exilatului pe nedrept”, Dante Alighieri.

⁴³ *A treia oară*: Spiritul contemplativ îi mai vorbise de două ori mai înainte.

⁴⁴ *Acolo:* în schitul pomenit.

⁴⁵ *Postind:* Viața aceluși suflet pe pământ se scurgea în incinta mănăstirii, în liniște monastică, în frugalitate și cumpătare, în austeritate și contemplație.

⁴⁶ *Da rod bogat:* Această mănăstire a dat în trecut cerurilor Paradisului multe roade, trimițând spre răsplătirea vieții veșnice mulți călugări care duseseră o existență determinată de teama de cele sfinte.

⁴⁷ *Ci-astăzi:* Dar astăzi stările de lucruri s-au schimbat, călugării care locuiesc în schitul respectiv decăzând din viața austeră a monahilor.

⁴⁸ *Petre Damian:* Pier Damiano a fost unul din cei mai faimoși doctori ai Bisericii. S-a născut în anul 1007, dintr-o familie foarte săracă, la Ravenna. La început a fost porcar, iar mai târziu, datorită unui frate care l-a ajutat, a putut studia, devenind în scurtă vreme faimos teolog. Retrăgându-se în solitudinea creatoare a mănăstirii din Fonte Avellana, a dat la lumină mai multe, vestite, opere teologice. Deși s-a opus, a fost ales cardinal și episcop al Ostiei și însărcinat, ca legat papal, cu multe misiuni. A murit în anul 1072 la Faenza. Într-o scriere a sa se ridică violent împotriva ecleziaștilor și poate că de aceea îl face Dante protagonist al acestui Cânt, în care se exprimă o aspră invecivă împotriva luxului și a corupției prelaților.

⁴⁹ *Păcătosu:* Dacă în această mănăstire din Fonte Avellana a fost numit Damiano, într-o altă mănăstire, Santa Maria della Pomposa, ce se afla pe țărmul Adriaticii („malul Adrian”), lângă Ravenna, fusese numit Petru cel Păcătos. (Asupra acestei terține s-a

discutat mult, unii comentatori scriind că Petru Păcătosul ar fi un alt personaj, ravenatul Pietro degli Onești, întemeietor chiar al mănăstirii pomenite, Santa Maria. Opinia majoritară însă este că acest nume de Păcătosul a fost ales de Pier Damiano ca un nume de penitență și că deci el nu trebuie atribuit altcuiva.)

⁵⁰ *Puțină viață*: îi mai rămăsese puțin de trăit (avea în realitate numai 51 de ani), când i s-a oferit „pălăria de cardinal” (în textul italian), acea pălărie care se transmitea de la un rău, la altul și mai rău. (Aluzie la decadența eclesiastică de pe vremea lui Dante.). Este de observat anacronismul făcut de Dante aici, deoarece pălăria de cardinal, ca semn al acestei înalte demnități eclesiastice, a fost instituită de papa Inocențiu al IV-lea, în anul 1252, adică cu aproape 200 de ani mai târziu de investitura lui Pier Damiano în rang de cardinal. (Poate de aceea traducătoarea a utilizat cuvântul „veșmântul” în loc de „pălărie”).

⁵¹ *Chefas*: Sfântul Petru (cuvântul *chefas* în ebraică înseamnă *piatră*). Acesta este numele pe care l-a dat Iisus Cristos discipolului său, Simon, care de atunci s-a numit Petru, devenind piatra pe care s-a edificat biserica creștină.

⁵² *Sfântul vas*: Apostolul Pavel, vasul cel plin de harul lui Dumnezeu.

⁵³ *Desculți*: Dante subliniază aici viața de mare austeritate a apostolilor cei mai importanți ai creștinismului, spre a-i pune în puternic contrast cu existența luxoasă a prelaților contemporani.

⁵⁴ *De-mbuibați*: Invectiva este cu totul aspră. Prelații de astăzi s-au îngrășat, de trai bun, atât de mult, încât nu se mai pot mișca dintr-un loc într-altul

decât cu ajutorul altora.

⁵⁵ *Acoperă și caili:* Veșmintele lor sunt atât de largi, croite din belșug, pentru a arăta luxul dar și pentru a putea cuprinde capacitatea sferică a abdomenelor bine hrăniților prelați.

Două vite: Două animale sunt acoperite în același timp de ampla mantie, vita-omul (prelatul) și vitalul.

⁵⁷ *Rabzi:* Invectiva culminează în implorarea justiției divine de a-i nimici pe asemenea ecleziști corupți.

⁵⁸ *Zeci de lumini:* Ca zeci de stele coboară treptele scării de lumină alte suflete din cerul al șaptelea, pentru a-și arăta deplina lor aprobare față de aspra invectivă a lui Pier Damiano, ridicată împotriva ecleziștilor corupți.

⁵⁹ *Sloboziră-n cor:* Au scos cu toatele și în același timp un strigăt atât de puternic de indignare împotriva ecleziștilor corupți, încât el nu poate fi comparat cu nicio sonoritate de pe pământ.

⁶⁰ *Mei pricepui:* Atât de puternic a fost, încât Dante nu a putut înțelege nici măcar un cuvânt din acel tunător strigăt general de indignare antieclesiastică.

Cântul XXII

¹ *Covârșit:* De a fi auzit acel glas tunător al corului unanim al spiritelor care condamnavă luxul și corupția ecleziștilor.

² *Nu știi:* Beatrice îl încurajează pe Dante arătându-i că este în cer, că tot ceea ce există în cer este sfânt și că orice activitate din cer este inspirată numai de dragoste. Deci nu are niciun motiv să se teamă de ceva.

³ *Gândește-te:* Dacă Dante a fost atât de puternic impresionat de strigătul acesta, poate să-și dea seama acum cât de covârșit ar fi fost dacă ea i-ar fi zâmbit sau dacă spiritele din acest cer ar fi cântat.

⁴ *De-ai fi:* Dacă Dante ar fi putut înțelege cuvintele conținute în strigătul acela uriaș, s-ar fi bucurat, pentru că ele cereau răzbunarea divină împotriva corupției eclesiastice.

⁵ *Va s-o vezi:* Profeție vagă, indeterminată. Nu se știe la ce face Dante aluzie, probabil la pălmuirea (ca simbol), a papii Bonifaciu al VIII-lea la Anagni.

⁶ *Spada:* Spada judecării divine izbește totdeauna la vreme.

⁷ *Bucuros:* Celui care așteaptă nerăbdător, răzbunarea i se pare prea înceată.

⁸ *Temător:* Celui care se teme de răzbunarea divină, i se pare prea repede.

⁹ *Ai să privești în zare:* Dacă Dante își va întoarce ochii de la Beatrice, pe care o privea cu atâta intensitate.

¹⁰ *Globuri:* în aceste globuri de lumină se află spiritele contemplativilor.

¹¹ *Se-ntrețese:* Globurile de foc se lumineau reciproc cu razele, intensificându-și astfel strălucirea proprie.

¹² *Prea mult:* Dante se teme să nu supere spiritele punând prea multele întrebări de care sufletul lui ardea.

¹³ *Dac-ai vedea:* Dante ar trebui să știe de acum că cea mai mare bucurie a acestor suflete însetate de dragoste divină este aceea de a se arăta iubitoare, de a fi de folos cuiva.

¹⁴ *S-o-ntârzii:* Să nu întârzie viziunea finală a

divinității pe care va avea-o Dante.

¹⁵ *Cei munți*: Este vorba de Montecassino, ce se înalță la jumătatea drumului dintre Roma și Neapole, la poalele căruia se afla orașul Cassino.

¹⁶ *Pe vremuri*: în Antichitate, pe culmea de la Montecassino exista un templu închinat lui Apollo și la care veneau în pelerinaj păgânii.

¹⁷ *Acela-s eu*: Cel care vorbește este Sfântul Benedict, întemeietorul ordinului monahal al benedictinilor, fondatorul vestitei mănăstiri de la Montecassino. Născut în anul 480, într-o mică localitate din Umbria, Norcia, a părăsit de tânăr desfătările vieții fără de griji ale familiei sale (era nobil), și s-a retras ca pustnic într-o peșteră lângă Subiaco.

¹⁸ *Preasfântul nume*: Al lui Iisus Cristos.

¹⁹ *Strâmbul crez*: Al zeilor păgâni, care se exercitase în trecut în aceste locuri.

²⁰ *Soarele*: Căldura iubirii divine.

²¹ *Macarie*: Probabil sfântul Macarie din Alexandria Egiptului (mort în anul 404), unul dintre fondatorii monahismului oriental.

²² *Romoală*: Sfântul Romualdo, din familia degli Onești, din Ravenna. S-a născut în anul 956 și a murit în 1027, întemeind vestitul ordin monahal al camaldoleșilor. Despre viața lui a scris o carte chiar sfântul Pier Damiano, protagonistul Cântului precedent.

²³ *Și frații toți*: Călugării care au păstrat cu mare strictețe și disciplină asprele reguli ale ordinului monahal.

²⁴ *Chipul vost' scoboară*: Al spiritelor contemplative, care-i arată lui Dante atâta

solicitudine.

²⁵ *Floarea*: Dante mai utilizează imaginea florii care se desface în bătaia razelor soarelui (cf. *Infernul*, Cântul II). O reia aici pe altă treaptă și într-o altă stare, superioară.

²⁶ *Fetei tale*: Dorința puternică a lui Dante este de a vedea figura Sfântului Benedict fără învelișul de lumină în care conturul ei se pierde.

²⁷ *Frate*: S-a observat, cu finețe, că în timp ce Dante îl numește părinte, în chip de omagiu și de reverență, sfântul, modest, se adresează lui Dante cu epitetul, mai umil, de „frate”.

²⁸ *Cea din urmă roată*: Ultimul cer, acela în care se împlinesc toate dorințele, este Empireul, sediul divinității.

²⁹ *E-acolo-n veci*: Empireul este cerul imobil și imutabil. Punctele au rămas și vor rămâne în aceeași stare de eternă neschimbare și imobilitate eternă.

³⁰ *Căci nu e-n spațiu*: El este infinit, necuprins de niciun spațiu și nici nu are poli, ca celelalte ceruri, ca celelalte sfere celeste, el („cea din urmă roată”) fiind infinit și deci neavând formă.

³¹ *Cea scară*: Scara de aur a acestui cer se înalță cu vârful în Empireu. Iată de ce Dante nu putea să-i vadă capătul.

³² *Iacov*: Patriarhul evreu, Iacob, văzuse 6 dată în vis această infinită scară cu trepte încărcate de îngeri (cf. *Geneza*, XXVIII, 12).

³³ *Legea*: Regula pe care sfântul Benedict își întemeiasse ordinul a rămas doar o hârtie pe care n-o mai urmează nimeni pentru a se urca la divinitate pe treptele scării contemplației.

³⁴ *Speluncă*: Zidurile mănăstirii au ajuns astăzi

peșteră pentru tâlhari.

³⁵ *Saci:* Straiele călugărești au ajuns să cuprindă în ele nu trupuri ascetice de călugări, ci burdufuri de făină stricată. (Veșmântul călugărilor benedictini fiind alb, comparația lui Dante este cu totul adecvată.)

³⁶ *Ca rodul:* Al veniturilor mănăstirești pe care le încasează călugării. Deci Dumnezeu nu se supără atât pe cei mai mari cămătari, cât se supără pe călugării care râvnesc și își însușesc, cu atâta ardoare și zel, veniturile și averile mănăstirești.

³⁷ *Stăpân:* Sensul terținei aprig demascatoare este următorul: toate veniturile bisericii trebuie să fie ale săracilor și nu ale rudelor („maică, ibovnica sau plodul”). Iată cum se demască cu violență nepotismul, atât de înfloritor în vremurile acelea.

³⁸ *Nu-i lege-a ține:* O regulă, o bună intenție, o nobilă aspirație nu domnește pe pământ nici măcar atâta timp cât îi trebuie unui stejar să ajungă să dea ghindă.

³⁹ *Petru:* începe o serie de exemple pentru demonstrarea afirmațiilor sale anterioare. Astfel, sfântul Petru și-a început edificarea bisericii fără de arginți; la fel, San Francesco d'Assisi, iar el, sfântul Benedict, cu post și rugăciuni.

⁴⁰ *De chibzuiești:* Dacă privești principiile pe care s-au bazat cei trei sfinți întemeietori pomeniți, poți vedea că ce s-a început atât de bine s-a sfârșit prost; (pentru că acum urmașii sunt ahtiați de bani, trândăvesc în desfătări lumești și sunt trufași).

⁴¹ *Iordanul:* Mai mare miracol ar fi îndreptarea moravurilor unor asemenea călugări decât acelea pe care le-a făcut Dumnezeu îndreptând apele Iordanului spre munte și despărțind în două apele Mării Roșii

pentru trecerea poporului ales, condus de Moise, din Egipt spre Pământul făgăduinței.

⁴² *Vârtej*: Ca un vârtej de lumină s-au înălțat sufletele contemplativilor spre Empireu.

⁴³ *Stăpâna mea*: Dante, cu ajutorul Beatricei, aici simbol alegoric al adevărului revelat, devine în stare să urce scara spre cerul înstelat.

⁴⁴ *Cea mai iute*: Nicio mișcare de pe pământ nu poate fi comparată cu extraordinara iuteală a zborului lui Dante și al Beatricei către cerul stelelor fixe.

⁴⁵ *Creștine*: Așa să am eu parte, zice Dante, adresându-se cititorului, să mă reîntorc în Paradis (și pentru visul acesta mă pocăiesc pe pământ), dacă tu poți trage mâna din flăcări puțin mai repede decât a fost zborul nostru care ne-a purtat în constelația Gemenilor, semnul care urmează constelației Taurului, în cadrul zodiacului.

⁴⁶ *O, stele dragi*: Constelația Gemenilor, sub al cărui semn se născuse Dante, într-o noapte necunoscută din luna mai a anului 1265. Astrologia medievală acorda acestei constelații facultatea de a înrâuri destinul marilor talente artistice. Conștient de marele său talent, Dante se arată recunoscător glorioasei constelații.

⁴⁷ *Cel care*: Soarele, părintele oricărei ființe vii din lume, se afla în constelația Gemenilor când Dante s-a născut în Toscana. (în textul italian: „Când am simțit întâia oară toscanul aer”). Se simte în versurile acestea, deși vibrânde în strălucirea Paradisului, toată nostalgia exilatului, tot dorul pentru pământul iubit al patriei.

⁴⁸ *Hora*: Este cel de al optulea cer, al stelelor fixe, în care se rotea constelația Gemenilor și în care Dante

a intrat tocmai prin zona constelației sub care se născuse și care i-a fost atât de favorabilă pentru dezvoltarea talentului literar.

⁴⁹ *Suspin*: Dante invocă arzător constelația care i-a fost propice să-l inspire încă, să-i dea puterea necesară pentru a sfârși cu bine poema sa divină.

⁵⁰ *Aproape*: Divinitatea de care Dante s-a apropiat acum atât de mult.

⁵¹ *Ochii treji*: Ochii să fie clari pentru a putea privi și oglinzi în ei extraordinara viziune a lui Dumnezeu.

⁵² *Tărie*: Până a nu fi pătruns în privire viziunea divinității.

⁵³ *Prin mine*: Prin Beatrice, femeia iubită și călăuza inspirată de la izvoarele rațiunii divine.

⁵⁴ *Lumi*: Simțim triumful ascensiunii realizate. Sub picioarele lui Dante se roteau în armonie atâtea planete pe orbitele cerurilor lor, Saturn, Jupiter, Marte, Soarele, Venus, Luna și Pământul.

⁵⁵ *Te-nfătoșază*: Contemplarea drumului străbătut și a extraordinarei ascensiuni va înălța cugetarea lui Dante, care se va putea prezenta cu bucurie sufletelor triumfătoare care i se vor înfățișa curând în acest cer al stelelor fixe.

⁵⁶ *Șapte sfere*: Cele șapte ceruri pe care le urcase Dante din treaptă în treaptă.

⁵⁷ *Globul nostru*: Pe această uriașă scară celestă, formată din cele șapte ceruri și a cărei ultimă treaptă este pământul, vederea lui Dante îl descoperă ca pe cea mai umilă și mai puțin strălucitoare planetă. De aceea se naște surâsul lui ușor disprețuitor, de aceea îi consideră ca având dreptate pe aceia care nu prețuiesc pământul și care ținesc la alte lucruri și

stări superioare. (De reținut și interesanta afirmație a lui Dante asupra sfericității pământului, „globul nostru”, care anticipează teorii moderne ca aceea a lui Copernic).

⁵⁸ *Luna*: în textul italian, „fica Latonei”. Dante vede Luna fără acele pete și gropi care-i dăduseră bătaia de cap (cf. *Paradisul*, Cântul II). Ele erau vizibile numai pe fața astrului întors spre pământ și nu existau pe față pe care el o vede de aici, din cerul stelelor fixe.

⁵⁹ *Ți-l văzui*: înălțat în acest cer superior al stelelor fixe, lui Dante i se întărise într-atât vederea, încât putea urmări liber rotirea soarelui (fiul lui Hiperion), și strălucirea constelațiilor și a planetelor.

⁶⁰ *Zeite dragi*: Planetele Venus și Mercur (numite Dio și Maia în textul italian), după numele mamelor lor.

⁶¹ *Jupiter*: Fiul lui Jupiter este Marte, iar tatăl Saturn. Jupiter temperează focul, căldura lui Marte, dar temperează și răceala lui Saturn.

⁶² *Schimbă*: Rotirea planetelor pe orbite le face să-și schimbe locul pe firmament, apărând în diferite puncte ale bolții cerești.

⁶³ *Toate*: în fața omului ridicat la înălțimea cerului stelelor fixe se rotește jocul armonios al planetelor, cu volumul și iuțeala lor, cu pozițiile variate pe care le ocupă în spațiu. (Într-adevăr marele poet al cosmosului care este Dante Alighieri merita să se bucure de o asemenea splendidă viziune.)

⁶⁴ *Cel petic*: în textul italian, „brazda, răzorul”. Este pământul care, de la acea imensă înălțime la care se află Dante, pare o brazdă pentru care nu merita să verse oamenii atâta sânge. Cu o ageră privire

circulară, Dante îmbrățișează întreg pământul care se rotește etern sub picioarele sale, mic și neînsemnat în abisul cosmic, pentru a-și întoarce apoi ochii către aceia care sunt fără de asemănare, chiar între stelele în mijlocul cărora se află acum, ochii dumnezeiești ai Beatricei.

Cântul XXIII

¹ *Ca pasărea:* Este una dintre cele mai frumoase comparații din *Divina Comedie* și care răscumpără acele părți ale *Paradisului* în care se etalează abstracta doctrină teologală, atât de greu de pătruns. Întregul Cânt se află sub semnul exaltării ideii de maternitate.

² *Frunzișul:* Frunzișul îi este drag păsării pentru că îi ascunde și apără cuibul cu puișori. *Doamna:* Beatrice.

⁴ *Domol:* Când soarele trece la meridian, când se află deci la amiază, avem impresia că mersul lui este foarte lent.

⁵ *Nădejde:* Dante este asemeni unui ins care, dorind ceva puternic, se mulțumește cu speranța.

⁶ *Scurt:* între momentul în care Dante a privit cu atenție cerul și acela în care a văzut cerul iluminându-se, a trecut puțin timp.

⁷ *Nu mă-ncumet:* Atât de frumoasă devenise Beatrice în arzătoarea ei mulțumire de a se afla în acest cer, încât Dante mai declară încă o dată neputința de a o descrie.

⁸ *Doamna bolții:* Luna. Terțina este o splendidă descriere a unei nopți cu lună plină și versurile vibrează de o suavă melodie. Ele sunt tot atât de luminoase și în traducere. „Suratele” sunt stelele care luminează în eternitate.

⁹ *Un singur soare*: Iisus Cristos, a cărui lumină se reflectă asupra miilor de alte lumini care îl însoțesc.

¹⁰ *Esența*: Esența, structura ființei lui Iisus Cristos este ea însăși o substanță atât de luminoasă, încât chiar ochii lui Dante, deprinși acum cu luminile Paradisului, nu o puteau îndura.

¹¹ *O, Beatrice*: Dante înalță un gând de profundă grațitudine pentru călăuza care l-a adus până aici, până la o asemenea divină viziune.

¹² *Virtute-i focul*: Există o asemenea putere de care nu te poți apăra.

¹³ *În El e-nțelepciunea*: Cuvintele definesc solemn atributele Mântuitorului creștin, atât de așteptat de oameni.

¹⁴ *Ca fulgerul*: Meteorologia vremii explica fulgerul prin dilatarea lui în corpul unui nor, pe care până la urmă îl sfâșia nemaiîncăpând în el și se precipita spre pământ sub formă de trăsnet.

¹⁵ *Potrivnic firii*: Adică în loc de a se urca (spre sfera Focului unde își avea locul oricare flacăra), coboară pe pământ.

¹⁶ *Și mintea mea*: Mintea lui Dante, în fața viziunii divine, se dilatase, își ieșise din sine.

¹⁷ *Privește-mă*: Fulgerat de viziunea divină, Dante închisese ochii. Beatrice îl îndemna acum s-o privească. Ochii săi, care au contemplat pe Iisus, vor avea puterea acum să-i privească, fără a fi vătămați, extraordinara ei frumusețe.

¹⁸ *Icoana unui vis*: Dante era într-o stare care oscila între vis și realitate atunci când a auzit invitația Beatricei de a o privi.

¹⁹ *Poeții*: Poeții inspirați de Polimnia (muza poeziei lirice) și consorele ei, celelalte muze. Dacă ar

fi fost însumate glasurile tuturor poezilor lumii și tot nu s-ar fi putut evoca, nici măcar a mia parte, din realitatea dumnezeieștii frumuseți a Beatricei.

²⁰ *Rai:* Scriind *Paradisul*, Dante nu va putea descrie frumusețea Beatricei și poema se întrerupe în asemenea punct nodal, la un om care trebuie să sară peste un obstacol dificil.

²¹ *Povara:* Este atât de grea povara de a descrie *Paradisul*, și mai cu seamă frumusețea divină a Beatricei, iar forțele sunt atât de reduse, încât oamenii nu-l vor blama pe Dante de a nu fi făcut-o.

²² *O biată luntre:* Acest drum pe care-l străbate barca geniului lui Dante este greu și el cere o luntre înțaripată și un vâslăș care să nu-și cruțe forțele. Metafora aceasta a fost a realității și Dante a navigat, asemenea celui mai îndrăzneț vâslăș, pe toate apele lumii de dincolo, pe fluviile întunecate ale Infernului, pe marea albastră a Purgatoriului sau în oceanul de lumină al *Paradisului*.

²³ *De ce:* încă o dată Dante este îndemnat să se smulgă din contemplația Beatricei și să privească spre grădina frumoasă pe care o formează sufletele din acest cer.

²⁴ *Aici:* în acest cer este Fecioara Maria, trandafirul în care s-a întrupat pe pământ Cristos („divinul verb”). Tot aci se aflau și apostolii („crinii”), care prin învățăturile lor arată dreapta cale. (Imaginile cu florile și grădina sunt continue în aceste două terține.)

²⁵ *Precum:* O altă imagine a naturii terestre purtată în *Paradis* redă cu multă expresivitate plastică stolurile de suflete care sunt luminate de razele unui izvor invizibil.

²⁶ *O, tu:* Poetul înalță accente de mulțumire către Iisus, care acum se înălțase în Empireu, pentru că i-a îngăduit să vadă sufletele în acest cer, asupra căruia se răsfrângea lumina lui divină.

²⁷ *Nume:* Este trandafirul, roza mistică, Fecioara Maria, invocată în rugăciunea *Ave Maria*, pe care catolicii o pronunță dimineața și seara.

²⁸ *Mai mândru:* Acum, când Iisus se înălțase în Empireu, cea mai mare lumină a cerului era Fecioara Maria.

²⁹ *Sclipirea:* Lumina Fecioarei Maria, care învinge în cer toate celelalte stele prin strălucirea ei, așa cum pe pământ a întrecut pe toți oamenii prin grația divină coborâtă asupra ei.

³⁰ *Cunună:* Din înaltul cerului a coborât o cunună luminoasă care a încoronat fruntea Fecioarei. Acela care se învârtea în jurul Mariei, încingând-o cu o cunună de raze, este Arhanghelul Gabriel, vestitorul.

³¹ *Cea mai duioasă:* Chiar cea mai melodică cântare care răsună pe pământ și care atrage mai mult sufletul omului ar fi părut un tunet dacă ar fi fost comparată cu suavitatea aceluia cântec angelic.

³² *Safirul:* Este Fecioara Maria, cea mai frumoasă nestemată a cerurilor.

³³ *Sunt:* Cânta Arhanghelul Gabriel, care încunună cu zborul lui trupul de lumină al Fecioarei, în care și-a aflat adăpost dorul oamenilor și al îngerilor, Iisus Cristos.

³⁴ *Și voi roti:* Arhanghelul se va roti în jurul Fecioarei până când ea se va hotărî să-și urmeze Fiul și să se urce în Empireu, pentru ca prezența ei să facă această sferă să devină și mai luminoasă.

³⁵ *Cor:* Toate sufletele cerului stelelor fixe

intonează imnuri de laudă Fecioarei Maria.

³⁶ *Hlamida*: Hlamida, mantia care învăluiește toate celelalte sfere, este cerul al nouălea, cristalinul sau primul mobil.

³⁷ *Deoparte*: Cerul al nouălea avea partea sa interioară atât de departe, încât Dante nu o putea vedea, deși se afla în cerul al optulea.

³⁸ *Nu prinse zborul*: Din cerul stelelor fixe Dante nu putea avea privirea atât de ageră pentru a urmări înălțarea Fecioarei în Empireu.

³⁹ *Ci ca și*: O altă comparație luată din manifestările afective ale sentimentului maternității.

⁴⁰ *Așa*: Așa își înălțau spre cer vârfurile flăcărilor, în care erau închise, sufletele din cerul al optulea, dovedindu-și în felul acesta marea lor dragoste pentru Fecioara Maria. (Deci sufletele acestea vedeau în Maria pe Mama și de aceea se comportau „ca pruncii”).

⁴¹ *Regina coeli*: Regina, împărăteasa cerului. Este un imn de slavă pe care catolicii îl cântă Fecioarei Maria în săptămâna patimilor.

⁴² *Ca și-azi*: Atât de suavă, de armonioasă este melodia acestui imn, încât ea va răsună totdeauna în amintirea lui Dante.

⁴³ *Pălmașii tăi*: Vrednici lucrători ai pământului. Sensul terținei este următorul: toate aceste suflete din Paradis, bucurându-se în lumina divină de roadele bogate pe care le-au cules, fiind pe pământ vrednici semănători ai faptelor bune.

⁴⁴ *Aicea*: în Paradis.

⁴⁵ *Babilon*: Viața de pe pământ este comparată cu robia în care se aflau evreii în Babilon. Acolo, oamenii buni nu au trăit în desfrânare și nu au căutat să

strângă bogății, singura lor avere fiind a faptelor bune. Și ei au putut petrece viața de pe pământ în lacrimi ca într-o îndelungă sclavie, aspirând neconținut către ceruri, adevărata țară de obârșie a omului.

⁴⁶ *Aici:* în Paradis, mai precis în acest cer al stelelor fixe, se află, sub domnia lui Iisus, acela care triumfa alături de fericiții *Vechiului* și *Noului Testament* („soborul vechi și nou”), acela oare ține cheile împărăției cerurilor, încredințate de Iisus Cristos, sfântul Petru. El își va face apariția în Cântul următor.

Cântul XXIV

¹ *O, sfânt sobor:* Beatrice adresează o rugămintă fierbinte sufletelor din acest cer, pentru a-l împărtăși și pe Dante din știința lor.

² *Marea cină:* Este vorba de hrana spirituală a lui Iisus Cristos („mielul divin”), de la care se înfruptă toți cei din Paradis.

³ *Plină:* Satisfăcută pe deplin.

⁴ *Har:* Acea grație extraordinară acordată lui Dante, ca viu încă, să se împărtășească din fărâmiturile unui asemenea bogat banchet spiritual.

⁵ *Dragostea ce-l mână:* Imensa lui dorință de a ști.

⁶ *Și-l rouați:* Să-l stropească pe Dante cu rouă binefăcătoare, cu apa divină a adevărului și a cunoașterii.

⁷ *Izvorul:* Sufletele Paradisului sorb din izvorul divinității, de la care vine și dorința de a cunoaște a lui Dante.

⁸ *Roteau:* La auzul rugăminții, sufletele, fericite de a o putea satisface, își manifestă marea lor bucurie,

rotindu-se cu atâta iuteală încât par niște luminoase comete.

⁹ *Dintâia*: Una dintre roțile ceasornicului, aceea care deplasează pe cadran arătătorul orelor și deci se mișcă foarte lent.

¹⁰ *Ultima*: Aceea care mișcă pe cadran arătătorul minutelor.

¹¹ *Jucau*: Ritmul divers al dansului indica variata stare de beatitudine.

¹² *Brâu*: Din splendida horă a luminilor spiritelor.

¹³ *Ferice*: Această flacăra nouă își dovedea fericirea prin marea ei strălucire care le covârșea pe toate celelalte.

¹⁴ *De trei ori*: Acest foc care-l reprezintă pe sfântul Petru o înconjoară de trei ori pe Beatrice, ca un omagiu al marelui apostol către aceea care reprezintă, alegoric, adevărul revelat.

¹⁵ *Cuvinte*: Mintea nu o poate reda prin cuvinte, atât de armonioasă era acea melodie.

¹⁶ *De-aceea sar*: Un alt salt în poezie, făcut din neputința de a descrie o stare auditivă și frumusețea nemaiauzită a unui cânt.

¹⁷ *Închipuirea*: Cea mai înaltă imaginație umană n-ar fi în stare să găsească atâta subtilitate pentru a reda atât de luminoase și de suave stări.

¹⁸ *Horă*: Hora de suflete, scânteietoare de lumină și de frumusețe paradizică.

¹⁹ *Oprindu-se*: S-a oprit din mișcarea lui de rotație în jurul Beatricei.

²⁰ *Marelui bărbat*: Sfântul Petru, căruia Iisus i-a încredințat cheile Paradisului.

²¹ *Pe el*: Beatrice îi propune Sfântului Petru să-l examineze pe Dante cu privire la problemele

credinței.

²² *Pe marea-n spume*: Aluzia este foarte clară. Evanghelistul Matei (XIV, 25 și urm.) povestește cum, aflați într-o barcă, discipolii l-au văzut pe Iisus Cristos venind spre ei pe fața apei. Toți au crezut că este o nălucă, în afară de Petru, care, la chemarea lui Iisus, a coborât din barcă și călcând pe apă a venit spre Mântuitor, dovedind în felul acesta marea lui credință.

²³ *Căci vezi în Cel*: în Dumnezeu, unde se oglindește orice lucru.

²⁴ *Crezului*: Puternica, adevărata credință.

²⁵ *Cinsti*: Să vorbească Dante și să slăvească adevărata credință.

²⁶ *Cum cugetă*: Precum se înarmează cu argumente un candidat care trebuie să fie examinat în timp ce magistrul enunță teza care trebuie dezbătută. (Suntem în plină atmosferă a universității medievale, în care predomina Scolastica.)

²⁷ *Ce-i credința*: Examenul a început. Prima întrebare adresată candidatului este despre definiția noțiunii de credință.

²⁸ *Cerni*: Așa cum face de obicei pentru a obține de la Beatrice învoirea de a vorbi.

²⁹ *Să-mi revărs*: Să-și exprime prin cuvinte tot ceea ce el știa în legătură cu credința.

³⁰ *M-ajute*: Această terțină este construită după toate regulile artei oratorice, care cere o introducere reverențioasă și elegantă.

³¹ *Tribun*: Sfântul Petru, tribun al bisericii creștine.

³² *Frate*: Sfântul Petru care (*Evrei*, XI, 1) dăduse definiția credinței creștine, pe care Dante o reia aici.

³³ *Roma*: Petru și Pavel împreună au dus Roma pe

drumul dreptei credințe.

³⁴ *Credința*: Dante traduce definiția Sfântului Pavel: „*Est fides sperandarum substantia renan, argumentum non aparentium*” („Credința este substanța lucrurilor sperate și argument al celor ce nu se arată”).

³⁵ *Dacă pricepi*: Este justă definiția dacă Dante va ști și de ce a pus Sfântul Pavel credința între substanțe și apoi între argumente.

³⁶ *Acele taine*: Sunt lucrurile și stările din Paradis care i se manifestau acum lui Dante prin grația divină și sunt atât de ascunse ochilor pământenilor, încât existența lor este admisă numai prin credință, care este substanța, termenul și sprijinul unor asemenea lucruri și stări.

³⁷ *De-aceea*: iată de ce o așeza Dante, bazat pe argumentarea Sfântului Pavel, între substanțe.

³⁸ *Dovadă*: Și iată acum de ce o așază Dante între argumente („dovadă”). Noi nu avem o altă probă (despre divinitate, Paradis etc), decât numai în credință. Certitudinea despre lucrurile și stările divine se poate deduce numai din credință, care în felul acesta devine argumentul, dovada acelor lucruri și stări.

³⁹ *Arfi-nțele atare*: Un elogiu adus de magistrul răspunsului corect, informat și clar al candidatului Dante Alighieri.

⁴⁰ *Sofiști*: Nu ar mai găsi adepți ideile alambicate și subtilitățile sofistilor, despicătorii firului în patru.

⁴¹ *Banu*: Extrem de interesantă comparația (capitalistă am putea spune), a credinței, cu moneda.

⁴² *Pungă*: Nu este de-ajuns să dai o definiție corectă a credinței, trebuie s-o și ai.

⁴³ *Lucios și tare:* Banul, moneda credinței lui Dante este neștirbită și strălucitoare.

⁴⁴ *Și iarăși:* Răsună o nouă întrebare a înaltului examinator.

⁴⁵ *Acest odor:* Piatra nestemată, care este credința.

⁴⁶ *Al Spiritului Sfânt:* Dante declară că primise credința de la Dumnezeu, inspiratorul Sfintelor Scripturi.

⁴⁷ *Argumentare:* Argumentarea sacrelor scrieri l-a dus la concluzia credinței depline, oricare alte demonstrații părăndu-i-se a fi absurde.

⁴⁸ *De ce-l socoti:* De ce socotește Dante că *Vechiul și Noul Testament* ar fi inspirate de Dumnezeu.

⁴⁹ *Fapte:* Drept dovadă a dumnezeirii pentru Dante sunt minunile cuprinse în *Biblie*. Și n-au fost săvârșite în chip natural (ca fierul bătut pe nicovală), ci într-un mod supranatural.

⁵⁰ *Dar cine:* Un admirabil cerc vicios și o altă încercare a credinței lui Dante. Cine îți dovedește că acele minuni s-au întâmplat? O afirmă doar cartea (*Biblia*) în care sunt cuprinse miracole.

⁵¹ *Cum îi place:* Nu există o altă probă decât aceea care ea însăși trebuie să fie demonstrată.

⁵² *Fără minuni:* Chiar dacă nu vor fi existat minunile narate în *Biblie*, faptul însă că în lumea întreagă s-a răspândit atât de repede creștinismul, fără existența unor asemenea miracole, ar rămâne o mare minune.

⁵³ *Căci tu:* Sfântul Petru, care, alături de alți apostoli, a propovăduit creștinismul, n-a avut mijloace, fiind sărac și neștiutor de carte.

⁵⁴ *Viță a fost:* Creștinismul a fost o nobilă plantă iar astăzi este buruiană. (Din nou o puternică referire antieclesiastică, din nou este biciuită întreaga biserică contemporană.)

⁵⁵ *Ceata:* în textul original „curtea”: o proiectare a regimului feudal în acest cer. Corul sufletelor, după terminarea acestei prime părți a examinării lui Dante, intonează o melodie de o rară frumusețe, slăvind pe Dumnezeu și credința creștină, despre care, atât de just teologal, vorbise Dante.

⁵⁶ *Sfântu-apostol:* în textul original „baron”, în continuarea seriei de imagini și cuvinte împrumutate orânduirii feudale.

⁵⁷ *Din ram în ram:* Dante își compară examinarea cu urcarea într-un arbore. Din ram în ram, din chestiune în chestiune, potrivit metodei scolastice, au ajuns în vârf.

⁵⁸ *Cum trebuia:* Apostolul se arată, deci, cu totul mulțumit de răspunsurile date de Dante până acum.

⁵⁹ *Ce e crezul tău:* Care este obiectul credinței și de unde a venit credința. Care este izvorul ei.

⁶⁰ *Ce vezi:* Fiind în Paradis, Sfântul Petru putea să vadă, să cunoască lucrurile și stările în care credea, acestea fiind însă ascunse celor de pe pământ.

⁶¹ *Ai pătruns în groapă:* Mergând spre mormântul lui Iisus alături cu Ioan, care era mai tânăr decât el („mezin”), Sfântul Petru a intrat el primul în mormânt, ca o dovadă a credinței sale arzătoare în învierea lui Cristos și deci în divinitatea lui.

⁶² *Tu-mi ceri:* Dante sintetizează întrebarea sfântului Petru. Apostolul ar dori să cunoască de la el substanța, adevărul în care credea, și cauza lui, cauza credinței.

⁶³ *Cred:* începe profesiunea de credință a unui poet creștin.

⁶⁴ *Neclintitu-i nume:* Dumnezeu este imobil în univers. El însă mișcă cerurile cu ajutorul dorinței și iubirii (iubirea lui și dorința creaturilor umane de a-i fi aproape).

⁶⁵ *Probe:* Din dovezile naturale, spirituale și din speculațiile filosofice, dar mai ales din textele biblice, decurge acest viu adevăr.

⁶⁶ *Moise:* Sunt amintite aici elementele care alcătuiesc *Vechiul Testament*, Moise, profeții și psalmii.

⁶⁷ *Evanghelii:* *Noul Testament*, compus din evangheliile și din epistolele pe care le-au scris apostolii după ce a pogorât asupra lor Duhul Sfânt.

⁶⁸ *Trei făpturi:* Treimea creștină în care există trei ființe, trei ipostaze ale divinității, dar un singur Dumnezeu.

⁶⁹ *Scripturile:* Evangheliile afirmă prin nenumărate pasaje această unitate întreită în componența Sfintei Treimi.

⁷⁰ *Început:* Întâiul principiu pe care se bazează credința lui Dante și de la care derivă toate celelalte este acesta al Treimii creștine. Se termină aici lunga examinare a lui Dante despre credință, cu versuri care uneori sunt de o rigiditate într-adevăr teologică, covârșind poezia.

⁷¹ *Precum seniorul:* Așa precum stăpânul își îmbrățișează servul, care i-a adus vești bune, de îndată ce a terminat de vorbit, așa a fost încins Dante de trei ori (nu altfel decât fusese însăși Beatrice), de către lumina în care era înveșmântat Sfântul Petru.

⁷² *Cântând:* Binecuvântându-l, Apostolul

intonează o melodie de slavă.

⁷³ *A cui poruncă:* Dante vorbise dând ascultare principelui apostolilor.

⁷⁴ *I-am plăcut:* Atât de mult mi-au plăcut răspunsurile candidatului Dante, care deci trecuse o primă parte a examenului la acest doctorat teologic.

Cântul XXV

¹ *De-o fi cândva:* în cerul în care vorbi despre speranță, marele poet exilat își expune cu extraordinară intensitate nădejdea de a se putea reîntoarce în patrie și a fi încununat ca poet în minunatul Baptisteriu al Bisericii San Giovanni.

² *Pământ și cer:* Una dintre cele mai frumoase și cuprinzătoare autodefiniții pe care o dă Dante capodoperei sale. Niciodată poate ca în aceste ceruri senine ale Paradisului nu și-a dat seama de marea importanță a misiunii artei sale în lume. El este în același timp pe deplin conștient de valoarea excepțională a *Divinei Comedii*, și versurile din finalul măreței sale opere vibrează nu numai de lumină și armonii, ci sunt pătrunse și de o bărbătească și artistică mândrie. Într-adevăr, la scrierea *Divinei Comedii* și-au dat mâna și cerul și pământul, și realitatea contemporană și cea mai înaltă fantezie.

³ *Ani la rând:* Lungii ani ai studiului și ai elaborării capodoperei pentru care suferise (cf: *Purgatoriul*, Cântul XXIX) foamea, frigul și îndelunga veghe, îi vlăguiseră trupul.

⁴ *Mândrul țarc:* Florența, cetatea natală, patria atât de iubită de exilat.

⁵ *Miel:* Era atât de tânăr și nevinovat („miel”), atunci când locuise în mândra cetate. Sunt o serie de imagini ale vieții pastorale, de o rară duioșie, pătrunse

de nostalgia și amintirea țării iubite.

⁶ *Lupii*: Sunt răii cetățeni ai orașului, rivalii politici, care nu-i îngăduiau lui Dante nici acum, după trecerea atâtor ani, întoarcerea în oraș.

⁷ *Cu-altminteri glas*: Cu alt glas poetic, al artistului matur, care acum cântă solemnitatea călătoriei în lumile de dincolo de mormânt, spre deosebire de tânărul care vibrase de lirism și de iubire în versurile *Vieții Noi*.

⁸ *Botezul*: Dorea să fie încununat în biserica San Giovanni, în care fusese odinioară botezat (cf. *Infernul*, Cântul XXIX)

⁹ *Încununat*: Marele vis al poetului exilat era repatrierea și încununarea cu lauri, consacrarea sa ca poet.

¹⁰ *Altă vâlvoare*: Altă lumină.

¹¹ *De unde*: Această altă lumină s-a desprins din hora din care ieșise, în Cântul precedent, Sfântul Petru, primul dintre vicarii lui Iisus Cristos.

¹² *Raza luminoasă*: Această altă lumină nestemată a cerurilor este sfântul Iacob, al cărui mormânt din Santiago di Compostella, din provincia Galicia (Spania), era unul din cele mai vizitate șienerate locuri de pelerinaj din întreg Evul Mediu european.

¹³ *Precum*: Un alt tablou grațios, desăvârșit de Dante din două trăsături de penel, este această terțină care descrie întâlnirea afectuoasă dintre doi porumbei.

¹⁴ *Dimpreună*: Cei doi mari principii ai bisericii, Sfântul Petru și Sfântul Iacob.

¹⁵ *Dejun*: Fericirea, beatitudinea care o au aici, în ceruri, drept nutriment.

¹⁶ *Tu care-ai scris:* Se atribuia sfântului Iacob o Epistolă în care era exaltată generozitatea fără margini a lui Dumnezeu pentru oameni.

¹⁷ *Nădejde:* în acest cer al Paradisului să răsunе cuvintele despre speranță ale sfântului.

¹⁸ *Vă dovedi:* în textul original, „Celor trei”. Cei trei discipoli favoriți ai lui Iisus Cristos erau Petru, Iacob și Ioan. Ei reprezintă și cele trei virtuți teologale. Petru – credința, Iacob – speranța, Ioan – caritatea.

¹⁹ *Cutează:* Vorbește Sfântul Iacob, cerându-i lui Dante să ridice capul înclinat sub povara viziunii orbitoare a celor doi sfinți. Privirile lui au devenit în stare să suporte splendorile din cerul stelelor fixe și apte pentru viziuni superioare.

²⁰ *Culmi:* Cei doi mari apostoli, principii ai bisericii, Petru și Iacob.

²¹ *Cu-mpăratul:* Dumnezeu.

²² *Regatul:* Revine limbajul realității contemporane. Regele este Dumnezeu, întregul cosmos este curtea regală, iar regele este înconjurat de baroni și principii, sfinți.

²³ *Să-mi spui ce este:* începe cea de a doua parte a examinării lui Dante. Este întrebat despre esența speranței și despre originea existenței acesteia în sufletul lui.

²⁴ *Doamna. Reatrice,* care va răspunde pentru Dante la a doua parte a întrebării; pentru a nu-l pune în situația de a păcătui prin lipsa de modestie, arătându-și speranța de a ajunge după moarte în Paradis.

²⁵ *Alt flu:* Biserica nu a avut pe pământ pe cineva care să fie mai plin de speranțe ca pe Dante.

²⁶ *Cum scrie:* Așa cum se poate vedea scris în soarele (Dumnezeu) care luminează Paradisul.

²⁷ *Egiptet:* Așa cum Egiptul fusese locul de surghiun pentru evrei, așa este pământul pentru oameni, a căror adevărată patrie este Paradisul.

²⁸ *Rusalimul:* Ierusalimul, această patrie cerească.

²⁹ *Deși:* Deși fiind în viață, este încă oștean al bisericii luptătoare de pe pământ.

³⁰ *La celelalte:* La celelalte două întrebări: ce este speranța și de unde izvorăște ea în sufletul lui Dante.

³¹ *Cuvinte el:* Să vorbească și să răspundă Dante însuși.

³² *Ca-nvățăcelul:* Ca un candidat care cunoaște foarte bine subiectul. Dante nu mai este atât de timid ca la prima examinare despre credință. (Poate faptul că Beatrice i-a spus că este omul cel mai îndreptățit să spere, de pe pământ, i-a dat această fermitate.)

³³ *Nădejdea-i:* Definiția speranței este tradusă după marele teolog Pietro Lombardul, autorul vestitei opere *Sententianim libri IV* (cf. *Paradisul*, Cântul X) = *Spes est certa expectatio futurae beatitudinis, veniens ex Dei gratia et ex meritis procedentibus*.

³⁴ *Multe stele:* Din străbaterea operelor multor teologi și doctori ai bisericii a extras Dante această învățătură despre speranță.

³⁵ *Psalmistul:* David, ai cărui psalmi vibrează la fiecare verset de sentimentul profund al speranței.

³⁶ *Câți:* Toți cei care cunosc numele lui Dumnezeu nădăduiesc în el. Iar cine nu cunoaște numele lui Dumnezeu nu este creștin.

³⁷ *Tu însuși:* Epistola sfântului Iacob întărise în

sufletul lui Dante doctrina speranței.

³⁸ *Ploaia*: Această ploaie a învățaturii Sfântului Iacob, care înviorase sufletul lui Dante, el va revărsa-o și asupra altora în lume.

³⁹ *Sclipea*: Sfântul Iacob își manifesta bucuria de a fi auzit un asemenea optim răspuns din partea lui Dante prin fulgerări rapide și de intensitate variată.

⁴⁰ *Virtutea*: Speranța care l-a întovărășit până la martiriu și până în clipa morții.

⁴¹ *Scripturile: Vechiul și Noul Testament*.

⁴² *Isaia*: Profetul Isaia, care (cf. Isaia, LXI, 7) spune că atunci când drept-credincioșii, sufletele alese, se vor întoarce în adevărata lor țară care este Paradisul, ei vor fi înveșmântați într-o dublă haină („două straiuri”), vor fi și trup (reînviat în ziua Judecății de apoi) și suflet.

⁴³ *Frate*: Sfântul Ioan Evanghelistul (fratele mai mare al lui Iacob), vorbește într-un pasaj din *Apocalips* (VII, 9 și urm.), despre faptul că sufletele vor fi înveșmântate în alb.

⁴⁴ *Sperent*: Sunt cuvintele psalmului lui David, pe care Dante îl anunțase în versurile 73 - 74, ale acestui Cânt. Corurile sfinte, salbele de lumini din cerul stelelor fixe le cântă în latinește, limba bisericii catolice.

⁴⁵ *Rac*: Dacă constelația Cancerului (Racul) ar avea un asemenea astru luminos, din decembrie până în ianuarie ar fi o lună de neîntreruptă lumină. În intervalul de la 21 decembrie la 21 ianuarie, Soarele alternează cu constelația Cancerului, adică atunci când apune unul răsare celălalt, și tot așa, alternativ. Deci dacă constelația Cancerului ar fi avut un asemenea astru strălucitor ca lumina („facła”) care-și

făcea acum apariția, atunci ar fi fost în permanență zi, pentru că pe cer ar fi alternat două astre de aceeași intensitate luminoasă, Soarele și constelația Cancerului cu noul ei astru radios. Dante este maestru chiar și în complicațiile astronomice.

⁴⁶ *Ca vergura:* Iată-ne coborâți între imaginile vieții de pe pământ, după dezlegarea acestui rebus luminos de pe firmament. Ca o tânără care, invitată la o nuntă, intră în dans nu pentru vanitatea de a fi ea admirată ci numai pentru a o onora pe mireasă, tot așa înainta noua lumină, noul duh, către Petru. Petru și Iacob dansau rotindu-se cu o iuțeală proporțională cu arzătoarea lor iubire.

⁴⁷ *Mântuitorul:* La pieptul lui Iisus își plecase capul Ioan la Cina cea de Taină și el fusese ales de Mântuitor, în preajma morții, ca să-i țină locul de fiu pe lângă Fecioara Maria.

⁴⁸ *Ale ei cuvinte:* Beatrice i-a vorbit fără să-și întoarcă ochii de la cei trei apostoli, care reprezentau cele trei virtuți teologale.

⁴⁹ *Nimic:* Lumina puternică a soarelui îi orbește.

⁵⁰ *Să vezi:* O legendă declară că Ioan s-a urcat în ceruri cu trup cu tot, așa cum s-au urcat Iisus și Fecioara Maria. Imediat vom vedea că Ioan îi afirmă lui Dante că trupul lui rămăsese pe pământ.

⁵¹ *Al nostru număr:* Hotărârea lui Dumnezeu asupra unui număr de morți, care trebuie să fie împlinit. Și avea să fie împlinit în ziua Judecății universale.

⁵² *Schit:* în schitul fericit al Paradisului își păstrează și trupul și sufletul numai Iisus și Maria.

⁵³ 5-o *spui:* Să spună lumii adevărul despre

legenda trupului său.

⁵⁴ *Se potoli:* încetează și dansul și cântecul armonios al celor trei suflete luminoase.

⁵⁵ *Precum:* O altă coborâre din ceruri, printr-o comparație de rară eficacitate, luată de

Dante din viața marinarilor.

⁵⁶ *Ca prin sită:* Dante fusese aproape orbit de prea marea strălucire pe care o iradia Ioan Evanghelistul.

⁵⁷ *Aproape:* Cu toate că era lângă ea, cu toate că se aflau împreună în lumea fericită a

Paradisului.

Cântul XXVI

¹ *Mă-ndoiam:* Dante se temea (trăsătură profund umană), că și-a pierdut vederea.

² *Din focul:* Din lumina care-i luase ochii.

³ *Un glas:* Vorbește Ioan.

⁴ *C-ai să vezi din nou:* Ioan îl mângâie, lămurindu-l că orbirea sa este vremelnică.

⁵ *Via:* Spațiul înstelat și infinit al cerurilor Paradisului.

⁶ *Anania:* Creștinul din Damasc care, punându-și mâinile pe ochii lui Saul din Tars (viitorul apostol Pavel), l-a vindecat de orbire.

⁷ *Poartă:* Terțina vibrează de toată dragostea pe care a purtat-o Dante pentru Beatrice de la pământ și până aici, în strălucirea cerurilor.

⁸ *Văpăii:* Focul iubirii care îl va mistui pe Dante în eternitate.

⁹ *Alfa:* Alfa și Omega, începutul și sfârșitul scrierii sfinte, este Dumnezeu.

¹⁰ *Iubire:* Iubirea divină, care se reflectă în operele creațiunii.

¹¹ *Frica*: Dante are reacții profund omenеști chiar în înălțimea Paradisului.

¹² *Ciur, mai des*: Printr-o sită mai deasă, printr-o cercetare și argumentare mai minuțioasă.

¹³ *Atare țintă*: De către cine a fost îndreptat sufletul lui Dante către un asemenea țel, de a-l iubi pe Dumnezeu în operele creațiunii sale.

¹⁴ *Mărturii filozofești*: Pe calea rațiunii.

¹⁵ *Voința*: Autoritatea care coboară din ceruri. Deci iubirea, caritatea provine și din rațiunea umană dar și din divinitatea care a inspirat Sfintele Scripturi.

¹⁶ *Binele*: Sensul terțiinei este următorul: binele, odată recunoscut ca atare de către om, aprinde în acesta o iubire cu atât mai mare cu cât acest bine este mai perfect.

¹⁷ *Esența*: Esența binelui este Dumnezeu. Și către ea sunt atrași aceia care pot discerne adevărul pe care se bazează raționamentul că binele stimulează o iubire cu atât mai mare cu cât este mai perfect. Ori, Dumnezeu fiind binele suprem, înseamnă că el trebuie să fie și cel mai iubit.

¹⁸ *Cel ce-mi*: Probabil Aristotel, la care Dante se referea și în *Convivio* (III, 2), în legătură cu afirmația acestuia că iubirea cea mai mare a tuturor fapturilor este divinitatea.

¹⁹ *Glasul*: Al lui Dumnezeu, care i s-a adresat lui Moise cu cuvintele referite de Dante (*Exodul*, XXXIII, 18).

²⁰ *O strigi*: Marea veste pe care Ioan Evanghelistul o dă în *Apocalips*, încercând să transmită oamenilor tainele cerului. *Apocalipsul* începe chiar cu expresiile pe care Dante le-a utilizat în acest cânt: „*Eu sunt Alfa și Omega, începutul și*

sfârșitul” etc.

²¹ *Ce frânge-orice strigare*: în nicio altă scriere nu s-au relevat atât de profunde taine cerești oamenilor ca în *Apocalipsul* Sfântului Ioan.

²² *Cuget omenesc*: Bazându-se pe argumentele intelectuale și pe cele afirmate în Sfintele Scripturi.

²³ *Iubirea-ți primă*: Să păstreze Dante cea mai puternică dragoste lui Dumnezeu. În felul acesta, Ioan își dă consimțământul la cele afirmate de Dante.

²⁴ *Corzi*: Alte motive, alte stimulente.

²⁵ *Pajurii*: Ioan Evanghelistul este reprezentat de cele mai multe ori având alături o acvilă.

²⁶ *Ce mărturie vrea*: Intenția lui Ioan de a îndrepta vorbele lui Dante către o declarație relativă la iubire.

²⁷ *Tot ce-i coardă*: Toate îndemnulile care pot să-l întoarcă pe om spre Dumnezeu au concurat în a-l stimula pe Dante.

²⁸ *Eu*: Existența lumii și a sa proprie, răstignirea lui Cristos, jertfit pentru mântuirea oamenilor, împreună cu conștiința (mărturisită în versurile anterioare) că Dumnezeu este supremul bine l-au smuls pe Dante de pe țărmurile dorințelor deșarte, orientate către bunurile pământești, și l-au îndreptat către iubirea pentru lucrurile divine.

²⁹ *Frunzele*: Făpturile lumii. Dante declară că nu-l iubește numai pe Dumnezeu, ci și creaturile lumii, dar în măsura în care acestea se arată vrednice de el.

³⁰ *Un dulce cânt*: Dante a răspuns foarte bine la examenul său teologal, și cei trei apostoli, Petru, Iacob și Ioan, intonează pentru asta, împreună cu Beatrice, un cânt de slavă îndreptat către Dumnezeu și care începe cu repetarea de trei ori a cuvântului

„Sfânt”.

³¹ *Straie-n straie*: Străfulgerarea străbate toate membranele ochilor.

³² *Năuc*: Zăpăcit în primul moment de brusca trezire sub impactul unei lumini puternice.

³³ *Gândirea*: Când poate să-și dea seama prin reflexiune de ce are în față.

³⁴ *La fel*: Astfel Beatrice, cu lumina ochilor ei care fulgerau la mii de leghe depărtare, a alungat din ochii lui Dante tot ceea ce îi împiedica vederea.

³⁵ *Uimit*: Uimit, Dante vede și întreabă despre o a patra lumină care a venit lângă ei.

³⁶ *în focul*: în acel foc se află Adam, primul om din lume.

³⁷ *Ca frunza*: O altă comparație, de o rară eficacitate, luată din natură, cu frunza care se îndoaie și apoi se înalță iar, după suflarea vântului.

³⁸ *Copt*: Adam a venit pe lume matur, nu a avut copilărie sau adolescență.

³⁹ *Iubita*: în textul original, „soție”. Într-adevăr, toate soțiile îi sunt fiice (pentru că toate coboară din el) și nurori în același timp (pentru că toate s-au căsătorit cu descendenți ai lui Adam).

⁴⁰ *Apare*: Uneori, după felul cum se zbate un animal acoperit cu pânză poți să-ți dai seama de intențiile lui.

⁴¹ *La fel*: La fel și variația și intensificarea luminozității învelișului de lumină al lui Adam dovedea marea sa bucurie de a-i răspunde lui Dante.

⁴² *Mai vârtos*: Adam cunoaște mai bine dorința lui Dante decât poetul însuși, pentru că el o citește în oglinda lui Dumnezeu, în care sunt reflectate acțiunile și gândurile oamenilor.

⁴³ *Oglindă:* în oglinda divină se reflectă perfect toate lucrurile, în schimb în niciun lucru nu se reflectă desăvârșit imaginea divinității.

⁴⁴ *Tu vrei:* Dante nu și-a exprimat prin viu grai această întrebare. Ea a fost însă citită în oglinda divină.

⁴⁵ *Grădina:* Este vorba nu de Paradisul celest ci de cel terestru.

⁴⁶ *Cât timp:* O altă presupusă întrebare a lui Dante. Cât timp a rămas Adam în Paradisul pământesc, cât timp și-a desfătat ochii cu vederea minunatei grădini.

⁴⁷ *Pricina:* A treia întrebare: care a fost pricina mării mâinii a lui Dumnezeu împotriva lui Adam, al cărei final a fost alungarea din Paradis.

⁴⁸ *Graiul:* Ultima întrebare: care a fost limba pe care a creat-o primul și pe care a folosit-o, tot primul, el, Adam.

⁴⁹ *Rod:* Este mărul din pomul cunoașterii. Deci nu faptul de a fi gustat din fructul oprit a fost pricina izgonirii din Paradis și a lungii rătăcirii pe pământ, ci faptul de a fi trecut peste limitele pe care divinitatea le trasase naturii omenești.

⁵⁰ *De unde:* în Limbul Infernului, de unde Beatrice l-a chemat pe Virgiliu pentru a-i fi călăuză lui Dante.

⁵¹ *Roate:* Ani. A rămas în Limb timp de 4302 ani, aspirând puternic spre Paradis.

⁵² *L-am văzut spre zodii:* în timpul vieții, a văzut soarele trecând prin toate semnele zodiacului de 930 de ori, adică a trăit 930 de ani. Deci Adam a fost creat cu 6498 de ani mai înainte de întâlnirea lui cu Dante în acest cer al stelelor fixe. Se ajunge la această cifră

în felul următor: 4302 de ani petrecuți în Limb, plus 930 de ani, pe pământ, fac împreună 5232 de ani, la care se adaugă 1266, câți au trecut de la răstignirea lui Cristos (mort la 33 de ani) până la data călătoriei lui Dante, 1300. Adunându-se, se ajunge la cifra de 6498, care indică vârsta lui Adam în momentul întâlnirii cu Dante.

⁵³ *Nembrot*: Acela care dorise să înalțe Turnul Babel. Deci limba vorbită de Adam se stinsese înainte de construirea Turnului Babel, care provocase și încurcarea limbilor, ca o măsură a divinității pentru a împiedica acea trufașă construcție. În *de Vulgari Eloquentia* (I, 6), Dante afirmase' că limba lui Adam durase exact până la confuzia lingvistică de la Turnul Babel. (Se vede că în *Divina Comedie* revine asupra acestei prime opinii.)

⁵⁴ *Urmând*: Sensul terținei este următorul: orice lucru omenesc, deci și limba, este supus transformării datorită influenței cerurilor.

⁵⁵ *Firesc*: Vorbirea este un lucru absolut firesc. Și ea se poate schimba după bunul plac al oamenilor, după libera lor alegere.

⁵⁶ *Sumbra casă*: în Limb.

⁵⁷ *e/*: Așa fusese numit Dumnezeu într-o limbă mai veche decât ebraica, în care avea să fie numit Eloī („El”).

⁵⁸ *Ca frunza*: Ca frunzele, din care unele apar pe ramuri și altele dispar, sunt și vorbele și obiceiurile oamenilor. Tot ce este omenesc este supus transformării și trecerii.

⁵⁹ *Pe culmea*: Pe cel mai înalt munte al lumii, pe creasta lui, pe care se înalță minunata grădină a Paradisului pământesc.

⁶⁰ *Curat*: Fără a păcătui.

⁶¹ *Primul ceas*: Dante afirma că Adam a rămas în Rai de la prima până la a șaptea oră a zilei în care fusese creat de Dumnezeu.

Cântul XXVII

¹ *Tot raiu*: întreg Paradisul slăvește Treimea creștină.

² *Zâmbet*: întregul Cosmos era un zâmbet de lumină. Beția simțurilor lui Dante este produsă și prin auz și prin vedere.

³ *O, dulce*: Toate aceste caracteristici ale vieții din Paradis, în contrast cu atributele inverse ale vieții de pe pământ.

⁴ *Patru văpăi*: Petru, Iacob, Ioan și Adam.

⁵ *Cea dintâi*: Sfântul Petru, al cărui înveliș devine din ce în ce mai luminos.

⁶ *Hultani*: Dacă planetele Jupiter și Marte ar fi niște vulturi care și-ar schimba penele între ei, Jupiter din alb ar deveni roșu, iar Marte din roșu, alb. Se precizează deci în aceste versuri că lumina care învăluia pe sfântul Petru a devenit nu numai mai intensă dar și de culoare roșie.

⁷ *De-mi schimb culoarea*: în tăcerea imensă a spațiilor siderale în care s-a oprit orice cântec, răsună vasta voce a Apostolului Petru, care îi atrage atenția lui Dante că întregul cer își va schimba culoarea, trecând spre roșu-aprins, drept semn de profundă rușine la auzul cuvintelor de invectivă pe care le va pronunța împotriva corupției curiei papale însuși întemeietorul bisericii, principele apostolilor, Petru.

⁸ *Cel care*: Acela care uzurpă locul întemeietorului bisericii nenumit (atâta este de odios), este adversarul lui Dante, papa Bonifaciu al VIII-lea.

⁹ *Al meu:* Această repetare accentuează indignarea, arătând încă o dată cât de nevrednic este cel care a furat locul adevăratului vicar al lui Cristos.

¹⁰ *Gol:* Tronul Papal este vacant, cu toate că Bonifaciu fusese ales ca papă, atât de nevrednic de înalta demnitate pontificală este socotit el aici în ceruri, corupt uzurpator.

¹¹ *Țintirim:* Un cimitir este orașul Roma, unde fusese îngropat Sfântul Petru însuși, împreună cu atâția alți martiri creștini. Din acest loc sacru, Bonifaciu a făcut o „cloacă de sânge și duhoare”, produse de toate ticăloșiile curții papale.

¹² *Spurcatul:* Lucifer, care a fost precipitat din cer și care se bucură nespus în Infern de spectacolul corupției papale.

¹³ *În zori:* Soarele colorează norii în roșu dimineața și în crepusculul serii. Așa s-a înroșit de indignare întregul cer, toți dreptfericiții Paradisului.

¹⁴ *Și ca:* O comparație magistrală, care ne arată cât de profund cunoscător al sufletului femeiesc era Dante.

¹⁵ *La fel:* Beatrice și-a schimbat înfățișarea, întunecându-se la față, ea care era numai lumină și zâmbet.

¹⁶ *Când pătimi:* Iisus Cristos, de a cărui răstignire s-a cutremurat pământul și s-a întunecat cerul, soarele ascunzându-se.

¹⁷ *Schimbată:* Vocea lui Petru se schimbase, căpătând o notă și mai puternică, de indignare.

¹⁸ *Mireasa:* Biserica.

¹⁹ *Lin:* Lin și Clet au fost urmașii imediați ai Sfântului Petru la tronul pontifical. Amândoi au primit moartea de martiri creștini.

²⁰ *Tarabă dezvățată*: Nu a fost crescută biserica, „mireasa lui Cristos”, cu sângele lui Petru și al primilor urmași, pentru a fi astăzi prostituată, pentru a fi folosită pentru procurarea de bunuri venale.

²¹ *Sixt. Papă* între anii 117-127, mort ca martir creștin.

²² *Pius*: Pius I, papă între anii 156-165, și el mort ca martir.

²³ *Calist*: Și el papă martir (217 - 222).

²⁴ *Urban*: I-a urmat lui Calist ca papă între anii 222 - 230; a murit și el martirizat. Sunt enumerați toți acești înalți prelați a căror viață și al căror sfârșit au avut drept țintă să îndrepte pe creștini pe calea cea bună, care duce la cucerirea Paradisului.

²⁵ *De-a dreapta*: Papii care au urmat primilor pontifici, întemeietorii și consolidatorii bisericii, au favorizat pe unii în detrimentul altora. Aluzie certă la guelfi, care erau protejați de papalitate.

²⁶ *A noastre chei*: Însemnele Sfântului Petru, care acum erau steme pe steagurile papilor în lupta lor dusă chiar împotriva creștinilor.

²⁷ *Chipul meu*: Imaginea Sfântului Petru era pe pecetea cu care se sigilau și se întăreau bulele papale mincinoase, acordatoare de privilegii și de indulgențe, în schimbul banilor.

²⁸ *Rușine pat*: Apostolul este cuprins de o sfântă indignare împotriva corupției și venalității papilor succesori.

²⁹ *Lupi flămânzi*: Alegoria este clară. Păstorii, înalții prelați, sunt în realitate cei mai răpitori și mai sângeroși lupi pentru turma creștină care le-a fost încredințată.

³⁰ *Părinte*: Invectiva apostolului imploră justa

mânie a divinității împotriva ecleziastilor total corupți.

³¹ *Gasconi*: Alți papi mai răi vor veni în viitor din Gasconia, ca papa Clement al V-lea (cf. *Infernul*, Cântul XIX).

³² *Caorsini*: Aluzie la papa Ioan al XXII-lea din Cahors (cf. *Paradisul*, Cântul XVIII). Blamați de Dante în Cânturile amintite mai sus, ei sunt invectivați, cu cele mai aspre cuvinte, de însuși întemeietorul bisericii, care îi acuză de cel mai teribil lucru, acela de a fi vampiri care sug sângele martirilor pe care s-a ridicat biserica creștină.

³³ *Scipio*: Niciodată Dante nu uită Roma și gloria ei. Providența voise ca Roma, sortită să fie centrul bisericii și reședința pontifului creștin, să nu cadă sub cartaginezi.

³⁴ *Curând*: Este înscrisă în terțină o profeție relativă la răzbunarea divinității asupra prelaților și bisericii corupte.

³⁵ *Iar tu*: Dante este însărcinat în această terțină solemnă cu o înaltă misiune. Aceea de a transmite oamenilor, pe pământ, la întoarcerea sa, cuvintele aspre ale invectivei întemeietorului bisericii și profeția lui de justă răzbunare divină asupra corupției eclesiastice.

³⁶ *Capricornul*: Iarna, când soarele se află în constelația Capricornului.

³⁷ *Fulgi*: Este o cădere de zăpadă inversă. Fulgii plutesc spre zenit, spre verticală. Sunt sufletele drept-credincioșilor care părăsesc cerul stelelor fixe pentru a se reîntoarce în Empireu.

³⁸ *Privește jos*: Beatrice îl îndeamnă să privească jos, către pământ, pentru a putea vedea uriașul drum pe care l-a străbătut până acum. Ne amintim că Dante

mai privise o dată spre pământ, din Constelația Gemenilor (cf. *Paradisul*, Cântul XXII).

³⁹ *Zona-ntâi*: Geografia medievală împărțea emisferul boreal în șapte zone locuibile (numite „clime” în textul italian), paralele cu ecuatorul. Prima climă, așa cum o definește Dante în terțina următoare, urmând pe geografi medievali, începe de la fluviul Gange și se sfârșește la Cádiz („Gade”). Sensul celor două terține este următorul: de când se uitase prima dată spre pământ și până acum, când se uită a doua oară, Dante străbătuse împreună cu cerurile rotitoare un arc de 90 de grade, corespunzător pe pământ extensiunii „întâiei clime”. (O altă alambicată construcție astronomică, dar care demonstrează profundele cunoștințe ale poetului.)

⁴⁰ *Gade*: Cádiz. Dante vedea până dincolo de strâmtoarea Gibraltar, peste care se avântase Ulise în dorința lui de a ști, de a explora necunoscutul. Această cale fusese „nebunească” (în textul original), pentru că, așa cum ne amintim din *Infern* (Cântul XXVI), corabia cutezătorilor navigatori naufragiase în mijlocul vârtejurilor de lângă țărmurile muntelui Purgatoriului.

⁴¹ *Limanul*: Este vorba de țărmul fenician, de pe care Jupiter, transformat în taur, o răpise pe frumoasa fată a regelui fenician Agenor, Europa.

⁴² *Semn*: Soarele se afla sub picioarele lui Dante, despărțit cu mai mult decât cu un semn zodiacal. Adică Dante, aflat în constelația Gemenilor și Soarele în cea a Berbecului, erau despărțiți de semnul zodiacal al Taurului. Sensul terținei este următorul: Dante ar fi putut să vadă mai mult din pământ, dacă acesta ar fi fost luminat mai favorabil de soare.

⁴³ *Pururea*: încă o dată Dante își declară dragostea absolută pentru Beatrice, nestinsa lui dorință de a o privi mereu.

⁴⁴ *Momelile*: Tot ce a creat natura sau arta ca să atragă și să cucerească mintea oamenilor prin frumusețea trupurilor umane, vii sau pictate, n-ar fi putut să se compare cu extraordinara frumusețe a Beatricei. Mai frumoasă decât orice creație a naturii sau a artei era iubita marelui poet și îndrăgostit.

⁴⁵ *Cuibul Ledei*: Este constelația Gemenilor, numită astfel de Dante după numele mamei celor doi gemeni (Castor și Polux), Leda.

⁴⁶ *M-azvărli*: Puterea extraordinară a ochilor Beatricei, privită extatic de poet, l-a smuls din cerul al optulea și l-a proiectat în cel mai iute dintre ceruri, în cel de al nouălea, în vertiginosul prim mobil sau cristalin.

⁴⁷ *Greu*: Era greu să știi în care parte a celui de al nouălea cer intraseră, deoarece toate părțile lui erau egale și ca iuțeală și ca lumină.

⁴⁸ *Însuși Dumnezeu*: Este una dintre cele mai îndrăznețe expresii ale poetului creștin Dante Alighieri, care-și poate compara iubita cu însăși divinitatea supremă...

⁴⁹ *Temei*: În acest cer există forța care face ca pământul, care este centrul universului, să rămână nemișcat (conform doctrinei ptolemaice a contemporaneității dantești, care era geocentrică), și în jurul lui să se rotească toate celelalte elemente și ceruri.

⁵⁰ *El doar*: Cerul acesta nu mai are niciun alt cer deasupra lui în care să fie conținut, în afară de mintea divinității, de la a cărei iubire capătă impulsul mișcării

și virtutea de a influența celelalte ceruri, care îi sunt inferioare în arhitectura armonică a Paradisului.

⁵¹ *Lumina:* „Lumina și iubirea” sunt caracteristicile Empireului și ale divinității și ele cuprind ca un imens cerc acest de al nouălea cer. Așa cum acest cer suprem le cuprinde la rândul lui pe celelalte opt, străbătute de Dante.

⁵² *Pricepe:* Empireul poate fi înțeles numai de Dumnezeu.

⁵³ *Mișcarea:* Mișcarea cerului al nouălea, a primului mobil, nu se poate compara cu a nici unui alt cer. În schimb, toate celelalte mișcări ale celorlalte ceruri inferioare sunt măsurate de el, precum numărul zece este definit de cinci și de doi care, înmulțite între ele, dau totalul zece.

⁵⁴ *Timpul:* în acest vas, care este cerul al nouălea, își are „timpul”, ca o plantă, rădăcinile, în timp ce în alte ceruri („altele”), planete, care măsoară timpul pentru muritori, îl are frunzele (mișcările vizibile). Sensul: „timpul” este măsurat cu ajutorul mișcării, mișcarea are drept origine acest cer, numit și primul mobil, cerul motor al lumii. Oamenii își măsoară timpul după mișcările, vizibile pentru ei, ale planetelor, dar mișcarea reală își are originea în cerul al nouălea, în primul mobil, deci și timpul își are sediul aici.

⁵⁵ *O, lăcomie:* Beatrice blamează lăcomia de bunuri pământești, care-i scufundă pe oameni în undele abjecției, nelăsându-i să aspire spre ceruri.

⁵⁶ *Searbăd rod:* într-o fructă care nu-i bună de mâncat se preface cea mai „dulce prună”, stricată de ploile care au căzut neîncetat și au putrezit-o. Sensul: oamenii voiesc binele, dar asupra acestei voințe cad

ploile torențiale ale poftelor, care-i împing pe calea păcatelor.

⁵⁷ *Tuleiul*: Înainte de a le fi crescut mustața, încă din adolescență, oamenii își pierd nevinovăția și credința.

⁵⁸ *Postește*: Postește omul numai când este un prunc nevinovat, dar mai apoi, când crește, se îndoapă cu tot felul de mâncări, și în „fiece lună” (chiar și în zilele de ajunare prevăzute de biserică).

⁵⁹ *Dar limba*: Terțina este una dintre cele mai aspre. Numai când este copil, omul își iubește mama, ca apoi, crescând, să-i dorească moartea cât mai grabnic, probabil pentru a o moșteni.

⁶⁰ *Pelița*: Pielea oamenilor se îngroașă („devine din albă neagră”, în textul original), căpătând un aspect bestial, sub semnul apelurilor Circei, simbol al poftelor.

⁶¹ *Copila*: Circe, magiciana care l-a reținut pe Ullise în mrejele dragostei senzuale și care i-a schimbat pe tovarășii săi în porci, este numită în *Eneida* (VII, 11) fiica Soarelui, a aceluia „care alungă nopți și zorile ne-arată”.

⁶² *Cârmaci*: Atât tronul imperial cât și cel pontifical, ocupat de un uzurpator ca Bonifaciu al VIII-lea, nu aveau un cârmaci, un conducător capabil să-i abată pe oameni de pe calea rătăcirii.

⁶³ *Dar mai 'nainte*: Mai înainte ca ianuarie să iasă din iarnă din cauza acelei sutimi, părțile de timp, pe care oamenii nu o iau în considerație. Când Iuliu Cezar a reformat calendarul, stabilind anul de 365 zile și 6 ore, au fost neglijate 12 minute (a o sută parte dintr-o zi). Aceste sutimi, adăugându-se în fiecare an unele altora, cu trecerea secolelor s-ar fi adunat și,

laolaltă, ar fi făcut ca luna ianuarie să devină luna. martie, luna primăverii. Dar altă reformă a calendarului, înfăptuită în 1582 de către papa Grigore al XIII-lea (introdusă și în țara noastră în 1924), a pus lucrurile la punct.

⁶⁴ *Mugi*: Nu vor trece mulți ani, și cerurile vor face să răsunе glasul mâniei divine, pe care o așteaptă atâția oameni care sunt însetați de dreptate.

⁶⁵ *Va-ntoarce*: Comparația este luată din nou din lumea marinariilor și sensul ei este foarte clar: omenirea se va îndrepta din nou spre drumul cel bun. Din nou un cânt din Paradis, cu accente atât de puternice împotriva ecleziaștilor, se încheie cu o lumină de speranță, cu o altă profeție consolatoare.

Cântul XXVIII

¹ *Când*: Când Beatrice a terminat asprele ei cuvinte îndreptate împotriva corupției umanității contemporane.

² *Cea care raiul*: Beatrice, care în viața lui Dante a adus Paradisul.

³ *O torță*: O lumină care se reflecta într-o oglindă mai înainte de a fi văzut-o în realitate sau a se fi gândit la ea, deci cu totul pe neașteptate.

⁴ *Se-ntoarce*: Se întoarce imediat, ca să-și dea seama dacă exista în realitate, în spatele lui, izvorul luminos, a cărui imagine scânteietoare o vede reflectată în oglindă. Și își dă seama că așa este.

⁵ *Ca versu-n cânt*: Există un deplin acord, așa cum exista concordanța deplină între melodie și ritmul ei.

⁶ *Așa și eu*: Așa face și Dante și se întoarce spre a vedea care este realitatea izvorului luminos, oglindit în dumnezeieștii ochi ai Beatricei, din care a izvorât

flacăra dragostei ce l-a cuprins în timpul *Vieții noi*.

⁷ *Când țintă câți*: Atunci când observi cu toată atenția rotirea acestui cer.

⁸ *Lumine*: Strălucirea acelui punct luminos pe care-l vede Dante în primul mobil este atât de intensă, încât ochii atinși de ea trebuie să se închidă repede, spre a nu orbi.

⁹ *Stea*: Punctul acela este atât de mic, redus infinitezimal, ca un punct matematic, indivizibil, aproape imaterial, încât chiar o stea care de pe pământ ne apare atât de mică, pusă lângă el, ar fi putut apărea de dimensiunile lunii pline lângă cea mai mică stea a firmamentului.

¹⁰ *Nu departe*: în jurul acelui punct luminos, care reprezintă divinitatea, la o depărtare egală cu aceea la care se afla o lumină de haloul din jurul ei, produs de vaporii de apă, se rotea un cerc de foc cu o iuțeală atât de mare, încât o depășea chiar pe a primului mobil („suprema boltă”), care se știe că este cel mai vertiginos dintre toate cerurile. Acesta este primul cerc din ierarhia îngerilor, al serafimilor.

¹¹ *Alt cer în juru-i*: Al doilea cerc de foc, în care se află heruvimii. Urmează apoi celelalte cercuri de foc, până la nouă, în următoarea ordine: cercul serafimilor, al heruvimilor, al tronurilor, al stăpânilor, al virtuților, al puterilor, al principilor, al arhanghelilor și al îngerilor.

¹² *Lărgime*: Cel de al șaptelea cerc de foc este atât de larg, încât curcubeul, considerat ca un cerc întreg, nu l-ar fi putut cuprinde.

¹³ *Și încă două*: Aceste alte „două” sunt cercurile de foc, al optulea și al nouălea, care cuprind pe arhangheli și pe îngeri.

¹⁴ *Mai agale:* Cu cât aceste cercuri se aflau mai departe de punctul luminos, cu atât se roteau mai lent.

¹⁵ *Și mai vârtos:* Și cu cât un cerc de foc era mai aproape de punctul divin, cu atât era mai luminos și mai pur. Fiind mai aproape de însăși esența divină a luminii, o reflecta mai profund și mai intens.

¹⁶ *Vrerea:* Ardoare de a ști.

¹⁷ *De el:* De acest punct de lumini depinde și cerul și întreaga fire. Definiția cea mai simplă și mai ortodox-creștină a divinității.

¹⁸ *Dintâie:* Primul cerc este al serafimilor, care este cel mai apropiat de centrul luminos al punctului divin, fiind pentru asta și cel mai luminos și cel mai rapid.

¹⁹ *Aceeși rânduială:* Dacă și în lumea sensibilă ar exista o asemenea ordine, Dante ar fi satisfăcut cu răspunsurile Beatricei și n-ar mai avea nimic de întrebat.

²⁰ *Ci-n lumea noastră:* Iată care este nedumerirea lui Dante. El a văzut că cerurile care se rotesc în jurul pământului au o iuțeală cu atât mai mare cu cât se depărtează de centrul lor, pe când aici, în cerul cristalin, este invers: cercurile de foc sunt cu atât mai rapide cu cât sunt mai apropiate de centrul lor, punctul luminos.

²¹ *Să-mi spui:* Dante ar dori să știe de ce există această deosebire între copie („icoana”) (cerurile care se rotesc în jurul pământului), și „modelul” (cercurile de foc care se rotesc în jurul punctului luminos al divinității).

²² *Nodul:* Dacă mâinile tale nu pot dezlega un astfel de *nod* (problemă), să nu te miri, pentru că

acest nod nedezlegat de oameni s-a strâns mereu mai mult.

²³ *A lumii sfere:* Cerurile care se rotesc în jurul pământului au o orbită mai vastă sau mai îngustă, după mărimea virtuții care le pătrunde și cu ajutorul căreia se învârtesc cu variate iuțeli.

²⁴ *Ăstui cer:* Deci acestui cer, al nouălea, primul mobil, care trage după sine întreg universul, dându-i mișcarea de rotație, îi corespunde aici întâiul cerc de foc al serafimilor, cei care știu cel mai mult, ei fiind cei mai aproape de divinitate.

²⁵ *Dacă mintea-ți:* Dacă apreciezi cerurile după virtutea care le pătrunde și nu după extensiunea lor materială.

²⁶ *Substanțelor:* A substanțelor îngerești care se rotesc în jurul punctului luminos în cele două cercuri de foc.

²⁷ *Potrivire:* Perfecta corespondență care exista între mai mare cu mai mult și dintre ce-i mic cu mai puțin, după cum este și inteligența care mișcă acele ceruri.

²⁸ *Borea:* în mitologie, vânturile erau personificate, având figuri umane. Așa este Boreas, care suflă dinspre nord-vest, vânt temperat ce readuce totdeauna vreme frumoasă.

²⁹ *Precum în cer o stea:* Răspunsul Beatricei, ca și vântul de nord-vest, îi luminase toată ceața nedumeririlor, și acum adevărul asupra celor nouă ceruri și a celor nouă cercuri de foc care se roteau invers îi este tot așa de luminos ca o stea.

³⁰ *Cafleru:* O altă imagine luată din lumea artizanilor florentini, pentru a arăta radiația cercurilor ierarhiilor angelice.

³¹ *Că-n numere*: în textul original: „Numărul lor întrecea de mii de ori dublarea șahului”. Pentru a arăta cât de mare era numărul roiurilor angelice care scânteiau în cele două cercuri de foc, Dante face aluzie la cunoscuta legendă care stă la originile șahului. Indianul care inventase jocul de șah l-a prezentat regelui Persiei, cerând în schimb o răsplată care în aparență era foarte modestă: un bob de grâu pentru primul pătrat al tablei de șah, două pentru al doilea pătrat, patru pentru al treilea ș.a.m.d., adică în progresie geometrică, numărul 2 ridicat la puterea 64 (câte pătrate are eșichierul). Rezulta un număr de douăzeci de cifre = 18.446.744.073.709.551.615, care nu ar fi putut fi acoperit de întreaga recoltă de grâu a Persiei în mai multe sute de ani.

³² *Locul lor*: Fiecare cerc la locul lui prestabilit, intonând cântări de glorie punctului luminos care reprezenta divinitatea.

³³ *Heruvi*: Heruvimii care împreună cu serafimii formează primele două cercuri de foc.

³⁴ *Punctul prim*: Punctul radiant. Dumnezeu.

³⁵ *Treime*: Prima triadă, prima ierarhie angelică.

³⁶ *Bucurii*: Beatitudinea care le este acordată de putința de a-i vedea pe Dumnezeu, conștiința adevărului și pacea oricărei minți.

³⁷ *Fericirea*: Fericirea pentru această primă ierarhie consta, în primul rând, în actul contemplației divine.

³⁸ *Meritul*: Actul contemplației divine, deci fericirea, este proporțională cu meritul fapturii respective. Proporția aceasta de contemplație, răsplătirea deci, derivă din „buna vrere” a omului și din ajutorul grației divine.

³⁹ *Berbec:* Expresia „noaptea de Berbec” semnifică toamna, pentru că atunci constelația Berbecului devine nocturnă, în timp ce primăvara este diurnă. Splendida terțină definește o primăvară eternă, paradiziacă.

⁴⁰ *Trei isonuri:* Fiecare cerc de foc al acestei de a doua triade angelice cântă o melodie deosebită.

⁴¹ *Penultimele:* Al șaptelea și al optulea cerc de foc.

⁴² *îngeri:* Aici cuvântul nu are sens general ci semnifică componența celui de al nouălea cerc de foc care se rotește în jurul punctului luminos.

⁴³ *Cu toții sus:* Aceste cercuri de foc privesc „sus”, în extaz, spre punctul luminos al divinității. Iar în jos”, atrag pe cele inferioare. Deci ele își transmit de sus în jos puterea de atracție, fiind în același timp atrase de punctul central divin.

⁴⁴ *Dionis:* Dionisie Areopagitul, episcop al Atenei, care către anul 500 a scris o operă intitulată *De coellesti hierarchia*, pe care Dante a cunoscut-o în mod sigur și pe care a utilizat-o în acest Cânt pentru clasificarea ierarhiilor îngerești.

⁴⁵ *Grigore:* Grigorie cel Mare (540 – 604), vestit papă, care a urmat o altă ordine a ierarhiilor îngerești.

⁴⁶ *Râse:* Intrând în Paradis, după moartea sa, putând astfel să-și dea seama de eroarea în care căzuse, orânduind altfel ierarhia îngerilor.

⁴⁷ *Să nu te miri:* Să nu se mire Dante dacă un muritor ca Dionisie Areopagitul a putut să releve un adevăr atât de tainic ca acesta al ierarhiilor angelice. Acest adevăr i-a fost transmis de către însuși sfântul Pavel (cel care convertise la creștinism pe Dionisie), și care, răpit fiind în ceruri, putuse vedea aici, direct,

adevărata orânduire divină.

Cântul XXIX

¹ *Berbec*: Luna se afla sub semnul zodiacal al Cumpenei iar soarele sub acela al Berbecului.

² *Zare*: Se găsesc în același timp pe o linie a orizontului („zare”), dar în puncte diametral opuse.

³ *Zenitul*: într-acea poziție astronomică în care soarele și luna stau parcă în echilibru, la o egală distanță de zenit. Această poziție a astrelor respective durează numai o clipă. Toată această erudită comparație, foarte caracteristică atunci când Dante face incursiuni în astronomia medievală, pe care o cunoștea perfect, pentru a ne spune că Beatrice a tăcut o clipă.

⁴ *Punctul*: Punctul radiant al divinității care îl orbise inițial pe Dante.

⁵ *Ți-am zărit*: în punctul luminos se adună noțiunile de spațiu („loc”) și timp. Acolo a putut citi Beatrice gândurile și întrebările lui Dante.

⁶ *Nu spre*: Nu pentru a-și spori perfecțiunea a creat Dumnezeu pe îngeri, ci pentru ca splendoarea lui reflectată în aceste fapte celeste să se poată bucura de conștiința propriei existențe.

⁷ *Afară*: El i-a creat pe îngeri în afară de timp și spațiu.

⁸ *Iubirea-nveșnicită*: Eterna iubire, Dumnezeu.

⁹ *Noi iubiri*: îngerii.

¹⁰ *Mei*: Nici înainte de crearea. Îngerilor, Dumnezeu nu rămăsese inactiv („nu hodini”).

¹¹ *Un arc tricord*: Așa cum dintr-un arc cu trei coarde țâșnesc către țintă trei săgeți, așa a ieșit din mintea divinității făptura întreită a îngerilor, rezultată din formă, materie și contopirea lor.

¹² *Și după cum:* Și tot așa cum o rază de lumină cazând pe corpul transparent al cristalului sau chihlimbarului îl pătrunde imediat, iluminându-l în întregime, așa s-a întruchipat făptura îngerească dintr-odată, din cele trei elemente, în perfecțiunea și deplinătatea sa.

¹³ *Orânda:* împreună cu crearea îngerilor („substanțelor”), a fost creată și ordinea lor în univers, ei fiind orânduiți în Empireu, deasupra tuturor cerurilor, în „culmea lumii”.

¹⁴ *Actul pur:* îngerii au fost creați direct de Dumnezeu, iar din materie „pură” s-a constituit pământul.

¹⁵ *La mijloc:* între îngerii din Empireu și pământ, se află cele nouă ceruri, în care materia se unește cu actul prim (al divinității).

¹⁶ *Ieronim:* Născut în Dalmația către anul 340, călător și predicator în părțile Răsăritului, sfântul Ieronim a murit în 420. El este traducătorul în latinește al *Bibliei*. Într-o *Epistolă* afirmă că îngerii fuseseră creați cu mult înainte de crearea restului lumii. Opinia lui este combătută de Toma d'Aquino.

¹⁷ *Dar adevăru:* Afirmatia Beatricei asupra creației simultane a îngerilor și a restului lumii.

¹⁸ *Mulți:* La mulți autori de scrieri sacre, care stau sub semnul inspirației divine.

¹⁹ *Vei căta:* Dacă va studia cu atenție afirmația textelor sacre, ca *Geneza*, că „la început Dumnezeu a creat și cerul și pământul”.

²⁰ *Rațiunea:* Chiar și mintea oamenilor poate să înțeleagă că îngerii, creați pentru a pune în mișcare cerurile, nu puteau să existe atâtea secole fără obiectele activității lor

(cerurile pe care ei le roteau).

²¹ *Acuma*: Acuma, după ce Beatrice a vorbit și a satisfăcut întreita dorință de a ști a lui Dante, adică „unde” (unde s-au născut îngerii), (în afara spațiului), „când” (în afara timpului), „cum” (din iubirea divină).

²² *Douăzeci*: Nu a trecut mai mult timp decât îți trebuie să numeri până la douăzeci, și îngerii conduși de Lucifer s-au răzvrătit împotriva lui Dumnezeu.

²³ *Căzut-a*: Când îngerii răzvrătiți au fost învinși, căpetenia lor, Lucifer, a fost precipitată în haos, căzând asupra pământului, care tocmai atunci se consolida. El a săpat astfel uriașa prăpastie a Infernului, ridicând de cealaltă parte, la antipozi, din ape, muntele Purgatoriului.

²⁴ *Ceilalți*: îngerii ceilalți, credincioși lui Dumnezeu.

²⁵ *Trufie*: Cauza căderii lui Lucifer a fost trufia.

²⁶ *Că-ndură*: într-adevăr un vers magnific, readucând în memorie pe Lucifer văzut de Dante în centrul abisului infernal, prizonier etern al gheții (cf. *Infernul*, Cântul XXXIV).

²⁷ *Ceilalți*: îngerii rămași în Empireu, modești, au recunoscut că existența lor este datorată nesfârșitei mile și iubiri a lui Dumnezeu.

²⁸ *Nu te-ndoi*: Să fie sigur Dante că grația divină este proporțională cu meritul.

²⁹ *Sobor*: Adunarea îngerilor din aceste cercuri de lumină.

³⁰ *Școli*: în școlile Evului Mediu, teologal și scolastic.

³¹ *Vrea*: Se discută deci în școlile teologice dacă îngerii au sau nu voință, inteligență și memorie.

³² *Cerescul chip*: îngerii, de când au fost creați,

de când au avut viziunea divinității

(„cerescul chip”), nu au întors niciodată fața de la ea.

³³ *Amintiri*: Având mereu în fața lor pe Dumnezeu în care pot vedea totul, îngerii nu au nevoie de memorie.

³⁴ *Rea-credință*: Sunt unii (teologi, ca în cazul acesta) pe lume care sunt de bună sau rea-credință, unii cred că spun adevărul greșind cu bună-credință, alții care mint cu rea-credință.

³⁵ *O cale*: Filosofând, oamenii nu urmează o singură cărare, a unicului adevăr. Fiecare filosof, vrând să pară mai original și deci superior celorlalți, își urmează, din vanitate, un drum propriu.

³⁶ *Scriptura*: Sufletele din Paradis sunt îndurerate mai cu seamă de răstălmăcirea Sfintelor Scripturi.

³⁷ *Cât sânge*: Sângele martirilor vărsat pentru propovăduirea cuvântului Scripturilor.

³⁸ *Râvnind*: Dorind să pară drept mari teologi, din vanitate, se scornesc de către unii interpretări în care se uită de izvorul pur și adevărat al Scripturilor.

³⁹ *De Lună*: Spun unii că în clipa răstignirii lui Cristos, cerul s-a întunecat din cauza lunii, care, așezată între pământ și soare, a provocat o eclipsă. Aceasta este o minciună, pentru că lumina soarelui s-a întunecat de la sine, într-un mod miraculos, fără eclipsarea produsă de interpunerea unor corpuri cerești.

⁴⁰ *Soarele s-ascunse*: Din cauza acestui miracol provocat de durerea divină la moartea Fiului lui Dumnezeu s-a întunecat cerul. Fenomenul a fost general, putând fi observat de „spâni” (locuitorii cei

mai apuseni din Evul Mediu), de către „inzi” (locuitorii cei mai răsăriteni din lumea cunoscută atunci), la fel și de către „iudei” (care se aflau la mijloc, între Spania și India). Deci întunecarea cerului a fost generală, putând fi observată de întreg emisferul locuit, ceea ce nu ar fi fost cazul dacă ar fi fost numai o eclipsă a soarelui provocată de interpunerea lunii între el și pământ.

⁴¹ *Lapi*: „Lapi” și „inzi”, diminutive din Jacopo și Aldobrando, nume foarte obișnuite în Florența.

⁴² *Năzbâtii*: Câte opinii false se proferă din înaltul amvoanelor.

⁴³ *Bietul mirean*: Iată cât de vinovați sunt acești predicatori eronați, care hrănesc cu interpretări false oamenii din popor, ignoranți și candizi.

⁴⁴ *Credință*: Cristos a indicat apostolilor săi drept temelie a propovăduirii adevărul creștin.

⁴⁵ *Scriptură*: Apostolii au avut drept armă numai *Evangelia* și învățăturile ei.

⁴⁶ *Râde gros*: Predicatorii bisericești au acum obiceiul de a-și împăna predicile cu anecdote și glume tari, pentru a provoca efecte oratorice, care-i fac să se umfle de trufie.

⁴⁷ *Norodul*: Poporul care ascultă candid un asemenea predicator.

⁴⁸ *Prin ea*: Prin această încredere a sporit prostia în lume încât oamenii dau buzna peste aceia care acordă prin vorbe iertarea păcatelor. (Se face în felul acesta aluzie la ceea ce avea să fie abuzul de indulgențe, care va atrage oprobriul asupra papalității și bisericii catolice).

⁴⁹ *Cu ea*: Cu aceste zadarnice făgăduieli de iertare a păcatelor își îngrașă porcii călugării

antonieni, urmașii sfântului Anton, reprezentat totdeauna cu un porc la picioare, simbolul Diavolului care-l ispitise în atâtea rânduri.

⁵⁰ *Mai rău:* Mai răi decât porcii sunt chiar călugării care sunt falși predicatori, desfrânați și pomeniți aici cu atât de aspre cuvinte de Beatrice.

⁵¹ *Dreapta cale:* A subiectului principal, natura îngerilor.

⁵² *Număr:* Sunt atât de mulți îngerii, încât nu numai că nu se poate spune numărul lor, dar nici măcar nu se poate concepe.

⁵³ *Daniel:* Aluzie la un pasaj din *Daniel* (VII, 10), în care se poate citi că profetul nu dă un număr determinat vorbind despre îngeri ci scrie că „mii de mii îl serveau pe Dumnezeu și de zece mii ori zece mii stăteau în fața lui”.

⁵⁴ *Lumina-ntâi:* Dumnezeu. Lumina divină se răsfrânge în îngeri, în fiecare altfel, cu tot numărul lor infinit.

⁵⁵ *Priceperea:* Viziunii intelectuale („priceperea”) îi urmează „iubirea”. Deci fiecare înger având o viziune diversă a lui Dumnezeu are și o iubire variată pentru el. Diversă viziunea, diversă iubirea.

⁵⁶ *Veșnice puteri:* înălțimea, grandoarea lui Dumnezeu („veșnica putere”), care a creat atâtea „oglinzi” (îngeri), în care se reflectă, rămânând totuși unul, ca și mai înainte de a fi fost creat universul.

Cântul XXX

¹ *Șase mii de mile:* Amiaza era departe de Italia cu aproximativ 6.000 de mile, cam șapte ore. Pentru cunoștințele geografice ale lui Dante, circumferința planetei era de 20.400 de mile, așa că cele 6.000 corespund la șapte ore de lumină a soarelui. Dante

precizează că în Paradis putea să fie amiază iar pe pământ se revărsa de ziua.

² *Umbra*: Umbra pământului proiectată în spații era aproape orizontală.

³ *Bolta înstelată*: Este cerul stelelor fixe, cel mai înalt și deci cel mai depărtat de ochii oamenilor. El începe să se lumineze treptat și în felul acesta stelele se sting și dispar de pe boltă.

⁴ *Mândra auroră*: După cum pășește Aurora, eliminând de pe boltă, rând pe rând, stelele, de la cea mai puțin luminoasă la cea mai strălucitoare, care dispăre cea din urmă.

⁵ *La fel*: Tot așa, treptat, ca și stelele de pe boltă care dispar atunci când se ivește Aurora, au dispărut cele nouă cercuri de lumină ale îngerilor din jurul punctului divin care îl învinsese pe Dante prin infinita-i strălucire.

⁶ *Părănd cuprins*: Punctul radiant pare închis de cele două cercuri de lumină; în realitate el le cuprinde pe toate.

⁷ *Tot ce-am rostit*: Declarația lui Dante este absolută. El făgăduise în finalul *Vieții noi* să scrie despre iubita sa lucruri care n-au mai fost spuse niciodată despre vreo femeie. Și acum se teme că nu-și va putea ține făgăduiala. Dacă el ar putea concentra tot ce-a spus până-acum despre frumusețea ei divină, tot n-ar fi de ajuns pentru a arăta cât de frumoasă este acum.

⁸ *Farmec*: Extraordinara frumusețe a Beatricei întrece zborul celei mai înalte fantezii umane. Numai Dumnezeu ar putea înțelege o asemenea frumusețe.

⁹ *Și-nvins mă dau*: Dante mărturisește că se declară învins, nesimțindu-se în stare să descrie

frumusețea Beatricei, așa cum pot fi învinși de multe ori, în tratarea temei lor, poezii comici sau tragici.

¹⁰ *Comic sau traged:* Dante dă aici cuvintelor „comic” și „traged” înțelesul artei poetice medievale, prin scriitor „comic” înțelegându-se autorul unei opere scrise în stilul popular, iar prin scriitor „tragic”, autorul unor producții solemne, scrise în stilul înalt, aulic.

¹¹ *Ca soarele:* Surâsul Beatricei și amintirea lui sunt pentru Dante ca lumina puternică a soarelui pentru niște ochi slabi.

¹² *Din prima zi:* Când avusese marea fericire de a o vedea pe Beatrice. De atunci și până acum, când a revăzut-o în înaltul cerurilor de lumină a Paradisului, el nu a încetat de a cânta minunata ei frumusețe.

¹³ *Dar:* Dar acum el se declară învins. Înalta lui artă, deși a ajuns la un grad suprem, nu poate să-i glorifice perfecțiunea.

¹⁴ *Las s-o spuie:* S-o cânte, în mai perfecte poeme, mai desăvârșiți poeți decât Dante Alighieri.

¹⁵ *Și-i doar lucoare:* Empireul, cer fără de sfârșit, cer al luminii pure.

¹⁶ *Două-oștiri:* Cele două infinite cete, una a drept-credincioșilor și alta a îngerilor.

¹⁷ *Ca fulgerul:* Sunt șase versuri care amintesc foarte plastic întreaga acțiune a unui fulger și efectul descărcării lui luminoase asupra ochilor omului.

¹⁸ *Lumina vie:* Fluviul de lumină care curge aici în Empireu.

¹⁹ *Giulgi:* Giulgiul luminii orbitoare care-l învăluise și care-l împiedica să mai vadă.

²⁰ *Focul:* Pentru a deprinde ochii acelor care

ascend în Empireu cu extraordinara viziune pe care o vor avea aici, divinitatea „descarcă” acest fulger extrem de luminos.

²¹ *Povară*: Ochii lui Dante au căpătat, prin grația divină, puterea de a suporta orice intensitate luminoasă.

²² *Văzui*: Urmează celebrele terține, care sunt un miracol al artei de a descrie și al fanteziei pătrunse de lumina și armonia Paradisului. Un fluviu de lumină curge printre țărături împodobite de cele mai minunate flori ale primăverii. Din fluviul de lumină tâșnesc scânteii care, căzând pe florile țărăturilor, sunt ca pietrele roșii de rubine încrustate în aur. Îmbătate de extraordinarul parfum al florilor divine, scânteile tâșnesc din nou către apele de lumină, scufundându-se în valuri și făcând să se înalțe alte roiuri de scânteii, într-un joc de armonie luminoasă fără de sfârșit.

²³ *Dorința*: Înalta dorință pe care a avut-o totdeauna Dante în decursul fantasticei lui călătorii se exprimă și aici, și o bucură pe Beatrice, purtătoarea adevărului.

²⁴ *Să sorbi*: Să soarbă cu ochii viziunea fluviului de lumină pentru a putea pătrunde adevăratul sens, ascuns de aparențe.

²⁵ *Soare*: În această mare de lumină, Beatrice nu poate fi comparată decât tot cu un astru.

²⁶ *Umbre*: Toate aceste elemente ale extraordinarei viziuni dantești sunt doar o palidă anticipare a adevăratei realități.

²⁷ *E vina-n tine*: Dante nu avea încă puterea de a pătrunde total sensurile înfășurate în aparențe.

²⁸ *Prunc*: Încă o dată Dante întrebuițează imagini din lumea copilăriei, de o mare eficacitate și

naturalețe.

²⁹ *Desăvârșind:* Spre a putea să cucerească vederea care pătrunde prin vălul aparențelor.

³⁰ *în cerc:* Adevăratei vederi cucerite acum de Dante, fluviul de lumină îi oferă o altă dimensiune, a devenit circular.

³¹ *Mască:* Comparație luată din carnavalul vesel al Florenței, în care era folosit portul măștilor. Așa cum un om care-și scoate masca își arată adevărata lui înfățișare.

³² *La fel:* Așa s-au transformat, adică și-au luat adevărata lor înfățișare, scânteile și florile, transformându-se în cele două cete de drept-credincioși și de îngeri.

³³ *Regatu:* Este Empireul în care Dante, om încă viu, a ajuns, și simte nevoia de a striga acest lucru întregului univers.

³⁴ *Lumină:* Lumina existentă în Empireu îl face vizibil pe Dumnezeu acelor creaturi care își caută pacea în contemplație.

³⁵ *Ale ei hotare:* Această lumină este atât de vastă, încât ea ar putea încinge și soarele.

³⁶ *Din sfânta rază:* Din această lumină se desprinde o rază care se reflectă în convexitatea celui de al nouălea cer, primul mobil, care de la această rază divină primește întreaga „viață” (mișcarea de rotație) și „puterea” de a-și transmite influența în toate cerurile inferioare care se rotesc sub el.

³⁷ *Și după cum:* Așa cum se oglindește primăvara în apele de la poalele ei o „clină” (colină), smălțată de flori și de ierburi colorate. (Imagini luate din peisajul, și el paradiziac, al minunatei țări care este Italia).

³⁸ *Roată:* Ca într-un imens lac circular în care pe

mii de trepte se oglindesc sufletele drept-credincioșilor.

³⁹ *Joasă:* Treapta cea mai de jos a acestui amfiteatru de lumină, a cărei circumferință era atât de vastă încât ar fi putut fi cingătoarea soarelui. Și erau mii de asemenea trepte, cum s-a văzut mai sus.

⁴⁰ *Roza:* Amfiteatrul de lumină este comparat acum cu un trandafir. Și Dante, pentru a sublinia incommensurabilitatea Empireului, se cutremură la gândul infinitelor trepte sau petale ale trandafirului, neconceput de vaste în părțile lor superioare.

⁴¹ *Dar ochii mei:* Privirea lui Dante nu s-a rătăcit pe această mare infinită de lumină a trandafirului. Ea devenise acum aptă să pătrundă orice viziune, oricât de înaltă, oricât de tainică.

⁴² *Totuna-i:* Cuvintele „aproape” sau „departe” nu au aici sens pentru că, nemaexistând spații, apropierea sau depărtarea nu sporesc și nu scad din puterea ochilor. Iată de ce Dante putea să vadă chiar și cele mai îndepărtate petale ale trandafirului.

⁴³ *Miresme:* Din centrul Empireului de lumină se înalță tot atâtea miresme de laude și de rugăciuni către Dumnezeu.

⁴⁴ *Luminoasă-oștire:* Infinita adunare a fericiților înveșmântați în alb, așezată în trepte pe petalele trandafirului de lumină. Dante s-a înălțat până la dominarea vizuală a întregului Paradis. Și ochii lui muritori contemplă cele mai profunde taine ale divinității.

⁴⁵ *Jilțurile:* Beatrice îi atrage atenția lui Dante că prea puține tronuri au rămas neocupate în cetatea de lumină a Empireului.

⁴⁶ *Pe tronul:* Privirea lui Dante era ațintită asupra

unui tron gol, deasupra căruia se afla o coroană, indicându-se astfel că el era destinat unui rege sau împărat.

⁴⁷ *Să nuntești:* Mai înainte de a muri și de a ascende în Paradis.

⁴⁸ *Enric:* Este vorba de acela care a întrupat, la un moment dat, toate speranțele lui Dante de a se întoarce în patrie, Enric al VII-lea de Luxemburg, încoronat împărat la Roma în 1312, mort lângă Siena, în 1313. îl vedem astfel pe Dante substituindu-se divinității creștine și răsplătind în Paradis pe înalții săi prieteni și partizani, așa cum în *Infern* precipitase în tenebre și chinuri pe aceia care îi fuseseră dușmani și adversari politici.

⁴⁹ *Va păși în casă:* Dar Italia, pradă dezbinării politice și luptelor partizane, nu va fi dispusă să se îndrepte pe calea justă, care pentru Dante era monarhia, asigurătoare a autorității laice, îndreptată împotriva puterii temporare a papalității.

⁵⁰ *Asemeni pruncului:* Invers decât imaginea precedentă, în care un copil se precipita către laptele vital, este aceasta în care un copil respinge hrana. Simbolul este clar.

⁵¹ *Păstor:* Capul bisericii (papa deci) va fi în timpul acela (al coborârii lui Enric al VII-lea în Italia) Clement al VI-lea.

⁵² *Pe față:* Papa se va opune planurilor mărețe ale lui Enric combătându-l.

⁵³ *Dar:* Dar acest papă nu va fi răbdător prea mult de Dumnezeu în tronul papal și va fi precipitat în *Infern* (în a treia bolgie a cercului al optulea), acolo unde sunt pedepsiți simoniacii, aceia care fac negustorie și trafic cu lucrurile sfinte (cf. *Infernul*,

Cântul XIX).

⁵⁴ *Cel d'Alagna*: Este papa Bonifaciu al VIII-lea, marele adversar al lui Dante, predecesorul lui Clement al V-lea. Stând cu capul în jos în mormintele de foc ale simoniacilor, el va fi împins mai înspre fund de către Clement, care va veni peste el. În felul acesta, chiar aici în Paradis, în finalul celei mai înalte viziuni asupra Empireului, Dante își subliniază hotărât concepția sa politică de exaltare a autorității laice (înfățișată prin Enric), împotriva papalității uzurpatoare a puterii lumești, reprezentată prin Clement și Bonifaciu.

Cântul XXXI

¹ *Roza dalbă*: Sufletele drept-credincioșilor care, înveșmântați în alb, formau un trandafir de aceeași culoare, în Empireu.

² *Pe cruce*: Suferind răstignirea și moartea, Iisus Cristos i-a mântuit pe oameni.

³ *Cealaltă*: Ceata îngerilor care îl contemplă („vede”) pe Dumnezeu, slăvindu-i gloria și bunătatea care le-a acordat un atât de înalt grad de beatitudine.

⁴ *Stupină*: La Dumnezeu, către care zboară îngerii după ce au adunat dulcele nectar din petalele albului trandafir, ca un infinit roi de albine.

⁵ *Răspândeau*: Când scoborau între petalele trandafirului alb, ei împărtășeau sufletelor dreptfericiților pacea și iubirea pe care o cucereau zburând spre Dumnezeu.

⁶ *Ci faptul*: Deși între trandafirul alb și divinitate zbura neîntrerupt o infinită ceată de îngeri, ea nu împiedica vederea, îngerii putând primi și lăsa lumina să treacă prin substanța lor, fără a o opri.

⁷ *Nu-i umbră*: Nimic nu poate fi obstacol pentru

razele divine. Cu atât mai mult niște fapte atât de perfecte ca ale îngerilor.

⁸ *Regat*: Acest regat al Empireului, în care pacea este eternă și care este locul drept-credincioșilor care au trăit și înainte și după Iisus Cristos.

⁹ *Același țel*: întregul popor al Empireului avea privirea ațintită spre un punct unic, spre Dumnezeu.

¹⁰ *Facă întreită*: Lumina întreită (a Treimii creștine), care pornea de la un singur foc (divinitatea). Dante o invocă, precum navigatorii steaua polară, să strălucească pentru a călăuzi „deasupra furtunii care zbugiuma întreaga viață a umanității.

¹¹ *De-au stat*: Dacă au rămas uimiți barbarii care au venit din acele țări septentrionale, peste care se rotește mereu constelația Ursei (în textul italian, nimfa Elice metamorfozată în Ursa), văzând Roma și mărețele ei monumente, îndeosebi Latera-nul, cum nu ar rămâne uimit Dante, privind arhitectura perfectă și infinita strălucire a Paradisului.

¹² *Din timp*: Venind în Paradis, Dante venise de la temporal la eternitate, de la stările umane la cele divine, dar mai cu seamă venise de la poporul dezbinat al Florenței, consumat în lupte fratricide, la poporul drept care își afla pacea și fericirea în Empireu.

¹³ *A sta*: între uimirea pe care o încerca și între bucurie, a preferat să nu audă, să nu vorbească, ci să rămână într-o mută contemplație.

¹⁴ *Ca pelerinul*: Ca un pelerin care a ajuns în sfârșit la locul pe care-și jurase să-l atingă și se bucură de faptul de a putea contempla templul acesta atât de visat, de a-l privi cu toată atenția, pentru a putea povesti despre el aceluia care nu l-au putut

ajunge.

¹⁵ *Așa:* Așa își umple pelerinul Dante Alighieri mintea și sufletul cu splendida imagine a Paradisului, înalta țintă a asprului său drum.

¹⁶ *Zâmbet:* Sufletele fericiților erau împodobite cu lumina propriului surâs, dar și de strălucirea care emana de la Dumnezeu.

¹⁷ *Obștească-nfățișare:* Privirea lui Dante îmbrățișează circular întreaga panoramă a Paradisului.

¹⁸ *Reaprină-ardoare:* Contemplația extatică a încetat, și în Dante se aprinde din nou flacăra dorinței de a ști.

¹⁹ *Un bătrân:* Beatrice a dispărut și în locul ei apare un bătrân, înveșmântat în alb, aidoma tuturor dreptfericiților din Empireu.

²⁰ *Părinte:* într-adevăr, terțina este portretizarea desăvârșită a unui părinte iubitor.

²¹ *Dar unde-i ea:* în strigătul lui Dante se simte toată neliniștea de care este pătruns, văzându-se despărțit de aceea care i-a fost iubită în timpul vieții și călăuză în înălțimile Paradisului.

²² *Spre a-ți împlini dorința:* Spre a duce la bun sfârșit arzătoarea dorință a lui Dante, adică de a-i îngădui viziunea lui Dumnezeu.

²³ *Al treilea brâu:* Pe a treia treaptă care coboară din înalt, Beatrice își are locul pe care meritele ei i l-au destinat.

²⁴ *Mut:* Cât de uman este îndrăgostitul Dante, care, în loc de a-i răspunde reverențios venerabilului bătrân, își întoarce cu mare grabă ochii spre locul indicat în înaltul Empireului, pentru a-și vedea femeia iubită.

²⁵ *Văzui:* Ochii lui au putut s-o vadă în glorie și slavă, aureolată de razele luminii divine. Iată cum Dante și-a înălțat dragostea în cel mai elevat loc al Paradisului, făcând-o aidoma celor mai înalți sfinți și îngeri, ținându-și solemna făgăduială artistică din finalul *Vieții noi*.

²⁶ *De bolta:* Dante indică imensa distanță care-l separa de Beatrice: ca din adâncimea mărilor până la înălțimea atmosferei în care se formează trăsnetele.

²⁷ *Și totuși:* Dar ochii lui de îndrăgostit și dilatați de noua putere vizivă pe care o primiseră în Empireu o vedeau totuși foarte clar.

²⁸ *O, tu:* Rugăciunea lui Dante către Beatrice este pătrunsă de toată umanitatea și căldura iubirii. Ea este aceea care a coborât în Infern pentru a-l ruga pe Virgiliu să-l scape pe Dante din pădurea întunecată a păcatelor și a celor trei fiare. În toată călătoria sa prin regatele de dincolo de mormânt, Dante a avut în permanență sprijinul

Beatricei.

²⁹ *Din grea robie:* Din sclav al păcatelor, așa cum a fost, Beatrice l-a purtat pe Dante către libertate. Versul acesta încheie în el întreaga misiune a Beatricei.

³⁰ *Păstrează-mi:* Cu o mare simplitate, Dante o roagă să-i stea mai departe în ajutor, pentru ca sufletul lui să nu păcătuiască niciodată atunci când se va întoarce pe pământ.

³¹ *Zâmbind:* în acest surâs se simte imensa depărtare la care se află acum Beatrice dar și deplinul ei consimțământ la rugăciunea lui Dante. În surâsul ei se încheie deplina ei iubire și făgăduiala că-i va fi mereu alături. Surâsul acesta este de o rară putere

artistică, mai elocvent decât toate discursurile care ar fi putut fi făcute. În felul acesta, în surâs și lumină, dispare Beatrice din *Divina Comedie*, operă în care i s-a ridicat cel mai înalt și nemuritor pedestal.

³² *Marea de lumine*: Dumnezeu.

³³ *Capăt*: Ținta călătoriei lui Dante era de a avea viziunea divinității.

³⁴ *Ruga*: Rugămintea Beatricei, care l-a ales pe acest venerabil dreptfericit să-i fie călăuză ultimă lui Dante spre contemplația divinității, așa cum, simetric, în primele cânturi ale *Infernului*, îl rugase pe Virgiliu să-l călăuzească pe Dante.

³⁵ *Rotește-ți*: îl îndeamnă pe Dante să mai privească o dată întreg trandafirul, ca să-și pregătească și să-și întărească astfel privirea pentru a putea susține înalta viziune a divinității.

³⁶ *Fecioara*: Fecioara Maria, căreia acest sfânt se declară a-i fi fidel și devotat.

³⁷ *Bernar*: Venerabilul bătrân este sfântul Bernard, fost stareț al mănăstirii din Clairvaux (Franța). Născut la Fontaines în anul 1091, a murit în 1153. A fost un propagandist înverșunat pentru Cruciada a doua, dar mai ales un adept înflăcărat al cultului Fecioarei Maria.

³⁸ *Croația*: Această țară este pomenită pentru a se indica o regiune foarte depărtată de Roma.

³⁹ *Veronică*: Este vălul cu care sfânta Veronica a șters sudoarea lui Iisus Cristos în drumul spre Golgota și pe care a rămas prinsă imaginea chipului Mântuitorului creștin. Acel ștergar se păstrează la Roma și este obiect de venerație creștină în biserica Sfântului Petru.

⁴⁰ *Nesațul*: Acel pelerin venit de departe nu se

satură să privească chipul lui Iisus de pe vâlul Veronicăi.

⁴¹ *Ardoarea*: Așa este și Dante, fără saț în contemplația sfântului Bernard, care a fost o adevărată flacăra de dragoste și caritate.

⁴² *Contemplând*: Prin actul contemplației, încă de pe când era pe pământ („în schit”), Bernard a gustat din extazul și pacea Paradisului.

⁴³ *Prin har*: Dante a renăscut prin extraordinara grație care i-a fost acordată de a străbate viu lumile de dincolo.

⁴⁴ *Jos*: Dante nu va putea înțelege, nu va putea cunoaște întreaga fericire a Paradisului dacă va ține ochii îndreptați numai spre treptele inferioare ale trandafirului.

⁴⁵ *Regina*: Să-și îndrepte ochii către treapta cea mai înaltă, pe care se afla așezată însăși Fecioara Maria, căreia întreaga împărăție a Paradisului îi este supusă și credincioasă.

⁴⁶ *Spre răsărit*: Așa cum în zori partea răsăriteană este mai luminoasă decât aceea în care soarele apune.

⁴⁷ *Un punct*: Punctul se află la margine, adică în locul cel mai înalt al cerului. Și el este mai luminos decât tot restul trandafirului alb.

⁴⁸ *La fel*: Terțina are următorul sens: după cum acolo înspre răsărit, de unde se vor ivi zorile, lumina se aprinde mai mult, scăzând în celelalte părți ale bolții cerești, Tot așa Fecioara Maria („flamura divină”) avea mijlocul mult mai luminos decât marginile.

⁴⁹ *Și mii de cete*: în jurul tronului pe care se afla Fecioara Maria zburau îngeri de intensități luminoase

variate, după gradul carității și beatitudinii lor.

⁵⁰ *O negrăit de dulce frumusețe:* Este Fecioara Maria, pe care Dante nu se gândește s-o descrie, considerând că ar fi cu neputință. Ea provoacă o imensă bucurie tuturor dreptfericiților din Empireu.

⁵¹ *Cuvinte:* Dacă Dante ar fi tot atât de bogat în cuvinte pe cât este în imaginație, tot n-ar putea să încerce să descrie o părticică măcar din acea desfătare a dreptfericiților care o contemplau pe Fecioara Maria.

⁵² *Para:* A ochilor Fecioarei Maria, pe care Dante îi contempla cu atâta devoțiune creștină.

⁵³ *Spre Vergura Marie:* Sfântul Bernard își întoarce și el privirea spre viziunea Fecioarei, aprinzând și mai mult setea de contemplație în Dante.

Cântul XXXII

¹ *Maestru:* Sfântul Bernard, care își ia aici rolul de a-l îndoctrina pe Dante, asemenea unui maestru, în problemele teologiei.

² *Durută rană:* Rana păcatului original deschisă de Eva a fost închisă și peste ea a turnat balsam de vindecare Fecioara Maria prin nașterea Mântuitorului creștin.

³ *Frumoasa:* Cea care stă la picioarele Mariei este însăși Eva, prima femeie a lumii, și atât de frumoasă pentru că fusese creată direct de către Dumnezeu.

⁴ *Rahiră:* Rahela, soția lui Iacob, simbolul vieții contemplative (cf. *Purgatoriul*, Cântul XXVII).

⁵ *Aleasa:* Beatrice, care stă în același rând cu Rahela. (cf. *Infernul*, Cântul II).

⁶ *Rebeca:* Soția lui Isaac.

⁷ *Sara:* Soția lui Avram, mama lui Isaac.

⁸ *Iudit*: Aceea care i-a eliberat pe iudei, prin uciderea lui Holofern.

⁹ *Străbunica*: Ruth, străbunica regelui psalmist David.

¹⁰ *Remuşcarea*: Căindu-se că l-a înşelat pe Urie, păcătuind cu soţia acestuia, Betsabea.

¹¹ *Evreice*: Cuvântul semnifică femei din *Vechiul Testament*, dinainte de apariţia lui Cristos.

¹² *Ce-mpart*: Aceste şapte femei formează un fel de zid de împărţire a trandafirului, separând două zone: una a credincioşilor care au crezut în venirea lui Cristos mai înainte de naşterea lui, alta a celor care au crezut după venirea lui pe lume.

¹³ *Sfinte trepte*: Petalele imensului trandafir.

¹⁴ *Floarea-i plină*: Zona în care toate tronurile erau ocupate. Aci se aflau aceia care crezuseră în Cristos înainte de naşterea lui, deci duhurile *Vechiului Testament*.

¹⁵ *Tronurile goale*: în această zonă se mai află, aşa cum e natural, locuri goale pentru sufletele care aveau să mai vină în Paradis până în ziua Judecăţii de apoi.

¹⁶ *Fac zid*: Aşa cum, aici, tronul Fecioarei Maria şi celelalte şase ale femeilor ebree formează un zid despărţitor, tot aşa, de cealaltă parte a trandafirului, formează o despărţire tronul sfântului Ioan Botezătorul, cel care a trăit în pustiu, a fost omorât de Irod (cf. *Paradisul*, Cântul XVIII) şi a rămas doi ani în Infern (în *Limb*), de unde a fost eliberat de Iisus Cristos.

¹⁷ *Despart*: Alături de tronul sfântului Ioan Botezătorul, tronurile lui Francisc din Assisi, Benedict şi Augustin (pomeniţi deja de Dante în Paradis), formează şi ele o linie despărţitoare a sufletelor

Vechiului de cele ale Noului Testament.

¹⁸ *Egal:* Numărul credincioșilor *Vechiului Testament* va fi egal matematic cu numărul celor care au crezut în *Noul Testament*.

¹⁹ *Desparte-n mijloc:* Există o altă împărțire a trandafirului ceresc. La jumătatea lui orizontală este împărțit în alte două jumătăți: sus se află dreptfericiții maturi, jos, cei care au murit în timpul copilăriei.

²⁰ *Merit propriu:* Meritul nu este al acelui suflet care ajunge în această diviziune, ci al lui Iisus care a mântuit pe acești copii, morți înainte de a fi putut să aleagă între bine și rău.

²¹ *Te muncești:* Îndoiala, foarte subtilă, a lui Dante era următoarea: cum pot copiii din Paradis să aibă grade de beatitudine deosebită, dacă ei au murit mai înainte de a fi putut deosebi binele de rău.

²² *În ceruri:* În Paradis nu exista nimic întâmplător, după cum nu poate fi vorba de întristare, de foame, ori de sete.

²³ *Prin lege:* Legile eterne ale divinității au hotărât totul, și grația divină, orânduirea din Paradis, se potrivește cu meritul în modul cel mai exact, așa cum se potrivește inelul pe un deget (în textul italian).

²⁴ *Nu fără:* Există deci o cauză, în Paradis nefiind nimic întâmplător, pentru care sufletele copiilor se bucură de grade diverse de beatitudine, deși condiția fericirii lor ar fi trebuit să fie egală, ei neavând putința de a discerne între bine și rău, dată fiind vârsta lor fragedă.

²⁵ *Nu-s vreri:* Nimeni nu a dorit vreodată mai mult.

²⁶ *Felurit:* Când Dumnezeu creează în bucurie sufletele oamenilor, acordă fiecăruia din harul său

atâta cât dorește, înzestrându-i variat.

²⁷ *Destul îți fie:* Această explicație a sfântului Bernard despre predestinație, a cărei cauză stă în arbitrajul divin, să-i fie de ajuns lui Dante.

²⁸ *Gemenii:* Aluzie la cei doi frați gemeni, Esau și Iacob, fiii Rebecăi, care, chiar înainte de a se naște, fuseseră destinați să se urască.

²⁹ *A părului culoare:* Se pare că Esau avusese părul roșu, iar Iacob, negru. Sensul e că după cum variază culoarea părului la om (sau la copil), așa variază și harul divin care-l înalță, prin predestinare, pe om, pe o treaptă sau alta a Paradisului.

³⁰ *Pe trepte:* Deci gradația beatitudinii lor nu variază după meritele proprii ci după gradul variat al grației divine, care le fusese distribuit prin predestinare.

³¹ *Un suflet pur:* Pentru a ascende în Paradis, în vremurile îndepărtate, pentru copii (suflete pure), era de ajuns nevinovăția lor și credința părinților în venirea unui Mântuitor.

³² *Tăierea:* A face mai vrednici copiii să se înalțe în Paradis prin actul circumciziunii, care este un fel de prefigurare a botezului.

³³ *Vremea mântuirii:* Atunci când Iisus Cristos a coborât pe pământ.

³⁴ *Fără de botezu:* Este nevoie acum pentru a se înalța în Paradis și de botez. Nu ajunge numai nevinovăția, credința părinților sau actul circumciziunii.

³⁵ *Limbul:* în acel loc, fără de durere, al Infernului, în care stăteau înaltele spirite ale Antichității și copiii care muriseră nebotezați. Singura lor durere era aceea de a nu avea viziunea lui

Dumnezeu.

³⁶ *Privește:* Sfântul Bernard îl îndeamnă pe Dante să privească chipul Sfintei Fecioare, care seamănă atât de mult cu al lui Cristos, pentru a se putea pregăti în felul acesta să suporte strălucirea chipului lui Cristos.

³⁷ *Făpturi:* îngerii, care zboară pe cele mai înalte culmi ale Empireului.

³⁸ *M-a uimit:* Niciun alt spectacol din Paradisul văzut până acuma nu-l uimise atât de mult pe Dante ca strălucitoarea față a Fecioarei Maria, care mai mult ca oricare alta îi releva însuși aspectul dumnezeirii.

³⁹ *Îngerul:* Arhanghelul Gabriel, care reînnoiește aici Buna-Vestire.

⁴⁰ *Mai senin:* La intonarea divinelor armonii, bucuria s-a răsfrânt mai intens luminoasă pe fețele dreptfericiților.

⁴¹ *Părinte sfânt:* Dante se adresează sfântului Bernard, mulțumindu-i pentru faptul de a fi coborât lângă el aici în mijlocul trandafirului ceresc pentru a-i fi călăuză. Și el îi pune o nouă întrebare, exprimată cu deosebită claritate în terțina următoare.

⁴² *Cărunteții:* Sfântul Bernard, cel atât de devotat Fecioarei Maria și care se lumina, contemplând-o, tot așa cum își ia steaua lumina de la soare.

⁴³ *El fu solul:* El este vestitorul, Arhanghelul Gabriel, care a dus Fecioarei Maria Buna Vestire a nașterii Mântuitorului din sânul ei.

⁴⁴ *Sfințiipaladini:* Sufletele celor mai de seamă din trandafirul ceresc.

⁴⁵ *Cei doi:* Acele suflete care par „mai fericite” (în textul italian), pentru că sunt atât de aproape de Fecioara Maria, sunt Adam și Sfântul Petru.

⁴⁶ *Rădăcini:* Ei sunt cele două rădăcini ale trandafirului ceresc, Adam fiind părintele trupesc al omenirii, iar Sfântul Petru, acela al bisericii.

⁴⁷ *Cu lacrimi:* Cel din stânga este Adam, cel care, gustând din fructul oprit al cunoașterii, a provocat atâta amar omenirii.

⁴⁸ *De-a dreapta:* La un loc deci mai de cinste stă Sfântul Petru, căruia Cristos i-a încredințat cheile trandafirului ceresc, întemeind prin el biserica creștină.

⁴⁹ *Iar cel:* Este Sfântul Ioan Evanghelistul, care în *Apocalips* a descris toate nenorocirile și suferințele bisericii (acea mireasă care fusese dobândită prin răstignirea lui Cristos).

⁵⁰ *Stă cel:* Acela care a fost călăuză evreilor din Egipt și până în Țara Făgăduinței este Moise.

⁵¹ *Ana:* Este mama Fecioarei Maria, care o privește cu atâta dragoste și umanitate pe strălucitoarea ei fică încât, deși cântă cu toate celelalte suflete din Empireu *Osana* lui Dumnezeu, ea nu-și desprinde ochii de pe chipul creaturii sale.

⁵² *Lucia:* Aceea care o îndemnase pe Beatrice să-l ajute pe Dante, care era gata să se prăbușească în prăpastia din pădurea păcatului.

⁵³ *Timpul destinat:* Majoritatea comentatorilor interpretează astfel: acum, că s-a terminat timpul viziunii tale, al extraordinarei călătorii.

⁵⁴ *Croitorul:* O imagine a lumii pământene, către care Dante se va îndrepta curând. (Să terminăm enumerarea sufletelor fericite, acesta este sensul comparației sfântului Bernard).

⁵⁵ *Aripile-ți:* Numai cu ajutorul propriilor aripi, al propriilor mijloace ale lui Dante. Pentru aceasta

trebuie cerut ajutorul divin, prin rugăciune.

⁵⁶ *Fecioara*: Să se adreseze în rugăciune Fecioarei Maria, spre a obține pentru Dante extraordinarul dar de a putea avea viziunea lui Dumnezeu însuși.

⁵⁷ *Rugăciune*: începe una din cele mai frumoase rugăciuni ale lumii creștine.

Cântul XXXIII

¹ *Fecioară*: Rugăciunea îl arată pe marele poet în stare să dea o înaltă valoare artistică unor elemente creștine, atât de frecvente în Evul Mediu. Fecioara mamă, expresie antitetică pentru a o desemna potrivit atributelor creștine, pe aceea care a fost, prin imaculata concepție, mama Mântuitorului creștin dar și fiica lui, ca Dumnezeu.

² *Ziditorul*: Atât de mult a înnobilit natura umană umila fecioară a Nazaretului, încât ziditorul ei (Dumnezeu) nu s-a dat în lături să se întrupeze într-o creatură umană, Iisus Cristos.

³ *Mândra floare*: Trandafirul alb al cerurilor, care cuprinde infinitul număr de drept-credincioși.

⁴ *Facă*: în cer, fecioara este ca o torță de foc a carității, luminând tot atât de puternic ca soarele de amiază.

⁵ *Fântână*: în lumea de pe pământ, ea este izvorul speranței vii.

⁶ *Nerugată*: Bunătatea Fecioarei o ia de multe ori înaintea cererii.

⁷ *în tine*: Sunt concentrate în această terțină toate atributele care o pot defini pe Fecioara Maria ca pe cea mai bună dintre făpturi.

⁸ *Iar eu*: Sfântul Bernard afirma că el n-a dorit niciodată atât de mult pentru el însuși, așa cum

dorește acum pentru Dante, acordarea supremului bine pentru un creștin, viziunea lui Dumnezeu.

⁹ *Tenebrele*: Orice întuneric, orice vâl care ar putea împiedica vederea divinității.

¹⁰ *A sale simțăminte*: După o asemenea vedere a Supremului bine, Dante să poată păstra mai departe aceleași curate simțăminte și să nu mai cadă în păcat.

¹¹ *Beatrice*: Alături de Beatrice toate sufletele din Empireu înalță mâinile în semn de rugă către Fecioara Maria, pentru a o implora unanim să primească fierbinta rugăciune a sfântului Bernard.

¹² *Întoarce*: Ochii Fecioarei Maria se îndreaptă către sfântul Bernard și în ei se poate citi consimțământul de a-i fi de ajutor lui Dante.

¹³ *Spre*: Apoi privirea Fecioarei se înalță spre „eterna lumină” (în textul italian), într-un act de mută rugăciune.

¹⁴ *Ținta*: Acea de a avea viziunea divinității.

¹⁵ *Îmi stămpărai*: Dante își va fi îndeplinit cea mai înaltă dorință a sa.

¹⁶ *Mă și uitam*: Dante ridicase ochii spre Dumnezeu mai înainte de îndemnul lui Bernard.

¹⁷ *Adevărată*: Fiind lumina lui Dumnezeu, eternă și unică, nederivând de la niciun alt izvor luminos.

¹⁸ *Graiul nu cutează*: Cuvintele omenesti și amintirea nu pot exprima grandoarea acelei înalte viziuni a dumnezeirii.

¹⁹ *Cum cel ce vede-n vis*: Ca un vis extraordinar, de ale cărui amănunte însă nu-ți mai aduci aminte, așa a fost viziunea divină.

²⁰ *Minunea*: Visul, viziunea divină, a dispărut, dar minunea lui a rămas în inima marelui poet.

²¹ *La fel*: Terțina cuprinde două comparații de o

supremă artă: așa cum se topește zăpada sub bătaia razelor soarelui, sau cum se risipeau în vânt oracolele scrise pe frunze ale profetesei Sibilla Cumana (cf. *Eneida*, III, 441 și urm.), așa s-a șters din mintea poetului amintirea măreței viziuni.

²² *Lumină*: Dante imploră pe – Dumnezeu să-i dea din nou puțința de a-și aminti de înalta viziune.

²³ *Acelei lumi*: El vrea să lase posterității, prin finalul poemei sale, descrierea aceasta a vederii lui Dumnezeu.

²⁴ *Puținul*: Oricât de slabă ar fi vocea poetică a lui Dante și oricât de puțin i se va fi întors în minte din viziunea divinității, va fi de ajuns totuși ca oamenii să-și poată da seama de măreția lui Dumnezeu. (Dante se arată destul de interesat, chiar în mijlocul acestei rugăciuni, de gloria sa de scriitor.)

²⁵ *De-aș fi-ntors*: Dacă și-ar fi întors ochii într-altă parte de la viziunea divinității, probabil că nu ar mai fi putut să-i întoarcă din nou la ea, s-ar fi rătăcit.

²⁶ *De-aceea*: Și de aceea, pentru a nu se rătăci, își îndreaptă mai cutezător ochii în mijlocul luminii divine, contopindu-se în contemplație cu Dumnezeu. Iată ajuns înaltul moment al poemei, în care un om, poetul florentin trecentist Dante Alighieri, se înalță până la ceruri și cutează să-l privească drept în față pe Dumnezeul creștin.

²⁷ *Am săturat*: Dante a privit cu îndrăzneală până la consumarea puterii ochilor.

²⁸ *Ca-n cingătoare*: Cum sunt strânse într-un volum foile răzlețe, așa era concentrat în divinitate tot ceea ce este răspândit în univers.

²⁹ *Substanță*: Pentru a spune că a văzut în Dumnezeu concentrat tot ce este în univers răspândit,

Dante întrebuițează termenii filosofiei scolastice: „substanță” (lucrurile care subzistă în sine), „întâmplare” (accident), care semnifică diferitele modalități de a se prezenta ale lucrurilor.

³⁰ *Palidă lucoare:* Descriind, el dă numai o palidă imagine a realității.

³¹ *Nodul:* Contopirea văzută de Dante în divinitate între „substanță” și „întâmplare”.

³² *Bucurie:* Când vorbește despre această uniune în divinitate, Dante simte o mare bucurie, și acest sentiment este dovada că el a văzut într-adevăr.

³³ *O clipă:* Clipa aceasta de contemplare a divinității i-a produs lui Dante mai multă uimire decât au putut simți oamenii, timp de mii de ani, pentru extraordinara ispravă a argonauților.

³⁴ *Neam argonaut:* în textul italian: „*chefe' Nettuno ammirar l'ombra di Argo*” („ce l-a făcut pe Neptun să admire umbra corabiei lui Argo”). Este arătată uimirea zeului marin de a vedea o umbră care plutea deasupra apelor a căror adâncime o locuia, umbră aruncată de prima corabie pe care o construiseră oamenii și pe care navigau spre îndrăznețele aventuri ale străbaterii unor mări necunoscute și a cuceririi Lânii de aur.

³⁵ *Atare:* La fel era și sufletul lui Dante suspendat de admirație și de uimire.

³⁶ *Câtând:* Ațintit în contemplație, sufletul lui Dante devenea din ce în ce mai doritor de a se cufunda și mai mult în actul profund al vederii.

³⁷ *Devii:* Privind acea lumină divină nu-ți mai poți întoarce vederea de la ea, pentru că în această lumină se concentrează întregul bine de pe lume (și binele este în general obiectul voinței).

³⁸ *Desăvârșire*: Lumina divină contemplată este însuși perfecțiunea, iar ceea ce este în afara ei este imperfecțiune.

³⁹ *Un prunc*: încă o dată declară că îi este aproape imposibil să redea cât de cât, fragmentar, înalta viziune. Pentru a descrie mai departe obiectul vederii sale, cuvintele îi sunt tot atât de puține ca și ale unui prunc care încă mai sugerează la sânul mamei sale.

⁴⁰ *Un chip*: Nu pentru faptul că ar fi fost mai multe chipuri în lumina divină pe care o contempla Dante (lumina fiind imutabilă, eternă, unică), ci pentru că vederea lui, în actul concentrat al contemplației, se ascuțise, a putut vedea lucruri noi.

⁴¹ *În însăși profunzimea ei văzui*: A putut vedea în lumina divină, aparent uniformă, trei cercuri colorate și egale ca dimensiuni. Aceste cercuri de lumină simbolizează desigur Sfânta Treime creștină.

⁴² *Răsfrânt*: Tatăl, simbolizat de un cerc, se răsfrânge în Fiul, așa cum se reflectă un curcubeu într-altul.

⁴³ *Al treilea*: Iar cel de al treilea curcubeu de lumină, Sfântul Duh, purcede din celelalte două cercuri. (Potrivit concepției bisericii catolice, Sfântul Duh purcede și de la Tatăl și de la fiul.)

⁴⁴ *Ce searbăd*: O dată mai mult, Dante se lamentează că nu are cuvinte potrivite pentru a reda înalta sa viziune.

⁴⁵ *„Puțin”*: Și nu poate să redea nici măcar puținul care și-l mai amintește din extraordinara viziune din Paradis.

⁴⁶ *O, veșnic foc*: Terțina redă, cam abstract, atributele Treimii creștine.

⁴⁷ *Al nostru chip*: Cercul al doilea (Fiul), care

părea că este o lumină generată de primul (deci de Dumnezeu Tatăl), fără a-și schimba culoarea, îi apărea lui Dante a fi având o înfățișare omenească (era Iisus Cristos).

⁴⁸ *Să măsoare un cerc:* Chiar în clipa cea mai solemnă a viziunii sale, Dante nu uită pământul, și comparația este de o rară eficacitate. Ca un geometru care caută neobosit faimosul principiu al cvadraturii cercului, așa era și Dante în fața extraordinarei imagini a chipului uman imprimat în al doilea cerc al Treimii, căutând să stabilească raportul dintre îmbinarea chipului omenesc cu divinitatea acelui cerc.

⁴⁹ *Un fulger:* Din nou funcționează grația divină, și Dante poate să înțeleagă (fără a ne-o spune) taina contopirii dintre uman și divin.

⁵⁰ *Vrerii:* Dorința și voința lui Dante sunt de acum sincrone, în armonie cu mișcarea astrelor în univers. Misiunea a fost îndeplinită.

⁵¹ *Stele:* cu acest cuvânt de lumină și de chemare spre ceruri se termină a treia și ultima cantică a capodoperei lui Dante Alighieri, *Divina Comedie*.

Paradisul

CÂNTUL I

Preludiu. Invocația către Apollo. Ascensiunea în sfera de foc. Orânduirea universului.

Mărire¹ celui ce-i izvor mișcării pătrunde-n Univers și strălucește² mai tare-n miez, mai slab în geana zării.

În ceru-n care³ mai vârtos sclipește am fost⁴ și lucruri am văzut, ce-a spune nu poate⁵ cel ce înapoi pășește.

În pragul lui a noastră-nțelepciune întru dorință se scufundă⁶-atare, că pierde amintirea de minune.

Dar din puțin ce din slăvi⁷ apare am adunat în mintea mea tezaur, voi face-acestui cântec⁸ duminică.

Mărite-Apollo⁹, fă-mă vas¹⁰ de aur, să-ncapă-ntr-însul măiestritu-ți glas și fă-mă vrednic de slăvitu-ți laur”.

Căci până-aici o creastă din Parnas¹² mi-a fost de-ajuns; cu două-acum se cere să mă avânt spre cele ce mi-au mas.

Din cântul tău revarsă-n mine miere, precum¹³ atunci când, jupuind de viu pe Marsia¹⁴, l-ai răsplătit cu fiere.

De-mi dai” puteri ca-nvățăcel să-ți fiu, astfel ca umbra-mpărăției sfinte întipărită-n gândul meu s-o scriu, mă vei vedea pășindu-ți înainte și fi-voi vrednic doar atunci, prin tine și prin ce-am scris, să mă-ncununi, părinte.

Căci azi, din vina noastră, și-i rușine, pe frunți de regi ori de poeți suită, atât de rar cununa¹⁶ ta stă bine, încât¹⁷ la Delf grădina ta-nsorită de bucurie s-ar cădea să salte că frunza Damei e-ntr-atât râvnită.

Scânteia¹⁸-aprinde vâlvătai înalte:

și-n urmă-mi alții, mai destoinici, poate, vor face-astfel ca Cirra să tresalte.

Lumina lumii¹⁹ pe pământ răzbate din multe locuri; dar din cel în care trei cruci² se nasc din patru mândre roate, sub stele mai prielnice²¹ răsare, pe-un drum mai bun și ca pecetea-n ceară²²

pătrunde-n fire dându-i rod și floare.

Acolo zi, iar jos pe lume seară făcuse²³ locul; umbră-ntunecată era la noi și-aici lumină clară, când doamna mea²⁴ de-a stânga-ntoarsă toată privi cu ochii țintă către soare, cum n-a fost șoim²⁵ să cate-astfel vreodată.

Și-așa precum a doua rază sare din cea dintâi răsfrântă²⁶-n sus, așa cum și drumețu-ntoarce-n mers cărare, la fel mișcarea ei²⁷ în mintea mea, prin ochi pătrunsă, una fu cu mine și-n soare ochii i-ațintii prin ea.

Poți multe-n rai²⁸, pe când aici puține; căci omenirii preaslăvitul loc îi fu anume hărăzit spre bine.

Nu mult putui să-l rabd, dar nici deloc, astfel ca-n jur să nu-l zăresc sclipind, încins ca fierul²⁹ când îl scoți din foc.

Și dintr-odată înc-o zi³⁰ albind păru că văd, de parcă-n cer alt soare s-ar fi aprins, azuru-împodobind.

Sta Beatrice³¹ cu-ochii țintă-n zare la sferele cerești, iar ochii mei, desprinși de foc, sorbeau din ei lucoare

Și-adânc simțeam³² cum mă prefac prin ei ca Glauc gustând din iarba fermecată ce-l înfrăți cu-ai mării vajnici zei.

Pătrunderea³³ în viața-adevărată nu-i chip s-o spui; ajungă pilda vie celor cui³⁴ harul le-o va da odată.

De-am fost³⁵ și trup ori numai duh, o știe doar vrerea Ta prin care-n cer cârmăști, iubire, ce m-ai dus către tărie.

Când roata³⁶-al cărei joc înveșnicești râvnit de ea, mă prinse-n armonia³⁷ ce-o dăruir pură sferelor cerești, atâta cer îmi hărăzi tăria să văd de soarencins, cât niciodată vreun lac³⁸ pe lume n-a brăzdat câmpia.

Iar noul cânt³⁹ și-n cer lumina toată stârniră-n mine-atare dor de-a ști ce pricini au, cât n-am simțit vreodată.

Drept care ea⁴⁰, ce-n gândul meu citi ca mine

însumi, n-așteaptă-ntrebare, ci, potolind⁴¹ dorința mea, grăi:

„Tu însuși prin păreri înșelătoare⁴² ți-ntuneci mintea-astfel, încât nu vezi câte altminteri ți-ar părea ușoare.

Tu nu ești pe pământ, așa cum crezi; un fulger nu scoboară mai pripit de cum tu însuși către cer purcezi”.

De-am fost de-o îndoială lecuit prin vorbele ce-n zâmbet⁴³ m-agrăiră, acum de alta mă simțeam muncit

Și-am zis: „Răspuns-ai celor ce m-uimiră; ci-acum mă-ntreb prin corpuri⁴⁴ mai ușoare au cum de-n zbor făptura-mi se prefiră?”

Drept care ea oftă⁴⁵ îndurătoare plecându-și fața către ochii mei, ca maica peste pruncul în lingoare și „Toate⁴⁶, zise - n lume-s cu temei și rânduiala, tocmai dânsa face așijderi lumea cu făptașul ei.

Câți sunt aleși⁴⁷ într-înșa simt tenace însemnu-înțelepciunii care-i fine⁴⁸ orânduiri ce sub dânsa zace.

Într-înșa⁴⁹-i așezată și se ține orice făptură, după șartul ei, mai mult aproape-ori mai puțin de Bine, de-aici pornesc și fiecare-alt chei pe-a existenței fără hat lagună⁵⁰ după instinct atinge și-obicei.

Instinctul⁵¹ poartă focul către lună; el dă imbold mișcării-n tot ce moare și iarăși el pământu-n sine-adună.

Săgeata⁵² lui și-n cel ce minte n-are la fel lovește ca și-n cel ce simte iubire-n piept și-a cugeta e-n stare.

A rânduiei cea de veci sorginte⁵³ alină ceru-n jurul cui pripit rotește-alt cer, cu-a sale raze sfinte; și către el, precum spre - un țel ursit, ne duce vrere-acelei corzi de unde săgeata trasă-n țintă a nimerit.

Dar precum forma⁵⁴-adesea nu răspunde gândirii

celui care-o-așterne-n carte, fiindcă materia-n fapt nu-i corespunde, la fel de calea dreaptă se desparte făptura uneori, ce-având putere, se pleacă-mpinsă-astfel de altă parte⁵⁵

(întocmai precum fulgeru-n cădere) atuncea când instinctul e mânat către pământ de-o searbădă plăcere.

De-aceea zic, să nu rămâi mirat că zbori la cer, cum nu te miri că-n vale se scurge-un râu⁵⁶ din munte revărsat.

Mirare-ar fi de te-ai opri în cale când piedici n-ai⁵⁷, precum mirare-n lume stârnește-un foc ce nu sloboade pale”.

Și-astfel zicând, privi⁵⁸ spre cer anume.

CÂNTUL II

Apostrofa către cititori. Urcarea în întâiul cer (al Lunii). Petele lunare. Învrăurirea cerurilor.

O, voi¹, care-ntr-o biată luntre stând urmați setoși și dornici de-ascultare corabia² mea, ce-și taie drum, cântând, întoarceți iar către liman cărare; nu țineți pas cu mine-n larg, căci poate, pierzându-mă³, v-ați rătăci pe mare.

Ales-am căi ce n-au mai fost umblate⁴; Minerva⁵-i vânt, Apollo⁶ mi-e cârmaci și Muzele⁷mi-s stele pensesate.

Dar voi, puținii⁸, ce din timp, dibaci, hrănit-v-ați cu pâinea îngerească, nu zaci, de care-n lume-n veci sătul⁹

dați semn¹⁰ corăbii voastre s-o pornească pe urma mea, cât timp înspumegat n-ajunge valu-n larg s-o netezească.

Cum voi vă veți mira¹¹ nu s-au mirat argonauții¹² când văzură-n ham doi tauri roși și pe Iason argat.

Mânați de setea¹³ cea de veci zburam spre curțile mării, către stele, și iuți ca însuși cerul ne mișcăm.

Țintisem ochii **l**⁴-ntr-ai iubitei mele ce-n sus privea; și-n cât ajunge-n țintă zvâcnind din arc săgeata¹⁵ cu oțele ajuns, simții că văzul mi-l alintă, minune¹⁶ rară-n cer, și-atuncea ea, pe care chipu-mi nu putea s-o mintă¹⁷, ferice⁸ și frumoasă zise-așa: „Părintelui din cer îi mulțumește că ne-a-nfrățit cu cea dintâie stea¹⁹”.

Mi se părea c-un nor²⁰ ne-nvăluiește, lucios și dens, cu unde cristaline, ca diamantu-n care foc sclipește.

Și ne-a cuprins mărgăritaru²¹-n sine ca apa ce rămâne închegată în totul ei când o străbat lumine.

De trup am fost²² (**ci** minte nu-i să poată pricepe-aici un corp²³ ce-n corp pătrunde și cel'lalt rabdă nefiind chip să-l scoată), ne-ar arde-n piept dorinți și mai profunde de-a-ntrezări esența²⁴-n care vezi cum firea noastră Domnu-întrepătrunde.

Acolo²⁵ vom zări fără dovezi tot ce ni-e sfânt în lume prin credință, precum pe Domnul nevăzut îl crezi.

„Madonă²⁶ - am zis, cu-adâncă umilință îi mulțumesc lui Dumnezeu că-mi dete, smulgându-mă din lume, oblăduință.

Dar spune-mi ce sunt oare-aceste pete' pe-al Lunii trup, în care scorni poporul c-ar fi fost Cain pus să ni se-arete?”

Zâmbi²⁸ dintâi și-apoi: „De muritorul greșeste, zise, și din drum se-abate unde cu simțul²⁹ nu descui zăvorul, e de prisos de bună seamă, frate, să te mai miri, când după simțuri vezi c-aripa minții în zadar se zbate.

Ci spune-mi³⁰ tu, în sinea ta, ce crezi?" „Sunt părți, grăii, mai dense³¹ ori mai rare, ce-alminteri par când nu le vezi din miez”.

„S-o nărui credința ta-n eroare, când cu dovezi potrivnice părerii am să-ți răspund, grăi³², la întrebare.

V-arată a opta sferă³³-n cer puzderii de stele ce-n mărime și sclipire se-ntațisează felurit vederii.

De-ar fi³⁴ prin densitate-ori prin rărire să fie-așa, mai multă-ori mai puțină, în toate-ar zace-o singură-nsușire.

Principiile formale sunt pricină acestor însușiri³⁵; dar după tine sunt toate praf; doar una-i rădăcină.

De petele de care-ntrebi ar ține doar de rărime³⁶ – atunci, ori că-ntr-o parte ar fi lipsită Luna³⁷ de grosime, ori, tot așa precum în trup se-mparte ce-i gras și slab, și-aicea părți mai rare de altele mai dense s-ar desparte.

Dintâiul caz s-ar dovedi prin Soare când e-n eclipsă³⁸, căci lumina lui și-ar fauri până la voi cărare.

Dar nu-i așa; rămâne-acum să-ți spui de celălalt³⁹; iar de-l înlătur, cată pe ce-ai crezut temei să nu mai pui.

Dacă rărimea⁴⁰ n-o străbate toată, a bună seamă e un punct de unde contrariul său⁴¹ n-o lasă să răzbată.

De-acolo raza se răsfrânge-n unde așijderea culorii ce zvâcnește din sticla⁴²-n care plumbul se ascunde.

Dar ai să zici⁴³ că raza se vădește mai mult aici c-aiurea-ntunecoasă, fiindcă din straturi mai adânci pornește.

Ci din impas gândirea-ți va fi scoasă de

experiență⁴⁴, de-o încerci cumva, căci dânsa-n lume științei i-e crăiasă.

Ia trei oglinzi⁴⁵; și două-n fața ta așază-le la fel, iar între ele pune-o pe-a treia - **n** urma lor câtva.

În dosul tău, cu fața spre tustrele, așază-o lumânare ca s-o prindă și s-o răsfrângă-n luciul lor acele.

Deși lumina-n cea de-a treia-oglinză mai mică o să-ți pară, strălucirea egal în câteșitrei va să se-aprindă.

Or, după cum rămâne goală firea de ger și de zăpadă, când fierbinte dintâiul soare⁴⁶-i dăruie sclipirea, așa și tu rămas acum, în minte vreau să-ți strecor lumină, de să-și joace în ape focu-i când ți-o sta-nainte.

În cerul⁴⁷ sfaț în care-i pururi pace se-nvârte-o sferă⁴⁸ și-ntr-a ei virtute, cu tot ce are, ființa însăși zace.

Urmașul cer⁴⁹, plin de lumini știute, împarte⁵⁰ ființa stelelor ce-n sit într-însul zac, dar nu-s ca el făcute.

Iar celelalte⁵¹ ceruri felurit virtuți distincte-n sine însumând, le-mpart spre rostul lor prerânduit.

Din treaptă-n treaptă, precum vezi, pe rând a lumii sfere⁵² își urmează calea, de sus primind și pe sub ele dând.

Ia bine-aminte cum vâslesc pe marea acestor adevăruri ce râvnești, încât din drum⁵³ să nu te-abați. Mișcarea, cât și virtutea roților cerești, precum ciocanul prin fierar trăiește, la fel trăiesc prin cetele-ngerești⁵⁴.

Iar cerul⁵⁵ ce din mii de ochi sclipește, ca ceara - adânc în sinea lui păstrează imaginea puterii ce-l

rotește.

Și precum duhu⁵⁶-n lutul vost' lucrează prin mădulare felurit vitale și-asupra lor în rostul lor veghează, la fel înțelepciunea-n părți egale luminilor se-mparte însutit, păstrând conștiința unității sale.

Virtuți diverse⁵⁷-n chip deosebit ca viața-n om își leagă veșnicia de trupul scump prin ele-nsuflețit.

Și fiindcă-i fericită obârșia virtutea-n trup pătrunsă strălucește precum în ochi străluce bucuria.

Prin ea lumina felurit sclipește⁵⁹, și nu prin densitate ori rărimă, căci ea-i principiul⁶⁰ care-nfăptuiește, după puteri, lumini și-ntunecime”.

CÂNTUL III

Cerul întâi, al Lunii. Cei care și-au călcat jurămintele. Picarda Donați. împărăteasa Constanța.

Ea¹, ce iubirea-mi strecurase-n gând, puru-adevăr² cu chipu-i luminat mi-l spuse acum, probând și reprobând.

Iar eu³, spre a-i dovedi c-am lepădat greșeala și-s convins, precât se cere, ca să-i vorbesc obrazu-am ridicat⁴.

Dar o viziune mă răzbi-n putere și-atare ochii către ea - mi atrase, încât uitai cea dinainte vrere.

Precum din geamuri⁵ străvezii, lucioase, sau cum din ape liniștite-n care pătrunzi din ochi străfundurile joase se-ntorc a noastre fețe-unduitoare și șterse - **încât** un bob de mărgărită⁶

nu-l vezi mai clar pe-a frunților candoare, la fel mai multe fețe⁷ ca prin sită văzui și-ntru potrivnica greșeală⁸ a lui Narcis căzui, ca-ntr-o ispită.

Și-ndată, covârșit de îndoială, ca să le văd, crezând că-s oglindite, mă răsucii⁹ spre ele cu-ndrăzneală.

Dar nu văzui făpturile-nchipuite și m-am întors spre ai mândrei ochi, din care sclipeau zâmbind¹⁰ privirile-i sfințite.

„Nu te mira de rîd de-un gând ce-mi pare copilăresc când pe-adevăr nu pune temei și-n gol întoarce-a ta cărare.

Ce vezi aice, începu a spune, nu-s închipuiri, ci ființe-adevărate, ce nu-și ținură juruința” - n lume.

Vorbește - ascultă și te-ncrede, frate; căci Adevărul ce le-alină vrea din calea lui nicicând a nu se-abate”.

Și-atunci spre - un duh ce mai vârtos râvnea¹³ să stea de vorbă m-am întors zicând, precum cel tulburat de vrerea sa:

„O, duh ales, ce-ntru lumină stînd te-mbeți de-a vieții veșnice dulceață¹⁴, ce negustată n-o pricepi nicicând, fii bun¹⁵ și spune-mi cine-ai fost în viață și ce destin v-așază în tărie?” Drept care el, cu zâmbetul pe față:

„A noastră milă¹⁶ vrerii ce se-mbie nu-nchide porți, cum nici cerescul Tată, ce-așijderi Lui și curtea vrea să-i fie.

Fecioară¹⁷ și măicuță-am fost odată și de-ai să-ncerci să mă scrutezi mai bine, deși sunt mai frumoasă¹⁸ c-altădată, vei recunoaște pe Piccarda-n mine; aici, cu ceilalți fericiți fiind, ferice sunt în cerul lunii pline

A noastre simțăminte ce se-aprind doar din plăcerea Spiritului Sfânt, se bucură²⁰ că vrerea-i fac iubind.

Mai jos²¹ ne fu sortit așezămînt fiindcă pe lume-am dat uitării-n parte și-n parte-am rupt al nostru legămînt”.

„Străluce, am zis, pe chipul vost' prin moarte ceva dumnezeiesc care vă face de cum erați să fiți acum departe; de-aceea am zăbovit a te desface din amintire, dar din spusa ta desprind mai lesne ce-a desprinde-mi place.

Ci spune-mi, voi, cei fericiți așa, râvniți vreun loc²² mai sus, ca să v-alinte mai îndeaproape strălucirea Sa?”

Zâmbi dintâi cu-ntreaga sfântă ginte, părând că arde-n flacăra divină a dragostei²³ și-apoi rosti **n** cuvinte:

„Iubirea²⁴ creștinească-n noi alină tot ce e dor; din vrerea ei, supus el vrere-și face, una și deplină.

Dac-am dori să ne-nălțăm mai sus, ne-am despărți prin dor și năzuință de vrerea celui²⁵ care-aici ne-a pus; or, lucru-acesta-n rai nu-i cu putință; iubirea-aici²⁶ e lege-ndrituită, de-i judeci firea-n gând cu chibzuință.

Se cere-aici ca viața fericită²⁷ nicicând să-ncalce-a cerurilor vrere, spre a fi pe veci cu-a noastre vreri unită.

cum ne-a-mpărțit să stăm din sfere-n sfere în largu-împărăției Lui, ne place, precum și Lui ce-mbie-ntru plăcere.

În voia Sa²⁸ sălășluim în pace; El este marea-n care curge tot ce dânsul naște și natura face”.

Am priceput²⁹ atunci că peste tot în cer e paradis, deși la fel să guste toți din sfântul har nu pot.

Dar după cum³⁰, deși sătul de-un fel la altul jinduiеști, ce-ți stă-nainte, și mulțumind ceri parte și din el, așa și eu, prin gesturi și cuvinte, ca să-nțeleg ce pânză nu țesuse pân' la sfârșit³¹ suveica-i mai-nainte.

„O viață fără pată-n lume, spuse, mai sus³² de noi așază-o doamnă³³ care veșmânt și vâl în legea³⁴ ei vă puse, ca omul să vegheze până moare³⁵ cu mirele³⁶ ce orice juruință primește când urmează a lui chemare.

Ca s-o slujesc, de lume cu-ușurință de tânără m-am rupt³⁷ și-am îmbrăcat veșmântul ei, jurând pe veci credință.

Că oameni răi³⁸, trăiți întru păcat, răpitu-m-au din dulcea mănăstire; și știe Domnu'³⁹-n urmă ce-am răbdat.

În dreapta mea, cealaltă licărire⁴⁰, pe care-o vezi și-n care arde toată lumina sferei pâlپând iubire, aceeași soartă⁴-avu și ea ca fată: măicuță fu, dar vâlul preacurat și ei cu sila îi fu smuls odată.

Ci-ntoarsă-n lume-n chip neîncuviințat și împotriva vrerii ei de bine, pe-al inimii nicicând n-a lepădat.

Constanța e, lumină-ntre lumine, ca mamă fu vlăstarului făcut cu-al doilea rege-al casei suavine”.

Astfel grăi, pornind dintru-nceput să cânte⁴²-un, y4 ve” și cântând pieri, cum piere-n apă plumbul nevăzut.

Vederea mea⁴³ în larg o urmări până-o pierdu și-apoi se-ntoarse roată spre ținta altor doruri, și mai vii, și se-mplântă în Beatrice toată⁴⁴; ci dânsa-n ochi mă fulgeră atare, că n-am răbdat⁴⁵ privirea ei de-ndată și-am zăbovit s-o tulbur c-o-ntrebare.

CÂNTUL IV

Cerul întâi, al Lunii. Cei care și-au călcat jurămintele, îndoielile lui Dante.

De-ar fi¹ din două feluri de bucate s-aleagă-un om, ar flămânzi mai iute decât să-mbuce scurt, pe săturate, la fel² ar sta-ntre două pofte slute de lupi

flămânzi un miel înfricoșat și-un câine-așijderi între două ciute; de-aceea zic, tăcerea³ de-am păstrat nu-s vrednic nici de laudă, nici de-ocară; eram silit, fiind de-ndoieli mâncat.

Tăceam, de drept, dar pe-al meu chip⁴ povară ședea dorința și-ntrebarea-n el mai arzătoare decât vorba clară.

Ci doamna mea făcu ca Daniel⁵ \ când lui Nabucco-i potoli turbarea, pe drept cuvânt ferindu-l de măcel.

„Te văd, grăi, muncit de-ngrijorarea a doua vreri⁶, ce-atât de strâns te leagă în sinea ta, că-ți gâtuie-ntrebarea.

Tu-ți zici⁷: «De vrerea mea rămâne întreagă, de ce atunci a altui silnicie deplina fericire-n cer mi-o neagă?»

La altă îndoială-apoi⁸ te-mbie găsirea-acestor suflete în stele, întocmai astfel precum Platon scrie.

Aceste gânduri vin ca să te-nșele și vrerea-ți zbat; să ne oprim dintâi la cel mai rău și veninos din ele.

Din serafimi' O cel zămislit întâi, cu care vrei din Ioni", cu Samuel¹², cu Moise¹³ și Maria¹⁴, căpătâi nu-și află-ntr-altu cer, precum la fel nici duhurile ce-ai văzut în ceată; și nici în ani nu se despart defel, ci toate-mpodobesc dintâia roată¹⁵ și-n chip deosebit⁶ sunt fericite, după cum simt suflarea preacurată.

Aici⁷ ți se-arătară, nu sortite acestui cer, ci vrând a-ți dovedi că-n cel suprem mai jos sunt rânduite.

Cu voi așa se cere a vorbi¹⁸, căci omul doar prin simțuri va să-nchege ce-n urmă-l face vrednic de-a gândi.

De aceea, zic, Scriptura¹⁹ își alege un grai de

rând și trup îi făurește lui Dumnezeu, dar alta înțelege; cu chip de om pe-arhangheli²⁰ vi-i vădește Biserica și-așijderi și pe cel ce-l vindecă pe Tobia' trupește.

Ce spune Platon²² prin Timeu defel nu-i potrivit cu câte-aicea vezi, căci, precum spune - așa gândește el; zicea că mort spre stele²³ sus purcezi, crezând că duhul s-a pornit din ele când firea-n trup îl făuri drept miez; dar s-ar putea ca vorba lui²⁴ să-nșele și judecata-altminteri să se-arate: de laudă-nvrednicită, nu de rele.

De crede²⁵ că se cade-acestor roate cinstea și-ocara-nrâuririi lor asupra voastră - **n** parte-are dreptate.

Ci, rău gândit, fu crezul²⁶ lui izvor de rătăcirii și-astfel Mercur și Marte fură numite stelele-n popor.

Cealaltă îndoială²⁷-n bună parte nu-i într-atât vătămatoare-n sine, căci ea nu-mpinge pe cărări deșarte.

De omul judecata sfântă o ține nedreaptă-n ea, nu naște erezie²⁸

din gândul lui, ci doar îndemn spre bine.

Dar ca să poată mintea voastră vie pătrunde-n adevăr²⁹, la întrebare am să-ți răspund, făcându-ți voia ție.

De-i silnicie³⁰-atunci când n-ai scăpare, dar nu te-alături celui ce silește, nu-s demne-aceste duhuri de iertare;!

căci vrerea³¹, când nu vrei, nu se clinește, ci face-așijderi precum firea-n foc, chiar dacă vântu-n jos îl răsucesce.

Puțin³² ori mult, de joacă-al silei joc, se dă cu ea; și ele-așa făcură în loc să cate preasfințitul loc.

Voință tare dacă-aveau și pură, cum pe Lorenzo³³ țintui pe jar și-l întări pe Mucius³⁴ în tortură, abia scăpate le-ar fi-mpinsă iar să-mbrace lepădatele veșminte; ci-atare vrere-i lucru mult prea rar³⁵.

Prin câte-am spus, de-ai luat la ele-aminte și le-ai pătruns, ți-am zdruncinat părerea ce și - alteori te-ar fi muncit³⁶ în minte.

Dar simt³⁷ cum îți întunecă vederea o altă îndoială și, mai iute decât s-o curmi, te va lăsa puterea.

Tu-ai priceput din cele dezbatute c-un suflet fericit nu poate minte³⁸ când stă lângă-Adevărul ce-i virtute.

Ți-a spus apoi Piccarda cum să-n minte

Constanța se țină de legământ:

s-ar zice deci că vorba-i mă dezmente.

Se-ntâmplă³⁹, frate - adesea pe pământ ca fără voie, vrând să scapi de-un rău, ce nu se cade să te vezi făcând; ca Almeon⁴⁰, care, de tatăl său dorind s-asculte și-omorându-și muma, din supușenie se vădi călău.

Când vrerea⁴¹ (și ia bine-aminte-acuma) cu-a altui forță rău-l făptuiește, de far-de-legi iertată nu-i niciuna.

Vrerea-absolută⁴² răul nu-l dorește decât în parte, întrucât i-e frică deși mai rău, de cumva-l ocolește.

Piccarda de-astă vrere vru să zică, iar eu despre cealaltă; amândouă⁴³ grăit-am purul adevăr adică”.

Prin gura ei atare stropi de rouă din râul⁴⁴ adevărului țâșniră, stingând dorința-mi veche și cea nouă.

„Cuvântul tău în mine se prefiră, mireasă⁴⁵, tu, a

mirelui preasfânt, și viață-mi dă, grăii, și mă inspiră.

Nu-i vrednică iubirea-mi⁴⁶ prin cuvânt a-ți mulțumi; Hristos te răsplătească, ce poate tot în cer și pe pământ.

Pricep acum că mintea omenească se satură prin Dumnezeu: afară de car' nu-i adevăr⁴⁷ să biruiască.

Ea⁴⁸ zace-n el ca-n vizuină-o fiară, cât ce-l găsește; și-a-l găsi e-n stare: de nu, orice dorință-ar fi să moară.

La poala adevărului răsare și mlada⁴⁹ îndoiieli și-i firesc să zbori spre vârf din culmea-n culme-atare.

De-aceea, dar, mă-mbiu și îndrăznesc⁵⁰ să-ți cer smerit, stăpână, un răspuns la o-ndoială-n care orbecăiesc.

Au poți răscumpăra un neajuns, un legământ uitat⁵¹ c-o faptă bună, ce-n cumpeni⁵² sus să tragă îndeajuns?"

Iubita mea⁵³ părea că-n ochi adună atari scânteii de dragoste divine, că izbuti privirea să-mi supună și mă pierdui în marea de lumina.

CÂNTUL V

Cerul întâi, al Lunii. Cei care și-au călcat jurămintele. Lămuririle Beatricei. Cerul al doilea. Mercur. Spiritele active. Iustinian.

„De-ți zvârl scânteii din flacăra iubirii în chip cum pe pământ nicicând se vede și-ți fur din ochi virtuțile privirii, să nu te miri', căci pricina purcede din văz desăvârșit și pur ce-n Bine, pe cât pătrunde, tot mai mult se-ncrede.

Văd limpede cum strălucește-n tine lumina² sfântă ce-i de-ajuns s-o vezi ca dragostes-aprindă-n voi prin sine.

Iar dacă alta³ v-a-nșelat, cutez să spun că-i doar o

urmă a celei sfinte pe care, neînțeleasă, o străvezi.

Tu vrei⁴ să știi de-un jurământ fierbinte îl poți răscumpăra prin fapte bune, ca să te-mpaci cu cel de sus părinte”.

Așa-ncepu madona cântu⁵-a-l spune și ca și cel ce nu stă-n loc, ci iar înșiră gând, urmă cu-nțelepciune:

„Cel mai de preț și mai aproape dar⁶ de Dumnezeu și sfânta-i bunătate, prin care el ne mirui cu har, a fost și e a vrerii libertate; cu daru-acesta-n lume fu-nzestrat doar omul⁷ fiindcă judecă și poate.

De-aici va să pricepi⁸ învederat ce sfânt e-un jurământ când consimțește⁹

și Dumnezeu la cele ce-ai jurat.

Când omul deci cu cerul se-nvoiește, jertfită e comoara vrerii-n sine, dar jertfa¹⁰ tot prin ea se-nfăptuiește.

Deci ce-ai putea să dai în schimb¹¹ din tine? De-ai vrea¹² s-ajuti prin vrerea dăruită, ar însemna că faci prin furt un bine.

Ți-e mintea-acum cu miezul lămurită¹³; dar ca să vezi că cerul nu v-apasă, și vorba mea¹⁴ nu-i de-adevăr smintită, va să mai stai încă puțin la masă, căci m-am deprins bucate grele a-ți da și hrana¹⁶ va s-o mistui când e grasă.

Deschide¹⁷ mintea să pătrundă-n ea câte-am să-ți spun; căci nuse-ncheagă știința de nu reții ce-ai înțeles cândva.

De două lucruri când jertfești¹⁸ voința va să ții seamă: cel dintâi arată ce dai⁹ din tine; – al doilea, juruința.

Aceasta nu se șterge²⁰ niciodată decât de-i împlinită: taina ei ți-am deslușit-o adineauri toată.

De-aceea fu nevoie la evrei²¹

de jurământ, chiar dacă jertfa dată, pe câte știi, o mai schimbau și ei.

Cealaltă-n schimb, prin care-ai dat odată, de-o schimbi în miez, nu mânii Ziditorul, căci poate fi cu alta preschimbată.

Dar nimeni să nu-și schimbe cu ușorul și după plac povara²² însușită, de nu-i deschis cu două chei zăvorul.

Și afle toți: schimbarea e smintită când ceea ce-ai lăsat nu se cuprinde ca patru²³-n șase-n jertfa-nlocuită.

Deci²⁴ niciun lucru ce prin sine tinde să tragă la cântar nu-l poți schimba cu altu-n loc ce-n cumpeni nu se prinde.

Nu vă jucați²⁵ cu ce-ați jurat a da:

fiți credincioși, nu orbi din zel prea mare, precum Iepte²⁶ cu darul lui cândva, ce-n loc să zică: «Am greșit²⁷, iertare!» făcu mai rău ținându-și jurământul; sau ca și grecul²⁸ rege-n Argos, care făcu să plângă-n lung și-n lat pământul de mila Efigeniei preafrumoase, jertfită ca să-și țină legământul.

Nu vă grăbiți²⁹ cu juruinți zeloase și nu plutiți ca până-n vânt, căci zgura nu orice râu v-o spală de pe oase.

De-ajuns e-n lume a urma Scriptura³⁰ și Sfântul Scaun, ca Domnul să suradă și-n ceruri să vă mântuie făptura.

Iar de v-abate lăcomia hâdă, voi oameni v-arătați, nu oi³¹ necoapte, ca înde ei iudeii³² să vă râdă.

Nu faceți ca și mielul³³, ce de lapte se-nțarcă singur și săltând zglobiu își face rău, făcându-și voia-n fapte”.

Astfel grăi madona, precum scriu, privind apoi cu

dor nemăsurat spre partea-n care cerul e mai viu

Tăcerea ei și chipu-i preschimbat³⁵ curmară a minții mele lăcomie, ce fără saț mereu ar fi întrebat.

Precum³⁶ săgeata care-n țintă știe s-ajungă, -n timp ce coarda mai vibrează, la fel zburam spre a doua³⁷-mpărăție.

Și-acelui cer când se dădu în pază, frumoasa mea zâmbi și-n licărire planeta însăși³⁸ începu să arză.

Or, dacă steaua se-mplini-n sclipire zâmbind cu ea, ce să mai spun de mine, ce-n fel și chip sunt schimbător din fire.

Precum în ape străvezii³⁹ și line trag peștii din străfund la suprafață, crezând că-i hrană ce de sus le vine, la fel văzui mii de splendori în față venind spre noi și toate cuvântau: „El⁴⁰ va spori a dragostei dulceață”.

Și, pe măsură ce-nspre noi veneau, zăream la chip făpturile fericite din miezul de lumini⁴¹ din care țâșneau.

Gândește-te⁴², creștine, câtă price de dor ți-ar fi să afli ce-a urmat, de m-aș opri din câte-am prins a zice și-ai să-nțelegi tu singur, fără sfat, ce-adânc doream să aflu cine sunt cei ce-i văzui pe-ntinsul fără hat.

„O, tu, cel pur, căruia harul⁴³ sfânt ți-arată tronul gloriei eterne cât timp ești încă-n viață pe pământ, noi ardem în lumina⁴⁴ ce se cerne pe-ntregul cer; și deci, de vrei să știi cine suntem, pe întrebări te-așterne”.

Astfel un duh⁴⁵ cucernic m-agrăi și Beatrice: „Crede-i ca pe zei⁴⁶ și-ntreabă-i ce dorești; nu te sfii”.

„Pricep că-n nimb de raze, îi spusei, te-nvălui și prin ochi le răspândești, încât când râzi⁴⁷ azvârli-n jur scânteii, dar nu știu, suflet demn, nici cine ești și nici

de ce ești rânduie a sta în sfer-ascunsă⁴⁸-n razele cerești”.

Astfel grăit-am către dalba stea a celui ce-mi vorbise și-n sclipire mai mândră⁴⁹ se făcu de cum era.

Ca soarele⁵⁰ ce-n propria-i strălucire se-ascunde-atunci când arșița de-amiază destramă norii și-i împrăstie-n șire, la fel, de bucurie - n propria-i rază întreg se-nvălui și chipul sfânt și-astfel ascuns grăi precum urmează în cântul care vine-acum să cânt⁵¹.

CÂNTUL VI

Cerul al doilea, al lui Mercur. Spiritele active. Viața lui Iustinian.

Acvila romană. Invectiva împotriva guelfilor și a ghibelinilor. Romeo di Villanova.

„De când¹ întoarse-acvila² Constantin. potrivnic bolții³ ce-o urmașe-n cale cu cel⁴ de-a luat copila lui Latin, vreo două sute ani⁵ la rând devale, pe lângă munții⁶ de-unde întâi porni, rămas-a acvila-n răsărit, la poale; de sub aripi⁷, dintr-acel loc cârmi, trecând din mână-n mână, lumea toată, pân’ ce-a ajuns și-n mâna mea⁸-ntr-o zi.

Sunt Iustinian⁹ și-am fost¹⁰ Cezar odată; din vrerea sfântă a dragostei dintâi” am scos din legi ce-a fost prisos și pată.

Ci pân’ s-ajung pe-al lor făgaș să mâi, crezu-i că-n Crist e-o fire¹², numai una, și-mi fu credința-n viață căpătâi; dar Agapit¹³, care-a purtat cununa prenatalului păstor, mi-a arătat credința dreaptă, alungând minciuna.

Și-n crezul lui azi văd învederat, cum vezi când două gânduri¹⁴ se ciocnesc că unu-i strâmb și altu-adevărat.

Curând apoi, din sfat dumnezeiesc, cât ce-am

ajuns Biserica-a urma, pornii la-nalta slujbă¹⁵ să trudes; pe Belizar¹⁶ l-am ridicat în șa și Dumnezeu îl ajută atare, că semn¹⁷ desprins-am întru-odihna mea.

Cu-acestea ți-am răspuns¹⁸ la întrebare: la cea dintâi; dar spusele mă-ndeamnă să-ți dau înc-un adaos spre ajutorare, ca să-nțelegi cât de nedrept se-ndeamnă potrivit sacrosanctului¹⁹ însemn și cei ce-l vor²⁰ și cei care-l condamnă²¹.

Tu vezi ce fapte îl făcură demn de slavă". Și-ncepu din ceasul când muri Pallant²² dându-i la cârmă-ndemn

„Pre câte știi, trei sute ani la rând șezu la Alba²³, pân' ce trei cu trei²⁴ porniră-asalt, tot pentru el luptând.

Și știi²⁵ câte-au făcut sub semnul ei cei șapte regi, pornind de la sabine pân' la Lucreția ce-a murit prin ei.

Purtată²⁶ vajnic de romani, știi bine ce-a-nfăptuit cu Bren²⁷, cu Pir²⁸ și-o seamă de crai²⁹ viteji din multe țări vecine.

Prin dânsa-și cuceriră a bună seamă

Torquat³⁰ și Quinziu³¹, Deci³² și Fabi³³ un nume a cărui glorie-n veci nu se destramă.

Și tot ea - nfrânse³⁴ trufașul renume al oștilor de Hannibal purtate prin Alpi, de unde Padul³⁵ curge-n spume.

Sub ea de tineri triumfară, frate.

Pompei - Jt> și Scipiol/, și sub ea zăcu colina³⁸-nfiptă lângă a ta cetate.

Apoi când cerul după chipu-i vru³⁹ să rânduiască-al lumilor destin, lui Cezar⁴⁰ vrerea Romei i-o dădu.

Ce-a săvârșit din Varo⁴¹ până-n Rin, de Sana - Arar, Isara sunt știute și de-alte văi de care Ronu-i

plin.

Cât despre cele mai apoi făcute și Rubicon⁴², nu-i cu putință a spune, căci nu-i condei să zboare-atât de iute.

Spre Spania⁴³-ntoarse ostile străbune, Durazzo⁴⁴-l luă și-nfrânse Farsalia⁴⁵, de fu și Nilul⁴⁶ prins de-amărăciune.

Văzu⁴⁷ iar Troia de-unde-și luă solia, văzu și groapa⁴⁸-n care Hector zace și-i stinse-apoi lui Ptolemeu⁴⁹ trufia.

De-acolo-asupra Iubei⁵⁰, să-l sufoce se prăvăli și iar în sus să-l bată, căci surla⁵¹ pompeiană nu-i da pace.

De ce-a făcut fiind de-urmaș⁵² purtată se vaită-n iad perechea Brut și Cas, Perugia⁵³ sus și Modena⁵⁴ mușcată și Cleopatra⁵⁵ dă durerii glas, căci vipera și-onfipse-adânc în sân, neștiind altcum să iasă din impas.

Sub el atinse malul roș⁵⁶, păgân, sub el aduse lumii-atare pace că-nchis fu templu⁵⁷-n care-i Ian stăpân.

Dar tot ce semnul⁵⁸ ce-a vorbi mă face făcu și-avea să facă-ntru mărire pentru regatul ce sub mâini îi zace, par fapte fără preț și strălucire, de te gândești la al treilea împărat și judeci drept. Căci sfânta-ndrituire⁵⁹

ce glas îmi dă prin el a-ncredințat romanei ginte cinstea să răzbune mânia ei, prin sângele vărsat.

Te miră⁶⁰ acum de ce-oi urma a-ți spune: sub Titus semnul frânse-n răzbunare a vechiului păcat răzbunăciune.

Iar când apoi ajunse la strâmtoare Biserica prin longobarzi, tot el o mântui⁶¹ prin Carol zis cel Mare.

Deci poți acum⁶² să-i judeci chip la fel pe cei de

care spuneam și-a căror vină v-a dus la dezbinare și măcel.

Obștescul semn unii cu crini⁶³l-întină, iar ceilalți⁶⁴ socotesc că-i doar al lor, de nu mai știi care-s la rău pricină.

De cap își facă sub alt semn cât vor cei ghibelini⁶⁵, dar afle că dreptatea, de-o rupi de el, nu-i calci pe urme-ușor.

Și Carol⁶⁶ nu-i dezmință-ntâietatea cu guelfii săi, ci tremure de chin, căci și-altor lei le-a-nfrânt temeritatea.

Ades din vina tatălui hain copiii-au plâns; nu creadă⁶⁷ deci prosteste că-și schimbă Domnul semnul lui pe-un crin.

Această stea⁶⁸ podoabă-și făurește din cei ce faimă-au vrut să lase-n spate, trudind s-o dobândească creștinește.

Când dorul⁶⁹ însă către ea ne-abate din drumul drept, iubire-adevărată mai slab sclipește și mai greu răzbate.

Că plata-i⁷⁰ după merit judecată e pentru noi prilej de bucurie, căci pe-o măsură și-una și-alta-arată.

Așa-ndulcește-n noi dreptatea vie⁷¹ simțirea noastră ce nicicând nu poate, atare fiind, să cadă-n silnicie.

Un singur cânt din multe guri răzbate: la fel și aici din stări deosebite⁷²se-ncheagă armonia-acestor roate.

Străluce-n sânul dalbei mărgărite lumina lui Romeu⁷³ cel generos, a cărui fapte fură strâmb plătite.

Dar provențanii ce-l pârră⁷⁴-n dos (azi nu mai rād⁷⁵, căci cei pe care i-apasă \ păcatul pizmei n-au din el folos.

Avu Raimondo patru fete-n casă; pe toate patru le făcu regine⁷⁶ el, oropsitul fără pat și masă.

Iar când seniorul, ațâțat⁷⁷, vezi bine, ceru socoată-acestui drept⁷⁸ în prag, de fice zeci el îi dădu duzine⁷⁹.

Plecă apoi sărac lipit, moșneag și inima⁸⁰, când zi de zi cerșea, dac-ar fi fost să i se dea-n vileag, din cât îl lauzi, mai mult l-ai lăuda”.

CÂNTUL VII

Cerul al doilea, al lui Mercur. Spiritele active. Noile îndoieli ale lui Dante. Lămuririle Beatricei.

„Osanna, sanctus Deus sabaoth, superillustrans claritate tua felice ignes homm malacoth!” ’

Cântând astfel văzui acea făptură², asupra cui două lumini³ s-adună, rotindu-se cu cântul pe-o măsură, iar celelalte-n jurul ei cunună, și-asemeni sclipitoarelor scânteii în depărtări topindu-se-mpreună.

Eram muncit de îndoieli⁴ și ei⁵, ce-mi curmă setea picurându-mi miere.

„Spune-i, în mine mă-ndemnam, ce vrei⁶”.

Cuviința însă, ce mi-e pururi vrere, chiar și de-n gând o pomenesc pe nume⁷, ca pe-adormiți mă țintuia-n tăcere.

Nu mă rabdă stăpâna mea, ci-anume grăi sclipindu-rai un surâs atare, că și-n văpăi⁸ te-ar ferici pe lume.

„Socot și cu deplină-ncredințare c-ai vrea să știi cum poate pedepsită, pe drept să fie-o dreaptă răzbunare⁹.

Trezi-voi însă mintea-ți adormită și tu păstrează vorba mea în tine căci va să-ți spun o taină-adevărită.

Nevrând să rabde-al vrerii frâu spre bine, dintâiul om¹⁰ tot neamul și-l pierdu, cu el cu tot

pierzându-se¹¹ pe sine; de-aceea veacuri îndelungi zăcu umană ginte jos în rătăcirii, să se pogoare vru, pân' ce Hristos¹² ”.

lipind de lutul pământenei firi de ceruri ruptă sfânta lui făptură, doar prin virtutea veşnicei iubiri.

Ascultă-acum şi strânge-nvăţatură: această fire¹³ cu-al ei Domn unită, ca-n ziua-ntâi, fu sinceră şi pură; dar fu din rai¹⁴ din vina ei gonită, căci rătăci cărarea-adevărată şi viaţa cea de-a pururi fericită.

Pedeapsa deci pe cruce îndurată, de-o judeci după firea¹⁵ ce Hristos şi-o însuşi, e dreaptă-n judecată.

Dar dac-o judeci după Domnul nost, ce-n El a pătimit cele prezise, nimic nu-i mai nedrept¹⁶ şi mai câinos.

Aceeşi moarte¹⁷ două lucruri, zise, rodi: şi Domnul, şi-i udeii-o vrură; cutremur¹⁸ fu şi cerul se deschise.

Pricepi dar lesne c-adevăr din gură grăiesc când spun c-o dreaptă răzbunare” de ceruri fu plătită pe măsură.

Ci simt că iar ți-e mintea la strâmtoare, cuprinsă ca-ntr-un nod²⁰ fără ieşire şi-aştepti să ți-l dezleg cu nerăbdare.

Tu-ți zici: «Ce-aud, pricep cu înlesnire, dar nu de ce atare chip de toate vru Domnul pentru a noastră izbăvire».

Ascunsă-i hotărârea²-aceasta, frate, de mințile ce n-au știut cu zel spre para sfântă a dragostei să cate.

Dar fiindcă mulți atare chip şi fel încearcă-a-l desluşi fără folos, am să-ți arăt de ce-i mai vrednic²² el.

Suprema milă²³ tot ce-i duşmănos alungă şi

arzând ne dăruiește din veșnicele-i frumuseți prinos.

Tot ce din ea nemijlocit²⁴ pornește e veșnic, căci sigiliul ei nu paté schimbări când din înalt pecetluiește.

Tot ce din ea nemijlocit răzbate e slobod²⁵ pe de-a-ntregul, căci nu zace pe sub puterea celor noi create.

Tot ce ca ea, ei mai vârtos îi place²⁶, căci focul sfânt ce-n tot ce-i viu se-mparte, în cei ca el mai vii lumini desface.

De toate-aceste însușiri au parte doar oamenii²⁷; ci una de lipsește, de harul sfânt e omul mult departe.

Păcatul²⁸ singur vrerea i-o răpește și-o ndepărtează de supremul Bine, drept care focul lui n-o încălzește.

În starea ei dintâi²⁹ nu mai revine, de nu astupă golul făptuit din vina ei prin cazne și suspine.

Când firea voastră-ntreagă-a săvârșit păcatul prin Adam³⁰, ea fu gonită din rai, pierzând și harul dobândit; și-ai să pricepi, de-ai minte ascuțită, c-un vad din două se cereau trecute, spre a fi de el³¹ din nou învrednicită:

ori Domnu-n cer s-ar fi-ndemnat s-ajute iertând păcatu-ori omul, el, prin sine, și-ar fi plătit greșelile făcute.

Pătrunde-acum³² pre câte știi mai bine în cea de veci adâncă cugetare și strâns cât poți de vorba mea te ține.

N-avea putere omul, ca atare³³ s-o facă, neputând cu umilință și supușenie jos să se coboare pe cât greșind, să urce-avu dorință; de-aceea nu-i fu dat la izbăvire s-ajungă singur, el, prin pocăință.

Deci Domnul³⁴ se cădea din rătăcire să-l scoată

către viața-adevărată, pe-un drum sau chiar pe două-n contopire.

Și fiindcă fapta³⁵ pe făptaș desfată și mai vârtos când dă prin ea dovadă de bunătate-n inima ce-o arată, cereasca milă, ce-i în tot³⁶ plămadă, pe două căi³⁷ se hotărî-n tărie să-nalțe omul și să-i dea făgadă.

De când e lumea³⁸ n-a mai fost să fie o faptă mai măreață și nicicând pe nicio cale nu va fi-n vecie; căci Dumnezeu se dovedi mai blând și darnic dăruindu-se presine³⁹, decât de mila ne-o vădea iertând; și orice chip nepotrivit, vezi bine, era cu-al său județ, de muritorul nu se-ntrupa spre a pătimi rușine'

Dar ca să-ți stâmpăr pe de-a-ntregul dorul, mă voi întoarce la un punct⁴¹ anume, c-așijderi mie să-i pătrunzi izvorul.

«Văd foc, văzduh, țărână și-apă-n lume, tu-ți zici⁴², cu cele ce-s de-aici ieșite pierind ca valul ce se frânge-n spume, când știu c-au fost și ele făurite; ori dacă-i drept tot ce-ai grăit-nainte, prin ce mister de moarte nu-s ferite?»

Sunt îngerii⁴³ și locurile sfinte, în care de afli, dintru-ntâi create așa cum sunt și neștirbite altminte.

Dar aer⁴⁴, foc, țărână, apă, toate și câte-n lume de prin ele cresc, din alt izvor⁴⁵ făcut sunt închegate.

Creat e-n ele⁴⁶ miezul și-i firesc; creată e virtutea care-ncheagă în stelele ce-n jurul lor rotesc.

În vite - **n** plante sufletul se leagă din ceea ce-n materie-i potențial, prin raza'

⁴⁷ ce din aștri se dezleagă.

Pe când în voi e-un suflet rațional, creat nemijlocit⁴⁸ de Dumnezeu, ce către dânsul tinde apoi total.

Din toate-acestea să pricepi⁴⁹ nu-i greu învierea-i

taină legiuită, de te gândești la trupul tău și-al meu cum fu făcut, când Eva fumulinită”.

CÂNTUL VIII

*Cerul al treilea, al Venerei. Spiritele îndrăgostite.
Carol Martel. Noi dubii ale lui Dante.*

Credeau greșit¹ păgânii-odinioară că-n cerul ei² rotindu-se, frumoasa Veneră³-ațâță a iubirii pară; și n-o slăveau numai pe ea⁴, crăiasa, prin jertfe și prin juruinți; de-o seamă străvechea ginte-ntru greșeli-rămas-a și pe Diona o slăvea, drept mamă, și drept fecior pe Cupidon, crezând că-i fu de el Didonei⁵ înseși teamă.

Cu numele⁶-i, cu care-ncep cântând, ei botezară mândra-n ceruri stea ce-n soare⁷ cată, în zori și-amurg, pe rând.

N-am prins de veste⁸ că urcam spre ea; doar ochii dragi și puri mă-ncredințară, căci mai frumoși⁹ sclipeau în doamna mea

Și-așa cum' O vezi scânteii țâșnind din pară și glas din glas auzi când unul ține isonul și-altul urcă și coboară, la fel văzui lumini” printre lumine rotindu-se¹² grăbit ori pe-ndelete, precum vederea-i desfăta în sine.

Din nori cețoși n-au coborât în cete, văzute-ori nu, vântoase l³-n adâncimi destul de iuți ca să nu-ți pară-ncete pe lângă stolul de cerești lumini¹⁴ ce-n jos grăbeau, rupându-se cu greu din hora-ncînsă sus de serafimi¹⁵.

Dintâiul șir¹⁶, slăvind pe Dumnezeu, cânta „osanna”-astfel, că-ntru dorință mă cetlui să-l tot aud mereu.

Și dintre ei un duh¹⁷, cu bună știință mi se-apropie, zicând: „Pe voia ta¹⁸ vom face toți, ca să

culegi priință.

Noi ne rotim¹⁹ cu îngerii pe-o stea, de-același pas și-același dor mânați, cu îngerii²⁰ de care-ai zis cândva:

«Voi, ce. gândind al treilea cer mișcați» și-atâta drag e-n noi, că bucuros vom sta²² ca să curmăm al tău nesăț”.

După ce²³ ochii-mi dăruii sfios iubitei, dobândind încuviințare din ochii ei ce străluceau voios, rotitu-i-am către lumina care îmi dase-ndemn și: „Cine ești?” grăii cu glasul frânt de dor²⁴ și-nfrigurare.

Și, Doamne, cât de mândră o zării sclipind la vorba mea, când bucuria c-o nouă bucurie²⁵ i-o sporii²⁶.

„Pe lume²⁷, zise, mi-am purtat solia scurt timp²⁸; mai mult dac-ar fi fost să fie, mi-aș fi cruțat de multe rele²⁹ glia.

Lumina ce-mprejurul meu se-nscrie, în tortul ei, ca viermele³⁰-n mătase, mă-ncinge-n raze și m-ascunde ție.

Mult m-ai iubit³¹ și-aveai de ce; foloase pe urma mea ai fi cules, de-n groapă de tânăr nu-mi lăsam a mele oase.

De-a stânga malul ce din Ron³² s-adapă ca domn pe vremuri m-aștepta-n hotare pe unde-n Ron se varsă a Sorgei apă, și m-aștepta frumosul colț³³ în care Gaeta stă, Catona și cu Bari și Tront și Verde se revarsă-n mare.

M-au uns³⁵ ca rege-al țării lor ungarii, al țării ce-i de Dunăre³⁶ brăzdată, când lasă-n urmă a nemților fruntarii.

Trinacria (între Pachin scăldată și-ntre Pelor în nori de ceață groasă când peste golf Sciroccul³⁸ stă să

bată, stârnit nu de Tifeu³⁹, ci de pucioasă) și azi m-ar aștepta⁴⁰ ca rege-n țară prin cei născuți din angevina casă, de-o proastă cârmuire⁴¹, ce-i povară supușilor, n-ar fi-ndemnat poporul să strige la Palermo: «Piară, piară!»

Și de mi-ar ști acestea frățiorul⁴², ar frânge calicimea catalană, spre a nu-i da pas, și-ar pune-n prag piciorul căci cată a lua măsuri când porți coroană, prin tine sau prin alții, ca regatul⁴³ să nu-l încarci prin vrerea-ți suverană.

El, cel zgârcit⁴⁴, s-ar cuveni păcatul să-l pedepsească-n cei ce banii-adună, căci largi străbuni avu, necugetatul”.

„Fiindcă te văd cu mine dimpreună cum mi te bucuri întru Cel-de-Sus, ce-i veci izvor⁴⁵ la orice faptă bună, te bucuri⁴⁶, zic, de cele ce mi-ai spus, mi-e și mai drag al bucuriei dar și drag mi-e că te bucuri prin lisus.

De ce-am râvnit, avut-am parte; dar din vorba ta⁴⁷ n-am înțeles cum poate din dulce sad să iasă rod amar”.

Astfel grăii, iar el răspunse: „Frate, de-oi izbuti să-ți dau răspuns cu sfatul, ți-o sta-nainte ce-ți stă-acum la spate⁴⁸.

Cel care⁴⁹-nvârte fericind regatul, prin care urci, virtuți⁵⁰ a pus, vezi bine, în stelele ce-l luminează hatul.

Dar cugetu-i desăvârșit în sine, nu doar de firi în ceruri se-ngrijește, ci și de calea⁵¹ ce le-ndrumă-n Bine.

De-aceea arcu-acesta⁵² când lovește atinge-un țel știut de mai 'nainte, ca sulița-ce-n țintă nimerește.

De-ar fi altfel⁵³, aceste-așezăminte ar da pe față-

urmări ce-ar fi ruine și nicidecum înfăptuiri preasfinte; ori nu-i așa⁵⁴, căci mințile divine ce-nvârt aceste stele n-au păcate, cum nici cel Prim ce le-a creat prin sine.

Mai vrei dovezi pe lângă cele date?" „O, nu, grăii, că-n tot ce-i de trebuință⁵⁵ pricep că fire-a da-napoi nu poate”.

„Și-acum să-mi spui: ar fi mai rău de-o flință, grăi, n-ar viețui-n tovărășie⁵⁶?”

„Ar fi, răspuns-am. Văd cu prisosință⁵⁷”.

„Și-ar mai trăi, de n-ar fi jos să fie și altminteri trai și rosturi felurite⁵⁸?

Nu, dacă-i drept ce-ai vostru dascăl⁵⁹ scrie”.

Astfel grăi cu vorbe ticluite și-apoi: „Al vostru rost se cere-anume

Ci voi⁷⁴ siliți să intre-n mănăstire pe cei făcuți⁷⁵ să poarte scut și zale și faceți regi din popi⁷⁶, fără-osebire; de-aceea rătăcit-ați⁷⁷ dreapta cale”.

să nască din izvoare diferite:

Solon⁶¹ sau Xers⁶² se naște omu-n lume.

MelchisedecbJ sau cel ce laolaltă zburând⁶⁵ cu fiu – îi dobândi renume.

Al firii joc⁶⁶ ce-n voi, ca-n ceară o daltă se-mplântă-adânc, virtuți cu tâlc împarte, dar nu distinge-o casă⁶⁷ de cealaltă.

De-aceea Iacob⁶⁸ de Esau-i departe din naștere, iar de Quirin⁶⁹ se spune că nu-i născut din plebe, ci din Marte.

Natura⁷⁰-n prunci aceleași căi străbune cu moșii și strămoșii le-ar străbate, de n-ar învinge sfânta-nțelepciune.

Ți-e-n față acum ce-ți fu-nainte-n spate: dar, ca să vezi⁷¹ cât mi-ești de drag, se cade să-ți dau și rodu-acestor dulci bucate.

De-a pururi firea⁷² când norocu-i şade potrivit
pe cărare, ca răsadul în holdă stearpă, nu flori, nici
roade.

Dar dacă lumea⁷³ ar păşi pe vadul pornirilor
sădite-n om de fire, a bună seamă nu v-ar paşte iadul.

CÂNTUL IX

*Cerul al treilea, al Venerei. Spiritele îndrăgostite.
Cunizza da*

*Romano. Marca Trevigiana. Folco din Marsilia.
Raab cea ticăloasă.*

Invectiva împotriva ecleziastilor.

De-ndată ce părintele-ţi iubit mă lămuri,
Clemento', şi-mi prezise ce-avea să pară² neamu-i
celuit.

„Tu taci şi las' să curgă anii” – mi zise; deci n-am
să spun decât că-nşelăciunii i-a drepte lacrimi³ şi
dureri prescrise.

Se-ntoarse-apoi, arzând⁴ precum tăciunii, spre
Soarele⁵ ce orice dor adapă, şi-ascultă pururi glasul
rugăciunii.

Ah, neam pierdut⁶, păcătoşit, otreapă, ce mi te-
ntorci de la supremul bine şi-n făr-de-legi mi te
scufunzi ca-n groapă!

Când iată către noi, dintre lumine, văzui alt foc⁷
venind şi prin sclipire vădindu-şi vrerea⁸ de-a vorbi cu
mine.

Şi-atunci a doamnei⁹ într-adins privire asupra-mi
ţintuită, ca-nainte, şi-acum la vorbă-mi dăruinvoire.

Şi-am zis: „Plăteşte-mi vrerea prin cuvinte, duh
fericit, şi dă-mi dovadă vie că pot răsfărânge-n tine ce-
am în minte”.

Iar para-atunci, necunoscută mie, grăi din
adâncimi, curmându-şi cântul, ca cel voios când

mulțumit te știe:

„De partea-n care-i mărginit pământul Italiei – măite-n rău¹², de Piave și de Rialto¹³, a ridicat preasfântul un deal¹⁴ de unde-au pogorât hulpave oștirile făcliei ce-n ținut făcu prăpăd¹⁵ cu faptelei mârșave.

O singură tulpină¹⁶ ne-a născut: Cunizza¹⁷-am fost și-această stea mă ține, căci vraja ei¹⁸ pe lume-am cunoscut.

Nu-mi pare rău¹⁹, ci dimpotrivă, bine, c-am ars străpunsă de-a iubirii pară; n-o pricepe-oricine.

dar taina aceasta²⁰

Lăsat-a-n urmă această piatră rară²¹ ce-aproape mie scânteiază-aci, renume scump; și pân-o fi să moară acest de-o sută ani se va-ncinci²²; deci spre a lăsa a doua viață²³-n urmă, spre fapte mari vă străduiți de vii.

altminteri face lăsătoarea turmă²⁴ de Adige și Tagliament cuprinsă; nici cei ce-o bat²⁵ trufia ei n-o curmă.

Dar mlaștina ce-i de Vicenza-ncînsă curând²⁶ de padovani va fi-nroșită, căci datornița zace-n ei învinsă.

Iar unde-i²⁷ Sile cu Cagnana-unită, un domn²⁸ își poartă capul sus atare, că gata stă capcana să-l înghită.

Va plânge Feltro²⁹-amarnica trădare înfăptuită de păstor³⁰, păcat cum Malta³¹ însăși n-a văzut sub soare

Ai obosi să măsură la mezat, și nu-i căldare³² să cuprindă-n ea atâta sânge ferrarez vărsat de-acest vlădic mărinimos³³ ce vrea să fie guelf cu orice preț³⁴; nu-s noi aceste daruri³⁵ pentru țara sa.

Oglinzi sunt sus, le ziceți Tronuri³⁶ voi, ce ne răsfrâng județul sfânt prin ele; de-aceea-i drept ce-am

cuvântat³⁷". Apoi tăcu părănd atrasă de-alte³⁸ cele, căci iar se prinse-n hora sclipitoare încinsă pe cuprinsu-acelei stele.

Cealaltă pâlpâire³⁹, despre care știam că-i scumpă, se făcu la față precum rubinul străbătut de soare.

Lumina-n cer, ca zâmbetul⁴⁰ în viață, e semnul bucuriei; după cum tristețea-n iad pe-obraz așterne ceață.

"Eternul⁴¹ vede tot, grăii molcum, și tu prin el⁴², încât nu-i vrere, ție să ți se-ascundă pe-al veciei drum.

Deci glasul tău ce-n ceruri bucurie trezește când se-mbină-n cânt presine cu cei ce-și fac din șase-aripi⁴³ mantie, de ce n-alină vrerea mea, blajine?

Eu n-aș mai sta ca să-ți aștept suspinul, de-n tine-aș fi, precum ești tu în mine".

"Cuprinsul⁴⁴ văii-n care-și varsă plinul oceanul ce pământu-împrejmuește, desprins glas din focul său rubinul, spre soare-ntre potrivnici maluri⁴⁵ crește, astfel încât pe unde zare-nscrie de obicei, meridian⁴⁶ urzește.

Mi-e valea dintre Ebru leagăn mie și râul Macra⁴⁷, ce scurt timp desparte Liguria de-a toscanilor moșie.

De răsărit și nici de-apus departe Buggea⁴⁸ stă și-a mea cetate care roșit-a portul cu-al ei sânge foarte.

Mi-au zis pe nume Folco⁴⁹ din naștere; pecetea-mi poartă steaua dimineții⁵⁰, cum i-am purtat-o-n piept și eu apare.

N-a ars Didona⁵¹ în focul tinereții, mâhnind-o pe Creusa și Sicheu, ca mine până-n pragul cărunteții, nici Rodopea⁵² așteptând mereu pe Demofont și nici Alcide⁵³ când pe Iole o răpi din gineceu.

Ci-aicea râzi⁵⁴, nu te căiești plângând de-o vină ce-i uitată pe vecie, căci Dumnezeu, clădind, ne poartă-n gând.

Aici zărești suprema măiestrie⁵⁵ ce-ncheagă Universul și-acei Bine prin care cerul pe pământ învie.

Ci ca să duci pe lume jos cu tine a tale vreri⁵⁶ deplin îndestulate, se cade să-ți mai spun ceva, creștine.

Tu vrei să știi ce flacăra se zbate aicea lângă mine și sclikește precum

⁵⁷ o rază-n undele curate.

Afla-vei, dar, că-n ea se odihnește

Raab⁵⁸; și fericirea-i împletită cu-a noastră, după a ei ne-o întregeste.

De-această stea, în care e-ațintită a lumii umbră⁵⁹, cea dintâi fu ea din oastea gloriei lui Hristos primită.

Și se cădea să fie pusă-a sta în rai drept mărturie-a biruinții⁶⁰ ce dobândită fu prin rugi cândva; căci ea⁶¹-nlesni dintâia glorie-a ginții lui Iosuă pe locul sfânt, izbândă ce papii⁶² nu-i mai stă în grija minții.

Cetatea ta⁶³, clădită-ntru osândă de cel ce-n cer fu primul răzvrătit și-a cărui pizmă stă mereu la pândă, bătând împrăstie crinu-afurisit⁶⁴ ce-a dezbinat și oi, și miei cu ura, făcând din lup păstor statornicit.

De-aceea înțelepții și Scriptura sunt părăsiți și doar la Decretaler aminte iau, de-i roasă legătură eu d-astea umblă papa, și-ale sale. oștiri de popi⁶⁸ ce și-au uitat, gândesc, de Nazaret, de Arhanghel⁶⁹ și-osanale.

Dar Vaticanu⁷⁰-n Ramul strămoșesc și celelalte locuri sfinte-n gând, ce-oștirea⁷¹ lui sân Petru-adăpostesc, de adulter⁷² scăpa-vor în curând".

CÂNTUL X

Cerul al patrulea, al Soarelui. Spirite înțelepte. Prima cunună luminoasă a spiritelor de teologi și filosofi.

Privind în Fiu cu-acea Iubire-adâncă ce-n veci dintr-unu-într-altul va țâșni, Puterea-ntâi² și nerostită încă, tot ce-i în gând și-n lume fauri cu-atâta rânduială³ - **încât** nu poți, 'pe creator, privind-o, a nu-l simți.

Cu mine deci, creștine⁴, acele roți, ce sus se-nvârt privește-le, pe unde un cerc⁵ cu altul se-ntretaie-n bolți, și-acolo sfântul meșteșug pătrunde al Celui ce-ntr-atât îl bagă-n seamă, că-n veci de el privirea⁶ lui n-ascunde.

Și cată cum de-acolo se tiestramă piezișul brâu⁷ ce-n cer planete poartă, spre a-i mulțumi pe cei care le cheamă.

De n-ar fi strâmbă⁸ calea lor, deșartă ar fi în cer orice virtute-n parte și pe pământ orice putere moartă.

Iar dac-ar fi de-ecuador⁹ departe mai mult ori mai puțin, orânduirea și sus, și jos ar fi smintită foarte.

Oprește-aici¹⁰, creștine - acum citirea și ce-ai gustat în sinea ta despică, de vrei ca să-ți tihnească mulțumirea.

Ți-am dat¹¹ bucate: singur le duminică de-acum, căci eu sunt prins de truda care mă face scrib¹² și mintea mi-o furnică.

Al firii domn¹³ și serv, măritul soare, ce lumii-mparte har din cer¹⁴ și știe cu-a sa lumină timpul să-l măsoare¹⁵, cu zodia¹⁶, de care-n urmă scrie, unit rotea prin mândrele spirale¹⁷ în care mai iute zi de zi reînvie, și eu cu el¹⁸; ci zborul în ocoale nici că-l

simțeam, precum nu simți aori decât târziu un gând ce-ți dă târcoale.

Doar Beatrice¹⁹, numai ea să zbori te mână-atât de iute spre mai bine, că zboru-n timp nu-i chip să i-l masori.

Ce tainic trebuie că sclipeau prin sine în soare-acele duhuri²⁰, felurite nu prin culori, ci numai prin lumine!

Zadarnic cât²¹: cuvinte potrivite nu aflu-n gând ca să le pot descrie; crezi tare însă și-ți vor fi vădite.

De n-are aripi a noastră fantezie²², să nu te miri, căci n-a fost ochi vreodată din sus de soare a zbura să știe.

Astfel văzui în cer a patra ceată²³ a Tatălui ceresc²⁴, care-i vădește cum Duh și Fiu purced din El deodată.

Și-mi spuse Beatrice: „Mulțumește acelui soare nevăzut²⁵ ce sus te-a ridicat spre cel care sclipește”.

N-a fost pe lume²⁶ suflet mai supus și mai plecat în rugi spre Dumnezeu, nici mai grăbit și-n doru-i mai presus de cum am fost la vorba doamnei eu; cu-atâta drag în El mă ațintii, încât și ea pieri din gândul meu.

Nu fu mâhnită²⁷ doamna, ci zâmbi și-n zâmbet ochii ei sclipiră-atare, că cugetu-mi unit se risipi.

Și fulgere văzui strălucitoare, făcând din ele-n jurul nost cunună²⁸

(și-n glas mai dulci de cum sclipeau în soare).

așa precum în nopțile cu lună, l când umed e văzduhu-n jurul ei aureola²⁹-n raze o încunună.

La curțile mării³⁰, cum spusei, sunt pietre scumpe – odor peste odor, dar nu e chip din tainiți să le iei; și printre ele e și cântul lor³¹:

ci în zadar aștepți să-ți spun de ele, de-n ceruri

sus nu te gătești să zbori.

După ce-n cânt mănunchiul de betele ne-ncinse întreit din treaptă-n treaptă, ca-n ceruri sus cununile de stele³², femeii mi se părură, care-așteaptă și nu se rup din horă³³, ascultând ce cântec nou Țes cobzele în șoaptă.

Apoi din roată-un duh porni zicând: „De vreme ce preasfântul har ce-aprinde iubirea pură-n focul ei crescând, în raza lui³⁴ atât de strâns te prinde, că sus te ia pe-acele scări pe care va iar să urci ca să le poți descinde, oricine vin nu ți-ar turna-n pahare când setea te răpune - ar fi oprit, ca râul³⁶ ce-i oprit să curgă-n mare.

Tu vrei să știi cu ce-i împodobit acest mănunchi de flori³⁷ ce-ți împresoară iubita ce de-nalt te-a-nvrednicit.

Eu fui dintr-acei miei³⁸ ce-odinioară de Dominic fură purtați pe-o cale ce, drept urmată - ngrașă³⁹ miel și mioară.

Acesta-aici, de-a dreapta, mai la vale de mine care Toma⁴⁰ sunt, d'Aquin, Alberto⁴¹ e; învățăturii sale eu i-am urmat și mi-a fost frate-n cin. De vrei să știi de fiecare-n parte, privește-i și m-ascultă pe deplin.

Al lui Grațian⁴² e zâmbetul ce-mparte sclipiri de foc și-a lui e legea dreaptă, ce sus în rai îl duse după moarte.

Pe urma lui Petre Lombard⁴³ se-ndreaptă, ce-și dăruie comoara lui cândva Bisericii, ca văduva⁴⁴ înțeleaptă.

A cincea pară⁴⁵, cea mai mândră-n stea, resfiră-atâta dragoste⁴⁶ dintr-înșă, c-o lume-ntreagă vești vrea despre ea.

În miezul ei e mintea care strâns-a atâta știință,

că, de-i drept⁴⁷ ce-i drept, n-a fost a doua mai presus ca dânsa.

E facla-apoi⁴⁸ ce, pe pământ, în piept simțit-a slujba și-ngereasca fire mult mai profund ca orice înțelept.

În cealaltă firavă pâlpâire e-apărătorul⁴⁹ vremilor creștine cel luat de Augustin⁵⁰ sub ocrotire.

Și-acum, de ochii minții după mine pe rând i-ai tras, ți-e inima-nsetată⁵¹ de-a opta stea⁵² din șirul de lumine.

În ea, prin ochi, de ceruri se desfată un duh ce lumea o vâdi dincoace, cui l-asculta, deșertăciune toată.

Jos în Cieldaaur⁵³ trupul mort îi zace; prin greu canon și prin surghiun⁵⁴ cărare el își croi către suprema pace.

Privește cum se-ntrec sclipind în soare Isidor⁵⁵, Beda⁵⁶ și Ricard⁵⁷, creștine, ce înger fu, nu om, prin contemplare.

Cel de la care⁵⁸ ochii tăi spre mine se-ntorc, e-un duh ce-n gânduri⁵⁹ adâncit râvnit-a moartea și supremul Bine.

Sigier⁶⁰ e și-adevăruri a vădit pe ulița⁶¹ unde nutrețul crește și drept aceea-amar fu pizmut⁶².

Apoi, precum un ornic⁶² când trezește mireasa⁶³ lui Hristos, și spre a-i fi dragă o-mbie-n zori să-i cânte creștinește – o roată-mpinge și-alta-n mers dezleagă, atât de dulce clopoțind⁶⁵ „tintin”, că doru-n rugi pe buze ți-se-ncheagă, la fel văzui glorioasa roată⁶⁶, lin mișcându-se, și-n cânt o duioșie⁶⁷ simți c-anină, cum nu-i chip s-anini decât pe unde-i veșnic bucurie.

CÂNTUL XI

Cerul al patrulea, al Soarelui. Spiritele înțelepte.

Cele două noi îndoieli ale lui Dante. Elogiul lui San Francesco d'Assisi. Invectiva împotriva dominicanilor.

O, muritori, ce griji nesăbuite¹ și ce noian de strâmbe silogisme² vă curmă zboru³-aripilor ciuntite!

Se sfarmă unii-umblând după-aforisme⁴ ori după legi⁵ sau slujbe preotești, alții-s stăpâni prin forță sau sofisme⁶, alții-nvârtesc la trebi cetățenești, iar alții fură, trândăvesc ori poate se dau din greu plăcerilor trupești⁷, în timp ce eu, desprins⁸ de-aceste toate, eram primit cu doamna⁹-n cerul veșnic și-n mândra horă a veșnicelor roate.

Apoi, când fice duh¹⁰ se-ntoarse vrednic la locul lui în dalba cingătoare, se-opriră toți, ca lumânări în sfeșnic”.

Și-atunci din miezul vâlvătăii¹² care dintâi mă agrăise cuvântând eu auzii, și se-nteți-n lucoare:

„Precum sclipesc în raza lui¹³ arzând, la fel privind în cel de veci Părinte zăresc ce pricini te frământă-n gând.

Tu te-ndoiești¹⁴ și vrei să-ți fie-n minte mai deslușită vorba mea și clară, ca să pricepi ce-am vrut să spun 'nainte, când am rostit: «Se-ngrașă miel și mioară» sau: «N-a fost alta mai presus». Deci cată să adâncim ce-ți șade-ntru povară.

Stăpâna lumii, Pronia luminată¹⁵, ce cârmuiește cu-al ei sfat pe vii, sfat ce nu-i ochi a-l scormoni să poată, miresei¹⁶ Celui Sfânt¹⁷ ce-o logodi cu sângele vărsat în chin pe cruce, doi prinți¹⁸ în ajutor îi rânduî, să-i fie călăuză la răscruce și s-o-ntărească-ntru credință-atare, cu pașii ei mereu spre el s-apuce.

Fu cel dintâi¹⁹ serafic prin ardoare, iar celălalt²⁰ prin multa-nțelepciune ca heruvimii strălucin lucoare.

De primu-am să vorbesc²¹, căci, orice-ai spune de

unul, pe-amândoi îi preamărește, același țel având ei ambii-n lume.

Între Tupin²² și râul ce zorește din dealu-ales de fericitu-Ubald²³, un plai mănăs din munte sus descrește, ce-aduce la Perugia²⁴ frig și cald prin Porta Sol, și-n dosul lui, surori, sub jug²⁵ suspină Nocera și Guald.

Din plai, pe unde-i lesne²⁶ să-l scobori, un soare²⁷ lumii-i răsări podoabă, precum din Gange²⁸-al nostru²⁹ uneori.

Drept care de-acest loc, când mi te-ntreabă, tu nu-l numi Assisi, că-i puțin, îi spune mai degrabă.

ci Răsărit³⁰ î:

Era pe cer cu zorile vecin³¹, când prins-a lumea-a lua la el aminte, simțind c-o mântuiește de venin.

De tânăr se-nvrăjbi cu-al său părinte³² de dragu-unei femei³³, ce-i printre vii urâtă, precum moartea-nre morminte.

Cu dânsa *coram parte* se uni în fața curții³⁴-episcopoești slăvită și-apoi tot mai vârtos o îndrăgi.

Căci pân' la el rămase văduvită³⁵ de mire-o mie³⁶ o sută ani mireasa, uitată, neștiută, nepețită; nu-i folosi că fără griji în casa lui Amiclat³⁷, de-un rege fu aflată, ce spaima lumii fost-a și rămas-a, nici că pe cruce³⁸, dârză, neînfricată (când jos rămase maica lui Iisus) se dovedi, plângând cu el deodată.

Dar ca să-ți fie limpede³⁹ ce-am spus, afla-vei că mireasa-i Sărăcia și că-i Francesco mirele supus.

Iubirea pură⁴⁰, pacea, bucuria, ce-n ochii lor sclișea fără păcat, din oameni⁴¹ izgoni netrebnicia și cel dintâi Bernard⁴² s-a descălțat pornind pe urma mirilor în goană, și-astfel gonind părăndu-i c-a-nțârziat⁴³.

O, bine rodnic, neștiută mană! Se descălță Egidiu și Silvestru⁴⁴ de dragul ei, a fetei cea sărmană.

Porni apoi⁴⁵ cel tată și maestru cu mândra lui și toți ai săi, pe care îi și-ncingea un preaumil căpestru.

Nu-i fu rușine a stârni mirare și nici dispreț, deși venea de sus, odraslă fiind⁴⁶ de negustor cu stare; ci dârz și fără teamă i-a fost spus lui Inocențiu⁴⁷ vrerea lui curată, iar el pecetea pe-al său cin și-a pus.

Apoi, crescând⁴⁸ a sărăcimii ceată pe urma lui, a cărui viață-n schit, nu jos, ci-n cer s-ar cuveni cântată, dorința-acestui sfânt arhimandrit fu-ncununată-n lume-a doua oară de Onoriu⁴⁹, prin cel sfânt învrednicit.

Apoi, râvnit întru canon să piară, de față cu-a sultanului⁵⁰ trufie, pe Crist îl predică și-n astă țară.

Dar când văzu că lumea nu se-mbie la-ncreștinare și-i necopt poporul⁵¹, se-ntoarse-ntr-a Italiei rodnicie⁵², pe unde-n munți⁵³ Hristos mântuitorul îi dăruie stigmatete preasfinte și pân' la moarte⁵⁴ le simți fiorul.

Iar când Cel veșnic, ce-l făcu sorginte de bine-n lume, îl chemă la sine⁵⁵, spre a răsplăti smerenia lui fierbinte, el fraților⁵⁶ le-ncredință, creștine, mireasa și de suflet le-a legat pe veci iubirea lor să i-o închine.

Din poala ei⁵⁷ spre veșnicul regat ăst suflet mare-apoi se petrecu, iar trupul raclă⁵⁸ nu-și dori drept pat.

Gândește-acum ce sfânt urmaș⁵⁹ avu, de barca lui sân Petru-n larg cu spor s-o mâne către port se pricepu.

El ne fu nouă-n lume jos păstor⁶⁰ și cel ce vrerea vajnic i-o păzește și-adună-n cer odor peste odor.

Ci azi pășuni mai grase lăcomește și mai mănoase turma lui⁶¹, astfel că nu-i mirare-n drum de

rătăcește⁶².

Iar oile, cu cât mai mult de el se-ndepărtează⁶³, când se-ntorc la stână dau lapte slab ori nici nu dau defel.

Mai sunt vreo câteva⁶⁴ care se-adună lângă păstor, dar de puține ce-s, le-ajunge pentru straie-un pumn de lână.

Și-acum, de-ai luat aminte la-nțeleș și-a mele vorbe⁶⁵ n-au fost seci și goale, de-ți amintești de unde am purces, s-or stinge-n dorurile tale, căci pomu⁶⁶-l vei vedea cum stă să piară și-ai să pricepi⁶⁷ de ce-am vorbit de-o cale

«ce drept urmată-ngrașă miel și mioară»”.

CÂNTUL XII

*Cerul al patrulea, al Soarelui. Spiritele înțelepte.
A doua cunună luminoasă. Elogiul Sfântului Dominic.
Invectiva împotriva franciscanilor.*

Abia rostise ultimul cuvânt și duhurile-n horă începură a se roti precum o moară-n vânt; dar n-impliniră-ntreagă-o-nvârtitură² și-n jurse-ncinse altă roată³ sfântă, în mers și-n glas cu prima pe-o măsură, un glas ce-ntrece muzele⁴ când cântă și-a mării nimfe când îți ies în cale, ca raza-ntâi, pe cea din ea răsfrântă⁵.

Ca două arcuri⁶ ce se-nvârt agale prin nori subțiri și-s una la culoare (când Iuno⁷ dă poruncă roabei sale⁸), iar cel mai larg din cel mai strâmt⁹ răsare, ca vocea nimfei¹⁰ mistuite-odată de dragoste ca negura de soare, și care jos, prin juruința dată lui Noe” - ncredințează pe cei buni că alt potop nu va mai fi vreodată, la fel¹² acele veșnice cununi de raze se-nvârteau pe lângă noi și-și răspundeau în pas¹³ și-n rugăciuni.

Când bucuria ce-mprăstia șuvoi de raze-n jur și hora-și potoliră luminile¹⁴, iar pașii blânzi și moi deodată¹⁵ și pe-o vrere și-i opriră, ca ochii¹⁶ noștri ce se-nchid deodată și se deschid când desfătări prefiră, din miezu-unei lumini din noua roată¹⁷ un glas țâșni și m-am întors grăbit, ca acul¹⁸ către steaua-n cer cătată.

„Cerescul foc, grăi, ce m-a-ndrăgit, mă-ndeamnă a spune de cel'lalt părinte¹⁹ prin care-al meu de bine fu vorbit.

Deolaltă-i drept²⁰ a-i pomeni-n cuvinte; căci după cum luptară-alături, cată și gloria-alături să-i aducă-amine.

Oștirea²¹ lui Hristos ce fu-narmată c-un preț atât de scump, pe urma lui pășea încet²², răzleață și-nfrică, când Cel²³ ce pururi poartă grija cui e la impas, de oaste se-ngriji, de milă, nu din vrednicia-altui; și doi apărători²⁴ îi dăruî miresei²⁵ și, pe urma lor călcând, norodul rătăcit se pocăi.

De partea-n care²⁶ naște și suflând zefirul dulce mugurii-i pătrunde, întreg pământu-n verde-nveșmântând, pe-aproape de năvalnicele unde²⁷ pe după cari, trudit de lunga fugă, măritul soare uneori se-ascunde, stă-nfaptă fericita Calarugă²⁸, sub ocrotirea vajnicului scut²⁹ cu leul subjugat care subjugă.

În ea lumina zilei a văzut cel care crucii-apărător³⁰ îi fu, blajin cu-ai să-i și de vrăjmași temut.

Și-abia născut, cerescul tată vru să-i dea atari virtuți întru ursită, încât profet³¹ din maica lui făcu.

Apoi, când prin botez fu săvârșită logodna între el și-ntre credință, având drept zestre ambii mulțumită, femeia³² ce pusese juruință în vis³³ văzut-a roadă sfântă care ieși din el și dintr-a lui semință.

Și ca să fie și prin nume mare, dădu Hristos gând bun ca să-l numească”.

precum pe cel cui i se dase-atare și Dominic i-au spus; ca să trudească fu pus pe holda lui³⁵ Dumnezeu și ca pâlmaș pe lume să-l cinstească.

Slujbaș îi fu și sol lui Dumnezeu, căci dragostea dintâi fu pentru sfatul³⁶ dintâi lăsat prin Crist de Dumnezeu.

Fu deseori aflat pe jos³⁷ din patul bătrânei doici, părănd anume-a zice: «Prin umilință voi să-mi spăl păcatul».

Părinte-al lui, cu-adevărat Ferice³⁸! și tu măicuță, bine zisă Ioană³⁹ de harul sfânt fu numelui tău price!

Nu pentru bani, ca cei ce de pomană se zbat s-ajungă învățați sau vraci⁴⁰, ci pentru una și preasfânta mană⁴¹

ajuns-a fi printre-nțelepți cârmaci⁴² și-ndată prinse-a da ocol prin via ce pierе când vierul⁴³ e cârpaci.

El curții⁴⁴ ce-și vădise dărnicia pe vremuri cu cei drepți, și azi tânjește prin papă, nu prin ea, milostivia spre a nu mai da din tot ce-i prisosește nu i-o ceru, nici eparhii bănoase, nici zeciuiala⁴⁵ ce din moși slujește săracilor; ci-ngăduință-și scoase de-a predica pentru sămânța⁴⁶ care rodit-a-n juru-ți zeci de flori⁴⁷ frumoase.

Cu știința-apoi și cu voință tare porni la drum de papă-ncuviințat, ca un torent⁴⁸ când se revarsă-n mare; și-și slobozi șuvoiu-nversunat peste eretici⁴⁹, mai vârtos călcând pe cei mai îndărătnici în păcat.

Ieșiră-apoi din matca lui, brăzdând catolică grădină, alte ape⁵⁰ și ce fu veșted înfrunzi curând.

Iar de-i fu dat bisericii să scape de erezii printr-o

atare roată⁵, ce pururi carul i-l feri de gropi, de bună seamă vei pricepe-ndată a celeilalte multă vrednicie, ce fu de Toma⁵²-n cel'lalt cânt cântată.

Ci urma⁵³-nscrisă de obadă-n glie de nimeni nu-i călcată azi și-n bute s-adună mucegai, nu tinighie.

Căci turma lui⁵⁴ ce pe cărări știute pășea cu el în frunte-odinioară, purcede azi de-a-ndoaselea și iute.

Ce-au semănat⁵⁵ s-o dovedi la vară, când până și neghina va fi scoasă dintre bucate și-azvâlită-afară.

O fi, nu zic, de câți prin cartea⁵⁶-aleasă filă de filă și vreun loc încal'e, să poți citi: «Eu port aceeași rasă»; dar nu din Acquasparta⁵⁷ sau Casale⁵⁸, de unde unii⁵⁹ ori întrec măsura preasfintei legi⁶⁰, ori prea o lasă moale⁶¹.

Ci află-acum c-am fost Bonaventura⁶²

și grijile⁶³ lumești le-am lepădat în slujba-naltă, precum vrea Scriptura.

Cu mine-s Augustin⁶⁴ și Illuminat⁶⁵, uniți cu Domnu-n cin și-s printre-acei săraci ce mai curând s-au descălțat.

Să proslăvesc atare paladin⁷⁶ m-a îndemnat cuvântu-înflăcărat și curtenia fratelui⁷⁷ d'Aquin, precum spre cânt și soții mi-a-ndemnat”.

Ugo da San Vittore e cu ei, îs Pietro Mangiadore⁶⁷ și Hispan⁰

cel de-a-mprăștiat cu-a sale cărți scânteii.

Și Hrisostom⁶⁹ vlădicul, și Natan⁷⁰, Anselmo⁷¹ e și-acel Donato⁷² care sluji dintâia artă⁷³, e Raban⁷⁴, iar lângă mine-n dalba lumânare străluce calabrezul Giovacchin⁷⁵, cu duh profetic înzestrat sub soare.

CÂNTUL XIII

Cerul al patrulea, al Soarelui. Spiritele înțelepte. Știința lui Solomon, a lui Adam și a lui Hristos.

Închipuie-și¹ cine vrea să înțeleagă tot ce-am văzut – și închipuirea-n gând ca-n stâncă-nfiptă și-o păstreze-ntreagă – închipuie-și stele² cincisprezece stând răzlețe-n cer și printr-a lor lucoare perdelele de nouri destrămand; închipuie-și carul³ cui i-ajunge-n zare și zi și noapte-a noastră boltă toată, căci oiștea, oricum o-ntoarce – apare; închipuie-și și gura-acelui corn⁴ ce-arată că-ncepe-n vârful⁵ osiei prea grele în jurul cui se-nvârte prima roată, și facă-și două semne⁶-n cer din ele (precum făcut-a a lui Minos fată din salba ei cunună-n cer de stele), ce cu-al lor foc se-ntrepătrund⁷ deodată, dar amândouă se-nvârtesc prin spații bătând potrivit calea-ngemănată, și-n gând vedea-va umbra⁸ constelații ce-n juru-mi se-nvârtea în două șire, hrănind în mine vechi și-adânci nesații; zic umbra, căci a noastră închipuire e depășită, precum râul Chiana⁹ e depășit de-a primei bolți rotire.

Nu Bahus¹⁰ e slăvit și nici Peana în ceruri; ci Treimii i se cântă și sfintei taine-a întrupării-osâna.

Când dans” și cânt sfârși cununa sfântă, spre noi¹² se-ntoarce, bucuroasă-n gând că alte griji¹³ o-ndeamnă și-o frământă.

Tăcerea-apoi fu ruptă în curând de-același foc¹⁴ ce-mi povestise viața sărmanului întru Hristos, zicând:

„De bați un stog¹⁵ și-n șură-aduni răzleața grăunță, va să-l bați pe fiecare: la fel iubirea¹⁶-a bațemi dă povața.

Tu crezi că-n pieptul¹⁷ cel de lut din care fu ruptă coasta ce-a născut o gură a cărei poftă fu plătită-atare, și-n cel străpuns¹⁸ de suliță cu ură, ce-a dat spre mântuirea¹⁹ omenirii mai mult decât încape-ntr-o măsură, toată lumina-ngăduită firii lumești fu strânsă de suprema minte ce pe-amândoi²⁰ îi zămisli; și-uimirii

te lași gândind²¹ la câte-am spus 'nainte, că n-a fost altu-n cuget mai profund ca duhul ce-i de dragoste sorginte.

Deschide ochii-acum la ce-ți răspund și ce-am grăit cu gându-ți vei vedea că-s una-n tot, ca miezu'²² – într-un rotund.

Tot ce-i etern²³ și tot ce-astfel s-ar vrea e numai forma-n care se-oglindește cerescul tată și iubirea sa.

Căci verbul sfaț, lumina ce pornește din foc divin, de el nu se desparte și nici de sfântul duh ce-i întreiește; din bunătate razele-și împarte în nouă cete²⁴ și-ngerești puteri, dar Unu-n veci rămâne, fără moarte.

Prin ele, rătăcind, din cer în cer scoboară la potente²⁵, ajungând să facă numai lucruri care pier²⁶.

Și zic «ce pier» printr-asta-nțelegând ceea ce bolta, cerul sfânt creează²⁷, ori prin sămânță²⁸-ori fără ea, mișcând.

Dar ceara²⁹ lor și cel care-o lucrează nu sunt la fel; deci sub pecetea lui mai slab ori mai puternic scânteiază.

De-aceea³⁰ roadă niciodată nu-i pe-același pom la fel și-aceeași toată, iar voi vă nașteți ori deștepți, ori șui.

Căci, dacă ceara³-ar fi deplin muiată și vrerea sfântă³² pe deplin stăpână, pecetea-n voi ar străluci curată³³; dar firea³⁴-ntreagă n-o redă, ci-o-ngână, făcând precum poetul³⁵ care știe ce vrea, dar peana-i tremură în mână.

Iubirea însă, când pecetea vie a Tatălui³⁶ în verbul sfânt o-mplântă, desăvârșit e ce-a fost scris să fie.

Atare fu³⁷ în om țărâna-nfrântă și-nvrednicită,

zic, de perfecțiune și-așa³⁸ rămas-a grea Fecioara sfântă.

De-aceea laud cuvântul tău când spune c-așa cum în cei doi³⁹ a fost, nicicând nu va mai fi a noastră-nțelepciune.

Și-acum, de-aș sta⁴⁰ și te-aș lăsa flămând, «De ce n-a fost pe lume nicăieri altul ca el?» te-aș auzi-ntrebând.

Dar ca să vezi ce pare-acum mister, gândește cine-a fost și ce l-a pus să ceară-atunci⁴¹ când Domnul zise: «Ceri!»

Socot c-ai priceput din câte-am spus că rege-a fost și minte vru⁴² dibace, ca să cârmească precum Cel-de-sus; nu ca să știe⁴³-n cea din ceruri pace câți îngeri sunt ori dacă-n gând *necesse* și-altă premisă tot *necesse*⁴⁴ face, nici *și est dare*⁴⁵ *primum motum esse*, ori de-un triumfi⁴⁶ în semicerc se-nscrie nefiind dreptunghi și alte neînțelese.

Deci dacă⁴⁷ legi câte ți-am spus eu ție cu câte spun, ai să pricepi că-n minte regeasca-nțelepciune mi-era mie; și dacă iei la «N-a fost altu'»-aminte, vedea-vei că de regi e vorba⁴⁸ sus, ce-s mulți, dar buni nu prea zărești⁴⁹ 'nainte.

Cu-această osebire⁵⁰ ia ce-am spus și vorba-mi va să stea cu câte crezi de primul tată - Adam, și de Iisus.

Ca plumbul⁵¹ de picioare când purcezi ți-atârne spusa mea, spre a nu grăbi la «da» ori «nu» când deslușit nu vezi:

căci e nerod printre nerozi, să știi, cel care hotărât tăgăduiește ori spune-n pripă «da» fără a gândi.

Adeseori pe-un drum greșit pășește părerea⁵² de-

i pripită, și gândirea, de dragul ei, în ceață se-mpânzește.

Un adevăr, de nu te-ajută firea, degeaba-l câți, căci de la mal⁵³ la fel cum ai plecat te-ntoarce amăgirea.

Dovezi în lume afli chip și fel: Parmenides⁵⁴, Melissos⁵⁵, Bris⁵⁶, tustrei și câți umblară fără cap și țel:

asa Sabel⁵⁷ și Arie⁵⁸-ntre ei, cari toți răstălmăciră-n fapt Scriptura, fără să pună pe-adevăr temei.

Nu se grăbească⁵⁹ nime a-și bate gura, ca cel ce se-ngrijește de hambare când încă-i crudă-n câmp semănătura.

Căci am văzut⁶⁰ răsura sub ninsoare stând neagră și țepoasă pe tăpșan, iar primăvara numai rod și floare și-așijderi, bine unse cu catran, zburând corăbii⁶¹-n larg, ca din senin să se scufunde-ajunse la liman.

Nu creadă⁶² donna Berta-ori ser Martin c-au priceput județul sfânt văzând că unii fură și-alții rabdă chin; nu-i plata-n cer precum și-o-nchipuie-n gând”.

CÂNTUL XIV

Cerul al patrulea, al Soarelui. Spiritele înțelepte. Solomon îi lămurește lui Dante cea de-a treia îndoială. Cea de-a treia cunună luminoasă. Urcarea în cerul lui Marte. Cerul al cincilea, al lui Marte.

Spiritele războinicilor.

Spre cerc¹ din mijloc și spre mijloc iară se mișcă wida într-un vas ce-i plin, precum o zbați, din ea sau din afară.

Aceste câte spun simțeam că-mi vin în minte și mă scurmă când tăcut-a gloriosul duh al lui Toma

d'Aquin, prin mult-asemănare ce născut-a din spusa lui și-a Beatricei când grăi din gură ca din corzi lăuta:

„Acesta – aici frământă-n sine-un gând și-ar vrea să-i dumirească rădăcina, dar nu se-ndeamnă a slobozi cuvânt.

Spuneți-i voi, dacă pe veci lumina³ ce umbra vă-nconjoară va sclipi la fel în voi și care-o fi pricina, de-atare va rămâne, că-ntr-o zi, când fi-veți⁴ iar făpturi de carne vie, ai voștri ochi de ea n-or pătimi?”

Așa cum⁵ uneori de bucurie cei prinși în horă mai vârtos se-avântă și mai cu foc la joc și cânt se-mbie, la fel, la ruga⁵ doamnei, ceata sfântă săltă voios⁷ și-și înteti cântarea, vădind că-n bucurie⁸ se-nveșmântă.

Cel care⁹ plânge viața, pieritoarea, când alta-n ceruri veșnică-l așteaptă, eternei ploi nu i-a simțit răcoarea.

Cel pururi viu¹⁰ în trei făpturi pe-o treaptă și care-n trei e domn nețarmurit, dar țarmurește cârmuind în faptă, de fiecare de trei ori” slăvit era prin cânt și-atare psaltihia, că orice bine-n lume-ar fi plătit¹².

Și atunci prin duhul ce-și purta făclia în prima roată¹³ auzii grăind¹⁴, ca îngerul¹⁵ când își vesti solia

Fecioarei sfinte:– „Atâta timp¹⁶ iubind veșmântul nostru va-mprăștia lucoare, cât timp în rai s-o râde ospețind.

Sclipirea¹⁷ lui purcede din ardoare; iar ea din văz și văzu-i pe-o măsură cu partea lui de har în fiecare.

Când¹⁸ dobândi-vom, glorioasă-armură – al nostru trup și carnea¹⁹ ce-l înfață, desăvârșirea²⁰ ne va fi făptură.

Căci va spori cel dătător de viață lumina ce ne-o-mparte și prin care ne-nvrednicește să-l vedem²¹ la

față.

Și-așijderi văzul va spori²²-n vigoare, spori-va-ardoarea ce din el s-aprinde, spori-va raza ce din ea răsare.

Dar ca și-un jar²³ ce limbi de foc întinde și ce-a născut prin strălucire-ntrece, încât tot el din flăcări se desprinde, la fel ăst nimb de foc ce ne petrece va fi învins de-al nost veșmânt de carne ce zace²⁴ încă sub țărâna rece.

Nici ne vor fi lumini și foc povarne, căci simțurile-n noi spre bucurie vor fi-ntărite²⁵, când suna-vor goarne”.

Cu atâta grabă²⁶ toți și voioșie rostiră „amin”, că pricepui ce poate adâncul dor al cărnii din pruncie; nu numai dorul²⁷ cărnii lor, ci poate și-al celor mulți ce le-au fost dragi 'nainte, măicuță, frați, părinte și surate.

Și iată²⁸-n jur, arzând la fel fierbinte, se-aprinde peste ceilalți o vâlvoare, ca aurora-n purpurii veșminte.

Și-așa precum în faptul serii²⁹-n zare răsar pe boltă licăriri plăpânde și nu știi-aieveya sunt ori ți se pare la fel în jurul vâlvătăii-arzânde

— Prinzând la mijloc horele-n văzduh - făpturi văzut-am, noi la chip³¹ și blânde.

Cum m-ai străpuns, de-a pururi sfinte duh! și cât de iute ochii mei³², părinte, plecat-am ca din soare pe zăduh!

Ci Beatrice îmi zâmbea 'nainte, frumoasă-astfel³³, c-așijderi celorlalte, nici chipul ei nu l-am păstrat în minte.

Când ochii-mi izbutiră să se salte, într-un târziu, mă pomenii purtat cu doamna mea spre ceruri mai înalte³⁴.

Și sus am prins de veste c-am urcat prin zâmbetul de foc și de lumine al stelei ce ardea mai înfocat³⁵.

Cu lacrimi mulțumit-am³⁶ și suspine, în graiul tuturor dumnezeirii că înc-o treaptă³⁷ am urcat spre Bine.

Dar n-apucai prinoasele simțirii deplin să-mi spun, că și simții pe dată folosul lor prin bucuria firii; căci două dâre³⁸ ca de foc deodată văzui, și-atare scânteind vederii, că „Doamne³⁹, am zis lumina ta-i desfată⁴⁰!”

Precum sclipește semănând puzderii de stele-n cer, pe boltă, Galaxia⁴¹, punând la grele încercări⁴² bucherii, la fel, încrucișându-și vâlmășia, pe Marte-o cruce⁴³ se făcea din stele, păstrând, în brațe-egale, simetria’

Ci amintirea pune minții-oprele aici; căci sus străfulgera Hristos și pilde n-am să-l dovedesc prin ele.

Dar cei ce-și poartă crucea-ntru Hristos mă vor ierta că-mi scap din mâini unealta, când fi-vor să-l zărească pe Hristos.

De sus în jos⁴⁷ și dintr-o parte-ntr-alta jucau lumini și la răscruci o ceată mai viu sclipea când sen-tâlnea cu alta; la fel zărești⁴⁸, mai iute-ori mai înceată, și pulberea plutind ca o-adiere, când drept, când oblic, când de-a valma, roată, prin raza ce pătrunde-ntr-o-ncăpere, tăind în două umbra⁴⁹ încropită de oameni în culcușuri de tăcere.

Și-așa precum din coarda instrunită de hară și de giga⁵⁰ se răsfiră un zumzet neînțeleș⁵¹, ca o ispită, la fel prin sfânta cruce ce prefiră din pieptul celor mulți o melodie și șoapte neînțelese mă răpiră⁵².

Ci totuși tălmăcii că-i psalmodie, căci auzeam⁵³: „Ridică-te și învingi”, ca cel ce-aude, dar ce psalm nu știe.

Și-arunci simții c-atât de strâns mă-ncingi, iubire, tu, cum nu m-au cins nicicând nici jos, nici sus atare gingași chingi⁵⁴.

Cutez prea mult⁵⁵ – mă-nvinuiesc – lăsând la urmă ochii preafrumoasei mele ce-atâtea doruri îmi hrănesc pe rând; dar câți pricep că, rătăcind prin stele, pre cât te urci, tot mai frumos⁵⁶ sclipesc și că spre dânsa n-am privit, de ele, de-a mele vini mă vor ierta⁵⁷, gândesc, văzând că drept le-nfățișez; căci eu nu uit de ea și farmecul ceresc al ochilor⁵⁸ ce-s tot mai puri, mereu.

CÂNTUL XV

Cerul al cincilea, al lui Marte. Spiritele războinice. Cacciaguida. Florența de altă dată. Strămoșii lui Dante.

Milostivirea-n care-n veci s-arată iubirea dreaptă² ce-ndrumând inspiră, ca-n strâmba vrere³ pofta desfrânată, făcu să tacă preagingașa liră⁴ și-opri acele sfinte corzi pe care le-adună ceru-n cânt ori le răsfiră.

Cum ar putea să fie surde oare la ruga-mi dreaptă, când tăcură toate⁵, spre a-mi da puțință mie a cuvântare?

În veșnici cazne-ndreptățit se zbate cel ce⁶ de dragu-unor plăceri smintite alungă-n veci cereasca voluptate.

Precum⁷ în limpezi nopți și liniștite brăzdează ceru-o dâră cum e focul, chemând spre ea privirile tihnite, de-ai zice că-i o stea ce-și schimbă locul – de lipsa-ar fi să-i simți de unde pleacă și n-ar pieri⁸, cum

piere jos norocul - la fel și-acolo sus, din dreapta cracă⁹ a sfintei cruci porni la vale-un astru din cea de stele mândră-n ceruri clacă, fără a brăzda¹⁰ în calea lui albastrul, ci-n jos zburând pe dâra de lumină, de-ai fi jurat că-i foc prin alabastru.

Și-n el părea că văd cum se înclină pe închis" - de-i drept ce-a spus odată Muza¹²

spre fiu în elizeea lui grădină.

„O, sanguis¹³ meus, o, superinfusa gratia Dei, sicut tibi, cui bis unquam coeli ianua redusa?”

Astfel grăi; și din lumina lui întoarsei fața către a doamnei mele, și-aci, și-acolo¹⁴-uimit de ce văzui; căci ochii ei¹⁵ ardeau ca două stele, încât cu-ai mei simții c-atins-am raiul și harul însuși, mântuit de rele.

Sclipea pe duh de bucurie straiul și-atare tâlcuri strecura-n cuvinte¹⁵, încât părea că nu-i pricep nici graiul; dar¹⁷ nu-ntr-adins mi se-ascundea 'nainte, ci de nevoie, căci a lui gândire zbură mai sus decât a noastră minte.

Ci, revărsându-și plinul¹⁸ de iubire, ajunse-a pogon cu vorba sa și-n strâmta minții noastre licărire și pricepui că începea așa: „Mărire, ție¹⁹, ce ești trei într-unul, că blând te-arăți cu seminția mea

Plin de dorinți²¹ și lung mi-a fost ajunul, urmă, stârnit de-a sfintei cărți citire, a cărei slove-s veșnice ca Unul, și tu mi-l stâmperi, fiule - **n** simțire și-mi dai de dulce mulțumită ei, ce-ți puse-aripi să zbori spre izbăvire.

Tu crezi că ce gândești²³, în ochii mei, purcede fără greș din Tatăl sfânt, precum din unu²⁴ șase, cinci sau trei; de-aceea²⁵ nu mă-ntrebi nici cine sunt nici cum de par mai vesel în alai decât ceilalți ce-s bucuroși prin cânt.

Și bine crezi; căci mici și mari²⁶ în rai privesc oglinda-n care gându-l vezi 'nainte chiar ca să se-nchege-n grai.

Dar ca iubirea-n care eu veghez, și care-n mine-ațâță dor fierbinte, să se-mplinească mai vârtos, în miez pătrunde²⁷ cu-ndrăzneală, și-n cuvinte așterne vrerea ta, căci la-ntrebare răspunsul meu e gata dinainte”.

Privii atunci²⁸ spre Beatrice care rugi n-așteaptă, ci mă-nvoi zâmbind și-aripi îmi dete blânda-ncuviințare.

„Puterea minții²⁹, începui grăind, născut-a-n voi pe-o treaptă cu simțirea când v-apăru dintâiul tot sclipind, căci în lumina ce v-a-ncins privirea virtuțile sunt într-atât egale³⁰, că-ntru nimic nu-și află-asemuirea.

Ci vrerea-n noi³¹ nu bate-aceeași cale cu forța minții și voi știți pricina; când zboară una, alta umblă-agale.

De-aceea eu³², ce nu cunosc divina măsură – ți mulțumesc de-ntâmpinare așa cum pot: cu inima, senina.

Dar rogu-mă frumos, mărgăritare³³ ce-mpodobești a crucii nestemate să-mi spui ce nume ai purtat sub soare”.

„Ți-am fost tulpină³⁴-n lume, strănepoate, și ani în șir am așteptat cu drag³⁵ s-ajungi, grăi, aceste sfinte roate.

Cel după care³⁶ numa-ai tăi și-o trag și care jos rostește-ntru surghiun dintâiul brâu³⁷ de-un veac întreg pribeag, fecior îmi fu și ție-ți fu străbun; cuvinese ca truda hărăzită să i-o scurtezi prin post și rugăciuni³⁸.

Florența³⁹-n ziduri vechi⁴⁰ încercuită, din care și-azi bat clopotele-n zori, hălăduia⁴¹ curată și cinstită.

Nu se purtau cununi⁴² și cingători, nici poate dichisite-ori călțunașe mai mândre decât mândra uneori.

Nu-și îngrozeau⁴³ copilele din fașe pe-ai lor părinți, căci cumpăt era-n toate⁴⁴ și zestrea-n bani nu era încă-uriașe.

Nu se-nălțau pustii și reci palate, căci n-ajunsese domn Sardanapal⁴⁵ s-arate pielea-ntr-un alcov ce-i poate.

Nici era-nfrânt la Roma Montemal⁴⁶ de-al vostru-Uccellatoio ce-n curând, precum urcat-a, va cădea-n privai.

Pe Bellicione⁴⁷ l-am văzut umblând cu piei la brâu și pe muiera care îi fusese soată neboită stând.

Și-așijderi tară mantii și odoare pe Nerli⁴⁸ și pe Vecchi i-am cunoscut și-a lor femei cu fuse și fuioare.

Ferice⁴⁹-au fost că groapa și-au știut și că, de-al Franței dor, n-a fost nici**una** de mire părăsită-n așternut.

Veghea⁵⁰ la leagăn lângă pruncă **una** și gângurea pre limba îndrăgită de moși și buni dintâi și totdeauna; iar alta, când torcea neobosită cu-ai ei, nici gurii nu-și dădea răgaz, ci bășnuia⁵¹ de cele vremi, răpită.

Mirare⁵²-atunci ar fi stârnit și haz Cianghella⁵³-ori Saltarello⁵⁴ uricarul, precum Cornelia⁵⁵-ori Cincinate azi.

Atării vieți îi cunoscu lictarul în urbea preacinstită⁵⁶ și curată, atare cuib avui anțărt din harul

Marii - **n** chinul facerii strigată⁵⁷; și-n vechiul

vostru Batister⁵⁸, creștin și Cacciaguida fui făcut deodată.

Pe Moro⁵⁹ și Eliseu i-avui frățini; nevastă⁶⁰ de pe Pad, din jos, mi-am luat și de la dânsa numa-ai tăi și-o țin.

Pe urmă pe Currado⁶¹ l-am urmat.

și el mă unse cavaler cu spada, căci vrednic m-am vădit și m-am purtat.

Cu dânsul fost-am când porni cruciada ca sfântul loc, de papă dat uitării⁶², să-l slobozească, răzbunând obada.

Acolo ajuns-am pragul înălțării, de păgânime despuiat⁶³ de-o viață ce-atâtea duhuri hărăzi pierzării și-ajuns-am⁶⁴ loc din tihnă și verdeață”.

CÂNTUL XVI

Cerul al cincilea, al lui Marte. Spiritele războinice. Despre noblețe. Florența și cetățenii săi în vremea lui Cacciaguida.

O, tu, noblețe-a sângelui deșartă! De-l faci pe om să se mândrească-aoare pe jos², unde iubire-ai ca și moartă, nu-i pentru mine price de mirare, dacă și-n cer³, pe unde-i pururi trează, de tine să fiu mândru-am fost în stare.

Cu-adevărat⁴ ești strai ce se scurtează și-și vâără timpul foarfecele-n tine, de omul nu te-adaugă și păstrează.

Cu „doamne”⁵ am prins a mă rosti pe mine, precum la Roma⁶-n vremi ce sunt departe și-așa cum azi nu se rostește nime; iar doamna⁷ mea care ședea deoparte, zâmbi ca fata⁸ ce tuși cuminte când fu Ginevra să greșească-n carte; și „Doamne, spus-am, tu mi-ai fost⁹ părinte; cuvântul să-l rostesc tu-mi dai tăria și tu mă faci mai vrednic ca-nainte.

Atâtea ape'° - și varsă voioșia în mintea mea, căs bucuros a ști că nu-mi plesnește sub povară glia.

Să-mi spui, străbune drag, dacă te-mbii, ce moși-strămoși" avut-am și pe lume în care an îți fu sortit să vii.

Și spune-mi câte oi păștea anume la stână¹² sfântul Ioan și care case mai vrednice ¹³-s de pomenit pe nume?"

Cum arde jarul¹⁴ când îl bat vântoase, la fel văzui aprinsa-n cer vâlvoare'⁵ scântei zvârlind la vorbele-mi setoase.

Și pe măsură ce sporea-n lucoare, grăi pe vechea limbă¹⁶ strămoșească, cu dulce glas și mângâios, atare:

„Din ziua când prin pronia cerească grăit-a «Ave» ¹⁷ îngerul și până măicuța¹⁸ (sfântă azi) fu să mă nască, sub Leu¹⁹ planeta²⁰ ce-n văzduh mă mână de treizeci ori și de cinci sute încă și iar cincizeci se-aprinse-n cer stăpână.

Născutu-m-am²¹ cu-ai mei, de partea-adâncă a urbei noastre, unde-ajung cei care aleargă an de an după casâncă.

Ți-ajungă-atât²² de-ai mei, la întrebare; de unde-anume fură aduși de soarte și cine-au fost, nu-i lipsă a cuvântare.

Pe vremuri între Batister²³ și Marte toți cei ajunși să poarte scut și spadă erau, din câți sunt azi, a cincea parte; dar nicidecum amestecați grămadă, ca azi, cu cei din Campi²⁴ și Fegghine, ci pân-la unul, toți dintr-o plămadă.

Decât în burg²⁵ cu voi, era mai bine să fiți megieși cu cei de-i pomenii și cu Galluzzo²⁶ și Trespian vecine, spre a nu răbda în urbe zi de zi duhoarea unui

Signa²⁷-ori d'Aguiglion, mârłani ce-s puși pe jaf și tâlhării.

Și dacă cei ce predică²⁸-n amvon n-ar fi fost maestri cu cezarul²⁹ lor, ci l-ar fi vrut ca muma pe cucon, câți florentini zarafi și negustori nu s-ar fântors în târg, la Simifonti³⁰, pe unde-ai lor sunt slugi ori cerșetori!

În Montemurlo³¹-ar fi stăpâni tot Conți, iar Cerchi-n parohia lor³², la sate, și-n Val di Greve³³, poate, Buondalmonti.

Căci pururi rău aduce-ntr-o cetate amestecul de neamuri și de mlade, ca-n trupul vost' prisosul³⁴ de bucate.

Un taur orb³⁵, străpuns, mai lesne cade ca mielul orb; și-adesori lovește mai bine una decât chiar cinci spade.

La Luni³⁶ și Urbisaglia³⁷ te gândește cum au pierit; de Chiusi³⁸-n Val din Chiana și vechea Sinigaglia³⁹-ți amintește și n-o să-ți pară⁴⁰ lucru nou prigoana ce-mprăște neamuri până hăt-deapite, când pier cetăți, cum piere buruiana.

Ca voi, a voastre au și ele-o moarte, ce-n lucruri ce durează-ascunsă⁴¹ zace și n-o zăriți, căci viața-i scurtă foarte.

Dar după cum al lunii joc⁴² preface limanu-uscându-l ca să-l ude iară, așijderi soarta⁴³ cu Florența face.

Nu-ți pară lucru de mirare dară ce va să-ți spun de vechii florentani, a căror faimă vremile-o-ngropară.

Căci am văzut și Ughi⁴⁴, și Greci, și Ormanni⁴⁵ ori Filippi⁴⁶, Catellini⁴⁷ și Alberici chiar și-n ruină vrednici de romani; și mari precum străbunii lor antici pe-un Arca⁴⁹ și Sannella-odinioară, pe Soldanieri,

Ardinghi și Bostici.

Mai sus de poarta⁵⁰ într-a cui hotare ticăloșia-ajuns-a azi atare, că barca va s-o-nece sub povară, trăiră Ravignani, cei din care se trage Guido și câți bine știi că numa-și trag din Bellinción⁵¹ cel mare.

Se pricepea La Pressa⁵² a cârmui încă de-atunci și Galigai⁵³, vezi bine, de-atuncea încă spada-și auri.

Sclipea columna Valului⁵⁴ prin sine, Sacchetti⁵⁵, Giuochi, Galii și Barucci⁵⁶ și cei ce rabdă⁵⁷ pentru jaf rușine.

De-atuncea trunchiul ce-a născut Calfucci⁵⁸ era puternic și de-atuncea puși în vrednici slujbe Sizii și Arrigucci⁵⁹.

Ce mândri i-am văzut pe cei răpuși⁶⁰ de-a lor trufie! Și de câte ori Lamberti⁶¹ ne scăpară de cătuși!

Așa⁶² făceau strămoșii acelor cari azi, de vreun episcop le lipsește, se-ngrășe adunați în consistor.

Ceapcânul neam⁶³ ce astăzi hăituiește pe cei ce fug, dar când îi dau bani grei ori când rânjesc, ca mielul se-mblânzește, de-atunci urca, dar din strămoși plebei, de-aceea stă să crape Ubertain⁶⁴ că socru-su îl înrudi cu ei.

De-atuncea Caponsacco⁶⁵ din streini venise-n târg, iar Giuda⁶⁶ cel cinstit și Infangato se-nălțară-n cin.

Să nu rămâi de adevăr uimit:

cea poartă care-i burgului hotarnic, de-atunci după La Pera⁶⁷ s-a numit.

Câți poartă mândrul herb⁶⁸ al celui falnic, ce-i pururi pomenit pentru ale sale mărețe fapte ia-l sân Tomei⁶⁹ praznic, de dânsul fură dăruți cu zale, deși se dă cu plebea și pohoții cel care⁷⁰ azi l-încinge cu petale.

Și Importunii-erău și Gualteroții⁷¹ și dacă de vecini⁷² s-ar fi lipsit, trăi-o-ar și-azi în liniște nepoții.

Iar casa⁷³ ce cu jalea v-a-ndrudit prin dreapta ură⁷⁴ ce v-a dus la moarte și pus-a capăt traiului tihnit, cu toți⁷⁵ ai ei era cinstită foarte: o, Buondelmont, nu se cădea să lași copila lor, urmând⁷⁶ cealaltă parte.

Căci azi s-ar veseli ai tăi urmași, de Emei⁷⁷ Domnul te dădea-n puhoi când fu să pui piciorul în oraș.

Ci scris a fost ca pietrei de la noi⁷⁸, de veghe peste pod, Florența noastră să-i deie jertfe⁷⁹-n pacea⁸⁰ ei de-apoi.

Cu-atari străbuni⁸¹, ferită de năpastă și fără price de-a-și boci prohodul, văzut-am urbea-n pace cum adastă; cu-atari străbuni văzui pășind norodul⁸² pe-un falnic drum, căci crinul⁸³ din strămoși pe flamură nu i-l mânjise glodul, nici zavistia nu-l făcuse roș”.

CÂNTUL XVII

Cerul al cincilea, al lui Marte. Spiritele războinice. Prezicerea exilului. Gloria viitoare. Curajul adevărului.

Precum veni la Climene¹ spre a ști de-i drept ce împotrivă-i auzise cel ce pe tați îi face aspru-a fi, atare eu³ și-atare-n vreri nezise de doamnă⁴ înțeleș și de comoara ce din înalt de dragul meu venise.

Drept care ea: „Azvârle-afară para dorințelor, grăi, ca deslușit sigiliul tău⁵ să-l poarte, precum ceara:

nu spre a-nțelege noi⁶ mai lămurit, ci ca să-nveți⁷ să spui când ești setos și ca să-ți toarne omul îndoit”.

„Răsad al meu⁸, ce-atât te-nalți de jos încât⁹, precum pricepem noi prin minte că obtuze unghiuri, două-s de prisos într-un triunghi¹⁰, la fel tu vezi-nainte ce va să fie, contemplând lucoarea¹¹ ce vede tot,

supremul nost părinte; pe când Virgil¹² îmi lumina cărarea în lumea care-i moartă pe vecie sau sus pe culmea care-ți dă iertarea, de-orânda mea îmi fură spuse mie cuvinte grele¹³, deși sunt în stare să-nfrunt¹⁴ ca stânca-a sortii vrăjmășie.

De-aceea¹⁵-aș vrea să știu, spre mbărbătare, ce-mi scrie viitorul; căci săgeata¹⁶, când știi că vine, mai puțin te doare”.

Atare cuvântai spre nestemata¹⁷ care-mi vorbise; și pe-a doamnei vrere¹⁸ mărturisii dorința mea-nsetata.

Nu-n vorbe-nvăluite în mistere¹⁹, precum cei vechi, când încă de păcate nu ne spălase-a Mielului junghiere²⁰, ci-n grai curat și vorbe răspicate răspunse-al meu părinte cu dulceață, străluminând²¹ cereasca voluptate.

„Acele fapte²² ce nicicând prind viață decât pe-acel tărâm ce vă-nconjoară, sunt zugrăvite pe cereasca față; dar²³ silă nu-i dintr-însa să răsară, cum nici privirea ce-oglindește-o barcă nu-i mână mersul când pe râu scoboară.

Din ea, precum²⁴ auzul ți-l încearcă un dulce-acord de orgă, mi se-arată ursita-n lume ce-a fost scris să-ți toarcă.

Precum silit de maștera turbată lăasă Atena Ippolit²⁵, la fel Florența ta vei părăsi-o-odată.

Această vrere-ajuns-a astăzi țel și faptă fi-va prin vrăjmașii tei ce-n sfânta Romă²⁶ își batjocde Miel.

Ci-nvinuiți vor fi ca de-obicei, tot cei învinși²⁷; dar crunta răzbunare va pune mărturie pentru ei.

Lăsa-vei²⁸ tot ce ți-e mai drag sub soare, atari săgeți sloboade-ntâia oară surghiunul dintr-a corzilor strânsoare.

Și pâinea va s-o simți cât e de-amară printre străini și cât de-amar cerșitul urcând și scoborând a altui scară.

Ci mai vârtos și-o împlânta cuțitul în jalea ta tovarășii mișei cu care vei împărți bâjenăritul.

Căci răi, smintiți și ingrați³¹ fără temei ți s-or vădi; ci vreme nu-i departe când va să curgă sânge tot din ei³².

Ce-or unelti cu gând de rău și moarte va dovedi prostia lor, și ție ți-or fi spre cinste c-ai șezut deoparte³³.

Afla-vei adăpost în pribegie dintâi la curtea unde domn se ține lombardul³⁴ care șoimu-n herb și-nscrie.

Și-atât de blând³⁵ se va purta cu tine, că niciodată nu va fi trebuință, cerșindu-i rost, să rabzi în piept rușine.

Cu el îl vei vedea la datorință pe cel ursit³⁶ de-această stea atare, că fi-va pururi fapta-i biruință.

N-a prins de veste lumea ce-i în stare³⁷, căci încă-i prunc; de nouă ani de-abia se-nvârt în juru-i roțile stelare.

Gasconul nu va-ajunge-a-l înșela, pe Henric³⁸, când el pilde de virtute³⁹, uitând de trudă și de-arginți, va da.

Din gură-n gură faptele-i temute vor colinda și multa-i dărnicie vor spune-o⁴⁰-n câmp și ostile bătute.

Te-ncrede-n el⁴¹ și-a lui mărinimie; printr-însul mulți săraci s-or ridica și mulți bogați răbda-vor sărăcie.

Să-l porți cu sârg înscris în mintea ta, dar nu crâcni⁴²". Și-mi spuse și-alte cele⁴³, de necrezut cui să le-asculte-ar sta.

„Acestea-s⁴⁴ prevestirile de rele, grăi apoi, ce ți s-

au spus, și anii nu-s mulți⁴⁵ defel până s-ajungi la ele.

Dar nu-i cu cale a-ți pizmui dușmanii, căci faima ta⁴⁶ cu mult mai mult va ține decât osânda pentru a lor zâzanii”.

Tăcând apoi, când sporu-i de lumină vădi că isprăvise de țesut urzeala⁴⁷ pregătită-n tort de mine, ca omul ce stă-n cumpeni am făcut, când cată sfat⁴⁸ la altul ce-l iubește și vede, vrea și-n toate-i priceput:

„Văd, tată, zis-am, timpul⁴⁹ cum grăbește potrivit, ca să-mi deie lovitura ce mai vârtos, când n-o aștepți, pălește.

Nu se cuvine deci să-ntrec măsura:

de scris mi-a fost să-mi pierd preadulcea țară⁵⁰, să nu pierd tot', prin vers vărsându-mi ura.

Căci jos⁵², în lumea nesfârșit de-amară, și-n munte sus⁵³, de unde-a doamnei vrere și ochii ei frumoși mă ridicară, și-aici apoi, în cer, din sfere-n sfere aflat-am lucruri ce-or fi-n lume price, de-am să le spun⁵⁴, ca mulți să-nghită fiere.

Iar dacă tac⁵⁵ și nu cutez a zice, mă tem a pierde faima printre-acei ce-aceste vremi le vor numi antice”.

Lumina⁵⁶ ce sclișea zvârlind scânteii, precum oglinda-n care-o rază bate, se înteeți în strălucirea ei și-apoi grăi: „Un cuget negru⁵⁷, frate, de-a altuia sau propria lui rușine, simți-vă lesne-a vorbei răutate.

Dar tu minciunii nu te da⁵⁸, fă bine, ci spune ce-ți fu dat să vezi de-ursită; iar cei de-au râie scarpme-o presine.

Căci vorba ta, de-o fi dintâi coclită la gust, se va preface-n hrană-aleasă⁶⁰ când va să fie-n urmă mistuită.

Strigarea ta, ca pala de vântoasă⁶¹, și culmi, și creste va izbi-n putere și dintr-aceasta cînste⁶² va să-ți

ias;

De-aceea⁶³-ți fură într-aceste sfere, pe munte și-n Gheenă arătați doar cei a căror faimă-n veci nu piere; căci sufletul ce-ascultă cu nesaț nu dă crezare pildelor⁶⁴ ce-n gând ascunse zac și-n care nu răzbați, nici vorbelor ce nu-s de-ajuns nicicând”.

CÂNTUL XVIII

Cerul al cincilea, al lui Marte. Spiritele războinice. Urcarea în cerul al șaselea. Cerul al șaselea, al lui Jupiter. Spiritele celor dreți.

Acvila. Avariția papilor.

În tihnă-și degusta mărgăritarul¹ a sale gânduri, iară eu pe-a mele, astâmpărând² cu dulcele amarul.

Ci doamna mea³, ce mă purta spre stele „Nu sta gândit, grăi, adu-ți aminte că-s lângă Cel ce-alină orice rele”.

Întorsu-m-am la blândeale cuvinte, dar nu cutez saștern în vis iubirea ce strălucea-n privirile⁴ preasfinte; nu doar⁵ pentru că n-aș putea simțirea în grai s-o pun; dar fără har de sus nu-i vrednică să depene-amintirea.

Din cele multe câte-ar fi de spus atât⁶ pot zice, că, spre ea privind, simții în piept orice alt dor răpus, cât timp plăcerea veșnică sclipind în Beatrice, prin privirea ei⁷, mă desfăta răsfrântă ca-n oglind.

Ci c-un surâs⁸ învinse ochii-mi grei de bucurii și „— Ntoarce-te și-ascultă⁹, grăi, că rai nu-i doar în ochii mei”.

Precum în om prin ochi dorința multă răzbate când povara ei prea grea nu poți s-o rabzi, la fel în facla smultă din focul sfânt¹⁰ și-n strălucirea sa eu cunoscui dorința nerostită de-a-mi mai vorbi, când m-am întors spre ea.

„Pe-această a cincea treaptă¹¹ fericită a pomului¹² ce-n veci va să rodească și-i viu prin coama pururi înfrunzită, sunt duhuri ce-nainte să pornească spre cer, avură-atare faimă-n viață, că orice muză³-ar ști să-mbogătească.

Privește dar către ale crucii brață și va să-i vezi pe cei de-i voi numi străluminând ca fulgerul¹⁴ prin ceață”.

Abia ajunse „Iosuă⁵”-a rosti, că și văzui de sus cum stă să cază un foc, și văz cu-auz se împleti.

Și-apoi, când „Macabeu¹⁶” strigă, o rază porni din capul crucii tremurând și dorul o-nvârtea ca pe-o sfârlează

Pe Carol Magnul¹⁸ și pe Orland¹⁹ la rând îi urmării pe-al crucii dalb stindard, cum urmărești²⁰ un șoim în cer zburând.

Guillaume²-apoi, Gotfred²² și Renouard²³ brăzdară crucea-n dâre aurii, furându-mi ochii și Robert Guiscard²⁴.

Apoi măritul duh²⁵ îmi dovedi, cu-ai cerului, psalmiști unindu-și glasul, că-i meșter²⁶ neîntrecut în psalmodii.

De-a dreapta-atunci întoarsei grabnic pasul, ca-n ochii doamnei să citesc vădit de va să stau ori va să-mi curm popasul.

Ci-n ochii ei sclipea-ndumnezeit o bucurie cum nicicând sub soare, nici mai la urmă²⁷, acum, n-am deslușit.

Și-așa precum prin spor de desfătare, când bine faci, simțеști virtutea-n tine cum zi de zi sporește-ntru vigoare, la fel simții că-n cerul de lumine urcam cu doamna-n tot mai largi spirale²⁸, văzând cum ard ⁹ privirile-i senine.

Și-așa precum³⁰ pe-al fetei chip agale roșeața trece când rușinea moare și iar se-arată albul de petale, la fel văzui când m-am întors și-atare planeta-a șasea³-n alb, înveșmântată, ce mă-ncingea în dalba-i cingătoare.

Și-n flacăra lui Jupiter curată sclipea iubirea ca pe ceruri zorii, în graiul nost prin slove³² însemnată.

Și cum³³ se-nalță de pe mal cocorii și bucuroși se-ngână-n cânt și-n line ocoluri zboară înfrățiți cu norii, la fel văzui făpturi³⁴ printre lumine ce-n zbor plutind pe-același glas cântau și *D* ori / ori *L* făceau din sine.

Dintâi cântând în horă³⁵ se-nvârteau și-apoi, în câte-un semn împerecheate, stau locului o clipă și tăceau.

O, muză³⁶, tu, mai mândră dintre toate, ce pe poeți i-înveșnicești pe lume, iar ei prin tine burguri și regate, dă-mi lira ta să pot descrie-anume ce semnese-nchegau pe cer domoale și-n versu-mi scurt³⁷ puterea ta o pune.

Căci am văzut consoane și vocale de cinci ori câte șapte³⁸ și-am citit ca dintr-o carte-n spațiile astrale.

DILIGITE³⁹ IUSTITIAM, deslușit văzut-am scris pe cer și dinapoi QUI JUDECAȚIS TERRAM zugrăvit.

În *M-ul*⁴⁰ dintr-a cincea vorbă-apoi șezură - încât planeta⁴¹ argintie părea cu aur prinsă-ntr-un altoi.

Pe urmă pogorâră⁴² din tărie alte lumini pe *M* și se-așezară, cântând⁴³ pe Cel ce către sine îmbie.

Și-așa⁴⁴ precum din trunchiuri arse zboară, când le izbești, scântei și se prefiră, de-și văd nerozii⁴⁵ soarta-n ele - afară la fel⁴⁶ din *M* mii de lumini țâșniră, zburând mai sus ori rămânând la poală, pe vrerea cui le-aprinde și le-nșiră.

Iar când șezură-apoi din forfoteală, văzui că focu-nfățișa-n roșată un cap⁴⁷ și-un gât de pajură regală.

N-ascultă cel ce scrie⁴⁸-n cer povață; căci El ne-ndrumă și dintr-însu-i mila virtuții care-n cuib devine viață.

Ceilalți, care-și purtaseră feștila în chip de crin⁴⁹ pe *M*, de jumătate rotindu-se, desăvârșiră-acvila⁵⁰.

O, dulce stea, ce scumpe nestemate⁵¹ îmi dovediră că dreptatea-n lume⁵² din cerul ce-l împodobești răzbate!

De-aceea rog divina-nțelepciune⁵³ ce-ți dă puteri să afle ce tăciuni cu fumul lor te-neacă-n stricăciune.

Coboară iar, Hristoase⁵⁴, să răzbuni⁵⁵ taraba așternută-n templul sfânt ce fu durat prin patimi și minuni.

Te roagă, pentru cei ce-s pe pământ, oștire⁵⁶ sfântă a cerului, căci sfada și pilda rea⁵⁷ îi duce spre mormânt.

Război pe vremuri se purta cu spada; ci azi luând pâinea⁵⁸ ce ne-o-mparte aci cerescul tată, întărind făgada.

Tu, cel ce scrii spre a șterge mâne zi, gândește-te că cei care-au murit⁶¹ de dragul viei ce-o despoi sunt vii.

Pe drept poți zice⁶²: „— Atare-am îndrăgit pe cel ce⁶³ singur și-a purtat amarul și-n moarte fu prin danturi⁶⁴ canonit, că nu știu cine-i Pavel⁶⁵, nici pescarul”.

CÂNTUL XIX

Cerul al șaselea, al lui Jupiter. Spiritele dreptilor. Vorbirea acvilei. Invectiva împotriva principilor nedrepti.

Vedeam cu-aripi întinse sus pe cer imaginea¹ ce-n

dulce desfătare o-ntruchipau² cei care-n veci nu pier.

Păreau³ rubine-n care ardea-atare o rază coborâtă din tărie, că-n ochii mei se răsfrângea ca-n mare.

Tot ce mi-i dat într-acest cânt a scrie n-a fost rostit, nici scris de vreo cerneală și nici urzit în gând de fantezie

Căci auzit-am pajura regală⁵

grăind „al meu”⁶ și „eu”, când „noi” să zică și „al nostru” se cădea, fără-ndoială.

„Fiindc-am fost drept⁷, la ceruri mă ridică Hristos, grăi, în slava lui, la care n-ajungi ușor, numai dorind-o-adică.

Lăsat-am jos un nume-atât de mare, că și mișeii⁸-l poartă zi pe gură, dar pilda mea nu-și află-n ei urmare”.

Precum simțești o singură căldură⁹ din mulți cărbuni, la fel din multe guri un singur glas ieșea printr-o făptură.

„O, bucurii cerești, grăii, răsurii¹⁰

ce din a voastre dulci parfumuri” unul alcătuiți, îmbătător și pur, îmi stamparați cu graiul vost’ ajunul¹², căci n-am găsit în lume jos merinda¹³ și-am flămânzit¹⁴, și gol mi-a fost ceaunul.

Prea bine știu¹⁵ că-n cer, de-și face-oglinďă dreptatea sfântă dintr-un alt regat, și-al vostru-i scris în luciul ei s-o prindă.

Voi știți¹⁶ cu cât nesaț am așteptat ca să v-aud și știți și-n ce-ndoială mă zbat de-atâta vreme-nfometat”.

Ca șoimul¹⁷ care scapă din opreală și dând din aripi bucuros se-arată și capul și-o ridică cundrăzneală, la fel făcu și pajura-njghebată de duhuri cenăltau spre nevăzut cântări¹⁸ cum doar în ceruri te

desfată.

„Cel ce-și roti compasul¹⁹ priceput pe-a lumii margini, zise-apoi, făcând și ce-i spre taină²⁰-n ea și ce-i știut, n-a-ntipărit tutindeni al său gând²¹ și-a sa virtute-astfel ca mai presus să nu rămână pururi cugetând.

Dovadă stă dintâiul nesupus²², făptura cea mai mândră dintre toate, ce harul²³ n-așteptând, căzu răpus.

Deci firile²⁴ ce-s mai prejos create, sunt vase ce nu-ncap supremul Bine ce sieși ți-e măsură-n bunătate.

Iar mintea noastră care nu-i în sine decât o rază²⁵-a minții creatoare, de care-s toate-n lumea asta pline, prin firea sa nu poate fi atare încât izvorul²⁶ ei să nu pătrundă mult mai adânc decât e ea în stare.

De-aceea zic, privirea noastră scundă în veșnica dreptate²⁷ se-adâncește atât cât ochiul într-a mării undă.

Căci chiar de fundul de pe mal²⁸ zărește, în larg nicicând nu-l vede pe deplin, și totuși e; ci-adâncu-l tăinuiește.

Lumina²⁹ vine dintr-acel senin ce-i veșnic pur; e restu-întunecime și umbră a cărnii noastre ori venin.

Ți-am deslușit, socot, în întregime ce-nseamnă și ce e Dreptatea vie și rupt-am vâlul³⁰ ce-o-ascundea-n desime.

Căci tu-ți ziceai³¹: «Se naște în pustie un om, de pildă, și de Crist nu-i cine să-i spune-acolo ori de el să scrie; tot ce simțește și ce face-i bine³², precât să vadă el, ca om, e-n stare și dreapta cale-n grai și-n faptă ține.

Nebotezat, fără credință moare. De ce-l

condamnă-al cerului județ? Unde-i păcatul când credință n-are?»

Sărmane om³³, ce mi te-așezi în jeț și judeci de la postii depărtare ce nu zărește ochiul tău orbeț!

Firește celui ce cu sârg și-ardoare și-ascute mintea, de n-ar fi Scriptura³⁴, i-ar fi spre taină-acestea și mirare.

O, minți nătânge, cum vă-neacă zgura!

Voința primă³⁶, ce-i prin sine bună, și-i Bun suprem, nu-și schimbă-n veci natura.

E drept doar ceea ce cu ea consună³⁷: și niciun bun creat n-o amăgește³⁸, ci ea³⁹, sclipind, îl naște și-i e mumă”.

Așa cum stârcul⁴⁰ peste cuib plutește, când stârcii mărunței și-a fost hrănit și-așa cum puiul cel sătul privește, așa și eu spre pajură-am privit, și-așa și ea plutea prin veșnicie, de duhuri dusă-n zborul lor rotit.

Și-n cânt grăia⁴¹: „Precum îți este ție cântarea mea ce n-o-nțelegi, la fel și lumii voastre-i e dreptatea vie.

Iar când șezură cei purtați de zel, strânși iar sub semnul⁴² ce romană ginte de faimă-n lume o-nvrednici prin el, ea zise iar: „Pe-aceste locuri sfinte n-ajunse⁴³ om tară credință-n Crist, nici după moartea lui, nici înainte.

Pre câte vezi, mulți strigă-n lume «Crist⁴⁴!» dar sta-vor la județ⁴⁵ mult mai departe de el, ca cei ce nu-l cunosc pe Crist;

Pe-acești creștini⁴⁶ i-or osândi în moarte păgânii – atunci când tineri și moșnegi în buni și răi s-or despărți-n coboarte.

Ce-or zice perșii⁴⁷ despre-ai voștri regi când vor

vedea deschisă cartea⁴⁸-n care stau scrise-a lor
cumplite fără-de-legi?

În ea se va vedea⁴⁹ câtă-ntristare adus-a Albert la
Praga - **încât** citeț de-acu se-ndeamnă pana la
scrisoare.

În ea se va vedea cu cât dispreț rănit-a Franța
călpuind parale cel ce muri⁵⁰ de colții-unul mistreț.

În ea se va vedea ce pun la cale englezul⁵¹ și
scoțianul, de trufie mânați să-și dea regatelor
târcoale.

Și s-o vedea cum zac în trândăvie boemul⁵² și
spaniolul⁵³, viță rea, ce-n veci n-au cunoscut
cucernicie.

Și s-o vedea cu I-nsemnată-n ea a Șchiopului⁵⁴
din Rusalim credință și cu un *M* ticăloșia sa.

Și s-o vedea ce lacom⁵⁵ e-n dorință cel ce păzește
insula de foc⁵⁶

În care Anchis sfârșit-a-n neputință.

Spre a-i da măsura Domnul, la soroc cu litere
trunchiate⁵⁷ va să scrie pe fila lui, să-ncapă mult pe-un
loc.

De unchi⁵⁸ și de nepot va să se știe, ce cu-a lor
fapte-și pângăriră neamul⁵⁹ bătându-și joc⁶⁰ de el și
mpărăție.

Și cel din Portugal⁶¹, și norvegianul⁶²; vor fi-
nsemnați, și sârbul⁶³ care-n casă la el Veneției călpuiră
a banul.

Ferice de maghiari⁶⁴ că nu se lasă batjocoriți, și
de Navarra⁶⁵, dacă și-o face scut din munții care-o-
apasă.

Căci drept arvună - toți o știu - se pleacă
Nicosia⁶⁶ și Famagusta care tânjesc sub jugul fiarei⁶⁷
ce le joacă pășind în rând cu celelalte fiare”.

CÂNTUL XX

Cerul al șaselea, al lui Jupiter. Spiritele dreptilor. Cântecul spiritelor care formează acvila. Sufletele din ochii acvilei. Păgâni în Paradis.

Despre predestinare.

Când cel¹ ce lumea-ntreagă luminează încet spre cel'lalt emisfer pășește și pretutindeni umbrele se-așază, întreaga boltă ce prin el² sclipește se-aprinde ca prin farmec, din stihii, de mii de ochi prin care tot el zâmbește.

De-această față³ a bolții mi-amintii când semnul lumii⁴ și-al crăimii sale prin pajura preasfântă amuți și slăvii ridicară osanale de care nu-s vrednic să-mi aduc aminte, mereu mai vii⁵, luminile astrale.

O, tu, ce-n zâmbet te-nveșmânți, sorginte, iubire pură⁶, cum sclipeau în cei prin care pururi suflă gânduri sfinte”.

Apoi, după ce mândrele scânteii ce steaua-a șasea⁷-o-ncing cu focul lor sfârșiră lauda-n întregimea ei, păru c-aud un murmur⁸ de izvor, din stei în stei cum curge și-n șuvoi vădind belșugul crestei de sub nor.

Precum⁹ la gâtul țițerii, 'napoi, un sunet prinde glas ori prin spărtura pe unde suflă omul în cimpoi, la fel și zvonul ce-l scotea făptura, acvilei prin gâtlej i se porni, ca printr-un gol și îi ajunse gura.

Acolo-n glas se strânse și ieși, rostindu-se-n cuvinte-mbietoare, ce-adânc dorința-n inimă-mi ciopli.

„Spre partea care vede’^o - **n** lume soare și-l rabdă, zise - **n** acvila de rând, îndreaptă-acum privirea-ți doritoare, căci dintre câte mă-ntocmesc” zburând, acele duhuri sunt în cin sus-puse ce ochiul mi-l încheagă scânteind.

Cel ce²-mi străluce în pupilă, spuse, cântat-a Duhul Sfânt cu a sa gură și chivotul¹³ din loc în loc în duse; foloase trage¹⁴ din cântarea-i pură și vrerea ce-i stârni din piept «osana», prin plata ce-i cu cântul pe-o măsură.

Din ceilalți cinci¹⁵ ce-mi întocmesc sprânceana, cel mai aproape de-al meu cioc plătit-a durerea ce-o rabdă prin fiu vădana; el știe¹⁶-acum ce tristă ți-e ursita când nu-l urmezi pe Dumnezeu, căci el și cazne-n iad, și dulce rai simțit-a.

Iar cel'lalt ce se-nșiră pe inel¹⁷ încununându-l, moartea neîndurată și-o amână¹⁸ căindu-se cu zel; el știe¹⁹-acum că ceru-n judecată e neclintit chiar dac-o rugăciune din «astăzi» «măine» face de-i curată.

Cel'lalt²⁰ cu mine și cu legea-n lume fugi-n Bizanț, lăsându-i papii locul și-astfel ieșit-a rău din gânduri bune; el știe-acum că-n iad nu-l arde focul²¹ pentru greșeli ce-a-nfăptuit din zel, deși adus-au lumii nenorocul.

Iar cel ce-n scoborâș²² stă pe inel Guglielmo²³ fu, cel plâns de cei ce-ndură că-i Carol²⁴ viu și Frederic la fel; el știe-acum că-n ceruri pe măsură plătiți sunt regii drepti²⁵ și ca atare sclipește și mai viu²⁶ a sa făptură.

Au cine-ar crede-n lumea trecătoare că e Rifeu²⁷, Troianul zis, pe unde a cincea faclă-n geana mea tresare?

El știe²⁸-acum ce taine adânci ascunde de ochii voștri-a harului izbăvă, deși-n străfund nici dânsul nu pătrunde²⁹.

Ca ciocârlia²⁹ când se-nalță-n slavă cântând, și-n urmă tace mulțumită de trilul ce răsună prin dumbravă, așa-mi păru imaginea³⁰ sfințită a veșnicei

plăceri, pe-a cărei vrere se-nfăptuiește tot ce e ursită.

Deși-ndoiala³¹ mea n-avea putere să zacă-ascunsă, ci răzbea prin mine precum prin sticlă, n-am răbdat tăcere, ci „Doamne, ce sunt toate-acestea, zine”, grăii sub a-ndoielilor povară³²

și mai aprins³³ sclipiră-atunci lumine.

Apoi, cu ochiul mai încins de pară, sfințitul semn al pajurii răspunse spre a nu mă da mirării-a doua oară.

„Tu crezi³⁴ aceste taine nepătrunse fiindcă le spun, dar nu știi rostul cum e, încât, deși le crezi, îți sunt ascunse.

Faci ca și cel ce lucrul după nume îl știe bine, dar în miez³⁵ nu poate răzbi, de nu e altul să-l îndrume.

Regnum ceolorum silnicie paté când e nădejdea și iubirea vie; prin ele-i frântă sfânta vrere, frate; dar nu cum frânge omul din trufie; ea e și vrea să fie-anume-nvinsă³⁷, și-nvinsă-nvinge-n cer prin dărnicie.

Din geana mea dintâia faclă³⁸-aprinsă și-a cincea³⁹ de uimire-ți sunt pricină fiindcă le vezi în rai, sub bolta-ncînsă.

Ci moartea le fu ambelor creștină, crezând⁴⁰ dintâia-n cazna de pe cruce și-a doua-n cazna care-avea să vină.

Din iad⁴¹, de unde nu e drum s-apuce spre pocăință – ajunse una vie, și doar nădejdea⁴² pace-n cer i-aduce; nădejdea-aprinsă care-a pus tărie în rugi, ca vrerea lui Traian folos s-aducă-n cer și Domnul să-l învie⁴³.

Întors în came, sufletul glorios⁴⁴ de care spun, deși pe scurt soroc, crezu în ajutorul lui Hristos și-atare-ncins fu de-a iubirii foc, încât ajuns-a în cea de-a doua moarte' cu heruvimii să se prindă-n joc⁴⁶

Cel'alt⁴⁷, prin harul⁴⁸ ce țâșnind se-mparte în picuri din fântâna sfântă-n care n-ajung la fund privirile deșarte, în tot ce-i drept⁴⁹ iubirea-și puse-atare, că Dumnezeu din har în har, treptat⁵⁰, l-a dus spre mântuirea viitoare; în ea crezu și-urî înverșunat duhoarea de păgâni ce n-are leac muștrând pe cei rămași întru păcat.

Fecioarele⁵¹ zărite la copac, de-a dreapta roată - i fură lui botez în urmă cu o mie ani și-un veac.

O, tu, predestinare⁵³, ce veghezi, cât de departe-i rădăcina ta de-ai noștri ochi⁵⁴ ce n-o pătrund în miez!

Nu vă grăbiți⁵⁵, creștini, a judeca, când nici chiar noi, ce-n Dumnezeu privim, nu-i știm pe cei ce-or fi aleși cândva.

Ni-e dulce-această lipsă⁵⁶ și-o râvnim; căci bunul ei pe-al nostru-l adâncește și tot ce-i vrere-n cer și noi voim⁵⁷”.

Atare leac⁵⁸ ce-alină și-ntărește, în mintea mea⁵⁹ luminează vrând să pună, sfințitul chip⁶⁰ îmi dărui regește.

Și după cum cel care cântă-n strună cu struna glasul celui alt urmează⁶¹, încât plăcerea îndoit s-adună, la fel cât timp vorbi cel ce veghează, văzui acele facile - ngemănate ca ochii când se zbat de-aceeași rază, zvârlind scânteii cu vorba cununate.

CÂNTUL XXI

Cerul al șaselea, al lui Saturn. Spiritele contemplative. Scara cerească. Pier Damiano. Invectivă împotriva ecleziastilor.

Țintisem ochii¹, ca și-n alte rânduri, din nou spre chipul ei, așa precum și sufletul descătușat de gânduri.

Dar dânsa nu râdea, ci²: „Dacă-acum, grăi spre

mine, aş zâmbi, pe dată precum Semele³ te-ai prefaca-n scrum; căci frumuseţea ce-mi fu-n ceruri dată şi care, pe măsură ce ne-mpinge urcuşu⁴-n slăvi, tot mai aprins se-arată, de n-ar păli⁵, atare s-ar răsfînge, că bietele-ţi puteri sub strălucire ca ramura sub fulger şi s-ar frînge.

Ajuns-am cea de-a şaptea licărire⁶, Ce pe sub Leu⁷ străluce, mestecând pe lume-a ei cu-a lui înrăurire.

Urmeze-ţi ochii nerostitul gând şi fă din ei oglindă⁸ arătării ce-ntr-altă-oglină vei zări curând”.

De-ar fi să simţi adâncul desfătării⁹ ce-l încercam, privindu-i chipu - n mine, când m-am întors ca să răspund chemării, ai înţelegerii neîndoios prin tine, punând în cumpeni¹⁰ una cu cealaltă, ce drag mi-a fost s-ascult de ea, creştine.

În cel cristal” ce-n jurul lumii saltă şi poartă numa regelui¹² sub care tot ce e rău zăcu uitat, înaltă văzui o scară¹³ ce urca atare, că nu da pas spre vârf privirii mele şi strălucea ca aurul în soare.

În jos pe trepte¹⁴ coborau betele atâtea-ncât, părea că ceru-şi strînge deolaltă tot prisosul lui de stele.

Şi după cum”, când noaptea-n zori se frînge, desprinsese coţofenele-mpreună să-şi încălzească amorţitul sânge zburând, şi cari spre cuibul lor s-adună ori largu-şi iau şi către zări se-ndreaptă, ori poposesc rotind pe cer cunună, aşijderi îmi păru şi-aici în faptă mulţimea scoborâtă din tărie, de-ndată ce-ajungea pe-anume¹⁶ treaptă.

Şi-o rază¹⁷ ce-mi fu mai aproape mie sclipi-atăre¹⁸, încât grăii în gând: „Pricep că-mi dovedeşti milostivie”.

Ci doamna¹⁹, de la care-aștept și când și cum să spun, tăcea; drept care eu făcut-am bine de-am tăcut nevrând.

Dar ea²⁰, ce vede tot prin Dumnezeu, văzu tăcerea mea și zise: „Spune dorința care-n piept te-apasă greu”.

„Nu-s vrednic, începui cu sficiune, prin mine însumi ca să-mi dai răspuns; dar pentru ea²¹, care-ntreba mă pune, duh fericit, ce scânteiezi ascuns în strai de bucurie, îmi arată ce pricini²² te-au mânat de m-ai ajuns; și spune-mi de ce tace-n astă roată a raiului preadulce simfonie²³ ce sferele de pe sub noi desfată”.

„Ți-e muritor auzul²⁴, zise, ție, ca văzu’; – aici nu râde Beatrice și tot de-aceea nici cântări n-adie.

Am pogorât aceste scări ferice ca focul meu și graiu-n cuvântare să-ți fie²⁵-anume de plăcere price.

Nici n-am grăbit din dragoste mai mare²⁶; căci precum focul din ceilalți ȋ-arată, la fel străluce-n ei ori și mai tare²⁷.

Iubirea²⁸, ce preadreapta judecată ne-ndeamnă a o sluji fără-ntârziere, pre câte vezi, ne-mparte rost în ceată”.

„Pricep, răspuns-am, sfântă scânteiere, c-ajunge²⁹-n cer iubirea neconstrânsă spre a săvârși ce providența cere; nu-s lămurit cu taina aceasta însă, căci nu-nțeleg de ce-ai fost tu aleasă³⁰ din sfânta ceată ce pe scară-i strânsă”.

N-am mântuit cu vorba mea setoasă, când flacăra, făcându-și stâlp din sine, ca moara se-nvârti³¹ și bucuroasă grăi prin ea iubirea ei de bine: „Lumina sfântă³², pătrunzând senină în raza ce mă-ncinge, arde-n mine și-a ei virtute cu-al meu văz³³ se-mbină și

mă ridică-asupra mea atare, c-ajung să văd esența ei divină.

Dintr-însa³⁴ mi se trage desfătare; căci pe-o măsură văzul meu sclipește cu para ce mă scaldă în lucoare.

Dar niciun duh³⁵ ce mai vârtos lucește n-o să-ți răspundă la ce-n gând petreci, și nici chiar cel ce-n Dumnezeu privește.

Căci abisul pravilei de veci³⁶ pătrunde-atât de-adânc dorința ta, că nu găsește văzul nost poteci.

Și-ntors în lume va să spui cândva³⁷ acestea, ca să nu-și închipuie cum că poate către atare țel urca.

Nu strălucește jos³⁸, ci scoate fum a voastră minte; nu-i deci scris să poată ce-n cer nici cei aleși nu pot nicicum”.

Îmi țarmuri³⁹ cu vorba-i învățată dorințele și le lăsai, sfios rugând să-mi spună cine-a fost odată.

„Italia-adăpostește-un lanț stâncos de-atare munți⁴⁰, vecini cu voi în sit, încât de ei și tunetu-i mai jos.

Pe locun care fac un gheb⁴¹ numit Catria, hărăzit spre rugăciune, fu ridicat la poala lor un schit⁴²”.

Atare prinse-a treia oară⁴³-a spune și-urmă zicând: „Acolo⁴⁴ m-am rugat cu-atâta zel și-adâncă plecăciune, că veri și ierni geroase-am îndurat postind⁴⁵ cu untdelemnul din măslina și fericit pe Domnu-am contemplat.

Da rod bogat la curțile divine pe vremuri schitul; ci-astăzi⁴⁷ la liman puțin ajung și va s-o știe-oricine.

Într-însul fost-am Petre Damian⁴⁸ și Petre Păcătosu⁴⁹-n sfânta casă a Vergurei, pe malul Adrian.

Puțină viață⁵⁰-mi mai era rămasă când fui chemat să-mbrac veșmântul care din rău în rău te poartă când

te-apasă.

Umblau Chefas ⁵¹și sfântul vas⁵² apare desculți⁵³, ca vai de lume pe pământ și n-alegeau când li se da mâncare.

Ci astăzi popii, de-mbuibați⁵⁴ ce sunt, de brațe se cer duși ca să se ție și vor și slugi să ducă-al lor veșmânt.

Acoperă și caii⁵⁵ a lor mantie, astfel c-o piele două vite⁵⁶-mbracă. Cum de-i mai rabzi⁵⁷, Părinte din tărie?"

Abia tăcu și din înalt cum pleacă zeci de lumini⁵⁸ văzui, tot mai frumoase, la fiice pas ce-l învârteau în clacă.

În jurul lui veniră și zeloase atare sunet sloboziră-n cor⁵⁹, că nu-s pe lume glasuri mai mânioase; nici pricepui⁶⁰ din tunet vorba lor.

CÂNTUL XXII

Cerul al șaptelea, al lui Saturn. Spiritele contemplative. Corupția călugărilor. Cerul al optulea, al stelelor fixe. Spiritele triumfătoare.

Privirea asupra planetelor și a pământului.

Spre doamna mea, de-uimire covârșit', ca pruncul către maica lui, în care se-ncrede mai vârtos, m-am răsucit, iar ea, ca muma ce de-ndată sare copilul firav și sperios s-ajute, cu glasul ei ce-i veșnică-alinare.

„Nu știi² că ești în cer? răspunse iute, că totu-i sfânt aici și că din zel pornește fapta sus și din virtute?

Gândește-te³ cum te-ar fi-nfrânt în el surâsul meu ori cântul lor, minune, de-un singur strigăt te-a uimit astfel; de-ai fi⁴-nțeleș ce-au spus în rugăciune, puteai pricepe răzbunarea dreaptă ce va s-o vezi⁵ cât fi-vei

încă-n lume.

Nu-ntârzie, nici grăbește când se-ndreaptă din ceruri spada⁶, după cum îi pare cui bucuros⁷ sau temător⁸ o-așteaptă.

Ci-ntoarce-ți gându-acum din depărtare, căci alte duhuri ai să vezi alese, de-ai să m-ascuți și-ai să privești în zare⁹".

Făcut-am voia - a mele! dragi crăiese și zeci de globuri¹⁰ aurii văzui și foc din foc sclipind cum se-ntrețese".

Eu stăm cu cel ce-ascunde-n sinea lui dorința ce-i dă ghes și nu-ndrăzneam, temându-mă că cer prea mult¹², să spui, când cel mai mare și mai roș mărgean din mândra salbă se-apropie, prin sine voind să mulțumească-al meu alean, și-apoi grăi: „Dac-ai vedea¹³ ca mine cum arde-aicea printre noi iubirea, n-ai zăbovi să te rostești, creștine.

Cum nu vreau însă-n ceruri izbăvirea s-o-ntârzii¹⁴ așteptând, am să-ți răspund acelui gând cui i-ai ascuns pornirea.

Cei munți¹⁵ ce-ntr-înșii pe Cassino-ascund pe vremuri¹⁶ fost-au cercetați de-un neam dedat la rele și-nșelat profund; și-acela-s eu¹⁷ ce-ntâiu-am dus drept hram pe culme sus preasfântul nume¹⁸ care dreptate-aduse lumii și balsam.

Asupra-mi harul se răsfrânse-atare, c-am mântuit cetăți vecine de strâmbul crez¹⁹ ce dus-a la pierzare.

În jurul meu sunt suflete creștine ce contemplând se pârguiră-n viață sub soarele²⁰ ce naște flori divine.

Macarie²¹ cu Romoală²² ți-e-n față și frații toți²³ ce-n schituri așteptară cu inimi dârze cea de veci dulceată".

Și-am zis atuncea: „Bunătatea rară ce-mi

dovedești și blânda-nfățișare ce-n ochii mei din chipul
vost' scoboară²⁴, încrederea-mi deschid în piept atare
precum sub soare se deschide floarea²⁵, precât i-e dat
și-n ea puțință are.

De-aceea dă-mi, părinte - ncredințarea că-s
vrednic de cerescul har astfel ca feței tale²⁶ să-i zăresc
lucoarea”.

„O, frate²⁷, vrerea ta, răspunse el, va fi-mplinită-n
cea din urmă roată²⁸, cu celelalte și cu-a mea la fel.

Acolo-orice dorință-i ascultată, deplină fiind și
coaptă și-orice parte e-acolo-n veci²⁹ pe unde-a fost
odată; căci nu e-n spațiu³⁰, nici în poli ca-n toate nu-i
prinsă, și spre dânsa urcă lin cea scară³-al cărei vârf
îți e departe.

— Până pe sus, cu pragul sfânt vecin zărit-a
Iacov³² patriarhul, când văzu pe trepte îngerii
ciorchin.

Ci astăzi nimeni nu râvnește-n gând s-o suie și
hârtia-i irosită când legea³³-mi scrie, cum n-a fost
nicicând.

E schitul azi speluncă³⁴-afurisită și rasele sunt
saci³⁵ în care s-adună făina rea ce nu dospește-n pită.

Nu-i camătă și nici nedreapta-arvună urâtă-astfel
de Dumnezeu ca rodul³⁶ din care se-nfruptă frații
dimpreună.

Pe orice-avut bisericesc norodul stăpân³⁷ e jos,
căci el cerșind colindă; nu maica, nici ibovnica sau
plodul.

Ci pofta-n om tacută-i să se-aprindă atât de lesne
- încât nu-i lege-a ține³⁸ nici cât stejarul până scoate
ghindă.

Pornit-a Petru³⁹ fără-arginți la sine și-așijderea
Francisc, cu umilință, iar eu cu post și rugăciuni,

creștine.

Ce chibzuiești⁴⁰ cum luat-a-n lume ființă oricare cin, vedea-vei azi schimbată în stricăciune cea de ieri căință.

Minuni mai mari făcut-a Domnu-odată cu Marea Roșie-n larg sau cu Iordanul⁴¹; deci și-ndreptare va din cer să scoată”.

Astfel grăind se-ntoarse-n stol mărgeanul și-ntregul stol pe-a scării trepte-ncinse ca un vârtej⁴² își mistui noianul.

Stăpâna mea⁴³ pe urma lor mă-mpinse c-un semn; atare vrerea ei de-o clipă sărmanu-mi trup de muritor învinse; căci cea mai iute⁴⁴ și-asmuțită pripă pe lume, unde mersul e firesc, e-nccată-n zbor pe lângă a mea aripă.

Și jur, creștine⁴⁵, pe-acel prag ceresc, de dorul cui adesea plâng mâhnit și-amarnic de păcate mă căiesc, că n-ai putea din flăcări mai grăbit să tragi un deget, de cum eu spre semnul ce Taurul urmează, am suit.

O, stele dragi⁴⁶, în care văd însemnul puterii ce-ați sădit în mintea mea, și care-n oameni vă-ncercați îndemnul, naștea cu voi și tot cu voi murea cel care⁴⁷-n lume făurește azi când în Toscana m-am născut cândva; iar când cerescul har mă-nvrednici să intru-n hora⁴⁸ ce vă-nvârte roată, tot locul vostru-n cer mi-l hărăzi.

Spre voi acum, cu inima-nsetată suspin⁴⁹, spre a dobândi puteri în pasul ce către el atrage vrerea-mi toată.

„De Dumnezeu ți-e-atât de-aproape⁵⁰ pasul, încât se cade ochii treji⁵¹ să-ți fie”, grăi madona-ntrecurmând răspasul.

„Dar înainte de-a intra-n tărie⁵², privește-n urmă, ca să vezi prin mine ce lumi⁵⁴ lăsat-ai jos la temelie și pre cât poți cu cugetări senine, te-nfațoșază⁵⁵ oștii-n priveghere ce prin eter se-dreaptă-acum spre tine”.

Privii atunci spre cele șapte sfere⁵⁶ și globul nostru⁵⁷ îl văzui atare încât zâmbii la jalnica-i vedere; și-ncuviințez părerea după care e vrednic de dispreț, cât și pe cei ce-l dau uitării și se-ntorc spre soare.

Văzui și Luna⁵⁸-ncînsă cu polei, dar fără-acele pete și gropane ce crezului îmi fură strâmb temei.

Și fiul ți-l văzui⁵⁹, Hiperioane, și-ai voștri prunci în apropierea lui, zeițe dragi⁶⁰, în ceruri diafane.

Între părinte și-ntre fiu văzui pe Jupiter⁶¹ ce-ardoarea le răsfiră și locul cum și-l schimbă⁶² pricepui.

Căci toate⁶³ șapte limpede-mi vădiră cât sunt de mari și cât se-nvârt de iute și-n sfere osebite cum se-nșiră.

Cel petic⁶⁴ strâmt de glie ce ne-asmute întreg din zbor cu Gemenii-l zării, cu munți, cu holde și cu văi știute.

Apoi din nou spre mândrii ochi privii.

CÂNTUL XXIII

Cerul al optulea, al stelelor fixe. Spiritele triumfătoare. Iisus Hristos. Dumnezeiască frumusețe a Beatricei. Încoronarea Fecioarei Maria.

Ca pasărea-n frunzișul² îndrăgit, ce noaptea-n cuib, când umbrele se lasă, se-ntoarce lângă pui din pribegit.

și de-al lor chip și gingaș trup setoasă, și dornică să le găsească hrana, și de-orice trudă-n sinea ei voioasă, se scoală-n zori și de pe-un ram, sărmana, cu dor neostoit în zări așteaptă să scalde-n raze soarele poiana, la fel sta doamna³ lângă mine dreaptă, cu

ochii țintă către partea-n care domol⁴ pe boltă soarele se-ndreaptă:

Încât, văzând c-așteaptă cu-ncordare, făcui ca omul ce dorind în gând își află-ntru nădejde⁵ alinare.

Ci scurt răstimp se scurse până când (zic scurt⁶ între-așteptare și vedere) se-aprinse ceru-n zări străluminând.

Și zise doamna: „Iată-ne scânteiere izbânda lui Hristos în cer și roadă culeasă colindând aceste sfere!”

Obrazul ei sclipea precum zăpada și-atare ochii-n zâmbet și lumină, că nu mă-ncumet⁷ să le-aștern tăgada.

Cum vezi sclipind în nopți cu lună plină pe doamna bolții⁸ între-a ei surate, ce pretutindeni salba lor și-anină, la fel văzui mii de lumini curate, și ca și-al nostru, cu-ale noastre stele, un singur soare⁹ le-aprindea pe toate; iar prin lumina ce țâșnea din ele răzbea esența¹⁰ luminoasă-ntreagă, văz și puteri curmând privirii mele

O, Beatrice”, călăuză dragă! „Virtute-i focul”² care-ți ia vederea și stoarce, zise, orice ochi de vlagă.

În El e-nțelepciunea¹³ și puterea ce-ntre pământ și cer croi cărare, plinindu-i lumii de-ani râvnită vrerea”.

Ca fulgerul¹⁴ ce scapă din strânsoare când umflă norul și potrivnic firii¹⁵ se lasă jos, la fel, neîncăpătoare, și mintea mea¹⁶ în pragul fericirii, printre lumini, țâșni din sine-afară, punând zăvor pe tainița-amintirii.

„Privește-mă¹⁷; minuni ți se-arătară atari, că poți să rabzi de-acu-nainte surâsu-mi tainic pentru ntâia oară”.

Eu stăm ca omul ce păstrează-n minte icoana unui vis¹⁸ ce se destramă și-ncearcă-n van să și-l aducă-aminte, când auzii ce dulce glas mă cheamă, și-a ei chemare-mi fu-ntr-atât plăcută, că voi ciopli-o-n minte ca-n aramă.

De-ar fi să cânte-acum din alăută poezii¹⁹ toți pe care Polimnia cu-a ei surate din Olimp i-ajută, nu tot, dar nicio biată parte - a mia, n-ar dovedi din zâmbetul senin și din splendoarea ce-i dădea tăria.

De-aceea zic, poemul meu divin va să mai sară când de rai²⁰ cuvântă, cum sari drumeagul când de crengi e plin.

Dar cei ce știu ce grea-i povara²¹ sfântă pe care-o port nu mi-or huli spinarea că tremură sub ea și se frământă.

Nu-i vrednică de-o biată luntre²² marea ce prora mea cutezător despică, nici de năier ce-și cruță-n larg sudoarea.

„De ce²³-ți ia ochii, începui să zică, surâsul meu și nu privești ce flori sub sfânta rază lujeru-și ridică?

Aici²⁴ e roza-n care, iertător, divinul verb s-a întrupat și crinii ce vad croiră cu mireasma lor”.

Atare Beatrice; și luminii mă dăruii cu pleoapele zbătânde, ca să deprind minunile grădinii.

Precum²⁵ din umbră, pe sub raze blânde, ce norii îi străpung, văzui apare un câmp de flori ce tremurau plăpânde, la fel străfulgerate de lucoare

— Fără a vedea izvorul de lumine - mulțimi de cete deslușii sub soare.

O, tu²⁶, ce-ți pui pecetea-n ei, blajine, ca să-i zăresc Te-ai înălțat din loc, căci nu sunt vrednici ochii mei de Tine.

Slăvitul nume²⁷-al florii ce-o invoc și zi și noapte-

mi răsuci privirea spre steaua ce mai mândru²⁸ arde-n foc.

Și-abia-mi vădiră ambii ochi sclipirea²⁹ și-adâncul freamăt al luminii sale, ce-nvinge sus cum jos învins-a firea, că din înalt văzui venind agale un alt mănunchi de raze ce-n cunună³⁰

În jurul ei se învârtea-n spirale.

Cea mai duioasă³¹ și-ncercată strună din câte-n lume-ți potolesc simțirea scrâșnit de nouri ți-ar părea când tună, pe lângă lira ce-și cânta iubirea și-ncununa safirul³² ce sclipind scălda-n azurul lui nemărginirea.

„Sunt³³ Dragostea-ngerească și colind în jurul poalei ce ne-ascunse dorul și bucurie-mprăstie strălucind; și voi roti³⁴ până ce sus feciorul ți-l vei urma, ca pătrunzând tăria, Fecioară sfântă, să-i sporești prigorul”.

Astfel rotind sfârșit-a psalmodia arhanghelul și cetele-nstrunate pe-un singur glas rostiră-n cor³⁵ „Maria”.

Hlamida³⁶ sfântă a cerurilor toate prin care domnul legea lui și-o-mparte, căci drept printr-însa suflul lui răzbate, și-avea adâncul poalei ei departe de noi astfel, că n-o puteam vedea de unde stăm cu doamna mea deoparte.

De-aceea zic, spre cer vederea mea nu prinse zborul³⁸ însoțit de șoapte al Vergurei ce după fiu urca.

Ci ca și³⁹ pruncii când sărui de lapte întind spre maică mâini dezmiardătoare și dragostea-și mărturisesc în fapte, așa⁴⁰-ntindeau luminile-n vâlvoare văpaia lor, și pricepui ce sfântă iubire poartă Precistei Fecioare.

Șezură-apoi și le-auzii cum cântă *Regina coeli*⁴¹-atât de blând, creștine, că și-azi⁴² ecou-n sinea mea,

cuvântă.

Ce rod bogat adună, Doamne - **n** sine pălmașii tăi⁴³ ce s-au grijit de pită și-n lume-au semănat cum se cuvine!

Aicea⁴⁴ guști comoara dobândită prin lacrimi și surghiun în Babilon⁴⁵, pe unde-ai frânt a banului ispită.

Aici⁴⁶ își gustă din cerescu-amvon, pe sub Hristos, izbânda mântuirii, cu-ntreg soborul vechi și nou în tron, cel ce-i stăpân pe cheile mării.

CÂNTUL XXIV

Cerul al optulea, al stelelor fixe. Spiritele triumfătoare. Sfântul Petru. Dante este examinat cu privire la credință.

„O, sfânt sobor¹, ales la marea cină² a mielului divin, ce vă hrănește, astfel că vrerea vi-e de-a pururi plină³, de-acesta aici prin har⁴ se-mpărtășește cu sfărmurile mesei voastre sfinte cât încă a morții coasă-l ocolește, la dragostea ce-l mână⁵ luați aminte și-l rourați⁶: căci voi sorbiți cu sete izvorul⁷ ce-l frământă-acum în minte”.

Atare doamna mea; și-acele cete, în sfere mișcătoare preschimbate, roteau⁸ aprinse cozi ca de comete.

Precum se-nvârt roțițele dințate în ornic și dintâia⁹-ți pare-nceată, iar ultima¹⁰ mai iute decât toate la fel acele duhuri prinse roată, precum jucau mai iuți ori mai târzii, îmi dovedeau cereasca lor răsplată.

Și-atunci din cel mai mândru brâu¹² zării ieșind o pară într-atât ferice¹³, că n-au rămas pe cer lumini mai vii.

De trei¹⁴ ori ocoli pe Beatrice, cu-atare cânt, că

nicio fantezie nu-i vrednică-n cuvinte¹⁵ să-l dumice.

De-aceea sar și nu cutez a-l scrie: căci însăși închipuirea¹⁷, nu doar graiul e-atăruî cânt culoare mult prea vie.

„O, soră sfântă, ce cutreieri raiul, de dragul rugii tale-mbietoare m-am rupt din horă¹⁸ și-am lăsat alaiul”.

Astfel spre doamnă slobozi suflare oprindu-se¹⁹ și-atare-a cuvântat de sus blagoslovita-n cer vâlvoare.

„O, veșnic duh al marelui bărbat²⁰ cui Domnu-i dete-acele chei ce-n lume El însuși dus-a din acest regat, pune-l pe el²¹ ca să-ți răspundă-anume la ce-i ușor și greu despre credința ce pașii ți-i purtă pe marea-n spume

De crede, speră și de-și dă silința cum trebuie să iubească, tu o știi, căci vezi în Cel²³ ce ne-oglindește ființa.

Dar fiindcă-aici aleși sunt dintre vii câți crezului²⁴ își dăruiră zelul, de el să spună-i bine, spre a-l cinsti

Cum cugetă ⁶ și tace-nvățăcelul când e-ntrebat, ca-n gând dovezi s-adune, nu ca-ntrebării să-i închege felul, așa și eu mă pregăteam a spune strângând temei, în timp ce ea vorbea, ca să răspund cu sârg și-nțelepciune.

„Să-mi spui, creștine, ce-i credința²⁷ ta?” grăi și fruntea ridicaî dator spre flacăra ce-atare cuvânta.

Cerui²⁸ apoi stăpânei ajutor și ea mă-ncuviință să spun cinstit și să-mi revărs²⁹ lăuntricul izvor.

„M-ajute³⁰ harul sfânt, ce m-a-nvoit să-mi spun credința cui mi-a fost tribun³¹, să mă rostesc ales și deslușit.

Cum scrie stilul drept, urmaî să spun, al celui ce-ți fu frate³² și cu care adus-ați Roma³³ pe făgașul bun,

credința³⁴ e temei nădejdiei, soare, dovadă e a tot ce-ascuns nu vezi și-acesta-i miezul ei, pre cât se pare”.

Iar dânsu-atuncea: „Frate, bine crezi, dacă pricepi³⁵ că va s-o pui, răspunse, și-ntre temeiuri, dar și-ntre dovezi”.

„Acele taine³⁶, zis-am, nepătrunse, ce-mi dau aici a le vedea puțința, în ochii lumii-s într-atât ascunse, încât în noi trăiesc doar prin credința ce e temei nădejdiilor de bine; de-aceea³⁷-ntre substanțe-i punem, ființa.

Or, fiindcă din credință se cuvine să raționăm tară dovezi anume, chiar ea dovadă³⁸-n sinea ei devine”.

„De tot ce poate omul să-și însune doar prin doctrină ar fințeles atare³⁹, n-ar mai fi loc pentru sofști⁴⁰ pe lume”.

Astfel grăi iubirea din vâlvoare; și „Banu⁴¹ – apoi, pe față și pe dungă s-arată bun și trage greu, se pare; dar ia să-mi spui, urmă, îl ai în pungă⁴²?” „Îl am, grăii, lucios și tare⁴³-astfel, încât nimic nu-i vrednic să-l străpungă”.

Și iarăși⁴⁴ focul scoase glas din el zicând: „Acest odor⁴⁵ incandescent ce-i temelie de virtuți și țel de unde-l ai?” și eu: „Acel torent al Spiritului Sfânt⁴⁶ ce se revarsă în Vechiul cât și-n Noul Testament e mărturie-n mintea mea, neștearsă, și-orice argumentare⁴⁷ pe pământ, pe lângă ea, de adevăr e stoarsă”.

Și iarăși zise: „Testamentul sfânt, ce-alungă orice price de-ndoială, de ce-l socoti⁴⁸ dumnezeiesc cuvânt?”

„Fiindcă mi-s probe fapte⁴⁹ ce nu-nșală, minuni, pe care firea, spre a le face, nicicând bătut-a fier pe

nicovală”.

„Dar cine⁵⁰, zise - ți spune că-s verace acele fapte? Tocmai cel ce cată să ți se-arate jură cum îi place⁵¹”.

„De-a fost o lume-ntreagă-ncreștinată țară minuni⁵², tot restu-i de pomană: a suta parte nu-s dintr-însa, tată; căci tu⁵³-ai intrat desculț, lipsit de hrană în holdă, ca să semeni roada-aleasă ce viță fost-a⁵⁴ și-azi e buruină”.

Abia sfârșii, când ceata⁵⁵ luminoasă „Te Deum” începu, cu-atare cânt, cum doar în cer știu vocile să țeasă.

Iar sfântu-apostol⁵⁶, ce cu-al său cuvânt din ram în ram⁵⁷ spre vârf mă îndruma, mereu tot mai departe de pământ.

„Harul, grăi, ce-i bucuros a sta la sfat cu tine, îți dădu puțința să te rostești întocmai cum trebuia⁵⁸

și-i drept ce-ai spus; dar dă-ți acum silința și spune: ce e crezul tău⁵⁹ și cum ajuns-a-n tine-ase-ncuiba credința?”

„O, sfânt părinte, duh ce vezi⁶⁰ acum câte-ai crezut când ai pătruns în groapă⁶¹ lăsând mezinu-n urma ta pe drum, tu-mi ceri⁶² să-ți spun din ce izvor s-adapă credința mea, ce-i ea, și vrei anume ca-n vorbe - am zis, și pricina să-ncapă.

Eu cred⁶³ într-unul Dumnezeu pe lume, ce-i unul, veșnic și iubind rotește întregul cer în neclintitu⁶⁴-I nume.

Credința mea temeiuri își găsește și-n probe⁶⁵ materiale-ori spirituale, dar și-n cuvântul ce din cer grăiește prin Moise⁶⁶, prin profeți, prin osanale, prin Evangheli⁶⁷ și prin voi ce-ați scris când v-a sfințit credința vrerii sale.

Și cred în trei făpturi⁶⁸ ce-n Paradis sunt una-n fapt și întreite-atare, că se-mpreună-n «sunt» și-n «este»-am zis.

De-această-n cer dumnezeiască stare de care spun, în multe locuri, tată, Scripturile⁶⁹ mă-ncredințară-aoare.

Mi-e crezul început⁷⁰ și totodată scânteia care-n pară se preface și arde-n mine ca o stea curată”.

Precum seniorul⁷¹ ascultând ce-i place se pleacă-ncet și-mbrățișează blând, voios de vești, pe servitor, când tace, la fel, blagoslovindu-mă cântând⁷², mă-ncinse de trei ori, cât ce-am tăcut, apostolul l-a cui poruncă⁷³ stând, răspuns-am; într-atâta i-am plăcut⁷⁴!

CÂNTUL XXV

Cerul al optulea, al stelelor fixe. Spiritele triumfătoare. Dorul de patrie. Sfântul Iacob. Dante este examinat cu privire la speranță.

Sfântul Ioan Evanghelistul.

De-o fi cândva’ c-al meu poem sfințit, cui ajutor pământ și cer² îi dară și care ani la rând³ m-a vlăguit, să-nfrângă vrajba ce m-alungă-afară din mândrul țarc⁴ în care miel⁵ dormii, vrăjmaș cu lupii⁶ ce mi-l fac de-ocară, cu-altminteri glas⁷ și tâmple cărunții poet m-oi înturna și-unde botezul⁸ fu să-l primesc, încununat⁹ voi fi; căci eu acolo am pătruns în crezul ce-mpacă cu Hristos și pentru care mă-ncinse Petru când i-am spus ce-i miezul.

Apoi porni spre noi altă vâlvoare¹⁰, de unde¹¹ cel lăsat de Crist drept tată bisericii venise la chemare; iar doamna mea voioasă zise: „Cată de unde stai spre raza luminoasă¹² de dragul cui Galicia-i cercetată”.

Precum¹³ când lângă soața lui se lasă hulubul și-amândoi rotind își spun cu dulce gânșur dragostea

setoasă, la fel văzui părintele străbun primindu-l pe cel'lalt și dimpreună¹⁴ slăvind în ceruri tainicul dejun”.

Și-ndestulată voia lor cea bună, șezură-n loc tăcuți, privind la mine și strălucind ca licărul de lună.

Stăpâna-atunci, zâmbind printre lumine, „O, duh, grăi, tu care-ai scris¹⁶ ce sfântă e dărnicia-acestor curți divine, te-ndură-acum și de nădejde¹⁷ cântă, căci tu l-ai fost icoană când Hristos vă dovedi¹⁸ iubirea ce-l veșmântă”.

„Cutează¹⁹ și privește curajos; în razele ce tainic ne-mpresoară se coace tot ce vine-aici de jos”.

Astfel mă-mbărbătă a doua oară și-atuncea ridikai spre culmi²⁰ privirea ce se zbătuse sub a lor povară.

„De vreme ce-ți fu dată învoirea s-ajungi de viu de față cu-mpăratul²¹ măririlor și să-i cunoști oștirea, încât văzând că-i adevăr regatul²², nădejdea-n tine și-n ceilalți s-o semeni, căci ea v-ajută pe pământ cu sfatul să-mi spui ce este²³ și să-mi spui de-asemeni cum arde-n tine și de unde oare”. Astfel grăi zvârlind sclipiri de cremeni.

Și-atuncea doamna²⁴ ce-a-nălțat spre soare aripa mea, prin sfere colindând, mi-o luă-nainte și răspunse-atare:

„N-avu alt fiu²⁵ Biserica nicicând mai cu nădejde decât el, cum scrie²⁶ în soarele ce ne-nveșmântă-arzând; de aceea din Egipt²⁷ fu să vie ca să zărească Rusalimul²⁸ sus, deși²⁹ nu-i încă slobozit de-oștie.

La celelalte³⁰ întrebări ce-ai pus, nu vrând a ști, ci doar c-a ta virtute s-arate lumii c-o-ndrăgești nespus, cuvinte el³¹ și Dumnezeu l-ajute; căci grele nu-s și nici de-nfumurare i-or fi prilej câte-s de el știute”.

Ca-nvățăcelul³² când răspunsu-l are și vrând să-și

dovedească măiestria răspunde fără preget la-ntrebare, așa și eu: „Nădejdea-i³³ cheazășia izbânzii viitoare – am zis, și harul ne-o dă când ne vădim cucernicia.

Din multe stele³⁴ își aprinde farul: dar cel dintâi psalmistul³⁵ din tărie în duhul meu îi picură lictarul.

«Se-ncreadă-n tine, zice-n psalmodie, câți³⁶ numele ți-l știu»: și oare cine, având în piept credința mea, nu-l știe?

Cu-aceiași picuri ai sădit-o-n mine tu însuți³⁷ după; și sunt plin de ea, că vărs și-n ceilalți ploaia³⁸ de lumine”.

În timp ce-atare cuvântam sclipea³⁹ mărunț și des un licăr în cunună și ca un fulger roșu scapără.

„Iubirea, zise-apoi, ce mă-ncunună și azi intru virtutea ce-n prigoană și-n moarte-a fost cu mine dimpreună, vrea să te-nfrupt cu-această sfântă mană ca să te-mbucuri; și-aș dori să-mi spui cu ce făgadă ți-e nădejdi hrănă?”

„Scripturile⁴¹ mi-arată țelul cui cu Domnu-i împăcat și cu tăria, iar țelul e făgăduința Lui.

Căci fice duh, cum spune Isaia⁴², cu două straiuri fi-va înnoit în țara.sa, iar țara-i veșnicia.

Și cel de-ți este frate⁴³-n păstorit, unde vorbește de veșminte dalbe, ăst fapt și mai vârtos l-a deslușit”.

Abia sfârșii, că-n zările roz-albe *Sperent*⁴⁴ în *tem* fu dat s-aud, și-n **cor** răspunseră cucernicile salbe.

O faclă-apoi se limpezi din nor, astfel că stea de-ar fi să fie-n Rac⁴⁵, o lună iarna-ar ține o zi ușor.

Ca vergura⁴⁶ când iese din iatac și intră-n joc vrând a cinsti mireasa, și nu cu gând să-și facă ei pe plac, la fel văzui și facla, unduioasa, venind spre ceilalți ce cântau jucând cum îi mâna iubirea lor,

aleasa.

Se prinse-apoi cu dânșii-n joc, cântând, iar doamna mea privea spre ea cu dorul miresei care tace ascultând.

„Pe-acesta-l hodini Mântuitorul⁴⁷ la sân și de pe cruce-i dete-aminte să-nlocuiască sfintei maici feciorul”.

Astfel grăi; dar ale ei cuvinte⁴⁸ nu-i dezlipiră de pe chipul lor privirile mai mult decât 'nainte.

Ca toți cei care se silesc și vor să vadă în eclipsă mândrul soare și, vrând prea mult, nimic⁴⁹ nu vād de zor, așa și eu cu darnica lucoare, când auzii: „De ce te zbați degeaba să vezi⁵⁰ ce-n rai nu-i muritoru-n stare?

Pământ mi-e trupul, în pământ și sta-va cu ceilalți până când va fi-ntregit al nostru număr⁵¹, precum cere Slava.

cu două straie-n preamăritul schit⁵² sunt doar cei doi ce se-nălțară-acum; și va s-o spui⁵³

În lume deslușit”.

Se potoli la glasul lui molcum hora de foc și dulcea vălmășie ce prin trei glasuri se rostea, precum⁵⁵

vrând a scăpa de trudă-ori vijelie lopețile zbătute pe sub ape se potolesc, când șuierul le-mbie.

Și, Doamne, cum zvâcniră a mele pleoape când m-am întors și chipul ca prin sită⁵⁶ iubitei i-l văzui, deși aproape⁵⁷

eram de ea și-n lumea fericită!

CÂNTUL XXVI

Cerul al optulea, al stelelor fixe. Spiritele triumfătoare. Dante este examinat cu privire la caritate. Adam. Primul grai al omenirii.

În timp ce mă-ndoiam¹ de-a mea vedere, din focul

ce mi-o luase auzii cum mă-ndemna un glas³ ca o-adiere, zicând: „Răstimpul până când va fi să-ți dobândești vederea stinsă-n mine e bine cugetând a-l folosi.

Răspunde deci: spre ce țineste-n tine sufletul tău și crede cu tăria nădejzii c-ai să vezi din nou⁴, creștine; căci doamna ce-ți îndrumă pașii-n via⁵ părintelui din cer are-n privire virtute-avută-n mâini de Anania⁶”.

„Când vrea aducă – am zis tămăduire ochilor mei ce fură poartă? – odată văpăii⁸-n care arde-a mea simțire.

Cel care-aceste sfinte curți desfată, ca Alfa⁹ și Omega mi-e scrisorii citită mie de Iubire¹⁰ toată”.

Și-abia sfârșii, din taina vâlvorii același glas ce frica”-mi ostoise mă-mpinse iar pe calea cugetării, și „Cerne printr-un ciur, mai des¹², îmi zise, câte gândești și spune-mi dacă știi spre atare țință¹³ cine te trimise?”

„Prin mărturii filozofești¹⁴, grăii, și prin voința¹⁵ ce din cer descinde iubirea-n mintea mea se-ntipări.

Căci binele¹⁶, cât ce-i simțit, aprinde iubire-n om și ea-i cu-atât mai mare cu câtă-i bunătatea ce-o cuprinde.

Deci spre esența¹⁷ ce-i belșug atare, că orice bine în afara ei e doar o rază dintr-a ei lucoare, se cade să se-ndrepte toți acei care iubind, ce-i adevărul cată și-l recunosc durat pe-acest temei.

În cuget adevărul mi-l arată cel ce-mi¹⁸ vădește cea dintâi Iubire a tot ce-i duh pe-a lumii față toată; și glasul¹⁹ ziditorului de fire, ce despre el lui Moise-i spuse aoare:

«Puterea-mi va s-o vezi în nemurire».

Și mi-l arăți și tu-n precuvântare când taina-
acestui loc ce ne-mpresoară o strigi²⁰ cu glas ce
frânge-orice strigare^{21.1}

„Prin cuget omenesc²², adaose iară, și prin
Scriptura ce cu el consună iubirea-ți primă²³ către
Domnul zboară.

Ci spune-mi dacă și-alte chingi te-adună spre El
și dovedește-mi în cuvinte prin câte corzi

— ²⁴ iubirea mi te-nstrună”.

Ușor pătruns-am gândurile sfinte a pajurii lui
Crist și-am priceput ce mărturie vrea²⁶ să-i pun
'nainte.

De-aceea „Tot ce-i coardă²⁷ - am început, și mână
fără greș spre Dumnezeu, în pieptul meu ca una a-
ncăput.

Căci ființa lumii, ființa-mi însăși, eu²⁸, și moartea
Lui ce-mi este viață mie și crezul celor drepti ce-i
crezul meu, cu sus-numita cunoștință vie m-au smuls
iubirii ce-și întinde nada și datu-m-au iubirii ce-i vecie.

Iar frunzele²⁹ care-nfrunzesc livada tăriei,
scumpe pe-o măsură-mi sunt cu binele de car' le dă
dovada”.

Abia sfârșii de spus și-un dulce cânt³⁰ trecu prin
cer, iar doamna mea vioaie grăi-ntreit cu ceilalți:
„Sfânt, sfânt, sfânt!”

Ca omul smuls din vis de-o pălălaie prin simțul
ce-i îndrumă-n somn privirea spre focul care dă din
straie-n straie³¹, și-abia trezit, năuc³², își pierde firea
și ochii și-i ferește de scântei pân'ce nu-i vine-ntr-
ajutor gândirea la fel³⁴ mă ajută cu ochii ei, care
sclipeau la mii de legi, frumoasă, punând pe fugă
norii dintr-ai mei.

Vedeam mai clar ca orișicând aleasa de duhuri

ceată și-ntrebai uimit³⁵ ce-i noua rază - a patra, luminoasa.

Iar doamna mea: „În focul³⁶ ce-ai zărit și-adoră ziditorul primul om de-ntâia vrere-n lume zămislit”.

Ca frunza³⁷ ce-și apleacă vârful-n pom, când bate vântul și se-nalță iar prin forța ce răzbește din rizom, la fel plecat-am fruntea ca-n altar cât timp vorbi, dar mi-onălță ispita și-un dor de-a spune ce m-ardea amar.

„O, rod ce copt³⁸ ai fost creat, și-ursita ți-o rânduind doar ție - am zis, părinte, cui noră ți-e și fiica și iubita³⁹, te rog cu umilință-n simțăminte vorbește-mi, căci dorința-mi știi; drept care ca să te-aud nu irolesc cuvinte”.

Precum se zbate învelit apare⁴⁰ un animal și ce poștește-arată prin învelișul ce cu el tresare, la fel⁴¹ făptura cea dintâi creată îmi dovedea prin învelișul ei că-i bucuroasă-a-mi face voia-ndată.

„Eu știu, suflă, fără să-mi spui ce vrei, și mai vârtos⁴² ce gânduri te colindă, de cum tu însuți pe ce pui temei; căci eu le văd în cea de veci oglindă⁴³, ce prinde-n luciul său tot ce-i pe lume, dar ființa ei nu-i nimeni scris s-o prindă.

Tu vrei⁴⁴ să știi de câtă vreme-anume fui pus de Domnul în grădina⁴⁵-n care te duse doamna într-al proniei nume, cât timp⁴⁶ gustai din ea cuminecare și pricina⁴⁷ ce-mi surghiuni făptura, și graiul⁴⁸ folosit de mine-aoare.

Nu i-am răbdat surghiunului tortura fiindcă-am mușcat din rod⁴⁹ cutezător, ci numai fiindcă-am întrecut măsura.

De unde⁵⁰-a fost Virgil chemat cu dor eu patru mii trei sute două roate⁵¹ de soare-am așteptat acest sobor; și l-am văzut spre zodii ⁵²-ntors, nepoate, de

nouă sute și treizeci de ori cât timp trăii pe lumea de păcate.

Iar limba ce-am vorbit cu-ai mei feciori pieri 'nainte să se-apuce-n gloată Nembrot⁵³ cu-ai săi de zid și cingători; căci niciun rod al minții, niciodată, urmând⁵⁴ plăcerea noastră și cu ea și cerurile, n-a durat vreodată.

E lucru prea firesc⁵⁵ a cuvânta; dar cum, natura-n grija voastră lasă, ca după plac să ziceți «nu» ori «ba».

'Nainte să cobor în sumbra casă⁵⁶, *I*⁵⁷ se numea pe jos supremul bine ce mă-nveșmântă-n raza-i luminoasă și *El* apoi; de fire-aceasta ține, căci vorbele ca frunza⁵⁸ stau să cază și de-una piere, alta-n locui vine.

Pe culmea⁵⁹ ce-i înaltului spetează am stat curat⁶⁰ sau urgisit corvezii din primul ceas⁶¹ și până-n cel ce-urmează pe-al șaselea, când Sol e-n crucea-amiezii”.

CÂNTUL XXVII

Cerul al optulea, al stelelor fixe. Spiritele triumfătoare. Invectiva Sfântului Petru împotriva papilor și a prelaților. Urcarea în cerul al nouălea, primul mobil. Ierarhiile îngerești. Corupția pământească.

Pe Tatăl, Fiul și pe Duhul Sfânt tot raiu-acum pe-un glas îi proslăvea, astfel că mă-mbătă suavul cânt.

Tot ce vedeam în jurul meu părea un zâmbet² al tăriei, și-o beție, cum n-a mai fost, treptat mă biruia.

O, dulce³, negrăită bucurie! O, trai curat de pace și iubire! O, fără griji, ferită bogăție!

În fața mea patru văpăi⁴ în șire zvârleau scânteii și cea dintâi⁵ porni astfel să se-ntețească-n licărire,

încât socot c-atare-ar deveni și Jupiter de și-ar schimba cu Marte, hultani⁶ fiind, penajul lor pe-o zi.

Iar Providența care-n cer împarte și rost, și sarcini, împărți porunci și toți tăcură, fice glas în parte.

„De-mi schimb culoarea⁷, auzii atunci, să nu te miri; cât timp grăi-voi eu la fel vor face și-ai tăriei prunci.

Cel care⁸-n lume-uzurpă locul meu, al meu, al meu⁹, ce gol¹⁰ e scris să zacă de față cu Hristosul Dumnezeu, din mândru-mi țintirim” făcut-a cloacă de sânge și duhoare - încât spurcatul¹² căzut din cer se bucură-n băltoacă”.

Cum norii groși când sunt brăzdați de-a latul în zori¹³ și-amurg de-a soarelui căldură, la fel se-mpurpură la chip tot sfatul.

Și ca⁴ fecioara ce rămâne pură când rele-aude și pe-obraji roșată, iar înăuntru sficiune-ndură, la fel¹⁵ iubita se schimbă la față și-așijderea și cerul, cred, apare, când pătimi¹⁶ cel dătător de viață.

Purcese-apoi din nou a cuvântare cu vocea-n sine într-atât schimbată⁷, că nici la chip nu se schimbbase-atare.

„N-a fost mireasa¹⁸ lui Hristos durată printr-al meu sânge și-al lui Lin¹⁹ și Clet spre a-ajunge azi tarabă dezământată²⁰; răbdară chin și viață de ascet și Sixt²¹, și Pius²², și Calist²³, și Urba²⁴, spre a strânge-n cer, nu pe pământ, bănet.

Noi n-am lăsat ca papii-n Vatican de-a dreapta²⁵ și de-a stânga lor s-așeze pe cei ce vor s-ajungă la liman; și nici ca semn pe flamuri să cuteze a-și pune-a noastre chei²⁶ și-apoi cu sete creștinii-n lupte crunte să-i retez; nici ca s-ajungă chipul meu²¹ pecete pe

bule mincinoase și vândute, de care rușine pat²⁸ și-n rai, poete.

Căci pretutindeni oile-s păscute de lupi flămânzi în straie de păstori:

unde-i, Părinte, mila ta s-ajute?

Gasconi³¹ și caorsini³² lingușitori al nostru sânge-l sorb cu-nverșunare; o, sfaț lăcaș, ce jos mi te scobori!

Dar Providența ce-a păzit apare cu Scipio³³ gloria Romei pe pământ, curând³⁴, socot, afla-va îndreptare.

Iar tu³⁵, ce încă porți lumesc veșmânt și jos te vei întoarce, mi te-ncinge să spui neocolit câte cuvânt”.

Așa precum din nori de gheață ninge cu leneși fulgi când se-ntetește gerul și Capricornul ⁶ drept în soare-mpinge, la fel văzui brăzdat de fulgi³⁷ eterul și-n sus zburând luminile domoale, spre a se-nfrăți în cânt și-n joc cu cerul.

Privirea mea le urmări agale cum fulguiau, pân’ ce văzduhul nins și depărtarea mi se puse-n cale.

Văzând domnița că mă dau învins, „Privește jos³⁸, îmi spuse, și măsoară ce largă roată-n zboru-ți ai cuprins”.

Din ceasul când pornisem prima oară, bătusese arcu-ntreg înscris în grade din zona-ntâi³⁹ din mijloc în afară, încât vedeam de dincolo de Gade⁴⁰ cărarea lui Ulise și dincoace limanul⁴¹ unde Zeus fu să prade.

Mai mult din lume-aș fi văzut cum zace, dar soarele c-un semn⁴² și jumătate de noi departe pribegea în pace.

A mele gânduri pururea⁴³ legate de doamna mea, râvneau ca niciodată cu chipu-i drag privirea să-și desfate.

Momelile⁴⁴ cu care firea cată sau arta-a noastră

mente s-o vrăjească prin trupuri una, prin picturi cealaltă, nicicând n-ar izbuti să biruiască plăcerea mea când zâmbetul zării sclipind pe fața ei dumnezeiască.

Puterea ce prin ochi mi-o dăruî făcu din cuibul Ledei⁴⁵ a mă scoate și-n cerul cel mai iute m-azvârli⁴⁶.

A sale părți megieșe-ori depărtate la fel fiind, să spun mi-ar fi cam greu⁴⁷ ce loc mi-alese doamna dintre toate.

Dar ea, ce pătrundea în dorul meu, zâmbi atare-încât pe chipul ei părea că râde însuși Dumnezeu⁴⁸.

„A lumii fire, care-n miez ca-n clei stă-nfiptă și tot restu-n jur rotește, din ceru-acesta-și trage-n vreri temei⁴⁹.

El doar⁵⁰ în Domnul locul și-l găsește, în mintea-n care dragostea s-aprinde mișcându-l și virtutea ce-o împărțește.

Lumina⁵¹ și iubirea-n cerc îl prinde ca restul ei; iar cel încins, apoi pricepe

⁵² doar pe cel care-l cuprinde.

Nu-l mână alte ceruri dinapoi, ci ele-n el mișcarea⁵³ și-o măsoară, cum zece se măsoară-n cinci sau doi.

Că timpul⁵⁴ rădăcinile-și scoboară în el, și frunza-ntr-altele și-o ține, nu-i minții tale price de povară.

O, lăcomie⁵⁵ ce desprinzi de bine și-atare-afunzi pe om într-o minciună, încât nu-i chip să scape de sub tine!

Răsare încă-n oameni vrerea bună, dar ploile ce prisosesc prefac în searbăd rod⁵⁶ și cea mai dulce prună.

Credință-ori gând curat azi nu mai zac decât în prunci; tuleiul⁵⁷ când le crește nu se sfiesc a le veni de

hac.

De mic se-ndeamnă unul și postește⁵⁸, ca mare-apoi să-mbuce ca nărodul în fiice lună tot ce-n jur găsește.

Și-ascultă maica și-o iubește plodul, dar limba⁵⁹ când i-e-n gură dezlegată abia așteaptă a-i cânta prohodul.

Așa se-ngroașă pielița curată când dă cu ochii de copila⁶¹ cui alungă nopți și zorile ne-arată.

Nu te mira, ci-aminte-adu-ți că nu-i cârmaci⁶² pe jos; de-aceea strâmb se-ntoarnă umană ginte-n voia nimănui.

Dar mai 'nainte⁶³ ca ianuar din iarnă să iasă prin sutimea ce-i uitată, tot ceru-atăre va muși⁶⁴ din goarnă, că izbăvirea îndelung visată va-ntoarce⁶⁵ pupa unde-i prora-atăre, că drept pluți-vă nava încercată și rod ales va răsări din floare”.

CÂNTUL XXVIII

Cerul al nouălea, primul mobil. Ierarhiile îngerești. Concordanța între îngeri și ceruri.

Când¹ adevărul despre-umana ginte și traiul ei mi-l tălmăci spunând cea care raiul² mi-l sădește-n minte, cum vede omul în oglindă-arzând o torță³ ce din spate-l luminează, 'nainte s-o cuprindă-n văz sau gând, și adevărul vrând curat să-l vază se-ntoarce⁴-aflând că-i potrivit cu glaja, ca versu-n cânt⁵ cu nota ce-l urmează, așa și eu⁶ când, înfruntându-i vraja, privit-am drept în ochii ei prin care mă prinse-aoare dragostea cu mreaja.

Și-abia i-am înturnat prea-i mei spre soare, izbit de tot ce-arată ceru-n sine când țintă câți⁷ la mândra-i cingătoare, văzui un punct ce răspândea lumine⁸ pătrunzătoare-astfel că orice față sub focul lui se cade

să se-ncline:

cea mai mărunță stea⁹ și mai răzleață s-ar zice
Lună lângă dânsul pusă să stea ca-n ceruri soață lângă
soață.

Și nu departe¹⁰ de lumina spusă mai mult decât
un nimb de focul său, când deasă-i pânda de vapori
adusă, rotea împrejur sclipind un cingătau atât de
iute, c-ar fi-nvins mișcarea supremei bolți ce ne-
mpresoară-n hău.

Alt cer în juru-i¹¹ își rotea vâlvoarea, cuprins și el
de-al treilea în strânsoare și tot așa de-a rândul, cât e
zarea.

Era-n lărgime¹²-al șaptelea atare că însuși
curcubeul întregit să-l prindă-n brațe n-ar fi fost în
stare.

Și încă două¹³ se roteau în sit, tot mai agale¹⁴
înscriind tighel, de foc în jurul punctului zărit, și mai
vârtos¹⁵ zvârlea scânteii acel ce mai aproape-i sta, căci
mai cu vlagă sorbea puteri și adevăr din el.

Citindu-mi vrerea¹⁶-n ochi, stăpâna dragă „De
el¹⁷, grăi cu glas care mângâie, atârnă cerul și natura-
ntreagă.

Privește roata ce-i în șir dintâie¹⁸

și află că se mișcă-atât de iute prin dragostea ce-i
scris în cerc s-o mâie¹⁹”.

„De-ar fi și-n jurul lumii, am zis, făcute cu-
aceeași rânduială²⁰-a sale sfere, m-ar sătura bucatele-
așternute.

Ci-n lumea noastră²¹ vezi, și nu-i părere, că
roțile, pre cât sunt mai departe de mijloc, se-nvârtesc
mai cu putere.

Ori dacă-i scris să-mi facă cerul parte de-a sale
taine-ntr-acest sfânt lăcaș, ce doar luminează și iubire-

mparte, să-mi spui²¹ de ce nu calcă pe-un făgaș modelul cu icoana lui, căci eu nu-s vrednic adevărul să-l desfaș”.

„Nu-i de mirare dacă-ți vine greu să descâlcești cu degetele-ți nodul²² ce neîncercat s-a încâlcit mereu!”

Astfel grăi și „Mușcă – apoi, din rodul ce ți-l întind, de vrei sătul să fii și-ascute-ți mintea ca să-i prinzi izvodul.

A lumii sfere²³-s strâmte-ori largi, să știi, precum în fiice parte se-mpărțește virtute multă-ori mai puțină și când e mai mare binele sporește și-un spor de bine vrea și-un corp mai mare, desăvârșit în tot ce-l împlinește.

Deci ăstui cer²⁴ ce-atrage în mișcare întreaga lume – acel-ai corespunde ce știind, iubește cu mai multă-ardoare.

Iar dacă mintea-ți²⁵ în virtuți pătrunde și ele-ți sunt măsură, nu lărgimea substanțelor²⁶ ce-ți par a fi rotunde, vedea-vei potrivire²⁷-ntre mărimea fieștecărui cer mai mic sau mare cu-nțelepciunea lui și profunzime”.

Precum rămâne limpede sub soare întreaga boltă când Borea²⁸ bate și slobozește mai domol suflare, gonind departe negură și zloate, astfel că cerul frumusețea sa zâmbind și-o-mparte-n licăriri curat așa-am rămas și eu când doamna mea mă dumiri și adevărul pur sclipi curat precum în cer o stea²⁹.

Iar când sfârși, în profunzimi de-azur văzui, ca fieru³⁰-n clocot azvârlind și sferele mii de scânteii înjur.

Fiice scânteie se mișca rotind în focul ei, și-erău atâtea-n zbor, că-n numere³¹ nu-i chip să le cuprind.

Osana-și răspundeau din cor în cor spre punctul

ce-i sorginte de lumini și-n veci îi va păstra pe locul lor³².

Ci-nțelegând ce îndoieli m-ațin, iubita zise: „Cercurile prime ți-au arătat heruvi³³ și serafimi.

Se-nvârt atât de iuți legați de schime, spre a fi cât pot cu punctul prim³⁴ la fel și pot, pre cât se-nalță-n stări sublime.

Ceilalți, cuprinși de-al treilea roșinel, se cheamă Tronuri ale sfintei fețe și cea dintâi treime³⁵-nchid prin el.

Ei gustă bucurii³⁵ și frumusețe pre cât ajung mai adâncit să vază în cel ce-aduce pace și blândețe.

Deci fericirea³⁷-n rai se-ntemează pe văz, nu pe iubire, căci ea cură din el și doar printr-însul scânteiază.

Acestui văz i-e meritul³⁸ măsură, născut de har și bună vrere; - atare din pas în pas purcede în făptură.

Triada-a doua, ce la fel răsare într-astă primăvară-nveșnicită ce-atinsă noaptea de Berbec³⁹ nu moare, de-a pururi cântă-Osana fericită, pe trei isonuri⁴⁰ ce răsună lin în trei rotiri prin care-i întreită.

În sânul ei alți îngeri sfinți se-ațin: Stăpânii-ntâi, Virtuțile și-apoi Puterile în cel de-al treilea cin.

Penultimele⁴¹ două roți din roi adună Prinți și Arhangheli în sobor și joc de îngeri⁴² roata dinapoi.

Cu toții sus⁴³, spre punct privesc cu dor și-atare-nving în jos, încât spre bine cu toți sunt trași și-atrag la rândul lor.

Privi spre aceste orânduiri divine măritul Dionis⁴⁴ cu-atâta drag, că le numi și le-mpărți ca mine.

Grigore⁴⁵ însă-alese alt drumeag, dar râse⁴⁶ el de sine însuși când deschis-a ochii pe-al tăriei prag.

Să nu te miri⁴⁷ c-un muritor de rând vă tălmăci

atare taine; toate i le vădi cel ce crezu văzând, cu alte încă din aceste roate”.

CÂNTUL XXIX

Cerul al nouălea, primul mobil. Ierarhiile îngerești. Invectiva împotriva vanității. Nesfârșitul număr al îngerilor.

Când Luna și-al ei frate, mândrul Soare, acoperiți de Cumpeni și Berbec¹, își fac din zare² ambii cingătoare, cât e de când îi ține ca-n refec zenitul³, pân' ce scapă din strânsoare și amândoi într-alte zone trec, atâta timp cu fața zâmbitoare privi iubita punctul⁴ ca de foc, spre care văzu-mi nu găsea cărare.

Grăi apoi: „Am să-ți răspund pe loc, căci vrerea nerostită ți-am zărit⁵ unde se-mplântă orice timp și loc.

Nu spre⁶-a spori un bine ce-mplinit nu rabdă spor; ci ca lumina-i clară să poată zice «sunt» nedezmințit, pe vrerea ei, din timp și spațiu-afară⁷, iubirea-nveșnicită⁸ se vădi în noi iubiri⁹; dar alduita-i pară nici¹⁰ până-atunci șezând nu hodini; dintotdeauna duhul ei măreț pe fața-acestor ape pribegi.

Perfecte și deodată, nu răzleț ieșiră forma și materia; – egal c-un arc tricord” ce-azvâle trei săgeți.

Și după cum¹² în sticlă sau cristal străluce-o rază-astfel, că dintr-odată ajunge și se-mprăstie în pocal, la fel din Creator iradiată ieșit-a această formă întreită, fără de timp, și dintr-odată toată.

Și tot atunci orânda¹³ fumpărțită substanțelor; iar lumii culmi îi fură doar cele ce-au prins viață-adevărită prin actul pur¹⁴; mai jos materia pură, iar la mijloc¹⁵, deolaltă-mpreunate, act și materia-n strânsă legătură.

Vă scrise Ieronim¹⁶ c-au fost create făpturile-

ngerești cu mult'nainte de-a fi făcute celelalte toate; dar adevăru¹⁷-n scrierile sfinte de mulți¹⁸ s-a spus și va să-l vezi ușor de-n file vei căta¹⁹ cu luare-aminte.

Vă sare și rațiunea²⁰-ntr-ajutor, căci nu concepe îngerii în mișcare ce nu-și plinesc desăvârșirea lor.

Acuma²¹ știi și când, și unde-aoare, și cum au fost creați de domnul; deci trei doruri ți-am hrănit cu-ndestulare.

Dar n-ai s-ajungi să numeri douăzeci²² mai iute decât parte dintre ei căzut-a²³ tulburându-vă pe veci.

Ceilalți²⁴ intrară-n hora de scânteii, pre câte vezi, cu-atâta drag, că roata nicicând n-o vor lăsa pe seama ei.

Obârșie-a prăbușirii spurcata trufie²⁵-a celui ce-ai văzut că-ndură²⁶ povara lumii: – aceasta-i fu răsplata.

Ceilalți²⁷, în schimb, umili recunoscără că-s plăsmuiți din mila proslăvită ce-i vrednici să simtă a sa făptură.

De-aceea fu vederea lor sporită prin har și merit; și de-aceea-i vie voința-n ei, deplină și-ntărită.

Nu te-ndoi²⁸, ci crede cu tărie că faptul de-a fi uns cu har arată cu câtă-ardoare dragostea-l îmbie.

Spre acest sobor²⁹ cu propria-ți judecată privește deci; și dacă vorba mea ai priceput, alt ajutor nu-ți cată.

Cum însă a voastre școli³⁰, în lumea ta, vorbind despre-ngereasca fire scriu că-și amintește, judecă și vrea³¹, va să-ți descopăr adevărul viu pe care-ai tăi ajuns-au să-l confunde, greșind prin înțeleșuri ce nu știu.

Când îngerii ajuns-au a pătrunde cerescul chip, nu l-au întors pe-al lor din el, de car' nimica nu se-ascunde.

Nu le-a curmat vederea niciun nor, nici gând răzleț nu i-a silit nicicând să deapene-amintiri³³ de pe fuior.

Dar voi visați și treji fiind, crezând de bună-ori rea credință³⁴-a spune drept; și-i rău de cei ce mint. Filosofând, voi nu urmați o cale³⁵ și-un concept, căci fiecare doar atât încearcă să pară, nu să fie înțelept.

Dar nu pe-aceștia furia și-o descarcă înaltul, cât pe cei ce și-au uitat Scriptura³⁶ sfântă-ori, se silesc s-ontoarcă.

Nu vă gândiți cât sânge³⁷-a fost vărsat de dragul ei! Nici că pe-aici ne place să știm c-o cercetați cu gând curat.

Râvnind³⁸ să pară, fiice ins năskoace tot ce-i trăsnește lui prin cap; Scriptura e dată-uitării și Evanghelia tace.

De Lună³⁹ zic că și-ar fi-ntors făptura când Crist pieri și Soarele ajunse sub ea, de vină fiind întorsătura; dar mint, să știi; căci Soarele s-ascunse⁴⁰ prin el; de-aceea nici la spâni ori inzi, nici la iudei lumină nu pătrunse.

N-are Florența-atâția Lapi⁴¹ și Binzi câte năzbâtii⁴²-ai auzi-ntr-un an de-ai sta ca ei biserici să colinzi; de-aceea nepăscut bietul mirean⁴³ se-ntoarce de la slujbă; dar iertare că paguba nu-și vede - așteaptă-n van.

N-a spus Hristos spre ai să-i «Umblați, apare, și basme predicați!» ci-nvățătură le-a dat și drept temei credință⁴⁴ tare.

Iar dânsa-astfel le răsună pe gură, că-n lupta ce ne scapă de gheene făcut-au scut și lance din Scriptură⁴⁵.

Ci-azi popii vin cu născociri viclene și cu măscări;

iar de se râde gros⁴⁶, li-i chiar de-ajuns ca să se umfle-n pene.

Ci-atare drac le șade-ascuns în dos, că de norodul⁴⁷ le-ar căta-n scufie, pricepe-ar că nădejdea-i de prisos.

Prin ea⁴⁸ spori a lumii nerozie astfel, c-orice fagadă din amvon de bună-i luată, fără mărturie.

Cu ea⁴⁹-și îngrășe porcii sfântu-Anton, ba și pe alții ce-s mai rău⁵⁰ ca ei, bani călpuiți plătind în schimb din tron.

Ci-acu de-ajuns cu popii cei mișei; de dreapta cale⁵¹ ochii ți-i gătește, ca drum și timp să mai scurtăm, de vrei.

Natura îngerească se-nmulțește astfel, că niciun număr⁵² nu-i răspunde, nici minte nu-i să vadă cum sporește.

În câte spune Daniel⁵³ pătrunde și-ai să pricepi că-ntr-ale sale mii și mii, un număr hotărât se-ascunde.

Lumina-ntâi⁵⁴ ce-o scaldă-n raze vii în tot atâtea chipuri e primită, pe câți sunt cei cu care se-nfrăți.

Priceperea⁵⁵ fiind însă potrivită iubirii, desfătarea-i mai intensă ori mai domoală-n ei: deci felurită.

Vezi dar cât de sublimă și imensă e forța-acelei veșnice puteri⁵⁶

ce-n mii de-oglinzi și-mparte raza densă și-i una totuși, astăzi ca și ieri”.

CÂNTUL XXX

Cerul al nouălea, primul mobil. Ierarhiile îngerești. Urcarea în

Empireu. Fluviul de lumină. Trandafirul alb.

Tronul lui Enric al VII-lea.

Din șase mii de mile' depărtare ne dogorește-
amiaza și culcată pământu-și zvârle umbra² lui în zare,
când drept deasupra bolta înstelată³ prinde-a păli și
licărul plăpând al stelelor tot mai sfios s-arată aci-n
străfund vederii, până când apare-n ceruri mândra
auroră⁴

și stea de stea se stinge rând pe rând.

La fel⁵ rotirea sferelor ce-adoră din veci și pururi
punctul ce mă-nvinse, părând cuprins⁶, când el
cuprinde-n horă, vederii mele-ncet-încet se stinse, iar
dragostea și văzul văduvit spre draga mea privirile-mi
împinse.

O, Doamne, de-aș putea tot ce-am rostit⁷ spre
cinstea ei într-unul psalm s-adun, tot în zadar mi-ar
pare c-am trudit.

Căci ochii ei prin farmec⁸ nu răpun doar mintea
noastră; chiar și-n ceruri, cred, îi gustă doar cel pururi
drept și bun.

De-aceea-n mine însumi nu mă-ncred și-nvins mă
dau⁹, cum n-a mai fost nicicând învins de-osârdă comic
sau traged¹⁰.

Ca soarele" ce-nfrânge-un ochi plăpând, la fel
surâsu-i și-amintirea lui înfrânge biata-mi minte,
scăpărând.

Din prima zi¹² când fața i-o văzui pe jos, până-
aici, printre lumine, avut-am mintea slobodă să spui,
dar¹³ pas cu vraja ei nu mai pot ține, și ca artistul ce
și-a dat măsura puterii lui, să tac mi se cuvine.

Frumoasă, precum las s-o spuie¹⁴ gura altor poeți
și nu a mea ce-ncheie poemul sacru ce mi-a supt
făptura, vrând Beatrice deslușiri să-mi deie „Din
primul cer ajuns-am loc ce-alină, grăi, și-i doar
lucoare¹⁵ și scânteie; lucoare-a minții, de iubire plină,

iubire de-adevăr ce-i bucurie și bucurie, zâmbet de lumină.

Vedea-vei două-oștiri¹⁶ pe o moșie, a raiului, și cea de-a doua-atare cum va s-o vezi la judecata vie”.

Ca fulgerul¹⁷ ce-ți ia prin scăpărare puterile din văz, încât privi nu poți nici lucruri ce sclipesc mai tare, la fel lumina vie¹⁸ mă-nvăli, și-atare giulgi¹⁹ îmi adumbri pupila, încât nimic în juru-mi nu zării.

„Iubirea ce-și împarte-n ceruri mila, mesenilor le dă binețe-atare, spre a obișnui cu focul²⁰ său feștila”.

Nici n-apucă iubita-a cuvântare pân’ la sfârșit, că-mi și simții privirea mai în puteri de cum era apare și-astfel mi se-ntări prin ochi simțirea, că niciun foc nu mi-ar fi fost povară²¹ și-oricărui rug i-aș fi-nfruntat sclipirea.

Văzui²² un fluviu de lumină clară, incandescent, cu maluri smălțuite de-o veșnică și dulce primăvară.

Și din adânc țâșneau scânteii venit să cadă printre flori precum rubine, de aur și argint împrejmuite.

Ca bete de miresme și lumine se scufundau și dintre unde-n urmă se revărsau alte scânteii divine.

„Dorința²³, ce suflarea-n piept ți-o curmă, de-a ști ce vezi, îmi e pe-atât mai dragă, pre cât mai aprig lutul tău îl scurmă.

Dar va să sorbi²⁴ din apa aceasta vlagă, îmi spuse doamna ce mi-e soare²⁵ mie, până s-ajungi să-ți sature setea-ntreagă.

Și fluviul sfânt, și ploaia aurie, și zâmbetul ce-n ierburi se-ntrețese sunt numai umbre²⁶-a celor ce-au să vie.

Nu fiindcă-ar fi prin sine neînțelese; e vina-n tine²⁷ - **n** văzul tău și-n ceața ce încă-i scris pe ochii tăi

s-apeşe”.

Nu-i prunc²⁸ să-ntoarcă mai degrabă faţa spre sân, când împotriva obişnuinţei, îl află încă-n leagăn dimineata, de cum eu însumi răspunzând dorinţei de-a-mi şterge ochii-n apa ce se varsă desăvârşind²⁹ adâncurile fiinţei.

Şi-abia ajunsese geana pleoapei arsă de sete, să se-adape, că-nainte în cerc

³⁰ văzui lumini cum se revarsă.

Şi după cum sub mască³¹ ori veşminte altminteri pari până ce lepezi straiul ce-adesiori pe cei din jur îi minte, la fel³² se prefăcu întreg alaiul de flori şi de scânteii, încât văzui ce oşti măreţe-adăposteşte raiul.

O, Doamne, tu, prin care-n cer văzui regatu³³-ţi drept în slavă triumfând, putere dă-mi să spun cum îl văzui.

Lumină³⁴-i sus ce-arată scăpărând pe creator făpturii muritoare ce-n el şi-adapă sufletul flămând.

În cerc se-ntinde şi-ale ei hotare³⁵ sunt largi astfel încât i-ar fi-n părere şi soarelui prea strâmtă cingătoare.

Din sfânta rază³⁶ naşte-a ei vedere răsfrântă-n prima sferă cristalină, ce-şi ia dintr-însa viaţă şi putere.

Şi după cum³⁷ se oglindeşte-o clină în valea ei, părând că se desfată de flori şi iarbă – aşijderi în lumină văzui cum se-oglesc asupra-i, roată³⁸, în mii de praguri strânse dimpreună, toţi cei ce-avut-au cerul drept răsplată.

Şi dacă treapta cea mai joasă – adună atât foc, cât şi imensă-i marea petalelor ce roza⁴⁰ o-ncunună!

Dar ochii mei⁴¹ nu se pierdeau în zarea şi-înaltul de scânteii, ci printre pleoape gustau până-n

străfunduri desfătarea.

Totuna-i⁴² sus departe ori aproape; căci unde El nemijlocit cârmește, nici legea firii, nici zapis nucepe.

Și ca pe-un prunc ce vrea și nu grăiește, spre miezul rozei ce se-nalță-n șire și către cel ce pururi o-ncălzește mires'me⁴³-adie-n semn de preamărire, mă duse doamna și „Privește – mi spuse, în dalb veșmânt ce luminoasă-oștire⁴⁴!

Privește ce hotare largi i-a puse regatului; pe jilțurile⁴⁵ sale puține duhuri vor mai sta supuse.

Pe tronu⁴⁶-nfățișat vederii tale. din pricina coroanei ce-l apasă, 'nainte să nuntești⁴⁷ pe-această vale, va sta suflarea dintre toate-aleasă a lui Enric⁴⁸, ce spre al Italiei bine, ce nu-l așteaptă – i va păși în casă⁴⁹.

Căci lăcomia care-n mreji vă ține vă face-asemeni pruncului⁵⁰ ce-alungă, deși flămând, pe doică de la sine.

Și fi-va-atunci păstor⁵¹ la voi s-ajungă un ins ce și pe față „și-ntr-ascuns nu va păși cu el pe-aceeași strungă.

Dar⁵³ Dumnezeu nu va răbda ca uns să șadă-n jet; zvârlit va fi în cloacă, acolo unde Simon e scufuns, ca cel d'Alagna⁵⁴ și mai jos să zacă”.

CÂNTUL XXXI

Empireul. Dumnezeu, îngerii și dreptfericiții. Trandafirul alb.

Apariția sfântului Bernard. Rugăciunea către Beatrice.

Fecioara Maria.

Astfel, în chip ce-a roză dalbă-aduce, mi se vâdi oștirea pururi sfântă cu care Crist se cunună pe cruce.

Cealaltă³ care vede-n zbor și cântă mărirea celui ce din veci alină și mila sa ce-n har o înveșmânta, ca roiul de albine când se-nclină pe flori și iarăși zboară către vale să stoarcă mierea-n faguri la stupină⁴, se pogora pe floarea ce-n petale nenumărate-i prinsă și urca din nou spre cer cântându-i osanale.

Obrazul lor ca flacăra scliepa și-aveau aripi de aur, iar veșmântul era mai alb ca cea mai albă nea.

Și scoborând din prag în prag ca vântul, în preajmă pace răspândeau⁵ și-ardoare, de dânșii dobândită-n zbor cu cântul.

Ci faptul⁶ că-ntre sfântul jilț și floare se-ntrețesea o dulce vălmășie, nici văzu-ți lua, nici rozei din splendoare, căci focul ce se-mparte din tărie pătrunde-n univers pre cât i-e dat în fiice loc; nu-i umbră⁷ să-l ație.

Acest voios și preatihnuit regat⁸, ce-adună vechi și noi părinți în cin, spre același țel⁹ privește neîncetat.

O, faclă întreită¹⁰ care-alini c-un singur foc alai de fericiți! Privește jos ce vijelii ne-ațin.

De-au stat¹¹ năuci barbarii (poposiți din țări pe-al căror cer rotesc acei ce furcă sus de Diana izgoniți)

În fața Romei și-a măririi ei, când Lateranu-ajunse domn să fie, gândește-te, creștine, cât temei avut-am eu de-uimiri și bucurie, eu ce pășeam din lumea noastră strâmtă în cea de veci, din timp¹² în veșnicie și din Florența în cetatea sfântă! Și una și-alta mă făceau anume a sta¹³ ca omul surd ce nu cuvântă.

Ca pelerinul¹⁴ care-ajuns pe lume la templul juruinței se desfată, nădăjduind să știe-a spune cum e, așa¹⁵ și eu prin floarea-mbălsămată îmi preumblam luminile pupilei, când sus, când jos, când împrejur-mi

roată.

Vedeam obraji purtând pecetea milei și fețe cuvioase – mbujorate de zâmbet¹⁶ și lucorile feștilor.

Prinseseră privirile-mi rotate a raiului obștească-nfățișare¹⁷, dar nicăiri nu se ținteau legate; și m-am întors cu reaprinsă-ardoare¹⁸, vrând gândul în cuvinte să-l preschimb, spre doamna și stăpâna-mi iubitoare.

Dar una vrem și alta-avui în schimb: căci un bătrân¹⁹ văzui în față-mi stând și el cu straie albe și cu nimb.

Obrazul lui ardea străluminând de bucuria celor ce-s ferice, cum se cuvine-unul părinte²⁰ blând.

„Dar unde-i ea²¹? ” am apucat a zice, drept care el: „Spre a-ți împlini dorința²² mă pogorî din jilțu-mi Beatrice.

Privește-n vârful și va să-i vezi ființa pe-al treilea brâu²³, cu trupu-i dalb și pur, în tronul ce-i plătește sânguința ”.

Țintit-am mut²⁴ privirile-n azur și-arunci văzui²⁵ cum își făcea cunună din razele ce răsfrângea-mprejur.

Mai depărtați de bolta²⁶ unde tună n-au fost vreodată ochii ce privesc din cea mai neagră a mării văgăună, c-ai mei de chipul dumnezeiesc; și totuși²⁷, fără-opreliști, prin lucoare puteam în voie fața să-i citesc.

„O, tu²⁸, ce sameni a nădăjdii floare, și-n iad de dragul mântuirii mele ai binevrut să te cobori apare, din câte toate colindând prin stele ajuns-am să cunosc, pricep că ție va să mă-nchin că m-ai scăpat de rele.

Căci tu m-ai slobozit din grea robie²⁹, prin toate-acele chipuri și făgăde ce-a folosi aveai puțință vie.

Păstrează-mi³⁰ darul tău și-a sale roade, ca

sufletu-mi, tămăduit de tine, pe placul tău de trup să se deznoade”.

Atare mă rugai; și către mine zâmbind³¹ privi iubita de departe și-apoi din nou în marea de lumină³².

„Ca drumul pân’ la capăt³³ să te poarte, la care ruga³⁴-i m-a-ndemnat, senină, grăi bătrânul cuvântând ca-n carte, rotește-ți³⁵ ochii-n cea de veci grădină, ce-i vrednicește cu-al ei dulce nard să suie către veșnica lumină.

Fecioara³⁶ într-a cărei rază ard ne-o face parte-n ceruri de bucate, căci eu sunt credinciosul ei Bernard³⁷”.

Cum cel ce vine din Croația³⁸ poate să vadă sfânta noastră Veronică³⁹, și saturând nesațul⁴⁰ vechi ce-l zbate nu contenește-n sinea lui să-și zică: „Hristoase, Dumnezeu adevărit, acesta-i, Doamne, chipul tău adică?”

așa priveam și eu înmărmurit ardoarea⁴¹ celui ce-a gustat prinos din sfânta pace, contemplând⁴² în schit.

„Ce-i fericirea, început duios, copile, tu, ce-ai renăscut prin har⁴³, n-ai să pricepi, dacă privești doar jos⁴⁴.

Cuprinde-n ochi chenar după chenar, să vezi șezând regina⁴⁵ preamărită de-acest regat, ce-i este-n cer altar”.

Precum străluce bolta limpezită spre răsărit⁴⁶, când zorile adastă și-și pleacă-apusul geana ostenită, la fel, când ca din vale către creastă în sus privii, văzui un punct⁴⁷ în zare ce mai vârtos sclikea din vârf pe coastă.

Și după cum pe locuunde răsare măritul car se-aprinde-n cer lumină și pe de lături ca topită moare, la

fel⁴⁸ și-aice flamura divină la mijloc scânteia și tremurând scădea pe margini unduirea-i lină.

Și mii de cete⁴⁹ îngerești zburând văzui pe cer în jurul aurorei și fiștecare-altminteri scăpărând.

Zâmbea de sus cântării lor și horii o negrăit de dulce frumusețe⁵⁰, ce sfinții-mbucura și zburătorii.

Dar n-aș răzbi-n cuvinte⁵¹ îndrăznețe, nici de-aș fi-n grai bogat ca-n fantezie, s-aștern în vers lumina-acelei fețe.

Și când văzu Bernard că bucurie sorb ochii mei din para⁵² ce-l ardea, cu-atâta dor spre Vergura Marie⁵³

se-ntoarce – încât spori ardoarea mea.

CÂNTUL XXXII

Empireu! Dumnezeu, îngerii și dreptfericiții. Orânduirea fericiților. O îndoială a lui Dante. Cei mai de seama dintre fericiți.

Maestru' vrând să-mi fie-n rai preasfântul, cu ochii și cu inima pătrunsă de Preacurată – astfel porni cuvântul:

„Durută rană² de Maria unsă deschisă fu și-atinsă de frumoasa³ ce-i șade-n văluri la picioare-ascunsă.

Pe-al treilea rând de jilțuri stă mireasa lui Iacov, fericita-n cer Rahiră⁴, cu cea de-ți fu pe lume jos aleasas.

Rebeca⁶, Sara⁷ și Iudit⁸ se-nșiră, cu străbunica⁹ celui ce durerea și remușcarea¹⁰ și-o-nstrună pe liră, din treaptă-n treaptă, scoborând vederea, precum scobor și eu din nume-n nume petalele ce-n miez adună mierea.

Iar dintr-a șaptea treaptă-n jos, precum e și pân' la ea, evreice” sunt ce-mpart¹² în două a florii plete și cunune.

Căci după cum privi credința-n șart către Hristos, sunt ele zid pe clină și-aceste sfinte trepte¹³ le despart.

De latura în care floarea-i plină¹⁴ sunt așezați la rând printre petale cei ce-au crezut în Crist ce va să vină; de cealaltă, pe unde-s tronuri goalele, stau dreptii ce-ascultat-au din amvon pe Crist și s-au jurat credinței sale.

Și după cum aici gloriosul tron al Precistei și celelalte toate fac zid¹⁶, la fel, celălalt, al lui sunt Ion, ce pururi sfânt răbdă-n pustietate canon și iad șezu doi ani pribeag, împarte-acolo dreptii-n două gloate; iar pe sub el despart¹⁷ de vălmășag Francesco, Benedict și Augustin și alții până jos, din prag în prag.

Te mire-acum prevăzut cel divin; și-o față și-alta a credinței tare egal¹⁸ vor umple roza și deplin.

Și află că din jos de treapta care desparte-n mijloc¹⁹ sfânta noastră lume, nu stai prin merit propriu²⁰ sau ardoare, ci prin ceilalți și după legi anume; acolo-s cei ce cuget veghetor n-au cunoscut sugând la sân de mume.

Îți poți da seama după chipul lor și glasurile lor copilărești, de câți spre ei și-ascuți cum cântă-n cor.

Tu însă taci și-n sine te muncești²¹:

ci eu voi dezlega a tale gânduri, mult prea subțiri, ce te cuprind ca-n clești.

Aici, în ceruri²², printr-aceste rânduri, nu-ncape întâmplare, după cum nici jale, sete, foame-ori altejinduri; căci tot ce vezi în jurul tău acum prin Iege²³-i hotărât, astfel că harul cu meritul urmează-același drum.

De-aceea pruncii ce-au trecut hotarul acestei vieți, nu fără²⁴-anume price îi gustă mult ori mai puțin

nectarul.

Căci El, prin care-acest regat ferice hălăduie-ntr-atâta voioșie încât nu-s vreri²⁵ mai sus să se ridice, pe cei creați de el cu bucurie îi dăruie cu har, dar felurit²⁶; și-ajunși aici, ce vezi destul îți fie²⁷.

Câte ți-am spus v-arată deslușit Scripturile și gemenii²⁸ ce-aoare mânioși al mamei pântec au izbit.

De-aceea după a părului culoare²⁹, ce har vădește - aureolă-și face pe creștetul de prunci preasfântul soare.

Deci nu prin râvna care-ntr-înșii-ar zace pe trepte³⁰ felurite-s așezați, ci doar prin văzul ce-i prinos de pace.

Un suflet pur³¹ în timpii-ndepărtați era de-ajuns ca-n cer să te strămute și crezul drept al vrednicilor tați.

Apoi, când cele vremi fură trecute, feciorilor le fu cerință a firii tăierea³²-n jur spre a dobândi virtute.

Iar când veni și vremea mântuirii, făr' de botezu³⁴-ntr-unul Domn Hristos, fu Limbul³⁵ rânduit neprihănirii.

Privește³⁶ fața maicii lui Hristos, căci strălucirea Precistei Marie te-o vrednici să câți către Hristos”.

Văzui atunci atare bucurie ningând asupra ei din cele sfinte făpturi³⁷ tăcute a zbură-n tărie, că tot ce mi-a fost dată să văd'nainte nu m-a uimit³⁸ astfel, nici mi-a vădit atât din chipul sfântului Părinte.

Iar îngerul³⁹ ce-n preajma ei pripit dintâiu-ajunse, aripile-și întinse, cântând Ave Maria măiestrit.

De pretutindenii duhurile-ncinse răspuns îi dară-n cor, din mii de guri și fiice văz tot mai senin⁴⁰ se-aprinse.

„Părinte sfânt⁴¹, ce pentru mine-nduri să stai aici

pe jos, lăsându-ți locul ce-ți fu sortit pe creastă, printre puri, ce înger pe sub gene-și curmă jocul privirii, ațintind lumina feței ce-l arde în iubirea ei ca focul?”

Astfel cerut-am sfatul cărunteții⁴² ce din Ferioară-și făurea podoabă, precum din soare steaua dimineții.

„Și dor și voioșie-n el se-njgheabă pre câtă-n duh și-n înger e să fie și-atare vrem și noi, răspunse-n grabă; căci el fu solul⁴³ Precistei Marie când Fiul sfânt se întrupa și-ocară rabdă de dragul nost și silnicie.

Ci ochiu-acum cu vorba mea-l măsoară și cată către sfinții paladini⁴⁴ ce străjuiesc această dreaptă țară.

Cei doi⁴⁵ preafericiți ce sunt vecini cu tronul dalb al Vergurei regine îi fură-acestei roze rădăcini⁴⁶.

Cel care-n jilt de-a stânga ei se ține e moșu-a cărui poftă prea fierbinte plătit-a fost cu lacrimi⁴⁷ și suspine.

De-a dreapta⁴⁸ e-al Bisericii părinte, încredințat de Crist odinioară cu cheia-acestor drepte-așezăminte.

Iar cel⁴⁹ ce mai-nainte ca să moară vremi de izbeliști prevăzut-a-n gând miresei dobândită prin ocară, stă lângă el, iar lângă-Adam, la rând, stă cel⁵⁰ sub care se hrăni cu mama din cer poporul trufaș și flămând.

În fața lui San Petru șade Ana⁵¹ și mulțumită de-a-și vedea copila nici nu clipește murmurând osana.

Stă lângă ea Lucia⁵² ce cu mila pe blânda doamnă-n cer a-nduplecat, când fiara-n codru te-mpingea de-a sila.

Dar fiindcă-ți zboară timpul destinat⁵³, să ne oprim, cum face croitorul⁵⁴ ce-ți taie straiu-n cât

postav i-ai dat.

Să-ntoarcem ochii-n sus, către izvorul lucrurilor de veci, ca pătrunzând pre câte poți în el să-ți stâmpери dorul.

Ci fiindc-aș vrea, ca nu cumva zburând să dea-napoi aripile-ți⁵⁵ zbătute, voi cere har, la ceruri sus chemând

Fecioara⁵⁶ care poate să te-ajute; cu drag deci rugii mele te supune, în inimă rostind-o pe tăcute”.

Și-așa-ncepu preasfânta rugăciune⁵⁷.

CÂNTUL XXXIII

Empireul. Dumnezeu, îngerii și dreptfericiții. Rugăciunea sfântului Bernard. Viziunea divinității. Sfârșitul poemei.

„Fecioară¹ Maică a Domnului și fică, soroc neștrămutat al vrerii sfinte ce mai presus de ființe te ridică, tu ești aceea ce umană ginte ai înălțat-o astfel, că Ziditorul² nu se sfi în lut să se-nveșmânte; în pânțele tale s-aprinse dorul sub raza cui crescut-a mândra floare³ ce raiului i-mpodobește-ogorul.

Tu faclă⁴ ești de milă și-ndurare aci-ntre noi, iar pe pământ fântână⁵ de doruri și nădejdi izbăvitoare.

Atari puteri ți-s date-n cer, stăpână, că cine harul nu ți-l cere ție cu frânțe-aripi se prăbușe-n țărână; căci mila ta n-ajută-n vrăjmășie doar celor care-o cer; și nerugată⁶ adeseori într-ajutor se-mbie.

În tine⁷-i sad milostivirea toată, în tine-s măreția și puțința și tot ce-n om bun și curat s-arată.

Acesta-aici, ce și-a purtat ființa prin iad, pe munte-n sus și rând pe rând văzut-a și osânda, și căința, smerit te roagă-n inimă și-n gând să-i dai puteri ca spre Cerescul Tată să-nalțe tainic ochiul lui plâpând.

Iar eu⁸, ce pentru văzu-mi niciodată n-am ars ca pentru al lui, mă rog de tine, cerșind să-mi fie ruga-ndestulată, să spulberi tu, cu rugile-ți senine, tenebrele⁹ ce-i sunt prin lut veșminte, ca pur să guste din supremul Bine.

Și te mai rog ca și de-acu-nainte să-i cruți, tu care poți, nevătămate, prin ce-a văzut, a sale simțăminte¹⁰.

Înfrânge-n el pornirea spre păcate: de dragul meu te roagă Beatrice” și raiu-ntreg cu mâini împreunate”.

Întoarce¹² Doamna ochii ei ferice și dragi lui Dumnezeu spre vorbitor, vădind că-ncuviințează câte zice; iar de la el spre¹³ cel de veci izvor, în care nu-i putință a pătrunde asemeni ei vreun ochi de muritor.

Și-aproape fiind de ținta¹⁴ care-ascunde a mele doruri toate, fără-ndemn, îmi stâmpărai¹⁵ dorințele profunde.

Preasfântu-mi surâdea făcându-mi semn să cât în sus, dar eu, ca niciodată mă și uitam¹⁶, fără s-aștept, consemn; privirea mea, mereu tot mai curată tot mai temeinic pătrundea prin rază, prin raza ce-i prin sine-adevărată¹⁷.

De-aci-nainte graiul nu cutează să țină pas cu cele-n cer văzute și nici memoria-n gând nu le păstrează.

Cum cel ce vede-n vis¹⁹ nepetrecute, și-uitându-și visul poartă-n închipuire pecetea simțămintelor pierdute, așa și eu, căci dulcea amintire din gând îmi piere, dar minunea²⁰ ei stropi de lumină-mi picură-n simțire.

La fel²¹ piereau cu frunzele de tei cuvintele Sibilei pe cărare și-așijderi piere neaua sub scânteii

Lumină²² pură, ce te-nalți atare deasupra minții noastre-n veșnicie, redă-mi un strop din ce-am văzut apare și dă-mi puteri ca din sclipirea-ți vie o singură scânteie, barem una, ¹ ce va să vie.

să las acelei lumi²³

Căci și puțin de va să-mi cânte struna, puținul²⁴ depănat din amintire va scrie gloria ta de totdeauna.

Eu cred că de-aș fi-ntors²⁵ a mea privire din sfântul foc, pe dată rătăcit aș fi rămas de multa-i strălucire.

De-aceea²⁶-mi amintesc c-am îndrăznit să-i rabd lucoarea, până când treptat cu însăși ființa ei m-am contopit.

O, har nespus, prin tine-am cutezat pătrunderea-n luminile eterne și ochii mei prin tine-am săturat în sânul lor văzut-am cum s-așterne, de dragoste, cuprins ca-n cingătoare²⁸, tot ce răzleț prin univers se cerne, și ce-i substanță²⁹-n el ori întâmplare, și legătura lor, unite-astfel, că tot ce spun e palidă lucoare³⁰.

Căci însuși nodul³¹, cred, și nu mă-nșel, ce leagă tot ce-i ființă l-am văzut și-o simt prin spor de bucurie³²-n el.

Ci mai vârtos o clipă³³ m-a făcut să uit, decât mileniile izbânda preavajnicului neam argonaut³⁴.

Atare³⁵-n Domnul mintea mea flămânda prea țințit, încinsă și răpită, cătând³⁶ mereu să-și întetească pânda.

Astfel devii³⁷ în raza proslăvită, că nu-i puțință să-ți întorci anume spre altele privirea-ndrăgostită.

Căci Binele, ce-i ținta vrerii-n lume, în ea s-adună tot, iar restu-i noapte: desăvârșire³⁸-i zice ei pe nume.

Dar chiar și față de-amintiri, nu fapte, mai greu

mă voi rosti de-aci-nainte decât un prunc³⁹ ce încă suge lapte.

Nu fiindcă-n raza vâlvătăii sfinte mai mult decât un chip⁴⁰ putea să fie, căci ea era mereu ca și-nainte, ci doar pentru că văzul meu tărie sorbea privind, după schimbarea lui se preschimba și unica făclie.

În însăși profunzimea ei văzui⁴¹ trei brâuri felurite la culoare, la fel de largi în roți și pricepui c-al doilea din cel'lalt răsfrânt⁴² răsare, iar cel de-al treilea⁴³, foc din foc divin, la sânul lor părea că sugeardoare.

Ce searbăd⁴⁴ mi-e cuvântul, ce străin de gândul meu! Pe lângă ce-am văzut e-astfel, c-ar fi nimic să zici „puțin”⁴⁵.

O, veșnic foc⁴⁶, ce-n tine zaci, știut de tine singur și-nțeleș fiind zâmbești făcându-ți din iubire scut!

După ce ochii-mi saturai privind spre brâul ce cuprins ca-n cingătoare, din tine se răsfrânge aburind, în miezul lui și într-a lui culoare păru că văd al nostru chip⁴⁷ cum crește, și mai vârtos sorbii din el dulcoare.

Precum un solomonar ce se trudește să măsoare un cerc⁴⁸, deșertăciune! și cată-n van să afle ce-i lipsește, așa și eu cu tainica minune:

voiam să știu cum intră chipu-n roată și cum i-e dat cu ea să se-mpreune; dar, vai, zadarnic mă zbăteam; când iată un fulger⁴⁹ îmi străpunse biata minte și-ntr-însul vrerea mea fu-ndestulată.

Mai mult să spun nu-s vrednic prin cuvinte; căci vrerii⁵⁰ Sale potrivit pe-a mele, asemeni roții mă-mpingea-nainte iubirea ce rotește sori și stele⁵¹.

CUPRINS

INFERNUL

CÂNTUL I

*Prolog la **DIVINA COMEDIE***

Dante, rătăcind într-o pădure întunecoasă, ajunge la poalele unui deal. Cele trei fiare. Apariția marelui poet latin Virgiliu. Convorbirea dintre cei doi poeți. Începutul călătoriei... 7

CÂNTUL II

Invocația către muze. Șovăirea lui Dante, dojana și îndemnurile lui Virgiliu. Rugămintea Beatricei. Înspre poarta Infernului...11

CÂNTUL III

Poarta Infernului. Pedepsa celor șovăielnici. Luntrașul Infernului, Caron.

Trecerea fluviului infernal Aheronul...17

CÂNTUL IV

Primul cerc: Limbul. Poeții antici și Dante. Castelul înțelepților...

CÂNTUL V

Cercul al doilea. Judecătorul Infernului: Minos. Păcătoșii din dragoste. Francesca da Rimini și Paolo Malatesta. Povestea lor de dragoste și de moarte...28

CÂNTUL VI

Cercul al treilea: Lacomii. Cerber. Ciacco vorbește despre Florența și îi prezice lui Dante exilul...33

CÂNTUL VII

Cercul al patrulea: Zgârciții și risipitorii. Pluto. Despre soartă. Pătrunderea în cel de-al cincilea cerc. Mânioșii...37

CÂNTUL VIII

Cercul al cincilea: Mânioșii. Trecerea fluviului Stix în barca lui Flegias. Filippo Argenti. Cetatea Dite...42

CÂNTUL IX

Cercul al șaselea: Ereticii. Lângă poarta cetății Dite. Cele trei Furii. Trimisul ceresc. Cei doi poeți pătrund în cetate. Ereticii îngropați în morminte de foc...47

CANTUL X

Cercul al șaselea: Ereticii. Farinata degli Uberti și Cavalcante dei

Cavalcanti. Prevestirea exilului lui Dante...52

CÂNTUL XI

Cercul al șaselea: Ereticii. Mormântul papei Anastasiu. Topografia

Infernului...57

CÂNTUL XII

Cercul al șaptelea: Brăul întâi. Violenții. Minotaurul. Centaurii. Violenții împotriva aproapelui... 61

CÂNTUL XIII

Cercul al șaptelea: Brăul al doilea. Violenții. Pădurea sinucigașilor. Pier della Vigna. Risipitorii...66

CÂNTUL XIV

Cercul al șaptelea: Brăul al treilea. Violenții împotriva lui Dumnezeu.

Capaneu. Originea fluviilor din Infern... 72

CÂNTUL XV

Cercul al șaptelea: Violenții împotriva firii. Sodomiții. Brunetto Latini. Noua prevestire a exilului lui Dante...77

CÂNTUL XVI

Cercul al șaptelea: Violenții împotriva firii. Convorbirea lui Dante cu trei damnați florentini. Corupția Florenței. Gerion...82

CÂNTUL XVII

Cercul al șaptelea: Brăul al treilea. Violenții

împotriva artei. Cămătarii.

Monstrul Gerion...87

CÂNTUL XVIII

Cercul al optulea: Bolgia întâi și a doua. Codoșii, seducătorii de femei și înșelătorii. Lingușitorii...92

CÂNTUL XIX

Cercul al optulea: Bolgia a treia. Simoniacii. Papa Niccolò al III-lea.

Violenta invectivă a lui Dante împotriva papilor simoniaci...97

CÂNTUL XX

Cercul al optulea: Bolgia a patra. Ghicitorii...102

CÂNTUL XXI

Cercul al optulea: Bolgia a cincea. Cei care își însușesc bunul obștesc.

Amenințările diavolilor. Umorele dantesc...707

CÂNTUL XXII

Cercul al optulea: Bolgia a șasea. Ciampolo din Navarra și fratele Gomito

Cursa întinsă dracilor de Ciampolo. Cearta infernală...112

CÂNTUL XXIII

Cercul al optulea: Bolgia a șasea. Ipocriții...118

CÂNTUL XXIV

Cercul al optulea: Bolgia a șaptea. Hoții...124

CÂNTUL XXV

Cercul al optulea: Bolgia a șaptea. Hoții...130

CÂNTUL XXVI

Cercul al optulea: Bolgia a opta. Răii sfătuitori. Invectiva lui Dante împotriva Florenței. Răii sfătuitori învăluiți în flăcări. Ulise și Diomede.

Călătoria lui Ulise...136

CÂNTUL XXVII

Cercul al optulea: Bolgia a opta. Sfătuitorii de rele. Guido da Montefeltro.

Despre starea politică a Romagnei...141

CÂNTUL XXVIII

Cercul al optulea: Bolgia a nouă. Semănătorii de dezbinări...146

CÂNTUL XXIX

*Cercul al optulea: Bolgia a zecea. Falsificatorii...
757*

CÂNTUL XXX

*Cercul al optulea: Bolgia a zecea. Falsificatorii...
156*

CÂNTUL XXXI

Puțul giganților...162

CÂNTUL XXXII

Cercul al nouălea: Trădătorii. Zona întâi, Căina: trădătorii de rude. Zona a doua, Antenora: trădătorii de patrie sau de partid. Bocea degli Abați.

Contele Ugolino della Gherardesca...167

CÂNTUL XXXIII

Cercul al nouălea: Trădătorii. Zona a doua: Antenora. Contele Ugolino.

Invectiva împotriva Pisei...172

CÂNTUL XXXIV

Cercul al nouălea: Zona a patra și ultima: Giudecca. Trădătorii de binefăcători...178

NOTE... 183

PURGATORIUL

CÂNTUL I

Preludiu și invocație. Cele patru stele. Cato, paznicul Purgatoriului.

Convorbirea cu Virgiliu...267

CÂNTUL II

Antepurgatoriul. Îngerul luntraș. Convorbirea lui Dante cu Casella.

Mustrarea lui Cato...272

CÂNTUL III

Antepurgatoriul. Insula: Sufletele excomunicaților. Manfredi...277

CÂNTUL IV

Antepurgatoriul. Întâia brână: Zăbavnicii. Belacqua...282

CÂNTUL V

Antepurgatoriul. A doua brână: Zăbavnicii care au murit uciși. Jacopo del

Cassero, Bonconte da Montefeltro, Pia dei Tolomei...287

CÂNTUL VI

Antepurgatoriul. A doua brână: Alți zăbavnici care au murit uciși. Benincasa, Guccio Tarlati, Federigo Novella, Gano Scornigiani, Orso degli Alberti, Pier della Broccia, Sordello. Invectiva împotriva Italiei și a

Florenței... '...292

CÂNTUL VII

Antepurgatoriul. Vâlceaua înflorită: Principii neglijenți. împăratul Rudolf, Ottocar al II-lea, rege al Boemiei, Filip al III-lea, rege al Franței, Enric I de Navarra, Petru al III-lea și Alfons al III-lea de Aragon, Carol I de Anjou.

Enric al III-lea, rege al Angliei, Guglielmo al VII-lea de Monferrato...298

CÂNTUL VIII

Antepurgatoriul. Vâlceaua înflorită. Cei doi îngeri păzitori și șarpele. Nino

Visconti și Corrado Malaspina...303

CÂNTUL IX

*Antepurgatoriul. Noaptea în vâlcea înflorită.
Visul lui Dante: vulturul și*

Lucia. Poarta Purgatoriului, îngerul portar...308

CÂNTUL X

Primul ocol: Trufia. Pilde de umilință...313

CÂNTUL XI

*Primul ocol: Trufia, Umberto Aldobrandeschi.
Oderisi da Gubbio.*

Provenzan Salvani...318

CÂNTUL XII

*Primul ocol: Trufia. Pilde de trufie pedepsită.
Lucifer, Briareo, uriașii, Nemrod, Niobe, Saul, Aracne,
Roboamo, Erifile, Sannherib, Cyrus, Oloferne.*

Troia. Urcarea la cel de-al doilea ocol...323

CÂNTUL XIII

*Al doilea ocol: Invidia. Pilde de caritate. Sapia da
Siena...328*

CÂNTUL XIV

*Al doilea ocol: Invidia. Guido del Duca și Rinieri
da Calboli. Toscana și*

Romagna în 1300...334

CÂNTUL XV

*Al doilea ocol: Invidia. Al treilea ocol: Mânia.
Pilde de blândețe...340*

CÂNTUL XVI

*Al treilea ocol: Mânia. Marco Lombardo. Despre
liberul arbitru și corupția lumii. Corrado da Palazzo,
Gherardo, da Camino, Guido da Castello.*

Gaia...345

CÂNTUL XVII

*Al treilea ocol: Mânia. Exemple de mânie
pedepsită. Procne, Amata.*

*Îngerul păcii. Urcarea la cel de-al patrulea ocol.
Topografia morală a*

Purgatoriului..." ...351

CÂNTUL XVIII

Al patrulea ocol: Trândăvia. Natura și originea iubirii. Liberul arbitru. Pilde de zel. Abatele de la San Zeno. Pilde de nepăsare. Somnul lui Dante...356

CÂNTUL XIX

Al patrulea ocol: Trândăvia. Visul lui Dante. Al cincilea ocol: Zgârcenia și risipa. Papa Adrian al V-lea...362

CÂNTUL XX

Al cincilea ocol: Zgârcenia și risipa. Ugo Capet. Pilde de zgârcenie.

Cutremurul...367

CÂNTUL XXI

Al cincilea ocol: Zgârcenia și risipa. Stațiu. Cauza cutremurului...373

CÂNTUL XXII

*Al șaselea ocol: Lăcomia. Pilde de cumpătare...
378*

CÂNTUL XXIII

Al șaselea ocol: Lăcomia. Forese Donați. Invectiva împotriva femeilor florentine...384

CÂNTUL XXIV

Al șaselea ocol: Lăcomia. Bonaginuta de Lucea, Papa Martin al IV-lea, Ubaldino della Pila, Bonifazio Fieschi, Gentucca, Corso Donați. Exemple de lăcomie pedepsită...389

CÂNTUL XXV

Urcarea la cel de-al șaptelea ocol. Zămislirea ființei omenesti. Cel de-al șaptelea ocol: Desfrânarea. Exemple de castitate...395

CÂNTUL XXVI

Cel de-al șaptelea ocol: Desfrânarea. Cele două cete de desfrânați.

Exemple de desfrâu: Sodoma și Gomora, Pasifae, Guido Guinizelli, Arnaldo

Daniello...400

CÂNTUL XXVII

Cel de-al șaptelea ocol: Desfrânarea. Trecerea poezilor prin flăcări. Urcarea către Paradisul pământesc. Ultimele cuvinte ale lui Virgiliu...406

CÂNTUL XXVIII

Paradisul pământesc. Pe malurile râului Lete. Matelda. Originea apelor și a vântului în Paradisul pământesc...411

CÂNTUL XXIX

Paradisul pământesc. Mereu pe meleagurile râului Lete. Procesiunea mistică...417

CÂNTUL XXX

Paradisul pământesc. Apariția Beatricei. Dispariția lui Virgiliu. Muștrările

Beatricei...423

CÂNTUL XXXI

Paradisul pământesc. Mărturisirea lui Dante. Scufundarea în apele râului

Lete. Beatrice se dezvăluie...428

CÂNTUL XXXII

Paradisul pământesc. Somnul lui Dante. Acvila, vulpea și zmeul. Desfrânata și uriașul...433

CÂNTUL XXXIII

Paradisul pământesc. Profeția Beatricei. Purificarea lui Dante în apele râului Eunoe...439

NOTE...444

PARADISUL

CÂNTUL I

Preludiu. Invocația către Apollo. Ascensiunea în sfera de foc. Orânduirea universului...541

CÂNTUL II

Apostrofa către cititori. Urcarea în întâiul cer (al Lunii). Petele lunare.

Înrâurirea cerurilor...546

CÂNTUL III

Cerul întâi, al Lunii. Cei care și-au călcat jurămintele. Picarda Donați.

Împărăteasa Constanța...552

CÂNTUL IV

Cerul întâi, al Lunii. Cei care și-au călcat jurămintele. Îndoielile lui

Dante...557

CÂNTUL V

Cerul întâi, al Lunii. Cei care și-au călcat jurămintele. Lămuririle Beatricei.

Cerul al doilea, Mercur. Spiritele active. Iustinian...562

CÂNTUL VI

Cerul al doilea, al lui Mercur. Spiritele active. Viața lui Iustinian.

Acvila romană. Invectiva împotriva guelfilor și a ghibelinilor. Romeo di

Villanova...567

CÂNTUL VII

Cerul al doilea, al lui Mercur. Spiritele active. Noile îndoieli ale lui Dante.

Lămuririle Beatricei...572

CÂNTUL VIII

Cerul al treilea, al Venerei. Spiritele îndrăgostite. Carol Martel. Noi dubii ale lui Dante...578

CÂNTUL IX

*Cerul al treilea, al Venerei. Spiritele îndrăgostite.
Cunizza da Romano.*

*Marca Trevigiana. Folco din Marsilia. Raab cea
ticăloasă. Invectiva împotriva ecleziastilor...584*

CÂNTUL X

*Cerul al patrulea, al Soarelui, Spirite înțelepte.
Prima cunună luminoasă a spiritelor de teologi și
filosofi...589*

CÂNTUL XI

*Cerul al patrulea, al Soarelui. Spiritele înțelepte.
Cele două noi îndoieli ale lui Dante. Elogiul lui San
Francesco d'Assisi. Invectiva împotriva
dominicanilor...595*

CÂNTUL XII

*Cerul al patrulea, al Soarelui. Spiritele înțelepte.
A doua cunună luminoasă. Elogiul Sfântului Dominic.
Invectiva împotriva franciscanilor...600*

CÂNTUL XIII

*Cerul al patrulea, al Soarelui. Spiritele înțelepte.
Știința lui Solomon, a lui Adam și a lui Hristos...606*

CÂNTUL XIV

*Cerul al patrulea, al Soarelui. Spiritele înțelepte.
Solomon îi lămurește lui Dante cea de-a treia îndoială.
Cea de-a treia cunună luminoasă. Urcarea în cerul lui
Marte. Cerul al cincilea, al lui Marte. Spiritele
războinicilor...611*

CÂNTUL XV

*Cerul al cincilea, al lui Marte. Spiritele
războinice. Cacciaguida. Florența de altă dată.
Strămoșii lui Dante...616*

CÂNTUL XVI

Cerul al cincilea, al lui Marte. Spiritele

războinice. Despre noblețe. Florența și cetățenii săi în vremea lui Cacciaguida...622

CÂNTUL XVII

Cerul al cincilea, al lui Marte. Spiritele războinice. Prezicerea exilului.

Gloria viitoare. Curajul adevărului...628

CÂNTUL XVIII

Cerul al cincilea, al lui Marte. Spiritele războinice. Urcarea în cerul al șaselea. Cerul al șaselea, al lui Jupiter. Spiritele celor drepți. Acvila. Avariția papilor...633

CÂNTUL XIX

Cerul al șaselea, al lui Jupiter. Spiritele dreptilor. Vorbirea acvilei. Invectiva împotriva principilor nedrepți...638

CÂNTUL XX

Cerul al șaselea, al lui Jupiter. Spiritele dreptilor. Cântecele spiritelor care formează acvila. Sufletele din ochii acvilei. Păgâni în Paradis. Despre predestinare... 644

CÂNTUL XXI

Cerul al șaselea, al lui Saturn. Spiritele contemplative. Scara cerească. Pier Damiano. Invidia împotriva ecleziaștilor...650

CÂNTUL XXII

Cerul al șaptelea, al lui Saturn. Spiritele contemplative. Corupția călugărilor. Cerul al optulea, al stelelor fixe. Spiritele triumfătoare. Privirea asupra planetelor și a pământului...655

CÂNTUL XXIII

Cerul al optulea, al stelelor fixe. Spiritele triumfătoare. Iisus Hristos.

Dumnezeiască frumusețe a Beatricei.

Încoronarea Fecioarei Maria...667

CÂNTUL XXIV

Cerul al optulea, al stelelor fixe. Spiritele triumfătoare. Sfântul Petru. Dante este examinat cu privire la credință...666

CÂNTUL XXV

Cerul al optulea, al stelelor fixe. Spiritele triumfătoare. Dorul de patrie. Sfântul Iacob. Dante este examinat cu privire la speranță. Sfântul Ioan Evanghelistul...672

CÂNTUL XXVI

Cerul al optulea, al stelelor fixe. Spiritele triumfătoare. Dante este examinat cu privire la caritate. Adam. Primul grai al omenirii...677

CÂNTUL XXVII

Cerul al optulea, al stelelor fixe. Spiritele triumfătoare. Invectiva Sfântului Petru împotriva papilor și a prelaților. Urcarea în cerul al nouălea, primul mobil. Ierarhiile îngerești. Corupția pământească...682

CÂNTUL XXVIII

Cerul al nouălea, primul mobil. Ierarhiile îngerești. Concordanța între îngeri și ceruri...688

CÂNTUL XXIX

Cerul al nouălea, primul mobil. Ierarhiile îngerești. Invectiva împotriva vanității. Nesfârșitul număr al îngerilor...693

CÂNTUL XXX

Cerul al nouălea, primul mobil, Ierarhiile îngerești. Urcarea în Empireu.

Fluviul de lumină. Trandafirul alb. Tronul lui Enric al VII-lea...698

CÂNTUL XXXI

Empireul. Dumnezeu.

CÂNTUL XXXII

...dre

Orânduirea fericiților O

Viziunea divinității „Sfârșitul poemei

NOTE.